CODEX STURDZANUS

CODEX STURDZANUS

Studiu filologic, studiu lingvistic,
ediție de text și indice de cuvinte

de

GHEORGHE CHIVU

1993
EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE

FILIALA IAȘI
Nr. 22259

ISBN 973-27-0278-8

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
R 79717 București, Calea Victoriei 125

SUMAR

CUVÎNT ÎNAINTE 7

IZVOARE ȘI LUCRĂRI DE REFERINȚĂ. ABREVIERI 10

STUDIU FILOLOGIC

Opinii asupra *Codicelui Sturdzan* 15

Descrierea *Codicelui Sturdzan* 20

Textele românești din *Codicele Sturdzan* sînt copii sau traduceri (compuneri) originale? 26

Copiștii *Codicelui Sturdzan* 28

Datarea *Codicelui Sturdzan* 39

Localizarea textelor românești din *Codicele Sturdzan* 52

Copii de pe tipărituri coresiene p. 57 ✧ Copii de pe alte texte. Popa Grigorie p. 60 ✧ Copistul A p. 65 ✧ Copistul C p. 66 ✧ Copistul D p. 67 ✧ Copistul E p. 70

Filiația textelor din *Codicele Sturdzan* 72

Legenda Duminicii p. 73 ✧ *Pravila sfinților părinți* p. 80 ✧ *Apocalipsul apostolului Pavel* p. 83 ✧ *Apocalipsul Maicii Domnului* p. 91 ✧ *Cugetări în ora morții* p. 97 ✧ *Legenda Sfîntului Sisin* p. 106 ✧ *Omilia la Paști* p. 108 ✧ *Rugăciune de scoatere a dracului* p. 117 ✧ *Moartea lui Avram* p. 118 ✧ *Legenda Sfintei Vineri* p. 120 ✧ *Catehismul* p. 125 ✧ *Fragmentul liturgic* p. 127 ✧ *Tîlcovania evangheliei de la judecată* p. 128 ✧ *Frați dragi* p. 131 ✧ *Concluzii* p. 137

Curentul cultural care a favorizat traducerea și copierea textelor românești din *Codicele Sturdzan* 138

Concluzii 140

STUDIU LINGVISTIC

Grafia

Inventarul slovelor p. 142 ✧ Valoarea slovelor p. 142 ✧ Semne diacritice p. 154 ✧ Suprascrierea slovelor p. 156 ✧ Abrevierile p. 157 ✧ Semnele de punctuație p. 158

Fonetica

Vocalism p. 160 ✧ Consonantism p. 169

Morfologia

Substantivul p. 174 ✧ Articolul p. 177 ✧ Adjectivul p. 179 ✧ Pronumele p. 180 ✧ Numeralul p. 183 ✧ Verbul p. 184 ✧ Adverbul p. 190 ✧ Prepoziția p. 192 ✧ Conjuncția p. 194 ✧ Interjecția p. 195

Sintaxa

Sintaxa propoziției p. 196 ✧ Sintaxa frazei p. 202 ✧ Vorbirea directă și vorbirea indirectă p. 207.

Lexicul

Structura vocabularului p. 207 ✧ Cuvinte dispărute din limba română actuală sau mai puțin cunoscute p. 210 ✧ Cuvinte cu sensuri diferite de cele literare actuale p. 218 ✧ Sinonimia p. 226 ✧ Formarea cuvintelor p. 228

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI 231

CODEX STURDZANUS — TEXT. *Scriptura din ceriu a Domnului nostru, a lui Isus Hristos* p. 237 ✧ ⟨*Pravila sfinților părinți*⟩ p. 243 ✧ *Cuvintul svîntului Pavel apostol de ieșirea sufletelor* p. 243 ✧ *Cuvinta de imblare pre la munci* p. 248 ✧ ⟨*Cugetări in ora morții*⟩ p. 260 ✧ [*Rugăciunea Sfîntului Sisin contra afurisitului drac*] p. 272 ✧ ⟨*Omilia la Paști* I⟩ p. 274 ✧ ⟨*Rugăciune de scoatere a dracului*⟩ p. 276 ✧ ⟨*Moartea lui Avram*⟩ p. 277 ✧ ⟨*Omilia la Paști* II⟩ p. 279 ✧ *Sfinta Peica* p. 280 ✧ *Întrebarea creștinească* p. 289 ✧ ⟨*Fragment liturgic*⟩ p. 293 ✧ ⟨*Tîlcul evangheliei de la judecată*⟩ p. 294 ✧ ⟨*Frați dragi*⟩ p. 298

FACSIMILE 301

INDICE DE CUVINTE 427

CUVÎNT ÎNAINTE

1. Cercetările întreprinse asupra celor mai vechi texte românești ajunse pînă la noi, desfășurate mai intens și mai sistematic în ultimele decenii [1], au dus la o bună cunoaștere a stadiului atins de limba română în secolul al XVI-lea. Pe baza unor investigații prilejuite de (re)editarea științifică a unora dintre monumentele vechiului scris românesc [2], precum și a documentelor, atîtea cîte s-au păstrat, din perioada anterioară anului 1601 [3], au fost stabilite configurația dialectică a românei în secolul al XVI-lea [4], variantele ei literare [5] și stilistice [6] și au fost clarificate principalele chestiuni referitoare la originile scrisului în limba română [7].

În aceste condiții, în ciuda existenței unor chestiuni încă nerezolvate (datarea *Psaltirii Hurmuzachi*, editarea științifică a psaltirilor rotacizante [8], a *Cazaniei I* și a *Molitvenicului* coresian, de exemplu), se poate

[1] Vezi, pentru bibliografie, Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, *Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea*, București, 1974; Ion Gheție, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985.

[2] *Tetraevanghelul tipărit de Coresi. Brașov, 1561, comparat cu Evangheliarul lui Radu de la Mănicești, 1574.* Ediție alcătuită de Florica Dimitrescu, București, 1963; *Palia de la Orăștie, 1581—1582.* Text—Facsimile—Indice. Ediție îngrijită de Viorica Pamfil, București, 1968; *Liturghierul lui Coresi.* Text stabilit, studiu introductiv și indice de Al. Mareș, București, 1969; *Evangheliarul slavo-român de la Sibiu. 1551—1553*, București, 1971; *Pravila ritorului Lucaci.* Text stabilit, studiu introductiv și indice de I. Rizescu, București, 1971; Coresi, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu Psaltirea coresiană din 1589.* Text stabilit, introducere și indice de Stela Toma, București, 1976; *Manuscrisul de la Ieud.* Text stabilit, studiu filologic, studiu de limbă și indice de Mircea Teodorescu și Ion Gheție, București, 1977; *Codicele Voronețean.* Ediție critică, studiu filologic și studiu lingvistic de Mariana Costinescu, București, 1981; *Texte românești din secolul al XVI-lea. I. Catehismul lui Coresi. II. Pravila lui Coresi. III. Fragmentul Todorescu. IV. Glosele Bogdan. V. Prefețe și epiloguri.* Ediții critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheție, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon. Coordonator Ion Gheție, București, 1982.

[3] *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea.* Text stabilit și indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniță, Alexandru Mareș și Alexandra Roman-Moraru, București, 1979.

[4] Gheție—Mareș, GD.

[5] Gheție, BD.

[6] Șt. Munteanu, V. D. Țâra, *Istoria limbii române literare. Privire generală*, București, 1978; Ion Gheție, *Istoria limbii române literare. Privire sintetică*, București, 1978; Ion Coteanu, *Structura și evoluția limbii române (de la origini pînă la 1860)*, București, 1981; Gh. Chivu, *Stilurile limbii române literare în perioada 1532—1640. I — III*, în LR, XXXIV, 1985, nr. 6, p. 509—519; XXXV, 1986, nr. 1, p. 20—31; nr. 2, p. 110—115.

[7] P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965; Ion Gheție, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1974; Ion Gheție, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985.

[8] Transcrierea *Psaltirii Hurmuzachi*, publicată prin multigrafiere, în 1977, de C. Ciuchindel (*Psaltirea Hurmuzachi.* Transliterație, prefață și note, ICPCD, București, 1977) nu poate fi considerată, în absența unei investigații filologice adecvate asupra celui mai dificil text vechi românesc, o ediție științifică. În ceea ce privește ediția *Psaltirii Scheiene* (Candrea, PS, II), vezi, între alții, Ion Gheție, Al. Mareș, *Introducere în filologia românească. Probleme. Metode. Interpretări*, București, 1974, p. 155.

afirma că secolul al XVI-lea este etapa cea mai cunoscută din istoria limbii române literare vechi [9].

Cu toate acestea, o serie de texte, considerate de publicul larg, dar și de unii specialiști, foarte cunoscute, necesită o abordare nouă, bazată pe realizările și coordonată de principiile lingvisticii și filologiei românești actuale. Iar dintre aceste texte *Codicele Sturdzan* se impune în primul rînd atenției.

2. Fiind cunoscute aprecierile de care s-au bucurat studiul și ediția publicate de B. P. Hasdeu în volumul al II-lea al *Cuvintelor den bătrîni* [10], afirmația poate să surprindă.

În *Codicele Sturdzan* exista însă, la aproape un secol de la descoperire, un text vechi românesc inedit, transcriere fidelă a unui pasaj din *Pravila* atribuită diaconului Coresi [11]. Copistul anonim, unul din cei șase cărora le datorăm textele românești și slavo-române din miscelaneu [12], este cel care a transcris, din aceeași carte brașoveană și cu același respect față de slova tipărită, *Tîlcovania evangheliei de la judecată* [13]. Aceeași paternitate are un mic descîntec, ignorat și el de Hasdeu, notat pe marginea de jos a două file succesive din codice [14].

Corelarea datelor rezultate din analiza grafiei cu acelea privind cerneala, hîrtia, structura caietelor și modul de succedare a textelor a permis constatarea că persoana care a transcris prima versiune a *Omiliei la Paști* (*Să neștire buru creștinu*) își desfășura activitatea în aceeași zonă cu presupusul adept al bogomilismului, iar nu în Măhaci [15].

Date noi, diferite în multe privințe de cele puse în circulație de B. P. Hasdeu, au rezultat și din studiul localizării [16], filiației [17] și datării [18] scrierilor românești cuprinse în *Codicele Sturdzan*. Studii mai vechi [19] și mai noi [20] îndemnau, de asemenea, la reconsiderarea opiniilor privitoare la curentele culturale cărora li se datorează traducerea, respectiv transcrierea textelor din miscelaneu.

În contextul ultimelor cercetări asupra limbii române literare din secolele al XVI-lea și al XVII-lea [21], observațiile lingvistice făcute de

---

[9] Vezi, pentru aceasta, bine cunoscutele lucrări Densusianu, HLR, II; Rosetti, ILR Rosetti, Cazacu, Onu, ILRL.

[10] Vezi G. Mihăilă, *Opera lingvistică și filologică a lui B. P. Hasdeu*, în B. P. Hasdeu *Cuvente den bătrîni*, I, București, 1984, p. 20—42.

[11] Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus: Pravila sfinților părinți** *(fragment)*, în LR, XXVI, 1977, nr. 3, p. 281—287.

[12] Idem, *Copiștii* **Codicelui Sturdzan**, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 59—71.

[13] *Ibidem*, p. 65—66.

[14] *Ibidem*, p. 66.

[15] *Ibidem*, p. 68—69.

[16] Gheție, BD, p. 313—316; Gh. Chivu, *Localizarea și filiația textelor din* **Codicele Sturdzan**, în VTR, p. 28—59.

[17] Vezi, între altele, Drăganu, DM, p. 29—89; I. Gheție, *Filiația catehismelor luterane, din secolele al XVI-lea — al XVII-lea*, în LR, XXIV, 1975, nr. 2, p. 161—170; Gh. Chivu, *Localizarea și filiația textelor din* **Codicele Sturdzan**, p. 59—91; idem, *Observații filologice pe marginea unui text din* **Codicele Sturdzan**, în LR, XXXVI, 1987, nr. 1, p. 64—69.

[18] Al. Mareș, *Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, în LR, XXXIV, 1985, nr. 1, p. 46—52.

[19] D. Russo, *Studii bizantino-române. Textele eshatologice din Codex Sturdzanus și pretinsul lor bogomilism*, București, 1907.

[20] Ion Gheție, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, p. 77—91.

[21] Vezi Rosetti, ILR, p. 403—541; Rosetti, Cazacu, Onu, ILRL, p. 49—77; Ion Gheție, *Istoria Limbii române literare*, p. 77—103; Șt. Munteanu, V. D. Țâra, *Istoria limbii române literare*, p. 54 — 79. Pentru aspectele teoretice și practice ale relației dintre literar și dialectal în limba română veche, vezi Gheție, BD, p. 61—77; B. Cazacu, *Limba română literară. Probleme teoretice și interpretări de texte*, București, 1985, p. 31—34.

Hasdeu pe marginea fiecăreia dintre scrierile editate în *Cuvente* (multe rămase necunoscute datorită absenței unui indice final al volumului apărut în 1879) trebuiau și ele actualizate și completate [22].

Necesară era, în sfîrșit, o nouă ediție, integrală, a *Codicelui Sturdzan*, care să țină seamă de ultimele descoperiri în domeniu și să constituie un instrument de lucru ușor de consultat. Pentru că, în ciuda unor merite indiscutabile, volumul publicat de Hasdeu este greu de utilizat. Contribuie la aceasta în primul rînd ordinea arbitrară a transcrierilor, dar același efect îl au titlurile date diverselor scrieri, cuplarea celor două versiuni ale *Omiliei la Paști* (fapt care a determinat uneori opinia că este vorba de un singur text) ș.a.

3. Pornind de la aceste constatări, volumul de față cuprinde o nouă ediție a *Codicelui Sturdzan*, căreia îi sînt alăturate un studiu filologic, unul lingvistic, un indice exhaustiv al cuvintelor românești și facsimilele întregului miscelaneu.

Rod al unei cercetări îndelungate și dificile, în timpul căreia străduințele noastre au fost susținute permanent de regretatul profesor Boris Cazacu, prezenta lucrare a beneficiat de observațiile prețioase făcute de acad. Ion Coteanu, prof. dr. G. Mihăilă, conf. dr. Liviu Onu, dr. Andrei Avram. Sugestii totdeauna utile am primit din partea colegilor din colectivul de limbă literară și filologie al Institutului de Lingvistică din București, condus de dr. Ion Gheție.

Le adresăm tuturor și acum caldele noastre mulțumiri.

Mulțumim totodată conducerii Bibliotecii Academiei și membrilor secției de manuscrise și carte rară din această prestigioasă instituție de cultură.

Un gînd de recunoștință redacției de filologie a Editurii Academiei, fără sprijinul căreia eforturile noastre nu și-ar fi găsit împlinirea.

[22] Vezi, pentru cele mai importante dintre aceste completări și actualizări, G. Mihăilă, *Note*, în B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, II, București, 1984, p. 521—551.

IZVOARE ȘI LUCRĂRI DE REFERINȚĂ*

AAR	„Analele Academiei Române", București, I, 1867 ș.u.
AI	*Apostol Iorga* (N. Iorga, *Cîteva documente de cea mai veche limbă românească (sec. al XV-lea și al XVI-lea)*, București, 1906, p. 3—7 și planșele I—IV).
AIIN	„Anuarul Institutului de Istorie Națională", Cluj, I, 1992 ș.u.
ALR	*Atlasul lingvistic român.* Partea I (ALR I), vol. I, Cluj, 1938, vol. II, Sibiu—Leipzig, 1942. Partea II (ALR II), vol. I, Sibiu—Leipzig, 1940.
ALR SN	*Atlasul lingvistic român*, serie nouă, București I—VII, 1956—1972.
Avram, CIG	Andrei Avram, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, București, 1964.
Bărbulescu, FAC	Ilie Bărbulescu, *Fonetica alfabetului cirilic în textele române din secolul XVI și XVII în legătură cu monumentele paleo-, sîrbo-, bulgaro-, ruso- și româno-slave*, București, 1904.
CADE	I.-A. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"*, București, 1931.
Candrea, PS	I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din secolul XVI și XVII tradușe din slavonește*, I—II, București, 1916.
Cartojan, CP	N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, I—II, București, 1929, 1938.
CC_1	Coresi, *Cazania I*, [Brașov], c. 1567.
CC_2	Coresi, popa Iane, popa Mihai, *Cazania a II-a*, Brașov, 1581.
CCat.	Coresi, *Catehism*, Brașov, 1560.
CL	Coresi, *Liturghier*, Brașov, 1570.
CLingv.	„Cercetări de lingvistică", Cluj, I, 1956 ș.u.
CM	Coresi, *Molitvenic*, [Brașov], c. 1567.
CP_1	Coresi, *Psaltire*, Brașov, 1577.
CPr.	Coresi, *Praxiu*, Brașov, c. 1563.
CPrav.	Coresi, *Pravilă*, [Brașov], c. 1560—1562.
CS	*Codex Sturdzanus* (BAR, ms. rom. 447).
CT	Coresi, *Tetraevanghel*, Brașov, 1561.
CTd.	*Codicele Todorescu* (BAR, ms. rom. 5484).

* Pentru siglele folosite doar în aparatul negativ al ediției, vezi p. 235—236.

CV	*Codicele Voroneţean* (BAR, ms. rom. 448).
DA	*Dicţionarul limbii române.* Tom I (părţile I—III)—II (părţile I—III), Bucureşti, 1913—1949.
Densusianu, HLR	Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*, I—II, Paris, 1901, 1938.
DLR	*Dicţionarul limbii române (DLR)*, serie nouă, VI—X, partea 1, XI, Bucureşti, 1965—1986.
DR	„Dacoromania", Cluj, I, 1920—1921 ş.u.
Drăganu, DM	N. Drăganu, *Două manuscripte vechi : Codicele Todorescu şi Codicele Marţian*, Bucureşti, Leipzig, Viena, 1914.
ES	*Evangheliar slavo-român*, Sibiu, 1551—1553.
FI	*Fragmente Iorga* (N. Iorga, *Cîteva documente de cea mai veche limbă românească (sec. al XV-lea şi al XVI-lea)*, Bucureşti, 1906, p. 8—14).
FT	*Fragment Todorescu*, Cluj, c. 1571—1575.
Gaster, CR	M. Gaster, *Chrestomatie română. Texte tipărite şi manuscrise, dialectale şi populare*, I—II, Leipzig, Bucureşti, 1891.
Gheţie, BD	Ion Gheţie, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, 1975.
Gheţie—Mareş, GD	Ion Gheţie, Al. Mareş, *Graiurile dacoromâne în secolul al XVI-lea*, Bucureşti, 1974.
GS	„Grai şi suflet", Bucureşti, I, 1923 ş.u.
Hasdeu, CB	B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, I—II, Bucureşti, 1878—1879.
HEM	B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*, I—III, Bucureşti, 1887—1893.
Iorga, SD	N. Iorga, *Studii şi documente cu privire la istoria românilor*, I—XXXI, Bucureşti, 1901—1916.
Ivănescu, PC	G. Ivănescu, *Probleme capitale ale vechii române literare*, în „Buletinul Institutului de filologie română «Alexandru Philippide»", XI—XII, 1944—1945, p. 1—412.
LL	„Limbă şi literatură", Bucureşti, I, 1960 şu.
LPrav.	*Pravila ritorului Lucaci*, 1581 (BAR, ms. sl. 692).
LR	„Limba română", Bucureşti, I, 1952 ş.u.
MB	*Manuscrisul popii Bratul* (manuscris din colecţia Muzeului de literatură veche „Dosoftei" din Iaşi, nr. inv. 2005).
Omagiu Rosetti	*Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, Bucureşti, 1975.
Pascu, ILLR	G. Pascu, *Istoriea literaturii şi limbii române din secolul XVI*, Bucureşti, 1921.
Paşca, GD	Ştefan Paşca, *Glosar dialectal*, Bucureşti, 1928.
PH	*Psaltirea Hurmuzachi* (BAR, ms. rom. 3077).
PS	*Psaltirea Scheiană* (BAR, ms. rom. 449).
PV	*Psaltirea Voroneţeană* (BAR, ms. rom. 693).
Rosetti, ILR	Al. Rosetti, *Istoria limbii române, I. De la origini pînă la începutul secolului al XVII-lea*, Ediţie definitivă, [Bucureşti], 1986.

Rosetti, Cazacu, Onu, ILLR	Al. Rosetti, B. Cazacu, L. Onu, *Istoria limbii române literare, vol. I. De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, București, 1971.
RRL	„Revue roumaine de linguistique", București, I, 1956 ș.u.
RS	„Romanoslavica", București, I, 1958 ș.u.
SCL	„Studii și cercetări lingvistice", București, I, 1950 ș.u.
SG	*Studii de gramatică*, I—III, [București], 1956—[1961].
SLLF	*Studii de limbă literară și filologie*, I—III, București, 1969—1974.
TDRG	H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, I—III, Bukarest, 1903—1924.
TR	*Texte românești din secolul al XVI-lea. I. Catehismul lui Coresi, II. Pravila lui Coresi, III. Fragmentul Todorescu, IV. Glosele Bogdan, V. Prefețe și epiloguri*, [București], 1982.
VTR	*Cele mai vechi texte românești. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1982.

ABREVIERI

ac. = acuzativ
act. = activ
ad. = adaugă
adj. = adjectiv(al)
adv. = adverb(ial)
art. = articol
aut. = autohton
aux. = auxiliar
bg. = bulgăresc
card. = cardinal
cj. = conjunctiv
col. = colectiv
comp. = compus(ă)
comp.sup. = comparativ de superioritate
conj. = conjuncție, conjuncțională
cond. = condițional
d. = dativ
dem. = demonstrativ
distr. = distributiv
et.nec. = etimologie necunoscută
f. = feminin
g. = genitiv
ger. = gerunziu
hot. = hotărît
impf. = imperfect
imper. = imperativ
ind. = indicativ
inf. = infinitiv
interj. = interjecție
interr.-rel. = interogativ-relativ
invar. = invariabil
î. = înaintea
int. = de întărire
lat. = latinesc
loc. = locuțiune
m. = masculin
magh. = maghiar
marg. = marginal
m.m.c.p. = mai mult ca perfe
ms. = manuscris
n. = neutru
neg. = negativ
nehot. = nehotărît
nom. = nominativ
num. = numeral
om. = omite
ord. = ordinal
pas. = diateza pasivă

p.c. = perfect compus
pers. = personal
pf. = perfect
pl. = plural
pol. = de politeţe
pos. = posesiv
pr. = propriu
pred. = predicativ
prep. = prepoziţie, prepoziţională
prez. = prezent
prezum. = prezumtiv
procl. = proclitic
pron. = pronume, pronominal
p.s. = perfect simplu
r (la umărul unei cifre care indică fila) = recto
rom. = românesc
rus. = rusesc
refl. = (diateza) reflexiv(ă)
rel. = relativ
s. = substantiv, substantivizat
s.v. = sub voce
sg. = singular
sl. = slav
sup.abs. = superlativ absolut
v. = vezi
v (la umărul unei cifre care indică fila) = verso
val. = valoare
vb. = verb(ală)
viit. = viitor
viit.ant. = viitor anterior
voc. = vocativ
v.sl. = vechi slav

STUDIU FILOLOGIC

OPINII ASUPRA *CODICELUI STURDZAN*

1. Achiziționat de Dimitrie A. Sturdza de la un for bisericesc [1] în deceniul al optulea al secolului trecut [2] și donat, la 12 septembrie 1880 [3], Bibliotecii Academiei Române, unde figurează și în prezent sub cota ms. rom. 447, *Codicele Sturdzan* a devenit celebru în filologia românească sub numele dat de Bogdan Petriceicu Hasdeu.

După o cercetare intensă și laborioasă în cursul anului 1879, marele filolog a consacrat celui mai vechi miscelaneu românesc din seria culegerilor de așa-numite „cărți poporane" aproape întreg volumul al doilea al *Curentelor din bătrîni* [4]. Avînd un alt conținut decît cel anunțat în 1879 [5], lucrarea apărută la începutul anului 1880 [6] se subintitula *Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*. Într-o destul de amplă *Ochire asupra cărților poporane*, codicele nou-descoperit era plasat în contextul „cărților poporane" românești și străine, mai vechi sau mai noi. Erau oferite cititorilor date generale despre legătura, hîrtia, scrierea, datarea și conținutul manuscrisului numit, după donatorul său, *Sturdzanus*.

Acest *codex miscellaneus geminatus* [7] este compus, după opinia lui B. P. Hasdeu, „din doi *codices miscellanei* diferiți prin epoce, prin localități, pînă și prin tendințe" [8]. Cel mai întins dintre ei a fost copiat de popa Grigorie și de cîțiva presupuși colaboratori și elevi ai lui între cca 1580 și 1619 în Măhaci — Turda. Preotul măhăcean care, potrivit părerii ilustrului filolog, și-a alcătuit „colecțiunea de cărți poporane în limba română parte copiind pe cele vechi, parte traducînd el însuși din slavonește" [9], a alăturat textelor așa-zise „măhăcene" „o colecțiune analoagă gata compilată de către un alt popă, de tot anonim, cam pe la

---

[1] Ștampila acestui for, greu de citit în momentul de față, este aplicată pe fila 2^{r} a manuscrisului.

[2] Întrucît în 1878 B. P. Hasdeu nu știa nimic de existența codicelui, pe care l-a primit apoi spre studiu în anul 1879, este de presupus că achiziționarea s-a produs chiar în anul 1878.

[3] Vezi AAR, seria II, t. III, secțiunea I, 1882, p. 21.

[4] Din cele aproape 800 de pagini ale lucrării, *Codicelui Sturdzan* îi sînt consacrate direct aproximativ 550.

[5] Vezi Hasdeu, CB, II, p. VII — VIII; cf. Hasdeu, CB, I, p. II.

[6] Vezi data imprimată pe copertă, diferită de aceea existentă pe foaia de titlu a volumului.

[7] Hasdeu, CB, II, p. XLII.

[8] *Ibidem*.

[9] *Ibidem*, p. XLI.

1550" [10]. Această „colecțiune", formată din texte presupus bogomilice, părea a proveni „din Țara Românească sau cel puțin din Brașov" [11]. O proveniență similară avea, după unele indicii lingvistice, originalul *Legendei Sfintei Vineri* [12]. Tot în Brașov a localizat B. P. Hasdeu tipărirea, „la 1560" [13], a catehismului pe care popa Grigorie l-a reprodus cu fidelitate sub titlul *Întrebare creștinească*.

Detalii suplimentare vizînd relația majorității textelor românești avute în vedere cu scrieri similare păstrate în alte manuscrise sau tipărituri românești, slavone sau grecești sînt incluse în introducerile istorico-literare care precedă edițiile a 14 din cele 21 de scrieri cîte cuprinde *Codicele Sturdzan* [14]. Textele editate, publicate deopotrivă cu slove chirilice și cu litere latine, într-o transliterație moderată, sînt urmate de bogate note lingvistice și paleografice.

2. Cu toate scăderile și inconsecvențele remarcate în decursul timpului (explicabile în parte și prin faptul că ediția a fost pregătită, în ciuda marii sale întinderi, în aproximativ un an — 10 august 1878 — 5 decembrie 1879), volumul al II-lea al *Cuventelor den bătrîni* se constituia, la epoca publicării sale, în cea mai bine întocmită și cea mai completă ediție filologică. Pe bună dreptate, Academia Română, care ezitase să acorde premiul „Năsturel" volumului I din lucrare, a atribuit celui de-al doilea, consacrat în esență *Codicelui Sturdzan*, premiul „Heliade-Rădulescu" [15].

Aprecierile, aproape unanime în 1880 [16], vor continua să fie exprimate și în deceniile următoare de către specialiști de primă mărime ai lingvisticii și filologiei românești.

Astfel, Lazăr Șăineanu opina, în 1895, în ediția a doua a *Istoriei filologiei române*, că „suma enormă de fapte și idei acumulate în acest volum a avut cele mai fericite urmări prin introducerea la noi a unui spirit științific și a unei metode mai severe în asemenea studii" [17]. Ovid Densusianu, altfel destul de reținut în privința operei lingvistice și filologice a lui B. P. Hasdeu, nota, în 1901, în *Introducerea* celebrei *Histoire de la langue roumaine*, că „studiile sale privitoare la istoria limbii române din secolul al XVI-lea și al XVII-lea [= în esență, cele două volume din *Cuvente*] sînt și azi cele mai importante din cîte s-au făcut în acest domeniu" [18]. D. Russo, care demonstrase lipsa de fundament a opiniei referitoare la proveniența bogomilică a unor texte din *Codicele Sturdzan* [19], sublinia în *Critica textelor și tehnica edițiilor* că volumele I și II ale *Cuventelor den bătrîni* „au croit o nouă cale și servesc pînă astăzi de model, și trebuie să accentuez, model care n-a fost atins de nimeni

---

[10] *Ibidem*.

[11] *Ibidem*, p. XLIII.

[12] *Ibidem*, p. 142.

[13] *Ibidem*, p. 97.

[14] Au fost lăsate deoparte toate textele slavone, un *Tatăl nostru* maghiar scris cu slove chirilice, dar și două texte românești, considerate, desigur, adaose ulterioare: *În știre să vă fie, oamenilor* și descîntecul notat în partea de jos a filelor 76^{v}—77^{r}.

[15] Vezi AAR, seria II, t. II, secț. I, 1881, p. 359—363, 429—430.

[16] Din cei 22 de membri ai comisiei pentru premiere, 20 au votat pentru acordarea premiului „Heliade-Rădulescu" și doar 2 contra (vezi AAR, seria II, t. II, secț. I, 1881, p. 363).

[17] Lazăr Șăineanu, *Istoria filologiei române*, ed. a 2-a, București, 1895, p. 266.

[18] Densusianu, HLR, I, p. XXVII (citatul este reprodus după versiunea românească a textului, București, 1961, p. 13).

[19] D. Russo, *Studii bizantino-române*, București, 1907, p. 3—29.

pînă astăzi" [20]. Pentru Iorgu Iordan *Cuvintele den bătrîni* reprezintă „o adevărată capodoperă" [21], iar în opinia lui Al. Rosetti aceeași operă filologică „constituie un model pentru cei care studiază limba veche. Observațiile lui Hasdeu asupra particularităților de limbă ale textelor sînt deosebit de prețioase și constituie o adevărată mină de informații pentru cercetător" [22].

Adăugînd afirmațiilor reproduse și faptul că textele publicate în volumul al doilea al *Cuvintelor* au fost retipărite selectiv în 1937 [23] și 1946 [24] și integral în 1984 [25], constatăm că ediția apărută în 1880 s-a substituit practic *Codicelui Sturdzan*, acest extrem de important manuscris vechi românesc fiind studiat de majoritatea cercetătorilor limbii române vechi exclusiv prin prisma considerațiilor formulate de B. P. Hasdeu. Urmare firească, opiniile cuprinse în volumul al doilea al *Cuvintelor den bătrîni* au constituit, timp de aproape un secol, adevăruri indiscutabile, preluate ca atare, iar corecțiile, adaosurile sau detalierile, vizînd aspecte mai mult sau mai puțin particulare ale unuia sau altuia dintre textele românești ale *Codicelui Sturdzan*, au fost, în ansamblu, puțin numeroase [26].

3. În 1888, deci la 8 ani de la apariția volumului al doilea al *Cuvintelor*, Alexandru Philippide afirma că *Întrebarea creștinească* reproduce nu o tipăritură brașoveană încă necunoscută filologilor, cum credea B.P. Hasdeu[27], ci catehismul sibian din 1544 [28] (părere susținută ulterior și de Nerva Hodoș [29], Nicolae Iorga [30] și Giorge Pascu [31]).

În 1891, Moses Gaster descoperea în limba *Apocalipsului apostolului Pavel* și a *Legendei Sfîntului Sisin* indicii despre existența unor originale moldovenești [32]. Tot analiza lingvistică îi oferea argumente pentru susținerea descendenței *Întrebării creștinești* dintr-o tipăritură coresiană [33].

Șase ani mai tîrziu, I. G. Sbiera opina că textele măhăcene au fost traduse la sfîrșitul secolului al XII-lea sau la începutul celui următor [34].

---

[20] Idem, *Critica textelor și tehnica edițiilor*, București, 1912, p. 78.

[21] Iorgu Iordan, *Lingvistica românească*, București, 1946, p. 21.

[22] Al. Rosetti, *Bogdan Petriceicu Hasdeu și studiul limbii române*, în LR, XII, 1963, nr. 5, p. 459—463.

[23] B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*. Texte alese, cu o introducere și note de J. Byck, București, 1937.

[24] Idem, *Cuvente den bătrîni (Cărțile poporane)*, București, 1946.

[25] Idem, *Cuvente den bătrîni. Tomul II. Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura populară cea nescrisă. Studiu de filologie comparativă*. Ediție îngrijită și note de G. Mihăilă, București, 1984.

[26] Vezi Gh. Chivu, Mariana Costinescu, *Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 159—169.

[27] Hasdeu, CB, II, p. 97.

[28] Alexandru Philippide, *Introducere în istoria limbei și literaturei române*, Iași, 1888, p. 58.

[29] Nerva Hodoș, *Un fragment din Molitvenicul diaconului Coresi (1564)*, în *Prinos lui D. A. Sturdza*, București, 1903, p. 236.

[30] Nicolae Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, București, 1904, p. 64, 67; idem, *Istoria literaturii românești*, I, București, 1925, p. 110; idem, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, I, București, 1929, p. 170.

[31] Pascu, ILLR, p. 26, 170.

[32] Gaster, CR, I, p. C.

[33] *Ibidem*, I, p. XXXIV, C.

[34] I. G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, Cernăuți, 1897, p. 8—9.

Referindu-se, în 1904, tot la traducerea scrierilor copiate în *Codicele Sturdzan*, Nicolae Iorga o plasa în secolul al XV-lea și o atribuia aceluiași traducător maramureșean căruia credea că îi datorăm versiunea românească a primelor cărți sfinte [35].

În anul 1907 este consemnată o primă contestare de substanță a afirmațiilor lui B. P. Hasdeu : D. Russo aduce argumente indiscutabile împotriva „bogomilismului" unora dintre textele publicate în volumul al doilea al *Cuvintelor den bătrîni* și demonstrează inconsistența opiniei referitoare la caracterul original al *Cugetărilor în ora morții* [36].

Acest text, ca de altfel toate cele cuprinse în *Codicele Sturdzan*, este o copie. Majoritatea textelor „măhăcene" sau „bogomilice" derivă dintr-un miscelaneu ce a stat și la baza *Codicelui Todorescu*. Constatarea este datorată lui Nicolae Drăganu [37], care, comparînd în 1914 cele două culegeri de scrieri vechi românești, a propus și corectarea unor lecțiuni din ediția datorată lui B. P. Hasdeu [38]. În plus, filologul clujean considera că unele dintre așa-numitele „texte bogomilice" au fost de fapt traduse sub influența husitismului[39], o serie de particularități lingvistice făcîndu-l chiar să afirme, într-un studiu ulterior, că traducătorul lor trebuie să fi fost sas [40].

Prin descoperirea în 1921 a *Codicelui de la Ieud* [41] și, mai ales, prin publicarea, în 1925, a celor două tipărituri coresiene incluse în el [42], *Catehismul* și *Pravila*, cercetarea filiației unora dintre scrierile cuprinse în *Codicele Sturdzan* depășea domeniul supozițiilor. *Întrebarea creștinească* se dovedea a fi copie fidelă a *Catehismului* coresian [43], cum bănuise, încă din 1879, B. P. Hasdeu. În ceea ce privește predica numită — în *Cuvente — Zise Domnul*, considerată de primul editor al *Codicelui Sturdzan* o compunere originală [44], ea reproducea „cuvînt de cuvînt, păstrîndu-se chiar și grafia și punctuația", *Tîlcul evangheliei de la judecată*, tipărit la sfîrșitul *Pravilei* coresiene [45].

În anul 1929, N. Cartojan a adus noi argumente împotriva pretinsei proveniențe bogomilice a unora dintre apocrifele copiate în *Codicele Sturd-*

---

[35] N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, p. 26—27; idem, *Istoria literaturii românești*, I, p. 110.

[36] D. Russo, *Studii bizantino-române*, București, 1907, p. 3—29.

[37] Drăganu, DM, p. 17—89.

[38] *Ibidem*, p. 56—61.

[39] *Ibidem*, p. 7; idem, [Recenzie la] Dr. Thót-Szabó Pál, *A cseh-huszita mozgalmak és uralom története magyarországon*, în DR, III, 1922—1923, p. 928.

[40] Idem, *Manuscrisul Liceului grăniceresc „G. Coșbuc" din Năsăud și săsismele celor mai vechi manuscrise românești*, în DR, III, 1922—1923, p. 500—501; idem, [Recenzie la] Dr. Thót Szabó Pál, p. 921.

[41] Andrei Birseanu, *Catechismul luteran românesc*, în „Transilvania", LII, 1921, nr. 9—12, p. 900—901. Un studiu cu titlu identic a fost publicat de același autor în AAR, Memoriile Secției Literare, seria III, t. I, 1923—1924, p. 33—40.

[42] Ion Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI. I. Întrebare creștinească tipărită de diaconul Coresi la Brașov la 1560, în timpul episcopului Sava al Ardealului și al mitropolitului Efrem al Țării Românești. II. Pravila sfinților apostoli tipărită de diaconul Coresi în Brașov între 1570—80* (Fragment), București, 1925.

[43] Andrei Birseanu, *Catechismul luteran românesc*, în „Transilvania", LII, 1921, nr. 9—12, p. 900—901; N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, în DR, IV, 1924—1926, p. 1 091—1 092.

[44] Hasdeu, CB, II, p. 224.

[45] N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 094—1 095; cf. idem, DM, p. 70—71.

zan [46]. Excelent cunoscător al manuscriselor cuprinzînd „cărți poporane", el a furnizat și informații extrem de utile pentru stabilirea circulației textelor din miscelaneu în vechiul scris românesc [47].

Cercetările lui Nicolae Cartojan referitoare la această ultimă chestiune vor fi continuate în deceniile următoare de Nicolae Drăganu [48] și de Emil Turdeanu [49]. Va fi, de altfel, singura problemă în care vor fi aduse, timp de peste patru decenii, informații noi referitoare la *Codicele Sturdzan*. Datele obținute între 1880 și 1929, considerate definitive, vor trece, pînă în jurul anului 1970, dintr-o lucrare în alta, fără modificări substanțiale.

În 1972, Gh. Mihăilă a reluat discuția asupra filiației celor două versiuni ale *Omiliei la Paști* (*Să neștire buru creștiru* și *Oarecire era un părinte*) cu ocazia cercetării manuscrisului slavo-român al popii Bratul [50].

În 1975, Ion Gheție a precizat locul *Întrebării creștinești* între catehismele luterane din secolele al XVI-lea și al XVII-lea [51] și a localizat, cu mijloace lingvistice, textele măhăcene și pe cele așa-zis „bogomilice" [52].

Doi ani mai tîrziu, ocupîndu-ne de localizarea și filiația textelor din *Codicele Sturdzan* [53], am identificat în predica *În știre să vă fie, oamenilor*, considerată de B. P. Hasdeu compunere originală tîrzie [54], o copie fidelă a unui fragment din *Pravila* coresiană, datorată aceleiași persoane care a transcris, din aceeași sursă, *Tîlcovania evangheliei de la judecată* [55]. Cu același prilej am încercat să identificăm copiștii *Codicelui Sturdzan* [56] și să stabilim locul *Apocrifului Iorga*, redescoperit într-un vechi manuscris românesc, în stema de filiație a *Apocalipsului apostolului Pavel* [57]. În studiul ce precedă ediția *Pravilei* coresiene, am emis apoi cîteva ipoteze în legătură cu relația *Tîlcovaniei evangheliei de la judecată* cu versiunile similare păstrate din secolele al XVI-lea — al XVIII-lea [58].

---

[46] Cartojan, CP, I, p. 68—69, 73—75, 156.

[47] *Ibidem*, I, p. 70, 80, 90, 105, 154, 163.

[48] N. Drăganu, *Cea mai veche „slavoslovie" (doxologie) românească*, în „Transilvania" (Sibiu), LX, 1929, nr. 4—5, p. 311—315; idem, [Recenzie la] N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, în „Anuarul Institutului de Istorie Națională", Cluj, V, 1928—1930, p. 543—561; idem, *Un manuscris de apocrif religios din secolul al XV-lea?*, în DR, IX, 1936—1938, p. 219—224.

[49] Emil Turdeanu, *Un manuscris miscelaneu necunoscut*, București, 1932 (extras din „Arhiva pentru știința și reforma socială", X, 1932, nr. 1—4); idem, *La littérature bulgare du XIVe siecle et sa diffusion dans les Pays Roumains*, Paris, 1947, p. 97—101; idem, *Apocryphes bogomiles et apocryphes pseudo-bogomiles*, în „Revue de l'Histoire des Religions", CXXXVIII, 1949, p. 22—25; CXXXIX, 1950, p. 176—218; idem, *Le Testament d'Abraham en slave et en roumain*, în „Oxford Slavonic Papers", New Series, X, 1977, p. 1—38; idem, *Apocryphes slaves et roumains de l'Ancien Testament*, Leiden, 1981.

[50] G. Mihăilă, *Observații asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul*, în SLLF. II, p. 334—344; vezi și Ion Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra* **Omiliei la Paști** *(versiunea „scurtă")*, în LR, XXXII, 1983, nr. 3, p. 216—221.

[51] Ion Gheție, *Filația catehismelor luterane din secolele al XVI-lea — al XVIII-lea*, în LR, XXIV, 1975, nr. 2, p. 161—170. Vezi și Alexandra Roman-Moraru, *Catehismul lui Coresi*, în TR, p. 53.

[52] Gheție, BD, p. 310—316.

[53] Rezultatele cercetării au fost publicate în VTR, p. 37—92.

[54] Hasdeu, CB, II, p. XLII.

[55] Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus: Pravila sfinților părinți** *(fragment)*, în LR, XXVI, 1977, nr. 3, p. 281—287.

[56] Idem, *Copiștii* **Codicelui Sturdzan**, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 59—71.

[57] Idem, *Date noi despre* **Apocrifui Iorga**, în LR, XXVII, 1978, nr. 5, p. 509—521.

[58] Idem, *Pravila lui Coresi*, în TR, p. 154—159.

În sfîrșit, în 1980, Alexandru Mareș a identificat în așa-numitul *Fragment liturgic* din *Codicele Sturdzan* o parte din slujba de dimineață din Duminica Vameșului și a Fariseului [59]. În 1985, același cercetător a datat pe baze filigranologice textele nord-hunedorene din miscelaneul de care ne ocupăm, *Moartea lui Avram* și a doua versiune a *Omiliei la Paști* [60], tot lui datorîndu-i-se privirea sintetică asupra unora dintre textele *Codicelui Sturdzan*, publicată recent în volumul *Originile scrisului în limba română* [61].

4. Trecerea în revistă a celor mai importante contribuții referitoare la codicele în discuție arată că studierea acestui vechi manuscris românesc, intrat în circuitul științific în anul 1880, a avut două etape distincte. În prima, încheiată în jurul anului 1930, studiile au pornit de la ediția datorată lui B. P. Hasdeu, care, prin publicarea textului, alături de transcrierea cu litere latine, și în alfabetul originar, s-a substituit practic manuscrisului. În cea de a doua, începută imediat după 1970, cercetările au fost făcute direct asupra textului, faptul permițînd o mai bună cunoaștere a acestuia și o mai corectă rezolvare a unora dintre problemele impuse de o investigație conformă cu cerințele filologiei actuale.

La mai mult de un secol de la descoperirea sa, *Codicele Sturdzan* continuă însă să aibă aspecte mai puțin sau deloc elucidate. Și, cum sinteza oferită în 1880 de B. P. Hasdeu nu mai corespunde exigențelor actuale, o abordare nouă, integrală a textului este absolut necesară [62]. Vom încerca să răspundem acestui deziderat abordînd în paginile următoare toate chestiunile ridicate de cercetarea celei mai vechi culegeri de „texte populare" din literatura română.

DESCRIEREA *CODICELUI STURDZAN*

1. Manuscrisul cunoscut sub numele *Codicele Sturdzan*, înregistrat la Biblioteca Academiei din București sub cota ms. rom. 447, este un miscelaneu în 8° [1], format din 124 de file numerotate de mașină la intrarea în fondurile marii biblioteci bucureștene. Paginile au o numerotare de mînă, cu cifre arabe cuprinse între 1 și 250 [2], datorată foarte probabil lui B. P. Hasdeu.

Legătura este modernă. Vechile coperte de lemn, îmbrăcate în piele, pe care fuseseră imprimate diferite ornamentații [3], au fost înlocuite

---

[59] Al. Mareș, *Contribuții la identificarea unor texte românești fragmentare din secolul al XVII-lea*, în LR, XXIX, 1980, nr. 1, p. 50—52.

[60] Idem, *Datarea unor texte din* Codicele Sturdzan, în LR, XXXIV, 1985, nr. 1, p. 46—52.

[61] Ion Gheție, Alexandru Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985, p. 365—381, 394—400.

[62] Bogatele și utilele actualizări bibliografice aduse de G. Mihăilă în ediția apărută în 1984 nu neagă, ci dimpotrivă dovedesc și mai mult necesitatea unei noi ediții critice a *Codicelui Sturdzan*.

[1] Cf. Hasdeu, CB, II, p. XLII, unde se consideră că manuscrisul are format în quarto.

[2] Neconcordanța dintre numerotarea filelor și aceea a paginilor se datorează omiterii cifrelor 77 și 192 din cadrul celei din urmă, iar nu pierderii unei porțiuni de text.

[3] Vezi Hasdeu, CB, II, p. XLII; Ion Bianu, R. Caracaș, *Catalogul manuscriptelor românești*. Tomul II. Numerele 301—708, București, Leipzig, Viena, 1913, p. 167.

cu coperte de carton îmbrăcate în pînză. Caietele au fost refăcute, iar marginile unor file ajustate sau recondiționate [4].

Filele au dimensiuni care oscilează între 19,5 × 13 cm și 19,7 × 13,5 cm [5]. Hîrtia este de calități și proveniențe diferite, porțiunile alcătuite din hîrtie fără filigran alternînd cu altele în care pot fi identificate mărcile unor mori românești sau străine [6].

Scrierea este chirilică semiuncială, de mai multe mîini. Cerneala utilizată pentru copierea majorității textelor este brună, dar unii dintre copiști au folosit și cerneală neagră, maronie sau roșie, aceasta din urmă doar pentru caligrafierea unora dintre titluri, a unor inițiale majuscule sau pentru notarea punctelor ce despart uneori porțiuni ale aceluiași text.

Pe filele 11[r], 16[r] și 63[v] sînt desenate în peniță frontispicii cu ornamentație simplă.

Caietele, de dimensiuni diferite și cu structuri adesea greu de stabilit din cauza legăturii moderne [7], sînt de regulă lipsite de signatură chirilică. Cifra ѧ este totuși marcată la sfîrșitul primului caiet din *Cuvîntu de îmblare pre la munci* (f. 23[v]) și pe primele file ale textelor чн вєрнїѣ дїакостиѧ вєли (f. 81[r]), respectiv *Întrebarea creștinească* (f. 98[r]). Faptul este în măsură să probeze singur alcătuirea actualului miscelaneu din mici manuscrise diferite ca dată, copist sau proveniență. Reunirea în forma actuală, datorată foarte probabil altei persoane decît popa Grigorie din Măhaci (întrucît altfel este greu de justificat prezența cifrei ѧ pe filele 81[r] și 98[r], la începutul a două dintre textele sale) [8], a fost făcută anterior anului 1774. La această dată codicele se afla deja „în Alba Iulia", după cum atestă o însemnare făcută de un posesor cunoscător al limbii latine pe dosul vechii legături [9].

2. Avînd aceste caracteristici generale, *Codicele Sturdzan*, pe care Bogdan Petriceicu Hasdeu îl considera un „codex miscellaneus geminatus" [10], cuprinde 21 de texte:

1. *Scriptura din ceriu a Domnului nostru, a lui Isus Hristos*, f. 1[r]—10[r]/7 [11] (= *Legenda Duminicii*);

2. [*Pravila sfinților părinți*], fragment; *incipit*: În știre să vă fi⟨e⟩, oamenilor; *finit*: să fie priimită ca și ceaea curvă ce priimi Hristos; f. 10[v] [12];

---

[4] În timpul acestei recondiționări a fost schimbată ordinea normală a filelor 79 și 80.

[5] Cf. Gabriel Ștrempel, *Catalogul manuscriselor românești. BAR. 1—1600*, București, 1978, p. 113.

[6] Pentru detalii asupra filigranelor din manuscris, vezi mai jos p. 45—49.

[7] Vezi detalii asupra structurii unor porțiuni din manuscris la Al. Mareș, *Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, în LR, XXXIV, 1985, nr. 1, p. 49 și, mai jos, p. 47—50.

[8] Cf. Hasdeu, CB, II, p. XLI; vezi și G. Mihăilă, în B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni. Tomul II. Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI...*, București, 1984, p. 523, nota 16.

[9] Hasdeu, CB, II, p. XLII.

[10] *Ibidem*.

[11] În Hasdeu, CB, II, p. 43, textul are titlul *Povestea sfintee Dumineci. Scriptura Domnului nostru, a lui Iis. Hs.*, scris pe f. 63[r] de un copist identificat greșit de B. P. Hasdeu cu popa Grigorie din Măhaci.

[12] Despre acest text, nepublicat în *Cuvente den bătrîni*, II, B. P. Hasdeu nota: „Cu o altă mînă, cu caractere semiuncíale, tot în secolul XVII, este scris pe pag. 20: ѧ цнрє съ бъ ѳї[є] wмєннлшр къндь борь ѳи праѕнниче маріи съ вєнніци ад бєсѣ[р:]кж съ аскоүлътаци кѕвъѧтоүль лѕ доүмнєзеѕ etc.; un îndemn inspirat, probabilmente, prin lectura textului ce precede pe pag. 1—19 despre păzirea serbătorilor și mai ales a duminicei" (Hasdeu, CB, II, p. XLII). Cf. Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus**: **Pravila sfinților părinți** *(fragment)*, în LR, XXVI, 1977, nr. 3, p. 281—287.

3. слово с҃тго а҃пла пав҃а w исх҃одѣ дочшевнемъ. *Cuvîntul sîntului Pavel apostol de ieșirea sufletelor*, f. 11r—15v (=*Apocalipsul apostolului Pavel*);

4. *Cuvîntu de îmblare pre la muncî. Sfînta Maria vrea să vadză cum se muncescu rodul creștinescu*, f. 16r—37r/4 (= *Apocalipsul Maicii Domnului*);

5. [*Cugetări în ora morții*], f. 37r/5—57r/2 (*Vedeți-mă fără glas...*, f. 37r/5—37v/14; *Așa se roagă sufletulu...*, f. 37v/14—41r/12; *Iară cîndu voru bucina arhanghelii...*, f. 41r/12—45r; *Darurile și frîmseațe dereptilor la dzua de giudețu*, f. 45v—48v; *Iară grăiește den sfinții oteți marcle patriarhul Ioan Zlataust...*, f. 49r—50v/12; *Că spusă Hristos lui ievanghelistu Ioan Bogoslov...*, f. 50v/12—51r/13; *Cum grăiește Hristos în sfînta evanghelie...*, f. 51r/13—54v/8; *Iară la dzua de giudețu...*, f. 54v/8—12; *Oamenii botedzați, ceia ce-au vis în păcate...*, f. 54v/13—56r/1; *Iară călugării la giudețu chema-i-va Dumnedzeu...*, f. 56r/1—57r/2)[13];

6. м҃атка с҃тго сїсина w дїавола проклѣпа [=*Rugăciunea Sfîntului Sisin contra afurisitului drac*][14], f. 57r/3—63r/9 (= *Legenda Sfîntului Sisin*);

7. дше кпо бл҃гочстивь и бг҃олюбивъ. *Să neștire buru creștiru, de Dumnezeu iubit*, acefal; *Finit*: Aceluia-i ținutul și slava în veacu, adevăru[15]; f. 63v—67v (= *Omilia la Pași*);

8. чт҃ ка побае исх҃одити съ крт҃ь готовае же стаа іерескы и бжтвнаа л҃ургїе [= *Rînduiala cum trebuie să se iasă cu crucea, cînd se săvîrșește de către preot dumnezeiasca liturghie*], f. 68r—75v;

9. [*Rugăciune de scoatere a dracului*], acefal; *incipit*: [Sedra]hom și Misahom și Avednag[16]; f. 76r;

10. [*Tatăl nostru*], f. 76v/1—15;

11. [*Descîntec*], f. 76v/15—22, 77r jos;

12. [*Moartea lui Avram*], acefal; *finit*: O, feții miei, cumu v-ați săblăzni[tu][17]; f. 77r—78v, 80r+v, 79r/1—10;

13. иже въ с҃ты wца ншго і҃wанна арх҃їепа костантинѣгo злат҃оустаго. *Oarecire era un părinte, anume Ion, din cetatea lui Costantin împărat, cu rostul de aur*, acefal; finit: благодаре да праздн҃ѣть. să blagodarea⟨...⟩[18]; f. 79r/11—79v (= *Omilia la Pași*);

---

[13] Gabriel Strempel (*op. cit.*, I, p. 113) consideră întregul text numit de B. P. Hasdeu *Cugetări în ora morții* o „predică la îngropăciune".

[14] B. P. Hasdeu (CB, II, p. 261, 262) numește textul *Rugăciune de scoaterea dracului.*

[15] Textul este editat în *Cuvente den bătrîni*, împreună cu acela aflat pe fila 79v, sub titlul *Încercări de traducere din slavonește* (Hasdeu, CB, II, p. 67).

[16] B. P. Hasdeu intitulează textul *Fragment dintr-o conjurațiune* (Hasdeu, CB, II, p. 169, 171), iar Gabriel Strempel îl consideră „fragment de omilie" (*op. cit.*, p. 113).

[17] B. P. Hasdeu, numește textul *Legenda lui Avram* (Hasdeu, CB, II, 181), iar înaintea fragmentului editat reconstituie titlul *Cuvînt despre viața și moartea lui Avram, cum a venit arhanghelul să ia sufletul lui* (*ibidem*, p. 189).

[18] Vezi supra nota 15.

14. чи вєрнїѣ дїакоства вєли [= *Rînduiala diaconstvei celei mari la vecernie*], f. 81r—89v/13;

15. *Sfînta Petca*[19], f. 90r—97v/21 (= *Legenda Sfintei Vineri*);

16. *Întrebarea creştinească*, f. 98r—107v/7;

17. [*Rugăciuni*], acefal; *incipit*: ѣемсѫ тѩбо...; *desinit*: странѣмїи ѕчєнмїи сть҃ѧ ѫ троицѫ; f. 108r—108v/5;

18. [*Fragment liturgic*][20], f. 108v/5—110r/4;

19. [*Tîlcovania evangheliei de la judecată*][21], f. 110r/5—115r/15;

20. [*Omilie*], *incipit*: Fraţi dragi[22]; f. 115v—122v/14;

21. [*Rugăciune de alungare a dracului*], *incipit*: ѩкліннїи тѣ днѩволе; *desinit*: да нѣ болн нн҃ѣдннною болѣзнь късѣкн, амн҃: f. 123r—124v.

Textele 1—5, 9, 11, 12, 15, 16 şi 18—20 sînt româneşti, 6, 7 şi 13 sînt slavo-române, 8, 14, 17 şi 21 sînt slavone, iar textul cu numărul 10 este maghiar, scris cu litere chirilice.

3. Cele mai multe dintre scrierile grupate în *Codicele Sturdzan* au fost copiate de popa Grigorie din Măhaci (1, cu excepţia filei 1, 9, 14—16 18 şi 20). Alte patru (3—6), formînd un mic manuscris omogen ca structură şi tip de texte componente[23], sînt datorate unui scrib anonim, localizabil în nordul Hunedoarei[24]. Celelalte sînt transcrise de copişti de asemenea necunoscuţi[25].

Majoritatea textelor româneşti cuprinse în *Codicele Sturdzan* s-au păstrat integral. Lacune de mărimi diferite se constată totuşi în cadrul textelor 1, 3, 7, 8, 9, 12, 13, 17 şi 21. Din *Legenda Duminicii*, căreia un copist diferit de popa Grigorie i-a întregit începutul, pierdut după ce textul nu s-a mai aflat în posesia preotului măhăcean, lipsesc aproximativ

---

[19] B. P. Hasdeu considera că сѫ пѣтка reprezintă titlul slavon al apocrifului (Hasdeu, CB, II, p. 145 — 146).

[20] Al. Mareş consideră că textul aparţine slujbei de dimineaţă din Duminica Vameşului şi a Fariseului (*Contribuţii la identificarea unor texte româneşti fragmentare din secolul al XVII-lea*, în LR, XXIX, 1980, nr. 1, p. 50).

[21] B. P. Hasdeu numeşte textul *Zise Domnul* (Hasdeu, CB, II, p. 225), editîndu-l sub titlul general de *predică* (*ibidem*, p. 221).

[22] Considerată ca şi textul anterior o *predică* (Hasdeu, CB, II, p. 117), omilia este numită de B. P. Hasdeu, după primele cuvinte, *Fraţi dragi* (*ibidem*, p. 120). Vezi şi Gh. Chivu, *Observaţii filologice pe marginea unui text din Codicele Sturdzan*, în LR, XXXVI, 1987, nr. 1, p. 65—66.

[23] Ordinea textelor ce formau acest miscelaneu a fost schimbată la una din legările *Codicelui Sturdzan*, anterioară achiziţionării lui de către Academia Română, întrucît *Cuvîntul de îmblare pre la munci*, al cărui prim caiet poartă signatura chirilică ѧ (f. 23v), este plasat după *Cuvîntul svîntului Pavel apostol*. (Este greu de presupus că aceste două texte, scrise de acelaşi copist, pe acelaşi fel de hîrtie şi în acelaşi interval de timp, au făcut parte din două manuscrise diferite.)

[24] Gheţie, BD, p. 313—316.

[25] Pentru copiştii textelor româneşti, vezi articolul nostru *Copiştii Codicelui Sturdzan*, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 59—71 şi capitolul cu acelaşi titlu din prezenta lucrare.

3 file după actuala filă 1 [26]. O lacună de întindere similară există în *Cuvîntul svîntului Pavel apostol* (între filele 12 și 13) [27]. Cel puțin două file lipsesc de la sfîrșitul primei versiuni a *Învățăturii la Paști* (după fila 67) [28]. Lacune greu de calculat se constată de asemenea între filele 75—76 [29], 107—108 și 122—123. În ceea ce privește fragmentele lipsă din *Moartea lui Avram* și din cea de a doua versiune a *Învățăturii la Paști*, ele nu au drept cauză pierderea unor file, ci întreruperea greu de explicat a transcrierii ambelor texte, la mijlocul filei 79r, pentru primul, respectiv la mijlocul filei 79v, pentru cel de-al doilea [30].

4. Dintre copiștii cărora le datorăm transcrierea textelor din *Codicele Sturdzan* doar popa Grigorie a lăsat însemnări referitoare la numele și ocupația sa, precum și la locul și data transcrierii unora dintre texte.

La finele *Legendei Duminicii* (f. 10r/7—14) este astfel scris:

пы мцⷣ м θї днь въ днь бⷣрь жимѡ крⷣлю егⷣ оубїетъ мнⷯю бо ѻ̀ мирѣслъѕ
кл҃ѣ ѡ ⷣдⷣ ѯзри, ѡ рⷭтво хⷭо ѯⷣ·х̃·помени гⷢи дше рⷣ бжїе призбнтеръ їреи григорїе, въ ѻ̀ставлєнїе гр҃кѯѡ, въ црⷭтво нбноѥ [= Scris în luna lui martie, 19 zile, în zilele lui Batăr Jicmon-craiu, cînd a fost bătut Mihai-vodă la Mirăslău, în anul de la Adam 7108, de la nașterea lui Hristos 1600 [31]. Pomenește, Doamne, sufletul robului lui Dumnezeu, prezbiterul iereu Grigorie, spre iertarea păcatelor, în împărăția cerurilor!].

După terminarea *Rugăciunii de scoatere a dracului* (f. 76r/15—17), preotul măhăcean a notat: помѣни, гⷢи, дше рⷣбъ бжїе григорїе въ ѡстⷣвлєнїе гр҃кѯѡ въ црⷭтво нбнїи [= Pomenește, Doamne, sufletul robului lui Dumnezeu Grigorie, spre iertarea păcatelor, în împărăția cerurilor!]

Alte două însemnări în slavonă apar la sfîrșitul *Rînduielii diaconstvei celei mari la vecernie* (f. 89v/14—16): пи по григорїе ѡ мⷯхⷣчю. мцⷣ гѳ кѳ

[26] Vezi Gh. Chivu, *Copiștii* **Codicelui Sturdzan**, p. 63, nota 25. B. P. Hasdeu considera că lacuna este de o filă (Hasdeu, CB, II, p. 44), opinia lui fiind însușită de Ion Bianu și R. Caracaș (*Catalogul manuscriptelor românești*, tomul II, p. 168).

[27] Vezi și Al. Mareș, *Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, p. 19 și nota 24. B. P. Hasdeu evalua textul lipsă la o filă (Hasdeu, CB, II, p. 413, 319), părere împărtășită recent de G. Mihăilă (ediția *Cuvente den bătrîni*, II, p. 524, nota 19). N. Drăganu considera, pe baza comparației textului din *Codicele Sturdzan* cu acela, complet, din *Codicele Todorescu*, că lipsește „cam 2/5 din întreg textul" (Drăganu, DM, p. 85—86), iar N. Cartojan (CP, I, p. 87) credea că lacuna are „mai bine de 6 foi".

[28] Vezi și Al. Mareș, *Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, p. 49.

[29] B. P. Hasdeu, bazîndu-se pe întinderea fragmentului absent din *Rînduiala liturghiei*, considera că lipsește o singură filă, pe care erau copiate sfîrșitul textului slavon și începutul textului românesc următor. Cum hîrtia și scrisul celor două texte diferă, lacuna poate fi însă mai mare. Vezi în același sens și textul slavon al *Rugăciunii de scoatere a dracului* copiat pe f. 74v/8—75v/18.

[30] Al. Mareș (*art. cit.*, p. 52, nota 36) crede că apocriful a putut face parte dintr-un codice, unde, firesc, textul ar fi continuat, dar jumătatea de filă goală, pe care ulterior copistul *Învățăturii la Paști* a început transcrierea unui nou text, face greu de acceptat ipoteza. În aceeași situație se află și presupunerea ca din omilia citată să se fi pierdut cel puțin două file, întrucît și acest din urmă text se întrerupe la mijlocul unei pagini, 79v (Al. Mareș, *loc. cit.*).

[31] Pentru interpretarea corectă a datei (19 martie 1601, nu 1600), vezi Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus**, p. 282, nota 9; Al. Mareș, *Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, p. 46, nota 2.

днь в ѧто ѯзса ѡ ро хва ѯаѳпг. бь дан(!)простин[32] [= A scris popa Grigorie din Măhaciu, în luna ianuarie, 29 zile, în anul 6091, de la nașterea lui Hristos 1583. Dumnezeu să ierte], respectiv la acela al *Legendei Sfintei Vineri* (f. 97v/21—22): и пи по григорїе ѡ мъхѧчю, мца авгѕ, б днь [=Și a scris popa Grigorie din Măhaciu, luna august, 2 zile].

Cu o însemnare, redactată de data aceasta în limba română, se încheie și *Întrebarea creștinească*: *Scris-am eu, popa Grigorie din Măhaciu, în zilele lui Batăr Buldujariu-craiu, carte; ciri să va întreba cu altul să știe răspunde. Iară numărul ailor: de la Adam, 7115 ai, de la nașterea lui Hristos, 1607 ai*[33] (f. 107v/7—14).

În sfîrșit, nota care încheie ultimul text „semnat" din codice indică, amestecînd slavona cu româna, cea mai tîrzie dată a activității popii Grigorie: пи *popa Grigorie di⟨n⟩ Măhaciu*, в лѣ ѯзркз, ѡ ро [ѯ]во ѧѯθı, мца ма ї днь. аминь [= A scris popa Grigorie din Măhaciu, în anul 7127, de la nașterea lui Hristos 1619, luna mai, 10 zile. Amin] (f. 122v/14—17).

Pe filele *Codicelui Sturdzan* apar însă și alte însemnări, fragmente de text sau modificări, în ansamblu puțin utile pentru cercetarea manuscrisului. Astfel, pe fila 13v, o mînă necunoscută consemnează o incercare de condei (исписа пера и маспилю). Pe marginea dreaptă a filei 24r copistul textelor 2 și 19 a scris *giudeșele ce giudec[...] de celu giudec[...] der⟨ep⟩t [...]*, textul urmînd să înlocuiască un pasaj aflat în rîndurile 2—4, marcat în acest scop cu semnul ⨯. Pe fila 25v, marginal stînga, un semn de cruce pare să aparțină autorului glosei de pe fila 24r, un altul este făcut cu cerneală neagră, de altă mînă, pe fila 35v. O persoană diferită de copistul *Cugetărilor în ora morții* a operat cîteva modificări în partea de sus a filei 38v și în rîndurile 4 și 5 de pe fila 39r. Copistul textului 7 a adăugat, cu cerneală neagră, pe fila 63r, *Povestea Sfintei Dumineci. Scriptura Domnului nostru, a lui Iisus Hristos*[34] Pe aceeași filă, o persoană necunoscută, probabil aceea căreia îi datorăm textul 17, a scris ceea ce unii autori[35] au considerat a fi criptograma *Codicelui Sturdzan*: мнѫжнѡнъ дѧтъ дкн фрѣрнпъ кирѣнъ снмнонъ [...] ше

[32] Cf., pentru interpretarea finalului însemnării, Ion Bianu, R. Caracaș, *Catalogul manuscriptelor românești*, II, p. 169; G. Strempel, *Copiști de manuscrise românești pînă la 1800*, I, [București], 1959, p. 98; idem, *Catalogul manuscriselor românești. BAR, 1—1600*, p. 114.

[33] Pentru interpretarea corectă a datei (1608, nu 1607), vezi Al. Mareș, *Datarea unor texte din* Codicele Sturdzan, p. 46, nota 4. Cf. G. Mihăilă, în B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, II, București, 1984, p. 531, nota 54.

[34] B. P. Hasdeu, considerînd că acest fragment este scris de popa Grigorie (Hasdeu, CB, II, p. 43), îl adoptă drept titlu al *Legendei Duminicii*.

[35] Ion Bianu, R. Caracaș, *Catalogul manuscriptelor românești*, II, p. 169; Em. Grigoraș, *Criptul din texicle măhăcene*, în „Adevărul literar și artistic", V, 1924, nr. 210, p. 3.

ѕиле [36]. Pe fila 68v jos sînt scrise попа și прѣст, iar pe fila 70r sus, de aceeași mînă, іѵлїе. În partea de jos a filei 71v este făcut un semn util pentru aranjarea filelor (||||), repetat pe fila 72r sus, iar pe fila 72v jos, altcineva decît scribul textului a notat въте. Pe fila 83v jos a fost adăugat ulterior copierii textului din pagină [...] *scris-am buri* [...], iar pe fila 90r, cu un scris asemănător aceluia al textelor 2 și 19, a fost notat, în jurul titlului *Svînta Petca*, „мца *brumari, 14* днь ч[...] *Sfintei Ve⟨ne⟩ri. Într-acelea z[ile]*". Pe marginea de jos a filei 115r este scris *derept*, recopiere în grafie slavonă tîrzie a unui cuvînt aflat în rîndul 11 din text. În sfîrșit, pe aceeași margine albă de filă, copistul textului din pagină a notat, probabil, persoana căreia i-a fost înmînat manuscrisul pe care tocmai îl terminase de transcris și data efectuării acestei operații : „*La Buldur Necola au dat. Mai, 21*" [37].

TEXTELE ROMÂNEȘTI DIN *CODICELE STURDZAN* SÎNT COPII SAU TRADUCERI (COMPUNERI) ORIGINALE?

1. B. P. Hasdeu nota, în 1880, referindu-se la textele „măhăcene" datorate popii Grigorie, că „cele mai multe, ca nno I [= *Legenda Duminicii*], II [= varianta a doua a *Învățăturii la Paști — Oarecire era un părinte*], IV [= omilia numită *Frați dragi*], VI [= *Rugăciunea de scoatere a dracului*] și VII [= *Moartea lui Avram*] sînt traduse de către el, sau binezicînd, prelucrate de-a dreptul din slavonește. N-rul V [= *Legenda Sfintei Vineri*] s-a copiat după un manuscript de pe la 1580. N-rul III [= *Întrebare creștinească*] s-a transcris, cu o exactitate aproape diplomatică, de pe o carte tipărită de la 1560" [1].

Dintre celelalte texte scrise în Măhaci sau în împrejurimile acestuia, prima variantă a *Învățăturii la Paști* (*Să neștire buru creștiru*) îi părea lui B. P. Hasdeu tradusă direct din slavonește de un elev al popii Grigorie, sub directa îndrumare a acestuia [2]. *Tîlcovania evangheliei de la judecată*, numită *Zise Domnul*, era considerată „nu o simplă traducere, ci o compunere originală, o predică improvizată" [3], ca de altfel și celălalt extras din *Pravila* coresiană (*În știre să vă fie, oamenilor*), acel așazis „îndemn inspirat, probabilmente, prin lectura textului ce precede pe pag. 1—19 despre păzirea sărbătorilor și mai ales a duminicei" [4].

---

[36] Em. Grigoraș, pornind de la transcrierea însemnării publicate de Ioan Bianu și R. Caracaș (cu мнѫжнѡнъ în loc de мнѫжнѡнъ) și, eventual, de la opinia lui M. Gaster, potrivit căreia limba *Apocalipsului apostolului Pavel* și a *Legendei Sfîntului Sisin* indică existența unui original moldovenesc (Gaster, CR, I, p. C), crede că a descoperit, după decriptare o informație referitoare la traducătoarea textului, la locul și data scrierii însemnării: „Minunea dată îi etiforită de Kirena Simina ⟨...⟩ Eș 1524".

[37] Vezi Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* Codex Sturdzanus: Pravila sfinților părinți *(fragment)*, p. 282.

[1] Hasdeu, CB, II, p. 1.

[2] *Ibidem*, II, p. 76.

[3] *Ibidem*, II, p. 224.

[4] *Ibidem*, p. XLII.

Textele presupus „bogomilice" (*Apocalipsul Maicii Domnului*, *Apocalipsul apostolului Pavel*, *Legenda Sfîntului Sisin* și *Cugetările în ora morții*) au fost, după opinia aceluiași savant, „copiate după nește originaluri compuse în diverse timpuri și, probabilmente, în diverse locuri" [5].

În sfîrșit, autorul *Cuvintelor den bătrîni* nu s-a pronunțat asupra caracterului așa-numitului *Fragment liturgic*, acea „parte din serviciul de dimineață în duminicele păresimilor" [6], și nici asupra aceluia al *descîntecului* notat pe marginea de jos a filelor 76^{v} și 77^{r}, ultimul considerat, desigur, notație ulterioară lipsită de importanță.

2. Cercetările ulterioare anului 1880 au confirmat doar unele dintre ipotezele formulate de B. P. Hasdeu. S-au dovedit a fi într-adevăr copii ale unor scrieri sudice textele „bogomilice" [7] și *Legenda Sfintei Vineri* [8], iar, în ceea ce privește *Întrebarea creștinească*, descoperirea unui exemplar al *Catehismului* coresian a oferit probele materiale pentru susținerea descendenței acesteia din tipărirtura brașoveană apărută în 1560 [9].

Argumente filologice și lingvistice multiple au fost invocate de specialiști pentru a demonstra că și alte texte „măhăcene" reproduc fragmente din manuscrise și tipărituri mai vechi, popa Grigorie și „colaboratorii" săi fiind deci copiștii, iar nu autorii sau traducătorii lor.

Astfel, în 1914, N. Drăganu afirma, bazîndu-se pe cîteva greșeli de transcriere și pe analiza limbii *Legendei Duminicii*, că primul text din *Codicele Sturdzan* este o copie a unei scrieri rotacizante [10]. Șapte ani mai tîrziu, G. Pascu alătura apocrifului citat [11] predica *Zise Domnul* [12], textul ce se va dovedi a fi transcrierea fidelă a unei părți din *Pravila* tipărită la Brașov de diaconul Coresi [13]. Din aceeași sursă s-a constatat că derivă *În știre să vă fie, oamenilor* [14]. Copii ale unor scrieri anterioare sînt, după cum indică analiza lingvistică, *Să neștire buru creștiru*, *Rugăciunea de scoatere a dracului*, *Moartea lui Avram*, așa-numitul *Fragment liturgic* și omilia *Frați dragi* [15]. Pentru descendența dintr-o mai veche traducere românească pledează și filiația omiliei *Oarecîre era un părinte* [16], copie, iar nu text original fiind, după cum indică cercetarea celorlalte scrieri medicale vechi, și *descîntecul* greu de descifrat, aflat pe filele 76^{v}—77^{r}.

---

[5] *Ibidem*, II, p. 247—248.

[6] *Ibidem*, II, p. 214.

[7] Gheție, BD, p. 315—316; Gh. Chivu, *Localizarea și filiația textelor din* **Codicele Sturdzan**, în VTR, p. 54—58; cf. Gaster, CR, I, p. C; Drăganu, DM, p. 78—85; Pascu, ILLR, p. 120—124, 126; Al. Rosetti, *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle*, Paris, 1926, p. 32.

[8] Gheție, BD, p. 314; Gh. Chivu, *art. cit.*, p. 50—51.

[9] Vezi, în special, Ion Gheție, *Filiația catehismelor luterane din secolele al XVI-lea — al XVII-lea*, în LR, XXIV, 1975, nr. 2, p. 162—164.

[10] Drăganu, DM, p. 73—75.

[11] Pascu, ILLR, p. 113.

[12] *Ibidem*, p. 127.

[13] N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, în DR, IV, 1924—1926, p. 1 094.

[14] Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus: Pravila sfinților părinți** *(fragment)*, în LR, XXVI, 1977, nr. 3, p. 284—285.

[15] Gheție, BD, p. 314—315; Gh. Chivu, *Localizarea și filiația textelor din* **Codicele Sturdzan**, p. 50—53, 58—59.

[16] G. Mihăilă, *Observații asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul*, în SLLF, II, p. 334—344; Ion Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra* **Omiliei la Paști** *(versiunea scurtă)*, în LR, XXXII, 1983, nr. 3, p. 216—221.

3. Ipoteza formulată încă înainte de 1900 de Ion G. Sbiera[17] și Ovid Densusianu[18] și susținută ulterior de alți cercetători ai scrisului vechi românesc[19] se dovedește deci adevărată: textele „măhăcene" nu au fost traduse sau compuse de popa Grigorie și „colaboratorii" săi; ele sînt, ca și textele presupus „bogomilice", copii ale unor scrieri anterioare.

COPIȘTII *CODICELUI STURDZAN*

1. Este știut că numai șase dintre textele cuprinse în *Codicele Sturdzan* (*Legenda Duminicii*, *Rugăciune de scoatere a dracului*, *Legenda Sfintei Vineri*, *Întrebarea creștinească*, *Frați dragi* și чи вернїе дїакоства вели) sînt însoțite de însemnări[1] ce conțin numele copistului (Grigorie) și acela al satului (Măhaci) în care trăia acesta la sfîrșitul veacului al XVI-lea și începutul celui următor (29 ianuarie 1583 — 10 mai 1619)[2]. Identificarea persoanelor care au alcătuit celelalte scrieri amintite și a localității (ariei lingvistice) din care proveneau aceștia rămîne, de aceea, o sarcină a cercetătorilor manuscrisului.

2. Referindu-se, în cadrul ediției sale, la textele românești cuprinse în *Codicele Sturdzan*, B. P. Hasdeu stabilea distincția între *textele măhăcene* și *textele bogomilice*[3]. Primele erau atribuite popii Grigorie (textele „semnate" citate în paragraful anterior, plus *Moartea lui Avram* și omilia *Oarecire era un părinte*)[4], unui ucenic al acestuia (omilia *Să neștire buru creștiru*)[5] și altor doi copiști anonimi ce locuiau nu departe de Măhaci (rugăciunile intitulate de B. P. Hasdeu *Fragment liturgic*[6] și predica *Zise Domnul*[7]). Celelalte („textele bogomilice": *Cuvîntul svîntului Pavel apostol*, *Cuvînt de îmblare pre la munci*, *Rugăciunea Sfîntului Sisin* și *Cugetările în ora morții*) se considera că fuseseră scrise toate de o singură persoană, un posibil adept al sectei lui Bogomil[8].

Acestor cinci copiști de texte românești (patru măhăceni și unul nemăhăcean) li se adaugă, conform afirmației autorului citat, un posesor

---

[17] Ion al lui G. Sbiera, *Codicele Voronețean*, Cernăuți, 1885, p. 349.

[18] [Ovid Densusianu], *Istoria limbei și literaturei române* (curs litografiat), [București], 1898, p. 26—28.

[19] Al. Rosetti, *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle*, p. 13, 32; cf. Pascu, ILLR, p. 10, 12.

[1] Pentru textul acestor însemnări, vezi mai sus p. 24—26.

[2] B. P. Hasdeu (Hasdeu, CB, II, p. 175) afirmă că ultimul text al codicelui (заклинаніте диѧволе) ar fi scris de un preot pe nume Simeon. Textul, o rugăciune de alungare a diavolului, conține într-adevăr numele citat. Credem însă că nu scribul ultimelor două file ale *Codicelui Sturdzan* purta acest nume, ci, cel mult, copistul textului de pe care sînt reproduse acestea.

[3] Hasdeu, CB, II, p. XLII.

[4] *Ibidem*, p. 1, 76, 181.

[5] *Ibidem*, p. 1, 76.

[6] *Ibidem*, p. 1, 213.

[7] *Ibidem*, p. 1, 223.

[8] *Ibidem*, p. 247, 260.

ulterior al codicelui, care ar fi compus, inspirat de *Legenda Duminicii*, fragmentul de pe fila 10v (*În ştire să vă fie, oamenilor*) [9].

Argumentul invocat de B. P. Hasdeu pentru stabilirea paternităţii popii Grigorie asupra *Morţii lui Avram* şi a omiliei *Oarecire era un părinte* a fost compararea grafiei textelor respective cu aceea a scrierilor urmate de însemnările ce conţin numele preotului măhăcean. Tot grafia l-a determinat pe marele filolog să considere că primul rînd din *Să neştire buru creştiru* aparţine de asemenea lui Grigorie [10] şi, concluzie firească, persoana care a continuat să scrie filele 63v—67v nu putea fi decît un ucenic al preotului transilvănean [11].

Deşi interesează mai puţin discuţia de faţă, care urmăreşte să stabilească în primul rînd copiştii *Codicelui Sturdzan* şi abia după aceea localitatea (aria geografică) în care trăiau aceştia, menţionăm plasarea scrierii *Fragmentului liturgic* şi a predicii *Zise Domnul*, de către doi „colaboratori" ai popii Grigorie, „în vreun sat nu tocmai departe de Măhaciu, căci altminterea ar trebui să presupunem o călătorie prea lungă înainte şi îndărăt pentru bietul caiet de vreo 15 foi, pe care popa Grigorie, umplînd paginele cele albe de la sfîrşit, l-a legat apoi la un loc cu alte scrieri manuscrise ale sale" [12].

Pentru a proba tăria acestui argument, în contextul raporturilor de paternitate stabilite de B. P. Hasdeu, este suficient să amintim că aşa-numitele *texte bogomilice*, scrise şi ele în afara Măhaciului, provin, după părerea marelui filolog, „din Ţara Românească sau, cel puţin, din Braşov" [13].

3. În ciuda contradicţiei semnalate anterior, toţi cei care s-au oprit asupra *Codicelui Sturdzan* au subscris la opiniile formulate de B. P. Hasdeu.

Faptul că numărul „colaboratorilor" popii Grigorie şi, implicit, numărul textelor considerate a fi scrise de aceştia diferă, în unele lucrări, de cele menţionate în volumul al doilea al *Cuventelor* nu înseamnă, după părerea noastră, o revizuire a opiniei emise de Hasdeu, ci o lectură mai puţin atentă a unor comentarii nu întotdeauna clare. În acelaşi mod credem că se pot explica afirmaţiile potrivit cărora unele texte, *măhăcene* (*Zise Domnul* [14] şi *Să neştire buru creştiru* [15]), dar şi *bogomilice* (*Cuvîntul apostolului Pavel* [16], *Legenda Sfîntului Sisin* [17] şi *Cugetări în ora morţii* [18]), ar fi scrise de acelaşi preot Grigorie. La fel acelea, foarte răspîndite, care consideră *Codicele Sturdzan* scris de o singură persoană (Grigorie) [19], eventual de două (Grigorie şi copistul *textelor bogomilice*) [20].

[9] *Ibidem*, p. XLII; vezi şi Ion Bianu, R. Caracaş, *Catalogul manuscriptelor româneşti*, II, Bucureşti, Leipzig, Viena, 1913, p. 168; cf. Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* Codex Sturdzanus: **Pravila sfinţilor părinţi** *(fragment)*, în LR, XXVI, 1977, nr. 3, p. 281.

[10] Hasdeu, CB, II, p. 76.

[11] *Ibidem*.

[12] *Ibidem*.

[13] *Ibidem*, p. XLIII.

[14] N. Drăganu, *Un manuscris de apocrif religios ardelean din sec. al XV-lea?*, în DR, IX, 1936—1938, p. 221; cf. Ion Gheţie, *Rolul textelor coresiene în procesul de unificare a limbii române literare*, în SLLF, III, p. 133; idem, *Filiaţia catehismelor luterane din secolele al XVI-lea — al XVII-lea*, în LR, XXIV, 1975, nr. 2, p. 164.

[15] Cf. Gheţie, BD, p. 311.

[16] Gaster, CR, I, p. C.

[17] *Ibidem*.

[18] Ivănescu, PC, p. 97—98, 99.

[19] Vezi Sextil Puşcariu, *Etudes de linguistique roumaine*, Cluj, Bucureşti, 1937, p. 88; cf. Gaster, CR, I, p. C.

[20] Vezi V. A. Urechia, *Schiţe de istoria literaturei române*, Partea I, Bucureşti, 1885, p. 67—68.

4. Sînt, totuși, opiniile lui B. P. Hasdeu corecte? Încercînd să răspundem la această întrebare, am pornit, firesc, de la examinarea grafiei textelor semnate de popa Grigorie. Am urmărit prin aceasta să stabilim caracteristicile scrisului preotului măhăcean și să constatăm eventuala evoluție a acestora, știut fiind că prima însemnare autografă datată provine din 29 ianuarie 1583 (f. 89v/14—16), iar ultima din 10 mai 1619 (f. 122v/14—17).

La capătul acestei investigații putem afirma cu certitudine că, în copierea textelor, Grigorie a utilizat constant o semiuncială înaltă, urîtă, puțin plecată spre dreapta, scrisul lui putînd fi recunoscut cu ușurință (fig. 1 și 2).

Cum acest fel de a scrie nu se regăsește pe prima filă a *Legendei Duminicii* (fig. 3), text încheiat de popa Grigorie la 19 martie 1601 [21] (fig. 4), iar hîrtia celor două porțiuni (f. 1 și f. 2—10) este și ea diferită, rezultă că începutul textului a fost refăcut de o altă persoană decît Grigorie [22] cîndva după 1619 [23]. Aceeași concluzie este sugerată și de diferența dintre cerneala utilizată în scrierea celor două porțiuni de text (brună în fila 1, neagră și roșie, specifice popii Grigorie, în celelalte file) și de numărul diferit de rînduri aflate pe pagină (17, respectiv 19, pe cele două fețe ale filei 1, dar în mod constant 16 pe paginile scrise de preotul măhăcean).

Reconstituirea actualei file 1 [24] s-a făcut, mai mult ca sigur, după o altă versiune a apocrifului decît cea „sturdzană" și, în aceste condiții,

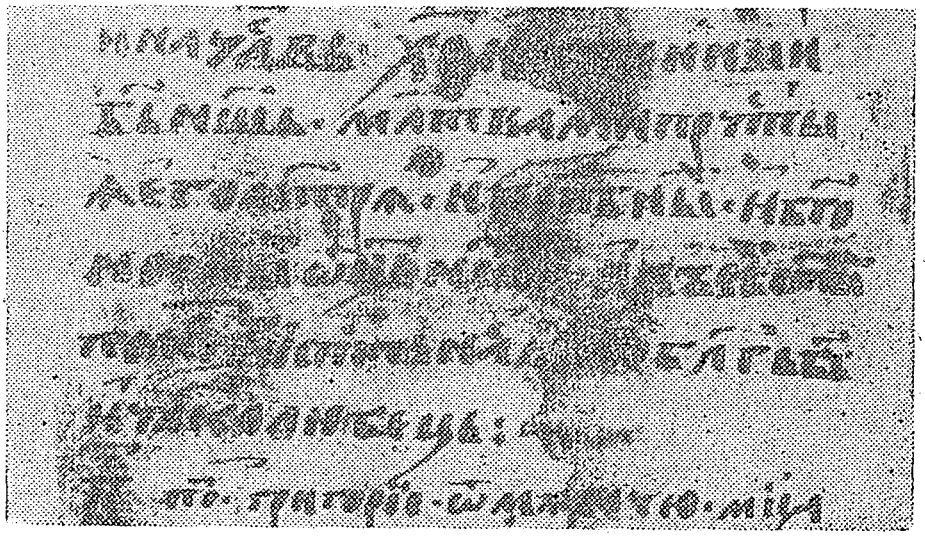

Fig. 1. — чи вєрніє дїаконїцкд в ан, f. 89v/8—14.

[21] Vezi Gh. Chivu, *art. cit.*, p. 282; Al. Mareș, *Datarea unor texte din* Codicele Sturdzan, în LR, XXXIV, 1985, nr. 1, p. 46, nota 2; cf. Hasdeu, CB, II, p. 65—66; Ion Bianu, R. Caracaș, *op. cit.*, II, p. 168.

[22] Cf. Hasdeu, CB, II, p. 44; Ion Bianu, R. Caracaș, *op. cit.*, II, p. 168.

[23] Vezi, mai jos, p. 64.

[24] Lacuna existentă la începutul *Legendei Duminicii* corespunde la aproximativ 3 file dintr-un manuscris în 8°. Nu putem ști însă dacă „restauratorul" anonim al codicelui a reconstituit, o dată cu actuala filă 1, și pe celelalte două, în prezent pierdute, întrucît în momentul respectiv acestea s-ar putea să se fi păstrat.

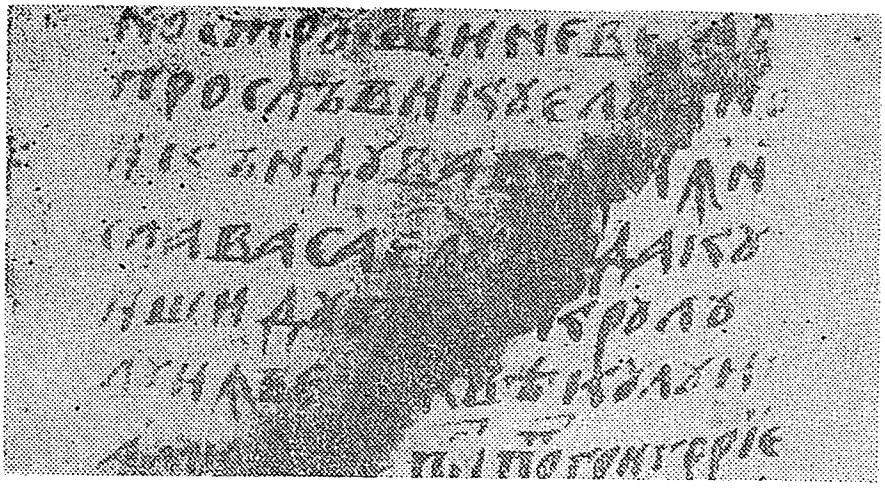

Fig. 2. — *Fraţi dragi*, f. 122^{v}/8—14.

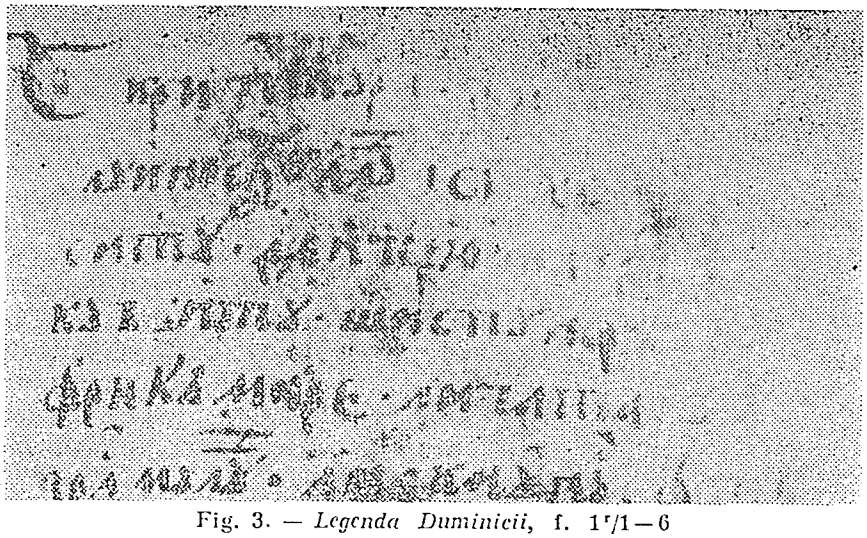

Fig. 3. — *Legenda Duminicii*, f. 1^{r}/1—6

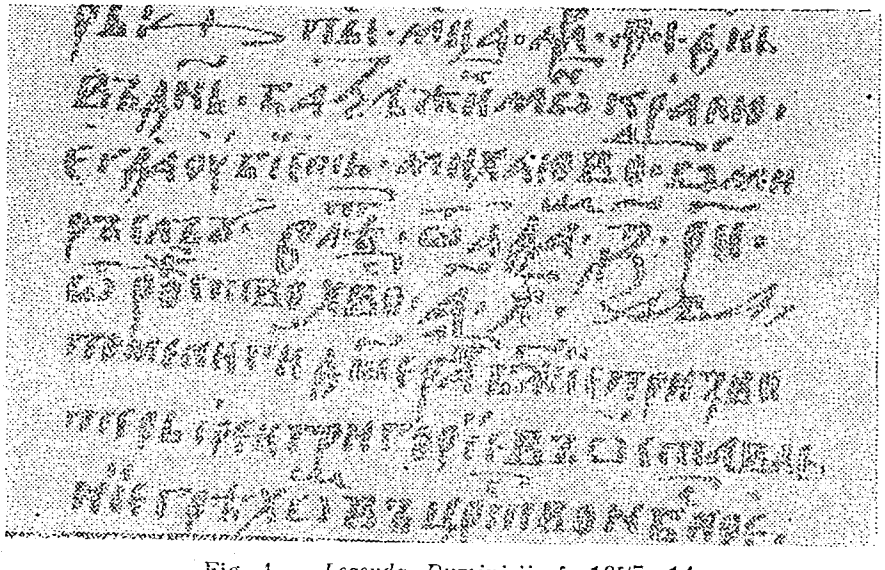

Fig. 4. — *Legenda Duminicii*, f. 10^{r}/7—14

în stabilirea paternității, localizării și filiației *Legendei Duminicii*, fila 1 trebuie discutată aparte.

La o asemenea atitudine îndeamnă și constatarea unor caracteristici lingvistice diferite în fila 1 față de următoarele. Ne referim la asimilarea vocalică regresivă *Dumnădzău* (f. 1r/13) (în restul textului *e* nu s-a transformat niciodată în *ă*) și la conservarea fără excepție a lui *n* latin intervocalic: *adunară-să* (f. 1r/9—10), *oaminilor* (f. 1v/2—3) (în porțiunea scrisă de popa Grigorie *n* a fost totdeauna rotacizat).

Primul fenomen menționat ne face să credem că scrierea filei 1 s-a putut face într-o zonă situată mai la nord de Măhaci [25] (probabil nordul Moldovei sau nord-estul Transilvaniei) sau că, eventual, versiunea utilizată provenea de aici. Al doilea ar putea proba fie copierea filei 1 într-o zonă nerotacizantă, fie utilizarea unui original nerotacizant [26]. Dintre aceste două posibilități o alegem pe cea mai simplă: fila 1 din *Legenda Duminicii* a fost copiată, probabil, în Măhaci sau în apropierea acestuia de pe un original din nordul Moldovei sau din nord-estul Transilvaniei. Pledează pentru aceasta și absența oricăror date referitoare la circulația *Codicelui Sturdzan* în afara ariei centrale a Transilvaniei [27].

Oricine compară un text semnat de popa Grigorie cu *Moartea lui Avram* (fig. 5) sau cu omilia *Oarecire era un părinte* (fig. 6), scrise amîndouă, în continuare, de aceeași persoană, observă existența unor caracteristici grafice diferite.

Știut fiind că preotul măhăcean își păstrează cu o constanță uimitoare maniera grafică, este și mai frapantă această diferență atunci cînd comparăm textele mai sus menționate cu *Rugăciunea de scoatere a dracului* (fig. 7), scrisă de popa Grigorie pe prima filă a caietului astăzi incomplet care le conține pe celelalte două. Diferite sînt de asemenea cerneala (fila 76r este scrisă cu cerneală neagră, constant utilizată de popa Grigorie, filele 77r—80v cu cerneală brună și roșie) și numărul de rînduri din pagină (17 pe fila 76r, 19—20 pe filele 77r—80v).

Explicația acestor deosebiri nu poate fi decît una singură: *Moartea lui Avram* și omilia *Oarecire era un părinte* sînt scrise de altcineva decît

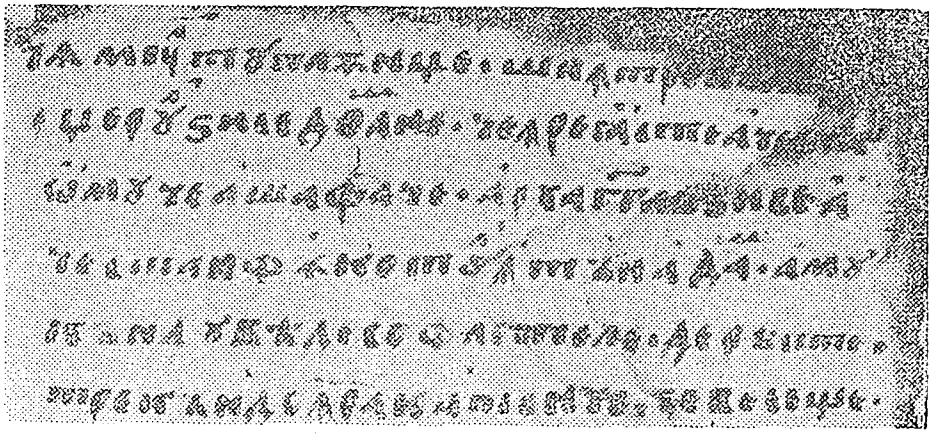

Fig. 5. — *Moartea lui Avram*, f. 79r/1—6

[25] Cf. Gheție, BD, p. 314.
[26] Cf. Pascu, ILLR, p. 113.
[27] Miscelaneul, format din texte scrise în zona Măhaciului, respectiv în nordul Hunedoarei, se afla în anul 1774 în Alba Iulia (vezi Hasdeu, CB, II, p. XLII).

popa Grigorie [28]. Avînd în vedere dispunerea textelor citate după o filă scrisă de preotul din Măhaci (f. 76r), înclinăm să credem că autorul lor era, foarte probabil, un măhăcean sau un locuitor al vreunui sat din apropiere [29].

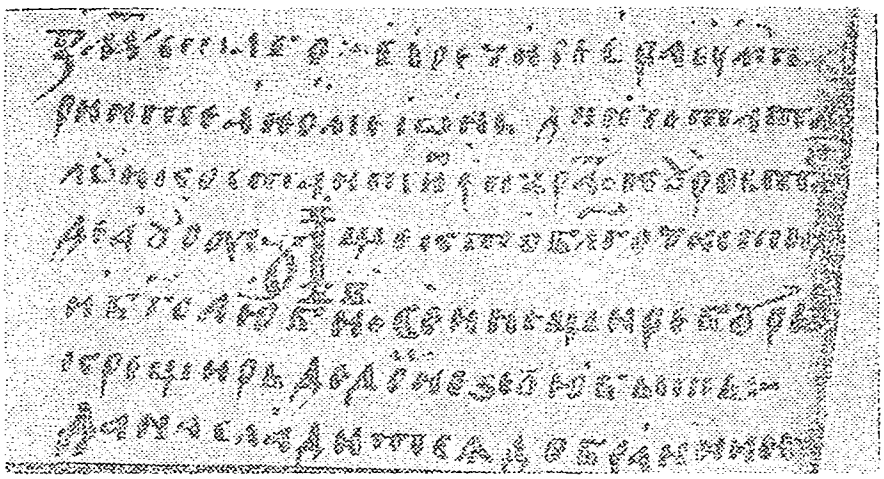

Fig. 6. — *Oarecine era un părinte*, f. 79r/13—19

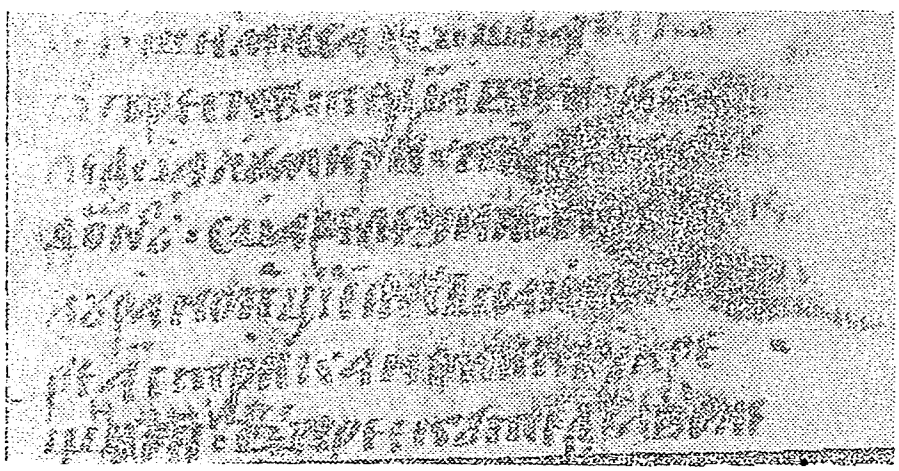

Fig. 7. — *Rugăciune de scoatere a dracului*, f. 76r/1—7

Pe baza analizei tipului de scriere am eliminat deci din seria lucrărilor considerate copiate de popa Grigorie două. Compararea grafiei arată însă cu certitudine că așa-numitul *Fragment liturgic* (fig. 8), atribuit de B. P. Hasdeu unui anonim măhăcean [30], aparține preotului transilvănean. Textul este scris, de altfel, cu tipul de cerneală neagră utilizat de Grigorie.

[28] Hasdeu, CB, II, p. 1, 76, 181; Gheție, BD, p. 311.

[29] Întinderea relativ mare a celor două scrieri (5 file) ne determină să considerăm puțin probabilă copierea lor ulterioară, într-o localitate îndepărtată de Măhaci, pe file rămase eventual goale. Spre aceeași concluzie ne conduce și apariția, în partea de jos a filelor 76v și 77r, a *descîntecului* datorat copistului predicii *Zise Domnul*. Cînd a fost scris acest text (ca de altfel și *Tatăl nostru* unguresc de pe f. 76r/1—15), *Moartea lui Avram* și *Oarecine era un părinte* erau deja copiate.

[30] Hasdeu, CB, II, p. 1, 213.

Această identificare ne ajută să localizăm cu precizie în zona Măhaciului scrierea, de către un alt anonim, a predicii *Zise Domnul* (fig. 9), textul fiind încadrat, conform celor afirmate mai sus, între două scrieri copiate de preotul din Măhaci : *Fragmentul liturgic* și omilia *Frați dragi*. Localizarea copierii acestui text, propusă de B. P. Hasdeu în urmă cu aproape un secol [31], are abia acum dovezi extralingvistice certe.

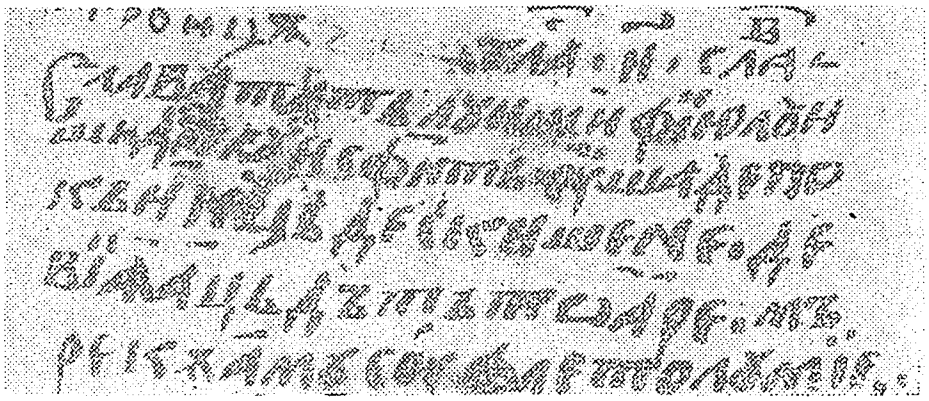

Fig. 8. — *Fragment liturgic*, f. 108v/5—10

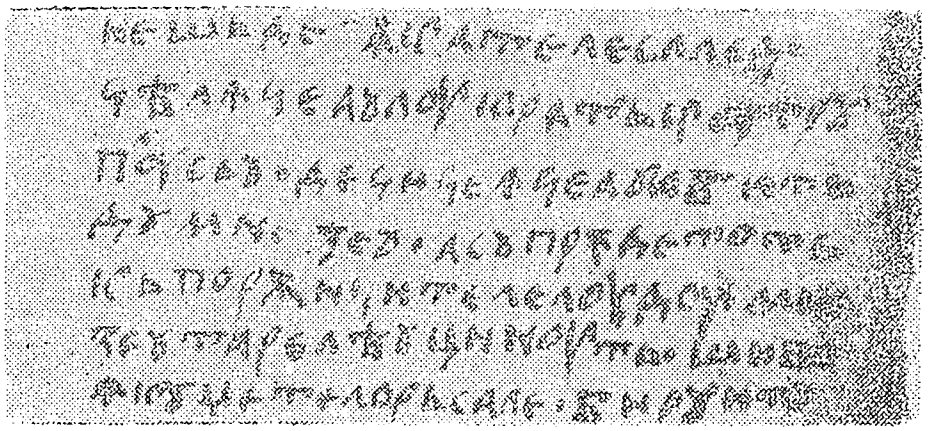

Fig. 9. — *Zise Domnul*, f. 110r/14—20

Am arătat în altă parte [32] că ultimului copist discutat trebuie să i se atribuie de asemenea transcrierea din *Pravila* coresiană a fragmentului *În știre să vă fie, oamenilor* (fig. 10), scrierea *descîntecului* de pe filele 76v/15—22, 77r/17—19 (fig. 11) și acel *Tatăl nostru* unguresc scris cu slove chirilice pe fila 76v/1—15 [33] (fig. 12). În toate aceste scrieri se întîlnește același tip de slove semiunciale neregulate, dînd impresia unui om puțin familiarizat cu migăloasa îndeletnicire a copierii textelor. Cerneala are o culoare brun închis, iar rîndurile, de obicei în număr de 23—24 pe pagină, sînt foarte adesea strîmbe.

Analiza scrisului arată că așa-numitele *texte bogomilice* sînt copiate de aceeași persoană (fig. 13), originară, probabil, din nordul Hunedoa-

[31] *Ibidem*, p. 223; vezi, mai sus, p. 59—60.
[32] Vezi Gh. Chivu, *art. cit.*, p. 282.
[33] Cf. Hasdeu, CB, II, p. 7.

rei [34]. Ne aflăm în fața unei frumoase scrieri semiunciale influențate de cursivă, specifică unei persoane îndelung exersate în transcrierea textelor chirilice. Cerneala, totdeauna brună, este înlocuită cu chinovarul atunci

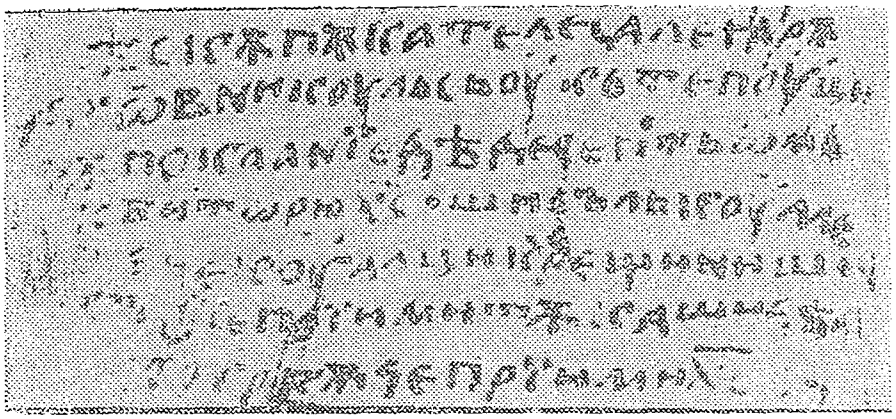

Fig. 10. — *În știre să vă fie, oamenilor*, f. 10^{v}/18—24

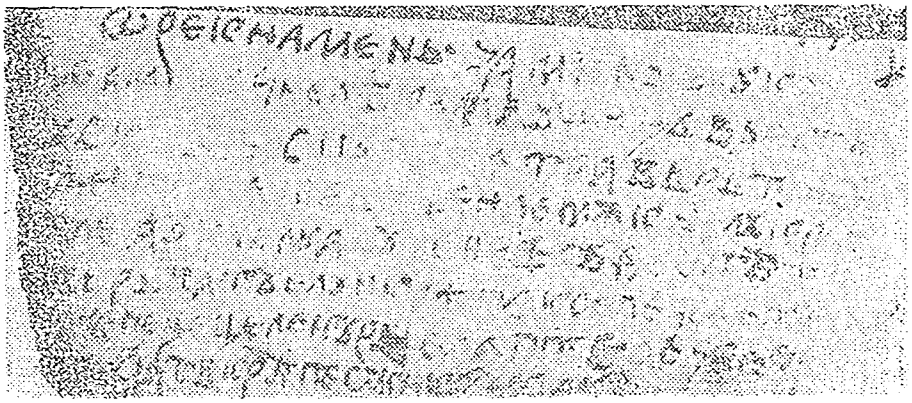

Fig. 11. — *Descintec*, f. 76^{v}/15—22

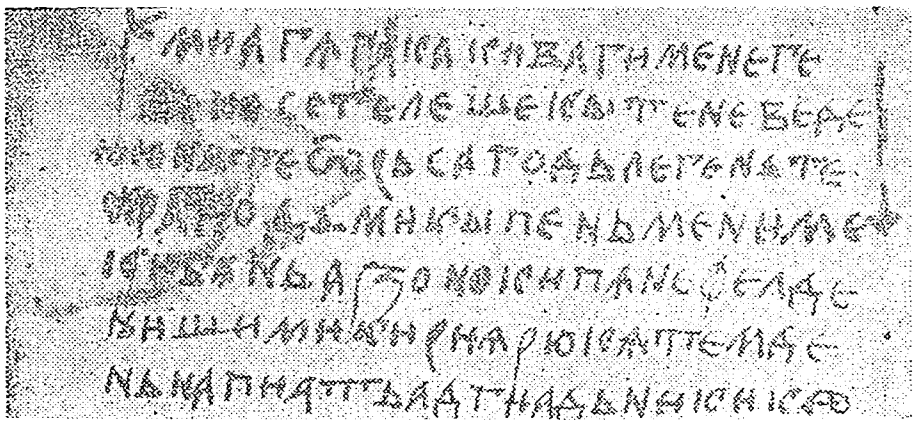

Fig. 12. — *Tatăl nostru*, f. 76^{v}/1—7

[34] Vezi Gheție, BD, p. 316.

cînd sînt caligrafiate unele inițiale sau titluri. Rîndurile sînt întotdeauna drepte, oglinda paginii are contururi precis delimitate, iar numărul rîndurilor pe filă oscilează, cu foarte mici excepții, între 14 și 16. Pe primele pagini ale *Cuvîntului apostolului Pavel* și *Cuvîntului de îmblare pre la munci* sînt desenate cu roșu și negru două frontispicii.

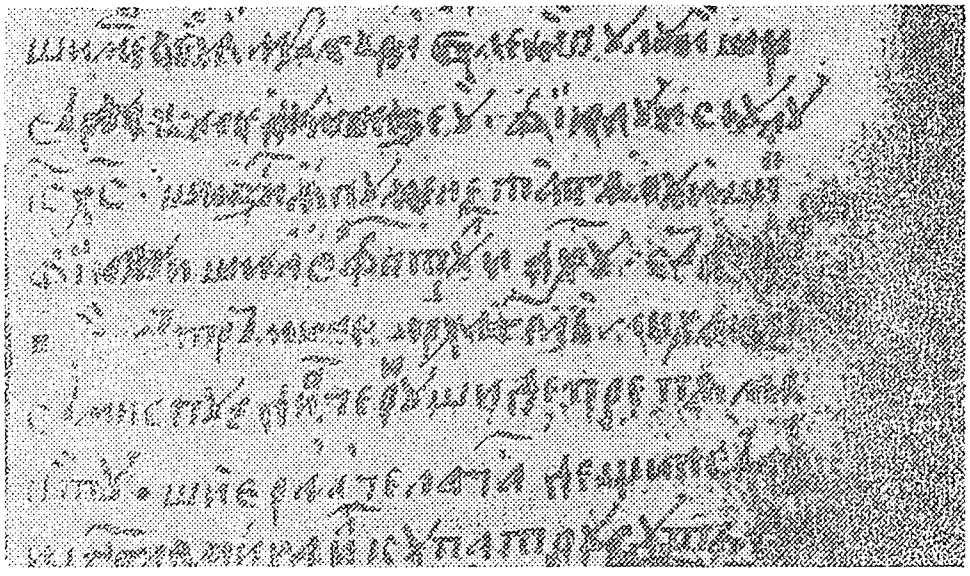

Fig. 13. — *Cuvînt de îmblare pre la munci*, f. 16r/9—16

Cuvîntul apostolului Pavel, *Cuvîntul de îmblare pre la munci*, *Cugetările în ora morții* și *Legenda Sfîntului Sisin* formează, deci, indiscutabil, o unitate. Și un ultim argument, foarte puternic, în favoarea acestei unități : scrierea textelor citate pe același tip de hîrtie.

Cine a copiat însă omilia *Să neștire buru creștiru*? Grafia textului (fig. 14) arată că ea aparține în întregime aceleiași persoane, fără nici o legătură cu popa Grigorie. Preotul măhăcean nu îndruma, se pare, pe

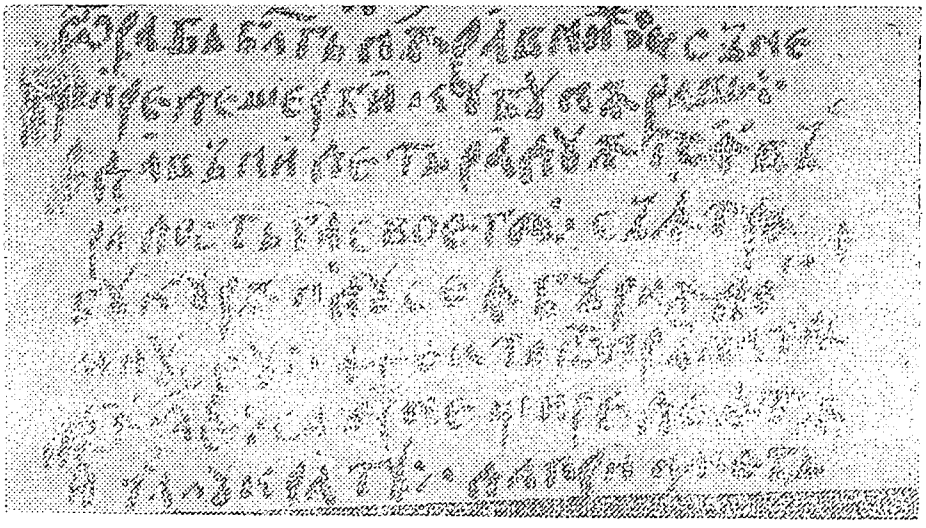

Fig. 14. — *Să neștire buru creștiru*, f. 63v/8—15

nimeni în munca migăloasă de copiere a vechilor scrieri românești [35] și ar fi greu de presupus că cineva obișnuit să reproducă textele fără eforturi inutile (în textele lui Grigorie lipsesc frontispiciile, inițialele ornate, titlurile scrise cu majuscule etc.) ar fi desenat (sau și-ar fi îndemnat ucenicul să deseneze) frontispiciul de pe fila 63v.

Analiza hîrtiei și a structurii caietelor în porțiunea din *Codicele Sturdzan* în care apare acest text (f. 63v—67v) arată un fapt surprinzător, menit să se alăture acelora prin care D. Russo [36] contesta influența bogomilismului asupra literaturii române: *Să neștire buru creștiru* face parte din așa-numitul „codice antegrigorian" [37], ce cuprinde presupusele *texte bogomilice*. Fiind scris pe ultima pagină a unui caiet de 8 file (f. 63v) și pe alte 4 file, de aceeași proveniență și calitate, ce formau un nou caiet (f. 64—67) [38], este exclusă posibilitatea copierii textului în Măhaci (sau în apropierea acestuia) după ce micul codice „bogomilic" (f. 11—67) intrase în posesia popii Grigorie [39]. Exact ca în cazul copistului *Cuvîntului apostolului Pavel*, *Cuvîntului de îmblare pre la munci*, *Cugetărilor în ora morții* și *Legendei Sfîntului Sisin* [40], locul de origine al persoanei care a scris *Să neștire buru creștiru* trebuie căutat într-o zonă limitrofă Banatului, eventual nordul Hunedoarei, în care o particularitate ca rotacismul putea coexista, la începutul secolului al XVII-lea, cu [ń] (*dintîni* 64v/16—17).

În ceea ce privește cele trei scrieri slavone la care nu am făcut nici o referire: *Liturghierul* (f. 68r—75v) (fig. 15), textul neidentificat de pe

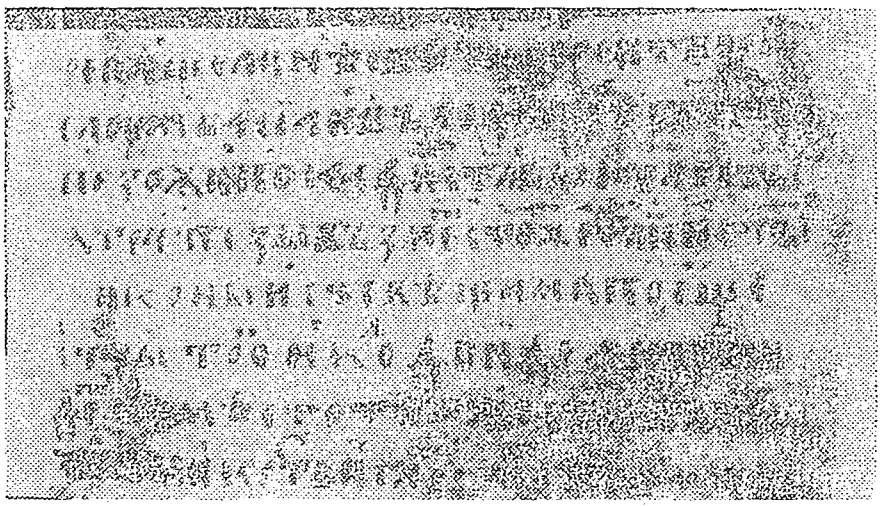

Fig. 15. — *Liturghier slavon*, f. 68r/9—16

[35] Cf. Hasdeu, CB, II, p. 1, 76. Era de altfel surprinzătoare copierea cu bună știință în cadrul aceluiași manuscris a două variante ale aceleiași scrieri (*Oareeire era un părinte*, atribuit de Hasdeu popii Grigorie, și *Să neștire buru creștiru*, considerată a fi scrisă, sub îndrumare, de ucenicul acestuia).

[36] D. Russo, *Studii bizantino-române: Textele eshatologice din Codex Sturdzanus și pretinsul lor bogomilism; Învățăturile lui Pseudo-Neagoe*, București, 1907, p. 3—29.

[37] Hasdeu, CB, II, p. XLII — XLIII.

[38] Sfîrșitul omiliei lipsind, este de presupus că aceste patru file făceau parte tot dintr-un caiet complet.

[39] Cf. Hasdeu, CB, II, p. XLI. În ciuda aparențelor, nu au fost aduse încă argumente hotărîtoare în sprijinul ideii că popa Grigorie ar fi fost acela care a unit textele ce formează actualul *Codice Sturdzan*.

[40] Vezi Gheție, BD, p. 316.

filele 108r—108v/5 (fig. 16) și *Rugăciunea de scoatere a dracului* (f. 122r—124v) (fig. 17), fiecare aparține unei alte persoane.

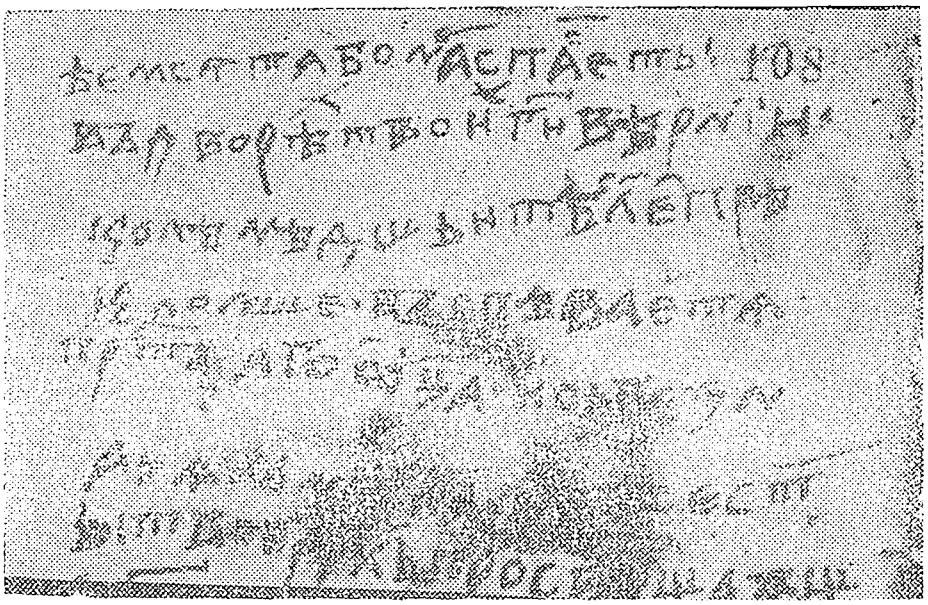

Fig. 16. — Text slavon neidentificat, f. 108r/1—7

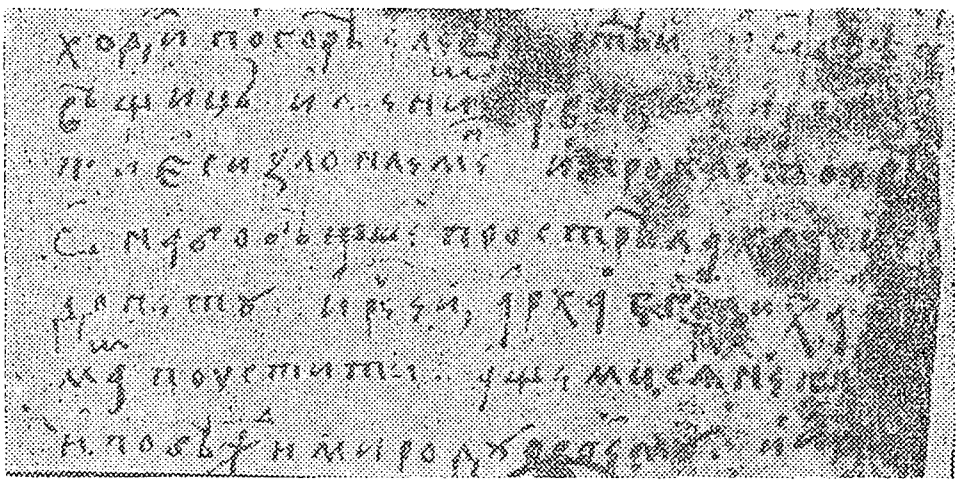

Fig. 17. — заклинание, дьяволе, f. 123r/14—20

5. Sintetizînd rezultatele cercetării prezentate în paginile anterioare, notăm că textele cuprinse în *Codicele Sturdzan* sînt scrise de nouă persoane diferite. Trei dintre acestea au copiat numai texte slavone (ne referim la scrierile citate în paragraful anterior), două (Grigorie și unul dintre „colaboratorii" lui) texte în majoritate românești, dar și un text slavon (Grigorie), respectiv unul unguresc („colaboratorul" lui), iar patru numai texte românești.

Trei dintre copiștii textelor românești locuiau în Măhaci sau în apropierea acestuia (ne referim la Grigorie și la cei doi „colaboratori" ai săi care au scris *În știre să vă fie, oamenilor, Zise Domnul* și *descîntecul*, respectiv *Moartea lui Avram* și *Oarecire era un părinte*). Tot în

Măhaci sau în împrejurimi a locuit, după cît se pare, și persoana care a copiat fila 1 din *Legenda Duminicii*.

Departe de această localitate, probabil în nordul Hunedoarei, locuiau copiștii de la care ne-au rămas, pe de o parte, omilia *Să neștire buru creștiru* și, pe de altă parte, așa-numitele *texte bogomilice*.

Lista copiștilor celor 16 texte românești și slavo-române cuprinse în *Codicele Sturdzan* este, în concluzie, următoarea:

— popa Grigorie: *Legenda Duminicii* (fără fila 1), *Rugăciunea de scoatere a dracului*, *Legenda Sfintei Vineri*, *Întrebarea creștinească*, *Fragmentul liturgic*, *Frați dragi*;

— copist *a*: *Legenda Duminicii* (fila 1);

— copist *b*: *În știre să vă fie, oamenilor, descîntecul*, *Zise Domnul*;

— copist *c*: *Moartea lui Avram*, *Oarecire era un părinte*;

— copist *d*: *Cuvîntul svîntului Pavel apostol*, *Cuvînt de îmblare pre la munci*, *Cugetări în ora morții*, *Rugăciunea Sfîntului Sisin*;

— copist *e*: *Să neștire buru creștiru*.

Fără să urmărim o substituire a împărțirii în *texte măhăcene* și *texte bogomilice* cu o alta, remarcăm că textele românești discutate se grupează, din punctul de vedere al locului unde au fost scrise, în *măhăcene* și *nemăhăcene* (nord-hunedorene). Implicațiile acestei constatări ca, de altfel, și acelea ale stabilirii copiștilor *Codicelui Sturdzan* asupra studiului acestui vechi miscelaneu românesc sînt ușor de bănuit.

DATAREA *CODICELUI STURDZAN*

1. Patru dintre însemnările existente în *Codicele Sturdzan*, datot rate toate popii Grigorie, conțin indicații asupra anului în care a fos-încheiată transcrierea *Legendei Duminicii*, a textului slavon al *Rînduelii diaconstvei celei mari la vecernie*, a *Întrebării creștinești* și a omiliei *Frați dragi*. Potrivit acestora, cea mai veche scriere datorată preotului măhăcean este чи҃н вєрнїє дїаво҃ства вєли҃н, datată 29 ianuarie 1583 (f. 89ᵛ), iar cea mai nouă, *Frați dragi*, terminată de copiat la 10 mai 1619 (f. 122ᵛ).

Transcrierea *Legendei Duminicii* s-a încheiat, după propriile afirmații ale popii Grigorie, „în luna lui martie, 19 zile, în zilele lui Batăr Jicmon-craiu, cînd a fost bătut Mihai-vodă la Mirăslău, în anul de la Adam 7108, de la nașterea lui Hristos 1600" (f. 10ʳ). Cum lupta de la Mirăslău a avut loc la 18 septembrie 1600 [1], iar Sigismund Báthory a redevenit principe al Transilvaniei, după înfrîngerea lui Mihai Viteazul, abia la 3 februarie 1601 [2], pentru interpretarea corectă a datelor conținute în însemnarea cu care se încheie primul apocrif din *Codicele Sturdzan* este necesară eliminarea unor contradicții evidente: „anticiparea" înfrîngerï lui Mihai încă din 19 martie 1600, respectiv menționarea lui „Batăr Jicmon-craiu" imediat după bătălia de la Mirăslău, cu aproape șase luni înainte de reînvestirea lui cu titlul de principe al Transilvaniei.

---

[1] *Istoria României*, II, [București], [1962], p. 1 000.
[2] *Ibidem*, p. 1 001; *Istoria României in date*, București, 1972, p. 462.

Luînd *tale quale* datele consemnate de popa Grigorie și încercînd să explice primul dintre „anacronismele" enunțate mai sus, B. P. Hasdeu credea că, „în ziua cînd își terminase manuscrisul, popa Grigorie l-a adnotat numai cu șirul cel dentii : « s-a scris în luna lui martiu, 19 zile ». Tot așa... *Legenda Sîntei Parasceve* este adnotată numai cu ziua lunei, anume « 2 august », fără nici o indicațiune a anului" [3]. După bătălia de la Mirăslău, impresionat fiind de înfrîngerea domnitorului român, popa Grigorie ar fi adăugat „celelalte 7 rînduri cu cari ar părea a fi într-o contradicțiune cronologică" [4]. Concluzia era firească : scrierea *Legendei Duminicii* s-a încheiat la 19 martie 1600 [5].

Deși nu a fost (și nu poate fi) susținută prin analiza modului de scriere a însemnării (între primul și ultimele rînduri ale acesteia nu se constată nici o diferență de cerneală, duct sau mărime a literelor, care ar fi trebuit să apară după o întrerupere de șapte luni) și are împotrivă menționarea lui „Batăr Jicmon-craiu", încheierea lui B. P. Hasdeu a fost, pînă nu de mult [6], unanim acceptată.

Coroborarea datelor referitoare la bătălia de la Mirăslău cu acelea privind revenirea la conducerea Transilvaniei a lui Sigismund Báthory indică însă ca dată certă a redactării însemnării ce încheie *Legenda Duminicii* ziua de 19 martie 1601. A notat atunci popa Grigorie anii 7108 și 1600 doar pentru a plasa în timp înfrîngerea lui Mihai Viteazul ? [7] Credem că nu, mai posibilă fiind consemnarea vechiului an dintr-o neatenție [8], explicabilă, poate, prin obișnuința, firească la un preot, de a se raporta la limitele anului bisericesc (1 septembrie — 31 august) [9].

În favoarea acestei ultime interpretări pledează o greșeală de calcul identică existentă în însemnarea de la finele *Întrebării creștinești*. Din informațiile furnizate de preotul din Măhaci, copierea *Catehismului* coresian a fost terminată „în zilele lui Batăr Buldujariu-craiu", cînd „numărul ailor de la Adam" era 7115, iar „de la nașterea lui Hristos, 1607" (f. 107v).

Anii 7115, respectiv 1607, nu coincid însă cu perioada în care Gabriel Báthory (numit de popa Grigorie „Batăr Buldujariu-craiu") a fost principe al Transilvaniei (5 martie 1608 — 27 octombrie 1613) [10], ci cu aceea în care această demnitate a fost deținută, pentru scurt timp, de Sigismund Rákóczi (8 februarie 1607 — 3 martie 1608) [11]. Și în acest caz ne aflăm deci în fața unei date mai mici cu o unitate decît cea

---

[3] Hasdeu, CB, II, p. 65—66.

[4] *Ibidem*, p. 66.

[5] *Ibidem*.

[6] Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus: Pravila sfinților părinți** *(fragment)*, în LR, XXVI, 1977, nr. 3, p. 282, nota 9; Al. Mareș, *Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, în LR, XXXIV, 1985, nr. 1, p. 46, nota 2; cf. G. Mihăilă, în B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrîni*, II, București, 1984, p. 530, nota 42.

[7] Singura probă în favoarea acestei ipoteze ar fi perfecta concordanță dintre „anul de la Adam 7108" și cel „de la nașterea lui Hristos, 1600". Vezi însă, pentru aceasta, nota 9.

[8] Vezi și Al. Mareș, *Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, p. 46.

[9] Potrivit acestei supoziții, popa Grigorie ar fi considerat, în mod greșit, că aparțin anului 1600 și lunile ianuarie-august din 1601, iar calcularea anului „de la Adam" a fost făcută în această situație prin adăugarea cifrei 5508, corespunzătoare lunilor ianuarie-august, anului „de la Hristos". Vezi, pentru același mod de a proceda, datele incluse în notița de pe ultima filă a *Întrebării creștinești*.

[10] *Istoria României în date*, p. 462; vezi și G. Mihăilă, *op. cit.*, II, p. 531, nota 54; Al. Mareș, *art. cit.*, p. 46, nota 4.

[11] Vezi, pentru datele istorice, *Istoria României*, III, București, 1964, p. 146—148; *Istoria României în date*, p. 462.

reală [12]. Acceptînd raționamentul aplicat în interpretarea însemnării care încheie copia *Legendei Duminicii*, putem conchide că popa Grigorie a terminat de transcris *Întrebarea creștinească* la o dată cuprinsă între 7 martie i 31 august 1608.

2. De cînd datează însă celelalte scrieri cuprinse în *Codicele Sturdzan*? Primul care a abordat această chestiune a fost Bogdan Petriceicu Hasdeu.

Bazîndu-se pe analiza însemnărilor asupra cărora ne-am oprit anterior, el considera că absența determinativului *popă* sau *presbiter* din însemnarea aflată pe fila 76r [13] indică scrierea *Rugăciunii de scoatere a dracului* într-o perioadă în care Grigorie nu devenise încă preot. Fragmentul menționat „este dară anterior anului 1583", el fiind, în consecință, „cea mai veche din scrierile cunoscute" ale copistului măhăcean [14]. Din jurul anului 1580 ar data, potrivit unora dintre afirmațiile marelui filolog, și *Legenda SfînteiVineri* [15], deși, din însemnarea existentă pe fila 97v, aflăm că textul „a fost scris de popa Grigorie din Măhaci". La finele secolului al XVI-lea („circa 1600" [16]) sînt plasate traducerea și scrierea celor două versiuni ale *Învățăturii la Paști. Moartea lui Avram* îi părea lui B. P. Hasdeu anterioară anului 1600 [17], cu mult înaintea acestei date putînd fi scris, după același autor, așa-numitul *Fragment liturgic* [18].

Sintetizînd aceste date, editorul *Codicelui Sturdzan* a ajuns la concluzia că „textele măhăcene" au fost scrise sau copiate de popa Grigorie din Măhaci, ajutat de „elevii" și colaboratorii săi [19], între 1580 și 1619 [20] sau, printr-o „rotunjire" a cifrelor, între 1580 și 1620 [21].

În ceea ce privește „textele bogomilice", savantul român credea că ele au ajuns în posesia preotului măhăcean după ce acesta terminase de transcris *Legenda Duminicii* (în 1600, după B. P. Hasdeu) [22]. Probau aceasta cele două titluri ale *Legendei Duminicii* (*Povestea Sfintei Dumireci* și *Scriptura Domnului nostru, a lui Iisus Hristos*) scrise pe fila 63r, după ultimul rînd al *Legendei Sfîntului Sisin*, de un copist identificat de B. P. Hasdeu cu popa Grigorie [23]. „Textele bogomilice" păreau deci scrise înaintea celor „măhăcene". Și, cum „bucata cea mai veche din codicele grigorian este pe la 1580", „bucata cea mai nouă din codicele

---

[12] Vezi și Al. Mareș, *loc. cit.*

[13] помѣнѝ гн̃ дш̃е рабъ бжї҃и̇ григорїе въ ѡставленїе грѣхѡ̀ въ цр҃ствѣ нб҃нїи [= Pomenește, Doamne, sufletul robului lui Dumnezeu Grigorie, spre iertarea păcatelor, în împărăția cerurilor].

[14] Hasdeu, CB, II, p. 137; vezi și *ibidem*, p. 2.

[15] *Ibidem*, p. 137. La p. 1 din volumul al doilea al *Cuvintelor*, B. P. Hasdeu considera însă că din 1580 data originalul de pe care a copiat popa Grigorie; vezi și p. 143 din același volum, unde se afirmă că „originalul [*Legendei Sfintei Vineri*] trebui să fie anterior anului 1600".

[16] Hasdeu, CB, II, p. 73.

[17] *Ibidem*, p. 179.

[18] *Ibidem*, p. 214.

[19] B. P. Hasdeu credea chiar că *Tatăl nostru* unguresc a putut fi scris, cu slove chirilice, pe fila 76v, de „vreun copil al preutului" (Hasdeu, CB, II, p. 7).

[20] *Ibidem*, p. 1, 12.

[21] *Ibidem*, p. XLI.

[22] *Ibidem*, p. 247.

[23] Pentru copistul căruia îi datorăm aceste titluri, vezi mai sus p. 25, iar pentru datarea *Legendei Duminicii*, p. 39—40. Cf. Hasdeu, CB, II, p. 274, unde se afirmă, totuși, că *Legenda Sfîntului Sisin* a ajuns în mîinile popii Grigore înainte de 1600.

antegrigorian trebui să fie pe puțin cu vro douăzeci de ani anterioară" [24]. Făcînd deocamdată abstracție de modul arbitrar de stabilire a intervalului de douăzeci de ani, constatăm că *Legenda Sfîntului Sisin*, considerată de Hasdeu ultimul text al miscelaneului „bogomilic" [25], este datat nu 1560, cum ar rezulta din afirmația reprodusă mai sus, ci „pe la 1580 *minimum*" [26], copia avînd la bază o traducere făcută „pe la 1550 *plus—minus*" [27]. O datare identică („copiat ... pe la 1580 după un original mai vechi, de pe la 1550 sau și mai denainte" [28]) are *Apocalipsul Maicii Domnului*. *Apocalipsul apostolului Pavel* este plasat „ante 1550" [29], dar datarea privește foarte probabil originalul apocrifului [30]. În sfîrșit, despre *Cugetările în ora morții*, care precedă , în *Codicele Sturdzan*, *Legenda Sfîntului Sisin* (datată „pe la 1580 minimum" [31]), se afirmă, printr-o deloc singulară lipsă de atenție, că au fost copiate „pe la 1550" [32].

Corelînd datele nu o dată contradictorii referitoare la presupus ele texte „bogomilice", B. P. Hasdeu a conchis că ele trebuie datate 1550—1580 [33], copistul anonim transcriind „pe la 1580" [34] „o colecție analogă gata compilată de către un alt popă ... cam pe la 1550" [35].

Cele șase scrieri care nu fac parte, potrivit editorului *Codicelui Sturdzam*, din grupul textelor „măhăcene" sau al acelora „bogomilice" nu au reținut în mod special atenția lui B. P. Hasdeu. Trei dintre acestea (cele două slavone, copiate pe filele 68r—75v și 108r—108v/5, și *descîntecul* scris în limba română, pe marginea de jos a filelor 76v și 77r) sînt chiar ignorate de marele savant. Dintre celelalte trei, *Tatăl nostru* unguresc de pe fila 76v este considerat, după cît se pare, contemporan cu textele popii Grigorie, de vreme ce scrierea lui este atribuită, în mod fantezist, „vreunui copil al preutului" [36]. Textul slavon al *Rugăciunii de alungare a diavolului* este adăugat „cu o scrisoare cursivă mai nouă, dar din secolul XVII" [37], pe filele 123r—124v. *În știre să vă fie, oamenilor*, datorat copistului predicii *Zise Domnul* [38], fapt neobservat de Hasdeu, era considerat „un îndemn inspirat, probabilmente, prin lectura" *Legendei Duminicii*, scris „cu o altă mînă, cu caractere semiunciale, tot din secolul XVII" [39].

3. B. P. Hasdeu a încercat deci să dateze aproape toate textele din *Codicele Sturdzan* care nu se încheie cu însemnări finale edificatoare asupra persoanei copistului, respectiv asupra localității și a anului în care acesta și-a desfășurat activitatea. În multe situații, datările propuse

---

[24] Hasdeu, CB, II, p. XLII — XLIII.

[25] Manuscrisul „antegrigorian" se încheie în realitate cu *Să nestire buru creștiru*. Vezi, pentru aceasta, articolul nostru *Copiștii* **Codicelui Sturdzan**, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 69.

[26] Hasdeu, CB, II, p. 274.

[27] *Ibidem*.

[28] *Ibidem*, p. 301.

[29] *Ibidem*, p. 755.

[30] *Ibidem*, p. 414.

[31] *Ibidem*, p. 274.

[32] *Ibidem*, p. 436. În sumarul volumului al II-lea al *Cuvintelor*, textul este datat „circa 1550".

[33] *Ibidem*, p. 436.

[34] *Ibidem*, p. 260.

[35] *Ibidem*, p. XLI.

[36] *Ibidem*, p. 7.

[37] *Ibidem*, p. XLII.

[38] Vezi Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus: Pravila sfinților părinți** *(fragment)*, p. 282.

[39] Hasdeu, CB, II, p. XLII.

nu au însă, după cum s-a putut observa din prezentarea făcută în paragraful anterior, o motivaţie temeinică, faptul determinîndu-l chiar pe Hasdeu să oscileze şi să facă frecvent afirmaţii contradictorii. Iar în cele cîteva cazuri în care afirmaţiile se bazează pe dovezi, acestea nu rezistă unui examen critic.

Pentru a demonstra această afirmaţie, vom avea în vedere în primul rînd faptul, devenit loc comun în filologia actuală, că limba nu poate fi utilizată ca argument în datarea riguroasă a unui text[40]. În această perspectivă, chiar dacă s-ar dovedi că *Legenda Sfintei Vineri* este, din punct de vedere lingvistic, mai arhaică decît *Cazania a II-a* a lui Coresi[41] sau că *Tatăl nostru* din *Apocalipsul apostolului Pavel* are o structură rudimentară faţă de cel inclus în *Tetraevanghelul* coresian[42], faptul nu dovedeşte că primul text datează din 1580, respectiv că al doilea este anterior anului 1550[43]. De altfel, chiar B. P. Hasdeu a oscilat în stabilirea datei la care a fost scrisă *Legenda Sfintei Vineri*, fixînd în 1580 întîi originalul[44], apoi copia sturdzană[45]. Mai mult decît atît, constatarea că limba versiunilor *Omiliei la Paşti* (*Să neştire buru creştiru* şi *Oarecire era un părinte*) are particularităţi mai arhaice decît acelaşi *Omiliar* coresian din 1581 nu l-a împiedicat pe Hasdeu să fixeze traducerea celor două texte în „circa 1600"[46].

Ne referim apoi la invocarea absenţei cuvîntului *popă* din însemnrea care încheie *Rugăciunea de scoatere a dracului* ca argument pentru a fixa scrierea acestui text în 1580[47], an în care se consideră, arbitrar, că şi-a început activitatea de copist cel ce va semna, din 1583, „popa Grigorie din Măhaci". Este uşor de observat că, chiar dacă raţionamentul utilizat de B. P. Hasdeu ar fi corect (Grigorie, devenit popă abia în 1583, nu-şi menţionează funcţia în textele copiate înaintea acestui an), nimic nu susţine scrierea fragmentului aflat pe fila 76r în 1580 sau în intervalul 1580—1583. Grigorie putea să se fi îndeletnicit cu copierea textelor româneşti sau slavone şi înaintea acestor date sau putea să omită notarea funcţiei după 1583. Compararea textului însemnărilor lăsate de preotul măhăcean indică apoi, pe de o parte, prezenţa determinativului *popă* la finele *Legendei Sfintei Vineri* (пи по григорїе ѡ мъха ..., f. 97v), datată, totuşi, „circa 1580"[48], şi, pe de altă parte, existenţa contextului помѣни гн дше рабь бжїе григорїе въ ѡставленіе грѣхѡ въ цртво нбнїи! [=Pomeneşte, Doamne, sufletul robului lui Dumnezeu Grigorie, spre

---

[40] Vezi Ion Gheţie, *Textele rotacizante şi originile scrisului literor românesc. Chestiuni de metodă*, in SLLF, I, p. 215—220; Ion Gheţie, Al. Mareş, *Introducere în filologia românească. Probleme. Metode. Interpretări*, Bucureşti, 1974, p. 98—102.

[41] Hasdeu, CB, II, p. 143.

[42] *Ibidem*, p. 413—414.

[43] Al. Mareş afirmă, pe bună dreptate (vezi Ion Gheţie, Al. Mareş, *Originile scrisului în limba română*, Bucureşti, 1985, p. 368), că, pe baza diferenţelor dintre cele două versiuni ale rugăciunii *Tatăl nostru*, nu se poate stabili vechimea, fie şi aproximativă, a traducerii *Apocalipsului apostolului Pavel*.

[44] Hasdeu, CB, II, p. 1.

[45] *Ibidem*, p. 137.

[46] *Ibidem*, p. 73.

[47] *Ibidem*, p. 2, 137.

[48] *Ibidem*, p. 137.

iertarea păcatelor, în împărăția cerurilor !] doar în însemnările care încheie *Rugăciunea de scoatere a dracului* (f. 76[r]) și *Legenda Duminicii* (f. 10[r])[49].

Contestarea datării celei mai vechi bucăți din „codicele grigorian" [50] modifică, implicit, limita superioară a intervalului fixat pentru scrierea „textelor bogomilice". În plus, analiza scrisului celor două titluri ale *Legendei Duminicii* adăugate la finele *Legendei Sfîntului Sisin* arată că ele nu aparțin popii Grigorie[51]. Consecință firească, toate presupunerile făcute pe baza acestei false identificări se dovedesc lipsite de orice valoare științifică.

Stabilirea copiștilor *Codicelui Sturdzan*[52] a dovedit, în sfîrșit, că *Moartea lui Avram* și *Oarecire era un părinte* nu sînt scrise de popa Grigorie, căruia îi datorăm însă așa-numitul *Fragment liturgic*, că *Să neștire buru creștiru* face parte din manuscrisul „antegrigorian", că prima filă a *Legendei Duminicii* este un adaos ulterior menit să refacă începutul pierdut al apocrifului și că *În știre să vă fie, oamenilor* și ignoratul *descîntec* aparțin scribului predicii *Zise Domnul*.

4. În ciuda tuturor obiecțiilor menționate, datările propuse în 1880 de B. P. Hasdeu au fost vreme îndelungată aproape integral acceptate[53], motivul trebuind căutat în constatarea făcută în primele pagini ale acestui studiu: ediția publicată în volumul al II-lea al *Cuventelor den bătrîni* s-a substituit *Codicelui Sturdzan*, iar opiniile formulate de B. P. Hasdeu au devenit, în absența contactului direct cu manuscrisul, adevăruri indiscutabile.

Opiniile diferite de cele exprimate de B. P. Hasdeu[54], dar bazate pe același tip de argumente ușor de combătut, au fost puțin numeroase și au vizat în primul rînd originalele scrierilor cuprinse în *Codicele Sturdzan*. N. Iorga considera, astfel, că traducerea scrierilor analizate trebuie plasată în secolul al XV-lea, ea fiind datorată aceluiași cleric maramureșean de la care ne-au rămas cele mai vechi scrieri religioase în limba

---

[49] Pe fila 10[r], textul corespunzător are următoarea formă: помѣни гн дше рабїе
, „ м с с
прнѣвнтерь ірен григорїе къ wсподзленїе грѣхѡ къ цр҃пзо нбное.

[50] Hasdeu, CB, II, p. XLII.

[51] Vezi, mai sus, p. 25.

[52] Pentru detalii asupra afirmațiilor de mai jos, vezi mai sus p. 30—34.

[53] Vezi bibliografia selectivă a chestiunii la Gh. Chivu și Mariana Costinescu, *Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 159—169. Pentru studiile vizînd datarea *Morții lui Avram* și a „textelor bogomilice", vezi și Al. Mareș, *Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, p. 48, nota 19 și p. 49, nota 21.

[54] Nu avem în vedere lucrările în care datarea unor texte sau grupuri de texte din *Codicele Sturdzan* reprezintă simple reformulări ale afirmațiilor lui B. P. Hasdeu sau interpretări greșite ale acestora. Astfel, V. A. Urechia (*Schițe de istoria literaturei române*, Partea I, București, 1885, p. 68) datează „cam pe la 1550" toate „textele bogomilice". Moses Gaster (CR, I, p. 6), în schimb, atribuie *Rugăciunii Sfîntului Sisin* datarea întregului manuscris „antegrigorian" („între 1550 și 1580"). Ovid Densusianu, referindu-se la *Apocalipsul apostolului Pavel* și la *Rugăciunea Sfîntului Sisin*, consideră că „acestea sînt două texte ce trebuiesc puse în epoca 1560—1570" (*Istoria literaturii române (curs litografiat)*, [București], 1898, p. 41). Ion Bianu și R. Caracaș plasează *Codicele Sturdzan* în „sec. XVI și XVII (începutul)" (*Catalogul manuscriptelor românești*, II, București, Leipzig, Viena, 1913, p. 167). N. Cartojan (*Istoria literaturii române vechi. I. De la origini pînă la epoca lui Matei Basarab și Vasile Lupu*, București, 1940, p. 66) și P. P. Panaitescu (*Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 109) datează ante 1550 tot manuscrisul „bogomilic", preluînd, de fapt, datarea propusă de B. P. Hasdeu pentru *Apocalipsul apostolului Pavel*.

română [55]. G. Pascu credea că descoperă în coexistența formelor cu *-nr-* și *-r-* din cuvintele rotacizante și în alte cîteva fonetisme existente în unele texte din miscelaneul în discuție dovada transpunerii lor în românește în secolul al XV-lea [56]. În sfîrșit, bazat pe fantezistele sale deciptări, Em. Grigoraș atribuia traducerea *Legendei Sfîntului Sisin* secolelor XII—XIII [57], copia ajunsă pînă la noi datînd, după același autor, din 1524 [58].

5. Datarea riguroasă a scrierilor cuprinse în *Codicele Sturdzan*, despre care nu știm cînd și de cine au fost copiate, nu se poate face însă, după cum a demonstrat recent Al. Mareș [59], decît pe baza examinării caracteristicilor hîrtiei pe care sînt transcrise acestea.

Cercetînd din acest punct de vedere miscelaneul sturdzan, constatăm că prima filă a *Legendei Duminicii*, atașată ulterior pentru a completa o lacună apărută la începutul apocrifului [60], are o marcă greu de identificat datorită contururilor extrem de șterse (fig. 1). Următoarele 9 file (f. 2—10) sînt formate din hîrtie fără filigran. Tot fără filigran, dar cu caracteristici diferite (culoare, luciu, consistență, distanța dintre călușuri și densitatea sitei), sînt și filele primelor caiete din așa-numitele „texte bogomilice" (f. 11—61) [61]. Ultima parte a „codicelui antegrigorian" (f. 62—67) [62] este, în schimb, alcătuită din hîrtie de proveniență sibiană, marcată cu două variante de filigran reprezentînd stema orașului (fig. 2 și 3). Textul slavon al *Rînduielii liturghiei* este scris pe hîrtie cu filigran, o parte din acesta, cu contururi extrem de șterse, fiind vizibilă în colțul din dreapta sus al filei 71 (fig. 5). Pe fila 76, păstrată din finalul *Rugăciunii de scoatere a dracului*, nu se distinge nici un însemn de fabrică. Pe filele 79 și 80, aflate în cuprinsul *Morții lui Avram* și al variantei a doua a *Omiliei la Paști*, poate fi, în schimb, identificată partea superioară a stemei orașului Cluj, surmontată de inițialele KV (pro-

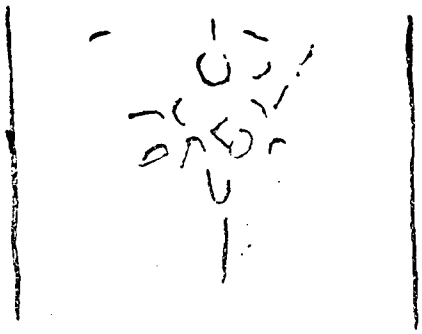

Fig. 1

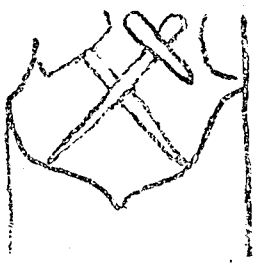

Fig. 2

[55] N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, București, 1904, p. 26; idem, *Istoria literaturii românești*, ed. a II-a, București, 1925, p. 110—111.

[56] Pascu, ILLR, p. 105, 108, 116, 120, 122.

[57] Em. Grigoraș, *Criptul din textele măhăcene*, în „Adevărul literar și artistic", V, 1924, nr. 210, p. 3. Pentru „decriptarea" însemnării de pe ultima filă a *Legendei Sfîntului Sisin*, vezi mai sus p. 26, nota 36.

[58] Em. Grigoraș, *loc. cit.*

[59] Al. Mareș, *Datarea unor texte din* Codicele Sturdzan, în LR, XXXIV, 1985, nr. 1, p. 47, 49—52.

[60] Vezi și mai sus, p. 23.

[61] Pentru structura acestor caiete, vezi Al. Mareș, *art. cit.*, p. 49.

[62] Hasdeu, CB, II, p. XLII — XLIII.

babil *Kolos Var* [63]) (fig. 6). *Rînduiala diaconstvei celei mari la vecernie* a fost copiată pe hîrtie de proveniență austriacă cu filigranul vultur bicefal, vizibil pe filele 82 și 87, respectiv 84 și 85 (fig. 8). Hîrtia din porțiunea corespunzătoare *Legendei Sfintei Vineri* nu are marcă de fabrică. În cuprinsul *Întrebării creștinești* poate fi văzută, pe filele 102 și 103, o variantă a filigranului specific hîrtiei sibiene (fig. 9), iar pe filele 99 și 106 o marcă neidentificată [64] în cataloagele avute la dispoziție [65] (fig. 10).

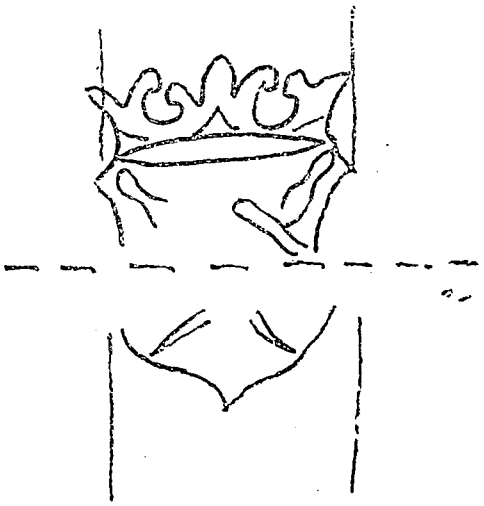

Fig. 3

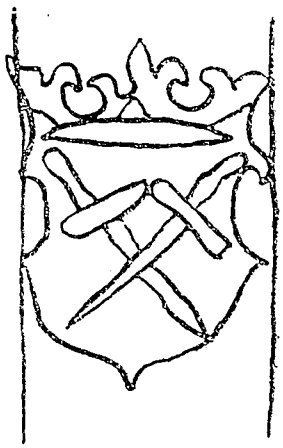

Fig. 4 [66]

Fig. 5

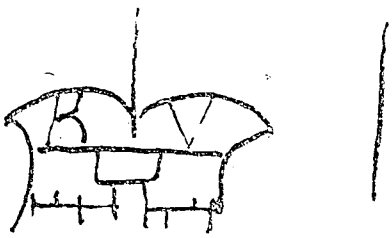

Fig. 6

Tot neidentificat este și filigranul filelor 115 (fig. 11), respectiv 118 și 119 (fig. 12) din cadrul omiliei *Frați dragi*. Pe fila 122 din acest ultim text este, în schimb, imprimată o variantă a mărcii vultur bicefal cu coroană

---

[63] Al. Mareș, *art. cit.*, p. 51.

[64] B. P. Hasdeu afirma că „pe fila 213—214 [= fila 106] pare a fi *coroana*, semnul fabricii de la Brașov" (Hasdeu, CB, II, p. XLII).

[65] N. P. Lihacev, *Палеографическое значенуе бумажныхъ водяныхъ знаковъ*, I — III, S.-Peterburg, 1897—1899; C. M. Briquet, *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier*, I — IV, Paris, Londres, 1907; Vsevolod Nikolaev, *Watermarks of the Ottomann Empire*, I, Sofia, 1954; Francisco de Bofarull, *Animals in Watermarks*, Hilversum, 1959; G. Eineder, *The Ancient Paper-Mills of the Former Austro-Hungarian Empire and Their Watermarks*, Hilversum, 1960; Zoia Vasilievna Uchastkina, *A History of Russian Hand Paper-Mills and Their Watermarks*, Hilversum, 1962; E. Laucevičus, *Popierius Lituvoje XV — XVII-a + Atlasas*, I — II, Vilnius 1967; O. Ia. Maţiuk, *Papir ta filigrani na ukrainskih zemliah (XVI-pociatok XX st.)*, Kiiv, 1974.

[66] Filigranul este reprodus după Al. Mareș, *Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, p. 50, fig. 3.

(fig. 13). În sfîrșit, ultimele două file ale miscelaneului, adăugate desigur ulterior, sînt fără filigran și diferă de restul manuscrisului.

6. Diversitatea tipurilor de hîrtie existente în cadrul *Codicelui Sturdzan* se alătură diversității textelor, scrise de numeroși copiști în localități și epoci diferite. Caietele, din care, uneori, s-a păstrat o singură

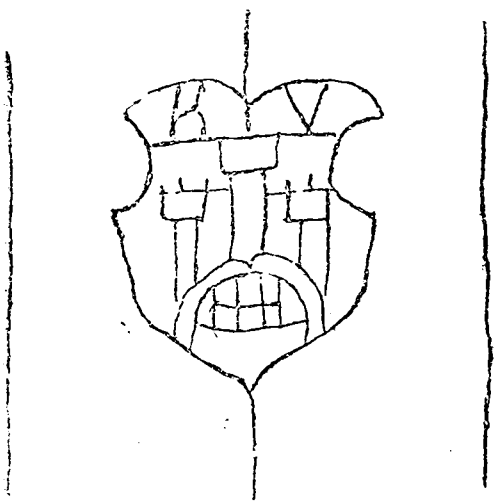

Fig. 7 [67]

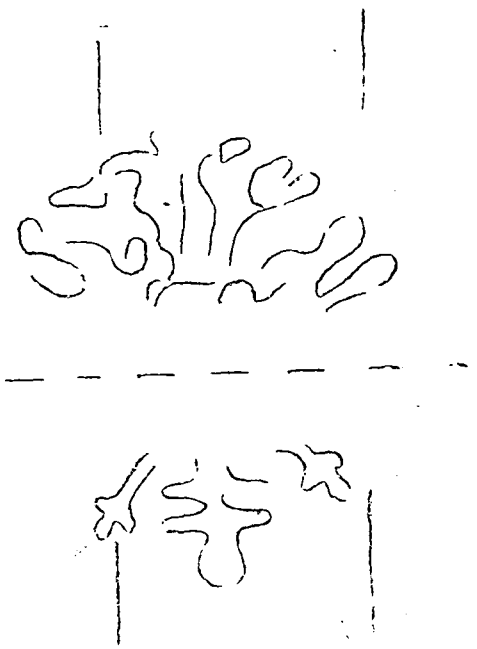

Fig. 8

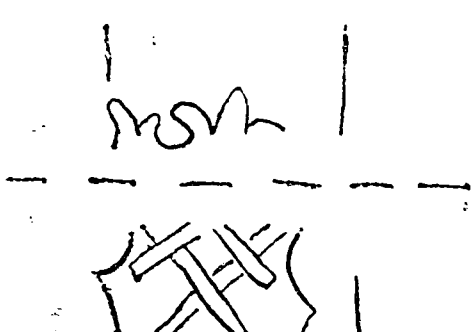

Fig. 9

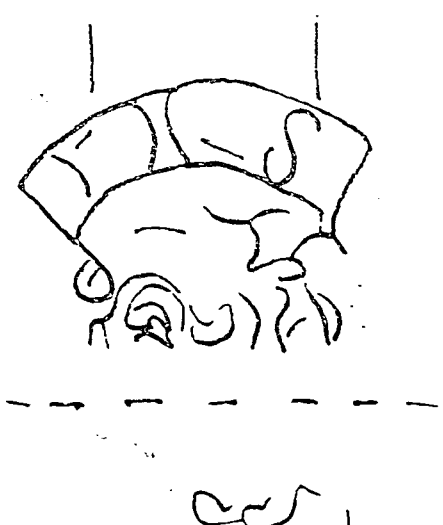

Fig. 10

[67] Filigranul este reprodus după Al. Mareș, *art. cit.*, p. 51, fig. 5.

filă, au mărimi variabile, iar vechea lor structură (indispensabilă pentru identificarea corectă a filigranelor) este greu de reconstituit în condițiile în care, la ultima restaurare a manuscrisului, copertele originare au fost înlăturate, iar filele legate fără să se țină seama de corespondența și, uneori, chiar de ordinea lor inițială. Corelînd aceste date cu absența în-

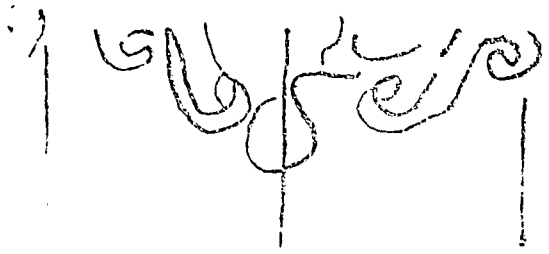

Fig. 11

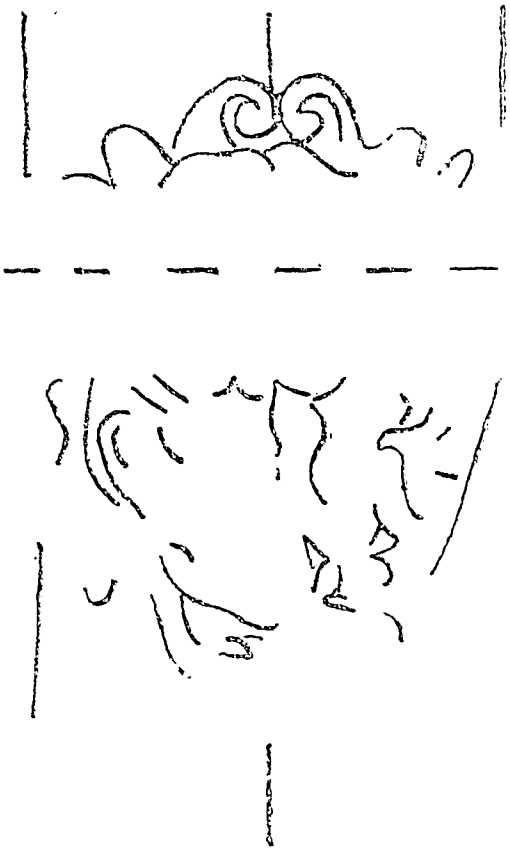

Fig. 12

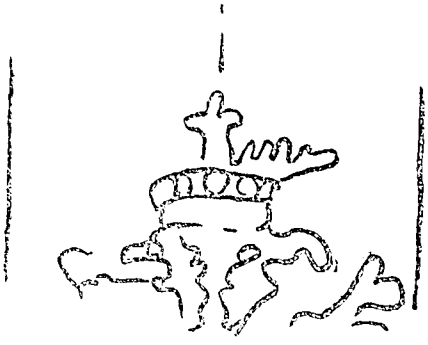

Fig. 13

formațiilor referitoare la circulația unor filigrane, și, mai ales, a hîrtie fără filigran în Transilvania secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, obținem dimensiunea reală a dificultăților legate de datarea textelor cuprinse în *Codicele Sturdzan*. Pentru aceste motive, ne vom opri în continuare în primul rînd asupra textelor a căror datare poate fi făcută cu ajutorul

filigranelor: *Apocalipsul apostolului Pavel* (f. 11r—15v), *Apocalipsul Maicii Domnului* (f. 16r—37r/4), *Cugetări în ora morții* (f. 37r/5—57r/2), *Legenda Sfîntului Sisin* (f. 57r/3—63r/9), *Să nește̦re buru creștiru* (f. 63v—67v), *Moartea lui Avram* (f. 77r—78v, 80, 79r/1—10), *Oarecire era un părinte* (f. 79r/11—79v), fragmentul slavon de pe filele 108r—108v/5, *rugăciunile* românești de pe filele 108v/5—110r/4 și *Zise Domnul* (f. 110r/5—115r/15).

Textele așa-zis „bogomilice" și prima variantă a *Omiliei la Paști* formează, după cum am arătat mai de mult [68], o unitate distinctă. Acest mic manuscris, din care făceau parte și actualele file 11—67 din *Codicele Sturdzan*, a fost scris de doi copiști distincți [69], localizabili în nordul Hunedoarei [70]. În stadiul actual al cunoștințelor noastre, hîrtia fără filigran a filelor 11—61 nu oferă nici un indiciu asupra perioadei în care au fost copiate cele cinci texte nemăhăcene. Dintre cele două variante ale filigranului existent în *Legenda Sfîntului Sisin* (f. 62 [71]; vezi fig. 3), prima a fost însă identificată de Al. Mareș pe hîrtia unor documente transilvănene emise în anii 1592 și 1593 [72] (vezi fig. 4 [73]). Cum moara din Sibiu a utilizat marca existentă pe fila 62 cel mai devreme în anul 1590 [74], iar hîrtia de proveniență transilvăneană cu o anumită variantă de filigran se consuma într-un interval de 10 ani [75], rezultă că *Legenda Sfîntului Sisin* și prima variantă a *Omiliei la Paști* au fost scrise la o dată cuprinsă în intervalul 1590—1602 [76]. Unitatea evidentă a grupului scrierilor nord-hunedorene aflate pe filele 11—67 și întinderea lor redusă (copierea a durat deci un timp relativ scurt) permit extinderea concluziei și asupra *Apocalipsului apostolului Pavel*, *Apocalipsului Maicii Domnului* și *Cugetărilor în ora morții* [77].

Moartea lui Avram (f. 77r—78v, 80, 79r/1—10) și *Oarecire era un părinte* (f. 79r/11—79v) au fost transcrise în *Codicele Sturdzan* nu de popa Grigorie, cum credea B. P. Hasdeu [78], ci de un copist necunoscut originar din Măhaci sau din împrejurimi [79]. Pe hîrtia filelor 79 și 80 este vizibilă, după cum am menționat anterior [80], partea superioară a aceleiași variante de filigran, reprezentînd stema orașului Cluj, surmontată de inițialele KV (vezi fig. 6). Atestată de Al. Mareș [81] în numeroase documente transilvănene emise între 1581 și 1583, dar fabricată foarte probabil începînd cu anul 1580 (cea mai veche atestare datează din 8 ianuarie 1581), hîrtia clujeană cu varianta de filigran identică cu aceea de-

---

[68] Vezi articolul nostru *Copiștii* **Codicelui Sturdzan**, p. 68—69. Constatarea a fost confirmată recent de Al. Mareș (*Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, p. 49).

[69] Vezi, mai sus, p. 34—37.

[70] Gh. Chivu, *Localizarea și filiația textelor din* **Codicele Sturdzan**, în VTR, p. 54—57, 59. Vezi și Gheție, BD, p. 315—316.

[71] Fila pe care se afla partea cealaltă a filigranului, situată după actuala filă 67, este în prezent pierdută.

[72] Vezi Al. Mareș, *Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, p. 49.

[73] Vezi și Al. Mareș, *art. cit.*, p. 50, fig. 3.

[74] *Ibidem*, p. 50.

[75] Idem, *Cîteva observații în legătură cu probabilitatea de datare prin filigrane*, în LR, XXII, 1973, nr. 4, p. 305—308; cf. G. Blücher, *Posibilitățile de datare cu ajutorul filigranelor. Un model matematic*, în „Revista bibliotecilor", XXII, 1969, nr. 10, p. 622.

[76] Al. Mareș, *Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, p. 50.

[77] *Ibidem*.

[78] Hasdeu, CB, II, p. 1, 76, 181.

[79] Gh. Chivu, *Copiștii* **Codicelui Sturdzan**, p. 63—65.

[80] Vezi, mai sus, p. 45—46.

[81] Al. Mareș, *Datarea unor texte din* **Codicele Sturdzan**, p. 51.

calchiată de pe filele 79 și 80 ale *Codicelui Sturdzan* a circulat între 1580 și 1591. Copierea *Morții lui Avram* și a celei de-a doua variante a *Omiliei la Paști* a fost, deci, făcută, după toate probabilitățile, în acest interval de timp [82].

Cercetarea atentă a modului în care se succedă textele aflate pe filele 108—122 arată că fragmentul slavon neidentificat (f. 108r—108v/5), *rugăciunile* românești (f. 108v/5—110r/4), *Tîlcovania evangheliei de la judecată* (f. 110r/5—115r/15) și omilia *Frați dragi* (f. 115v—122v/14) formează o unitate. Micul manuscris (sau fragment de manuscris) a trecut succesiv din mîinile copistului anonim al rugăciunilor slavone de pe fila 108 în acelea ale popii Grigorie, care a transcris fragmentul din slujba de dimineață din Duminica Vameșului și Fariseului, începînd exact de unde a terminat predecesorul său, pentru ca, ulterior, să procedeze identic persoana căreia îi datorăm *Zise Domnul* și, din nou, popa Grigorie [83]. În aceste condiții, în ciuda faptului că hîrtia nu este de aceeași proveniență (filele 108—114 nu au filigran, iar filele 115—122 da; vezi fig. 11—13), textele enumerate trebuie să fi fost scrise la date apropiate în timp. Limita superioară a intervalului în care sînt cuprinse aceste date o constituie ziua de 10 mai 1619, menționată în însemnarea redactată de popa Grigorie la finele omiliei *Frați dragi*. Cea inferioară, calculată prin scăderea celor 10 ani în care se consideră că se consuma hîrtia cu o anumită variantă de filigran, este reprezentată de anul 1609. Ținînd apoi seamă de însemnarea existentă pe fila 115r la finele *Tîlcovaniei evangheliei de la judecată* (*La Buldur Necola au dat. Mai, 21*), putem conchide că filele 108r—115r din *Codicele Sturdzan* au fost scrise între 1609 și 21 mai 1618, la date foarte probabil mai apropiate de ultimul an menționat [84].

7. Datarea predici *Zise Domnul*, reprodusă cu fidelitate din *Pravila* tipărită de Coresi, la Brașov, între 1560 și 1562[85], permite stabilirea intervalului în care același copist a transcris, din aceeași tipăritură brașoveană, fragmentul aflat pe fila 10v: *În știre să vă fie, oamenilor* [86]. Identitatea cernelii și, mai ales, identitatea sursei fac aproape sigură scrierea acestei mici „predici" o dată cu *Tîlcovania evangheliei de la judecată* sau la o dată foarte apropiată de momentul copierii acesteia. Cele două scrieri pot fi astfel încadrate în același interval (1609 — 21 mai 1618), deși, din prudență, limită inferioară ar trebui poate considerată ziua de 19 martie 1601 [87], în care popa Grigorie a încheiat transcrierea *Legendei Duminicii* pe fila 10r [88].

O datare identică cu cele două fragmente din *Pravila* coresiană trebuie să aibă și celelalte texte scrise de același copist, cu aceeași cerneală brună, pe fila 76v și în partea de jos a filei 77r: *Tatăl nostru* unguresc și *descîntecul* românesc.

---

[82] Vezi, pentru detalii, *ibidem*, p. 51—52.

[83] Datorită impregnării cernelii utilizate la transcrierea *Tîlcovaniei evangheliei de la judecată* în fila 115, textul omiliei *Frați dragi*, începe în partea de jos a filei 115v.

[84] Vezi Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus: Pravila sfinților părinți** *(fragment)*, p. 282.

[85] N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, în DR, IV, 1924—1926, p. 1 094; Gh. Chivu, *Pravila lui Coresi*, în TR, p. 154.

[86] Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus: Pravila sființilor părinți** *(fragment)*, p. 283—285.

[87] *Ibidem*, p. 282.

[88] Pentru interpretarea datelor cuprinse în însemnarea de pe fila 10r, vezi, mai sus, p. 39—40.

În ceea ce privește *Rugăciunea de scoatere a dracului*, din care s-a păstrat doar partea finală, aflată pe fila 76^{r}, este evident că ea este anterioară transcrierilor copistului anonim la care ne-am referit anterior. Dacă acesta a redactat *Tatăl nostru* unguresc cu slove chirilice pe o pagină rămasă goală (f. 76^{v}), popa Grigorie putea să fi încheiat transcrierea *Rugăciunii de scoatere a dracului* oricînd înainte de 21 mai 1618. Dacă însă scribul anonim „colabora" cu preotul măhăcean, ca în partea finală a *Codicelui Sturdzan* [89], așa-numitul *Fragment liturgic* poate fi încadrat între 19 martie 1601 (data încheierii *Legendei Duminicii*) și 21 mai 1618. Pentru transcrierea la o dată apropiată de 19 martie 1601 pledează, de altfel, și existența contextului *pomenește, Doamne, sufletul robului lui Dumnezeu..., spre iertarea păcatelor în împărăția cerurilor* doar în însemnările care încheie *Rugăciunea de scoatere a dracului* (f. 76^{r}) și *Legenda Duminicii* (f. 10^{r}) [90].

8. Sintetizînd concluziile desprinse în paginile anterioare și ordonînd totodată cronologic textele din *Codicele Sturdzan* despre datarea cărora avem sau am putut obține informații, constatăm că cele mai vechi sînt чи вернїе дїакоства вели (f. 81^{r}—89^{v}/13), pe care popa Grigorie a terminat-o de transcris la 29 ianuarie 1583, respectiv *Moartea lui Avram* (f. 77^{r}—78^{v}, 80, 79^{r}/1—10) și *Oarecire era un părinte* (f. 79^{r}/11—79^{v}), încadrate filigranologic între 1580 și 1591. La o dată cuprinsă între 1590 și 1602 a fost alcătuit micul manuscris nord-hunedorean format din *Apocalipsul apostolului Pavel, Apocalipsul Maicii Domnului, Cugetări în ora morții, Legenda Sfîntului Sisin* și *Să neștire buru creștiru*. La 19 martie 1601, popa Grigorie din Măhaci a scris ultimele rînduri ale *Legendei Duminicii*, iar între 7 martie și 31 august 1608 el a terminat de copiat *Întrebarea creștinească*. Între 1609 și 21 mai 1618, dar la o dată mai apropiată de ultimul an citat, un copist măhăcean anonim a reprodus din *Pravila* coresiană *În știre să vă fie, oamenilor* și *Zise Domnul*, tot lui datorîndu-i-se *Tatăl nostru* unguresc și *descîntecul* românesc. În același interval de timp au fost copiate de asemenea textul slavon fragmentar de pe fila 108^{r}—108^{v}/5 și *rugăciunile* românești de pe filele 108^{v}/5—110^{r}/4. Popa Grigorie, căruia îi datorăm ultimul text citat, a încheiat de transcris omilia *Frați dragi* la 10 mai 1619.

Dintre celelalte texte păstate în *Codicele Sturdzan*, *Rugăciunea de scoatere a dracului* este cu certitudine anterioară anului 1618, nefiind exclus ca data copierîi sale de către preotul măhăcean să fie apropiată de 19 martie 1601. Prima filă a manuscrisului a fost adăugată, pentru refacerea începutului pierdut sau distrus al *Legendei Duminicii*, atunci cînd, desigur, manuscrisul nu se mai afla în posesia popii Grigorie (post 1619). Ulterioare datei de 10 mai 1619 sînt, de asemenea, ultimele două file ale miscelaneului (f. 123—124), pe care un copist anonim a transcris o versiune slavonă a *Rugăciunii de alungare a dracului*.

În ceea ce privește *Legenda Sfintei Vineri*, este greu de precizat în ce an din activitatea popii Grigorie (încadrată, în momentul de față, între 29 ianuarie 1583 și 10 mai 1619) trebuie plasat acel „2 august" no-

---

[89] *Tîlcovania evangheliei de la judecată* (f. 110^{r}/5—115^{r}/15) este transcrisă între două texte datorate popii Grigorie din Măhaci, *rugăciunile* românești (f. 108^{v}/5—110^{r}/4) și omilia *Frați dragi* (f. 115^{v}—122^{v}/14). Vezi și, mai sus, p. 34.

[90] Vezi, mai sus, p. 43—44.

tat în însemnarea de pe fila 97v. Cum hîrtia fără filigran pe care este scris apocrifui nu poate fi în prezent datată, este greu de spus, de altfel, și dacă textul aparține secolului al XVI-lea sau celui următor.

În sfîrșit, nu avem nici o informație asupra perioadei în care a fost transcris textul slavon al *Rînduielii liturghiei* (f. 68r—75v).

LOCALIZAREA TEXTELOR ROMÂNEȘTI DIN *CODICELE STURDZAN*

1. Este bine știut că cele mai multe dintre textele vechi românești, tipărite, dar mai ales manuscrise, au ajuns pînă la noi fără nici o indicație referitoare la locul tipăririi (scrierii) sau traducerii lor. Localizarea monumentelor limbii și literaturii noastre vechi înseamnă, în aceste condiții, pe de o parte, stabilirea localității (zonei) în care au fost alcătuite acestea sau, cel puțin, identificarea graiului copistului,și, pe de altă parte, delimitarea ariei geografice din care provenea scrierea pusă la contribuție sau în care se efectuase, eventual, traducerea ei [1].

2. Studiind în urmă cu o sută de ani textele românești cuprinse în *Codex Sturdzanus* [2], B. P. Hasdeu afirma că cele mai multe dintre ele (*Legenda Duminicii*, *Să nestire buru creștiru* [3], *Întrebarea creștinească*, *Frați dragi*, *Legenda Sfintei Vineri*, *Rugăciunea de scoatere a dracului* [4], *Moartea lui Avram* [5], *Fragmentul liturgic* și *Zise Domnul*) au fost scrise în satul Măhaci, lîngă Turda, de preotul locului, Grigorie, ajutat de un elev al său și de trei anonimi, de asemenea măhăceni [6]. Numite din acest motiv „măhăcene", textele mai sus-menționate se diferențiau de așazisele „texte bogomilice" (*Legenda Sfîntului Sisin*, *Apocalipsul Maicii Domnului* [7], *Apocalipsul apostolului Pavel* [8] și *Cugetările în ora morții*), care proveneau, după părerea marelui învățat, „din Țara Românească sau, cel puțin, din Brașov"[9].

Toți cei care s-au oprit ulterior asupra *Codicelui Sturdzan* au acceptat fără obiecții localizarea în Măhaci a tuturor textelor „nebogomilice". Diferit este, în unele cazuri, numărul „colaboratorilor" popii Grigorie [10] și, implicit, numărul textelor considerate a fi scrise de aceștia.

---

[1] Vezi Ion Gheție, Al. Mareș, *Introducere în filologia românească*, București, 1974, p. 109.

[2] Hasdeu, CB, II.

[3] În *Cuvente den bătrîni*, II, p. 78—83, B. P. Hasdeu editează, sub acest titlu, și omilia *Oarecine era un părinte*.

[4] În volumul al II-lea al *Cuventelor*, p. 171, Hasdeu numește textul *Fragment dintr-o conjurațiune*.

[5] Vezi Hasdeu, CB, II, p. 181, unde textul este numit *Legenda lui Avram*.

[6] Hasdeu, CB, II, p. 1, 76, 213, 223.

[7] În volumul II al *Cuventelor*, p. 301, textul poartă titlul *Călătoria Maicei Domnului la iad*.

[8] În codice textul este intitulat *Cuvîntul svîntului Pavel apostol*.

[9] Hasdeu, CB, II, p. XLIII; vezi și V. A. Urechia, *Schițe de istoria literaturei române*, București, 1885, p. 68; Cartojan, CP, I, p. 61.

[10] Vezi, printre alții, V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 67—68; Gaster, CR, I, p. C; Sextil Pușcariu, *Etudes de linguistique roumaine*, Cluj—București, 1937, p. 88; N. Drăganu, *Un manuscris de apocrif religios ardelean din sec. al XV-lea?*, în DR, IX, 1936—1938, p. 221; cf. Gheție, BD, p. 310.

Pareori, datorită unei lecturi mai puțin atente a comentariilor făcute de B. P. Hasdeu, sînt atribuite preotului măhăcean și trei texte „bogomilice": *Apocalipsul apostolului Pavel*, *Legenda Sfîntului Sisin* [11] și *Cugetările în ora morții* [12], faptul însemnînd, implicit, plasarea copierii lor în satul de lîngă Turda.

În ceea ce privește scrierea „textelor bogomilice", în afara afirmațiilor deja menționate, se cuvin a fi remarcate părerile lui G. Ivănescu și Ion Gheție. Primul localizează scrierea *Apocalipsului apostolului Pavel* „prin regiunea ardeleană centrală sau răsăriteană, de la sud de Mureș" [13], iar cel de-al doilea consideră mai plauzibilă ipoteza scrierii tuturor textelor nemăhăcene în nordul Hunedoarei [14].

De unde proveneau textele copiate în *Codex Sturdzanus* ? B. P. Hasdeu afirma, în urma unei analize filologice sumare, că *Moartea lui Avram* și *Rugăciunea de scoatere a dracului* sînt transpuneri directe din slavonă [15], în vreme ce *Zise Domnul* reprezintă „o compunere originală, o predică improvizată" [16]. G. Pascu, găsind în penultimul text amintit numai rotacismul în stadiul *-r-*, înclina să creadă, de asemenea, că se află în fața unei traduceri datorate popii Grigorie [17].

Cei mai mulți cercetători consideră însă, pe bună dreptate, că textele cuprinse în *Codex Sturdzanus* sînt, în totalitate, copii ale unor scrieri anterioare [18].

Sextil Pușcariu găsește în prezența rotacismului un indiciu pentru punerea la contribuție a unui original nordic, în vreme ce absența acestei transformări fonetice îi indică utilizarea unui original venit din sud [19]. Bazîndu-se, probabil, pe ideea potrivit căreia transpunerea în românește a textelor apocrife s-a făcut în zona rotacizantă [20] din nordul Transilvaniei [21] — Maramureș [22], Al. Rosetti susținea că întregul codice a avut la bază un text rotacizant [23]. Tot în nordul Transilvaniei, dar într-o zonă nerotacizantă, au fost plasate de către N. Drăganu originalele „textelor bogomilice" [24], în vreme ce Ion Gheție a afirmat, în urma unei cercetări minuțioase, că traducerea acestor apocrife trebuie localizată în zona Brașovului sau chiar în Muntenia [25].

---

[11] Gaster, CR, I, p. C.

[12] Ivănescu, PC, p. 97—98, 99.

[13] *Ibidem*, p. 107. Autorul citat, bazîndu-se pe faptul că forma *scuipi* este atestată în limba română contemporană în județul Năsăud, afirmă, pe aceeași pagină, că „textul... poate fi socotit ca scris și într-o regiune mai de la nord".

[14] Gheție, BD, p. 313—316.

[15] Hasdeu, CB, II, p. 1, 181.

[16] *Ibidem*, p. 224.

[17] Pascu, ILLR, p. 106.

[18] Primul care a demonstrat netemeinicia afirmațiilor lui B. P. Hasdeu a fost N. Drăganu (Drăganu, DM, p. 28—29, 39, 48—89).

[19] Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 88; vezi și Ivănescu, PC, p. 98.

[20] Rosetti, ILR, p. 439.

[21] A. Rosetti, *Recherches sur la phonétique du roumain au XVIe siècle*, Paris, 1926, p. 13; cf. Ov. Densusianu, *Istoria literaturii române* (curs dactilografiat), [București], 1898, p. 52; Densusianu, HLR, II, p. 7.

[22] N. Iorga, *Istoria literaturii române*, I, București, 1925, p. 110; Cartojan, CP, I, p. 10—11.

[23] Al. Rosetti, [Recenzie la] N. Drăganu, *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu și Codicele Marțian*, în *Mélanges de linguistique et de philologie*, București, Copenhague, 1947, p. 527; cf. Rosetti, ILR, p. 443, 474.

[24] Drăganu, DM, p. 83.

[25] Gheție, BD, p. 315—316.

Părerile celor care au studiat *Codicele Sturdzan* se nuanțează și se diversifică atunci cînd este vorba de a stabili proveniența fiecărui text în parte.

Se dovedesc a fi copii ale unor tipărituri coresiene *Întrebarea creștinească* [26], *Zise Domnul* [27] și presupusa „compunere originală" *În știre să vă fie, oamenilor* [28].

B. P. Hasdeu, bazîndu-se pe repartiția termenului *boiereasă* „nevastă", considera că originalul *Legendei Sfintei Vineri* provine și el din zona Brașovului [29], dar G. Ivănescu a negat această localizare, argumentînd ipoteza traducerii textului „în Ardealul central sau de la nord de Mureș" [30]. Analiza întreprinsă de Ion Gheție a arătat că și *Să neștire buru creștiru* reproduce un text sud-est transilvănean [31], cu toate că, anterior, G. Pascu, oprindu-se separat asupra celor două texte unite de B. P. Hasdeu sub acest titlu (*Să neștire buru creștiru* și *Oarecire era un părinte*), considera că primul are un original nerotacizant [32], iar al doilea unul rotacizant [33].

În ce privește *Legenda Duminicii*, N. Drăganu [34] și, apoi, G. Pascu [35] se gîndeau la un model cu rotacism, pentru ultimul autor citat și *Moartea lui Avram* fiind o copie de pe un text caracterizat prin *-nr-* [36].

Un model mixt (de fapt, două texte, primul nerotacizant, al doilea rotacizant, cuplate greșit de popa Grigorie) indica pentru *Frați dragi* același G. Pascu [37].

Studiind un mare număr de particularități lingvistice din *Legenda Duminicii*, *Moartea lui Avram* și *Frați dragi*, Ion Gheție a avansat, cu toată prudența necesară, ipoteza provenienței lor din Banat — Hunedoara [38].

Dintre „textele bogomilice" cele mai lungi discuții le-a provocat *Cugetări în ora morții*. N. Drăganu [39], susținut ulterior de G. Pascu [40] și de

---

[26] Al. Rosetti, *Les catéchismes roumains du XVIe siècle*, în „Romania", XLVIII, 1922, p. 321—334; N. Drăganu, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle*, București, 1938, p. 20; Ion Gheție, *Filiația catehismelor luterane din secolele al XVI-lea — al XVII-lea*, în LR, XXIV, 1975, nr. 2, p. 162—164; cf. Hasdeu, CB, II, p. 1; Pascu, ILLR, p. 115; N. Drăganu, [Recenzie la] Andrei Birscanu, *Catehismul luteran românesc*; A. Rosetti, *Les catéchismes roumains du XVIe siècles*; Dr. Borbély István, *Erdélyi irodalmi szemle*, în DR, III, 1922—1923, p. 935; idem, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, în DR, 1924—1926, partea a 2-a, p. 1 091—1 092.

[27] N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 094—1 095; Gheție, BD, p. 310; cf. Drăganu, DM, p. 71; Ivănescu, PC, p. 99.

[28] Hasdeu, CB, II, p. 224.

[29] *Ibidem*, p. 142; vezi și Gheție, BD, p. 314; cf. Pascu, ILLR, p. 116; Rosetti, ILR, p. 474.

[30] Ivănescu, PC, p. 105. Facem abstracție de părerea aceluiași autor (p. 108), potrivit căreia textul în discuție sau, cel puțin, originalul lui ar fi fost scris „în Crișana de sud și în regiunea Bălgrad—Blaj", întrucît *ii*, invocat ca argument pentru această localizare, nu apare niciodată în *Legenda Sfintei Vineri*.

[31] Gheție, BD, p. 314.

[32] Pascu, ILLR, p. 119.

[33] *Ibidem*, p. 105.

[34] Drăganu, DM, p. 75.

[35] Pascu, ILLR, p. 109—114.

[36] *Ibidem*, p. 104—105.

[37] *Ibidem*, p. 107—109.

[38] Gheție, BD, p. 314—315.

[39] Drăganu, DM, p. 82; N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 093.

[40] Pascu, ILLR, p. 122.

G. Ivănescu [41], credea că scribul anonim a avut în față un text fără rotacism, dar Al. Procopovici [42] și, apoi, Al. Rosetti [43] au combătut această opinie. *Apocalipsul apostolului Pavel* și *Legenda Sfîntului Sisin* aveau, pentru M. Gaster, un caracter moldovenesc „oarecum modificat de copietor" [44]. Afirmația însemna, de fapt, plasarea originalelor în nordestul Transilvaniei, dar nu era exclusă posibilitatea proveniență lor din Maramureș sau Bucovina [45]. Comentariul făcut de G. Pascu pe marginea *Apocalipsului apostolului Pavel* lasă să se ghicească ideea copierii textului de pe un original nordic nerotacizant [46].

3. Trecerea în revistă a opiniilor exprimate în legătură cu localizarea textelor din *Codex Sturdzanus* face evidentă existența a numeroase controverse. Deși, logic, adevărul nu poate fi decît unul singur, situația se explică ușor dacă avem în vedere, pe de o parte, diversitatea argumentelor aduse în sprijinul afirmațiilor expuse în paginile anterioare și, pe de altă parte, ponderea diferită a acestor argumente.

Cel mai frecvent au fost folosite, cum era și firesc, particularitățile limbii textelor cuprinse în *Codex Sturdzanus*. Majoritatea autorilor citați s-a raportat la rotacism, încercînd să descifreze cu ajutorul acestei transformări fonetice aspectul originalelor și zona în care au apărut acestea. Că această singură particularitate fonetică este insuficientă pentru atingerea scopurilor propuse ne-o arată explicațiile diametral opuse date de Al. Procopovici [47] (urmat, apoi, de Al. Rosetti [48]) și N. Drăganu [49] celor trei exemple cu rotacism existente în *Cugetări în ora morții*, primul considerînd că rotacismul aparține originalului, ultimul copistului.

Mult mai puțini sînt autorii care au considerat ca fiind semnificative, din punctul de vedere care ne interesează, alte particularități ale limbii textelor în discuție. B. P. Hasdeu localiza traducerea *Legendei Sfintei Vineri* cu ajutorul termenului *boiereasă* „nevastă" [50]. G. Pascu selecta, ca fiind relevant pentru originalul *Cugetărilor în ora morții*, diftongul *îi* [51]. G. Ivănescu folosea pentru localizare fonetismele *îi* [52], *j* [53], forma *scuepi* [54] și termenul *lemn* „arbore" [55], dar nega importanța cuvîntului *boiereasă* [56].

Absența unor studii de dialectologie istorică românească a făcut însă ca toți autorii citați să apeleze, pentru localizarea fenomenelor enu-

---

[41] Ivănescu, PC, p. 99.

[42] *Despre nazalizare și rotacism*, în AAR, seria II, Mem. Secț. Lit., XXX, 1907—1908, p. 265—306.

[43] [Recenzie la] N. Drăganu, *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu și Codicele Marțian*, p. 539—540; Rosetti, ILR, p. 443.

[44] Gaster, CR, I, p. C; vezi și Em. Grigoraș, *Cripul din textele măhăcene*, în „Adevărul literar și artistic", V, 1924, nr. 210, p. 3.

[45] Gaster, CR, I, p. CII; vezi și Ivănescu, PC, p. 87.

[46] G. Pascu afirma că exemplele cu *z* întîlnite în text sînt grafii greșite apărute prin confuzia lui *з* cu *s* (Pascu, ILLR, p. 125).

[47] *Op. cit.*, p. 291.

[48] Vezi nota 43.

[49] Drăganu, DM, p. 82; N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 093.

[50] Hasdeu, CB, II, p. 142.

[51] Pascu, ILLR, p. 122; vezi însă p. 125, unde exemplele cu *z* întîlnite în *Apocalipsul apostolului Pavel* sînt considerate greșeli de scriere (*з* în loc de *s*).

[52] Ivănescu, PC, p. 108.

[53] *Ibidem*, p. 99.

[54] *Ibidem*, p. 107.

[55] *Ibidem*.

[56] *Ibidem*, p. 105.

merate, la atestările din limba română contemporană. Deficiența unui asemenea mod de a proceda a fost subliniată în repetate rînduri [57] și, în aceste condiții, singurele localizări riguroase rămîn acelea propuse de Ion Gheție [58], bazate toate pe circulația unui număr însemnat de trăsături lingvistice distinctive în epoca scrierii *Codicelui Sturdzan*.

4. Interesat fiind de evoluția normelor limbii române literare în ansamblu, Ion Gheție nu a acordat însă o atenție specială manuscrisului în discuție, complexitatea problemelor ridicate de limba celui mai vechi miscelaneu românesc de așa-numite „cărți populare" impunînd, din acest motiv, reluarea analizei. Pentru aceasta pledează și alte fapte, greu de observat de cei ce folosesc ediția publicată de B. P. Hasdeu, și nu textul original.

Ne referim, în primul rînd, la existența în cadrul *Codicelui Sturdzan* a unei scrieri românești inedite, *În știre să vă fie, oamenilor*, copiată de un măhăcean la începutul secolului al XVII-lea de pe *Pravila* coresiană [59].

Avem, apoi, în vedere gruparea arbitrară sub același titlu, în cadrul ediției menționate, a două fragmente scrise de persoane și în locuri diferite : *Să neștire buru creștiru* și *Oarecire era un părinte* [60], faptul determinîndu-i pe mulți dintre cei ce au consultat volumul citat să considere că au în față un singur text.

Similară este situația *Legendei Duminicii*, prima filă a acesteia fiind scrisă de o altă persoană decît popa Grigorie, cu scopul de a reconstitui începutul apocrifului, pierdut (sau distrus) cîndva după 1619 [61]. Completarea lacunei constatate de copistul anonim a fost făcută foarte probabil după un izvor diferit de cel ce aparținuse preotului măhăcean, localizarea și filiația *Legendei Duminicii* impunînd, de aceea, o discuție aparte pentru fila 1 [62].

Ne referim, în sfîrșit, la problema copiștilor textelor românești cuprinse în manuscrisul sturdzan și la locul în care au fost transcrise acestea, întrucît o examinare atentă a unora dintre opiniile formulate de B. P. Hasdeu în 1879, opinii pe care le-au susținut ulterior absolut toți cei ce au cercetat codicele [63], dovedește netemeinicia lor [64].

Analiza comparativă a grafiei textelor, modul în care se succedă acestea, structura caietelor și repartizarea sorturilor de hîrtie arată că cele 16 scrieri românești ajunse pînă la noi au fost întocmite de 6 copiști,

---

[57] Ion Gheție, *Localizarea textelor vechi după criterii lingvistice*, în SCL, XVI, 1965, nr. 3, p. 391—394; idem, *Începuturile scrisului în limba română. Contribuții filologice și lingvistice*, București, 1974, p. 57; Ion Gheție, Al. Mareș, *Introducere în filologia românească*, p. 116.

[58] Gheție, BD, p. 313—316.

[59] Vezi articolul nostru *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus: Pravila sfinților părinți** *(fragment)*, în LR, XXVI, 1977, nr. 3, p. 281—285.

[60] Hasdeu, CB, II, p. 75.

[61] Vezi Gh. Chivu, *Copiștii* **Codicelui Sturdzan**, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 61—63; cf. Hasdeu, CB, II, p. 44, unde se consideră că fila este scrisă tot de popa Grigorie; vezi în același sens I. Bianu, R. Caracaș, *Catalogul manuscriptelor românești*, București, Leipzig, Viena, 1913, II, p. 168.

[62] G. Pascu (Pascu, ILLR, p. 113) observase existența unor diferențe lingvistice între fila 1 și următoarele. Acordînd însă credit părerii că și paginile 1 și 2 sînt scrise de popa Grigorie, autorul își explica faptul prin utilizarea a două originale diferite, unul nerotacizant (fila 1), celălalt rotacizant (filele 2—10[r]).

[63] Vezi totuși, mai sus, p. 53, afirmațiile prezentate acolo fiind, însă, înțelegeri greșite ale comentariilor filologului ieșean.

[64] Pentru opiniile exprimate mai jos, vezi pe larg articolul nostru *Copiștii* **Codicelui Sturdzan**, p. 59—71.

4 măhăceni sau locuind în apropierea Măhaciului și 2 provenind din alte zone geografice. Este vorba în primul rînd de popa Grigorie care a copiat *Legenda Duminicii*, *Rugăciunea de scoatere a dracului*, *Legenda Sfintei Vineri*, *Întrebarea creștinească*, *Frați dragi* (texte „semnate"), dar și *Fragmentul liturgic*, atribuit de B. P. Hasdeu unui concetățean anonim al preotului [65]. Doi măhăceni, „colaboratori" ai lui Grigorie, au scris, primul *Zise Domnul*, *În știre să vă fie, oamenilor* [66] și un descîntec, iar al doilea *Moartea lui Avram* și *Oarecîre era un părinte* [67]. *Să neștire buru creștiru* este scris în întregime de o persoană ce locuia în zona în care presupusul adept al bogomilismului a copiat *Apocalipsul apostolului Pavel*, *Apocalipsul Maicii Domnului*, *Cugetările în ora morții* și *Legenda Sfîntului Sisin* [68]. Al șaselea copist, de asemenea anonim, a refăcut, probabil în Măhaci sau în apropierea acestei localități [69], partea de început a *Legendei Duminicii* (fila 1).

5. Concluzie firească a discuției din paginile anterioare, localizarea originalelor scrierilor românești din *Codex Sturdzanus* va fi făcută avînd în vedere copiștii, și nu gruparea tradițională în „texte măhăcene" și „texte bogomilice". Procedînd astfel ne va fi mai ușor să stabilim, pe de o parte, particularitățile limbii scribului și, pe de altă parte, pe acelea ale scrierilor puse la contribuție.

Vom analiza la început limba textelor al căror original a fost deja identificat prin mijloace filologice: *Întrebarea creștinească*, *Zise Domnul* și *În știre să vă fie, oamenilor*. Fiind cunoscut faptul că popa Grigorie și „colaboratorul" său măhăcean au avut în față două tipărituri coresiene, *Catehismul* (1559—1560) și *Pravila* (1560—1562) [70], scopurile urmărite vor fi, pe de o parte, stabilirea modului de transpunere a originalelor, deci identificarea modificărilor datorate celor doi copiști măhăceni, și, pe de altă parte, găsirea acelor particularități lingvistice comune care se explică nu prin graiul din Măhaci, ci prin originalul ce a stat la baza cărților brașovene amintite.

Ne vom opri după aceea asupra apocrifelor copiate de pe texte necunoscute, acordînd întîietate scribilor măhăceni.

Nu vom avea în vedere textul scris de copistul „predicilor" *Zise Domnul* și *În știre să vă fie , oamenilor* în partea de jos a filelor 76v—77r (*descîntecul* românesc), întrucît, deocamdată, descifrarea lui nu ni se pare posibilă decît pe porțiuni foarte mici.

6. *COPII DE PE TIPĂRITURI CORESIENE*

Întrebarea creștinească (f. 98r—107v/7). Comparația făcută de Ion Gheție [71] între *Catehismul* coresian, descoperit în 1921 în cadrul *Codicelui de la Ieud* [72], și textul copiat în 1608 de popa Grigorie din Măhaci a

[65] Hasdeu, CB, II, p. 1, 213.
[66] Cf. *ibidem*, p. XLII.
[67] Cf. *ibidem* p. 1, 76.
[68] Vezi Gh. Chivu, *Copiștii Codicelui Sturdzan*, p. 68—69.
[69] *Ibidem*, p. 63.
[70] Vezi în primul rînd N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 094—1 095; Ion Gheție, *Filiația catehismelor luterane din secolele al XVI-lea — al XVII-lea*, p. 162—164; Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* Codex Sturdzanus: Pravila *sfinților părinți (fragment)*, p. 284—285.
[71] Ion Gheție, *Filiația catehismelor luterane din secolele al XVI-lea — al XVII-lea*, p. 162—164.
[72] Andrei Bîrseanu, *Catehismul luteran românesc*, în „Transilvania", LII, 1921, nr. 10—12, p. 900—901.

confirmat o mai veche presupunere a lui B. P. Hasdeu: preotul măhăcean transcrisese „cu o exactitate aproape diplomatică" „o carte tipărită de la 1560" [73]. Abandonînd cu bună știință normele variantei literare nord-transilvănene, popa Grigorie făcea dovada prestigiului de care se bucura slova tipărită la începutul secolului al XVII-lea.

Nu ne vom opri în rîndurile de față asupra particularităților lingvistice muntenești—sud-est transilvănene întîlnite în copia în discuție a *Catehismului* lui Coresi, întrucît cititorul poate găsi lista celor mai importante dintre acestea într-o lucrare publicată de Ion Gheție cu cîțiva ani în urmă [74]. Vom trece însă în revistă fenomenele lingvistice nemuntenești excerptate din copia măhăceană, făcînd distincție între particularitățile păstrate din tipăritura brașoveană și acelea explicabile prin graiul popii Grigorie [75].

Notăm în prima categorie trecerea lui *n* la *m* (*frîmse* 107r/3), durificarea fricativei *s* (*sărbează* 99v/8; cf. și *singele* 107r/15—107v/1), caracterul invariabil al articolului posesiv genitival (*a*, n. sg., 101r/1) [76], absența deicticului *-a* în toate formele numeralului ordinal (*al doile* 100v/13, 102r/11—12, *al treile* 103r/12—13), adverbul *mainte* (102v/2), termenii *hasnă* (100r/11—12) și *pită* (104r/8, 107r/2).

Evident, aceste fenomene lingvistice, păstrate ca atare din tipăritura coresiană, sînt semnificative pentru originalul nemunteneșe al *Catehismului* din 1559—1560, și nu pentru graiul vorbit de popa Grigorie din Măhaci (deși acesta din urmă le utiliza cu siguranță pe toate) [77].

Preotului transilvănean i se datorează numai notarea închiderii lui *e* aton final la *i* (*să știi*, 3 sg., 98v/12; *trebuiași*, modificat în *trebuiaște*, 101v/11—12; vezi și *ciri* „cine" 107v/10 în însemnarea autografă), înlocuirea, o singură dată, a lui *j* cu *ğ* (*agiutoriu* 104v/15) și transformarea lui *e* în *ă* în *dăntîi* (*dîntîi*) (100v/8).

În ceea ce privește ultima formă citată, greu de explicat prin graiurile vorbite la începutul secolului al XVII-lea în jumătatea de nord a Transilvaniei [78], ea poate reprezenta fie o asimilare fonetică (*e* — *ă* > > *ă* — *ă*), fie o greșeală de scriere (anticipare grafică: дъ҃ѣ҃шѣнъ). Tot o

greșeală de scriere (o metateză grafică) se reflectă și în grafia скѫмпарь (102r/12), întrucît este greu de presupus că, sub presiunea propriei rostiri, Grigorie ar fi vrut să scrie *scumparat* [79], dar, observînd diferența față de

---

[73] Hasdeu, CB, II, p. 1; vezi și p. 95—97.

[74] Ion Gheție, *Rolul textelor coresiene în procesul de unificare a limbii române literare*, în SLLF, III, p. 113—114.

[75] Localizarea majorității fenomenelor lingvistice luate în discuție în paginile ce urmează a fost făcută cu ajutorul datelor cuprinse în lucrările Gheție—Mareș, GD și Gheție, BD. Pentru a nu încărca excesiv aparatul am făcut de aceea trimitere numai la studiile în care se discută răspîndirea teritorială a particularităților pe care cei doi autori nu le iau în considerație în volumele citate.

[76] Forma invariabilă din *a treia folos* (101r/1) poate fi considerată și rezultatul contaminării a două construcții (*a treia hasnă* + *al treilea folos*) în condițiile în care Coresi, înlocuind un termen specific textului pus la contribuție (*hasnă*) cu unul curent în graiul său (*folos*), a uitat să modifice și forma celorlalți doi membri ai sintagmei; cf. Ion Gheție, *Filiația catehismelor luterane din secolele al XVI-lea — al XVII-lea*, p. 169.

[77] Vezi Gheție, BD, p. 326.

[78] *Ibidem*, p. 132—133.

[79] *Ibidem*, p. 97.

textul copiat (скѕмїа față de скѕмиѣ), ar fi introdus greșit în ultima silabă a cuvîntului ѣ în loc de а pentru a se corecta.

Grafiile дѣ·ѓ̀ииѣи și скѕмпарѣ nu trebuie să ne facă să ne gîndim la eventualitatea existenței unei copii intermediare muntenești, respectiv moldovenești, a *Catehismului* coresian, întrucît argumentele filologice invocate de Ion Gheție în studiul citat [80] fac greu de respins afirmația că preotul transilvănean a avut în față tipăritura brașoveană.

În știre să vă fie, oamenilor (f. 10ᵛ), considerată pînă nu de mult un adaos ulterior, o compunere originală inspirată de conținutul *Legendei Duminicii* [81], s-a dovedit a fi, la o analiză mai atentă, o copie a unei mici porțiuni de text din *Pravila* imprimată la Brașov, în 1560—1562, de diaconul Coresi [82].

Ca și în cazul *Întrebării creștinești*, dar cu o fidelitate mult mai mare, copistul, altul decît Grigorie, a respectat normele variantei literare sud-est transilvănene [83]. În această perspectivă cuvîntul *pînea* (10ᵛ/14), important pentru fonetismul său (*î* nu s-a transformat în *îi*), dar și pentru semnificația sa aparte („holdă, grîne" : *Va lăsa grîndine în* **pînea** *lui* 10ᵛ/13—14), poate fi considerat nu un reflex al vorbirii măhăcene, ci o particularitate păstrată din tipăritura coresiană. În cadrul acesteia din urmă ea se alătură altor argumente ce pledează pentru originea nord-moldovenească a manuscrisului pus sub tipar de diaconul brașovean [84].

Zise Domnul (f. 110ʳ/5—115ʳ/15) aparține aceluiași scrib anonim căruia îi datorăm *În știre să vă fie, oamenilor* [85] și este copiat „cuvînt de cuvînt, păstrîndu-se chiar și grafia și punctuația" de pe *Tîlcul evangheliei de la judecată*, tipărit de Coresi [86] o dată cu *Pravila*.

Colaționarea porțiunii comune a celor două texte (manuscrisul și tipăritura) arată, în afara unor mici inconsecvențe grafice [87], doar două diferențe : omiterea lui *le-au* (110ᵛ/1), aflat în tipăritură pe fila 11ᵛ/15, și înlocuirea formei *aceasta* (12ᵛ/14) cu *ceasta* (111ʳ/19—20).

Măhăcean ca și popa Grigorie (sau locuind într-un sat din apropierea Măhaciului) [88], copistul anonim a respectat normele variantei literare muntenești : *ă* protonic medial nu s-a transformat niciodată în *a* (*măsură* 111ᵛ/12, *păcatele* 110ʳ/14, *sănătoș* 110ʳ/12 etc.) ; *e* medial aton este de obicei păstrat (*marele* 111ᵛ/6, *omenesc* 110ʳ/6, *va veni* 110ʳ/5 etc., dar *oamini* 113ʳ/1) ; *e* final nu s-a închis niciodată la *i* (*lume* 110ᵛ/9, *sale* 110ʳ/14, *tare* 110ᵛ/3 etc.) ; *î* aton este notat totdeauna în poziție nazală (*porîncită* 110ᵛ/13, *porîncitele* 110ʳ/18, 110ᵛ/2 etc.) ; *ea* final accentuat este păstrat fără excepție (*vor avea* 111ʳ/8, *să dea* 110ʳ/13 etc.) ; labialele

---

[80] Ion Gheție, *Filiația catehismelor luterane din secolele al XVI-lea — al XVII-lea*, p. 163—164; cf. totuși N. Drăganu, [Recenzie la] Andrei Bîrseanu, *Catehismul luteran românesc*; A. Rosetti, *Les catéchismes roumains du XVIe siècles* ; Dr. Borbély István, *Erdélyi irodalmi szemle*, p. 935.

[81] Hasdeu, CB, II, p. XLII; Ion Bianu, R. Caracaș, *Catalogul manuscriptelor românești*, II, p. 168.

[82] Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus: Pravila sfinților părinți** *(fragment)*, p. 284—285.

[83] Pentru particularitățile lingvistice ale textului, vezi ultimul studiu citat, p. 285—286.

[84] *Ibidem*, p. 287.

[85] *Ibidem*, p. 282.

[86] N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 094.

[87] *Ibidem*.

[88] Hasdeu, CB, II, p. 1, 223; Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus: Pravila sfinților părinți** *(fragment)*, p. 282—283; idem, *Copiștii* **Codicelui Sturdzan**, p. 65.

sînt totdeauna moi (*tocmeala* 110v/18, *clipeala* 112v/2—3, *veac* 111v/15 etc.) și nepalatalizate (*piiatră* 114r/21, *topindu-i* 114v/1; *au iubit* 110r/16; *ați dezmierdat* 112r/1,6, *milă* 114v/5; *fi-va* 112v/5, *fierbinte* 112v/14; *blagosloviții* 110v/14, *viermii* 112v/22); *v* a fost înlocuit totdeauna de *f* în cuvintele de tipul *sfînt* (*sfinții* 110r/7, *sfînta* 115r/15); *n* nu s-a transformat în *m* (*sînt(u)* 112v/16, 113r/6 etc.); rotacismul nu cunoaște nici o atestare (*bunătatea* 111v/8—9, *depreună* 114r/5, *spune* 113r/2 etc.); *ș* dur alternează cu *ș* moale atunci cînd este urmat de *e* sau *i* (*desăvîrșită* 110v/8, *rășină* 114r/21, *și* 110r/7,9, dar *înșăleciunile* 115r/5, *aciiș* 110v/19); *z* (< *dz*) este general atestat (*arzîndu-i* 114r/18, *Dumnezeu* 110r/18—19, 114v/8, *zăcea-vor* 111v/3—4 etc.) și la fel *j* (< *ğ*) (*jos* 111v/4, *județ* 110r/10); *i* aflat în finala cuvintelor este totdeauna moale (*ceriului* 110v/17, 111r/1); pronumele nehotărît are forma *varece* (112v/7, 8, 11).

Deși se pot explica ușor prin graiul vorbit la începutul secolului al XVII-lea în nordul Transilvaniei, exemplele care notează pronunția dură a consoanelor *z* (*zua* 110r/10), *ț* (*iuo-ț* 113r/6) și *r* (*pîrăle* 112r/14—15, *zbiiarătele* 112r/11), adverbul *mainte* (114r/10), interjecția *iani* (113r/5,8) [89] și cuvîntul *țivlete* (112v/24—113r/1) au pătruns în *Zise Domnul* din *Tîlcovania evangheliei de la judecată*. Ele reprezintă, astfel, nu intervenții ale copistului măhăcean, ci scăpări ale lui Coresi în timpul revizuirii textului pe care urma să-l tipărească.

Nu sînt, de asemenea, semnificative pentru graiul din Măhaci, ci pentru zona din care provenea originalul tipăriturii coresiene (sau unde se efectuase traducerea scrierii) [90] fonetismul *necedănăoară* (111r/12—13) [91] și sensul „a se îngriji" al cuvîntului *a cîștiga* (*au cîștigat* 110v/11—12) [92].

7. *COPII DE PE ALTE TEXTE*

a) Popa Grigorie

Confruntarea făcută între *Întrebarea creștinească* (98r/1—107v/7) și tipărirea coresiană pe care o reproduce [93], pe de o parte, și însemnarea autografă de pe fila 107v/7—14 [94], pe de altă parte, arată că popa Grigorie era un reprezentant al variantei nord-transilvănene a limbii române literare de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor.

Avînd în față, după toate probabilitățile, scrieri manuscrise, nu tipărituri, preotul măhăcean înlocuia, în majoritatea situațiilor, norma originalului textelor pe care le vom cerceta în continuare cu norma propriei rostiri sau păstra fenomenele uzuale și în vorbirea sa. În aceste condiții, cele mai multe dintre particularitățile lingvistice întîlnite în cadrul

---

[89] Pentru atestările ultimei forme citate în texte, vezi DA, s.v.; Densusianu, HLR, II, p. 252—253.

[90] Vezi și Gh. Chivu, *Pravila lui Coresi*, în TR, p. 143—144.

[91] Cf. Gheție, BD, p. 105.

[92] Conform atestărilor înregistrate în DA, s.v. *cîștigă*; Densusianu, HLR, II, p. 293, 427; GS, II, 1925, fasc. 1, p. 84; Al. Viciu, *Colinde din Ardeal*, București, Leipzig, Viena, 1914, p. 198, termenul circulă cu acest sens numai în colțul sud-vestic al Dacoromaniei; cf. însă Gheție—Mareș, GD, p. 278—279.

[93] Vezi, mai sus, p. 58—59.

[94] „Scris-am eu, popa Grigorie din Măhaciu, în zilele lui Batăr Buldujariu-craiu, carte; ciri să va întreba cu alfui să știe răspunde. Iară numărul anilor: de la Adam, 7115 ai, de la nașterea lui Hristos, 1607 ai".

Legendei Duminicii (f. 2—10r)[95], *Rugăciunii de scoatere a dracului* (f. 76r), *Legendei Sfintei Vineri* (f. 90r—97r), *Fragmentului liturgic* (f. 108v/5—110r/4) și omiliei *Frați dragi* (f. 115v—122v/14) provin din graiul lui Grigorie.

Notăm dintre fenomenele mai importante care caracterizau acest grai închiderea lui *e* aton medial la *i* (*chima* 90v/19, *ficiorii* 97r/8, *oamini* 91r/2—3), absența epentezei semivocalei *i* în *cîne* (96r/5), *mînre* (119v/14—15), *pînre(a)* (119v/8, 15—16), rotacizarea lui *n* latin intervocalic (*bire* 9r/4, *creștiri* 76r/6—7, *înturecate* 94v/7, *lura* 5r/1, 76r/5, *spurcăciurile* 108v/14—15, *veciriloru* 120v/6), păstrarea africatelor *dz* (*audzu* 5v/7, *dzileei* 76r/4, *dzise* 110r/2, *vădzutele* 117r/12—13) și *ğ* (*agiute* 4v/9, 91v/2, *giudețu(l)* 109r/16, 119r/15, *încongiură* 96v/1), pluralul *mîru* (3r/8, 117r/17), caracterul invariabil al articolului posesiv genitival (*a*, masc. sg., 95v/8).

Specifice graiurilor de tip nordic erau, de asemenea, fonetismul *curundu* (96v/12, 19), durificarea consoanelor *s*, *dz*, *ț* (*derească-ne* 109r/2—3, *pusără* 90v/6, *spăsănie* 109r/2; *dzua* 8r/10, 8v/9; *oțăt* 3r/9; cf. *simbătă* 4r/9, *simțeți* 2r/16), pronumele negativ *nemică* (76r/6, 122r/7, 9; vezi și *fărănemică* 117r/15) și formele verbale etimologice *semu* (120v/10) și *seți* (116v/16).

Într-o zonă care cuprindea în primul rînd nordul Transilvaniei și al Moldovei puteau fi întîlnite, la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, trecerea lui *a* aton medial la *ă* (*Sătanu* 76r/8), conservarea vocalei *e* în *deatoriu(l)* (7v/10, 13) și a diftongului *ău* în *menciurosul* (118r/1), rostirea dură a dentalei *t* (*voiu blăstăma* 3v/13, *blăstămat* 9v/13—14, 97r/15—16), transformarea lui *n* în *m* (*sîmt(u)* 2r/3, 91v/7, 94r/18, *sîmta* 90v/6, 95r/2, *simțeți* 2r/16) și a lui *dz* în *ğ* (*gice* 121r/17), rostirea moale a consoanei *r* în cuvintele de tipul *reu* (120v/2), *ride* (8r/5—6), *riurele* (6r/6), *omori* (96r/3), *urimu* (122r/8), forma verbală etimologică *ști* (ind. pr. 3 sg., 116v/7, 9) și adverbul *mainte* (94r/2, 110r/3).

Avînd în vedere atestările din textele vechi românești, graiul popii Grigorie din Măhaci era caracterizat fără îndoială și prin utilizarea formei „tari" de conjunctiv prezent *să lucre* (3v/2, 7v/12) și a prepoziției *aden* (5v/4)[96].

Dacă ținem seamă de fonetismul *ciri* „cine" (107v/10), întîlnit în una dintre însemnările autografe ale preotului transilvănean, trebuie explicată tot prin graiul măhăcean închiderea la *i* a lui *e* aton aflat în finala cuvîntului[97] (*ispiti*, subst., 120v/12—13, *să o mănînci*, 3 sg., 94v/11—12, *zementeaști*, 3 sg., 122r/5).

În același mod trebuie privite, de asemenea, procliza articolului hotărît feminin (*ale ei noastre credințe* 120v/14—15)[98] și utilitarea terme-

---

[95] Pentru fila 1, vezi, mai jos, p. 65—66.

[96] Această prepoziție, atestată în secolul al XVI-lea numai în *Palia de la Orăștie* (Densusianu, HLR, II, p. 276; Gheție—Mareș, GD, p. 262), nu avea curs în graiul vorbit în Muntenia — sud-estul Transilvaniei, de vreme ce Coresi (și, după el, Radu de la Mănicești) a considerat sintagma *adinsere* (CT, 38v/9) cuvînt de sine stătător (vezi Alexandru Mareș, *O versiune rotacizantă a celor patru evanghelii (Un izvor necunoscut al Tetraevangheliului din 1561)*, în LR, XXIII, 1974, nr. 3, p. 218—219; cf. HEM, s.v. *adins*[2]; TDRG, s.v. *adins*; DA, s.v. *adins*; Densusianu, HLR, II, p. 276).

[97] Vezi și Gheție, BD, p. 314.

[98] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 174—175; cf. Gheție—Mareș, GD, p. 230.

nilor *făgădui* „a găzdui" [99] (*se nu-l făgăduimu* 122r/6, *făgăduiți* 6v/6), *găvozd* „cui de fier" [100] (*găvoazde* 3r/9), *polată* „palat" [101] (*polatelor* 94v/3, 96r/1), *scrîșca* „a scrîșni" [102] (*voru scîrșca* 3v/6—7 ; vezi și *scîrcicarea* 118r/7) și *smicurat* „sfărîmat" [103] (*zmicurați* 92v/21).

În ceea ce privește adverbul *rutesu* (9r/13), atestat, în afara *Codicelui Sturdzan*, numai în așa-numitele „texte rotacizante", nu putem stabili dacă aparținea graiului popii Grigorie sau provenea din textul transcris de acesta [104].

Considerînd că particularitățile menționate mai sus au apărut (au fost conservate) în textele copiate de popa Grigorie datorită prezenței lor în graiul măhăcean, vom încerca să stabilim în continuare proveniența scrierilor utilizate de acesta pe baza fenomenelor greu sau imposibil de explicat prin norma lingvistică nord-transilvăneană.

Legenda Duminicii reprezenta pentru N. Drăganu [105] și G. Pascu [106] o copie de pe un original rotacizant.

Reluînd problema și procedînd la examinarea unui mare număr de trăsături lingvistice distinctive, Ion Gheție a afirmat recent că „poate... ne-am afla mai aproape de adevăr spunînd, cu toată rezerva, firește, că patria traducătorului trebuie căutată într-o zonă lingvistică caracterizată, deopotrivă, prin *ğ*, *dz*, *ș* dur și labiale moi. Am numit Banatul sau Hunedoara (unde *ș* dur și labialele moi erau majoritare) sau o regiune situată mai spre răsărit (Sibiu, Făgăraș)" [107].

Am stabilit în paginile anterioare lista aproximativă a caracteristicilor graiului măhăcean. Neputînd fi explicate prin norma lingvistică nord-transilvăneană, următoarele particularități lingvistice au pătruns, după toate probabilitățile, în *Legenda Duminicii* din textul pus la contribuție de popa Grigorie : conservarea fără excepție a lui *e* final aton (*dzile* 3r/16—3v/1, *mare* 3r/4) și a diftongului *ea* accentuat aflat în ultima silabă a cuvîntului (*mea* 4v/11, 8r/12, *voiu ședea* 3v/12), pronunția moale a labialelor (*să meargă* 4r/11, 7v/4, 8r/1—2, *să o tremeață* 9r/8—9, *veșmîntul* 4v/

---

[99] Potrivit atestărilor înregistrate în Densusianu, HLR, II, p. 436 și DA (s.v.), în secolul al XVI-lea termenul apare cu acest sens numai în *Codicele Voronețean*. Bazîndu-se și pe înregistrări din scrieri ulterioare, autorii DA consideră cuvîntul tipic transilvănean.

[100] În secolul al XVII-lea cuvîntul este folosit cu același sens de Varlaam și Dosoftei (vezi Densusianu, HLR, II, p. 509; DA, s.v.). Verbul *a găvozdi* „a țintui cu cuie, a răstigni" a fost înregistrat pentru secolele al XVI-lea și al XVII-lea în *Psaltirea Hurmuzachi*, în *Manuscrisul de la Ieud* și, de asemenea, la Varlaam și Dosoftei (Densusianu, HLR, II, p. 509; DA, s.v. *găvozd*; Mirela Teodorescu, Ion Gheție, *Manuscrisul de la Ieud*, București, 1977, p. 132). În *Manuscrisul de la Ieud* apare și verbul *a prigvozdi* „a țintui în cuie", atestare, după toate probabilitățile, singulară în limba română (vezi Mirela Teodorescu, Ion Gheție, *op. cit.*, p. 133). În ceea ce privește atestările din graiurile actuale, *găvozd* desemnează în Oaș „cuiul pentru șindrilă" (DA, s.v.), în Oaș și Transilvania „icul, pana pentru crăpat lemne" (CADE, s.v.), iar în Lăpuș — Hunedoara un „cui gros" („Bulletin linguistique", III, 1935, p. 131). Verbul *a găvozdi* a fost înregistrat cu sensul „a țintui, a împăna" în nordul Moldovei („Codrul Cosminului", II — III, 1925—1926, p. 409), cu acela de „a se icui" în Sighet (Pașca, GD, p. 30) și cu acela derivat, „a înghesui, a ghemui", în Moldova (DA, s.v.; CADE, s.v.) și Sighet (Pașca, GD, p. 30).

[101] Vezi CADE, s.v.

[102] Vezi DA, s.v. *crâșca*; Densusianu, HLR, II, p. 307, 529—530; Ion Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra* **Evangheliarului din Petersburg**, în SCL, XVII, 1966, nr. 1, p. 72; Gheție, BD, p. 194, 218, 238, 292, 302, 313, 316, 318.

[103] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 502; CADE, s.v. *smicura*.

[104] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 273—274; Gheție, BD, p. 314.

[105] Drăganu, DM, p. 75.

[106] Pascu, ILLR, p. 113.

[107] Gheție, BD, p. 314—315.

10), transformarea, în toate cuvintele de origine slavă, a grupului *sv* în *sf* (*sfînta* 2v/8, 3r/2, 4r/1, 5v/9, *sfîntul* 2v/14, *sfinții* 4r/2, 5v/9, *sfinților* 6v/8—9), rostirea moale, în alternanță cu rostirea dură, a fricativei *ș* atunci cînd este urmată de *e* sau *i* (*mișeii* 6v/2—3, *setoșii* 6v/4, *voiu ședea* 3v/12, *-ș* 4r/9), reducerea generală a lui *ea* la *a* după *ș* aflat în poziție „moale" (*greșalele* 2r/10—11, 4v/1, 7r/3, 7v/6, *șapteasprădzeace* 5r/1—2, *șase* 3r/16, 3v/3—4, 8r/14); caracterul totdeauna variabil al articolului posesiv genitival (*al* 4r/10, *a* 5r/1, 9v/6, 7, *ale* 2v/2); forma verbală analogică *simțeți* (2r/16).

Cinci dintre fenomenele pătrunse din textul transcris de popa Grigorie (conservarea fără excepție a diftongului *ea* final accentuat, caracterul prin excelență moale al labialelor, pronunțarea totdeauna dură a fricativei *ș* în poziție „moale", transformarea generală a lui *sv* în *sf* în cuvintele de origine slavă și acordarea, în toate situațiile, a articolului posesiv cu elementul determinat) nu se pot explica satisfăcător decît prin graiul vorbit în secolul al XVI-lea și al XVII-lea în sud-estul Transilvaniei și în Muntenia.

Deși sînt atestate și în alte regiuni ale Dacoromaniei, păstrarea lui *e* final aton, pronunțarea deopotrivă moale și dură a lui *ș* urmat de *e* sau *i* și forma verbală analogică *simțeți* apar și ele constant în jumătatea de sud a țării.

A copiat popa Grigorie o scriere sud-est transilvăneană sau muntenească ? Am înclina să credem că da, dacă textul ar conține cel puțin un exemplu de tipul *zi*, întrucît preotul din Măhaci nu obișnuia să înlocuiască consecvent orice *z* prin *dz* atunci cînd reproducea texte provenite din această zonă geografică (*Catehismul* și *Legenda Sfintei Vineri*) [108]. Cum însă în *Legenda Duminicii* păstrarea lui *dz* este generală, credem că la baza apocrifului în discuție a stat o scriere ce provenea din zona Sibiu—Făgăraș, zonă în care particularitățile lingvistice specifice Banatului și Hunedoarei se întîlneau cu cele sud-est transilvănene sau muntenești [109].

Rugăciunea de scoatere a dracului a fost considerată de B. P. Hasdeu [110] și G. Pascu [111] o traducere din slavonește datorată popii Grigorie din Măhaci. Argumentele invocate în sprijinul acestei afirmații (prezența pe filele 74v—75v a unui text slavon similar [112], respectiv absența rotacismului în stadiul *nr*, considerat specific pentru originalele rotacizante folosite de preotul măhăcean) [113] nu sînt în măsură să convingă.

Întinderea mică a textului și absența alternanțelor lingvistice tipice pentru o copie par să sprijine opinia autorilor citați sau, cel puțin, să împiedice avansarea unei ipoteze noi referitoare la originea textului [114].

Majoritatea fenomenelor lingvistice înregistrate se poate explica prin graiul popii Grigorie : trecerea lui *a* aton la *ă*, rotacizarea generală a lui *n* latin intervocalic, păstrarea fără excepție a lui *dz*, prezența pronumelui *nemică* [115].

---

[108] Vezi, mai sus, p. 57—58, 64; Gheție, BD, p. 314. În ceea ce privește africata *ă*, ea este generală în textele copiate de popa Grigorie de pe originale manuscrise.

[109] Cf. Gheție, BD, p. 314—315.

[110] Hasdeu, CB, II, p. 1.

[111] Pascu, ILLR, p. 106.

[112] Hasdeu, CB, II, p. 1.

[113] Pascu, ILLR, p. 106.

[114] Vezi Gheție, BD, p. 315.

[115] Pentru exemple, vezi mai sus p. 61.

Adverbul *acum* (76r/13) caracteriza însă, în perioada scrierii textului, numai graiurile de tip muntenesc, faptul fiind în măsură să sugereze o proveniență sud-est transilvăneană sau muntenească pentru scrierea copiată de preotul măhăcean.

Legenda Sfintei Vineri. Verificînd o mai veche ipoteză a lui B. P. Hasdeu [116], Ion Gheție a demonstrat recent că *Legenda Sfintei Vineri* descinde dintr-un text sud-est transilvănean [117]. Argumentele luate ca sprijin pentru această afirmație au fost : prezența lui *z* [118] (*auzi* 90r/15, *căzu* 93v/7, *crezu* 96r/6, *Domnezeu* 93r/20, *zile* 96r/16, *zicea* 92v/8, *văzu* 95r/2), a labialelor totdeauna moi (*să meargă* 91r/19, *mergîndu* 94r/11 ; *pomeană* 97r/6), a rostirii general dure a fricativei *ș* [119] (*șapte* 93r/2—3, 3, 97r/17, *a șaptea* 93r/3—4, 9) și a cuvîntului *boiereasă* „soție" (90r/5) [120].

Către aceeași arie geografică trimit și alte două particularități lingvistice necunoscute graiului din Măhaci : transformarea lui *u* în *î* (*frîmseție* 91v/1, 94r/16) și, mai ales, adverbul *acum* (95r/13), inovația muntenească atestată destul de rar chiar în tipăriturile coresiene [121].

Fragmentul liturgic, scris pe aproximativ o filă și jumătate, are, așa cum s-a arătat deja [122], o întindere mult prea mică pentru a permite stabilirea cu precizie a provenienței sale.

Majoritatea particularităților lingvistice înregistrate aveau curs, la sfîrșitul secolului al XVI-lea și începutul celui următor, în jumătatea nordică a Transilvaniei. Notăm dintre acestea rotacismul, rostirea dură a fricativei *s*, prezența generală a africatelor *dz* și *ğ* și adverbul *mainte* [123].

Textul copiat de popa Grigorie se caracteriza, după toate probabilitățile, prin păstrarea lui *n* latin intervocalic (*rugăciune* 109r/7—8, *⟨s⟩purcăciune* 109r/4), prin rostirea totdeauna moale a labialelor (*să izbăvească* 109r/8, *veacu* 109r/2), prin *ș* fără excepție dur (*greșalele* 109v/19, *greșalelorŭ* 109v/5, 13—14) și prin utilizarea adverbului *acum* (109r/1).

Am enumerat, de fapt, cîteva dintre particularitățile scrierilor sud-est transilvănene (vezi în special *acum*), dar ideea descendenței *Fragmentului liturgic* dintr-un text din această regiune trebuie privită cu toată prudența necesară impusă de întinderea mică a textului.

Frați dragi, ultimul text copiat de popa Grigorie, este caracterizat de asemenea prin amestecul unor forme lingvistice explicabile prin graiul preotului măhăcean (majoritare) cu altele (mai puține) pătrunse în apocriful în discuție din scrierea aflată la baza acestuia.

Notăm din prima categorie de fenomene alternanța dintre *e* final aton păstrat și închis la *i*, absența epentezei lui *i* în cuvinte de tipul *pîine*, rotacismul, rostirea dură a fricativei *s*, conservarea generală a africatelor *dz* și *ğ*, fonetismul *gice*, trecerea lui *ă* (*î*) la *e* (*i*) după *r* moale, pluralul *mînu*, procliza articolului hotărît feminin, pronumele negativ *nemică*, formele verbale etimologice *sem* și *știi*, termenii *făgădui* și *scrîșicare* [124].

[116] Hasdeu, CB, II, p. 142; cf. Ivănescu, PC, p. 105, 108; Rosetti, ILR, p. 443, 474.
[117] Gheție, BD, p. 314.
[118] Textul nu conține exemple cu *j* (< *ğ*).
[119] Textul nu conține exemple cu *j* dur în această poziție.
[120] G. Ivănescu (PC, p. 108) afirmă în mod greșit că în *Legenda Sfintei Vineri* ar exista exemple cu *i* epentetic care ar arăta că „popa Grigore, care copia vreun text muntean, a păstrat unele forme muntenești".
[121] Vezi Gheție, BD, p. 252, 314.
[122] *Ibidem*, p. 315.
[123] Pentru exemple, vezi mai sus p. 61.
[124] Pentru exemple, vezi mai sus p. 61—62.

Se explică, probabil, prin textul copiat de preotul măhăcean păstrarea lui *e* medial aton (*feciori* 118v/2, *numele* 116v/16, *va vedea* 116r/11) sau a diftongului *ea* final accentuat (*acea* 117v/9—10, *va cădea* 121r/6, *vedea* 116r/11), notarea lui *î* (*purîncita* 117v/1), rostirea moale a labialelor (*zmeul* 121v/14; *se izbăvească* 121v/1, 122r/3, *să proslăvească* 118v/14, *veaculuĭ* 122r/13) și aceea dură a fricativei *ș* (*deșarte* 116r/8, *greșalele* 120r/11, *șarpele* 121v/9) (în textul în discuție fenomenele citate sînt generale).

Aceeași explicație par să aibă păstrarea lui *n'* etimologic (*să (se) vine* 119r/6, 9) și notarea termenului *cîștigă* „grijă" (119v/14) [125].

Avînd în vedere cunoștințele actuale de dialectologie istorică, numai într-o singură arie geografică pot fi întîlnite toate fenomenele citate, anume în Banat — Hunedoara [126].

Ipoteza unei proveniențe sud-transilvănene (dintr-o zonă apropiată de Banat — Hunedoara) pentru *Frați dragi* rămîne însă, cel puțin teoretic, posibilă, dacă ținem seamă de prezența exclusivă a rostirii moi a labialelor și a rostirii dure a fricativei *ș* [127]. Dacă această ipoteză se dovedește adevărată, conservarea lui *n'* și utilizarea cuvîntului *cîștigă* trebuie explicate prin graiul popii Grigorie [128].

b) Copistul A [129]

Legenda Duminicii (fila 1). Analiza lingvistică a primei file a apocrifului în discuție furnizează puține elemente utile pentru o localizare convingătoare.

Reținem dintre acestea, ca mai importante: notarea trecerii lui *ă* protonic medial la *a* (*ceatatea* 1r/5, dar *voiu lăsa* 1v/16), asimilarea vocalică regresivă *e — ă* > *ă — ă* (*Dumnădzău* 1r/13), alternanța dintre *e* medial aton păstrat și închis la *i* (*faptele* 1v/15, *trei* 1r/11, dar *oaminilor* 1v/2—3), conservarea lui *e* (*dzile* 1r/12, *foamete* 1v/18) și *ea* (*nu putea* 1r/9) aflați în finala cuvintelor, pronunțarea moale a labialelor (*vea cu* 1v/14), transformarea hipercorectă a lui *sf* în *sv* (*desveace* 1r/16—17), păstrarea fără excepție a lui *n* intervocalic în cuvintele de origine latină (*adunară-să* 1r/9—10, *oaminilor* 1v/2—3, *spunere* 1r/4), alternanța între pronunțarea moale și cea dură a consoanelor *s* (*dzise* 1v/2, dar *adunară-să* 1r/9—10, *dzisă*, 3 sg., 1r/14) și *dz* (*dzise* 1v/2, dar *Dumnădzău* 1r/13), prezența lui *dz* (*cădzu* 1r/7, *credzut* 1v/4, *încredzut* 1v/6, 9; *z* nu este înregistrat niciodată), utilizarea pronumelui *nime* (1r/8—9).

Este ușor de observat că toate fenomenele enumerate pot fi explicate prin graiurile vorbite în jumătatea de nord a Dacoromaniei și, foarte probabil, atît copistul filei 1 a *Legendei Duminicii*, cît și textul utilizat de el aparțineau acestei zone lingvistice.

O indicație mai precisă oferă fonetismele *ceatatea* și *Dumnădzău*, întrucît ambele au avut curs în secolul al XVII-lea în colțul nord-estic al țării (nordul Moldovei, eventual nord-estul Transilvaniei).

Întrucît, după cîte cunoaștem, *Codicele Sturdzan* nu a circulat în afara ariei centrale a Transilvaniei, este posibil ca originalul filei 1, și nu

---

[125] Vezi DA, s.v.; Densusianu, HLR, II, p. 293; cf. Gheție—Mareș, GD, p. 278—279

[126] Vezi și Gheție, BD, p. 315.

[127] Cf., mai sus, p. 62—63.

[128] Cf. Gheție—Mareș, GD, p. 162, 278; Gheție, BD, p. 136—137.

[129] Vom folosi „denumirile" date copiștilor *Codicelui Sturdzan* în studiul publicat de noi în LR, XXVI, 1978, nr. 1, p. 70—71.

copistul ei, să fi provenit din nordul Moldovei (nord-estul Transilvaniei).

Ipoteza avansată, susținînd, deci, copierea filei 1 în Măhaci sau în împrejurimi, de pe o versiune nord-moldovenească (nord-est transilvăneană) a *Legendei Duminicii*, trebuie primită cu toată rezerva impusă de numărul mic de argumente avute la dispoziție.

c) Copistul C[130]

Moartea lui Avram (f. 77r—78v, 80r+v, 79r/1—10), considerată de B. P. Hasdeu o traducere directă din slavonește[131], este, în realitate, o copie făcută în Măhaci (sau într-o localitate apropiată) de unul dintre „colaboratorii" popii Grigorie[132].

Graiului vorbit de copist îi datorează, deci, apariția în textul în discuție închiderea la *i* a vocalei *e* aton aflată în poziție medială (*șidzîndu* 80v/18, dar *feciorul* 78r/2, *soarelui* 78v/6), transformarea diftongului *eá* în *e* (*se făce* 80r/17—18, *plînge* 79r/1, 80r/14, 15, 16, *stringe* 80r/13, dar *avea* 77r/8, 80r/9, *să dea* 78v/8, *părea* 78r/7, *plîngea* 80r/6), trecerea fără excepție a consoanei *n* la *m* (*sîmt(u)* 77v/7, 13, 78r/18—19, 80r/20, 80v/1), rotacismul (*se adura* 78v/7, *se închiră* 78v/7, *va pure* 78v/11, *spunre-mi* 80r/19), conservarea generală a lui *dz* (*audzi* 80r/3—4, *blîndzirea* 80v/18—19, *miadzănoapte* 78v/15—16, *să prîndzimu* 77v/8—9), rostirea moale a consoanei *r* (*stringe* 80r/13, dar *grăi* 77r/14, *grăindu* 78r/3) și pronumele *nemică* (77r/14).

S-au conservat, probabil, din scrierea pusă la contribuție fonetismul *î* în poziție nazală (*frîmseațe* 80v/19—20, *frîmseților* 80r/1—2, *porînci* 80v/6), notarea caracterului totdeauna moale al labialei *m* (*să nu meargă* 77r/11—12) și adverbul *acumu* (80r/2).

Primele două fenomene notate au circulat în secolul al XVI-lea și la începutul celui următor în Țara Românească, sudul Transilvaniei și Banat (în sud-vestul Transilvaniei și în Banat pronunția moale a labialelor alternînd cu cea dură). Adverbul *acum*, puțin frecvent în epocă chiar în tipăriturile coresiene[133], ne îndreaptă însă atenția exclusiv spre sud-estul Transilvaniei — Țara Românească.

Faptul ne determină ca, fără să excludem posibilitatea provenienței bănățene sau hunedorene a *Morții lui Avram*, cum crede Ion Gheție[134], să considerăm mai probabilă descendența apocrifului în discuție dintr-o scriere sud-est transilvăneană sau muntenească.

Oarecire era un părinte (f. 79r/11—79v), avînd o întindere foarte mică (mai puțin de o filă), oferă un număr extrem de redus de fenomene lingvistice probante. Ne referim la rotacizarea generală a lui *n* latin intervocalic (*bur* 79r/17, *creștir* 79r/18, *neștire* 79v/4, 9, 14, *oarecire* 79r/13, *venrit* 79v/15), la conservarea fără excepție a lui *dz* (*astădzi* 79v/2, 11, *Domnedzeu* 79r/18) și la notarea într-un singur exemplu a caracterului variabil al articolului posesiv (*al*, n. sg., 79v/14).

Fără nici o excepție, particularitățile enumerate se pot explica prin graiul nord-transilvănean vorbit de copistul căruia îi datorăm textul[135].

---

[130] Pentru textele datorate copistului *B*, vezi, mai sus, p. 59—60.

[131] Hasdeu, CB, II, p. 181; cf. Pascu, ILLR, p. 104—105.

[132] Vezi Gh. Chivu, *Copiștii Codicelui Sturdzan*, p. 63—65.

[133] Gheție, BD, p. 252, 314.

[134] *Ibidem*, p. 315.

[135] Articolul posesiv variabil putea fi întîlnit și el în această zonă în alternanță cu formele invariabile, majoritare.

Nu există, în aceste condiții, nici un indiciu lingvistic asupra provenienței scrierii *Oarecire era un părinte* [136].

d) Copistul D

Apocalipsul apostolului Pavel (f. 11[r]—15[v]). Referindu-se la localizarea acestui prim apocrif „bogomilic", B. P. Hasdeu credea că se află în fața unui text provenind din Țara Românească sau, cel puțin, din Brașov [137]. N. Cartojan interpreta afirmația citată în sensul scrierii textului ajuns pînă la noi în sud-estul Transilvaniei [138]. G. Ivănescu a plasat copierea lucrării în discuție în „regiunea ardeleană centrală sau răsăriteană de la sud de Mureș" [139]. G. Pascu [140], considerînd exemplele cu *z* greșeli de scriere pentru *dz*, afirma, de fapt, că sudul Dacoromaniei nu trebuie avut în vedere nici la stabilirea locului copierii apocrifului, nici la identificarea zonei unde fusese alcătuit originalul. Un raționament similar făcuse, referindu-se la întregul grup de texte așa-zise „bogomilice", și N. Drăganu [141].

O opinie cu totul aparte a exprimat M. Gaster, pentru el *Apocalipsul apostolului Pavel* având caracter moldovenesc „oarecum modificat de copietor" [142].

Reluînd discuția, Ion Gheție a afirmat [143] că întregul grup de texte „bogomilice", deci și *Apocalipsul apostolului Pavel*, reprezintă copii executate în nordul Hunedoarei de pe originale brașovene sau muntenești.

Analiza lingvistică a textului în discuție arată existența a două straturi net diferențiate, unul de tip nordic, predominant, și altul de tip sudic, minoritar.

Notăm ca reprezentative pentru primul reducerea diftongului *ea*, accentuat sau nu [144], aflat la finala cuvîntului, la *e* (*me* 12[r]/4, *noapte*, art., 11[r]/6), rostirea dură a consoanelor *s* și *dz* (*răspunsă* 13[r]/4, *dzua* 11[r]/6, 11[v]/16, 14[r]/16; cf. *seu* „său" 12[v]/4, 15[v]/1, *sintu* 13[r]/3, 5), prezența africatelor *dz* (*dzile* 11[r]/7, *dzise* 15[r]/11, *Dumnedzeu* 14[v]/9, *să însetoșadză* 11[v]/13—14, *vădzuiu* 13[r]/10, 14) și *ğ* (*agiutoriu* 14[v]/17—18), formele invariabile ale articolului posesiv (*a*, m. pl., 11[r]/8, 9), pronumele negativ *nemică* (14[r]/9) și formele verbale etimologice *sem* (11[v]/17) și *seți* (12[r]/3).

Dintre fenomenele de tip sudic menționăm notarea lui *î* (*frîmsețe* 13[r]/1—2; cf. *porunca* 12[v]/11), rostirea moale a labialelor (*mergu* 11[r]/9, 12[r]/11, 13, *veacu* 15[v]/12), prezența fricativei *z* (< *dz*) (*Dumnezeu* 11[r]/9—10, 15[r]/17, *zise* 15[r]/10), absența rotacismului (*bune* 12[r]/11, *duminecă* 12[v]/16—17, *inima* 11[v]/17, *rugăciuni* 11[r]/15), pronunțarea dură a fricativelor *ș* și *j*, urmate de *ea* în poziție „moale" (*șapte* 12[v]/16, *slujaște* 15[r]/17), și a vibrantei *r* aflată în finala cuvîntului (*ceru* 15[r]/4; vezi și *cerului* 15[r]/9; cf. *agiutoriu* 14[v]/17—18, *ceriu* 11[v]/5, 7), pluralul de tipul *mînile* (12[v]/12—13) și verbul *scuipi* [145] (*scuipescu* 11[v]/11).

[136] Cf. Pascu, ILLR, p. 105.
[137] Hasdeu, CB, II, p. XLII.
[138] Cartojan, CP, I, p. 61.
[139] Ivănescu, PC, p. 107.
[140] Pascu, ILLR, p. 125.
[141] Drăganu, DM, p. 83.
[142] Gaster, CR, I, p. C.
[143] Gheție, BD, p. 313—316.
[144] Pentru răspîndirea geografică a reducerii lui *ea* final aton la *e* vezi Ion Gheție, *Cu privire la repartizarea graiurilor dacoromâne. Criterii de stabilire a structurii dialectale a unei limbi*, în SCL, XV, 1964, nr. 3, p. 336.
[145] Pentru atestările ultimei forme citate în epocă vezi Gheție, BD, p. 193, 218, 252, 282, 302, 304, 315, 337; cf. Densusianu, HLR, II, p. 197.

Făcînd deocamdată abstracție de elementele lingvistice furnizate de analiza următoarelor trei texte [146], scrise toate de același copist, considerăm că prezența fără excepție a lui *ĭ* arată că persoana care a copiat *Apocalipsul apostolului Pavel* vorbea un grai de tip nordic.

În ceea ce privește scrierea care a stat la baza *Apocalipsului apostolului Pavel*, acesta provenea, după cum arată în primul rînd prezența lui *z*, rostirea dură a fricativelor *ș* și *j* și a vibrantei *r*, din sud-estul Transilvaniei sau chiar din Muntenia [147].

Care este însă semnificația formei *păzie* (14r/11) înregistrată în textul în discuție?

Avînd în vedere datele oferite de celelalte texte „bogomilice", este evident că, doar pe baza ei, nu poate fi avansată ideea scrierii apocrifului în discuție în Moldova. Este atunci *Apocalipsul apostolului Pavel* o copie indirectă (prin intermediar sud-est transilvănean sau muntenesc) a unei scrieri moldovenești ? [148]. Orice răspuns afirmativ este, în baza datelor oferite de textul în discuție, riscant : *păzie* poate ascunde o simplă grafie apărută prin alternanța (curentă) între ѧ(ѣ) și ѣ [149].

Apocalipsul Maicii Domnului (f. 16r—37r/4) nu s-a bucurat de atenția specială a cercetătorilor *Codicelui Sturdzan*.

Analiza textului arată, ca și în cazul apocrifului prezentat anterior, existența a două straturi lingvistice.

Cele mai numeroase fenomene înregistrate ne îndreaptă atenția spre graiurile de tip nordic și caracterizează, după cum am arătat mai sus, vorbirea copistului.

Conservarea generală a vocalei *ă* (*năr*od 18v/11—12, 20r/10, 22v/13, *năroade* 23v/8, 28r/6), închiderea lui *e* medial aton la *i* (*despuiłoare* 19r/8, *ominescu* 31r/5—6), absența epentezei lui *i* (*cînilor* 21r/10), transformarea diftongului *ea* final accentuat în *e* (*ace* 20v/13, 21v/12, *arde* 23v/10, 25v/9, *n-ar ave* 23v/2—3, *dzăce* 22v/13, *n-ară pute* 23v/1), rostirea dură a consoanelor *s* și *dz* (*deștinsă*, 3 sg., 35v/3, *dusără* 29r/9—10, *mersă* 28r/7, *sărafimii* 20r/6, 22v/6—7 ; *Dumnedzău* 21v/8, *dzua* 36v/9 ; cf. *sei* 30v/7, *seu* 20v/5, 21r/13, 35r/16, *singele* 26r/2) și aceea moale a fricativei *ș* (*șede* 23v/8, *șepte* 32r/2), prezența africatelor *dz* (*amiadzădzi* 16v/3, 20r/4, *au credzutu* 19v/2—3, *Dumnedzeu* 32r/6, 33v/5, *nevădzut* 18v/1) și *ğ* (*agiută* 33r/8, *giosu* 26r/3, *giudecătoriu* 29r/5, 29v/4, *giudețu* 17r/10, *giură* 21v/11), notarea pronunției moi a consoanei *r* (*au greitu* 31v/5, *strejuiia* 18r/15, 19r/2 ; vezi și *grei* modificat în *grăi* 32v/9), caracterul uneori invariabil al articolului posesiv (*a*, m. sg., 16r/12, 18v/8), folosirea pronumelui negativ *nemică* (33v/3 ; vezi și *nimică* 34v/5), a formei verbale etimologice *sem* (30r/8) și a cuvîntului *scrîșca* [150] (29v/6) nu permit fixarea cu precizie a zonei nordice în care a fost copiat textul.

Apocalipsul Maicii Domnului din *Codicele Sturdzan* provenea însă cu certitudine din sud-estul Transilvaniei sau chiar din Muntenia [151]. Indică aceasta asimilarea lui *ă* la *i* (*ridică* 32v/2, *să redice* 18r/11—12), prezența lui *i* epentetic (*mîinile* 32r/14—32v/1, *mîinilor* 33r/4—5, 35v/16),

---

[146] Vezi, mai jos, p. 68—70.

[147] Vezi și Gheție, BD, p. 315—316.

[148] Cf. Gaster, CR, I, p. C.

[149] Vezi, pentru exemple, Hasdeu, CB, II, p. 427—428.

[150] Vezi DA, s.v. *crâșcă*; Densusianu, HLR, II, p. 307, 529—530; Ion Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra* **Evangheliarului din Petersburg**, p. 72; Gheție, BD, p. 194.

[151] Vezi și Gheție, BD, p. 315—316.

notarea vocalei *î* (*porînca* 16v/8, 26v/9, 35v/12—13), rostirea totdeauna moale a labialelor (*să meargă* 23r/6, *veacu* 17r/11, 29v/10), reducerea diftongului *ea* la *a* după *ș* pronunțat dur (*șase* 17r/2, *șapte* 18v/4, 11, *al șaptele* 31v/8—9), notarea fricativelor *z* (*n-au crezut* 18r/1, 19v/5, *Dumnezeu* 16r/7, 25v/1—2, *ai văzut* 22v/2, *zice* 29v/3) și *j* (*județelor* 21r/14—21v/1), durificarea vibrantei *r* în finala cuvintelor (*botezătorulu* 19r/11—12, *cerului* 35r/7, *despuietorului* 17r/5—6; vezi și *ceru*, modificat în *ceriu* 16r/14) și forma adverbului *acum* (29v/10).

Cugetări în ora morții (f. 37r/5—57r/2). Scrierile reunite de B. P. Hasdeu sub acest titlu[152] au suscitat interesul cercetătorilor mai ales pentru cele trei exemple de rotacism: *dirainte* (53v/4), *înrainte* (53v/5) și *purene* „pune" (43r/9)[153]. Acestea aparțin, cum pe bună dreptate s-a arătat[154], graiului copistului, și nu textului aflat la baza *Cugetărilor în ora morții*.

În același mod trebuie explicate și celelalte particularități lingvistice de tip nordic înregistrate în text. Ne referim la transformarea în *i* a lui *e* aton medial (vezi *încheiturile*, modificat în *încheieturile* 38v/6) sau final (*rugăciuni*, sg., 37v/15; vezi și *vini*, ind. pr. 3 sg., modificat în *vine* 39v/8), la asimilarea vocalică din *curundu* (52r/13—14), la reducerea diftongului *-eá* (*voru ave* 48v/2, *be* 40r/3, *ară dzăce* 40r/1, *me* 46v/10, *va șede* 46r/10), la durificarea consoanelor *s*, *dz* și *ț* (*săcure* 39v/11, *sănînu* 42v/16—17, *sărafimii* 42v/4—5; *dzua* 45r/15, 52v/3; *țapă* 39v/11; cf. *sei* 54v/7, *seu* 49r/6, 7, 9, *sintu* 46v/14; *(ne)vădzindu* 40v/2, 2; *fățerie* 37v/1, *pocăințe*, sg., 38r/14, 43r/15), la rostirea moale a fricativei *ș* (*șeaptedzeci* 47v/2—3) și a vibrantei *r* (*ureașt* 49r/6), la prezența africatelor *dz* (*dzacu* 37r/12, *să flămîndzescu* 51v/9—10, *vedzi* 38r/13) și *ğ* (*agiunătorii* 52v/5, *badgioură* 52r/11, *gios* 51r/3, *giunghe* 39v/15), a articolului posesiv invariabil (*a*, n. pl., 41r/14), a pronumelor *nimea* (38v/16) și *nimică* (53v/8), a adverbului *mainte* (46r/15) și a cuvintelor *scrîșcarea*[155] (45r/6), *ștercul*[156] (49r/11) și *tina* (55r/8—9).

Textul *Cugetărilor în ora morții* oferă posibilitatea plasării scrierii așa-numitelor „texte bogomilice" într-o arie apropiată de Banat, în care se păstra sporadic rotacismul. Credem împreună cu Ion Gheție[157] că această arie ar putea fi partea nordică a Hunedoarei.

Ne indică aceasta adverbul *aclo* (modificat în *acolo* 51r/4), termenii *beți* (*beților* 50r/8) și *fericat* (53v/6—7, 54r/1; vezi și *ferecați* 51r/14, 51v/16,

---

[152] Vezi Hasdeu, CB, II, p. 435.

[153] Grafia citată nu a apărut printr-o simplă contaminare între o formă rotacizantă, specifică graiului copistului (пѣрѣ), și una, nerotacizantă, impusă de textul reprodus (пѣнѣ), cum se afirmă în mod curent. În pasajul respectiv a fost scris inițial мрн (începutul cuvîntului *(r)imile?*), dar scribul, observînd diferența față de textul pe care îl copia, a modificat pe м în пѣ, pe н în є și a adăugat pe нѣ. Faptul este în măsură să pună sub semnul îndoielii valoarea probantă a ultimului exemplu citat.

[154] Drăganu, DM, p. 82; Pascu, ILLR, p. 122; N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 093; Ivănescu, PC, p. 99; Gheție, BD, p. 316; cf. Al. Procopovici, *Despre nazalizare și rotacism*, p. 291; Rosetti, ILR, p. 474.

[155] Pentru atestările termenului, vezi DA, s.v. *crășca*; Densusianu, HLR, II, p. 307, 529—530; Ion Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra* Evangheliarului din Petersburg, p. 72; Gheție, BD, p. 194, 218, 238, 292, 302, 313, 316, 318.

[156] Vezi, pentru răspîndirea cuvîntului, Densusianu, HLR, II, p. 501; DLR, s.v. *șterc*[1].

[157] Gheție, BD, p. 315—316.

fericați(i) 48v/13, 53r/4, 54r/7) și, eventual, fonetismul *beut* (*ați beut* 44v/7—8, *am beutu* 43v/5—6, *beuturile* 39r/2).

Proveniența sud-est transilvăneană, eventual muntenească, a *Cugetărilor în ora morții* este, ca și în cazul celorlalte două apocrife datorate aceluiași copist, certă. O dovedesc prezența lui *îi* (*cîine* 55r/11, *mîini* 47r/7, *mînile* 56r/9, *pîine* 53v/12), transformarea vocalei *u* în *o* (*preotul* 49v/11), reducerea diftongului *iu* la *i* (*mencinoșiloru* 49r/13—14), rostirea totdeauna moale a labialelor (*mergu* 50r/9, 54v/2, *veacu* 44r/3, 48r/6), fricativele *z* (< *dz*) (*nevăzuți* 40v/5, *(voru) zice* 42r/10, 56v/14) și *j* (< *ğ*) (*să judece* 37v/10), durificarea lui *r* (*călătoru* 41r/2, *ceru* 50v/6, *cuptorulu* 45r/4, *învățătorul* 49r/3) și adverbul *acum* (43v/4).

Legenda Sfîntului Sisin (f. 57r/3—63r/9) era considerată de M. Gaster un text de origine moldovenească[158]. Fără să nege afirmația citată, Gh. Ivănescu a constatat că apocriful „prezintă confuzie perpetuă între *dz* și *z*..., are însă predilecție pentru *ğ* ... și posedă *iuo*, *acmu*, *cicia* « aici » ... Mai hotărîtor este însă *lemnul* « arborele » ..., căci *lemn* cu acest înțeles se găsește astăzi în Ugocea"[159]. Credea Gh. Ivănescu că *Legenda Sfîntului Sisin* este o copie nord-vest transilvăneană a unui text scris în sud-estul aceleiași provincii? Nu putem ști.

Relativ recent, Ion Gheție, referindu-se indirect la apocriful acum în discuție, afirma că ne aflăm în fața unei scrieri nord-hunedorene, copie a unui text din regiunea Brașovului[160].

De acord cu ultimul autor citat și în consens cu constatările inserate în paginile anterioare, considerăm că se pot explica prin graiul copistului următoarele particularități lingvistice de tip nordic: transformarea diftongului *ęá* final în *ę* (*ave* 59v/3), conservarea fără excepție a grupului *sv* în cuvintele de origine slavă (*osvetit* 60v/10, *svîntul* 62v/14, *svîntului* 63r/7), caracterul dur al consoanelor *s* și *dz* (*se* „să" 57v/11, *sintu* 59r/1; *dzua* 62v/9), conservarea lui *dz* (*Dumnedzeu* 59v/6—7, 61v/9, *dziș* 59r/12, *vădzuș* 60r/2, 60v/3) și *ğ* (*a giura* 61v/13, 62r/12, *veri giura* 61v/11, 62r/10), rostirea moale a consoanei *r* (*bori* 61v/2, 5; *borește* 61r/10).

Insistăm asupra unei particularități tipic bănățene nesemnalate încă în lucrările consacrate *Codicelui Sturdzan*: refacerea dentalei *d* în forma de conjunctiv a verbului *a pierde* (*să parde* 61v/13—14, 62r/14)[161].

Proveniența sud-est transilvăneană (sau chiar muntenească) a *Legendei Sfîntului Sisin* este probată de păstrarea, în copia ajunsă pînă la noi, a consoanei *z* (< *dz*) (*să deșchiz* 58v/6, *Dumnezeu* 60r/1, 62r/8, 63r/3, *văzut* 60r/4, *zise* 58v/1, 6, 9, 60r/6), a rostirii dure a dentalei *d* (*adăvărat* 63r/8—9), a fricativei *ș* (*al șasele* 57v/11) și a vibrantei *r* (*boraște* 61r/13; *vînătorul* 59r/2).

c) Copistul E

Să nește̦re buru creștiru (f. 63v—67v). Analiza hîrtiei și a structurii caietelor în porțiunea din *Codicele Sturdzan* în care apare omilia *Să nește̦re buru creștiru* a arătat că opinia curentă, potrivit căreia textul ar fi fost copiat în Măhaci de un ucenic al popii Grigorie[162], nu se mai poate sus-

---

[158] Gaster, CR, I, p. CII; cf. Ivănescu, PC, p. 87.
[159] Ivănescu, PC, p. 107.
[160] Gheție, BD, p. 315—316.
[161] Cf. N. Drăganu, **A apăra** *și* **a depăra**, în DR, III, 1922—1923, p. 698—700.
[162] Hasdeu, CB, II, p. 1, 76; cf. Gheție, BD, p. 314.

ține. Se pare că ne aflăm în fața unei scrieri provenind din aceeași zonă geografică cu așa-numitele „texte bogomilice" [163].

Analiza particularităților lingvistice ale textului susține pe deplin această ipoteză.

Majoritatea fenomenelor înregistrate indică apartenența copistului la unul din graiurile de tip nordic: *ă* medial s-a transformat în *a* (*să praznuiască* 64r/4—5; cf. *lăsatu* 64r/15, *păcatele* 66r/9); rostirea moale a consoanelor *s* și *(d)z* alternează cu aceea dură (*învise* 67r/17, *se-au* 65v/8; *Dumnezeu* 63v/3, 67r/10, 17, *al unspră(d)zeacele* 64v/3, 13—14, dar *s-au* 65v/7, *zua* 65v/5; cf. *seu* „său" 63v/13); africatele *dz* (*al unsprădzeacele* 64v/3) și *ğ* (*giosu* 66v/9) sînt conservate în cuvinte de origine latină; se notează pronunția moale a vibrantei *r* urmată de vocala *î* (*amări-se* 66v/4, 9, 13, *pogoritu* 66v/2, 67r/11); sînt utilizate totdeauna pronumele negative *nime* (64r/9, 65v/15, 66r/3, 13; vezi și *nimea* 66r/8) și *nemică* (64r/11—12, 17), precum și numeralul ordinal fără *-a* deictic (*al noole* 64r/15, *al unspră(d)zeacele* 64v/3, 13—14).

Exact ca în cazul copistului textelor așa-zis „bogomilice", graiul persoanei care a copiat *Să neștire buru creștiru* trebuie plasat într-o zonă limitrofă Banatului, eventual nordul Hunedoarei, unde o particularitate ca rotacismul (*burătatea* 66r/1, *creștiru* 63v/3, *depreură* 66r/6, *neștire* 63v/2, 8—9, 14, *țirutul* 67v/8, dar *bun* 63v/6, *luminat* 66r/11, *punerea* 65r/9, *se ti⟨m⟩pină* 66v/16, *unul* 67v/2) putea coexista, la începutul secolului al XVII-lea, cu *n'* (*dintîni* 64v/16—17, dar *dentîi* 64v/10, 65r/14, *întîi* 65r/3).

Ultimul fenomen lingvistic citat nu poate fi atribuit textului de bază al omiliei, justificîndu-se, astfel, eventuala ipoteză a copierii în Măhaci a unei scrieri bănățene sau hunedorene, întrucît aceasta provenea cu certitudine din sud-estul Transilvaniei. Ne-o arată prezența majoritară a fricativelor *z* (*astăzi* 63v/7, 17, 66r/2, 9, *căzu* 66v/9, 67r/5, *Dumnezeu* 67r/10, 14, 67v/4, *al unsprăzeacele* 64v/13—14) și *j* (*ajunsu* 64r/8, *batjocură* 66v/13—14), caracterul totdeauna moale al labialelor (*veacu* 67v/9), rostirea dură a fricativei *ș* (*al șasele* 64r/7; *ș* moale nu este atestat) și notarea fără excepție a articolului posesiv variabil (*al* 64r/2, 15, 64v/3, 13, *ai* 65r/14).

8. Analiza întreprinsă în paginile anterioare arată că patru dintre copiștii textelor cuprinse în *Codicele Sturdzan* (popa Grigorie, scribul „predicilor" *În știre să vă fie, oamenilor* și *Zise Domnul*, al *Morții lui Avram* și omiliei *Oarecire era un părinte*, precum și acela al filei 1 din *Legenda Duminicii*) vorbeau un grai localizabil în nordul Transilvaniei.

Provenea, probabil, din nordul Hunedoarei persoana care a copiat *Apocalipsul apostolului Pavel*, *Apocalipsul Maicii Domnului*, *Cugetări în ora morții* și *Legenda Sfîntului Sisin*, dar și aceea de la care ne-a rămas omilia *Să neștire buru creștiru*.

Rezultatele coincid cu acelea desprinse din analiza filologică a *Codicelui Sturdzan* [164].

În ceea ce privește textele care au stat la baza scrierilor românești analizate, cele mai multe proveneau cu siguranță din sud-estul Transilvaniei sau chiar din Muntenia (*Întrebarea creștinească*, *În știre să vă fie, oamenilor*, *Zise Domnul*; *Legenda Sfintei Vineri*, *Apocalipsul apostolului Pavel*, *Apocalipsul Maicii Domnului*, *Cugetări în ora morții*, *Legenda*

[163] Vezi Gh. Chivu, *Copiștii Codicelui Sturdzan*, p. 68—69.
[164] *Ibidem*.

Sfîntului Sisin; Să neștire buru creștiru). Sînt, probabil, copii de pe manuscrise provenind din aceeași zonă geografică *Rugăciunea de scoatere a dracului*, *Fragmentul liturgic* și *Moartea lui Avram*. Omilia *Frați dragi* reproduce un text scris în Banat—Hunedoara (deși, teoretic, proveniența sud-transilvăneană a scrierii nu este exclusă). *Legenda Duminicii* (f. 2—10^{r}) derivă dintr-un text scris în sudul Transilvaniei, într-o zonă apropiată de Banat—Hunedoara (Sibiu—Făgăraș), iar fila 1 a codicelui, dintr-o versiune manuscrisă nord-moldovenească (sau nord-est transilvăneană) a aceluiași apocrif.

Datorită întinderii mici a textului, nu am putut stabili, prin analiză lingvistică, proveniența omiliei *Oarecire era un părinte*.

FILIAȚIA TEXTELOR DIN *CODICELE STURDZAN*

1. 1. Spre deosebire de situația relevată în capitolul anterior, lucrările consacrate filiației scrierilor românești cuprinse în *Codicele Sturdzan* au în vedere unul sau altul dintre textele în discuție și niciodată ansamblul acestora [1]. Faptul este urmarea firească a numărului mare de persoane care au contribuit, în perioade și în localități diferite, la întocmirea miscelaneului de care ne ocupăm, iar consecința normală pentru modul de abordare a unei teme de tipul aceleia de față este discutarea separată a filiației fiecărui text.

Ordinea subcapitolelor corespunde cu ordinea scrierilor românești în cadrul *Codicelui Sturdzan*. Fiecare subcapitol va debuta cu o succintă sinteză a opiniilor expuse pînă în prezent, analiza critică a acestora permițîndu-ne să precizăm scopul cercetărilor întreprinse.

Limitele acestora sînt direct dependente de tipul textelor care ne-au stat la dispoziție. Ne referim, în primul rînd, la restrîngerea domeniului de investigație la scrierile românești datate sau databile ante 1750, singurele cu care se constată că are relații de filiație *Codicele Sturdzan*. Avem, apoi, în vedere faptul că am folosit, pentru soluționarea problemelor ridicate de analiza comparativă a diverselor versiuni românești studiate, numai textele slavone sau grecești puse deja în raport de filiație cu unele dintre scrierile cuprinse în miscelaneul sturdzan. Această limitare explică și caracterul sporadic al observațiilor referitoare la originalul străin al textelor cercetate.

2. Este ușor de bănuit că, în aceste condiții și avînd în vedere dificultățile legate de studierea relațiilor dintre scrierile vechi românești, în lucrarea de față nu a putut fi rezolvată integral problema filiației tuturor scrierilor românești cuprinse în *Codicele Sturdzan*.

Celor patru texte ale căror raporturi de filiație au fost clarificate de alți cercetători, *Zise Domnul* (f. 110^{r}/5—115^{r}/15) [2], *Întrebarea crești-*

---

[1] Facem abstracție de studiile în care se demonstrează că toate textele românești din *Codex Sturdzanus* sînt copii ale unor scrieri anterioare (vezi, mai sus, p. 53). Nu avem de asemenea în vedere opiniile referitoare la descendența *Codicelui Sturdzan* și a *Codicelui Todorescu* din același original, opinii bazate toate pe lucrarea publicată de N. Drăganu în 1914 (Drăganu, DM), întrucît ele trebuie interpretate ca indicînd existența unui original unic numai pentru scrierile comune celor două miscelanee.

[2] N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, în DR, IV,

nească (f. 98r—107v/7) [3] și cele două versiuni ale *Omiliei la Paști* (*Să neștire buru creștiru*, f. 63v—67v și *Oarecire era un părinte*, f. 79r/11—79v)[4], le alăturăm alte șase, în legătură cu care am obținut, prin investigații proprii, rezultate, sperăm, convingătoare: *Pravila sfinților părinți* (f. 10v) [5], *Frați dragi* (f. 115v—122v/14) [6], *Legenda Duminicii* (f. 1r—10r/7), *Apocalipsul apostolului Pavel* (f. 11r—15v), *Apocalipsul Maicii Domnului* (f. 16r—37r/4) și *Cugetări în ora morții* (f. 37r/5—57r/2) [7].

Filiația celorlalte cinci scrieri românești aflate în miscelaneul în discuție (*Legenda Sfîntului Sisin*, f. 57r/3—63r/9, *Rugăciunea de scoatere a dracului*, f. 76r, *Moartea lui Avram*, f. 77r—78v, 80r+v, 79r/1—10, *Legenda Sfintei Vineri*, f. 90r—97v și *Fragmentul liturgic*, f. 108v/5—110r/4) [8], pentru care cercetările întreprinse nu ne-au furnizat date utile, îi rămîne să fie soluționată în viitor. În capitolul de față vom oferi însă o sinteză a opiniilor exprimate în studiile anterioare, adăugînd, ori de cîte ori va fi posibil, sugestii pentru investigațiile ulterioare.

II. Legenda Duminicii

1. Apărută pe la sfîrșitul secolului al VI-lea în mediu foarte probabil grecesc[9], *Legenda Duminicii* a fost creată pentru a-i determina pe creștini să respecte, sub amenințarea unor mari pedepse, a șaptea zi din săptămînă.

Oprindu-se în 1879 asupra celei mai vechi versiuni românești a apocrifului, păstrată în *Codicele Sturdzan*, B. P. Hasdeu afirma că ea a fost tradusă sau prelucrată de popa Grigorie după o scriere slavonă [10]. Un sfert de veac mai tîrziu, N. Drăganu demonstra însă că *Legenda Duminicii* este o simplă copie a unui manuscris anterior [11]. La baza ei au stat, potrivit părerii lui G. Pascu, două „modele": unul nerotacizant pentru fila 1 și celălalt rotacizant pentru următoarele [12]. Cercetările pe care le-am întreprins recent ne-au arătat că, mai mult decît atît, chiar copierea celor două porțiuni de text a fost făcută de două persoane diferite, probabil

---

1924—1926, p. 1 094—1 095; vezi și Gh. Chivu, *Pravila lui Coresi*, în TR, p. 154.

[3] Ion Gheție, *Filiația catehismelor luterane din secolele al XVI-lea și al XVII-lea*, în LR, XXIV, 1975, nr. 2, p. 161—170; vezi și Alexandra Roman-Moraru, *Catehismul lui Coresi*, în TR, p. 52—53.

[4] G. Mihăilă, *Observații asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul (1559—1560)*, în SLLF, III, p. 334—345; Gh. Chivu, *Localizarea și filiația textelor din* **Codicele Sturdzan**, în VTR, p. 60; Ion Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra* **Omilici la Paști** *(versiunea „scurtă")*, în LR, XXXII, 1983, nr. 3, p. 216—221; cf. Al. Mareș, *Cîteva precizări în legătură cu* **Omilia la Paști** *din* **Fragmentele Iorga**, în LR, XXXV, 1986, nr. 6, p. 508—515.

[5] Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus: Pravila sfinților părinți** *(fragment)*, în LR, XXVI, 1977, nr. 3, p. 281—287.

[6] Idem, *Observații filologice pe marginea unui text din* **Codicele Sturdzan**, în LR, XXXVI, 1987, nr. 1, p. 66—69.

[7] Pentru filiația ultimelor patru texte, vezi studiul nostru *Localizarea și filiația textelor din* **Codicele Sturdzan**, p. 61—92.

[8] Facem abstracție de cele două fragmente de *descîntec* aflate în partea de jos a filelor 76v și 77r, care, din cauza ștergerii cernelii, nu pot fi descifrate decît parțial.

[9] Cartojan, CP, I, p. 102.

[10] Hasdeu, CB, II, p. 1, 31; vezi și Pascu, ILLR, p. 113; N. Drăganu, [Recenzie la] N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, I, în AIIN, V, 1928—1930, p. 551; *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 304.

[11] Drăganu, DM, p. 74—75; vezi și Pascu, ILLR, p. 113; N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 097, nota 2; Gheție, BD, p. 315.

[12] Pascu, ILLR, p. 113.

după două originale diferite, scrisul popii Grigorie putînd fi regăsit numai pe filele 2r—10r [13].

Versiunea *Legendei Duminicii* păstrată în *Codicele Sturdzan* a avut, se pare, o circulație restrînsă în literatura română veche. În afara copiei în discuție, în literatura de specialitate mai este semnalat un singur text de același tip, astăzi pierdut, utilizat, după N. Drăganu, la alcătuirea predicii *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților* din *Codicele Todorescu* [14].

Această versiune diferă de acelea conservate în *Manuscrisul de la Ieud* [15] și în *Manuscrisul Marțian* [16]. O altă versiune, mai apropiată de prototipul grecesc ajuns la noi prin filieră slavonă [17], o reprezintă, după opinia lui N. Cartojan, textele care conțin, în partea de început a apocrifului, numele patriarhului Ioanichie [18].

2. Dintre afirmațiile sintetizate în paragraful anterior doar două necesită, după părerea noastră, o investigație și o argumentare suplimentară : a) raporturile dintre *Legenda Duminicii* din *Codicele Sturdzan* și fragmentul din acest text înglobat în una dintre scrierile copiate în *Codicele Todorescu* și b) proveniența textului de pe fila 1 a *Codicelui Sturdzan*. Pentru a putea soluționa însă ultima problemă enunțată, vom încerca să stabilim mai întîi tipul legăturilor de filiație existente între apocriful din miscelaneul în discuție și versiunile aflate în manuscrisul *quart. slav. 75* din Biblioteca Széchenyi din Budapesta [19], respectiv în ms. rom. 2806 din Biblioteca Academiei Române [20].

3. Predica *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților* din *Codicele Todorescu* (f. 107r—116v/10) are, după cum se știe, în compunere două texte : *Tîlcovania evangheliei de la judecată* și *Legenda Duminicii* (două fragmente din partea finală a apocrifului) [21]. Făcînd abstracție de modul de cuplare a celor două scrieri, ca și de cauzele care au dus la aceasta [22], puțin interesante pentru chestiunea acum în discuție, constatăm că fragmentele din apocriful de care ne ocupăm descind din același original cu *Legenda Duminicii* din *Codicele Sturdzan* [23].

---

[13] Gh. Chivu, *Copiștii* **Codicelui Sturdzan**, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 61—63; cf. Pascu, ILLR, p. 113.

[14] Drăganu, DM, p. 73—74; N. Drăganu, [Recenzie la] N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, I, p. 551; vezi și Al. Rosetti, *Melanges de linguistique et de philologie*, Copenhague, București, 1947, p. 523; cf. Gh. Chivu, *Pravila lui Coresi*, în TR, p. 156—157.

[15] N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 096; Cartojan, CP I, p. 104—105; Mirela Teodorescu, Ion Gheție, *Manuscrisul de la Ieud*, București, 1977, p. 34—36; cf. N. Drăganu, *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor*, București, 1943, p. 116, nota 1, unde se afirmă că *Legenda Duminicii* din *Codicele Sturdzan* și aceea din *Manuscrisul de la Ieud* „probabil pornesc de la un original comun de origine din sudul teritoriului dacoromân".

[16] N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 096; idem, [Recenzie la] N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, I, p. 551.

[17] Vezi, mai sus, nota 10.

[18] Cartojan, CP, I, p. 104; vezi și Hasdeu, CB, II, p. 42.

[19] Vezi Gh. Chivu, *Un manuscris cu o slovă necunoscută în scrierea chirilică românească: ѣ*, în SCL, XXIX, 1978, nr. 4, p. 403.

[20] Dintre manuscrisele vechi românești păstrate la Biblioteca Academiei din București, acesta este singurul care prezintă similitudini notabile cu textul din *Codicele Sturdzan*. O versiune diferită este păstrată în manuscrisele românești cu numerele 44, 283, 701, 709, 1 417, 3 561, 3 806, 4 182, 4 642, 6 031.

[21] Drăganu, DM, p. 72—73.

[22] Drăganu, DM, p. 73—74; cf. Gh. Chivu, *Pravila lui Coresi*, p. 156—159; idem, *Considerații filologice asupra unui text din* **Codicele Todorescu**, în LR, XXVIII, 1979, nr. 3, p. 275—280.

[23] Vezi și Drăganu, DM, p. 73—74.

Codicele Todorescu
(f. 115r/14—115v/9)

Așea să-mi agiute mie maica mea ceaea preacurata și serafimii miei cei cu șease arepi ș[i] h⟨er⟩uvimii miei cei cu vedeare multă și nănașul mieu preaditeci ! Cum această carte nu-i grăită de mente de om de pre pămîntu, ce-i scrisă de la Hristos din cer.

Codicele Sturdzan
(f. 8r/11—8v/3)

Așa-mi agiute maica mea ceea preacurata și serafimii miei ceia cu cîte șase arepi de focu și heruvimii miei ceia cu vedeare multă și sfîntul mieu Ion ! Că această carte e scrisă de tatăl mieu cela nevădzutul den ceriu.

Diferențele dintre cele două copii ale *Legendei Duminicii* se constată mai ales în părțile inițială și finală ale fragmentelor incluse în *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților* și se datorează, foarte probabil, încercărilor de a unifica din punct de vedere stilistic și structural cele două scrieri (*Tîlcovania evangheliei de la judecată* și *Legenda Duminicii*).

Codicele Todorescu
(f. 114v/9—115r/8)

... anatima-vă, blăstămații de voi, ce voi iubit întunearecul draculu⟨i⟩, nu iubit lumea mea ceaea dulcea ! Făcători răi, ce nu vedeți cum faceți, curvarilor și strîmbilor și ceia ce giurați în cruce strî⟨m⟩b, clevetitorilor, urîților, orbilor, dracilor, cum nu să prăpădeaște pămîntul supt voi să vă înghită de faptele voastre cealea realele !

Codicele Sturdzan
(f. 5v/10—6r/2)

Pocăiți-vă, păgubitoriloru, că voi nu iubiți luminra, ce iubiți întunearecul ! Făcători răi, ce nu căutați cum faceți ? Curvariloru, strîmbilor, clevetniciloru, giurători strîmbi, voi cîndu lucrați, e voi vă lăudați !

Se pot constata însă și alte deosebiri între cele două variante ale apocrifului în discuție.

Codicele Todorescu
(f. 115v/9—116r/6)

După acea omul cela ce să va afla de va dzice că nu-i făcută de Dumnedzău, ce va dzice că-i de mente de om de pre pămîntu făcută, acela om să fie în focul nestinsu și în tunearecul de afară și în vermii neadormiți, ceia ce-ș rod dinții și în plîngerea ceaea cu amarul și cu toată munca muncilor !

Codicele Sturdzan
(f. 8v/3—16)

Și iară omul cela ce să va afla de va dzice că nu e de Domnedzeu faptă, ce va dzice că-i de mînră de om de spre pămînt, acela să fie blăstematu la dzua de giudețu și să se spargă ca Sodomul și ca Gomorul și să fie datu sufletul lui în mînrule dracului, de-lu voru duce în focul cela nestinsul, în gotovirea dracului și îngeriloru lui !

Valoarea probatoare a diferențelor semnalate pentru stema de filiație a celor două apocrife este însă greu de stabilit, dat fiind numărul mic de copii luate în discuție și absența oricăror date precise referitoare la constituirea predicii *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților* [24].

[24] Ultimul motiv expus ne determină să facem abstracție de lacuna constatată pe fila 115r/8 a *Codicelui Todorescu* între cuvintele *realele* și *ce*. În *Codicele Sturdzan*, în porțiunea în discuție există un text de aproximativ două file și jumătate (f. 6r—8r/9).

În aceste condiții, singura concluzie posibilă este aceea a descendenței copiilor *sturdzană* și *Todorescu* ale *Legendei Duminicii* dintr-un original unic.

4. Pe marginile filelor unei psaltiri slavone manuscrise, păstrată în Biblioteca Széchenyi din Budapesta sub cota *quart. slav. 75*, un bănățean a copiat, în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, alături de alte texte românești, și o versiune a *Legendei Duminicii* [25].

O comparație oricît de sumară cu textul păstrat în *Codicele Sturdzan* arată că cele două manuscrise conservă aceeași traducere a apocrifului de care ne ocupăm. Citățm pentru început din porțiunea inițială a celor două scrieri :

Quart. slav. 75
(f. 33r/1—35r/2)

La ceatate Ierusalimului, la scaunul svent, chezu o piatra din cer. Mica era ⟨...⟩ vedere, mare sta, nime nu ie pute rodica. [. . . . .] preuți și steture tri zile și tri nopți steture pre rugaciune și rugare Dumnezeu. Din cer grei glas de zise așa : „Lovați piatra !" [. . . . .] de o desvece. Aflare în ie o carte. Cautare în carte, carte zise așa.

Codicele Sturdzan
(f. 1r/5—1v/2)

La ceatatea Irusalimului, la scaunul sfînt, cădzu o piatră den ceriu. Micâ era și în vedeare, însă nime nu o putea rădica. Adunară-să patriarșii și călugării și preuții de stătură în trei dzile și în trei nopți spre rugă. Rugară Dumnădzău și grăi glas din ceriu de dzisă așa : „Luați piatra !" Deci o luo piatra patriarhul cel mare de o desveace. Într-însă află o carte. Căutară carte, cartea dzise așa.

Marile apropieri dintre cele două texte, apropieri mergînd uneori pînă la identitate, se mențin și în porțiunea din *Legenda Duminicii* copiată, în *Codicele Sturdzan*, de popa Grigorie din Măhaci.

Quart. slav. 75
(f. 41v/4—43r/5)

Înțelegeț, nemundrilor, che nu s⟨i⟩nteț înțelepți între inemele voastre. Dadu-vi legea mea, nici o zisa de lege me nu faciț, nici ascultaț. Nu știț, neînțe⟨le⟩pților, che Vinere Mare nainte fece omul dintine, Adam, de-l fece ⟨în⟩ cipul ⟨mieu⟩? Nu știț, neînțelepților, che sventa dumineche merse arha⟨n⟩ghel Gavril la ceatate de Nazaret de ⟨s⟩puse sventei ceiei fetei preacurateiei che va naște Hristos din ie? Sventa dumineche me bocezaiu la ⟨a⟩pa a lu Iordan cu svent Iovan î⟨n⟩tre se las lege vo⟨uo⟩. Voi scriptura nu ascultați și nu-nțeleget !

Codicele Sturdzan
(f. 2r/15—3r/1)

Înțeleageți, nemîndriloru, că nu simteți înțelepți ! Dedu-vă leage, nece o dzisă de-ale meale nu feacetu și nu le ținrutu și nu le ascultat. Nu știți, neînțelepțiloru, că în Vererea Mare ainte feciu omu întîie, Adamu, de-l feciu în chipul mieu? Nu știți, neînțelepțiloru, că sfînta dumenrecă mearse arhanghel Gavrilu în cetatea Naza⟨re⟩tului de spuse ceii feate preacurate că va naște Hristos? Sfînta dumerecă mă botedzaiu la apa Iordanului cu sfîntul Ioan și miru sfîntu vă dediu voao leage, e voi scriptura nu țineți și nu ascultați !

[25] Gh. Chivu, *Un manuscris cu o slovă necunoscută în scrierea chirilică românească:* ѣ, p. 399—409.

O particularitate lingvistică specifică acestor două texte vechi românești prin frecvența deosebită cu care apare [26], particularitate care nu constituie, potrivit datelor cunoscute, o trăsătură lingvistică regională [27], arată că între *Legenda Duminicii* din *Codicele Sturdzan* și scrierea similară din manuscrisul păstrat la Budapesta trebuie să fie o strînsă legătură de filiație. Ne referim la interjecția *vai*, care, atunci cînd este urmată de prepoziția *de*, are pentru amîndoi copiștii forma *vaide*. Citãm numai cîteva din numeroasele situații de acest tip :

Quart. slav. 75

Și vaide de popa cela ce nu ie dosto⟨i⟩nic de canta sventa leturghiia !

(f. 61v/3—62r/1)

Și vaide de omul ce nu-și da rapaus sventa dumineche !

(f. 67v/4—68v/1)

Codicele Sturdzan

Și vaide de preutulu cela ce nu-i dos⟨to⟩inic și cîntă leturghie !

(f. 7r/6—9)

Și vaide de omul cela ce nu-ș va da răpausu sfinta dumereca !

(f. 7v/7—9)

După părerea noastră, copistul bănățean a avut în față un text de tipul aceluia sturdzan (o copie a acestuia sau o scriere provenind din același original cu manuscrisul popii Grigorie [28]). Spre aceeași concluzie ne duce și o greșeală constatată în versiunea bănățeană a apocrifului :

Quart. slav. 75
(f. 43v/1—44r/1)

Nu știț che Vinere Mare me rastegnire dirept voi, cu sulița me punsere în coaste, munele și picioarele mi bature cu gvozdiie de fer [...] cu oțat și fereme amari ma adapare.

Codicele Sturdzan
(f. 3r/3—10)

Nu știți că Venrerea Mare eu mă răstigniiu printru voi, cu sulița mă împunseră în coaste, cu trestie mă ucidea pre capu, e în mîru și în picioare ei-mi bătură găvoazde e cu oțăt și cu fiiare mă adăpară

Anonimul bănățean (sau cineva înaintea lui) a avut în față un text în care *fiiare mă* era scris ϕερε με. Considerîndu-se că forma grafică citată are semnificația „fărîme", a fost adăugat cuvîntul *amari*, pentru a se completa o presupusă lacună [29].

[26] Pentru forma la care ne referim (*vaide*) mai cunoaștem numai patru atestări din secolul al XVI-lea. Două apar în *Cazania a doua* a lui Coresi: *Vaide de toți păcătoșii și mai virtos nemilostivilor* (p. 35), *Vaide de noi, vaide, că aproape e zioa Domnului* (p. 45). (Trimiterile se fac la exemplarul editat de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici, în *Diaconul Coresi, Carte cu învățătură (1581)*, București, 1914, p. 41, 50.) Cea de a treia a fost înregistrată în *Evanghelierul slavo-român de la Sibiu: Vaide de pasoia și de sugatoarea într-acele dzile* (f. 95r/17—19), iar a patra în *Psaltirea Hurmuzachi*: *Vaide e mie, că venrirea mea delu⟨n⟩gă-se* (f. 109v/25—26).

[27] Cf. N. Drăganu, *Etimologii*, în DR, VI, 1929—1930, p. 305.

[28] Pentru localizarea scrierii utilizate de popa Grigorie din Măhaci, vezi, mai sus, p. 62—63.

[29] Ultima parte a fragmentului citat din manuscrisul bănățean poate fi transcrisă și *cu oțat și cu fere me amari, ma adapare*. Această interpretare, teoretic posibilă, ni se pare însă mai puțin probabilă datorită formei de singular a presupusului verb *me amari* „mă amări". (Celelalte verbe se află toate la persoana a III-a plural.) Dacă, totuși, această lecțiune este cea corectă și nu aceea propusă de noi, versiunea bănățeană a *Legendei Duminicii* conține în pasajul în discuție un adaos (*me amari*) și nu o greșeală (*cu fereme* i.l.d. *cu fiiare mă*).

Manuscrisul păstrat la Budapesta reprezintă însă o prelucrare a originalului. Indică aceasta nu atît redistribuirea unora dintre părţile componente ale apocrifului, cît apariţia în copia bănăţeană a unor pasaje inexistente în versiunea sturdzană. (Ele nu au fost întîlnite nici în alte versiuni vechi româneşti ale *Legendei Duminicii.*) Scopul creării lor este, indiscutabil, acela de a întări rolul scrierii în discuţie în păstarea preceptelor promovate de biserică. Citãm un singur exemplu semnificativ pentru imaginaţia prelucrătorului :

Codicele Sturdzan
(f. 4^{r}/2—7)

E eu voiu lăsa, dereptu necredinţa voastră, fieri iuţi şi sărpi cu cîte doao capete şi gurile lor de focu vor fi, de voru suge trupurele voastre.

Quart. slav. 75
(f. 46^{r}/4—50^{r}/2)

... voi lăsa alte feri şi moarte de naprasne direpţ necredinţa voastre. Ce reu voiu lasa : fete mare şi groaznice şi obraze negre ; gurele va fi chetu e o uşa de casa ; perurile va fi ca o [...] şi obraze⟨le⟩ vor fi ca un carbune. Şi voiu lasa alţi şerpi pre voi. Uni⟨i⟩ vor fi albicioşi, alţi⟨i⟩ vor fi galbini, alţi⟨i vor⟩ fi negri şi cu solzi, şi alţi⟨i⟩ vor fi pistriţi ca o zalamandiria. Alţi⟨i⟩ vor fi ca cerbi cu coarne şi cu per ca de porc şi cu arepi şi cu limbile de foc şi vor fi cu chete douo capete şi cu boture ateta mare chetu are ghiţi o camila. Şi voiu lasa alte paseri cu capete de fer şi cu gurele de foc. Şi voiu lasa peşti şi raci blestemaţi, cine va manca, el va muri. Şi voiu lasa mana blestemata ⟨în⟩ mere şi jiru, de cela ce va manca el va muri. Şi voiu lasa moarte între apa, cine va be, el va muri ca de o moarte. Şi voiu lasa moarte în ploaie, şi voiu lasa moarte în vînturi, şi voiu lasa moarte ⟨în⟩ noapte, şi voiu lasa moarte în neguri, pre cine va cade el va muri, şi voiu lasa moarte în geru⟨r⟩i, cine va da de geruri el va muri şi va crapa dir⟨e⟩pt necredinţa voastre cea ce nu credeţ.

5. Paralela făcută în paginile anterioare între *Legenda Duminicii* din *Codicele Sturdzan* şi aceea din manuscrisul bănăţean păstrat la Biblioteca Széchenyi permite şi o altă afirmaţie referitoare la primul text citat : fila 1 din manuscrisul sturdzan conservă aceeaşi traducere românească a apocrifului ca şi filele transcrise de popa Grigorie din Măhaci.

Pentru ca această opinie să devină însă certitudine sînt necesare investigaţii suplimentare, bazate şi pe alte copii ale *Legendei Dumincii*

decît cele cunoscute de noi în momentul de faţă. Aceasta întrucît nu este exclus, după cum s-a putut constata din analiza filiaţiei celor două manuscrise, ca anonimul bănăţean să fi transcris (prin intermediar) chiar *Legenda Duminicii* din *Codicele Sturdzan*.

6. Compararea *Legendei Duminicii* din ms. rom. 2806 (BAR), scris în secolul al XVII-lea, probabil în Ardeal, cu aceea din *Codicele Sturdzan* arată că ambele texte au la bază aceeaşi traducere românească a apocrifului.

Ms. rom. 2806 (f. 5r/4—7r/1)	*Codicele Sturdzan* (f. 3v/11—4v/1)
Şi iată aşe va agiuta mîna mea cea dreaptă şi sfînt scaunul mieu cel înalt. Că de nu veţi crede şi de nu veţi cinsti sfînta duminecă şi miercure şi vinerea şi alte praznici ale mele sfinte, voi lăsa pre voi neşte şerpi cu doauo capite şi vor suge singele vostru pentru sfînta duminecă. Şi blăstămat să fie acela om ce va lucra fieştece lucru de sîmbătă de la al nouale ceas pînă luni dimineaţa, ce să meargă la biserică şi să-şi ducă colivă şi prescuri şi lumini şi tămîia la sfînta biserică şi să ia sfînta anafora tot creştinul şi să se roage lui Dumnezeu şi să-şi plîngă păcatile sale.	Şi voiu şedea în scaunul slaveei mele şi voiu blăstăma cu mîra mea ceaea înralta şi cu scaunul mieu cela sfîntul. Ce voi nu veţi ţirea şi nu veţi cinsti sfinta dumerecă şi sfinţii miei, ceia marii, e eu voiu lăsa, dereptu necredinţa voastră, fieri iuţi şi sărpi cu cîte doao capete şi gurile lor de focu vor fi, de voru suge trupurele voastre. Şi să fie blăstematu omul cela ce nu-ş va lăsa lucrul său simbătă denr-al noaole ceas pînră luri demenreaţa de să meargă la beserecă cu toată fomeaia seara şi demenreaţa şi la leturghie de să se roage cu frică cenreşi cu greşalele sale.

Prelucrările, evidente şi în fragmentul citat, sînt însă mai multe decît în manuscrisul analizat anterior. Se produce chiar o contaminare a *Legendei Duminicii* cu texte similare din punctul de vedere al conţinutului, texte care se ocupă şi ele de respectarea canoanelor. Avem în vedere în primul rînd pravilele bisericeşti şi *Apocalipsul Maicii Domnului*.

Din primul tip de texte ms. rom. 2806 a luat ideea fragmentului cuprins între filele 12r/5—13r/3 :

„ ... lepădaţilor de lege, proroci mincinoşi şi oameni nemilostivi şi vicleni şi fără de lege, învăţaţi de dracul de amestecaţi vinul cu apă şi-l vindeţi cu strîmbul, iubitori de argint ! Şi faceţi cu ochiul şi urîţi fraţii şi pe cumătri nu-i cinstiţi şi giuraţi în cruce cu strîmbul şi jurămîntul nu-l ţineţi",

iar din cel de-al doilea, pe aceea a contextului următor :

„Numai care om va fi bolnav şi s-ar aprinde casa sa şi nu va pute ieşi singur din casă ca să scape de foc, ce-l vor scoate alţii din foc afară, aceluia i să vor ierta păcatile sale" (f. 25r/6—25v/7) [30].

[30] Fragmentul corespunzător din *Apocalipsul Maicii Domnului* cuprins în *Codicele Sturdzan* (f. 23r/11—23v/5) este următorul: „Şi dzise arhanghel: « Să se-ară aprinde casa acelora de tute patru unghiurele şi să o încungiure foculu şi n-ară pute ieşi afară, ce ară arde aciia, aceia numai ce n-ar ave păcat. Iară cum se-ară trage de suptu focu să iasă afară, aşa să să tragă şi la beseareca » ".

Datele oferite de analiza comparativă a versiunilor *Legendei Duminicii* cuprinse în *Codicele Sturdzan* și în ms. rom. 2806 permit, ca singură ipoteză plauzibilă, doar ideea descendenței celor două copii din același original.

7. Conchizînd, constatăm că *Legenda Duminicii* din *Codicele Sturdzan* are la bază o traducere românească cu o circulație foarte restrînsă. Din această traducere derivă versiunea inclusă în predica *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților* din *Codicele Todorescu*, aceea păstrată în ms. rom. 2806 (BAR) și copia bănățeană aflată în ms. quart. slav. 75 din Biblioteca Széchenyi din Budapesta. Nu este exclus însă ca ultimul manuscris citat să aibă la bază versiunea sturdzană a apocrifului.

Aceeași origine pare să o fi avut textul astăzi pierdut utilizat pentru refacerea părții de început a *Legendei Duminicii* din *Codicele Sturdzan*.

Analiza comparativă a versiunilor citate a arătat apoi că, prin diverse prelucrări, *Legenda Duminicii* a fost amplificată cu fragmente din alte scrieri apocrife sau din pravile. Se remarcă, de asemenea, tendința de a redistribui părțile componente ale textului, unii copiști considerînd, probabil, că augmentează, prin aceasta, puterea de convingere a scrierii.

III. Pravila sfinților părinți

1. Descriind, în cadrul *Catalogului manuscriptelor românești* [31], conținutul *Codicelui Sturdzan*, Ion Bianu și R. Caracaș identificau, în 1913, o scriere românească inedită : „pagina următoare (20) e scrisă întreagă românește, mult mai neglijent chiar decît foaia de la început, și cuprinde un îndemn către creștini să vie sărbătorile la biserică să asculte cuvîntul lui Dumnezeu : 2. « În știre să vă fie oamenilor cându voru fi praznice mari . . . » *Inedit*" [32].

B. P. Hasdeu observase și el textul atunci cînd a studiat sbornicul măhăcean pentru alcătuirea volumului al doilea al *Cuventelor den bătrîni* : „Cu o altă mînă cu caractere semiunciale, tot din secolul XVII este scris pe pag. 20 : *În știre să vă fie, oamenilor! Cînd vor fi praznice mari să veniți la besearecă să ascultați cuvîntul lui Dumnezeu*, etc., un îndemn inspirat, probabilmente, prin lectura textului ce precede pe pag. 1—19 despre păzirea serbătorilor și mai ales a duminicei" [33].

Din această singură notație făcută de editorul *Codicelui Sturdzan* referitor la fragmentul *În știre să vă fie, oamenilor* s-ar putea deduce că neincluderea lui în ediția publicată în 1880 se datorează scrierii paginii 20 de către o altă persoană decît popa Grigorie, copistul *Legendei Duminicii*, „ce precede pe pag. 1—19" [34], tot în cursul secolului al XVII-lea, dar ulterior zilei de 10 mai 1619, dată la care același copist termina de scris ultimul text românesc al sbornicului, omilia *Frați dragi*.

S-ar părea, deci, că ne aflăm în fața unei compoziții originale asimilabile unei predici, scrisă ulterior pe o pagină rămasă întîmplător goală și, dacă lucrurile s-ar prezenta astfel, atitudinea adoptată de B. P. Hasdeu și-ar găsi pe deplin justificarea.

---

[31] Ion Bianu, R. Caracaș, *Catalogul manuscriptelor românești*, II, București, Leipzig, Viena, 1913, p. 167—170.

[32] *Ibidem*, II, p. 168.

[33] Hasdeu, CB, II, p. XLII.

[34] *Ibidem*.

2. După cum am demonstrat anterior [35], cele mai multe dintre concluziile autorului *Cuventelor* privind fragmentul *În ştire să vă fie, oamenilor* sînt însă greşite.

Persoana căreia îi datorăm textul în discuţie era unul dintre „colaboratorii" popii Grigorie din Măhaci. El a copiat, la o dată cuprinsă între 19 martie 1601 şi 21 mai 1618, şi predica *Zise Domnul* (f. 110r/5—115r/15), descîntecul astăzi aproape ilizibil din cauza ştergerii cernelii, aflat în partea de jos a filelor 76v şi 77v, şi *Tatăl nostru* unguresc scris cu slove chirilice pe fila 76v/1—15 [36].

S-a demonstrat deja că predica *Zise Domnul* reproduce, respectînd chiar şi grafia originalului, ultima parte a *Pravilei* tipărite la Braşov în 1560—1562 de diaconul Coresi, *Tîlcovania evangheliei de la judecată* [37].

Tot dintr-o pravilă, anume din *Pravila sfinţilor părinţi*, provine şi fragmentul *În ştire să vă fie, oamenilor*, care se dovedeşte astfel a fi nu o compoziţie originală inspirată din textul *Legendei Duminicii*, cum credea B. P. Hasdeu [38], ci o copie de pe o scriere mai veche.

Acest fapt este sugerat, dacă examinăm cu atenţie fila 10v din *Codicele Sturdzan*, de o serie de greşeli tipice pentru un copist [39]. Ne referim la omiterea unor slove (фї⟨є⟩, r. 1; vezi şi сфта, r. 10, corectat сфи҃та) sau a unor silabe (бєсѣ⟨рє⟩кѫ, r. 3; vezi şi пѫ (нѣ), r. 14), la repetarea lui кѫ în коуноаскѫкѫ (r. 5) şi, mai ales, la *bourdonul* existent pe rîndul 14 (datorat cuvîntului *lui*), observat şi corectat de scribul anonim pe marginea din stînga şi pe cea de sus a filei: *şi moarte de năprasnă în casa lui şi în dobitocul lui.*

Două sînt textele vechi româneşti în care se regăseşte fragmentul *În ştire să vă fie, oamenilor*: *Pravila* diaconului Coresi [40] şi *Pravila de ispravă oamenilor* [41].

Întrucît în tipăritura braşoveană citată se păstrează numai aproximativ jumătate din cuprinsul filei în discuţie, comparăm la început textul din *Codicele Sturdzan* cu pasajul corespunzător conservat integral în *Pravila de ispravă oamenilor*.

În ştire să vă fie, oamenilor (f. 10v/1—23)	*Pravila de ispravă oamenilor* (f. 17r/6—17v/14)
În ştire să vă fi⟨e⟩, *oamenilor*! *Cînd vor* fi praznice *mari*, să veniţi la besea⟨re⟩că să ascultaţi *cuvîntul lu Dumnezeu*, să vă cunoască că *sînteţi* creştini. Iară cela ce nu va veni, leapăde-se *el* de *Dumnezeu* şi de faţa lui. *Precea-*	În ştire să vă fie, *oameniloru*! *Cîndu voru* fi praznice *serbători*, să veniţi la besearecă *şi* să ascultaţi *cuventul lui Domnedzeu*, să vă cunoască că *simteţi* creştini. Iară cela ce nu va veni, leapădă-se de *Domnedzeu* şi de faţa lui. *Pricea-*

[35] Gh. Chivu, *Un text românesc inedit în* **Codex Sturdzanus: Pravila sfinţilor părinţi** *(fragment)*, p. 282—287; idem, *Copiştii* **Codicelui Stnrdzan**, p. 59—71.

[36] Facem abstracţie de însemnările mărunte datorate aceluiaşi copist anonim. Pentru acestea, vezi, mai sus, p. 25—26.

[37] N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 094—1 095; Gh. Chivu, *Pravila lui Coresi*, p. 154.

[38] Hasdeu, CB, II, p. XLII; cf. şi I. Bianu, R. Caracaş, *op. cit.*, II, p. 168.

[39] Candrea, PS, I, p. XVII — XXVIII; cf. Ion Gheţie, Al. Mareş, *Introducere în filologia românească*, Bucureşti, 1974, p. 128—129.

[40] BAR, ms. rom. 5 032, f. 199v/9—18. În cadrul *Pravilei*, fila poartă numărul 6, textul în discuţie aflîndu-se deci pe f. 6v/9—18. Vezi, pentru ediţia textului, Gh. Chivu, *Pravila lui Coresi*, p. 223.

[41] BAR, ms. rom. 5211, f. 17r/6—17v/14. Vezi, pentru acest text, şi Gh. Chivu, *loc. cit.*

pe-te că *sînteți botezați* ! Să ascultați *sfînta* evanghelie și cîntările ! Iară cela ce nu va veni, *anatemat* să fie și *Dumnezeu* se mînie spre acela omu. Va lăsa *grîndine* în pînea lui și moarte de *năprasnă* în casa lui *și în dobitocul lui*, *derept* să-*ș* aducă *aminte* de besearecă ș[i] de *botejune*, să-*ș* curățească păcatele sale. Iară duhovnicul său *cîte* puțină *pocaanie* ⟨să⟩ dea *derept om* iubitoriu Hristos și să-l cumenece cu alți creștini și să fie priimită ca și *ceaea* curvă ce priimi Hristos.

pe-te că *sînteți botedzați* ! Să ascultați *svînta* evanghelie și cîntările ! Iară cela ce nu va veni, *anatima* să fie și *Domnedzeu* se mînie spre acela omu. Și va lăsa *grîndene* în pînea lui și moarte de *năprasne* în casa lui ⟨. . . . .⟩, *dereptu* să-*și* aducă *amente* de besearecă și de *botegiune*, să-*și* curățească păcatele sale. Iară duhovnicul său *cîtă* puțină *pocăință* să dea *dereptu omu* iubitoriu Hristos și să-l cumenece cu alți creștini și să fie priimită ca și *cea* curvă ce *o* priimi Hristos.

Întrucît diferențele fonetice, morfologice și chiar cele lexicale nu pot constitui decît arareori argumente pentru stabilirea unor raporturi de filiație, dat fiind obiceiul copiștilor de a modifica textele în conformitate cu normele variantei literare căreia i se subordonau, ne vom opri numai asupra adaosurilor, respectiv asupra omisiunilor existente în pasajele reproduse mai sus.

Urmărind aceste diferențe în ordinea apariției lor, constatăm că *Pravila de ispravă oamenilor* prezintă în plus față de *În știre să vă fie, oamenilor* o conjuncție (*și*), un adverb (*și*) și un pronume (*o*), în toate aceste cazuri fiind vorba, după toate probabilitățile, de intervenția copistului, și nu de o omisiune existentă în textul măhăcean. La rîndul său, fragmentul sturdzan conține în plus un pronume personal (*el*), introdus pentru clarificarea enunțului, și un context mai larg, *și în dobitocul lui*. Întrucît, după cum o să vedem mai jos, scribul anonim respecta cu fidelitate textul pe care îl copia, fragmentul citat nu poate reprezenta o intervenție proprie. Ținînd seama de acest fapt, este evident că *În știre să vă fie, oamenilor* nu descinde din *Pravila de ispravă oamenilor*. Ipoteza inversă, a copierii pravilei manuscrise citate de pe *Codex Sturdzanus*, nu se poate susține din cauza caracterului fragmentar al „predicii" *În știre să vă fie, oamenilor*. Numeroasele asemănări și chiar identități existente între cele două texte probează însă proveniența lor dintr-un original comun.

Compararea cu fragmentul conservat în *Pravila sfinților părinți* tipărită de Coresi [42] arată o identitate perfectă a celor două texte.

În știre să vă fie, oamenilor
(f. 10^{v}/1—14)

În știre să vă fi⟨e⟩, oamenilor ! Cînd vor fi praznice mari, să veniți la besea⟨re⟩că să ascultați cuvîntul lu Dumnezeu, să vă cunoască că sînteți creștini. Iară

Pravila lui Coresi
(f. 6^{v}/9—18)

În știre să vă fie, oamenilor ! Cînd vor fi praznice mari, să veniți la besearecă să ascultați cuvîntul lu Dumnezeu, să vă cunoască că sînteți creștini. Iară

[42] Exemplarului unicat păstrat în cadrul *Manuscrisului de la Ieud* (BAR, ms. rom. 5032) îi lipsesc mai multe file, printre care și aceea care urmează actualei file 6. Vezi și Gh. Chivu, *Pravila lui Coresi*, p. 132, 159—160.

cela ce nu va veni, leapădă-se el de Dumnezeu și de fața lui. Preceape-te că sînteți botezați ! Să ascultați sfînta evanghelie și cîntările ! Iară cela ce nu va veni, anatemat să fie și Dumnezeu se mînie spre acela omu ...

cela ce nu va veni, leapădă-se el de Dumnezeu și de fața lui. Preceape-te că sînteți botezați ! Să ascultați sfînta evanghelie și cîntările ! Iară cela ce nu va [. . . . . .]

Această identitate se păstrează și atunci cînd analizăm grafia pasajelor comune și chiar punctuația acestora. Slova aflată la începutul fragmentului din *Codicele Sturdzan* imită slova majusculă corespunzătoare din tipăritura coresiană.

Greșelile de scriere semnalate anterior, înlocuirea în numai două situații a ierului mare cu ierul mic (сѣ r. 6, î.l.d. съ 6ᵛ/12 ; кь·ѣтѫрнлє r. 12, î.l.d. къ·ѣтѫрнлє 6ᵛ/18) și o singură dată a slovei ѡ prin о (ворѣ r. 3, î.l.d. вѡрѣ 6ᵛ/10) nu pot înlătura sau pune sub semnul îndoielii afirmația că *În știre să vă fie, oamenilor* este o copie de pe *Pravila* tipărită de diaconul Coresi la Brașov în cca 1560—1562.

Scribul anonim căruia îi datorăm textul a reținut, deci, din cartea brașoveană amintită două fragmente, copiate amîndouă cu același respect față de slova tipărită, *Zise Domnul* și *În știre să vă fie, oamenilor.*

IV. Apocalipsul apostolului Pavel

1. Patru sînt problemele care au reținut atenția cercetătorilor ce s-au oprit pînă în prezent asupra celei mai vechi versiuni românești a *Cuvîntului svîntului Pavel apostol de ieșirea sufletelor*, păstrată în *Codicele Sturdzan* :

a) tipul versiunii scrierii în discuție,

b) originalul ei slav,

c) data traducerii textului în limba română și

d) raportul dintre cele mai vechi versiuni românești ale acestuia.

B.P. Hasdeu a fost primul care a observat că textul păstrat între filele 11ʳ—15ᵛ ale *Codicelui Sturdzan* reprezintă o variantă a redacției prescurtate a *Apocalipsului apostolului Pavel*[43]. Redacția dezvoltată a textului alcătuit în secolul al IV-lea în scopul de a lumina pasajul din *Epistola a doua către corinteni*, cap. XII, v. 2—4 [44] (redacție netradusă în limba română, ieșită din circulație încă din secolul al XVI-lea sau nedescoperită încă), a lăsat urme numai în așa-numitele *Cugetări în ora morții* [45].

Marele învățat își baza afirmația pe compararea scrierii românești cu două versiuni slave editate, aproximativ în aceeași perioadă în care apăreau *Cuventele*, la Belgrad și Moscova [46]. Dintre acestea, cea mai mare asemănare cu textul păstrat în *Codex Sturdzanus* o prezenta apocriful tipărit la Veneția, în 1520, de Božidar Vuković. Pe baza acestei tipărituri, B. P. Hasdeu a completat, de altfel, și lacuna existentă între filele 12 și 13 ale miscelaneului românesc [47], fără însă să afirme expres că scrierea

[43] Hasdeu, CB, II, p. 410—413; vezi și Pascu, ILLR, p. 124, 125.
[44] Cartojan, CP, I, p. 62.
[45] Cf. Hasdeu, CB, II, p. 412; Pascu, ILLR, p. 124, 125; vezi și mai jos p. 105.
[46] Pentru trimiteri vezi Hasdeu, CB, II, p. 411, notele 16 și 17.
[47] Vezi Hasdeu, CB, II, p. 419.

sîrbească a stat la baza versiunii românești, cum s-a susținut ulterior în repetate rînduri [48].

Data traducerii textului în românește trebuie plasată, după opinia lui B. P. Hasdeu, înaintea anului 1560 (ar indica aceasta „forma" fragmentului din *Tatăl nostru* păstrată pe fila 11v/4—7, diferită de aceea cunoscută din *Catehismul* coresian) [49]. Termenul *a quo*, sugerat de apropierea făcută cu versiunea pusă sub tipar de Božidar Vuković și acceptat, fără a se face, totuși, o afirmație categorică în acest sens, este anul 1520 [50].

Textul păstrat în manuscrisul sturdzan este, deci, o copie a unei versiuni anterioare [51]. Din același original descinde, după părerea lui N. Drăganu, versiunea păstrată în *Codicele Todorescu* [52] și aceea reprezentată de cele două pagini cunoscute sub numele *Apocriful Iorga* [53]. Analiza întreprinsă de același filolog a arătat că o altă versiune veche a *Apocalipsului apostolului Pavel*, anume aceea cuprinsă în *Codicele Martian*, este o copie „cît se poate de fidelă" a textului corespunzător din *Codicele Todorescu* [54].

2. Prezentarea făcută în paragraful anterior poate lăsa impresia că la toate problemele ridicate de cea mai veche versiune românească păstrată a *Apocalipsului apostolului Pavel* s-au dat răspunsuri satisfăcătoare. Cu toate acestea, certe sînt, după părerea noastră, numai două concluzii: apartenența textului din *Codicele Sturdzan* la versiunea scurtă a apocrifului în discuție și descendența directă a *Codicelui Martian* din *Codicele Todorescu*. Asupra celorlalte aspecte enumerate ne vom opri în continuare. Vom analiza mai întîi raportul de filiație dintre cele mai vechi versiuni românești ale *Cuvîntului svîntului Pavel apostol* (*Codicele Sturdzan*, *Codicele Todorescu*, *Apocriful Iorga* și ms. rom. 4928 BAR), insistînd în primul rînd asupra unor pasaje ignorate de N. Drăganu și atrăgînd în discuție și *Apocriful Iorga*, considerat, pînă nu de mult, pierdut [55]. În final, pe baza informațiilor obținute, vom încerca să stabilim tipul relațiilor de filiație dintre această versiune și tipăritura sîrbească din 1520 [56].

3. Oprindu-se în 1921 asupra raporturilor dintre versiunile *Apocalipsului apostolului Pavel* din *Codicele Sturdzan* și *Codicele Todorescu*, Giorge Pascu aducea în sprijinul afirmației că ambele texte au un original comun (fiind exclusă însă descendența ultimului text din cel dintîi), frag-

---

[48] Sextil Pușcariu, *Istoria literaturii române. Epoca veche*, Sibiu, 1930, p. 82—83; Al. Piru, *Literatura română veche*, ediția a II-a, București, 1962, p. 69; *Istoria literaturii române*, I, București, 1970, p. 303. Părerea apare și la Drăganu, DM, p. 86, care, în ciuda constatării că extensiunea textului pierdut dintre filele 12 și 13 ale *Codicelui Sturdzan* este alta decît aceea din tipăritura sîrbească, afirmă că „mersul ideilor..., deși mai dezvoltat, e același cu al contextului slavic". Opinia lui N. Drăganu a fost preluată de N. Cartojan (Cartojan, CP, I, p. 65, 68; idem, *Istoria literaturii române vechi*, I, București, 1940, p. 68—69).

[49] Hasdeu, CB, II, p. 413—414.

[50] Vezi lucrările citate în nota 48.

[51] Hasdeu, CB, II, p. 414; Drăganu, DM, p. 85; Gheție, BD, p. 316.

[52] Drăganu, DM, p. 64, nota 1; vezi și Pascu, ILLR, p. 142—143.

[53] Facsimilul celor două pagini din textul considerat multă vreme pierdut a fost reprodus în N. Iorga, *Istoria românilor. IV. Cavalerii*, București, 1937, fig. 13 (între p. 114 și 115). Pentru opinia lui N. Drăganu, vezi articolul *Un manuscris de apocrif religios ardelean din sec. al XV-lea?*, în DR, IX, 1936—1938, p. 219—220.

[54] Drăganu, DM, p. 173—176; cf. Cartojan, CP, I, p. 66, unde opinia lui N. Drăganu este preluată greșit (o corectare în același sens cu noi a făcut și N. Drăganu în recenzia cărții lui N. Cartojan, publicată în AIIN, V, 1928—1930, p. 549).

[55] Vezi Gh. Chivu, *Date noi despre* **Apocriful Iorga**, în LR, XXVII, 1978, nr. 5, p. 519—521.

[56] Vezi, pentru aceasta, Hasdeu, CB, II, p. 415—425.

mentul conservat în manuscrisul editat de N. Drăganu pe fila 50v/10—17 [57]. În cadrul acestuia, scribul copiase de două ori contextul *iară din rostul loru grăiaşte diiavolul.*

Compararea atentă a pasajelor corespunzătoare din manuscrisele în discuţie arată însă că G. Pascu nu a adus în sprijinul afirmaţiei sale cel mai bun argument, întrucît dispunerea cuvintelor în *Codicele Sturdzan* putea favoriza greşeala semnalată.

Codicele Sturdzan (f. 12v/12—15)[58]	*Codicele Todorescu* (f. 50v/10—17)
. . . . . cruce o ţin în mînile sale, iară din rostul loru grăieşte diavolul ; iară svîntul botedzul nu-l păzescu ...	. . . cruce o ţin în mînile sale, iară din rostul loru grăiaşte diiavolul *iară din rostul loru grăiaşte diiavolul* ; iară svîntul botedzul nu-l păzescu...

Ştergerea slovei ш înaintea cuvîntului *dereptii* de pe fila 68r/16 arată apoi că scribul căruia îi datorăm *Codicele Todorescu* avea în faţă un text în care exista, exact ca în *Codicele Sturdzan*, cuvîntul *şerbii*.

Codicele Sturdzan (f. 15r/13—16)	*Codicele Todorescu* (f. 68r/12—68v/2)
Aşa mă purtă ingerul şi-mi arătă de să ştiţi toţi că nu lasă Dumnedzeu *şerbii* şi slugile sale în ponoslul necuraţilor.	Aşea mă poartă ingerul şi-mi arată de să ştiţi toţi că nu lasă Dumnedzeu ş *dereptii* şi slugile sale in pouoslul necuraţilor.

Este deci *Apocalipsul apostolului Pavel* din *Codicele Todorescu* o copie a textului corespunzător din *Codicele Sturdzan*, aşa cum sugerează cele două situaţii discutate? Vom încerca să răspundem analizînd alte două diferenţe constatate prin colaţionarea textelor.

Codicele Sturdzan	*Codicele Todorescu*
... De *ocărîle* voastre fugiiu eu şi cu putere şi sila lu Hristos mă îngrădiiu. (f. 15r/11—13)	... De *cărările* voastre fugiiu eu şi cu puteare şi cu sila lui Hristos mă îngrădiiu. (f. 68r/9—12)
... iară ei îmblîndu în cetăţi dereptu sfîntu cuvîntul tău şi sîntu ucişi şi dzua şi noapte, iară *inima* lor iaste miloasă. (f. 11v/14—17)	... iară ei îmblîndu în cetăţi dereptu svîntu cuvîntul tău şi sîntu ucişi şi dzua şi noaptea, iară *mîna* loru iaste miloasă. (f. 49r/1—7)

Oprindu-se asupra primului pasaj citat, N. Drăganu credea că „în manuscriptul de pe care copiau copiştii *Codicelui Todorescu* şi *Codicelui Sturdzan* probabil era scris *din greşeală* (s.n.) *cîrăle*, astfel amîndoi au trebuit să îndrepte, dar în vreme ce cel dintîiu îndreaptă corect [*cărările* — n.n.], al doilea a înţeles rău textul şi scrise *ocărîle* (dracilor !) ceea ce n-are înţeles" [59].

---

[57] Pascu, ILLR, p. 142—143.

[58] Dispoziţia în rînd a cuvintelor din fragmentul citat mai jos o respectă, pe cît posibil, pe aceea din manuscrisul sturdzan.

[59] Drăganu, DM, p. 64, nota 1.

Textul sîrbesc publicat de B. P. Hasdeu în aparatul critic al *Cuvintelor* (къснꙑі ваше извѣгълъ есмь Христа моего силою wграждаема)[60] nu susține, după opinia noastră, ipoteza lui N. Drăganu, întrucît termenul *cărare* nu face parte din seria echivalentelor românești ale v. sl. къзнь „viclenie, cursă, înșelăciune". Sensul exact al pasajului slavon citat fiind „am fugit de cursele (de înșelăciunile) voastre și m-am apărat cu puterea Dumnezeului meu", constatăm că apariția cuvîntului *cărare* este greu de explicat și printr-o eventuală substituție sinonimică [61].

În aceste condiții credem că în originalul celor două texte trebuie să fi fost *caznele*, apărut prin confuzia lui къзны (reflex al v. sl. къзнь) „viclenie, înșelăciune, cursă" cu казны „caznă, chin". În cadrul uneia dintre copii termenul *caznele* a fost înlocuit cu *ocările* „batjocurele" [62], păstrat în *Codicele Sturdzan*, dar înlocuit greșit cu *cărările* în *Codicele Todorescu*.

Cel de-al doilea fragment citat consemnează din nou o interpretare greșită a unei forme dintr-un text anterior : *inimă* pentru *mînă*. Apelînd la același text slavon editat de Božidar Vuković (прѣходеще из града въ градъ за слово твое светлоіе и прѣпоꙗсани дьнь и ношь къ роукаѣ имоуще милостиню „Și mergeau din oraș în oraș pentru cuvîntul tău luminos și sînt încinși ziua și noaptea, avînd în mîini milostenie") [63], constatăm, invers decît în cazul anterior, că forma corectă este păstrată în *Codicele Todorescu*. Faptul exclude, după părerea noastră, concluzia pe care exemplele discutate anterior o sugerau, anume descendența versiunii *Apocalipsului apostolului Pavel* aflată în *Codicele Todorescu* din aceea păstrată în *Codicele Sturdzan*. Ambele versiuni sînt copii independente ale aceluiași original, localizabil, după datele de care dispunem [64], în sud-estul Transilvaniei sau în Muntenia.

4. Compararea întregului *Apocrif Iorga* [65] cu versiunile *sturdzană* și *Todorescu* ale scrierii acum în discuție arată că cele trei texte au la bază aceeași traducere românească a *Apocalipsului apostolului Pavel*.

Aparent puțin semnificativă pentru raporturile de filiație, compararea porțiunii păstrate în toate cele trei versiuni relevă un prim fapt demn de reținut : *Apocriful Iorga* este mai apropiat de *Codicele Todorescu* decît de *Codicele Sturdzan* [66] (în situațiile nu prea numeroase în care cele două codice oferă soluții divergente). Citățm pentru exemplificare doar două contexte :

---

[60] Hasdeu, CB, II, p. 424.

[61] Ipoteza existenței în original a formei corecte *cîrăle* „cicălelile, certurile continue, clevetirile", ipoteză sugerată de comentariul lui N. Drăganu, nu este nici ea susținută de sensurile v.sl. къзнь. În *Codicele Todorescu*, к din кждлє este scris, de altfel, peste o altă slovă, greu de identificat.

[62] Sensul „ocară, batjocură" pentru cuvîntul *caznă* este înregistrat în *Lexiconul de la Buda* (vezi DA, s.v.). În același dicționar, căruia i se adaugă însă și monografia consacrată graiului moților de Teofil Frâncu și George Candrea, a fost atestat și sensul „a batjocori" pentru verbul *a căzni* (vezi DA, s.v.).

[63] Hasdeu, CB, II, p. 417.

[64] Vezi mai sus p. 67—68; pentru proveniența sudică a versiunii din *Codicele Todorescu* citățm fonetismele *frimseațea* (f. 64r/15) și *zese⟨ră⟩* (f. 66v/16), ultimul aflat într-un context în care *Codicele Sturdzan* consemnează forma cu *dz*.

[65] Vezi Gh. Chivu, *Date noi despre* **Apocriful Iorga**, p. 519—521.

[66] Cînd facem această afirmație nu avem în vedere diferențele fonetice și morfologice, datorate, de obicei, copiștilor.

Codicele Sturdzan	*Codicele Todorescu*	*Apocriful Iorga*
mintu unii cătră *alți* cu furtușagure (f. 12v/7—8)	mîntu unii cătră *alalți* cu furtușaguri (f. 50v/1—3)	mîntu uni⟨i⟩ pre *alalți* cu furtușaguri (f. 180r/3—5)
și-ș varsă sîngele și-s grăbitori *în fărădelegi* (f. 12v/9—10)	și-ș varsă sîngele și-s grăbitori ⟨...⟩ *fărădeleage* (f. 50v/4—7)	și-și varsă singele și-s grăbitori ⟨...⟩ *fărădeleage* (f. 180r/7—10)

Forma consemnată pe fila 180r/6 a *Apocrifului Iorga* (*cuvinte* în loc de *curvie*, cum apare în *Codicele Sturdzan*, f. 12v/8, și în *Codicele Todorescu*, f. 50v/3) pare să clarifice raporturile de filiație dintre cele mai vechi versiuni românești ale *Apocalipsului apostolului Pavel*. Contextul în care apare această diferență :

Codicele Sturdzan	*Codicele Todorescu*	*Apocriful Iorga*
mîntu unii cătră alți cu furtușagure și cu *curvie* și cu zavistii (f. 12v/7—9)	mîntu unii cătră alalți cu furtușaguri și cu *curvie* și cu zavistie (f. 50v/1—4)	mîntu uni⟨i⟩ pre alalți cu furtușaguri și cu *cuvinte* și cu zavistii (f. 180r/3—7)

ne face să credem că originalul a putut avea o formă mai apropiată de *Apocriful Iorga*, spre aceeași concluzie conducîndu-ne și numeroasele adaosuri consemnate în scrierea citată față de *Codicele Todorescu* [67] (porțiunile respective nu au fost păstrate în *Codicele Sturdzan*).

În aceste condiții cele două miscelanee în discuție (*Sturdzan* și *Todorescu*) ar avea la bază o copie cu greșeli a originalului din care descinde (direct sau prin intermediar) *Apocriful Iorga*.

Absența pasajului corespunzător fragmentelor citate din textul sîrbesc editat de Božidar Vuković [68] ne determină însă să nu eliminăm, cel puțin teoretic, posibilitatea ca forma *cuvinte* să reprezinte o transcriere greșită a termenului *curvie* aflat în original. Dacă această ipoteză este cea adevărată, și nu aceea expusă anterior, atunci se poate stabili numai ceea ce știam deja : *Apocriful Iorga* și versiunile *sturdzană* și *Todorescu* ale *Apocalipsului apostolului Pavel* sînt copii ale unui original comun.

Citatele pe care le reproducem în continuare arată, în sfîrșit, că ipoteza descendenței *Apocrifului Iorga* din *Codicele Todorescu* (ipoteză permisă de asemănările constatate anterior între cele două scrieri) nu poate fi reținută. În primul dintre ele, cuvintele existente în plus în *Apocriful Iorga* sînt, am spune, indispensabile pentru înțelegerea textului păstrat în *Codicele Todorescu*.

Codicele Todorescu (f. 62v/2—6)	*Apocriful Iorga* (f. 176v/13—17)
Ce plîngi, Pavele? Au mai milostiv ești tu de ⟨...⟩ Dumnedzeu ⟨...⟩ dulce iaste și ⟨...⟩ veade, că iaste giudeț?	Ce plîngi, Pavele? Au mai milostivu ești tu decîtu *domnul* Dumnedzău *carele* dulce iaste și *toate le* veade, că iaste giudețu?

[67] Vezi pentru aceasta Gh. Chivu, *Date noi despre* Apocriful Iorga, p. 515—516.
[68] Vezi Hasdeu, CB, II, p. 418.

În cel de-al doilea ele, putînd fi considerate cu greu drept un adaos dacă avem în vedere clarificarea pe care o aduc sensului pasajului, dovedesc existența unor lacune în *Codicele Todorescu*.

Codicele Todorescu
(f. 53^{v}/9—15)

Și vădzuiu nește feate îmbrăcate în veșminte spurcate și vădzuiu patru îngeri iuți și pune nește verigi arse de fieru ⟨...⟩ și le arunca în mu⟨n⟩că.

Apocriful Iorga
(f. 176^{r}/5—12)

Și vădzuiu niște feate îmbrăcate în veșminte spurcate și vădzuiu 4 îngeri iuți și purea niște verigi arsă de feru **în** *îngrumadz⟨i⟩ featelor* și le arunca în muncă.

Dacă supozițiile noastre sînt adevărate, atunci cele mai vechi versiuni românești ale *Apocalipsului apostolului Pavel* au la bază aceeași traducere românească a scrierii de care ne ocupăm. Nu este exclus ca *Apocriful Iorga* să reprezinte o copie (directă sau prin intermediar) a textului din care derivă indirect textele corespunzătoare din *Codicele Sturdzan* și *Codicele Todorescu*.

5. Dintre manuscrisele românești păstrate în fondurile Bibliotecii Academiei Române din București, manuscrise care conțin, printre alte scrieri , și apocriful de care ne ocupăm, ne-a reținut în mod deosebit atenția acela care poartă numărul 4928. Miscelaneul nu cuprinde însemnări cu privire la data și locul scrierii sale, dar N. Cartojan îl încadra între textele secolului al XVII-lea [69], iar particularitățile lingvistice par a indica alcătuirea lui în Țara Românească.

Compararea integrală a textului păstrat între filele 222^{v}/3 și 225^{v} ale manuscrisului citat cu versiunile deja discutate ale *Apocalipsului apostolului Pavel* arată existența a numeroase asemănări. unele dintre ele greu de explicat printr-o întîmplătoare traducere identică sau prin folosirea aceluiași text slavon.

Codicele Sturdzan
(f. 14^{r}/13—14^{v}/1)

Și de trei ori grăiră lui : „Suflе⟨te⟩, cunoaș[e]-ți trupul tău de ⟨unde⟩ ai ieșit ! Dosto⟨i⟩nic ești și iară te veri întoarce în trupul tău la dzua de înviere de să priimești ce-ți e gătit cu toți drepții.

Ms. rom. 4928
(f. 225^{r}/12—17)

Și de trei ori îi ziseră lui : „Suflete, cunoaște trupul tău din carele ai ieșit, că ți să cade ție iarăș în trupul tău a te întoarce în zioa învierii ca să iai ceale ce-ți sînt gătite împreună cu toți drepții.

Diferențele existente chiar și în pasajul citat ar putea fi explicate, dacă acceptăm ipoteza unui original comun, printr-o eventuală prelucrare a textului de bază, în versiunile „vechi" ale apocrifului sau, dimpotrivă, în cele mai „noi", reprezentate de ms. rom. 4928[70].

Soluția diferită oferită de cele două grupe de texte în pasajul următor nu poate avea însă ca explicație decît o greșeală comună *Codicelui Sturdzan* și *Codicelui Todorescu* [71].

[69] Cartojan, CP, I, p. 70. În fișierul secției manuscrise a BAR, ms. rom. 4928 este considerat a fi alcătuit în secolul al XVIII-lea.

[70] Din același original cu ms. rom. 4928 descind ms. rom. 5945 și ms. rom. 2338 păstrate la BAR și datate sau databile în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Aceste trei manuscrise „mai noi" formează un grup unitar și „se opun" împreună versiunilor păstrate în *Codicele Sturdzan*, în *Codicele Todorescu* și în ms. rom. 1764 (*Apocriful Iorga*).

[71] În *Apocriful Iorga* pasajul lipsește.

Codicele Sturdzan	*Codicele Todorescu*	*Ms. rom. 4928* [72]
(f. 11v/15—16)	(f. 49r/4—6)	(f. 223r/9)
sîntu *uciși* și dzua și noapte	sîntu *uciși* și dzua și noaptea	⟨...⟩ *încinși* și zioa și noaptea

(Textul corespunzător din versiunea sîrbească publicată în 1520 de Božidar Vuković cuprinde cuvintele прѣпоꙗсани дьнь и нощь „sînt încinși ziua și noaptea" [73].)

Cum se explică însă „adaosul" existent în versiunile *sturdzană* (f. 12v/5—17), *Todorescu* (f. 50r/13—51r/13) și în *Apocriful Iorga* (f. 179v/17—180v/12), față de textul corespunzător păstrat în ms. rom. 4928 ? [74]

Apocriful Iorga (f. 179v/11—180r/4)[75]

„Ei răspundu : « Noi virimu de la oamiri botedzați în numele tău, iară ei facu voia trupului său de grămădescu păcate pre păcate *de să spurcă cu lucruri reale, cu preaiubire și clevetescu și mîntu uni⟨i⟩ pre alalți cu furtușaguri și cu cuvinte și cu zavistii și-și varsă singele și-s grăbitori în fărădeleage și calcă porunca ta și ⟨în⟩ toate lucrurile ⟨să⟩ spurcă. Crucea o ținu în mînule sale, iară din rostul lor grăiaște diiavolul, iară sfîntul botedzu nu-l păzăscu și praznicele sfinte a tale și a 7 dzi, sfînta dumirecă, ei nu păzăscu și nu ascultă sf⟨i⟩ntele cărți și sfînta evanghelie, cuvîntul tău, și nu cheamă mișei⟨i⟩ în numele tău de să-i miluiască și nu să postescu. Din păcatele sale ei să roagă,* iară nice o rugăciune curată nu iasă dintr-inima lor. Ce lipsă iaste și noa⟨uo⟩ de ei de să slujimu noi lor, cindu ei numai ce iubăscu păcatele? »"

Ms. rom. 4928 (f. 223v/2—8)

„Iar ei grăiră : «Noi am venit de la aceia carii cheamă numele tău și fac îngăduința trupului, grămădind păcat preste păcat și nici o rugăciune cu inemă curată nefăcînd. Dar de ce treabă iaste noauo a sluji unor păcătoși ca aceștia ? »"

Este, oare, versiunea reprezentată de ms. rom. 4928 o prelucrare masivă a aceleia din care descind copiile *Apocalipsului apostolului Pavel* din *Codicele Sturdzan*, *Codicele Todorescu* și *Apocriful Iorga*? Credem că nu, întrucît textul sîrbesc apărut în 1520 la Veneția nu conține nici el fragmentul discutat mai sus : ѡни же глаголаше : мьі прїидохомь ѡть ѡнѣхь нарицающїихь име твоіе, пльти, оугодиꙗ твореше и прикладающе грѣхь кь грѣхꙋ и ниединое молитвьі чистимь сѹдцемь не сьтвор'ше. что бо потрѣба намь слоужить таковьмь грѣшникомь? („Iară ei spuseră : « Noi am venit de la aceia care invocă numele tău, fac plăcerea trupului și adaugă păcat peste păcat și nici o rugăciune cu inimă curată nu fac. De ce ne este necesar să slujim unor astfel de păcătoși ? »")[76].

[72] În ms. rom. 5945 intîlnim, în fragmentul în discuție, forma *încinși*, faptul fiind o dovadă în plus pentru legătura strînsă existentă între cele două copii ale *Apocalipsului apostolului Pavel*. Soluția oferită de ms. rom. 2338 (*uciși*, f. 72v/14) devine, în aceste condiții, argument pentru descendența versiunilor „vechi" și „noi" ale apocrifului din același original.

[73] Vezi Hasdeu, CB, II, p. 417.

[74] Fragmentul în discuție lipsește, de asemenea, din ms. rom. 2338 și 5945.

[75] Reproducem fragmentul în discuție după *Apocriful Iorga*, întrucît *Codicele Sturdzan* este lacunar în porțiunea corespunzătoare. Cuvintele culese cursiv nu au corespondent în ms. rom. 4928.

[76] Vezi Hasdeu, CB, II, p. 418.

Concluziile nu pot fi, în aceste condiţii, decît două :

a) versiunile *Apocalipsului apostolului Pavel* păstrate în *Codicele Sturdzan*, *Codicele Todorescu*, ms. rom. 1764 (*Apocriful Iorga*) şi ms. rom. 4928 sînt copii ale aceleiaşi traduceri româneşti a apocrifului în discuţie ; această traducere, conservată mai fidel în ms. rom. 4928, a fost prelucrată masiv în textul care a stat la baza celor mai vechi versiuni româneşti păstrate ale textului de care ne-am ocupat, *Codicele Sturdzan*, *Codicele Todorescu* şi *Apocriful Iorga* ;

b) *Apocalipsul apostolului Pavel* din ms. rom. 4928 aparţine unei traduceri româneşti diferite de aceea reflectată în *Codicele Sturdzan*, *Codicele Todorescu* şi *Apocriful Iorga*.

Prima dintre ipoteze, după părerea noastră mai aproape de adevăr, are în favoarea sa asemănările, este drept puţine, dintre ms. rom. 4928, pe de o parte, şi versiunile *sturdzană*, *Todorescu* şi *Iorga* ale textului analizat, pe de altă parte, şi prezenţa formei *ucişi* (pentru *încinşi*), deopotrivă în ultimele manuscrise enumerate şi în ms. rom. 2338, copie indiscutabilă a unui original comun cu ms. rom. 4928 [77].

Pentru cea de-a doua concluzie pledează, normal, diferenţele constatate între cele două grupe de texte (vezi în special „adaosul" semnalat anterior) şi marea asemănare a apocrifului păstrat în ms. rom. 4928 cu acela tipărit de Božidar Vuković în 1520.

6. Raporturile dintre cele mai vechi versiuni româneşti ale *Apocalipsului apostolului Pavel* fiind, după opinia noastră, clarificate, mai avem de răspuns la o singură întrebare : care este locul tipăriturii lui Božidar Vuković în stema de filiaţie a apocrifului asupra căruia ne-am oprit ? Sau, mai precis, a fost utilizată cartea tipărită în 1520 la Veneţia pentru efectuarea primei traduceri în limba română a *Apocalipsului apostolului Pavel*, cum s-a afirmat adesea ? [78]

Răspunsul depinde, după părerea noastră, de opţiunea pentru una sau alta dintre ipotezele enunţate anterior cu privire la legăturile dintre textul care a stat la baza versiunilor *sturdzană*, *Todorescu* şi *Iorga* şi acela din care descinde scrierea corespunzătoare aflată în ms. rom. 4928.

Considerînd corectă afirmaţia că cele două grupe de texte descind din traduceri diferite, tipăritura sîrbească devine punct de referinţă numai pentru copia păstrată în ms. rom. 4928, originalul celorlalte scrieri enumerate trebuind raportat la o versiune slavonă cu altă întindere şi structură.

Cartea tipărită de Božidar Vuković va fi însă inclusă în stema de filiaţie a *Apocalipsului apostolului Pavel* din *Codicele Sturdzan* dacă optăm pentru ipoteza potrivit căreia toate copiile discutate au la bază acelaşi original. Locul pe care-l va ocupa lucrarea citată în această stemă va trebui să fie concretizarea ideii că traducerea în româneşte a *Apocalipsului apostolului Pavel* s-a făcut după un text slavon asemănător cu acela tipărit în anul 1520 la Veneţia.

Orice altă afirmaţie este riscantă atîta timp cît nu se va fi făcut un studiu asupra filiaţiei versiunilor slave ale apocrifului.

Consecinţa acceptării acestor ipoteze pentru datarea transpunerii scrierii analizate în limba română este uşor de bănuit : prima versiune

---

[77] Vezi, mai sus, notele 70 şi 72.
[78] Vezi, mai sus, nota 48.

românească a *Apocalipsului apostolului Pavel* a putut apărea, deci, și înainte de anul 1520.

7. Cercetarea întreprinsă asupra relației *Apocalipsului apostolului Pavel* din *Codicele Sturdzan* cu cele mai vechi copii românești ale apocrifului arată că textul sturdzan are la bază un original din care descind și scrierile similare păstrate în *Codicele Todorescu*, în ms. rom. 1764 de la Biblioteca Academiei Române din București (*Apocriful Iorga*) și, foarte probabil, aceea din ms. rom. 4928 aflat în același fond.

La baza traducerii din care derivă versiunea *sturdzană* a *Apocalipsului apostolului Pavel* s-a aflat un text slavon asemănător cu acela pus sub tipar la Veneția de sîrbul Božidar Vuković [79].

V. Apocalipsul Maicii Domnului

1. Informațiile bibliografice referitoare la acest apocrif, creat după modelul *Apocalipsului apostolului Pavel* [80] și tradus în limba română după un original redactat în slavonă [81], sînt puțin numeroase.

B. P. Hasdeu afirma, în momentul editării celei mai vechi versiuni românești, păstrată în *Codicele Sturdzan*, că ne aflăm în fața unei copii de pe o scriere anterioară [82]. Din traducerea românească ce a stat la baza scrierii din *Codicele Sturdzan*, traducere databilă, potrivit opiniei lui B. P. Hasdeu, cel tîrziu la mijlocul secolului al XVI-lea [83], derivă în mod independent și scrierea similară aflată în *Codicele Todorescu* [84]. Acest ultim text a fost reprodus cu fidelitate de copistul *Codicelui Marțian* [85].

O versiune mai amplă a apocrifului, cuprinzînd și episodul călătoriei Maicii Domnului în rai, se păstrează, alături de o copie a *Catehismului* coresian, într-un alt manuscris ce a aparținut lui Iuliu Marțian. Această ultimă versiune descinde dintr-o altă traducere a *Apocalipsului Maicii Domnului*, mai apropiată, după cum afirmă N. Cartojan [86], de textul grecesc care i-a stat la bază.

În sfîrșit, într-un manuscris copiat în Moldova, la finele secolului al XVIII-lea, de ieromonahul Giorgi Antonovici, Emil Turdeanu a descoperit o versiune a scrierii ce „se leagă, printr-un șir nenumărat de copii intermediare, de cea mai veche redacție românească, păstrată în *Codicele Sturdzan*" [87].

---

[79] Vezi și Gh. Chivu, *Localizarea și filiația textelor din* Codicele Sturdzan, p. 85—91; Ion Gheție, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, 1985, p. 366.

[80] Cartojan, CP, I, p. 73.

[81] Hasdeu, CB, II, p. 301, 303; Ov. Densusianu, *Istoria literaturei române* (curs litografiat), [București], 1898, p. 82; Cartojan, CP, I, p. 71; Ion Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 371.

[82] Hasdeu, CB, II, p. 247; vezi și Drăganu, DM, p. 88—89; Gheție, BD, p. 316.

[83] Hasdeu, CB, II, p. 301; vezi și Drăganu, DM, p. 89; cf. Ion Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 371—372, unde, constatîndu-se că textul pus de B. P. Hasdeu în paralel cu versiunea sturdzană nu explică toate particularitățile scrierii românești, se afirmă că identificarea originalului slavon și, implicit, datarea traducerii apocrifului în limba română sînt încă teme de cercetat.

[84] Drăganu, DM, p. 89.

[85] *Ibidem*, p. 173—176. Potrivit lui Fl. Dudaș (*Manuscrise românești medievale din Crișana*, Timișoara, 1986, p. 117), în cadrul *Păucenici lui Alexandru-vodă*, manuscris bihorean din 1679—1680, există un *Apocalips al Maicii Domnului* „prezentînd o versiune identică cu cel din cadrul *Codicelui Todorescu*".

[86] Cartojan, CP, I, p. 75; vezi și N. Drăganu, [Recenzie la] N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, I, p. 550.

[87] E. Turdeanu, *Un manuscris miscelaneu necunoscut*, București, 1932, p. 8, nota 2 (extras din „Arhiva pentru știința și reforma socială", X, 1932, nr. 1—4).

2. În fondurile Bibliotecii Academiei Române din București se păstrează, în afara *Codicelui Sturdzan*, doar două miscelanee scrise înaintea anului 1700, care conțin *Apocalipsul Maicii Domnului*. Acestea sînt *Codicele Todorescu* (ms. rom. 5484, f. 28r—47r, 54r—61v) și *Codicele Marțian* (ms. rom. 5485, f. 1r—24r/7) [88].

Relația dintre cele mai vechi copii românești ale apocrifului în discuție a fost studiată, în urmă cu peste șase decenii, de N. Drăganu [89]. Considerînd indiscutabilă doar afirmația că *Apocalipsul Maicii Domnului* din *Codicele Marțian* reprezintă o copie „cît se poate de fidelă" a textului corespunzător din *Codicele Todorescu* [90], ne vom opri în continuare asupra raporturilor de filiație dintre celelalte două miscelanee. Vom aduce în discuție, pe cît posibil, contexte ignorate de N. Drăganu în studiul introductiv al ediției publicate în 1914.

3. Ideea descendenței versiunilor *Apocalipsului Maicii Domnului* păstrate în *Codicele Sturdzan* și *Codicele Todorescu* din același original este deja un loc comun în studiile de specialitate. Similitudinile și, adesea, chiar identitățile de text constatate prin compararea celor două scrieri, alăturate unor omisiuni în comun [91], sînt dovezi certe în acest sens.

Compararea versiunilor *sturdzană* și *Todorescu* ale *Apocalipsului Maicii Domnului* arată însă existența a numeroase deosebiri.

Cele mai multe dintre acestea constau în modificarea topicii cuvintelor:

Codicele Sturdzan
(f. 19r/1—4)
Și dzise îngerul cela ce strejuiia munca: „Căce nu grăiți cătră sfînta maica lu Hristos?"

Codicele Todorescu
(f. 32r/13—32v/1)
îngerul cela ce străjuiia munca dzise: „Căce nu grăiți cătră svînta maica lui Hristos?"

sau în înlocuirea unui termen cu altul:

Codicele Sturdzan
Bucură-te, arhanghele Mihaile, că e *povelenia* Sfîntului Duhu!
(f. 16v/15—17)
Și dzise preasfînta: „Cîte munci sîntu iuo să mu⟨n⟩cescu *gintu omenescu*?" Și dzise arhanghel Mihail: „Muncile n-au număru!" Și deschisă arhanghel spre apus iadul și vădzu preasfînta maica lu Hristos multe munci *gintul⟨ui⟩ omenescu*, bărbați și muieri.
(f. 17v/4—11) [92]

Codicele Todorescu
Bucură-te, arhanghel Mihail, că e *dzisa* Svîntului Duh!
(f. 29v/3—5)
Și dzise preasvînta: „Cîte munci sîmtu iuo se muncescu *roduri omenești*?" Și dzise arhanghel Mihail: „Muncile n-au număru!" Și deschise arhanghel spre apus iadul și vădzu preasvînta maica lui Hristos multe munci *rodului omenescu*, bărbați și muieri.
(f. 30v/2—13)

---

[88] Am arătat în articolul *Date noi despre* Apocriful Iorga, p. 510 că textul aflat pe filele 176—180 din ms. rom. 1764 aparține *Apocalipsului apostolului Pavel*, și nu *Apocalipsului Maicii Domnului*.

[89] Drăganu, DM, p. 89, 173—176.

[90] *Ibidem*, p. 173.

[91] Cf. *ibidem*, p. 200, nota 1.

[92] Pentru acest tip de substituire lexicală, vezi și contextele aflate pe fila 31r/3—6 în *Codicele Sturdzan* și pe fila 55v/5—9 în *Codicele Todorescu*.

În alte cîteva situații copistul *Codicelui Todorescu* a transcris greșit un text care avea o formă apropiată (dacă nu identică) cu aceea a *Apocalipsului Maicii Domnului* din *Codicele Sturdzan*. „La pag. 66/f. 32v, r. 5—6", nota în 1914 N. Drăganu [93], „fusese scris *că că dzădzâcé smoală* (ca în *Codex Sturdzanus*, p. 37, Cuvente, II, p. 320), iar copistul manuscriptului, adăogînd printre șire *us* și *ță și*, apoi ștergînd pe *dză* al doilea, îndreaptă în *că câdzusă ceață și smoală*".

Codicele Sturdzan (f. 19r/4—7)	*Codicele Todorescu* (f. 32v/1—6)
... din veacu se munciia ei și nu pute vede lumina și nu putură căuta în susu *că dzăcca smoală pre ei.*	... di⟨n⟩ veac să munciia ei și nu putea vedea lumina și nu putură căuta în susu *că cădzusă ceață și smoală pe ei.*

Printr-un mod de procedare similar se explică forma *au dzic* (f. 35v/9), contaminare între *au dzis* și *dzic*, păstrată în *Codicele Sturdzan*.

Codicele Sturdzan (f. 21v/6—9)	*Codicele Todorescu* (f. 35v/7—11)
Aceia-su ceia ce-au giuratu pre cinstita cruce *și dzicu*: „Așa-mi agiute Dumnedzău și sila cruciei!"	Aceia-s ceia ce a⟨u⟩ giurat pre cinstita cruce și *au dzic*: „Așea-mi agiute Dumnedzeu și sila crucei!"

Pe fila 38v/8—9 copistul *Codicelui Todorescu* a scris inițial *spînzurat* (față de *spîndzurați* din *Codicele Sturdzan*), cu intenția probabilă de a acorda participiul cu substantivul *nărod*. Copiind însă greșit în continuare termenul *bărbați*, revine asupra formei emendate și o modifică, potrivit cu textul avut în față, după care anulează și cuvîntul copiat prin anticipare.

Codicele Sturdzan (f. 24r/7—10)	*Codicele Todorescu* (f. 38v/7—10)
Și de stilpurile *era spîndzurați* nărod multu, bărbați și muieri, de limbi.	Și de stilpuri *era spîndzurați* ~~bărbați~~ nărod multu, bărbați și muieri, de limbi.

Și, în sfîrșit, un ultim context în care scribul versiunii *Todorescu* a *Apocalipsului Maicii Domnului* face o greșeală tipică de copist, analizînd o eventuală grafie ⟨пн⟩скѕпїн în *și* plus *scumbii* (= scumpii) și ștergînd apoi cele două cuvinte din cauză că le considerase, probabil, repetarea formei existente anterior în text.

Codicele Sturdzan (f. 28v/6—10)	*Codicele Todorescu* (f. 43v/13—44r/3)
... și bețivii și scumpii și nemilostivii; și giudecii *și episcupii* și patriarșii; și împărații ceia ce n-a⟨u⟩ făcut voia lu Hristos...	... și bețivii și scumbii și nemilostivii; și ciudecii *și ~~scumbii~~* și patriarșii: și împărații ceia ce n-au făcut voia lui Hristos...

Descinde, oare, *Apocalipsul Maicii Domnului* păstrat în *Codicele Todorescu* din acela aflat în *Codicele Sturdzan*? Există cîteva fapte care pot sugera o asemenea ipoteză.

[93] Drăganu, DM, p. 32.

Ne referim în primul rînd la semnul existent între cuvintele *Mihail* și *cine simtu* de pe fila 33r/3 a *Codicelui Todorescu*, semn care coincide cu sfîrșitul filei 19r din *Codicele Sturdzan* și „care pare că arată locul pînă unde a ajuns un copist oarecare care copia de pe manuscriptul nostru și de unde avea să continue" [94].

Avem, apoi, în vedere două lacune existente în primul miscelaneu citat, lacune posibil de explicat prin așezarea cuvintelor în cel de-al doilea :

Codicele Sturdzan [95]

. . . . . Veniți toți îngerii, ceia ce *viia în ceriure, și toți dereptii, ceia ce*-su dereptii lu Hristos în părăția lui și au îndrăznire a se ruga dereptu păcătoși (f. 34v/15—35r/5)

„se nu ne sculăm pînă nu se va milostivi Dumnedzeu *și se asculte pre noi*". Și arhanghel dzisă tuturoru și căzdu însuși pre fața sa (f. 35r/9—13)

Codicele Todorescu

Veniți toți îngerii ceia ce ⟨...⟩ -su dereptii lui Hristos în părăția lui și au îndrăznire a se ruga dereptu păcătoș (f. 60v/2—6)

„... să nu ne sculăm pînă nu se va milostivi Dumnedzău" ⟨...⟩ arhanghel ⟨...⟩ tuturor și căzdu însuși pre fața sa (f. 60v/12—61r/1)

Alte omisiuni, destul de numeroase de altfel [96], arată însă că persoana care a transcris *Codicele Todorescu* putea să nu aibă în față textul corespunzător din *Codicele Sturdzan* [97], ci, cel mult, o copie de pe acesta, copie în care, eventual, cele două lacune semnalate anterior existau deja.

O greșeală constatată în *Codicele Sturdzan* vine să argumenteze ceea ce N. Drăganu susținuse încă din 1914, după părerea noastră fără probe suficiente : versiunile *sturdzană* și *Todorescu* ale *Apocalipsului Maicii Domnului* sînt copii independente ale aceluiași text [98], localizabil, potrivit datelor lingvistice furnizate de cele două scrieri, în sud-estul Transilvaniei [99].

Codicele Sturdzan
(f. 31v/3—6)

Face-voiu o cerere de la tine să mă și eu muncescu cu creștinii, că *se-au greșitu fiii lu Dumnedzeu.*

Codicele Todorescu
(f. 56r/9—13)

Face-voiu ⟨o⟩ cearere de la tine să mă și eu muncescu cu creștinii, că *se-au grăit fiiului Dumnedzău* [100].

---

[94] *Ibidem*, p. 15.

[95] În reproducerea citatelor din *Codicele Sturdzan* am respectat, pe cît posibil, așezarea cuvintelor în rîndurile manuscrisului.

[96] Vezi *Codicele Todorescu*, f. 31r/8 (*altu întunerecu și muncă mare*), 35v/11 (*alunce îngerii tremură înaintea cruciei*), 37v/2 (*de dimineață de să meargă*) etc. (Pasajele omise au fost restabilite cu ajutorul *Codicelui Sturdzan*.)

[97] Vezi și observațiile făcute de N. Drăganu cu privire la trei lacune (f. 38r/3, 39r/14, 15) corectate marginal în *Codicele Todorescu* (Drăganu, DM, p. 45—46; afirmațiile lui N. Drăganu au fost reproduse întocmai în Pascu, ILLR, p. 141—142).

[98] Drăganu, DM, p. 89.

[99] Vezi, mai sus, p.68—69; pentru proveniența sud-est transilvăneană sau muntenească a textului din *Codicele Todorescu* vezi fonetismele: *miinile* (57r/12), *miinilor* (58r/6), *ameazăzi* 29r/1), *meazănoapte* (29r/2), *ceru(l)* (29r/10, 30r/16, 40v/16), *despuiloru* (60r/8), *rugătorul* (54r/9—10).

[100] N. Drăganu, considerînd că forma pe care o are textul în *Codicele Sturdzan* este cea corectă, a transcris greșit ultima parte a fragmentului citat din *Codicele Todorescu*: *se-au gră⟨ș⟩it fiiu lui Dumnedzău* (Drăganu, DM, p. 206).

Fragmentul corespunzător din versiunea slavonă editată de B. P. Hasdeu [101] (при іединои мл҃твѣ молю ти сѧ да вънидоу и азъ да сѧ моучю съ кр҃стьıаньі поніеже чада нарекошасѧ сн҃а моіего „Printr-o rugăciune te voi ruga să intru și eu să mă muncesc cu creștinii, pentru că oamenii s-au adresat fiului meu") arată că scribul textului din *Codicele Sturdzan* sau cineva înaintea lui a modificat un pasaj de tipul *se-au greit fiiului Dumnedzeu*, introducînd (și apoi ștergînd) slova ш între е și н din грентѹ și înlocuind pe *lui*, considerat în mod greșit articol hotărît proclitic, cu *lu*.

4. Sînt versiunile *sturzană* și *Todorescu* ale *Apocalipsului Maicii Domnului* copii directe ale originalului comun sud-est transilvănean sau muntenesc?

Vom încerca să răspundem la această întrebare analizînd alte două diferențe constatate prin compararea miscelaneelor aflate acum în discuție.

Codicele Sturdzan	*Codicele Todorescu*
Și *era* acela ceas *deștins* [102] arhanghel Mihail cu patru sute de îngeri cu elu (f. 16r/15—16v/1)	Și ~~era~~ *în* acela ceas *deștinse* arhanghel Mihail-~~cu patru~~ cu patru sute de îngeri cu el (f. 28v/8—12)
... Aceasta iaste ceea ce-au ascultatu furișu la vecinul seu și au purtat clevetele *feciorului* său (f. 22r/8—11)	... Aceaea iaste ceaea ce-au ascultat furiș la vecinul și au purtat clevetele *vecinului* său (f. 36r/14—36v/2)

Două sînt deosebirile semnificative pentru raporturile de filiație existente în primul context citat: înlocuirea lui *era deștins* cu *deștinse* și absența prepoziției *în* din *Codicele Sturdzan*.

Cea mai ușoară explicație a primei diferențe semnalate pare să se afle în dorința copistului *Codicelui Todorescu* de a pune în locul unei forme perifrastice învechite, mai puțin cunoscută, o alta sintetică, uzuală [103]. Omiterea lui *în* dintr-o locuțiune adverbială folosită frecvent în limba română veche (*în acela ceas* „imediat") trebuie considerată, din această perspectivă, o greșeală a copistului versiunii *sturdzane* a *Apocalipsului Maicii Domnului*.

Dislocarea celor doi constituienți ai formei perifrastice de mai mult ca perfect (în condițiile în care lucrările referitoare la limba română veche semnalează doar forme fără intercalări [104]) și absența prepoziției *în* din *Codicele Sturdzan* ne îndeamnă însă să emitem, evident cu prudență, și o altă ipoteză referitoare la exemplul în discuție. Ne referim la posibilitatea apariției pasajului *și era acela ceas deștins arhanghel Mihail*

---

[101] Hasdeu, CB, II, p. 353.

[102] Cuvîntul este scris дєщинсъ. B. P. Hasdeu, editînd textul (Hasdeu, CB, II, p. 312), considera că se află în fața unei forme cu *s* dur (*deștinsă*). Această interpretare și (mai puțin) segmentarea fragmentului în discuție (*Și era acela ceas; deștinsă arhaggele Mihail...*) i-au fost, probabil, sugerate de numeroasele exemple de rostire dură a consoanei în discuție atestate în textele scrise de același copist (vezi, mai sus, p. 66, 68, 69, 70).

[103] Prezența lui *era*, anulat de copist, în *Codicele Todorescu* arată că scrierea din care descind cele două texte avea o formă mai apropiată de aceea păstrată în *Codicele Sturdzan*.

[104] Vezi Candrea, PS, I, p. CXCI; Densusianu, HLR, II, p. 224—225; cf. Rosetti, ILR, p. 505.

pirntr-o falsă analiză contextuală a unei sintagme de tipul *e r-acela ceas deștinse arhanghel Mihail*[105].

Dacă această ipoteză este întemeiată, în scrierile care au stat la baza *Apocalipsului Maicii Domnului* din *Codicele Sturdzan*, respectiv din *Codicele Todorescu*, exista deja conjuncția *și* (introdusă într-o copie anterioară în locul lui *e*, atașat cuvîntului următor) alături de forma *deștinse*. Aceasta din urmă a fost transformată în *deștinsъ*, prin durificarea lui *s* sau, eventual, prin asimilarea grafiei cu forma de participiu, de către copistul *Codicelui Sturdzan*[106]. Ea a fost însă păstrată ca atare, după ștergerea lui *era* și adăugarea lui *în*, de către scribul *Codicelui Todorescu*.

Spre copii intermediare, astăzi pierdute, diferite de originalul românesc al *Apocalipsului Maicii Domnului*, ne conduce și cel de-al doilea context citat. În textele slav și grecesc publicate de B. P. Hasdeu alături de versiunea apocrifului păstrată în *Codicele Sturdzan*[107], partea finală a fragmentului lipsește.

Pot fi considerați, în aceste condiții, termenii *feciorului* și *vecinului* dezvoltări independente ale unui original comun? O analiză a celor două pasaje independent de apocrifele cuprinse în cele două codice nu poate permite decît un răspuns afirmativ.

Dacă ținem însă seama de apariția unei forme morfologice diferite a cuvîntului *vecin* anterior în textul *Codicelui Todorescu*, de existența unei caracteristici grafice specifice acestui miscelaneu (alternanța frecventă între ф și в[108]) și de prezența fonetismului *feciri* (*feceri*) în cîteva texte vechi românești[109], putem presupune că termenul din *Codicele Todorescu* a apărut printr-o lectură greșită a textului avut în față. În cadrul acestuia o ipotetică formă фєчирѹлѹи (фєчєрѹлѹи), necunoscută copistului scrierii ajunse la noi, a putut fi considerată o formă greșită (cu ф în loc de в) a cuvîntului *vecin* pe care abia îl transcrisese. Vrînd să elimine și presupusul rotacism atestat în termenul copiat, scribul a transformat termenul în *vecinului*[110].

5. Concluzia cercetării întreprinse de noi este deci aceea că versiunile *sturdzană* și *Todorescu* ale *Apocalipsului Maicii Domnului* descind indirect dintr-un original comun localizabil în sud-estul Transilvaniei sau în Muntenia. Între prima traducere în românește a apocrifului și textele păstrate în *Codicele Sturdzan* și în *Codicele Todorescu* trebuie presupuse mai multe copii intermediare, astăzi pierdute, unele datorate unor scribi care vorbeau un grai rotacizant.

---

[105] Pentru notarea rotacismului în stadiul *r* la început de cuvînt (în fonetică sintactică), grafie foarte rar întîlnită în textele vechi românești, vezi, în *Codicele Sturdzan, r-apusul soarelui* (f. 78v/6) și în așa-numitul *Apocrif Iorga, raintea mea* (f. 178v/1). Pentru explicarea dublării lui *a* în *era acela*, vezi chiar în versiunea *sturdzană* a *Apocalipsului Maicii Domnului* слѫвитаа (f. 16r/5), свънтаа (f. 16v/5), чинститаа (f. 33r/7—8), grafii păstrate din scrierea pusă la contribuție, de vreme ce nu apar și în celelalte texte datorate aceluiași copist.

[106] Vezi, mai sus, nota 102.

[107] Hasdeu, CB, II, p. 333—335.

[108] Drăganu, DM, p. 21.

[109] Vezi *feciri* (MB, 65/18), *feceri* (PH, 41 a/2, MB, 321/9—10), *feceiri* (ES, 108r/1, 114v/9), *fecerii* (ES, 4v/14, PH, 85b/8, 91b/16, 121 b/6, MB, 322/11), *fecerilor* (PH, 63 a/5, 85 a/6, 85 b/8, 91 b/19, 124 b/17); cf. și *jidețu* „județu" (MB, 384/13; la 364/14 forma a fost modificată în *județu*), *rugăcinri* (CV, 67v/9).

[110] Ipoteza apariției termenului din *Codicele Sturdzan* (*feciorului*) printr-o lecțiune greșită a aceluia păstrat în *Codicele Todorescu* (*vecinului*) este, după părerea noastră, exclusă de absența oricărui exemplu de alternanță a lui ф cu в în primul text citat.

VI. Cugetări în ora morții

1. Editînd *Codicele Sturdzan*, B. P. Hasdeu constata caracterul cu totul aparte al mai multor scrieri cuprinse între *Cuvîntul de îmblare pre la munci* și *Rugăciunea Sfîntului Sisin*. Fără să aibă un titlu, ca celelalte texte cuprinse în miscelaneu, acestea erau diferențiate numai prin slova inițială, o majusculă scrisă cu chinovar, și prin obișnuitele semne de final [111].

Două din trăsăturile acestor scrieri, conținutul lor foarte asemănător și faptul că sînt scrise practic în continuare (vezi f. 37v/14, 41r/12, 45r/14, 47r/10, 50v/12, 51r/13, 54v/8, 13, 56r/1), l-au determinat pe marele filolog să le unească sub titlul comun *Cugetări în ora morții* [112], titlu acceptat de aproape toți specialiștii care s-au oprit ulterior asupra *Codicelui Sturdzan* [113].

Ca și celelalte așa-numite scrieri „bogomilice", *Cugetările în ora morții* se dovedeau a fi, la o analiză atentă, copii [114], dar scribul îmbinase, potrivit opiniei lui B. P. Hasdeu, texte anterioare cu pasaje proprii [115]. Rezultatul acestui proces de „amalgamare, mai mult sau mai puțin dibace, a unor rapsodii eterogene" [116] este textul ajuns pînă la noi care, „*în totalitatea sa* (s.n., G.C.), nu este o copie după o operă anterioară a unui alt autor, și nu este iarăși o traducere dintr-o limbă străină, ci trebuie considerat ca o lucrare proprie a necunoscutului cărturar român de pe la 1550, căruia îi datorăm interesanta colecțiune de apocrifuri bogomilice din volumul lui popa Grigore" [117].

Afirmația ultimă a lui B. P. Hasdeu este contrazisă în fapt de descoperirea, la începutul secolului nostru, a *Cugetărilor în ora morții* din *Codicele Todorescu*, întrucît analiza filologică întreprinsă de N. Drăganu a dovedit că versiunile *sturdzană* și *Todorescu* ale scrierii sînt copii ale unui original comun [118]. Potrivit aceluiași autor, textul din *Codicele Marțian* îl reproduce fidel pe acela din *Codicele Todorescu* [119].

Concluzia firească era aceea că scribul *Codicelui Sturdzan*, adică „necunoscutul cărturar anonim de pe la 1550", cum îi spunea B. P. Hasdeu [120], nu a făcut decît să reproducă o scriere cu aceeași structură existentă anterior. În aceste condiții încheierea lui N. Drăganu poate să surprindă, dacă nu facem distincția, credem noi necesară, dintre „autorul" *Cugetărilor în ora morții* și copistul textului din *Codicele Sturdzan*: „Fie autorul bogomil... sau nebogomil..., el n-a făcut altceva decît a pus laolaltă mai multe texte cari erau în oarecare legătură și pe cari ori le-a

---

[111] Slova majusculă și semnul de final nu diferențiază fragmentul *Și vor fi mulți periți den cinul călugărescu...* (f. 56r/11—57r/2) de cel anterior, *Iară călugării la giudețu chema-i-va* (f.56r/1—11). În *Codicele Todorescu* această diferențiere este făcută (vezi Drăganu, DM, p. 222).

[112] Hasdeu, CB, II, p. 435.

[113] G. Pascu (ILLR, p. 120) și Șt. Ciobanu (*Istoria literaturii române vechi*, I, București, 1947, p. 154) numesc textul *Cuvînt de ieșirea sufletului din trup*.

[114] Hasdeu, CB, II, p. 247; Drăganu, DM, p. 80—81; Gheție, BD, p. 316.

[115] Hasdeu, CB, II, p. 435.

[116] *Ibidem*, II, p. 436.

[117] *Ibidem*, II, 436; cf. D. Russo, *Studii bizantino-române*, București, 1907, p. 4, 6, 29 și Drăganu, DM, p. 78, 80, care contestă afirmația lui B. P. Hasdeu, fără să înțeleagă însă faptul că acesta atribuia copistului anonim nu compunerea textelor cuprinse în *Cugetările în ora morții*, și cuplarea lor în actuala formă.

[118] Drăganu, DM, p. 89.

[119] *Ibidem*, p. 173.

[120] Hasdeu, CB, II, p. 436.

tradus singur, ori le-a aflat gata traduse din slavonește în textele vechi ale traducătorului maramureșean" [121].

Dintre scrierile care au fost reunite în *Cugetările în ora morții*, scrieri identificate de D. Russo [122], cercetătorii literaturii române vechi au întîlnit-o pe aceea care poartă numărul I în ediția publicată de B. P. Hasdeu (*Vedeți-mă fără glas*) în *Învățăturile lui Neagoe Basarab* [123], în *Molitvenicul Marțian* [124] și în *Molitvenicul* scris în 1669 de popa Stoica [125].

Părerile asupra raporturilor de filiație dintre versiunile citate ale fragmentului *Vedeți-mă fără glas* sînt însă diferite. B. P. Hasdeu considera că „autorul" anonim al *Cugetărilor în ora morții* a „imitat" textul *Învățăturilor lui Neagoe Basarab* [126], în vreme ce D. Russo avea exact părerea opusă [127]. N. Drăganu, punînd în relație cele patru texte, afirma că toate sînt copii ale aceluiași original [128], cea mai veche traducere a slujbei înmormîntării, care trebuie să fi circulat independent în literatura română veche [129], traducere diferită, se pare, de aceea conservată în *Molitvenicul* coresian [130].

Considerații filologice sumare s-au făcut de asemenea și asupra „capitolelor" din *Cugetările în ora morții* care, în ediția *Cuvintelor*, poartă numerele VII și VIII. Primul dintre ele (*Că spusă Hristos lui ievanghelist Ioan Bogoslov*) îi amintea lui B. P. Hasdeu de versiunea dezvoltată, neîntîlnită în literatura română, a *Apocalipsului apostolului Pavel* [131]. Despre cel de-al doilea (*Așa grăiește Hristos în sfînta evanghelie*), N. Drăganu afirma că trebuie pus în relație cu un *Evangheliar*, deși ideea de a introduce acest text în cadrul așa-numitelor *Cugetări în ora morții* „își are originea, de bună seamă, în *Molitvenic*" [132].

2. Care sînt sarcinile pe care și le propune cercetarea de față în raport cu rezultatele obținute pînă în prezent?

---

[121] Drăganu, DM, p. 78.

[122] D. Russo (*op. cit.*, p. 6—13, 25—27) afirmă că *I. Vedeți-mă fără glas* reprezintă traducerea unei părți din *Evhologiu* (*Molitvenic*); *II. Așa se roagă sufletulu* corespunde *Dioptrei lui Filip Solitarul*, cu interpolări din alte scrieri bisericești; *III. Iară cîndu voru bucina arhanghelii* are mari asemănări cu *Dioptra*, dar „se vede că s-a prelucrat sub influența omiliilor lui Efrem Sirul *Despre a doua venire*"; *IV—V. Darurile și frîmseațele dereptilor*, *X. Oamenii botedzați* și *XI. Iară călugării la giudeț* au corespondențe parțiale cu *Viața Sfîntului Vasile cel Nou*. Opinia este preluată de Drăganu, DM, p. 79 și Pascu, ILLR, p. 123—124.

[123] Hasdeu, CB, II, p. 439—442, 448; cf. D. Russo, *op. cit.*, p. 5, 7, 12, 29; Drăganu, DM, p. 79; P. Olteanu, *Stilul vechilor „Cazanii" românești în lumina izvoarelor și originalelor bizantino-slave*, în *Sintaxa și stilul palcoslavei și slavonei*, București, 1974, p. 320.

[124] Drăganu, DM, p. 79, nota 2; idem, *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, în DR, II, 1921—1922, p. 254, 263, 269.

[125] Idem, *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, p. 269.

[126] Hasdeu, CB, II, p. 439—442, 448.

[127] D. Russo, *op. cit.*, p. 5.

[128] N. Drăganu, *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, p. 263; cf. Al. Rosetti, *Mélanges de linguistique et de philologie*, Copenhague, București, 1947, p. 524.

[129] N. Drăganu, *op. cit.*, p. 254—255, 263, 268, 269; opinia fusese exprimată anterior de M. Gaster (Gaster, CR, I, p. XLII).

[130] Drăganu, DM, p. 79, nota 2; Al. Rosetti, *loc. cit.*; Vl. Drimba, *O copie din secolul al XVII-lea a «Tîlcului evangheliilor» și a «Molitevnicului» diaconului Coresi*, în „Studii și cercetări de istorie literară și folclor", IV, 1955, p. 545, nota 5.

[131] Hasdeu, CB, II, p. 412.

[132] N. Drăganu, *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, p. 265.

Vom încerca în primul rînd să reexaminăm opinia lui N. Drăganu referitoare la raporturile dintre *Cugetările în ora morții* din *Codicele Sturdzan* și textul similar păstrat în *Codicele Todorescu*. Ne propunem aceasta întrucît argumentele de bază ale demonstrației filologului ciujean nu corespund realității. Ne referim la corecturile existente pe f. 38v/1 și 39r/4—5 din *Codicele Sturdzan* prin care contextele *cumu lă e* și *spurcate sîntu* au fost înlocuite cu *cum petrec oamenii cu ruga lu D.*, respectiv *trecură ca umbra*. Dat fiind faptul că modificările nu aparțin scribului *Cugetărilor în ora morții*, cum au susținut B. P. Hasdeu[133] și, după acesta, N. Drăganu[134] (scrisul și cerneala sînt diferite), afirmația că textul din *Codicele Todorescu* nu-l reproduce pe acela din *Codicele Sturdzan* nici măcar indirect, „din simplul motiv că copistul de bună seamă n-ar fi copiat cuvinte șterse în original"[135], nu mai poate fi reținută.

Ne vom opri apoi asupra raporturilor dintre diferite fragmente ale *Cugetărilor în ora morții* și scrierile vechi românești în încercarea de a avansa o opinie cît mai plauzibilă asupra originii textului de care ne ocupăm.

3. Diferențele dintre versiunile *sturdzană* și *Todorescu* ale *Cugetărilor în ora morții* sînt numeroase. Știut fiind însă că, pentru a stabili un raport de filiație, nu sînt, de obicei, probante modificările fonetice, morfologice, de topică și adesea nici cele lexicale, ne vom opri asupra omisiunilor (corectate sau nu) înregistrate în unul sau altul dintre cele două texte și asupra greșelilor specifice care pot furniza informații asupra relațiilor existente între acestea.

Dintre lacunele înregistrate în *Codicele Todorescu* atrage în mod deosebit atenția aceea aflată pe fila 74v.

Codicele Sturdzan (f. 40r/9—14)[136]	*Codicele Todorescu* (f. 74v/8—16)
..... au doară ai obidit vrun om mișel, sau ai ucis, sau ai furat, sau doară ai vîndut pre cineva, sau *n-ai lăcuit bine cu vecinul tău sau ai făcut* preaiubire trupului, sa⟨u⟩ doară ai grăit menciună	..... au doară ai obidit vrun om mișel, sau ai ucis, sau ai furat, sau doară ai vîndutu pre cineva, sau *ɣ-ai lăcuit* ⟨...⟩ preaiubirea trupului tău, sau doară ai grăit menciună

Copistul *Codicelui Todorescu* a scris *n-ai lăcuit*, a omis un fragment corespunzător unui rînd din *Codicele Sturdzan* și a copiat în continuare un text care, în miscelaneul citat, se află exact sub cuvîntul transcris (*preaiubirea trupului*). Recitind, el a anulat apoi negația, care nu mai avea sens în noua structură a pasajului.

Ipoteza unei eventuale descendențe a textului din *Codicele Todorescu* din acela păstrat în *Codicele Sturdzan*, ipoteză sugerată de meca-

[133] Hasdeu, CB, II, p. 436, 451.

[134] Drăganu, DM, p. 81.

[135] *Ibidem*.

[136] În transcrierea pasajului din *Codicele Sturdzan* am respectat, pe cît posibil, dispoziția cuvintelor în cadrul rîndurilor manuscrisului.

nismul producerii lacunei semnalate anterior, pare să fie susținută și de omiterea în comun a două scurte fragmente din contextele următoare:

Codicele Sturdzan (f. 42v/12—16)	*Codicele Todorescu* (f. 78v/7—12)
Atunci voru căuta de-l voru vede toți oamenii și toate feliurile ⟨...⟩. Atunce ⟨...⟩ cum grăiaște Hristos că va ședea spre scaunul sla⟨v⟩ei sale.	Atunci vor ⟨...⟩ vedea toți oamenii și toate fealurile ⟨...⟩. Atunci ⟨...⟩ cum grăiaște Hristos că va ședea spre scaunul slavei sale.

Scribul căruia îi datorăm *Codicele Todorescu* a adăugat între rînduri, respectiv pe marginea filei cuvintele *faptele sale* și *va fi* cu scopul evident de a completa lacunele în discuție. Intervenția se datorește fie confruntării propriei transcrieri cu textul pe care îl reproducea, fie colaționării acesteia cu o altă versiune, completă.

Ambele explicații fiind, teoretic, la fel de posibile, copistul *Codicelui Todorescu* a putut avea în față deopotrivă *Codicele Sturdzan* (sau o copie fidelă a acestuia), un text din care descinde *Codicele Sturdzan* (și care avea lacunele semnalate) sau o scriere fără omisiuni în pasajul în discuție[137]. Aceasta din urmă deriva din aceeași traducere românească a *Cugetărilor* cu versiunea păstrată în *Codicele Sturdzan*, marile asemănări (uneori identități) de text dintre cele două miscelanee analizate (*Stuurdzanus* și *Todorescu*) neputînd fi datorate întîmplării. Reprezintă, deci, versiunea *Todorescu* a *Cugetărilor în ora morții* o copie, fie și indirectă, a textului corespunzător păstrat în *Codicele Sturdzan* sau cele două scrieri au la bază un original comun?

Avînd în vedere concluziile desprinse din analiza filiației *Apocalipsului apostolului Pavel* și *Apocalipsului Maicii Domnului*[138], texte scrise de același copist, considerăm drept adevărată cea de a doua ipoteză[139]. Pentru aceeași concluzie pledează, de altfel, și structura identică a celor două scrieri, structură care mai apare, în cadrul literaturii române, numai în *Codicele Marțian*, copie directă fidelă a *Codicelui Todorescu*[140].

4. Din cele douăsprezece fragmente reunite în *Cugetările în ora morții*, numai *Vedeți-mă fără glas* a avut, potrivit specialiștilor, o circulație independentă în cadrul literaturii române vechi[141]. Cei ce s-au oprit înaintea noastră asupra *Codicelui Sturdzan* au întîlnit acest „capitol" al scrierii de care ne ocupăm în *Învățăturile lui Neagoe Basarab*, în *Molitvenicul Marțian* și în *Molitvenicul* scris în 1669 de popa Stoica. Cercetările întreprinse în cadrul fondului de manuscrise al Bibliotecii Academiei Române ne-au permis să întregim lista cu șase molitvenice din secolul al XVII-lea. Ne referim la manuscrisele românești cu numerele 288

[137] Dat fiind faptul că, atunci cînd completează a doua lacună, copistul scrie marginal *va fi cum grăiaște Hristos* și șterge apoi cuvintele existente deja în text (*cum grăiaște Hristos*), credem că fragmentele adăugate nu sînt adaosuri proprii.

[138] Vezi, mai sus, p. 86, 90, 94, 96.

[139] Vezi și Drăganu, DM, p. 89.

[140] *Ibidem*, p. 173.

[141] Vezi mai sus, p. 98.

(f. 66r/4—66v/5), 1668 (f. 71r/8—71v/3 și 145r/11—146r/3), 1764 (f. 131v/12—133v/6), 4151 (f. 142r/11—142v/14) și 4641 (f. 144v/3—145r/10)[142].

Vedeți-mă fără glas face parte totdeauna din slujba înmormîntării și are, de obicei, forma și întinderea din *Codicele Sturdzan*, modificările fiind cu totul neînsemnate. O singură dată, în ms. rom. 1668 (f. 145r/11—146r/3), fragmentul în discuție a fost integrat, cu ușoare modificări în porțiunile inițială și finală, într-o *Iertăciune la morți*. O prelucrare a suferit, de altfel, textul și în momentul în care fragmente din el au devenit părți componente ale capitolului final din *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*.

O comparație oricît de sumară a variantelor scrierii de care ne ocupăm dovedește cu prisosință că ele reprezintă copii destul de fidele ale unui original comun.

Întrucît versiunile fragmentului *Vedeți-mă fără glas* cuprinse în *Învățăturile lui Neagoe Basarab*[143], în *Molitvenicul* popii Stoica[144] și în *Molitvenicul Marțian*[145] sînt publicate și pot fi ușor consultate, iar copiile cuprinse în manuscrisele 1764, 4151 și 4641 sînt foarte apropiate de textul păstrat în *Molitvenicul Marțian*, citãm, pentru susținerea afirmației, pasajele comune cu *Codicele Sturdzan* păstrate în ms. rom. 288 și ms. rom. 1668.

Codicele Sturdzan (f. 37r/5—37v/14)

Vedeți-mă fără glas și fără sufletu dzăcîndu! Plîngeți după mine, fraților, și soții miei, și gintul, și cunoscuții mei, că pînă aseară alalta seară cu voi grăiia și de năprasnă-mi vine și-mi sosi ceasul de moarte! Ce veniți se ne iertămu, că dzacu înai(n)te voastră! Sărutați-mă sărutare de apoi, că cu voi de acmu nu voiu mai îmbla, că mă ducu eu unde acolo fățerie nu este. Slugile amuși cu domnii împreună stau, împărații cu voinicii, mișeii cu bogații, bătrînii cu tinerii și toți asemene vor sta, cineși cu ale sale păcate vor sta, unii se vor preaslăvi, alții să vor rușina. Ce vă rugați dereptu mine, rugați-vă către domnul Dumnedzeu să nu mă judece împotriva lucrului meu în locul cela de muncă, ce se mă ducă unde este luminată viață de veac.

Ms. rom. 1668 (f. 71r/8—71v/3)

Vădzîndu-mă fără glas și fără suflare dzăcînd, plîngeț de mine, frații și priiatinii, rudele și cunoscuții, că în dzua de ieri cu voi am grăit și de năprasnă îmi veni înfricoșatul ceas al morții! Ce veniț împreună căroara vă dzac înainte de mă sărutaț cu sărutarea de pre urmă, că de acum nu mă voiu întoarce, nice voiu vorovi cu voi, că mă duc către giudecătoriul, unde nu iaste fățăriia, că sluga și stăpînul, bogatul și miserul, împăratul și voinicul, toț asemene vor sta, careleș pentru lucrul său, au să va proslavi, au să va osîndi. Ce mă rog voauo, pentru

[142] Manuscrisele cu numerele 288 și 1668 nu conțin însemnări referitoare la data și locul alcătuirii lor. Molitvenicele înregistrate sub cotele 4151 și 4641 sînt scrise de popa Urs din Cotigleat, ante 1695 și, respectiv, în 1676. Molitvenicul din ms. rom. 1764 a fost copiat de persoana căreia îi datorăm *Apocriful Iorga*. (Pentru datarea și localizarea acestui din urmă text, vezi Gh. Chivu, *Date noi despre Apocriful Iorga*, p. 511—515, 516—518.)

[143] Vezi, pentru text, Hasdeu, CB, II, p. 441; cf. *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*, București, 1970, p. 336—340.

[144] Gaster, CR, I, p. 185.

[145] N. Drăganu, *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, p. 310—311.

mine vă rugaţ lui Hristos ca să nu mă giudece după lucrul mieu în locul cel de muncă, ce ca să mă odîhnească unde iaste lumina vieţii de veac.

Ms. rom. 288 (f. 66r/4—66v/5)

Vedeţi-mă fără glas şi fără suflare dzăcînd ! Plîngeţ toţ pentru mine, fraţii miei şi priiatini, rodurile şi cunoscuţii, că pînă-n dzua de ieri cu voi grăiia şi de pripă mi-au venit strașnicul ceasul morţii ! Ce veniţ toţ, carii mă doriţ de mă sărutaţ sărutarea cea de-apoi, că de acmu cu voi nu m-oi camai primbla, nici voi mai vorovi cu voi, că la giudeţ mă duc, unde nu iaste făţărie ! Robii şi stăpînii, bogaţii şi mişeii, împăraţii şi vo⟨i⟩nicii, toţ aseamenea vor sta, cineş cu lucrurile sale, sau să va proslăvi, sau să va rușina. Ce mă rog tuturor şi mă cuciresc, toţi pentru mine vă rugaţ lui Hristos ca să nu mă ducă după păcatele meale, ca să nu fiu osîndit după lucrul mieu, ce ca să mă aşeadze unde iaste lumină şi viaţă.

Originalul comun al tuturor acestor scrieri a putut fi :

a) un text din care derivă integral molitvenicele citate, din acestea din urmă extrăgîndu-şi un fragment „autorul" anonim al *Cugetărilor în ora morţii*,

b) *Cugetările în ora morţii*, ca text de sine stătător, din care a fost selectat şi integrat în pogribania morţilor fragmentul în discuţie sau

c) o scriere necunoscută nouă utilizată independent de cele două serii de texte (molitvenicele, pe de o parte, şi textul numit *Cugetări în ora morţii*, pe de altă parte).

Prima ipoteză nu poate fi, după părerea noastră, reţinută, date fiind diferenţele existente între structurile şi „conţinutul" molitvenicelor citate, diferenţe constatate şi dacă ne oprim numai asupra slujbei înmormîntării. Nu a existat deci un singur text din care să descindă, ca întreg, fie molitvenicele citate, fie pogribaniile morţilor cuprinse în acestea.

Ipoteza a doua, teoretic posibilă [146], are împotrivă faptul că, din cele douăsprezece scrieri care formează *Cugetările în ora morţii*, scrieri unite practic prin conţinut şi prin absenţa titlurilor, mai mulţi copişti diferiţi, lucrînd independent, au ales totdeauna exact acelaşi text, *Vedeţi-mă fără glas*, pentru a-l integra în structuri în majoritatea cazurilor deosebite.

Dacă argumentele expuse anterior sînt convingătoare, ipoteza cea mai plauzibilă rămîne aceea care presupune existenţa unui original comun pentru cele două tipuri de texte.

Conţinutul fragmentului *Vedeţi-mă fără glas* şi „circulaţia" lui în cadrul literaturii vechi româneşti ne determină să afirmăm, evident cu prudenţă, că presupusul original comun al celor două tipuri de texte trebuie să fi fost un molitvenic sau o parte a unui molitvenic slavon (pogribania morţilor) [147]. În cadrul acestuia, fragmentul *Vedeţi-mă fără glas*, utilizat în mod frecvent în partea cea mai populară a slujbei îngropării, era transpus deja în românește [148].

---

[146] Al. Mareş afirmă că primele două fragmente din *Cugetările în ora morţii* „ar putea tot atît de bine să nu reflecte prelucrarea unor mai vechi traduceri româneşti, ci să reprezinte, laolaltă cu celelalte fragmente, traducerea unui original străin (probabil slavon), rămas încă neidentificat" (Ion Gheţie, Al. Mareş, *Originile scrisului în limba română*, p. 378).

[147] Cf. N. Drăganu, *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, p. 268.

[148] Cf. Gaster, CR, I, p. XLII; N. Drăganu, *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, p. 254—255, 268.

Un argument în favoarea ipotezei emise îl constituie de altfel numărul mare al molitvenicelor vechi românești, care, pe lîngă texte slavone, majoritare, conțin și fragmente în limba română. Citățm ca exemplificare doar două dintre manuscrisele utilizate direct în cercetarea de față : *Molitvenicul* scris de popa Stoica în anul 1669 [149] și acela păstrat în fondurile Bibliotecii Academiei Române sub cota ms. rom. 288 [150].

5. *Vedeți-mă fără glas* nu este însă singura parte a *Cugetărilor în ora morții* prezentă în molitvenicele vechi românești. În cadrul *Învățăturii la petrecaniia omului mort. Ceteniia lui Pavel* din *Molitvenicul* copiat de popa Urs din Cotigleat în 1676 (BAR., ms. rom. 4641, f. 50v/11 — 58r/17) am identificat, printre alte scrieri, al doilea „capitol" al *Cugetărilor*, anume acela care începe cu cuvintele *Așa se roagă sufletulu cu mare rugăciune* (CS, f. 37v/14—41r/12).

Compararea celor două texte (*Molitvenicul* popii Urs și fragmentul *Așa se roagă sufletulu cu mare rugăciune*), cu atenție specială la structura și întinderea lor, ne permite să afirmăm că *Învățătura la petrecaniia omului mort. Ceteniia lui Pavel* a rezultat din prelucrarea unor scrieri anterioare independente.

Exemplele pe care le vom aduce în sprijinul acestei afirmații vor arăta în plus că între textul utilizat de popa Urs (sau de cineva dinaintea lui) și scrierea similară din *Cugetări în ora morții* există un raport de filiație.

Codicele Sturdzan
(f. 38r/6—14)

Atunce grăiescu îngerii fără milă și dzicu așa: „Anii tăi se-au sfîrșitu. Ieși, suflete, din trup, că ne-au dzisu marele giudeţu cela înfricatul să te mutăm din aceasta lume, că toț anii tăi i-ai visu în negî⟨n⟩dire ta de jeluiiai să bei și se mănînci, iară de moarte nu te temeai !
Acmu, deca vedzi că te luom, tu pomenești de pocăințe".

Ms. rom. 4641
(f. 52r/5—52v/9)

Atunci grăiesc îngerii fără de milă de zic ei așea: „O, oame, anii tăi ei s-au sfîrșit și zilele tale s-au scurtat. Ce numai ce ieși, suflete, din trup afară, că ne-au zis giudecătoriul cel mare și infricat să te luom acmu din ceastă lume. Că toți anii tăi tu i-ai viiat cîți ai avut și îngăduirea ta au trăcut. Că iată această lume numai ce te grijiiai tot să beai și să mănînci și să te dezmirzi în lăcomii și în bucate dulci și în păcate spurcate în tot chipul, cum gice Pavel apostol, 115; «Să nu spargem lucrul lui Dumn⟨e⟩z⟨ă⟩u pentru bucate, mai bine să nu mîncăm !»". Și zic îngerii: „Tu te temi acmu, suflete, deacă vezi că te luom, încă acmu tu pomenești de pocanie".

[149] Gaster, CR, I, p. 183—188.
[150] Vezi, pentru descriere, Ioan Bianu, *Catalogul manuscriptelor românești*, I, București, 1907, p. 634—635.

Acest raport nu poate indica, evident, descendența *Cugetărilor în ora morții* din textul păstrat în *Molitvenicul* popii Urs din Cotigleat. Pe baza datelor oferite de analiza în paralel a textelor nu putem afirma nici că *Învățătura la petrecaniia omului mort* derivă din textul corespunzător păstrat în *Codicele Sturdzan* sau în *Codicele Todorescu*.

Singura soluție acceptabilă în momentul de față este, credem, aceea care consideră cele două scrieri copii ale aceluiași text de bază. Originalul comun presupus de noi pare să fi fost, dacă avem în vedere structura textului scris de popa Urs, o predică folosită în cadrul pogribaniei la înmormîntare sau, cu un termen curent în literatura epocii, o „cazanie la oameni morți".

Este foarte posibil ca diferențele dintre cele două scrieri acum în discuție, diferențe constînd în primul rînd în „adaosurile" existente în ms. rom. 4641 („citate" din *Apostol*, *Evanghelie* și *Psaltire*), să se datoreze modului diferit de reproducere a indicațiilor tipiconale aflate în originalul comun. În vreme ce textele din ramura *Cugetărilor în ora morții* au făcut abstracție de trimiterile, probabil în limba slavonă, la lucrările citate, scrierile din care derivă *Învățătura la petrecaniia omului mort* le-au reprodus în românește și le-au amplificat cu pasaje semnificative din sursele citate.

Și o ultimă observație prilejuită de parcurgerea fragmentului *Așa se roagă sufletului cu mare rugăciune*. Prezența în cadrul pasajului citat mai jos a cuvîntului compus *glasure-de-cimpoi* „chef, banchet" ne determină să stabilim o legătură între textul de care ne ocupăm, pe de o parte, și versiunile vechi românești ale *Apostolului* și ale *Tîlcovaniei evangheliei de la judecată*, pe de altă parte: „Și te mîniiai și cu limba badgiocoriiai și dosădiei și ascultai și iubiiai hitlănșugure, cu mînile ucidei săracii și săracele, iară cu picioarele curei și săriiai și giucai în *glasure-de-cinpoi*" (CS, f. 39r/10—15) [151].

După cum s-a arătat deja [152], echivalarea cu totul particulară a termenului vechi slav козьлогласованиѥ „chef, banchet" prin *cu-cimpoi-glăsirea* (AI), *întru cimpoaielor-glasure* (CPr.), *întru ale-cimpoilor-glasure* (AB) și *întru glasurele-cimpoilor* (CV) indică descendența celor mai vechi versiuni românești ale *Apostolului* din aceeași traducere. Prezența structurii *în glasure-de-cimpoi* în predica *Zise Domnul* din *Codicele Sturdzan* a fost explicată, din considerente similare, prin punerea la contribuție a unei versiuni românești a *Apostolului* ce deriva din aceeași traducere cu copiile ajunse pînă la noi [153].

Care este însă explicația apariției formelor *în glas-de-cimpoi* (CTd.) și *în glasure (glasuri)-de-cimpoi* (CS, ms. rom. 4641) în acest al doilea fragment al *Cugetărilor în ora morții*, respectiv în *Molitvenicul* popii Urs din Cotigleat? Au pus acestea la contribuție *Epistola către galateni* (V) cuprinsă în cea mai veche traducere românească a *Apostolului*, cum pare a indica titlul textului din ms. rom. 4641 (*Învățătură la petrecaniia omului mort. Ceteniia lui Pavel*)?

Compararea textelor ne arată că nu. Credem, de aceea, că sîntem mai aproape de adevăr dacă afirmăm că apariția compusului *glasure-de-*

---

[151] În pasajele corespunzătoare, *Codicele Todorescu* și *Molitvenicul* copiat de popa Urs din Cotigleat în 1676 prezintă formele *glas-de-cimpoi* (CTd., f. 72v/15), respectiv *glasuri-de-cimpoi* (ms. rom. 4641, f. 54v/12).

[152] Alexandru Mareș, **Apostolul Iorga** *și cele mai vechi versiuni românești ale* **Apostolului**, în LR, XXV, 1976, nr. 5, p. 507—508.

[153] *Ibidem*, p. 508; vezi și Drăganu, DM, p. 72, nota 2.

cîmpoi în versiunile cunoscute ale *Cugetărilor în ora morții* (*Codicele Sturdzan* și *Codicele Todorescu*) și în *Învățătura la petrecaniia omului mort* (ms. rom. 4641) se datorește punerii la contribuție (sub forma unei contaminări de text sau a unei interpolări)[154], în momentul alcătuirii originalului celor două tipuri de texte, a unei versiuni vechi românești a *Tîlcului evangheliei de la judecată*. Această versiune descindea, după cum indică cuvîntul compus discutat, din același izvor cu *Zise Domnul* (și deci și cu cele două copii ale predicii citate păstrate în *Codicele Todorescu*)[155].

Concluzia care se impune este deci aceea că, după toate probabilitățile, fragmentul al doilea din *Cugetările în ora morții* reprezintă o predică de tipul „cazaniilor la oamenii morți". Diferit ca extensie de originalul străin care i-a stat la bază[156], textul în discuție a dobîndit forma actuală prin interpolarea (sau contaminarea) pe teren românesc a unei copii (cu o copie) a celei mai vechi versiuni a *Tîlcului evangheliei de la judecată*.

6. După cum menționam anterior[157], în literatura de specialitate nu sînt cunoscute texte similare fragmentului al VII-lea din *Cugetările în ora morții*, *Că spusă Hristos lui ievanghelistu Ioan bogoslov*. Cercetările întreprinse în Biblioteca Széchenyi din Budapesta ne-au permis însă să identificăm, pe marginea filei 52[r] din manuscrisul catalogat sub cota *quart. slav. 75*, o versiune asemănătoare cu scrierea citată[158].

Codicele Sturdzan (f. 50[v]/12—51[r]/13)	*Quart. slav. 75* (f. 52[r])
Că spusă Hristos lui ievanghelistu Ioan bogoslov și spuse îngerul lu Pavel apostol, că-l purtă de-i arătă toate muncile, că ară fi un voinicu de tre⟨i⟩dzeci de ani de ară prăvăli o piatră și o ară slobodzi în gios să zboare în trei ani să cadză acolo, acolo este munca păcătoșiloru. Dereptu aceea toți creștinii, și bătrînii și tinerii, să să ispovedească de toate păcatele sale să să pocăiască. Cu lacrămile sale și cu postul și cu rugăciune poate sparge scriptura păcateloru sale.	[...] și se mar[ga Pa]vel [în?] fundul iadulu[i] [...] iestă [...] chet [...] are u[n] barb[at] de tre[i]zece d[e] an [...] se abiia rodice o piatr[a] pana la piept ș[i] se u arunce pre g[u]ra iadul[ui] și [...] trei [...] an ș[i] [...] zuva ș[i] noapt[e] și se [...] chet[...] sun [...].

Compararea celor două scrieri este îngreunată de numeroasele lacune cauzate de deteriorarea manuscrisului budapestan. Credem, cu toate acestea, că cele două fragmente aparțin la două traduceri românești diferite.

---

[154] D. Russo a arătat (în *op. cit.*, p. 9—12) că textul, o traducere după *Dioptra* lui Filip Solitarul, conține fragmente inexistente în originalul grecesc, unele dintre acestea găsindu-și corespondență în *Viața Sfîntului Vasile cel Nou*.

[155] Vezi, pentru raportul dintre versiunile citate ale *Tîlcovaniei evangheliei de la judecată*, Gh. Chivu, *Pravila lui Coresi*, p. 154—159.

[156] D. Russo, *loc. cit.*

[157] Vezi, mai sus, p. 98.

[158] Pentru datele filologice referitoare la acest text, vezi Gh. Chivu, *Un manuscris cu o slovă necunoscută în scrierea chirilică românească: ѣ*, p. 403.

7. Analiza întreprinsă în paginile anterioare asupra a trei din cele douăsprezece părți ale scrierii cunoscute sub numele *Cugetări în ora morții* a arătat că, în vreme ce *Vedeți-mă fără glas* și *Că spusă Hristos lui ievanghelist Ioan bogoslov* par a fi copii ale unor traduceri dintr-o limbă străină (probabil slavona), *Așa se roagă sufletului cu mare rugăciune* reprezintă rezultatul contaminării, pe teren românesc, a unui text tradus cu versiuni ale unor scrieri anterioare (una dintre acestea pare a fi *Tîlcovania evangheliei de la judecată*) [159].

Constatarea are consecințe ușor de bănuit în modul de explicare a originii *Cugetărilor în ora morții*.

Textul pe care l-am analizat în capitolul de față pare a fi deci nu o traducere a unei scrieri similare existente într-o limbă străină [160], ci o culegere de fragmente, unele traduse, altele „modificate" pe teren românesc sub influența unor texte deja existente.

Scopul alcătuirii așa-numitelor *Cugetări în ora morții* a fost, probabil, acela de a crea un corpus de „cazanii la oameni morți" utilizabile deci în timpul slujbei îngropării.

Data la care a apărut în literatura română această scriere puțin obișnuită a fost, evident, anterioară copierii presupuselor „texte bogomilice" păstrate în *Codicele Sturdzan*, apocriful ajuns pînă la noi nefiind decît reproducerea unui original din care au descins de asemenea *Codicele Todorescu* și, prin intermediul acestuia, *Codicele Marțian*.

VII. Legenda Sfîntului Sisin

1. Textul bilingv din *Codicele Sturdzan* intitulat (în slavonă) *Rugăciunea Sfîntului Sisin contra afurisitului drac* a reținut puțin atenția cercetătorilor scrisului vechi românesc și, în consecință, afirmațiile referitoare la filiația lui sînt și ele puțin numeroase [161].

B. P. Hasdeu considera că scrierea este o copie [162] a unei traduceri ce a avut la bază un text slavon creat, după cum păreau să indice unele particularități lingvistice [163], de un român [164].

Fără să nege afirmațiile predecesorului său, N. Cartojan descoperea în ms. rom. 473 de la Biblioteca Academiei Române din București, scris în secolul al XVIII-lea de „Stoian de la Anthim", *Legenda Sfîntului Sisin* „în aceeași versiune ca cea din *Cod. Sturdzanus*" [165]. Tot el opina [166] că un text din 1779 publicat de Moses Gaster în volumul I al *Chrestomatiei române* [167] aparține aceleiași versiuni cu scrierea sturdzană acum în discuție.

---

[159] În ultima categorie ar trebui inclus, potrivit opiniei lui N. Drăganu (N. Drăganu, *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, p. 265), și fragmentul al optulea din *Cugetările în ora morții* (*Așa grăiește Hristos în sfînta evanghelie*), întîlnit frecvent în molitvenice sub numele de *blajenii*. Citatele evanghelice incluse în text fiind însă diferite de pasajele corespunzătoare păstrate în cele mai vechi evangheliare românești, nu este exclusă, cel puțin teoretic, posibilitatea ca scrierea în discuție să fie tradusă ca atare dintr-o limbă străină.

[160] Cf. Ion Gheție, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, p. 378.

[161] Gh. Chivu, Mariana Costinescu, *Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 167.

[162] Hasdeu, CB, II, p. 274.

[163] *Ibidem*, p. 272—274.

[164] *Ibidem*, p. 266—267.

[165] Cartojan, CP, I, p. 155.

[166] *Ibidem*, p. 154; idem, *Istoria literaturii române vechi*, I, București, 1940, p. 71.

[167] N. Cartojan trimite la paginile 6—7 ale volumului.

Studiind *Legenda Sfîntului Sisin* cu ocazia reeditării *Cuvintelor den bătrîni*, G. Mihăilă a constatat recent că supozițiile lui B. P. Hasdeu referitoare la „românismele" porțiunii slavone nu au nici un temei real [168], iar „textul românesc vechi este o traducere pe cît posibil fidelă a celui slavon alăturat" [169].

Al. Mareș considera și el că textul slavon din *Legenda Sfîntului Sisin* nu este în mod cert alcătuit de un vorbitor de limba română, de vreme ce greșeli („românisme") pot apărea și în copiile de pe texte slavone executate de români [170]. În plus, autorul citat, oprindu-se asupra relației copiei sturdzane cu vechile scrieri în limba română, afirma că „nu se cunosc alte copii manuscrise care să urmeze această traducere" [171].

2. Caracterul singular al *Legendei Sfîntului Sisin*, deloc surprinzător în condițiile în care nici pentru alte texte românești transcrise în *Codicele Sturdzan* nu au fost descoperite încă variante similare [172], trebuie totuși probat.

În manuscrisele păstrate în fondurile Bibliotecii Academiei Române [173] nu există însă nici o copie care să prezinte asemănări cu versiunea sturdzană a apocrifului. Chiar ms. rom. 473, la care făcea trimitere N. Cartojan [174], conține nu *Legenda Sfîntului Sisin*, ci un alt text, numit *Această molitvă a lui Svetîi Sisoie pentru coconii cei mici de-i omoară diavolul; aceasta să o puie în leagăn, că nu să va apropia* (f. 46r) [175].

Am încercat, în aceste condiții, să comparăm scrierea din *Codicele Sturdzan* cu textul publicat, după informațiile furnizate tot de N. Cartojan [176], în volumul I al *Chrestomației române* a lui M. Gaster (p. 6—7), text care ar data din anul 1779. În lucrarea și la paginile la care se face trimitere, M. Gaster editează însă exact textul existent în *Codicele Sturdzan*. Informația greșită existentă în lucrările lui N. Cartojan își găsește explicația într-o lectură grăbită a notației făcute de M. Gaster după ultimul rînd al *Legendei Sfîntului Sisin*. „Cf. 1799" [177] (nu 1779) nu indica însă anul textului editat, ci era o trimitere la o variantă a scrierii intitulate *Avestița, aripa Satanei*, pe care M. Gaster o publică în volumul al II-lea al *Chrestomației* [178].

3. În concluzie, în consens cu cele constatate de Al. Mareș [179], putem afirma că *Legenda Sfîntului Sisin* din *Codicele Sturdzan* păstrează o traducere încă neidentificată într-un alt text vechi românesc.

---

[168] G. Mihăilă, în B. P. Hasdeu, *Cuvinte den bătrîni*, II, București, 1984, p. 539, notele 124—126.

[169] *Ibidem*, p. 539, p. 127.

[170] Ion Gheție, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, p. 397, nota 14.

[171] *Ibidem*, p. 396.

[172] Avem în vedere *Moartea lui Avram*, *Fragmentul liturgic* și omilia *Frați dragi*.

[173] Avem în vedere în afara manuscriselor citate de N. Cartojan (Cartojan, CP, I, p. 155) și pe acelea incluse de G. Strempel în *Catalogul manuscriselor românești, I. BAR, 1—1600, II. BAR, 1601—3100*, București, 1978, 1983.

[174] Cartojan, CP, I, p. 155.

[175] Vezi și Ion Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 397, nota 7; cf. și cele afirmate de N. Cartojan (*loc. cit.*) despre ms. rom. 2226, BAR, unde se găsește, sub aproximativ același titlu ca cel din ms. rom. 473, „legenda sfîntului în redacția mai nouă".

[176] Vezi, mai sus, nota 166.

[177] Gaster, CR, I, p. 7.

[178] *Ibidem*, II, p. 171—172.

[179] Ion Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 396.

VIII. Omilia la Paști

1. Două dintre textele păstrate în *Codicele Sturdzan*, numite, după incipituri, *Să neștire buru creștiru* și *Oarecire era un părinte*, aparțin versiunii scurte a *Omiliei la Paști*, atribuită lui Ioan Hrisostomul și inspirată din pilda despre lucrătorii trimiți la vie din *Evanghelia lui Matei* (cap. XX, v. 1—16). Ambele texte sînt slavo-române, dar scrierea lor în porțiuni distincte ale miscelaneului (f. 63^{v}—67^{v}, respectiv f. 79^{r}/11—79^{v}) a fost făcută de persoane diferite, în zone geografice și în epoci diferite [180]. Apoi, în vreme ce *Să neștire buru creștiru* este transcris integral, lipsindu-i doar titlul, cea de a doua variantă conservă numai o mică porțiune din începutul omiliei, precedată de *Oarecire era un părinte, anume Ion, din cetatea lui Costantin împărat, cu rostul de auru* [181].

2. În sumarele considerații făcute asupra scrierii la prima publicare a *Codicelui Sturdzan*, B. P. Hasdeu afirma că cele două texte, reunite sub un singur titlu, *Să neștire buru creștiru*, sînt traduse din slavonește de popa Grigorie [182]. Preotului măhăcean îi era atribuită de asemenea scrierea fragmentului *Oarecire era un părinte* și a primelor rînduri de pe fila 63^{v}, restul variantei complete a omiliei (*Să neștire buru creștiru*) fiind scris, după opinia marelui învățat, sub îndrumarea lui Grigorie din Măhaci, de un presupus elev al acestuia [183].

Descoperirea și studierea *Codicelui Todorescu* [184], respectiv publicarea, între timp, de către Nicolae Iorga, a facsimilelor unor foi răzlețe dintr-o presupusă cazanie [185], i-au prilejuit lui N. Drăganu reluarea discuției asupra filiației versiunilor *Omiliei la Paști*. Comparînd astfel textele din *Codicele Sturdzan* cu acela făcut cunoscut de N. Iorga, cu omilia corespunzătoare din *Cazania* a *II-a* a lui Coresi și cu aceea aflată în *Codicele Todorescu*, el a ajuns la concluzia că „o singură privire e de ajuns ca să ne convingem că avem a face numai cu trei traduceri deosebite, căci înrudirea dintre textul *Codicelui Todorescu* și al lui Coresi, făcînd abstracție de unele modificări ortografice și cîteva neînsemnate de altă natură..., e învederată" [186].

Opinia lui N. Drăganu a fost acceptată, pînă de curînd, de toți cei care au abordat chestiunea, diferit fiind doar numărul textelor aduse în discuție. Astfel G. Pascu a ignorat fragmentele descoperite de N. Iorga [187], insistînd, în schimb, asupra presupusului model rotacizant al variantei *Oarecire era un părinte* [188], N. Drăganu [189] și, ulterior, Mirela Teodorescu și Ion Gheție [190] au alăturat omiliei din cazania coresiană și aceleia din

---

[180] Vezi, pentru detalii, capitolele consacrate copiștilor, localizării și datării textelor din *Codicele Sturdzan*, p. 32 — 33, 36 — 37, 49 — 50, 66 — 67, 70 — 71.

[181] Pasajul constituie, de fapt, titlul omiliei; cf. textul corespunzător existent în *Codicele Bratu* (p. 454): „Cine-i dentru sfinți părintele nostru, creștinul mare, episcop den cetatea lui Constantin, cu rostul de auru. Cuvintu de învățătură".

[182] Hasdeu, CB, II, p. 76—77.

[183] *Ibidem*, p. 1, 76.

[184] Drăganu, DM, p. 1—189.

[185] N. Iorga, *Cîteva documente de cea mai veche limbă românească (sec. al XV-lea și al XVI-lea)*, București, 1906, p. 8—15.

[186] Drăganu, DM, p. 19.

[187] Pascu, ILLR, p. 117—118.

[188] *Ibidem*, p. 145.

[189] N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 098—1 099.

[190] Mirela Teodorescu, Ion Gheție, *Manuscrisul de la Ieud*, p. 34—48.

Codicele Todorescu copia păstrată în *Manuscrisul de la Iaud*. Pandele Olteanu considera că textul din *Codicele Sturdzan* are variante similare, în afara *Fragmentelor Iorga*, în *Codicele Cardaș* (actualul *Codice Bratu*) și într-o versiune mai dezvoltată, păstrată la Muzeul Național din Praga [191]. G. Mihăilă, oprindu-și analiza doar asupra variantelor *sturdzană*, *Bratu* și *Iorga* ale *Omiliei la Paști*, concludea că „avem în față trei traduceri diferite ale acestei omilii scurte" [192]. O concluzie similară se poate desprinde dintr-un studiu publicat de Nestor Vornicescu, de vreme ce autorul citat considera că, spre deosebire de versiunea din *Codicele Sturdzan*, aceea din *Codicele Bratu* este mai fidelă textului grecesc [193], iar *Fragmentele Iorga* par comentarii la textul hrisostomic, direct înrudite cu manuscrisul similar al ieromonahului Rafail de la Dragomirna [194]. Referindu-se, în sfîrșit, la relația dintre *Să neștire buru creștiru* și *Oarecire era un părinte* din *Codicele Sturdzan*, N. Vornicescu afirmă că ele „nu sînt două versiuni, ci două copii" ale omiliei hrisostomice în discuție [195].

O opinie diferită de aceea formulată inițial de N. Drăganu se desprinde dintr-un recent studiu semnat de Ion Gheție [196]. Domnia sa a procedat la o nouă analiză comparativă a patru dintre vechile variante ale versiunii scurte a *Omiliei la Paști*: *Să neștire buru creștiru* și *Oarecire era un părinte* din *Codicele Sturdzan*, omilia păstrată în *Codicele popii Bratu* și aceea rezultată din reordonarea fragmentelor facsimilate de N. Iorga [197]. Paralela făcută între primul text citat și *Codicele Bratu* arată că descendența lor din două traduceri diferite, susținută de cei ce s-au oprit anterior asupra omiliei, este la fel de posibilă ca proveniența

---

[191] P. Olteanu, *Contribuții la studiul literaturii omiletice în vechile literaturi bulgară și română. II. Omilii folosite în „Învățăturile lui Neagoe Basarab"*, în RS, XIV, 1967, p. 349; idem, *Cea mai veche omilie în limba română*, în RS, XVII, 1970, p. 237—242. Textul omiliei fusese publicat, încă din 1891, de M. Gaster (Gaster, CR, I, p. 178—182).

[192] G. Mihăilă, *Observații asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul (1559—1560)*, în SLLF, II, p. 342.

[193] Nestor ⟨Vornicescu⟩, *Scrieri patristice în biserica ortodoxă română pînă în sec. XVII. Izvoare, traduceri, circulație*, în „Mitropolia Olteniei", XXXV, 1983, nr. 5—6, p. 315—316.

[194] *Ibidem*, p. 327; vezi și Al. Mareș, *Cîteva precizări în legătură cu* **Omilia la Paști** *din* **Fragmentul Iorga**, în LR, XXXV, 1986, nr. 6, p. 508—512.

[195] Nestor ⟨Vornicescu⟩, *op. cit.*, p. 313.

[196] Ion Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra* **Omiliei la Paști** *(versiunea „scurtă")*, în LR, XXXII, 1983, nr. 3, p. 216—221.

[197] Textul a fost reconstituit și publicat de G. Mihăilă (în SLLF, II, p. 338—340), care consideră că ordinea corectă a fragmentelor publicate de N. Iorga este VIb, IIIa, VIIb, IIIb, Ib, VIa, IIa, IIb, VIIIa, IVa și IVb. În această reconstituire se face însă abstracție de fragmentele existente în facsimilele Ia, Va, Vb, VIIa și VIIIb, care aparțin de fapt comentariilor la *Omilia la Paști*. Credem de aceea că, în varianta descoperită de N. Iorga, succesiunea fragmentelor trebuie să fie VIIa — IIIa, VIIb — IIIb, Va — Ia, Vb — Ib, VIa — IIa, VIb — IIb, VIIIa — IVa, VIIIb — IV b, ele corespunzînd jumătății superioare, respectiv inferioare, recto, respectiv verso, a patru file succesive dintr-un manuscris vechi românesc. Conform acestei ipoteze, în textul românesc editat de G. Mihăilă trebuie intercalate următoarele pasaje (prin / marcăm rîndurile, iar prin [...] porțiunile ilizibile sau pierdute): VIIa: „Și sufletului împreu/nare cu îngerii în ocina împărăție ceriului. аμи /[...]; Va — Ia — Vb: „tu grăiaște de Moisi proroc / și de Iliia proroc și de Enoh. / Și iarăș grăiaște că unii / incep din tinereațe a face /[...] /[...] /[...] bine /[...] /[...]nte / la ba[...] greșit și incep a plînge / către Dumnedzeu și să ispo/vedesc către duhovnici și / fac milostenie. Deci Dumnedzeu / priimește către sfinția sa. / Aceștia simtu cei din al 11 ceas / ce dzice să vie să să apropie / să nu să spaie pentru căce / au pestit de s-au zăbăvit /[ѧвѣощиѧк бо сїѣ вика...] /[п]рїи и посмиаго ѥзо и/ [прѣбаго]. Că iaste blagocestiv / [...] / [...] / [...] / [...] / [...] v[...] rea. VIIIb: [...] pre acesta /[...]um [...] /[...] voi să fie /[...] Dumnedzeu". Vezi, în același sens cu noi, Al. Mareș, *art. cit.*, p. 508—509.

lor din același original [198]. În plus, o serie de coincidențe lingvistice între cele două copii [199], în condițiile în care este cert că varianta sturdzană nu o reproduce pe aceea din *Codicele Bratu*, i-a permis lui Ion Gheție să emită ipoteza descendenței comune dintr-o traducere făcută probabil în Moldova și revizuită în sud-estul Transilvaniei [200]. Aceeași origine par să aibă și *Oarecire era un părinte* (care derivă, după autorul citat, din alt text de bază decît *Să neștire buru creștiru* [201]) și *Fragmentul Iorga*, deși caracterul fragmentar al acestor două variante nu permite formularea unor concluzii ferme [202].

3. Care dintre cele două ipoteze (traduceri diferite sau copii ale unui original comun) este corectă ? În favoarea celei dintîi pledează diferențele uneori mari dintre versiunile avute în vedere, iar pentru cea de a doua, firesc, identitățile sau asemănările greu de explicat prin traducerea independentă a unui text slavon ce nu este totdeauna același.

Pentru a putea decide, vom proceda la o nouă analiză în paralel a celor trei variante din secolele al XVI-lea și al XVII-lea ale versiunii scurte a *Omiliei la Paști* : *Să neștire buru creștiru* și *Oarecire era un părinte* din *Codicele Sturdzan* și copia păstrată în *Codicele Bratu* [203]. Acestora le vom alătura așa-numitele *Fragmente Iorga* [204], *Omilia la Paști* comentată [205] ce se regăsește, în forma sa integrală, în manuscrisul copiat în 1661 de ieromonahul Rafail de la mănăstirea Dragomirna [206].

Vom face însă abstracție de partea din *Învățăturile lui Neagoe Basarab* care folosește același text hrisostomic [207] și de pisania mănăstirii Argeșului [208], întrucît ambele sînt în mod evident traduceri ulterioare ale unor texte diferite de omilia în discuție [209]. Nu vom putea lua în considerație nici versiunile semnalate de Andrei Bîrseanu [210] și N. Drăganu [211], dar rămase necunoscute specialiștilor, chiar dacă titlul textului descoperit de ultimul autor citat (*Într-o cetate era un om anume Ioan*) indică descendența lui din aceeași versiune scurtă a *Omiliei la Paști*.

4. Compararea fragmentului *Oarecire era un părinte* cu pasajul corespunzător din *Să neștire buru creștiru* arată că cele două texte sînt aproape identice [212].

---

[198] Ion Gheție, *art. cit.*, p. 217—218.

[199] *Ibidem*, p. 218—220.

[200] *Ibidem*, p. 220.

[201] *Ibidem*.

[202] *Ibidem*, p. 220—221; cf. Al. Mareș, *art. cit.*, p. 510—511.

[203] Textul a fost editat de G. Mihăilă, în SLLF, II, p. 334—338.

[204] Vezi, pentru editarea acestora, G. Mihăilă, în SLLF, II, p. 338—340 și nota 197 din prezentul capitol.

[205] Vezi Al. Mareș, *art. cit.*, p. 508—511.

[206] Manuscrisul, păstrat la Biblioteca Națională din Praga (inv. IX.H.19), i-a fost cunoscut lui M. Gaster, care a editat integral textul *Omiliei la Paști* în volumul I al *Chrestomatiei române* (Gaster, CR, I, p. 178—182). Un microfilm al manuscrisului se află la Biblioteca Academiei Române sub cota MM 207 (vezi Al. Mareș, *art. cit.*, p. 508, nota 5).

[207] Drăganu, DM, p. 17, nota 3.

[208] *Ibidem*, p. 17—18, nota 3.

[209] *Ibidem;* P. Olteanu, *art. cit.*, p. 351.

[210] Andrei Bîrseanu, *Catechismul luteran românesc*, în „Transilvania", LII, 1921, nr. 10—12, p. 901.

[211] N. Drăganu, *Versuri vechi*, în DR, V, 1927—1928, p. 502.

[212] Reproducem mai jos doar textul românesc al celor două versiuni sturdzane ale *Omiliei la Paști*.

Oarecire era un părinte
(f. 79r/17—79v/16)

Se-i neștire *bur creștir*, de *Domnedzeu* iubit, *se* se îndulcească de *bur praznic* de *astădzi*. *Se-i* neștire de șerbi cu *bur* năray, *de se* între bucurindu-se în *bucurie* domnu-*său*. S-au neștire de întîiul ceas lucratu, *de se* ia *astădzi* plată dereaptă. S-au neștire după al treile ceas *venrit*, să blagodarea-[scă . . . .].

Să neștire buru creștiru
(f. 63v/1—64r/5)

Să neștire *buru creștiru*, de *Dumnezeu* iubit, *să* se îndulcească de *bun praznicu* de *astăzi*. *Să* neștire de șerbi cu *bu*⟨*n*⟩ năray, *să* între bucurîndu-se în *bu*⟨*cu*⟩*riia* domnu-*seu*. S-au neștire de întîiul ceas lucratu, *să* ia *astăzi* plată dereaptă. S-au neștire după al treile ceas *veritu*, să blagodarească și să praznuiască.

Puținele diferențe existente între cele două copii sînt, după cum se poate observa ușor, în primul rînd fonetice. De două ori forma scurtă a verbului *a fi* (*e* sau *-i*) lipsește apoi din *Să neștire buru creștiru*. În alte două situații locuțiunii conjuncționale *de se* din *Oarecire era un părinte* (existentă sub forma *de să* și în *Codicele Bratu*, dar substituită cu *ca să* în *Fragmentele Iorga*) îi corespunde conjuncția *să*. În sfîrșit, din *Să neștire buru creștiru* lipsește „titlul" omiliei: *Oarecire era un părinte, anume Ion, din cetatea lui Costantin împărat, cu rostul de auru* (CS, f. 79r/11—16) [213].

Deși *Oarecire era un părinte* este fragmentar, numărul și tipul diferențelor semnalate arată că cele două versiuni ale *Omiliei la Paști* transcrise în *Codicele Sturdzan* provin în mod indiscutabil dintr-un original comun [214]. Ipoteza descendenței celor două versiuni sturdzane una din cealaltă este exclusă, pe de o parte, de caracterul fragmentar al omiliei *Oarecire era un părinte* și, pe de altă parte, de „adaosurile" constatate în copia citată (vezi în primul rînd „titlul"), respectiv de coincidențele semnalate între unele dintre particularitățile sale lingvistice și acelea ale textelor păstrate în *Codicele Bratu* și *Fragmentele Iorga* (utilizarea locuțiunii conjuncționale *de să*, respectiv *ca să*, înlocuită în *Să neștire buru creștiru* cu *să*) [215]. Ultima caracteristică menționată arată apoi că *Oarecire era un părinte* conservă o formă a textului mai apropiată de acest original comun.

5. După cum s-a observat deja [216], între versiunea completă din *Codicele Sturdzan* și aceea din *Codicele Bratu* există o serie de identități de text.

---

[213] Acest „titlu", cu formă sensibil diferită, fusese inițial omis și din *Codicele Bratu* (p. 454), dar copistul l-a adăugat ulterior marginal dreapta sus.

[214] Cf. Ion Gheție, *Considerații filologice și lingvistice asupra* Omiliei la Paști *(versiunea „scurtă")*, p. 221.

[215] Opinia lui B. P. Hasdeu referitoare la traducerea textului de către popa Grigorie, care ar fi copiat apoi *Oarecire era un părinte*, îndrumînd totodată transcrierea variantei *Să neștire buru creștiru* (Hasdeu, CB, II, p. 1, 76—77), nu permite nici ea avansarea ipotezei descendenței celor două texte unul din celălalt. Caracterul fragmentar al omiliei *Oarecire era un părinte* arată că Grigorie, presupusul copist, și colaboratorul său au transcris independent o formă anterioară a omiliei.

[216] Ion Gheție, *art. cit.*, p. 217—218.

Codicele Sturdzan
(f. 63v/8—13)

Să neștire de șerbi cu bu⟨n⟩ nărav, să între bucurîndu-se în bu⟨cu⟩riia domnu-seu.

(f. 65r/11—16)
Dereptu aceaea întrați în bucuriia domnului vostru și ceia dentîi și ai doii, plată să luați.

Codicele Bratu
(p. 454/6—9)

Să e neștine den robi cu nărav bunu, de să între bucurîndu-se la bucuria domnului a lui.

(p. 456/1—5)
Printru aceaea amu întrați la bucuriia domnului vostru și întîii și ai doii, plată luați.

Pasajele cu formă identică sau foarte asemănătoare sînt diferențiate însă uneori prin topica elementelor componente.

Codicele Sturdzan
(f. 64v/9—11)

priimeaște cela *dentîi* ca și cela *de apoi*

Codicele Bratu
(p. 455/11—12)

priimeaște cela *de apoi* ca și cela *dentîiu*

Alteori diferențele se plasează la nivel lexical, procedeul putînd fi încadrat într-o largă serie de substituții sinonimice.

Codicele Sturdzan
(f. 63v/14—17)

S-au neștire de întîiul ceas lucratu, *să ia astăzi plată dereaptă.*

Codicele Bratu
(p. 454/12—16)

Să neștine de întîiul ceas au lucratu, de *să priimească acmu dereptul datoriul.*

Schimbarea topicii se asociază adesea cu substituția sinonimică, ultimul procedeu fiind însă „mascat" în pasajul reprodus mai jos de o greșeală pătrunsă în *Să neștire buru creștiru* prin considerarea unei forme grafice, аколо „aculu", traducînd sl. жѧло, drept fonetism real, identificat cu adverbul *acolo.*

Codicele Sturdzan
(f. 67r/6—9)

Unde ți-i moarte, *acolo*?
Unde ți-i abiruirea?

Codicele Bratu
(p. 458/4—6)

Unde iaste, iade, biruirea?
Unde iaste *veninul* morției?

Se cuvin, în sfîrșit, menționate frecventele diferențe morfologice, constatate chiar în unele dintre contextele citate anterior.

Codicele Sturdzan
(f. 64v/2—6)

Să ⟨*a*⟩*u veritu* neștire în al unsprădzeacele ceas, să nu se teamă *de pesteală.*

Codicele Bratu
(p. 455/6—9)

De *va veni* la al unsprăzeacele ceas, să nu se spare *c-au pestit.*

Dincolo de aceste identităţi sau asemănări, versiunea *Să neştire buru creştiru* conţine pasaje inexistente în *Codicele Bratu* şi în textul slavon corespunzător.

Codicele Sturdzan
(f. 65ᵛ/16—66ʳ/2)

кѣсн наслађитнєѣ богатьствъ(к)ѣ благостн. şi toţi vă îndulciţi, *cu mişei, cu bogaţi*, de burătatea burătăţiei *de astăzi.*

Codicele Bratu
(p. 456/17—19)

кѣсн наслађитєсѧ богатьствомъ благостн toţi îndulciţi-vă de bogătatea dulceţiei.

Un „adaos", justificat de această dată atît de textul slav alăturat, cît şi de o versiune integral slavonă a *Omiliei la Paşti* (ms. sl. 299, BAR) [217], există însă şi în *Codicele Bratu.*

Codicele Sturdzan
(f. 63ᵛ/13—17)

аџе кто ѡ(т) прѣка часа дѡла(л) є(с). S-au neştire de întîiul ceas lucratu. да примєтъ дѣнє(с) праведнн д(л)кгѣ. să ia astăzi plată dereaptă.

Codicele Bratu
(p. 454/9—16)

аџе кто дѣла(л) є(с) постнсѧ. *S-au neştire lucrat-au postindu-se.* да къспрїнмє(т) нн̃ѣ срєбрънн(к). *de să priimească acmu plată.* аџе кто ѡ(т) прѣкаго часа дѣла(л) є(с) да прїнмє(т) нн̃ѣ праведнїн дл(г)ъ. Să neştine de întîiul ceas au lucratu, de să priimească acmu dereptul datoriul.

În unele contexte, cele două variante ale omiliei conţin traduceri foarte diferite ale aceluiaşi text slav.

Codicele Sturdzan
(f. 63ᵛ/2—3)

аџе кто благоч(с)тнвъ н бг̃олюбнвъ. Să neştire *buru creştiru, de Dumnezeu* iubit.

(f. 66ʳ/14—16)

свободн бо нд(с) сп(с)ва съмр̃тн. *că ne-au mîntuitu mîntuitoriul de moarte.*

Codicele Bratu
(p. 454/1—2)

аџе кто благоч(с)тн(в). Să e neştine *binecinstitu.* н бг̃ѕлюбн(в). *şi Domnului* iubitu.

(p. 457/6—7)

оусвободї бо нд(с) сп̃ова съмр̃тьѣ. *Slobodzit-au pre noi moartea Domnului.*

În sfîrşit, în puţine situaţii, chiar textul slavon prezintă diferenţe lexicale şi de segmentare, textul românesc fiind şi el, aproape în mod firesc, diferit·

[217] Vezi G. Mihăilă, *Observaţii asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul (1559—1560)*, p. 344.

Codicele Sturdzan
(f. 66v/5—14)

и се прѣдкари къ галелеи възѫпи. Și *adecă așteptă în Galelei* de strigă. адъ ре(ч) ѡгорчисе с(т)ретѧ долѧ. Și iadul se amări-se și *căzu* giosu. оугорьчисе. оубо оупразнисе .*amărî-se și se* [218] *deșertă*. оугорчисе[219] оубо наръгань бы(с). amări-se și fu batjocură.

Codicele Bratu
(p. 457/14—19)

и се прѣ(д)кари (к) исаїа възъпи. Și *iată mainte Isaia* striga. ада ре(ч) оугорчисѧ. Iadul *grăi*, amărî-se. стрѣти долѣ оугорчисѧ. *întimpină-te* josu și amărî-se. ⟨...⟩ и бѡ наръга(и) бы(с). și amu batjocurit fu.

Unele dintre diferențele existente în acest ultim pasaj citat își găsesc explicația în greșeli tipice de copist. Astfel, lacuna apărută în *Codicele Bratu* după *amărî-se* se datorează unui bourdon cauzat de оугор'чисѧ, repetat de două ori în fragmente slavone succesive. Prezența în textul slavon și românesc a două nume proprii diferite (*Galelei* în *Codicele Sturdzan*, față de *Isaia* în *Codicele Bratu*), în condițiile în care versiunile integral slavone conțin în contextul respectiv *Galilei* [220], nu se poate explica însă decît prin apropierea versiunii *Bratu* de manuscrisele grecești ale *Omiliei la Paști* [221].

Care este deci raportul dintre versiunea completă din *Codicele Sturdzan* (*Să neștire buru creștiru*) și aceea păstrată în *Codicele Bratu*? Ultimele două tipuri de diferențe discutate (traduceri diferite ale unui text slavon parțial diferit) par să justifice ipoteza absenței oricăror legături de filiație între cele două texte. Cum însă, pe de o parte, numeroasele identități sau asemănări nu pot fi datorate unei accidentale traduceri identice, iar, pe de altă parte, înlocuirea termenului *Galilei* cu *Isaia* dovedește existența unor modificări datorate, probabil, colaționării cu o versiune grecească, credem că *Să neștire buru creștiru* și textul corespunzător din *Codicele Bratu* descind dintr-un original comun. Diferențele existente între cele două versiuni românești ale omiliei se datorează atunci unor prelucrări succesive ale traducerii.

Departe de a fi o simplă presupunere teoretică, afirmația se susține în primul rînd prin existența unor „constante stilistice" care diferențiază *Să neștire buru creștiru* de *Codicele Bratu*. Astfel în primul text citat (și, în consens cu el, în *Oarecire era un părinte* și în *Fragmentele Iorga*), *Hristos* existent în textul slavon și în *Codicele Bratu* este totdeauna înlocuit cu *Dumnezeu*. Omilia completă din *Codicele Sturdzan* inovează apoi față de textul slavon (respectat de *Codicele Bratu*), adăugînd de două ori adverbul *astăzi* (f. 66r/4, 9), iar *Oarecire era un părinte* prezintă din nou o soluție identică cu *Să neștire buru creștiru*. În sfîrșit, în *Codicele Sturdzan*, sl. оутѣшаетъ îi corespunde de două ori *îmblînzeaște* (f. 64v/12—13, 65r/3), în vreme ce *Codicele Bratu*, căruia i se alătură de această dată *Fragmentul Iorga*, folosește în ambele contexte pe *mîngîie* (p. 455/14, 18).

Pentru aceeași prelucrare a unui original comun pledează și coincidențele lexicale de tipul celor deja semnalate (*Dumne(d)zeu* CS[1], CS[2], FI — *Hristos* MB; *îmblînzeaște* CS[2] — *mîngîie* MB, FI). Acestea diferen-

[218] După *se*, copistul a anulat *afundă*.
[219] Scris greșit оуборчисе sub influența termenului următor (оубо).
[220] Nestor ⟨Vornicescu⟩, *op. cit.*, p. 315—316.
[221] *Ibidem*.

ţiază *Să neştire buru creştiru* de varianta inclusă în *Codicele Bratu*, grupînd însă totodată aceste două variante cu cel puţin unul dintre celelalte texte similare, *Oarecire era un părinte* sau *Fragmentele Iorga* (în condiţiile în care ambele sînt, din motive diferite, fragmentare). Iată cîteva scurte contexte ilustrative, uşor de identificat în textul omiliei:

CS ²: să *ia astăzi plată* dereaptă
CS ²: de se *ia astădzi plată* dereaptă
MB: de să *priimească acmu* dereptul *datoriul*
FI: ca să *ia astădzi plată* dereaptă
CS ²: şi lucrulu cinsteaşte şi *punerea* laudă
MB: şi lucrul cinsteaşte şi *adaosul* laudă
FI: [. . . . . .] cinsteaşte şi *p*[*unerea*. . .].

6. Fiind, după opinia noastră, foarte probabil ca variantele *Omiliei la Paşti* transcrise în *Codicele Sturdzan* să provină din aceeaşi traducere cu textul corespunzător păstrat în *Codicele Bratu*, coincidenţele lexicale (şi, de fapt, textuale) semnalate sugerează alte două concluzii: descendenţa *Fragmentelor Iorga* din acelaşi original şi apropierea lui mai mare de cele două copii sturdzane ale omiliei. În favoarea ultimei idei enunţate pledează şi constatarea unei greşeli comune existente în *Să neştire buru creştiru* şi *Fragmentele Iorga*.

Codicele Sturdzan (f. 65ᵛ/16—66ʳ/2)	*Fragmentele Iorga* (IVb/7—10)
въси насладитисѣ богатѫст(в)ѣ бл҃гости. şi toţi vă îndulciţi, cu mişei, cu bogaţi, de *burătatea* burătăţiei de astăzi.	[въ]си насладитс[ѧ богатѫст]вѣ бл҃г(с)ти [. . . . . .] îndulciţi de *bu*[*nătatea* bunăta]teei [. . . . .]

Codicele Bratu
(p. 456/17—19)

въси насладитесѧ богатъство бл҃гости. Toţi îndulciţi-vă de *bogătatea* dulceţiei.

Toate trei variantele traduc, după cum se observă uşor, acelaşi text slavon, dar primele echivalează greşit богатъство„ bogăţie" cu *burătate* (*bunătate*). Explicaţia acestei echivalenţe, imposibil de dat prin sensurile termenului slav, se găseşte, după opinia noastră, într-o greşită substituţie a termenului *bogătate* (scris eventual бѹгътате) cu *bunătate* sub influenţa cuvîntului imediat următor. Substituirea acestuia din urmă (originalul a avut foarte probabil *bunătate*, nu *dulceaţă*, întrucît бл҃гости înseamnă „bunătăţii") prin *dulceţiei* în *Codicele Bratu* este uşor de explicat printr-o substituţie sinonimică frecventă în textele vechi româneşti: *bunătate-dulceaţă*; vezi şi *bun-dulce*.

7. În paginile anterioare am adus o serie de argumente în sprijinul ideii că diferenţele dintre *Codicele Bratu*, pe de o parte, şi versiunile sturdzane, respectiv *Fragmentele Iorga*, pe de altă parte, se datorează prelucrării traducerii originale comune a versiunii scurte a *Omiliei la Paşti*, traducere de care se dovedeşte a fi mai apropiat primul manuscris citat. *Codicele Bratu* modifică însă şi el forma presupusului original comun, printr-o posibilă colaţionare cu o versiune grecească a textului hrisostomic, după cum indică apariţia termenului *Isaia* în loc de *Galilei* atît în fragmentul

românesc, cît și în cel slavon [222]. În sfîrșit, cele cîteva mici diferențe constatate între *Să neștire buru creștiru* și *Oarecire era un părinte*, altfel aproape identice ca text, arată că și în varianta sturdzană completă (sau în textul din care derivă ea) se proceda la mici remanieri stilistice.

Punerea în paralel a cîtorva pasaje din cele patru variante în discuție arată că este foarte probabil ca și în *Fragmentele Iorga* să fi fost operate modificări ale textului de bază, de vreme ce el prezintă uneori soluții de traducere care se diferențiază de toate celalte copii luate împreună:

CS [1]: *să blagodarea* [...]

CS [2]: *să blagodarească* și să prăznuiască

MB: *să blagodarească* și să prăznuiască

FI: *să mulțămească* și să prăznuiască

CS [2]: ca și cela ce *au lucratu* dintîni

MB: ca și cela ce-*au lucratu* dentîiul ceas

FI: ca și pre cela ce *s-au nevoit* din ceasul dintîie

CS [2]: s-*au* neștire după al șasele ceas *ajunsu*

MB: să neștire după al șasele ceas *au ajunsu*

FI: iară cine *au sosit* după al șeasele ceas.

În cadrul acestei prelucrări, caracteristică deci și pentru *Fragmentele Iorga* [223], au putut apărea și comentariile la textul de bază al scrierii, comentarii care au determinat fie opinia că anumite pasaje reproduse în facsimil de N. Iorga nu aparțin *Omiliei la Paști* [224], fie că ne aflăm în fața unei traduceri diferite a textului hrisostomic în discuție [225]. Pentru ultima ipoteză enunțată ar pleda de altfel și segmentările diferite ale textului slavon și românesc în *Fragmentele Iorga* față de toate celelalte variante cercetate [226].

8. Conchizînd, putem afirma că trei din cele patru variante ale versiunii scurte a *Omiliei la Paști* păstrate din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, anume *Să neștire buru creștiru* și *Oarecire era un părinte* din *Codicele Sturdzan*, respectiv textul din *Codicele Bratu*, sînt copii prelucrate ale aceleiași traduceri românești. *Codicele Bratu* reproduce o copie corectă și mai fidelă a acestei traduceri, în vreme ce celelalte două variante, care formează un grup aparte, derivă dintr-o copie în care au apărut unele greșeli de transcriere.

Aceeași proveniență cu copiile sturdzane ale *Omiliei la Paști* par să aibă așa-numitele *Fragmente Iorga*, deși adaosurile existente în această din urmă variantă și segmentările specifice ei (constatate deopotrivă în textul slavon și în cel românesc) au putut apărea atît printr-o prelucrare a unui izvor comun, cît și prin traducerea independentă a unui alt text slavon.

---

[222] Vezi, mai sus, p. 114.

[223] Vezi și Pandele Olteanu, *Cea mai veche omilie în limba română*, p. 242; Al. Mareș, *art. cit.*, p. 510—511.

[224] Vezi, mai sus, nota 197.

[225] G. Mihăilă, *Observații asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul (1559—1560)*, p. 342; Nestor ⟨Vornicescu⟩, *Scrieri patristice în biserica ortodoxă română pînă în sec. XVII*, p. 315—316; Al. Mareș, *art. cit.*, p. 511.

[226] Astfel de segmentări apar însă chiar și în *Codicele Bratu;* vezi în acest sens fragmentele reproduse de noi pe p. 113—114.

IX. Rugăciune de scoatere a dracului

1. Considerat a fi cel mai vechi text datorat popii Grigorie din Măhaci, scris „anterior anului 1583", de vreme ce preotul măhăcean nu se numea în notiţa finală nici „popă", nici „presbiter" [227], *Fragmentul dintr-o conjuraţiune*, cum îl numea B. P. Hasdeu [228], este o rugăciune pentru alungarea dracului din ape [229]. Primul său editor îl considera „ieşit din mîna lui însuşi popa Grigore" [230],care ar fi tradus textul slavon păstrat actualmente între filele 74^{v}—75^{v} din *Codicele Sturdzan*. G. Pascu împărtăşea aceeaşi opinie, bazîndu-şi afirmaţia pe existenţa, în cadrul fragmentului, doar a rotacismului în stadiul *-r-* [231].

N. Drăganu a descoperit însă într-un miscelaneu bihorean [232] de la jumătatea secolului al XVIII-lea [233] o variantă completă a *Rugăciunii de scoatere a dracului din ape*. „Manuscrisul nostru", nota savantul clujean, „are ... meritul de a întregi complet o însemnată lacună a *Codicelui Sturdzan* şi e interesant de observat că, deşi schimbată puţin şi amplificată, ... varianta noastră păstrează uneori forme mai vechi decît aceea a popii Grigore ... Astfel se pune chestiunea dacă nu cumva popa Grigore din Măhaciu n-a făcut altceva decît ceea ce făcea de obiceiu : a copiat textul românesc (alături de cel slav, după moda timpurilor) al acestei rugăciuni traduse româneşte de altcineva" [234].

2. Analiza lingvistică a fragmentului păstrat pe fila 76^{r} din *Codicele Sturdzan* ne-a arătat [235] că presupunerea lui N. Drăganu este întemeiată : popa Grigore copia, după toate probabilităţile, un text ce provenea din sud-estul Transilvaniei sau din Muntenia.

Cercetările întreprinse în fondul de manuscrise al BiblioteciiAcademiei Române nu ne-au permis însă să găsim o variantă similară aceleia sturdzane. *Rugăciunea de scoatere a dracului* păstrată în ms. rom. 2183, f. 159^{r}—159^{v} (miscelaneu muntenesc din anii 1766—1777 [236]), singura de acest tip identificată, aparţine unei traduceri mai tîrzii a scrierii.

O paralelă între fragmentul scris de popa Grigorie şi pasajul corespunzător din manuscrisul descoperit de N. Drăganu arată de asemenea că, în ciuda marilor asemănări, este greu de presupus o origine comună pentru cele două texte.

Codicele Sturdzan (f. 76^{r}/1—14)	*Manuscris Drăganu* [237] (f. 19^{v}—20^{v})
[.	Oprescu-te, diiavole, cu 3 sfinţi,
. . . .]hom şi Misahom şi	cu Sedrah şi cu Misah şi cu
Avednag ! Oprescu-te, diavole, cu	Avdenago ! Cuntenescu-te, diavole,
cele doa⟨o⟩ lumiri ce-au făcutu	cu doao lumini ce fece D[o]mnul,

[227] Hasdeu, CB, II, p. 176; cf. mai sus, capitolul consacrat datării textelor româneşti din *Codicele Sturdzan*, p. 43—44,51.

[228] Hasdeu, CB, II, p. 171.

[229] *Ibidem*, p. 176.

[230] *Ibidem*, p. 175.

[231] Pascu, ILLR, p. 106.

[232] N. Drăganu, *Pagini de literatură veche. (O colecţie de cărţi populare într-un manuscris din jumătatea a doua a sec. XVIII)*, în DR, III, 1922—1923, p. 240—241.

[233] *Ibidem*, p. 238.

[234] *Ibidem*, p. 243—244.

[235] Gh. Chivu, *Localizarea şi filiaţia textelor din* Codicele Sturdzan, p. 50; cf. Gheţie, BD, p. 315.

[236] G. Ştrempel, *Catalogul manuscriselor româneşti*, II, Bucureşti, 1983, p. 205.

[237] Textul este transcris după N. Drăganu, *art. cit.*, p. 249.

Domnul, soarele dzileei și lura nopției, să n-aibi puteare a strica nemică în creștiri! Oprescu-te, diavole Sătanu, cu herovimii și cu serafimii lui Isus Hristos și cîntarea netăcută și cu al nostru glasu!

Să ne fie de folosu și de ispovedanie și acum și pururea și în vecie de veacu, amin!

soarele zilei și luna nopții, să n-aibi putere a bate grîul creștinilor, holdele, viile! Oprescu-te, diiavole, și te blastăm cu herovimii și cu serafimii Domnului nostru, lui Isus Hristos, ceia ce cîntă cîntare netăcută și cu al nostru grai!

Să fie luată această rugăciune preste toate. Blagoslovește-ne, doamne, și pre noi, acum și pururea și în vecii vecilor, amin!

Dezvoltările de text și celelalte diferențe existente în manuscrisul *Drăganu*, mai recent, nu pot fi justificate prin modificarea unui original comun, întrucît varianta măhăceană a *Rugăciunii de scoatere a dracului* traduce extrem de fidel un text slavon de tipul aceluia aflat pe fila 75v a *Codicelui Stzrdzan*.

Codicele Sturdzan
(f. 75v/11-18)

...запрѣщіанте, дїаволе сѣдаѫ(м) и мысаѫ(м) и аве(д)на(г)! заклинанте, дїаволе, в-ма свѣ(т)лома иже сътворь гь, сланце дневна а лѵна но(щи), да не нма(т) потопнипи въ Хр(с)тїанскы(Х)! заклинанте, дїаволе [са]тано, Херѵвин(м) и серафѵн(м) їсоу(с) Х(ст)мь и пѣ(с)нїе(м) немлъчнь(м) съ нимиже [. . . . . .]

Codicele Sturdzan
(f. 76r/1—11)

[. . . . . .]
hom și Misahom și Avednag! Oprescu-te, diavole, cu cele doa⟨o⟩ lumiri ce-au făcutu Domnul, soarele dzileei și lura nopției, să n-aibi puteare a strica nemică în creștiri! Oprescu-te, diavole Sătanu, cu herovimii și cu serafimii lui Isus Hristos și cîntarea netăcută și cu al nostru glasu!

Această constatare sugerează proveniența versiunii *Drăganu* dintr-o altă traducere a originalului slavon al *Rugăciunii de scoatere a dracului*.

3. Fragmentul copiat de popa Grigorie, din care s-a păstrat finalul aflat pe fila 76r a *Codicelui Sturdzan*, conservă deci o traducere din limba slavonă neidentificată încă într-un alt manuscris vechi românesc.

X. Moartea lui Avram

1. Editînd apocriful transcris pe filele 77, 78, 80 și 79r/1—10 din *Codicele Sturdzan*, B. P. Hasdeu îi alătura un text slavon de redacție bulgară descoperit în biblioteca Arhivelor Statului din București [238]. Era, în concepția autorului *Cuvintelor den bătrîni*, un mod sigur de a dovedi că popa Grigorie, presupusul traducător și copist al scrierii, utilizase o versiune sud-slavă de același tip [239]. Diferențele existente între textul slavon și cel românesc, „constatate în cîteva puncte secundare"[240],

[238] Hasdeu, CB, II, p. 181—184, 187.
[239] *Ibidem*, p. 187.
[240] *Ibidem*, p. 188; cf. Cartojan, CP I, p. 85—86, nota 1, unde sînt puse pe două coloane cîteva diferențe de conținut existente între cele două texte.

i s-au părut lui B. P. Hasdeu lipsite de importanță și, în consecință, el a stabilit chiar un titlu pentru apocriful sturdzan, traducînd pasajul corespunzător din versiunea slavonă: *Cuvînt despre viața și moartea lui Avram. Cum a venit arcangelul să ia sufletul lui* [241].

Opinia lui B. P. Hasdeu a fost acceptată fără rezerve de M. Gaster, care considera, în 1883, că scrierea românească în discuție „se potrivește exact" cu cea slavonă alăturată, ambele derivînd dintr-o versiune trunchiată sau scurtă a apocrifului [242].

În același an (1883), A. N. Veselovski nega însă ideea că *Moartea lui Avram* din *Codicele Sturdzan* derivă dintr-o redacție bulgărească [243]. Originalul străin al scrierii, diferit de cel tipărit în volumul al doilea al *Cuventelor* [244], a provenit, după cum va demonstra, în 1929, N. Cartojan, din Serbia [245].

Ignorînd argumentele predecesorilor săi și dînd credit unor forme grafice greșit transcrise, P. Olteanu a avansat ipoteza traducerii legendei păstrate în *Codicele Sturdzan* de pe un original slavon de redacție nord-carpatică [246].

E. Turdeanu a stabilit însă definitiv, în urma unei competente analize filologice a unui mare număr de manuscrise românești și străine ale *Morții lui Avram*, că, „en réalité, l'apocryphe roumain est le fidel reflet d'une forme slave, serbe ou moyen bulgare" [247]. Apropierile constatate între copia aflată în *Codicele Sturdzan* și două versiuni sîrbești l-au determinat să se ralieze opiniei exprimate anterior de N. Cartojan, afirmînd că textul românesc este tradus după „un modèle venu probablement de Serbie" [248].

2. Care este însă raportul dintre cea mai veche traducere cunoscută a *Morții lui Avram* și celelalte copii vechi românești ale apocrifului?

G. Pascu argumenta, în 1921, caracterul de copie al textului sturdzan [249]. N. Cartojan, cercetînd un mare număr de manuscrise, conchidea că varianta scurtă a apocrifului, căreia îi aparține copia măhăceană, a fost scoasă din circulație de redacția dezvoltată, tradusă, după toate probabilitățile, din grecește, la sfîrșitul secolului al XVII-lea sau la în-

---

[241] Hasdeu, CB, II, p. 189.

[242] M. Gaster, *Literatura populară română*, București, 1883, p. 312.

[243] A. N. Veselovskij, *Razuskanija po oblasti russkogo duhovnogo stiha, VI: Duhovnye sjužety v literature i narodnoj poezii rumyn*, în *Sbornik Otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti Imp. Akademii Nauk*, XXXII, 1883, p. 18.

[244] Cartojan, CP, I, p. 85; vezi și Al. Rosetti, *Și „să" dans le nord-ouest de la Transylvanie*, în RRL, IX, 1964, nr. 4, p. 396; Ion Gheție, *Un hapax legomenon în* **Codicele Sturdzan**: *și = să*, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 195, nota 13; E. Turdeanu, *Le Testament d'Abraham en slave et en roumain*, în „Oxford Slavonic Papers", New Series, vol. X, 1977, p. 29 idem, *Apocryphes slaves et roumains de l'Ancien Testament*, Leiden, 1981, p. 229.

[245] Cartojan, CP, I, p. 85—86. Opinia a fost preluată, între alții, de Șt. Ciobanu (*Istoria literaturii române vechi*, București, 1947, p. 201).

[246] P. Olteanu, *Contribuții la studiul elementelor slave din cele mai vechi traduceri românești*, în LL, VI, 1962, p. 76. Opinia a fost combătută de Al. Mareș (*Teoria elementelor slave nord-carpatice în vechile texte românești*, în SLLF, III, p. 270—271).

[247] E. Turdeanu, *Le Testament d'Abraham en slave et en roumain*, p. 28; idem, *Apocryphes slaves et roumains de l'Ancien Testament*, p. 228.

[248] Idem, *Le Testament d'Abraham en slave et en roumain*, p. 29; idem, *Apocryphes slaves et roumains de l'Ancien Testament*, p. 229.

[249] Pascu, ILLR, p. 105; vezi, în același sens, Gheție, BD, p. 315; Gh. Chivu, *Localizarea și filiația textelor din* **Codicele Sturdzan**, p. 53.

ceputul celui următor [250]. E. Turdeanu descoperea, în sfîrșit, în două codice (ms. rom. 2158 [251] și ms. rom. 5299 de la Biblioteca Academiei Române) o a doua versiune românească scurtă, derivînd din textul sud-slav reprezentat de manuscrisul editat de B. P. Hasdeu în volumul al doilea al *Cuvintelor den bătrîni* [252].

Nimeni nu a reușit însă să descopere o variantă de același tip cu aceea măhăceană. N. Cartojan afirma de aceea că versiunea în discuție este cunoscută doar prin *Codicele Sturdzan* [253]. E. Turdeanu nota și el că „la famille roumaine compte à l'heure actuelle une seule copie : R : texte copié en Transylvanie, vers la fin du XVIe siècle, par le pope Grigorie du village de Măhaciu, près de Turda, dans son fameux *Codex Sturdzanus*" [254].

Cercetarea întreprinsă de noi asupra *Cuvîntului despre moartea lui Avram*, semnalat în ms. rom. 5318, din aceeași mare bibliotecă bucureșteană [255], ne-a arătat, în sfîrșit, că ne aflăm în fața unei copii de același tip cu aceea existentă în ms. rom. 2158 (dar mai veche decît aceasta din urmă).

3. În aceste condiții, făcînd abstracție de textul descoperit de N. Drăganu într-un manuscris din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, dăruit de preotul Ilarie Boțiu [256], text pe care nu l-am putut cerceta [257], conchidem, în deplin acord cu unele dintre opiniile prezentate anterior, că versiunea *Morții lui Avram* copiată în *Codicele Sturdzan* este, cel puțin deocamdată, singulară în scrisul vechi românesc.

XI. Legenda Sfintei Vineri

1. Opiniile referitoare la filiația *Legendei Sfintei Vineri*, tradusă, după cum arată chiar titlul conservat în *Codicele Sturdzan* (*Sfînta Petca*), din limba slavă [258], sînt extrem de puțin numeroase.

---

[250] Cartojan, CP, I, p. 87; vezi și E. Turdeanu, *Le Testament d'Abraham en slave et en roumain*, p. 33—35; idem, *Apocryphes slaves et roumains de l'Ancien Testament*, p. 233—235.

[251] N. Cartojan considera că ms. rom. 2158 conține o versiune a legendei diferită atît de aceea prescurtată cunoscută din *Codicele Sturdzan*, cît și de aceea amplificată, larg răspîndită în manuscrisele românești ulterioare mijlocului secolului al XVIII-lea (Cartojan CP, I, p. 87—88).

[252] E. Turdeanu, *Le Testament d'Abraham en slave et en roumain* p. 32; idem, *Apocryphes slaves et roumains de l'Ancien Testament*, p. 232.

[253] Cartojan, CP, I, p. 87.

[254] E. Turdeanu, *Le Testament d'Abraham en slave et en roumain*, p. 22; idem, *Apocryphes slaves et roumains de l'Ancien Testament*, p. 222.

[255] Vezi G. Strempel, *Contribuții la cunoașterea Legendei Blajinilor*, în „Revista de istorie și teorie literară", XXIV, 1975, p. 267, unde însă manuscrisul este citat sub vechea lui cotă (ms. rom. 6042).

[256] N. Drăganu, *Pagini de literatură română veche (O colecție de cărți populare într-un manuscris din jumătatea a doua a sec. XVIII)*, p. 245.

[257] Avînd în vedere data alcătuirii manuscrisului, (după 1750 intrase în circulație versiunea dezvoltată a *Morții lui Avram*), apropierea dintre acest text și acela sturdzan este puțin probabilă. În același sens pledează de altfel și absența comentariilor lui N. Drăganu referitoare la filiația textului, în condițiile în care savantul clujean cunoștea foarte bine *Codicele Sturdzan*.

[258] Hasdeu, CB, II, p. 140; Pascu, ILLR, p. 116; Cartojan, CP, I, p. 156; E. Turdeanu, *La littérature bulgare du XIVe siècle et sa diffusion dans les Pays Roumains*, Paris, 1947, p. 90—101.

B. P. Hasdeu, bazîndu-se pe o serie de greșeli tipice de copist [259] și pe cîteva particularități lingvistice [260], a afirmat pe bună dreptate că popa Grigorie a transcris un text astăzi pierdut, provenit „din regiunea Brașovului" [261].

N. Iorga a găsit pe ultimele foi ale unei psaltiri coresiene descoperite în Berivoiul Mic—Brașov copia unui fragment din *Legenda Sfintei Vineri* [262] care, potrivit lui N. Cartojan, „derivă din același prototip din care derivă și versiunea din *Codex Sturdzanus*" [263].

Aceeași proveniență are, potrivit ultimului autor citat, copia datorată popii Urs din Cotiglet, păstrată în ms. rom. 4182 de la Biblioteca Academiei din București [264].

N. Drăganu constata, în sfîrșit, că o *Cazanie la 14 zile ale lui octomvrie pentru viața și muceni⟨ci⟩e precuviosiai* (sic !) *maicei noastre Paraschiavii* [265], dintr-un miscelaneu „de pe la 1750" [266], „nu este decît textul modernizat al celui din *Codex Sturdzanus*" [267].

2. Variantei sturdzane a *Legendei Sfintei Vineri* i-au fost deci alăturate, pe baza unor similitudini de text, trei copii ale apocrifului : una fragmentară nedatată, probabil brașoveană, după locul în care a fost descoperită, cunoscută din transcrierea lui N. Iorga [268] ; cea de a doua scrisă în 1676 de popa Urs din Cotiglet [269] ; ultima, „de pe la 1750", păstrată astăzi într-un fond necunoscut nouă.

Cercetările întreprinse în cadrul fondului de manuscrise al Bibliotecii Academiei din București ne-au permis să luăm în considerare și *Viața preacuvioasei Praschevii, ce să zice Petca sau Vineri*, cuprinsă într-un codice scris la începutul secolului al XVIII-lea în Maramureș [270].

3. Lectura paralelă a patru dintre textele menționate [271] demonstrează descendența lor indiscutabilă din aceeași traducere a *Legendei Sfintei Vineri*.

Codicele Sturdzan (f. 92r/3—6)	*Ms. rom. 4182* (f. 531v/18—21)
tremeate îngerul tău cu arătarea silelor tale și miluiaște sufletulu mieu ⟨.....⟩ Doamne, ceia ce încu⟨n⟩giură-mă și aleage ceia ce luptă-să cu mene".	tremite îngerul tău cu arătarea silelor tale și miluiaște sufletul mieu ⟨. . . . . .⟩ ce l-au încungiurat și să vază ceia ce caută mine".

[259] Hasdeu, CB, II, p. 155.
[260] *Ibidem*, p. 141—142.
[261] *Ibidem*, p. 142; vezi și Gheție, BD, p. 314; Gh. Chivu, *Localizarea și filiația textelor din* Codicele Sturdzan, p. 50—51.
[262] Vezi Iorga, SD, XIII, p. 53—54.
[263] Cartojan, CP, I, p. 173.
[264] *Ibidem*.
[265] N. Drăganu, *Pagini de literatură veche (O colecție de cărți populare într-un manuscris din jumătatea a doua a sec. XVIII)*, p. 247.
[266] *Ibidem*, p. 244.
[267] N. Drăganu, [Recenzie la] N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, I, p. 554.
[268] Iorga, SD, XIII, p. 53—54.
[269] BAR, ms. rom. 4182, f. 530v—535v.
[270] BAR, ms. rom. 577, f. 122v—128v.
[271] Copia semnalată de N. Drăganu, nefiindu-ne accesibilă, nu a fost luată în considerare.

Ms. rom. 577
(f. 124r/2—6)

trimite îngerul sfinției tale cu arătarea puterii tale și miluiaște sufletul mieu". *Și plecă fața sa la pămînt și să rugă cu ruga lui David proroc și zise :* „*Giudecă*, Doamne, ceia ce mă încungiurară și alege ceia ce să luptă cu mine".

Manuscrisul brașovean
(Iorga, SD, XIII, p. 54)

trimeate îngerul tău și a[rătarea sile]loru [272] și miluiaște sufletul mieu". *Și pleacă-se cu fața la pămîntu și rugă-se cu-n* [273] *psalom de îns . . . ire și zise :* „*Judecă*, Doamne, ceia ce ⟨. . . . . .⟩ luptă-se cu mine".

În citatele reproduse, dincolo de apropierea existentă între cele patru texte, se constată prezența unei lacune comune copiei sturdzane și aceleia datorate popii Urs din Cotiglet. O situație similară poate fi remarcată și într-un alt pasaj al *Legendei Sfintei Vineri*, absent, de această dată, din copia semnalată de N. Iorga.

Codicele Sturdzan
(f. 92v/1—6)

Și atunci Sfînta Veneri rădică mînule sale cătră ceriu și ruga-se ⟨. . .⟩ Atunci oamenii mulți ei striga și zice : „Nu-i altu domnezeu mai mare fără domnezeul Sfinteei Veneri".

Ms. rom. 4182
(f. 532r/3—13)

Și atunci Sfînta Vineri rădică mînule sale cătră ceriu și să ruga ⟨. . .⟩ Atunci oamini mulți strîga și zicea : „Nu-i mai mare alt dumnezău nime de dumnezăul Sfintei Vineri".

Ms. rom. 577 (f. 124r/17—124v/1)

Atunce Sfînta Vineri rădică mînule sale cătră ceriu și să rugă *de zice :* „*Doamne, priimește ruga șerbei tale ca să creadză toți că ești sfinția ta mare și tare preste toți împărați*". Atunci mulți oameni striga și zice : „Nu-i alt dumnedzău mai mare decît dumnedzău Sfintei Vineri".

Constatarea existenței unor lacune similare sau identice în textele datorate popii Grigorie din Măhaci și popii Urs din Cotiglet sugerează, după opinia noastră, descendența acestor două variante ale *Legendei Sfintei Vineri* din aceeași copie, lacunară, a traducerii originare. Celelalte două variante, cea fragmentară descoperită în Berivoiul Mic și cea maramureșeană, derivă dintr-o altă copie a aceleiași traduceri, care avea, în pasajele reproduse, textul integral.

Care este însă raportul dintre variantele reprezentative pentru cele două copii intermediare astăzi pierdute? Compararea textului sturdzan cu cel copiat de popa Urs permite constatarea a numeroase lacune în

[272] În Iorga, SD, XIII, este tipărit: *. . .și a. . . loru*, lacunele fiind completate pe baza variantelor reproduse anterior.
[273] În Iorga, SD, XIII, este tipărit: *cu în*.

cadrul celui din urmă (lacune ce nu se regăsesc însă în celelalte manuscrise luate în discuţie). Unele nu împiedică înţelegerea corectă a textului:

Codicele Sturdzan
(f. 93v/16—94r/2)

unse ochi[i ce]lui împărat şi zise: „În numele Tată[lu]i şi Fiiului şi Duhului Sfînt, să ve[dzi]!" [*Şi*] *atunci acelui împărat vădzu. Şi a[lţi] oameni mulţi nevolnici ven[de]că ei.* Şi ⟨...⟩ acelui împărat lumină şi vedeare mai bine şi mai vîrtos decît mai⟨n⟩te.

Ms. rom. 577
(f. 125r/20—125v/2)

unsă ochii lui şi zise: „În numele Tatălui şi Fiiului şi Duhului Sfînt, să vezi!" *Împăratul văzu în acela ceas şi pre alţi mulţi nevolnici vindecă.* Şi împăratul avu vedeare mai bună decît mainte.

Ms. rom. 4182 (f. 533r/8—12)

unsă ochii acelui împărat şi zisă: „În numele Tatălui şi a Fiiului şi a Duhului Sfînt, să vezi!" ⟨...⟩ Şi acel împărat dup-aceaea mai bine vedea şi mai frumos lumina ochii lui decît mainte.

Altele însă creează, pentru moment, dificultăţi reale de înţelegere a conţinutului unor pasaje:

Codicele Sturdzan
(f. 97v/11—18)

Şi [lu]o Domnul curat sufletul ei în mî[nu]le sale şi-l duse în ceriu. *Şi fost-au [tă]iarea capului ei, Svintei Veneri, în luna lui cuptoriu, 26 de dzile şi nu [lăsă] Domnul să-i fie praznicul ei atunce, [ce lă]să se-i fie cînd au născut,* în luna lui bru[mar]iu, 14 dzile.

Ms. rom. 577
(f. 128r/20—128v/4)

Savaot Isus Hristos tinsă mîna Sfinţiei sale şi luă curat sufletul ei şi-l dusă în ceriu la Ierusalimul cel de sus. *Şi au fost tăiarea capului Sfintei Vineri în luna lui septevrie, 26 de dzile şi au lăsat Dumnedzău praznicul să fie sfintei* în luna lui octovrie, 14 de dzile.

Ms. rom. 4182 (f. 535v/18—20)

Însă Dumnedzău luo sufletul ei în mînule sale cu curăţie şi-lu sui în ceriu ⟨...⟩ în luna Brumariului mare, în 14 zile.

În textul transcris de popa Urs din Cotiglet pot fi semnalate apoi contexte inexistente în celelalte variante ale *Legendei Sfintei Vineri.* Uneori fragmentul în plus pare a fi rezultatul unei încercări de clarificare a textului transcris:

Ms. rom. 4182
(f. 531v/24—28)

Şi atunci, în acela ceas, să ivi un nuor din ceriu şi să scorni un vihor mare *de ploaie, de ploaie pietri mari ca nişte nuci dintr-*acela nuor şi o purta vîntul şi suna ca o frunză.

Codicele Sturdzan
(f. 92r/9—14)

Şi atunci, în acela ceas, ivi-se u⟨n⟩ noor din ceriu şi ieşi un vihor mare *din noor şi lua o piatră mare foarte în el* şi o purta vîntul ca o fr[undză] şi sura.

Ms. rom. 577
(f. 124r/7—10)

Atunci se ivi un nuor din ceriu și ieși o vivoră mare *din nuor și să lua o piatră mare din nuor* și o purta vîntul ca o frunză și suna cu groază mare.

Manuscrisul brașovean
(Iorga, SD, XIII, p. 54)

Și atunce, în acela ceas, ivise un nuoru[274] din ceriu și ieși un[275] vihor mare *den nuor*[276] *și luo-se o piatră foarte mare din*[277] *el* și o purta vîntul ca o frunză și suna.

Alteori, prin pasajul adăugat, copistul încearcă, după toate probabilitățile, să facă textul mai expresiv:

Ms. rom. 4182 (f. 532r/4—9)

Și atunci muncitorii ce legasă pre ea căzură gios la pămînt *în doao ceasuri și zăcură ca și morții la pămînt* și *de-aciia* să seulară *ca niște oamini beați* și strîgară toți cu glas mare și zisără.

Codicele Sturdzan
(f. 92r/18—21)

Și atunci [munci]torii ce o lega căzdzură gios la pămîntu și seulară-să și stri[gară] toți cu glas mare și ziseră.

Ms. rom. 577
(f. 124r/14—16)

Atunci muncitorii ce o munciia, ei căzură toți la pămint și să seulară toți și strigară cu glas mare și ziseră.

Lacunele și pasajele în plus existente în copia datorată popii Urs din Cotiglet nu pot fi explicate prin forma sau structura variantei transcrise de popa Grigorie din Măhaci. Varianta bihoreană a *Legendei Sfintei Vineri* nu derivă deci din cea sturdzană.

La o concluzie similară (copii independente ale aceleiași versiuni intermediare astăzi pierdute) duce și analiza paralelă a textelor transcrise în ms. rom. 577 și pe filele descoperite în Berivoiul Mic.

Astfel, varianta fragmentară publicată de N. Iorga conține o greșeală inexistentă în copia maramureșeană[278]:

Manuscrisul brașovean
(Iorga, SD, XIII, p. 54)

rupse legăturile den mînile[279] ei și grăi cătră ea și zise: „[Nu] te teame, *cela ce da* sila Domnului, împăratului [. . . . . .]

Ms. rom. 577
(f. 124r/12—14)

rupse legăturile de pre mînule ei și grăi Sfînta Vineri: „Temumă, doamne!" Dzise îngerul: „Nu te teme, *ce laudă* pre Dumnedzăul tău".

În alte contexte, cele două manuscrise se diferențiază prin cîteva adaosuri și prin unele forme diferite de redare a aceleiași idei.

---

[274] În Iorga, SD, XIII este tipărit: *ogA nauru* [= *un nouru*].
[275] În Iorga, SD, XIII este tipărit: *uin*.
[276] În Iorga, SD, XIII este tipărit: *de in our* [= *den nour*].
[277] În Iorga, SD, XIII este tipărit: *diin*.
[278] Celelalte manuscrise luate în discuție prezintă, în contextul respectiv (CS, 62r/15—18; ms. rom. 4182, f. 532r/2—4), aceeași soluție ca ms. rom. 577.
[279] În Iorga, SD, XIII este transcris: *de in* [*mă*]*nile*.

Manuscrisul brașovean (Iorga, SD, XIII, p. 53)	*Ms. rom. 577* (f. 123v/11—17)
„Sînt o creștină botezată, numele-mi iaste Petca". Și zise cela împărat către ea: „Nu grăi așa, ce mai bine te pleacă dumnezeului mieu *și te închină lui* și face-te-voiu doamnă și împărătească caseloru meale".	„Numele mieu iaste Petca și sînt creștina botezată *în numele Tatălui și Fiiului și Duhului Sfînt*". Împăratul dzise: „Nu grăi așe, ce mai bine te pleacă dumnezăului mieu, deci te voi face doamnă și împărătească peste toate casele meale. *Iară, de nu te veri închina, cu rea moarte vei muri*".

4. Sintetizînd, putem deci afirma că *Legenda Sfintei Vineri* transcrisă de popa Grigorie din Măhaci provine dintr-o copie intermediară a versiunii originare a apocrifului, reflectată și de varianta inclusă de popa Urs din Cotiglet în actualul ms. rom. 4182 de la Biblioteca Academiei din București. *Viața preacuvioasei Paraschevii* (BAR, ms. rom. 577) și textul fragmentar descoperit de N. Iorga la finele unei psaltiri coresiene descind la rîndul lor dintr-o altă copie intermediară a aceleiași traduceri românești a *Legendei Sfintei Vineri*.

XII. Catehismul

1. *Întrebarea creștinească* transcrisă pe filele 98—107 din *Codicele Sturdzan* se diferențiază în mod evident, chiar de la prima cercetare, de celelalte texte datorate popii Grigorie. B. P. Hasdeu nota în momentul editării *Cuvintelor*: „Copia este mult mai elegantă decît scrisoarea cea obicinuită a lui popa Grigorie; literele sînt mai mari, mai îngrijite; inițialele, titlul general și cuvintele ѡтрѣбаре și рѣспоунск sînt scrise cu roșu; toate imitează, pînă la un punct, caracterele de tipar și ar fi interesant de a le compara cineva în această privință anume cu *Evangheliarul* lui Benkner de la 1560" [280] (tipăritura coresiană în limba slavonă din care specialiștii vremii identificaseră doar trei exemplare, păstrate la Ungvár, Petersburg și Poltava [281]).

Originalul, a cărui ortografie și fonetică se străduia să le respecte, contrar uzului său grafic și lingvistic, popa Grigorie, era „scris în limba tipăriturilor române din secolul XVI" [282] și B. P. Hasdeu îl identifica într-un necunoscut, pe atunci, catehism românesc tipărit la Brașov în 1560 [283].

2. Pînă în anul 1921, cînd Andrei Bîrseanu a făcut publică descoperirea unui exemplar incomplet al cărții coresiene a cărei existență fusese dedusă în 1879 [284], opinia lui B. P. Hasdeu a fost acceptată, cu sau fără rezerve, doar de Al. Philippide și de I. G. Sbiera. Primul a inserat chiar între tipăriturile vechi românești „Catehismul, Brașov, 1559", despre care afirma că „ni s-a păstrat într-o copie a aceluiași preot de la

[280] Hasdeu, CB, II, p. 96.

[281] *Ibidem*, p. 93.

[282] *Ibidem*, p. 96.

[283] *Ibidem*, p. 97.

[284] Andre Bîrseanu, *Catechismul luteran românesc*, în „Transilvania", LII, 1921, nr. 10—12, p. 900—901.

Măhaci ..." [285]. Cel de-al doilea considera că *Întrebarea creştinească* transcrisă în *Codicele Sturdzan* reproduce catehismul braşovean din 1559 sau pe cel sibian din 1544 [286].

N. Hodoş [287], N. Iorga [288] şi S. Puşcariu [289] şi-au îndreptat însă atenţia, datorită elementelor de tip luteran din copia sturdzană, exclusiv asupra catehismului sibian [290].

Apropierile textuale constatate între *Crezul* transcris de popa Grigorie şi acela inclus în *Cazania* coresiană din 1581 l-au determinat pe Ov. Densusianu să afirme, singular în bibliografia chestiunii, că „se poate admite cu foarte multă probabilitate că popa Grigorie din Măhaci, la 1607, a copiat textul Crezului de la 1580—81" [291]. Acelaşi autor aducea, mai tîrziu, ca argument împotriva copierii de către popa Grigorie a catehismului din 1544 constatarea că „les particularités linguistiques du manuscrit nous ramènent plutôt aux textes imprimés plus tard par Coresi (comp. la version du *Pater noster* avec celle du *Molitvenic* de Coresi)" [292].

3. Descoperirea, de către A. Bîrseanu, şi, ulterior, publicarea în facsimile, de către I. Bianu [293], a *Catehismului* coresian au permis lui Al. Rosetti [294] şi apoi lui N. Drăganu [295] şi I. Crăciun [296] să susţină cu argumente ipoteza formulată încă în 1879 de B. P. Hasdeu : popa Grigorie a copiat, cu foarte puţine omisiuni şi modificări, textul tipărit la Braşov de diaconul Coresi.

Al. Procopovici considera însă că această relaţie textuală este doar probabilă [297] atîta vreme cît nu se va demonstra „că acest catehism [coresian] nu este o reproducere fidelă a celui din 1544" [298].

Argumentele în favoarea unei filiaţii certe a textului copiat de popa Grigorie nu se găsesc însă, după cum a demonstrat Ion Gheţie [299], în colaţionarea catehismelor braşovean şi sibian, imposibil de făcut atîta creme cît tipăritura din 1544 nu va fi descoperită, ci în compararea velei mai vechi cărţi coresiene cu copia sturdzană. Cele două omisiuni

---

[285] Al. Philippide, *Introducere în istoria limbei şi literaturei române*, Iaşi, 1888, p. 59.

[286] I. G. Sbiera, *Mişcări culturale şi literare la românii din stînga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, Cernăuţi, 1897, p. 100—103.

[287] *Un fragment din Molitvenicul diaconului Coresi (1564)*, în *Prinos lui D. A. Sturdza*, Bucureşti, 1903, p. 236—237.

[288] *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, Bucureşti, 1904, p. 26, 64.

[289] *Istoria literaturii române. Cursuri populare. Epoca veche*, ed. a doua, revăzută şi întregită, Sibiu, 1930, p. 86, 222.

[290] Opinia este exprimată, sub influenţa autorilor citaţi anterior, şi în Şt. Ciobanu, *Istoria literaturii române vechi*, I, Bucureşti, 1947, p. 129, 155.

[291] Ov. Densusianu, *Istoria literaturei române (curs litografiat)*, [Bucureşti], 1898, p. 101.

[292] Densusianu, HLR, II, p. 4.

[293] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI. I. Întrebare creştinească tipărită de diaconul Coresi la Braşov la 1560 în timpul episcopului Sava al Ardealului şi al mitropolitului Efrem al Ţării Româneşti*, Bucureşti, 1925.

[294] *Les catéchismes roumains du XVIe siècle*, în „Romania", XLVIII, 1922, p. 321—334; idem, *Catehismul marţian*, în GS, I, f. 2, p. 255.

[295] [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 091—1 092.

[296] *Catechismul românesc din 1544 urmat de celelalte catechisme româno-luterane: Bîrseanu, Sturdzan şi Marţian*, Sibiu—Cluj, 1945—1946, p. 22.

[297] Al. Procopovici, *Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane*, Suceava, 1927, p. 3; vezi şi idem, [Recenzie la] Şt. Ciobanu, *Începuturile scrisului în limba românească*, în DR, X, 1941—1943, p. 504.

[298] Idem, *Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane*, p. 4.

[299] *Filiaţia catehismelor luterane din secolele al XVI-lea — al XVII-lea*, în LR, XXIV, 1975, nr. 2, p. 162—164.

mai mari existente în *Codicele Sturdzan* pe f. 98r/8 : *lu Hristos, săva acela om cine* (CCat., 3r/8—9) și pe f. 105r/14 : *făgăduita, că Dumnezeu* (CCat., 9v/13—14), explicabile prin bourdon, „dovedesc, în mod indiscutabil, că textul scris de popa Grigorie din Măhaci descinde din tipărit ura coresiană din 1559—1560" [300]. Caracteristicile (orto)grafice și fonetice ale copiei sturdzane (fidelitatea față de norma originalului, pe care Grigorie încerca să-l imite chiar formal) arată, în sfîrșit, că preotul măhăcean avea în față chiar textul tipărit [301].

4. În concluzie, *Întrebarea creștinească* transcrisă în *Codicele Sturdzan* este o copie directă după *Catehismul* coresian din 1559—1560 [302]. Din aceeași tipăritură brașoveană provine, potrivit ultimelor investigații ale specialiștilor, și așa-numitul *Catehism marțian* [303].

XIII. Fragmentul liturgic

1. Micul fragment de text copiat pe filele 108v/5—110r/4 din *Codicele Sturdzan*, „parte din serviciul de dimineață în duminicele păresimelor" [304], a fost numit de B. P. Hasdeu „doxologie" după formula de preamărire a Sfintei Treimi (*Slava Tatălui și Fiiului și Duhului Sfînt*) aflată la începutul său [305].

Înșelat de această denumire, N. Drăganu a crezut, în 1923, că a identificat, în manuscrisul Liceului grănicerese „G. Coșbuc" din Năsăud, partea inițială a scrierii din care a provenit copia sturdzană : „fragmentul de doxologie păstrat în *Codicele Sturdzan* . . ., deși e scris cu rotacism, trebuie să fie continuarea textului de doxologie păstrat în manuscrisul nostru, căci are și el pe acel caracteristic «sfințieei sale» (p. 218) în locul «Domnului» sau «lui Dumnezeu» al psalmului 33 și al părții de doxologie păstrate în manuscrisul de care ne ocupăm" [306]. Conform acestei identificări, fragmentul sturdzan ar aparține doxologiei mari și ar constitui, alături de textele din manuscrisul năsăudean, „rămășițele celui mai vechi text liturgic în limba română" [307]. Mai mult decît atît, necunoscînd direct textul *Liturghierului* coresian, N. Drăganu emitea ipoteza greșită [308] potrivit căreia aceste fragmente de „doxologie" ar fi aparținut, împreună cu alte trei texte din manuscrisul liceului năsăudean (*Cuvîntu de toate darurile svintei beserici carele ce sîmtu*, psalmul 33 și *Stihira Sfîn-*

---

[300] *Ibidem*, p. 163.

[301] *Ibidem*, p. 164.

[302] *Ibidem*. Vezi și Alexandra Roman Moraru, *Catehismul lui Coresi*, în TR, p. 52—53. Autoarea citată consideră că unele diferențe existente între cele două texte se pot datora „cunoașterii de către popa Grigore a unei alte versiuni a celor zece porunci" (p. 53).

[303] Ion Gheție, *art. cit.*, p. 162—170; cf. Al. Rosetti, *Les catéchismes roumains du XVIe siècle*, p. 321—324; Rosetti, ILR, p. 680—681; Al. Procopovici, *Arhetipul husit al catehismelor noastre luterane*, p. 14; vezi, pentru sinteza opiniilor asupra filiației textului, Alexandra Roman Moraru, *op. cit.*, p. 52—54.

[304] Hasdeu, CB, II, p. 214.

[305] Vezi Al. Mareș, *Contribuții la identificarea unor texte românești fragmentare din secolul al XVII-lea*, în LR, XXIX, 1980, nr. 1, p. 50.

[306] N. Drăganu, *Manuscrisul Liceului grănicerese „G. Coșbuc" din Năsăud și săsismele celor mai vechi manuscrise românești*, în DR, III, 1922—1923, p. 474; idem, *Despre ce Psaltire și Liturghier vorbește Pavel Tordași la 1570?*, în DR, IV, 1924—1926, p. 914; idem, *Cea mai veche „slavoslovie" („doxologie") românească*, în „Transilvania", LX, 1929, nr. 4—5, p. 312.

[307] Idem, *Manuscrisul Liceului grănicerese „G. Coșbuc" din Năsăud și săsismele celor mai vechi manuscrise românești*, p. 473. Opinia este reluată în toate lucrările citate în nota anterioară.

[308] Vezi Al. Mareș, *art. cit.*, p. 52, nota 34.

tului Ioan cel Nou din Suceava [309]), *Rînduielei diaconstvelor* din tipăritura coresiană apărută în 1570 [310].

Într-o cercetare relativ recentă, Al. Mareș, corectînd afirmațiile lui N. Drăganu, a revenit la identificarea făcută în 1879 de B. P. Hasdeu : așa-numitul fragment liturgic aparține într-adevăr „slujbei de dimineață în duminicile păresimelor" [311], anume aceleia din Duminica Vameșului și Fariseului [312]. Potrivit cercetătorului bucureștean, „el nu constituie un fragment dintr-o traducere românească integrală a acestei slujbe, căci același text, mai puțin partea sa finală, se regăsește detașat de restul slujbei respective în unele manuscrise slavone" [313].

2. S-a tradus deci, după toate probabilitățile, ca și în alte multe situații consemnate în vechiul scris românesc [314], numai o parte a unei slujbe bisericești. Iar circulația acestei traduceri a fost, se pare, extrem de redusă, de vreme ce copiei sturdzane nu i-a fost găsită încă o versiune similară.

XIV. Tîlcovania evangheliei de la judecată

1. Opiniile referitoare la filiația predicii numite după incipit *Zise Domnul* sînt, în ansamblu, puțin numeroase.

B. P. Hasdeu, primul cercetător al textului, credea că are în față „ nu o simplă traducere, ci o compunere originală, o predică improvizată" [315]. Ovid Densusianu considera că „se vede că această predică e o copie după alte texte și în parte o lucrare originală ; autorul s-a servit de texte bogomilice precum *Călătoria Maicii Domnului la iad*" [316]. N. Drăganu, descoperind în *Codicele Todorescu*, pe lîngă o nouă copie a *Tîlcovaniei evangheliei de la judecată*, încă o predică similară, *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților*, considera inițial că scribul copiei sturdzane, transcriind de pe originalul din care descinde și *Codicele Todorescu*, a creat *Zise Domnul*, contaminînd cele două scrieri mai sus-menționate [317]. Ulterior, după publicarea de către I. Bianu a facsimilelor exemplarului unicat al *Pravilei* coresiene [318], descoperit în *Manuscrisul de la Ieud*, savantul clujean a ajuns la concluzia corectă că „predica *Zise Domnul* a *Codicelui Sturdzan* este copiată cuvînt de cuvînt, păstrîndu-se chiar și grafia și punctuația, de pe *Tîlcul evangheliei de la judecată* tipărit de Coresi împreună cu *Pravila sfinților apostoli*" [319].

---

[309] În realitate, *Stihira pentru toți sfinții;* vezi Al. Mareș, *art. cit.*, p. 47—48.

[310] N. Drăganu, *Cea mai veche „slavoslovie" („doxologie") românească*, p. 312; idem, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle*, Bucarest, 1938, p. 22.

[311] Hasdeu, CB, II, p. 214.

[312] Al. Mareș, *art. cit.*, p. 50.

[313] *Ibidem.*

[314] Vezi, dintre textele păstrate și în *Codicele Sturdzan*, *Cugetările în ora morții* și *Omilia la Paști.*

[315] Hasdeu, CB, II, p. 224.

[316] Ov. Densusianu, *Istoria literaturei române* (curs litografiat), p. 102.

[317] Drăganu, DM, p. 70—71. Opinia a fost preluată întocmai de Al. Rosetti (*Mélanges de linguistique et de philologie*, Copenhague, București, 1947, p. 523).

[318] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI. II. Pravila sfinților apostoli tipărită de diaconul Coresi în Brașov între 1570—80* (Fragment), București, 1925.

[319] N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 091; idem. [Recenzie la] N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*, I, p. 551; idem, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIIIe siècle*, p. 2.

2. Oprindu-ne asupra relației dintre *Zise Domnul* și predica finală din tipăritura brașoveană menționată cu ocazia editării *Pravilei* coresiene [320], am adus în sprijinul afirmației lui N. Drăganu utilizarea în ambele texte a aceleiași particularități stilistice (poate o greșeală în comun): anticiparea unor pasaje. Particularitatea este prezentă în porțiunile comune ale celor două scrieri, dar lipsește din *Tîlcovania evangheliei de la giudeț* transcrisă în *Codicele Todorescu*.

Pravila coresiană (f. 11^{v}/11—18) *Zise Domnul* (f. 110^{r}/16—110^{v}/4)	*Tîlcovania evangheliei de la giudeț* (f. 90^{v}/3—10)
Deci ceia ce au iubit Dumnezeu asupră de tot, *că porîncitele lu Dumnezeu tare le-au ținut* și voia cugetelor sale biruitu-le(*om.* CS)-au(*om.* CS) în sine și au părăsit toate realele și *porîncitele lu Dumnezeu tare le-au ținut* în viiața sa . . .	Direptii ceia ce au iubit pre Dumnedzeu asupră de tot și voia cugetelor sale biruitu-le-au întru sine și au părăsit tot răul și *porîncitele lui Dumnedzeu tare le-au ținut* în viața sa . . .

Procedeul constituia, probabil, o caracteristică stilistică a tipăriturii, întrucît apare și în alte pasaje, conservate în copia manuscrisă, dar pierdute în textul coresian.

Zise Domnul (f. 111^{v}/21—112^{r}/6)	*Tîlcovania evangheliei de la giudeț* (f. 110^{r}/16—110^{v}/6)
Ce prinset năravul dracului *și întru el v-ați dezmierdat*, iară ale meale năravure urîtu-le-ați și le-ați lepădat. Ce ați îndulcit năravul dracului *și întru el v-ați dezmierdat*.	Ce voi deprinset năravurile lui e al mieu năravl-ați urîtu și-l lepădat. Ce îndulcit năravurile diavolului *și întru elu vă dezmierdatu*.

Zise Domnul este deci o copie fidelă a textului final din *Pravila* tipărită de Coresi, la Brașov, în 1560—1562. (Copistul măhăcean avea în față un exemplar incomplet al tipăriturii [321].) Aceeași proveniență are, după cum am demonstat în studiul citat anterior [322], și *Tîlcovania evangheliei de la giudeț* transcrisă în *Codicele Todorescu* [323].

3. Predica *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților* este ultimul text vechi românesc ce poate fi pus în relație de filiație cu predica *Zise Domnul*.

Compararea fragmentelor de *Tîlcovanie* cuprinse în această predică [324], ce are o poziție aparte în *Codicele Todorescu* [325], dovedește, după

[320] Gh. Chivu, *Pravila lui Coresi*, p. 154.

[321] N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 094; Gh. Chivu, *op. cit.*, p. 159, 160.

[322] Gh. Chivu, *op. cit.*, p. 155—156.

[323] Cf. N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, p. 1 094—1 095.

[324] Vezi, pentru explicarea structurii neobișnuite a acestei predici, Gh. Chivu, *Considerații filologice asupra unui text din* Codicele Todoreseu, în LR, XXVIII, 1979, nr. 3, p. 275—280; cf. Drăganu, DM, p. 70—73.

[325] Avem în vedere caracteristicile externe ale scrierii (hîrtie, poziție în manuscris, manieră grafică, număr de rînduri pe pagină, prezența pentru a doua oară în codice a cifrei ă pe fila 107^{r} etc.) și structura sa aparte, care, coroborate cu existența pe filele imediat anterioare (f. 99^{r}—106) a unei versiuni „corecte" a *Tîlcovaniei evangheliei de la judecată*, fac foarte probabilă ipoteza scrierii predicii *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților* la o altă dată decît celelalte porțiuni românești ale *Codicelui Todorescu*. Vezi, pentru detalii, Drăganu, DM, p. 12—13; Gh. Chivu, *op. cit.*, p. 275—276.

părerea noastră, imposibilitatea descendenței lor directe din *Pravila* coresiană, chiar dacă luăm în considerare „obiceiul" copistului manuscrisului de a prelucra textul pe care îl avea la dispoziție [326].

Pravila coresiană (f. 12r/8—16)	*Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților* (f. 112v/15—113r/10)
acelora va zice, Hristos: „Veniți, blagosloviții *tatălui* mieu, *de dobîndiți cealea* ce-*s gătite* voao, împărăția ceriului, *încă* din tocmeala lumiei". Și *aciiș întru clipitul ochiului* toți drepții cu sufletul și trupul sta-vor întru împărăția ceriului.	acelora va cice Hristos: „Veniți, blagosloviții de *părintele* mieu, ⟨. . . . . ⟩ ce *iaste gătită* voao, împără⟨ți⟩ia, din tocmala lumiei". Și *aceia vor veni de năprasnă cît va hi clipala ochilor*, toți drepții cu sufletul și cu trupul sta-vor întru părăția ceriului.

În manuscrisul pe care copistul *Codicelui Todorescu* (sau cineva înaintea lui) l-a avut în față, în locul adverbului *aciiș* din tipăritură trebuie să fi fost ѧчїѧ, interpretat greșit drept pronume.

Textul predicii *Zise Domnul* fiind identic cu acela al tipăriturii, rezultă că nici *Codicele Sturdzan* nu putea fi sursa directă a predicii *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților*. Și totuși, dintre versiunile manuscrise ale *Tîlcovaniei*, predica în discuție se apropie cel mai mult de copia măhăceană.

Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților (f. 109v/8—110r/1)	*Zise Domnul* (f. 112v/13—20)
iadul iaste plin de *mare ferbente* și *dureare* fără samă. *Că* acolo *sîntu toate muncile* și întunearec neluminat nicedănăoară și perire netrecută în *veciia veacului.*	adul iaste plin de *amar fierbinte* și *dureare* fără seamă. *Că* acolo *sînt toate muncile* muncilor și întunearecul mare neluminat nicedinăoară și perire netrecută în *veciia veacului.*

Tîlcovania evangheliei de la giudeț
(f. 101v/10—102r/2)

iadul iaste plin de *amaru și de mare vierbinteală* și *de dureri* fără seamă. *Și* acolo *iaste toată munca* și întunearic mare neluminat și perire netrecută în *veciia de veaci.*

În compararea vechilor variante manuscrise ale *Tîlcovaniei* atrage atenția în mod special următorul fragment:

Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților (f. 110v/1—10)	*Zise Domnul* (f. 113r/8—16)
Iane amu, trupe, iuo ți-i lăcomiia și scu⟨m⟩piia? ⟨. . .⟩ și mîncărele tale cealea întru cealea mii bune și veseliile ⟨. . .⟩ tale și *cu muierili-ți* și soțiia ta ceaea iubita de ceastă lume deșartă, ceaea ce *tuate* foarte *iubiiai* cunușii?	Iani amu, iuo ți-e lăcomiia și scumpiia? ⟨. . . . .⟩ cu mîncările cealea între cealea, cu bucurii⟨l⟩e și veseliile *cealea marile și toate podoabele* tale și *comorile*-⟨ț⟩i și soția ta ceaea iubita de aceasta lume, ceaea ce *tu* cunușii foarte *te dezmierdai*?

[326] Vezi Gh. Chivu, *Pravila lui Coresi*, p. 156.

Tîlcovania evangheliei de la giudeț
(f. 102r/16—102v/11)

Iani amu, iuo ți-e lăcomiia și scumpiia? *Iani amu, iuo ți-e beției* cu mîncările cealea după cealea și veseliile tale *ceale marile și toate podoabele tale* și *comoarăle* tale și soției ta ceaea iubita de această lume, ceea ce *tu te* cunușii foarte *iubiiai*?

Omiterea în comun a contextului *Iani amu, iuo ți-e beției* poate dovedi existența unui original comun pentru *Așea grăiaște* și pentru *Zise Domnul*. Între acest original și *Așea grăiaște* trebuie însă presupusă existența a cel puțin o copie intermediară reprezentată de un manuscris în care se scria în mod curent ѕ pentru ѳ și ѳ pentru ѳд. Numai astfel ѯомоρнлє (ѯѕмѕρнлє?) a putut fi interpretat drept ѯѕ мѕ⟨є⟩ρнлє, iar тѕ тє drept тѕдтє.

În varianta *Zise Domnul* și în *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților* textului de *Tîlcovanie* ii lipsește apoi aceeași porțiune din final [327].

Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților (f. 112v/8—14)	*Zise Domnul* (f. 115r/11—15)
Dereptu aceaea, creștinilor, să vă priceapeți a vă ruga lui Isus Hristos, că creștinii aceia ce credu întru numele părintelui și în cuvintele Duhului Svîntu ⟨. . .⟩	Derept aceaea, toți creștinii să se preceapă cuvîntului lu Hristos, cela ce se zice întru sfinta evanghelie ⟨. . . . . .⟩

Cum posibilitatea utilizării aceluiași exemplar incomplet al tipăriturii de către cei doi copiști este practic imposibilă, nu este exclus ca versiunea *Tîlcovaniei* intrată accidental în structura predicii *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților* să derive indirect din scrierea corespunzătoare păstrată în *Codicele Sturdzan* [328].

4. Vechile versiuni manuscrise ale *Tîlcovaniei evangheliei de la judecată* au deci toate ca punct de pornire textul tipărit de Coresi la finele *Pravilei* apărute la Brașov în 1560-1562 : *Zise Domnul* este transcris direct, cu mare fidelitate, de pe un exemplar incomplet al cărții coresiene, iar variantele păstrate în *Codicele Todorescu* prin mijlocirea unor copii intermediare. (Pentru *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților* intermediarul l-a putut constitui chiar copia sturdzană.)

XV. Frați dragi

1. Ultimul text românesc al *Codicelui Sturdzan*, intitulat, în volumul al doilea al *Cuventelor den bătrîni*, *Frați dragi* [329], reprezenta pentru B. P. Hasdeu una dintre acele „predice, omilie și comentare asupra orațiunii dominicale" [330], frecvent întîlnite în literatura teologică greacă

[327] Ne referim la forma reconstruită a fragmentului de *Tîlcovanie* din predica *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților* (vezi Gh. Chivu, *Considerații filologice asupra unui text din* Codicele Todorescu, p. 276). Pentru caracterul lacunar al exemplarului transcris de copistul măhăcean, vezi, mai sus, nota 321.

[328] Vezi și Gh. Chivu, *Pravila lui Coresi*, p. 159.

[329] Hasdeu, CB, II, p. 120.

[330] *Ibidem*, p. 117.

și slavonă [331], dar atestate, chiar pentru aceeași epocă, și în scrisul românesc [332].

Al. Philippide credea că ultima copie datorată popii Grigorie din Măhaci ar putea fi un extras din *Catehismul* de la Sibiu [333].

M. Gaster afirma, în schimb, sub rezerva verificării ipotezei sale, că scrierea „se poate că este copiată din una din *Cazaniile* lui Coresi" [334].

Pentru N. Drăganu, *Frați dragi* era o compilație [335], o amplificare a unui *Tatăl nostru cu tîlc* punînd la contribuție predica intitulată, în *Codicele Todorescu*, *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților* [336]: „Autorul predicii *Frați dragi* așadară n-a făcut altceva decît a completat un *Tîlc de Tatăl nostru* întrețesînd și rotacizînd, pentru uniformitate, începutul variantei *Așia grăiaște Dñdzău botedzaților*" [337].

În sfîrșit, G. Pascu opina că *Frați dragi* este, de fapt, o grupare de trei texte (*a.* fraza de citire a evangheliei, *b.* fragmentul de evanghelie și *c. Tatăl nostru cu tîlc*), diferențiate prin conținut și limbă [338], dar confundate de B. P. Hasdeu din cauza absenței semnelor finale [339].

2. Examinînd în ordine ipotezele enunțate, după apariția *Cuventelor den bătrîni*, în legătură cu filiația textului copiat de popa Grigorie din Măhaci în anul 1619, constatăm că nici una nu poate fi reținută pentru investigații ulterioare.

Posibila relație cu *Catehismul de la Sibiu* a fost negată pe bună dreptate de A. Schullerus, întrucît între *Frați dragi* și rugăciunea inserată în *Catehism* există o evidentă diferență de structură [340].

Descendența scrierii în discuție din una dintre *Cazaniile* coresiene, sugerată de M. Gaster, nu își găsește nici ea susținere în comparația propriu-zisă a textelor [341].

Ipotezei formulate de N. Drăganu i-am opus nu de mult o alta, potrivit căreia nu predica *Așea grăiaște Dumnedzău botedzaților* a fost utilizată în alcătuirea textului cunoscut sub numele *Frați dragi*, ci aceasta din urmă a intrat, din întîmplare, în structura scrierii din *Codicele Todorescu* [342]. Pledează pentru opinia noastră modul de fragmentare și de

---

[331] *Ibidem*. Relativ recent, P. Olteanu (*Stilul vechilor „cazanii" românești în lumina izvoarelor și originalelor bizantino-slave*, în *Sintaxa și stilul paleoslavei și slavonei*, București, 1974, p. 319) constata că interpretarea rugăciunii *Tatăl nostru* din *Codicele Sturdzan* „e făcută în stilul lui Ioan Hrisostomul, al lui Grigore cel Mare și al lui Teofilact, vlădică al Bulgariei".

[332] B. P. Hasdeu avea cunoștință de un *Tatăl nostru cu tîlc* descoperit de T. Cipariu într-un manuscris ardelenesc din secolul al XVII-lea (vezi Hasdeu, CB, II, p. 118, notele 1 și 2).

[333] Al. Philippide, *Introducere în istoria limbei și literaturei române*, Iași, 1888, p. 58

[334] M. Gaster, CR, I, p. XXXVI.

[335] Drăganu, DM, p. 75.

[336] *Ibidem*, p. 76.

[337] *Ibidem*, p. 76—77.

[338] G. Pascu avea în vedere rotacismul, absent din primul „text" descoperit în *Frați dragi* (de fapt în primele două fraze ale scrierii), dar prezent în celelalte două (Pascu, ILLR, p. 107).

[339] *Ibidem*.

[340] A. Schullerus, *Luthers Katechismus und Agenda in rumänischen Sprache*, în „Korrespondenzblatt des Vereines für siebenbürgische Landeskunde", XLIV, 1921, p. 57—61; ap. N. Drăganu, *Catehisme luterane*, în DR, II, 1921—1922, p. 583.

[341] Facem deocamdată abstracție de surprinzătoarea asemănare dintre extrasele de *Tatăl nostru* incluse în *Frați dragi* și rugăciunea tipărită în *Cazania I* (f. 225r/16—225v/3). Vezi, pentru aceasta, nota 350.

[342] Gh. Chivu, *Considerații filologice asupra unui text din* Codicele Todoreseu, p. 275—280.

ordonare, respectiv mărimea pasajelor extrase din *Legenda Duminicii*, *Fraţi dragi* şi *Tîlcovania evangheliei de la judecată* [343]. De altfel, chiar N. Drăganu, după ce încheie expunerea ipotezei combătute de noi, notează : „se poate însă şi să ne înşelăm ... şi să se fi petrecut lucrul tocmai invers decît cum credem noi" [344].

În ceea ce priveşte afirmaţiile lui G. Pascu, o cercetare chiar sumară a *Codicelui Sturdzan* arată că scrierea aflată pe filele 115^{v}—122^{v} are o indiscutabilă unitate formală şi de conţinut. Presupusele texte componente din *Fraţi dragi* sînt scrise strict continuativ, B. P. Hasdeu neputînd fi deci acuzat că nu şi-a dat seama de structura lucrării din cauza absenţei semnelor grafice despărţitoare. Împotriva segmentării arbitrare operate de G. Pascu între cele două fraze de început (în care auditoriul este îndemnat să asculte evanghelia) şi comentariul textului evanghelic, pe de o parte, respectiv tîlcuirea rugăciunii domneşti, pe de altă parte, pledează apoi continuitatea textului în jurul căruia se dezvoltă *Fraţi dragi*. Acesta nu este format din două părţi distincte (un fragment evanghelic şi *Tatăl nostru*), ci aparţine în întregime *Evangheliei* după Matei, capitolul VI, versetele 6—13.

3. Identificarea textului pe baza căruia este construit *Fraţi dragi* (*Evanghelia* după Matei, VI, 6—13) are implicaţii uşor de bănuit asupra încadrării acestei ultime scrieri copiate de popa Grigorie din Măhaci.

Ea nu este deci o predică, de tipul *Tîlcovaniei evangheliei de la judecată* spre exemplu, cum s-a afirmat, aproape fără excepţie [345], de la apariţia *Cuvintelor den bătrîni*, sub influenţa titlului *O predică. 1619* ce precedă comentariul şi ediţia datorate lui B. P. Hasdeu [346].

Nu poate fi considerată, după opinia noastră, nici variantă a unui *Tatăl nostru cu tîlc* [347], întrucît nu se rezumă la comentariul celei mai importante rugăciuni a creştinilor, ci interpretează un pasaj mai amplu din *Evanghelie*. O comparaţie cu *Ocenaşul cu tîlc*, scrierea aproximativ contemporană, descoperită de T. Cipariu [348], arată, de altfel, existenţa unor diferenţe de structură fundamentale.

Fraţi dragi este în realitate o omilie, o cazanie în sensul propriu al termenului, în care citatul evanghelic, reprodus *tale quale*, este comentat pe larg.

4. Absent, după cum am menţionat anterior [349], din cele două *Cazanii* coresiene, *Fraţi dragi* se află, în schimb, într-o strînsă relaţie

---

[343] Vezi pe larg, pentru argumentarea ipotezei, articolul nostru citat în nota anterioară, p. 277—280.

[344] Drăganu, DM, p. 77.

[345] Cf. Gaster, CR, I, p. XXXVI; P. Olteanu, *op. cit.*, p. 318. (Ultimul autor citat, deşi consideră că *Fraţi dragi* este „tîlcuirea rugăciunii *Tatăl nostru*", o numeşte, cu un termen generic „cazanie".)

[346] Vezi Hasdeu, CB, II, p. 115.

[347] Vezi *ibidem*, p. 117; Al. Philippide, *op. cit.*, p. 58; G. Mihăilă, *Note*, în B. P. Hasdeu, *Cuvinte den bătrîni*, II, Bucureşti, 1984, p. 532, nota 64.

[348] T. Cipariu, *Principia de limba şi de scriptura*, ediţiunea II, revăzută şi înmulţită, Blaj, 1866, p. 103, 114. Textul, păstrat la filiala din Cluj-Napoca a Bibliotecii Academiei (ms. rom. 100, f. 16^{r}—17^{v}), a fost editat integral de Magdalena Georgescu (*Consideraţii filologice asupra unui vechi text românesc*, în LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 74—75).

[349] Vezi, mai sus, p. 132.

textuală cu *Tetraevanghelul* tipărit în 1561 [350]. O paralelă a fragmentelor de evanghelie cuprinse în copia sturdzană cu pasajul corespunzător din tipăritura brașoveană amintită va fi, credem, edificatoare în acest sens.

Frați dragi (f. 116r/2—122r/13) [351]	*Tetraevanghelul lui Coresi* (f. 10r/2—23)
⟨...⟩ întră întru celariul tău și închide ușa ta. Roagă-te Tatălui den ceriu în furișu și Tatăl tău va vedea în furișu, da-va ție aiave. Rugîndu-vă, să nu grăiți rău ca alte limbi; pare-le amu că întru multe cuvente ale loru audziți voru fi. Nu vă asemărareți loru; știi Tatăl vostru ce v-ară trebui ainte încă de cerșutul vostru.	E tu, cîndu te rogi, întră în cămara ta și închide ușa ta. Roagă-te Tatălui tău cela ce iaste ⟨...⟩ în ascunsu și Tatăl tău vedea-va în ascuns și da-va ție aiave. Rugîndu-te, să nu grăiești rău ca limbuții; pare-le amu că în multe graiure ale lor auziți vor fi. Nu vă potrivireți amu lor; știe Tatăl vostru ce vă trebuiaște ainte de cerșutul vostru.
Așa amu să vă rugați voi: Tatăl nostru cel ce ești în ceriure, se sfințească-se numele tău, să vine împărăția ta și se fie voia ta ca ⟨ș⟩i în ceriu și pre pămîntu. Pinrea noastră săţioasa dă-o noao astădzi și lasă noao greșalele noastre, ca și noi lăsămu greșiţiloru noștri, nu ne duce noi în năpasti, ⟨...⟩ hicleanul, că a ta iaste împărăția și sila și slava în veciia veacului, amin.	Amu așa vă rugați voi: Tatăl nostru ce ești în ceriure, sfințească-se numele tău, să vie împărăţiia ta, să fie voia ta cum în ceri așa și pre pămînt. Pîinea noastră săţioasă dă-ne noao astăzi și iartă noao greșalele noastre cum iertăm și noi greșiţilor noștri și nu ne duce în năpaste, ce ne izbăvește de hitleanul, că a ta iaste împărăţiia și putearea și slava în veac, amin.

Întrucît pasajul corespunzător din *Tetraevanghelul* de la Sibiu (f. 10v/1—11r/13) [352], pe de o parte, și celelalte versiuni ale *Tatălui nostru* anterioare anului 1619 [353], pe de altă parte, au forme diferite de copia sturdzană, apropierile sau identităţile constatate prin lectura paralelă a celor două texte reproduse nu pot fi întîmplătoare. Ele constituie, după opinia noastră, dovada certă a utilizării *Evangheliei* după Matei (VI, 6—13) în alcătuirea variantei măhăcene a omiliei *Frați dragi* [354], acest text neputînd apărea deci, în forma ajunsă pînă la noi, prin simpla tra-

---

[350] Datorită întinderii textului evanghelic inclus în *Frați dragi*, facem abstracţie de asemănările foarte mari cu *Tatăl nostru* tipărit în *Cazania I* (f. 225r/16—225v/3). Rugăciunea din tipăritura citată își are, de altfel, originea chiar în *Tetraevanghelul* din 1561 (vezi, pentru aceasta, Ion Gheţie, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, p. 331).

[351] Reproducem extrasele din *Evanghelia* după Matei, cap. VI, v. 6—13, incluse în *Frați dragi*, fără a marca locul ocupat de comentarii.

[352] În *Manuscrisul popii Bratul*, din capitolul al VI-lea al *Evangheliei* după Matei sînt transcrise doar versetele 22—33 (vezi G. Mihăilă, *Observaţii asupra manuscrisului slavo-român al popii Bratul (1559—1560)*, p. 309).

[353] Vezi Magdalena Georgescu, *op. cit.*, p. 77.

[354] N. Drăganu a identificat de asemenea cîteva fragmente evanghelice, diferite foarte puţin de versiunea coresiană a *Tetraevanghelului*, într-un molitvenic românesc din secolul al XVII-lea (*Molitvenicul Marţian*; vezi N. Drăganu, *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, p. 262, 309, nota 1).

ducere integrală a unei scrieri corespunzătoare redactate în limba slavonă [355].

Caracteristicile filologice și lingvistice ale copiei sturdzane (lacuna existentă înainte de *hicleanul*; prezența, alături de fonetisme specifice normei în uz în Măhaci, a formelor *să vine* și *greșalele* [356]), coroborate cu modul de lucru al popii Grigorie [357], arată însă în mod cît se poate de clar că scribul măhăcean nu a avut în față textul coresian, căruia i-ar fi respectat, ca și în cazul *Catehismului*, particularitățile lingvistice. Grigorie, copistul, iar nu autorul sau traducătorul omiliei *Frați dragi* [358], a transcris textul, operînd obișnuita adaptare la propria normă literară, dintr-un manuscris necunoscut nouă care provenea, foarte probabil, din Banat sau Hunedoara [359].

Cum din această zonă geografică pare să fi provenit și unul dintre izvoarele *Tetraevanghelului* coresian [360], nu este exclus, din punct de vedere teoretic, ca similitudinile sau identitățile de text existente între *Frați dragi* și tipăritura brașoveană să se datoreze tocmai acestui original comun.

A fost însă alcătuită omilia *Frați dragi* în Banat—Hunedoara (cum rezultă logic din această ipotetică filiație, dar mai ales din caracteristicile sale lingvistice) sau textul transcris de popa Grigorie era o simplă copie intermediară a unui original venit din zona Brașovului (deci descinzînd indirect din *Tetraevanghelul* apărut în 1561) ?

Analiza lingvistică a copiei sturdzane nu permite argumentarea unui răspuns ferm [361]. Numeroasele identități existente între cele două texte, din rîndul acestora făcînd parte și o serie de caracteristici (*împărăția*, *ceriure*, *pînrea*, *săținasă*) despre care s-a afirmat că au apărut prin revizuirea formei primitive a rugăciunii domnești (pătrunsă în *Catehismul* coresian din originalul *Tetraevanghelului* [362]), par să pledeze pentru descendența textului evanghelic inclus în *Frați dragi* din tipăritura brașoveană. Este însă puțin probabil ca unele dintre diferențele lexicale exis-

---

[355] Pentru chestiunea originalului slavon al omiliei, vezi P. Olteanu, *op. cit.*, p. 318—319.

[356] Dintre particularitățile nemăhăcene atestate în comentariile la textul evanghelic menționăm: păstrarea lui *e* medial aton (*feciori* 118^{v}/2, *numele* 116^{v}/16), respectiv a diftongului *ea* final accentual (*acea* 117^{v}/9—10, *va cădea* 121^{r}/6, *dzicea* 118^{v}/6), notarea lui *i* (*purincita* 117^{v}/1), rostirea moale a labialelor (*zmeul* 121^{v}/14; *se izvăvească* 121^{v}/1, 122^{r}/3, *să proslăvească* 118^{v}/14, *veacului* 122^{r}/13) și aceea dură a fricativei *ș* (*deșarte* 116^{v}/8, *șarpele* 121^{v}/9); vezi, pe larg, Gh. Chivu, *Localizarea și filiația textelor din* Codicele Sturdzan, p. 51; cf. Gheție, BD, p. 315.

[357] Vezi I. Gheție, *Rolul textelor coresiene în procesul de unificare a limbii române literare*, în SLLF, III, p. 113—114; Gheție, BD, p. 313, 320; Gh. Chivu, *Localizarea și filiația textelor din* Codicele Sturdzan, p. 44, 47—52.

[358] Afirmația lui B. P. Hasdeu, potrivit căreia comentariile textului evangheiic ar aparține popii Grigorie (Hasdeu, CB, II, p. 119), nu poate fi, evident, reținută. Lacunele existente în *Frați dragi* (f. 121^{r}/12, înainte și după *hicleanul*, și, eventual, f. 115^{v}/2, înainte de *intră*) și amestecul unor particularități lingvistice specifice unor zone dialectale distincte arată de asemenea că preotului măhăcean nu-i poate fi atribuită nici traducerea omiliei.

[359] Gheție, BD, p. 315; Gh. Chivu, *Localizarea și filiația textelor din* Codicele Sturdzan, p. 51—52.

[360] Vezi Florentina Zgraon, *Localizarea* Tetraevanghelului *coresian din 1561*, în VTR, p. 342; cf. Gheție, BD, p. 254; Al. Mareș, *Originalele primelor traduceri românești ale* Tetraevangheiului *și* Psaltirii, în VTR, p. 199.

[361] Vezi articolul nostru *Localizarea și filiația textelor din* Codicele Sturdzan, p. 52.

[362] Ion Gheție, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, p. 331. De observat însă că *impărăția*, *piine* și *săținasă* sînt semnalate și în versiuni ale *Tatălui nostru* independente de textul *Tetraevanghelului* (vezi M. Georgescu, *op. cit.*, p. 77).

tente în cadrul *Tatălui nostru* (vezi în special *lasă*, în loc de *iartă*, și *lăsămu*, în loc de *iertăm*) să fi apărut prin modificări operate de un copist al textului tipărit în 1561 [363]. Formele conservate în *Frați dragi*, mai apropiate, după unele opinii [364], de originalul slavon al rugăciunii, lipsesc din toate versiunile de același tip ale *Tatălui nostru* anterioare anului 1619 [365].

5. În manuscrisele vechi românești nu a fost semnalată pînă în prezent o altă copie a omiliei *Frați dragi*.

Într-un studiu consacrat examinării unui text din *Codicele Todorescu* [366], constatam însă că, în cadrul predicii intitulate *Așea grăiaște Dumnedzău boledzaților*, pot fi identificate două fragmente din omilia în discuție. Primul dintre ele (CTd., f. 107r/2—108v/3) corespunde la aproximativ două file dintr-un manuscris în —4°, iar cel de-al doilea (CTd., f. 115v/15—116v/10) are o întindere de două ori mai mică.

Puse în paralel cu versiunea sturdzană a scrierii, cele două fragmente prezintă asemănări cu textul copiat de popa Grigorie pe filele 116v/14—118v/5. Citām spre exemplificare un pasaj ilustrativ pentru primul dintre fragmentele identificate în *Codicele Todorescu*:

Codicele Sturdzan
(f. 117r/14—117v/10)

Elu ți-au datu trupu dintr-o fărănemică; elu ți-au datu vîrtute; elu ți-au datu ochii, și mînu, și picioare. Spre sila lui stai în purîncita lui, se îmbli în leagea lui, că elu ți-au datu viiața, și dzile cu samă, și ceas de moarte, și înviere den moarte. Și între elu să stai cu pelița și cu sufletul să dai răspunsu de ce-ai lucrat cu pelița. Nece cu u⟨n⟩ chipu nu poți treace de acea.

Codicele Todorescu
(f. 107r/12—108r/5)

Eu văd ded, oamenilor, trup dentru fărănemică, și vîrtute, și ochi, și mînule, și picioarele, și spre sila Dumnedzăului nostru să îmblați și toate podoabele, și frîmsețile, și darurile. Eu acelea vă dediu voao și spuș voao ce-i spre suptu cer și spre fața pămîntului citu-i tot. Derept ce vă dediu, derept să îmblați în leagea lui Dumnedzău și să cunoașteți pre Hristos, că Dumnedzău vă deade viiață și dzile cu samă și ceas de moarte. Și înaintea lui Dumnedzău să stați cu trupul și cu sufletul vostru și nice într-u⟨n⟩ chip nu puteți treace de-aciia.

În ciuda apropierilor de conținut (ambele texte tratează aceeași materie) și a unor formulări asemănătoare, *Frați dragi* și fragmentele identificate în *Codicele Todorescu* nu provin însă din aceeași traducere a omiliei.

---

[363] O influență a versiunii *Tatălui nostru* din *Evanghelia* după Luca (cap. XI, v. 2—4), în care există *lasă* și *lăsăm*, dar și *datoarele* și *datornicilor*, în loc de *greșalele* și *greșiților* (vezi CT, f. 142v/6—15), ni se pare foarte puțin probabilă în condițiile în care rugăciunea domnească se impusese în forma cuprinsă în *Evanghelia* după Matei. (Vezi, pentru exemple, Magdalena Georgescu, *op. cit.*, p. 77—79.)

[364] P. Olteanu, *op. cit.*, p. 318—319; vezi și Ion Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 330—331.

[365] Vezi Magdalena Georgescu, *op. cit.*, p. 77—79.

[366] Gh. Chivu, *Considerații filologice asupra unui text din* Codicele Todorescu, p. 275—280.

6. În concluzie, putem afirma deci că ultimul text românesc al *Codicelui Sturdzan* este o omilie în care a fost pus la contribuţie un fragment din *Evanghelia* după Matei, într-o variantă foarte apropiată de cea tipărită de Coresi. Copia datorată popii Grigorie descinde dintr-o versiune manuscrisă nesemnalată încă în alte miscelanee vechi româneşti, care se află foarte probabil în relaţie cu unul dintre izvoarele *Tetraevanghelului* coresian.

XVI. Concluzii

Cercetarea întreprinsă în cadrul capitolului de faţă ne permite să tragem unele concluzii care depăşesc nivelul observaţiilor inserate la sfîrşitul fiecăruia dintre subcapitolele anterioare.

Se remarcă, în primul rînd, numărul relativ mic de texte cu care intră în relaţie scrierile copiate în *Codicele Sturdzan* : numai patru dintre ele (*Legenda Duminicii*, *Apocalipsul apostolului Pavel*, *Omilia la Paşti* şi *Legenda Sfintei Vineri*) stabilesc relaţii de filiaţie cu mai mult de două surse; două (*Apocalipsul Maicii Domnului* şi *Cugetări în ora morţii*) prezintă apropieri doar cu scrierile similare din *Codicele Todorescu* (şi, prin acesta, cu cele din *Codicele Marţian*); trei (*Pravila sfinţilor părinţi*, *Catehismul* şi *Tîlcovania evangheliei de la judecată*) sînt copii directe de pe tipărituri coresiene; iar cinci (*Legenda Sfîntului Sisin*, *Rugăciune de scoatere a dracului*, *Moartea lui Avram*, *Fragmentul liturgic* şi *Fraţi dragi*) conservă traduceri neidentificate încă în scrisul vechi românesc.

În privinţa raportului cu originalele, reţinem, pe de o parte, scrupulozitatea cu care sînt respectate particularităţile textelor tipărite, iar pe de altă parte, libertatea pe care şi-o permit în timpul transcrierii în primul rînd copiştii apocrifelor. În vreme ce primii au tendinţa de a se subordona originalului uneori chiar în privinţa formei slovelor sau a dispunerii textului în pagină, ultimii intervin în text şi dincolo de obişnuitele transpuneri dintr-o normă literară în alta. Apar în acest mod numeroase prelucrări ale traducerii originale, menite să clarifice anumite pasaje sau să augmenteze valoarea educativă (în sens religios) a scrierilor respective.

Identificarea unui original sud-est transilvănean sau muntenesc pentru trei dintre aşa-numitele „texte bogomilice" (*Apocalipsul apostolului Pavel*, *Apocalipsul Maicii Domnului* şi *Cugetările în ora morţii*), original din care descind şi scrierile similare păstrate în *Codicele Todorescu*, este în măsură să indice existenţa unui miscelaneu, localizabil în zona Braşovului sau în Ţara Românească, cu structură asemănătoare *Codicelui Sturdzan*. (Nu este exclus ca din acest miscelaneu să fi făcut parte, potrivit mărturiei predicii *Aşea grăieşte Dumnedzău botedzaţilor*, şi alte trei texte existente în *Codicele Sturdzan* : *Legenda Duminicii*, *Fraţi dragi* şi *Tîlcovania evangheliei de la judecată*.)

Ultima constatare cu caracter general se referă la absenţa copiilor efectuate de pe textele transcrise în miscelaneul sturdzan, singurele posibile excepţii fiind *Legenda Duminicii* din manuscrisul păstrat la Biblioteca Széchenyi din Budapesta, sub cota quart. slav. 75 şi, eventual, fragmentul din *Tîlcovania evanghelici de la judecată* inclus în structura predicii *Aşea grăieşte Dumnedzău botedzaţilor* din *Codicele Todorescu*.

CURENTUL CULTURAL CARE A FAVORIZAT TRADUCEREA ȘI COPIEREA TEXTELOR ROMÂNEȘTI DIN *CODICELE STURDZAN*

I. O sinteză a opiniilor referitoare la curentul cultural care a favorizat traducerea și copierea textelor românești din *Codicele Sturdzan* [1] arată că cei mai mulți dintre autori au abordat practic doar grupul de scrieri aflat pe filele 11r—63r: *Apocalipsul apostolului Pavel*, *Apocalipsul Maicii Domnului*, *Legenda Sfîntului Sisin* și *Cugetările în ora morții*.

În concepția lui B. P. Hasdeu, acceptată fără rezerve de toți cei ce s-au oprit, pînă în 1907, asupra miscelaneului în discuție [2], cele patru scrieri erau integral bogomilice [3]. Păreau să indice aceasta o serie de elemente de conținut (venerarea apostolului Pavel [4], presupusa condamnare a căsătoriei [5] și absența referirilor la materia Noului Testament [6]) și descoperirea *Apcalipsului Maicii Domnului* și a *Legendei Sfîntului Sisin* într-o listă de cărți eretice cuprinsă într-un manuscris slavon din secolul al XVI-lea [7]. Traducerea, copierea și apoi răspîndirea celor patru „texte bogomilice" s-au datorat însă, afirma B. P. Hasdeu, unor clerici români [8] nu suficient de atenți la influențele străine propriei credințe din cauza absenței „unei solide instrucțiuni teologice" [9].

În 1907, D. Russo a demonstrat însă, în mod convingător, că așanumitele *Cugetări în ora morții* „n-au nimic a face cu bogomilismul și cu doctrina lui" [10]. O demonstrație similară a făcut, două decenii mai tîrziu, N. Cartojan pentru *Apocalipsul apostolului Pavel* [11], *Apocalipsul Maicii Domnului* [12] și *Legenda Sfîntului Sisin* [13].

În urma acestor două intervenții, ideea originii bogomilice a scrierilor copiate pe filele 11r—63r din *Codicele Sturdzan*, sugerată de B. P. Hasdeu, a fost definitiv abandonată [14]. Așa-zisele „texte bogomilice"

---

[1] Vezi Gh. Chivu, Mariana Costinescu, *Bibliografia filologică românească. Secolul al XVI-lea*, București, 1974, p. 160—161, 165—169.

[2] M. Gaster, *Literatura populară română*, București, 1883, p. 315—316, 358—366; V. A. Urechia, *Schițe de istoria literaturei române*, I, București, 1885, p. 68—69; A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, V, Iași, 1896, p. 210—211; Ov. Densusianu, *Istoria literaturei române* (curs litografiat), [București], 1898, p. 362; Iorga, SD, VII, p. XIX, XXVI.

[3] Hasdeu, CB, II, p. 247.

[4] *Ibidem*, p. 251.

[5] B. P. Hasdeu considera că absența referirilor directe la familie (înlocuită cu „frații", „soții", „gîntul și cunoscuții") și mustrarea celor ce se îngrijesc de „feciori" și de „muiere" în *Cugetările în ora morții* indică în mod sigur condamnarea căsătoriei de către autorul scrierii, foarte probabil călugăr (Hasdeu, CB, II, p. 448).

[6] *Ibidem*.

[7] *Ibidem*, p. 255.

[8] *Ibidem*, p. 260.

[9] *Ibidem*, p. 259; vezi și Densusianu, HLR, II, p. 7, 33.

[10] D. Russo, *Studii bizantino-române: Textele escatologice din Codex Sturdzanus și pretinsul lor bogomilism; Învățăturile lui Pseudo-Neagoe*, București, 1907, p. 5—6, 27—29.

[11] Cartojan, CP, I, p. 68—69.

[12] *Ibidem*, p. 73—75.

[13] *Ibidem*, p. 147—148.

[14] Vezi Gh. Ciuhandu, *Bogomilismul și românii*, Sibiu, 1933, p. 17—21; N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, I, București, 1940, p. 66—70; E. Turdeanu, *Apocryphes bogomiles et apocryphes pseudo-bogomiles*, în „Revue de l'histoire des religions", CXXXVIII—CXXXIX, 1950, p. 176—218; A. Balotă, *Bogomilismul și cultura maselor populare din Bulgaria și Țările Române*, în RS, X, 1964, p. 19—71; *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 330.

(denumire ce continuă să apară în lucrările de specialitate datorită tradiției și, poate, comodității[15]) au fost traduse și copiate de reprezentanți ai clerului ortodox în afara influenței vreunui curent religios străin[16].

2. Celelalte texte de lectură[17] transcrise în *Codicele Sturdzan* (*Legenda Duminicii*, *Legenda Sfintei Vineri* și *Moartea lui Avram*) au intrat doar accidental în atenția specialiștilor.

B. P. Hasdeu considera, în mod surprinzător, că *Moartea lui Avram* este și ea „unul din asemeni apocrifuri bogomilice greco-slavice"[18]. Pornind, probabil, de la această afirmație, dar având, desigur, în vedere și caracterul apocrif al scrierilor citate, Ov. Densusianu le considera, în 1898, în totalitate bogomilice[19].

N. Iorga opina, în schimb, pentru traducerea *Legendei Duminicii* sub influență husită[20]. N. Cartojan argumenta cu date extrase din conținutul *Legendei Sfintei Vineri* absența oricărei legături a respectivului apocrif cu bogomilismul[21]. P. P. Panaitescu considera că *Moartea lui Avram* a fost tradusă sub impulsul curentului maramureșean, căruia îi sînt datorate și primele traduceri de cărți religioase în limba română[22]. În sfîrșit, Al. Mareș afirma pe bună dreptate că ultima scriere menționată a fost tradusă de o persoană provenită din rîndul clerului mărunt, acțiunea lui neputînd fi pusă în legătură cu „înrîurirea vreunui curent religios"[23].

3. Traducerea și apoi copierea textelor de lectură cuprinse în *Codicele Sturdzan* au fost făcute deci de preoți sau de călugări independent de influența mișcărilor religioase ale epocii. O explicație similară trebuie să aibă desigur și scrierea (sau copierea) descîntecului aflat în partea de jos a filelor 76^{v}—77^{r}.

Situația textelor de slujbă cuprinse în *Codicele Sturdzan* (cele două fragmente din *Pravila* coresiană, cele două copii ale *Omilici la Paști*, *Întrebarea creștinească*, *Rugăciunea de scoatere a dracului*, *Fragmentul liturgic* și omilia *Frați dragi*) este însă diferită de aceea a textelor de lectură. Copiate, în forma ajunsă pînă la noi, de reprezentanți mărunți ai clerului ortodox, ele nu au putut fi traduse sau difuzate în limba română în afara influenței exercitate de Reformă[24]. S-a demonstrat, de altfel,

---

[15] În articolul *Copiștii Codicelui Sturdzan* (LR, XXVII, 1978, nr. 1, p. 69, 71), după demonstrarea necesității de a alătura *Apocalipsului apostolului Pavel*, *Apocalipsului Maicii Domnului*, *Legendei Sfîntului Sisin* și *Cugetărilor în ora morții* prima variantă a *Omilici la Paști* (*Să nește buru creștinu*), am sugerat înlocuirea denumirii puse în circulație de B. P. Hasdeu cu aceea mai puțin comodă, dar mai exactă, de „texte nord-hunedorene". Prin aceasta, denumirea celor două grupuri de texte românești din *Codicele Sturdzan* („texte măhăcene" și „texte nord-hunedorene") se face potrivit aceluiași principiu, locul, respectiv zona copierii.

[16] P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, București, 1965, p. 107—109; Ion Gheție, Al. Mareș, *Originile scrisului în limba română*, București, 1975, p. 368, 370, 373, 379, 396, 399.

[17] Pentru distincția dintre textele de lectură și textele de slujbă, în perspectiva stabilirii curentului cultural căruia i se datorează traducerea scrierilor vechi românești, vezi Ion Gheție, *Textele rotacizante și originile scrisului literar românesc. Chestiuni de metodă*, în SLLF, I, p. 225—237; cf. *Istoria literaturii române*, I, p. 321.

[18] Hasdeu, CB, II, p. 254.

[19] Ov. Densusianu, *Istoria literaturei române* (curs litografiat), p. 36, 96.

[20] Iorga, SD, VII, p. XIX.

[21] Cartojan, CP, I, p. 156.

[22] P. P. Panaitescu, *Începuturile și biruința scrisului în limba română*, p. 108—109.

[23] Ion Gheție, Al. Mareș, *op. cit.*, p. 399.

[24] Cf. *Istoria literaturii române*, I, p. 321; Ion Gheție, *Textele rotacizante și originile scrisului literar românesc. Chestiuni de metodă*, p. 236.

că prima tipăritură coresiană, *Catehismul*, copiat aproape integral de popa Grigorie din Măhaci, este un text reformat [25]. De numele primarului luteran al Brașovului, Johannes Benkner, este apoi legată tipărirea *Pravilei* din 1560—1562 [26], din care un scrib anonim măhăcean a extras două fragmente de tip predică: *În știre să vă fie, oamenilor* și *Zise Domnul*.

CONCLUZII

Cercetarea întreprinsă în paginile anterioare permite conturarea unei imagini de ansamblu asupra *Codicelui Sturdzan* diferită, în datele ei esențiale, de aceea cunosută din volumul al II-lea al *Cuventelor den bătrîni*.

Cea mai bogată dintre vechile culegeri de scrieri „populare", păstrată la Biblioteca Academiei sub cota ms. rom. 447, cuprinde 21 de texte. Cele mai multe dintre acestea (13) sînt scrise în limba română, 3 sînt slavo-române, 4 slavone și unul maghiar, scris cu slove chirilice.

Toate textele românești și slavo-române sînt, după cum indică numeroase date filologice și lingvistice, copii ale unor lucări (manuscrise sau tipărite) anterioare, executate în zona Măhaciului și în nordul Hunedoarei.

Textele măhăcene (*Legenda Duminicii*, *Pravila sfinților părinți*, *Rugăciunea de scoatere a dracului*, *descîntecul*, *Moartea lui Avram*, *Oarecire era un părinte*, *Legenda Sfintei Vineri*, *Întrebarea creștinească*, *Fragmentul liturgic*, *Zise Domnul* și *Frați dragi*) au fost transcrise de popa Grigorie și de trei „colaboratori" anonimi ai săi, locuitori ai aceluiași sat de lîngă Turda sau desfășurîndu-și activitatea în localități situate în apropiere. Textele nord-hunedorene (*Apocalipsul apostolului Pavel*, *Apocalipsul Maicii Domnului*, *Cugetări în ora morții*, *Legenda Sfîntului Sisin* și *Să neștire buru creștiru*) au fost copiate de presupusul adept al bogomilismului și de un anonim, mai puțin obișnuit cu dificila activitate de multiplicare a vechilor texte românești (după cum arată aspectul grafic al primei variante a *Omiliei la Paști*, intitulată *Să neștire buru creștiru*).

Acești șase copiști, surprinzător de mulți pentru zona de alcătuire a miscelaneului cercetat, au transcris textele reunite în *Codicele Sturdzan* între 1580 și 1619. Datările, făcute pe baza analizei însemnărilor, a cercetării filigranelor hîrtiei și a dispoziției textelor, arată că cele mai vechi sînt *Moartea lui Avram* și *Oarecire era un părinte*, încadrate filigranologic între 1580 și 1591, respectiv чи (н) вернїе (ч) дїакоства (н) вели (к), terminată de copiat, după propria mărturisire a popii Grigorie, la 29 ianuarie 1583; cea mai recentă dintre scrierile românești și slavo-române este, potrivit însemnării de pe fila 122v, omilia *Frați dragi*, a cărei transcriere s-a încheiat în ziua de 10 mai 1619. Ulterior acestei ultime date, cea mai recentă din activitatea preotului măhăcean, a fost refăcut, foarte probabil, începutul *Legendei Duminicii*.

---

[25] Vezi, pentru sinteza opiniilor, Alexandra Roman Moraru, *Catehismul lui Coresi*, în TR, p. 54—55.

[26] Vezi Gh. Chivu, *Pravila lui Coresi*, în TR, p. 161.

Originalele avute la dispoziție de copiștii măhăceni și nord-hunedoreni proveneau de regulă din zona de sud-est a Transilvaniei sau chiar din Țara Românească. Excepție fac doar omilia *Frați dragi*, copie probabilă a unui text scris în Banat — Hunedoara, și *Legenda Duminicii*, scriere cu original din zona Sibiu — Făgăraș, dar cu începutul refăcut după o versiune manuscrisă nord-moldovenească (sau nord-transilvăneană) a apocrifului.

Constatările de mai sus, prilejuite de analiza lingvistică a textelor românești și slavo-românești din miscelaneu, sînt susținute de datele rezultate din analiza lor filologică. Astfel, trei scrieri (fragmentul din *Pravila sfinților părinți*, *Întrebarea creștinească* și *Tîlcovania evangheliei de la judecată*) sînt copii directe, extrem de fidele, de pe *Pravila* și *Catehismul* lui Coresi. Omilia *Frați dragi* a utilizat o versiune manuscrisă a *Evangheliei* aflată în relație cu tipăritura coresiană din 1561. Pentru alte texte, concordanțele cu *Codicele Todorescu* probează existența, într-o epocă anterioară, a unui codice sud-est transilvănean, din care făceau parte *Apocalipsul apostolului Pavel*, *Apocalipsul Maicii Domnului*, *Cugetări în ora morții* și, eventual, *Legenda Duminicii*.

În ceea ce privește *Legenda Sfîntului Sisin*, *Rugăciunea de scoatere a dracului*, *Moartea lui Avram* și *Fragmentul liturgic*, versiunile conservate în *Codicele Sturdzan* nu au corespondent în scrisul românesc, faptul dovedind o dată în plus importanța miscelaneului cercetat pentru istoria limbii și literaturii române vechi.

Textele reunite actualmente în *Codicele Sturdzan*, transcrise de clerici mărunți pentru lectură sau pentru utilizarea în anumite slujbe bisericești, alcătuiau inițial cel puțin trei codice diferite, după cum dovedește cifra chirilică ѣ aflată pe filele 23^{v}, 81^{r} și 98^{r}. Reunirea acestora în actualul miscelaneu, într-o ordine arbitrară, cu lacune și unele intervertiri de file, a fost făcută, după cum arată analiza structurii manuscrisului și a caietelor din care este format acesta, precum și ordinea și datarea fiecăreia dintre scrierile componente, de altă persoană decît popa Grigorie din Măhaci. Iar data acestei reuniri este în mod cert ulterioară anului 1619 și anterioară anului 1774. În acest ultim an, codicele denumit în prezent *Sturdzanus*, avînd componența și structura actuală, se afla în Alba Iulia, unde un posesor ocazional a făcut o însemnare cu litere latine pe partea interioară a vechii legături.

STUDIU LINGVISTIC

GRAFIA

Inventarul slovelor

În scrierea *Codicelui Sturdzan* au fost folosite următoarele slove: а (cu variantele [illegible], [illegible] și [illegible]), б, в (cu variantele [illegible] și [illegible]), г, д (cu variantele [illegible] și [illegible], ambele în ligaturi), є (cu variantele є și [illegible]), ж, ѕ (cu varianta [illegible]), з (cu variantele [illegible] și [illegible]), и (cu variantele ӥ, ѕ și [illegible], ultimele totdeauna suprascrise), і (cu varianta ї), к, л, м (cu varianta [illegible], totdeauna suprascrisă), н, о, п, р, с, т (cu variantele [illegible] și [illegible], ultima suprascrisă), ш, ѕ (cu variantele [illegible]), оу (cu variantele оѕ, ѡу, și ооу), ф, х, ц, ч (cu variantele [illegible] și [illegible], ultima suprascrisă), щ, щ, ъ, ы, ь, ѣ, ю, ꙗ (cu varianta [illegible]), ѧ, ѫ (ultimele două scrise adesea foarte asemănător în textele III—V), ѯ, ѱ, ѳ, ѵ (cu varianta ѵ), ѡ (cu variantele [illegible] și [illegible]), ꙋ și ꙗ. Copiștii miscelaneului au utilizat de asemenea ligaturile [illegible] (< а + д + ъ), [illegible] (< а + д), [illegible] (< а + ѵ), [illegible] (< л + ѵ), [illegible] (< м + и, în suprascriere), [illegible] (< м + ь, în suprascriere), [illegible] (< р + ѣ), [illegible] (< т + и), [illegible] (< т suprascris + р), [illegible] (< т suprascris + р + ь), [illegible] (< т + ъ).

Slovele а, б, д, в, с, т, ф, ꙗ și ꙗ apar și în diverse variante majuscule, menite să marcheze începutul unor texte sau al unor alineate considerate mai importante.

Slova ѯ are totdeauna valoare cifrică. Pentru notarea numeralelor cardinale sau ordinale sînt utilizate de asemenea а, в, д, є, ѕ, з, и, і, к, л, м, н, о, р, т, х și ѳ.

Valoarea slovelor

Interpretarea grafiei scrierilor cuprinse în *Codicele Sturdzan* a fost făcută, ca în cazul tuturor textelor românești contemporane lor, prin raportare la regulile generale ale scrierii slavone, respectiv la valoarea slovelor chirilice în textele slave alcătuite pe teritoriul țării noastre. Am avut, desigur, în mod permanent ca punct de referință fonetica limbii române literare din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea, respectiv stadiul atins în acea epocă de graiurile dacoromâne. Dincolo de acestea, am ținut seamă de datele privind locul scrierii și al provenienței fiecărui text în parte.

Aplicînd aceste principii, am constatat, la fel cu alți cercetători ai scrisului vechi românesc, că, dintre slovele înregistrate în *Codex Sturdzanus*, nu ridică nici o problemă de interpretare б = [b], в = [v], д = = [d], ж = [j], ѕ = [dz], з = [z], л = [l], м = [m], н = [n], п = [p],

р = [r], с = [s], т, т = [t], ф = [f], х = [h], ц = [ţ], ч = [č], ш = [ş], щ = [şt], ѱ = [ps], ѳ = [t] şi ц = [ğ].

Celelalte slove menţionate au valori fonetice multiple sau ridică diverse probleme de interpretare. Ne vom opri pe rînd asupra lor, grupîndu-le, pentru economie de spaţiu, pe acelea care au, de regulă, aceeaşi valoare. Vom semnala de asemenea grafiile lipsite de valoare fonetică şi alternanţele grafice uzuale.

а

La iniţială de cuvînt: а (III, 13v/2, IV, 30v/14, VIII, 76r/6), аколо (III, 12r/4, XIV, 112v/3), афлѫ (Ia, 1r/17, IX, 78v/12), după o slovă consoană: о бтезаци (III, 12v/2—3), маинте (XIII, 110r/3), сътанꙋ (VIII, 76r/8) sau după е şi о cu valoare de semivocală: кеамь (XI, 91v/6), а ѱпедечи (VI, 60r/11), пеатрѫ (V, 54v/11); апроапе (V, 40r/5), фоарте (XIV, 113r/15), смоалъ (IV, 19r/7), а notează vocala [a].

Aceeaşi valoare pare să aibă slova în discuţie în адь (XIV, 112v/4; vezi şi адоу XIV, 112v/13, адоулꙋи XIV, 113r/22, адꙋлоуи XIV, 114r/11; cf. ꙗдь XIV, 112v/1, ꙗдоу V, 45r/4 etc.), respectiv în покаанїе (II, 10v/19), întrucît etimonul primului termen are şi varianta fonetică *ad*[1], iar forma *pocanie*, înregistrată încă din a doua jumătate a secolului al XVII-lea[2], nu poate fi explicată decît prin reducerea hiatului *a — a* la *a*.

La iniţială de silabă, după ї sau и, а corespunde, potrivit unei reguli ortografice slavone[3] şi alternanţei frecvente cu ꙗ sau ѧ, diftongului [i̯a]: дѣчїа (XIV, 111r/5, 7; cf. ачиѧ IX, 78r/9, XI, 93r/8), ѱпъръцїа (V, 44r/2—3; cf. ѱпъръцїѧ XV, 119r/7), патрїар'хꙋ (Ia, 1r/15—16; cf. патриꙗрхѡ I b, 9v/3). Etimonul şi grafiile net majoritare pledează pentru aceeaşi interpretare a lui а din аръ (IV, 25v/3), respectiv ар' (IV, 21v/10), forme grafice ale conjuncţiei, respectiv adverbului *iar(ă)*.

Tot un diftong, [u̯a], nota slova în discuţie la iniţială de silabă după ꙋ: лꙋа (IX, 78r/15), лꙋать (VI, 57v/10), ѕꙋа (III, 11r/6, V, 39r/9); cf. лꙋѡаци (Ib, 6v/13), ѕоуѡа (I b, 8r/10, 8v/9) sau о: доа (XII, 99r/3, 99v/3), нѡа (XII, 100r/3)[4].

În contexte de tipul пор'таа (XI, 95r/1), прѣчиститаа (IV, 33r/7—8), прѣсвитаа (IV, 16v/5), прѣслѫвита (IV, 16r/5), reduplicarea lui а este

---

[1] Vezi DA, s.v. *iad*.

[2] Vezi DLR, s.v. *pocaianie*.

[3] Bărbulescu, FAC, p. 69—70, 72—74, 80—81; Densusianu, HLR, II, p. 47; Rosetti, ILR, p. 407.

[4] Grafiilor citate, selectate din paradigma numeralelor ordinale, li se adaugă însă дѡа (VIII, 76r/3), нѡа (IV, 19r/13), ноѡа (XI, 92v/12), воа (XI, 97v/9), вѡа (I b, 9r/13), corespunzătoare numeralelor cardinale, respectiv formelor accentuate de dativ ale pronumelor personale, unde, după cunoştinţele actuale, nu se explică prezenţa diftongului [u̯a] în silaba finală. Cu toate acestea, grafii de tipul celor citate se întîlnesc adesea în secolul al XVI-lea, atît în documente, cît şi în textele literare (*Psaltirea Hurmuzachi*, *Psaltirea Voroneţeană*, *Palia de la Orăştie*, *Pravila ritorului Lucaci*, *Tetraevanghelul* lui Coresi, *Cazania I*).

lipsită de valoare fonetică și corespunde unei deprinderi ortografice slavone înregistrate și in alte scrieri vechi românești [5].

г

Înaintea unei slove-vocale nepalatale, г corespunde consoanei velare [g]: агатонь (XI, 90r/5), мъгѹра (IV, 16r/9), ѡгѡдеен (XIII, 109r/18), рѹгѹ (VI, 60r/4), згьѹ (XI, 95r/9).

г notează, în schimb, palatala [g'] înaintea unei slove-vocale palatale: летѹргїе (Ib, 4r/15—16), магеници (XI, 96v/10—11), ѹн'ги (IV, 25r/4).

În ар'Хаге (IV, 19r/15, 33v/9—10), ар'Хагель (IV, 16r/13), ар'Хагелъ (IV, 17r/17—17v/1), г are valoarea [ng]. Aceeași valoare are și grupul гг, utilizat, sub influența ortografiei slavone, în scrierea majorității formelor cuvîntului *arhanghel*: арХаггль (I b, 2v/9, IV, 18r/13), ар'Хаггль (IV, 17v/8, 24r/1), ар'Хаггле (IV, 16r/15—16) etc.

е, є, Є

Aflate, de regulă, în distribuție liberă, е și є apar, în mod uzual, în interiorul cuvîntului, după slovă-consoană: ачеста (IV, 30r/10—11), бе (V, 49v/9), маинте (XIV, 114r/10), пѹте (III, 15r/12), sau după slovă-vocală: ачиеши (VI, 63r/3), чин'ститеи (IV, 33v/7), марїе (IV, 33r/3), тъpїе (III, 15r/9—10). Atestări mai puțin numeroase indică utilizarea celor două slove la inițială de cuvînt: е (III, 14r/17), єи (III, 12v/3, XI, 90r/14), еѹ (V, 37r/15), еши (IV, 22v/5), ещи (IV, 35r/6, IX, 80r/19), deși în această poziție apare, de regulă, slova Є: Є (I a, 1v/9, III, 11r/12, IV, 36r/10, V, 53v/11, VI, 57r/13), Єи (V, 46v/9), Єрни (Ia, 1v/17). În ciuda distribuției uzuale în scrisul chirilic, Є este utilizat în *Codicele Sturdzan* și la inițială de silabă: челѹЄ (V, 49r/6), Хър'тїЄ (V, 45v/9), марїЄ (IV, 27v/5) și chiar după slovă-consoană: ачещ (IV, 25r/11), дѹчЄ (V, 41r/11—12), тречЄ (VI, 60r/10) sau după o slovă-vocală aflată în aceeași silabă: іЄѵлїЄ (V, 44v/4).

е și variantele sale (reduse, în paginile următoare, la forma de bază) corespund, atunci cînd sînt precedate de o slovă-consoană, vocalei [e]: ачеѧ (XI, 97v/19), беѹтѹ (V, 43v/6), ·ѧнъpaтe (XI, 90r/10), варече (XIV, 112v/7, 8) sau semivocalelor [e̯] sau [i̯]: амеаѕѫѕи (IV, 20r/2; cf. амїаѕъѕи IV, 20r/4), ·ѧнедечи (VI, 60r/11), кеамь (XI, 91v/6; cf. кѣмѫ XIV, 112r/18), меаѕѫноапте (IV, 16v/4; cf. мїаѕѫноапте IX, 78v/15—16), пеатрѫ (V, 54v/11; cf. пиатра Ia, 1r/15).

La inițială de cuvînt: е (V, 53v/11, XV, 116v/4), ерта (XII, 101v/1—2), еши (XI, 90v/16), ещи (IV, 35r/6), е și variantele sale notau însă, potrivit unei reguli ortografice slavone [6], diftongul [i̯e]. Vin în sprijinul acestei interpretări cîteva alternanțe grafice [7] ale lui е cu їе sau cu ие:

[5] Vezi *Manuscrisul de la Icud*, București, 1977, p. 75; *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, București, 1979, p. 71; cf. Hasdeu, CB, I, p. 34—36.

[6] Bărbulescu, FAC, p. 72, 80—81, 101—109; Densusianu, HLR, II, p. 48.

[7] Considerăm alternanță grafică doar apariția a două slove *în același cuvînt și în același context grafic*, întrucît numai în aceste condiții echivalența fonetică a slovelor este certă.

ѥѵ҃лїе (II, 10ᵛ/10, IV, 26ᵛ/3) ~ їѥѵ҃лїе (V, 44ᵛ/4, XV, 115ᵛ/2), ѥѵ҃листь (XII, 106ʳ/7—8) ~ їѥѵ҃листоу (V, 50ᵛ/13) și apariția în același context cu е a slovelor ѧ sau ꙗ cu valoare de diftong: есте (IV, 33ʳ/14, V, 51ʳ/5) ~ ~ ѧсте (III, 11ᵛ/17), ꙗсте (XIV, 112ᵛ/2).

Aceeași valoare, [ie], avea, potrivit regulii ortografice amintite, е aflat la inițială de silabă în cuvinte de tipul: ачелѹе (V, 54ʳ/5—6), гръескѹ (V, 52ʳ/11), ѳпърьцие (III, 11ᵛ/6), лъкѹескѹ (XI, 90ᵛ/12), тае (V, 39ᵛ/15). Prezența iotului este susținută și aici de apariția, în același context grafic, a lui не: невоне (XII, 105ᵛ/5—6) și de grafia formei articulate a unor substantive precum: вечїѧ (XIII, 109ʳ/1, XIV, 114ᵛ/11), во҃ (III, 14ᵛ/4). Situația este identică atunci cînd е apare în cadrul articolului de genitiv-dativ al substantivelor feminine: четъциеи (V, 56ᵛ/8), лоумїеи (XII, 102ʳ/5), вїецїеи (III, 15ᵛ/2); cf. бѹрѫтѫциеи (VII, 66ʳ/1), мънїиеи (V, 52ʳ/14—15).

În finala unor substantive feminine articulate: ѥѵ҃лїе (XV, 116ᵛ/14), ѳпърьцїе (XII, 104ʳ/15), лъкомїе (XV, 118ʳ/12), е notează foarte probabil un [ę].

Slova е are valoarea [ę], rezultată de această dată din reducerea diftongului [ęa] aflat sub accent în poziție finală, și în аче (IV, 20ᵛ/13), бе (V, 40ʳ/3), ме „mea" (III, 12ʳ/4), пѹте (IV, 19ʳ/5).

Tot un [ę] notează, după toate probabilitățile, primul е din алеѱе (V, 43ʳ/10), леѱе (IV, 33ᵛ/14), реле (III, 12ᵛ/5—6), време (V, 43ᵛ/8), în care slova în discuție este folosită pentru a nota, în alternanță cu ѣ, vechiul diftong [ęa] aflat în poziție moale (cf. алеѱе V, 43ʳ/8 ~ алѣѱе XI, 92ʳ/6; фете VI, 58ʳ/11 ~ фѣте I b, 2ᵛ/11; лене III, 15ᵛ/7 ~ лѣнѣ XV, 118ʳ/13; трече Ia, 1ᵛ/14 ~ трѣче XV, 121ʳ/7, 9).

În ceea ce privește grafiile de tipul асенѹлѹи (V, 55ᵛ/3), косець (Ib, 5ʳ/7), ѡаменїе (XI, 94ʳ/5), respectiv чеѹ „ce-au" (III, 13ᵛ/14), меѹ „mi-au" (V, 46ᵛ/11), теи „te-ai" (III, 15ʳ/6), векѹ (III, 15ᵛ/12), credem că ne aflăm în fața unui е notat în locul unui и, respectiv al unui ѣ(ѧ), datorită unor obișnuințe grafice atestate și în alte scrieri vechi românești [8].

и, ӥ, і, ї, ы

În scrierile incluse în *Codicele Sturdzan*, ca în toate textele românești scrise cu slove chirilice, и este folosit, de regulă, înainte de o slovă-consoană: аичѧ (III, 12ʳ/8), инимѫ (V, 54ᵛ/5), испъси (XII, 101ʳ/8—9) sau în finală de cuvînt: ачелѹи (XI, 92ᵛ/7), черѹлѹи (III, 15ᵛ/5), лѹи (Ib, 6ᵛ/8), бери (III, 11ᵛ/5—6, VI, 61ᵛ/11, XII, 98ᵛ/1), iar ї înainte de o slovă-vocală: ачїи (XI, 96ᵛ/3), дих'нїѧ (VI, 59ᵛ/2), щїоу (XII, 98ᵛ/9) și în numele proprii і҃с (Ib, 10ʳ/5, XI, 91ʳ/5, XII, 98ᵛ/6) și ісакѹ (IX, 78ʳ/11, 78ᵛ/16, 80ʳ/7). Contrar regulilor ortografice slavone [9], и apare însă și înainte de o slovă-vocală: ачии (IV, 18ᵛ/11), фрацин (III, 15ᵛ/2—3), виѧца (XIV, 110ᵛ/4), iar ї la finală de cuvînt sau înainte de o slovă-consoană: бьр'бацї (IV, 20ʳ/11), готовїрѣ (Ib, 8ᵛ/15), ювїре (III, 14ʳ/4—5), ѡдїхънелъ (III, 15ʳ/1).

[8] Bărbulescu, FAC, p. 132; Densusianu, HLR, II, p. 48; Rosetti, ILR, p. 5.
[9] Bărbulescu, FAC, p. 323.

ӥ, inregistrat doar de cîteva ori, este notat în finală de cuvînt: диреп'ци (III, 13r/5—6), deci în locul unui и, a cărui variantă este, dar și în ·ѱерии (III, 12r/9), unde, de regulă, trebuia să apară ї.

ы, specific, în scrisul vechi românesc, textelor nordice, în special moldovenești[10], este folosit doar în șase dintre textele incluse în codice (I, IV, V, X, XI și XIV). El apare în primul rînd în contexte caracteristice pentru и: астьѕы (X, 79v/11), кынь (XIV, 115r/9), ·ѱтребы (IV, 19r/14), либы (Ib, 2r/3—4), скрытѹръ (Ia, 1v/7), dar în cîteva situații este notat și înainte de o slovă-vocală: ар'Хаггл҃ыи (V, 46r/6), кыѡть (XIV, 114r/8-9), ѡкы[и] (XI, 93v/16—17).

Alternanța dintre и, ӥ, ї și ы: ар'Хаггл҃їи (V, 42r/12) ~ арХагелии (V, 41r/13) ~ ар'Хаггл҃ыи (V, 46r/6), юбїре (III, 14r/4—5) ~ юбирѣ (III, 13r/13), юбить (VII, 63v/3) ~ юбыть (X, 79r/18), ·ѱери (IV, 33v/11) ~ ·ѱерї (III, 12r/1, IV, 22v/7) ~ ·ѱеры (XIV, 110r/7), alăturată exemplelor anterioare, arată că diferențele dintre cele trei slove sînt (orto)grafice, iar nu fonetice. Ele sînt folosite totdeauna pentru notarea sunetului [i], indiferent dacă acesta reprezintă o vocală: ачїишь (XIV, 110v/19), кыноу҃ (XIV, 114r/11), ісакѹ (IX, 77r/15), жѫлѹиръ (IV, 30r/4), o semivocală: аи (III, 14v/4, 9), фїар'бь (XI, 96r/15), іоуда (XV, 121v/17) sau un pseudo-*i* final: астьѕы (X, 79v/11), бьр'бацї (IV, 20r/11), диреп'ци (III, 13r/5—6), латѹри (V, 40v/10).

În exemple de tipul фїимѹ (XV, 119v/8), мъи'кацїи „mîncați" (V, 41v/4), пїпчореле (IV, 26r/5—6), вечїиѧ (IV, 37r/3—4), în care їи apare în locul unui и, ne aflăm, după toate probabilitățile, în fața unei grafii їи fără valoare fonetică.

к

Atunci cînd precedă o slovă-consoană: акли (XI, 95v/5), клеветескѹ (III, 12v/6—7), лъкрѫмъ (IV, 18v/14), проклете (VI, 61r/11) sau o slovă-vocală nepalatală: акѹ (III, 15v/11), кале (XI, 94r/11), макѫ (IV, 29r/9), скотѹ (V, 52r/6), к corespunde velarei [k].

Cînd este urmat de o slovă corespunzătoare unei vocale palatale, к notează însă palatala [k']: кипѹ (III, 13v/8), кема (IV, 33r/10—11, V, 46r/11), ѡкю (V, 49r/12), ѹреки (IV, 22r/6).

о, ѡ

Potrivit unei reguli ortografice stabilite de Constantin Filozoful[11], о este utilizat în primul rînd în interiorul cuvîntului după o slovă-consoană: аколо (III, 12r/4), коуноаще (XII, 100v/10), донезеѹ (XI, 90r/16, XII, 99r/8), iar ѡ la inițială sau finală de cuvînt: ѡ (III, 12v/12, IV, 19r/8), ѡмѹ (III, 13v/11), ѡщи (VI, 57r/7); доаѡ (Ib, 4r/5), ноаѡ (XI, 97v/7, XII, 101v/1), роаѡ (Ib, 6r/3) și după o slovă-vocală: диниѡаръ (III,

[10] Vezi Rosetti, ILR, p. 405; *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, p. 53.

[11] Bărbulescu, FAC, p. 395—396.

14v/16—17), ıωань (Ib, 2v/14, IV, 19r/11), прєωтȣ (V, 49v/11). Subordonindu-se, probabil, aceleiași reguli a scrisului slavon[12], copiștii *Codicelui Sturdzan* utilizau slova ω și în scrierea substantivelor de genul masculin: антиωхїє (XI, 90v/18), ωмȣ (III, 14r/10), сωць (VII, 65v/1), respectiv a articolului de genitiv-dativ plural masculin: кр'кацилω (III, 11r/8—9), домнилω (IV, 21r/14), ·ѳцєрилω (XIV, 111v/17).

Datorită nerespectării regulii amintite, о și ω apar frecvent unul în locul altuia: о (Ia, 1v/3), орї (IV, 32r/2); домнȣ (III, 15v/9, IV, 32v/3); дирєпьцилорȣ (III, 13v/6—7); милωасѫ (III, 11v/17), поучωасѫ (XIV, 114r/21—114v/1), рωгѫ (XIII, 109v/7), în manuscris putînd fi găsite numeroase grafii alternante: доа (XII, 99r/3) ~ дωа (Ia, 1v/5), фость (XIV, 114r/1) ~ фωсть (XIV, 114r/2), мор'цилω (VII, 67v/6) ~ мωр'цилорь (XII, 103v/9), ωрї (III, 14r/13, IV, 18v/4) ~ орї (IV, 32r/3), соарєлȣи (IX, 78v/6) ~ сωарєлȣи (Ib, 5v/2). Acestea, alăturate tuturor exemplelor anterioare, arată că cele două slove aveau aceleași valori fonetice.

După o slovă-consoană, о și ω notau vocala [o]: вотєѕȣ (III, 12v/14), чєлω (XII, 100r/12), донȣ (IX, 80v/3), мωрцилорȣ (XV, 119r/14). Aceeași valoare fonetică aveau slovele în discuție în contexte de tipul ω (Ib, 8r/6, VI, 59r/11), ωмȣ (III, 14r/10, XV, 18r/11), орї (IV, 32r/2); вооу (Ib, 5r/6), дєстоиникъ (V, 49v/12), мωѵси (XII, 99r/10—11), ноȣ (V, 42r/13). Înainte de slova а, aflată în aceeași silabă, о și ω corespundeau semivocalelor [o̯] sau [u̯]: кωастє (Ib, 3r/6), ıωнъ (V, 50v/13), пȣтоарє (XIV, 112v/21); cf. фȣамєтє (Ia, 1v/18), лȣωаци (Ib, 6v/13), тȣатє (V, 39v/8—9), iar la inițială de silabă, în grafii ca юω (XV, 18r/7), ·ѳкътрȣω (IV, 19v/15), лȣω (XI, 93v/2), diftongului [u̯o][13].

Relativ frecvent, о și ω sînt înregistrate în contexte în care în limba română contemporană apare diftongul [o̯a]: кнощ[є] (III, 14r/13—14), ·ѳтор'чє (IV, 24v/12), ωспє (XI, 77r/9), рωгъ (XI, 92v/11). Alternanța dintre grafiile cu о(ω) și acelea cu оа(ωа): кωастє (Ib, 3r/6) ~ костєлє (XI, 97v/6), донѫ (XI, 91v/12) ~ доань (XI, 94v/2), нѫскѫтωрє (XIII, 109r/3—4) ~ нѫскѫтωарѣ (XIII, 109v/11), сорєлє (V, 45r/12) ~ соарєлє (IV, 18v/5) ~ сωарєлє (VI, 11r/8) arată, după părerea noastră, că cele două slove notau, în contexte de tipul celor citate, nu un [o̯][14], ci dif-

---

[12] *Ibidem.*

[13] Pentru valoarea slovelor о și ω la inițială de silabă, vezi și Avram, CIG, p. 85—86. Graiurile dacoromâne actuale atestă, totuși, în această poziție și pronunția cu [o]; vezi ALR SN, VI, h. 1764, 1766, 1768, 1779, 1781, 1784, 1785, 1786, 1790. Pentru interpretarea [u̯ă], vezi I. Pătruț, *Rostirea* nouă, două *etc.*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 661—665.

[14] Cf. Densusianu, HLR, II, p. 49, unde se afirmă că alternanța dintre о (ω) și оа (ωа) s-ar putea datora suprapunerii a două straturi lingvistice, unul caracterizat prin [o̯a], ar celălalt prin [o̯].

tongul [ǫa]. Copiștii *Codicelui Sturdzan* se conformau deci nu unei norme fonetice regionale, ci unei deprinderi ortografice frecvent atestate în scrisul vechi românesc [15].

Tot unei deprinderi ortografice i se datorează, de altfel, și utilizarea lui ѡ sau ѡ cu valoarea [u] în grafii de tipul: дѵєсптоѫ (IX, 78r/13—14), ф҃орптѕшіагѡ (XV, 118r/14), ·ѧ҃рѡ (XI, 90r/14), пѣмѣн'тоѧѕн (XI, 97r/2—3), рѡгѫ (XIII, 109v/7, 11) [16], respectiv a grupului ѡѵ (grafie dublă pentru ѡ sau ѡ) cu valoarea [ǫa] în grafii precum: тѡѵшѫ (V, 49r/3), тѡѵтє (III, 14v/11).

ѕ, ѡ҃

Diferențiate prin poziția în care apar cel mai adesea (potrivit regulilor scrierii slavone, ѕ este folosit în primul rînd la finala, iar ѡ҃ la inițiala cuvintelor [17]) și prin frecvența utilizării (ѡ҃ are, în ansamblu, atestări mult mai puțin numeroase decît ѕ), slovele ѕ și ѡ҃ (cu variantele ѡ҃, ѡѡ҃ și ѡ҃) sînt înregistrate, în variație liberă, în toate pozițiile. Această distribuție a dus la apariția a numeroase grafii alternante: дмѕ (IV, 32r/10, IX, 80v/11) ~ дмѡ҃ (XIV, 113r/5, 8) ~ дмѵ҃ (XIV, 111r/4), кѕ (IV, 16r/16) ~ кѡ҃ (II, 10v/21) ~ кѡѕ (XIV, 114v/3), єѕ (Ia, 1v/16, XII, 107v/7) ~ єѡ҃ (IX, 80r/20, XI, 94r/18) лѕмннѫ (V, 48v/10, XI, 93v/21) ~ лѡ҃мннѫ (IV, 29v/10), рѣсп҃ѵнсѣ (XII, 103v/13) ~ рѣсп҃ѕнсѣ (XII, 101r/9) etc., dovadă în plus a valorii fonetice unice.

La inițială de cuvînt: ѡ҃чєѧнчнѧѵ (XII, 107r/12—13), ѕчнши (III, 11v/16), ѡ҃лиць (V, 55r/9), ѡ҃н'гн (IV, 25r/4) sau de silabă: ·ѧ҃прѣѕнѫ (III, 13v/3), прєѡ҃ц҃н (Ia, 1r/11), скаѡ҃лѣ (VI, 61v/14—62r/1) și după o slovă-consoană din cuvînt: вѕнє (III, 14r/2), лѡ҃мминѫ (IV, 29v/10), пѕрпа (IX, 92r/13), тѡ҃пѧнданрє (Ib, 9v/12—13) sau din finala cuvîntului: кѕ (III, 12r/3), дн·ѧтрѡ҃ (XIV, 110r/6), носпрѕ (VIII, 76r/11), тѡ҃ (XIV, 113r/15), ѕ și ѡ҃ au valoarea [u].

Cînd sînt precedate de o slovă-vocală aflată în aceeași silabă: аѕ (III, 12r/11), вооѵ҃ (Ib, 5r/6), лєѵ҃ (V, 39v/8), рѣѕ (XI, 96r/5) și în grafii de tipul ф҃ѕамєтє (Ia, 1v/18), cele două slove notează semivocala [u̯].

În finala cuvintelor după o slovă-consoană, în contexte în care intră în alternanță cu un ier: адєвѣрѕ (III, 15v/13; cf. адєвѣрѣ IV, 37r/4), дєрєптѕ (III, 11v/3; cf. дєрєп'тъ XI, 92v/11), лѣсаптѕ (Ia, 1r/2—3; cf. лѣсаптъ XII, 105r/12—13), прркѕ (IV, 33v/1; cf. прркъ IV, 33v/14), ѕ și ѡ҃ [18] corespund, probabil, unui [ŭ] din graiurile dacoromâne contemporane [19]. Aceeași valoare are ѕ din finala primei silabe din вагѕѵокѕрєскѕ (V, 52r/9—10; cf. вацокорнѫи V, 39r/11) și прѕчнлѳрѕ (V, 55v/6). Alter-

[15] Vezi Bărbulescu, FAC, p. 405; Densusianu, HLR, II, p. 48; Rosetti, ILR, p. 466.

[16] Rosetti, ILR, p. 448; I. Rizescu, *Considerații asupra alternanței u/o din vechile texte românești*, în SCL, XVII, 1966, nr. 4, p. 495—499; cf. Densusianu, HLR, II, p. 73; Drăganu, DM, p. 105. Vezi, mai jos, sub ѕ,ѡ҃, exemple de utilizare a acestor două slove cu valoarea [o].

[17] Bărbulescu, FAC, p. 372—373.

[18] ѡ҃ apare extrem de rar în finală de cuvînt după o slovă-consoană în contexte de acest tip; vezi ·ѵѱрѡ҃ (III, 13v/5).

[19] Al. Rosetti (ILR, p. 460) considera că ѕ apare în această poziție doar datorită tradiției grafice.

nanța dintre formele cu ȣ(оу) și acelea cu ier (final) sau consoană suprascrisă [20] se datorează suprapunerii a două uzuri lingvistice [21].

În grafii de tipul дȣмнȣ (VI, 58r/2), фѡлȣсȣ (VIII, 76r/12), нȣн (XV, 118v/6), оу „o" (Ia, 1v/1), кинoвацилȣрȣ (XV, 120v/1), ȣ, respectiv оу [22] sînt folosite, datorită unei deprinderi ortografice destul de frecvent atestate în scrierea chirilică românească, în locul și cu valoarea slovelor о, respectiv ѡ [23].

ъ, ь, ѫ

Înregistrate, de regulă, numai după o slovă-consoană [24] ъ, ь și ѫ sînt folosite, în marea majoritate a situațiilor, pentru notarea vocalelor [ă] și [î] din limba română contemporană [25].

ъ corespunde unui [ă] în interiorul cuvîntului: адъпарь (Ib, 3r/10), бър'бацн (IV, 17r/11), мър'гърнтарю (V, 47v/11—12) și uneori la finala acestuia: къ (Ib, 2v/5, III, 11r/7), паръ (IV, 23v/9), татъ (XV, 118r/1) sau la finală de silabă: богъцїне (V, 47v/14), легътȣ[ре]ле (XI, 92r/15—16), ѡкърѣскъ (XV, 118v/16—17). În cuvînt, în interiorul silabei, ierul mare notează de asemenea o vocală centrală corespunzătoare actualului [î]: амънѫ (VI, 63r/1), пънѫ (III, 14v/10), въна (VI, 57v/12—13); декъ (XI, 94r/1), стън'га (IV, 29r/10), тъп[н]нѫ (XI, 94r/11—12). În finală de silabă: калъкѫ (V, 49v/1), липъси (V, 48v/7), спръце (V, 51r/11—12) și în finală de cuvînt: адевьръ (IV, 37r/4), престолъ (IV, 35v/4), стрькъ (XIV, 113v/18), ierul mare este lipsit însă adesea de valoare fonetică, după cum arată absența sau alternanța lui cu iericul în aceste poziții: алъможна (Ib, 7r/5—6), дерен'т (XV, 122r/2; cf. дерентъ XII, 100v/2), чин'стите (III, 11r/16), фап'теле (XII, 105r/4—5); ал' (XI, 96v/1; cf. ал XII, 99v/1), врȣн' (V, 40v/12).

ь, înregistrat în aceleași poziții ca ierul mare, notează și el vocala [ă] în interiorul cuvîntului: адевьрȣ (V, 48r/7), дьрȣнтȣ (V, 46v/11), татьлȣ (Ib, 10r/4) și la finala acestuia: адъпарь (Ib, 3r/10), прѣсфнтъ (IV, 20r/1), смоаль (IV, 29r/13). În cadrul silabei, ierul mic corespunde, la fel ca ъ, vocalei [î]: кьте (IV, 17r/1—2), фърьме (IV, 26r/3); адьн'кȣрилѫ

---

[20] Aceste din urmă grafii pot acoperi deopotrivă rostirea cu *-u* (vezi бѣсеречилѡрȣ IV, 25r/14; гла сȣ III, 12r/2, ѫчин мȣ IV, 22v/4) și aceea cu vocala finală afonizată (vezi кȣ мь, III, 11v/7; кени мь III, 11v/1).

[21] Bărbulescu, FAC, p. 315; Densusianu, HLR, II, p. 95; cf. Rosetti, ILR, p. 460.

[22] În primele două exemple și în ultimul ne referim la primul ȣ.

[23] Vezi și I. Rizescu, *Considerații asupra alternanței u/o din vechile texte românești*, p. 495—499; Rosetti, ILR, p. 448; vezi mai sus, sub о, ѡ exemple de utilizare a acestor două slove cu valoare [u].

[24] Pentru situațiile în care ѫ apare la inițială de cuvînt sau după o slovă-vocală, vezi mai jos, p. 150.

[25] Întrucît analiza grafiei nu ne permite să afirmăm că în textul de care ne ocupăm se făcea distincție între semnele corespunzătoare celor două vocale centrale menționate, stabilirea valorii slovelor ѫ, ъ și ь se face, de regulă, prin raportare la limba română actuală. Pentru statutul fonologic al vocalelor [ă] și [î] în scrierile vechi românești, vezi discuția din Avram, CIG, p. 47—60; cf. A. Avram, *Evoluția consoanelor șuierătoare și constituirea opoziției [ă]:[î] în dacoromână*, în SCL, XXIX, 1978, nr. 6, p. 625—639.

(V, 41v/6), пъгьни (XI, 94r/9), iar în silabă: алальци (V, 55v/12), альцї (III, 12v/7), în finală de silabă: афѹньдъидѹ-се (VI, 60v/6—7), дирепьцилорѹ (III, 13v/6—7), пьмъньтѹ (III, 13r/9) sau în finală de cuvînt: ачель (XI, 91r/17), при-ѳсеть (XIV, 111v/21), смеримь (XII, 100v/11) și el are frecvent valoare pur grafică. Ierul mic pare lipsit de valoare fonetică și în чинешь (XIV, 110r/13—14), сьѹшь (XIV, 113r/4) (deși rostirea moale a lui *ș* nu poate fi, teoretic, exclusă), iar în ап͡ль (m. pl.; XII, 102r/3), ь notează un pseudo-*i* final.

Dacă facem abstracție de faptul că apare în unele cuvinte și la inițială de cuvînt sau după o slovă-vocală [26] și că în nici un context nu este lipsit de valoare fonetică, ѫ are o situație similară ierurilor. În interiorul cuvîntului: адѫпатѹ (IV, 25v/1), нѫравѹль (XIV, 111v/12), рѫн (IV, 34r/9) și la finala acestuia: адекѫ (XIV, 113r/22), лѹминѫ (IV, 17r/8), славѫ (III, 15r/6), el notează astfel, cel mai adesea, vocala [ă], iar în cadrul unei silabe, tot după o slovă-consoană, corespunde actualului [î]: адьпѫидоу (XIV, 114v/3), ѳфрѫсѫцате (V, 47v/9), пьмѫнтѹ (V, 42v/17—43r/1).

Distribuția celor trei slove în contexte în care notează aceleași vocale, [ă] și [î], duce la apariția a numeroase grafii alternante: афаръ (IV, 23v/1) ~ афарь (V, 40r/4) ~ афарѫ (IV, 23v/4), кътрь (XI, 92r/16) ~кътръ (Ib, 6r/8) ~ кьтрь (XI, 91v/9) ~ кьтрѫ (III, 13v/5), мъ (V, 37v/10, VI, 61v/13) ~ м (III, 13r/11) ~ мѫ (V, 38r/5, IX, 77v/13).

În distribuția iusului mare există însă două situații care îl individualizează de cele două ieruri. În prima, ѫ apare după o slovă-consoană în locul unui așteptat е, a cărui valoare fonetică o și are, de altfel: адьн'кѹрилѫ (V, 41v/6), пъкателѫ (V, 43v/5). Alternanța, în această poziție, a celor două iusuri: тѫ „te" (IV, 16v/7, 12) ~ тѧ (IV, 16v/6, 17r/9) și existența unor grafii de tipul ѡдинѫлъ (V, 39r/10) arată că formele citate sînt rezultatul confuziei lui ѫ cu ѧ, fenomen frecvent întîlnit în scrisul vechi românesc [27].

În cea de a doua, ѫ este notat la inițială de cuvînt: ѫ „ea" (IV, 21v/11), ѫсте (III, 12r/4) sau de silabă: ачеѫ IV, 18r/15), гръѫще (III, 11r/13), марїѫ (IV, 18r/4). Apariția și în această poziție a unor grafii alternante, cu ѫ și ѧ: ѫле „ele" (IV, 27v/2) ~ ѧле (IV, 27v/8—9), ачаѫ (IV, 21r/4) ~ ачѣѫ (VII, 65r/11), ешиѫ (IV, 28r/9) ~ѧшиѧ (IV, 18v/13) și marea asemănare a celor două iusuri [28] au făcut ca și grafiile din această categorie să fie considerate rezultatul unei confuzii grafice sau o manieră ortografică sud-slavă [29]. Potrivit acestei interpretări, ѫ trebuie să aibă, la inițială de cuvînt sau de silabă, valoarea diftongului [e̯a] sau [ia]. Ne aflăm deci, ca și în cazul anterior, în fața unei alternanțe între ѫ și ѧ, ultimul utilizat el însuși, fără valoare fonetică, în locul unui е? Este foarte posibil. Constatînd însă că fenomenul ilustrat este înregistrat des-

---

[26] Vezi mai jos.

[27] Bărbulescu, FAC, p. 205; Candrea, PS, I, p. CXXI — CXXII; Drăganu, DM, p. 22; Densusianu, HLR, II, p. 49. Vezi și, mai jos, p. 152.

[28] Chiar B. P. Hasdeu le-a confundat de cîteva ori în editarea *Codicelui Sturdzan* (vezi notele din primul aparat al ediției din volumul de față).

[29] Vezi lucrările citate în nota 27.

tul de frecvent în texte vechi românești scrise sau provenind din zone în care graiurile actuale consemnează transformarea diftongului [ie], primar sau provenit din [ia], în [iĕ] [30], nu ni se pare imposibil ca ѫ să noteze, la inițială de cuvînt sau de silabă, o rostire regională de tipul *iăste*; *grăiăște*, *păziiă*, *voiă* [31]. Sugerează această ultimă interpretare și prezența lui ѫ în contexte în care ѧ nu-și găsește justificarea : ѫ „este" (IV, 16v/2), ѫи „ei" (III, 11v/12), ѫщ̅ „ești" (III, 11v/4); vezi și formele nearticulate кеѫ (V, 52v/7), мишелиѫ (V, 48r/15).

ѣ, ѧ, ꙗ

Ca în toate scrierile vechi românești în care este utilizat alfabetul chirilic, și în *Codicele Sturdzan* ѣ apare după o slovă-consoană : ачѣ (XI, 90r/2), мѣр'гѫ (Ib, 8r/1—2), нимѣ (V, 38v/16) (o grafie ca ачелꙋѣ VII, 65r/4 este, desigur, accidentală), ѧ atît după o slovă-consoană : ачѧлѧ (XI, 95r/16), мѧр'гь (I b, 7v/4), крѧ (IV, 16r/2), cît și la inițială de cuvînt : ѧ (V, 47r/5), ѧсте (IV, 34r/11), ѧꙋ (IX, 80v/2) sau de silabă : бирꙋѧскь (XI, 97v/3), некоурѣцїѧ (XIII, 109r/9), тѣѧци (XI, 96v/15), iar ꙗ doar la inițială de cuvînt : ꙗꙋ (VI, 57v/10), ꙗсте (XV, 122r/17), ꙗдоу (V, 45r/4) sau de silabă (în această ultimă poziție mult mai puțin frecvent decît ѧ) : ачеꙗ (IV, 23v/2), милꙋꙗскѫ (IV, 31v/12—13).

Această distribuție a dus la apariția alternanței dintre ѣ și ѧ după o slovă-consoană : ачѣ (XI, 94v/15) ~ ачѧ (XI, 96r/15), прескорѣ (Ib, 7r/4—5) ~ прескꙋрѧ (Ib, 6v/15—16), шап'тѣ (XI, 93r/9) ~ шап'тѧ (XI, 93r/4) și a aceleia dintre ѧ și ꙗ la inițială de cuvînt sau de silabă : ѧрь (XI, 92r/8) ~ ꙗрь (Ia, 1v/6, III, 12r/10); ачелꙋѧ (IV, 59r/2) ~ ачелꙋꙗ (VI, 59r/15), апропїѧ (XI, 93v/1) ~ апропиꙗрь (IV, 22v/5—6), iar aceste alternanțe probează valoarea identică, în anumite contexte, a celor trei slove.

Astfel, după o slovă-consoană, în poziție tare, ѣ și ѧ notează, de regulă, diftongul [e̯a] : дѣка (XII, 101r/5), ѳиш͡ѧ (XV, 117v/18), прескорѣ (Ib, 7r/4—5), сѧꙋ (IV, 34r/13) și, mai rar, diftongul [ia], obținut prin sinereză : цѣꙋ „ți-au" (XV, 117r/14). Tot un diftong, [ia], notează ѧ, ꙗ și (foarte rar) ѣ la inițială de cuvînt sau de silabă : ꙗ (VI, 57v/11), ѧсте (XIV, 111r/3), ꙗтѫ (IV, 34v/8); ачеѧ (V, 43v/7—8), ачелꙋѣ (VII, 65r/4), милꙋꙗскѫ (IV, 31v/12—13).

Valoarea slovelor ѣ și ѧ utilizate după consoane în poziție moale este însă mai greu de stabilit. Constatările făcute în alineatul anterior și epoca scrierii *Codicelui Sturdzan* [32] par să pledeze pentru valoarea de diftong a lui ѣ și ѧ și în contexte de tipul : ачѧле (Ib, 3v/3), вербѣче (IX, 78r/12), лѣце (Ib, 2r/4), мѧр'це (Ib, 5r/10). Alternanța lor cu е, con-

[30] Pentru atestarea fenomenului în scrierile contemporane *Codicelui Sturdzan*, vezi Gh. Chivu, *Alternanța ѫ~ѧ în textele vechi românești*, în LR, XXV, 1976, nr. 2, p. 181—184, iar pentru răspîndirea lui în graiurile dacoromâne actuale, vezi Dorin Urițescu, *Observații asupra unor fenomene fonetice dialectale românești: e > ie; k', g' > c', d*, în SCL, XXIII, 1972, nr. 2, p. 159—172; idem, *Originea lui č (ă) precedat de consoane cu timbru palatal și de i în limba română*, în SCL, XXIV, 1973, nr. 4, p. 449—454.

[31] Cf., între alții, Al. Philippide, *Introducere în istoria limbei și literaturei române*, Iași, 1888, p. 48; Bărbulescu, FAC, p. 181, 205, 231; Candrea, PS, I, p. CXXII; Rosetti, ILR, p. 464.

[32] După unele opinii, trecerea lui [e̯a] la [e]([e̯]) s-a produs, în unele graiuri dacoromâne, în secolul al XVII-lea. Vezi I. Gheție, *Noi contribuții la problema trecerii lui* ea *la* e, leage > lege, în SCL, XXVIII, 1977, nr. 1, p. 79—86.

statată adesea în chiar aceleași cuvinte (ачеле III, 12r/17, леце IV, 33v/14, меце III, 15r/3), pledează însă pentru considerarea formelor cu ѣ și ѧ drept grafii tradiționale [33], cele două slove corespunzînd, în această situație, vocalei [e] ([e̜]) [34].

În sprijinul acestei ultime ipoteze ar putea fi invocată și apariția lui ѣ și ѧ în locul mai frecventului е (a cărui valoare fonetică, o preiau, de altfel) în contexte ca: аплѣскꙋ (IV, 27r/6), фаптелѧ (V, 43r/3), пъкатѣ (IV, 24r/12—13), релѧ (III, 14r/9).

În sfîrșit, slova ѧ este lipsită de valoarea fonetică obișnuită în к̑ „că" (III, 14v/9), рꙋ̑ „rîu" (IV, 20r/8), спꙋр'кѧ „spurcă" (III, 12v/5), тремꙋрѧ „tremură" (IV, 21v/9), unde ea notează, datorită alternanței grafice cu ѫ, vocala [ă][35]. Aceeași valoare [ă] are ѧ și în кътрѧ (III, 12r/16), greu de interpretat drept *către* în condițiile în care grafia citată este singulară în *Codicele Sturdzan*, iar forma actuală a prepoziției greu de argumentat pentru epoca scrierii *Apocalipsului apostolului Pavel*.

ю

Slova ю este utilizată în orice poziție din cuvînt, valoarea cea mai frecvent atestată fiind [i̯u], diftong sau parte finală a unui triftong: аюре (XV, 116v/5), юбиторїи (IV, 28v/10), раюлꙋи (V, 47v/7); фїю (XII, 101v/6), избѫвїю (IV, 36r/4).

După slova ч, ю notează semivocala [u̯] cînd urmează un а: пичюаре (Ib, 3r/8) și un [ŭ] final în мѫхачю (XII, 107v/8), почю (Ib, 6r/13; cf. почꙋ IV, 32v/7).

În cîteva exemple de tipul черꙋлюи (III, 15r/9), ею „eu" (IV, 17v/3), пъмьн'тꙋлюи (V, 55r/8), ттѫлюи (IV, 32r/8—9), ю corespunde unui [u], iar utilizarea sa se datorează unei alternanțe grafice [36] specifice, după cum arată textele corespunzătoare din *Codicele Todorescu* [37], originalului unora dintre scrierile cuprinse în *Codicele Sturdzan*.

ѵ

Slova ѵ este notată în puține cuvinte, după consoană, cu valoarea [u]: ісѵ (Ia, 1r/2), лѵ (XII, 103v/15) și, deopotrivă după slovă-consoană sau slovă-vocală, cu valoarea [i] ([i̯]): моусѵ [38] (IV, 33v/14); мѡѵси (XII, 99r/10—11).

În exemple ca еѵлиѫ (IV, 34r/1), еѵлїе (II, 10v/10, IV, 26v/3), aceeași slovă este utilizată, pentru notarea consoanei [v].

---

[33] Vezi și Rosetti, ILR, p. 411, 445—446.

[34] Cf. Avram, CIG, p. 16, 19.

[35] Vezi și mai sus, p. 150, exemple de utilizare a slovei ѫ în locul lui ѧ.

[36] Vezi Bărbulescu, FAC, p. 389—391.

[37] Vezi și Drăganu, DM, p. 21.

[38] În această grafie se poate considera la fel de bine că ꙋ reprezintă o variantă grafică pentru ѵ sau partea finală a grafemului оу.

Ca și în alte texte din epocă, ◌҃ este notat la inițială de cuvînt : ◌҃ (II, 10ᵛ/14), ◌҃ꙑрыцıє (III, 11ᵛ/6), ◌҃трацн (VII, 62ʳ/12) sau, după o slovă-vocală, în interiorul silabei : мѫнѫ◌ҁнчн (V, 38ʳ/11—12), пѫмѫ◌ҁпѕ (XI, 93ᵛ/13—14), la finală de silabă : дмї◌ҁтє (II, 10ᵛ/15), ц◌ҁѣгѣ (Ib, 5ᵛ/3—4), тъ◌ҁпирѫ (VII, 67ʳ/2—3) sau de cuvînt : ѧдє◌ҁ (Ib, 5ᵛ/4), дн◌ҁтѫ◌ҁ (VII 64ᵛ/16—17), ѕ◌ҁ (V, 41ᵛ/14).

În cîteva exemple ◌ҁ apare și la inițială de silabă înaintea unei slove-vocale : ◌ҁдни҃тью (IV, 36ʳ/7), вї◌ҁѥ (XV, 119ʳ/6, 9).

La inițială de cuvînt, cînd slova următoare este diferită de н sau м, ◌ҁ nota o vocală nazală, [ĩ] [39], sau o succesiune de sunete, [in] sau [im]. Pentru prima interpretare pledează faptul că, în grafii de tipul ◌ҁ (VI, 57ᵛ/4, VIII, 76ʳ/6). ◌ҁкъ (IX, 80ʳ/14—15), ◌ҁ͡мърѧ (X, 79ʳ/15), slova inițială este însoțită de spirit lin, de ison sau de accent, dar niciodată de ierie [40], iar pentru cea de a doua o serie de alternanțe grafice, în care locul lui ◌ҁ este luat de ◌ҁн sau ◌ҁм : ◌ҁ (IX, 77ᵛ/3) ~ ◌ҁн (III, 14ʳ/1), ◌ҁпъ͡рѧпѕ (V, 44ʳ/10—11) ~ ◌ҁмпъ͡рѧпѕ (XV, 122ʳ/16—17), ◌ҁкь (XIV, 110ᵛ/17) ~ ◌ҁвкъ (IV, 22ᵛ/1).

Cînd este urmat de н sau м, ◌ҁ corespunde vocalei [i] : ◌ҁнѧнпѣ (V, 43ʳ/4—5), ◌ҁнѧтє (VI, 62ᵛ/1), ◌ҁмпъ͡рѧпѕ (XV, 122ʳ/16—17), ◌ҁн҃дєѧпѕ (V, 43ʳ/1).

După o slovă-vocală, ◌ҁ notează o consoană, [n] sau [m], după cum arată alternanța cu н, respectiv м, însoțită uneori și de ierie : дмї◌ҁтє (II, 10ᵛ/14—15 ; cf. дмѧтє Ib, 4ᵛ/13), гъ◌ҁди (XI, 94ʳ/7 ; cf. гъи҃ди V, 54ᵛ/6), тъ◌ҁпиръ (VII, 67ʳ/2—3 ; cf. пъ͡мп[н]иѫ XI, 94ʳ/11—12) ; оу◌ҁ (III, 13ʳ/14 ; cf. оуи҃ V, 54ᵛ/11), sau marchează nazalitatea vocalei precedente, după cum sugerează notarea rotacismului în stadiul *-nr-* : дѣмѣ◌ҁрѧца (Ib, 4ʳ/15), пѫ◌ҁръ (XV, 120ʳ/7), вѣ◌ҁрпѕ (XV, 119ʳ/13) sau absența slovei corespunzătoare pentru nazală în дѧпѣ (XV, 116ᵛ/13 ; cf. дѧпѣ Ia, 1ᵛ/3). ◌ҁнѧпѫ (IV, 32ʳ/8 ; cf. ◌ҁнѧпѫ IV, 25ᵛ/12—13) ș.a. [41]

La inițială de silabă, în contexte de tipul дни҃тью (IV, 36ʳ/7), вї◌ҁѥ (XV, 119ʳ/6, 9) și în дн◌ҁтѫ◌ҁ (VII, 64ᵛ/16—17), ◌ҁ corespunde unui [n'].

Grupuri de slove

Grupurile ръ(ꙑ), лъ(ꙗ) sînt atestate destul de frecvent în *Codicele Sturdzan*. Ele apar, desigur, în primul rînd în cuvinte de origine slavă : бръѧ (V, 49ʳ/12), wзрѣшенїѥ (XII, 103ʳ/12), сѣкръширє (IV, 31ʳ/2), стрѧжъ (XIV, 113ᵛ/18), кръ͡ѫѕ (VI, 60ʳ/8) ; влъкѕрѣ (V, 48ʳ/1), стльпъ

[39] Vezi Rosetti, ILR, p. 406.

[40] Cf. Avram, CIG, p. 114—122; A. Avram, *Statutul fonologic al nazalelor silabice și al vocalelor neutre inițiale în dacoromâna veche*, în SCL, XXIX, 1978, nr. 4, p. 414—417.

[41] Grafii de tipul дѧпъ (V, 43ʳ/11) sau дѣ◌ҁ (V, 41ᵛ/1) nu pot susține ultima ipoteză, ele fiind cu siguranță grafii duble.

(VI, 58v/1), тлькованїе (XV, 116r/4), dar pot fi semnalate și în cuvinte de alte origini: батрь (XII, 107v/9), сфрьрънѫ (IV, 29r/14—29v/1), врьтосꙋ (IV, 18v/3; cf. въртосꙋ IX, 79r/9, XV, 120r/16); тлъхарїи (IV, 24v/3; cf. тълъхарїи IV, 30v/8).

Prezența chiar în cazul termenilor împrumutați din slavonă a unor grafii de tipul десесфършитꙋ (XV, 121r/2), скърчкарѣ (XV, 118r/7), precum și atestarea grafiilor ръ(рь), лъ(ль) în cuvinte de alte origini, inclusiv latină (vezi exemplele citate anterior), arată că utilizarea grupurilor de slove ръ (рь) și лъ (ль) se datorează în multe situații doar respectării unei maniere ortografice slavone[42]. Alternanțele grafice citate și modul de ortografiere a contextului fonetic respectiv în cuvinte precum фьртѫчюниле (XIV, 115r/6), хър'тїе (V, 45v/9), въртꙋте (XV, 117r/16) ne fac să credem că ръ(рь), лъ(ль) corespundeau adesea în plan fonetic unei succesiuni de sunete în care primul era nu consoana, ci vocala centrală: [ir] ([ăr]), respectiv [il] ([ăl]). În cuvintele de origine slavă a căror ortografie este conformă cu etimonul, ръ (рь) și лъ (ль) puteau nota însă, prin conservarea structurii fonetice originare, și o consoană lichidă[43].

Semne diacritice

Semnele diacritice utilizate în *Codicele Sturdzan* se subordonează, firesc, regulilor ortografice ale scrisului chirilic. Se constată însă frecvent absența lor în unele contexte sau utilizarea unuia dintre ele în locul altuia cu valoare similară.

Spiritul lin este notat de obicei deasupra vocalelor sau diftongilor aflați la inițială de cuvînt: а̓чель (XI, 95r/15), е̓и (III, 11v/14), ѩ̓ръ (Ia, 1v/6), ѧ̓сте (III, 11v/17), dar exemplele în care el însoțește alte slove-vocale din cuvînt sînt destul de numeroase: ки̓пꙋ (III, 13v/8), са̓ꙋ (Ib, 7v/10), тъѧ̓цї- XI, 96v/15). Foarte frecvent spiritul lin este notat pe ·ѱ, faptul constituind un argument pentru valoarea vocalică a acestei slove: ·ѱ (Ia, 1r/11, III, 13v/3), ·ѱкъ (IX, 80r/14—15); дч·ѱ (Ib, 7v/2) etc.

Spiritul aspru are puține atestări, el însoțind o slovă-vocală din interiorul sau de la finala cuvîntului: каре́ле (VI, 57r/5); до̓мнꙋ (VII, 63v/12—13), ма̓ре (VI, 58v/11), мише̓ни (V, 43v/3).

Accentul ascuțit marchează de regulă vocalele tonice din cuvintele plurisilabice: а̓че́ста (XII, 107r/5—6), ко́дрꙋ (IX, 77r/6—7), пѫка́телорь (XII, 98r/9). El apare însă și pe slova-vocală a cuvintelor monosilabice: а́ (XII, 100r/3), дꙋ́кꙋ (III, 11r/10), ста́ (III, 14r/5) sau pe o slovă-vocală neaccentuată: чела́ (Ib, 7v/1), кꙋ́ши (XV, 122v/11—12).

Accentul grav însoțește, de regulă, vocala cuvintelor monosilabice: ла̀ (III, 11r/12), та̀ (XIII, 109r/16), зѝ (XII, 99r/14) sau vocala din ultima silabă a cuvintelor plurisilabice: кипꙋ̀ (III, 13v/8), дерептꙋ̀ (IV, 27r/10), нимикѫ̀ (IV, 34v/5). El apare însă și în alte poziții, de regulă în locul spiritului lin: ачѝй (IV, 18v/11), чѐтьци (III, 11v/10), ю̓ѡ (IV, 17v/5), ·ѱблѫндꙋ (III, 11v/4).

[42] Bărbulescu, FAC, p. 421.
[43] Vezi și Avram, CIG, p. 60—73.

Chendima indeplineşte, în frecventele ei atestări, rolul accentului grav: кѐ (V, 40r/3), а҆̀ (III, 11r/9), тѝ (XV, 116r/7): а҆́чєⷢ (III, 11v/4), кѵ̀пѣ (V, 50r/1), коⷢ̀ (XV, 119v/5). Ea este plasată însă şi pe slova-vocală iniţială de cuvînt sau de silabă: а҆́чєⷢ (IV, 18r/15), а҆́нѳвѡлѕѧѕ (V, 46v/13), а҆́кѡ (V, 41v/13—14) şi chiar pe slova ѵ, indiferent de poziţia acesteia: ѵ҆́трѕ (XI, 90r/8), сⷢ҆́нⷢ҆ѵ҆чи (V, 38r/11—12), ѕ҆́ѵ (V, 41v/14). În а҆́нщєлѣ (V, 40r/10), ierul final însoţit de chendimă nu are valoare fonetică.

Isonul marchează, de regulă, vocala iniţială de cuvînt: а҆́чєлⷢ (III, 13r/16), а҆́дѕ (V, 54v/10), оу҆́чи҆ѕи (XII, 99v/13) sau de silabă: апрѡпиѕръ (IV, 22v/5—6), аннинѵдръ (III, 14v/16—17), чⷢ҆ж (Ib, 2r/14). El a fost notat însă şi în locul chendimei, inclusiv deasupra lui ѵ: дѣкⷢ (III, 11r/7), нѳдпте (V, 54r/9), стⷢ҆ (III, 14r/1); дѣ҆́ (V, 46v/1), sau al accentului ascuţit (în această ultimă situaţie avînd şi forma ″): ⷢ҆фⷢ҆рⷢ҆ж (IV, 23v/4), а҆́нѳмѣ (X, 79r/14), коу҆́рѣщи (Ib, 6v/12).

Titla surmontează cuvintele prescurtate: ар҆'Х҃ѓлъ (IV, 17v/8), Х҃с (Ia, 1r/2, V, 42r/10 etc.), іс (III, 15v/9, XI, 91r/5 etc.), стѕ (XV, 119r/1) (cf. totuşi wщи Ib, 9v/16, V, 49r/1), toate slovele cu valoare cifrică şi majoritatea slovelor-consoană suprascrise: ѳ҃фⷢ҆ⷢ (III, 15r/1), чⷮервѝ (VI, 62r/8), сⷯпѣ҃ѣ (XV, 120r/1), вⷫо (V, 56r/8). Ea lipseşte de regulă în cazul suprascrierii slovelor д, м, р, т, ж (la primele patru datorită în primul rînd existenţei unor variante specifice pentru această poziţie): дⷣѕмнцѣ҃и (IV, 17r/11), вѣ҆ⷮѕ (V, 44v/7—8), иьрⷭо (IV, 20r/10), ѱ҆ⷨⷢ҆ѡѕи (XI, 96v/6), сⷢ҆ⷠѕц҃и (III, 12r/6) şi apare foarte rar deasupra unor grupuri de slove suprascrise: ⷢ҆ѕⷯкѕ (V, 44v/11), кѣсⷯⷫⷭречнⷢ҆ѡ (IV, 25r/14).

Titla nu se foloseşte niciodată în suprascrierea etajată: клевⷦⷮорѣ҃и (IV, 28v/2), и҃ѕм (IV, 36r/15), ѣѣѕѕ (VI, 60v/3), deasupra slovelor-vocală: кр'ѣщи (IV, 28r/7—8), ф҃рⷯⷮъ (V, 40r/10—11), мⷦ҆кⷢ (V, 46v/7), deasupra slovei ѵ: днѵь (V, 43r/11), врѕ (V, 41r/1) şi a ierurilor suprascrise cu sau fără valoare fonetică: ѣ҆ⷣ (V, 39v/12), вор҃ (V, 42v/5).

Trema însoţeşte slova ї în majoritatea atestărilor sale: дї҃рⷦ҆п'цї҃и (III, 14v/1), готовї҃рѣ (Ib, 8v/15), пї҃ѕрѕ (V, 50v/4—5) şi de cîteva ori slova и: дирⷦ҆п'ци҃и (III, 13r/5—6), ѵ҆ⷮерин (III, 12r/9), виⷢ҆ⷣⷢ҆ (V, 54r/9). Ea lipseşte însă din scrierea unor nume proprii precum ⷠѡнь (Ib, 2v/

14), ѡѡрданоλѕн (Ib, 2v/13—14), ісакѕ (IX, 78r/11), ꙗс (III, 15v/9, XI, 91r/5).

Iericul, înregistrat sub formele ˈ și ˊ, înlocuiește, conform regulilor ortografice slavone, un ier lipsit de valoare fonetică aflat în finală de silabă : чин'ѕпите (III, 11r/16), дър'нире (XV, 122r/14—15), ·Ѧцелеп'чѕрѣ (XV, 117r/8), ѕвн'ѧѕ (III, 12v/14) sau chiar în cadrul silabei : дприн'шн (V, 53v/14), дерев'ш (XV, 122r/2), з'меѕ (XI, 95r/5). El apare însă și la finală de cuvînt, în locul unui așteptat paieric : дл' (IV, 26r/12), кѕм' (V, 43r/13), прев' (XII, 101r/8), оѫн' (V, 46v/15). În mod excepțional, iericul corespunde unei vocale, indiferent dacă aceasta ar fi trebuit notată cu un ier : дитр'нсе (IV, 25r/14—25v/1), шр'шн (VI, 59v/13—14), м' „mă" (VI, 62r/14) sau cu o altă slovă : дм'нь (XI, 92v/15), дер'пт̃ѕ (IV, 22r/11). În оѫн'ь (V, 51r/1) iericul este dublat de un ier.

Destul de frecvent, grafiile în care apare iericul alternează cu cele în care ierurile sînt păstrate sau cu acelea în care silaba se închide în slovă-consoană fără nici un semn diacritic : дл' (VIII, 76r/11) ~ длъ (VI, 61v/9—10) ~ длѣ (VI, 57v/11) ~ дл (XII, 99v/1), вкр'кащи (XI, 95r/12) ~ вѣрѣкващїи (V, 53r/11) ~ вѣрващи (IV, 18v/12), оѫн'де (IV, 31r/7—8) ~ оѫнѣде (III, 11r/13—14) ~ оѫнде (Ib, 3v/6).

Suprascrierea slovelor

Bine reprezentată în toate textele cuprinse în *Codicele Sturdzan*, suprascrierea slovelor se face, în cele mai multe cazuri, potrivit principiilor uzuale în scrierea chirilică[44].

Cel mai frecvent este atestată așa-numita *suprascriere prin poziție*. Astfel este plasată deasupra rîndului slova care închide silaba : дчата (VI, 62v/11), ѳрапъ (V, 40r/10—11), моѫтолѕ (XIII, 109v/17), оѫде (VII, 67r/6) sau cuvîntul : акли (XI, 95v/5), манк (IV, 17v/9), ньрѡ (IV, 24r/8), ·Ѧврѕ[45] (V, 41r/5), dar (mult mai rar) și slova-consoană din silabă urmată, în scrierea în rînd, de un ier : дви (V, 45v/8—9), донь (XII, 102r/13), моѫци (XI, 91r/9), плъщи (V, 39v/2). În cazul silabelor sau cuvintelor încheiate cu diftongi cărora le corespunde o succesiune de slove, se suprascrie, de regulă, slova a doua : десѧтонн (III, 15v/4), мажѫ (IV, 29r/9), конѧчнн (V, 37v/3); cf. însă чнѧн (V, 39r/15). Cînd silaba sau cuvîntul se încheie cu un grup de slove, pot fi suprascrise și două slove succesive (a doua putînd fi, uneori, chiar un ier) : дѕскѕ (V, 44v/11), кѕ (III, 11v/7), ·Ѧде

[41] Vezi pentru acestea Diomid Strungaru, *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice. I. Criteriile suprascrierii literelor*, în LR, X, 1961, nr. 5, p. 474—487; Emil Vîrtosu, *Suprascrierea slovelor chirilice*, în LR, XIII, 1964, nr. 2, p. 120—148.

[45] Grafiile de acest fel se alătură argumentelor în favoarea valorii consonantice a lui ·Ѧ după o slovă-vocală (vezi mai, sus, p. 153).

(III, 13r/3), ꙗпо (III, 11r/11). Se foloseşte deci, de regulă, suprascrierea cu un cat, suprascrierea etajată fiind extrem de rar atestată : вѣѫ (IV, 36r/15), к (IV, 29r/1), вьѣѕѕ (VI, 60v/3).

Atestări numeroase are şi *suprascrierea prin contracţie*. Se reţin în această situaţie slovele-consoane din cuvînt sau din silaba finală a acestuia după care se omite, prin simetrie, o slovă-vocală : чьрѣкы (VI, 62r/8), сльщи (III, 12r/6), вѣкѣш (V, 48v/16) ; вѣ:кѣ (Ib, 6v/16), ѧꙁѧ (IV, 36r/8), ꙗꙁ „fece" (VI, 61r/16).

Mult mai rar este înregistrată suprascrierea unei slove-vocale din cadrul silabei : кр'вщи (IV, 28r/7—8), ѧꙁрштꙋ (III, 11v/14—15), ѳиѵѕ (IV, 35v/15—16) sau a unei silabe întregi : ѧѫммѧѕи (IV, 24r/4), сѵѕѵ:ннѕ (III, 15r/6—7), вемѕ (IV, 29v/10—11) ; клекопѕ (V, 45r/10), мнѵ (IV, 22v/4), ившѥ (III, 15r/12).

În cîteva exemple se suprascrie slova sau silaba iniţială a cuvîntului : чѥѧ (IV, 34r/2), мѧрѕ (V, 50r/1) ; мѵѣ (XI, 92v/18), мѵѣрѕ (IV, 28r/6), ѥи (IV, 24v/9), dar astfel de grafii trebuie interpretate mai degrabă ca încercări de corectare a unor omisiuni iniţiale. La fel trebuie privită, după opinia noastră, suprascrierea slovei iniţiale a unui cuvînt deasupra slovei finale a celui precedent : шѵѣ „o ţin" (IV, 21v/10—11) [46], respectiv a părţii a doua a slovei ѳѵ, deasupra celei dintîi : мѳмѫ (XII, 99v/9—10) [47].

Abrevierile

În *Codicele Sturdzan* sînt folosite frecvent următoarele abrevieri [48] :

ꙗпѧѣ = apostol	ꙗр'Хѵгѧѣ = arhanghel
ꙗпѧѣскѕ = apostolescu	ѣлгѳ,ѧарѧскѫ = binecuvîntarea-sa
ꙗпѧѣщѥ = apostoleşte	ѣлгословѝ = binecuvînta

[46] Absenţa lui и din suprascriere pledează o dată în plus pentru o omisiune.

[47] În ultimul exemplu nu este exclus să ne aflăm în faţa unei variante grafice cu totul aproximative a lui ѕ(ѳ) sau, eventual, a unei „corecţii" a grafiei мѳмѫ, în care ѳ avea valoarea lui ѕ(ѳ).

[48] Avem în vedere doar abrevierile care au drept urmare reducerea dimensiunii cuvintelor, nu şi pe acelea manifestate prin reducerea unor părţi componente ale slovelor, avînd drept rezultat crearea ligaturilor (cf. D. P. Bogdan, *Paleografia româno-slavă*, Bucureşti 1978, p. 257, 268—271). În listă sînt reproduse, de regulă, pentru economie de spaţiu, doar abrevierile tip, formele flexionare ale cuvintelor abreviate şi diversele lor variante grafice fiind lăsate, în principiu, deoparte. În ceea ce priveşte abrevierile rezultate din suprascrierea prin contracţie, a se vedea subcapitolul anterior.

$\widetilde{\text{с}}$
БЛВНИ̃Ѕ = blagoslovitu
$\widetilde{\text{БГ}}$ОСЛОВЪ̃ = bogoslov
А$\widetilde{\text{ВД}}$Ѕ = Davidu
А[$\widetilde{\text{М}}$]ЛЅН = domnului
Д$\widetilde{\text{Х}}$Ъ = duh
$\widetilde{\text{Д}}$Х$\widetilde{\text{О}}$КНИКЅ = duhovnicul
$\widetilde{\text{с}}$
ЕПКЅПЇИ = episcupii
$\widetilde{\text{г}}$
ЕѵАЇЕ = evanghelie
$\widetilde{\text{г}}$
ЕѵАНСТЪ = evanghelist
$\widetilde{\text{Х}}$С = Hristos
$\widetilde{\text{с}}$
ЇРЛМЪ = Irusalim
$\widetilde{\text{ІС}}$ = Isus
$\widetilde{\text{р}}$
$\widetilde{\text{М}}$ = Marcu
$\widetilde{\text{Ѳ}}$
$\widetilde{\text{М}}$ = Matei
$\widetilde{\text{с}}$
МЛПЕНЇЕ = milostenie
$\widetilde{\text{ОЦИ}}$ = oteți
$\widetilde{\text{М}}$
ѱ҃ЛѠ = psalom
сф̃нцѣскѫ = sfințească
сф̃нцїЕ = sfinție
сф̃нцитоРІѻ = sfințitoriu
сф̃нтЪ = sfînt
сВ̃нтѠ = svîntu
сТ̃А = sfînta (svînta)
$\widetilde{\text{А}}$
ВЛКО = vlădico

După cum se constată ușor, cele mai multe dintre abrevieri sînt obținute prin contracție (ар'$\widetilde{\text{Х}}$ГГЛЪ, БЛГОСЛОВИ, $\widetilde{\text{ДВД}}$Ѕ, $\widetilde{\text{ОЦИ}}$, С$\widetilde{\text{ТА}}$), dar atestări numeroase au și abrevierile obținute prin contracție și supra-
$\widetilde{\text{с}}$ $\widetilde{\text{с}}$ $\widetilde{\text{г}}$ $\widetilde{\text{с}}$ $\widetilde{\text{с}}$
scriere (ДПЛЪ, БЛВНИ̃Ѕ, ЕѵАЇЕ, ЇРЛМЪ, МЛПЕНЇЕ). Indiferent de tip, abrevierile atestate în *Codicele Sturdzan* urmează însă toate un model slavon.

Semnele de punctuație

Patru sînt semnele de punctuație folosite în textele românești cuprinse în miscelaneul sturdzan : punctul, virgula, semnul plus și semnul de final, ultimul cu numeroase variante.

Punctul corespunde, în majoritatea contextelor, virgulei din scrisul literar contemporan [49] : *Pre Dzeu. sîmtu limbi cealea ce n-au leage. acealea încă dau milostenie. e voi milostenie nu aveți.* (Ib, 2^{r}/3—6), *Și cine n*[*u*] *o va cinsti sfînta veneri. ce o va sp*[*ur*]*ca de voie cu carne sau cu brîndză fără* [*de*] *harți. sau cu curvie. sau fie cu ce lucr*[*u*] *rău. să fure netare. e părinții lui să nu s-ară pocăi. să fie istucan. acela grumadzu* (XI, 97^{r}/18—97^{v}/2). În mai puține situații el are valoarea indicată de ortografia românească contemporană : *Și vădzu preasfînta preoții spîndzurați de unghi. și focu ieșiia din creștetul loru și-i arde.* (IV, 25^{v}/6—9), corespunde semnului întrebării : *Cine sintu aceșle și ce păcate au făcut. ceia ce ardu pînă în brîu.* (IV, 20^{v}/1—3), semnului exclamării : *Și atunci Sfînta Veneri. grăi către elu. și zise. Diavole înturecate și iadule, sluga iadului.* (XI, 94^{v}/5—8) sau introduce un pasaj redactat în vorbire directă, avînd deci valoarea a două puncte : *Și dzise Avram lui Isacu fiiului său. Du-te*

[49] În exemplele reproduse în acest subcapitol au fost notate doar semnele de punctuație existente în manuscris.

acasă și adu calulu să ducemu cestu oaspe cu noi (IX, 77v/14—78r/1). De multe ori punctul este însă lipsit de valoare ortografică : *Că această carte o ⟨a⟩u tremesu. patriarhul. de la Irusalim. pre un călugăru. ce-lu chema Melintie* (Ib, 9v/2—5). În textele bilingve el marchează de asemenea limita dintre pasajele slavone și cele românești.

Virgula, folosită mult mai rar decît punctul, are aproape aceleași valori cu acesta. Ea îndeplinește astfel rolul semnului de punctuație actual : *Ea zise Nu cutez să-ți deschiz, că mă temu de dracul înșelătoriul.* (VI, 58v/6—7), pe acela al punctului : *Și sfinții toți slăviră în Dumnedzeu. și aște⟨p⟩tară învierea lu Hristos*, (IV, 36v/13—37r/1) sau a două puncte : *El zise, Soro Melintie deschide-mi stîlpul să întru, că afară mare frigu iaste.* (VI, 58v/9—11). În unele contexte și virgula este lipsită de valoare, despărțind, spre exemplu, subiectul de predicat : *Și văzu acolo un rîu de focu și întunerec mare. și viermi neadurmiți. și smoală clocotindu ca focul spr-inșii. și ca mare, sfîrîiia.* (IV, 29r/10—29v/1). De asemenea, în textele bilingvé și ea marchează uneori limita dintre contextele slavone și cele românești.

Semnul plus (+) face parte, de regulă, dintre diferitele variante ale semnului de final. În *Sfînta Petea* el apare însă și singur pentru a marca începutul unui pasaj redactat în vorbire directă : *Și atunci Sfînta Veneri. dzise + Iară mi se cade mie se mă duc.* (IX, 95v/2—3).

Semnul de final are variante multiple, realizate, de regulă, din puncte, cruciulițe și semne asemănătoare literei ⁘ (II, 10v/23), ⁘ (XIV, 115r/15), ⁘ (III, 15v/13), ⁘ (Ib, 8v/16, 9r/5), ⁘ (XIII, 110r/4), ⁘ (V, 41r/12), ⁘ (V, 37v/14), ⁘ (IV, 37r/4), ⁘ (V, 45r/14), ⁘ (V, 47r/10), ⁘ (VI, 63r/9), ⁘ (VIII, 76r/17). El marchează în primul rînd, ca ornament grafic, finalul textelor sau al unor părți importante din acestea (de văzut „subcapitolele" *Cugetărilor în ora morții*). Semnele exemplificate atrag însă uneori atenția asupra unui final de alineat (vezi Ib, 9r/5), sau, în cazul scrierilor bilingve, asupra faptului că se face trecerea de la fragmentul slavon la cel românesc. Într-o singură atestare : ~ are valoarea actuală a punctului : *cu le voiu da dulceața. raiului. în vecie de veac* : ~ (Ib, 9r/16—9v/1).

Semnelor de punctuație exemplificate, folosite, după cum am încercat să sugerăm prin exemplele anterioare, în mod cu totul inconsecvent, nu le corespundea totdeauna o anumită realitate lingvistică. Frecvent ele erau simple ornamente grafice.

FONETICA

Fiind alcătuit din texte copiate, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și în primele decenii ale secolului al XVII-lea, într-o arie largă cuprinzînd deopotrivă zona Măhaciului și nordul Hunedoarei [1], *Codicele Sturdzan* prezintă, în ansamblu, particularități fonetice specifice variantelor literare nordice [2]. Acestora li se adaugă însă, pe fondul unor trăsături prezente în toate scrierile vechi românești alcătuite în jurul anului 1600, o serie de fonetisme pătrunse din originalele scrierilor componente [3].

[1] Vezi mai sus, p. 71.
[2] Vezi Gheție, BD, p. 311—316.
[3] Vezi, mai sus, p. 71—72.

Vocalism

a

Vocala *a* neaccentuată nu a trecut la *ă* în *de(a)ca* (III, 11r/7, VI, 57r/13, XII, 101r/5 etc.), în miscelaneu fiind înregistrat, ca în multe dintre textele epocii[4], doar fonetismul etimologic[5]. Vocala etimologică este păstrată de asemenea, indiferent de poziția sa, în *maslin(u)* (VI, 60r/14, 60v/3), respectiv în *alature* (V, 48r/1). În schimb, în *Sătanu* (VIII, 76r/8) *a* protonic s-a transformat, în mod singular, în *ă*.

ă

ă protonic medial este, de regulă, conservat indiferent de vocala aflată în silaba următoare: *voiu lăsa* (Ia, 1v/16), *măsură* (XIV, 111v/12), *păcatele* (VII, 66r/9, XIV, 110r/14), *sănătoș* (XIV, 110r/12). Transformarea lui *ă* în *a* este atestată doar în *ceatatea* (Ia, 1r/5) și în *să praznuiască* (VII, 64r/4—5), dar în ultimul exemplu *a* se poate explica și prin influența etimonului slavon.

Fonetismul etimologic, cu *ă* neasimilat la *a*, este conservat fără excepție în *păhar(ul)* (V, 40r/3, XII, 107r/10).

ă este păstrat totdeauna în paradigma verbului *blestema* și a cuvintelor din familia acestuia: *blăstăma* (Ib, 3v/13), *blăstemu* (IV, 33v/9), *blăstemat* (VI, 60r/7), *blăstemătorii* (IV, 24v/1—2), în *fărmăcătoarele* (XI, 97r/11), *învăli* (V, 42r/12), *răpaus(u)* (Ib, 7v/8—9, XIV, 112r/18—19), *spărie-să* (XI, 96v/7—8), *zbiiarătele* (XIV, 112r/11). Vocala *ă* apare în locul lui *e* în structura numeralelor cardinale compuse: *doisprăzeace* (V, 47r/10—11), *șapteasprădzeace* (Ib, 5r/1—2). În schimb, în *besearecă* (Ib, 4r/11—12, V, 52v/14 etc.) *ă* nu este atestat niciodată. El a devenit *e* și în *tremease* (IX, 77r/2), *tremeate* (Ib, 5r/4), *tremesu* (IX, 80r/12); cf. *tremite* (V, 43r/6), *trimite* (V, 45r/9), iar în *fomeaia* (Ib, 4r/12, 14 etc.) s-a transformat în *o*.

Formele neaccentuate de dativ și acuzativ ale pronumelui personal de persoana I plural: *ne* (V, 43v/4, XII, 100v/14, XIII, 109r/8, XV, 120v/9) atestă, cu o singură excepție: *nă* (XV, 120r/3), transformarea lui *ă* etimologic în *e*; cf. forma verbală *avem(u)* (XII, 104v/12, XV, 120v/15, 121r/1, 122r/15), generală în *Codicele Sturdzan*.

ă este înlocuit de asemenea de *e*, datorită unei asimilări vocalice regresive sau datorită rostirii moi a lui *r*, în *tresnetu* (V, 43r/7).

În prepoziția *către* (III, 12v/7, IV, 17r/17, XI, 90v/3 etc.) și în adverbul, respectiv conjuncția *iară* (Ia, 1v/6, III, 12r/4, XII, 103r/8, XIV, 111r/13 etc.), *ă* final etimologic a fost fără excepție conservat, fonetismele *către*[6] și *iar*[7] nefiind înregistrate.

ă nu apare trecut la *i* în *lacrămi(le)* (Ib, 6v/1, V, 51r/10 etc.), *lăcrămă* (IV, 18v/14, 28v/13). În formele verbului *ridica*, *ă*, majoritar,

---

[4] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 59, 285—286; Rosetti, ILR, p. 464; Gheție—Mareș, GD, p. 88—89; Gheție, BD, p. 218, 237, 252.

[5] Acceptăm ipoteza potrivit căreia *dacă* < *de* + *ca*. Vezi, pentru bibliografia chestiunii, Gheție—Mareș, GD, p. 88.

[6] În кътрѧ (III, 12r/16), ѧ, apărut, după opinia noastră, ca urmare a alternanței grafice dintre iusuri, și nu dintre ѧ(k) și ε, notează tot un *ă*. Vezi, mai sus, p. 152.

[7] Grafiile avînd ca ultimă slovă un ier notau, în contextul limbii române literare din jurul anului 1600, tot fonetismul *iară*, ca și acelea în care ultima slovă era iusul mare. Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 264, 287—288; Rosetti, ILR, p. 513.

alternează însă cu *i*: *rădica* (Ia, 1r/9, V, 56r/9), *rădicară* (IV, 29r/8), *rădică* (XV, 121v/5—6), dar *ridică* (IV, 32v/2); cf. *să redice* (IV, 18r/11—12). Aceeași alternanță se constată în cazul adverbului *nicedinăoară* (XIV, 112v/18), concurat de mai frecventul *(nece)dinioară* (V, 48v/15, XII, 102r/15, XIV, 115r/11)[8].

Formele *lăcuiră* (XI, 90r/7), *lăcuit* (V, 40r/12), *năroade* (IV, 29v/1), *năred* (IV, 22v/13), *săborului* (XII, 103v/4—5) atestă păstrarea vocalei *ă*. Fonetismul etimologic este conservat de asemenea în *încătruo* (IV, 19v/15, 22v/3) și în *răm* „vom" (XII, 101r/8), ultima formă fiind concurată însă de *rom* (V, 57r/1).

În *măcenici* (IV, 47v/4) vocala *ă* este, de asemenea, păstrată, forma *mucenici* nefiind înregistrată.

ă etimologic este conservat și în *să nu se spămînte* (VII, 64r/9—10), copistul primei versiuni a *Omiliei la Paști* utilizînd astfel forma fără diftong, generală în epocă.

e

În paradigma verbului *a lepăda* este consemnată totdeauna vocala *e* etimologică[9]: *lepăda-se-vor* (XIV, 112r/23), *le-ați lepădat* (XIV, 112r/3), *(s-)au lepădat* (IV, 21r/9—10, 30v/3—4). Sub influența etimonului , *e* este notat de asemenea în *propoveduiește* (XI, 91r/14), *să propoveduiescu* (XI, 90v/13—14, 94r/8). În schimb în *Dumnădzău* (Ia, 1r/13), atestare singulară în *Codicele Sturdzan*, locul primului *e* a fost luat, datorită unei asimilări vocalice regresive, de *ă*. Același fenomen s-a produs în *necedănăoară* (XIV, 111r/12—13), în timp ce în *necedinăoară* (XIV, 112v/18) și în *(nece)dinioară* (V, 48v/15, XII, 102r/15, XIV, 112r/21—22, 115r/11) *e* s-a transformat în *i*.

În cuvîntul *străin*, *e* este asimilat de asemenea la *i*: *striini*[10] (XII, 99v/2—3).

e aton este conservat fără excepție într-o serie de cuvinte slavone în care ulterior a evoluat la *i*: *să cetească* (Ib, 9r/5—6), *să va ceti* (XI, 97v/20), *au cetitu* (IV, 26v/1); *leturghie* (Ib, 4r/15—16, V, 49v/12—13). Fenomenul, înregistrat și în unele cuvinte de origine latină: *întunerec* (IV, 29r/11, VI, 63r/4), *preceapeți* (Ib, 6r/2), *nu precepu* (V, 50v/12), este concurat însă, în această ultimă clasă de cuvinte, de închiderea lui *e* la *i* prin acomodare sau asimilare vocalică: *arepi* (Ib, 8r/14, IV, 26r/10), dar *aripi* (IV, 17r/2); *îrema* (XV, 116v/3), *î(n)rema* (XV, 116r/6—7, 14), *îremile* (XV, 119r/10), dar *inima* (III, 11v/17, V, 51v/5), *înimile* (III, 15v/5—6); *(în)ferecați* (V, 44v/5, 51r/14), dar *fericat* (V, 53v/6—7, 54r/1); *(fără)nemică* (VIII, 76r/6, XV, 117r/15), dar *nimica* (III, 13r/11), *nimică* (IV, 34v/5).

e medial aton este, de regulă, păstrat în cuvinte de tipul *faptele* (Ia, 1v/15), *feciorul(l)* (IV, 21r/12, IX, 78r/2), *marele* (XIV, 111v/6), *numele* (XV, 116v/16), *oameni* (IV, 23r/10), *soarelui* (IX, 78v/6), *va vedea*

[8] În explicarea ultimei forme citate, prezentă în epocă în multe alte scrieri (vezi Densusianu, HLR, II, p. 81; Rosetti, ILR, p. 511; Gheție, BD, p. 222, 249), trebuie pornit de la *dinăoară* (apărut prin închiderea lui *e* medial aton la *i*). Vezi Gheție, BD, p. 105.

[9] Acceptăm etimonul **lepidare*, propus de N. Drăganu, în DR, VI, 1929—1930, p. 295—299, și acceptat de DA, s.v. Cf. Rosetti, ILR, p. 174.

[10] Vezi, pentru etimon, Densusianu, HLR, II, p. 108; Rosetti, ILR, p. 173; Ion Gheție, *În legătură cu etimologia lui* străin, în SCL, XXVI, 1975, nr. 2, p. 175—182.

(XV, 116r/11). În unele dintre textele datorate popii Grigorie, în *Apocalipsul Maicii Domnului*, în *Tîlcovania evangheliei de la judecată* și în *Moartea lui Avram* sînt înregistrate însă și cîteva exemple de trecere a lui *-e-* la *-i-* în *chima* (XI, 90v/19), *despuitoare* (IV, 19r/8), *ficiorii* (XI, 97r/8), *oamini(lor)* (Ia, 1v/2—3, XI, 91r/2—3, XIV, 113r/1), *ominescu* (IV, 31r/5—6), *șidzîndu* (IX, 80v/18).

O situație similară este consemnată în ceea ce privește tratamentul lui *e* final aton, acesta, păstrat în majoritatea textelor: *dzile* (Ia, 1r/12), *lume* (XIV, 110v/9), *mare* (Ib, 3r/4), *pieile* (V, 55v/5—6), *rugăciune* (XII, 104v/2—3), *sale* (VII, 66r/9), *tare* (XV, 122r/16), alternînd, în cîteva dintre scrierile datorate popii Grigorie și în *Cugetări în ora morții*, cu *-i*: *ciri* „cine" (XII, 107v/10), *să mănînci* (3 sg.; XI, 94v/11—12), *rugăciuni* (sg.; V, 37v/15), *să știi* (3 sg.; XII, 98v/12), *zementeăști* (3 sg.; XV, 122r/5). În seria exemplelor ilustrative pentru închiderea lui *e* final la *i* ar putea intra de asemenea formele de singular *laturi* (V, 40v/4, 6—7, 10), respectiv *năpasti* (XV, 120v/9, 18)[11], dar și forma de plural *ispiti* (XV, 120v/12—13). Credem însă că *laturi* și *ispiti* sînt mai de grabă forme morfologice[12], iar *năpasti*, în ciuda prezenței lui *ă* în prima silabă, un fonetism influențat de etimonul slavon[13].

e (+ *n*) apare notat frecvent după consoane labiale: *să cumenece* (II, 10v/20—21), *cumenecătura* (XII, 106v/9; cf. *cuminecătura* XII, 99r/6—7), *cuvente* (XII, 99r/14, XV, 116r/19—116v/1; cf. *cuvintele* XII, 99r/9, 100v/14—15), *dumerecă* (Ib, 3r/2; cf. *duminecă* III, 12v/16—17), *învence* (XV, 121r/3—4), *menciună* (V, 40r/14; cf. *minciunile* XIV, 112r/15), *mene* (VI, 59r/2; cf. *mine* III, 12r/3), *mente* (XIII, 109r/15), *sfenții* (XV, 119v/7; cf. *svîntul* VI, 62v/14), *ven(r)eri* (Ib, 3r/14, XI, 90v/4), *ven[de]că* (XI, 93v/20—21), *veșmentu* (V, 46v/15—16; cf. *veșmîntul* VI, 62v/3) etc. După consoane de alt tip atestările fonetismului etimologic sînt mai puțin numeroase: *cenre* (IX, 79r/2; cf. *cine* IV, 17v/14—15; *cire* IX, 78r/9), *dentîi* (VII, 64v/10; cf. *dintîi* XII, 102r/4, *dîntîi* XII, 100v/8), *prendeți* (XI, 91v/17; cf. *prindeți* XI, 94v/10), *senre* (Ib, 8r/9; cf. *sin(r)e* I b, 10r/3, IV, 28r/3), *te[ne]* (XI, 91v/15—16; cf. *tine* III, 14v/9, V, 40v/8), iar în cîteva cuvinte fonetismul *in* este singurul atestat: *credință* (XII, 105v/2—3, XV, 122v/3), *necredincioșii* (IV, 32v/13). Situația este asemănătoare în cazul prepozițiilor: *den* (IV, 33v/9, VII, 66r/11; cf. *din* III, 12v/13, V, 40r/7), *dentru* (Ib, 9v/16, XI, 90r/12; cf. *dintru* V, 46v/13, XIV, 110r/6), *pren* (XII, 98r/11, 101r/8; cf. *prin* Ib, 2r/13, XI, 90v/14—15), *prentru* (XII, 100r/16; cf. *printru* IV, 30r/7, V, 49r/15 etc.).

Constatările de mai sus, similare celor făcute cu privire la alte texte vechi românești[14], arată că păstrarea lui *e*(+ *n*), respectiv transformarea lui în *i*(+*n*) sau *î*(+*n*) depind în primul rînd de contextul fonetic[15]. Nu am observat însă diferențe semnificative de tratament în funcție de poziția accentuată sau nu a lui *e* și nici de gradul de deschidere a vocalei zriginare[16].

---

[11] În *Codicele Sturdzan*, ca și în celelalte scrieri vechi românești, substantivul *năpastă* are la singular numai forma *năpaste* (XII, 104r/13; XV, 121r/4).

[12] Cf. Densusianu, HLR, II, p. 84.

[13] Vezi, în același sens, Densusianu, HLR, II, p. 154.

[14] Densusianu, HLR, II, p. 65—67; Avram, CIG, p. 26—29; cf. Rosetti, ILR, p. 456.

[15] H. Tiktin, *Studien zur rumanischen Philologie*, Leipzig, 1884, p. 57; Candrea, PS, I, p. CXXXI — CXXXIV; Avram, CIG, p. 29—37.

[16] Cf. Avram, CIG, p. 32—33.

În *derească* (XIII, 109r/2—3), *dereptate* (V, 52r/7), *dreptu(u)* (IV, 35v/2, XII, 102v/4 etc.), *nedereapte* (XIV, 115r/6—7), *nedereptate(a)* (XIV, 115r/6—7, XV, 118r/15), *e* nu a fost niciodată sincopat. El s-a transformat de cîteva ori în *i* prin disimilare vocalică : *direptu* (IV, 29v/4, V, 43v/7), *direpți(i)* (III, 13r/5—6, 14v/1) etc.

Forma *zementeaști* (XV, 122r/5), fonetism real, și nu accident grafic, după cum arată atestările din *Apostolul* coresian [17], a apărut, dacă aparține verbului *sminti* [18], prin epenteza vocalei *e*.

e etimologic nu s-a modificat în *salce* (VI, 59v/4, 7, 9). El a fost înlocuit însă cu *ea* în *deatoriu(l)* (Ib, 7v/10, 13), prin analogie cu verbul *a da*. În formele conjuncției *dacă*, *e*, majoritar, alternează cu *ea* : *deca* (III, 11r/7, V, 38r/13, VI, 57r/13, XI, 91r/17), dar *deaca* (XII, 101r/5, XIV, 112r/20—21).

i

Formele cu *i-* sînt generale în paradigma cuvintelor *spăsi* (*ne văm ispăsi* XII, 101r/8—9, *să ne ispăsim* XII, 100r/16—100v/1, 101v/12), *spăsit* (*ispăsit* XII, 106v/3) și *spovedanie* (*ispovedanie* VIII, 76r/12—13). În cazul substantivului *spășenie* și al verbului *spovedi*, formele cu inițială vocalică alternează cu acelea care încep cu consoană : *ispăsenie* (XII, 102v/10—11) ~ *spăsănie* (XIII, 109r/2), *spăsenie* (VI, 60v/13—14, XV, 120r/1) ; *să să ispovedească* (V, 51r/8) ~ *să spovedește* (V, 52v/14—15), *nu se-au spoveditu* (V, 54v/14). Substantivul *spăsitoriu* (XI, 91r/7) este înregistrat doar sub forma fără *i-*.

î

î este conservat fără excepție în paradigma verbului *a intra* : *va întra* (V, 47r/7), *întrară* (IX, 78r/10), *întră* (IV, 30v/13, XV, 121v/9), în *grîndine* (II, 10v/14) [19] și în *mîntu* (III, 12v/7).

Fonetismul etimologic, păstrat de regulă după prepoziția *întru* (*într-*) [20], alternează cu acela în care *î* > *i* în flexiunea substantivului *inimă* : *înima* (V, 54r/5), *înimile* (III, 15v/5—6), *î(n)rema* (XV, 116r/6—7, 14), *îremile* (XV, 119r/10), dar *inimă* (V, 54v/5), *inima* (III, 11v/17). Aceeași alternanță este constatată în cazul formelor *tîmp[i]nă* (XI, 94r/11—12) și *tîmpinare(a)* (III, 11r/13, 14v/13), prezente în texte alături de *ti⟨m⟩pină* (VII, 66v/16), *timpinare* (III, 12r/15).

î (< *á* + *n* latin) este atestat în cîteva dintre textele miscelaneului : *cîne* (XI, 96r/5), *cînilor* (IV, 21r/10), *mînile* (III, 12v/12—13, V, 39r/13), *mînre* (XV, 119v/14—15), *pînea* (II, 10v/14), *pînre(a)* (XV, 119v/8, 15—16), dar, în ansamblu, formele cu diftong sînt majoritare : *cîine* (V, 55r/11), *mîini* (V, 47r/7), *mîinile* (IV, 32r/14—32v/1), *mîinilor* (IV, 33r/4—5), *pîine* (V, 53v/12).

---

[17] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 537.

[18] Vezi Hasdeu, CB, II, p. 129. (G. Mihăilă păstrează explicația lui B. P. Hasdeu, în *Cuvente den bătrîni*, II, București, 1984, p. 116). Cf. Densusianu, HLR, II, p. 537, unde se propune un etimon slavon diferit de cel al rom. *sminti*.

[19] Fonetismul, singular în scrisul vechi românesc, era considerat neatestat de Ov. Densusianu (HLR, II, p. 30).

[20] Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 53; Rosetti, ILR, p. 452.

î s-a păstrat, fără a trece la *u*, în *îmbla* (IV, 23v/10, V, 37r/15), *îmblare* (IV, 16r/1), *se împli* (XV, 117v/12). Transformarea s-a produs însă, prin asimilare regresivă, în *unghiurele* (IV, 23r/12—13) [21] și, prin asimilare progresivă, în *curundu* (V, 52r/13—14, XI, 96v/12, 19 etc.).

o

Fonetismul etimologic *dostoinic* (*dosto⟨i⟩nic* III, 14r/14—15, *dos⟨to⟩inic* Ib, 7r/7—8, *dostoinicu* XV, 121r/9) alternează cu acela în care *o* > *e* prin disimilare: *destoinic* (V, 49v/12), *destoinici(i)* (III, 15v/4, V, 47r/4—5).

o aton a trecut la *u* în *arbure* (IX, 78r/4), *feciurițe* (IV, 36r/2—3), *să înflurești* (VI, 59v/11—12), *îngrupați* (IV, 21v/4), *(ne)adurmiți(i)* (IV, 17r/11, 27r/2, XIV, 112v/22), *purîncita* (XV, 117v/1), *urbi* (XI, 93v/3—4). În *neadormiții* (Ib, 3v/8), *o* a fost refăcut însă prin analogie.

Urmată în silaba următoare de un *o*, prima vocală din *cocon(u)* (VI, 59v/8, 60r/2) este păstrată nedisimilată. Disimilarea s-a produs în schimb în *dugoreala* (XI, 93r/21).

În *Marco* (XII, 106r/15), *o* final a apărut sub influența formei slavone a numelui propriu.

u

u este conservat în *menciunoși(i)* (IV, 24v/3, V, 50r/14) și *menciurosul* (XV, 118r/1), dar a evoluat la *i* în *mencinoșiloru* (V, 49r/13—14).

În *furtușagu* (XV, 118r/14), *furtușagure* (III, 12v/8), *furtușagurile* (XIV, 115r/4—5), *u* apare fără excepție în locul actualului *i*, fonetismul înregistrat în *Codex Sturdzanus* fiind, de altfel, general în epocă [22].

u aton în poziția nazală, păstrat în *porunca* (III, 12v/11), a trecut la *î* în *frîmse(a)țe* (III, 13r/1—2, V, 56v/7—8), *frîmseților* (IX, 80r/1—2, XI, 91v/1), *înfrîmsețate* (V, 48r/4) [23] și în *porînca* (IV, 26v/9), *porînceale* (XII, 99r/2), *porînci* (IX, 80v/6), *porîncită* (XIV, 110v/13), *porîncitele* (XIV, 110r/18).

u nu a devenit *o* în *episcupii* (IV, 28v/8) [24], *încu⟨n⟩giură* (XI, 92r/5), *murmîntele* (Ib, 5r/10—11), *preut* (Ib, 9r/6) *preutesele* (IV, 27v/7), *rumâneaște* (XII, 104r/1—2), *usteni* (IX, 78r/1—2), *ustenitu* (IX, 77v/10). Această transformare s-a produs însă în *încongiură* (XI, 96v/1), *mormîntu* (XIII, 110r/2), *preotul(ui)* (IV, 24r/3, V, 49v/11) și *preoții* (IV, 25v/6, 7). Vocala *u* a trecut de asemenea la *o* în *Domne(d)zeu* (Ib, 8v/5—6, X, 79r/18, XI, 90r/16, XV, 115v/5 etc.; forma *Dumne(d)zeu* este mai puțin frecventă) și în *loa* (XI, 93v/15), *loați* (XV, 115v/4) [25]. O transformare similară, explicabilă de această dată prin asimilare vocalică, s-a produs în *badgiocoriiai* (V, 39r/11; cf. *badgiocurit* V, 43r/15—43v/1, 45r/1—2) și în *sororile* (V, 53r/6).

La finală de cuvînt după consoană, în textele *Codicelui Sturdzan* apare notat destul de frecvent *u*: *Adamu* (Ib, 2v/6), *adevăru* (III, 15v/

[21] Cf. Densusianu, HLR, II, p. 16, unde se presupune, în acest caz, „imixtiunea" v. sl. *oglŭ*.

[22] Vezi DA, s.v. *furtișag*.

[23] Avînd în vedere etimologia cuvîntului *frumuscțe* (< *frumos* + suf. *-cțe*), este de presupus că transformarea primului *u* în *i* s-a produs după sincopa celui de-al doilea. Vezi și Gheție, BD, p. 116; cf. Densusianu, HLR, II, p. 26.

[24] Ov. Densusianu (HLR, II, p. 92) explică forma prin etimonul sud-slav *jepiskupŭ*.

[25] În ultimele două exemple credem că ne aflăm în fața unui *o* silabic și nu a unei semivocale.

13), *bunu* (V, 51ᵛ/17), *dereptu* (III, 11ᵛ/3), *folosu* (VIII, 76ʳ/12), *ingeru* (III, 13ᵛ/5), *prorocu* (IV, 33ᵛ/1), *vinovaţiloru* (XV, 120ᵛ/1) etc.[26] Este, foarte probabil, un *ŭ*, după cum arată două exemple în care sunetul în discuţie este consemnat şi la finală de silabă : *batugiocurescu* (V, 52ʳ/9—10), *poruciloru* (V, 55ᵛ/6) [27].

Vocale în hiat

În *pocaanie* (II, 10ᵛ/19), în formele verbelor *căuta* (*caută* XI, 92ʳ/1, *căutaiu* III, 13ᵛ/13, *căutaţi* Ib, 5ᵛ/13—14) şi *răposa* (*să răpause* Ib, 7ᵛ/16, *răpăusaţi* Ib, 6ᵛ/7) şi în adverbul *înlăuntru* (XIV, 112ᵛ/1, 4) sînt consemnate hiaturile *a—a*, *a—u* şi *ă—u*.

Alternanţa dintre *a* şi *ia* în atestările substantivelor de tipul *diavol*, *piatră*, *viaţă* arată că în *diavolul(u)* (IV, 36ʳ/1, XI, 94ᵛ/16 ; cf. *diiavolulu* V, 46ᵛ/13), *piatră* (Ia, 1ʳ/7, V, 51ʳ/3 ; cf. *piiatră* XIV, 114ʳ/21), *viaţă* (V, 37ᵛ/13, XII, 101ʳ/1 ; cf. *viiaţa* IV, 35ᵛ/11—12, XV, 117ᵛ/2—3 etc.) actualului diftong *ia* îi corespundea uneori hiatul *i—a* [28]. Această constatare implică posibilitatea existenţei unui hiat (*i—e*) şi în forme ca *pietri* (V, 47ʳ/13, IX, 80ʳ/18), respectiv *vieţiei* (III, 15ᵛ/2).

Hiatul *i—i* nu a fost contras la *i* în *priime(a)şte* (V, 46ᵛ/10, VII, 64ᵛ/9 etc. ; vezi şi *priimiţi* Ib, 5ʳ/13). În formele numelui propriu *Gavril*, hiatul alternează însă cu vocala *i* : *Gavriil* (IV, 34ᵛ/11), dar *Gavrilu* (Ib, 2ᵛ/9).

Formele *a doa* (Ia, 1ᵛ/5, XII, 99ʳ/3, 99ᵛ/3), *loa* (XI, 93ᵛ/15) şi *doo* (VI, 58ʳ/11), *noo* (V, 43ᵛ/8, 55ᵛ/12—13) nu este exclus să consemneze existenţa hiaturilor *o—a*, respectiv *o—o* [29].

Hiatul etimologic *u—o* este conservat în *încătruo* (IV, 19ᵛ/15, 22ᵛ/3), în vreme ce în *nor* el alternează cu hiatul *o—o* : *nuor* (III, 13ᵛ/1, IV, 22ᵛ/10) ~ *noor* (XI, 92ʳ/10, 11—12).

Diftongi şi triftongi

au̯

Diftongul *au̯*, apărut prin anticiparea lui *u*, alternează cu vocala nediftongată în *ascuns* : *auscuns* (V, 44ᵛ/11), *auscunsurile* (V, 43ʳ/4), dar *ascunsu* (XI, 90ʳ/4, 8), *ascunsurile* (V, 41ᵛ/13) [30].

e̯a

e̯a etimologic este păstrat totdeauna în cuvintele slave *pomeană* (XI, 97ʳ/6 ; vezi şi *pomeana* XII, 107ʳ/9) şi *sfeatu* (XV, 119ʳ/12).

e̯a medial accentuat aflat în poziţie moale a fost de regulă conservat, indiferent de etimon sau de tipul vocalei din silaba următoare : *aleage* (XI, 92ʳ/6 ; cf. *alege* V, 43ʳ/8), *besearecă* (Ib, 6ᵛ/13, V, 52ᵛ/14 ; cf.

---

[26] În cazul grafiilor cu finala consonantică suprascrisă, rostirea cu *-u* este, teoretic, la fel de probabilă ca cea fără *-u*, deşi există exemple în care ierul final este marcat şi în suprascriere (vezi mai sus, p. 157).

[27] Vezi şi mai sus, p. 148.

[28] Vezi şi Avram, CIG, p. 74—83.

[29] Vezi şi p. 143, 168.

[30] DA, s.v. *ascuns*, considera forma cu diftong „o greşeală de scriere". Cf. Hasdeu, CB, II, p. 486; HEM, I, s.v. *ascuns* [2].

beserecă IV, 23r/6), *dureare* (XIV, 112v/6, 15; cf. *durerea* V, 48v/2), *feate* (Ib, 2v/11: cf. *fete(le)* IV, 21r/8, VI, 58r/11), *leage(a)* (Ib, 2r/4, IX, 77r/8, XI, 90v/14; cf. *lege* IV, 33v/14, V, 43v/6), *priimește* (VII, 64v/9; cf. *priimește* V, 46v/10), *realele* (Ib, 2r/9, XIV, 114v/15; cf. *rele(le)* III, 12v/5—6, V, 38r/3), *treace* (XV, 121r/7, 9; cf. *trece* Ia, 1v/14, V, 48r/11), *veaci* (XIV, 111r/11, 115r/9, XV, 120r/2—3; cf. *veci(i)* V, 50r/7, VI, 63r/8) etc. În unele cuvinte, forma cu diftong este singura atestată: *berbeace* (IX, 78r/12), *cearere* (XII, 105v/5), *gîmboseaște* (XV, 118r/10—11), *mărturiseaște* (XII, 103v/6), *nădeajde* (XII, 101v/13, XIV, 111r/21), *peanele* (Ib, 5r/6), *reace* (XIV, 112v/20—21), *seamne* (XI, 92v/12), *vedeare* (Ia, 1r/8, XI, 94r/1), *zeace* (XII, 99r/2, 9), în vreme ce în altele, mai puțin numeroase, general este fonetismul nou: *gonește* (VI, 58r/2), *hulește* (V, 49r/10, 50r/1), *obidește* (V, 49r/5), *odihnește* (V, 54r/4), *podobește* (V, 50v/3), *săgete* (V, 39v/11—12), *stelele* (IV, 26r/3—4, V, 45v/1), *veste* (IV, 34v/12, V, 39v/7) [31].

În poziție finală, *ęa* accentuat se monoftonghează în cîteva dintre textele *Codicelui Sturdzan*. Este vorba în primul rînd de textele nordhunedorene (*Apocalipsul apostolului Pavel*, *Apocalipsul Maicii Domnului*, *Cugetări în ora morții* și *Legenda Sfîntului Sisin*), dar și de *Moartea lui Avram*, *Legenda Sfintei Vineri* și *Frați dragi*: *ace* (IV, 20v/13, XI, 97v/8, XV, 117r/8), *ave* (V, 48v/3, VI, 59v/3), *dzăce* (IV, 22v/13, V, 40r/1), *făce* (IX, 80r/18), *me* (III, 12r/4, V, 46v/10), *plînge* (impf.; IX, 79r/1), *pute* (impf.; IV, 23v/1), *stringe* (impf.; IX, 80r/13), *șede* (impf.; V, 46r/10). Formele cu *-ęa* rămîn însă majoritare [32].

ęa neaccentuat este notat în *ace(a)ea* (V, 43v/7—8, XI, 97v/19, XII, 98v/2), *arătarea* (XI, 92r/3—4), *gotovirea* (Ib, 8v/15), *iertarea* (VII, 66r/11), *punerea* (VII, 65r/8), *scrîșcarea* (V, 45r/6). În forma articulată a unor substantive feminine: *carte* (Ia, 1v/1), *iubire* (V, 39r/3—4), *împărăție* (III, 15v/10), *lume* (III, 13r/10, V, 42r/4), *muiare* (XII, 100r/6—7), *rugăciune* (IV, 35v/2, XI, 90r/16), *tărie* (IV, 16v/9) și în *aceșt* (m.pl.nom.-ac.; III, 13r/3, 5, IV, 17v/15, 16 etc.) diftongul s-a transformat însă în *ę* [33].

În cazul adverbelor *aicea* și *pururea*, formele cu diftong (obținut prin adăugarea particulei deictice *-a*) apar alături de cele cu vocala etimologică: *aicea* (III, 12r/8) ~ *aice* (III, 12r/3, IV, 18r/8, V, 51v/2), *pururea* (III, 15v/12, IV, 17r/7—8, VIII, 76r/13—14; vezi și *pururilea* XII, 107v/5) ~ *pururе* (IV, 29v/14, V, 53r/2, VI, 63r/8, XIII, 109r/1). *Acicea* (XI, 90v/12, XV, 122r/14) nu este concurat de *acice*, iar celelalte adverbe și numeralele ordinale masculine terminate în *-e* au, fără excepție, doar forma etimologică: *acole* (VI, 60r/7—8), *aiave* (XV, 116r/12), *aiure* (XV, 116v/5), *aimi⟨n⟩tre* (IV, 16r/6), *asemene* (V, 37v/5), *așișdere* (XII, 107r/10), *atunce* (IV, 21v/9 etc.; cf. *atunci* V, 42r/3 etc.); *al doile* (XII, 100v/13), *al no(a)ole* (Ib, 4r/10, VII, 64r/15), *al șasele* (VI, 57v/11), *al treile* (IV, 26r/12), *al unsprădzeacele* (VII, 64v/3).

---

[31] Vezi, pentru situația lui *ęa* în poziția moale, și I. Gheție, *Contribuții la istoria trecerii lui* ea *la* e (leage > lege). *Prezența lui* ea *în Muntenia la începutul secolului al XVIII-lea*, în LR, XVII, 1968, nr. 6, p. 501—508; idem, *Noi contribuții la problema trecerii lui* ea *la* e: leage > lege, în SCL, XXVIII, 1971, nr. 1, p. 83—96.

[32] Alternanța frecventă dintre *k(a)* și *ę* în toate textele citate, precum și norma scriitorilor ilustrative în epocă pentru Banat—Hunedoara și nordul Transilvaniei (vezi Gheție, BD, p. 223, 234, 265—266, 306, 311, 326) fac posibilă și interpretarea lui *-ę* drept *-ęa*.

[33] Alternanța dintre *k* și *ę* nu exclude, teoretic, valoarea *ęa* pentru *-ę*.

Diftongul *ea* alternează cu *e* (dar niciodată cu *i*) în formele substantivului *pristol*: *preastol(u)* (V, 51v/15, XII, 106v/10) ~ *prestol* (IV, 35v/4).

ia

Datorită coexistenței a două variante fonetice ale etimonului, diftongul *ia* alternează cu *a* în formele cuvîntului *iad*: *iad(u)* (IV, 17v/12, V, 45r/4, XIV, 112v/1, XV, 121r/5—6), dar *ad(ul)* (XIV, 112v/4, 13), *adului* (XIV, 113r/22, 114r/11) [34].

În *viiață* (VII, 67r/15, XI, 94v/5, XIII, 108v/9; vezi și *viiața* IV, 35v/11—12, V, 41r/8 etc.) și *zbiiarătele* (XIV, 112r/11) *ia* apare în locul vocalei *a* din silaba a doua. În paradigma substantivului *piatră*, forma *piiatră* (XIV, 114r/21) alternează cu aceea cu diftong: *piatra* (scris: пєтра; Ia, 1r/15).

Cîteva exemple dovedesc reducerea diftongului *iá*, aflat în poziție moale, la *ie*: *ele* (IV, 23v/8), *este* (III, 13r/12, IV, 33r/14, V, 37v/13), *grăiește* (III, 12v/13, V, 42v/9, 50r/13, 54r/11), *muiere* (IV, 22r/5), dar formele de tipul *eale* (IV, 27v/8—9, IX, 80r/17, XII, 100r/16), *iaste* (III, 11v/17, IV, 30r/12, IX, 78r/14), *grăiaște* (V, 42v/14, IX, 78r/6, XV, 115v/5), *muiare* (XII, 100r/6—7), [*tă*]*iarea* (XI, 97v/14) sînt net majoritare.

În *Cugetări în ora morții* și *Legenda Sfintei Vineri* este atestată, prin trei exemple, transformarea lui *ia* accentuat din ultima silabă în *ie*: *mîngîieți* (V, 51r/15), *spărie-să* (XI, 96v/7—8), *tăie* (impf.; XI, 97v/11), dar, avînd în vedere localizarea celor două texte, răspîndirea fonetismului ilustrat în epocă [35] și frecventa alternanță a lui є cu ѧ(ꙗ), nu este exclus să ne aflăm în fața unor simple grafii [36].

La finală de cuvînt, *ia* aton este de obicei păstrat: *aceia* (IV, 23r/10, V, 50r/14, XIV, 110v/9), *bogățiia* (V, 38v/13), *corabiia* (V, 47v/15), *împărățiia* (XV, 119r/7), *socotiia* (III, 14r/11), *tînguiia* (III, 15r/5), *voia* (V, 54r/8, XII, 104r/6) etc. În *ceaie* (m.pl.nom.-ac.; IV, 33v/2), *ceie* (m.pl. nom.-ac.; XV, 117r/3) și *păzie* (impf.; III, 14r/11), *-ia* a devenit însă *-ie*, un fenomen similar fiind consemnat în cîteva forme articulate ale unor substantive feminine: *bogăție* (V, 47v/14), *bucurie* (X, 79v/7), *ievanghelie* (V, 44v/4, XV, 116r/2), *(îm)părăție* (V, 54v/1, XII, 104r/15), *voie* (IV, 25r/12, V, 45r/1).

ie

În unele cuvinte, după consoane labiale, *ie* alternează cu *e*: *fieri* (Ib, 4r/4, V, 41v/3), dar *feri* (IV, 26r/9); *pieile* (V, 55v/5—6), dar *peile* (V, 55v/2); *pierde* (V, 50r/4) și *pieru* (V, 50v/4—5), dar *perdură* (IX, 78r/19); *viermii* (Ib, 3v/7—8, IV, 29v/5 etc.), dar *vermii* (IV, 22r/1, V, 50v/10).

Diftongul *ie* a fost redus la *i* în *Irusalim* (Ia, 1r/3, Ib, 9v/4) și *Irusalimului* (Ia, 1r/6).

Prin utilizarea slovei ѫ în ѫ „e" (IV, 16v/12), ѫі „ei" (III, 11v/12), ѫ*ști* (III, 11v/4) și în formele substantivale nearticulate *cheѫ* (V, 52v/7), respectiv *mișeliѫ* (V, 48r/15), este consemnată, după toate probabilitățile, transformarea lui *ie* în *iă* [37]. Unui fenomen similar pare să-i cores-

---

[34] Cf. Densusianu, HLR, II, p. 51, unde se consideră că forma *ad* a apărut sub influența grafică a formelor slave corespunzătoare.

[35] Vezi Gheție, BD, p. 120—121.

[36] Vezi și mai sus, p. 150—151

[37] Vezi și mai sus, *loc. cit.*

pundă apariția iusului mare în contexte de tipul *ace(a)ѧ* (f. sg.; III, 15ᵛ/2, IV, 18ʳ/15, 20ᵛ/7, 21ʳ/4, 26ʳ/4), *aceѧ* (m.pl.; III, 12ʳ/2, 5, IV, 20ᵛ/11, V, 50ᵛ/8, 53ᵛ/1), *ieșiѧ* (IV, 28ʳ/9), dar, dacă nu ne aflăm și în acest caz în fața unei simple grafii (ѧ în loc de ѧ)[38], în ultimele exemple citate diftongul *ie*, transformat apoi în *ie̯*, provine din reducerea lui *ia*.

i̯i

Diftongul *i̯i* nu a luat locul lui *ĭ* în *unghi* „unghii" (IV, 25ʳ/4, 4—5, 25ᵛ/7, 27ʳ/13).

i̯u

Diftongul *i̯u* nu a trecut la *u* în *i̯uşoare* (III, 11ʳ/15) și *fiiu(l)* (Ib, 10ʳ/5, IV, 18ʳ/2, XII, 101ᵛ/6 etc.).

În formele substantivului *iuboste* el alternează însă cu *i*: *iuboste* (V, 39ʳ/3), dar *iboste* (Ib, 6ᵛ/9—10, XIV, 110ᵛ/8). Aceeași alternanță este consemnată în flexiunea substantivului *mincinos*: *menciunoșii* (IV, 24ᵛ/3), *menciurosul* (XV, 118ʳ/1), dar *mencinoșiloru* (V, 49ʳ/13—14).

În *ceriu* (Ib, 1ʳ/1, III, 11ᵛ/5, IV, 17ᵛ/1—2 etc.; cf. *ceru* III, 15ʳ/4, V, 50ᵛ/6), diftongul a fost extins prin analogie cu substantivele moștenite din latină care se terminau în *-ariu* și *-toriu* [39]. Tot prin analogie (probabil cu verbul *a veni*) a apărut *i̯u* în adjectivul *viiu* (IV, 31ᵛ/14; cf. *viu* VI, 61ᵛ/8, 62ʳ/8, XII, 103ᵛ/9).

o̯a

Diftongul *o̯a*, provenit din *o* accentuat, este păstrat, ca în marea majoritate a textelor românești din secolul al XVI-lea: *coaste* (Ib, 3ʳ/6), *groapă* (V, 39ᵛ/4, VII, 66ʳ/11), *miloasă* (III, 11ᵛ/17), *poarta* (V, 42ᵛ/7), *toată* (III, 13ʳ/10, IV, 33ʳ/5, XI, 90ᵛ/7 etc.); *dinioară* (XIV, 112ʳ/21—22), *necedănăoară* (XIV, 111ʳ/12—13). Alternanța ѻ(ѡ) ~ ѻѧ(ѡѧ) în cuvinte de acest tip nu reflectă, la nivelul limbii *Codicelui Sturdzan*, o eventuală rostire cu *o̯*, ci corespunde, după cum a arătat analiza grafiei [40], unei maniere ortografice, curente în scrisul vechi românesc [41].

În *doao* (Ib, 4ʳ/5, IV, 26ʳ/10—11, XII, 105ʳ/14 etc.), *noao* (adj.; XII, 107ᵛ/1; pron.; XI, 97ᵛ/7, XII, 101ᵛ/1, XV, 119ᵛ/10), *noaole* (Ib, 4ʳ/10), *roao* (Ib, 6ʳ/3), *voao* (Ib, 2ᵛ/15, III, 15ᵛ/2, XIV, 110ᵛ/116), deci atunci cînd este urmat de un *o*, diftongul se păstrează de cele mai multe ori. Sînt însă consemnate și forme ca *doo* (VI, 58ʳ/11), *noo* (pron.; V, 43ᵛ/8, 55ᵛ/12—13), *noole* (VII, 64ʳ/15), în care locul diftongului este luat de o vocală [42].

u̯ă

u̯ă s-a transformat în *o* prin acomodare în *do(a)o* (Ib, 4ʳ/5, VI, 58ʳ/11 etc.), *iuo* (IV, 17ᵛ/5, VI, 62ʳ/3), *luo* (Ia, 1ʳ/15, VI, 58ʳ/11, XII, 107ʳ/11 etc.), *luom* (V, 38ʳ/13), *no(a)o* (pron.; V, 55ᵛ/12—13, XII, 101ᵛ/1).

[38] Vezi și Gh. Chivu, *Alternanța ѧ~ѧ în textele vechi românești*, în LR, XXV, 1976, nr. 2, p. 181—184.

[39] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 33.

[40] Vezi mai sus, p. 147—148.

[41] Vezi Bărbulescu, FAC, p. 405; Rosetti, ILR, p. 466; cf. Densusianu, HLR, II, p. 49, unde se afirmă că alternanța ѻ(ѡ) ~ ѻѧ(ѡѧ) s-ar putea datora suprapunerii a două straturi lingvistice, unul caracterizat prin *o̯a*, în celălalt prin *o̯*.

[42] Cf. I. Pătruț, *Rostirea nouă, două etc.*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, [București], 1958, p. 663—664.

ieu

Ca și în alte scrieri românești[43], adjectivul, respectiv pronumele posesiv de persoana I singular are de regulă forma *mieu* (Ib, 2v/7, IV, 33r/12, V, 44r/8, IX, 77v/3, XI, 92r/5, XIII, 108v/10—11 etc.). Triftongul este însă redus la diftong în *meu* (Ia, 1v/13, IV, 19v/11, 35v/11)[44] și *miu* (Ib, 4v/5, V, 46v/12, XI, 95v/16)[45].

Consonantism

Labiale

În toate textele cuprinse în *Codicele Sturdzan* oclusivele labiale și fricativele labiodentale sînt păstrate nepalatalizate[46]: *pieru* (V, 50v/4—5), *pită* (XII, 107r/2), *pituliș* (VI, 59r/7); *albi* (V, 45v/8—9), *bine* (IV, 22r/13), *iubit* (XIV, 110r/16); *dezmierdat* (XIV, 112r/1), *milă* (V, 38r/6); *fi* (Ib, 5v/3), *fieru* (IV, 24r/7), *fiii* (IV, 31v/5—6); *blagosloviții* (V, 44r/1—2), *milostivi-se* (XI, 93v/12), *viermii* (XIV, 112v/22).

Spre deosebire de scrierile nord-transilvănene și nord-hunedorene contemporane[47], în miscelaneul popii Grigorie din Măhaci diftongul *ea* și vocala *e* sînt conservate fără excepție după *m* și *v* cînd în silaba următoare nu se găsește o vocală prepalatală: *meargă* (Ib, 4r/11, IV, 23r/6), *tocmeala* (XIV, 110v/18); *să izbăvească* (XIII, 109r/8), *veac(u)* (IV, 17r/11, XIV, 111v/15); *mergu* (V, 50r/9), *zmeul* (XV, 121v/14); *veșmîntul* (Ib, 4v/10).

În *pomeană* (XI, 97r/6; vezi și *pomeana* XII, 107r/9, 107v/6) și *sfeatu* (XV, 119r/12) timbrul moale al labialelor *m* și *f* ar putea fi datorat și influenței formelor slavone corespunzătoare[48].

După *b*, *e* nu s-a velarizat în *beut(u)* (V, 43v/6, 44v/8) și *beuturile* (V, 39r/2).

Voeala *e* este de asemenea păstrată în *pentru* (VI, 58r/2, XII, 101r/7).

Dentale

Dentalele *d*, *t* și *n* nu sînt niciodată palatalizate: *aprinde* (V, 42v/10), *credința* (XII, 99r/3—4), *diavolul* (III, 12v/14); *atinge* (XIV, 112v/11), *bate* (VI, 61r/3); *bine* (IV, 22r/13); *nimică* (IV, 34v/5).

Urmate de *ea*, *e* sau *i*, *d* și *t* sînt, de regulă, „moi": *adevăr(u)* (IV, 37r/4, VII, 67v/9), *despărțitu* (IV, 28v/5), *dentîi* (XII, 99r/1—2); *să blasteme* (VI, 60r/11—12), *cinsteaște* (VII, 65r/7—8). Formele *adăvărat* (VI, 63r/8—9), *dîntîi* (XII, 100v/8), respectiv *blăstăma* (Ib, 3v/13), *blăstămat* (Ib, 9v/13—14, XI, 97r/15—16) atestă însă durificarea sporadică a celor două consoane.

În *badgiocură* (V, 52r/11), *badgiocoriiai* (V, 39r/11), *de-am badgiocurit* (V, 43r/15—43v/1) și *ați badgiocurit* (V, 45r/1—2) este înregistrată

---

[43] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 54, 384—385; Rosetti, ILR, p. 467.

[44] Densusianu, HLR, II, p. 54, consideră forma *meu* o „particularitate grafică".

[45] Pentru ultima formă, vezi și R. Todoran, *Note morfologice*, în C. Lingv., I, 1956, p. 128—131; C. Frâncu, *Din istoria „genului personal": vechimea și răspîndirea posesivelor scurtate în limba română*, în LR, XXVI, 1977, nr. 3, p. 233.

[46] Pentru atestarea palatalizării în epocă, vezi Densusianu, HLR, II, p. 111—112; Rosetti, ILR, p. 468—469; Gheție, BD, p. 249.

[47] Vezi Gheție—Mareș, GD, p. 128—129; Gheție, BD, p. 223, 298, 316.

[48] Cf. Rosetti, ILR, p. 464; Gheție, BD, p. 127.

asimilarea lui *t* la *d* (cf. *batjocură* VII, 66v/13—14, *batugiocurescu* V, 52r/9—10).

Formele *sîmta* (XI, 90v/6, 95r/2), *sîmt(u)* (Ib, 2r/3, IX, 77v/7, XI, 91v/7, 94r/18), *simteți* (Ib, 2r/16) și *frîmse* (XII, 107r/3) consemnează transformarea lui *n* în *m*. Tot datorită unei asimilări consonantice, cu totul accidental *n* a devenit *m* în *um părinte* (X, 79r/13—14).

În cuvintele de origine latină, *n* intervocalic este, de regulă, păstrat: *adunară-să* (Ia, 1r/9—10), *bune* (III, 12r/11), *depreună* (XIV, 114r/5), *inima* (III, 11v/17), *rugăciune* (XIII, 109r/7—8), *spune* (XIV, 113r/2) etc. Opt dintre textele componente ale miscelaneului (*Legenda Duminicii*, *Cugetările în ora morții*, cele două versiuni ale *Omiliei la Paști*, *Moartea lui Avram*, *Rugăciune de scoatere a dracului*, *Legenda Sfintei Vineri*, *Fragmentul liturgic* și *Frați dragi*) atestă însă prin exemple numeroase trecerea lui *n* la *r*, îmbinînd adesea formele de rotacism cu păstrarea nazalității cu acelea în care *n* a fost complet eliminat: *se adura* (IX, 78v/7), *bire* (Ib, 9r/4), *bu(n)rătate(a)* (Ib, 10r/3—4, VII, 66r/1, XV, 121v/12—13), *creștiru* (VII, 63v/3), *dirainte* (V, 53v/4), *se închiră* (IX, 78v/7), *lura* (Ib, 5r/1, VIII, 76r/5), *neștire* (VII, 63v/2), *va pure* (IX, 78v/11), *spurcăciurile* (XIII, 108v/14—15), *venrit* (X, 79v/15)[49]. De remarcat prezența rotacismului și în fonetică sintactică: *înr-aceale* (Ib, 3v/3), *îr-acela* (IX, 78v/5), *r-apusul* (IX, 78v/6)[50].

s, *(d)z* și *ț* sînt rostiți, de cele mai multe ori, moale, atestări pentru susținerea acestei afirmații putînd fi recoltate din toate textele manuscrisului: *(d)zise* (III, 13r/8, VI, 58v/1), *puseră* (IV, 32r/13), *se-au* (VII, 64r/14); *Domne(d)zeu* (Ib, 8v/5—6, XII, 98r/10), *(d)zice* (V, 42r/10, XV, 118v/6), *zidiiu* (IV, 36r/10); *țin* (III, 12v/12), *ținutul* (XI, 93v/11), *țipa* (XIV, 113r/3), *țivlete* (XIV, 112v/24—113r/1) etc. Forme de tipul *adunară-să* (Ia, 1r/9—10), *dereasă-ne* (XIII, 109r/2—3), *mersă* (p.s.; IV, 28r/7), *sărafimii* (IV, 20r/6), *săcure* (V, 39v/11); *(d)zua* (Ib, 8r/10, V, 45r/15, VII, 65v/5), *Dumnădzău* (Ia, 1r/13); *iuo-ț* (XIV, 113r/6), *oțăt* (Ib, 3r/9), *țapă* (V, 39v/11) atestă rostirea dură a consoanelor respective.

Caracterul dur al fricativei *s* și al africatelor *dz* și *ț* este susținut și de fonetisme „hipercorecte" precum *se* „să" (Ib, 4v/6), *seracu* (V, 40v/12), *seu* „său" (V, 49r/6, VII, 63v/13), *simbătă* (Ib, 4r/9), *singele* (XII, 107r/15—107v/1); *fățerie* (V, 37v/1), *Troițe* (sg.; V, 48r/6, 56r/10); *dzecîndu* (IV, 27v/11—12), specifice, în epocă, zonelor de nord ale Dacoromaniei[51].

În *ispăsi* (XII, 101r/8—9), *ispăsit* (XII, 106v/3), *spăsitoriu* (XI, 91v/7), *s* nu a trecut niciodată la *ș*.

Africata *dz*, provenită, în cuvintele de origine latină, din *d* + *e*, *i*, este atestată frecvent în aproape toate scrierile cuprinse în miscelaneu: *amiadzădzi* (IV, 16v/3), *blîndzirea* (IX, 80v/18—19), *cădzu* (Ia, 1r/7), *dzise* (XIV, 110r/2), *încredzut* (Ia, 1v/6), *nevădzut* (IV, 18v/1), *prîndzimu* (IX, 77v/8—9), *unsprădzeacele* (VII, 64v/3) etc. Fricativa *z*, alternînd, în unele texte, cu *dz* datorită suprapunerii unor straturi lingvistice diferite (al

---

[49] Pentru grafia *purene* (V, 43r/9), în jurul căreia s-a creat o adevărată literatură (o sinteză a discuțiilor la I. Gheție, *Începuturile scrisului în limba română*, București, 1974, p. 99), vezi mai sus, p. 69, nota 153.

[50] În ultimul exemplu, rotacizarea lui *n-* (< *în*) se poate explica fie prin poziția consoanei între finala cuvîntului anterior, *geroe*, și inițiala cuvîntului *apusul*, fie printr-o omisiune a vocalei inițiale a prepoziției (< *î* > *r- apusul*).

[51] Vezi Gheție, BD, p. 139—140; Gheție—Mareș, GD, p. 171—173.

copiei și al originalului), este generală în fragmentele transcrise din *Pravila* coresiană (*În știre să vă fie, oamenilor* și *Zise Domnul*) și din *Catehism*: *arzîndu-i* (XIV, 114r/18), *auzi* (XI, 90r/15), *căzu* (VII, 66v/9), *crezul* (IV, 18r/1), *Dumnezeu* (III, 11r/9—10), *văzu* (XI, 95r/2), *zise* (VI, 58v/1) etc.

În *botedza* (IV, 24v/13), *botedzul* (III, 12v/14, IV, 24v/12), *grodzavi* (V, 55r/3—4, 55v/10), *pădziia* (III, 14v/6), *slobodzi* (V, 47v/7, 51r/3), înregistrate alături de *botezară* (XI, 95v/1), *botezat* (XII, 106v/2—3), *botezul* (XII, 99r/6), *păzește* (V, 50r/11), *slobozescu* (IV, 36r/6—7), *dz* a fost extins prin analogie[52].

Forma *gice* (XV, 121r/17), specifică textelor nordice[53], atestă evoluția lui *dz* la *ğ*, printr-un proces de acomodare consonantică.

Vibranta *r* nu a dispărut din *pre* (Ib, 2r/3, III, 12r/7, IV, 17v/2 etc.; vezi și *prespre* III, 13r/14—15, V, 42v/1, 53r/1, 53v/6), *Codicele Sturdzan* conservînd fonetismul arhaic, general, de altfel, în toate textele literare din secolul al XVI-lea[54]. Disimilarea s-a produs doar în *pentru* (VI, 58r/2, 59r/2, XII, 101r/7) și *pintru* (IV, 36v/6), variante, cu tendință de individualizare semantică, ale lui *prentru* (XII, 100r/16; vezi și *printru* Ib, 3r/5, IV, 30r/7, V, 49r/15).

Urmată de *e* sau *i*, consoana *r* este rostită uneori moale: *amări-se* (VII, 66v/4), *bori* (VI, 61v/2), *pogoritu* (VII, 66v/2), *ride* (Ib, 8r/5—6), *omori* (XI, 96r/3), *stringe* (X, 80r/13) etc.; cf. *grei* (IV, 32v/9), *reu* „rău" (XV, 120v/2), *strejuiia* (IV, 18r/15). În manuscris este atestată însă în mod curent și rostirea dură a lui *r*, atît în cazul unora dintre cuvintele consemnate anterior: *amărî-se* (VII, 66v/11), *grăiești* (XV, 118r/16), *iarăși* (IV, 36r/11), *rău* (XI, 97v/1), *rîsu* (V, 43v/5), *urîtu-le-ați* (XIV, 112r/2—3), cît și în alte situații: *ocărîle* (III, 15r/11); *va cură* (V, 55r/13).

Rostirile moi ale lui *r* alternează cu cele dure și atunci cînd această consoană este urmată de *a* în poziție moale: *borește* (VI, 61r/10), *ureaște* (V, 49r/6), dar *boraște* (VI, 61r/13).

Aceeași este situația în finala cuvintelor, în structura sufixului *-tor*, datorită, și în acest caz, suprapunerii a două norme fonetice (a copiei și a originalului): *agiutoriu* (III, 14v/17—18), *călătoriu* (IX, 77r/7), *cuptoriu* (XI, 97v/15), *despuietoriul* (XI, 97r/1), dar *botezătorulu* (IV, 19r/11—12), *călătoru* (V, 41r/2), *cuptorulu* (V, 45r/4), *despuietorului* (IV, 17r/5—6), *vînătorul* (VI, 59r/2). O situație similară întîlnim în cazul formelor cuvîntului *cer*, fonetismul etimologic, *ceru* (III, 15r/4, V, 50v/6), alternînd cu cel analogic, *ceriu* (Ib, 1r/1, III, 11v/5, V, 42r/13 etc.)[55].

Palatale și prepalatale

Ca în marea majoritate a scrierilor vechi românești contemporane cu *Codicele Sturdzan*[56], *ș*, provenit din *s* printr-o asimilare consonantică[57], este păstrat în aproape toate formele verbului *a deschide*: *deș-*

---

[52] Vezi Gheție—Mareș, GD, p. 187.

[53] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 133—134; Rosetti, ILR, p. 473.

[54] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 137; Rosetti, ILR, p. 513; cf. *Documente și însemnări românești din secolul al XVI-lea*, București, 1979, p. 96, 98, 105, 107, 198 și Gheție—Mareș GD, p. 121, pentru atestările lui *pe* și *peste* din cele mai vechi documente românești.

[55] Vezi și Gheție—Mareș, GD, p. 208; Gheție, BD, p. 217, 224.

[56] Vezi Gheție—Mareș, GD, p. 174—175; Gheție, BD, p. 146, 224, 236, 250, 291.

[57] Al. Philippide, *Originea românilor*, II, Iași, 1928, p. 220—221.

chide (Ib, 4v/15, V, 46r/1, VI, 58v/10, IX, 80r/1), *deșchis* (IV, 16v/12). Excepție face doar *deschiși* (scris : дескиши ; p.s. 2 sg.; XIII, 108v/8), cu *ș* trecut la *s*, fonetism considerat specific zonei Banat-Hunedoara [58], dar întîlnit sporadic, în afara *Paliei de la Orăștie*, în *Apostolul* coresian și în *Psaltirea Hurmuzachi* [59].

Transformarea lui *ș* în *s* este consemnată și în *sărpi* (Ib, 4r/4), formă care, dacă acoperă într-adevăr o rostire reală, dovedește existența acestui accident fonetic, încă de la finele secolului al XVI-lea, în zonele de peste munți [60].

În *scîrcicarea* (XV, 118r/7), *ș* s-a transformat în *č* (vezi și *scrîșcarea* V, 45r/6).

Urmați de *e*, *i* în poziție „tare", *ș* și *j* sînt rostiți, de regulă, moale : *deșertă* (VII, 66v/11—12), *înșelară* (XV, 121v/17), *mișeii* (Ib, 6v/2—3); *desăvîrșită* (XIV, 110v/8), *rășină* (XIV, 114r/21), *și* (XIV, 110r/7); *jelanie* (V, 56v/3), *jelui* (IV, 18v/5). Același tip de rostire se reflectă în *grije* (Ib, 8r/4, 9r/3, 11, V, 48v/1). În schimb, în *înșăleciunile* (XIV, 115r/5); *aciiș* (XIV, 110v/19), *-ș* (Ib, 4r/9); *jăluiră* (IV, 30r/4), fricativele *ș* și *j* sînt rostite dur. Tot ca urmare a unei rostiri dure a lui *ș*, *i* din sufixul *-șig* a trecut totdeauna la *u*, probabil prin stadiul *î* [61] : *hetlănșug* (V, 43v/2), *hiclenșugu* (XV, 116r/14—15), *hitlănșugure* (V, 39r/12 —13), *hitlenșugurile* (V, 48v/6).

Cînd precedă diftongul *ea*, iar în silaba următoare se găsește vocala *e*, *ș* și *j* sînt, în cele mai multe apariții, duri : *deșarte* (XV, 116r/8), *greșalele* (Ib, 2r/10—11, XII, 104r/10), *șapte* (III, 12v/16, XI, 93r/2—3), *șapteasprădzeace* (Ib, 5r/1—2), *șarpele* (XV, 121v/9), *șase* (Ib, 3r/16, IV, 17r/2); *slujaște* (III, 15r/17). Exemplele în care *ș* este rostit moale sînt, în ansamblu, mult mai puțin numeroase : *șe(a)pte* (IV, 32r/2, 2), *șeaptedzeci* (V, 47v/2—3), *șede* (IV, 23v/8).

După *ș* în poziție „tare", *ea* se reduce la *a*, datorită rostirii dure a ricativei, în *așa* (Ia, 1r/14, III, 11v/1, IV, 17r/14 etc.), în *însetoșadză* III, 11v/13—14, V, 51v/10) și în *șarba* (IX, 93v/8, 97r/3).

Africata *č* este păstrată nedisimilată în *vecinicu* (IV, 35v/8). În *ciătăției* (scris : чѣтѣцїеи ; V, 46r/8) și *ciătățile* (scris : чѣтѣцилє ; XI, 90v/15—16), *ă* pare să fi provenit din *e* ca rezultat al durificării lui *č*. Dintr-un fonetism similar celor de mai sus a rezultat, prin transformarea lui *ă* protonic medial în *a*, *ceatatea* (scris : чататѣ ; Ia, 1r/5).

ğ etimologic este conservat în *încongiură* (XI, 96v/1), *să încungiure* (IV, 23r/13). În cuvintele în care provine din *j* + *o*, *u* sau *d* + *i̯o*, *i̯u* latini, africata, specifică textelor nordice, alternează cu fricativa *j* : *agiunătorii* (V, 52v/5), *agiută* (IV, 33r/8), *agiutoriu* (III, 14v/17—18), *badgiocură* (V, 52r/11), *giosu* (IV, 26r/3), *giudecătoriu* (IV, 29r/5), *giunghe* (V, 39v/15), *giura* (VI, 61v/13), dar *ajunsu* (VII, 64r/8), *batjocură* (VII, 66v/13—14), *jos* (XIV, 111v/4), *judece* (V, 37v/10), *județ* (XIV, 110r/10).

---

[58] Vezi Gheție—Mareș, GD, p. 175.

[59] Vezi Gheție, BD, p. 224, 236, 250.

[60] Potrivit atestărilor din ALR, I (h. 1180, punctele 782, 798, 825, 840, 842), *sarpe* apare astăzi în nordul județului Argeș, iar *sérpe* în jumătatea nordică a Olteniei.

[61] Vezi M. Sala, *În legătură cu originea sufixului -șug*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, p. 762—764.

ń este de regulă vocalizat în cuvintele de origine latină sau slavă: *dentii* (VII, 64v/10, XII, 99r/1—2), *dintîi* (XII, 102r/4), *pustie* (III, 11v/8), *să vie* (XII, 104r/5), dar *dintîni* (scris: ди·ѣтѫ·ѣ; VII, 64v/16—17), *dintîniu* (scris: дии'ть·ѣю; IV, 36r/7) și *să (se) vinie* (scris: кї·ѣє; XV, 119r/6, 9) conservă încă fonetismul etimologic. În cadrul formelor de plural ale substantivului *an*, *an(i)* (V, 38r/7, 10, 51r/2, 4, XI, 90v/10) alternează cu *ai* (XI, 90r/7, XII, 107v/13, 14; vezi și *ailor* XII, 107v/12).

l' a fost vocalizat în *uita* (XI, 92v/10), dar se păstrează, din rațiuni morfologice, în forma de plural a adjectivului *gol*: *goli* (V, 55r/2). *Feliurile* (V, 42v/13—14) atestă rostirea moale a lui *l*.

Laringale

h etimologic este păstrat totdeauna în *hicleanul(u)* (XII, 104r/14—15, XV, 121v/4—5), *hiclenșugu* (XV, 116r/14—15), *marhă* (IV, 28v/12), *prahul* (V, 39r/6), *vihor* (VI, 58v/13, XI, 92r/11). El alternează cu fricativa *f* doar în unele cuvinte din familia substantivului *poftă*: *pohtă* (V, 48v/5), *pohtele* (V, 48v/5, XIV, 111r/22), dar *poftești* (XII, 100r/3—4,5).

Grupuri de consoane

Grupul *mp* a fost conservat în *rumpe* (V, 45r/8).

În *(îm)protiva* (IV, 34r/10, V, 37v/11), grupul consonantic *pr* a fost păstrat nemetatezat, ca în etimon.

ps a fost redus la *s*, prin asimilare, în *săltiri* (XI, 96v/3).

În cuvintele de origine slavonă, *sv* nu este niciodată concurat de *sf* în cuvintele *osvetit* (VI, 60v/10), *svăditorii* (IV, 28v/3), *svetnicii* (IV, 28v/1), *sviești* (III, 14v/15) și *svredel* (V, 39v/13). Grupul *sv* alternează cu *sf* în *(prea)sfînt* și *sfîrșit*: *preasvînta* (IV, 18r/10, 19v/12), *svîntul* (VI, 62v/14), *svîntului* (III, 11r/3, VI, 63r/7), dar *preasfînta* (IV, 16v/14, 32r/12), *sfînt* (IV, 18r/2, IX, 78r/5); *svîrșitul* (V, 47v/6), dar *sfîrșitul* (XI, 92r/7). Grupul *sf* este singurul atestat în *sfințească-se* (XII, 104r/4), *sfinție* (XII, 103r/13), *sfințitoriu* (XI, 91r/7), *sfitocu* (V, 42r/13), *se-au sfîrșitu* (V, 38r/7). În *desveace* (Ia, 1r/16—17), *sv* a apărut, prin hipercorectitudine, în loc de *sf*.

st din *postnicii* (V, 44r/3—4) a fost redus într-un exemplu la *s*: *posnicii* (V, 52v/5).

Grupul *tl*, etimologic, este păstrat în majoritatea atestărilor cuvintelor *viclean* și *vicleșug*: *hitleană* (V, 55r/5), *hitleni* (V, 44v/12); *hetlănșug* (V, 43v/2), *hitlănșugure* (V, 39r/12—13), *hitlenșugurile* (V, 48v/6). Formele *hicleani* (XV, 121v/2), *hicleanul(u)* (XII, 104r/14—15, XV, 122v/5) și *hiclenșugu* (XV, 116r/14—15) atestă însă transformarea lui *tl* în *cl*.

În *praznic(ul)* (X, 79v/2, XI, 97v/16), *praznice(le)* (II, 10v/2—3, III, 12v/15) și *să praznuiască* (VII, 64r/4—5), *z* provine din *zd*. Fonetismul etimologic a fost atestat o singură dată în *prazdnicele* (Ib, 6r/15).

Tot o singură atestare, de asemenea în forma apropiată de etimon, are grupul *zv* în *trezvitului* (XV, 119v/17).

MORFOLOGIA

Substantivul

Genul. Substantivul *veac* are cel mai adesea formă de plural specifică genului masculin, foarte frecventă în majoritatea scrierilor românești din secolul al XVI-lea[1]: *ve(a)ci* (V, 50r/7, VI, 63r/8, XIV, 111r/11, XV, 120r/2—3 etc.) Pluralul *veacure* (XII, 102v/2—3), caracteristic pentru genul neutru, are, în *Codicele Sturdzan*, o singură atestare.

Potrivit formei adjectivelor pronominale care îl însoțesc, *slugă* este totdeauna de genul feminin: *alte slugi* (XI, 92v/18), *slugile sale* (III, 15r/15—16), *toate slugile* (XI, 92v/6—7, 93v/11, 94r/5, 94v/20)[2]. În același gen se încadrează *grăunță* (*o grăunțe* VI, 59r/7) și *pustie* (III, 11v/8), ale căror forme nu sînt concurate niciodată în miscelaneu de *grăunț*, respectiv de *pustiu*.

Substantivul *stîlp* aparținea, după cum indică formele *stîlpurele* (IV, 24r/7) și *stîlpurile* (IV, 24r/7—8), genului neutru [3].

Numărul. O serie de substantive masculine păstrează la singular terminația etimologică: *berbeace* (IX, 78r/12), *copaciu* (IV, 24r/6), *oaspe* (IX, 77r/9, 12, 78v/3, 80r/10), *priere* (Ib, 5r/1).

Forma etimologică este singura întîlnită și în cazul unor substantive feminine precum *arame* (XIV, 114v/3), *grîndine* (II, 10v/14), *marmure* (VI, 58r/6), *secere* (V, 39v/10)[4]. Substantivul *peșteră*, înregistrat o singură dată, sub forma de plural *peșteri* (III, 11v/9), avea și el, foarte probabil, la singular forma *peștere*, generală în textele contemporane *Codicelui Sturdzan*[5].

În cazul cîtorva substantive feminine, desinența *-e* apare în contexte ce par să indice o motivație fonetică a mofificării lui *-ă*: *grăunț* (VI, 59r/7), *pocăințe* (V, 38r/14, 43r/15; cf. *pocăință* IV, 31r/14-31v/1, XIII, 108v/7—8) și *troițe* (IV, 19v/3, V, 56r/10; cf. *troiță* XI, 91r/4, 95v/14), datorită rostirii moi a lui *ț*, respectiv *grije* (Ib, 8r/4, 9r/3, V, 48v/1), datorită timbrului moale al fricativei *j*.

Desinența etimologică *-e* este înlocuită totdeauna de *-i* în *laturi* (*de o laturi* V, 40v/4, *de(-)altă laturi* V, 40v/6—7, 10) [6].

În paradigma substantivului *năpastă*, forma etimologică de singular *năpasti* [7] (XV, 120v/9, 18) alternează cu cea analogică *năpaste* (XII, 104r/13, XV, 121r/4) (forma literară actuală nu este înregistrată în epocă). O alternanță similară se constată în flexiunea substantivului *soră*, *soru* (VII, 57v/7) apărînd în același text cu forma literară actuală, *sora* (VI, 58r/5).

La plural, substantivul masculin *giude* conservă forma *giudeci* (IV, 28v/7—8), iar *tătar* are forma *tătarîi* (VI, 57r/11).

---

[1] Densusianu, HLR, II, p. 104.

[2] Pentru genul acestui substantiv în epocă, vezi *ibidem*, p. 143; Rosetti, ILR, p. 487; Rosetti, Cazacu, Onu, ILRL, p. 72.

[3] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 143.

[4] Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 141—142; Rosetti, ILR, p. 417.

[5] Densusianu, HLR, II, p. 142; cf. Rosetti, ILR, p. 288, 331.

[6] Cf. Densusianu, HLR, II, p. 84, unde *laturi* este considerat un simplu fonetism datorat închiderii lui *-e* la *-i*.

[7] Rosetti, ILR, p. 289; cf. Densusianu, HLR, II, p. 154.

Pluralul lui *mînă* este, în unele scrieri din miscelaneu, cel etimologic, *mînu* (*mînule* XI, 92r/16, *mî(n)ru(le)* Ib, 3r/8, 8v/12—13, XV, 117r/17), în vreme ce în altele este înregistrată doar forma analogică: *mî(i)ni(le)* (III, 12v/12—13, IV, 32r/14—32v/1, V, 47r/7)[8].

Substantivele feminine terminate la nominativ singular în *-e* formează pluralul în *-i*, ca și în limba literară actuală: *beţiile* (XIV, 112r/12), *flori* (V, 47v/9), *muieri* (IV, 22v/14), *oşti* (VI, 57r/7), *pasări* (Ib, 5r/5; vezi și *paseri* V, 41v/3) etc. *Cearere* are însă, alături de forma de plural normală, *cearери* (XII, 105v/12, 14), și o formă identică cu singularul: *cearere* (XII, 106r/1).

Plurale identice cu cele actuale sînt consemnate la o serie de substantive cu desinenţa de nominativ singular *-ă*: *aripi* (IV, 17r/2), *ceteri* (V, 49v/10), *făgăduiturile* (XII, 105v/1—2), *guri* (Ib, 4r/5), *măgurile* (V, 42r/6), *vrăjile* (XIV, 115r/3). *Fiară*, *lacrimă* și *piatră* au pluralele *f(i)eri* (IV, 26r/9, V, 41v/3), *lacrămi* (Ib, 6v/1, VI, 62r/12, XI, 96v/20) și *p(i)etri* (V, 47v/14, IX, 80r/18, XI, 92v/21)[9], iar *comoară*, *ocară* și *pîră*, pluralele *comoarăle* (V, 46r/2, 9; cf. *comorile* XIV, 113r/13), *ocărîle* (III, 15r/11) și *pîrăle* (XIV, 112r/14—15)[10]. În cazul lui *slugă*, pluralului majoritar *slugi(le)* (III, 15r/15—16, V, 37v/1—2, XI, 92v/18 etc.) i se alătură *sluge* (*slu[ge]lor* XI, 91r/18—19), iar în cazul lui *ispită*, alături de *ispite(le)* (XV, 120v/17, 13) apare o dată *ispiti* (XV, 120v/12—13).

Alte substantive feminine care au desinenţa de singular *-ă* formează, potrivit normei epocii[11], pluralul în *-e*, nu în *-i*, ca astăzi: *legătu[re]le* (XI, 92r/15—16), *omide* (Ia, 1v/19), *porînceale(le)* (XII, 99r/2, 105r/11), *sarcine* (III, 11r/15), *săgete* (V, 39v/11—12), *talpe* (V, 55v/9), *tocmealele* (XII, 98r/7—8).

Cele mai multe substantive neutre păstrează la plural vechea desinenţă *-ure*: *bisorure* (V, 47v/12), *cerîure* (IV, 18v/11, XV, 117r/7), *danţurele* (XIV, 112r/11—12), *lucrure(le)* (XII, 98v/11, XIV, 113r/23), *pature* (IV, 22v/12), *rodure* (V, 47v/8), *trupurele* (Ib, 5r/8—9), *unghiurele* (IV, 23r/12—13)[12], *vînture* (V, 43r/7—8) etc. Pluralele în *-uri*, mult mai puţin numeroase, sînt foarte rar neconcurate de cele în *-ure*: *chipurile* (V, 39v/14, 55v/11), *eresurile* (XIV, 115r/1), *feliurile* (V, 42v/13—14), *geruri* (Ia, 1v/17—18), cel mai adesea ele alternînd cu formele majoritare în text și în epocă[13]: *ceasurile* (III, 11r/5—6, V, 41v/12—13) ~ *ceasurele* (V, 53v/4—5), *darurile* (V, 45r/14, 46r/13) ~ *darure(le)* (III, 11r/16, V, 46r/9, 56v/6—7), *duhurile* (V, 53v/4, XI, 97r/10) ~ *duhurele* (XI, 94v/17, 95r/5, 14—15), *furtuşagurile* (XIV, 115r/4—5) ~ *furtuşagure* (III, 12v/8), *glasurile* (XIV, 114v/21) ~ *glasure* (V, 39r/15), *hitlenşugurile* (V, 48v/6) ~ *hitlănşugure* (V, 39r/12—13), *năravurile* (XIV, 114v/14, 16) ~ *năravure* (XIV, 112r/2), *posturile* (IV, 28v/6, V, 50r/12) ~ *posturele* (Ib, 6r/16), *stîlpurile* (IV, 24r/7—8) ~ *stîlpurele* (IV, 24r/7).

Unele substantive abstracte, posibil de încadrat în clasa *singularia tantum*, sînt atestate și cu forme de plural; ne referim atît la *pacile* (V,

---

[8] Densusianu, HLR, II, p. 147; Rosetti, ILR, p. 488.

[9] Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 152; Rosetti, ILR, p. 490.

[10] Rosetti, ILR, p. 490.

[11] Densusianu, HLR, II, p. 151; Rosetti, ILR, p. 490.

[12] Dovadă a frecvenţei formelor în *-ure* în norma epocii, ultimul cuvînt citat fusese scris iniţial *unghiurile*.

[13] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 160—161; Rosetti, ILR, p. 491; Rosetti, Cazacu, Onu, ILRL, p. 36.

52r/3), cunoscut și din alte scrieri vechi românești[14], cît și la *frîmseţile* (XI, 91v/1), *odihneale* (III, 14r/3—4), *trufele* (XIV, 114v/17).

În cîteva exemple, în formele de plural nu s-au produs alternanţele vocalice: *caile* (IX, 77r/11), *murmîntele* (Ib, 5r/10—11), *pacile* (V, 52r/3), *pasări* (Ib, 5r/5; cf. *paseri* V, 41v/3), *talpe* (V, 55v/9) sau cele consonantice: *evanghelisti* (XII, 106v/11). Acestea sînt în schimb consemnate în *cetăţi* (Ib, 9r/10), *ocărîle* (III, 15r/11), *săltiri* (XI, 96v/3), *strîmbătăţi* (III, 12r/14) etc. În *patriarşii* (Ia, 1r/10, IV, 27r/6—7, 28v/8), transformarea lui *h* în *ş* este un fenomen de origine slavă[15].

Declinarea. Forma flexionară *frate(le)* (IV, 21r/12, V, 49r/6, VI, 59r/11 etc.) nu intră niciodată în alternanţă cu *frăţîne(le)*[16], iar în paradigma substantivului *tată*, alături de *tatălui*, majoritar (III, 12r/12, VI, 63r/7, XI, 91r/4 etc.), este înregistrat o singură dată *tătîne* (*tătîne-său* XI, 90v/16—17).

Substantivele proprii masculine nume de persoană terminate în consoană sau în vocală diferită de *-a* formează genitiv-dativul cu ajutorul articolului hotărît proclitic *lu(i)* : *lui Avram* (IX, 77r/12—13), *lui Costantin* (X, 79r/15), *lui Isacu* (IX, 77r/15), *lu Muisi* (IV, 33v/13), *lu(i) Sisin* (VI, 59r/8, 61v/8) etc. Același mod de flexiune au substantivul *Dumnezeu*: *lu(i) Dumne(d)zeu* (IV, 16r/10, VI, 60r/1, XIV, 113v/9 etc.)[17], numele lunilor: *lui brumariu* (XI, 90v/4—5), *lui cuptoriu* (XI, 97v/15), *lui priere* (Ib, 5r/1) și, într-un context susceptibil de mai multe interpretări, substantivul comun *evanghelist*: *lui ievanghelistu Ioan bogoslov* (IV, 50v/13—14)[18].

La genitiv-dativ singular, substantivele *mumă* și *soră* au formele *mîni-*, respectiv *surori-*, urmate totdeauna de adjective pronominale posesive: *mîni-sa* (VI, 61v/2), *mîni-ta* (VI, 61r/13), *surori-me* (VI, 61r/6), iar *maică* are, la același caz, forma *maicei* (IV, 36v/4).

Substantivele feminine cu desinenţă *-ă* sau *-e* au la genitiv-dativul articulat terminaţiile *-eei* sau *-iei*, rezultate din adăugarea formei articolului (*-ei*) la desinenţa cazuală specifică: *aspideei* (V, 55v/2—3), *caseei* (IX, 78v/18), *feţeei* (V, 43r/5), *odihnealeei* (V, 47r/9); *lumiei* (V, 45v/5), *scripturiei* (V, 38r/15), *vieţiei* (III, 15v/2); *cetăţiei* (V, 56v/8), *lumiei* (IV, 16v/7), *morţiei* (V, 40r/1), *rugăciuniei* (XI, 96v/5—6) etc. Tot în *-eei* fac genitiv-dativul substantivele feminine cu singularul terminat în *-ie*: *domnieei* (XI, 94r/15), *împărăţi*[*ee*]*i* (XI, 93v/11—12); vezi și *Marieei* (XI, 91r/15).

În *rugăciuneei* (XI, 92r/7), *-eei* a apărut, probabil, prin hipercorectitudine, iar în *feaţiei* (IX, 80r/2) transformarea desinenţei *e* în *i* se datorește poziţiei mediale a vocalei.

Formele de genitiv-dativ articulat în *-eei* sau *-iei* sînt concurate rar de formele ce presupun contragerea desinenţei și a inițialei articolului hotărît: *slavei* (V, 46r/11), *svintei* (XI, 97v/14); *împărăţiei* (V, 46r/2, 47v/14—15, 56v/11)[19].

---

[14] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 159.

[15] *Ibidem*, p. 146; Rosetti, ILR, p. 488.

[16] În *Codicele Sturdzan* nu este atestată forma de genitiv-dativ a substantivului *frate*.

[17] Forme de tipul *domne(d)zeului* (XI, 90v/14, XII, 99v/4—5) sînt înregistrate de regulă atunci cînd substantivul desemnează o divinitate acceptată de o singură persoană sau de un anumit grup. Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 175—176.

[18] Credem că antepunerea articolului hotărît se datorează, în acest caz, considerării sintagmei *ievanghelistu Ioan bogoslov* ca o singură unitate lexicală, similară unui nume propriu.

[19] Pentru terminaţiile genitiv-dativului singular feminin în textele epocii, vezi Densusianu, HLR, II, p. 154—155; Rosetti, ILR, p. 489—490; Paula Diaconescu, *Structură și evoluţie în morfologia substantivului românesc*, București, 1970, p. 214—215.

În cîteva contexte, ca și în alte texte vechi românești [20], în locul genitivului sau al dativului apar construcții prepoziționale cu *a*: *duminecea* a *toți* **sfinții** (IV, 36v/11), *întru știrea* a *toate* **limbile** (XIV, 110r/8—9), *către* [21]: *grăi* **către oamini** (XI, 91r/2—3), *zice trupul* **către sufletul** (XIV, 113v/13—14), *de*: *ceasului* **de moarte** (V, 39v/6—7), *în vîrhul muntelui* **de Sinaie** (XII, 99r/12—13) sau *la*: *spunea* **la împăratulu** (XI, 91r/12), **la Buldur Necola** *au dat* (XIV, 115r/16).

Vocativul singular masculin în *-e*, etimologic: *doamne* (III, 13r/16, IX, 78v/8), *împărate* (XI, 90r/10). *Mihaile* (IV, 29r/4), *ome* (V, 38r/16, 39r/7) etc., alternează cu cel în *-le*, analogic, puțin frecvent în ansamblu: *iadule* (XI, 94v/7), *rugule* (VI, 60r/1—2), și îndeosebi cu formele identice cu nominativul, articulat: *fătul (miеu)* (IX, 80v/6—7), *gîntul (meu)* (V, 37r/8) sau nu: *cîne* (XI, 96r/5), *împărat* (IV, 35v/8), *crăjitoriu* (XI, 96r/5). În cazul substantivelor feminine, formele specifice, în *-o*: *soro* (VI, 58v/3, 9—10), au o pondere nesemnificativă în raport cu formele identice cu nominativul, nearticulat: *dzi* (XIII, 109r/16), *lumină* (IV, 29v/15), *sfîntă* (XI, 92v/9); *despuitoare* (IV, 19r/8), *născătoare* (XIII, 109r/3—4), *roditoare* (IV, 29v/11), *salce* (VI, 59v/7) sau articulat: *maica* (V, 46v/10, 47r/2), *sluga* (XI, 94v/7—8), *șarba* (XI, 93v/8) etc.

La plural masculin, formelor identice cu nominativul, curente în textele scrise în secolul al XVI-lea [22]: *frați* (XV, 115v/1), *giurători* (I b, 5v/16), *mișei* (XI, 95r/11); *fii⟨i⟩* (I a, 1v/2), *îngerii* (IV, 35r/1), *oamenii* (IV, 35v/10), *soții* (V, 37r/7), li se alătură acelea identice cu dativul, specifice, în epocă, sudului Dacoromaniei [23]: *fraților* (III, 11r/5, V, 37r/7), *neînțelepților* (I b, 2v/4), *oamenilor* (II, 10v/1—2), *păcătoșilor* (IV, 29r/1), *păgubitorilor* (I b, 5v/10—11) etc.

Sub presiunea originalului, trei substantive păstrează, în *Codicele Sturdzan*, desinențele slavone: *dentru Necheiu* (I b, 9v/16), [*Sedra*]*hom* (VIII, 76r/1) și *Misahom* (VIII, 76r/1).

Articolul

Articolul hotărît (propriu-zis). Articolul enclitic masculin este consemnat în majoritatea situațiilor la formele de singular ale substantivelor: *agiutoriul* (XV, 120v/19), *chinul* (XIV, 114r/11), *gunoiul* (V, 55r/10), *numărul* (XII, 107v/12), *sfîrșitul* (XI, 92r/7), *vecinul* (IV, 22r/9—10) etc. El lipsește însă în **domnu** *Isus Hristos* (XV, 116r/1), **moșu** *nostru* (IV, 19r/10—11), în ambele exemple valoarea lui *-l* fiind preluată de vocala de legătură *u* [24].

Articolul hotărît enclitic, masculin sau feminin, este absent de asemenea dintr-un context de tipul **tată**-*tău* și **mumă**-*ta* (XII, 99v/9—10), unde, după cum indică și formele de genitiv-dativ **tătîne**-*său* (XI, 90v/16—17), ai **surori**-*me* (VI, 61r/6), **mîni**-*sa* (VI, 61v/2) sau **mîni**-*ta* (VI, 61r/13), ne aflăm în prezența unor indicii de constituire a așa-numitului „gen personal".

---

[20] Rosetti, ILR, p. 491—492; Paula Diaconescu, *op. cit.*, p. 258.

[21] Construcțiile cu *către*, echivalente semantic cu dativul, apar după verbele *a zice* sau *a grăi*.

[22] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 145; Rosetti, ILR, p. 488; Candrea, PS, I, p. CLXXIX.

[23] Vezi Gh. Chivu, *Observații asupra vocativului în* **-lor** *în secolul al XVI-lea*, în SCL, XXXI, 1980, nr. 3, p. 285—295.

[24] Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 168—169; Rosetti, ILR, p. 494.

Substantivele precedate de adjectivul pronominal *tot* sînt și ele uneori nearticulate : *în toate* **dzile** (III, 11r/7, 14v/7, 11, V, 38v/1), *mainte de toate* **veacure** (XII, 102v/2—3); cf. *în toate* **ceasurile** (III, 11v/12), *în toate* **chipurile** (V, 39v/13—14), *den toate* **încheieturile** (V, 38v/5—6), *prin toate* **satele** (XI, 90v/14—15) etc. De asemenea, în exemplul *curat sufletul ei* (XI, 97v/12) adjectivul antepus nu este însoțit de articol.

Articolul hotărît propriu-zis apare însă frecvent în contexte în care limba română literară contemporană recomandă utilizarea formelor nearticulate. Avem în vedere în primul rînd adjectivele precedate de articolul adjectival *cela* : *chinul cela* **marele** (XIV, 114v/4—5), *soția ta ceaea* **iubita** (XIV, 113r/13—14), *năravurile trupului⟨i⟩ ceal⟨ea⟩* **realele** (XIV, 114v/16—17) etc. Ne referim însă și la articularea concomitentă a adjectivului și a substantivului, indiferent dacă primul dintre acestea este antepus : **marele patriarhul** *Ioan Zlataust* (V, 49r/2—3), **hicleanul(u) vrăjmașul(u)** (XV, 121v/4—5, 122r/4) sau postpus : *în* **tatăl putearnicul** (XII, 102r/7—8), **pînrea** *noastră* **sățioasa** (XV, 119v/8—9).

Articolul hotărît proclitic utilizat în flexiunea numelor proprii de persoană masculine și a cîtorva substantive comune aparținînd aceluiași gen [25], terminate toate în consoană sau în altă vocală decît *-a*, are formele *lu* (II, 10v/4, III, 11r/11, IV, 16r/7, V, 40v/7, VI, 59v/6 etc.) și *lui* (Ib, 5r/1, IV, 16v/14, VI, 61v/8, IX, 77r/12, XIII, 109r/3 etc.).

Două substantive feminine aflate în genitiv-dativ sînt și ele precedate de articol hotărît : *ispitele sîntu ale* **ei** *noastre* **credințe** (XV 120v/13—15), *multul a* **loru** *meale* **lacrămi** (XIII, 109r/13—14), *Codicele, Sturdzan* alăturîndu-se astfel rarelor izvoare care conservă acest arhaism morfologic [26].

Articolul posesiv-genitival este, de regulă, variabil în textele popii Grigorie și în cele două versiuni ale *Omiliei la Paști* : *al* (Ib, 4r/10, IV, 31v/8, VI, 61v/9, X, 79v/14), *a* (XIII, 109r/7, XV, 119v/14); *ai* (V, 40v/7, VI, 57r/10, VII, 65r/14); *ale* (Ib, 2v/2, III, 12v/15, V, 47r/6, XI, 92v/18, XV, 118v/13 etc.) Forma invariabilă *a*, specifică textelor scrise sau copiate în jumătatea de nord a Dacoromaniei [27], apare în primul rînd în textele nord-hunedorene (în alternanță însă cu formele variabile), dar poate fi întîlnită și în *Legenda Sfintei Vineri* sau în *Fragmentul liturgic* : *a* (m. și n. sg. III, 13v/2, IV, 16r/12, XI, 95v/8; m. și n. pl. III, 11r/8, V, 41r/14).

Se constată de asemenea că, în *Codicele Sturdzan*, articolul posesiv-genitival este totdeauna variabil înaintea numeralelor ordinale, în vreme ce formele invariabile apar doar înaintea unui adjectiv sau pronume posesiv, respectiv înaintea unui substantiv sau pronume în genitiv.

Articolul demonstrativ-adjectival este așezat, de regulă, conform topicii normale, între un substantiv și un adjectiv : *fiiu lui* **cel** *sfînt* (XII, 101v/6), *bunătatea ei* **ceaea** *deșarta* (XIV, 111v/8—9), *fii⟨i⟩ mei* **cei** *preaiubiții* (III, 12r/5), *muncile* **cele** *marile* (IV, 29r/5—6). El precedă însă și adjective, pe care le substantivizează : **cei**a *înturecații* (XV, 117r/2), nu-

---

[25] Vezi pentru exemple, *supra*, p. 176.

[26] Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 174—175; Rosetti, ILR, p. 495. Ovid Densusianu leagă fenomenul de procliza adjectivului pronominal posesiv. Cf. I. Coteanu, *Morfologia numelui în protoromână (Româna comună)*, București, 1969, p. 120, unde se consideră că *lor* se grupează cu adjectivul pronominal posesiv, formînd, împreună cu articolul posesiv genitival, genitiv-dativul respectivului adjectiv.

[27] Densusianu, HLR, II, p. 169; Rosetti, ILR, p. 496—497; Gheție—Mareș, GD, p 234; Gheție, BD, p. 264—267.

merale ordinale: **cela** *dentîi* (VII, 64v/10), **ceia** *dentîi* (VII, 65r/14) sau cardinale: **ceale** *zeace cuvente* (XII, 99r/14). Într-un exemplu el este plasat chiar înaintea substantivului, putînd fi confundat, de aceea, cu adjectivul pronominal demonstrativ: **ceii** *feate preacurate* (Ib, 2v/11).

Articolul demonstrativ-adjectival are, la singular masculin, ca și în alte texte din epocă[28], deopotrivă formele *cel* și *cela*: *patriarhul* **cel** *mare* (Ia, 1r/15–16), *marele giudeț* **cela** *înfricatul* (V, 38r/8–9), dar singularul feminin este totdeauna *ce(a)ea*: *iubirea oamenîlor* **ceea** *deșarta* (III, 13r/13), *bunătatea ei* **ceaea** *deșarta* (XIV, 111v/8–9). La plural, în schimb, masculinul are doar forma *ceia*: *viermii* **ceia** *neadormiții* (Ib, 3v/7–8), **ceia** *înturecații* (XV, 117r/2), în timp ce la feminin apare atît *ce(a)le*: *muncile* **ce(a)le** *mari(le)* (IV, 22v/2, 29r/5–6), *păcatele mele* **cele** *relele* (V, 38r/2–3), cît și *cealea*: *veseliile* **cealea** *marile* (XIV, 113r/11–12), *greșalele voastre* **cealea** *multele* (Ib, 2r/10–11).

După cum se poate observa din exemplele anterioare, și în *Codicele Sturdzan* formele fără *-a* deictic precedă de obicei adjective nearticulate, iar cele cu *-a* adjective articulate[29]. Excepțiile, puțin numeroase, pot fi constatate doar în contextele: *munca* **ceea** *mare* (IV, 29r/3), *muncile* **cele** *marile* (IV, 29r/5–6) și *păcatele mele* **cele** *relele* (V, 38r/2–3), în care *ceea* este urmat de un adjectiv nearticulat, iar *cele* de adjective articulate.

Dintre formele flexionare ale articolului posesiv-genitival se remarcă, la genitiv-dativul singular, masculinul identic cu nominativ-acuzativul: *moartea Fiiului* **cel** *sfînt* (XII, 101v/15–102r/1), *despuitoare Fiiului tău* **cela** *blagoslovitul* (IV, 19r/8–9) și femininul etimologic: **ceii** *feate preacurate* (Ib, 2v/11).

Articolul nehotărît are la singular masculin, alături de forma majoritară *un* (III, 13r/14, VI, 60r/13, XI, 92r/11, XII, 103v/6 etc.), și două forme apărute în fonetică sintactică, *um*: **um** *părinte* (X, 79r/13), respectiv *u-*: **u-***mpărat* (XI, 90v/19)[30]. Articolul pentru feminin singular este totdeauna *o* (Ib, 4v/16, III, 13r/10, IV, 31v/3, VI, 59r/7, XI, 90v/17 etc.), iar la plural *nește* (Ib, 5r/9, IV, 23v/7 etc.) alternează cu *niște* (Ib, 5r/4–5).

Adjectivul

Numărul. *Gol* are, potrivit normei epocii[31], pluralul *goli* (V, 55r/2), dar *dulce* și *mare* sînt înregistrate, la același număr, sub formele *dulci* (III, 11r/16), respectiv *mari* (Ib, 4r/2, II, 10v/3, IV, 22v/2, 29r/6, V, 52r/12). În schimb *netare* are la plural aceeași formă ca la singular: **netare** *semu noi oamerii* (XV, 120v/10).

Grade de comparație. Comparativul de superioritate, construit ca și în limba română actuală cu adverbul *mai*, este legat de complementul de mod comparativ prin *decît*: **mai luminosu** *de șapte ori* **decît soarele** (IV, 18v/3–5), dar mai ales prin *de*: **mai luminate de soarele** (V, 47v/1), **mai frumoasă** *față* **de aceasta** *n-am vădzut* (XI, 91v/4–5).

---

[28] Densusianu, HLR, II, p. 170; Rosetti, ILR, p. 497.

[29] Vezi lucrările citate în nota anterioară.

[30] Facem abstracție de situațiile în care forma *u* se datorează, foarte probabil, omiterii slovei corespunzătoare consoanei *n* (vezi, printre alte atestări, III, 13v/11, V, 42r/13, VI, 60v/4, IX, 77v/5). Cf. Rosetti, ILR, p. 495, unde se afirmă că, în secolul al XVI-lea, articolul nehotărît avea și forma *u*.

[31] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 167; Rosetti, ILR, p. 493.

Superlativul absolut este construit cu adverbele *foarte, mult* sau *nespus*, plasate atît înaintea adjectivului: *un zmeu* **foarte mare** (XI, 94v/15—16), **multu milostiv** *Domnul* (XIII, 109v/7—8), cît și după acesta: *o piatră* **mare foarte** (XI, 92r/12).

În cîteva contexte, valoarea de superlativ este redată însă prin mijloace lexicale. Avem în vedere sintagme de tipul **cealea între cealea** *bucurii și veselii* (XIV, 111r/9—10), *mîncările* **cealea între cealea** (XIV, 113r/9—10) sau *toate* **muncile muncilor** (XIV, 112v/16—17), **domnedzeul domnedzeilor** (XI, 91r/7—8) și cîteva derivate cu *prea*: *fii⟨i⟩ mei ceia* **preaiubiții** (III, 12r/5), *frații mei* **preaiubiți** (III, 15v/2—3) [32]. O valoare similară au unele locuțiuni adjectivale: *dureare* **fără seamă** (XIV, 112v/15), *urgie* **fără de măsură** (V, 44r/15—44v/1).

Pronumele

Pronumele personal. Formele neaccentuate de dativ și acuzativ, plasate aproape totdeauna după cuvinte terminate în vocală, apar, de regulă, fără *î-* protetic: *(-)i* (Ib, 2r/2, III, 14r/5, IV, 23v/10, V, 40r/3, XIV, 114r/13 etc.), *-l(u)* (III, 12v/14, IX, 80r/5, XI, 90r/5 etc.), *-m(i)* (Ib, 5v/6, III, 13r/8, V, 37r/10, IX, 78v/10 etc.), *(-)ți* (III, 14r/17, V, 38r/15, VI, 59r/12), *-ț(u)* (IV, 17v/3, VI, 61r/13). Procliza vocalei *î* este atestată o singură dată, în *Moartea lui Avram*: *Pravednicului Avram* **îi** *părea că dereptu elu se închină lemnul* (IX, 78r/6—8) [33].

Formele conjuncte sînt frecvent postpuse verbului în *Legenda Sfintei Vineri*, într-o topică diferită de aceea uzuală în limba literară actuală: *chema-***l** (XI, 90r/5), *da-***l**-*am* (XI, 90r/13), *da-***l**-*voiu* (XI, 96r/8); *plecа-***ne**-*vrem și închina-***ne**-*vrem* (XI, 94v/13—14); *chema-***o** (XI, 90r/6), *în*[*tre*]-*bă-***o** (XI, 94r/16—17).

La cazul dativ, formele mai noi, rare în epocă [34]: *li* (IV, 34r/10, 34v/2), *ni* (XV, 120v/11, 122r/9), alternează cu formele mai apropiate de etimon, mult mai frecvente: *ne* (V, 43v/4, VIII, 76r/11, XII, 100v/14), *vă* (Ib, 2v/15, II, 10v/1, XII, 107v/3 etc.), *-le* (Ib, 9r/16, IV, 25r/4, V, 45v/4 etc.), *(-)lă(-)* (V, 38v/1, XIV, 115r/7), ultima creată prin analogie cu *nă* [35].

Eu și *noi* au, la acuzativ, formele analogice *mă* (Ib, 3r/7, III, 15r/13, V, 37r/5, XI, 92r/5 etc.) și *ne* (IV, 31v/11, XII, 101r/11, XIII, 109r/8, XV, 120v/9), dar ultima formă citată este concurată, o singură dată, de *-nă* (XV, 120r/3), utilizat cu valoare reflexivă.

În *voia-ne* (XV, 120v/12), pronumele personal în dativ are valoare posesivă, iar în sintagma *ca și* **tu** (XI, 92v/13), forma de nominativ ia, ca în limba vorbită, locul celei de acuzativ.

Pronumele personal *îns* apare doar precedat de prepoziție, cu care este legat, de regulă, prin fonetică sintactică: *dentr-***îns** (XII, 107r/14—15), *dintr-***înse** (IV, 25r/14—25v/1), *într-***î⟨n⟩su** (IV, 30r/14), *într-***însa** (XI, 97r/15), *într-***însă** (Ia, 1r/17, V, 48r/1, XI, 90v/18), *într-***î⟨n⟩șii** (IV, 23v/10), *spr-***înșii** (IV, 29r/14). În *dînsu*, precedat el însuși de prepoziție: *de* **dinsu**

[32] Vezi și Rosetti, ILR, p. 294; cf. Densusianu, HLR, II, p. 362.

[33] Vezi, pentru cele mai vechi atestări ale formelor pronominale cu *î-* protetic, Ion Gheție, *Fragmentul Todorescu*, în TR, p. 309; I. Rizescu, *Contribuții la istoria pronumelor în limba română*, în SCL, XV, 1964, nr. 6, p. 749—753.

[34] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 181—182.

[35] Rosetti, ILR, p. 498.

(VII, 66r/18), sudura este, ca în toate textele epocii, completă. Datorită utilizării foarte frecvente în structură prepoziţională, *îns* are şi variantele fonetice *nînsu* (*cu* **nînsu** IX, 78r/10) şi *nuşii* (*cu* **nuşii** XIV, 113r/15) [36].

Pronumele de politeţe este înregistrat de două ori, sub formele *domniceі mele* (XI, 94r/15) şi *domnieloru voastre* (XV, 115v/2—3).

Pronumele (adjectivul) de întărire are formele *însuş(i)* (IV, 35r/12, V, 55v/1, XII, 103v/15, XV, 121v/15) şi *înşiş(i)* (IV, 26v/9, V, 52v/8, 56v/4). Valoare similară lui *înşişi* are forma *sineşi*, atestată în cadrul locuţiunii adjectivale *de sineş* (XIV, 113r/19).

Pronumele reflexiv. Formele neaccentuate de dativ, postpuse de obicei unor cuvinte terminate în vocală, nu au niciodată *î* protetic: *-ş(i)* (Ib, 4r/9, II, 10v/14, IV, 32r/14, VI, 61r/16, XI, 95r/3 etc.).

Dintre formele de acuzativ, *sine* se întrebuinţează, datorită modelului slavon [37], în locul pronumelui personal ori de cîte ori complementul pe care îl exprimă se identifică cu subiectul propoziţiei: *nu-l va priimi* **la senre** (Ib, 8r/8—9), *călugăriţele ... se-au datu* **pre sine** (IV, 28r/1—3), *înşiş să voru ucide* **pre sine** (V, 56v/4—5).

Pronumele (adjectivul) posesiv. La persoana 1 singular masculin, formele majoritare *mieu* (Ib, 2v/7, IV, 33r/12, V, 44r/8, IX, 77v/3, XI, 92r/5, XIII, 108v/10—11, XV, 118r/16 etc.) şi *miei* (Ib, 4r/2, V, 44v/5, IX, 79r/10 etc.) sînt concurate de *meu* (Ia, 1v/7, IV, 19v/11, V, 37v/11, VI, 59r/11 etc.), *miu* (Ib, 4v/5, V, 46v/12, XI, 91v/3) şi *mii* (V, 44r/10), mult mai puţin frecvente.

La persoana a 3-a, singular şi plural, adjectivul pronominal posesiv este folosit, ca în majoritatea textelor vechi româneşti, de obicei în legătură cu subiectul propoziţiei [38]: *cela ce nu-ş va lăsa lucrul* **său** (Ib, 4r/8—9), *cela ce slujaşte lu Dumnezeu dereptu sufletul* **seu** *în toate dzilele vieţiei* **sale** (III, 15r/17—15v/2), *ceie ce ... nu voru se înţeleagă binrele* **său** (XV, 117r/3—6); cf. *şi arhanghel ... cădzu însuşi pre faţa* **sa** (IV, 35r/11—13), *vor vede toţi oamenii faptele sale ... înaintea feţeei* **sale** (V, 43r/2—5). În consecinţă, formele de genitiv ale pronumelor personale de persoana a 3-a apar, ca atribute pronominale genitivale, în primul rînd pe lîngă substantive aflate în relaţie cu obiectul: *şi vădzuiu faptele* **lui** (III, 13v/13—14), *leapădă-se el de Dumnezeu şi de faţa* **lui** (II, 10v/7—8), *pridădiţii ceia ce-i scotu alţii de pre locurele* **loru** (V, 52r/5—7); cf. *rădică ochii* **ei** *cătră ceriu* (IV, 18v/6—7), *aceia pururе să spală de păcatele* **loru** (V, 53r/1—2). Diferenţa dintre valorile lui *său* şi *lui* iese mai mult în evidenţă cînd adjectivul posesiv şi pronumele personal apar în cadrul aceluiaşi context restrîns: *cruce o ţin în mînile* **sale**, *iară din rostul* **loru** *grăieşte diavolul* (III, 12v/12—14), *găteadze Dumnedzeu oameniloru* **sei** *ceia ce facu voie* **lui** (V, 54v/6—8).

La genitiv-dativ, *mea* are forma *me* în *surori*-**me** (VI, 61r/6), iar *ta* şi *sa* păstrează, atunci cînd urmează tot unui substantiv grad de rudenie, o formă identică cu nominativul: *mîni*-**ta** (VI, 61r/13), *mîni*-**sa** (V, 61v/2).

Pronumele (adjectivul) demonstrativ. Formele cu *a-* sînt majoritare atît în cazul pronumelor, cît şi în acela al adjectivelor pronominale demonstrative: *acel(a)* (III, 13r/16, V, 53v/9, XI, 95r/15, XII, 98r/6), *ace(a)*

[36] Cf. Densusianu, HLR, II, p. 109, unde se consideră că formele *cu nînsu* şi *cu nuşii* sînt sudate şi provin din lat. *cum ipso*; vezi şi Rosetti, ILR, p. 346, 457. Cf. Mariana Costinescu, *Codicele Voroneţean*, Bucureşti, 1981, p. 140.

[37] Densusianu, HLR, p. 185.

[38] Vezi şi Elena Berea, *Din istoria posesivului* **său-lui** *în limba română*, în SCL, XII, 1961, nr. 3, p. 324—325.

(XI, 90r/2, 93r/14, XV, 117r/8), *acei(a)* (IV, 23r/10, V, 51v/7—8, XIV, 110v/9), *ace(a)le* (III, 11r/14—15, IV, 21r/10, V, 39r/4); *acest(a)* (Ib, 8r/8, IV, 22r/14, IX, 80r/10, XII, 107r/15), *aceasta* (III, 13v/8, V, 46v/12, XI, 97r/13, XII, 107v/4), *aceşti* (XI, 96v/12), *acestea* (IV, 27v/13), faţă de *cel(u)* (IV, 24v/11, XI, 90r/5), *cela* (V, 37v/12, XIV, 111v/5), *ce(a)ea* (II, 10v/22, XIV, 113v/4), *cei(a)* (Ib, 8r/15, V, 56r/5, IX, 78r/19, XV, 116v/5), *ce(a)le(a)* (III, 14r/9, XII, 106v/14, XIV, 113v/11). Forma aferezată, mai puţin răspîndită, ca şi în alte scrieri româneşti din secolul al XIV-lea [39], este generală în pronumele relativ compus: *cel(a) ce* (Ib, 7v/1, II, 10v/6, IV, 19r/2, VII, 64v/13, XV, 117r/7), *ce(a)ea ce* (IV, 33v/8, V, 39r/8, XII, 101v/11), *ceia ce* (IV, 20v/14, V, 51r/14, VII, 65v/3, XI, 95r/12, XIV, 110r/16), *ceale(a) ce* (IV, 21r/9, XIV, 110v/16) etc.

Variantele fără *-a* deictic ale adjectivului pronominal demonstrativ sînt totdeauna antepuse substantivului: **acel** *ceas* (XI, 96v/2), (a)**cel**(u) *împărat* (XI, 91r/17—18, 91v/5, 93r/14, 94r/13), **acea** *cetate* (XI, 90r/2—3), **acei** *muncitori* (XI, 96v/1), **aceale** *sarcine* (III, 11r/14—15), **cel** *om* (XI, 90r/5); **acest** *cuvîntu* (Ib, 8r/8), **această** *carte* (Ib, 8v/1), **cestu** *oaspe* (IX, 77v/16—78r/1) etc.

Formele amplificate sînt plasate, ca în majoritatea scrierilor literare nordice [40], tot înaintea substantivelor: (a)**cela** *om(u)* (Ib, 7v/15, 9r/4—5, II, 10v/13, XI, 97v/3), **aceluia** *drac* (VI, 59r/2, 15), **aceia** *oameni* (IV, 23r/10), **acealea** *zile* (XI, 90r/2), **acesta** *om(u)* (IV, 22r/14, IX, 79r/2), (a)**ceasta** *lume* (III, 13v/8, V, 38r/10, XV, 117r/4) etc. Cazurile de postpunere a adjectivelor pronominale *(a)cela* şi *(a)cesta* sînt, în ansamblu, mult mai puţin numeroase: *svîntul* **acela** (VI, 62v/14), *locul* **cela** (V, 37v/11—12), *oamenii lui* **aceaia** (XI, 95r/21—95v/1); *oaspele* **acesta** (IX, 80r/10), *munca* **aceasta** (IV, 18r/12) etc.

Adjectivul pronominal demonstrativ de diferenţiere *alalt* este înregistrat şi el înaintea substantivului sub forma articulată de feminin: *alalta*: **alalta** *seară* (V, 37r/9).

Pronumele demonstrativ de apropiere are la nominativ-acuzativ plural doar forma *aceşte(a)* (III, 13r/3, IV, 26r/13, 28r/12 etc.), forma literară actuală, *aceşti*, fiind înregistrată doar ca adjectiv pronominal (XI, 96v/12). La acelaşi gen, număr şi caz, adjectivul pronominal demonstrativ de depărtare prezintă într-un singur context varianta *aceaia* (*oamenii lui* **aceaia** XI, 95r/21—95v/1), în restul manuscrisului fiind atestată forma curentă în româna literară: *acei(a)* (IV, 23r/10, XI, 96v/1).

La genitiv-dativ singular, adjectivul pronominal *(a)ceasta* are totdeauna forma etimologică *(a)ceştii* (XI, 96v/10, XII, 106r/2).

Pronumele (adjectivul) interogativ-relativ. *Care* este totdeuna variabil: *carele* (VI, 57r/5, XII, 98r/3—4), *carii* (IV, 20v/5), *carele* (XII, 98v/14—99r/1), *carile* (XIV, 114v/15), ultima formă citată fiind puţin utilizată în epocă [41].

Pronumele relativ *cine* apare într-un context în locul relativului *care*: *omul creştin iaste acela om* **cine** *în Hristos creade* (XII, 98r/5—6). În alte cîteva exemple *cine* are valoare de pronume nehotărît, fiind folosit, foarte probabil, în locul lui *cineşi* [42]: *alţii vor fi* **cine** *cum va fi fostu*

[39] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 186; I. Rizescu, în *Pravila ritorului Lucaci*, Bucureşti, 1971, p. 76.

[40] Densusianu, HLR, II, p. 186.

[41] Densusianu, HLR, II, p. 189; Rosetti, ILR, p. 500.

[42] În secolul al XVI-lea, *cine* cu valoare de pronume nehotărît este semnalat, în afara *Codicelui Sturdzan* şi *Codicelui Todorescu*, doar în *Palia de la Orăştie* (vezi Densusianu, HLR, II, p. 193).

(V, 45v/10—11), *pre toți ⟨va⟩ fi scriptură*, **cine** *cu ce au slujit* (V, 45v/11—13), *vor sta toți asemenele*, **cine** *cu faptele sale* (V, 41v/10—11), *vor sta* **cine** *cum au cîștigat* (XIV, 110v/11—12).

Pronumele relativ invariabil *de* apare de trei ori în același text, *Cugetări în ora morții: de altă laturi voru sta doi îngeri ai lu Hristos* **de** *vor aștepta de la tine* (V, 40v/6—8), *ară fi un voinicu de tre⟨i⟩dzeci de ani* **de** *ară prăvăli o piatră* (V, 51r/1—3), *u⟨n⟩ cin de seboru mare* **de** *voru fi călugării ceia ce se-au pocăitu* (V, 56r/3—5).

Pronumele (adjectivul) nehotărît. *Alt* este folosit, ca în multe alte texte românești vechi [43], atît ca adjectiv: *alt(u)* (IV, 18r/4, VI, 59v/14, XI, 94r/12), *altă* (Ib, 4v/13, V, 40v/6), *alți* (XI, 91r/9), *alte* (IV, 27v/11, XI, 92v/18), cît și ca pronume: *mîntu unii către* **alți** (III, 12v/7), *scoase Adam... și* **alți** *mulți* (XV, 121r/15—17), *nu cu irema se cugeți* **alte** (XV, 116v/3).

Pronumele și adjectivele pronominale *mult* și *tot* exprimă valoarea de genitiv prin forma de acuzativ precedată de prepoziția *a*: *da-voiu voao și altora* **a mulți** (IV, 36v/7—8), *părintele* **a tot** *ținutul* (XI, 97r/1—2), *împăratul* **a totu** *iaste* (XV, 122r/16—17), *învățătorul* **a toată** *lume* (V, 49r/3), *dumineca* **a toți** *sfinții* (IV, 36v/11), *știrea* **a toate** *limbile și* **a toată** *lumea* (XIV, 110r/8—9).

Cineși (V, 37v/6, 46r/14, XIV, 110r/13—14), înregistrat la nominativ-acuzativ și sub varianta *cenreși* (Ib, 4v/1), are la dativ forma *cuișI* (XV, 122v/11—12).

Adjectivul pronominal *fiece* nu este încă sudat, elementele lui componente fiind despărțite de prepoziție în sintagma **fie** *cu* **ce** *lucr[u]* (XI, 97r/21).

Pronumele *oarecare* este înregistrat doar sub forma *varece* (XIV, 112v/7, 8, 11).

Neștine, utilizat curent în epocă [44], apare doar în cele două variante ale *Omiliei la Paști*: *neștire* (VII, 63v/2, 8—9, 14, 64r/2, 7, 14, 64v/2, X, 79r/17, 79v/4, 9, 14).

Pronumele (adjectivul) negativ. Pentru actualul *nimeni* sînt notate formele *nime* (Ia, 1r/8—9, VII, 64r/9), *nimea* (V, 38v/16, VII, 66r/8), *nimenilea* (XIV, 111r/7—8) și *nimerilea* (XII, 100v/2—3).

Nemica (XII, 100r/9), *nimica* (III, 13r/11), *nemică* (III, 14r/9, VIII, 76r/6) și *nimică* (IV, 34v/5), înregistrate totdeauna ca pronume, nu intră niciodată în alternanță cu formele fără vocală finală.

Adjectivul pronominal negativ *nici un* (*nece un* V, 41v/14, *nice un* XV, 121v/4, *nece o* Ib, 2v/1, XIV, 111r/8) apare și sub forma articulată, omonimă cu pronumele: **nece unul** *mortu* (VII, 67v/2).

Numeralul

Numeralul cardinal. În *Codicele Sturdzan*, numeralul cardinal propriu-zis este frecvent notat prin slove-cifră: *2* (XIII, 109v/6), *5* (IX, 77r/13), *6* (VI, 61r/6, 61v/5, XIII, 109r/9), *8* (XIII, 108v/5), *12* (XII, 102r/3), *14* (XI, 97v/18), *16* (XII, 103v/16), *21* (XIV, 115r/17), *26* (XI, 97v/15), *35* (XI, 90r/7), *40* (VI, 62v/6), *55* (XII, 103v/16), *64* (XII, 106v/12), *106* (XII, 106v/12), *109* (XII, 106v/12), *318* (Ib, 9v/15), *802* (VI, 61r/3), *1000* (XI, 95r/12), *1307* (XII, 107v/14) și *7115* (XII, 107v/13). Alături de aceste

[43] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 392—393.
[44] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 193—194; Rosetti, ILR, p. 500.

notații apar și numeralele cardinale simple *unul* (XII, 102r/13, 102v/7), *una* (XII, 103v/4), *o* (Ia, 1r/7, 1v/3), *doi* (V, 40v/7), *do(a)o* (Ib, 4r/5, IV, 26r/10—11, VI, 58r/11), *trei* (V, 51r/4, IX, 78r/19, XI, 96r/16, XII, 100v/7, 105v/15 etc.), *patru* (V, 41r/13, 43r/7, XII, 106r/1), *cinci* (VI, 57v/10, XI, 90v/10, XII, 98v/13, 105r/10), *șase* (Ib, 3r/16, 3v/3—4, IV, 17r/2), *șapte* (IV, 18v/11, XI, 93r/2—3, 3, 97r/17, XII, 105v/14) și *zeace* (XII, 99r/2, 9, 14, 100r/12, 15, 100v/14), respectiv numeralele cardinale compuse *doisprăzeace* (V, 47r/10—11), *doaosprădzeace* (V, 47r/12—13), *tre⟨i⟩dzeci* (V, 51r/2), *șeaptedzeci* (V, 47v/2—3) și *patru sute* (IV, 16r/16, 20r/5, 22v/7, 29r/7).

Dintre numeralele cardinale compuse, *26*, *35*, *40* și *1000* sînt legate, normal, de substantivul următor prin prepoziția *de*: *26 de dzile* (XI, 97v/15), *35 de ai* (XI, 90r/7), *40 de popi* (VI, 62v/6), *1000 de bărbați* (XI, 95r/12). Prepoziția *de* apare însă, contrar normelor românei literare, și după *318*, respectiv *802*: *318 de oteți* (Ib, 9v/15—16), *802 de buzdugane* (VI, 61r/3—4).

Numeralul cardinal colectiv are o singură atestare: *tute patru* (IV, 23r/12).

Numeralul adverbial apare sub formele *de trei ori* (III, 14r/13, V, 41r/14), *de șapte (șe(a)pte) ori* (IV, 18v/4, 32r/1—2, 2).

Numeralul ordinal. Pentru „primul", în *Codicele Sturdzan*, ca și în alte scrieri din epocă [45], apar în primul rînd formele analogice *întîi* (IX, 79r/4), *întîiul* (VII, 63v/14—15, X, 79v/9), forma etimologică *întîie* fiind mai rar utilizată: *întîie* (Ib, 2v/6; vezi și *întî[ie]* XV, 121r/15). Compusul cu *de* are doar forme analogice: *dîntîi* (XII, 100v/8), *dentîi* (XII, 99r/1—2, 15, 105r/10), *dintîi* (XII, 102r/4), *dintîni(u)* (IV, 36r/7, VII, 64v/16—17).

Variantele nearticulate ale numeralelor *întîi* și *dintîi*, înregistrate, de regulă, cu valoare adjectivală, au uneori valoare adverbială: *întîiu* (VI, 57r/9—10), *dentîi* (XII, 99r/1—2, 15, 105r/10), *dintîni* (VII, 64v/16—17). Variantele articulate citate au totdeauna valoare adjectivală.

Numeralele ordinale feminine au formele: *a doao* (XII, 105r/14, XV, 119r/7), *a treia* (XII, 99v/7—8), *a patra* (XII, 99r/5, 105v/4—5), *a cincea* (XII, 99r/6, 106v/6), *a șase* (XII, 99v/13—14), *a șapte(a)* (III, 12v/16, XI, 93r/3—4, XII, 99v/15), *a opta* (XII, 100r/1), *a noua* (XII, 100r/3), *a zeacea* (XII, 100r/5).

La masculin, formele fără *-a* deictic sînt generale: *al doile* (XII, 100v/13, 102r/11—12), *al treile* (IV, 26r/12, X, 79v/14, XII, 103r/12—13 etc.), *al șasele* (VI, 57v/11, VII, 64r/7), *al șaptele* (IV, 31v/8—9), *al no(a)ole* (Ib, 4r/10, VII, 64r/15), *al unspră(d)zeacele* (VII, 64v/3, 13—14).

Remarcăm prezența pluralelor *ai doii* (VI, 57r/10, VII, 65r/14) și *ai treii* (VI, 57r/10—11), semnalate în epocă doar în *Pravila ritorului Lucaci (ai doi(i)* 216v/1, 262v/7, *ai trei* 216v/1, 261v/1) [46] și în *Cazania a II-a* a lui Coresi (*ai doii* 346) [47].

Verbul

Locuțiuni. Alături de locuțiuni folosite și în limba română actuală, precum *a aduce aminte* „a aminti" (**ne aducem aminte** XII, 105r/3—4; vezi și II, 10v/14—15) sau *a lua aminte* „a ține seamă (de ceva)" (**luați**

[45] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 179.
[46] Vezi și I. Rizescu, *op. cit.*, p. 80.
[47] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 179.

amente Ib, 6v/13; vezi și XV, 115v/4—5), sînt înregistrate, în *Codicele Sturdzan*, și *a da loc* „a da curs, a prilejui" (**nu dă locu** *mîniiei sale* V, 52r/14—15), *a-și face față* „a se linguși, a se insinua" (*O, amaru celu ce-și face față la domni și dă mită!* V, 49v/1—3) [48], *a lua peliță* „a se întrupa" (**luaiu peliță** IV, 36r/1—2; vezi și V, 46v/14—15) [49]. Tot locuțiuni verbale par să fie *a da afară* „a face cunoscut, a transmite", calc probabil după magh. *kiadni* [50], pătruns în unul din textele miscelaneului din *Catehismul* coresian [51], dar semnalat și în prefața *Paliei de la Orăștie* [52] (*Pre cine-ș deade Domnezeu Zeace cuvintele sale* **afară**? XII, 99r/8—10; vezi și 100r/13—16, 100v/5—6, 101r/5—6, 101v/4—5) și *a face vînat* „a vîna" (**să nu faci vînat** *acelu drac* VI, 57v/12—13) [53].

Conjugări. Verbele *adevăra* (*veri adevăra* XII, 98v/1, 7—8; vezi și *adevărat* VI, 63r/8—9, *adevărată* V, 56r/6) și *fereca* (*ferecă* VI, 58r/7—8; vezi și *fericat(u)* V, 53v/6—7, XV, 119r/3, *ferecați* V, 51r/14, 52v/9) aparțin totdeauna conjugării I. *Găta* (*găteadze* V, 54v/6, *vor găta* V, 42v/5—6, *s-au gătatu* V, 47v/5 etc.) alternează însă cu *găti* (*gătise* XIV, 111v/18, 20, *e gătit* III, 14r/17, V, 44v/15, *-s gătite* XIV, 110v/16 etc.), formele ilustrînd conjugările I și a IV-a întîlnindu-se uneori nu doar în același text, ci chiar în același context restrîns (**preagătiții** *lui, ceia ce* **s-au gătatu** V, 47v/4—5).

Potrivit normei epocii [54], *împlea* (XII, 100v/3) și *țînea* (*va țînrea* Ib, 3v/9, *nu veți țîrea* Ib, 3v/16) nu sînt concurate niciodată de *împle* sau *ține*, *adaoge* (*se va adaoge* V, 48r/11—12) de *adăuga* sau *adăugi*, iar *scuipi* (*scuipescu* III, 11v/11) de *scuipa*.

Prin forma sa de infinitiv, *bate* se dovedește a aparține conjugării a III-a (*a bate* VI, 61r/3), inovația (*bătea*) fiind semnalată în secolul al XVI-lea doar în *Cazania a II-a* [55]. Aceleași conjugări îi aparțin, prin formele lor etimologice, *cure* (*cureai* V, 39r/14, *curse* VI, 59v/14, IX, 80r/4) și *(în)vie* (*învișu* IV, 36r/13, *învise* VII, 67r/9, XII, 103r/4; *vie* VII, 67r/15, *ați vrut vie* XIV, 114v/11, *am vis* XIV, 113v/22 etc.), ultimele verbe fiind însă înregistrate, deși mult mai rar, și sub forme specifice conjugării I (*cura* IV, 25r/4; *voru învia* V, 41v/2, 5, *viază* XII, 98r/7).

În ciuda unor grafii de tipul рѣдѧ (V, 51v/3) sau трнмиитѣ (V, 45r/9), considerăm că *ride* (*ride* Ib, 8r/5—6, *amu rîsu* V, 43v/5 etc.) și *trimite* (*voiu tremeate* Ib, 5r/3—4, *va tremite* V, 43r/5—6, *să tremeață* Ib, 9r/8—9 etc.) nu au trecut, prin unele din atestările lor, de la conjugarea a III-a la conjugarea a II-a, *-ѣ* și *-ѧ* avînd, în contextele citate, valoare pur grafică.

Diateze. Verbele *ciudi* (*să nu te ciudești* III, 14v/14), *ispăsi* (*ne văm ispăsi* XII, 101r/8—9, *să ne ispăsim* XII, 100r/16—100v/1 etc.), *leni* (*v-ați lenitu* V, 45r/3), *milostivi* (*milostivi-se* XI, 93v/12, *nu se va milostivi* IV, 35r/9—10), *nădăi* (*nădăindu-ne* XV, 119r/15), *pocăi* (*nu se pocăiașle* Ib, 7r/9, *să să pocăiască* V, 51r/9 etc.), *sfii* (*să te sviești* III, 14v/15), *spodobi* (*să voru spodobi* V, 48v/12—13 etc.) și *spovedi* (*să spovedește* V, 52v/14—15,

[48] Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 436.
[49] *Ibidem*, p. 464.
[50] Vezi și Emanuela Buză, Florentina Zgraon, în TR, p. 541.
[51] Cf. Alexandra Moraru, în TR, p. 541.
[52] Emanuela Buză, Florentina Zgraon, *loc. cit.*
[53] Traducerea literală a contextului slavon corespunzător pasajului citat este însă *să nu te faci vînătorul acelui drac.*
[54] Densusianu, HLR, II, p. 196; Rosetti, ILR, p. 502.
[55] Densusianu, HLR, II, p. 196.

nu se-au spoveditu V, 54v/14 etc.) sînt folosite totdeauna la forma reflexivă, ca în limba slavonă. Potrivit normelor limbii române din secolul al XVI-lea, *însetoșa* (*se (să) înșetoșadză* III, 11v/13—14, V, 51v/10) și *veseli* (*se vese⟨lea⟩ște* IX, 79r/6, *ne-am veselitu* V, 43v/7 etc.) au și ele forme specifice aceleiași diateze.

Cîteva verbe, de obicei active, au uneori, sub influența corespondentului slavon[56] forme reflexive și valoare activă: *în cuvîntu* **să făgăduiescu** *numai* (IV, 36r/14—15), *o, fericați de ceia ce* **să flămîndzescu** (V, 51v/9—10), **ne nădăjdui⟨m⟩** *milostiei* (XIII, 109r/17), *ceia ce* **s-au postitu** *și ceia ce* **nu se-au postitu** (VII, 65v/6—8), **preceape-te** *că sînteți botezați* (II, 10v/8—9; vezi și Ib, 6r/2, XIV, 115r/13).

Alte verbe, astăzi reflexive, apar în unele contexte la forma activă, dar își păstrează sensul reflexiv: *vor sta cine cum* **au cîștigat** (XIV, 110v/11—12), **mîntu** *unii către alți* (III, 12v/7), **voru munci** *de foame* (V, 48r/13—14), **născu** *fecioara sfînta veneri* (XI, 90v/3—4; vezi și *ai născut* V, 40v/1—2, *naște-va* XI, 90r/19, *să nu fie născut(u)* Ib, 9r/4, IV, 22r/14 etc.)[57].

Datorită sensului diferit de cel actual, *jelui* este, ca și în alte texte din epocă[58], totdeauna activ și tranzitiv: **jeluiiai** *să bei* (V, 38r/11; vezi și *jelui* IV, 18v/5, *jăluiră* IV, 30r/4). Aceleași caracteristici se remarcă în una din atestările verbului *a ivi*, înregistrat, de obicei, la diateza reflexivă: **voru ivi** *comoarăle și darurele* (V, 46r/9).

Formele reflexive cu valoare pasivă *să va ceti* (XI, 97v/20), *se va da* (Ib, 3v/11), *se doseaște* (Ib, 3v/5—6), *a se face* (V, 48v/8), *giudeca-se-voru* (IV, 34r/2—3), *se nu se ocărească* (XV, 118v/16—17), *să proslăvească-se* (XV, 118v/14), *să [va] spune* (XI, 97v/20—21), destul de numeroase în ansamblu, nu sînt concurate niciodată de construcțiile pasive cu *a fi*[59].

Moduri și timpuri. Iotacizarea. La indicativ și conjunctiv, verbele de origine latină a căror temă se termină în *t*, *n* sau *r* sînt totdeauna iotacizate: *pociu* (Ib, 6r/13, IV, 32v/7), *să iremeață* (Ib, 9r/8—9, 12); *să despui* (XIV, 114r/2—3), *să puie* (IV, 32r/8), *(să) spuiu* (III, 15v/2, XI, 94r/9), *să spuie* (IV, 16r/14), *să vi(n)ie* (XII, 104r/5, XV, 119r/6, 9); *să să ceaie* (Ib, 3v/7), *să răsaie* (V, 52v/4). Iotacizarea lui *d* latin, atestată în *să nu audzu* (Ib, 5v/7), *să cadză* (IV, 19v/13, V, 51r/4), *cre(d)z(u)* (XI, 91v/3, XII, 98v/6), *(să) vădzu* (III, 13v/5—6, IV, 34v/8, IX, 80r/11, XI, 93r/6), pare să fie concurată de forma *să parde* (VI, 61v/13—14, 62r/14), care, dacă nu rezultă dintr-o greșeală de scriere[60], constituie cel mai vechi exemplu de refacere a dentalei *d* din limba română veche[61].

Sufixele *-ez* și *-esc*. Formele „tari" de indicativ, de conjunctiv și de imperativ sînt înregistrate numai în flexiunea verbelor *lucra* (*să (nu) lucre* Ib, 3v/2, 7v/12) și *mînia* (*se mînie* II, 10v/13). Formele sufixate sînt, în schimb, net majoritare: *găteadze* (V, 54v/6), *să gătedzu* (V, 54v/3); *să curățească* (II, 10v/16—17), *curățcaște* (XIII, 109v/4, 8), *dăruiaște* (VII, 65r/6), *scuipescu* (III, 11v/11), *trebuiaște* (XII, 101v/11—12, 103v/12), *trebuiesc* (XII, 105r/8).

---

[56] Densusianu, HLR, II, p. 202; Rosetti, ILR, p. 502; Candrea, PS, I, p. CLXXXVIII

[57] Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 199—202; Rosetti, ILR, p. 502.

[58] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 447—448; Rosetti, ILR, p. 506.

[59] În legătură cu exprimarea pasivului în textele vechi românești, vezi Elena Berca, *Observații asupra diatezei pasive în limba română*, în SCL, XVII, 1968, nr. 5, p. 575—578.

[60] Cf. Hasdeu, CB, II, p. 297; N. Drăganu, *Etimologii*, în DR, III, 1922—1923, p. 698—700; Densusianu, HLR, II, p. 560—561.

[61] Cf. Gheție, BD, p. 167, 245; Magdalena Georgescu, în TR, p. 403.

Indicativul. La imperfect persoana 1 singular sînt consemnate doar forme fără *-m*, normale în epocă [62]: *avea* (IX, 80r/9), *grăiia* (V, 37r/10). Verbele de conjugarea a IV-a prezintă, ca în toate textele din secolul al XVI-lea [63], sufixul *-ia*: *dihniia* (VI, 59v/2), *fugiiai* (III, 15r/7—8), *grăiia* (III, 15r/5—6), *ieșiia* (IV, 20r/9), *jeluiiai* (V, 38r/11), *mîniiai* (V, 39r/10), *săriiai* (V, 39r/15). La persoana a 3-a plural, desinența *-u* nu este înregistrată niciodată [64]: *se afunda* (IV, 29v/2), *credea* (XI, 91r/9), *duce* (XI, 90v/7), *era* (III, 13r/1, IV, 22v/12 etc.), *lega* (XI, 92r/19), *spunea* (XI, 91r/10, 12), *dzicea* (XI, 90r/9) etc.

Formele tari de perfect simplu sînt aproape generale, atît la persoana 1 singular: *dziș(u)* (III, 13v/5, VI, 59r/12), *învișu* (IV, 36r/13), *merșu* (IV, 36r/11—12), *puș* (IV, 35v/11), *plînșu* (III, 13v/4), *tremeș* (Ia, 1v/3), cît și la persoana a 2-a plural: *nu ascultat* (Ib, 2v/3), *nu (vă în)credzut* (Ia, 1v/4, 6), *înțeleasetu* (Ia, 1v/12), *prinset* (XIV, 111v/21), *nu ținutu* (Ib, 2v/2—3). Face excepție *ceruiu* (IV, 36r/8), neconcurat de *cerșiiu* sau *cerșuiu*, deși în manuscris apare *cerșutul* (XV, 116v/8). La persoana a 3-a plural, forma *tăie* (XI, 97v/11) atestă absența sufixului *-ră*.

În cadrul formelor de perfect compus, auxiliarul de persoana a 3-a singular, de regulă antepus verbului, are totdeauna forma *au* (Ib, 3v/3, IV, 19v/6, V, 38r/5, XI, 91r/13, XIV, 114v/9 etc.). O situație identică este consemnată la persoana a 3-a plural, unde însă, alături de *au*, net majoritar (III, 11v/2, IV, 26r/2, V, 39r/5, XIV, 111r/19 etc.), apare de trei ori o formă datorată nu unei inovații morfologice, ci unei omisiuni grafice: *a⟨u⟩* (IV, 26r/6, 28v/9, 33r/11) [65].

Dintre formele de mai mult ca perfect sintetic menționăm pe *(nu) gătise* (XIV, 111v/18, 19, 20), care atestă absența desinenței *-m* la persoana 1 singular, iar dintre acelea de mai mult ca perfect perifrastic construcțiile cu imperfectul auxiliarului *a fi*: *era deștins* (IV, 16r/15), respectiv cu mai mult ca perfectul acestuia: *fusese vă(d)zut* (VI, 59v/9, 60r/4).

Viitorul este construit cu două auxiliare, *a vrea* și *a avea*. Cel mai frecvent este, ca și în româna contemporană, auxiliarul *a vrea*, de obicei antepus verbului. El apare sub formele: *voiu* (Ia, 1v/16, IV, 31v/3, V, 37r/15, XI, 91v/12 etc.), *veri* (III, 11v/5—6, V, 38r/16, VI, 61v/11, XV, 118r/3—4 etc.), *va* (II, 10v/7, VI, 60r/10, XIV, 110r/5 etc.), *vrem(u)* (IX, 77r/16, XI, 91v/18, XV, 122v/5), aflat în alternanță cu *văm* (XII, 101r/8), *vem(u)* (XI, 91v/19, XV, 122v/8) și *vom* (V, 57r/1), *veți* (IV, 31r/2, V, 38r/5 etc.), *vor(u)* (Ib, 4r/6, V, 37v/5, XI, 96v/13 etc.). Auxiliarul *a avea* are mai puține atestări, construcțiile perifrastice de tipul *n-am a lăsa* (VI, 61v/10, 62r/9), *n-am a milui* (IV, 36v/3) intrînd în alternanță cu viitorul uzual *(nu) voiu lăsa* (Ia, 1v/16, Ib, 6r/3 etc.), respectiv *voiu milui* (IV, 32v/9—10).

---

[62] Vezi C. Frâncu, *Cu privire la vechimea a două inovații în flexiunea verbală comune dialectelor limbii române*, în „Fonetică și dialectologie", VII, 1971, p. 180; I. Gheție, *Vechimea formelor verbale in -m la pers. 1 sg. a imperfectului*, în SCL, XXIII, 1972, nr. 1, p. 59—61.

[63] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 215; Rosetti, ILR, p. 504; I. Pătruț, *Uniformizare în sistemul morfologic. Despre imperfectul românesc*, în CLing., IX, 1964, nr. 2, p. 227—231.

[64] Vezi Ion Gheție, Mirela Teodorescu, *În legătură cu desinența -u a pers. 3 pl. a imperfectului indicativ*, în SCL, XVI, 1965, nr. 1, p. 87—103; idem, *Asupra desinenței -u a pers. 3 pl. a indicativului imperfect. Noi contribuții*, în SCL, XVII, 1966, nr. 2, p. 167—175; Gheție BD, p. 170, 306.

[65] Pentru istoricul auxiliarului în discuție, vezi C. Frîncu, *Formele de persoana a III-a ale auxiliarului de la perfectul compus*, în SCL, XX, 1969, nr. 3, p. 299—318; Ion Gheție, *Originea auxiliarului a de la pers. 3 sg. a perfectului compus*, în SCL, XXIV, 1973, nr. 4, p. 421—430; Gheție—Mareș, GD, p. 248—251.

Conjunctivul are drept marcă specifică conjuncția *să* (Ib, 3r/13, II, 10v/1, IV, 16r/2, X, 79v/16, XIII, 109r/8 etc.). Această marcă lipsește însă în cîteva situații în care, de regulă, conjunctivul are valoare imperativă : *agiute* (Ib, 4v/9, 8r/11—12, IV, 21v/8), *fie* (XIV, 113v/10—11, 20), *fugă* (XI, 97r/10), *sfințească-se* (XII, 104r/4). *Să* nu este prezent nici în contextul *Ce te-ai ivitu tu noa⟨o⟩, preasfîntă, cumu ne* **întrebi?** (IV, 19r/12—14), deși verbul se află aici la persoana a 2-a. În pasajul mai larg *Și grăi fiiului său, lui Isacu* : **Și ieșimu,** *doară vrem vedea undeva vru⟨n⟩ omu* (IX, 77r/14—77v/1), locul lui este luat de *și* [66]. În cele două forme de conjunctiv perfect atestate în manuscris auxiliarul *a fi* este variabil : *să nu fie născut(u)* (Ib, 9r/4, IV, 22r/14) [67].

Condiționalul. Auxiliarul *a avea* are la persoana a 3-a singular și plural a condiționalului prezent în primul rînd forma uzuală în epocă, *ară* (IV, 24v/9, V, 39v/5, XI, 93v/9, XV, 121v/3). Forma *ar*, inovație nesemnalată în scrierile contemporane cu *Codicele Sturdzan* [68], apare o singură dată, ortografiată ар', în *Apocalipsul Maicii Domnului : n-ar ave* (IV, 23v/2—3). Condiționalul prezent sintetic este atestat cu forme pentru persoanele a 2-a singular : *nu ascultare* (XI, 96r/1 ; vezi și XI, 94v/3—4), *nu tăiere* (XI, 96v/11), a 3-a singular : *nu perire* (XI, 94v/12—13), 1 plural : *pomeniremu* (XV, 120v/2), a 2-a plural : *nu ascultaret* (Ib, 4v/8, XI, 94v/3—4), *nu ținuretu* (Ib, 4v/6—7) și a 3-a plural : *nu puteare* (XV, 113r/1—2). Pentru condiționalul perfect am înregistrat patru forme, toate construite din perfectul auxiliarului *a vrea* și infinitiv : *au vrut fi* (IV, 22r/13), *n-am vrut peri* (XIV, 114r/5—6), *ați vrut vie* (XIV, 114v/11) și *n-ați vrut părăsi* (XIV, 114v/13).

Imperativul. Verbul *aduce* păstrează la persoana a 2-a singular forma etimologică *adu* (IX, 77v/15, 78r/13), în vreme ce *veni* are la aceeași persoană forma analogică *vino* (IV, 35r/5). *Păsa*, prin singurele sale atestări, *pasă* (IV, 28r/4, V, 47r/1, XI, 95v/15) și *păsați* (XII, 106r/10—11), nu intră în alternanță cu *mergi*, ori *mergeți*. Această alternanță se constată însă între *(îm)blămu* (IV, 26v/11—12, V, 38v/3, IX, 77v/8 etc.), forma de conjunctiv cu valoare imperativă, și *să meargem* (XII, 100v/11—12). Imperativul negativ al verbului *a lăsa* este, potrivit normei limbii române vechi, *nu lăsare⟨ți⟩* (III, 12r/7).

Prezumtivul, absent din scrierile contemporane cu *Codicele Sturdzan* sau doar ignorat de cercetătorii limbii române vechi, are o atestare în contextul *cine cum* **va fi fostu** *și el* (IV, 45v/11).

Infinitivul scurt este singurul consemnat [69] : *agiuta* (V, 39r/1), *bate* (VI, 61r/3), *călca* (V, 49v/3—4), *da* (VI, 61r/8), *face* (XIV, 113v/17),

---

[66] Pentru *și* ca marcă a conjunctivului în contextul citat, vezi și Hasdeu, CB, II, p. 198; Ion Gheție, *Și semn al conjunctivului în graiul crișean*, în LR, XII, 1963, nr. 3, p. 257; idem, *Un hapax legomenon în Codicele Sturdzan: și* = *să*, în LR, XVI, 1967, nr. 2, p. 191—195; cf. Al. Rosetti, *Și „să" dans le nord-ouest de la Transylvanie*, în RRL, IX, 1964, nr. 4, p. 396; R. Todoran, *Despre și „să" în graiurile dacoromâne*, în CLingv., XI, 1966, nr. 2, p. 197—199, 207; D. Strungaru, *Este atestat și „să" în secolul al XVI-lea?*, în LR, XVI, 1967, nr. 1, p. 78—80. Asupra aceleiași chestiuni vezi și N. Drăganu, *Conj. de și dacă*, în DR, III, 1922—1923, p. 253; G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, 1980, p. 343.

[67] Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 223; C. Frîncu, *Conjunctivul perfect românesc. Privire diacronică*, în SCL, XXI, 1970, nr. 2, p. 220—227.

[68] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 228; Rosetti, ILR, p. 507. Forma literară actuală pare să fie prezentă, în secolul al XVI-lea, și în *Glosele Bogdan* (f. 284r), dar editoarea textului optează pentru explicarea lui *ar* prin omiterea vocalei finale (vezi TR, p. 431: *ar⟨e⟩*).

[69] Nu luăm în considerare formele de infinitiv atestate în formele perifrastice ale celorlalte moduri.

gîndi (V, 54v/6), *ieși* (IV, 23v/1), *mîlui* (IV, 32v/15), *răbda* (Ib, 5r/14—15), *țipa* (XIV, 113r/3), *zice* (IV, 29v/3) ș.a.

Participiul. Dintre formele de participiu, înregistrate doar în cadrul diatezei pasive sau în modurile și timpurile compuse, se cuvin menționate *vis(u)* (III, 14v/10, V, 38r/10, XIV, 113v/12 etc.), respectiv *faptu* (Ib, 3v/3, XV, 117r/11 etc.) și *faptă* (Ib, 8v/6), ultimele concurate de mult mai frecventa variantă analogică *făcut(u)* (V, 38r/3, VIII, 76r/3, XII, 102r/3 etc.).

Forme speciale de conjugare. În afară de caracteristicile flexionare menționate anterior, în paradigma unor verbe, în primul rînd neregulate, apar cîteva forme de conjugare deosebite.

Avea prezintă, astfel, la persoana 1 plural a indicativului prezent forma *avem* (XII, 104v/12); sufixul *-se-* lipsește de la perfectul simplu persoana a 3-a plural: *nu avură* (IV, 34r/3), iar la conjunctivul prezent *se aibu* (IV, 32v/14—15) nu este concurat de analogicul *să am*.

Cure are la perfectul simplu persoana a 3-a singular forma *curse* (VI, 59v/14, IX, 80r/4), la viitor aceeași persoană, *va cură* (V, 55r/13), iar la imperativ persoana a 2-a plural, *curăți* (Ib, 6v/12).

Dintre formele lui *a da* remarcăm, la perfectul simplu, pe *dediu* (Ib, 2v/15) și *dedu* (Ib, 2r/7, IV, 35v/11 etc.), ambele la persoana 1 singular, pe *deade* (XII, 100v/14, 107r/3, 12 etc.), respectiv *dederă* (IV, 35v/14, 36r/8), la conjunctiv pe *să dea* (IX, 78v/8, XIV, 110r/13; *să deie* nu este înregistrat), iar la condiționalul prezent pe *deaderemu* (XV, 120v/3).

Deștinde înregistrează la conjunctiv și imperativ formele *să deștingă* (IV, 16r/12—13), respectiv *deștinge* (IV, 35v/1), în care *d* etimologic a fost înlocuit prin analogie cu *g*.

Verbul *a face* are la perfectul simplu persoana 1 singular doar forma *feciu* (Ib, 2v/6, IV, 35v/10); la persoana a 3-a singular *fe(a)ce*, majoritar (VI, 61r/16, IX, 78v/4, XI, 93v/15), alternează cu *feapse* (VI, 57r/13) și *făcu* (VI, 58r/5); la persoana a 2-a plural este înregistrat *nu feacetu* (Ib, 2v/2), iar la persoana a 3-a plural *feaceră* (XI, 93r/8). În cadrul perfectului compus, forma etimologică *au faptu* (Ib, 3v/3, XV, 117r/11) este concurată de formele analogice majoritare *am făcut* (V, 38r/3), *ai făcut* (V, 40r/7, 13) sau *au făcut(u)* (III, 14r/3, IV, 22r/7). Forma etimologică *faptă* este prezentă o dată și în cadrul diatezei pasive: *nu e faptă* (Ib, 8v/5—6).

A fi are la indicativul prezent singular formele *sînt* (XII, 99r/15), *sîntu* (V, 46v/14, VI, 59r/1) și *sîmt(u)* (IX, 77v/13, XI, 94r/18), *ești* (IV, 17r/12, IX, 80r/19, XII, 98r/2), respectiv *e* (Ib, 5r/16, IV, 16v/16, V, 38v/1), *este* (IV, 33r/14, V, 51r/5), *iaste* (III, 11v/17, IV, 30r/12, XI, 91r/5) și *-i* (Ib, 7r/1, VII, 64v/6, XV, 118v/3); la persoanele 1 și a 2-a plural formele etimologice *sem(u)* (III, 11v/17, IV, 30r/8, XV, 120v/10) și *seți* (III, 12r/3, XV, 116v/16) alternează cu formele analogice *sînteți* (II, 10v/6, 9) și *simteți* (Ib, 2r/16); la persoana a 3-a plural, alături de *sînt(u)*, majoritar (V, 17v/5, XII, 98r/7, XIV, 112v/16 etc.), apar *sint(u)* (III, 13r/5, IV, 24r/12, V, 39r/5 etc.) și *-s(u)* (V, 39r/1, XI, 94r/9, XII, 99r/1). În cadrul perfectului simplu, forma fără *-se-*, *fu* (III, 13r/10, VI, 60v/14 etc.), este mai frecventă decît aceea cu sufix: *fuseși* (VII, 67r/11). La condiționalul prezent persoana a 3-a singular, alături de *fure* (XI, 97v/1), apare *ară fi* (V, 51r/1), iar persoana a 3-a singular a condiționalului perfect are forma *au vrut fi* (IV, 22r/13).

Verbul *a încinge* păstrează consoana etimologică la imperfect: *încindeai* (V, 39r/8—9), iar verbul *a învinge* la formele de indicativ prezent: *învence* (XV, 121r/3—4) și de viitor: *vremu învence* (XV, 122v/5—6).

Sunetul etimologic este conservat de asemenea în silaba finală a două dintre formele verbului a *înconjura*: *încu⟨n⟩giură* (XI, 92r/5), *să încungiure* (IV, 23r/13).

Forma de indicativ prezent persoana 1 plural a verbului *a lua* este *luom* (V, 38r/13), cea de conjunctiv prezent persoana a 2-a singular, *să nu iai* (XII, 99v/5—6), iar cea de persoana a 3-a singular a aceluiași mod *să ia* (IV, 32r/8, VII, 63v/16, IX, 80r/12).

A mînca prezintă la indicativul prezent doar formele lungi, etimologice: *mănîncă* (IV, 21r/3, V, 49v/9). Forma analogică, scurtă, *mîncă*, scrisă inițial pe fila 21v/1, a fost corectată prin suprascrierea slovei ѧ (мѣнкѧ).

A sta are la imperfect persoana a 3-a singular doar forma nereduplicată *sta* (III, 14r/1, 5, XI, 96r/18), generală în epocă[70], deși, la perfectul compus persoana a 3-a plural este înregistrat *au stătu⟨tu⟩* (IV, 25v/12) [71].

A ști este înregistrat la indicativul prezent persoana a 3-a singular doar cu forma etimologică, *ști* (XV, 116v/7, 9); cf. la conjunctiv persoana a 3-a singular, formele *să știe* (XII, 103v/3, 106r/5 etc.) și *să știi* (XII, 98v/12).

A ucide are la indicativul prezent persoana a 3-a plural și la gerunziu formele uzuale în epocă [72], *ucigu* (III, 11v/11) și *ucigîndu* (XIV, 114r/16).

În flexiunea lui *a veni*, formele etimologice de perfect simplu persoana a 3-a singular, *vene* (XI, 93r/9) și *vine* (V, 37r/11, 39v/8, VI, 57v/3, 60v/16), apar alături de *veni* (IV, 32v/8—9), general în norma literară actuală.

A vrea are, ca verb predicativ, la indicativul prezent singular formele *voiu* (III, 13v/5), *veri* (IV, 19v/15, XII, 99v/10—11), *va* (VI, 57v/11, IX, 78v/8) și *vrea* (IV, 16r/2) [73], iar la perfectul simplu persoana 1 singular forma fără *-se-*, *vruiu* (IV, 36r/6).

Adverbul

În *Codicele Sturdzan* adverbele sînt folosite de obicei fără particule deictice: *acole* (VI, 60r/7—8), *aiave* (XV, 116r/12), *aice* (III, 12r/3, IV, 18r/8), *alature* (V, 48r/1), *ase(a)mene* (V, 37v/5, 53r/9), *atunce* (IV, 21v/9), *pururе* (IV, 29v/14, VI, 63r/8), *tutindire* (Ib, 9v/12—13) etc. În *(a)cicea* (VI, 63r/6, XI, 90v/12), *aicea* (III, 12r/8) și *pururea* (III, 15v/12, IV, 17r/7—8) este consemnată însă prezența deicticului *-a*, în *acieși* (VI, 63r/3), *aciiș* (XIV, 110v/19) și *amuși* (V, 37v/2) aceea a particulei *-și*, în *asemenele* (V, 41v/10) a lui *-le*, iar în *pururilea* (XII, 107v/5) a deicticului compus *-lea*.

---

[70] Vezi C. Frîncu, *Din istoria verbelor neregulate. Imperfectul verbelor* a da *și* a sta, în LR, XXVI, 1977, nr. 1, p. 81.

[71] Luînd în considerare faptul că forma reduplicată nu este înregistrată în scrierile contemporane *Codicelui Sturdzan*, nu este exclus să ne aflăm în fața unei simple greșeli de scriere: *stătu*, în loc de *statu*.

[72] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 206; Rosetti, ILR, p. 503.

[73] Pentru formele auxiliarului *a vrea* vezi mai sus, p. 187, discuția referitoare la indicativul viitor.

Dintre adverbele și locuțiunile adverbiale înregistrate în miscelaneu, numeroase au dispărut din limbă sau au forme și sensuri diferite de corespondentele utilizate în româna literară actuală[74].

Sînt în această situație, dintre adverbele și locuțiunile adverbiale de loc: *(a)cicea* (XI, 90v/12, XV, 122r/14), *acii(a)* (IV, 18v/11, 23v/2, XI, 96v/3; vezi și *de-acii* XI, 90v/2—3), *de stînga* (V, 43r/10; vezi și *în a stînga* IV, 29r/10), *iuo* „unde" (IV, 17v/5, VI, 62r/3, XIV, 113r/6, XV, 118r/7), *înlăuntru* (XIV, 112v/1, 4; vezi și III, 15r/9), *între* „înainte" (XV, 118r/10), *tutindire* (Ib, 9v/12—13; vezi și *tutindiri* Ib, 5v/1).

Din seria adverbelor și a locuțiuniloe adverbiale de timp au o poziție similară: *acieși* „imediat, îndată" (VI, 63r/3; vezi și *aciiș* XIV, 110v/19), *acmu* (IV, 34v/2, V, 38r/13, VI, 63r/7, XIV, 113r/19), *ainte* (Ia, 1v/3, Ib, 2v/5, XV, 118r/11; vezi și *deinte* IV, 19v/14), *amu* (IX, 77v/2; vezi și *amuși* V, 37v/2), *dup(ă)-ace(a)* (IV, 36v/12, V, 38r/4, IX, 80v/20—79r/1, XI, 97v/8), *mainte* (XI, 94r/2, XII, 102v/2, XIII, 110r/3, XIV, 114r/10), *necedănăoară* (XIV, 111r/12—13; vezi și *necedinăoară* XIV, 112v/18, *necedinioară* V, 48v/15, XIV, 115r/11, *nicedirioară* IX, 80r/3), *pînră aciia* „pînă atunci" (IX, 78r/9).

Dintre adverbele și locuțiunile adverbiale de mod se cuvin menționate, pentru același motiv: *adecă* „iată" (XIV, 113r/18, 22), *adevăr* „într-adevăr" (V, 48r/7; vezi și *cu adevăru* III, 15r/7, *cu deadevăr* Ib, 8r/11, 10r/6—7), *amaru* „tare, mult" (IX, 80r/14), *amu* „astfel" (XIV, 111r/4, 7), *au* „oare" (IV, 19v/9, XIV, 111v/17—18), *ce* „cît, doar" (XI, 96r/18; vezi și XI, 97v/18), *de năprasnă* „brusc, deodată" (II, 10v/marg., V, 37r/10, XIV, 112v/1—2), *depreună* (XIV, 112r/23—24, 113v/12—13, 114r/5), *doară* (IV, 31v/11, V, 40r/11, XI, 93v/9), *iară* (Ia, 1v/6, III, 12r/10, IV, 21r/6, XI, 92r/8, XII, 103r/8), *însă* „adică" (XII, 102v/1, 6, 103r/15), *netrecutu* „negreșit" (XV, 120v/8), *nemică* „deloc" (VII, 64r/17; vezi și *întru nemică* (VII, 64r/11—12, XV, 122r/7), *pînă de tot* (IV, 21v/4), *rutesu* „în plus"[75] (Ib, 9r/13). În contextul *Tatăl dzice „Fii buru!", ca dzise elu de se fii fiiulu lui* (XV, 117v/10—12), *ca* are valoare explicativă („adică").

Adverbul negativ *nu*, marcă a formei verbale negative, însoțește verbul și atunci cînd înaintea acestuia apar pronumele *nime, nimeni, nimică*, adjectivul pronominal *nece unul* și adverbele *nemică* sau *necedinioară*: **nime nu** *o* **putea** *rădica* (Ia, 1r/8—9; vezi și V, 38v/16—39r/1, VII, 64r/9), *greață de* **nimenilea nu vor avea** (XIV, 111r/7—8; vezi și XII, 100v/2—3), **nimică nu cutedzară** *grăi* (IV, 34v/5; vezi și V, 53v/8), **nece unul** *mortu* **nu-i** *în groapă* (VII, 67v/2—3; vezi și Ib, 2v/1—2), **nemică să nu se teamă** (VII, 64r/17—18), **necedinioară nu lăsare⟨ți⟩** *pre ei* (III, 12r/7). Prezența conjuncției *nici* impune însă apariția fără excepție a negației simple: *n-ați ascultatu*, **nece înțeleasetu** (Ia, 1v/11—12), *să nu te ciudești*, **nece să te sviești** (III, 14v/14—15), *de munca aceasta* **nece** *ne*-**au spus** Avram (IV, 19r/9—10; vezi și V, 48r/10—12, VI, 63r/1, XI, 93v/1 etc.)[76].

---

[74] Pentru sensul, forma și răspîndirea adverbelor și locuțiunilor adverbiale citate mai jos, vezi Densusianu, HLR, II, p. 248—270; Rosetti, ILR, p. 510—511.

[75] Cf. Rosetti, ILR, p. 511.

[76] Pentru situația și pentru explicarea negației în limba română veche, vezi Densusianu HLR, II, p. 399—400; Rosetti, ILR, p. 524; I. Rizescu, *Cu privire la dubla negație în limba română*. în SCL, XIV, 1963, nr. 4, p. 471—478.

Adverbul relativ *ca* indică, la fel ca în alte scrieri din secolul al XVI-lea, conformitatea : *lasă noao greşalele noastre,* **ca** *şi noi lăsămu greşiţiloru noştri* (XV, 120r/10—13), **ca** *vremu face noi veciriloru noştri, aşa şi elu va face noao netrecutu* (XV, 120v/5—8).

Notăm de asemenea prezenţa adverbului interogativ *căce* „de ce" (IV, 19r/3, V, 43v/2, 3, IX, 78v/2, 3), puţin frecvent în scrierile contemporane *Codicelui Sturdzan* [77], şi a locuţiunii adverbiale interogative *pren ce* (Ib, 5v/8).

În ceea ce priveşte gradele de comparaţie, constatăm că, pentru a fi exprimată valoarea de superlativ absolut, sînt utilizate construcţii de tipul *asupră de tot* (XIV, 110r/17 ; vezi şi XV, 117r/10) sau *întru clipitul ochiului* (XIV, 110v/19—20).

Prepoziţia

Dintre prepoziţiile şi locuţiunile prepoziţionale atestate, ne oprim, datorită formei sau sensului cu care sînt utilizate, asupra următoarelor [78] :

a, construit totdeauna cu acuzativul, precedă, de obicei, un pronume sau un adjectiv pronominal nehotărît : *da-voiu voao* ... **a multi** (IV, 36v/7—8), *învăţătorul* **a toată lume** (V, 49r/3 ; vezi şi IV, 36v/11, XI, 97r/1, XIV, 110r/8) ; are într-un context valoare instrumentală, fiind sinonim cu *în* : *o ţin* **a mînă** (IV, 21v/10—11).

aden, semnalat în epocă şi în *Palia de la Orăştie* [79], este înregistrat cu sensul „între" : *vă veţi giunghea* **aden** *voi* (Ib, 5v/3—4).

ainte de „înainte de" are totdeauna elementele componente dislocate de *încă* : **ainte** *încă* **de** *cerşutul vostru* (XV, 116v/8—9), **ai**⟨**n**⟩**te** *încă* **de** *cuvîntul tău* (XV, 116v/13—14).

alature cu „împreună cu" : *Şi* ⟨*era*⟩ *mulţi călugări într-însă pîlcure* **alature cu** *îngerii, împreună cu Duhul Sfîntu* (V, 47v/16—48r/2).

către, notat totdeauna sub această formă [80], apare foarte frecvent după verbele *zice, grăi, închina* sau *ruga* (o dată şi după sintagma *a face rugă*) (III, 12r/2, IV, 17r/17, V, 37v/9, VI, 61r/16, XI, 90r/4, 91r/2, XIV, 113r/5 etc.) [81] ; în *mîntu unii* **către** *alţi* (III, 12v/7), *către* are valoare asemănătoare prepoziţiei *pe*.

de, prepoziţie cu valori multiple, cunoscute şi din alte scrieri vechi româneşti („din" Ib, 6r/10, VI, 57v/1, XII, 99r/13 ; despre" IV, 16r/1, XI, 91r/15, XII, 103r/13 ; „de la" X, 79v/9 ; „dintre" III, 14r/8, V, 38v/16) [82], introduce destul de frecvent al doilea termen al comparaţiei de

---

[77] Potrivit lui Ovid Densusianu (HLR, II, p. 256), care consideră că avem a face cu o locuţiune adverbială, *că ce*, nu cu un adverb, *căce* este prezent şi în *Codicele Todorescu, Psaltirea Scheiană* şi în *Palie*, respectiv în patru tipărituri coresiene, *Apostolul, Molitvenicul, Cazania I* şi *Psaltirea slavo-română* din 1577.

[78] Vezi şi Densusianu, HLR, II, p. 275—282, 400—407; Rosetti, ILR, p. 512—513.

[79] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 276; cf. Pascu, ILLR, p. 114, unde se consideră că Grigorie a scris greşit *aden* în loc de *den*, şi N. Drăganu, [Recenzie la] I. Bianu, *Texte de limbă din secolul XVI*, în DR, IV2, 1924—1926, p. 1 097, nota 2, unde se afirmă că preotul măhăcean a vrut să scrie *înde*. Pentru atestarea lui *aden* în originalul *Tetraevanghelului* coresian, vezi Al. Mareş, *O versiune rotacizantă a celor patru evanghelii (Un izvor necunoscut al Tetraevanghelului din 1561)*, în LR, XXIII, 1974, nr. 3, p. 218—220.

[80] Vezi mai sus, p. 152, 160.

[81] Vezi şi Paula Diaconescu, *Structură şi evoluţie în morfologia substantivului românesc*, Bucureşti, 1970, p. 258.

[82] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 402—404; Rosetti, ILR, p. 512.

inegalitate, avînd deci valoare similară adverbului *decît*: **de** *toți ești tu mai sus* (IV, 17r/12—13; vezi și IV, 27v/4, 35r/6, XI, 91v/4).

de(-a) stînga „la stînga": *voru sta* **de stînga** *lu Hristos* (V, 56v/1); *sta-vor* **de-a stînga** *lu Hristos* (XIV, 111v/2—3; vezi și V, 44r/11).

de pre are, în afara sensului curent „de pe" (IV, 16r/14, 18v/10, V, 52r/6), sensuri similare prepozițiilor actuale *despre*: *să grăim* **de pre** *hasna celor zeace cuvinte* (XII, 100r/11—13; vezi și XII, 105r/4, 106r/2) și *pentru*: **De pre** *zeu, te părăsiră* [*t*]*ine toți* (XIV, 113r/16—17).

de spre este înregistrată, datorită sensului lui *spre*, cu valoare locativă, „de pe": *plodul* **de spre** *pămîntu* (Ib, 5r/2—3; vezi și Ib, 6r/9, 8v/7, XV, 119v/4).

depreună cu „împreună cu": **depreună cu** *îngerii* (III, 14r/6—7).

despre indică totdeauna direcția, „înspre": *Și era acela ceas deștins arhanghel Mihail cu patru sute de îngeri cu elu*: *o sută* **despre** *răsărită, altă sută* **despre** *apusu, altă sută* **despre** *amiadzădzi, altă sută* **despre** *meadzănoapte* (IV, 16r/15—16v/4; vezi și V, 42v/8).

derept(u) „pentru": **dereptu** *morți-vă și* **dereptu** *părinți-vă, curăți la besearecă* (Ib, 6v/11—13; vezi și II, 10v/19, III, 15r/17—15v/1, IV, 32r/4—5, V, 53r/8, XI, 92v/11, XII, 100v/6—7, XIII, 109v/6, XV, 120v/3—4).

fără „în afară de": *Nu-i altu domnezeu mai mare* **fără** *domnezeul Sfinteei Veneri* (XI, 92v/5—6); vezi și *fără de* „în afară de": *n*[*u*] *o va cinsti sfînta veneri, ce o va sp*[*ur*]*ca de voie cu carne sau cu brîndză,* **fără** [**de**] *harți* (XI, 97r/18—21).

între „în fața, înaintea": **între elu** *să stai cu pelița și cu sufletul* (XV, 117v/5—6; vezi și Ib, 9r/7, IV, 23v/10, XV, 118r/10).

mainte de „înainte de": **mainte de** *toate veacure* (XII, 102v/2—3).

pentru, separat formal de *printru*, cu care continuă însă să se confunde la nivelul epocii datorită originii comune [83], indică în anumite contexte „modalitatea, instrumentul": *ne-au dat Domnezeu cuventele sale afară să ne ispăsim* **pentru** *eale* (XII, 101r/5—7).

pre, general în text sub această formă, are, în afară de sensurile locative uzuale, „pe, peste" sau „prin", și de rolul de marcă a complementului direct, un sens similar prepoziției *în* în locuțiunea prepozițională *pre fața*: *cădzu însuși* **pre fața** *sa* (IV, 35r/12—13). El indică de asemenea „conformitatea": *N-au îmblatu* **pre** *lege lu Moisi* (IV, 33v/13—14; vezi și IV, 34r/1, XV, 119r/11), „instrumentul": **Pre** *cine-ș deade Domnezeu Zeace cuvintele sale afară?* (XII, 99r/8—10; vezi și XII, 99r/11, 101r/12), „scopul": *sfînt numele al lui* **pre** *agiutoriu să-l chemăm* (XII, 104v/14—15; vezi și XV, 120r/1), „destinația": **Pre** *toți* ⟨*va*⟩ *fi scriptură* (V, 45v/11—12; vezi și XIV, 113r/4) și „schimbul": *va plăti Dumnedzeu* **pre** *faptele tale* (V, 38v/11—12).

prespre „peste, deasupra": *vădzuiu un nuoru de focu* **prespre** *totu pămîntul* (III, 13r/14—15; vezi și V, 42v/1, 53r/1, 53v/6).

pregiur „împrejurul": *vor cînta* **pregiur** *ea* (V, 42v/2—3).

prin, atestat de regulă sub forma *pren* (XII, 98r/11, 99v/6, 101r/8, 9, 102v/7—8, 105r/7), are în una din aparițiile sale sensul „pentru, din cauza": **prin** *fărădeleagea voastră ceaea multa, înțeleageți, nemîndriloru, că nu simțeți înțelepți* (Ib, 2r/13—2v/1).

---

[83] Vezi Gh. Chivu, *Prepozițiile* **pentru** *și* **printru** *în secolul al XVI-lea*, în LR, XXXIX, 1991, nr. 1—2, p. 45—47; cf. Ion Coteanu, *Dr.* **pre** > **pe**, în SCL, XXIV, 1973, nr. 5, p. 511—512; Laura Vasiliu, *Rom.* **printru** *și* **pentru**, în LR, XXIX, 1980, nr. 5, p. 563—565.

printru, prezent în manuscris și în varianta *prentru*, este folosit, datorită confuziei cu *pentru*, și cu două dintre valorile actuale ale acestuia din urmă, „cauza": *pridădiții ceia ce-i scotu alții de pre locurele loru* **printru** *dereptate* (V, 52r/5—7) și „folosul": *Venerea Mare eu mă răstigniiu* **printru** *voi* (Ib, 3r/4—5)[84].

spre păstrează de regulă sensul etimologic „asupra, deasupra, pe": *va ședea* **spre** *scaunul sla⟨v⟩ei sale* (V, 42v/15—16; vezi și Ia, 1v/9, Ib, 5r/4, III, 11v/11—12, V, 46r/10, XI, 91v/12, 95v/19); el are însă și sensul „împotriva": *se mînie* **spre** *acela omu* (II, 10v/13), iar în contextul *biruire* **spre** *zmieu* (XI, 94v/12) introduce un complement direct.

Conjuncția

Din inventarul conjuncțiilor și locuțiunilor conjuncționale utilizate în *Codicele Sturdzan* cîteva au dispărut din limba română contemporană sau au formă și sens diferite de cele uzuale astăzi [85]:

amu „deci": *Îmblămu* **amu** *să vedemu* (IV, 31r/7; vezi și V, 39v/4, IX, 79r/4, XIII, 108v/10, XIV, 113r/18, XV, 116r/18 etc.).

au „sau": *Și vaide de omul cela ce nu-ș va da răpausu sfînta dumerecă* **au** *are deatoriu sau slujnică* (Ib, 7v/7—11; vezi și IV, 20r/2, V, 40r/9).

ca „precum": *fie lui* **ca** *va grăi așa* (IX, 80v/15—16; vezi și XV, 120r/12, 17, 19, 120v/5); „întrucît": *ei nu n-ară face noao nice un rău...,* **ca** *rădică șarpele și întră în elu* (XV, 121v/3—10).

ce, notat totdeauna în această formă, are valoare adversativă, „ci": *Derept ce nu aleageți sfînta dumerecă și aleageți sfînta venreri,* **ce** *lucrați sfînta dumerecă?* (Ib, 3r/12—15; vezi și Ib, 7r/10, IV, 16r/6, V, 50r/7, IX, 78r/2, XI, 90v/13, XII, 104r/13), și conclusivă, „deci": Ce *veniți se ne iertămu, că dzacu înai⟨n⟩te voastră!* (V, 37r/12—13; vezi și Ib, 3v/16, V, 37v/8, XV, 119v/12).

cum(u) „întrucît": *Blăstemați să fie și părinții noștri ceia ce ne-au născut,* **cumu** *e⟨i⟩ spre bunătatea lui Dumnezeu nu ne-au învățat!* (XIV, 113v/5—10; vezi și V, 49v/13); „să": *Ce te-ai ivitu tu noa⟨o⟩, preasfîntă,* **cumu** *ne întrebi?* (IV, 19r/12—14).

cum să „ca să": *A treia folos:* **cum** *oameni făcători de rău* **să** *se întoarcă către Domnezeu* (XII, 101r/1—4; vezi și XI, 94r/9, XII, 100v/8—9).

de(a)ca este înregistrat, ca și în româna actuală, cu valoare condițională, „dacă": *Acesta cuvînt* **deaca**-*l va zice Hristos, aceia toți dinioară cu trupul și cu sufletul lepăda-se-vor depreună în focul cela marele* (XIV, 112r/20—24; vezi și III, 11r/7, V, 38r/13, XII, 101r/5), sau temporală, „cînd": *la dzua de giudețu,* **deca** *va giudeca păcătoșii și-i va arunca în iadu...* (V, 54v/8—10; vezi și III, 11r/7, 15r/8); nu are niciodată formele *dacă* sau *daca*.

de să „ca să": *nu de oameri ne rugămu se ne izbăvească, ce de hicleanul vrăjmașul...,* **de se** *nu-l făgăduimu elu întru nemică* (XV, 122r/2—7); „încît să": *O, căce nu ne-am pocăit,* **de se** *ne fie acum iertate păcatele* (V, 43v/3—5); „să": *Se-i neștire de șerbi cu bur năravu,* **de se** *între bucurîndu-se în bucurie domnu-său* (X, 79v/4—7; vezi și X, 79v/11).

[84] Vezi lucrările citate în nota anterioară.

[85] Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 283—289; Rosetti, ILR, p. 513; Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, 1960.

derep(t) ce „pentru că": *Blăstemat fii și tu, suflete,* **derept ce** *tu mie îngăduișsi a face rău* (XIV, 113v/15—17; vezi și XV, 120r/13).

derept ce să „pentru ca să": *nu grăiești tatăl mieu, ce tatăl nostru,* **derep ce** *toți sfinții lui* **se**-*ți fie frați* (XV, 118r/16—118v/2).

e „iar": *seamne lăsaiu spre voi,* **e** *voi nu-și vă încredzut* (Ia, 1v/8—9; vezi și Ib, 2r/2, XI, 90r/5, XIV, 113r/20, XV, 116v/4); „și": **E** *cel om chema-l Agaton* (XI, 90r/5; vezi și Ib, 3r/9, 4r/2, VI, 57r/13).

iar(ă), atestat o singură dată sub forma literară actuală, *iar* (IV, 21v/10), are, ca și în româna contemporană, în primul rînd valoare adversativă, „dar": *voi aice seți cu mine,* **iară** *dulceața me iaste acolo cu ei* (III, 12r/3—4; vezi și Ia, 1v/4, V, 38r/12 etc.), dar și valoare copulativă, „și": *Și învăța pre ei și mulți auziia și credea și alți oameni spunea altora și la besearecă și prin cetate.* **Iară** *alți oameni spunea la împăratul* (XI, 91r/8—12).

oare „ori": **Oare** *cărtulariu va fi,* **oare** *va fi vlădicu, ...* **oare** *diac ..., acela să fie blăstămat* (Ib, 9v/7—14).

pentru să „ca să": *dă mită* **pentru să** *poată călca mișeii* (V, 49v/3—4).

printru să „ca să": *împu⟨n⟩seră-l în coastele lui* **printru să** *lase noao leage domnul nostru* (XI, 97v/6—7).

să „dacă": **Să** *se-ară aprinde casa acelora de tute patru unghiurele* **și să** *o încungiure focului ..., aceia numai ce n-ar ave păcat* (IV, 23r/11—23v/3; vezi și Ib, 4v/8, V, 41r/7, VI, 62r/10, VII, 63v/2, X, 79r/17, XI, 94v/12, XIV, 114v/10, XV, 120v/2 etc.).

săva „fie, ori": *să o cetească* **săva** *preut,* **săva** *diac* (Ib, 9r/5—7 etc.).

Interjecția

În *Codicele Sturdzan*, în afară de *amin* (V, 57r/2, VI, 63r/9, VIII, 76r/14 etc.), *iată* (IV, 34v/8, 36v/7), *o* (Ib, 8r/6, III, 15r/6, IV, 29r/1, V, 39v/1, VI, 59r/11 etc.) și *vai* (IV, 30r/9, 31r/1, V, 39v/1, 56v/14 etc.), cunoscute și în limba română contemporană, sînt înregistrate o serie de interjecții sau de cuvinte cu valoare de interjecție absente din uzul literar actual [86]:

adecă „iată": *Și* **adecă** *așteptă în Galelei de strigă* (VII, 66v/6)[87].

adevăr(u) „amin": *aceluia e slava și împărăție și ținutulu cu Tatălu și cu Duhul Sfîntu de acum și pururea în veacu,* **adevăru** (III, 15v/9—13; vezi și VII, 67v/9).

adevărat are valoare de interjecție într-un context în care, datorită unei traduceri duble, apare alături de sinonimul său *amin*: *Iară cicea slăvim numele Tatălui, Svîntului Duh și acmu și pururea și în vecii veacului,* **adăvărat**, *amin* (VII, 63r/6—9).

amar(u) „vai": *O,* **amaru** *cela ce calcă cruce!* (V, 49r/15—49v/1; vezi și V, 43v/8, 49r/5—6, 14, 49v/5, 8, 8—9, 11, 50r/1, 2, 4, 7—8 etc.).

ia „hai": **Ia,** *întunerecul acesta să ⟨se⟩ redice să văzu munca aceasta* (IV, 18r/11—12).

iani „hai": **Iani** *să grăim de pre hasna celor zeace cuvinte ale lui Domnezeu* (XII, 100r/11—13; vezi și XIV, 113r/5, 8).

iute „vai": *O, amar noo* și **iute!**" (V, 43v/8—9, 55v/12—13).

---

[86] Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 290; Rosetti, ILR, p. 513.

[87] În pasajul corespunzător din *Manuscrisul popii Bratu* apare interjecția *iată.*

ni „hai, iată" : **Ni** *să-l răpim, să-l luom* ! (V, 40v/5—6), **Ni** *amu, suflete, cine ară pute spune frica și cutremurul...?* (V, 39v/4—6).

Vaide, care are foarte puține atestări în epocă [88], este înregistrat doar în *Legenda Duminicii*, unde apare alături de *vai*, din care provine și cu care este sinonim [89] : *Și* **vaide** *de omul cela ce duce prescurea la besearecă cu uritu sau-i împutat cu altul* (Ib, 6v/14—7r/1 ; vezi și 7r/6, 13, 15, 16, 7v/5, 7, 14, 8r/5, 6).

Alături de interjecțiile amintite se cuvine menționată sintagma *pre dzeu*, reproducere a lat. *per deum* [90], care are, în toate aparițiile sale, valoare similară unei interjecții : **Pre dzeu**, *sîmtu limbi cealea ce n-au leage...* ! (Ib, 2r/3—4 ; vezi și Ib, 2r/6, 3r/15, 7r/11). O singură dată sintagma are forma *de pre zeu* (XIV, 113r/16).

SINTAXA

Sintaxa propoziției

Subiectul

În *Codicele Sturdzan* subiectul este de regulă exprimat : **Ei** *răspundu* : „**Noi** *venim de la oameni botezați în numele tău, iară* **ei** *facu voie trupului seu* (III, 12v/2—4), *Și* **preasfînta** *să rugă lu Dumnedzeu să să dezlege* **limbile** *lor și se dezlegară* **lim⟨bi⟩le** *lor* (IV, 25r/7—9). Structura narativă a majorității textelor componente, datorită căreia frazele sînt formate cel mai adesea din propoziții de același fel, juxtapuse sau coordonate copulativ și adversativ [1], determină însă frecventa subînțelegere a acestei părți principale de propoziție : **ei** *facu voie trupului seu, de grămădescu păcate pre păcate, de să spurcă cu rele lucrure, ⟨cu⟩ preaiubire, și clevetescu, și mîntu unii cătră alți cu furtușagure și cu curvie... și-s grăbitori în fărădelegi și calcă porunca ta și ⟨în⟩ toate lucrurele să spurcă* (III, 12v/3—12), *Și atunci mînie-să acel împărat cu amar și atunci zise muncitorilor lui să aducă o căldare și să piisedze petri și seu și se aducă plumbu și smoală și să bage acea fată în căldare* (XI, 96r/10—15). Incluziunea subiectului este, în schimb, atestată mult mai rar, în special în pasajele redactate în vorbire directă : *Deci, se veri face așa, cărbuni aprinși de focu aprindzi în capul lui* (V, 53v/13—54r/1), *Nu mi se cade numai acicea să fiu și să lăcuiescu, ce mi se cade să mă duc să propoveduiescu leagea domnedzeului mieu* (XI, 90v/11—14).

Dintre modalitățile de exprimare a subiectului menționăm infinitivul, frecvent în epocă, dar puțin atestat în miscelaneu : *Nu va lipsi* **a munci**, *nece* **a se face** *oameni* (V, 48v/7—8).

---

[88] Vezi mai sus, p. 77, și Densusianu, HLR, II, p. 290.

[89] Cf. Densusianu, HLR, II, p. 290.

[90] *Ibidem*.

[1] Vezi, pentru exemple, mai jos, p. 203—204.

Remarcăm de asemenea reluarea acestei părți principale de propoziție [2], în primul rînd printr-un pronume: **Domnedzeu elu** *au faptu ceriulu și pămîntulu* (XV, 117r/11—12), *Atunei* **oamenii** *mulți* **ei** *striga și zice* (XI, 92v/3—4), *Atunce* **derepții ei** *se voru lumina ca soarele* (V, 45r/10—12), dar și printr-un substantiv: *întru duhul sus* **ei** *sta* **dracii** *de departe și să tînguiia și grăiia* (III, 15r/4—6), rolul acestui procedeu sintactic fiind în primul rînd acela de insistență asupra autorului acțiunii, iar nu de clarificare a unor pasaje ambigue.

Predicatul

Independent de originalul slavon [3], *Apocalipsul apostolului Pavel* atestă existența unui gerunziu cu valoare predicativă [4]: *Ei în toate ceasurile plîngu și să flămînzescu și să însetoșadză; iară* **ei** **îmblîndu** *în cetăți dereptu sfîntu cuvîntul tău și sîntu uciși și dzua și noapte* (III, 11v/12—16) [5].

Verbul predicativ lipsește, datorită subînțelegerii, din unele propoziții ale frazelor: *Și acelu împărat credea întru el și toate slugile lui și toți oameni[i] lui* (XI, 94v/19—21), *nice va lipsi ploaie, nice căldură de soare; nice voru munci de foame, nece de seate, nice altă mișelie* (V, 48r/12—15). Mult mai frecvent atestată, absența verbului *a fi*, predicativ sau copulativ, se datorează fie subînțelegerii: *Oare cărtulariu va fi, oare va fi vlădicu, oare va fi preutu, oare diac* (Ib, 9v/7—10), *Acolo nu va fi veacu, nece anu, nece vreme, nece ceas, nece dzi, nece noapte* (V, 48r/8—10), fie eliziunii, explicabilă uneori prin structura originalului slavon: *Să neștire buru creștiru, de Dumnezeu iubit, să se îndulcească de bun praznicu de astăzi* (VII, 63v/1—7), *O, amar voao, tîlharilor!, O, amar cela ce obidește pre mișei! O, amaru celuie ce-și ureaște fratele seu și vecinul seu! O, amar celuia ce nu ascultă și nu cinstește părinții săi* (V, 49r/4—9), *Și mulți călugări într-însă pîlcure alature cu îngerii* (V, 47v/16—48r/1).

În propozițiile *era* **în** *toată* **frîmsețe** *și miloși* (III, 13r/1—2) și *fiți-voiu eu* **într-agiutoriu** (III, 14v/17—18), numele predicativ este exprimat prin substantiv în acuzativ precedat de prepozițiile *în* și *întru*, iar în **Cu adevăru** *că fugiiai de noi* (III, 15r/7—8), aceeași funcție sintactică este exprimată de o locuțiune adverbială.

Acordul predicatului cu subiectul [6]

Cînd subiectul este exprimat printr-un substantiv cu sens colectiv, predicatul are adesea formă de plural datorită acordului după înțeles: *de stîlpurile* **era spîndzurați nărod** *multu, bărbați și muieri* (IV, 24r/7—

---

[2] Pentru reluarea subiectului în alte scrieri vechi românești, vezi Elena Carabulea, *Repetarea și reluarea subiectului în limba română din sec. al XVI-lea — al XVIII-lea*, în *Omagiu Rosetti*, p. 103—109.

[3] În versiunea tipărită la Veneția, în 1520, de Božidar Vuković, versiune de același tip cu aceea care a stat la baza textului sturdzan, contextului citat îi corespunde pasajul: по бъсе часи плачюще се и жежоуще, прѣходеще из' града въ градъ за слово твое светлоѥ и прѣпоꙗсани днь и нощь (vezi Hasdeu, CB, II, p. 416—417).

[4] În secolul al XVI-lea, gerunziul predicativ a mai fost semnalat în *Codicele Voronețean* (vezi Mariana Costinescu, *Codicele Voronețean*, București, 1981, p. 149); cf. Matilda Caragiu, *Sintaxa gerunziului românesc*, în SG, II, p. 68—72.

[5] În pasajul citat, timpul verbului următor (*sîntu uciși*) exclude ipoteza unui gerunziu parte componentă a unei forme perifrastice de imperfect (cu auxiliarul *a fi* elidat).

[6] Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 393—394; Rosetti, ILR, p. 516; Elena Carabulea, *Acordul după înțeles și prin atracție în limba română veche*, în LR, XIV, 1965, nr. 5, p. 593—608.

9), *Sfînta Maria vrea să vadză cum* se **munceseu rodul** *creștinescu* (IV, 16r/2—4), *Cîte munci sîntu iuo* să **mu⟨n⟩ceseu gintu** *omenescu*? (IV, 17v/4—6). Același tip de acord este utilizat în contextele *zice că* **vor sta cine** *cum au cîștigat* (XIV, 110v/11—12) și *Ce întunerecu este acesta și* **cine se muncesc** *aice*? (III, 18r/6—8), datorită sensului nehotărît, respectiv colectiv al pronumelui *cine*.

Fiind antepus subiectului multiplu, predicatul propozițiilor *acolo* **este măria și iubirea** *oamenilor ceea deșarta* (III, 13r/12—13), respectiv *Ce* **iaste milcuitura și datul** *de har*? (XII, 104v/7—9) este acordat, prin atracție, doar cu *măria*, respectiv cu *milcuitura*. Forma de plural a predicatului propoziției *Suflete ome*, **nimca** *de ceia* **nu-ți potu** *agiuta* (V, 38v/16—39r/1) se explică, foarte probabil, și ea prin „atracția" pronumelui *ceia*, aflat mai aproape de verb decît pronumele subiect *nimea*.

În două contexte, extrase ambele din *Cugetări în ora morții*, predicatul are formă de singular fără ca dezacordul în număr cu subiectul să poată fi explicat prin înțeles sau prin atracție: *O, fericați de* **ceia ce** *să sfădescu și curundu se împacă și* **nu dă** *locu mîniiei sale* (V, 52r/12—15), **ceia ce**... *mergu la besearecă și* **să spovedește** (V, 52v/9—15).

Atributul

Atributul substantival apozițional, izolat sau nu, este de regulă acordat în caz cu substantivul regent: *toți îngerii* **oameniloru, a bărbaților și a muierilor**, *mergu la Dumnezeu* (III, 11r/8—10), *dă-mi 6 feciori* **ai surori-me Melintiei** (VI, 61r/6—7); vezi și *doamne* **despuietoare** (IV, 32v/5—6), *doamne* **împărate** (XI, 91r/13), *Hristoase* **împărate** (XI, 90r/9—10), *soro* **Melintie** (VI, 58v/3). Apoziția neacordată, aflată în nominativ, este însă și ea, indiferent dacă este izolată sau nu, frecvent înregistrată: *Blămu, Mihaile* **giudecătoriu!** (IV, 29r/4—5), *cuvîntul svîntului* **Pavel apostol** (III, 11r/3), *Bucură-te și tu, arhanghele Mihaile*, **rugătoriul** *dereptu sufletele tuturoru!* (IV, 29v/15—30r/3), *aceea spuiu voao*, **frații** *mei preaiubiți* (III, 15v/2—3).

Atributul substantival construit cu prepozițiile *a* sau *la* apare uneori în locul atributului substantival genitival: *dumineca* **a** *toți* **sfinții** (IV, 36v/11), *părintele* **a** *tot* **ținutul** (XI, 97r/1—2), *sufletul iubitoriului* **la oaspeți** *Avram* (IX, 77r/4—5).

Atributul substantival adnominal, specific limbii române vechi, are relativ puține atestări: *acum vedemu tine, roditoare* **Domnului** (IV, 29v/10—11), *Bucură-te, preablagoslovită roditoare* **Domnului** (IV, 29v/12—14)[7], *O, despuitoare* **Fiiului** *tău* (IV, 19r/8—9).

Mai bine reprezentat este în schimb atributul pronominal în dativ: *dereptu morți-vă și dereptu părinți-vă* (Ib, 6v/11—12), *Să nu pofteșți vecinului tău nece muiare-i, nece fata-i* (XII, 100r/5—7), *nu ni se cade să ne dămu noi cu voia-ne în ispiti* (XV, 120v/11—13)[8]. Acesta este dublat, ca și în alte texte vechi românești[9], de un adjectiv pronominal posesiv atunci cînd este exprimat prin pronume reflexiv cu valoare posesivă: *în fapte bune se-au săvîrșitu și ș-au făcut odihneale sufletului său* (III, 14r/2—4).

---

[7] Date fiind particularitățile ortografice ale *Apocalipsului Maicii Domnului*, nu este exclusă teoretic posibilitatea ca *-e* din *roditoare* să se explice prin alternanța dintre *ѥ* și *ѣ*.

[8] Vezi și Finuța Asan, *Atributul pronominal în dativ*, în SG, II, p. 137.

[9] *Ibidem*, p. 133.

Atributul adjectival este acordat în gen, număr și caz cu substantivul regent în majoritatea contextelor: *aceluia se doseaște focul de veacu... în viermii* **ceia neadormiții** (Ib, 3v/5—8), *ceia ce-au stătu⟨tu⟩ înaintea* **înfricatului** *scaunu* (IV, 25v/12—13); vezi și **becisnice** *ome* (V, 38r/16), *oamenilor* **dreptiloru** (III, 13v/6—7), *doamne* **milostive** (IV, 29v/8—9). Adjectivul precedat de articol demonstrativ păstrează însă în două dintre cele trei situații în care precedă un substantiv în genitiv-dativ forma de nominativ: *O, despuitoare Fiiului tău* **cela blagoslovitul** (IV, 19r/8—9), *Nădeajde în mila Tatălui sfînt Domnezeu, derept moartea Fiiului* **cel sfînt** (XII, 101v/13—102r/1); cf. *spuse* **ceii** *feate* **preacurate** *că va naște Hristos* (Ib, 2v/10—12)[10]. În propoziția *Acolo este măria și iubirea oamenilor* **ceea deșarta** (III, 13r/12—13) adjectivul postpus este acordat, prin atracție, doar cu ultimul dintre substantivele determinate.

Pentru atributul verbal semnalăm doar două contexte în care această funcție este îndeplinită de un verb la gerunziu: *vădzu preasfînta nește oameni* **mînci⟨n⟩du-i** *nește feri* (IV, 26r/8—9), *vădzu acolo un rîu de focu... și smoală* **clocotindu** *ca focul* (IV, 29r/10—13).

Complementul

Complementul direct exprimat prin substantive nume de persoană sau prin pronume personale este construit atît cu *pre*, cît și fără prepoziție[11]: *vîndu frate* **pre fr⟨a⟩te** (IV, 21r/11—12), *nu lăsare⟨ți⟩* **pre ei** (III, 12r/7), *am călcatu* **pre diiavolulu** (V, 46v/12—13), **pre noi** *să ne smerim* (XII, 100v/10—11); *aceia* **Dumnedzeu** *priimescu întru ei* (V, 53v/1), *tremese* **elu** (VI, 63r/3), *duseră* **Sfînta** *Veneri* (XI, 94v/21—95r/1) *Evva înșelă* **Adam** (XV, 121v/11—12)[12]. În frazele *să ducu în oraște și în cetăți de-i gonescu și-i hulescu și-i ucigu și scuipescu* **spre ei** (III, 11v/9—12) și *E, să biruire* **spre zmieu** *și să nu perire de el, pleca-ne-vrem* (XI, 94v/12—13), locul lui *pre* este luat de *spre*[13].

Ca și în alte texte vechi românești[14], în *Codicele Sturdzan* exemplele care atestă anticiparea sau reluarea complementului direct: **o** *luo* **piatra**

---

[10] Cf. Laura Vasiliu, *Acordul în caz al atributului adjectival în limba secolului al XVI-lea — al XVIII-lea*, în *Omagiu Rosetti*, p. 978, unde se constată că, la nivelul limbii române vechi, acordul în caz este mai frecvent atunci cînd adjectivul este precedat de articol demonstrativ.

[11] Pentru exemple din texte contemporane, vezi Densusianu, HLR, II, p. 376—378; Rosetti, ILR, p. 500; Rosetti, Cazacu, Onu, ILRL, p. 70—71; Florica Dimitrescu, *Despre* **pre** *la acuzativ în limba textelor traduse din slavă în secolul al XVI-lea*, în *Contribuții la istoria limbii române vechi*, București, 1973, p. 38—43.

[12] Potrivit afirmațiilor lui Ovid Densusianu (HLR, II, p. 376), în textele măhăcene ar predomina construcțiile fără *pre*, în timp ce în așa-zisele texte bogomilice complementul direct cu *pre* ar fi majoritar. Această impresie de ansamblu, dependentă de tipul substantivelor înregistrate cu funcția de complement direct, este contrazisă de constatarea că în *Apocalipsul apostolului Pavel*, spre exemplu, *pre* apare o singură dată ca morfem al acuzativului complement direct.

[13] Substituirea lui *pre* cu *spre* este semnalată, în epocă, și în *Pravila lui Coresi* (2v/16; vezi Gh. Chivu, în TR, p. 196) și în *Codicele Voronețean* (7v/3, 27v/13; vezi Mariana Costinescu, *Codicele Voronețean*, p. 158); cf. S. Pușcariu, *Despre* **pre** *la acuzativ*, în DR, II, 1921—1922, p. 579—581. Pentru valoarea de complement direct, și nu de complement circumstanțial de loc (cu *spre* „asupra") a formei pronominale *spre ei* din prima frază citată, pledează și anticiparea respectivului pronume prin forma neaccentuată de acuzativ plural (*-i*).

[14] Vezi, pentru acestea, Densusianu, HLR, II, p. 390—391; Finuța Asan, *Reluarea complementului în limba română*, în SG, III, p. 94—99; Ion Coteanu, *Anticiparea complementului prin pronume o regulă gramaticală nouă?*, în LR, XII, 1963, nr. 3, p. 243.

(Ia, 1r/15), *să-l aducemu* **elu** (IX, 77v/1), *se nu-l făgăduimu* **elu** (XV, 122r/6); *ceastă* **carte** *să o cetească* (Ib, 9r/6), **acela** *nu-l va giudeca Hristos* (V, 53v/9), **păcatele** *noastre să le putem cunoaşte* (XII, 100v/8—10) alternează cu acelea în care cele două fenomene nu s-au produs: *necedinioară nu lăsare⟨ţi⟩* **pre ei** (III, 12r/7), *acum vedemu* **tine** (IV, 29v/10—11), *atunci duseră* **Sfînta** *Veneri* (XI, 94v/21—95r/1); *aceia* **Dumnedzeu** *priimescu întru ei* (V, 53v/1), *a[lţi]* **oameni** *mulţi nevolnici ven[de]că ei* (XI, 93v/19—21), **tine** *părăsiră toţi* (XIV, 113r/20).

Complementul indirect. Dintre formele de dativ fără prepoziţie cu valoare de complement indirect le remarcăm pe acelea construite cu verbele *asemăna, ierta, învăţa* şi *sluji*[15]: *nu vă asemărareţi* **loru** (XV, 116v/1—2), *cum iertăm şi noi* **greşiţilor** *noştri* (XII, 104r/11—12), *să învăţăm fapte bune* **creştinilor** (XII, 100v/15—16), *în toate ceasurile ... slujiţi* **lor** (III, 12r/6—7).

Notăm de asemenea complementele indirecte exprimate prin substantive sau pronume în acuzativ, fără prepoziţie: *luaţi amente sfînta* **scriptură** (Ib, 6v/13—14)[16] sau cu diferite prepoziţii pe care româna literară contemporană le foloseşte mai puţin sau deloc în această structură sintactică[17]: *da-voiu voao şi altora* **a mulţi** (IV, 36v/7—8), *Iară alţi oameni spunea* **la împăratulu** (XI, 91r/11—12), *o închina* **către besareca** *Domnului* (XI, 90v/7—8), *căutară toate faptele omului şi* **de cele** *rele nu aflară nemică la elu* (III, 14r/7—9), *ne aducem aminte* **de pre** *toate* **faptele** *bune* (XII, 105r/3—5), *acesta iaste trupul mieu ce se deade* **derept voi** (XII, 107r/5—7), **în Duhul** *Sfînt ... şi* **în Tatăl** *şi* **în Fiiul** *să ne închinăm* (XII, 103r/13—103v/1), *va plăti Dumnedzeu* **pre faptele** *tale* (V, 38v/11—12), *nădăindu-ne* **spre mila** *slaveei lui şi* **spre slujba** *noastră* (XV, 119r/15—17), *să nu laude-să dracii* **spre mene** (XI, 92r/2—3).

În cîteva contexte, complementul indirect este exprimat, datorită anacolutului, prin substantive sau pronume în cazul nominativ: **Alţii** *le va fi trupul putredu* (V, 55r/10—11), *soţia ta ceaca iubita de aceasta lume,* **ceaca ce** *tu cu nuşii foarte te dezmierdai* (XIV, 113r/13—16), **Aceia** *cade-lă-se să se muncească cu mare chin* (XIV, 115r/7—9), *totu* **menciurosul** *tată-i e dracul* (XV, 117v/18—118r/1).

Ca şi în alte scrieri vechi româneşti[18], în *Codicele Sturdzan* exemplele în care complementul indirect este anticipat sau reluat alternează cu acelea în care anticiparea sau reluarea acestei părţi de propoziţie nu se produc: *vă dediu* **voao** *leage* (Ib, 2v/15—16), *şi-i dzise* **lui** *Sisin* (VI, 61r/10), *dă-ne* **noao** *astăzi* (XII, 104r/9), *iuo-ţ sîntu* **ţie** *mîndriile tale* (XIV, 113r/6—7); *să lasu* **voao** *leage* (Ib, 3r/11), *ceriul să închină* **ţie** (IV, 16v/10), *să fii doamnă* **mie** (XI, 94v/2), *porînci* **noao** *bucurie* (XII, 101v/7—8); **Unora le** *va fi faţa ca lumina luniei* (V, 45v/4—5), **Pravednicului** *Avram* **îi** *părea* (IX, 78r/6—7), **noao ne** *va ierta toate păcatele* (XII, 101v/1—2); *tu* **mie** *îngăduişi a face rău* (XIV, 113v/16—17), *credinţa ceaca ce* **noao** *trebuiaşte* (XII, 101v/10—12).

---

[15] Pentru regimul sintactic al verbelor în limba română veche, vezi şi Densusianu HLR, II, p. 396—397; Rosetti, ILR, p. 524; Rosetti, Cazacu, Onu, ILRL, p. 70; Gabriela Pană-Dindelegan, *Regimul sintactic al verbelor în limba română veche*, în SCL, XIX, 1968, nr. 3, p. 265—296.

[16] În acuzativ fără prepoziţie se află uneori şi pronumele relativ care introduce o completivă indirectă: *O, amar* **cela ce** *giură pre cruce printru curviia! O, amaru* **cela ce** *calcă cruce!, O, amaru* **cela ce**-*şi face faţă la domni...!* (V, 49r/14—49v/2).

[17] Vezi şi Densusianu, HLR, II, p. 400—407; Rosetti, ILR, p. 512—513.

[18] Vezi Finuţa Asan, *op. cit.*, p. 99—100.

Complementul de agent are printre modalitățile de exprimare și acuzativul cu prepoziția *prin*: **pren cine** *toate făcute sînt* (XII, 102v/7—9).

Complementul circumstanțial de loc este construit, în afara unor prepoziții uzuale în limba română actuală, și cu *despre*: *se va deșchide poarta ceriului* **despre răsărit** (V, 42v/7—8), *în* „pe": *au răstignit părinții noștri* **în cruce** (XI, 91r/16—17), *la* „de": *Și atunci Sfînta Veneri apropie-se* **la zmeu** (XI, 95r/5—7), *pre fața* „în fața": *căzu însuși* **pre** fața *sa* (IV, 35r/12—13), *spre* „asupra, pe": *călcă cu piciorul* **spre** falca *zmeului* (XI, 95r/7—8).

Complementul circumstanțial de timp este exprimat și prin substantive în acuzativ precedate de prepozițiile *în*: *să fiarbă* **în** *tr*[*e*]*i* **zile** *și* **în** *trei* **nopți** (XI, 96r/15—16), *vă rugați*... **în** *toate* **ceasurile** (III, 11r/5—6) sau *la*: *te veri întoarce în trupul tău* **la dzua** *de înviere* (III, 14r/15—16). În exemplele *Blăstemată fie vreamea* **ceaca ce** *noi întru ea ne-am împreunat* (XIV, 113v/3—5) și *Blăstemate fie toate zilele* **cealea ce** *noi întru eale am vis depreună* (XIV, 113v/10—13), această funcție sintactică este îndeplinită, datorită anacolutului, de un pronume relativ în nominativ.

Complementul circumstanțial de mod comparativ de egalitate este atestat și sub forma *ca și tu* (*să fim și noi creștini* **ca și tu** XI, 92v/12—13), înregistrată în epocă și în *Apostolul* coresian [19]. În cadrul comparativului de inegalitate, alături de construcția cu *decît*, uzuală și astăzi: *mai luminosu de șapte ori* **decît soarele** (IV, 18v/3—5), apare foarte frecvent construcția cu *de*, arhaică [20]: *mai frumoasă fată* **de aceasta** *n-am vădzut* (XI, 91v/4—5), **de toți** *ești tu mai sus la scaunul lu Dumnedzeu* (IV, 17r/12—14); vezi și *mai vîrtosu* **de toți** (IV, 27v/4), *mai luminate* **de soarele** (V, 47v/1).

Complementul circumstanțial instrumental se construiește și cu prepozițiile *a*: *o țin* **a mînă** (IV, 21v/10—11), *cu* „prin": *să slăvească-se* **cu noi** *numele slaveei tale* (XV, 118v/7—8), *în*: ⟨**în**⟩ *toate* **lucrurele** *să spurcă* (III, 12v/11—12) [21], *prin*: *i se va da în har* **pren Isus Hristos** (XII, 98r/11) sau *pentru* „prin": *ne-au dat Domnezeu cuvintele sale afară să ne ispăsim* **pentru eale** (XII, 101r/5—7).

Complementul circumstanțial de cauză este exprimat destul de frecvent prin adverbul interogativ *căce* „de ce": **Căce** *nu grăiți cătră sfînta maica lu Hristos?* (IV, 19r/3—4), *O*, **căce** *n-am postit! O*, **căce** *n-am miluit mișeii!* (V, 43v/2—3; vezi și V, 43v/3, IX, 78v/2). Menționăm de asemenea construcțiile cu prepozițiile *cu*: **cu** h⟨ic⟩**linșigul** *său cădzu den ceriu* (XV, 121r/13—14), *în*: *Tremuraiu* **în frica** *ta, dzi de giudețu!* (XIII, 109r/15—16), *prin*: **prin fărădeleagea** *voastră ceaea multa, înțeleageți, nemîndriloru, că nu simțeți înțelepți* (Ib, 2r/13—2v/1) și *printru*: *pridăditii ceia ce-i scotu alții de pre locurele loru* **printru dereptate** (V, 52r/5—7).

Complementul circumstanțial de scop este construit frecvent cu prepoziția *dereptu*: *slujașe lu Dumnezeu* **dereptu sufletul** *seu* (III, 15r/17—15v/1; vezi și *dereptu numele* III, 11v/3, *dereptu cuvîntul* III, 11v/14—15 etc.), dar și cu *pre*: *sfîntul și lumiratul sîngele lui Hristos* ⟨*iaste*⟩

---

[19] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 390.

[20] *Ibidem*, p. 380—381.

[21] Existența prepoziției *în*, omisă de copistul *Apocalipsului apostolului Pavel*, este susținută de varianta textului transcrisă în *Codicele Todorescu*.

pre spăsenie *noao* (XV, 119v/18—120r/2; vezi și XII, 104v/14) sau *spre*: *e⟨i⟩* spre bunătatea *lui Dumnezeu nu ne-au învățat* (XIV, 113v/8—10).

Complementul circumstanțial concesiv este exprimat printr-un verb la gerunziu în propoziția *tu mie îngăduiși a face rău*, **știind** *tu mine stîrv împuțit și putrejune* (XIV, 113v/16—19).

Complementul circumstanțial de relație. Menționăm, dintre construcțiile mai puțin obișnuite, substantivul în dativ: *destoinici să fiți* **împărăție⟨i⟩** *ceriului* (III, 15v/4—5) și infinitivul: *urîte l⟨e⟩-au fost și* **a** *le* **asculta** (XIV, 111r/17—18).

Complementul circumstanțial de excepție prezintă ca elemente introductive și prepozițiile *fără*: *Nu-i altu domnezeu mai mare* **fără domnezeul** *Sfinteei Veneri* (XI, 92v/5—6), *fără de*: *o va sp[ur]ca de voie cu carne sau cu brîndză*, **fără [de] harți** (XI, 97r/19—21) și *pre lîngă*: **Pre lîngă mene** *domnezei striini să n-aibi* (XII, 99v/1—3).

Coordonarea părților de propoziție

Semnificativ pentru un miscelaneu în care textele narative sînt majoritare, părțile de propoziție de același fel înregistrate în *Codicele Sturdzan* sînt coordonate aproape totdeauna cu ajutorul conjuncțiilor (locuțiunilor conjuncționale) copulative *și, nici, nu numai... ci și*: *să o tremeață de la unrii alalți* **și** *pre la cetăți* **și** *pre la domni, fără frică* **și** *fără grije* (Ib, 9r/8—11), *să ascultați sfînta evanghelie* **și** *cîntările* (II, 10v/10—11), *aduceți aceale sarcine iușoare* **și** *rugăciuni cu alte darure dulci* **și** *cinstite* (III, 11r/14—16); *să nu poftești vecinului tău* **nece** *muiare-i*, **nece** *fata-i*, **nece** *feciorul*, **nece** *boul*, **nece** *calul*, **nece** *nemica ce iaste al lui* (XII, 100r/5—10); *dereptu domnezeul mieu* **nu numai** *trupul*, **ce și** *sufletul da-l-voiu spre muncă* (XI, 96r/6—8). Conjuncția *și* apare de asemenea în cadrul unor enumerări: *să muncescu în pustie*, **și** *în măguri*, **și** *în peșteri* (III, 11v/8—9), *aceluia e slava*, **și** *împărăție*, **și** *ținutulu* (III, 15v/9—10) [22].

Coordonarea disjunctivă, marcată de conjuncțiile *au, sau* și *săva*: *Încătruo veri să mergi, preasfîntă maica lu Hristos, spre apus* **au** *spre ameadzădzi?* (IV, 19v/15—20r/2), *nu-ș va da răpausu sfînta dumerecă*, **au** *are deatoriu* **sau** *slujnică* (Ib, 7v/8—11), *să o cetească* **săva** *preut*, **săva** *diac* (Ib, 9r/6—7), și cea adversativă, marcată de conjuncția *ce*: *Sfînta și preaslăvita doamna roditoarea, nu aimi⟨n⟩tre*, **ce** *a lu Dumnezeu, maica lu Hristosu, ⟨se sculă⟩ și merse să vază toate muncile* (IV, 16r/5—8) sînt mai puțin utilizate.

Juxtapunerea părților de propoziție de același fel are și ea, în ansamblu, puține atestări: *să spurcă cu rele lucrure, ⟨cu⟩ preaiubire* (III, 12v/5—6), *era în iadu plîngere mare, vîrtoase* (IV, 17v/12—13) etc.

Sintaxa frazei

Coordonarea

Coordonarea propozițiilor se realizează cu ajutorul conjuncțiilor *au, ce, de, deci, e, iar(ă), însă, nici, oare, sau, și* sau prin juxtapunere.

---

[22] Ov. Densusianu (HLR, II, p. 418) și Al. Rosetti (ILR, p. 526—527) consideră că marea frecvență a conjuncției *și* în textele vechi românești este un fenomen specific limbii vorbite. Vezi, în același sens, Rosetti, Cazacu, Onu, ILRL, p. 595.

Conjuncția *au*, utilizată în alternanță cu mai frecventul *sau*, are totdeauna valoare disjunctivă: *aducu scrise toate păcatele tale ce ai făcut din tinerțe pînă la moarte de le pun în cumpănă*: **au** *doară ai obidit vrun om mișel*, **sau** *ai ucis*, **sau** *ai furat*, **sau** *doară ai vîndut pre cinera*, **sau** *n-ai lăcuit bine cu vecinul tău*, **sau** *ai făcut preaiubire trupului*, **sa⟨u⟩** *doară ai grăit menciună*, **sau** *n-ai iubit pre toți oamenii unul ca altul* (V, 40r/6—15).

Ce este totdeauna adversativ la acest nivel sintactic: *să nu lucre*, **ce** *să să ceaie de păcate* (Ib, 3v/2—3), *Nu usteni feciorul*, **ce** *blămu cătiliru!* (IX, 78r/1—3) etc.

De este utilizat foarte frecvent, ca și în alte scrieri din epocă, cu valoare similară conjuncțiilor copulative[23]: *Nu grăi așa, ce mai bine te pleacă domnedzeului mieu și închină-te lui*, **de** *face-te-voiu doamnă și împărătească spre toate casele mele* (XI, 91v/9—13)[24], *Melintia, sora lui, născu* **de** *făcu stîlpu de marmure* (VI, 58r/5—6), *O, ferecați de ceia ce să scoală în sfînta duminecă și în prazdnicele lu Hristos*, **de** *să scoală de noapte* (V, 52v/9—11) etc.

Deci, puțin folosit în ansamblu, are ca și astăzi valoare conclusivă: *Se te vrăjmașul înșeală, că totu menciurosul tată-i e dracul*, **deci** *se te rupsere de la tatăl tău den ceriu, duce-te-veri cu elu în focul nestinsu* (XV, 117v/17—118r/4).

E este, în majoritatea aparițiilor sale, conjuncție adversativă: *Mișeii plîngu după voi*, **e** *voi nu-i miluiți* (Ib, 2r/1—3), *cu trestie mă ucidea pre capu*, **e** *în mîru și în picioare ei-mi bătură găvoazde* (Ib, 3r/7—9), *cel om chema-l Agaton*, **e** *boiereasa lui chema-o Polfiia* (XI, 90r/5—6). În pasajul *în mîru și în picioare ei-mi bătură găvoazde* **e** *cu oțăt și cu fiiare mă adăpară* (Ib, 3r/8—10), rolul lui *e* este însă copulativ.

Iar(ă) are, ca și *e*, în primul rînd sens adversativ: *cruce o țin în mînile sale*, **iară** *din rostul loru grăiește diavolul*, **iară** *svîntul botedzul nu-l păzescu* (III, 12v/12—15), *cela ce nu o va cinsti aceasta dzi, Venerea Mare, cu milosteni[e] și cu rugăciune la besearecă*, **iară** *ce[la] ce va lucra într-însa acela să fie blăst[ă]mat* (XI, 97r/12—16). Valoarea copulativă este, și în acest caz, mult mai puțin atestată: *mult au hulitu pre slujitorii beserecilorų*, **iară** *dintr-înse se-au adăpatu slugile lu Dumnezeu* (IV, 25r/13—25v/2).

Însă este, ca și în româna contemporană, totdeauna adversativ: *Mică era și în vedeare*, **însă** *nime nu o putea rădica* (Ia, 1r/8—9), *nici*, totdeauna copulativ: *Suflete, să nu te ciudești*, **nece** *să te sviești* (III, 14v/14—15), *n-ați ascultatu*, **nece** *înțeleasetu* (Ia, 1v/11—12), iar *oare*, utilizat ca o conjuncție corelativă, totdeauna disjunctiv: **Oare** *cărtulariu va fi*, **oare** *va fi vlădicu*, **oare** *va fi preutu*, **oare** *diac, cela ce nu va povesti și nu va spunre tutindire, acela să fie blăstămat de Domnul nostru* (Ib, 9v/7—14).

Și, mult mai frecvent decît *e* și *iar*, are, în majoritatea contextelor în care este înregistrat, valoare copulativă: *Iară duhovnicul său cîte puțină pocaanie ⟨să⟩ dea derept om iubitoriu Hristos* **și** *să-l cumenece cu alți creștini* **și** *să fie priimită ca și ceaea curvă ce priimi Hristos* (II, 10v/17—23), *mergu la Dumnedzeu să se închine* **și** *ducu lucrurele toate înaintea*

---

[23] Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 408; Rosetti, ILR, p. 516.

[24] În versiunea *Legendei Sfintei Vineri* păstrată în miscelaneul popii Urs (BAR, ms. rom. 4182), în pasajul corespunzător conjuncției *de* apare *și*.

lu Hristos (III, 11r/9—11). În pasajul și *luară sufletul di⟨n⟩ trupu* și-*l sărutară* și *să cunoscură* și *dziseră sufletului* (III, 14v/1—3), conjuncția *și* are valoare narativă, iar în fraza *Și căutară toate faptele omului* și *de cele rele nu aflară nemică la elu* (III, 14r/7—9), conjuncția are, în a doua sa apariție, rol adversativ [25].

Juxtapunerea este, ca și în alte scrieri vechi românești, puțin utilizată: *Noi venim de la oameni botezați în numele tău... de grămădescu păcate pre păcate, de să spurcă cu rele lucrure* (III, 12v/2—6), *Ni să-l răpim, să-l luom!* (V, 40v/5—6). În frazele *Noi sem îngeri, încă ne mirămu de răbdare lor* (III, 11v/17—12r/1), *Unii vor fi luminați, alții și mai luminați, alții vor fi întunecați* (V, 41v/15—17), juxtapunerea are valoare adversativă.

Subordonarea

Propoziția subiectivă este înregistrată frecvent după verbe sau expresii verbale impersonale: *cu adevăru* **că fugiiai de noi** (III, 15r/7—8), *au fost* **să nu-mi îngăduiești**, *ce au fost* **să mă despui** (XIV, 114r/1—3), *pare-le amu* **că întru multe cuvente ale loru audziți voru fi** (XV, 116r/18—116v/1). Subiectiva introdusă prin pronumele relative *cine* sau *cela ce* este reluată uneori în regentă prin corelativul *acela*: **Cine întră în aceasta muncă** *n-are* **acela** *a vede lumină în veacu* (IV, 30v/13—15), **ce[la] ce va lucra într-însa acela** *să fie blăst[ă]mat* (XI, 97r/14—16).

Propoziția atributivă. În afara atributivelor introduse prin *(cela) ce* [26], foarte numeroase în miscelaneu și uzuale în româna contemporană, se remarcă numărul mare de propoziții introduse prin pronumele relativ invariabil *de*: *De unde veniți, îngerii mei* **de aduceți aceale sarcine iușoare și rugăciuni cu alte darure dulci și cinstite?** (III, 11r/13—16) [27], *Noi venim de la ceia ce s-au lăsatu de dulceața lumiei dereptu svîntul numele tău...*, **de să muncescu în pustie și în măguri și în peșteri** *și să ducu în orașe și în cetăți* (III, 11v/1—10) [28], *ară fi un voinicu de tre⟨i⟩-dzeci de ani* **de ară prăvăli o piatră** (V, 51r/1—3) și prin locuțiunea conjuncțională *cum să*: *Folosul dîntîi*: **cum noi păcatele noastre să le putem cunoaște** (XII, 100v/7—10), *A treia folos*: **cum oameni făcători de rău să se întoarcă către Domnezeu** (XII, 101r/1—4). În fraza *Omul creștin iaste acela om* **cine în Hristos creade** (XII, 98r/5—6), atributiva este introdusă prin *cine*, preferat nu o dată, în *Catehism*, relativului *care* (vezi și XII, 101v/7).

Propoziția completivă directă are ca element introductiv, în afara pronumelor relative, precedate sau nu de *pre*, și locuțiunea conjuncțională *de se*: *dzise elu* **de se fii fiiulu lui** (XV, 117v/11—12). Nu am înregistrat anticipări sau reluări ale completivei prin forme neaccentuate ale pronumelor personale.

Propoziția completivă indirectă se introduce și ea, în afara altor elemente relative, prin *de se*: *Să avemu răbdare* **de se ne rugămu** (XV,

---

[25] Pentru valoarea adversativă a conjuncției *și*, vezi și Mirela Teodorescu, Ion Gheție, *Manuscrisul de la Ieud*, București, 1977, p. 124; Mirela Teodorescu, în Varlaam, *Opere, Răspunsul împotriva catihismusului calvinesc*, București, 1984, p. 132.

[26] În *Codicele Sturdzan*, care nu introduce niciodată propoziții atributive.

[27] Cf., în versiunea slavonă editată de B. P. Hasdeu (CB, II, p. 416): wтъ коудѣ пріидосте аггелы мои, носеще врѣмена блаґыѣъ дѣлъ и молитзы частныіе?

[28] Cf., în versiunea slavonă editată de B. P. Hasdeu (CB, II, p. 416): мы wтъ wнѣѣъ пріидоѣшмъ wткрѣшнѣ' се сластїи мир'скыѣъ нмени ради светаго твоего и глаголющїнѣъ . . . , скитающинѣ' се въ градѣѣъ.

120v/15—16). Ca și în cazul completivei directe, nu am constatat anticiparea sau reluarea secundarei.

Propoziția circumstanțială temporală din frazele *ai făcut voia lu Dumnedzeu* **pînă a⟨i⟩ vis pre pă⟨mîn⟩tu** (III, 14v/9—10) și *se nu ne sculăm* **pînă nu se va milostivi Dumnedzeu** (IV, 35r/9—10) este introdusă prin *pînă*, utilizat destul de frecvent în miscelaneu cu valoare conjuncțională [29]. Notăm de asemenea cîteva temporale construite cu *de(a)ca*: *la dzua de giudețu*, **deca va giudeca păcătoșii** *și-i va arunca în iadu* (V, 54v/8—10), *Și*, **deca auzi acel împărat**, *el mînie-să spre ea* (XI, 91r/17—18) [30]. În fraza *și*, **ce sta înaintre-a toți**, *și [ie] și o pară din foc* (XI, 96r/18—19), circumstanțiala de timp are ca element subordonator adverbul *ce*.

Propoziția circumstanțială de mod este introdusă adesea prin *ca*: *lasă noao greșalele noastre*, **ca și noi lăsămu greșiților noștri** (XV, 120r/10—13), *fie lui* **ca va grăi** *așa* (IX, 80v/15—16) sau *cum*: *fie voia ta*, **cum în ceriu**, *așa pre pămîntu* (III, 11v/6—7).

Propoziția circumstanțială consecutivă, puțin utilizată, se construiește în primul rînd cu conjuncția *de* [31]: *va fi întunrearecu* **de vă veți giunghea aden voi** (Ib, 5v/3—4), *au îmblat rău*, **de au perit cu chiot mare și cu chinul cela ce e scris** (XIV, 114r/7—10) și cu locuțiunea conjuncțională *de să*: *O, căce nu ne-am pocăit* **de se ne fie acum iertate păcatele** (V, 43v/3—5), dar în *Codicele Sturdzan* este înregistrată și consecutiva introdusă prin conjuncția *că*: *au iubit Dumnezeu asupră de tot*, **că porîncitele lu Dumnezeu tare le-au ținut** (XIV, 110r/16—19).

Propoziția circumstanțială cauzală. Menționăm, pentru elementul introductiv mai puțin obișnuit, cauzalele construite cu conjuncțiile *ca* și *cum* [32]: *ei nu n-ară face noao nice un rău...*, **ca rădică șarpele** *și întră în elu* (XV, 121v/3—10), *Blăstemați să fie și părinții noștri ceia ce ne-au născut*, **cumu e⟨i⟩ spre bunătatea lui Dumnezeu nu ne-au învățat!** (XIV, 113v/5—10), *O, amar preotul cela ce nu e destoinic și cîntă leturghie*, **cum nu se pocăiește**, *ce să lasă focului de veacu!* (V, 49v/11—14).

Propoziția circumstanțială finală. Alături de finalele introduse prin *să*, foarte frecvente în manuscris și uzuale în româna contemporană, sînt înregistrate construcții mai puțin sau deloc obișnuite, în care subordonata este legată de regentă prin *cum*: *Ce te-ai ivitu tu noa⟨o⟩, preasfîntă* **cumu ne întrebi?** (IV, 19r/12—14), *cum să*: *să spuiu lor că păgîni-su*, **cum să se boteadze** *și să se cunune* (XI, 94r/9—10), *de*: *stați în toate ceasurile* **de slujiți lor** (III, 12r/6—7), *de să*: *nu-ș va lăsa lucrul său simbătă denr-al noaole ceas pînră luri demenreața* **de să meargă la beseareca** (Ib, 4r/8—12), *derept ce să*: *nu grăiești tatăl mieu, ce tatăl nostru*, **derep ce toți sfinții lui se-ți fie frați** (XV, 118r/16—118v/2), *derept să*: *cu oțăt și cu fiiare mă adăpară*, **dereptu să lasu voao leage** (Ib, 3r/9—11), *pentru să*: *O, amaru cela ce-și face față la domni și dă mită* **pentru să poată călca mișcii!** (V, 49v/14) sau *printru să*: *răstignitu-s-au Hristos de voie în cruce...*, **printru să lase noao leage domnul nostru Isus Hristos** (XI, 97v/4—7).

---

[29] Vezi pentru alte atestări din secolul al XVI-lea, CL, 31r; CV, 25v; LPrav., 207v. Cf. Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, 1960, p. 52—53.

[30] Vezi și Mioara Avram, *op. cit.*, p. 43.

[31] Vezi și *ibidem*, p. 143.

[32] Vezi și *ibidem*, p. 70.

Propoziția circumstanțială condițională are cel mai adesea ca element introductiv conjuncția subordonatoare *să*: *E*, **să nu ascultare mene**, *eu da-te-voiu spre mare muncă* (XI, 96r/1—2), **Se pomeniremu reu**, *nu va lăsa noao*, **se deaderemu rău dereptu rău**, *nu va lăsa* (XV, 120v/2—4), alături de care apar, cu frecvență mai mică, *de(a)ca*: **Deaca ne-au dat Domnezeu cuventele sale afară** *să ne ispăsim pentru eale, dară pren ce ne văm ispăsi?* (XII, 101r/5—9) și *de*: *Și*, **de vădzu cel împărat accalea**, *ș[i] mînie-să și chemă alte slugi ale [l]ui* (XI, 92v/17—19)[33].

Propoziția circumstanțială concesivă este introdusă, în una din foarte puținele sale atestări, prin pronumele nehotărît *varece*: *Că acolo*, **varece veri simți** *și* **varece veri auzi**, *totu ți-e urît și de totu te îngrozești. Și*, **varece veri atinge** *sau se va atinge de tine, de toate te vatămi* (XIV, 112v/7—13).

Raporturi între fraze

Coordonarea între fraze se realizează, în *Codicele Sturdzan*, cu ajutorul conjuncțiilor *amu, ce, deci, e, iar(ă), însă* și *și*, ale căror valori sînt, de regulă, cele din cadrul frazelor (cu excepția lui *amu*, întîlnit ca element conjuncțional doar la nivelul relațiilor dintre fraze).

amu este utilizat totdeauna cu valoare conclusivă: *Acesta-i făcutul întîi, Adam.* **Amu**, *cîndu veade sufletele dereapte trecîndu în raiu, atunce se vese⟨lea⟩ște* (IX, 79r/3—6). Aceeași valoare au conjuncțiile *ce*: *Sărutați-mă sărutare de apoi, ... că mă ducu eu unde acolo făţerie nu este...* **Ce** *vă rugați dereptu mine, rugați-vă către domnul Dumnedzeu* (V, 37r/13—37v/10) și *deci*: *Rugară Dumnădzău și grăi glas din ceriu de dzisă așa*: *„Luați piatra!"* **Deci** *o luo piatra patriarhul cel mare* (Ia, 1r/13—16). *E*, conjuncție specifică, după unele opinii[34], secolului al XVI-lea, are, ca și la nivelul frazei, rol atît copulativ: *Carele voinic fu ca* Sti *Sisin ce multe oști birui: întîiu siriianii, ai doii turcii, ai treii tătarîi?* **E**, *deca-ș feapse rugă, întoarse-se* Sti *Sisin de răsărit la Raviia* (VI, 57r/5—57v/2), cît și adversativ: *toți îngerii oameniloru... mergu la Dumnezeu să se închine și ducu lucrurele toate înaintea lu Hristos de la toți oamenii.* **E** *duhul svîntu iase de la Hristos în tîm[pi]narea loru și grăiaște* (III, 11r/8—13). Totdeauna adversative sînt conjuncțiile *iar(ă)*[35]: *cela ce nu va povesti și nu va spunre tutindire, acela să fie blăstămat de Domnul nostru din ceriu și de 318 de oteți dentru Necheiu.* **Iară** *cela ce va spunre și cela ce va creade, de va priimi la sinre, bunrătate va fi de la Tatălu și de la Fiiul Isus Hristos întru vecie de veac cu deadevăr* (Ib, 9v/10—10r/7) și *însă*: *Tremuraiu în frica ta, dzi de giudețu.* **Însă** *ne nădăjdui⟨m⟩ milostiei, dulce-ogoadeei tale* (XIII, 109r/15—18). Conjuncția *și* are și ea, uneori, valoare adversativă: *Așa zise îngerul Domnului și să duse de la ei.* **Și** *ei de-acii ruga-se cu frică către Domnul* (XI, 90v/1—3). În cele mai multe situații însă, *și* are, ca element introductiv al unor fraze, valoare narativă: *„Caută pre pămîntu!"* **Și** *căutaiu și vădzuiu toată lume.* **Și** *fu ca o nimica.* **Și** *dzise îngerul cela ce mă purta...* (III, 13r/8—12), **Și** *deștinse arhanghel suptu codru și fu ca u⟨n⟩ călătoriu.*

---

[33] Vezi și N. Drăganu, *Conjuncțiile* **de, dacă**. *Un capitol de sintaxă românească*, în DR, III, 1922—1923, p. 251—284; IV, 1924—1926, p. 916, 922; M. Avram, *op. cit.*, p. 189.

[34] Densusianu, HLR, II, p. 408; Rosetti, ILR, p. 513; Rosetti, Cazacu, Onu, ILRL, p. 594.

[35] În aparițiile sale de la începutul părților a treia (f. 41r/12), a șasea (f. 49r/1), a noua (f. 54v/8) și a unsprezecea (f. 56r/1) din *Cugetările în ora morții*, *iară* pare să aibă însă valoare narativă.

Şi avea Avram pururea leage fără oaspe să nu mărînce. Şi într-aceaea vreamea închise vrăjmaşul toate caile, să nu meargă oaspe la casa lui Avram... (IX, 77r/5—13).

Subordonarea între fraze se realizează doar cu ajutorul conjuncţiei *că*: *Ni amu, suflete, cine ară pute spune frica şi cutremurul şi munca ceasului de moarte?* **Că** *moarte fără de veste vine ca un leu răgîndu şi cu tuate armele* (V, 39v/4—9), *Fără de stare vă rugaţi, fraţilor, către Hristos în toate ceasurile, şi dzua şi noapte, şi blagosloviţi Dumnedzeu!* **Că** *în toate dzile, deca apu[n]e soarele, to⟨ţi⟩ îngerii oameniloru, a bărbaţilor şi a muierilor, mergu la Dumnezeu să se închine* (III, 11r/4—10). În fraza de început a părţii a opta din *Cugetări în ora morţii*: *Cum grăieşte Hristos în sfînta evanghelie*: *„Ferecaţi de ceia ce plîngu...!* (V, 51r/13—15), adverbul *cum* are nu rol subordonator, ci valoare explicativă („astfel").

Vorbirea directă şi vorbirea indirectă

Structurate în esenţă ca nişte naraţiuni bazate pe dialog sau avînd o organizare stilistică ce transformă cititorul (ascultătorul) în interlocutor, scrierile grupate în *Codicele Sturdzan* conţin numeroase pasaje redactate în vorbire directă. Ele urmează verbelor *grăi, întreba, jura, răspunde, ruga, striga* sau *zice* (ultimul grupat adesea cu *grăi, răspunde* sau *striga*). Iată cîteva contexte ilustrative: *Şi grăi fiiului său, lui Isacu*: *„Şi ieşimu, doară vrem vedea undeva vru⟨n⟩ omu să-l aducemu elu la casa noastră"* (IX, 77r/14—77v/2), *Şi întrebă*: *„Cine sintu aceşte şi ce păcate au?"* (IV, 25r/9—11), *Începu dracul a se giura*: *„Să mă parde de tăria înfricatului scaun!"* (VI, 61v/13—62v/1), *Iară ei răspundu aşa*: *„Noi venim de la ceia ce s-au lăsatu de dulceaţa lumiei dereptu svîntul numele tău..."* (III, 11r/16—11v/3), *Aşa se roagă sufletulu cu mare rugăciuni*: *„Lăsaţi-mă, îngerii lu Dumnedzeu, se ⟨mă⟩ pocăiescu!"* (V, 37v/14—38r/1), *Şi dzise către ea cel împărat*: *„Ce samă de om eşti şi cum te cheamă?"* (XI, 91v/5—6).

Nu am înregistrat exemple de transformare a vorbirii directe în vorbire indirectă.

LEXICUL

Structura vocabularului

Codicele Sturdzan are în structura textelor româneşti componente[1] 1416 cuvinte-titlu, care totalizează 17161 de apariţii, încadrîndu-se, din acest punct de vedere, între scrierile vechi româneşti cu întindere relativ redusă [2]. Din numărul cuvintelor-titlu înregistrate, 50 sînt nume proprii,

[1] Avem în vedere doar cincisprezece dintre cele şaisprezece scrieri româneşti şi slavo-româneşti care alcătuiesc manuscrisul. Vezi, pentru aceasta, p. 231—232.

[2] Potrivit lui C. Dimitriu (*Romanitatea vocabularului unor texte vechi româneşti*, Iaşi, 1973, p. 55), textele vechi româneşti se împart, după numărul cuvintelor-text, în trei categorii: a) cu cca 10 000 cuvinte-text, b) cu cca 60 000 cuvinte-text şi c) cu peste 140 000 cuvinte-text.

care însumează 328 de atestări [3]. Numărul, ponderea procentuală și frecvența cuvintelor românești comune, respectiv a numelor proprii în vocabularul manuscrisului pot fi urmărite în tabelul următor:

	Cuvinte-titlu		Cuvinte-text		Frecvență medie
	Număr	Pondere procentuală	Număr	Pondere procentuală	
Cuvinte comune	1 366	96,47	16 833	98,08	12,32
Nume proprii	50	3,53	328	1,92	6,56
Total	1 416		17 161		12,11

Frecvența medie a cuvintelor (12, 11) este în mod evident superioară aceleia stabilite pentru alte scrieri românești contemporane de întindere mică [4].

Cele mai numeroase atestări (1480) le are *și*, ponderea lui în vocabularul manuscrisului (11,59%)[5] probînd o dată în plus caracterul narativ al majorității scrierilor componente. Dintre substantivele proprii, pe primul loc, cu 125 de ocurențe, se află *Hristos*, faptul fiind aproape firesc într-un miscelaneu religios.

Un număr foarte mare de cuvinte, mai mult de o treime din vocabularul manuscrisului (557 de cuvinte-titlu), au o singură atestare. Fac parte din această categorie în primul rînd termeni ce vor ieși ulterior din uzul literar și care sînt puțin frecvenți chiar în secolul al XVI-lea: *abiruire, brătaș, ciuai, dărnire, fățare, geroe, istucan, încură, la* (vb.), *magheniță, op, pîhă, rutesu, smrad, ticală, țivlet, zmicura* ș.a. [6]. O singură atestare au însă și numeroase cuvinte care făceau și continuă să facă parte din fondul principal lexical al românei literare [7]: *adînc, armă, baltă, brînză, cărturar, corabie, drag, dreptate, episcop, floare, frunză, gînd, greață, hrană, înțelepciune, învățător, judecător, legătură, lînă, mijloc, mîngîia, naștere, nevinovat, oaie, oraș, pește, praf, răsări, rece, sat, seceră, tătar, toamnă, undă, ureche, vară, viței, zbura, zidi* ș.a. În aceeași situație se află, de asemenea, 24 din cele 50 de nume proprii înregistrate [8]: *Agaton, Antioh, Antiohia, Atizma, Avednag, Batăr, Buldujariu, Buldur, Constantin, David, Eleon, Galelei, Misah, Nazaret, Necula, Nicheia, Pilat, Polfiia, Pont, Raviia, Satan, Sedrah, Sinai, Zlataust.*

[3] Facem abstracție de substantivele comune de tipul *duh, duminică, dumnezeu, fiu, tată, vineri*, folosite și ca nume proprii.

[4] Vezi C. Dimitriu, *op. cit.*, p. 50—54; I. Rizescu, *Pravila ritorului Lucaci*, București, 1971, p. 121, 122; TR, p. 90, 202, 321, 408.

[5] Pentru situația conjuncției în alte texte vechi românești, vezi C. Dimitriu, *op. cit.*, p. 56.

[6] Vezi, pentru cuvintele dispărute din limba literară actuală, și p. 210—218.

[7] Pentru componența fondului principal lexical al limbii române vechi, vezi Claudia Tudose, *Vocabularul fundamental al limbii române vechi*, în *Sistemele limbii*, București, 1970, p. 119—164 (a se vedea în special lista publicată pe p. 126—148), iar pentru fondul principal lexical actual, vezi Al. Graur, *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, București, 1954.

[8] Numele proprii sînt citate sub forma-titlu stabilită în indicele de cuvinte. La fel am procedat în cazul tuturor cuvintelor citate pentru exemplificare în prezentul capitol.

Aproape jumătate din cuvintele-titlu înregistrate (628) au între 2 și 9 ocurențe, 162 între 10 și 49, iar celelalte 69 apar de cel puțin cincizeci de ori.

Iată lista primelor 69 de cuvinte cu frecvența cea mai ridicată[9]:

Rang	Cuvînt	Frecvență absolută	Origine	Rang	Cuvînt	Frecvență absolută	Origine
1	*și*	1480	lat.	32	*meu*	95	lat.
2	*de* (prep.)	446	lat.	33	*domn*	89	lat.
3	*vrea*	427	lat.	34	*inger*	87	lat.
4	*fi*	380	lat.	35	*din*	85	rom.(<lat.)
5	*să*	349	lat.	36	*întru*	84	lat.
6	*în*	336	lat.	37	*arhanghel*	83	sl.
7	*avea*	326	lat.	38	*face*	81	lat.
8	*sine*	320	lat.	39	*acest(a)*	76	lat.
9	*cu*	291	lat.	39	*ce*	76	lat.
10	*nu*	268	lat.	40	*drept* (prep.)	75	lat.
11	*zice*	260	lat.	41	*un*	74	lat.
12	*el*	232	lat.	42	*cer*	71	lat.
13	*tot*	199	lat.	43	*iar(ă)*	71	et. nec.
14	*accl(a)*	180	lat.	44	*grăi*	70	sl.
15	*cel(a)*	179	lat.	45	*mare* (adj., s)	69	lat.
16	*că*	170	lat.	46	*atunci*	66	lat.
17	*sfînt*	167	sl.	46	*da*	66	lat.
18	*eu*	158	lat.	47	*ca*	64	lat.
19	*ei*	157	lat.	47	*o* (interj.)	64	sl.
19	*tu*	157	lat.	48	*lată*	63	lat.
20	*noi*	149	lat.	49	*alt(ul)*	62	lat.
21	*Dumnezeu*	143	lat.	50	*preasfînt*	61	sl.
22	*lui*	136	lat.	51	*cum*	58	lat.
23	*la* (prep.)	112	lat.	52	*ci*	57	lat.
24	*ea*	111	lat.	52	*foc*	57	lat.
25	*către*	110	lat.	53	*așa*	56	lat.
25	*pe*	110	lat.	54	*duce*	53	lat.
25	*vedea*	110	lat.	54	*nici*	53	lat.
26	*tău*	108	lat.	54	*ruga*	53	lat.
27	*de* (conj.)	106	et. nec.	55	*împărat*	51	lat.
28	*al*	104	lat.	55	*nostru*	51	lat.
29	*om*	103	lat.	55	*suflet*	51	rom. (< lat.)
30	*voi* (pron.)	97	lat.	55	*zi*	51	lat.
31	*său*	96	lat.	56	*veni*	50	lat.

Termenii inserați în listă, deși reprezintă doar 4,87% din totalul cuvintelor-titlu cuprinse în *Codicele Sturdzan*, însumează 10 309 atestări, deci mai mult de jumătate (60,07%) din numărul cuvintelor-text înregistrate.

O comparație cu listele întocmite pentru lexicul de bază al limbii române din secolul al XVI-lea[10] arată că, dintre cele 69 de cuvinte-titlu cu frecvența minimă 50, doar 4 (*arhanghel*, *ea*, *ei* și *preasfînt*[11]) nu

[9] Lipsește din tabel numele propriu *Hristos* (125 de atestări).

[10] Vezi Claudia Tudose, *op. cit.*, p. 126—148.

[11] Din lista întocmită de Claudia Tudose lipsește și *sine*, dar, existînd *se*, pe care noi l-am inclus, ca formă neaccentuată, sub acest cuvînt-titlu, am considerat că pronumele reflexiv de acuzativ făcea parte în totalitate din fondul principal de cuvinte al limbii române vechi.

făceau parte din vocabularul fundamental al epocii în care au fost scrise textele românești și slavo-românești cercetate. Privind din perspectiva românei contemporane[12], din aceeași serie trebuie excluși și *cel(a)*, *drept* (prep.), *Dumnezeu*, *înger*, *lui* și *o* (interj.).

În ceea ce privește originea celor mai frecvente cuvinte din *Codicele Sturdzan*[13], 60 sînt moștenite din latină, 5 sînt împrumutate din slavă, 2 au etimologie necunoscută și 2 sînt formate în română din termeni de origine latină. Această sumară statistică dovedește suficient de convingător preponderența termenilor de origine latină, atît ca unități de vocabular, cît și ca frecvență absolută, și în acest manuscris românesc.

Cuvinte dispărute din limba română actuală sau mai puțin cunoscute (folosite regional sau în vorbirea populară)

Latine

(a)**cicea** (<*ecce hicce*) „aici" : *Nu mi se cade numai* **acicea** *să fiu și să lăcuiescu* (XI, 90v/11—12); „acum" : *Iară* **cicea** *slăvim numele Tatălui, Svîntului Duh* (VI, 63r/6—7).

aden (< *ad de in*) „între" : *va fi întunrearecu de vă veți giunghea* **aden** *voi* (I b, 5v/3—4).

ainte (< *ab ante*) „înainte" : *În Vererea Mare* **ainte** *feciu omu întîie, Adamu* (I b, 2v/5—6; vezi și XV, 118r/11); cf. *deinte* (< *de ainte*) „înainte" : *Să cadză întunerecul ca și* **deinte**! (IV, 19v/13—14).

amu (< *ad-modo*) „acum" : *Și ieșimu, doară vrem vedea undeva vru⟨n⟩ omu să-l aducemu elu la casa noastră, că* **amu** *împuțină-se sufletul mieu în mere* (IX, 77r/15—77v/3); „deci" : *Îmblămu* **amu** *să vedemu!* (IV, 31r/7).

asin (< *asinus*) „măgar" : *Alții vor fi ca pieile aspideei, alții ca pieiale* **asenului**, *alții ca fumul verdzi* (V, 55v/2—4).

bețiț (<**bibiticius*) „bețiv" : *O, amar* **bețiților**! (V, 50r/7—8).

botejune (<**baptizionem*) „botez" : *Derep ce și după* **botegiure** *greșim și după făgă⟨du⟩ită ne rugăm* (XV, 120r/13—15; vezi și II, 10v/16, XV, 117v/14, 118v/12).

căsătoriu (< **casatorius*) „bărbat căsătorit" : *vaide de* **căsătoriul** *cela ce nu-ș va deștepta fomeaia din casă* (I b, 7r/16—7v/3).

cătilin (<**cautelinus*) „încet" : *Nu usteni feciorul, ce blămu* **cătiliru** (IX, 78r/1—3).

cure (și **cura**) (< *currere*) „a alerga, a fugi" : *Iarăși* **curse** *și vădzu alt lemnu, rug* (VI, 59v/13—14; vezi și I b, 6v/12, V, 39r/14); „curge" : *le* **cura** *sîngele din unghi și limba loru era legată în pară de focu* (IV, 25r/4—6; vezi și V, 55r/13).

despune (< *disponere*) „a stăpîni, a conduce" : *au fost* **să** *mă* **despui** *cumu-și* **despune** *o doamnă roaba sa* (XIV, 114r/2—4).

---

[12] Vezi Al. Graur, *op. cit.*

[13] În stabilirea etimoiogiei termenilor discutați în întregul capitol am avut în vedere în primul rînd informațiile cuprinse în DA, DIR, CADE, *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), [București], 1975, Alejandro Cioranescu, *Diccionario etimologico rumano*, Laguna, 1958, precum și în Densusianu, HLR și Rosetti, ILR.

deștinde (<*descendere*) „a coborî; a sosi": *Iarăș* **deștinse** *îngerul și află masa gata și mîncă* (IX, 78v/12—13; vezi și IV, 35v/1, 3, IX, 77r/6).

e (<*et*) „și; iar": **E** *duhul svîntu iase de la Hristos în tîm*[*pi*]*narea loru* (III, 11r/12—13; vezi și I a, 1v/9, IV, 36r/10, V, 53v/11).

geroc (<**gyronem*) „cer": *Ir-acela ceas arhanghel se duse în* **geroc** *r-apusul soarelui, cîndu se adura îngerii și se închiră Domnului* (IX, 78v/5—8).

gint (<*gentem*) „neam; mulțime": *Cîte munci sîntu iuo să mu*⟨*n*⟩*cescu* **gintu** *omenescu?* (IV, 17v/4—6); „rude; familie": *Unde-ți e* **gintul** *tău și fraților tăi și părinților tăi și soților tăi?* (V, 38v/14—15).

iuo (<*ubi*) „unde": **Iuo** *ruga aceasta grăi-se-va și numele tău pomeni-se-va, acole dracul să nu-l acopere!* (VI, 62r/3—5; vezi și IV, 17v/5, XIV, 113r/6).

jude (<*judex*) „judecător": *toți voru învia din mare și din toate adîncurile pămîntului și micii și marii, și derepții și păcătoșii, și* **giudeci**⟨**i**⟩ *strîmbi și împărații...* (IV, 41v/4—9).

la (<*lavare*) „a spăla": *Adu lăutoriul și* **lă** *oaspele acestuia picioarele* (IX, 78r/13—14).

mainte (<*magis ante*) „înainte": *Și* **mainte** *va merge preacinstita maica lu Hristos* (V, 46r/15—46v/1; vezi și XIII, 110r/3, XIV, 114r/10).

mesereare (<*miserere*) „milă, îndurare": *Isus învise den mormîntu, cum dzise mainte, și dărui lumea cu mare* **mesereare** (XIII, 110r/1—4); „soartă": *toți vor sta cineș cu* **mesererea** *sa ce iaste gătită lor în vecia veacului* (XIV, 111r/1—4).

mîneca (<*manicare*) „a pleca, a se îndrepta": **Mîrecă** *amu sufletulu mieu cătră besereca sfinției tale* (XIII, 108v/9—12).

neștine (<*nescio-quem*) „cineva": *Să* **neștire** *buru creștiru, de Dumnezeu iubit, să se îndulcească de bun praznicu de astăzi* (VII, 63v/2—7; vezi și X, 79r/17).

op (<*opus*) „trebuință": *Ce e* **opu** *a fi tărie astădzi cuvîntul lui Domnedzeu, a ta-i cîștiga de mînre* (XV, 119v/12—15).

păsa (<*passare*) „a merge; a trece"; **Pasă**, *preasfîntă, de vedzi unde să muncescu făr de număru năroade* ⟨*de*⟩ *păcătoși!* (IV, 28r/4—6; vezi și V, 47r/1, XI, 95v/15, XII, 106r/10—11).

prier (<*aprilis*) „aprilie": *voiu lăsa o ploaie de foc în lura lui* **priere** (I b, 4v/16—5r/1).

șerb, șearbă (<*servus*) „rob, supus": *nu lasă Dumnedzeu* **șerbii** *și slugile sale în ponoslul necuraților* (III, 15r/15—16; vezi și VII, 63v/9, XI, 97r/3).

ștere (<*stercus*) „așchie de lemn": *Nu vede* **ștereul** *în ochiul altuia, ce vedzi bîrna den ochiul tău* (V, 49r/11—13).

trufă (<**trufa*) „trufie": *Nu numai oamenii pieru cu accea, cu* **trufa** *și cu lauda, ce și îngerii den ceru au căzutu* (V, 50v/4—6; vezi și XIV, 114v/17, XV, 118r/12).

tutindini (<*tot* + *inde* + *-re*) „pretutindeni": *nu va povesti și nu va spunre* **tutindire** (I b, 9v/11—13).

vie (și **via**) (<*vivere*) „a trăi": **Învise** *Dumnezeu și viiață* **vie** (VII, 67r/14—15); **viază** *cum sînt tocmealele* (XII, 98r/7—8); vezi și IV, 35r/1, V, 38r/10.

vîrtute (<*virtutem*) „putere, forță": *Elu ți-au datu* **vîrtute**; *elu ți-au datu ochii și mîru* (XV, 117r/16—17).

zmicura (<**exmiculare*) „a sfărîma, a pisa": *ar*[*de*]*ți petri și le* **zmicurați** *și le băgați în căldare* (XI, 92v/20—93r/1).

alămoĭnă (< v. sl. *almužĭno*; cf. magh. *alamozsna*) „pomană": *Atunce du prescurea la besearecă şi* **alămoĭna** (I b, 7r/4—6).

aspidă (< v. sl. *aspida*) „viperă": *Alţii vor fi ca peile* **aspideci** (V, 55v/2—3).

bisor (< v. sl. *bisrŭ*) „mărgăritar": *raiul plin este de rodure şi de flori înfrîmseţate în toate chipurile şi cetate lu Hristos şi turnurile cu cornure împletite cu mărgăritariu şi cu* **bisorure** *împletite* (V, 47v/8—13; cf. *birosu* V, 47r/14).

blagodari (< v. sl. *blagodariti*) „a mulţumi": *S-au neştire după al treile ceas veritu,* **să blagodareascâ** *şi să praznuiască* (VII, 64r/1—5; vezi şi X, 79v/16).

bogoslov (< v. sl. *bogoslovŭ*) „teolog": *spusă Hristos lui ievanghelistu Ioan* **bogoslov** (V, 50v/12—14).

cetenie (< v.sl. *čitenije*) „text; citit": *Derept acea dzi, ce blagoslovi[tă] iaste casa aceea unde-i* **cete[niia]** *Sfinteei Veneri* (XI, 97v/18—20).

ceteţ (< v.sl. *čitici*) „lector, cititor în biserică": *Aceştia sîntu* **ceteţii** *ceia ce-au cetitu şi n-au înţelesu şi n-au făcut cum dzice sfînta evanghelie* (IV, 26r/13—26v/3).

ciudi (a se ~) (<v.sl. *čuditi sę*) „a se mira": *Suflete,* **să nu te ciudeşti,** *nece să te svieşti* (III, 14v/14—15).

clevetă (< v. sl. *kleveta*) „clevetire, calomnie": *cu* **clevetele** *sale au spartu case şi soţi de soţi au despărţitu* (IV, 28v/3—5).

clevetnic (< v.sl. *klevetĭnikŭ*) „calomniator": *Aceşte sintu ocărîtorii, şi blăstemătorii, şi* **clevetnicii,** *şi menciunoşii, şi tîlharii* (IV, 24r/13—24v/3; vezi şi I b, 5v/15—16).

dihni (< v.sl. *dŭchnǫti*) „a sufla, a expira": *calul lui văpăi* **dihniia** (VI, 59v/2).

dosădi (< v.sl. *dosaditi*) „a ocărî": *Şi te mîniiai şi cu limba badgiocoriiai şi* **dosădiei** *şi ascultai* (V, 39r/10—12).

găvozd (< pl. v.sl. *gvozdĭ*) „cui mare de fier": *în mîru şi în picioare ei-mi bătură* **găvoazde** *e cu oţăt şi cu fiiare mă adăpară* (I b, 3r/8—10).

(i)spăsenie (< v.sl. *sŭpasenije*) „mîntuire": *să fii la toate besearecile de lumină şi oamenilor de* **spăsenie** (VI, 60v/12—14; vezi şi XII, 102v/10—11, XIII, 109r/2).

istucan (< v.sl. *istukanŭ*) „chip cioplit; statuie": *să fure netare, e părinţii lui să nu s-ară pocăi, să fie* **istucan** *acela grumadzu* (XI 97v/1—2).

iuboste (< v.sl. *ljubostĭ*) „dragoste": *Faceţi pamet lui Domnedzeu şi sfinţiloru cu dragoste şi cu* **iboste** *şi cu veselie* (I b, 6v/7—10; vezi şi V, 39r/3, XIV, 110v/8).

magheniţă (< sl. **magesĭnica*) „vrăjitoare": *Spuneţi-mi ce voiu face ceştii* **magheniţi?** (XI, 96v/10—11).

milosird (< v.sl. *milosrŭdŭ*) „milos": *Însă cît iefştin curăţitoriu şi dulce-ogoditoriu şi* **milosirdu**...! (XIII, 108v/15—18).

miloste (< v.sl. *milostĭ*) „compasiune, milă": *Miluiaşte-ne, Doamne, după mare* **milostea** *ta...!* (XIII, 109r/10—11; vezi şi XIII, 109v/2).

nădăi (a se ~) (< v.sl. *nadějati sę*) „a se încrede, a spera": *cu bu<cu>rie se aşteptăm venritul lui şi învierea morţiloru şi giudeţul,* **nădăindu-ne** *spre mila slaveei lui şi spre slujba noastră* (XV, 119r/12—17).

năprasnă (< v.sl. *naprasĭno*), în loc. adj. (adv.) *de năprasnă* „fără veste, (pe) neașteptat(e)" : *Va lăsa grîndine în pînea lui și moarte* **de năprasnă** *în casa lui și în dobitocul lui* (II, 10v/13—14); *aceia toți dinioară cu trupul și cu sufletul lepăda-se-vor depreună în focul cela marele, înlăuntru întru iad,* **de năprasnă**, *cît iaste clipeala ochiului* (XIV, 112r/21—112v/3).

ocenaș (< v.sl. *otĭče našŭ*) „Tatăl nostru" : *Zi* „**Ocenaș**" *rumâneaște, să înțeleagem* (XII, 104r/1—2).

ocină (< v.sl. *otĭčina*) „moștenire" : *Se împli cuvîntul lui și făgăduita ta, ce se dzice botegiurea ta, de se dobîndești* **ocina** *în ceriu* (XV, 117v/12—15).

ogoadă, în s.comp. *dulce-ogoadă* (după v.sl. *blagougodŭ*) „plăcere" : *Însă ne nădăjdui⟨m⟩ milostiei, dulce-***ogoadei** *tale* (XIII, 109r/17—18).

ogodi (< v.sl. *ugoditi*) „a îngădui, a permite" : *Lăsați-mă și* **ogodi⟨ți⟩-mi** *să fac rugăciuni* (XI, 96v/17).

oteț (< v.sl. *otĭcĭ*) „părinte al bisericii" : *să fie blăstămat de Domnul nostru din ceriu și de 318 de* **oteți** *dentru Necheiu* (I b, 9v/13—16; vezi și V, 49r/1).

pamet (< v.sl. *pametĭ*) „pomenire" : *Faceți* **pamet** *lui Domnedzeu și sfinților cu dragoste și cu iboste și cu veselie* (I b, 6v/7—10).

pită (< bg. *pita*) „pîine" : **Pita** *noastră săținoasă dă-ne noao astăzi și iartă noao greșalele noastre* (XII, 104r/8—11).

pîhă (< v.sl. *pycha*) „orgoliu" : *Ainte* **pîha**, *mîndria, trufa, lăcomie, beția* ... (XV, 118r/11—13).

pocaanie (< v.sl. *pokajanije*) „pocăință" : *Iară duhovnicul său cîte puțină* **pocaanie** ⟨*să*⟩ *dea derept om iubitoriu Hristos* (II, 10v/17—20).

polată (< v.sl. *polata*) „palat; curte princiară" : *să fii doamnă mie și împărătească tuturoru* **polatelor** *meale* (XI, 94v/2—3).

postnic (< v.sl. *postĭnikŭ*) „cel ce postește" : *O, fericați de* **posnicii** *și agiunătorii cu curăție, că aceia suie în ceriu ca pre o scară* (V, 52v/4—7; vezi și V, 44r/3—4).

povelenie (< v.sl. *povelĕnije*) „lege, poruncă" : *Bucură-te, arhanghele Mihaile, că e* **povelenia** *Sfîntului Duhu!* (IV, 16v/15—17).

pravednic (< v.sl. *pravĭdĭnikŭ*) „drept, cinstit" : **Pravednicului** *Avram îi părea că dereptu elu se închină lemnul* (IX, 78r/6—8).

prilăsti (< v.sl. *prĕlistiti*) „a înșela, a amăgi" : *rădică șarpele și intră în elu și* **prilăsti** *Evva, și Evva înșelă Adam* (XV, 121v/8—12).

pristol (< v.sl. *prĕstolŭ*) „masă sfîntă" : *Cumenecătura de la* **preastol**, *ce iaste scrisă de sfinții evanghelisti* (XII, 106v/9—11); „scaun, tron" : *milosteniia o ducu îngerii în ceriu pînă la sfîntul* **preastolu** *înai⟨n⟩te lu Hristos* (V, 51v/14—16; vezi și IV, 35v/4, IX, 80v/8—9).

prorocestvie (< v.sl. *proročistvije*) „profeție, prorocire" : *Bucură-te* **prorocestviei** *ce se-au prorocit!* (IV, 16v/10—12).

pustie (< bg. *pustinja*) „pustiu" : *să muncescu în* **pustie**, *și în măguri, și în peșteri* (III, 11v/8—9).

sălblăzni (< v.sl. *sŭblazniti*) „a se rătăci, a greși" : *O, fețiii miei, cumu* **v-ați sălblăzni**[*tu*]*!* (IX, 79r/9—10).

sfitoc (< rus. *svitok*) „sul" : *ceriul e-l voru învăli arhanghelii ca u⟨n⟩* **sfitocu** (V, 42r/12—13).

smrad (< v.sl. *smradŭ*) „secreție urît mirositoare" : *Altora le va cură dintru ochi* **smrad** *cu puroi și vor fi îngînfați* (V, 55r/12—14).

spodobi (a se ~) (< v.sl. *sŭpodobiti*) „a se învrednici, a deveni demn de ceva" : *O, cu cîtă slavă* **te-ai spodobitu**, *suflete!* (III, 15r/6—7; vezi şi V, 48v/12—13).

tină (< v.sl. *tina*) „noroi" : *Unora le va fi faţa ca ţărîna pămîntului, alţii ca* **tina** *spurcată din uliţă* (V, 55r/7—9).

tîlcovanie (< v.sl. *tlŭkovanije*) „înţeles" : **Tîlcovanie**, *ce se dzice înţeleagere, aşa dzice* (XV, 116r/4—6).

ţivlet (< v.sl. *cviliti*) „ţipăt, vaiet" : *Acolo iaste...* **ţivlete** *şi ţipete de oamini, de nu le puteare spune* (XIV, 112v/20—113r/2).

upovăi (< v.sl. *upŭvati*) „a nădăjdui" : *Miluiaşte-mă, Doamne, că spre tine* **upovăiaşte** *sufletul mieu!* (XI, 96v/4—5; vezi şi XV, 122v/2).

vraci (< v.sl. *vračĭ*) „tămăduitor" : *să ne smerim şi să meargem la* **vraciu**, *la Isus Hristos* (XII, 100v/11—13).

zavistie (< v.sl. *zavistije*) „ură, invidie" : *mîntu unii cătră alţi cu furtuşagure şi cu curvie şi cu* **zavistii** (III, 12v/7—9),

Maghiare

beteag (< *beteg*) „bolnav" : *ai miluitu vrun omu în prinsoare sau vrun* **beteagu** (V, 40v/15—41r/1); „infirm" : *Doar au fostu* **betegi** *aceia oameni de n-au avut ce face* (IV, 23r/9—10).

hasnă (< *haszon*) „folos" : *Iani să grăim de pre* **hasna** *celor zeace cuvinte ale lui Domnezeu* (XII, 100r/11—13).

ni (< *ni*) „hai" : **Ni**, *amu, suflete, cine ară pute spune frica şi cutremurul şi munca ceasului de moarte?* (V, 39v/4—7).

sălaş (< *szállás*), în loc. vb. *a da sălaş* „a găzdui" : *ai datu* **sălaş** *vrunui călătoru sau ai grăit bine dereptu vrun om obidit* (V, 41r/1—3).

Cuvinte de origine obscură

ciuai „bronz" : *mestecîndu-i în răşină, cu piiatră pucioasă, şi topindu-i în argint, şi în aur, şi în* **ciuai**, *şi în arame* (XIV, 114r/20—114v/3).

gîmbosi „a înşela" : *elu* [= *dracul*] *cu păcatul între-şi* **gîmboseaşte** *omul* (XV, 118r/9—11).

rutesu „în plus, mai mult" : **Rutesu** *voa⟨o⟩, ceia ce voru asculta şi voru priimi ceastă carte de o voru învăţa, eu le voiu da dulceaţa raiului în vecie de veac* (I b, 9r/13—9v/1).

ticală „suferinţă, chin" : *Nu ştiţi că Venrerea Mare eu mă răstigniiu printru voi... şi mă ⟨lă⟩saiu în* **ticală**? (I b, 3r/3—12).

zgău „rărunchi" : *trecu pri⟨n⟩* **zgăul** *lui afară* (XI, 95r/8—9).

Formaţii pe teren românesc

abiruire „biruinţă" : *Unde ţi-i* **abiruirea**? (VII, 67r/8—9).

aciaşi „imediat, îndată" : **aciaşi**-*l tremese elu suptu întunerec* (VI, 63r/3—4; vezi şi XIV, 110v/19).

aspumat (înspumat, plin de spumă" : *Alţii vor fi sîngeraţi, alţii ca pieile poruciloru, alţii* **aspumaţi** (V, 55v/4—7).

blînzire „seninătate, fericire" : *vădzu u⟨n⟩ omu într-un scaunu înraltu şidzîndu întru* **blîndzirea** *raiului* (IX, 80v/17—19).

bratăş „prieten, tovarăş" : *O, fericaţi de ceia ce-şi lasă părinţii şi fraţii şi sororile şi* **bratăşii** *săi* (V, 53r/4—6).

cerșut „acțiunea de a cere": *Știi Tatăl vostru ce v-ară trebui ainte încă de* **cerșutul** *vostru* (XV, 116v/7—9).

cîștigă „grijă": *Ce e opu a fi tărie astădzi cuvîntul lui Domnedzeu, a ta-i* **cîștiga** *de mînre* (XV, 119v/12—15).

dărnire „rîvnă" [14]: *Înraltă noi acicea în* **dărnire** *să avemu upoviințe tare* (XV, 122r/14—16).

deadevăr „adevărat": *Acela iaste* **deadevăr** *domnedzeu, luminătoriu și sfințitoriu* (XI, 91r/5—7); „într-adevăr": *Să fie blăstematu la dzua de giudețu* **cu deadevă⟨r⟩***!* (I b, 8r/9—11).

desîrșit „desăvîrșit": *răbdare se avemu și lucru* **desîrșitu** *se priimimu* (XV, 121r/1—3).

despuietor „stăpîn, domn": *Doamne* **despuietoriul**, *părintele a tot ținutul, făcătoriul ceriului și al pămîntului, audzi-mă și ascultă-mă . . .!* (XI, 97r/1—3; vezi și IV, 17r/5—6, VII, 64v/7); vezi și **despuietoare** „stăpînă, doamnă": *O,* **despuietoare** *Fiiului tău cela blagoslovitul, de munca aceasta nece ne-au spus Avram* (IV, 19r/8—10).

dezmierzie „dezmierdare": *Iani amu, astăzi iuo-ț sîntu ție mîndriile tale și* **dezmierziile** *tale?* (XIV, 113r/5—8).

făgăduită „promisiune": *se împli cuvîntul lui și* **făgăduita** *ta* (XV, 117v/13; vezi și XV, 120r/15).

făgăduitură „făgăduință, promisiune": *A treia, credința, că toate* **făgăduiturile** *lui Domnezeu cu credință numai să le putem cuprinde la noi* (XII, 105r/16—105v/4).

fărănemică „materie lipsită de valoare; nimic": *ți-au datu trupu dintr-o* **fărănemică** (XV, 117r/14—15).

fățare „atitudine, comportament": *Știi Domnedzeu inrima ta și înțeleage toate cugetele tale și veade toate* **fățările** *tale și plecatul tău* (XV, 116v/9—13).

fățărie „fățărnicie, ipocrizie": *mă ducu eu unde acolo* **fățerie** *nu este* (V, 37r/15—37r/1; vezi și XIV, 112r/15—16).

fericat „fericit": *O,* **fericat** *de cela ce-și iartă vinovatul seu și nimică nu ia de la elu* (V, 53v/6—9; vezi și V, 48v/13).

fîrtăciune „înfrățire, asociere": *Carile sînt năravurile trupulu⟨i⟩ ceal⟨ea⟩ realele? Măriile . . . și furtușagurile, și înșăleciunile, și* **fîrtăciunile** *nedereapte* (XIV, 114v/15—115r/7) [15].

gotovire „pregătire": *voru duce în focul cela nestinsul, în* **gotovirea** *dracului și îngerilor lui* (I b, 8v/13).

iani „hai, ia": **Iani** *amu, astăzi, iuo-ț sîntu ție mîndriile tale și dezmierziile tale?* (XIV, 113r/5—8; vezi și XII, 100r/11).

ieștinsug „îndurare, milă": *Miluiaște-ne, Doamne, după mare milostea ta și după multul* **ieștinsugului** *tău miluiaște noi!* (XIII, 109r/10—13; vezi și XIII, 109v/3, 17—18).

ispăsit „salvat, mîntuit": *Cine va creade și va fi botezat* **ispăsit** *va fi* (XII, 106v/1—3).

împutat „certat, supărat": *Și vaide de omul cela ce duce prescurea la besearecă cu uritu sau-i* **împutat** *cu altul!* (I b, 6v/14—7r/1).

---

[14] În Densusianu, HLR, II, p. 303 se consideră că termenul a apărut printr-o greșeală de copist în loc de *drăznire*, iar G. Mihăilă, în ediția *Cuvintelor din bătrîni* (II, București, 1984, p. 532, nota 76), afirmă că „*dărnire* pare a fi derivat de la *darnic*".

[15] Sintagma *fîrtăciunile nedereapte* pare să aibă sensul „ipocrizie", întrucît în *Codicele Todoreseu* în contextul respectiv apare cuvîntul *fățăriile*.

începătură „înviere": *Dumnezeu învise dentru morți,* **începătura** *morților fu* (VII, 67v/4—6).

înceta „a se întovărăși, a se uni": *Bogații și mișeii, soțu cu soț* **să vă înceteți** (VII, 65r/16—65v/2).

încurâ „întrecere la joc"[16]: *Carile sînt năravurile trupulu⟨i⟩ ceal⟨ea⟩ realele? Măriile, trufele, mîniile, uciderile, curviile,* **încurele**, *săltăturile* (XIV, 114v/15—20).

îndrăznire „încredere": *va asculta acest cuvîntu cu frică și cu* **îndrăznire** *și cu grije* (I b, 9r/1—3); „rîvnă": *Veniți... toți derepții, ceia ce-su derepții lu Hristos în părăția lui și au* **îndrăznire** *a se ruga dereptu păcătoși!* (IV, 34v/15—35r/5).

înfereca „a face fericit (pe cineva)": *Duceți-vă de la mine, nemilostivilor, că n-ați miluit mișeii, nice eu voiu milui voi, nici ați ascultat ievanghelie și scriptura, nece* **înfereca**ți *ucenicii miei* (V, 44v/1—5).

înfricat „care provoacă frică, înfricoșător": *Acește sîntu popii ceia ce-au stătu⟨tu⟩ înaintea* **înfricatului** *scaunu lui Hristos* (IV, 25v/11—14; vezi și V, 38r/9, VI, 61v/14).

lăutor „vas pentru spălat, spălător": *Și lua* **lăutoriul** *și-i spălă picioarele* (IX, 78r/15—16).

leni (a se ~) „a se lenevi": *ați badgiocurit și ați clevetit și* v-**ați lenitu** *de cătră rugăciuni* (V, 45r/1—3).

meserătate „sărăcie": *Nime să nu plîngă de* **meseretate** *astăzi* (VII, 66r/3—4).

milcuitură „implorație, rugăciune": **Milcuitura** *iaste aceaea cînd cerem ceva de la Domnezeu și avem greu și nevoiia noastră* (XII, 104v/9—13).

nemîndru „neînțelept": *înțeleageți,* **nemîndriloru**, *că nu simteți înțelepți* (I b, 2r/15—2v/1).

nespunere „supărare"[17]: *Ce iaste năravul dracului? Măriile, și săltăturile, ... și fățăriile, și* **nespunerile**, *și nemilele* (XIV, 112r/6—17).

netare „nevîrstnic": *să fure* **netare**, *e părinții lui să nu s-ară pocăi, să fie istucan acela grumadzu* (XI, 97v/1—2); „slab, fără vigoare": **Netare** *semu noi, oamerii!* (XV, 120v/10).

netrecut „totdeauna, veșnic": *ca vremu face noi veciriloru noștri, așa și elu va face noao* **netrecutu** (XV, 120v/5—8).

obîrșenie „sfîrșit": *Și iară veni-va cu slavă a judeca viii și morții, că împărăția lui nu iaste* **obîrșenie** (XII, 103r/8—12).

ogoditoriu „cel care este dispus să facă o favoare cuiva, binevoitor": *Însă cît iefștin curățitoriu și dulce-***ogoditoriu** *și milosirdu, și acum și pururе, în veciia de veacu!* (XIII, 108v/15—109r/2).

osvetit „sfințit": *Să fii blagoslovitu și* **osvetit**, *lemnul lu Dumnezeu, maslin!* (VI, 60v/9—10).

pesteală „întîrziere": *Să ⟨a⟩u veritu neștire în al unsprădzeacele ceas, să nu se teamă de* **pesteală** (VII, 64v/2—6).

ponoslu „dojană, ocară": *nu lasă Dumnedzeu șerbii și slugile sale în* **ponoslul** *necuraților* (III, 15r/15—16).

---

[16] Cf. DA s.v. *inc:* „poftă de joacă, de zburdălnicie"; Densusianu, HLR, II, p. 304: „curse de cai". În Rosetti, ILR, p. 531, cuvîntul este notat *încurcă*, iar în *Codicele Todorescu*, în pasajul corespunzător apare *trăsurile grozave*.

[17] Sensul este stabilit pe baza corespondentului lui *nespunere* din *Codicele Todorescu*. Cf. Densusianu, HLR, II, p. 360: „defectul de a nu spune ce gîndești".

poruncită „poruncă" : **porîncitele** *lu Dumnezeu tare le-au ținut și voia cugetelor sale biruitu-⟨le-au⟩ în sine* (XIV, 110r/18—110v/1).

preaiubire „curvie" : *ei facu voie trupului seu, de grămădescu păcate pre păcate, de să spurcă cu rele lucrure, ⟨cu⟩* **preaiubire**, *și clevetescu* (III, 12v/3—7 ; vezi și V, 40r/13).

preaiubitor „curvar" : *O, amar* **preaiubitorilor**! (V, 49v/8).

pridădit „om părăsit" : *O, fericați de* **pridădiții** *ceia ce-i scotu alții de pre locurele loru printru dereptate, că acelora este împărăția ceriului!* (V, 52r/5—8).

putrejune „putreziciune" : *tu mie îngăduiși a face rău, știind tu mine stîrv împuțit și* **putrejune** (XIV, 113v/16—19).

răsărită „răsărit, est" : *Și era acela ceas deștins arhanghel Mihail cu patru sute de îngeri cu elu : o sută despre* **răsărită**, *altă sută despre apusu, altă sută despre amiadzădzi, altă sută despre meadzănoapte* (IV, 16r/15—16v/4).

săva „sau" : *Și această carte să o cetească* **săva** *preut,* **săva** *diac între oamenri* (I b, 9r/5—7).

scrîșca „a scrîșni" : *aceluia se doseaște focul de veac, unde voru* **scîrșca** *cu dinții* (I b, 3v/5—7 ; vezi și IV, 29v/6).

scrîșcare „scrîșnet" : *Duceți-vă în iadu, în cuptorulu de focu, unde vor fi țipetele și plîngerile și* **scrîșcarea** *dințiloru* (V, 45r/4—6).

scumpărat „izbăvire, mîntuire" : *Cap al doile, de* **scumpărat** (XII, 102r/11—12).

scumpie „zgîrcenie" : *Iani amu, iuo ți-e lăcomiia și* **scumpiia**? (XIV, 113r/8—9).

spăsitor „mîntuitor" : *Creadeți voi întru... Isus Hristos, că acela iaste deadevăr domnedzeu, luminătoriu și sfințitoriu și* **spăsitoriu** (XI, 91r/3—7).

stai-nainte „înainte-stătător" : *Bucură-te, arhanghele, călcătoriu munciloru și* **stai-nai⟨nte⟩**, *înai⟨n⟩te despuietorului Tatălui stai!* (IV, 17r/3—6).

stătut „existență" : *Peliția lui Hristos iaste pînre* **stătutului** *nostru și trezvitului nostru* (XV, 119v/15—17).

svăditor „certăreț" : *Aceste sintu... ocărîtorii și clevetitorii și* **svăditorii** (IV, 28r/13—28v/3).

trezvit „cumpătare" [18] : *Peliția lui Hristos iaste pînre stătutului nostru și* **trezvitului** *nostru* (XV, 119v/14—17).

upovăință „nădejde, speranță" : *înraltă noi acicea în dărnire să avemu* **upovăință** *tare* (XV, 122r/14—16).

venită „venire" : *Împărățiia grăiaște a doao* **venrită**, *cu slavă mare* (XV, 119r/7—8).

Termenii ieșiți din uzul literar citați mai sus sînt, după cum se poate constata ușor, mult mai numeroși decît în alte scrieri românești studiate pînă acum din acest punct de vedere. Preponderente sînt cuvintele împrumutate din slavă sau derivate de la baze de origine slavonă, dar numărul cuvintelor moștenite din latină și al derivatelor din acestea este și el foarte mare.

Privite în ansamblu, cuvintele citate erau în majoritate uzuale în epocă, fapt pentru care au și fost considerate specifice secolului al XVI-lea [19]. Cîteva aveau însă puține atestări, fiind semnalate, în afara

[18] Cf. Hasdeu, CB, II, p. 113: „sprijin"; DLR, s.v. *trezit:* „faptul de a se trezi".
[19] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 492—593.

Codicelui Sturdzan, doar în *Codicele Todorescu* (*ciuai*, *ţivlet*), în *Psaltirea Scheiană* (*gîmbosi*) sau în *Catehismul* coresian (*scumpărat* „izbăvire"). Specifice manuscrisului cercetat par a fi *dihni*, *lăutoriu*, *magheniţă*, *nespunere*, *pridădit*, *stai-nainte* [20], dar şi *îndrăznire* „rîvnă", *netare* „nevîrstnic", *stătut* „existenţă", *trezvit* „cumpătare", ultimele cu sensuri neîntîlnite în alte scrieri contemporane.

Cuvinte cu sensuri diferite de cele literare actuale

Latine

adevăr „amin!": *Slava Tatălui şi a Fiiului şi a Duhului Sfîntu şi acmu şi pururea, în veciia vecului,* **adevăr!** (IV, 37r/1—4; vezi şi III, 15v/13, VII, 67v/9).

afla „a căuta" [21]: *Prendeţi-o şi o lega[ţi] şi* **aflaţi** *o căldare* (XI, 92v/19—20).

amar „vai": *O,* **amar** *mencinoşiloru! O,* **amar** *ceia ce giură pre cruce printru curviia!* (VI, 49r/13—15).

amiadzădzi „sud": *Încătruo veri să mergi, preasfîntă maica lu Hristos, spre apus au spre* **ameadzădzi**? (IV, 19v/15—20r/2; vezi şi IV, 16v/3, 20r/4, 7—8).

blînd „senin, fericit": *O, fericaţi de* **blî⟨n⟩dzii,** *că aceia voru dobîndi dulceaţa veacului!* (V, 51v/7—8).

ca „adică": *Tatăl dzice „Fii buru!",* **ca** *dzise elu de se fii fiiulu lui* (XV, 117v/10—12); „după cum": **ca** *vremu face noi veciriloru noştri, aşa şi elu va face noao netrecutu* (XV, 120v/5—8).

carte „scrisoare": *această* **carte** *o ⟨a⟩u tremesu patriarhul de la Irusalim* (I b, 9v/2—4); „însemnare": *Scris-am eu, popa Grigorie din Măhaciu, în zilele lui Batăr Buldujariu-craiu,* **carte** (XII, 107v/7—10).

călca „a învinge": *Iarăşi eu merşu la iadul, vrăjmaşul* **călcaiu** *şi aleşii miei învişu* (IV, 36r/11—13; vezi şi V, 46v/12—13).

căuta „a privi": *Şi* **căuta** *spre ea cel[u pă]rat şi mira-să de frîmseţile ei* (IX, 91r/20—91v/1; vezi şi I a, 1v/1, V, 44r/10); „a cerceta, a examina": *Toate le* **vor căuta** *îngerii lu Hristos de le voru pune în cumpănă* (V, 41r/5—6; vezi şi V, 40v/10—11); „a îngriji": *flămîndzii săturaţi-i şi setoşii adăpaţi-i şi lîngedzii* **căutaţi** (I b, 6v/3—5).

cere „a se ruga": *Sfînta dumerecă să nu se lucre, ce* **să să ceaie** *de păcate* (I b, 3v/1—3).

cetate „oraş": *să o tremeaţă de la unrii alalţi şi pre la* **cetăţi** *şi pre la domni* (I b, 9r/8—10).

chema „a striga, a spune cu voce tare": *ei n-a⟨u⟩ vrutu* **să cheme** *numele mieu* (IV, 33r/11—12).

cîştiga „a se îngriji" [22]: *Deci zice că vor sta cine cum* **au cîştigat** (XIV, 110v/11—12).

codru „munte": *deştinse arhanghel suptu* **codru** (IX, 77r/6—7).

---

[20] Termenul este obţinut printr-un calc de structură după v.sl. *prěstojeşti*, la fel ca *stătătoriu-inainte*, întîlnit în *Apostolul* coresian (p. 111).

[21] Vezi, pentru acest sens, substituirea lui *afla* cu *căuta* în pasajul corespunzător din manuscrisul popii Urs din Cotiglet.

[22] Cf. Densusianu, HLR, II, p. 427.

corn „colț": *voru bucina arhanghelii spre patru* **cornure** *a pămîntului* (V, 41r/13—14); „turlă": *raiul plin este de rodure și de flori înfrîmsețate... și turnurile cu* **cornure** *împletite cu mărgăritariu* (V, 47v/8—12).

credință „jurămînt, crez": *Zi* **Credința** *ce-au făcut 12 apostoli!* (XII, 102r/2—3).

cuvînt „poruncă": *Iani să grăim de pre hasna celor Zeace* **cuvinte** *ale lui Domnezeu* (XII, 100r/11—13; vezi și XII, 99r/9, 14, 100r/15, 100v/14—15, 101r/6, XV, 117v/12).

dator „datornic": *Și vaide de omul cela ce nu-ș va da răpausu sfînta dumerecă, au are* **deatoriu** *sau slujnică* (I b, 7v/7—11); „datorie": *ce-lu nevoiașteă să lucre sau să-i plătească* **deatoriul** *sfînta dumerecă* (I b, 7v/12—14).

dulce „blînd": *se va veseli de ei și va grăi cu glas* **dulce** (V, 43v/17—44r/1); „bun": *Într-acealea zile era u⟨n⟩ om într-acea cetate, creștin* **dulce** *și curat* (XI, 90r/2—3; vezi și IV, 34v/12, XIII, 108v/16).

fecior „copil": *lăcuiră ei 35 de ai fără de* **feciori** (XI, 90r/7—8; vezi și XI, 97r/8); „slugă": *Să nu pofteșți vecinului tău nece muiare-i, nece fata-i, nece* **fecioru**l, *nece boul, nece calul, nece nemica ce iaste al lui!* (XII, 100r/5—10).

femeie „familie": *să meargă la besearecă cu toată* **fomeaia** (I b, 4r/11—14; vezi și I b, 8r/3, 7v/2).

înger „slujitor": *tot omul cela ce așa face cheamă-se ... răpaus dracului și* **îngeriloru** *lui* (XIV, 112r/17—20).

însă „adică": *lumină de la lumină, Domnezeu derept den Domnezeu derept, născut,* **însă** *nefăcut* (XII, 102v/3—6; vezi și XII, 102v/1, 103r/15).

între „înaintea, în fața": *Și* **între** *elu să stai cu pelița și cu sufletul* (XV, 117v/5—6; vezi și I b, 9r/7, XV, 118r/10).

județ „judecător": *Atunce va căuta împăratul* **giudețu** *Hristos* (V, 43v/14—15); „judecată (de apoi)": *Să fie blăstematu la dzua de* **giudețu** (I b, 8r/9—11; vezi și V, 42v/6, 54v/9); „instanță de judecată": *ceia ⟨ce⟩ vîndu frate pre fr⟨at⟩e și părinte pre fecioru și soțu pre soțul seu, de-l vădescu înai⟨n⟩te domnilor și nai⟨n⟩te* **judeților** (IV, 21r/11—21v/1).

lăsa „a ierta": **lasă** *noao greșalele noastre ca și noi* **lăsămu** *greșiților noștri* (XV, 120r/10—13; vezi și I b, 7r/3, XV, 120v/1, 2, 4, 120r/10—11); „a lipsi, a întîrzia": *să* **se-au** *neștire după al noole ceas* **lăsatu**, *să să apropie* (VII, 64r/14—17).

lege „credință": *să mă duc să propoveduiescu* **leagea** *domnedzeului mieu și prin toate satele și în toate ciătățile* (XI, 90v/13—16; vezi și I b, 2r/4, 2v/1, XI, 97v/7, XIV, 111r/18, XV, 117v/1—2); „obicei": *Și avea Avram pururea* **leage** *fără oaspe să nu mărînce* (IX, 77r/8—9).

lemn „arbore": **Lemnul** *lu Dumnedzeu, salce, vădzuș dracul fugindu și un coconu ducîndu?* (VI, 59v/6—8; vezi și I b, 2r/6—7, IX, 78r/8).

limbă „popor": *Păsați în toată lumea, învățați toate* **limbile**, *botezați în numele Tatălui ⟨...⟩ Sfînt!* (XII, 106r/10—14; vezi și I b, 2r/3—4, XIV, 110r/8—9).

lînged „bolnav": *Mișeii miluiți, flămîndzii săturați-i și setoșii adăpați-i și* **lîngedzii** *căutați* (I b, 6v/2—5).

lucra „a se achita de sarcini (față de Dumnezeu), a servi (pe Dumnezeu)": *S-au neștire de întîiul ceas* **lucratu**, *să ia astăzi plată dereaptă* (VII, 63v/14—17).

mădular „membru al unui grup cu aceeași credință; credincios": *toți sfinții lui se-ți fie frați, de la un tată feciori,* **mădulare** *lui Hristos* (XV, 118v/1—3).

mesteca „a amesteca" : *Acela nior de focu iaste a oamenilor nebuni, ceia ce* **se mesteacă** *și să împreună în rugăciunea periților* (III, 13v/1—4).

miazănoapte „miezul nopții" : *Și în miadzănoapte sculă-se Isacu din patul său și stătu înraintea ușiei caseei* (IX, 78v/15—18).

mișel „sărac" : *toți vă îndulciți, cu* **mișei**, *cu bogați, de burătatea burătății de astăzi* (VII, 65v/17—66r/2 ; vezi și I b, 2r/1, V, 40r/10, 40v/14).

neca „a înăbuși, a omorî prin asfixiere" : *sintu fetele și muierile ceale ce ș-au* **necat** *și ș-au lepădat feciorii cîniloru* (IV, 21r/8—10).

pîine „holdă, grîne" : *Va lăsa grîndine în* **pînea** *lui* (II, 10v/13—14).

răposa „a (se) odihni" : *Și vaide de cela om ce nu-ș va lăsa dobitocul să* **răpause** *sfînta dumereca* (I b, 7v/14—8r/1).

repaus „loc de odihnă" : *tot omul cela ce așa face cheamă-se soț și* **răpaus** *dracului și îngeriloru lui* (XIV, 112r/17—20).

rost „gură" : *pară de focu ieșiia din* **rostul** *loru* (IV, 27r/13—27v/1).

rupe „a împrăștia" : *Atunce Hristos va zvîrli cu toiagul de focu de-i va ucide și-i* **va rumpe** (V, 45r/7—8).

să „dacă" : *Și,* **să** *ați vrut vie în veciia veacului pre ceastă lume, încă n-ați vrut părăsi năravurile trupului cealea realele* (XIV, 114v/10—15).

săruta „a saluta" : *Și luară sufletul di⟨n⟩ trupu și-l* **sărutară** *și să cunoscură* (III, 14v/1—3 ; vezi și IV, 16v/5).

scriptură „text scris, listă" : *Pre toți ⟨va⟩ fi* **scriptură**, *cine cu ce au slujit lu Dumnedzeu* (V, 45v/11—13) ; *cu rugăciune poate sparge* **scriptura** *păcateloru sale* (V, 51r/11—13) ; „scrisoare" : *Tremeș și a treia* **scriptură**, *multe lucrure și seamne lăsaiu spre voi* (I a, 1v/7—9).

seu „rășină" [23] : *băgați plumbu și* **seu** *și smoală să fiarbă în șapte zile* (XI, 93r/1—3 ; vezi și XI, 96r/14).

soț „tovarăș" : *cheamă-se* **soț** *și răpaus dracului* (XIV, 112r/18—19 ; vezi și VII, 65v/1, XIV, 113r/13).

sparge „a destrăma, a împrăștia" : *ca fumul* **se-au spartu** (V, 39r/6 ; vezi și I b, 8v/10, IV, 28v/4, XIV, 114r/14) ; „a încălca, a nu respecta" : *omul cela ce* **va sparge** *acest cuvîntu de nu-l va priimi la senre* (I b, 8r/7—9 ; vezi și IV, 28v/5) ; „a anula efectul" : *Cu lacrămile sale și cu postul și cu rugăciune poate* **sparge** *scriptura păcateloru sale* (V, 51r/10—13).

spată „sabie" : *moarte fără de veste vine, ca un leu răgîndu și cu tuate armele : cu* **spată**, *și cu cuțitu, și cu secere* (V, 39v/7—10).

spre „asupra, deasupra" : *multe lucrure și seamne lăsaiu* **spre** *voi* (I a, 1v/8—9) ; „peste, pe" : *face-te-voiu doamnă și împărătească* **spre** *toate casele mele* (XI, 91v/11—13).

turna (**s se** ~) „a se întoarce" : *Aceia* **să toarnă** *în munca aceasta* (IV, 36v/1—2).

ține (**s se** ~) „a se nevoi" : *ceia ce* **să au ținut** *și leanișii și zua cistiți* (VII, 65v/3—5).

ucide „a lovi" : *cu trestie* **mă ucidea** *pre capu* (I b, 3r/7—8 ; vezi și V, 39r/13, XIV, 114r/16).

uita „a lua în seamă" : *Miluiaște-ne, Sfîntă Veneri, și* **nu uita** *fărădelegile noastre* (XI, 92v/9—10).

umbla „a se comporta (conform anumitor principii)" : **se îmbli** *în leagea lui* (XV, 117v/1—2 ; vezi și XIV, 114r/7—8).

---

[23] Vezi, pentru acest sens, substituirea lui *seu* cu *rășină* în pasajul corespunzător din manuscrisul popii Urs din Cotiglet.

umple „a îndeplini": *nimerilea nu le poate* **implea** *deplin* (XII, 100v/2—4; vezi și XV, 117v/12).

Slave

bură „furtună": *de trei ori cu frică și cu* **bură** *mare pământul se va cutremura den toate capetele* (V, 41r/14—41v/1).

ciudă „minune, miracol": *acelu împărat văzu ace* **ciudă** *mare și grăi către Sfînta Veneri* (XI, 93r/14—15).

cumpănă „balanță": *voru aduce toate faptele bune de le vor pune în* **cumpănă** (V, 40v/8—10).

destoinic „demn": **Dosto⟨i⟩nic** *ești și iară te veri întoarce în trupul tău la dzua de înviere* (III, 14r/14—16).

grăi „a însemna, a semnifica": *Satiu* **grăiaște** *cea ce iaste firea noastră* (XV, 119v/10—12; vezi și XV, 119r/7).

grozav „groaznic, care provoacă groaza": *scula-să-vor la dzua de giudețu goli și negri, întunecați, strîmbi și* **grodzavi** (V, 55r/1—4).

iute „rău, feroce": *eu voiu lăsa, dereptu necredința voastră, fieri* **iuți** *și sărpi cu cîte doao capete* (I b 4r/2—5; vezi și V, 55r/4); „înspăimîntător, mare": *moarte fără de veste vine ca un leu răgîndu și cu tuate armele... și cu groază* **iute** *în toate chipurile* (V, 39v/7—14); „vai": *O, amar noo și* **iute**, *că aceasta este dzua de-apoi!* (V, 55v/12—14).

jelanie „dorință"; *Și văzu preacinstita* **jelaniia** *îngeriloru printru păcătoșii* (IV, 30r/4—5).

jelui „a dori": *toț anii tăi i-ai visu în negî⟨n⟩dire ta de* **jeluiiai** *să bei și se mănînci* (V, 38r/10—12); „a asculta cu solicitudine": *Și* **jelui** *preasfînta Mariia și rădică ochii ei către ceriu și dzise* (IV, 18v/5—7).

muncă „chin": *Și văzu preasvînta Mariia altu întunerecu și* **muncă** *mare* (IV, 18r/3—5; vezi și V, 37v/12, XI, 96r/2); „iad": *Amu, cîndu veade sufletele dereapte trecîndu în raiu, atunce se vese⟨lea⟩ște. Cîndu veade sufletele greșiților trecîndu în* **muncă**, *atunci vîrtosu plînge și dzice* (IX, 79r/4—9).

munci „a chinui": **să muncescu** *în pustie, și în măguri, și în pești* (III, 11v/8—9; vezi și IV, 23v/11, VII, 66v/1, XIV, 114v/6).

năpastă „ispită": *nu ne duce în* **năpaste**, *ce ne izbăvește pre noi de hicleanul* (XII, 104r/12—15; vezi și XV, 120v/9, 18, 121r/4).

nevoie „necaz, suferință": *ei nu n-ară face noao nice un rău, ce hicleanulu vrăjmașulu rădică oamerii spre noi și face* **nevoie** *loru și noao* (XV, 121v/3—8).

obraz „chip, înfățișare": *Sîntu ceia ce-au purtatu pre pămîntu* **obradzu** *îngerescu și apostolescu* (IV, 27r/4—6).

păzi „a respecta, a nu încălca": *svînta duminecă ei* **nu** *o* **păzescu** (III, 12v/16—17; vezi și IV, 34r/6, V, 50r/11); „a avea grijă (de ceva), a se îngriji": *cîndu zdrobescu trupul lui Hristos și cinstitul singele lui și* **n-au pădzitu**, *ce-au căzdut fărîme giosu ca stelele luminate* (IV, 26r/1—4).

plod „rod": *Pre Dzeu, leamneloru-vă dedu* **plodu** *de rodescu* (I b, 2r/6—8); „copil": *Dă mie, Hristoase împărate, caută și spre noi și dă noauo* **plod** *să fie și să nască dentru noi* (XI, 90r/9—12).

pomană „pomenire": *Rogu-te să faci mesearerea ta și să dai măriia ta celora ce vor face* **pomeană** *mie și prinosul și leturghie* (XI, 97r/4—6).

praznic „sărbătoare religioasă": *Cînd vor fi* **praznice** *mari, să veniți la besea⟨re⟩că* (II, 10v/2—3; vezi și XI, 97v/16).

rînd „fel, gen": *Cîte* **rînduro** *de lucrure să ne cuprindem în rugăciune* (XII, 104r/17—104v/3).

rod „neam, popor": *Sfînta Maria vrea să vadză cum se muncescu* **rodul** *creştinescu* (IV, 16r/2—4; vezi şi V, 47v/8).

săvîrşi „a dobîndi": *porîncitele lu Dumnezeu tare le-au ţinut în viiaţa sa, întru toată leagea lu Dumnezeu, şi* **au săvîrşit** *credinţă curată şi nădeajde dereaptă* (XIV, 110v/2—7); refl. „a muri": *în fapte bune* **se-au săvîrşitu** (III, 14r/2—3).

scîrbă „supărare": *Voru vie viaţa de veacu, nu voru ave* **scîrbă**, *nece durere, nece suspinare* (V, 48v/1—3).

scump „zgîrcit": *Aceşte sintu svetnicii şi hulitorii... şi beţivii, şi* **scumpii**, *şi nemilostivii* (IV, 28r/13—28v/7).

sfetnic „sfadnic, certăreţ": *Aceşte sintu* **svetnicii**, *şi hulitorii, şi ocărîtorii* (IV, 28r/13—28v/2).

silă „putere": *cu putere şi* **sila** *lu Hristos mă îngrădiiu* (III, 15r/12—13; vezi şi IV, 21v/8, IX, 80v/11—12, XI, 92r/17, XV, 117r/18); „armată": *Vino şi tu, arhanghele Mihaile, cela ce eşti ma⟨i⟩ susu de toate* **silele** *cerului...!* (IV, 35r/5—7).

sminti „a tulbura, a scoate din drumul drept": *nu de oameri ne rugămu se ne izbăvească, ce de hicleanul vrăjmaşul ce toţi ne* **zementeaşti** (XV, 122r/2—5).

stîlp „turn": *Soro Melintie, deşchide-mi* **stîlpul** *să întru!* (VI, 58v/3—4).

troiţă, în *Sfînta Troiţă* „Sfînta Treime": *Creadeţi voi întru Svînta* **Troiţă** *ce e a Tatălui şi a Fiiului şi Duhului Sfînt* (XI, 91r/3—5; vezi şi IV, 19v/3, V, 56r/10).

veac „veşnicie": *aceia voru dobîndi dulceaţa* **veacului** (V, 51v/7—8); „lume; perioada in care există omenirea": *s-au gătatu de la Adam pînă la svîrşitul* **veacului** (V, 47v/5—6).

voinic „ostaş, războinic": *Carele* **voinic** *fu ca* Sti *Sisin ce multe oşti birui...?* (VI, 57r/5—6; vezi şi IV, 31v/9—10).

zmeu „şarpe": *rădică şarpele şi întră în elu... şi cădzură de bunrătatea lui Domnedzeu şi ei şi* **zmeul** (XV, 121v/8—14; vezi şi XI, 94v/11, 15, 95r/2, 10).

Maghiare

făgădui „a găzdui": *călătorii* **făgăduiţi** *la casele voastre* (I b, 6v/5—7); „a se ruga; a jura credinţă": *Dedu-le să să boteadze şi în cuvîntu* **să făgăduiesc** *numai, iară lucru nu facu* (IV, 36r/14—36v/1).

holdă „pămînt, recoltă": *blagosloveaşte-i, Doamne, casele lor şi ficiorii lor şi* **holdele** *lor şi dobitoacele lor toate* (XI, 97r/8—10).

locui „a trăi": *Nu mi se cade numai acicea să fiu şi* **să lăcuiescu**, *ce mi se cade să mă duc să propoveduiescu leagea domedzeului mieu* (XI, 90v/11—14); „a convieţui": *ai vîndut pre cineva, sau* **n-ai lăcuit** *bine cu vecinul tău, sau ai făcut preaiubire trupului* (V, 40r/11—13).

marfă „avere": *curvarii şi iubitorii de argintu şi ceia ce-au cumpăratu* **marhă** *strîmbă şi necuraţii* (IV, 28v/10—12).

seamă „număr": *elu ţi-au datu viiaţa şi dzile cu* **samă** (XV, 117v/2—3); „fel": *Ce* **samă** *de om eşti?* (XI, 91v/5—6).

viclean „diavol": *ne izbăveaşte pre noi de* **hicleanul** (XII, 104r/13—15).

Grecești

ieftin „generos, iertător": *Însă cît* **ieftin** *curățitoriu și dulce-ogoditoriu și milosirdu, și acum și pururе, în veciia de veacu!* (XIII, 108v/15—109r/2).

Cuvinte de origine obscură

adică „iată": *Și te-ai împlut plin de amarul adului și* **adecă** *după lucrurele tale plătește-ți-se* (XIV, 113r/21—113v/1).

cocon „copil": *Lemnul lu Dumnedzeu, salce, vădzuș dracul fugindu și un* **coconu** *ducîndu?* (VI, 59v/6—8).

îngrădi (a se ~) „a se apăra": *De ocările voastre fugiiu eu și cu putere și sila lu Hristos* **mă îngrădiiu** (III, 15r/11—13).

măgură „munte": *Și merse în* **măgura** *Eleonului* (IV, 16r/9); „pădure": *va aprinde lume de va arde totu pămîntul, și toți munții, și toate* **măgurile**, *și toată spurcăciunea* (V, 42r/4—7).

vrăjmaș „drac": *Să te* **vrăjmașul** *înșeală, că totu menciurosul tată-i e dracul, ... duce-te-veri cu elu în focul nestinsu* (XV, 117v/17—118r/4).

Formații pe teren românesc

adevărat „amin": *Iară cicea slăvim numele Tatălui, Svîntului Duh și acmu și pururе și în vecii veacului,* **adăvărat**, *amin* (VI, 63r/6—9).

bere „băutură": *adăpîndu-i cu acealea în loc de* **beare** (XIV, 114v/3—4).

boiereasă „fiică de boier, jupîneasă": *Doamne împărate, venit-au o* **boiereasă** *în cetate, de propoveduiește și spune de fiiul Marieei* (XI, 91r/13—15); „soție": *E cel om chema-l Agaton, e* **boiereasa** *lui chema-o Polfiia* (XI, 90r/5—6).

bunătate „fericire": *cela ce va creade, de va priimi la sinre,* **bunătate** *va fi de la Tatălu și de la Fiiul Isus Hristos* (I b, 10r/2—5); „bogăție": *toți vă îndulciți, cu mișei, cu bogați, de* **bunătatea** *burătății de astăzi* (VII, 65v/17—66r/2); „credință": *e⟨i⟩ spre* **bunătatea** *lui Dumnezeu nu ne-au învățat* (XIV, 113v/8—10).

bunăvestire „evanghelie": *Ce e evanghelia? Răspuns:* **Bunăvestire** *și veselie de la Tatăl sfînt Domnezeu* (XII, 101r/14—101v/1).

căci „de ce": *O,* **căce** *n-am postit! O,* **căce** *n-am miluit mișeii! O,* **căce** *nu ne-am pocăit de se ne fie acum iertate păcatele...!* (V, 43v/2—5).

călcător „învingător": *Bucură-te, arhanghele,* **călcătoriu** *munciloru...!* (IV, 17r/3—4).

cimpoi, în *cu-cimpoi-glas* sau *glas-de-cimpoi* „banchet, petrecere": *Măriile, trufele, mîniile, uciderile, curviile, încurele, săltăturile, cîntecele,* **cu-cimpoi-glasurile** (XIV, 114v/17—21), *cu picioarele cureai și săriiai și giucai în* **glasure-de-cimpoi** (V, 39r/14—15).

cinstit „curat": *Zdrobescu trupul lui Hristos și* **cinstitul** *singele lui* (IV, 26r/1—2); vezi și *preacinstita* „preacurata" (IV, 29r/8—9, V, 46r/15—46v/1).

creștină „soție": *O, fericați de soții, bărbații și* **creștinele**, *ceia ce curundu se voru lăsa și să voru ierta de voia sa* (V, 53r/10—13).

deșerta (a se ~) „a pieri": *nime să nu se spămînte, că întru nemică* **nu se va deșerta** (VII, 64r/9—12).

dosi „a pregăti, a rezerva"[24] *aceluia* se **doseaşte** *focul de veac* (I b, 3v/5—6).

dulceaţă „bunătate, blîndeţe" : *Şi cu iubire şi cu* **dulceaţă** *înainte-i sta* (III, 14r/4—5); „plăcere, desfătare" : *S-au lăsatu de* **dulceaţa** *lumiei* (III, 11v/2—3); „fericire" : *aceluia se va da* **dulceaţa** *raiului* (I b, 3v/10—11).

faptă „facere, creaţie" : *Cap dintîi, de* **fapta** *lumiei* (XII, 102r/4—5).

fermecătoare „vrăjitoare" : *Şi fugă de ei toate duhurile reale şi* **fărmăcătoarele** (XI, 97r/10—11).

greaţă „greutate" : **greaţă** *de nimenilea nu vor avea* (XIV, 111r/7—8).

îmblînzi „a face fericit (pe cineva)" : **îmblînzeaşte** *cela ce au veritu în al u⟨n⟩sprăzeacele ceas* (VII, 64v/12—14).

îndulci „a îndrăgi" : *Ce aţi* **îndulcit** *năravul dracului şi întru el v-aţi dezmierdat* (XIV, 112r/4—6); refl. „a se delecta" : *În veacu se vor veseli, în dulceaţă* **să vor îndulci** *şi să voru spodobi* (V, 48v/11—13).

îngîmfat „umflat" : *Altora le va cură dintru ochi smrad cu puroi şi vor fi* **îngînfaţi** (V, 55r/12—14).

înţelegere „sens, semnificaţie" : *Tîlcovanie, ce se dzice* **înţeleagere**, *aşa dzice* (XV, 116r/4—6).

mărie „îngîmfare, mîndrie" : *Ce iaste năravul dracului?* **Măriile**, *şi săltăturile, şi zbiiarătele...* (XIV, 112r/6—11; vezi şi XIV, 114v/17); „măreţie" : *să dai* **măriia** *ta celora ce vor face pomeană mie* (XI, 97r/5—6).

mărturie „martor" : *Să nu fii* **mărturie** *strîmbă* (XII, 100r/1—2).

mestecat „amestecat" : *Apă ceruiu şi-mi dederă oţetu cu fere* **mestecatu** (IV, 36r/8—9).

mişelie „sărăcie" : *O, fericaţi de ceia ce-i batugiocurescu alţii printru* **mişeliia** (V, 52r/9—10); „lipsă" : *nice voru munci de foame, nece de seate, nice altă* **mişelie**, *ce numai într-un chipu : pace fără de grije* (V, 48r/13—48v/1).

mohorît „de culoarea purpurei" : *Şi-i va da un veşmentu* **mohorîtu** *împărătescu* (V, 46v/15—16).

muncit „persoană care este chinuită" : *Şi vădzură şi* **munciţii** *din muncă şi strigară cu glas şi grăiră* (IV, 35v/4—6).

muncitor „persoană care torturează, călău" : *Procleţi să fie* **muncitorii** *tăi şi domnezeii tăi cu tine!* (XI, 96r/8—10; vezi şi XI, 96v/1, 97v/9).

netrecut „negreşit" : *aşa şi elu va face noao* **netrecutu** (XV, 120v/7—8).

nevoi „a obliga" : *nu-l va lăsa să ră⟨pa⟩use, ce-lu* **nevoiaşte** *să lucre sau să-i plătească* (Ib, 7v/11—13).

nevolnic „bolnav, neputincios" : *Şi a[lţi] oameni mulţi* **nevolnici** *ven[de]că ei* (XI, 93v/19—21).

obidi „a persecuta" : *au doară* **ai obidit** *vrun om mişel* (V, 40r/9—10; vezi şi V, 49r/5).

obidit „persecutat, oprimat" : *ai grăit bine dereptu vrun om* **obidit** (V, 41r/2—3).

omenesc „asemănător omului", în sintagma *fiu omenesc*, care-l numeşte pe *Isus Hristos* : *va veni fiiul* **omenesc** *dintru slava sa şi toţi sfinţii îngeri cu el* (XIV, 110r/5—8).

---

[24] Cf. Densusianu, HLR, II, p. 509, unde se afirmă că forma trebuie considerată o greşeală pentru *dosloi*.

pieliță „trup": *să stai cu* **pelița** *și cu sufletul să dai răspunsu de ce-ai lucrat cu* **pelița** (XV, 117v/5—8; vezi și IV, 19v/7, IX, 78r/17); în loc. vb. *a lua pieliță* „a se întrupa": *veniiu și* **luaiu peliță** *di⟨n⟩ preacinstita feciuriță Mariia* (IV, 36r/1—3).

plecat „smerenie": *Știi Domnedzeu inrima ta și înțeleage toate cugetele tale și veade toate fățările tale și* **plecatul** *tău ai⟨n⟩te încă de cuvîntul tău* (XV, 116v/9—14).

ponosit „ponegrit, înjosit": *De unde veniți... și veniți* **ponosiți**? (III, 12r/16—12v/1).

porunceală „poruncă": *Răspuns: Dentîi, Zeace* **porînceale** *ale lui Domnezeu* (XII, 99r/1—3; vezi și XII, 105r/11).

prinsoare „închisoare"[25]: *ai miluitu vrun omu la* **prinsoare** (V, 40v/15).

punere „adaos"[26]: *lucrulu cinsteaște și* **punerea** *laudă* (VII, 65r/7—9).

răstignit „răstignire": *Atunci se va ivi din ceriu* **răstienitul** *lu Hristos, cinstita cruce* (V, 42r/14—15).

rugă „rugăciune": *Atunce* Sti *Sisin elu-și fece* **rugă** *către Dumnedzeu* (VI, 61r/16—61v/1: vezi și I a, 1r/12).

săltătură „petrecere cu joc": *Ce iaste năravul dracului? Măriile și* **săltăturile**, *și zbiiarătele, și danțurele...* (XIV, 112r/6—12).

tîmpina „a întîlni": *Și, mergîndu ea pre cale,* **tîmp[i]nă** *alt împărat* (XI, 94r/11—12; vezi și VII, 66v/16, 67r/2—3).

toemeală „facere, întocmire": *cealea ce-s gătite voao, împărățiia ceriului, încă din* **toemeala** *lumiei* (XIV, 110v/16—18); „regulă, lege": *viază cum sînt* **toemealele** (XII, 98r/7—8).

trimitere „scrisoare": *altă* **tremeatere** *nu voiu tremeate la voi* (Ib, 4v/13—15).

ținut „putere, stăpînire"[27]: *aceluia e slava și împărăție și* **ținutulu** (III, 15v/9—10; vezi și Ib, 5r/16, XI, 93v/11).

ucidere „lovitură": *Și de-aceea-i vor goni ...ucigîndu-i cu* **uciderile** *cealea ce n-au moarte* (XIV, 114r/13—18; vezi și XIV, 114v/18).

Termenii utilizați cu sensuri diferite de cele uzuale în limba literară contemporană sînt mai numeroși decît aceia dispăruți din româna literară actuală sau cunoscuți regional.

Din punctul de vedere al originii, ei aparțin, de regulă, fondului moștenit din latină, sensurile ilustrate fiind, de regulă, cele etimologice.

Unele sensuri, puțin numeroase în ansamblu, continuă să fie păstrate regional.

Avînd în vedere frecvența și răspîndirea cuvintelor date ca exemplu în epocă, constatăm că majoritatea au sensuri întîlnite în numeroase scrieri contemporane *Codicelui Sturdzan*[28]. Citeva sînt semnalate însă, cu sensul atestat în manuscrisul pe care îl studiem, doar în *Codicele To-*

[25] Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 469.

[26] Vezi, pentru acest sens, și substituirea cu *adaosul* în pasajul corespunzător din *Manuscrisul popii Bratu*.

[27] Vezi și Drăganu, DM, p. 244.

[28] Vezi Densusianu, HLR, II, p. 420—492; Rosetti, ILR p. 531—537; DA; DLR; Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *Dicționarul limbii române literare vechi (1640—1780). Termeni regionali*, București, 1987.

dorescu (*glas-de-cimpoi* [29], *muncă* „iad", *a lua peliță*, *răstignit*), în cazaniile coresiene (*grăi*, *locui*, „a trăi"), în *Catehismul* brașovean din 1559 (*faptă*) sau în *Codicele Voronețean* (*ținut*). În ceea ce privește cuvîntul *seu*, dacă nu ne aflăm în fața unei simple substituiri lexicale datorate copistului, sensul „rășină" este specific copiei sturdzane a *Legendei Sfintei Vineri*.

Sinonimia

Numărul mare de serii sinonimice înregistrate în *Codicele Sturdzan* dovedește, alături de numărul cuvintelor românești înregistrate și de frecvența medie a acestora, bogăția deosebită a vocabularului acestui vechi miscelaneu românesc.

Sinonimele înregistrate sînt, în primul rînd, rezultatul variației termenilor în originalele slavone, dar diferențele dintre variantele românești înregistrate de scrierile componente ale manuscrisului arată că acestui motiv i se adaugă bogăția lexicală a limbii române vechi.

Iată seriile sinonimice înregistrate în *Codicele Sturdzan*, ordonate alfabetic după primul termen din cadrul seriei. Cuvintele au fost redate sub forma-titlu din indicele ediției, iar trimiterile sînt selective. Lanțul sinonimic fiind, după opinia noastră, edificator asupra sensului termenilor componenți, nu am procedat decît rareori la glosarea cuvintelor polisemantice. Cei interesați de acest aspect pot găsi detalii în capitolul anterior al studiului consacrat lexicului.

acicea (VI, 63r/6) ~ *aice* (III, 12r/3); *acum* (IV, 34v/2) ~ *amu* (IX, 77v/2); *aden* (Ib, 5v/4) ~ *între* (XIV, 111r/9); *adevăr* (III, 15v/13) ~ *adevărat* (VI, 63r/8—9) ~ *amin* (V, 57r/2); *adevărat* (V, 56r/6) ~ *deadevăr* (XI, 91r/6); *adică* (XIV, 113r/22) ~ *ca* (XV, 117v/11) ~ *însă* (XII, 102v/6); *adică* (XIV, 113r/18) ~ *iată* (IV, 36v/7); *afla* (XI, 92v/20) ~ *căuta* (V, 41r/5); *ainte* (Ib, 2v/5) ~ *deinte* (IV, 19v/14) ~ *înainte* (III, 14r/5) ~ *mainte* (XIII, 110r/3); *alămojnă* (Ib, 7r/5—6) ~ *pomeană* (XI, 97r/6); *alerga* (VI, 59r/15) ~ *cure* (VI, 59v/14); *amar* (V, 43v/8) ~ *iute* (V, 55v/13) ~ *vai* (V, 39v/1); *arbore* (IX, 78r/4) ~ *lemn* (VI, 59v/6); *au* (IV, 20r/2) ~ *sau* (XI, 90r/12) ~ *săva* (Ib, 9r/6); *avuție* (IV, 38v/13) ~ *marfă* (IV, 28v/12).

băutură (V, 39r/2) ~ *bere* (XIV, 114v/4); *beteag* (IV, 23r/9) ~ *nevolnic* (XI, 93v/20); *beții* (V, 50r/8) ~ *betiv* (IV, 28v/6); *blînd* (V, 51v/7) ~ *bun* (XV, 117v/10); *blînd* (V, 51v/7) ~ *dulce* (V, 44r/1); *blînd* (V, 51v/7) ~ *fericat* (V, 48v/13); *blînzire* (IX, 80v/18—19) ~ *bunătate* (Ib, 10r/3—4); *bogăție* (V, 38v/13) ~ *bunătate* (VII, 66r/1); *boierească* (XI, 90r/5) ~ *creștină* (V, 53r/11) ~ *soție* (XIV, 113r/13); *boierească* (XI, 91r/13—14) ~ *jupînească* (XI, 94r/13—14); *botejune* (XV, 120r/14) ~ *botez* (III, 12v/14); *bratăș* (V, 53r/6) ~ *soț* (VII, 65v/1); *bunătate* (XIV, 113v/8) ~ *credință* (XII, 99r/3—4) ~ *lege* (XIV, 110v/5); *bunătate* (V, 56v/9) ~ *dulceață* (III, 14r/5).

carte (I b, 9v/2) ~ *scriptură* (I a, 1r/1) ~ *trimitere* (I b, 4v/13—14); *călca* (IV, 36r/12—13) ~ *învinge* (XV, 122v/5—6); *către* (III, 12v/7) ~ *spre* (IV, 17v/8); *căuta* „a lua în seamă" (I b, 5v/13—14) ~ *uita* (XI, 92v/10); *cer* (I a, 1r/1) ~ *geroe* (IX, 78v/6); *cere (a se ~)* (I b, 3v/2) ~

[29] În *Codicele Voronețean*, calcul de structură a dat forma *glasurele-cimpoilor* (79r/14), iar în *Apostolul Iorga*, *cu-cimpoi-glăsirea;* cf. Mariana Costinescu, *Codicele Voronețean*, București, 1981, p. 385; vezi și mai sus, p. 104—105.

ruga (a se ~) (I b, 4r/16); *cerere* (XII, 105v/5) ~ *cerșut* (XV, 116v/8); *cetate* (I b, 9r/10) ~ *oraș* (III, 11v/9); *cetenie* (XI, 97v/19—20) ~ *scriptură* (V, 45v/12); *chema* (IV, 33r/12) ~ *striga* (IV, 35v/6); *chin* (XIV, 112v/5—6) ~ *muncă* (IV, 18r/5); *chinui* (XII, 103r/3) ~ *munci* (V, 48v/7); *chip* (IV, 35v/10—11) ~ *obraz* (IV, 27r/5); *cineva* (V, 40r/11) ~ *neștine* (VII, 63v/2); *cinstit* (IV, 26r/2) ~ *curat* (XI, 90r/3); *ciudi (a se ~)* (III, 14v/14) ~ *mira (a se ~)* (III, 12r/1); *cîștiga* (XIV, 110v/11—12) ~ *griji* (V, 38v/7—8); *cîștigă* (XV, 119v/14) ~ *grijă* (V, 48v/1); *clevetitor* (IV, 28v/2) ~ *clevetnic* (I b, 5v/15—16); *clipeală* (XIV, 112v/2—3) ~ *clipit* (XIV, 110v/19); *cocon* (VI, 59v/8) ~ *fecior* (VI, 61r/6); *codru* (IX, 77r/6—7) ~ *munte* (V, 42r/5); *credință* (XII, 99r/3—4) ~ *lege* (XV, 117v/1—2); *cumplit* (XIV, 112v/6) ~ *grozav* (V, 55r/3—4) ~ *mare* (III, 15r/10); *cuvînt* (XII, 100r/12—13) ~ *poruncă* (IV, 26v/9) ~ *poruncealâ* (XII, 99r/2) ~ *poruncită* (XIV, 110v/13) ~ *povelenie* (IV, 16v/16) ~ *zisă* (I b, 2v/1).

dacă (XII, 101r/5) ~ *de* (I b, 10r/2) ~ *să* (V, 41r/7); *depreună* (XIV, 114r/5) ~ *împreună* (V, 37v/2); *desăvîrșit* (XIV, 110v/8) ~ *desfîrșit* (XV, 121r/2); *despuietoare* (IV, 19r/8) ~ *doamnă* (IV, 16r/5—6); *despuietor* (VII, 64v/7) ~ *domn* (IV, 35v/3—4); *deșerta (a se ~)* (VII, 64r/12) ~ *pieri* (XI, 94r/10); *diavol* (III, 12v/14) ~ *drac* (VI, 59r/3) ~ *viclean* (XII, 104r/14—15) ~ *vrăjmaș* (XV, 117v/17—18); *din* (IV, 33v/9) ~ *dintru* (VII, 67v/4); *dosădi* (V, 39r/11) ~ *ocărî* (XV, 118v/16—17); *dosi* „a pregăti" (I b, 3v/5—6) ~ *găti* (XIV, 111v/18); *dragoste* (I b, 6v/9) ~ *iubire* (III, 14r/4—5) ~ *iuboste* (XIV, 110v/8); *drept* (XI, 92v/11) ~ *pentru* (VI, 58r/2).

e (I a, 1v/9) ~ *și* (I a, 1r/4).

faptă „facere (XII, 102r/5) ~ *tocmeală* (XIV, 110v/18); *făgădui* (XV, 122r/6) ~ *a da sălaș* (V, 41r/1); *făgăduită* (XV, 117v/13) ~ *făgăduitură* (XII, 105v/1—2); *fățărie* (V, 37v/1) ~ *minciună* (XIV, 112r/15); *fecior* (IV, 21r/12) ~ *fiu* (XII, 101v/6); *fecior* (XII, 100r/8) ~ *slugă* (XI, 92v/7); *feciorea* (XI, 90r/17) ~ *fecioriță* (XI, 90r/12); *fel* (V, 42v/13—14) ~ *rînd* (XII, 104v/1) ~ *seamă* (XI, 91v/6); *fermecătoare* (XI, 97r/11) ~ *magheniță* (XI, 96v/10—11); *fire* (XV, 119v/11) ~ *stătut* (XV, 119v/16); *folos* (XII, 100v/13) ~ *hasnă* (XII, 100r/11—12).

gînt (IV, 17v/5) ~ *rod* (IV, 16r/3); *greși* (V, 52v/15—53r/1) ~ *săblăzni* (IX, 79r/10); *grozav* (V, 55r/3—4) ~ *iute* (V, 39v/13) ~ *înfricat* (V, 38r/9); *gură* (IV, 26r/12) ~ *rost* (X, 79r/15).

holdă (XI, 97r/9) ~ *pîine* (II, 10v/14).

ia (IV, 18r/11) ~ *iani* (XII, 100r/11) ~ *ni* (V, 39v/4); *iad* (IV, 17v/12) ~ *muncă* (IX, 79r/8); *ierta* (XII, 101v/1—2) ~ *lăsa* (XV, 120r/18—19); *iertare* (VII, 66r/11) ~ *iertăciune* (XI, 97r/18); *ieștinsug* (XIII, 109r/12) ~ *mesereare* (XIII, 110r/4) ~ *milă* (V, 38r/6) ~ *miloste* (XIII, 109r/11) ~ *milostenie* (I b, 2r/5—6); *ispăsi* (XII, 101r/8—9) ~ *mîntui* (VII, 66r/15); *(i)spăsenie* (VI, 60v/13—14) ~ *scumpărat* (XII, 102r/12); *ispită* (XV, 121r/4) ~ *năpastă* (XII, 104r/13); *iuo* (IV, 17v/5) ~ *unde* (I b, 3v/6); *iute* (I b, 4r/4) ~ *rău* (XI, 96r/5).

înaintea (V, 43r/4—5) ~ *între* (XV, 117v/5); *începătură* (VII, 67v/6) ~ *înviere* (IV, 36v/15); *îngădui* (XIV, 113v/16—17) ~ *ogodi* (XI, 96v/17); *înger* (XIV, 112r/19—20) ~ *slujitor* (IV, 27r/7—8); *înșela* (XV, 121v/11) ~ *gîmbosi* (XV, 118r/10—11) ~ *prilăsti* (XV, 121v/10); *întoarce (a se ~)* (XII, 101r/3) ~ *turna (a se ~)* (IV, 36v/1—2); *înțelegere* (XV, 116r/5) ~ *tîlcovanie* (XV, 116r/4).

jelanie (V, 56v/3) ~ *poftă* (V, 48v/5); *jelui* (V, 38r/11) ~ *pofti* (XII, 100r/5); *jude* (V, 41v/8) ~ *judecător* (IV, 29r/5) ~ *județ* (V, 43v/15).

la (IX, 78r/13) ~ *spăla* (IX, 78r/15—16); *lege* „obicei" (IX, 77r/8) ~ *năravu* (XIV, 111v/22).

maică (IV, 29r/3) ~ *mamă* (IV, 20v/6); *măgură* (IV, 16r/9) ~ *munte* (V, 54v/11); *mărie* (XIV, 112r/10) ~ *mîndrie* (XIV, 113r/6—7); *merge* (IV, 20r/1) ~ *păsa* (IV, 28r/4); *milcuitură* (XII, 104v/5—6) ~ *rugă* (VI, 57r/13) ~ *rugăciune* (IV, 34v/7); *milos* (III, 11v/17) ~ *milostîrd* (XIII, 108v/17—18) ~ *milostiv* (IV, 29v/8—9); *mișel* (V, 41r/5) ~ *sărac* (V 40v/12); *mîntuitor* (VII, 66r/15) ~ *spăsitor* (XI, 91r/7); *muri* (III, 13r/8) ~ *săvîrși* (III, 14r/2—3) ~ *trece* (XIV, 110v/8—9).

nădăjdui (XIII, 109r/17) ~ *upovăi* (XI, 96v/4—5); *nădejde* (XII, 101v/13) ~ *upovăință* (XV, 122r/15—16); *năpastă* (XV, 121r/4) ~ *păcat* (IV, 23v/3); *neînțelept* (I b, 2v/4) ~ *nemîndru* (I b, 2r/15—16); *netare* (XV, 120v/10) ~ *slab* (IX, 77v/12); *nime* (I a, 1r/8—9) ~ *nimeni* (XIV, 111r/7—8); *număr* (V, 45v/15) ~ *seamă* (XV, 117v/3).

oaste (VI, 57r/7) ~ *silă* (IV, 35r/7); *obîrșenie* (XII, 103r/12) ~ *sfîrșit* (XI, 92r/7); *ocară* (III, 15r/11) ~ *ponoslu* (III, 15r/16); *ocenaș* (XII, 104r/1) ~ *Tatăl nostru* (XII, 99r/5); *odihni* (V, 54r/4) ~ *răposa* (I b, 7v/16).

pamet (I b, 6v/8) ~ *pomană* (XI, 97r/6); *păcătos* (V, 43r/12) ~ *strîmb* (V, 43r/10); *pe* (I b, 6r/3) ~ *spre* (V, 42v/15); *pieliță* (IV, 19v/7) ~ *trup* (IV, 26r/1); *pisa* (XI, 96r/13) ~ *zmîcura* (XI, 92v/21); *pită* (XII, 104r/8) ~ *pîine* (V, 53v/12); *plod* (I b, 2r/7) ~ *rod* (V, 47v/8); *pocaanie* (II, 10v/19) ~ *pocăință* (IV, 31r/14—31v/1); *popă* (XV, 122v/14) ~ *preot* (I b, 9r/6); *preacinstit* (IV, 22v/8) ~ *preacurat* (I b, 8r/12—13); *putere* (III, 15r/12) ~ *silă* (III, 15r/12) ~ *vîrtute* (XV, 117r/16); *putere* (XII, 104r/16) ~ *ținut* (III, 15v/10).

răsărit (V, 42v/8) ~ *răsărită* (IV, 16v/1); *roabă* (XIV, 114r/4) ~ *șearbă* (XI, 97r/3); *rugă* (I a, 1r/12) ~ *rugăciune* (IV, 36v/5—6).

săltătură (XIV, 112r/10) ~ *trufă* (XIV, 114v/17); *sfetnic* (formă coruptă pentru *svadnic*; IV, 28v/1) ~ *svăditor* (IV, 28v/3); *sfîntă* (IV, 16r/2) ~ *sîntă* (XI, 95r/2); *stîlp* (VI, 58r/6) ~ *turn* (V, 47v/10—11).

șarpe (XV, 121v/9) ~ *zmeu* (XV, 121v/14).

țipăt (V, 45r/5) ~ *țivlet* (XIV, 112v/24—113r/1).

venire (V, 55v/14) ~ *venită* (XV, 119r/7—8).

Formarea cuvintelor

Cuvintele obținute prin derivare, prin compunere sau prin schimbarea valorii gramaticale sînt puțin numeroase în ansamblul vocabularului *Codicelui Sturdzan*. Formațiile înregistrate, reproduse mai jos sub forma-titlu și cu trimiteri selective, sînt, de regulă, uzuale în textele alcătuite în jurul anului 1600[30]. Multe se păstrează, cu unele modificări fonetice datorate evoluției limbii noastre de cultură, chiar în limba literară actuală.

Derivarea

Derivarea cu sufixe este bine reprezentată în cadrul substantivelor. Sînt astfel înregistrate sufixele: **-ariu**: *brumariu* (XI, 90v/4—5); **-ăciune**: *iertăciune* (XI, 97r/18), *înșelăciune* (XIV, 115r/5); **-ătate**: *creștinătate*

[30] Vezi, pentru acestea, Densusianu, HLR, II, p. 316—363; Rosetti, ILR, p. 528—529; Rosetti, Cazacu, Onu, ILRL, p. 71—72.

(XII, 98v/10), *strîmbătate* (III, 12r/14): **-ătură**: *cumenecătură* (XII, 106v/9), *începătură* (VII, 67v/6), *săltătură* (XIV, 112r/10); **-ea**: *feciorea* (XI, 90r/17); **-eală**: *clipeală* (XIV, 112v/2—3), *dugoreală* (XI, 93r/21), *odihneală* (III, 15r/1); **-ean**: *sirian* (VI, 57r/10); **-easă**: *boiereasă* (XI, 91r/13—14), *împărătească* (XI, 91v/12); **-el**: *feciorel* (XI, 90r/12); **-eș**: *bratăș* (V, 53r/6)[31]; **-et**: *zbieret* (XIV, 112r/1); **-ie**: *curăție* (I b, 3v/10), *dezmierzie* (XIV, 113r/7), *fățărie* (XIV, 112r/15—16), *scumpie* (V, 38v/13); **-iță**: *pocăință* (V, 56r/5—6), *upovăință* (XV, 122r/15—16); **-iță**: *fecioriță* (XI, 90r/12), *pieliță* (IV, 19v/7); **-iune**: *putrejune* (XIV, 113v/19); **-oare**: *prinsoare* (V, 40v/15); **-șag**: *furtușag* (XV, 118r/14); **-șug**: *ieștinsug* (XIII, 109r/12); **-tură**: *făgăduitură* (XII, 105v/1—2); **-ură**: *încheietură* (V, 38v/6). Sufixele **-ător(iu)** și **-tor(iu)** formează deopotrivă substantive și adjective: *călcătoriu* (IV, 17r/4), *făcătoriu* (XI, 97r/2), *învățător* (V, 49r/3), *jurător* (I b, 5v/16), *rugătoriu* (IV, 30r/1); *cinstitoriu* (VII, 64v/7), *hulitor* (IV, 28v/1), *mîntuitoriu* (VII, 66r/15), *păgubitor* (I b, 5v/10—11), *sfințitoriu* (XI, 91r/7), *vrăjitoriu* (XI, 96r/5). Semnalăm de asemenea cîteva sufixe adjectivale: **-esc**: *apostolesc* (IV, 27r/6), *drăcesc* (III, 14r/7), *îngeresc* (IV, 27r/5—6); **-nic**: *destoinic* (III, 15v/4)[32], *fățarnic* (XV, 116v/5—6); **-os**: *milos* (III, 11v/17), *sățios* (XII, 104r/8) și adverbiale: **-ește**: *apostolește* (IV, 27r/10), *românește* (XII, 104r/1—2); **-iș**: *furiș* (IV, 22r/9), *pituliș* (VI, 59r/7).

Dintre derivatele de mai sus, frecvente în epocă, cele mai multe se păstrează și în limba română actuală. Au ieșit însă din uzul literar contemporan formații precum *feciorea*; *clocoteală*, *odihneală*; *feciorel*; *dezmierzie*, *scumpie*; *pocăință*; *fecioriță*.

Derivarea cu prefixe. În *Codicele Sturdzan* sînt consemnate doar patru prefixe: **a-**: *abiruirea* (VII, 67r/8—9), *aspumați* (V, 55v/6—7); **în-**: *îmblînzi* (VII, 64v/12—13), *împuținа* (IX, 77v/2—3), *înceta* (VII, 65v/2), *îndulci* (XIV, 112r/4) etc.; **ne-**: *neadormit* (IV, 27r/2), *nebun* (III, 13v/2), *neiertat* (V, 50v/2), *nemilă* (XIV, 112r/16—17), *nespunere* (XIV, 112r/16) etc.; **prea-**: *preablagoslovit* (IV, 29v/13), *preacurat* (I b, 4v/13), *preaiubire* (III, 12v/6), *preaslăvi* (V, 37v/7) etc.

Verbele *mulți* (I b, 6r/12), *neca* (IV, 21r/9), *spăimînta* (VII, 64r/9—10), *tîmpina* (XI, 94r/11—12) și *turna* (IV, 36v/1—2) sînt folosite doar în forma neprefixată, iar *întuneric* (VI, 63r/4, XIV, 112v/23 etc.) alternează cu *tuneric* (IV, 18r/9—10, 30r/8).

Adjectivul *acoperit* (IV, 20r/14) este concurat de forma fără silaba inițială, *coperit* (VI, 58r/8—9), în vreme ce verbul *mesteca* (III, 13v/3, XIV, 114r/20) apare totdeauna fără *a-*.

Ca și în alte texte vechi românești, *împărat* (X, 79r/15, XI, 91r/1 etc.) și *împărăție* (III, 11v/6, V, 44r/2—3 etc.) sînt concurate de *părat* (XI, 95v/4) și *părăție* (V, 45r/12, XI, 94r/6). *Tinde* (IV, 32r/14) și *tins* (IV, 22v/11) nu intră însă niciodată în alternanță cu *întinde*, respectiv *întins*.

Derivatele regresive sînt mai puține chiar decît cele cu prefix. Consemnăm cu titlu de exemplu pe *botez* (III, 12v/14, XII, 103v/6—7), *cîștigă*

---

[31] Vezi și Densusianu, HLR, II, p. 320, 538; Mariana Costinescu, Magdalena Georgescu, Florentina Zgraon, *op. cit.* p. 67, s. v. *bărateș*.

[32] Vezi și *dosto⟨i⟩nic* (III, 14r/14—15), în care, ca și în *destoinic*, adjectivul de origine slavă *dostojnŭ* a fost asimilat serici de împrumuturi slavone terminate în *-nikŭ* (vezi și Densusianu, HLR, II, p. 433; cf. Rosetti, HLR, p. 290).

(XV, 119v/14), *cuget* (XIV, 110r/20, XV, 116r/7—8), *ispită* (XV, 120v/12—13, 17), *lucru* (I b, 3v/1, IV, 36v/1, XV, 121r/1—2), *moș* (IV, 19r/10—11), *ponoslu* (III, 15r/16) și *rugă* (I a, 1r/12, VI, 57r/13).

Compunerea

Spre deosebire de alte scrieri românești din secolul al XVI-lea[33], *Codicele Sturdzan* conține doar cîteva cuvinte compuse, în majoritate substantive, create, de regulă, prin calc de structură după termeni slavoni.

Ne referim la *batjocură* (VII, 66v/13—14; vezi și *badgiocură* V, 52r/11), *bunăvestire* (după v.sl. *blagověštenije*; XII, 101r/15), *deadevăr* (I b, 8r/11, 10r/6—7, XI, 91r/6, 93r/19—20), *dulce-ogoditoriu* (după v.sl. *blagoudĭnŭ*; XIII, 108v/16—17)[34], *fără(de)lege* (după v.sl. *bezakonije*; I b, 2r/13—14, III, 12v/10, XI, 92v/10), *fărănemică* (XV, 117r/15), *glas-de-cimpoi* (după v.sl. *kozĭloglasovanije*; V, 39r/15; vezi și *cu-cimpoi-glasurile* XIV, 114v/20—21), *stai-nainte* (după *prĕstojeștĭ*; IV, 17r/4—5; cf. *înainte... stai* IV, 17r/5—6).

Schimbarea valorii gramaticale

Termenii obținuți prin schimbarea valorii gramaticale nu sînt, în ansamblu, diferiți de cei ce sînt utilizați în româna contemporană, această similitudine păstrîndu-se și în ceea ce privește ponderea diverselor categorii lexicale luate în discuție[35].

Astfel, cele mai multe atestări aparțin substantivelor provenite din adjective: *adîncurile* (V, 41v/6), *adurmiții* (IV, 17r/11), *ascunsurile* (V, 41v/13), *blî⟨n⟩dzii* (V, 51v/7), *bogații* (VII, 65r/16—17), *cunoscuții* (V, 37r/8), *greșiților* (XII, 104r/11—12), *leanșiloru* (I b, 6r/11—12), *lîngedzii* (I b, 6v/5), *muncitilor* (IV, 19v/8—9), *neînțelepților* (I b, 2v/4), *nemîndriloru* (I b, 2r/15—16), *preagătiții* (V, 47v/4), *sfădiții* (V, 52r/3—4), *tinerii* (V, 37v/4—5), *vădzutele* (XV, 117r/12—13), *vinovatul* (V, 53v/7—8)[36], respectiv adjectivelor provenite din verbe la participiu: *acoperit* (IV, 20r/14), *blagoslovit* (VI, 60v/9), *căzut* (V, 56r/13), *împuțit* (XIV, 113v/18—19), *lăudat* (IV, 17r/1), *născut* (XII, 102v/1), *obidit* (V, 41r/3), *plecat* (V, 51v/5), *sîngerat* (V, 55v/5), *urît* (XIV, 112v/9) etc.

Mai puține consemnări au substantivele provenite din verbe la infinitiv: *beare* (XIV, 114v/4), *cearere* (XII, 105v/5), *gotovirea* (Ib, 8v/15), *punerea* (VII, 65r/9), *spunere* (I a, 1r/4), *știre* (II, 10v/1), *[tă]iarea* (XI, 97v/14), *venire* (V, 55v/14) sau la supin: *cerșutul* (XV, 116v/8), *datul* (XII, 104v/6), *făcutul* (IX, 79r/4), *plecatul* (XV, 116v/12—13), *răsticnitul* (V, 42r/14—15), *sculatul* (XII, 103v/8), *trezvitului* (XV, 119v/17), *venretul* (XV, 119r/13) etc., și foarte puține substantivele provenite din adverbe: *aproapele* (IV, 30v/7), *bine* (XV, 117r/5—6), *greu* (XII, 104v/12), respectiv interjecțiile provenite din substantive: *adevăr* (IV, 37r/4) sau din adjective: *adăvărat* (VI, 63r/8—9).

---

[33] Pentru o sinteză asupra compuselor înregistrate în texte înainte de 1600, vezi Densusianu, HLR, II, p. 364—371; Rosetti, ILR, p. 530.

[34] Cf. Densusianu, HLR, II, p. 335—336.

[35] Pentru situația consemnată în epocă, vezi Densusianu, HLR, II, p. 291—316; Rosetti, ILR, p. 527—528.

[36] Termenii de mai sus sînt folosiți în miscelaneu exclusiv cu valoare substantivală.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

În ciuda faptului că au fost publicate, integral sau parțial, în toate volumele care au la bază tomul al doilea al *Cuvintelor den bătrîni* [1], iar în anul 1891 cinci dintre ele au fost incluse, de M. Gaster, în *Chrestomatia română* [2], textele românești și slavo-românești din *Codex Sturdzanus* au cunoscut practic doar două ediții : prima, integrală, în alfabet originar și cu litere latine, datorată lui B. P. Hasdeu [3], iar cea de a doua parțială, dar cu slove chirilice, datorată lui M. Gaster [4].

Ambele ediții menționate prezintă, din motive și în grade diferite, dificultăți pentru cititorul contemporan. Grafia chirilică, fie și simplificată (fără suprascrierile și variantele grafice specifice oricărui text manuscris), este cunoscută astăzi doar specialiștilor. Transliterația moderată utilizată de autorul *Cuvintelor* (în care unele litere nu au valoare fonetică [5]) induce apoi în eroare pe lectorul obișnuit cu ortografia limbii române actuale [6].

Dacă adăugăm ultimelor afirmații constatarea că ediția semnată de B. P. Hasdeu nu mai corespunde exigențelor filologiei actuale, este incompletă și greu de consultat [7] și, în ciuda unei acribii remarcabile, conține, totuși, unele inexactități de transcriere [8], necesitatea reeditării *Codicelui Sturdzan* devine evidentă.

Prin noua ediție, limba a cincisprezece dintre textele românești și slavo-românești cuprinse în acest vechi miscelaneu va putea fi mai lesne

---

[1] Avem în vedere edițiile apărute sub îngrijirea lui J. Byck (București, 1937), D. Murărașu (București, 1946) și, recent, G. Mihăilă (București, 1984).

[2] Gaster, CR, I, p. 1—3, 6—7, 8—9, 39—43, 53—56.

[3] Hasdeu, CB, II.

[4] Vezi, *supra*, nota 2. Facem abstracție de publicațiile în care au fost selectate unul, cel mult două dintre textele cuprinse în *Codicele Sturdzan*.

[5] Vezi, spre exemplu, forme de tipul *direpătăților, odihăneală, pămănăntu, tămăpinare*, în care litera culeasă aldin corespunde, în fapt, unui ier cu valoare pur grafică.

[6] Cf. Ion Gheție, Al. Mareș, *Introducere în filologia românească*, p. 163—170; Bărbulescu, FAC, p. 488. Vezi și grafii de tipul ·ѿнрѣшемѕ (56ᵛ/10—11), în care transcrierea ierului mare fără valoare fonetică prin *ă* (*înpărățitu* Hasdeu, CB, II, p. 471) duce la confuzia lui *împărți* cu *împărăți*.

[7] Pentru detalii, vezi *supra*, p. 8—9.

[8] Avem în vedere, în primul rînd, omiterea pasajelor *lenceșiloru* și *împuțiților* (6ʳ/11—12), *Părinte blagoslovește!* (77ʳ/1), a titlului slavon al *Apocalipsului apostolului Pavel* (11ʳ/1—2) și cîteva lecțiuni greșite, dintre care selectăm, în ordinea filelor, pe *Dumnedzeu* i.l.d. *Dumnezeu* (11ʳ/10), *venimu* i.l.d. *venim* (11ᵛ/1), *cu* i.l.d. *se-au* (14ʳ/2), *credzul* i.l.d. *crezul* (19ᵛ/5), *al* i.l.d. *a* (16ʳ/12), *Aelit* i.l.d. *Aelip* (95ᵛ/5), *-vă* i.l.d. *-nă* (120ʳ/3). Pot fi aduse însă în discuție și întregirea tacită a unor slove absente din manuscris datorită suprascrierii, unele segmentări greșite (vezi, în special, *nu-ai-mitrece* i.l.d. *nu aimi⟨n⟩tre ce* 16ʳ/6), respectiv lectura „normalizatoare", cu ѧ i.l.d. ѫ, într-o serie bogată de grafii de tipul (ѥ)цѣѫ, пѣѕѣѫ, ѕѣцѣѫ, ѕѳѫ; ѫсмѣ. (Vezi, pentru alte corecții, aparatul ediției.)

și mai corect studiată. (*Descîntecul* scris în partea de jos a filelor 76v—77r a fost lăsat deoparte datorită imposibilității descifrării sale integrale.) Exegeza filologică a manuscrisului va fi și ea sensibil ușurată de paralela cu unele dintre versiunile vechi românești ale scrierilor componente.

Reproducerea textelor este făcută în transcriere interpretativă după originalul păstrat la Biblioteca Academiei Române din București sub cota ms. rom. 447.

În interpretarea valorii slovelor chirilice am ținut seamă de studiile de dialectologie istorică, precum și de cercetările referitoare la grafia textelor românești din secolul al XVI-lea.

În consens cu acestea [9], а a fost transcris prin *a* (сaѕ), *ea* (дчѣа), *ia* (дръ) sau *ua* (дша, доа); є prin *e* (юбире) sau *ie* (ѕшпрѣ; вое); ѣ, ѧ și ꙗ prin *ea* (прѣ) sau *ia* (ꙗрѧ, жсє; мѕꙗре, коѧ); о și ѡ prin *o* (дчєлора, $\overset{\rho}{\text{л}}$ѡрѕ), *oa* (ѡмєня, $\overset{\rho}{\text{л}}$поче) sau *uo* (дѡо); ю prin *iu* (кою) sau *u* (дєспѕѕіторѕлюя); ѧ prin *î* (ѧи, ѧн'къ), *n* (оуѧ), *în* (ѧ, ѧсєпошлѕѧ) sau *îm* (ѧпъръцие).

În absența unor argumente grafice concludente vizînd existența în textele editate a unor diferențe între *ă* și *î*, în stabilirea corespondențelor pentru ъ, ѫ și ѣ ne-am condus după situația existentă în ortografia românească actuală. Am transcris astfel prin *ă*, respectiv prin *î*, pe ъ, ѣ și ѫ din cuvinte de tipul кaѕпъ, кдакъ, мнлодсѫ; пъмъян'нѕ, ѧвлжн'дѕ. În $\overset{c}{\text{д}}$лъци și доп$\overset{c}{\text{о}}$нникъ, ъ este lipsit de valoare fonetică. În aceeași situație se află ierul mic din cuvinte ca пъмъняѧтѕ sau сѕсѣ, transcrise *pămîntu, sus.*

Grafiile de tipul сѣкръшитѕ, modelate după forma termenului slavon corespunzător, au fost transcrise *săvîrșitu.*

Analiza valorii slovelor utilizate în manuscris ne-a arătat că, la fel ca în multe alte texte vechi românești, prezența lui ѣ în contexte specifice pentru ѣ (чєѕ, wдиѫ'ънєлъ) sau, dimpotrivă, înlocuirea lui ѣ prin ѣ și ѧ (иподпѣ, вѣнѧци; дѕминѫкъ, грѣєцѧ) nu corespunde unei realități fonetice. Cuvintele respective au fost transcrise de aceea *ce-au, odihneală*; *toate, veniți*; *duminecă, grăiește.*

Utilizarea lui ѫ în contexte în care apare, de regulă, ѧ (дчєж, воѧ; жсте) pare să acopere, în schimb, cel puțin în unele situații, un fenomen fonetic regional (*aceiă, voiă*; *iăste*). Pentru că norma textelor editate indică însă păstrarea nealterată a diftongului *ia* (*aceia, voia*; *iaste*), ipotetica rostire regională a fost menționată în aparat ca o altă posibilitate de interpretare.

Pentru a evita folosirea semnelor diacritice, am transcris slovele ч și ц prin *cc* (*ci*), respectiv *ge* (*gi*) înainte de а, о(ѡ), ѕ(оу), dar prin *c*, respectiv *g* înainte de є, и, iar pe к și г (+є, и) prin *ch*, respectiv *gh*.

Abrevierile existente în texte au fost întregite în mod tacit, o listă selectivă a lor putînd fi consultată în capitolul consacrat analizei grafiei.

Slovele suprascrise au fost coborîte în rînd, fără a fi marcate în mod special. Slovele finale suprascrise după care ar putea fi însă presupus un *u* ($\overset{\wedge}{\text{дѕ}}\overset{\wedge}{\text{ѕ}}$, $\overset{\wedge}{\text{ѡ}}$мѕ) sau un pseudo *-i* final ($\overset{ц}{\text{ипо}}$, $\overset{ш}{\text{оуч}}$ин) au fost culese cursiv

[9] Vezi, pentru detalii privind valoarea slovelor discutate în continuare, capitolul consacrat grafiei manuscrisului, p. 142—158.

(duhu*l*, omu*l*; to*ţ*, uci*ş*). În situaţiile în care suprascrierea *s*-a făcut prin contragere (дс, шн), am procedat la întregirea vocalei finale (*de să*; *şi să*).

Cuvintele slave, redate totdeauna cu caractere cursive, au fost transliterate după normele utilizate în lucrările de specialitate. Slovele suprascrise au fost coborîte în rînd între paranteze rotunde. Abrevierile nu au fost întregite.

Cifrele chirilice au fost înlocuite cu cifre arabe.

Semnele diacritice (spirite, accente, ieric) nu au fost marcate în cadrul transcrierii.

Punctuaţia manuscrisului, cel mai adesea arbitrară, a fost înlocuită cu punctuaţia în vigoare astăzi.

Omisiunile constatate prin compararea cu versiunile vechi ale textelor au fost marcate prin ⟨ ⟩. În privinţa porţiunilor de text omise, acestea au fost reconstituite doar dacă aveau o întindere mică (cel mult un cuvînt) şi permiteau corectarea sau clarificarea formei sau sensului unor anumite contexte (*to⟨ţi⟩*; *să nu ⟨te⟩ ciudeşti*).

Pasajele slavone din textele bilingve (*Rugăciunea Sfîntului Sisin* şi cele două versiuni ale *Omiliei la Paşti*) nu au fost reproduse în ediţie.

Lacunele datorate pierderii sau deteriorării unor file ale manuscrisului au fost marcate prin [...].

Rîndurile textului au fost notate cu cifre arabe aldine, introduse între paranteze rotunde. Prin acest mod de editare, greoi şi inestetic, se uşurează totuşi redactarea şi consultarea aparatului negativ al ediţiei.

Numărul fiecărei file (recto şi verso) este notat cu cifre arabe pe marginea din stînga a paginii. Finalul filelor recto a fost marcat prin /, iar acela al filelor verso prin //.

Aparatul ediţiei are două secţiuni. Prima dintre ele cuprinde greşelile de transcriere, corectările sau modificările operate de copist, grafiile mai puţin obişnuite sau susceptibile de mai multe interpretări, precum şi lecţiunile diferite existente în ediţia datorată lui B. P. Hasdeu. Pentru a nu mări în mod artificial numărul notelor din această primă secţiune şi a încărca, în acest fel, aparatul, fiecare notă corespunde unui fenomen tip. Situaţiile identice poartă deci numărul notei incluse în aparat la prima apariţie a unei grafii (corecturi, lecţiuni) în cadrul unui text.

În secţiunea a doua a aparatului sînt notate diferenţele fonetice, morfologice, sintactice şi lexicale (dar nu şi grafice) dintre versiunea sturdzană editată şi textele de acelaşi tip păstrate în alte manuscrise sau tipărituri vechi româneşti. Face excepţie versiunea *Legendei Duminicii* cuprinsă în manuscrisul *quart. slav. 75* de la Biblioteca Széchényi (= Q), care, datorită numeroaselor particularităţi fonetice specifice, a prelucrărilor şi a lacunelor ce rup cursivitatea, a fost reprodusă integral.

Potrivit datelor cuprinse în capitolul de filiaţie al studiului filologic, nu au aparat negativ *Rugăciunea Sfîntului Sisin*, *Moartea lui Avram*, *Fragmentul liturgic* şi *Fraţi dragi*. Aparatul negativ al celorlalte scrieri româneşti din *Codicele Sturdzan* a fost redactat prin consultarea următoarelor surse[10]: *Catehismul* lui Coresi (CRV 10 A = C), *Pravila* lui Coresi (CRV 15 A = P), *Apocriful Iorga* (BAR, ms. rom. 1764, f. 176r—180v = A), *Catehismul Marţian* (editat în GS, I, 1923—1924, p. 256—260 = M), *Codicele Todorescu* (BAR, ms. rom. 5484 = T), *Manuscrisul*

[10] Siglele notate în paranteze au valabilitate doar pentru această secţiune a volumului. În aceeaşi situaţie se află sigla CB, utilizată aici, pentru a face economie de spaţiu, în loc de Hasdeu, CB, II.

Bratu (Muzeul „Dosoftei" Iași, nr. inv. 2005 = B), *Manuscrisul Drăganu* (editat în „Dacoromania", III, p. 248—249 = D), Miscelaneul popii Urs (BAR, ms. rom. 4182, f. 526^{v}—530^{r} = U), *Pravila de ispravă oamenilor* (BAR, ms. rom. 5211 = I). Cele două versiuni sturdzane ale *Omiliei la Paști* au fost folosite una în aparatul celeilalte (f. 63^{v}—67^{v} = S^{1}, iar f. 79^{r}—79^{v} = S^{2}).

Textele utilizate în redactarea aparatului negativ au fost transcrise cu respectarea acelorași norme ca în cazul textului de bază. O mențiune specială se cuvine totuși făcută în privința transcrierii unor grafii mai puțin obișnuite existente în manuscrisul budapestan *quart. slav. 75*. Ne referim în primul rînd la ѣ, echivalat cu *c* în grafii de tipul бокѣзаю (*bocezaiu* „botezai"), cu *g* în леѣе (*lege*) și cu *gi* în ѣаволъ (*giavol* „diavol") sau ѣѕдека (*giudeca*); la хв, transcris prin *f* în forme precum афла (*afla*) sau хвара (*fara* „fără"); la ѫ, echivalat cu *u* în ѫнѣе (*unge* „unde").

Datorită structurii aparatului negativ nu am putut indica grafiile speciale, corecturile, erorile de transcriere sau interpretările multiple, cum am procedat cînd ne-am referit la textul de bază. Pentru același motiv nu am notat nici filele manuscrisului sau tipăriturilor utilizate pentru comparație. Au fost, în schimb, marcate și aici omisiunile și lacunele.

Cifrele arabe aldine utilizate în aparatul negativ trimit la filele și rîndurile textului editat în pagină.

În cadrul acestei părți a aparatului, lema (]) indică faptul că formele sau cuvintele aflate înaintea ei sînt înlocuite cu cele aflate după ea, iar asteriscul (*) marchează fragmentele de text (inexistente în *Codicele Sturdzan*) care se păstrează în *Codicele Todorescu*, dar lipsesc din *Apocriful Iorga*.

CODEX STURDZANUS

— TEXT —

I

(1) Scriptura din ceriu a D[omnu](2)lui nostru, a lui Isus Hristos[1] 1r

Au lă(3)satu den ceriu la Irusalim (4) cuvîntu și spunere [2] cu (5) frică mare. La ceatatea (6) Irusalimului, la scaunu*l* sfînt, (7) cădzu o piatră den ceriu. (8) Mică era și în vedeare, însă ni(9)me nu o putea rădica. Adunară [3]-(10)să patriarșii și călugării și (11) preuții de stătură în trei (12) dzile [4] și în trei nopți spre rugă. (13) Rugară Dumnădzău și grăi gla*s* (14) din ceriu de dzisă așa : „Luați [5] (15) piatra !" Deci o luo piatra [6] pa(16)triarhu*l* ce*l* mare [7] de o de(17)sveace. Într-însă află / (1) 1v
o [8] carte. Căutară carte, cartea (2) dzise așa :

Vedeți, fii⟨i⟩ oamini(3)lo*r*, că ainte treme*ș* [9] o carte [10] (4) la voi, iară voi nu o credzut. (5) Tremeșu și a doua [11] carte [10], (6) iară nu-și vă încredzu*t* cuvîntului (7) meu. Tremeș [9] și a treia scriptură, (8) multe lucrure și seamne [12] lăsaiu (9) spre voi, e voi nu [13]-și vă încredzu*t* (10) și nu [13] vă pocăi*t*, nece cuvîntu*l* înge(11)rului meu n-ați ascultatu, nece (12) înțeleasetu ! Ceriu*l* și pămîntu*l* (13) se va schimba, iară cuvîntul meu (14) nu[13] va trece în veacu. Că, dereptu (15) faptele voastre celea mul-(16)tele [14], eu voiu lăsa și voiu (17) tremete ierni greale și ge(18)ruri și foamete [15] și lăcu(19)ste și omide și tuse rea // [... derep]//(1)t ce nu 2r

---

1 Cf. CB, 43, unde, înaintea acestui titlu, figurează: *Povestia sfintee dumireci. Scriptura Domnu'ui nostru, a lui Iis. Hs.* Pentru acest text vezi p. 25. ✧ 2 Scris: спѹнерѣ. ✧ 3 Scris: адонаръ. ✧ 4 Scris: ѕилѣ. ✧ 5 Scris: лѹѡци. ✧ 6 Scris: петра. ✧ 7 Scris: марѣ. ✧ 8 Scris: оу. ✧ 9 Cf. CB, 44: *treimeș*. ✧ 10 Scris: картѣ. ✧ 11 Scris: дѡа; altă interpretare posibilă: *doaua*. ✧ 12 Scris: сѣмнѣ. ✧ 13 Scris: но. ✧ 14 Scris: м͡ѹтелѣ. ✧ 15 Scris: фѹмете; cf. CB, 44: фѹамете. ✧

Sentei nedeli čatenije. Blagoslovi oce. **Scriptura Domnului nostru, Isus Hristos**

Ce au lăsat din cer di⟨n⟩tru naltul [...] și cu ciude mare. La ceatate Ierusalimului, la scaunul svent, chezu o piatra din cer. Mica era ⟨...⟩ vedere, mare sta, nime nu ie pute rodica. [...] preuți și steture tri zile și tri nopți, steture pre rugaciune și rugare Dumnezeu. Din cer grei glas de zise așa: „Lovați piatra!" [...] de o desvece. Aflare în ie o carte. Cautare în carte, carte zise așa:

Vedeți voi, oamini de pre pomunt, che tremeș o carte la voi, voi nu [...] iare nu crezut cuvintul mieu. Acmu amu tremeș aceasta carte che eva⟨n⟩gelie me nu ascultați de script⟨u⟩ra aceasta. Che multe lucrurile și semne lasaiu pre voi și nu vi pocaiț, nici cuvintul a⟨n⟩gerului mieu nu ascultaț, nici înțeleset. Cerul și pomuntul schimba-se-va, iare cuvintul mieu nu va trece *va veki večije*. Che, dirept faptele [...] și voiu tremete iarne rele și geruri și foamete și tunure și fulgere și omide și lascude [...] pre dobitoacele voastre.

aveți milă. Mișeii (2) plîngu după [16] voi, e voi nu [13]-i (3) miluiți. Pre Dzeu, sîmtu lim(4)bi cealea ce n-au leage, acealea (5) încă dau milostenie, e voi milo(6)stenie nu aveți! Pre Dzeu, lea(7)mneloru-vă dedu plo*d* de rode(8)scu; dereptu faptele voa(9)stre cealea realele iară le (10) voiu seca. Și, dereptu greșa(11)lele voastre cealea multele, (12) rîurele și izvoarele voiu (13) seca și, prin fărădelea(14)gea voastră ceaea [17] multa,
2v (15) înțeleageți, nemîndri(16)loru, că nu [13] simteți [18] înțele/(1)pți! Dedu [19]-vă leage, nece o dzisă (2) de-ale meale nu feacetu și nu [13] (3) le ținrutu [20] și nu le ascultat. (4) Nu știți, neînțelepțiloru, (5) că în Vererea Mare ainte feciu (6) omu întîie, Adamu, de-l feciu (7) în chipu*l* mieu? Nu știți, neînțe(8)lepțiloru, că sfînta dumen(9)recă mearse arhanghel Gavrilu (10) în cetatea Naza⟨re⟩tului [21] de spu(11)se ceii feate preacurate că (12) va naște Hristos? Sfînta dumerecă [22] (13) mă botedzaiu la apa Iordanu(14)lui [23] cu Sfîntu*l* Ioan și mi(15)ru sfîntu vă dediu voao lea-
3r (16)ge, e voi scriptura nu [13] țin//(1)reți și nu ascultați!

Nu ști(2)ți că sfînta dumerecă [24] voiu giu(3)deca viii și morții? Nu ști(4)ți că Venrerea Mare eu mă ră(5)stigniiu printru voi, cu su(6)lița mă împunseră în coaste, (7) cu trestie mă ucidea pre ca(8)pu, e în mîru și în picioare [25] ei-(9)mi bătură găvoazde e cu oță*t* (10) și cu fiiare mă adăpară, dere(11)ptu să lasu voao leage, și mă (12) ⟨lă⟩saiu în ticală? Derept ce nu alea(13)geți sfînta dumerecă [24] și să alea(14)geți sfînta venreri, ce lucra(15)ți sfînta dumerecă? Pre Dzeu, (16) am lă-
3v satu voao șase dzi/(1)le de lucru, iară sfînta dumerecă [24] (2) să nu [13] lucre, ce să să ceaie de păca(3)te, cîte au faptu înr-aceale șa(4)se dzile!

Iară cela ce va lucra (5) sfînta dumerecă [24], aceluia se dosea(6)ște focul de veac, unde vo(7)ru scîrșca cu dinții [26] și în vie(8)rmii ceia neadormiții. E cela (9) ce va ținrea și va cesti și (10) va posti cu curăție, acelu(11)ia se va da dulceața raiului. Și (12) voiu ședea în scaunu*l* sla-

---

16 Scris: допъ. ✧ 17 Scris: чаж; altă interpretare posibilă: *ceaiă;* cf. CB, 45: чаѧ. ✧ 18 Scris: семтеце. ✧ 19 Scris: дедо. ✧ 20 Scris: цнѳротꙋ. ✧ 21 Scris: назатолꙋн. ✧ 22 Scris: домерекь. ✧ 23 Scris: іѡрданолꙋн. ✧ 24 Scris: домере. ✧ 25 Scris: пичюаре. ✧ 26 Scris: денцїе. ✧

Și multe ciude v⟨o⟩iu lasa pre voi dirept sventa dumineca, dirept zuva viiareiei mele și dirept sventa vineri, zuva rastegnitulu⟨i⟩ mieu. Che acele toate [...] cele rele.

Ce vi dadu greul și untul și vinul și de toate dulceața eu vi dadu. Chende vi saturaț, înca mai mult reu faciț. Ce eu iera ghendit să pieriț toți oamini⟨i⟩ de pre pomunt [...] dirept sventa dumineca și dirept muceniți⟨i⟩ mii și dirept toate praznicele mele și dirept svenți⟨i⟩ mii cei ce pling dirept voi. Eu me torș [...] voi, ce voi se nu vreț, iare voiu toarce fața me de chetre voi dirept ce nu miluiți. Siraci⟨i⟩ și mișei⟨i⟩ plinghind ste dupa voi, voi nu milu⟨i⟩ț. Crez, simt îimbi ce n-au lege, înca dau milostine [...] dadu rod a poame; ce, dirept faptele voastre cele rele, iare voiu usca reurile și toate izvoarele. Dirept faptele voastre cele multe, înțelegeț, nemundrilor, che nu s⟨i⟩nteț înțelepți între inemele voastre. Dadu-vi legea mea; nici o zisa de lege me nu faciț, nici ascu⟨l⟩taț. Nu știț, neînțe⟨le⟩pților, che Vinere Mare nainte fece omul dintine, Adam, de-l fece ⟨în⟩ cipul mieu? Nu știț, neînțelepților, che sventa dumineche merse arha⟨n⟩ghel Gavril la ceatate de Nazaret de spuse sventei ceiei fetei precurateiei che va naște Hristos din ie? Sventa dumineche me bocezaiu la ⟨a⟩pa lu Iordan cu Svent Iovan î⟨n⟩tre se las lege vo⟨uo⟩. Voi scriptura nu ascultați și nu-nțelegeț.

[...] giudeca vi⟨ii⟩ și morți⟨i⟩? Nu știț che Vinere Mare me rastegnire dirept voi, cu sulița me punsere în coaste, munele și picioarele mi bature cu gvozdiie de fer [...] cu oțat și cu fereme amari ma adapare se între las lege vouo? Dir⟨e⟩pt ce nu alegeț sventuri zuva a lu arha⟨n⟩gel Mihail și Sfenta Mariia și sventa vinere, [...] miercur, chece nu le postiț? Și se le ținereț cu frica mare și cu curațiie.

veei (13) mele și voiu blăstăma cu (14) mîra mea ceaea înralta și cu (15) scaunul mieu cela sfîntul. (16) Ce voi nu [13] veți țirea și nu [13] ve//(1)ți 4r
cinsti sfînta dumerecă [24] și (2) sfinții miei ceia marii, e eu voiu (3) lăsa, dereptu necredința voastră, (4) fieri iuți și sărpi cu cîte (5) doao capete și gurile [27] lor (6) de focu vor fi, de voru suge (7) trupurele [28] voastre.

Și să fie (8) blăstematu omul cela ce nu-(9)ș va lăsa lucrul său simbătă (10) denr-al noaole ceas pînră luri (11) demenreața [29] de să meargă la be(12)searecă [30] cu toată fomeaia [31] (15) seara și demen-
reața și la le(16)turghie de să se roage cu fricâ / (1) cenrești cu greșalele 4v
sale. (2) Iară miercurea și venreri să (3) postiți și să le țînreți (4) cu curățiie și să slăviți (5) în numele miu. Aceluia se va (6) da dulceața [32] raiului. Iară, se nu (7) le țînruretu și scriptu(8)ra [33] sfîntă să nu [13] o ascultaret, (9) așa-mi agiute brațele mea(10)le și veșmîntul miu cela ⟨ce⟩ stă (11) asupra mea și cunrura ceaea (12) sfînta ce stă în capul miu ce(13)la preacuratul, altă tre(14)meatere nu [13] voiu tremeate la
(15) voi, ce voiu deșchide ceriul (16) de voiu lăsa o ploaie de foc // (1) 5r
în lura lui priere, a șapteaspră(2)dzeace dzi, de va arde plodul de (3) spre pămîntu totu.

Și vo(4)iu tremeate iară spre voi ni(5)ște pasări cu capetele cît (6) de bou și peanele lor vor fi (7) ca o [34] cosiță [35] de ⟨mu⟩iarea despletită, (8) de voru suge sîngele den trupu(9)rele voastre de veți fi ca

---

27 Scris: гоунлѣ. ✧ 28 Scris: трѣвоуелѣ. ✧ 29 Scris: дѣмеѳреща. ✧ 30 În continuare кѫ
к
тоатъ фомѣѫ сѣ(13)ра шн дѣмеѳреща дѣ сѣ мѧр'гѫ (14) ла вѣсѣрѣ șterse. ✧ 31 Scris: фомѣѫ; altă
л
interpretare posibilă: *fomeaiă*. ✧ 32 Scris: дѫчеща. ✧ 33 Scris: скрип'тора. ✧ 34 Scris: ѕ. ✧ 35 Scris: косеща. ✧

Se veț cinsti numele mieu, acelui se va da dulceața raiului. Și toate posturile mele se postiți cu curațiie și praznicele mele se le slujiți tot omul cu alamojdine și cu dragoste și cu grija. Acela ce va posti și va agiuna cu frica, acela va ave giudeț direpț și⟨-i⟩ voiu da viiața de veacu, dulceața raiului. Iare cela ce nu va posti și nu agiuna și nu va sluji zilele cu lumina aprinsa și cu leturghiia și cu prenos neputat, acelui se gotovește focul de veacu unge vor scrișca cu dinți⟨i⟩ și-su vermi⟨i⟩ cei neadormiți.

Lovați aminte, frați⟨i⟩ miei, legie⟨i⟩ voastre, ceea ce vi vața voi și spasește! Voi știț și vedeț che voi lasa alte feri și moarte de naprasne direpț necredința voastre. Ce reu voi lasa: fete mare și groaznice și obraze negre; gurele va fi chetu ie o ușa de casa; perurile va fi ca o [...] și obraze⟨le⟩ vor fi ca un carbune. Și voiu lasa alți șerpi pre voi. Uni⟨i⟩ ⟨vor⟩ fi albicoși, alți⟨i⟩ vor fi galbini, alți⟨i⟩ ⟨vor⟩ fi negri și cu solzi și alți⟨i⟩ vor fi pistriți ca o zalamandiria. Alți⟨i⟩ vor fi ca cerbi cu coarne și cu per ca de porc și cu arepi și cu limbile de foc și vor fi cu chete douo capete și cu boture ateta mare chetu are ghiți o camila. Și voiu lasa alte paseri cu capete de fer și cu gurele de foc. Și voiu lasa pești și raci blestemați, cine va manca el va muri. Și voiu lasa mana blestemata ⟨în⟩ mere și jiru, de cela ce va manca el va muri. Și voiu lasa moarte între apa, cine va be el va muri ca de o moarte. Și voiu lasa moarte în ploaie, și voiu lasa moarte în vînturi, și voiu lasa moarte ⟨în⟩ noapte, și voiu lasa moarte și neguri, pre cine va cade el va muri, și voiu lasa moarte în geru⟨r⟩i, cine va da de geruri el va muri și va crapa dir⟨e⟩pt necredința voastre cea ce nu credeț.

Și se fie blestemat tot omul cela ce nu-și va lasa lucrul sunbota de al no⟨uo⟩ ceasul se marga acase se schi⟨m⟩ba alte veșminte și se marga cu feme⟨ia⟩ sa la vecer⟨n⟩e și la itros și la ceasuri și la sventa leturghiia se se roage cu toate inema sa pre pacatele sale și viței semenței sale. Se nu vreț vi ruga, ie⟨u⟩ voiu zice iadului se deșchide gurele se vi ghiți vii în propaste fara fundu, unge nu veț vede lumina, nici soru sventu, ni alte alemojdinele voastre. În iadul nu se va pomeni Dumnezeu, ce vei mu⟨n⟩cit fi, ome, *va veki veči* dir⟨e⟩pt faptele voastre cele rele. Direpț ce veț da sama în zuva giudețului celui fricoșat [...].

neşte (10) icoane. Şi veţi mearge la mu(11)rmîntele morţiloru voştri (12) de veţi plînge şi veţi dzice: (13) „Ieşiţi, morţi, de priimiţi [36] (14) şi noi la voi că nu [13] pute*m* răb(15)da ceaste fieri iuţi!", de veţi ve(16)-
5v dea atunce[37] că e ţinrutu*l* mieu / (1) tutindiri. Şi voiu întoarce (2) lumina soarelui de către vo(3)i de va fi întunrearecu de vă ve(4)ţi giunghea aden voi. Şi voiu (5) tremeate glas din ceriu cu mî(6)nie şi-*m* voiu întoarce faţa de că(7)tră voi să nu audzu plînge(8)rile voastre. Pren ce nu cinsti(9)ţi sfînta dumerecă [24] şi sfinţii (10) miei?

Pocăiţi-vă, păgubi(11)toriloru, că voi nu [13] iubiţi (12) luminra, ce iubiţi întureare(13)cu*l*! Făcători răi, ce nu că(14)utaţi cu*m* faceţi?
6r Curva(15)riloru, strîmbilo*r*, clevetni(16)ciloru, giurători strîmbi, // (1) voi cîndu [38] lucraţi e voi vă lă(2)udaţi! Nu [13] vă preceapeţi, unde (3) nu [13] voiu lăsa eu roao pre pămî(4)nt, voi nu [13] veţi avea ce secera (5) şi veţi muri [39] toţi de foame! (6) Seca-voiu riurele şi voiu seca (7) marea cu toată apa de o voiu (8) întoarce către ceriu. Nu [13] veţi (9) şti de spre pămînt încătruo [40] (10) veţi scăpa de faţa mea. Mişe(11)iloru, slabiloru, leaneşilo(12)ru şi împuţiţiloru [41], mulţumescu [42]-să (13) faptele voastre de nu [13] le pociu (14) răbda! Ce nu [13] cinstiţi sfînta (15) dume-
6v recă [24] şi prazdnicele meale (16) şi posturele [43] să le ţireţi cu / (1) milostenie şi cu lacrămi şi cu (2) frică şi cu rugăciure? Mişe(3)ii miluiţi, flămîndzii sătura(4)ţi [44]-i şi setoşii adăpaţi-i şi (5) lîngedzii căutaţi şi călă(6)torii făgăduiţi la casele vo(7)astre de-i răpăusaţi!

Face(8)ţi pamet lui Domnedzeu şi sfin(9)ţiloru cu dragoste şi cu i(10)boste şi cu veselie! După acea, (11) dereptu morţi-vă şi derep(12)tu părinţi-vă, curăţi la (13) besearecă, luaţi [45] amente (14) sfînta scriptură [46]!

---

36 Scris: преимици. ✧ 37 Scris: атон'че. ✧ 38 Scris: къндо. ✧ 39 Scris: мори. ✧

40 Scris: ѳкътроѡ. ✧ 41 *Leaneşiloru şi împuţiţiloru* omis în CB, 50. ✧ 42 Scris: моуцеско. ✧ 43 Scris: постореле. ✧ 44 Scris: съторацї. ✧ 45 Scris: лѹѡаци. ✧ 46 Scris: скрип'торь. ✧

Se nu veţ vi lepeda de vaţatura dracului, voi veţ fi blestemaţi de voi che nu veţ fi dosto⟨i⟩nici. Ficiori⟨i⟩ voştri se vor duce în ţare strine se afle mai bine. Nicaier nu vor afla mai bine, ce vor paşte iarba ca vitele flomunde şi stîlcite.

Şi iare voiu zice vouo. Aşa-mi ajuta maica me cea preacurata, şi serafimi⟨i⟩ miei cei ce vor fi cu chete şase arepi de foc, şi heruvimi⟨i⟩ cei cu vedere multe, şi sventul mieu *Sveti* Iovan bocezatorul!

O, vaide de omul cela ce nu va asculta acest cuvint cu frica, şi cu lacromi, şi cu dr⟨ă⟩znire, şi cu iuboste mare; mai bine se nu vrut fi venit se asculta! Aşa şi omul cela ⟨ce⟩ nu cinsteşte popa sau cela ce se cearta cu popa; acela se cearta cu besereca Domnului. Şi vaide de cela ce nu va asculta vaţatura preutului! Vaide de omul cela ce nu-şi va cinsti cumatrul şi firtatul şi vecinul! Şi vaide de omul ce va cleveti şi va huli pre tata-seu sau pre muma-sa; mai bine se nu vrut naşte acela om!

Toate-s cu voi, oaminii pagubitori! Nu ştiţ, voi chende lucraţ, voi vi laudaţ. U⟨n⟩de nu voiu ieu lasa toate pre pomunt, voi veţ muri toţi de foame. Seca-voiu mare şi cu tete apele şi cu toate reurile şi voiu toarce chetre ceru.

Nu ştiţi voi che s⟨i⟩mt eu pre pomunt şi tuti⟨n⟩gele cu voi? Chetro veţ scape de faţa me, mişeilor, şi slabilor, şi lenişilor, şi puţiţilor? Pocăiţi-vi pre ceasta lume, che vi ie a fi puţinel acicea, de vi ie a lacui aiurile în viiaţa de vac. Înmulţescu-se pacatele voastre pre ceasta lume nainte, de nu le puceţ rabda. Chece nu cinstiţ sventa dumineche şi numele mieu cel mare? Şi toate posturile mele se le postiţ şi se le ţineţ cu milostene şi cu lacromi, mişeilor, cu frica şi cu rugaciune. Cene-i mişei şi flomunzi saturaţi şi seto⟨ş⟩i⟨i⟩ adapaţi şi lingeţi⟨i⟩ se cer⟨ce⟩taţi şi calatorii se fogadu⟨i⟩ţi la casele voastre de odihniţi!

Și va(15)ide de omul cela ce duce[47] pre(16)scurea la besearecă cu
uritu // (1) sau-i imputat[48] cu altul ! Ain(2)te du-te de te iartă cu insul 7r
(3) și vă lăsați greșalele[49] (4) urul alaltu[50], atunce[51] du pre(5)scurea[52]
la besearecă și a(6)lămojna ! Și vaide de (7) preutulu[53] cela ce nu[13]-i
dos(8)⟨to⟩inic și cîntă letu(9)rghie, cum nu[13] se pocăiaște, (10) ce să
lasă focului de vea(11)cu ! Pe Dzeu, slujescu cu[54] e(12)lu îngerii încă
cu frică ! (13) Și vaide de omul cela ce (14) dă auru și argintu în
mi(15)tă ! Și vaide de omul ce(16)la nemilostivul ! Și vaide / (1) de căsăto- 7v
riul cela ce nu[13]-ș (2) va deștepta fomeaia din (3) casă sfînta dume-
recă[22] de no(4)apte să meargă la besearecă ! (5) Și vaide de cela ce
nu[13]-ș va (6) lăsa greșalele sale și nu[13] (7) să va pocăi ! Și vaide de (8)
omul cela ce nu[13]-ș va da ră(9)pausu sfînta dumerecă[22] (10) au are
deatoriu sau slujni(11)că, de nu[13]-l va lăsa să ră⟨pa⟩use, (12) ce-lu
nevoiaște să lucre sau (13) să-i plătească deatoriul (14) sfînta dume-
recă[24] ! Și vaide (15) de cela om ce nu[13]-ș va lăsa (16) dobitocul să
răpause // (1) sfînta dumerecă[24] ! Și să mear(2)gă omul la besearecă cu 8r
(3) toată fomeaia să se roage[55] (4) cu frică și cu grije ! (5) Și vaide
de omul cela ce ri(6)de[56] în besearecă !

O, vaide de (7) omul cela ce va sparge (8) acest cuvîntu[57] de nu[13]-l
va (9) priimi la seure ! Să fie blă(10)stematu la dzua[58] de giude(11)țu
cu de-adevă⟨r⟩[59] ! Așa-mi agiu(12)te maica mea ceea[60] preacura(13)ta
și serafimii miei ceia (14) cu cîte șase arepi[61] de focu (15) și heruvimii[62]
miei ceia cu (16) vedeare multă și Sfîntul / (1) mieu Ion ! Că această 8v
carte (2) e scrisă de Tatăl mieu ce(3)la nevădzutul den ceriu ! Și (4) iară
omul cela ce să va afla (5) de va dzice că nu e de Domne(6)dzeu faptă,
ce va dzice că(7)-i de mînră de om de spre pămîn(8)t[63], acela să fie
blăste(9)matu la dzua[58] de giudețu (10) și să se spargă ca Sodomu(11)l

---

m̄

47 Scris: доче. ✧ 48 Scris: Ѳпота. ✧ 49 Scris: грѣшалеле. ✧ 50 Cf. CB, 51: *al-altu*. ✧ 51 Scris: атонче. ✧ 52 Scris: прескорѣ. ✧ 53 Scris: преоутолѹ. ✧ 54 Scris: ко. ✧ 55 Scris: рѡце. ✧ 56 Scris: реде. ✧ 57 Scris: ковьн'тѹ. ✧ 58 Scris: ѕоуѡа. ✧ 59 Scris: дедевь. ✧ 60 Scris: чеж; altă interpretare posibilă: *ceiă*. ✧ 61 Scris inițial арепе, apoi ultimul е a fost modificat în н. ✧ 62 Scris: Херовїнмїн. ✧ 63 пъ a fost scris ulterior deasupra rindului. ✧

[...] pomana svenților cu frica și cu dragoste! Dup-aceea dirept morți⟨i⟩ voștri și dir⟨e⟩pt parinți⟨i⟩ voștri. Dup-acea curați la besereca, lovați aminte sventa scriptura cea ce vața voi parațiie cerului.

O, vaide omului cela ce-și duce prescurele și almojdina la besereca cu ⟨u⟩rit che⟨n⟩du ieste svadit cu altul! Du-te de te iarte, atunce te du la besereca! Și vaide de popa cela ce nu ie dosto⟨i⟩nic de canta sventa leturghiia, cum nu se pocaiește, ce se lasa focului de veacu. Prejur iel slujescu a⟨n⟩geri nevezuți [...] cu iel depreuna. Chende popa pune harul în cap, atunce ieu angeri⟨i⟩ pacatele de pre oamini⟨i⟩ care asculta sventa leturghiia. Și, se aduce aminte de pacate, iertate vor fi și se va dezbraca de veșminte putradite.

Și vaide omului ce da aurul și argintul de ujură! Și vaide omului cela ce va huli și cela nemilostivul! Și vaide de omul cela ce nu merge la vecerne și la itros și la leturghiiu sventa dumineche și la alte praznicele mele!

Și vaide de omul cela neispoveditul ce nu se ispovedește cu inema cu toate chetre popa și chetre Dumnezeu! Sufletele neispovedite se vor braca în veșminte de pacatele sale facute de lucru giavolesc ce s-o facut pre ceasta lume lacoma și fara de lege și vor sta de stenga tatului. Os⟨i⟩ndiți⟨i⟩ și ohiliți⟨i⟩ vor fi nainte naroadilor și angerilor. Și va zice paratul cerului [...] și va turna fața sa de chetre iei. Și va zice a⟨n⟩gerilor sei acestora: „Lagaț

și ca Gomorul și să (12) fie datu sufletul [64] lui în mî(13)nrule dracului, de-lu voru (14) duce în focul cela nesti(15)nsul, în gotovirea dracului [65]
9r (16) și îngeriloru lui ! Și ce//(1)la ce nu [13] va asculta [66] acest (2) cuvîntu cu frică și cu (3) îndrăznire și cu grije ma(4)i bire să nu [13] fie născut acela (5) om !

Și ceastă carte să (6) o cetească săva preut, (7) săva diac între oamenri (8) și să înveațe și să o tremea(9)tă de la unrii alalți [67] și (10) pre la cetăți și pre la domni, (11) fără frică și fără grije, (12) și să o tremeață în toată (13) lumea. Rutesu voa⟨o⟩, ceia [68] ce (14) voru asculta și voru pri(15)imi ceastă carte de o vo(16)ru învăța, eu le voiu da
9v dulcea/(1)ța [69] raiului în vecie de veac. (2) Că această carte o ⟨a⟩ü tre-(3)mesu patriarhul [70] de la (4) Irusalim pre un călugăru (5) ce-lu chema Melintie, (6) scriptură sfîntă a Domnu(7)lui [71] nostru. a lui Isus Hristos.

Oa(8)re cărtulariu [72] va fi, oa(9)re va fi vlădicu [73], oare va fi (10) preutu, oare diac, ce(11)la ce nu va povesti [74] și (12) nu [13] va spunre [75] tutindi(13)re, acela să fie blăstă(14)mat de Domnul nostru
10r (15) din ceriu și de 318 (16) de oteți dentru Necheiu.// (1) Iară cela ce va spunre [75] și (2) cela ce va creade, de va pri(3)imi la sinre, bunră-ta(4)te va fi de la Tatălu și (5) de la Fiiul Isus Hristos întru (6) vecie de veac cu deadevă(7)r [76].

Py(s) m(s)ca m(r) 19 dnĭ (8) *vŭ dnĭ Ba(t)rĭ Ži(k)mo(n) kralju* (9) *egda ubietĭ Mihaiu vo(d) o Mi*(10)*rŭslŭu v lĕ(t) o(t) Ada(m) 7108,* (11) *o(t) ro(ž)stvo H(s)vo 1600.* (12) *Pomeni gi dše ra(b) bžie prizvi*(13)*terĭ irei Grigorie vŭ ostavle*(14)*nie grĕho(m) vŭ cr(s)tvo nb(s)noe.*

---

64 Scris: сфлетѫ. ✧ 65 Scris: дракоѵѧи. ✧ 66 Scris: аскѡта. ✧ 67 Cf. CB, 53: *al-alți*. ✧ 68 Cf. CB, 54: *Rutesuvo (?) aceia.* ✧ 69 Scris: дочѣца. ✧ 70 Scris: патрнарχѡ. ✧ 71 Scris: доноѵѧи. ✧ 72 Scris: кър'толарю. ✧ 73 Scris: влко. ✧ 74 Scris: позѣстн. ✧ 75 Scris: спо.ѵре. ✧ 76 Scris: дедевьрь.

---

br⟨a⟩țele și picioarele și aru⟨n⟩cați în fundul iadului in matca focului, în mu⟨n⟩ca vecilor vacului, checе nu se pocaire de delele lor". Și va zice celora ce vor fi de dirapta tatului: „Veniț, hal⟨a⟩duiți! Gata vi ie vouo paraţiia cerului, dulceața raiului, ⟨i⟩n veci⟨i⟩ vacului, amin".

Și vaide de omul cela ce nu da parte mortului, oare la tata, oare la muma, oare l⟨a⟩ frate, oare la soru, oare la vecinul, acar cui se fiie! O, ⟨a⟩mar sufletului ce-și pazește focul de veacu! O, vaide de omul ce nu va fi cu credința u⟨n⟩ chetre alalt și cu toți milcuit se fiie!

Și vaide de omul ce nu-și da rapaus sventa dumineche, sau nu da cerșitorului, sau sluga de-l nevoiește a sluji, sau-și cere datorul! Nu se cere svente dumineche, ce se cade se staţi la besereca cu frica! Și vaide de omul ce greiește în besereca u⟨n⟩ chetre alaltu, de nu taci se se roage cu inema cu tot chetre Hristos.

O, vaide de omul cela [...] pre soare, sau pre lu⟨mi⟩nare, sau pre vent, sau pre ploaia, sau pre nor, sau pre ne, sau pre zi, sau pre noapte, ca acela huleşte pre Hristos, Tatul și Fiiul și Duhul Svent, și acmu și pururе, pana ⟨in⟩ veaci⟨i⟩ vecilor, amin!

Pisa grešni [...]. Q

II

⟨Pravila sfinților părinți⟩

(1) În știre să vă fi⟨e⟩, oameni(2)lor[1] ! 10v

Cînd vor fi prazni(3)ce mari, să veniți la besea⟨re⟩că (4) să ascultați cuvîntul lu (5) Dumnezeu, să vă cunoască că (6) sînteți creștini. Iară cela ce (7) nu va veni leapădă-se el de Du(8)mnezeu și de fața lui. Precea(9)pe-te că sînteți botezați ! (10) Să ascultați sfînta[2] evanghelie și (11) cîntările ! Iară cela ce nu va ve(12)ni anatemat să fie și Dumnezeu (13) se mînie spre acela omu. Va lăsa (14) gîndine[3] în pînea[4] lui[5] și moarte de năprasnă în casa lui și în dobitocul lui, derept să-ș a(15)ducă aminte de besearecă ș[i] (16) de botejune, să-ș cură(17)țească păcatele sale. Iară (18) duhovnicul său cîte puți(19)nă pocaanie ⟨să⟩ dea derept om (20) iubitoriu Hristos și să-l cume(21)nece cu alți creștini și (22) să fie priimită ca și ceaea (23) curvă ce priimi Hristos.

III

(1) [Slo]vo svtgo ap(s)la Pav(l)a o(t) ishodě[1] (2) [dše]vnemŭ[2]. (3) 11r
[C]uvîntul svîntului Pavel apostol de[3] (4) ieșirea sufletelor

Fără de stare (5) vă rugați, fraților[4], către Hristos în toate[5] ceasuri(6)le, și dzua, și noapte, și blagosloviți (7) Dumnedzeu ! Că în toate[6] dzile, deca[7] apu(8)[n]e soarele, to⟨ți⟩ îngerii oameniloru[8], a b(9)ărbaților și a muierilor, mergu la Du(10)mnezeu[9] să se închine și ducu lucru(11)rele toate înaintea lu Hristos de la toți (12) oamenii. E duhul svîntu iase de la Hristos în (13) tîm[pi]narea loru și grăiaște[10] : „De un(14)de veniți, îngerii mei, de aduceți a(15)ceale sarcine iușoare[11] și rugăciuni

---

1 Scris: ѡмєннлѡ (р). ✧ 2 Scris inițial сфт, apoi т modificat in н. ✧ 3 Scris inițial грьдинє, ф fiind adăugat între ь și д. ✧ 4 нѣ este adăugat deasupra rindului. ✧ 5 Textul care urmează pînă la *derept*, omis inițial, a fost adăugat pe marginea stîngă și pe cea de sus a filei.

1 Scris: н ѡсХодѣ (т). ✧ 2 Titlul slavon omis în CB, 415. ✧ 3 Scris: дѣв. ✧ 4 Cuvîntul este adăugat deasupra rîndului. ✧ 5 Scris: тоатѣ. ✧ 6 Scris: тѡтє. ✧ 7 Scris: дєка; altă interpretare posibilă: *deaca*. ✧ 8 Scris: ѡмєннлѡрȣ. ✧ 9 Cf. CB, 415: *Dumnedzeu*. ✧ 10 Scris: гръжщє; cf. CB, 416: *grăiaște;* altă interpretare posibilă: *grăiăște*. ✧ 11 а este scris deasupra slovei о. ✧

10v/1 fie P, I 1—2 oameniloru I 2 cîndu I voru I 3 mari]serbători I besearecă P, I 4 *ante*, să *ad.* și I cuventul I lui I Domnedzeu I 6 sîmteți I 7 el *om.* I 7—8 Domnedzeu I 8—9 Priceape- I 9 sinteți I botedzați I 10 svînta I 11—12 veni — 23 Hristos *om.* P 12 anatima I Domnedzeu I 14 grindene I năprasne I și în dobitocul lui *om* I dereptu I -și I 15 amente I și I 16 botegiune I -și I 18 cîtă I 19 pocaanie] pocăință I să I dereptu I omu I 22 cea I 23 *post* ce *ad.* o I 11r/1—12r/3 seți *om.* A 11r/1 s(t)ago T ap(s)lo T 2 d(š)evněmĭ T 6 noaptea T 7 Dumnedzău T dzilele T daca T 8 toți T 8—9 bărbațiloru T 9—10 Dumnezeu] domnul T 10—11 lucrurile T 11 lui T la *om.* T toț T 11—12 oaminii T 13 loro T 14 viniți T îngerii mei *om.* T 15 sarcini T rugăciune T

11v cu (16) alte darure dulci și cinstite?" Ia/(1)ră ei răspundu așa : „Noi venim[12] de (2) la ceia[13] ce s-au lăsatu de dulceața lumie(3)i dereptu svîntu*l* numele tău și să (4) roagă așa : « Tată*l* nostru cela ce ești[14] (5) în ceriu, svîntu numele tău, cîndu ve(6)ri veni dintru împărăție ta, fie vo(7)ia[15] ta, cum în ceriu, așa pre[16] pămîntu », (8) de să muncescu în pustie, și în măgu(9)ri, și în peșteri și să ducu în orașe[17] (10) și în cetăți de-i gonescu, și-i hule(11)scu, și-i ucigu, și scuipescu[18] sp(12)re ei[19]. Ei în toate ceasurile plîngu (13) și să flămînzescu și să însetoșa-(14)dză ; iară ei îmblîndu în cetăți dere(15)ptu[20] sfîntu cuvîntu*l* tău și sîn(16)tu uciși și dzua și noapte, iară (17) inima lo*r* iaste miloasă. Noi
12r sem[21]// (1) îngeri, încă ne mirămu de răbdare lo*r*". (2) Și grăi glasu cătră ei și dzise[22] : „Aceia[23] (3) să-i știți, că voi aice seți cu mine, (4) iară dulceața me[24] iaste[25] acolo cu ei, (5) că sîntu aceia[23] fii⟨i⟩ mei ceia preaiubiții[26]. (6) Stați în toate ceasurile de slujiți (7) lo*r*, necedinioară[27] nu lăsare⟨ți⟩ pre ei, că (8) loc de veselie aicea iaste acelora tutu(9)roru[28] !" Iară se ducu îngerii și sluje(10)scu loru.

Și iară îngerii oamenilo*r*[29] (11) celora ce n-au fapte bune mergu (12) să să închine[30] la scaunu*l* Tatălui. Ei (13) mergu tînguindu-se că ducu numai (14) strîmbătăți de la oamenii[31] săi. Duhu*l* svî(15)ntu iase în timpinare loru și (16) grăi gla*s* cătră[32] ei și dzise : „De unde ve(17)-
12v niți[33], îngerii mei, de aduceți acele / (1) sarcine[34] grele și veniți ponosiți?" (2) Ei răspundu : „Noi veni*m* de la oameni[35] bo(3)tezați în numele tău, iară ei facu (4) voie trupului seu, de grămădescu pă(5)cate pre pă-

---

12 Scris: вени (мъ); cf. CB, 416: *venimu*. ✧ 13 Scris: чеѫ; cf. CB 416: чеѧ; altă interpretare posibilă: *ceiă*. ✧ 14 Scris: ѫщи (ѯ); cf. CB, 416: ѧщи; altă interpretare posibilă: *iăști*. ✧ 15 Scris: воѫ; cf. CB, 416: воаѧ; altă interpretare posibilă: *voiă*. ✧ 16 Scris inițial прѣ, apoi copistul a repetat cuvîntul în forma пре. ✧ 17 Scris: ѡраш (ѣ). ✧ 18 Scris: скȣепескȣ. ✧ 19 Scris: жи; altă interpretare posibilă: *iăi*. ✧ 20 Scris: дерѣптȣ. ✧ 21 Scris inițial си (м), în intenția probabilă de a scrie сиⷨемъ (м), apoi и a fost modificat în е. ✧ 22 Scris: ѕисѣ. ✧ 23 Scris: ачеѫ; cf. CB, 417: ачеѧ; altă interpretare posibilă: *aceiă*. ✧ 24 Scris: ме; altă interpretare posibilă: *mea*. ✧ 25 Scris: ѫсте; cf. CB, 417: ѧсте; altă interpretare posibilă: *iăste*. ✧ 26 Scris: преюбїцїи. ✧ 27 Scris: неднинѡръ (ч). ✧ 28 Scris inițial тȣтрȣрȣ (ȣ), apoi a fost adăugat о deasupra primului р. ✧ 29 Scris: ѡменило (р). ✧ 30 Scris: ѳкинѣ. ✧ 31 Scris: ѡменїи. ✧ 32 Scris: кътрѧ; cf. CB, 418: кътрѫ. ✧ 33 Scris: вници (ѣ). ✧ 34 Scris: сачинѣ (р). ✧ 35 Scris:. ѡмени. ✧

15—16 cu alte] curată T 11v/1 așea T vinim T 2 se-au T lăsat T 2—3 lumiii T 3 svîntu T 4 rog T așea T cela *om.* T iști T 5 *post* svîntu *ad.* *-i* T 6 împărățiia T 7 cumu T *post* cum *ad.* -i T așea T *post* așa *ad.* și T 8 pustii T 9 se T duc T 11 scopescu T 13 se[1] T flămîndzescu T se[2] T 13—14 însătoșadză T 15 svîntu T 16 noaptea T 17 inima] mîna T 12r/1 mirăm T răbdarea T loru T 2 glas T 3 *-i om.* T aicea T mire A 5 simtu A fiii A miei T, A cei A 7 loru T nice T, A dănăoară A lăsareți T, A 8 locu A vesălie A 9 să A 10 lor A îngeri⟨i⟩ A oaminiloru T, oamirilor A 11 bure A 12 se T închire A scaunu A ei] e T 13 merg T -să A 14 strîmbătate A oaminii T, oamiri⟨i⟩ A 14—15 sfînt A 15 iasă A ti⟨m⟩pinarea T, tîmpinarea A lor T, A 16 grăiia I glasu I cătră T, I dzisă A 16—17 vini⟨ți⟩ T, viniți A 17 îngeri⟨i⟩ A miei A aceale T, accalea A 12v/1 greale T, A viniți A 2 vinim T, virimu A oamini T, oamiri A 2—3 botedzați T, A 4 voia T, A său T, A 5 se T

cate, de să [36] spurcă [37] cu re(6)le lucrure [38], ⟨cu⟩ preaiubire, și clevete(7)s-cu, și mîntu unii către alți (8) cu furtușagure și cu curvie și (9) cu zavistii și-ș varsă sîngele și-(10)s grăbitori în fărădelegi și cal(11)că porunca ta și ⟨în⟩ toate lucru(12)rele [39] să spurcă [37]; cruce o țin în mi-(13)nile sale, iară din rostul loru grăiește [40] (14) diavolul; iară svîntul botedzul nu-l pă(15)zescu și praznicele svinte ale (16) tale și a șapte dzi, svînta du(17)minecă [41], ei nu o păzescu, și // [. . . . . .

. . . . . .

---

36 Scris: дє; cf. CB, 418: дє сѣ; altă interpretare posibilă: *de se.* ✧ 37 Scris: спр'ка; cf. CB, 418: спрка. ✧ 38 Scris inițial лѕкрѕри, apoi и a fost modificat în ѣ. ✧ 39 Scris: лѕкрѕрѣлѧ. Primul ѕ provine din modificarea unui ѡ. ✧ 40 Scris: грѣѣщ. ✧ 41 Scris: дѕминѧкѣ. ✧

5—6 reale lucruri T, lucruri reale A 6 cu A 7 uni⟨i⟩ A către] pre A alți] alalți T, A 8 furtușaguri T, A curvie] cuvinte A 9 zavistie T -și A singele A 10 în *om.* T, A fărădeleage T, A 11 în T 11—12 lucrurile T, A 12 să] se T, *om.* A crucea A ținu A 12—13 minule A 13 lor A grăiaște T, A 14 diiavolul T, A sfînt⟨u⟩l A botedzu A 14—15 păzăscu A 15 ⟨s⟩vînte T, sfinte A ⟨a⟩le T, a A 16 șeaptea T, 7 A sfînta A 16—17 dumirecă A 17 o *om.* A păzăscu A *post* și *ad.* nu ascultă svintele (sf⟨i⟩ntele A) cărți și svînta (sfînta A) evanghelie, cuvîntul tău, și nu cheamă mișe⟨ii⟩ (mișei⟨i⟩ A) ⟨în⟩ (în A) numele Tatăl⟨ui⟩ (tău A) și (*om.* A) a (*om.* A) Fiiului (*om.* A) să (de să A) -i mi-l⟨uia⟩scă (miluiască A) și nu se (să A) postescu. De păcatele sale ei se (să A) roagă, iară nice o rugăciune curată nu iase (iasă A) dintru (dintr- A) inima lor. Ce lipsă iaste și noao (noa⟨uo⟩ A) de (*ad.* ei A) să slujim (slujimu A) noi lor, cîndu ei numai ce iubescu (iubăscu A) păcatele?" Și dzise (dzisă A) Dumnedzău (Dumnedzău⟨u⟩ A): „Toate le vădu acealea bine (*om.* A) ochii miei și bine (bire A) audu urechile mea⟨le⟩ (meale A). ⟨În⟩că (încă A) în lungă (lu⟨n⟩gă A) vre⟨me⟩ (vreame A) răbdați oameni⟨lor⟩ (oamirilor A) miei! Duceți-vă de slujiți lor (l⟨o⟩ru A) fără de stare și-i socotiți pînă (pîră A) cîndu doară se (să A) voru (vor A) întoarce și se (să A) voru (vor A) pocăi, că într-o dzi ei toți vor veni (viri A) înaintea (înraintea I, A) mea și eu (*om.* A) voiu giudeca ei. Vedeți, fii⟨i⟩ oaminiloru (oaminilor A), că, tot (totu A) omul ce lucră (lucru face A) pre pămîntu, ei aducu îngerii (îngeri⟨i⟩ A) în ceru (ceriu A) înaintea (înnaintea A) lu (lui A) Hristos, la scaunul Tatălui, de ducu toate faptele și toate (*om.* A) ascunsurile (ascunsăle A), au bune (bure A), au reale. Direptu (dereptu A) acea (aceaca A), să știți, fii⟨i⟩ oaminiloru (oamirilor A), în toate ceasurile să aveți fapte bune (bure A) către Dumnedzeu (Dumnedzău A)!" Și grăi Pavel apostol: „Eu (*ad.* -s A) întru duhul svîntu (sfînt A) așea vădzuiu (vădzu[iu] A)".* Iară elu-mi grăi îngerul cela ce mă purta: „Pasă după mine, Pavele, să-ți arăt locul svînților și să cunoști locul drepților și unde se poarte sufletele drepților!" Și merș și vădzuiu acolo sadurile raiului și pometele raiului. Și era ⟨a⟩colo viiața ceaea ce ochi de om nu vădu și inimă de om nu poate gîndi cu gîndul, ce găteadză Dumnedzeu celuia ce iubește pre el și îmblă pre porunca lui. Și iară mă duse îngerul pre suptu pămîntu, unde era întunericulu și iadul. Acolo-mi arăta sufletele păcătoșilor și vădzuiu acolo spurcăciune împuțită și iute și muncă amară și scîrșcare de dinți și-i mînca viermii neadormiți cîte cu doa⟨uo⟩ capete. Și vădzuiu acolo multu* nărod ([nă]rodu A), bărbați, (*ad.* și A) muieri, în acel (acelu A) amar (amaru A) mare, și multe munci vădzuiu altele. Și vădzuiu nește (nișteA) feate îmbrăcate în veșminte spurcate și vădzuiu patru (4 A) îngeri iuți și pune (purea A) nește (nișteA) verigi arse (arsă A) de fieru (feru în grumadzi⟨i⟩ featelor A) și le arunca în mu⟨n⟩că (muncă A). Și întrebaiu îngerul: „Doamne, cine sîntu (sîmtu A) aceastea muieri?" Și-mi spuse (spusă A) îngerul: „Aceastea muieri sîntu (simt A) featele ceale (*om.* A) ce ș-au spurcat (spurcatu A) ficioriia (fecioriia A) mainte de nuntă cu curvie și părinții lor nu le-au știutu (știut A)". Iară eu, Pavel apostol, plînșu și dzișu: „O, amar (amaru A) rodului omenescu (omiresc A)! O, iute voa⟨uo⟩, păcătoșilor! Derept (derep A) ce vă nașteți numai a vă munci?" Și-mi răspunse (răspunsă A) îngerul și (*ad.* -mi A) dzise (dzisă A): „Ce plîngi, Pavele? Au mai milostiv (milostivu A) ești tu de (decîtu A) Dumnedzeu (Domnul Dumnedzău A), ⟨care le⟩ (carele A) dulce iaste și ⟨toate le⟩ (toate le A) veade, că iaste giudeț (giudețu A) și slobodzește cineși pre voia sa în aceasta (ceastă A) lume?" Și iară mă duse (dusă A) pre suptu ceriu și acolo vădzuiu (*ad.* vamele și vădzuiu A) diiavolul și îngerii lui și puterele (puterile A)

13r ...] //(1) lu Hristos pre ei și era în toată frîm(2)sețe și miloși. Și întrebaiu în(3)gerul: „Ce îngeri sintu acește?" Și-mi (4) răspunsă îngerul și dzise: „Acește (5) sintu îngerii oamenilor direp(6)ți".

Și dziș către îngeru: „Toți de(7)repții și păcătoșii știu-se (8) cîndu moru?" Și-mi dzise îngerul: „Ca(9)ută pre pămîntu!" Și căutaiu și (10) vădzuiu toată lume. Și fu ca o (11) nimica. Și dzise[42] îngerul cela ce mă (12) purta: „Acolo este măria[43] și (13) iubirea oamenilor[29] ceea deșarta". (14) Și vădzuiu un nuoru de focu pre(15)spre[44] totu pămîntul[45]
13v și dzi(16)șu: „Ce iaste[25], doamne, acela?" Și-/(1)mi[46] dzise[42] îngerul: „Acela nuor de fo(2)cu iaste[47] a oamenilor[48] nebuni ceia[13] (3) ce se mestecă și să împreună în ru(4)găciunea periților". Eu plînșu (5) și dzișu către îngeru[49]: „Voiu să vă(6)dzu sufletele oamenilor direp(7)țiloru și a păcătoșiloru în (8) ce chipu iesu[50] din aceasta lume". Și-(9)mi răspunsă îngerul și-mi dzise: (10) „Caută în giosu!" Și căutaiu în giosu (11) pre pămîntu și vădzuiu u⟨n⟩ omu mu(12)rindu. Și-mi dzise[42] îngerul: „Acela ia(13)ste[47] dereptu[51]". Și căutaiu și (14) vădzuiu faptele lui[52] ce-au[53] făcutu[54] (15) în numele lu Dumnedzeu[55] în (16) toată
14r viața sa ceea ce-au[53] visu (17) pre pămîntu și toate fa//(1)ptele sta înaintea[56] lui în acela (2) ceas. Și vădzuiu[57] că în fapte bune[58] se-au[59] (3) săvîrșitu[60] și ș-au făcutu odi(4)hneale sufletului său. Și cu iubi(5)re

---

42 Scris: ѕи; cf. CB, 420: ѕисе; altă interpretare posibilă: *dzisă*. ✧ 43 Scris: мърїае. ✧ 44 Scris: прєспрѣ. ✧ 45 Scris inițial пъмѫн'то, apoi то a fost anulat și s-a adăugat în continuare тѹ. ✧ 46 Înainte de ми este repetat din greșeală ши de la sfîrșitul filei anterioare. ✧ 47 Scris: ѧстѣ. ✧ 48 Scris: ѡменилѡ. ✧ 49 Scris inițial ѳцєрї, apoi ї a fost modificat în о și s-a adăugat ѵ. ✧ 50 Scris: ѧсѹ. ✧ 51 Scris: дидєрєп'тѹ. ✧ 52 Scris: лѹи, ѹ provenind din modificarea altei slove, probabil и. ✧ 53 Scris: чєѹ. ✧ 54 Scris: ѳѹкѹт. ✧ 55 Urmează ѳапте, anulat de copist. ✧ 56 Scris: ѳнаин'тє. ✧ 57 Scris: вьѕю. ✧ 58 в provine din modificarea altei slove, probabil п. ✧ 59 Scris: сєѹ; cf. CB, 421: *cu*. ✧ 60 Scris: съврьшитѹ. ✧

---

lui și bătrînii lui. Și era războaie și pîlcure (pilcuri A), unii (uni⟨i⟩ A) către alalți avea zavistie. Era acolo dracii și duhurile drăcești, și dracii oaminiloru (oaminilor A) celora ce se (să A) svădescu (sfădescu A) și se (să A) hulescu, și dracii (draci⟨i⟩ A) clevetniciloru (cleve⟨t⟩nicilor A), și a (*ad.* curvarilor și a A) mînioșiloru (mînioșilor A), și a (*ad.* minciunoșilor și a A) năprasniciloru (năpraznicilor A), și a (*ad.* hitătleanilor și a A) celora ce poartă hitlenșugu (hitătlenșig A) să se (să A) ucigă, și dracii oaminilor ceia (celora A) ce nu se (să A) pocăiescu de păcatele sale pre pămîntu. Și întrebaiu (întreba[iu] A) îngerul: „Cine sîntu (simtu A) aceștia?" Și-mi spuse (spusă A) îngerul (*om.* A): „Aceștia (că A) sîntu (simtu A) dracii putearniciloru (putear[...] A) *a pămîntului și a giudecătoriloru pămîntului. Așea mă trimease după sufletele oaminilor necredincioși la ceasuri de moarte. Deace cela ce n-are nedeajde către Dumnedzeu, nice în numele lui, elu nu iaste destoinic lui Hristos". Și căutaiu pre ceriu și vădzui alți îngeri și acelora li se lumina fața ca soarelui și era încinși cu brîne de aur, și era mare cinste pre veșmintele lor, și era scris numele* T, A 13r—15v/13 *om.* A 13r/1 lui T 1—2 frîmseațea T 3 sîntu T aceia T 4 răspunse T dzis⟨e⟩ T aceștia T 5 sîntu T oaminilor T 5—6 derepți T 6—7 direpții T 10 lumea T 11 nemică T 12 iaste T măriia T 13 oaminilor T 14 u⟨n⟩ T nuor T foc T 14—15 prespe T 15—16 dziș T 13v/1—2 foc T 2 oaminiloru T nebun⟨i⟩ T 3 meastecă T se T 4 periților T 6—7 direpților T 7 păcătoșilor T 8 chip T 9 -m T răspunse T 10 gios[1] T gios[2] T 11 om T direptu T 14 făcut T 15 lui T 16 vis T 14r/1 lui]loru T 2 s-au T 3 svîrșit T făcut T 3—4 odihneală T 4 său *om.* T

și cu dulceață înainte-i sta (6) îngerii [61] lu Dumnedzeu și depreu(7)nă [62] cu îngerii drăcești. Și căuta(8)ră toate faptele omului și de (9) cele rele [63] nu aflară nemică la elu. (10) Și vădzuiu omul că cu toată dulceața (11) îngerii socotiia și păzie sufle(12)tul lui pînă cîndu-l luară di⟨n⟩ trupu. (13) Și de trei ori grăiră lui : „Sufle⟨te⟩, cu(14)noaș[e] [64]-ți trupul tău de ⟨unde⟩ ai ieșit ! Dosto(15)⟨i⟩nic ești și iară te veri întoarce [65] (16) în trupul tău la dzua de înviere de (17) să priimești ce-ți e gătit cu / (1) toți [66] drepții". Și luară sufle(2)tul di⟨n⟩ trupu și-l sărutară și 14v
să cu(3)noscură și dziseră sufletului : „Ru(4)gatu-ne-ai [67], dup-aceea ai făcutu voia (5) lu Dumnedzeu pre [68] pămîntu". Și ve(6)niia [69] îngerul și pădziia [70] pre pămî(7)ntu în toate dzile. Și dzise [42] îngerul : (8)„Bucură-te, suflete, că eu mă bucur [71] (9) de tine că [72] ai făcut voia [73] lu Dumnedzeu (10) pînă a⟨i⟩ vis pre pă⟨mî⟩ntu ! Eu amu ⟨a⟩ duce (11) fapte bune în toate [6] dzile către (12) Hristos". Așa iară ieși duhul sfîntu în (13) tîmpinare sufletului și dzise [42] (14) lui : „Suflete, să nu te ciudești, nece [74] (15) să te sviești, că veri merge în locu(16)l cela ce n-ai mai vădzut necedini(17)oară așa și fi-ți-voiu eu într-agiuto(18)riu // (1) că am 15r
aflat eu întru tine odihneală [75] (2) cît am fostu întru tine !" Duhul sfîn(3)t merge înai⟨n⟩te sufletului în (4) ceru, iară întru duhul, sus, ei sta dra(5)cii de departe și să [76] tînguiia și g(6)răiia : „O, cu cîtă slavă te-ai [77] spodo(7)bitu, suflete ! Cu adevăru că fugi(8)iai de noi". Și, deca [7] întră sufletul (9) pre poarta [78] cerului [79] înlăuntru, cu tă(10)rie zise [80] și cu glas mare răspunse loru (11) și dzise [42] așa : „De ocărîle voastre fu(12)-giiu eu și cu putere și sila lu Hristos (13) mă îngrădiiu".

Așa mă purtă înge(14)rul [81] și-mi arătă de să știți toți (15) că nu lasă Dumnedzeu șerbii și slu(16)gile sale în ponoslul necuraților, (17)

---

61 Scris inițial Ѱѵєрѕ, apoi ѕ a fost modificat în ї și і s-a alăturat и; cf. CB, 422: *îngerul*. ✧ 62 ѧ provine din modificarea lui ѯ, probabil slova inițială pentru *heruvimii*. ✧ 63 Scris: рєлѧ. ✧ 64 Scris: кноир[є]. ✧ 65 Scris: ѦточЄ. ✧ 66 Scris: тоцїи. ✧ 67 Scris: нєи. ✧ 68 Scris: прѣ. ✧ 69 Scris: вєнїиѫ; cf. CB, 422: вєнїиѧ; altă interpretare posibilă: *veniiă*. ✧ 70 Scris: пѣѕиѫ; cf. CB, 422: пѣѕиѧ; altă interpretare posibilă: *pădziiă*. ✧ 71 Scris: вѕкѕр; cf. CB, 423: вѕкѕрѕ. ✧ 72 Scris: к; cf. CB, 423: кѫ. ✧ 73 Scris: [в]ѳѫ; cf. CB, 423: воѧ; altă interpretare posibilă: *voiă*. ✧ 74 Scris: нє; cf. CB 417: нєчє; altă interpretare posibilă *neci*. ✧ 75 Scris: ѡдїѯѣнєлъ. ✧ 76 Scris: ши; cf. CB, 423; ши съ; altă interpretare posibilă: *și se*. ✧ 77 Scris: тєи. ✧ 78 Scris: пор'тѧ. ✧ 79 Scris: чєрѕлѡи. ✧ 80 Scris: зи; cf. CB, 424: зисє; altă interpretare posibilă: *zisă*. ✧ 81 Scris: Ѧѵѫрѕ; cf. CB, 424: Ѧѵѧрѕѧ; altă interpretare posibilă: *îngiărul*. ✧

---

6 lui T Dumnedzău T **8** ⟨omu⟩lui T **9** ceale T reale T el T **11** păziia T **11—12** sufletu⟨l⟩ T **12** din T trup T **13** suflete T **13—14** cunuști T **14** unde T **14—15** dostoinic T **15** vei T **16** înviere] giude⟨țu⟩ T de *om.* T **14v/2** den T; cf. Drăganu, DM. 212: *deĭa*. trup T se T **3** zese⟨ră⟩ T sufletul⟨ui⟩ T *post* sufletului *ad.* lui T **4** după T aceaea T făcut T **5** lui T Dumnedzău T **6** păziia T **7** dzilele T **9** lui T Dumnedzău T **10** ai T am T pămîntu T **10—11** ⟨a⟩ duce fapte bune în toate dzile] în toate dzile a duce fapte bune T **12** Așea T **13** ti⟨m⟩pinarea T **13—14** și dzise lui *om.* T **14** nice T **15** sfiești T mearge T **16** vădzu⟨t⟩ T nice T **17** așea T vo⟨iu⟩ T **15r/2—3** svîntu T **3** mearge T înaintea T **4** duh⟨ul⟩ T **5** tînguia T **6—7** spodobit T **7** cu *om.* T **8** deaca T **9** ceriului T înlontru T **10** dzisi T **10—11** loru și dzise *om.* T **11** așea T ocările] cărările T **12** puteare T *post* și[2] *ad.* cu T lui T **13** așea T poartă T **14** arată T **15** șerbii] derepții T **17** slujește T lui T

15v cela ce slujaște lu Dumnezeu [82] dere/(1)ptu sufletul seu în toate dzile(2)le
vieției sale. Aceea [23] spuiu voao, fra(3)ții mei preaiubiți [83] : așa și voi
să ară(4)tați lucrure bune, destoinici să fi(5)ți împărăție⟨i⟩ [84] ceriului [85].
Puneți într-î(6)nimile voastre frica lui Dumnezeu, (7) nu de negîndire
și de lene voastră (8) să perdeți dulceața ce-au [53] gătit voao (9) domnul
nostru [86], Isus Hristos; aceluia e slava (10) și împărăție și ținutulu cu
Ta(11)tălu și cu Duhul Sfîntu de acum (12) și pururea în veacu [87], (13)
adevăru.

IV

16r

(1) Cuvîntu de îmblare pre la mu(2)nci

Sfînta Maria vrea să vadză (3) cum se muncescu rodul creștine(4)s-
cu. *Oče bl(s)vi!*

(5) Sfînta și preaslăvita [1] doa(6)mna roditoarea nu aimi⟨n⟩tre,
ce[2] (7) a lu Dumnezeu, maica lu Hristosu (8) ⟨se sculă⟩ și merse să vază
toate muncile [3]. (9) Și merse în măgura Eleonului și (10) să rugă lu Dum-
nedzeu, fiiului seu, lu (11) Isus Hristos și dzise [4] : „În numele Tatălui
și (12) Fiiului și a[5] Sfîntului Duhu, să dești(13)ngă către mine arhanghel
Mihail (14) să-mi spuie din ceriu [6] și de pre pămî(15)ntu !" Și era acela
16v ceas deștins [7] ar(16)hanghel [8] Mihail cu patru sute [9] de / (1) îngeri cu elu :
o sută despre răsărită [10], (2) altă sută [11] despre apusu, (3) altă sută despre
amiadzădzi, al(4)tă sută despre meadzănoapte [12]. (5) Și sărutară prea-
svînta [13] maica lu (6) Hristos și dziseră [14] : „Bucură-te [15], cinsti(7)ta lu-
miei, bucură-te [16], viața F(8)iiului, bucură-te [16], că e [17] porînca Sv⟨î⟩(9)n-

---

82 Scris: дȣмлезеȣ. ✧ 83 Scris: прѣюби (ц); cf. CB, 424: прѣ-юбици; altă interpretare posibilă: *preaiubiț*. ✧ 84 Cf. CB, 424: *inpărăție*. ✧ 85 Scris inițial черȣлȣи, apoi copistul a adăugat ю deasupra lui р. ✧ 86 Scris: ностр (с)ȣ. ✧ 87 Scris: векȣ.

1 Scris: прѣслѫвита (а). ✧ 2 Cf. CB, 312: *nu-ai-mitrece*. ✧ 3 Scris: мȣнчилѫ; cf. CB, 312: мȣнчилѧ. ✧ 4 Scris: ѕи (с); cf. CB: ѕисе; altă interpretare posibilă: *dzisă*. ✧ 5 Cf. CB, 312; *al*. ✧ 6 Scris inițial черȣ, apoi copistul a adăugat deasupra lui р pe ю. ✧ 7 Cf. CB, 312: *deștinsă*. ✧ 8 Scris: ар'Хаггле. ✧ 9 Scris: сȣтѫ; cf. CB, 312: *sutia*. ✧ 10 Scris: ръритѫ (с ж); cf. CB, 312: ръсъритȣ. ✧ 11 În continuare șters de copist: алътъ с. ✧ 12 Scris: меаѕѫнопте; cf. CB, 314: меаѕѫноапте. ✧ 13 Scris: прѣсвитаа. ✧ 14 Scris: ѕиръ (с); cf. CB, 314: ѕисеръ; altă interpretare posibilă: *dzisără*. ✧ 15 Scris: тѧ. ✧ 16 Scris: тѫ; cf. CB, 314: тѧ; altă interpretare posibilă: *tiă*. ✧ 17 Scris: ѫ; cf. CB: ѧ; altă interpretare posibilă: *iă*. ✧

15v/1 său T 2 vieței T 3 miei T preaiubiții T așea T 4 lucrure T dostoinici T 5 împărăției T întru T 5—6 inimile T 6 lui T Dumnedzău T 7 leanea T 8 pier⟨de⟩dzi T 10 împărățiia T ținutul T 10—11 Tatăl T 11 cu *om.* T Svînt T de] și T acmu T 12 veac T 16r/1 blare T 3 cumu T 6 aimintrea T 7 lui[1] T Dumnedzeu T lui[2] T 8 vadză T 10 se T lui T său T lu *om.* T 12 Svîntului T Duh T 14 în T 15 era] în T deștinse T 16v/1 el T răsărit T 2 apus T 3 despre T ameazăzi T 4 meazănoapte T 5 preasvînta] pre svînta T lui T 6 dzisără T 8 poronca T

tului Duhu ! Bucură-te [16], tărie ce(10)riului, și ceriul să închină ție ! Bucu(11)ră-te [16] prorocestviei ce se-au [18] pro(12)rocit ! Bucură-te [16], că e [17] deșchis (13) ție [19] pînă la scaunul lu [20] Dumnedzeu !" (14) Și dzise [4] preasfinta maica lui Hristos (15) către arhanghel Mihail : „Bucură-te, (16) arhanghele Mihaile, că e povelenia (17) Sfintului Duhu ! Bucură-te, arha//(1)nghele, că ești [21] lăudatu cu ceia ⟨cu⟩ ci(2)te șase aripi, cu 17r
heruvimii [22] și (3) cu serafimii ! Bucură-te, arhanghe(4)le, călcătoriu munciloru și s(5)tai-nai⟨nte⟩, inai⟨n⟩te [23] despuietoru(6)lui [24] Tatălui stai ! Bucură-(7)te, arhanghele Mihaile, că ești pu(8)rurea lumină nestinsă ! Bucu(9)ră-te [15], arhanghele, că tu veri buci(10)na la giudețu și veri deștepta (11) adurmiții din veacu [25] ! Bucură-(12)te, arhanghele, că de toți ești (13) tu mai sus la scaunul lu Dumne(14)dzeu !"

Așa toți îngerii lăudară (15) pre [26] maica lu Hristos. Și se rugă ma(16)ica lu Hristos dereptu păcătoșii (17) și dzise preasfinta [27] către arhan//(1)ghel Mihail [28] : „Spune-mi ce e în ce(2)riu și pre pămîntu ?" 17v
Și dzise [4] ar(3)hanghelul [29] : Eu-țu [30] voiu spune tot". (4) Și dzise [4] preasfinta : „Cîte munci (5) sîntu [31] iuo să mu⟨n⟩cescu gintu (6) omenescu ?" Și dzise [4] arhanghel Mi(7)hail : „Muncile n-au număru [32] !"

Și (8) deșchisă arhanghel spre apus (9) iadul și văzu preasfinta [27] maica (10) lu Hristos multe munci gintul⟨ui⟩ [33] o(11)menescu [34], bărbați și muieri. (12) Și era în iadu plîngere [35] mare, vîr(13)toase [36]. Și întrebă preasfinta [27] (14) Marie [37] pre [26] arhanghel Mihăil : „Ci(15)ne sîntu aceste și ce păcate (16) au ?" Și dzise [4] arhanghel : „Aceste si//(1)ntu ceia ce 18r
n-au crezut [38] în Tatăl și (2) în Fiiul și în [39] Duhul Sfînt, dere(3)ptu aceea se muncescu așa". Și (4) văzu preasvînta [40] Mariia [41] altu (5) întunerecu și muncă mare (6) și dzise [4] către arhanghel [8] : „Ce întu(7)nerecu este acesta și ci(8)ne se muncesc aice ?" Și dzise [4] ar(9)hanghel : „Multe dzacu în tunere(10)cul acesta". Și dzise [4] preasvînta Ma(11)riia :

---

18 Scris: сѣѕ. ✧ 19 Scris: цїѧ. ✧ 20 Scris inițial скѧѕнъ лѕ, apoi ъ a fost modificat în ѕ și s-a suprascris un л. ✧ 21 Scris: мцїн. ✧ 22 Copistul a scris inițial с, pe care l-a modificat în х, în intenția probabilă de a transcrie сєрафимин. ✧ 23 Cf. CB, 316: [*care?*] *stai nai[te], inaite*. ✧ 24 Scris inițial дєсѧѕнторѡ, apoi и a fost modificat în є, ѡ în ѕ și s-a adăugat la începutul rîndului următor лъи. ✧ 25 Scris: вєкѕ. ✧ 26 Scris: прѣ. ✧ 27 Scris: прєсѳ̃ѧтꙗ. ✧ 28 Scris inițial ѧр'Хагєлѣ мнХаилѣ, ultimul є fiind modificat apoi în ъ. ✧ 29 Scris inițial ѧръХагглъ, apoi ierul final a fost modificat în ѕ, căruia i s-a suprascris л. ✧ 30 Scris: єѡцѕ. ✧ 31 Scris inițial сн҃тѕ, apoi и a fost modificat în ъ. ✧ 32 Scris inițial нѕмъръ, apoi ierul final a fost modificat în ѕ. ✧ 33 Scris: ꙋи҃нѕ; cf. CB, 316: ꙋинтѕлѕи. ✧ 34 După ce a scris ѡ la finală de rînd, copistul a repetat slova inițială de cuvînt la începutul rîndului următor. ✧ 35 Scris inițial плъѡєри, apoi copistul a modificat pe и în є. ✧ 36 Scris: врѣѡлєѣ. ✧ 37 Scris: мꙗрїлѣ. ✧ 38 Slova ѕ este scrisă în locul alteia, greu de identificat. ✧ 39 Slova ѧ este adăugată deasupra rîndului. ✧ 40 Scris: прєсвѧѣтꙗ. ✧ 41 Scris: мꙗрїѫ; altă interpretare posibilă: *Mariiă*. ✧

---

9 Duhu T tăriia T 10 cerul T 11 prorocistviei T 13 lui T 14 preasventa T 16 arhanghel T Mihail T povelenia] dzisa T 17 Svintului T Duh T 17r/1 lăudat T 2 șease T firovimii T 4 muncilor T 5 naintea T inai⟨n⟩te *om.* T 5—6 despuitorul⟨ui⟩ T 10 giudeț T 11 adormiții T veac T 14 așea T 15 să T 16 lui T derept T 17 preasvinta T 17v/1—2 cer T 2—3 arhanghel T 3 -ț T 4 preasvînta T 5 simtu T se T muncescu T gintu] roduri T 6 omenești T 8 deșchise T 9 preasvinta T 10 lui T gintul⟨ul⟩] rodului T 12 în *om.* T iad T 12—13 virtoasă T 13 preasvînta T 14 Mariia T Mihăil *om.* T 15 sintu T aceia T 18r/1 credzut T 2 Svint T 3 aceaca T să T așa *om.* T 4—5 altu întunerecu și muncă mare *om.* T 6 către T 6—7 întuneric T 7 iaste T 8 muncescu T aicea T 9—10 tunearic⟨ul⟩ T

„Ia, întunerecul acesta să ⟨se⟩ (12) redice să vădzu munca aceasta!"
(13) Și dzise[4] arhanghel: „Nu poți vede mu(14)nca aceasta!" Și dzise[4]
18v îngerul cela (15) ce strejuiia munca aceea[42]: „Oprit-a/(1)u Tatăl nevăd-
zut să nu vadză ace(2)ște[43] lumină pînă cîndu se va lumi(3)na Fiiul
tău în ceriu vîrtosu[44], mai (4) luminosu de șapte ori decît (5) soarele".
Și jelui preasfînta[27] Ma(6)riia[45] și rădică ochii ei către[46] ce(7)riu și dzise[4]:
„În[39] numele Tatălui și[47] Fi(8)iului[48] și a Sfîntului Duh, să vă(9)dzu
aceasta muncă!" Și se luo întu(10)nerecul de pre[26] muncă și acoperi
(11) șapte ceriure. Și dzăce acii nă(12)rod multu, bărbați și muieri, și
(13) plîngere[49] mare ieșiia[50] din ei. (14) Și lăcrămă preasfînta Mariia și
19r (15) dzise[4]: „Ce ați lucrat, mișeilor[51]?"// (1) Și ei nu audziră glasul
ei. Și dzise[4] (2) îngerul cela ce strejuiia[52] munca: (3) „Căce nu grăiți
către sfînta (4) maica lu Hristos?" Că din veacu[25] se mu(5)nciia ei
și nu pute vede lumi(6)na și nu putură căuta în susu (7) că dzăcea
smoală pre ei. Și dzise(8)ră[53] din muncă: „O, despuitoare (9) Fiiului
tău cela blagoslovitul, de mu(10)nca aceasta nece[54] ne-au[55] spus Avram,
mo(11)șu nostru, nece[54] Ioan Botezătoru(12)lu[56], nece[54] apostol Pavel!
Ce te-ai[57] i(13)vitu tu noa⟨o⟩, preasfîntă, cumu (14) ne întrebi?" Și dzise[4]
19v preasfînta (15) Mariia către arhanghel Mihail: / (1) „Cine sintu acește și
ce-au[58] greși(2)tu?" Și dzise[4] arhanghel: „Acește n-au (3) credzutu în
Svînta Troițe și (4) întru[59] tine, născătoare Domnu(5)lui, n-au crezut[60]
că dintru ti(6)ne născutu-se-au[18] Isus Hristos și au p(7)riimit peliță".
Și lacrămă (8) preasfînta Mariia[61] și dzise[4] munci(9)ților: „Au n-ați
credzut și n-ați (10) audzitu că printru numele (11) meu munci-se-va[62]
totu cela ce (12) nu va crede?" Și dzise[4] preasvînta[40] (13) Mariia: „Să
cadză întunerecul ca[63] (14) și deinte!" și cădzu pre ei[64].

---

42 Scris: ачеѫ; cf. CB: ачеѧ; altă interpretare posibilă: *aceiă*. ✧ 43 Scris: ачщ҃е. ✧ 44 Scris: врьтосꙋ. ✧ 45 Scris: мрїеѫ; alte interpretări posibile: *Marie, Mariiă*. ✧ 46 Primele slove ale cuvîntului, къ, sînt scrise in locul altora, probabil ла. ✧ 47 Cuvîntul este scris deasupra rîndului. ✧ 48 Scris: фіюлюи. ✧ 49 Scris inițial плъи'цери, apoi и a fost modificat în е. ✧ 50 Scris: ѧшиѧ. ✧ 51 Scris inițial миши, apoi и a fost modificat în е și au fost adăugate celelalte slove. ✧ 52 Scris inițial, стрежꙋе, apoi ultimul е a fost modificat în и și s-a adăugat ж. ✧ 53 Scris: ѕирѫ; cf. CB: ѕисерѫ; altă interpretare posibilă: *dzisără*. ✧ 54 Scris: не; cf. CB: нече; altă interpretare posibilă: *neci*. ✧ 55 Scris: неꙋ. ✧ 56 Scris: бозъторлю. ✧ 57 Scris: теи. ✧ 58 Scris: чеꙋ. ✧ 59 Slova finală a cuvîntului, ꙋ, provine din modificarea unui о. ✧ 60 Cf. CB, 320: *credzut*. ✧ 61 Scris: марїѫ; cf. CB: марїѧ. altă interpretare posibilă: *Mariiă*. ✧ 62 Scris inițial: мꙋнчивеци, apoi е a fost transformat in а și deasupra primului и s-a suprascris с. ✧ 63 Cuvîntul este reluat la începutul rîndului următor. ✧ 64 Scris: ѧи. ✧

---

11 ia *om.* T întunearicul T se T 12 rădice T 13 vedea T 15 străjuiia T munca aceea *om.* T 18v/1—2 aceștea T 3 den T vîrtosu *om.* T 4 luminos T șeapte T de T 5 preasvînta T 8 Svîntului T 9 această T 9—10 întunearicul T 11 șeapte T ceruri T dzăcea T 12 mult T 14 preasvînta T 19r/1 Și dzise *om.* T 2 străjuiia T *post* munca *ad.* dzise T 3 svînta T 4 lui T di⟨n⟩ T veac T să T 5 putea T vedea T 7 dzăcea] cădzură T *post* dzăcea *ad.* ceață și T 8 despuietoarea T 9—10 muncă T 10 nice T Avraam T 10—11 moșul T 11 nice T 11—12 Botedzătorul T 12 nice T 12—13 ivit T 13 noao T preasvînta T 14 preasvînta T 19v/1 simtu T aceștea T și *om.* T ce au T 1—2 greșit T 2 aceștea T 3 credzut T Troiță T 4 nă⟨s⟩cătoarea T 8 preasvînta T 8—9 munci⟨ți⟩lor T 10 audzit T 11 tot T 12 creade T 13 întunearicul T 14 de-ainte T

(15) Și dzise[4] arhanghel : „Încătruo veri // (1) să mergi, preasfîntă 20r
maica lu Hristos, (2) spre apus au spre ameadzădzi?" Și (3) răspunse
sfînta Mariia[61] și dzise[4] : (4) „Blămu spre[65] amiadzădzi !" Și veniră
(5) patru sute de îngeri, heruvimii (6) și sărafimii, și luară preasfîn(7)ta
Mariia și o duseră spre am(8)iadzedzi[66], unde era un riu[67] de (9) foc.
Și ieșiia pară de focu (10) și era într-îns[68] multu năro*d*, (11) bărbați și
muieri : unii arde (12) pînă în[39] brîu, alții arde pînă (13) în pieptu, alții
pînă ⟨în⟩ creș*te*(14)tu, alții era acoperiți în foc. (15) Și suspină preasfînta
mai/(1)ca[69] lu Hristos și întrebă : „Cine sîntu (2) aceș*te* și ce păcate 20v
au făcu*t* (3) ceia ce ardu pînă în brîu?" Și dzise[4] (4) arhanghel Mi-
hai*l* : „Aceș*te* sîntu (5) carii n-au ascultat de[47] ⟨tată⟩-seu și (6) de mu-
mă-sa, ce-au[59] priimitu blă(7)stemu*l*[70] părinților, de⟨re⟩ptu aceea[71]
(8) să muncescu așa". Și sfînta (9) Mariia întrebă : „Dară ceia ce ar(10)-
du în focu pînă în ⟨pie⟩ptu?" Dzise[4] arha(11)nghel : „Acceia[42] rău au
grăitu cu*m* vo(12)ru curvi și au făcu*t* ⟨cu⟩rvie, dere(13)ptu ace se mun-
cescu". Și dzise[4] prea(14)sfînta Mariia : „Dară ceia ce ar(15)du în focu
pînă în creștetu?" Și // (1) dzise[4] (2) arhanghe*l*[72] : „Aceia sîntu (3) 21r
oamenii ceia ce mănîncă carne de (4) omu, dereptu aceaea[73] să mun-
cescu". (5) Și dzise[4] preasfînta Marie : „Au doară[74] (6) poate mînca
omu iară carne de o*m*?" (7) Și dzise[4] arhanghel : „Eu totu-ți voiu (8)
spune, că sîntu fetele și mu(9)ierile ceale ce ș-au neca*t* și ș-au[75] le(10)-
păda*t* feciorii cînilo*r*, acele si(11)ntu ; și ceia[76] ⟨ce⟩ vîndu frate pre (12)
fr⟨at⟩e și părinte pre fecioru și (13) soțu pre soțu*l* seu, de-l vădescu
î(14)nai⟨n⟩te domnilo*r* și nai⟨n⟩te ju/(1)deților, aceia mănîncă carne 21v
î(2) de o*m*, dereptu ace se muncescu". Și (3) dzise[4] preasfînta[27] Marie :
„Dară ceia (4) ce sîntu îngrupați pînă de[47] tot[77] (5) în focu cine sîntu
aceia?" Și dzise[4] (6) arhanghe*l* : „Aceia-su ceia ce-au[59] giuratu pre[26]
(7) cinstita cruce și dzicu «așa-(8)mi agiute Dumnedzău și sila cr(9)uciei ! » ;

---

65 Scris: спрѣ. ✧ 66 Scris inițial: аміазн, apoi н a fost modificat în є și s-a adăugat зн. ✧ 67 Scris inițial: ѕ нѕѡрѕ, apoi copistul a anulat ѕѡ , a suprascris slovei н un ъ, iar lui р un м. ✧ 68 Cf. CB, 322: *într-ănsă*. ✧ 69 Scris: мака. ✧ 70 Scris inițial: блєстємѕ, apoi primul є a fost modificat în ъ. ✧ 71 Scris: ачѣ; altă interpretare posibilă: *aceiă*. ✧ 72 Înaintea acestui cuvînt au fost repetate din greșeală, apoi anulate de copist: прєсѵнаа маріа (inițial: маика) дарѣ чєѣ чє ар'дѕ·л ѳокѕ. ✧ 73 Scris: ачаж; altă interpretare posibilă: *aceaiă*. ✧ 74 Scris: дѡрж. ✧ 75 Scris: шдаѕ, primele două slove fiind adăugate deasupra rîndului. ✧ 76 Scris: чєж; cf. CB: чєѧ; altă interpretare posibilă: *ceiă*. ✧ 77 Scris: ѵоа. ✧

---

15 încătro T 20r/1 preasvînta T lui T 3 svînta T 4 blăm T 5 firovim⟨i⟩ T 6 serafim⟨i⟩ T 6—7 preasvînta T 7 Marie T 7—8 amiadzădzi T 9 foc T 11 ardea T 12 ardea T 13 piept T în T 13—14 creștet T 15 preasvînta T 20v/1 lui T sîntu T 2 aceștea T 3 ard T 4 aceștea T sîntu T 5 tată T ⟨să⟩u T 6 ce au T priimit T 7 părinților T derept T 8 așa *om.* T *post* și *ad.* întrebă T svînta T 9 Maria T întrebă *om.* T 9—10 ard T 10 în focu *om.* T pie⟨p⟩tu T 11 grăit T 11—12 vor T 12 curvie T 12—13 derept T 13 aceaea T să T 13—14 preasvînta T 14 Marie T 14 — 15 ard T 15 foc T creștet T 21r/2 sînt T 3 oaminii T mănîn⟨că⟩ T 4 om T 5 preasvînta T Mariia T 6 om T 7 -ț T 8 sînt T fcatele T 9 ccalea T necat T și ș-au *om.* T 9—10 lepăda⟨t⟩ T 10 ficiorii T cîni⟨lo⟩r T aceale T 10—11 sîntu T 11 ce T 12 frate T ficior T 13 soț T său T 13—14 înaintea T 14 înaintea T 21r/14—21v/1 giudeaților T 21v/1 mănîn⟨că⟩ T 2 aceaea T 3 preasvînta T 4 sînt T îngrupați *om.* T 5 cini T sînt T 6 -s T ce a⟨u⟩ T giurat T 7 *post* și *ad.* au T dzic T așea T 8 Dumnedzeu T 8—9 crucei T

atunce îngerii tremură [78] (10) înai⟨n⟩te cruciei, iar [79] oamenii [80] o ți(11)n
a mînă și giură pre [26] ea [17] strîmbu, (12) dereptu ace să muncescu". Și
vă(13)dzu preasfînta maica lu Hristos un (14) om spîndzurat de picioare
22r și-l // (1) mînca vermii și dzise [4] preasfînta : (2) „Cine e [17] acesta și ce
păcate [81] are?" Și (3) dzise [4] arhanghel : „Acela au cumpărat aur (4)
strîmbu, dereptu aceea [82] să muncește". (5) Și iară vădzu preasfînta o
muiere s(6)pîndzurată de urechi și între(7)bă preasfînta : „Ce păcate
au făcut?" Și (8) dzise [4] arhanghel : „Aceasta iaste [83] ceea (9) ce-au [84]
ascultatu furișu la ve(10)cinul seu și au purtat clevete(11)le feciorului
său, der⟨e⟩ptu ace (12) se muncește [85]". Și lăcrămă prea(13)sfînta și
22v dzise [4] : „Bine au vrut fi (14) să nu fie născutu acesta om"./ (1) Și dzise [4]
arhanghel : „Preasfîntă, încă (2) n-ai văzut muncile ceale mari".

Și (3) dzise [4] arhanghel : „Preasfîntă, încătruo [86] (4) veri să ieșimu [87]?" Și dzise [4] preacinsti(5)ta [88] : „Să ieșim spre apus !" Și să ap(6)ropiiară heruvimii [89] și sărafi(7)mii, patru sute de îngeri, și (8) luară preacinstita maica (9) lu Hristos și o duseră spre apus. Și (10) vădzu preasfînta un nuor de fo(11)cu tinsu și pre [26] mijlocul nuo(12)rului era pature în pară de fo(13)cu și spre eale dzăce nărod multu, (14) bărbați
23r și muieri. Și vădzu // (1) preasfînta și suspină și întrebă (2) pre arhanghel Mihail : „Cine sîntu a(3)cește și ce păcate au făcut?" Și (4) dzise [4] arhanghel : „Acește sîntu ceia ce nu (5) se-au [18] sculat sfînta duminecă de [90] (6) dimineață [91] de să meargă [22] la beserecă, (7) ce-au [59] dzăcutu ca și morții, dere(8)ptu [93] ace să muncescu". Și dzise [4] prea(9)sfînta [27] : „Doar [94] au fostu betegi (10) aceia oameni de n-au avut ce face". (11) Și dzise [4] arhanghel : „Să se-ară [95] aprinde ca(12)sa acelora de tute patru
23v unghiu(13)rele [96] și să o încungiure foculu / (1) și n-ară pute ieși afară,

---

78 Scris: ремѹрѧ.◇ 79 Scris: ар'; cf. CB, 326: аръ. ◇ 80 Scris: ѡмєзїи. ◇ 81 Scris: пъка. ◇ 82 Scris: ачєж; altă interpretare posibilă: *aceiă*. ◇ 83 Scris: жсте; altă interpretare posibilă: *iăste*. ◇ 84 Scris: че чєѹ. ◇ 85 Scris: мнѹчєщє.◇86 Scris: ѳкррѹѡ, ѧ fiind adăugat ulterior, iar prima slovă a ligaturii р modificată dintr-un ъ. ◇ 87 Scris: ѧши. ◇ 88 Scris inițial прѣчин'ста, apoi а a fost modificat în и și s-a scris, la începutul rindului următor, та. ◇ 89 Scris inițial Хєровїимїи, о fiind modificat apoi în ѹ. ◇ 90 Scris: д. ◇ 91 Scris inițial: димине къ, apoi ц a fost anulat, iar к transformat în ц. ◇ 92 Scris: мєгж. ◇ 93 Scris: дєрѣптѹ. ◇ 94 Scris: доар'; cf. CB, 330: доаръ. ◇ 95 Scris: сєрж. ◇ 96 Scris inițial юн'гриле, apoi и a fost modificat în є . ◇

9—10 atnnce îngerii tremură inai⟨n⟩te cruciei *om.* T 10 iară T oamenii *om.* T 11 ea *om.* T strî⟨m⟩b T 12 derept T aceaea T 13 preasvînta T lui T u⟨n⟩ T 14 picior T 22r/1 viermii T preasvînta T 2 e]-i T 4 strimb T derept T aceaea T muncescu T 5 preasvînta T muiare T 7 preasvînta T 8 aceasta] aceaea T ceaea T 9 ascultat T furiș T 10 său T 11 feciorului] vecinului T derept T aceaea T 12 muncescu T 12—13 preasvînta T 14 născut T 22v/1 preasvîntă T 2 vădzut T 3 preasvîntă T încătro T 4 ieșim T 6 hirovimii T 6—7 serafimii T 7 *post* sărafimii *ad.* și T de *om.* T 9 lui T dusără T 10 preasvînta T 10—11 foc T 12—13 foc T 13 dzăcea T 23r/1 preasvînta T 2 sîntu T 2—3 aceștia T 4 arhanghel T aceștia T sînt T 5 svînta T 5—6 de dimineață de să meargă *om.* T 6 besearică T 7 ce au T 7—8 derept T 8 aceaea T 8—9 preasvînta T 9 doară T fos⟨t⟩ T 10 acei T *post* ce *ad.* se T 11 are T 12—13 unghiurile T 13 și *om.* T focul T 23v/1 are[1] T putea T

ce ară (2) arde aciia, aceia mumai ce n-ar[97] (3) ave păcat. Iară[98] cum se-ară trage (4) de suptu focu să iasă afară, (5) așa să să tragă și la beseareca". (6) Și vădzu preasfînta[27] într-alt lo(7)cu nește scaune de focu și (8) șede pre[26] ele năroade multe, băr(9)bați și muieri, și pară de fo(10)cu îmbla într-î⟨n⟩șii de-i arde (11) și munciia[99]. Și întrăbă[100] prea(12)sfînta pre[26] arhanghel Mihail : „Ci(13)ne sîntu aceste și ce păcate (14) au?"// (1) Și dzise[4] arhanghel : „Aceste sintu (2) ceia ce nu se-au[18] 24r
sculatu înainte (3) preotului cîndu vine de la be(4)sereca domnului Dumnedzeu[101], dere(5)ptu ace se muncescu". Și vădzu (6) preasfînta un copaciu de fieru[102] și (7) stilpurele[103] lui de fieru și de[47] st(8)ilpurile[104] era[105] spîndzurați[106] năro*d* (9) multu, bărbați și muieri[107], de lim(10)bi. Și lăcrămă preasfînta[108] și (11) întrebă pre arhanghel Mihail : „Ci(12)ne sînt aceste[109] și ce pă(13)cate[110] au?" Și dzise[4] arhanghel : „Ace/(1)ste 24v
sintu ocărîtorii, și blă(2)stemătorii, și clevetnicii, și (3) menciunoșii, și tilharii[111], și ce(4)ia ce despartu[112] frați de frați". Și (5) dzise[4] preasfînta : „Cine[113] poate despă(6)⟨r⟩ți frate de frate[114]?" Și dzise[4] arhanghel[115] : (7) „Ascultă, preasfîntă, de va veni un (8) omu nebotezatu[116] și spurcatu și va (9) veni[117] către creștini și ară vrea să se[118] (10) botedze, iară creștinul[119] va dzice că (11) «ești spurcatu», deci cel nebotedzatu[120] (12) nu va priimi botedzul, ce-l va întoarce[121] (13) și nu-l va botedza, acela desparte // (1) frate de frate, dereptu ace să (2) muncescu". Și 25r
vădzu preacurata[122] și[123] al(3)te multe munci : oameni[124] spînzurați (4) de unghi și le cura sîngele din u(5)nghi și limba loru era legată în

---

97 Scris: нар'; cf. CB, 330: н'аръ. ✧ 98 Scris inițial нр', apoi copistul a adăugat pe ж. ✧ 99 Scris: мѕи'чиж; cf. CB, 330: мѕичиа. ✧ 100 Cf. CB, 330: *intriabă*. ✧ 101 Marginal dreapta, copistul textelor II și XIV propune înlocuirea cuvintelor aflate pe rîndurile 2—4 (incipit *ceia*, finit *Dumnedzeu*) cu *giudețele ce giudec*[...] *de celu giudec* [...] *der⟨ep⟩t*[...]. ✧ 102 Scris inițial: ферѕ, apoi copistul a adăugat deasupra rîndului, între ф și е, un і. ✧ 103 Scris: сталъпѕрелє. ✧ 104 Scris: сталъпѕрилє. ✧ 105 Scris: жра; cf. CB, 332: жра; altă interpretare posibilă: *iăra*. ✧ 106 Scris: спьѕѕрацїи. ✧ 107 Scris: мѕерїи. ✧ 108 Scris: прєсфинта. ✧ 109 Scris inițial ачєста, apoi copistul a anulat ста și a adăugat în continuare ще. ✧ 110 Scris: пъкатѣ. ✧ 111 Scris: тлъхарїи. ✧ 112 ѕ este scris peste o slovă greu de identificat. ✧ 113 În continuare scris și apoi anulat de copist снтѕ. ✧ 114 Scris: ѣратѣ. ✧ 115 Scris inițial аѯ, apoi ѯ a fost modificat în р și a fost continuat cuvîntul. ✧ 116 Scris inițial: нєботєзатъ, apoi ъ a fost modificat în ѕ. ✧ 117 Scris: ни. ✧ 118 Scris: сѣ. ✧ 119 Scris inițial крєщинол, apoi л a fost modificat în ѕ și ѕ-a adăugat ль. ✧ 120 Scris: нєботѣѕа. ✧ 121 Scris: Фтор'чє; cf. CB, 332: Фтодрчє. ✧ 122 Scris: прєкѕрата. ✧ 123 Cuvîntul a fost adăugat de copist deasupra punctului care despărțea cele două cuvinte alăturate. ✧ 124 Scris: wмєни. ✧

---

are[2] T 2 ce *om.* T are T 3 avea T păcate T are T 4 foc T 5 așea T să[2]se T *post* la *ad.* svînta T besearică T 6 preasfînta] preacista T 6—7 loc T 7 foc T 8 ședea T eale T 9—10 foc T 10 ardea T 11 *post* și *ad.* -i T -ntrebă T 11—12 preasvînta T 13 aceștia T 24r/1 aceștia T sîntu T 2 sculat T înaintea T 3 preutului T 3—4 bescarică T 4 domnului] lui T Dumnedzău T 5 aceaca T să T munce⟨s⟩cu T 6 preasvînta T 7 stilpurile T 7—8 stilpuri T 10 preasvînta T 11 Mihail *om.* T 11—12 sîntu T 12 aceștia T 24r/13—24v/1 aceștia T 24v/1 sîntu T 1—2 blăstămătorii T 3 minciunoșii T 4 despart T frații T de frați *om.* T 5 preasvînta T 5—6 despărți T 6 de] pre T 7 preasvîntă T vini T 8 om T spurcat T 10 boteadze T 11 spurcat T nebotedzat T 12 ce-l] el T 13 -l] se T 25r/1 de] pre T derept T aceaca T 2 preacurata] preasvînta T 3 multe *om.* T oaminii T spîndzu⟨ra⟩ți T 4 unghii T cură T de T 5 limbile T lor T

pa(6)ră de focu și nu pute grăi «Doamne[125], (7) miluiaște[126]-ne!» Și preasfînta[108] să ru(8)gă lu Dumnedzeu să să dezlege limbi(9)le lor și se[120] dezlegară[127] lim⟨bi⟩le[128] lor. Și (10) întrebă: „Cine sintu acește și ce (11) păcate au?" Și dzise[4] arhanghel: „Acește (12) sintu ceia[70] ce[129] n-au făcutu voie (13) lu Dumnedzeu și mult[130] au hulitu pre[26] (14)
25v slujitorii beserecilor[131], iară dintr-î/(1)nse[132] se-au adăpatu slugile lu Dumne(2)zeu". Și dzise[4] preasfînta[27]: „Cum au fă(3)cutu, așa să le fie!" și iară[133] să legă (4) limba lor. Și dzise[4] arhanghel: „Blămu, prea-(5)sfîntă[134], să-ți arătu iuo se munce(6)scu preoții!" Și vădzu preasfînta[108] (7) preoții spîndzurați[135] de unghi și (8) focu ieșiia[130] din creștetul loru (9) și-i arde. Și întrebă preasfînta: (10) „Cine sintu acește și ce păcate (11) au făcut?" Și dzise[4] arhanghel: „Acește sî(12)ntu popii ceia[76] ce-au[137] stătu⟨tu⟩ înai(13)ntea înfricatului scaunu lui[138] (14)
26r Hristos, inai⟨n⟩tea[139] Tatălui[140] nevădzut // (1) cîndu zdrobescu[141] trupul lui Hristos și (2) cinstitul singele lui și n-au pădzi(3)tu, ce-au[59] cădzut fărîme giosu ca ste(4)lele luminate. Și de frica aceea[82] (5) ceriul să înălța[142] suptu picioare(6)le[143] lui Hristos și să[144] cutremura, iară ei n-a⟨u⟩ (7) înțelesu, dereptu aceea[82] se munce(8)scu așa". Și vădzu preasfînta[27] ne(9)ște oameni mîncî⟨n⟩du-i nește feri (10) cu arepi și trei capete, și cu[47] doa(11)o capete și-i[145] mînca de ochi, (12) cu al treile
26v de gură cu pară de (13) focu. Și dzise[4] arhanghel: „Aceștia / (1) sîntu ceteții ceia ce-au[59] cetitu (2) și n-au înțelesu și n-au făcut (3) cum dzice sfînta evanghelie". Și vă(4)dzu preasfînta[108] nește oameni s(5)pîndzurați[146] și întrebă pre[147] (6) arhanghel: „Cine sintu ace(7)ște?" Și dzise[4] arhanghel: „Acește sin(8)tu ceia ce-au[59] învățat pre[26] alții, (9) iară

---

125 Scris: доамн (ж); cf. CB, 334: доамнѧ. ✧ 126 Scris: милоуѫще; cf. CB, 334: милоуѫще; altă interpretare posibilă: *miluiăște*. ✧ 127 Scris inițial дезлегъ, apoi s-a suprascris un а deasupra lui г, iar între г și ъ a fost scris р. ✧ 128 Scris: лнлѧ (м); cf. CB, 334: лим[би]лѧ. ✧ 129 Scris inițial чеж, apoi ж a fost anulat. ✧ 130 Scris мȣ (лт), т provenind din modificarea unui т. ✧ 131 Scris: бксеречилѡ (рȣ). ✧ 132 Scris: дирн'се (нт'). ✧ 133 Scris: аръ. ✧ 134 Scris: пресфнтж. ✧ 135 Scris: спънзȣрацїи. ✧ 136 Scris: ешїж; cf. CB: ешїѧ. ✧ 137 Scris чеȣ, ȣ provenind din modificarea unui ж. ✧ 138 Cf. CB, 336: *scaunului* [*lu*]. ✧ 139 Scris Фнантж; cf. CB, 336: Фнантѧ. ✧ 140 Scris inițial: татл, apoi л a fost modificat în ъ și s-a adăugat лȣи. ✧ 141 Scris inițial: здробитȣ, apoi и a fost modificat în е, т în с și s-a suprascris к. ✧ 142 Scris inițial: Фнал'цъ, apoi ъ a fost modificat în а; cf. CB, 336: Фналцѫ. ✧ 143 Scris: пїнчореле (а). ✧ 144 Scris: ши (с); cf. CB, 336: шисж; altă interpretare posibilă: *și se*. ✧ 145 Scris: ши (ї). ✧ 146 Scris: спън'зȣрацїи. ✧ 147 Scris inițiai прксфн'та, apoi copistul a anulat сфн'та. ✧

---

6 foc T putea T 8 lui T Dumnedzău T se se T 8—9 limba T 9 limbile T 10 sîntu T aceștia T 11 aceștia T 12 sîntu T făcut T voia T 13 lui T 14 besearicilor T 25r/14—25v/1 însele T 25v/1 s-au T lui T 1—2 Dumnedzeu T 2 preasvînta T 3 așea T *post* iară *ad.* li T se T 4 blăm T 4—5 preasvîntă T 5 *ante* să *ad.* de T iuo] unde T să T 6 preuții T preasvînta T 7 preuții T 8 lor T 9 ardea T preasvînta T 10 sîntu T aceștia T 11 *post* au *ad.* aceștia și ce păcate au T făcutu T aceștia T 12 ce au T stătutu T 14 înaintea T 26r/2 singele T 2—3 păzitu T 3 ce au T cădzutu T gios T 3—4 stealele T 4 aceaea T 5 cerul T se T 6 se T au T 7 înțeles T acea T 8 așa *om.* T preasvînta T 9 fiermi (!) T 10 *post* și *ad.* cu ci⟨te⟩ T 12 treilea T 13 foc T 26v/1 sînt T citeții T ce au T cetit T 2 înțeles T 3 svînta T ivanghelie T 4 preasvînta T oamini T 6 sîntu T 6—7 aceștia T 7 aceștia T 7—8 sîntu T 8 ce au T

înșiși porînca lu Hristos n-a(10)u pădzit, dereptu aceea [82] să (11) muncescu". Și dzise [4] arhanghel: „Îmblă(12)mu, preasfîntă, de vedzi iuo să (13) muncescu călugării!" Și mer//(1)se [148] și vădzu mîncîndu-i vermii 27r
(2) neadurmiți. Și întrebă preasfî(3)nta [27]: „Ce păcate au făcut?" Și (4) dzise [4] arhanghel: „Sîntu ceia ce-au [59] pur(5)tatu pre pămîntu obradzu în(6)gerescu și apostolescu [149], patriiar(7)șii slăviți și slujito(8)rii ceriului, s-au audzitu și (9) n-au făcutu cumu-i îngerește (10) și apostolește, dereptu ace să mu(11)ncescu". Și vădzu preasfînta [27] (12) nește muieri spîndzurate [150] de (13) unghi și pară de focu ieșiia [136]/ (1) din [151] rostul 27v
loru și le mîn(2)ca nește fieri [152]. Eale [153] striga: (3) „Miluiește-ne, Doamne, că noi ne (4) muncim mai vîrtosu [44] de toți!" (5) Și vădzu Sfîntă Marie și (6) întrebă: „Cine sîntu acelea?" Și dzise [4] (7) arhanghel [154]: „Acestea sintu preutesele (8) celea ce, după moartea [155] popilor, ea(9)le s-au măritatu, dereptu ace(10)ea să muncescu". Și vădzu preas(11)fînta [27] și alte muieri dzecîn(12)du în focu și le mînca vermii. (13) Și dzise [4] arhanghel: „Acestea sintu // (1) călugărițele ce-au [59] visu în mănă(2)stire 28r
și în curvie se-au [18] datu pre (3) sine, dereptu aceea [42] să munceascu". (4) Și dzise [4] arhanghel: „Pasă, preasfîntă [156], (5) de vedzi unde să [157] muncescu făr (6) de număru [158] năroade [159] ⟨de⟩ păcătoși!" (7) Și mersă și vădzu năroade, bă(8)rbați și muieri, și rîu de fo(9)cu și pară ieșiia [160] din ei și (10) arde și pre fața pămîntului. (11) Și lăcrămă preasfînta [27] și dzise [4]: (12) „Cine sintu aceștia [161] și ce păca(13)te au?" Și dzise [4] arhanghel: „Acește si/(1)ntu [162] svetnicii și hulitorii (2) și ocărîtorii și 28v
clevetitorii [163] (3) și svăditorii [164], și cu clevetele (4) sale au spartu case și soți de so(5)ți au despărțitu ș-au spartu (6) posturile; și bețivii și scum(7)pii și nemilostivii; și giude(8)cii și episcupii și patriarșii: (9) și împărații ceia ce n-a⟨u⟩ făcut voia [165] (10) lu Hristos; și curvarii și iubitorii (11) de argintu și ceia [76] ce-au [59] cumpăratu (12) marhă strîm-

---

148 Scris inițial въ, apoi cele două slove au fost modificate în м, s-a suprascris р și s-a adăugat în rînd е. ✧ 149 Scris: аплѣскꙋ. ✧ 150 Scris: спьнꙋратѣ. ✧ 151 Scris дн҃ѵ, ѵ fiind modificat dintr-o altă slovă, probabil н. ✧ 152 Scris: фїерїи. ✧ 153 Scris: жле; cf. CB, 340: ѧле; altă interpretare posibilă: *iăle*. ✧ 154 După acest cuvînt, puțin deasupra rîndului, o altă mînă a adăugat cuvîntul де, înconjurîndu-l cu un cerc și marcîndu-l în partea dreaptă cu +. ✧ 155 Scris: моте. ✧ 156 Scris: пресфнт. ✧ 157 Scris: оунде; cf. CB, 342: оунде съ; altă interpretare posibilă: *unde se*. ✧ 158 Scris: мърꙋ. ✧ 159 н este scris în locul altei slove, greu de identificat. ✧ 160 Scris: ешиж; cf. CB, 342: ешиѧ. ✧ 161 Scris inițial ачестѣ, apoi т a fost modificat în щ; cf. CB, 342: ачестѣ. ✧ 162 си este reluat la începutul filei. ✧ 163 Scris inițial клевеничїи, apoi titla a fost transformată, în ⁼, iar нич în тор. ✧ 164 Scris inițial свв, apoi al doilea в a fost transformat în ъ. ✧ 165 Scris: воеѫ; altă interpretare posibilă: *voiă*. ✧

---

9 însuși T purunca T lui T 10 pădzitu T 11 ⟨dzi⟩se T 11—12 blămu T 12 preasvîntă T se T 27r/1 viermii T 2—3 preasvînta T 4 ce au T 5 obraz T 6 și apostolescu *om.* T 8 ceriului T 9 făcut T 10 derept T aceaea T se T 11 preasvînta T 27v/1 lor T 3 miluiaște T 5 svînta T Marii T 6 acealea T 7 sîntu T preuteasele T 8 cealea T 9 se-au T măritat T 10 se T muncesc T 10—11 preasvînta T 11—12 dzăcînd T 12 foc T viermii T 13 aceastea T sîntu T 28r/1 ce au T 1—2 mănăstiri T 2 cu⟨r⟩vie T dat T 3 aceaea T se T 4 preasfîntă *om.* T 5 se T fără T 6 de T 7 mearse T 8 *post* și *ad.* în T 8—9 foc T 9 den T *post* și *ad.* -i T 10 ardea T 11 preasvînta T 12 sîntu T 13 aceștia T 28r/13—28v/1 sînt T 28v/1 sveatnicii T 2 clevetnicii T 5 și T a⟨u⟩ T 8 și episcupii *om.* T 9 au T 10 lui T 11 ce au T cumpărat T

2 9r bă [166] și necurații". (13) Și audzi preacurata și lăcrămă // (1) și dzise [4] : „O, vai [167] de vo⟨i⟩, păcătoșilor !".

Și (2) dzise [4] arhanghel : „Ascultă, preasfîntă, î(3)ncă n-ai vădzut munca ceea [76] mare !" Și (4) dzise [4] preasfînta [108] : „Blămu, Mihaile (5) giudecătoriu, să vedemu munci(6)le cele marile !" Și sosiră herovimi(7)i și sărafimii, patru sute de (8) îngeri [168], și rădicară pre preaci(9)nstita a lu Hristos maică și o du(10)sără în a stînga. Și vădzu aco(11)lo un rîu de focu și întunerec (12) mare și viermi [169] neadurmiți (13) și smoală
29v clocotindu ca focul (14) spr-inșii și ca mare sfîr/(1)îiia [170]. Și era acii năroade și stri(2)gare și se afunda păcătoșii (3) și nu pute zice « Miluiește-ne, Doa(4)mne, giudecătoriu direptu ! » și-i (5) mînca viermii neadurmiți și (6) scrîșca cu dinții. Și vădzură păcă(7)toșii din muncă și strigară (8) cu glas și dziseră [53] : „Doamne milo(9)stive, Fiiul Tatălui [171], n-am vădzu(10)tu lumină den veacu [25], ce acum vede(11)mu tine, roditoare Domnului !" Și (12) strigară toți îngerii cu glas : „Bu(13)cură-te, preablagoslovită [172] roditoare (14) Domnului, purure feciurițe ! Bu(15)cură-te, lu-
30r mină nestinsă ! Bu//(1)cură-te și tu, arhanghele Mihaile, ru(2)gătoriul dereptu sufletele tu(3)turoru !". Și vădzură păcătoșii și (4) jăluiră. Și vădzu [47] preacinstita jelani(5)ia [173] îngeriloru printru păcătoșii (6) și lăcrămă. Și strigară păcătoșii (7) și dziseră [53] : „Bine a⟨i⟩ venit printru noi (8) că sem în tunerecul den [39] veacu [25] !" Și dzise [4] (9) preacurata [122] : „O, va⟨i⟩de voi, păcăto⟨și⟩loru !" (10) Și întrebă pre arhanghel : „Ce rău e ace(11)sta și cine este întru elu?" Și (12) dzise [4] arhanghel : „Aceasta iaste smoală (13) cu unde de focu și se muncescu în(14)tr-î⟨n⟩su jidovii
30v ceia ce-au [59] răstignit / (1) pre [26] Domnul nostru Isus Hristos și to(2)ți ceia ce n-au credzut în Tatăl și (3) în Fiiul și Duhul Sfîntu și s-au (4) lepădat de cinstita cruce și de [47] (5) sfîntul botedzul și au făcut ⟨cu⟩r(6)vie [174] cu cumătră-sa și vecini(7)i sei și cu aproapele [175] seu, și o(8)trăvîtorii, și tîlharii, (9) și ⟨...a⟩u necat feciorii mici". Și dzise [4] (10) preasfînta : „După credința loru (11) să le fie [176] așa !" Și [47] se [47] acoperi întunere(12)cul iarăș.

Și dzise [4] arhanghel către (13) sfîntă [177] Maria [178] : „Cine întră în
31r acea(14)sta muncă n-are acela a vede lumină (15) în veacu [25]". // (1) Și

---

166 Scris inițial: ср҃имъбѫ, apoi и a fost modificat în ъ. ✧ 167 Scris в҃, в fiind scris în locul altei slove, greu de identificat. ✧ 168 Scris: Ѳѵерїи. ✧ 169 Scris: в҃ръмии. ✧ 170 Scris: сфрьрънѫ; cf. CB, 346: сфрьрънѧ; altă lecțiune posibilă: *sfiriiiă*. ✧ 171 Scris inițial ꙗата, apoi л a fost modificat în ъ și s-a adăugat лꙋи. ✧ 172 Scris: преблзнитѫ. ✧ 173 Scris: желанїѫ; cf. CB, 348: желанїѧ; altă interpretare posibilă: *jelaniiă*. ✧ 174 Scris: ⟨кꙋ⟩ръвїѫ; cf. CB, 348: кꙋръвїѧ; altă interpretare posibilă: *curviiă*. ✧ 175 Scris: апрѡпеле. ✧ 176 Scris: фиѫ; cf. CB, 350: фиѧ; altă interpretare posibilă: *fiiă*. ✧ 177 Scris: сфи҃тѫ. ✧ 178 Scris: ма҃нѫ. ✧

---

12 necurați⟨i⟩ T 29r/1 voi T 2 preasvînta T 3 ceaea T marea T 4 preasvînta T blăm T 5 vedem T 6 cealea T 6—7 hirovimii T 7 serafimii T *post* sărafimii *ad.* și T 9 lui T 9—10 duseră T 11 foc T untunearic T 14 marea T 29r/14—29v/1 sfîriindu T 29v/1 *post* năroade *ad.* multe T 3 putea T dzice T miluiaște T 4 giudecător T derept T 5 neadormiți T 6 scîrcica T 8 dzis⟨e⟩ră T 9—10 vădzut T 10 din T acmu T 10—11 vedem T 14 pururea T fecioriță T 30r/1—2 rugătorul T 2 derept T 2—3 tuturor T 4 jeluiră T 5 îngerilor T păcătoși T 7 ai T 8 semu T tunearicu T 9 preacurata] preasvînta T vai T păcătoșilor T 10 e] -i T 11 iaste T el T 13 foc T 13—14 întru T 14 însă T ce au T răstignitu T 30v/1 nostu T 3 Svîntu T se-au T 5 svîntul T botedzu T 5—6 curvie T 6 *post* și *ad.* cu T 7 săi T său T 8 tîlharii *om.* T 9 feciori T 10 preasvînta T 11 așea T întunearecul T 12 iarăși T 13 svînta T Marie T 14 vedea T 15 veac T

dzise[4] preasvînta[179] : „O, va⟨i⟩ de voi, păcăto(2)șiloru, că fără de săvîr-
șire[180] ve veți (3) munci !" Și dzise arhanghel : „Blămu, preacisti(4)tă[181],
să-ți arătu un iazeru de focu (5) unde se muncescu gintul omine(6)scu
creștinescu !" Și dzise[4] preasfinta[108] : (7) „Îmblămu amu să vedemu !"
Și vădzu u(8)nde arde și să[182] munciia fără samă (9) mulți și dzise[4]
preasfinta : „Ce-au greși(10)tu aceste[183] ?" Și dzise[4] arhanghel : „Aceste
(11) sintu ceia ce s-au botedzat și se-au (12) făgăduitu cruciei[184], iară ei
au (13) făcutu lucrul diavolului și (14) ș-au pierdutu vreme de pocăi/(1)n- 31v
ță[185], dereptu aceea[42] să muncescu". (2) Și dzise[4] preacinstita[186]
maica lu Hristos (3) către arhanghel : „Face-voiu o cerere[187] (4) de la
tine să mă și eu muncescu (5) cu creștinii[188] că se-au[18] greitu[189] f(6)iii
lu Dumnedzeu". Și iară grăi (7) preasfinta către arhanghel : „Roa(8)gă-te
și te înalță în al șap(9)tele ceriu și cu toți voini(10)cii îngerești de te roagă
de(11)reptu păcătoși, doară ne va (12) asculta domnul nostru, Isus Hris-
tos, să (13) miluiască[190] păcătoșii !" Și (14) dzise[4] arhanghel : „Viiu Dum-
nedzeu Hristos al // (1) lumiei, mare numele lui și laudu de (2) șeapte ori 32r
în dzi și de șepte ori (3) în noapte[191] cîndu-i aducu cintece[192] (4) dumne-
dzeiești[193], rogu-mă și dere(5)ptu păcătoși[194] și nu mă a(6)scultă Dum-
nedzeu". Și dzi⟨se⟩[195] prea(7)sfinta către arhanghel : „Dzi îngeri(8)loru
să mă ia să mă puie înai⟨n⟩tea Ta(9)tălui[196] nevădzutu !" Și dzise[4] ar-
ha(10)nghel îngerilor și sosiră amu (11) herovimii și serafimii și (12)
luară pre[26] preasfinta[108] Maria de (13) o puseră înainte[197] Tatălui[198]
(14) nevădzutu. Și-și tinsă[199] mî/(1)inile sale către scaunul înfricat (2) 32v
și-și ridică ochii săi către fi(3)iulu[200] seu, domnul ceriului și al (4) pămîn-
tului, și se[201] rugă și g(5)răi : „Miluiește, Doamne despu(6)ietoare[202],
creștinii, că vădzuiu (7) muncă de nu o pociu răbda și (8) eu mă voiu
munci cu ei !" Și ve(9)ni glas și grei[203] : „Cumu-i voiu mi(10)lui ?" Și

---

179 Scris: прѣсѵнна. ✧ 180 Scris: съвръшнрє. ✧ 181 Scris: прєчистнтж. ✧ 182 Scris: шя; cf. CB, 350: тн сє; altă interpretare posibilă: *și se*. ✧ 183 Urmează slova ц, anulată de copist. ✧ 184 Scris: крѣчїн. ✧ 185 Scris: покъннн'цж. ✧ 186 Scris: прєчнн'єтнта. ✧ 187 Scris: чєрєрѣ. ✧ 188 Scris: крєцїннїн. ✧ 189 Scris inițial грєшнтѣ, apoi ш a fost anulat de copist; cf. CB, 352: *greșitu*. ✧ 190 Scris inițial мнлѣн, apoi ultimul и a fost modificat în ш și s-a adăugat скж. ✧ 191 Scris: ноптѣ. ✧ 192 Scris: къntє. ✧ 193 Scris: дѣмнєсєжцн; cf. CB, 354: дѣмнєсєжцн; altă interpretare posibilă: *dumnedzeiăști*. ✧ 194 Urmează ‡ +, folosit de obicei ca semn de final, slova inițială a cuvîntului următor fiind mai mare decît celelalte slove din rînd. ✧ 195 Scris: s ; cf. CB, 354: sнсє. ✧ 196 Scris: ттжлкн. ✧ 197 Scris: ѧнамє. ✧ 198 Scris: татжлкн. ✧ 199 Cf. CB, 354: *tinsă*. ✧ 200 Scris: ѣїнлѣ. ✧ 201 Scris: сѫ; cf. CB, 354: сж. ✧ 202 Scris: дєспжтоарє; cf. CB, 356: дєспѣатоарє; altă lecțiune posibilă: *despuiătoare*. ✧ 203 Cf. CB, 356: *grăi*. ✧

31r/1–2 păcătoșilor T 2 vă T 3 ⟨dzi⟩s⟨e⟩ T blăm T preacinstită T 4 iazer T foc T 5 gintul] roduri T 5–6 ominescu *om.* T 6 creștinești T preasvînta T 7 blămu T vedem T 8 ardea T se T seamă T 9 dzisese T preasvînta T ce au T 10 aceștia[1] T aceștia[2] T 11 sîntu T s-au T 12 făgăduit T crucie⟨i⟩ T 13 fă⟨cu⟩t T 14 pierdut T vreamea T 31v/1 aceaea T se T 2 lui T 3 o *om.* T cearere T 5 grăit T 5–6 fiiu T 6 lui T Dumnedzău T 7 preasvînta T 8–9 șeaptele T 10–11 direptu T 14 viu T *post* viiu *ad.* -i T Dumnedzău T 32r/1 *post* mare *ad.* e T *post* și *ad.* -l T laud T 2 șepte T 4–5 derept T 6 dzise T 6–7 preasvînta T 7–8 îngerilor T 8 ia să mă *om.* T înaintea T 11 hirovimii T 12 preasvînta T Marie T 13 naintea T 14 nevădzut T tinse T *post* tinsă *ad.* ea T 32v/2 rădică T 2–3 fiiul T 3 său T a T 4 să T 5 miluiaște T Doamne *om.* T 5–6 despuitoare T 7 *post* și *ad.* și T 8–9 vini T 9 grăi T

dzise[4] preasfinta : „Au nu se-au[204] (11) botedzatu în numele tău? Nu (12) mă rogu, despuietoriu[205], dereptu (13) necredincioșii jidovii". Și (14) răspunsă Hristos și dzise[4] : „Cum se ai(15)bu eu a-i milui, cîndu fia//-
33r (1)ții[206] săi și mișei⟨i⟩ mei n-au (2) miluitu?" Și iară dzise[4] preasfinta[108] (3) Marie : „Miluiește, Doamne, creș(4)tinii și caută pre[207] faptul mî(5)inilor tale, că în toată vreme (6) s-au măritu numele tău pre[26] pămî(7)ntu !" Așa iară grăi preacinsti(8)ta[208] : „Agiută-mi, Doamne !" Și (9) dzise[4] Dumnedzeu cătră ea : „Nu iaste (10) om pre pămîntu cela ce mă va (11) chema să nu-l eu[47] ascultu, iară ei n-a⟨u⟩ (12) vrutu se cheme numele mieu". Și (13) se întoarsă[209] preacinstita (14) și dzise[4] : „Unde
33v este prorocestvia / (1) lu Muisii prorocu[210]? Unde-su proro(2)cii și părinții ceaie ce n-au gre(3)șitu necredinioară[211] nemică? Unde (4) e[17] sfîntul apostol Pavel, iubitul lu (5) Dumnedzeu? Unde e[212] sfînta du(6)menecă, lauda creștinilor? U(7)nde e[17] puterea cinstiteei[213] cruci, (8) ceea ce Adamu și Eva izbăvi (9) den blăstemu?" Atunce arhan(10)ghel Mihail și toți sfinții (11) îngeri strigară și grăiră : (12) „Miluiește, Doamne, creștinii !" (13) Și dzise[4] Dumnedzeu : „N-au îmblatu (14) pre[207] lege lu
34r Moisi[214] proroc și pre[207] // (1) evanghelia[215] mea[216] și pre învățătura (2) lu Pavel apostol și aceia[217] giudeca-(3)se-voru". Ei nu avură ce mai răspun(4)de sfinții, numai ce ziseră : „Mi(5)luiește creștinii păcătoșii, Do(6)amne, că lege ta o au[218] pădzitu, ce (7) păcătoși sintu !" Și dzise[4] Du(8)mnedzeu : „Ascultă, preacinsti(9)tă[219], se-au făcutu rău, răi sintu, (10) nu li se-ară[220] da după protiva lo(11)ru, ce pre direptu le iaste, că (12) păcătoși sintu ! Că grăiți (13) că în lege lu Muisi se-au învățat (14) și cuvîntul evanghelie⟨i⟩ mele[221] n-a(15)u pădzitu, ce să li
34v să de rău de/(1)reptu rău, așa să grăiescu[222] că (2) păcătoși sintu. Acmu li să (3) dă după lucrul loru". Și sfinț(4)ii ascultară cuvîntul lu Hristos (5) și nimică nu cutedzară grăi. (6) Și vădzu preasfinta Marie cîtă (7) rugăciune fu a sfinților[223] și (8) dzise[4] : „Iată, vădzu, despuietoriu

---

204 Scris: сѥ.✧205 Scris: дєспѹѧторю; cf. CB, 356: дєспѹѧторю; altă interpretare posibilă: *despuiătoriu*.✧206 Scris: ф҃ра/ф҃рацїи.✧207 Scris: прⷦ.✧208 Scris: прⷦчнсⷣнитаа. ✧ 209 Cf. CB, 358: *întoarsia*. ✧ 210 Scris inițial прркъ, apoi ъ a fost modificat în ѕ. ✧ 211 Scris: нєдюрь; altă interpretare posibilă: *necidinioară*. ✧ 212 Scris: ѧ . ✧ 213 Ultimul є e scris deasupra rîndului pentru a completa o omisiune inițială. ✧ 214 Scris: моусѵ; cf. CB, 358: *Moisyi*. ✧ 215 Scris: ѥѵлиѫ; cf. CB, 358: ѥѵглиѧ; altă interpretare posibilă: *evangheliiă*. ✧ 216 Scris: мѫ; cf. CB, 358: мѧ. ✧ 217 Slova ѧ este scrisă deasupra rîndului pentru a completa o omisiune inițială. ✧ 218 Scris: ѡѕ.✧ 219 Scris: прєчни'сⷣнитъ.✧ 220 Scris: сєрѫ. ✧ 221 Scris: мелѫ; cf. CB, 360: мелѧ. ✧ 222 Scris: гръѫскѕ; cf. CB, 360: гръѧскѕ; altă interpretare posibilă: *grăiăscu*. ✧ 223 Scris: сф҃ццїилорѕ. ✧

---

10 preasvînta T 12 despuitoare T 14 să T 33r/1 mișeii T miei T 2 miluit T preasvînta T 3 miluiaște T 4 cată T 5 vreamea T 6—7 pă⟨mî⟩ntu T 7 așea T iarăși T 9 ⟨dzi⟩se T Dumnedzău T 11 nu *om.* T n-au T 12 să T cheme] priimască T 13 întoarse T 14 iaste T prorocistvija T 33v/1 lui T Moisei T proroc T 2 ceia T 3 nicidinoară T 4 svîntul T 5 Dumne⟨dze⟩u T e] -i T svînta T 5—6 dumînecă T 6 *post* dumenecă *ad.* e T 7 cin⟨s⟩titei T 8 Adam T 9 din T blăstem T atunci T 10 Mihail *om.* T svinții T 11 îngerii T 12 miluiaște T 13 ⟨dzi⟩s⟨e⟩ T Dumnedzău T blat T 14 leage T lui T Moiseiu T 34r/1 ivangheliia T 2 lui T 3 -vor T 4 svinții T dziseră T 4—5 miluiaște T 6 leagea T păzitu T 7 păcătoșii T sîntu T 7—8 Dumnedzău T 9 sîntu T 10 protiva T 11 dereptu T 12 păcătoș T sîntu T 13 leagea T lui T Moisei T s-au T 14 evangheliei T meale T 15 păzitu T să²] se T dea T 34v/1 așea T 2 păcătoș T sîntu T se T 3 lor T 3—4 svinții T 4 lui T 5 nemică T 6 preasvînta T Mariia T 7 svinților T 8 despuietoriu T

că se (9) opri rugăciunea". Și se întoarse [224] (10) către sfinții și dzise [4]: „Unde ia(11)ste arhanghel Gavriil, cela ce-mi (12) spuse bucurie și dulce veste (13) că se va naște fiiulu Tatălui? (14) Acmu nu se roagă dereptu pă(15)cătoși?" Și dzise [4]: „Veniți, toți // (1) îngerii, ceia ce viia [225] 35r
în ceriure, și (2) toți derepții, ceia ce-su derepții (3) lu Hristos în părăția lui și au îndră(4)znire a se ruga dereptu păcăto(5)și!" Și dzise [4]: „Vino și tu, arhanghele (6) Mihaile, cela ce ești ma⟨i⟩ susu de (7) toate silele cerului, și dzi tu(8)turoru se cădemu înai⟨n⟩te lu Hristos (9) și se nu ne sculăm pînă nu se va mi(10)lostivi Dumnedzeu și se ascul(11)te pre [26] noi!" Și arhanghel dzisă tu(12)turoru și cădzu însuși pre [26] fața (13) sa și cu toți îngerii și cu to(14)ate cinurele sfinților sfinte (15) și cu milă mare. Și dzise [4] prealumi(16)nata fiiului seu: „Fiiul [226] meu ce/(1)la preaiubitul [227], deștinge și vedzi (2) rugăciune dereptu păcătoși!" 35v
Și (3) deștinsă fiiul Tatălui [198], domnu(4)l Hristos, de la sfîntul [228] prestol. Și (5) vădzură și munciții din muncă (6) și strigară cu glas și grăiră: „Mi(7)luiește-ne, fiiul lu Dumnedzeu! Milu(8)iește [229]-ne, împărat vecinicu [230]!"

Și (9) dzise [4] Dumnedzeu așa: „Ascu⟨l⟩tați, (10) toți oamenii, că feciu Adam în chi(11)pul meu și-l puș în raiu și-i dedu viia(12)ța de veacu [25], iară el călcă po(13)rînca me în păcatele sale și (14) morții să dederă [231] iadului [232]. Iară (15) eu vădzuiu și nu putuiu răbda fa(16)ptul mîinilor mele să-i muncea//(1)scă diavolulu, ce veniiu și lua(2)iu 36r
peliță di⟨n⟩ preacinstita feciu(3)rițe Mariia [61] și la Iordanu mă (4) botedzaiu și izbăviiu Adam (5) din muncă și mă răstigniiu (6) pre [26] cruce [233]. Vruiu să vă sloboze(7)scu de blăstemul dintîiu [234]. (8) Apă ceruiu și-mi dederă oțetu (9) cu fere mestecatu. Cu mîna (10) mea [235] zidiiu omu, e voi în groapă (11) mă pusetu. Iarăși eu mer(12)șu la iadul, vrăjmașul căl(13)caiu și aleșii mei învișu. (14) Dedu-le să să botedze și în cu(15)vîntu să făgăduiesc [236] numai, / (1) iară lucru nu facu. Aceia să 36v

---

224 Scris: ⰼⰿⰾⰾⰾ. ✧ 225 Scris: вниж; cf. CB, 360: вниѧ; altă interpretare posibilă: *viiă*. ✧ 226 Scris: фїюю. ✧ 227 Scris: преюбитꙋ. ✧ 228 Scris: сфнмьтꙋ. ✧ 229 Scris: милꙋжще; cf. CB, 362: милꙋѧще; altă interpretare posibilă: *miluiăște*. ✧ 230 Scris: вениникꙋ. ✧ 231 Scris: дедѣрж. ✧ 232 Scris: ꙗдꙋлюи. ✧ 233 Scris: крꙋчж; cf. CB, 364: крꙋчѧ; altă interpretare posibilă: *cruciă*. ✧ 234 Scris: дин'тью; alte interpretări posibile: *din întîiu, dintîniu*. ✧ 235 Scris: мж; cf. CB, 364: мѧ. ✧ 236 Scris: фьгждꙋѧскѫ, copistul confundînd forma de ind. prez. cu cea de conjunctiv. ✧

---

9 opriră T rugăciune T întoa⟨r⟩se T 10 svinți T 12 s⟨p⟩use T veaste T 13 fiiul T 35r/1—2 viia în ceriure și toți derepții ceia ce *om.* T 2 direpții T 3 lui T părățiia T 6 mai T sus T 7 ceriului T 8 se]că T cădem T înaintea T lui T 9 se¹] să T 10 Dumnedzău T 10—11 și se asculte pre noi și *om.* T 11 dzisă *om.* T 11—12 tuturor T 13 îngirii T 14 cinurile T sfinților om. T svinte T 15—16 prealumi⟨na⟩ta T 16 său T miu T 35v/3 deștinse T 4 svîntul T preastol T 6—7 miluiaște T 7 lui T Dumnedzău T 7—8 miluiaște T 8 ⟨ve⟩cinic T 9 așea T ascultați T 10 oaminii T feci⟨u⟩ T 11 mieu T 11—12 viiața T 12 veac T 12—13 porunca T 13 mea T 14 deaderă T 16 mîniloru T meale T 36r/1 diiavolul T ce] și T 2 din T 2—3 ficioriță T 3 Iordan T 4 Adamu T 5 den T 6—7 slobodzescu T 7 blăstămul T dentîiu T 8 ceruiu] ciuru lui (!) T deaderă T oțătu T 9 fiare T 10 omul T e] iară T gro⟨apă⟩ T 11 puset T 11—12 merși T 12 iad T 13 mici T înviș T 14 dediu T să²] se T boteadze T și *om.* T 15 se T făgăduiesc T 36v/1 fac T

toa(2)rnă [237] în munca aceasta. Dere(3)ptu aceea n-a*m* a vă milui [238], ce de(4)reptu mila maicei meale și (5) dereptu a îngeriloru rugăciu(6)ne, că multu mă rugară pintru (7) păcătoși, iată da-voiu (8) voao și altora a mulți de (9) la înviere mea, din dzua de Pa(10)sti, pînă la Dumineca Mare [239], (11) dumineca a toți sfinții, (12) să lăcuiți în raiu, dupace ia(13)ră se meargă [240] în muncă". Și sfin(14)ții toți slăviră în Dum-
37r ne(15)dzeu și aște⟨p⟩tară învierea // (1) lu Hristos.

Slava Tatălui și a (2) Fiiului și a Duhului Sfintu (3) și acmu și pururea [241] în ve(4)ciia [242] veacului [243], adevăr !

V

⟨Cugetări în ora morții⟩

⟨1⟩

(5) Vedeți-mă fără glas și [1] (6) fără sufletu dzăcîndu ! Plînge(7)ți după mine, fraților și soții (8) miei și gintul și cunoscuții (9) mei, că pînă aseară [2] alalta seară (10) cu voi grăiia și de năprasnă-mi (11) vine și-mi sosi ceasul de moarte [3] ! (12) Ce veniți se ne iertămu, că dzacu (13) înai⟨n⟩te voastră ! Sărutați-mă săru(14)tare de apoi, că cu voi de acmu
37v (15) nu voiu mai îmbla[4], că mă ducu eu (16) unde / (1) acolo fățerie nu este : slugi(2)le amuși cu domnii împreună sta(3)u, împărații cu voinicii, mișei(4)i cu bogații, bătrînii cu ti(5)nerii și toți asemene vor sta, (6) cinești [5] cu ale sale păcate vor (7) sta, unii se vor preaslăvi [6], alți(8)i să vor rușina. Ce vă rugați dere(9)ptu mine, rugați-vă către do(10)mnul Dumnedzeu să nu mă judece (11) împrotiva lucrului meu în locul (12) cela de muncă, ce se mă ducă u(13)nde este luminată viață de vea(14)c[7]

⟨2⟩

Așa se roagă sufletulu (15) cu mare rugăciuni [8] : „Lăsați-mă, (16)
38r îngerii [9] lu Dumnedzeu, se ⟨mă⟩ pocă//(1)iescu ! Miluiți-mă ! Lăsați-mă în(2)tru anu să plîngu de păcatele (3) mele cele relele [10] ce am făcut, doară

---

237 Scris: тръниж. ✧ 238 Scris: милюн. ✧ 239 Scris: марк. ✧ 240 Scris: мер'гъ. ✧ 241 Scris: поүрѕрж; cf. CB, 366: поүрѕрѡ; altă interpretare posibilă: *pururiă*. ✧ 242 Scris: вечїнѫ. ✧ 243 Scris: вєкѕлѕн.

1 Urmează ѳьрь сѕ, anulate de copist. ✧ 2 Scris: асерж. ✧ 3 Scris: мор'тѫ. ✧ 4 Slova ↑ este scrisă deasupra rindului pentru a completa o omisiune inițială. ✧ 5 Cf. CB, 449: *eine-și*.

✧ 6 Scris: прєсьвн. ✧ 7 Scris: вєкъ. ✧ 8 Scris inițial рѕгъчюнє, apoi є a fost modificat în н ; cf. CB, 450: *rugăciune*. ✧ 9 Urmează мєн, anulat de copist. ✧ 10 Scris: рєлѣлє. ✧

1—2 întoarnă T 3 aceaca T 5 a *om.* T îngerilor T 6 printru T 9 vijarea T 10 Duminecă T 11 svinții T 12 după T aceaca T 12—13 iară *om.* T 13 să T margă T 15 așteptară T 37r/1 lui T 2 Svînt T 3—4 veacii T 5 ⟨v⟩edeți T 6 suflet T 8 gintul] rudeniia T *post* gintul *ad.* mea T 9 miei T asară T sară T 11 vini T 12 să T iertăm T *post* că *ad.* cu acmu T dzac T 13 înaintea T 13—14 sărutarea T 14 de-apoi T 15 duc T 37r/16—37v/1 unde acolo] acolo unde T 37v/1 fățărie T iaste T 5 aseamene T *post* asemene *ad.* unii cu alții T 8 se T 9 către T 9—10 domnul *om.* T 10 giudece T 11 ⟨lucru⟩lui T 13 iaste T 14 ⟨a⟩șea T să T sufletul T 15 rugăciune T 16 lui T 38r/1 ⟨mă⟩] me T 2 an T 3 meale T cealca T realele T

(4) mă va[11] milui Dumnedzeu, dup-ace[12] (5) mă veţi lua cum v-au zisu Dumnedzeu !" (6) Atunce grăiescu îngerii fără milă şi (7) dzicu aşa : „Anii tăi se-au sfîrşitu[13]. Ieşi, (8) suflete, din trup, că ne-au[14] dzisu marele[15] giu(9)deţu cela înfricatul să te mutăm di(10)n aceasta lume, că toţ anii tăi i-ai visu (11) în negî⟨n⟩dire ta de jeluiiai să bei şi se (12) mănînci, iară de moarte[16] nu te temeai[17] ! (13) Acmu, deca vedzi că te luom, tu pome(14)nești de pocăinţe. Audziiai toată (15) învăţătura scripturiei şi cumu-ţi[18] (16) va fi deca veri muri. Becisnice ome, / (1) 38v
că în toate dzile vedeai[19] cumu lă e[20] şi (2) bătrînii şi tinerii. Cum nu te po(3)căieşi în vremea ta? Acmu blămu către(4)ă domnul[21] tău şi domnul nostru !" Atu(5)nce se va trage sufletul den toate (6) încheieturile[22] şi-l voru lua înfricaţii (7) îngeri. Suflete, atunci[23] nu veri gri(8)ji nici de feciori, nici[24] de muiere, ce nu(9)mai ce te veri teme de înfricatu(10)lu giudeţu şi te veri cutremura (11) cumu-ţi va plăti Dumnedzeu pre[25] (12) faptele[26] tale ! Unde-ţi e[27] atunci (13) avuţia şi bogăţiia şi scumpiia? (14) Unde-ţi e[27] gintul tău şi fraţii tă(15)i şi părinţii tăi şi soţii tăi? (16) Suflete ome, nimea de ceia nu-ţi po//(1)tu agiuta. Unde ţi-s 39r
mesele[28] cu (2) beuturile[29] şi cu mîncările şi (3) iuboste ta şi dulceaţa ta şi iubi(4)re trupului tău? Acele toate spu(5)rcate sintu[30], ca u⟨m⟩bra au trecutu, (6) ca fumul se-au spartu, ca prahul de vîn(7)tu au perit. Suflete ome, ce folosu (8) ţi-e de dulcea⟨ţa⟩ trupului ceea ce te[31] înci(9)ndeai[32] şi dzua şi noapte[33] în curvie şi (10) în odihneală[34]? Şi te[35] mîniiai şi cu (11) limba badgiocoriiai şi dosădiei şi (12) ascultai şi iubiiai[36] hitlănşugu(13)re[37] ! Cu mînile ucideai[38] săracii şi (14) săracele[39],

---

11 Urmează ѥр', anulat de copist. ✧ 12 Scris iniţial дѣпаче, apoi copistul a mai adăugat un а deasupra aceluia aflat în rind. ✧ 13 Scris: сфрьшитѣ. ✧ 14 Scris: неѣ. ✧ 15 Scris: маρелѣ. ✧ 16 Scris: моⷨе. ✧ 17 Scris: ⷨемен. ✧ 18 Scris: кѣцн; cf. CB, 450: *cum ţi.* ✧ 19 Scris: веден. ✧ 20 Textul кѣмѣ лж є a fost anulat de o altă mină, care a adăugat pe marginea superioară a filei: *cum petrec oamenii cu ruga lu Dumnedzeu.* B. P. Hasdeu, crezînd că modificarea aparţine copistului textului, a ţinut seamă de ea în ediţia publicată (CB, 451). ✧ 21 Scris iniţial дѣмнѣ, apoi s-a adăugat un о deasupra lui а; cf. CB, 451: *dumnul.* ✧ 22 Scris iniţial ѳкенⷨрнле, apoi primul н a fost modificat în є. ✧ 23 Scris iniţial амѣнʼче, apoi є a fost modificat în н. ✧ 24 Scris: нн; altă interpretare posibilă: *nice.* ✧ 25 Scris: врѣ. ✧ 26 Scris: ѳапⷨелѣ. ✧ 27 Scris: цѣ; cf. CB, 451: цѣ-а; altă interpretare posibilă: *-ţi iă.* ✧ 28 Scris: месмлѣ. ✧ 29 Scris: вѣкѣⷨѣрнлє. ✧ 30 Pasajul *spurcate sintu* a fost anulat de aceeaşi persoană care a operat modificarea de pe fila 38v/1 şi a fost înlocuit cu *trecură ca umbra,* scris marginal, în dreapta rindului al patrulea şi apoi deasupra cuvintelor anulate. ✧ 31 Scris: ⷨа. ✧ 32 Scris: ѳчнʼден. ✧ 33 Scris: новⷨⷨе. ✧ 34 Scris: шдннжлъ; cf. CB, 452: шднѯнжлъ. ✧ 35 Scris: ⷨѣ. ✧ 36 Scris: юбнжн; cf. CB, 452: юбнжн; altă interpretare posibilă: *iubiiăi.* ✧ 37 Scris: ѯнⷨлжшѕгрн apoi н final a fost modificat în є; cf. CB, 452: ѯнтлжншѕгѕре. ✧ 38 Scris: оⷣчнден. ✧ 39 Scris: сърачелѣ. ✧

---

4 după T acea T 5 dzis T 6 atunci T 7 dzic T aşea T s-au T svirşit T 8 dzis T 8—9 giudeţ T 9—10 din T 10 această T toţi T 11 negîndirea T jeluiiai] pohtiiai T se] să T 13 deaca T 14 po⟨că⟩inţă T 15 scripturei T -ţ T 16 deaca T becisnice] mişele T 38v/1 le T e] iaste T 3 blăm T 4—5 atunci T 5 din T 6 vor T 8 nici *om.* T ficiori T nice T muiare T 9 teame T 9—10 ⟨în⟩fricatul T 10 giudeţ T 11 -ţ T pre] prin T 12 -ţie] ţi-i T 13 avuţiia T 16 nime T aceia T 39r/1 measele T 2 cu *om.* T 3 ibostea T 3—4 iubirea T 4 acealea T 5 sintu T trecut T 7 au perit] s-au spartu T oame T 8 dulceaţa T *post* trupului *ad.* tău T ceaca T 9 noaptea T 10 în *om.* T 11 li⟨m⟩ba T batgiocoriiai T dosădiiai T 12—13 hitleşugurile T 13 mînule T

iară cu picioarele[40] cureai[41] și (15) săriiai și giucai în glasure-de-cinpoi !/
39v (1) O, vai de tine, suflete, multe iu(2)biiai în deșertu ! Acmu plîngi și
(3) te cutremuri că trupul ți-l vor mîn(4)ca viermii[42] în groapă. Ni amu,
sufle(5)te[43], cine ară pute spune frica și (6) cutremurul și munca cea
sului de (7) moarte? Că moarte fără de veste (8) vine[44] ca un leu răgîndu și cu tua(9)te armele[45] : cu spată, și cu cuți(10)tu, și cu secere,
și cu pilă, și (11) cu săcure, și cu țapă, și cu să(12)gete, și cu teslă, și
cu bardă[46] (13), și ⟨cu⟩ svredel, și cu groază[47] iute în toa(14)te chipurile, și cu toate-l munce(15)ște de-l giunghe și-l taie. Ce se poate spu-//
40r (1)ne munca morției[48]? Așa cum ară dzăce go(2)lu în pară de focu se
se frigă. Atun(3)ci-i aduc de be păharul cela de moarte (4) amar; atunci-i iase sufletul afară; (5) atunci dracii se adună aproape de (6)
tine[49] de stau și aducu scrise[50] to(7)ate păcatele tale ce ai făcut din ti-
(8)nerețe pînă la moarte[51] de le pun în (9) cumpănă : au doară ai obidit vru(10)n om mișel, sau ai ucis, sau ai fu(11)rat, sau doară ai vîndut pre[25] cineva, (12) sau n-ai lăcuit bine cu vecinul tău, (13) sau ai
făcut preaiubire[52] trupului, sa⟨u⟩ (14) doară ai grăit menciună, sau
40v n-ai (15) iubit pre toți[53] oamenii[54] unul ca altul. / (1) Toate cîte-ai[55]
greșit de cîndu ai (2) născut, și vădzindu și nevădzindu, (3) și cu voie
și fără voie, toate sîntu (4) scrise și le aducu de o laturi mul(5)ți draci
nevăzuți și dzic așa : „Ni (6) să-l răpim, să-l luom !" De altă latu(7)ri
voru sta doi îngeri ai lu Hristos de vo(8)r aștepta de la tine și voru
aduce (9) toate faptele bune de le vor pune (10) în cumpănă. De-altă
laturi voru cău(11)ta îngerii lu Hristos : au doară ai miluit (12) vrun
seracu, sau ai dat mîncare[56] flă(13)mîndzilor, sau ai adăpatu vrun se-
(14)tosu, sau ai îmbrăcat vru⟨n⟩ om mișelu, (15) sau ai miluitu vrun[57] omu
41r în prinsoare, sa//(1)u vrun beteagu[58], sau ai datu sălaș (2) vrunui că-

---

40 Scris: пичорелѧ. ◇ 41 Scris: кꙋрен. ◇ 42 Scris inițial верьми, apoi deasupra lui в s-a adăugat ї. ◇ 43 Scris: сꙋфлтѣ. ◇ 44 Scris inițial вини, apoi ultimul н a fost modificat în е. ◇ 45 Scris: ар'мелѫ; cf. CB, 452: армелѧ; altă interpretare posibilă: *armeliă*. ◇ 46 Scris: бад, д provenind din modificarea altei slove. ◇ 47 Scris: грозѫ. ◇ 48 Scris: моцїнен. ◇ 49 Scris: тинѫ. ◇ 50 Scris: скри; altă interpretare posibilă: *scris(u)*. ◇ 51 Scris: моте. ◇ 52 Scris: преюзире. ◇ 53 Scris inițial: преѡцї, apoi s-a adăugat т deasupra lui ѡ. ◇ 54 Scris: ѡменїи. ◇ 55 Scris: кътє. ◇ 56 Slova к este scrisă în locul altor două slove, greu de identificat. ◇ 57 Scris: вро, ↑. părînd adăugat ulterior pentru a corecta forma scrisă inițial. ◇ 58 Scris: бетегꙋ. ◇

---

15 glas T 39v/5 ară] are T putea T 7 moartea T 8 u⟨n⟩ T răgîndu] ricăindu T 9 cu² *om.* T 9—10 cuțit T 10 seacere T 11—12 săgeate T 13 ⟨cu⟩] cu T *post* groază *ad.* multă și T 14 *post* cu *ad.* toate muncele și cu T 40r/1 morței T așea T ară] are T dzăcea T 1—2 gol T 2 foc T se¹] să T 3 -i *om.* T beau T cela *om.* T 4 -i *om.* T 6 aduc T 7—8 tinereațe T 11 vindutu T 12 n- *om.* T 12—13 bine cu vecinul tău sau ai făcut *om.* T 13 sau T 15 oaminii T 40v/1 cite ai T 2 vădzindu T neavădzindu T 3 *post* fără *ad.* de T 4 aduc T 5 nevădzuți T așea T 6 să-l răpim să-l luom] să-l luom să-l răpim T de altă] de-alaltă T 7 voru sta] stau T a T lui T 10 de-alaltă T vor T 11 lui T 12 săraca (!) T 12—13 flămîndziloru T 13 adăpat T 13—14 sătos T 14 mișel T 15 miluit T vru⟨n⟩ T om T pri⟨n⟩soare T 41r/1 vru⟨n⟩ T beteag T dat T

lătoru, sau ai grăit bi(3)ne dereptu vrun *om* obidit, de-ai [59] agiu(4)tatu cu cuvîntu*l* sau milostenie (5) dereptu vru*n* mișe*l*. Toate le vo*r* căuta (6) îngerii lu Hristos de le [60] voru pune în cumpănă. (7) Să-l voru lua îngerii lu Dumnedzeu, ei-(8)l voru duce în viiața veacului [61], înai(9)nte lu Dumnedzeu și nai⟨n⟩te îngeriloru (10) în veselie [62] nesfîrșită [63]. Iară, să-l vo(11)ru lua îngerii diavolului, ei-l vo*r* du(12)ce în munca veacului [64].

⟨3⟩

Iară cîndu (13) voru bucina arhanghelii spre patru (14) cornure a pămîntului, de trei ori (15) cu frică și bură mare [65], pămîntu*l* se va / (1) 41v
cutremura den [66] toate capetele [67]. (2) Atunce voru înviia morții, se-ară fi (3) de fieri [68] mîncați sau de paseri mî(4)ncatu sau de pești mîncați [69], to(5)ți voru înviia din mare și [70] din toa(6)te adîncurile [71] pămîntului, și (7) micii și marii, și derepții și (8) păcătoșii, și giudeci⟨i⟩ strîmbi (9) și împărații, și bogații și mișe(10)ii și vor sta toți asemenele, (11) cine cu faptele sale [72], și de dzi (12) și de noapte și den toate ceasu(13)rile și toate ascunsurile se vo*r* (14) ivi, nece [73] un [74] păru din capu*l* loru nu (15) va fi [75] peritu. Unii vo*r* fi luminați, (16) alții și mai luminați, alții vo*r* (17) fi întunecați. Atunce vor vede // (1) toți păcătoșii [76] marea de 42r
focu clo(2)cotind și sf⟨i⟩rîindu și mî(3)niia [77] lu Dumnedzeu fi-va atunci și (4) va aprinde lume de va arde totu pă(5)mîntu*l*, și toți munții, și toa(6)te măgurile, și toată spurcă(7)ciunea ce se-au [78] făcu*t* pre pămîntu. (8) Atunce marea de apă va seca și to(9)ate rîurele și toate izvoarele a(10)tunce, cu*m* zice Hristos în evanghelie: „Stele(11)le [79] voru cădea și soarele va întune(12)ca, ceriu*l* e [75]-l voru învăli arhangheli ca (13) u⟨n⟩ sfitocu și se [80] va ivi ceriu [75] nou ca so(14)arele". Atunci

---

59 Scris: дєи. ✧ 60 Scris: лѣ. ✧ 61 Scris: вєкꙋлꙋи. ✧ 62 Scris: вєсѧлїѫ; cf. CB, 454: в сѧлїѧ; altă interpretare posibilă: *veseliiă*. ✧ 63 Scris: нєсфръшитъ. ✧ 64 Scris: вєкꙋлꙋ. ✧ 65 Scris: марѣ. ✧ 66 Scris: дєⷭ҇. ✧ 67 Scris: капєтєлѣ. ✧ 68 Scris inițial фєри, apoi s-a adăugat і deasupra rîndului, între ф și є. ✧ 69 Scris: мъи'кацїи. ✧ 70 Scris inițial морте, apoi о a fost modificat în а, т în т și s-a suprascris deasupra lui р un є; cf. CB, 454: *morte*. ✧ 71 Scris: адъи'кꙋрилѫ; cf. CB, 454: адъикꙋрилѧ; altă interpretare posibilă: *adîncuriliă*. ✧ 72 Scris inițial салѫ, apoi ѫ a fost modificat în ѣ; cf. CB, 455: салѧ. ✧ 73 Scris: нє; cf. CB: нєчє; altă interpretare posibilă: *neci*. ✧ 74 Între ꙋ și ⷭ҇ au fost scrise inițial două slove, greu de identificat. ✧ 75 Cuvîntul este scris deasupra rîndului. ✧ 76 Scris inițial пъкѧ, apoi ѧ a fost modificat în ѫ și s-a continuat cuvîntul. ✧ 77 Scris: мъиїиѧ. ✧ 78 Scris: сєꙋ. ✧ 79 Scris: стєлѣлє. ✧ 80 Deasupra lui є a fost scris un и care apoi a fost anulat. ✧

---

4 *post* sau *ad.* cu T milosteniia T 6 lui T vor T 7 vor T inge⟨ri⟩i T lui T 8 viața T 8—9 înaintea T 9 lui T naintea T ing⟨er⟩ilor T 10 nesvîrșită T se T 10—11 vor T 11 diiavolului T 13 vor T arhanghelii T 14 cornuri T tri T 15 *post* și *ad.* cu T 41v/1 din T 2 atunci T vor T invie T are T 3 pasări T 3—4 mincatu *om.* T 4 mîncați *om.* T 5 vor T învie T 8 giudecii T 10 aseamene T 11 de] din T 12 de] di T din T 13 și *om.* T ascunsu⟨ri⟩le T 14 nice T u⟨n⟩ T păr T lor T 15 perit T 17 atunci T vedea T 42r/1 foc T 1—2 clocotindu T 2 sviriindu T 3 lui T Dumnedzeu] Hristos T 4 lumea T tot T 8 atunce T va seca] săca-va T 9 rîurile T izvoarăle T 9—10 atunce *om.* T 10 gice T 10—11 stealele T 11 vor T 12 cerul T e *om.* T vor T *post* învăli *ad.* îngerii T 13 un T sfitoc T cer T 14

42v se va ivi din ceriu ră(15)sticnitul lu Hristos, cinstita cruce, / (1) de va lumina prespre [81] toate ca(2)petele pămîntului și vor ci(3)nta pregiur [82] ea cinure de îngeri, ar(4)hangheli⟨i⟩ și herovimii și sărafi(5)mii și toate [83] puterile, și [84] vor (6) găta scaunul de giudeț. Atun(7)ci se va deschide poarta ceriulu(8)i despre răsărit și se va ivi (9) împăratul Hristos, cum grăiește prorocul, (10) și va bucina și va aprinde focu (11) cu mare bură și cu mare tresne(12)tu. Atunci voru căuta de-l voru (13) vede toți oamenii și toate fe(14)liurile ⟨...⟩. Atunce [85] ⟨...⟩ cum grăiaște Hristos (15) că va ședea spre scaunul sla⟨v⟩ei sa(16)le [86]. Atunci vor sta dea-
43r supra [87] în să(17)ninu plin de îngeri și pămî//(1)ntul va fi îndesatu de oameni [88] pli(2)nu. Atunci-și vor vede toți oa(3)menii faptele [89] sale, au bune au (4) rele [90], și toate auscunsurile îna(5)intea feței [91] sale [92]. Atunci va (6) tremite [93] Hristos arhangheli cu focu și (7) tresnetu și fulger și cu patru vî(8)nture [94] de voru alege toți drepții (9) de-i voru pune [95] de dereapta [96] lui Hristos, iară (10) strîmbii de stînga, cum alege u(11)n păstoriu oile din [97] capre. Atun(12)ce păcătoșii voru [98] plînge și (13) se vor tîngui și vo⟨r⟩ dzice : „O, cum nu (14) ne-amu [99] pocăitu ! O, cum ne-am [100] pierdut (15) vreame de pocăințe. de-am [101] badgio-/
43v (1)curit și am giucatu și măs(2)căritu în hetlănșug [102] ! O, căce n-am postit ! (3) O, căce n-am miluit mișeii ! O, căce (4) nu ne-am [103] pocăit de se ne fie acum ierta(5)te păcatele [104],ce amu rîsu și am (6) beutu și am mîncatu fără de lege [105] (7) și ne-am [103] veselitu fără direptu și a(8)ceea vreme au trecutu ! O, amar nouo (9) și iute [106] !" Atunce va ieși mare [65] de fo(10)cu înainte giudețului și vor ve(11)de păcătoșii ce-au [107] lucrat ! O, frica (12) și cutremurul mare ! Îngerii sin(13)tu negreșiți, încă se voru cutremu(14)ra de frica giudețului ! Atunce (15) va căuta

---

81 Scris: прєспрѣ. ✧ 82 ц provine din modificarea unui ч. ✧ 83 Scris: мѡатѫ. ✧ 84 ш provine din modificarea unui ч. ✧ 85 Scris inițial ѧмѕчи, apoi и a fost modificat în є. ✧ 86 Copistul a vrut să scrie inițial сллж, dar, înainte să termine șlova ж, a modificat-o în ѣ ✧ 87 Scris: дєсѕпрд. ✧ 88 Scris: шмєни. ✧ 89 Scris: фаптєлѧ. ✧ 90 Scris : рєлѣ. ✧ 91 Scris inițial фєцєи, apoi и a fost modificat în є și s-a adăugat и. ✧ 92 Scris: сллѧ. ✧ 93 Scris inițial тримнтє, apoi primul н a fost modificat în є. ✧ 94 Scris inițial вън'тѕрн, apoi и a fost modificat în є. ✧ 95 Scris inițial трн, copistul intenționînd probabil să scrie трнмнтє, apoi т a fost modificat în п8, iar и în є, adăugîndu-se și иє. ✧ 96 Scris: дѣкрєп'тѧ. ✧ 97 Scris: днць. ✧ 98 Urmează un cuvînt șters de copist, probabil стѧ. ✧ 99 Scris: иєм. ✧ 100 Scris: иємъ. ✧ 101 Scris: дємъ. ✧ 102 Cf. CB, 456: *hellianșug*. ✧ 103 Scris: ие. ✧ 104 Scris: ѫѣкатєлѫ; cf. CB, 457: пъкатєлѫ; altă interpretare posibilă: *păcateliă*. ✧ 105 лє, omis inițial, este adăugat deasupra rîndului. ✧ 106 Scris: ѭтѣ. ✧ 107 Scris: чєѕ. ✧

---

ceru T 14—15 răstignitul T 15 lu *om.* T *post* Hristos *ad.* cu T 42v/3 cinuri T 3—4 arhanghelii T firovimii T 4—5 sărafimii T 5 ⟨to⟩ate T *post* puterile *ad.* ceriului T 6 giudeț T 7—8 cerului T 9 grăiaște T 10 focu *om.* T 11—12 tresnet T 12 vor T căuta de-l voru *om.* T 13 vedea T 14 atunci T 15 slavei T 16—17 senin T 43r/1 *post* îndesatu *ad.* plin T di T oamini T 1—2 plinu *om.* T 2 -ș T vedea T 2—3 oaminii T 4 reale T ascunsurile T *post* auscunsurile *ad.* sale T 5 feței T sale] tale T 16 trimite T arhanghelii T foc T 7 tresnetu și *om.* T 7—8 vinturi T 8 aleage T drepții T 9 vor T de-a T direapta T 10 strîmbii] păcătoșii T de-a T ⟨stî⟩nga T aleage T 10—11 u⟨n⟩ T 11 păs⟨t⟩or T 11—12 atunci T 12 vor T 13 vor T 14 am T pocăit T perdutu T 15 vreamea T pocăință T de am T 43r/15—43v/1 batgiocorit T 43v/1 giucat T 1—2 măscăritu] am sărit T 2 în *om.* T hitleșug T 4 să T acmu T 6 beut T mîncat T leage T 7 veselit T fă⟨ră⟩ T 7—8 aceaea T 8 vreame T trecut T noao T 9 atunci T 9—10 foc T 10 înaintea T 10—11 vedea T 12 in⟨ge⟩rii T 12—13 sîntu T 13 vor T 15

împăratul giudeţu Hristos (16) spre[108] direapta[109] şi va vede sfinţii (17) luminaţi şi se va veseli de ei[110]// (1) şi va grăi cu glas dulce: „Veniţi, 44r
blagoslovi(2)ţii de Tatăl mieu[111], de dobîndiţi împă(3)răţia şi viaţa de veacu[112]! Veniţi, postni(4)cii[113] mei! Veniţi, fii⟨i⟩ luminiei! Veniţi, (5) milostivii mei! Veniţi, luminaţii (6) Tatălui mieu! Veniţi, ceia ce aţi lăsat (7) lume şi aţi venit după mine! Veniţi, (8) ceia ce aţi răbdat în numele mieu! (9) Veniţi de împărăţiţi cu mine, preaiu(10)biţii mii!" Atunce va căuta împă(11)ratul Hristos că⟨tră⟩ ceia de-a stînga sa şi (12) va dzice aşa: „Aduceţi-vă lucrul şi (13) vă priimiţi[114] preţul[115]!" Atunci va vede Hristos pă(14)cătoşii negri şi spurcaţi şi în(15)tunecaţi şi va grăi cu glas de ur/(1)gie fără de măsură: „Duceţi-vă de la mi(2)ne, 44v
nemilostivilor, că n-aţi miluit (3) mişeii, nice eu voiu milui voi, nici (4) aţi ascultat ievanghelie şi scriptura, (5) nece înferecaţi ucenicii miei, ne(6)ce eu voiu ascul⟨ta⟩ plîngere[116] şi tîngu(7)ire voastră. Ce aţi mîncatu şi aţi (8) beut şi v-aţi veselitu în dulceaţa voa(9)stră fără de leage? Duceţi-vă de la (10) mine, păcătoşiloru, curvarilor (11) şi necuraţilor, că întru auscuns (12) hitleni aţi fostu şi rău aţi (13) făcut! Duceţi-vă[117] de la mine[118], blă(14)stemaţilor, în focul veacului[119], un(15)de e gătit diavolului şi îngeri//(1)lor lui, că aţi făcut voie lui, că aţi bad(2)giocurit 45r
şi aţi clevetit şi (3) v-aţi lenitu de către rugăciuni! (4) Duceţi-vă în iadu, în cuptorulu[120] de fo(5)cu, unde vor fi ţipetele şi plîn(6)gerile şi scrîşcarea dinţiloru!" (7) Atunce Hristos va zvîrli[121] cu toiagul de fo(8)cu de-i va ucide şi-i va rumpe şi (9) va trimite[122] îngerii de-i voru arunca (10) în clocoteală[123] în marea de focu[124]. A(11)tunce derepţii ei se voru lumi(12)na ca soarele[125] întru[126] părăţiia Tată(13)lui, iară păcătoşii în munca vea(14)cului[119].

⟨4—5⟩

Darurile şi frîm(15)seaţe derepţilor la dzua de giude/(1)ţu[127] 45v
Lumina-va faţa loru ca stelele (2) în ceriu. Unii voru fi luminaţi, a(3)lţii şi mai luminaţi, cum grăieşte (4) apostolul[128]. Unora le va[129]

---

108 Scris: спрѣ. ✧ 109 Scris: дирєп'та. ✧ 110 Scris: ѧи. ✧ 111 Scris iniţial мєѹ, apoi s-a adăugat deasupra rindului, între м şi є, ї. ✧ 112 Scris: вєкѹ. ✧ 113 Cf. CB, 457: *pustnicii*. ✧ 114 Scris: прїимии (ц). ✧ 115 Scris: прѣцѹ (л). ✧ 116 Scris: плън'ѹѣрє. ✧ 117 Ultima parte a cuvîntului este repetată din greşeală: дѹчєцизѫцивъ. ✧ 118 Scris: минѣ. ✧ 119 Scris: вєкѹлѹи. ✧ 120 Scris iniţial кѹптѹлю, apoi s-a adăugat о deasupra lui т şi р între т şi ѹ. ✧ 121 Scris: звръли (лъ). ✧ 122 Scris: тримитѣ. ✧ 123 Scris: клокотє; cf. CB, 459; клокотєлѣ. ✧ 124 Scris: фофѹкѹ, prima silabă a cuvîntului fiind repetată din greşeală. ✧ 125 Scris: сорєлє. ✧ 126 Scris: ѳтро. ✧ 127 Scris: ѹодєцѹ. ✧ 128 Scris: апалѹ (с л). ✧ 129 в provine din modificarea unui л. ✧

---

giudeţ T 16 ⟨s⟩pre T vedea T svinţii T 44r/1 viniţi T 2—3 împărăţiia T 3 veac T 3—4 pustnicii T 4 viniţi T fiii T luminii T 5 miei T 6 meu T viniţi T 7 lumea T vinit T viniţi T 9 viniţi T 10 mei T atunci T 11 către T 12 aşea T 13 vedea T 14—15 şi întunecaţi *om.* T 44v/3 *post* milui *ad.* pre T 4 ievanghelia T 5 nice T ucinicii T mei T 5-6 nice T 6 ⟨a⟩sculta T plîngerea T 6—7 tînguirea T 7 mîncat T 8 băut T veselit T 10 păcătoşilor T 11 că-ntru T ascunsu T 12 hitleani T fos⟨t⟩ T 13 făcutu T di T 13—14 blăstămaţilor T 15 c] -i T 15 diiavolului T 45r/1 voia T 1—2 badgiocorit T 3 lenit T rugăciune T 4 iad T cuptoriul T 4—5 foc T 6 scîrşcare T dinţilor T 7 atunci T toiag⟨ul⟩ T 8 *post* şi² *ad.* -i T 9 vor T 10 foc T 10-11 atunci T 11 direpţii T vor T 14—15 frîmseaţea T 15 direpţilor T 45r/15—45v/1 giudeţ T 45v/1 lor T stealele T 2 vor T 3 grăiaşte T

fi fața ca lu(5)mina luniei; alții ca lumina dzi(6)leei; alții ca fierul aprinsu, cî(7)ndu[130] sar scînteile dintru elu; al(8)ții ca ⟨...⟩[131] soarelui[132]; alții voru fi al(9)bi ca o hîrtie, alții ca lîna; al(10)ții voru fi rumeni; alții vor fi (11) cine cum va fi fostu și el. Pre[25] (12) toți ⟨va⟩ fi scriptură, cine cu ce au (13) slujit lu Dumnedzeu. Sta-voru (14) alese[133]
46r cinure luminate de derea(15)pta[134] lu Hristos, mulți fără de număr.// (1) Acelora tutu⟨ro⟩r[135] le va deșchide (2) Hristos comoarăle[136] împărăției[137] cerului (3) și le va dărui veșminte lumi(4)nate și cununi împărătești. (5) Atunce voru începe a cînta îngerii[138] (6) și arhanghelii și herovimii și să(7)rafimii și vor lăuda pre[25] Hristos și (8) vor deșchide poarta[139] ciătăției și (9) voru ivi comoarăle și darurele împă(10)răției ceriului. Hristos va șede spre[140] sca(11)unul slavei sale și va chema Hristos to(12)ți sfinții de voru priimi den mî(13)na lu Hristos veșmentele și darurile (14) toți, cineși[5] cu cinste și cu darul (15) său. Și mainte va merge
46v preacinsti/(1)ta maica lu Hristos și den talpe⟨le⟩[140 bis] (2) ei pară de focu va lăsa și di(3)ntru ea slavă nespusă fi-va și (4) fața ei să va lumina ca soarele[125]. (5) Și va merge de se va închina domnu(6)lui Hristos. După aceea-și va pleca[141] (7) Hristos capul către maica sa și (8) va lua sfînta cunună de o va (9) pune în cistitul capul ei și (10) va dzi⟨ce⟩: „Priimește, maica me, aceasta (11) slavă, ceea ce mi-au[142] dăruitu Tată(12)l miu, că[143] cu aceasta am căl(13)catu pre[25] diiavolulu, că eu dintru (14) tine sintu și m-am născut și am (15) luat pelițe!" Și-i va da un
47r veș(16)mentu mohorîtu împărătescu. // (1) După aceea va grăi așa: „Pasă, sfîn(2)tă maica me, în bucuria domnului tău (3) și cu toți ceia ce te-au[144] rugatu și au (4) slujit ție pre[25] pămîntu, și ⟨cu⟩ desto(5) inicii luminații feciorii tăi!" Ea (6) va săruta preacinstitele ale lui (7) mîini. Cu frîmseațe mare va întra (8) în sfînta cetate. Și voru cînta (9) îngerii întru[145] slava odihnealeei sa(10)le.

După aceea va chema Hristos doi(11)sprăzeace apostoli și le va da veș(12)mente împărătești și doaos(13)prădzeace scaune de auru cu pietri (14) scumpe cu birosu și cu mărgări(15)tariu. Dup-aceea le[105]

---

130 Scris inițial ка, apoi н a fost modificat în ъ și s-a adăugat идȣ la începutul rindului următor. ✧ 131 Cf. CB, 459: [*radzele?*]. ✧ 132 Scris: сωрелȣ̃. ✧ 133 Scris: алесѧ. ✧ 134 Scris: дѣрепта. ✧ 135 Scris: тȣтȣрь, al doilea ȣ provenind din modificarea unui о. ✧ 136 Scris коморъле. ✧ 137 Scris inițial ⱘпърьцїни, apoi primul и a fost modificat în е. ✧ 138 Scris inițial ⱘцере, apoi ultima slovă a fost corectată în ї și s-a adăugat и. ✧ 139 Scris: пор'та. ✧ 140 Scris: спрѣ. ✧ 140 bis Scris: талъпѣ. ✧ 141 Scris inițial па, apoi а a fost modificat în л și s-a adăugat ека ка/пȣлъ, copistul ștergînd ulterior пȣлъ, dar uitînd neștearsă prima parte a cuvîntului copiat cu anticipație. ✧ 142 Scris: меȣ. ✧ 143 Cuvîntul este repetat din greșeală. ✧ 144 Scris: теȣ. ✧ 145 Scris: ⱘтро. ✧

---

5 lunei T 5—6 dzilei T 6 ferul T 7 el T 8 soarelui] soarele T vor T 8—9 albi *om.* T 9 o hîrtie] hîrtiia T 10 vo⟨r⟩ T 11 fos⟨t⟩ T 12 toț T va T scriptura T 13 lui T 14 alease T cinuri T 14—15 direapta T 15 lui T 46r/1 tuturor T 2 ceriului T 5 atunci T înceape T 6 hirovimii T 6—7 serafimii T 8 cetăției T 9 vor T darurile T 10 cerului T ședea T 12 svinții T din T 13 lui T veșmintele T 14 cinstea T 15 mearge T 46v/1 lui T talpele T 2 ei] -i T foc T 4—5 fața ei să va lumina ca soarele. Și *om.* T 5 mearge T 6 aceaea T 8 svînta T 9 cinstitul T 10 dzice T priimeaște T mea T 11 ceaea T dăruit T 12 mieu T 12—13 călcat T diiavol T 14 sintu și *om.* T 15 peliță T 15—16 veșmîntu T 16 mohorît T 47r/1 aceaea T așea T 1—2 svîntă T 2 mea T bucurie T 3 toț T a⟨u⟩ T 4 slujitu T ție *om.* T cu T 5 luminați⟨i⟩ T ea] îi T 7 mîni T 8 svînta T vor T 10 aceaea T 10—11 doisprezeace T 11—12 veșminte T 12—13 doaosprădzeace] 12 T 13 aur T 13—14 cu pietri scumpe cu birosu *om.* T 14—15 mărgăritaru T 15 după aceaea T le *om.* T

va da cununi în ca/(1)pul loru, mai luminate de soarele. (2) Dup-aceea[146] 47v
va chema Dumnedzeu șcap(3)tedzeci de apostoli și proroci (4) și mă-
cenici și preagătiții lui, (5) ceia[143] ce s-au gătatu[147] de la Adam (6)
pînă la svîrșitul[148] veacului[119]. Și-i (7) va slobodzi Hristos în pometele
raiului, (8) că raiul plin este de rodure și (9) de flori înfrîmsețate[149] în
toate chi(10)purile și cetate lu Hristos și turnu(11)rile cu cornure im-
pletite cu mă(12)rgăritariu și cu bisorure[150] împle(13)tite și cu cinstite
luminate (14) pietri scumpe, bogăție[151] împără(15)ției veacului[119] plină
și corabiia (16) împărătească[152]. Și mulți călugări // (1) într-însă pîlcure[153] 48r
alature cu îngerii, (2) împreună[154] cu Duhul Sfîntu, în veacu[112] ne-
(3)svîrșitu[155], cu cununi[156] luminate (4) și înfrîmsețate. Și voru cîn(5)ta
împreună[157] cu îngerii cu lauda (6) în slava Sfinteei[158] Troițe, în veacu[112]
(7) adevăru. Unii cu alții se voru (8) veseli fără[159] de stare. Acolo nu
va fi (9) veacu[112], nece[73] anu, nece[73] vreme, nece[73] ceas, nece dzi,
(10) nece noapte; nece se va ști cîndu e nu(11)măru, nece[73] va trece
vremea, nici se va a(12)daoge; nice va lipsi ploaie[160], nice că(13)ldură
de soare; nice voru munci de (14) foame, nece de seate, nice altă (15)
mișelie[161], ce numai într-un chipu; pa/(1)ce fără de grije. Voru vie[162] 48v
viața de (2) veacu[112], nu voru ave scîrbă[163], nece[73] durere[164], (3) nece[73]
suspinare, nece vo⟨r⟩ ave frică de (4) moarte[165], nece de giudeț, nece
va[166] fi (5) pohtă de trupu, ce toate pohtele (6) și hitlenșugurile diavo-
lu(7)lui vor peri. Nu va lipsi a munci, (8) nece a se face oameni[167], nece va
li(9)psi vară, nece[73] toamnă, nece[73] iarnă nece[73] (10) primăvară, ce numai
lumină și (11) dulceață. În veacu[112] se vor veseli[168], în (12) dulceață[169]
să vor îndulci și să voru (13) spodobi. O, fericații, că vor fi (14) ca în-
gerii ceriului și nu se vor (15) mai schimba necedinioară, ce tot (16) se
voru[170] veseli în veacul[171] veacului[172].//

---

146 Scris: дꙋпачсѧ. ◇ 147 Slova ꙋ provine din modificarea alteia, probabil л. ◇ 148 Scris: свръшитꙋ. ◇ 149 Scris: ффржсѧцате. ◇ 150 с este scris peste o altă literă, probabil р. ◇ 151 Scris богъцїне, г fiind scris peste o altă slovă, probabil в. ◇ 152 Scris: фпържтескѫ. ◇ 153 Scris: плъкꙋре; cf. CB, 462: *plăcure*. ◇ 154 Scris: фпрѣꙋнѫ. ◇ 155 Scris: несвръшитꙋ. ◇ 156 Scris inițial кꙋни, apoi н a fost modificat în ꙋ și s-a adăugat ни. ◇ 157 Scris: фпрѣоунѫ. ◇ 158 Scris: сфитеен. ◇ 159 Scris: въръ. ◇ 160 Scris: плое. ◇ 161 Scris: мишелнѫ; altă interpretare posibilă: *mișeliiă*. ◇ 162 Scris inițial вїн, apoi н a fost modificat în е. ◇ 163 Scris: скръбѫ. ◇ 164 Scris: дꙋрерѣ. ◇ 165 Scris: моръте. ◇ 166 Scris inițial вн, ultima slovă fiind apoi modificată în а. ◇ 167 Scris înaintea cuvîntului un ф, ras apoi de copist; cf. CB, 462: *foameni*. ◇ 168 În continuare era scrisă slova т, ștearsă însă de copist. ◇ 169 Scris inițial дꙋчи, apoi н a fost modificat în а și s-a adăugat цѫ. ◇ 170 În continuare, este repetat din neatenție борꙋ. ◇ 171 Scris: векꙋ. ◇ 172 Scris: векꙋи. ◇

47v/1 lor T 2 după aceaea T 5 gătatu] gătitu T 6 sfîrșitul T 7 pomeatele T 8 iaste T 9 de *om.* T înfrîmșate T *post* toate *ad.* roduri înfrîmșate în toate T 10 cetatea T lui T 10—11 turnure T 11—12 mărgăritaru T 12 *post* și *ad.* și T 12—13 împletite *om.* T 15 corabie T 48r/1 alaturea T 1—2 îngerii împreună cu *om.* T 2 Svîntu T veac T 4 înfrîmșeate T vor T 5 laudă T 6 Sventei T 7 adevăr T alții] alalții T vor T 9 nece²] nice T vreame T nece⁴] nice T 10—11 număr T 11 va trece vremea, nici *om.* T 11—12 adauge T 12 nice va lipsi ploaie *om.* T 13 vor T 48v/2 veac T vor T avea T nice T dureare T 3 vor T avea T 4 nece²] nice T 5 trup T 6 hitleșugurile T 8 a se face] să să facă T nece²] nice T 9 nece iarnă *om.* T 11—12 veseli în dulceață să vor *om.* T 12 să²] se T vor T 13 ferecați T 15 nicedinioară T 16 vor T în veacul veacului *om.* T

⟨6⟩

49r (1) Iară grăieşte den sfinţii oteţi (2) marele patriarhul Ioan Zlatau(3)st, învăţătorul a toată [173] lume: (4) „O, amar, voao, tîlharilor [174]! O, amar (5) cela ce obideşte pre [25] mişei! O, ama(6)ru celuie ce-şi ureaşte fratele seu (7) şi vecinul seu! O, amar celuia ce nu (8) ascultă şi nu cinsteşte părin(9)ţii săi şi duhovnicul seu! O, ama(10)r celuie ce cleveteşte şi hulеşte (11) pre [25] alţii! Dzice Hristos: «Nu vede ştercul (12) în ochiul altuia, ce vedzi bîrna [175] de(13)n ochiul tău!» O, amar mencinoşi(14)loru! O, amar ceia [176] ce giură pre [177] cruce (15) printru
49v curviia [178]! O, amaru cela / (1) ce calcă cruce! O, amaru cela (2) ce-şi face faţă la domni şi (3) dă mită pentru să poată căl(4)ca mişeii! O, ⟨a⟩maru făţarni(5)ciloru! O, amar cela ce să teme [179] (6) de domnii pămîntului, iară (7) de împăratul ceriului nu se tea(8)me! O, amar preaiubitorilor! O, a(9)mar cela ce be şi mănîncă cu (10) cimpoi şi cu ceteri şi cu ală(11)ute! O, amar preotul cela ce (12) nu e destoinic şi cîntă le(13)turghie, cum nu se pocăieşte, ce (14) să lasă focului de
50r veacu [112]! O, ama(15)ru voao, curvariloru [180]! // (1) O, amaru [181] cela ce hulеşte cartea şi (2) scriptura! O, amar cela ce gîn(3)deşte cumu-şi va îngrăşa trupul (4) său! O, amar cela ce-şi pierde vrea(5)me de po-⟨că⟩inţe în aceasta lume, (6) că în ceea lume nu se va mai [182] pocăi, (7) ce să va munci în veci de [183] veci! O, a(8)mar beţiţilor! O, amar ceia [184] ce nu (9) mergu [185] în sfînta dumineacă la (10) beserecă [186], la casa lu Hristos! O, amar (11) cela ce nu păzeşte praznicele (12) şi posturile cu curăţie [187], (13) cum grăieşte pravila sfinţilor, (14) că aceia
50v sîntu menciunoşi [188] bo/(1)tezu⟨lu⟩i [189]! O, amar ceia [190] ce să sfădescu (2) şi moru neiertaţi [191]! O, amaru cela (3) ce-şi podobeşte trupul şi să laudă în(4)tru sine! Nu numai oamenii pie(5)ru cu aceea, cu trufa şi

---

173 Scris: ⱞѡⱞⱜ. ✧ 174 Scris: ⱞⱗⱐⱈⱁⱃⱐⱗѡ. ✧ 175 Scris: ⱃⱏⱐⱀⱁ. ✧ 176 Scris: ⱍⱁ, ⱑ fiind adăugat pentru a corecta, probabil o omisiune. ✧ 177 Scris: ⱂⱃⱏ. ✧ 178 Scris: ⱪⱁⱛⱃⱑⱜ; cf. CB, 463: ⱪⱁⱛⱃⱐⱑⱜ; altă interpretare posibilă: *curviiă*. ✧ 179 Scris: ⱞⱑⱜⱏ. ✧ 180 Urmează un spaţiu alb de aproape o jumătate de rînd. ✧ 181 Scris ⱜⱁⱃⱄ, primul ⱁ fiind scris deasupra rîndului pentru a corecta, probabil, o omisiune. ✧ 182 ⱜ este scris peste slova ⱀ, notată de copist cu anticipaţie. ✧ 183 Scris: ⱁⱏ. ✧ 184 Scris: ⱍⱑ. ✧ 185 Scris: Ɱⱏⱂ'ⱪⱛ. ✧ 186 Scris: ⱃⱄⱑⱂⱏⱏⱄⱁ. ✧ 187 Scris: ⱪⱄⱐⱍⱌⱀⱜ; cf. CB, 464: ⱪⱄⱐⱍⱌⱀⱁ; altă interpretare posibilă: *curăţiiă*. ✧ 188 Scris iniţial Ɱⱀⱀⱍⱀⱁⱎⱀ, apoi primul ⱀ a fost modificat în ⱑ. ✧ 189 Prima silabă a fost repetată din greşeală la începutul filei şi apoi a fost ştearsă. ✧ 190 Scris ⱍⱑⱍⱑⱜ, primul ⱍⱑ fiind repetat din greşeală; cf. CB, 464: ⱍⱑⱍⱑⱁ; altă interpretare posibilă: *ceiă*. ✧ 191 Ultima slovă, ⁖, este scrisă peste o alta, greu de identificat. ✧

49r/1 grăiaşte T 2 patriiarhul T 3 învăţătorul] împăratul T lumea T 5 cela] celora T obideşte] obiduiescu T 5—6 amar T 6 celuia T -şi *om.* T *post* ureaşte *ad.* pre T său T 7 său T 8 cinsteaşte T 9 său T 10 celuia T cleveteaşte T hulеaşte T 11 vedea T 12—13 den] în T 13—14 mînciunoşilor T 14 ceia] celora T *post* pre *ad.* în T 15 printru] dereptu T curvie T amar T 49v/1 amar T 2 -ş T 4 amar T 5 teame T 7 ceru⟨lu⟩i T 8 ⟨a⟩mar T 10 ceatere T 10—11 şi cu alăute *om.* T 11 ⟨a⟩mar T preutul T 13 pocăiaşte T 14 se T veac T ⟨a⟩mar T 50r/1 amar T hulеaşte T 2—3 gîndeaşte T 3 -ş T 4 -ş T piiarde T vreamea T 5 pocăinţă T 6 ceaca T 7 se T veaci¹ T veaci² T 7—8 ⟨a⟩mar T 8 beţivilor T 9 svînta T dumeneca T 10 besarecă T lui T 11 pădzeaşte T praznicile T 13 grăiaşte T svinţilor T 50r/14—50v/1 botedzului T 50v/1 sfădesc T 2 mor T amar T 3 podobeaşte T se T

cu lauda, (6) ce și îngerii den ceru au cădzutu [192] și (7) au perit ! O, amar ceia ce nu se pocă(8)iescu de păcatele sale, că aceia [193] toț (9) se ducu în focul nestinsu și (10) în vermii neadurmiți și în tarta(11)ru ! O, munca și amarul mare, și (12) oamenii nu percepu !"

⟨7⟩

Că spu(13)să [194] Hristos lui ievanghelistu Ioan [195] bogo(14)slov și spuse îngerul lu Pavel apostol, (15) că-l purtă [196] de-i arătă toate mu//(1)n- 51r
cile, că ară fi un voinicu de (2) tre⟨i⟩dzeci de ani de ară prăvăli (3) o piatră și o ară slobodzi în gios (4) să zboare în trei ani să cadză acolo [197], (5) acolo este munca păcătoși(6)loru. Dereptu aceea, toți creș-ti(7)nii, și bătrînii și tinerii, (8) să să ispovedească [198] de toate pă(9)ca-tele sale, să să pocăiască. (10) Cu lacrămile sale și cu pos(11)tul [199] și cu rugăciune [200] poate spa(12)rge scriptura păcateloru (13) sale.

⟨8⟩

Cum grăiește Hristos în sfînta (14) evanghelie : „Ferecați de ceia ce (15) plîngu, că aceia mîngîieți vor / (1) fi ! Ferecați de ceia [201] ce plîngu 51v
și (2) să tînguiescu aice, că acolo vor [202] (3) rîde [203] și să voru veseli ! O, ferica(4)ți mișeii cu sufletul și cu (5) inima derepți [204] și plecați, (6) că acelora iaste [205] împărățiia lu Hristos ! (7) O, fericați de blî⟨n⟩dzii, că ace(8)ia voru dobîndi dulceața veacului [119] ! (9) O, fericați de ceia [206] ce să flămî(10)ndzescu și se [207] însetoșadză, că (11) acelora se va da sa-țiulu în veacu [112] ! (12) O, fericați de oamenii [208] milosti(13)vi, că aceia miluiți voru fi în veacu [209], (14) că milosteniia [210] o ducu îngerii (15) în ceriu pînă la sfîntul preastolu (16) înai⟨n⟩te lu Hristos ! O, ferecați de ce(17)ia ce poartă gîndu bunu către // (1) Hristos, că aceia cu Dumned- 52r
zeu se vă(2)du ! O, fericați de oamenii ceia (3) ce fac pacile și împacă sfă(4)diții, că aceia-su fiii lu Dumne(5)dzeu ! O, fericați de pridădiții (6) ceia ce-i scotu alții de pre locu(7)rele loru printru dereptate, că (8)

---

192 кь este scris în locul unor slove greu de descifrat. ✧ 193 Scris: ачеж; cf. CB 464: ачеѧ; altă interpretare posibilă: *aceiă*. ✧ 194 Cf. CB, 465: *spusia*. ✧ 195 Scris: іѡнъ (а). ✧ 196 Scris: портѫ. ✧ 197 Scris: акло (о), primul о fiind suprascris pentru a corecta, probabil, o omisiune. ✧ 198 Scris: ис'поведескѫ. ✧ 199 Scris: постꙋ (с л). ✧ 200 Scris inițial рꙋгѫц, apoi ц a fost anulat și s-a adăugat in continuare чюне. ✧ 201 Scris: чеж; cf. CB, 465: чеѧ; altă interpretare posibilă: *ceiă*. ✧ 202 Scris боръ (р), -ръ putind fi, eventual, prima silabă a cuvîntului următor, recopiată din greșeală la începutul rîndului. ✧ 203 Scris: ръдѧ. ✧ 204 Scris inițial плекаци, anticipîndu-se unul dintre cuvintele care urmează, apoi п a fost modificat în д, s-a scris deasupra rîndului, între primele două slove, un ѣ, л a devenit р, к, п și а tot п. ✧ 205 Scris: жсте; cf. CB, 466: ѧсте; altă interpretare posibilă: *iăste*. ✧ 206 Scris: чеа. ✧ 207 Scris: сѧ. ✧ 208 Scris: ѡменїи. ✧ 209 Scris бек (ꙋ), в provenind din modificarea unei alte slove, probabil г. ✧ 210 Scris: милостенїеѧ. ✧

---

6 ceriu T a⟨u⟩ T cădzut T 8 toți T 10—11 ⟨ta⟩rtariu T 12 pricepu T 12—13 spuse T 13 ievanghelist T 14 lui T 15 toa⟨te⟩ T 51r/1 că] cit T voinic T 2 treidzeci T 4 ani] ai T 5 este] -i T 5—6 păcătoșiloru T 6 acea T 8 să²] se T 12 păcatelor T 13 grăiaște T svînta T 14 fericați T 15 mîngîiați T 51v/1 fericați T ce *om.* T 2 se T aicea T 3 se T vor T 3—4 ferecați T 6 împărăți⟨a⟩ T lui T 7 ferecați T 8 vor T veacu⟨lu⟩i T 9 să *om.* T 11 sațiul T veac T 13 vor T veac T 14 duc T 15 svîntul T preastol T 16 înaintea T lui T 16 fericați T 17 bun T 52r/1 Dumnedze⟨u⟩ T 4 lui T 6 ceia *om.* T 6—7 locurile T 7 loru] sale T

acelora este împărăția [211] ceriului ! (9) O, fericați de ceia ce-i batugiocu-
re(10)scu alții printru mișeliia, de-i po(11)reclescu, de le grăiescu în bad-
giocură, (12) că aceia mari-*s* înainte lu Hristos ! O, fe(13)ricați de ceia
ce să sfădescu și cu(14)rundu se împacă și nu dă locu mî(15)niiei sale,
52v că aceia calcă pre ca/(1)pu*l* diavolului, cu*m* grăiește Pave*l* (2) apostol
și dzice așa : « Să te ve⟨ri⟩ sfă(3)di dzua, să nu șadză soarele în mîni(4)a
ta, nece [73] să răsaie ! » O, fericați de (5) posnicii și agiunătorii cu cu(6)ră-
ție, că aceia suie în ceriu ca pre (7) o scară și n-au cheie [212] la poarta[213]
ra(8)iului [214], ce înșiși întră în raiu ! (9) O, ferecați de ceia ce să scoală
în (10) sfînta duminecă și în prazdni(11)cele lu Hristos, de să scoală
de noapte de (12) se roagă lu Hristos și să roagă sfinți(13)loru [215] să [216]
se roage lu Hristos derept el (14) și mergu la besearecă și să spove-
53r (15)dește de toate păcatele ce-au[107] gre//(1)șitu prespre săptămînă ; ace(2)ia
purure să spală de păcatele loru (3) și să lumineadză înai⟨n⟩te lu Hristos
și (4) nai⟨n⟩te îngeriloru ! O, fericați (5) de ceia [201] ce-și lasă părinții
și fra(6)ții și sororile și bratășii săi (7) și toată dulceața de pre pămîn-
(8)tu dereptu Dumnedzeu, că aceia-*s* (9) fiii lu Dumnedzeu și aseamene
(10) cu îngerii ! O, fericați de soții, (11) bărbații și creștinele, ceia ce
(12) curundu se voru lăsa și să voru ierta (13) de voia [217] sa de-și voru
53v priimi cu(14)răție [218], și feciorii de întîi, / (1) că aceia [193] Dumnedzeu pri-
imescu întru ei ! (2) O, fericați de oamenii ceia ce să [219] roa(3)gă și dzua
și noaptea [220], că aceia gones(4)cu dirainte sa duhurile și ceasu(5)rele
rele [90] ; nu numai înrainte lui (6) ce și prespre [221] elu întru duhu ! O, fe-
(7)ricat [222] de cela ce-și iartă vino(8)vatul seu și nimică nu ia [223] de la (9)
elu, că acela nu-*l* va giudeca Hristos la [224] (10) giudețu, cu*m* grăiește
Pave*l* aposto*l* : (11) « Să e [225] flămîndu vrăjmașu*l* tău, e (12) tu-l mi-
luiește și-i dă pîine de-l (13) satură. Deci, se veri face așa, că(14)rbuni
54r aprinși de focu aprindzi // (1) în capu*l* lui ». O, ferica*t* de cela (2) ce-și
poartă [226] trupu*l* în curăție, ia(3)ră cu inima roagă Dumnedzeu, că (4)
duhu*l* sfîntu sp⟨r⟩e acela odihnește (5) și scaunu*l* lu Hristos într-înima
ace(6)luie iaste, că acela trupu cheamă [227]-(7)să beserecă ! O, fericați
de oa(8)menii [54] ceia ce frîngu voia sa în (9) toată viața sa și noapte
(10) lucrurele sale, că aceia facu (11) voie lu Dumnedzeu ! ”

---

211 Scris ѳпърѫцїѫ; cf. CB, 466: ѳпърѫцїѧ; altă interpretare posibilă: *împărățiiă.* ✧

212 Scris: кеѫ; cf. CB: кеѧ; altă interpretare posibilă: *cheiă.* ✧ 213 Scris: пор'та. ✧ 214 Silaba ра este reluată din greșeală la începutul rindului al optulea. ✧ 215 Scris: сѫбницлорꙋ. ✧ 216 Scris съ, ъ fiind obținut prin modificarea unui є. ✧ 217 Scris: воаѧ. ✧ 218 Scris: кꙋ/кꙋрѫцїє; cf. CB, 468: *cu curăție.* ✧ 219 Scris: че; cf. CB, 468: че съ; altă interpretare posibilă: *ce se.* ✧ 220 Scris: ноп'те. ✧ 221 Scris: прѣспре. ✧ 222 Scris inițial ферикаци де, apoi ци a fost transformat în де și s-a suprascris slovei а un т; observîndu-se că, prin modificare, prepoziția де se repetă, a fost anulat, apoi, primul де. ✧ 223 Scris: ѫ; cf. CB, 468: ѧ; altă interpretare posibilă: *iă.* ✧ 224 Scris inițial лъ, apoi ъ a fost modificat în а. ✧ 225 Scris: ѧ. ✧ 226 Scris: потѫ. ✧ 227 Scris: кем. ✧

---

8 iaste T cerului T 9—10 batgiocurescu T 10—11 poriclescu T 11 batgiocură T 12 înaintea T lui T 13 *post* ce *ad.* dacă T se T 14 *post* dă *ad.* -i T loc T 14—15 mînici T 52v/1 grăiaște T 2 apostolu T așca T veri T 3 soa⟨rele⟩ T 4 nice T 5 postnici T 6 ca *om.* T 8 ce]aceia T 9 fericați T 10 svînta T 10—11 prazdnicele T 11 lui T 12 lui T să] se T 12—13 svinților T 13 lui T 14 besearică T se T 14—15 spovedești T 52v/15 - 53r/1 grășit T 2 se T loru] sale T 3 se T înaintea T lui T 4 înaintea T 4 îngerilor T 6 surorile T 8 aceia] aia T 9 fii T lui T Dumne⟨dze⟩u T 11 bărbați T creștinile T 12 vor T să] se T 13 vor T 13—14 curățiia T 53v/2 ferecați T se T 4 dinaintea T duhurile] durerile T *post* duhurile *ad.* reale T 4—5 ceasurele rele *om.* T 5 înaintea T 6 duh T 8 său T nemică T 9 el T 53v/9—54v/4 *incipit* acela *finit* Hristos *om.* T

Așa grăiește (12) Hristos în sfînta evanghelie acelora : „Bucu(13) rați-vă și vă veseliți, că multu pre(14)țu [228] iaste voao impărăției ceriului, / (1) că întru părăție Tatălui miu ma(2)re viață iaste și mergu eu 54v
ma⟨i⟩ mu(3)ltu să gătedzu !"

Sfîntul Pavel (4) apostolul [229] lu Hristos așa grăiaște : „Ochi (5) de omu nu vădu, în inimă de omu (6) nu poate gîndi ce găteadze [230] Du(7)mnedzeu oameniloru sei ceia ce (8) facu voie lui !"

⟨9⟩

Iară la dzua de (9) giudețu, deca va giudeca păcăto(10)șii și-i va arunca în iadu, și (11) va pune un munte de peatră pre [25] (12) gura iadului de-l va astupa.

⟨10⟩

(13) Oamenii botedzați, ceia ce-au [107] vis (14) în păcate și nu se-au [78] spoveditu // (1) și nu s-au pocăitu, scula-să-vor (2) la dzua de giudețu, 55r
goli și negri, (3) întunecați, strîmbi și grodza(4)vi, necurați și iuți și ama(5)ră ivi-se-va fața lor hitleană [231], (6) cum nu [75] se poate spune spurcăciune (7) loru. Unora le va fi fața ca ță(8)rîna pămîntului [232], alții ca ti(9)na spurcată din uliță, alții (10) ca gunoiul. Alții le va fi trupul (11) putredu ca un cîine mortu cî(12)ndu-i saru viermii dintru elu. Alto(13)ra le va cură dintru ochi [233] smrad cu (14) puroi și vor fi îngînfați. Al/(1)ții 55v
voru fi negri ca însuș diavo(2)lul. Alții vor fi ca peile aspide(3)ei, alții ca pieiale asenului, (4) alții ca fumul verdzi. Alții vo(5)r fi sîngerați, alții ca pie(6)ile [234] poruciloru [235], alții aspuma(7)ți. Alții voru fi gunoiți, (8) alții cu toată spurcăciu(9)ne din talpe pînă în capu, (10) grodzavi și împuțiți în toate (11) chipurile. Aceia toți vor grăi (12) unii cătră alalți : „O, amar no(13)o și iute, că aceasta este dzua (14) de-apoi [236], venire lu Hristos, cum audziiam // (1) pînă nu eramu morți !" 56r

⟨11⟩

Iară că(2)lugării la giudețu chema-i-va Du(3)mnedzeu de dereapta sa u⟨n⟩ cin (4) de seboru mare de voru fi călugă(5)rii ceia ce se-au pocăitu cu pocă(6)ință adevărată și vor întra (7) în sfînta cetate cu multă bucu(8)rie [237] și cu [75] multă slavă. Ei-și vor (9) rădica mîinile sale și voru slă(10)vi în Sfînta Troițe, întru Tatăl (11) și Fiiul și în Duhul Sfîntu.

---

228 Scris: прѣцꙋ. ✧ 229 Scris: аплълꙋ (с л). ✧ 230 Scris: гътеѕе . ✧ 231 Scris: Хитленѫ. ✧ 232 Scris: пъмьн'тꙋлюи. ✧ 233 Scris inițial: дн҂трови; constatînd că a omis o slovă, copistul a adăugat deasupra lui о un ѡ. ✧ 234 Scris inițial пеиле, între п și е fiind adăugat apoi, deasupra rîndului, ї . ✧ 235 Scris: прꙋчилорꙋ (о). ✧ 236 Scris: депои.✧ 237 Scris: бꙋкꙋрїѧ. ✧

54v/4 așea T 5 om T văd T în]nice T inemă T om T 6 găteadză T 6—7 Dumnedzău T 7 oamenilor T săi T 8 fac T voia T 9 deaca T 11 piatră T 13 ce au T visu T 14 ispoveditu T 55r/1 se-au T -se- T 2 dzuoa T 4 amar⟨ă⟩ T 6 spurcăciunea T 7 lor T 10 alții] altora T 11 putredu] putredit T mort T 11—12 cînd T 12 -i *om.* T sar T el T 13 dentru T 55v/1 vor T 2 piiale T 3—4 ca pieiale asenului, alții *om.* T 5—6 piiale T 6 porcilorru T 6—7 aspumați. Alții *om.* T 7 vor T 8 *post* alții *ad.* vor fi T 8—9 spurcăciunea T 9 den T cap T 10 grozavi T 12—13 noao T 13 iaste T 14 de apoi T venirea T lui T 56r/2 giudeț T 3 de] de-a T un T 4 săbor T vor T 5—6 po⟨că⟩ință T 7 svînta T 8 multă]mare T 9 mînile T vor T 10 Svînta T Tro⟨i⟩ță T 11 Svînt T

Și (12) vor fi mulți periți den cinul (13) călugărescu, căduți în
56v păcate, și [238] / (1) voru sta de stînga lu Hristos. Vede-vo(2)ru și voru
asculta și cu ma(3)re jelanie voru striga [239] și voru (4) plînge cu amar
mare. Înșiș (5) să voru ucide pre [25] sine unde vor (6) vede slava sfinților-
loru și da(7)rurele și minunata [240]-și frîm(8)seațe cetății și dulceața
(9) și bunătate lu Hristos. Așa voru (10) vede c-au peritu și se-au [78]
împăr(11)țitu [241] de viiața [242] împărăției ce(12)riului. Și cu amar mare voru
(13) plînge și pre [25] sine se voru uci(14)de și voru zice: „O, vai de noi,
57r // (1) cum vom fi desperțiți de Hristos în (2) vecia veacului [119]! Amin!"

VI

(3) Mltva Stgo Sisina o(t) diavola (4) prokleta

(5) Carele voini(6)c fu ca *Sti* Sisin (7) ce multe oști (8) birui:
(9) întî(10)iu siriianii, ai doii turcii, ai tre(11)ii tătarii? (13) E, deca-ș
57v feapse rugă, / (1) întoarse-se [1] *Sti* Sisin de răsărit la (2) Raviia. (3) Și
vine (4) către elu îngerul Domnului în vis (5) și dzise [2] lui: (6) „Du-te,
Sisine, că(7)tră soru-ta Melintie, (9) că ș-au născut (10) cinci coconi
și i-au luat dracu(11)l și al șasele va se i-l ia. (12) Să nu (13) faci vînat
58r acelu drac, // (1) că (2) pentru tine gonește Domnul [3] pre[4] ace(3)la drac!"

(5) Melintia, sora lui, născu de făcu (6) stîlpu [5] de marmure (7)
și-l f(8)erecă cu piroane de fieru și co(9)perit cu plumbu (11) și luo doo
fete să-i slujască cu (12) hrană întru an.

58v (13) Și merse [6] *Sti* Sisin / (1) către stîlpu [5] și zise: (3) „Soro Me-
lintie, deschide-mi stîl(4)pul [7] să întru!" (6) Ea zise: „Nu cutez să-ți
deschiz, că mă (7) temu de dracul [8] înșelătoriul!" (9) El zise: „Soro Me-
lin(10)tie, deschide-mi stîlpul [7] să întru, că (11) afară mare frigu iaste
59r (12) și (13) mare vihor, n-am capul unde-mi închi(14)na! // (1) Eu sintu
(2) vînătorul aceluia drac, pentru mene gonește (3) Domnul pre[4] acela
drac". (4) Atunce ea deschise lui stîl(5)pul [7] (6) și întră (7) dracul pituliș
ca o grăunțe de meiu suptu co(8)pita calului lu Sisin (9) și răpi cocon-
ul și fugi (10) către mare. (11) Ea dzise[2]: „O, fratele meu, cum (12)
ți dziș, așa fu". (13) A(14)tunce *Sti* Sisin încălecă pre[4] calul lui (15) și

---

238 Scris: шн. ◇ 239 Scris inițial сп, apoi п a fost modificat în тр și s-a adăugat нга. ◇ 240 на, omis inițial, este scris deasupra lui та. ◇ 241 Cf. CB, 471: *înpărățitu*. ◇ 242 Scris: внаща.

1 Scris: сѣ. ◇ 2 Scris: зи; cf. CB: зисѣ; altă interpretare posibilă: *dzisă*. ◇ 3 Scris: дѣмнѣ. ◇ 4 Scris: прѣ. ◇ 5 Scris: стлпѣ. ◇ 6 Scris: мсца. ◇ 7 Scris: стлпѣ. ◇ 8 Scris inițial дака, apoi s-a adăugat р între д și а, iar л a fost modificat în ѣ, suprascriindu-se un л. ◇

56v/1 vor T de] de-a T lui T vedea- T 1—2 vor T 2 vor T 3 vor[1] T vor[2] T 4 înșiși T 5 se T vor T 6 vedea T svinților T 8 *post* frîmseațe *ad.* -le T 9 bunătatea T lui T așea T vor T 10 vedea T perit T se au T 11 viața T împărățiii T 12 vor T 13 vor T 41 vor T dzice T 57r/1 despărțiți T 2 veciia T

alergă pre[4] urma aceluia drac. / (2) Calul lui văpăi dihniia și (3) ave 59v
in mînă o suliță de focu. (4) Și-l goni pre[4] la o salce (6) și dzise[2]: „Lemnul lu Dumne(7)dzeu, salce, vădzuș dracul fugindu și un[9] (8) coconu ducîndu?" (9) Și salce-l fusese[10] vădzut și dzise[2]: (10) „Nu l-am vădzut!" (11) Și dzise[2] *Sti* Sisin: „Să (12) înflurești, iară poame să nu faci!" (13) Iară(14)și[11] curse și vădzu alt lemnu, rug. (16) Și // (1) dzise[2] *Sti* 60r
Sisin[12]: „Lemnul lu Dumnezeu, ru(2)gule, vădzuș dracul fugindu și un cocon (3) ducîndu?" (4) Și rugu-l fusese[10] văzut[13] și dzise[2]: „Nu l-am vădzut!" (6) Și zise[14] lui: „Să (7) fii blăstemat! Unde ți-e rădăcina ta aco(8)le să-ți fie vîrbul[15] tău! (10) Cine va trece pre[4] lingă ti(11)ne, tu să-i împeadeci[16], iară ei să te bla(12)steme[17]!" (13) Și mai alergă și vădzu un (14) maslin stîndu[18] lîngă mare. / (2) Și dzise[2] 60v
Sti Sisin: (3) „Lemnul lu Dumnedzeu, maslinu, vădzuși (4) dracul fugindu și u⟨n⟩ cocon ducîndu?" (6) Și dzise[2] maslinul: „Vădzuiu-l în mare afun(7)dîndu-se". (9) Și dzise[2] *Sti* Sisin: „Să fii blagoslovitu și (10) osvetit, lemnul lu Dumnezeu, maslin! (12) Și să fii la toate beseareci(13)le[19] de lumină și oamenilor de spăse(14)nie!" Așa fu.

(16) Și vine la mare și-//(1)ș aruncă undița lui în mare[20] și scoase[21] 61r
dracul (2) la uscat (3) și începu a-l bate cu 802 de bu(4)zdugane de fieru. (5) Și grăi (6) lui: „Dă-mi 6 feciori ai surori-me Melin(7)tiei[22]!" (8) Și dzise[2] dracul: „N-am ce-ți da, că l-am (9) mîncat!" (10) Și-i dzise[2] lui Sisin: „Borește-i, (11) proclete drace!" (13) Dracul dzise[2]: „Boraște-ț și tu laptele mîni-ta (14) în palmă, cela ce-i suptu în tinerețele[23]!" (16) Atunce *Sti* Sisin elu-și fece rugă cătră / (1) Dumnedzeu (2) și bori 61v
laptele mîni-sa în (3) palmă. (4) Atunce[24] și dracul (5) bori 6 feciori ai Melintiei[25].

(8) Și-i dzise[2] lui Sisin: „Viu (9) Dumnedzeu, domnul nostru, al ceriului și a(10)l pămîntului, n-am a te lăsa, drace, pî(11)nă nu te veri giura!" (13) Și începu dracul a se giura: „Să mă (14) parde de tăria înfricatului[26] sca//(1)un! (3) Iuo ruga aceasta grăi-se-va și (4) numele 62r
tău pomeni-se-va, acole dra(5)cul să nu-l acopere!" (8) „Viu Dumnezeu, domnul nostru, al ceriului[27] (9) și al pămîntului, n-am a te lăsa, drace, (10) să nu te veri giura!" (11) Și începu dra(12)cul cu lacrămi a să giura: (14) „Să mă[28] parde de tăria înfricatulu/(1)i[29] scaunu și de 62v
brațele înalte (3) și cinstitul veșmîntul ce aco(4)pere cinstitul capul lui

---

9 Scris: ⰼⱋ. ✧ 10 Scris: ⰼⱋⲥⲉⲥⲁ. ✧ 11 Scris: ѡр'шн; cf. CB, 287: ѡръшн. ✧ 12 Al doilea сн este scris deasupra rîndului. ✧ 13 Cf. CB, 287: *văzut*. ✧ 14 Scris: зн (с); cf. CB, 287: знсе; altă interpretare posibilă: *zisă*. ✧ 15 Scris: бръХⱋ (л). ✧ 16 Scris: ⰼпедечн (а). ✧ 17 Scris: бластемѣ (с). ✧ 18 Scris: стьн'ⱋ (д). ✧ 19 Scris: весѣречнлѣ. ✧ 20 Scris: марѣ (н). ✧ 21 Scris: ско; cf. CB, 289: скосе; altă interpretare posibilă: *scoasă*. ✧ 22 Scris: мѣлнтїен. ✧ 23 Urmează, deasupra semnului care desparte fragmentul românesc de cel slavon, slova т, scrisă, probabil, în intenția de a adăuga тале. ✧ 24 Scris inițial атⱋнчн, apoi н a fost modificat în ш, prima slovă a cuvîntului următor, și s-a adăugat deasupra lui ч un е. ✧ 25 Scris inițial мелнтїн (н), apoi ultima slovă a fost modificată în е și s-a adăugat un nou н. ✧ 26 Primul ⱋ este scris în locul altei slove, probabil л. ✧ 27 Scris: черюн (л). ✧ 28 Scris: м'. ✧ 29 Scris: ⰼфрїнкатⱋн (л). ✧

(6) și de tăria [30] celor 40 de po(7)pi, celora ce țin înaltul Ierusalimului (8) și rugă fac și (9) dzua și noapte [31]! (10) Iuo ru(11)ga aceasta grăi-să-va și numele tău pome(12)ni-se-va ⟨...⟩!"

63r (14) Svîntul acela nu socoti // (1) pre [32] dracul, nice-l amînă, nice [33] cătră ca(2)sa lu Dumnezeu, (3) acieși-l tremese [34] elu suptu (4) întunerec.

(6) Iară cicea slăvim nume(7)le Tatălui [35], Svîntului [36] Duh și acmu (8) și purure și în vecii veacului [37], adă(9)vărat, amin.

VII

⟨Omilia la Paști⟩

63v (2) Să neștire buru (3) creștiru, de Dumnezeu iubit, (5) să se în(6)-dulcească de bun prazni(7)cu de astăzi. (8) Să ne(9)știre de șerbi cu bu⟨n⟩ nărav, (11) să între (12) bucurîndu-se în bu⟨cu⟩riia [1] do(13)mnu-seu. (14) S-au neștire de întî(15)iul [2] ceas lucratu, (16) să ia (17) astăzi
64r plată dereaptă. // (2) S-au neștire după al treile (3) ceas veritu, (4) să blagodarească și să (5) praznuiască [3]. (6) S-au (7) neștire după al șasele ceas (8) ajunsu, (9) nime să nu se spă(10)mînte, (11) că întru [4] ne(12)mică nu se va deșerta. (14) Să se-au [5] neștire (15) după al noole ceas lăsatu, (17) să să apropie, nemică (18) să nu se teamă. / (2) Să ⟨a⟩u
64v veritu neștire (3) în al unsprădzeacele ceas, (5) să nu se (6) teamă de pesteală, că-i buru (7) cinstitoriul despuietoriului: (9) priimeaște (10)

---

30 Scris: търіаж. ✧ 31 Scris: ноп'те. ✧ 32 Scris: прѣ. ✧ 33 Scris: ни; cf. CB, 291: ниче; altă interpretare posibilă: *nici*. ✧ 34 Scris: треме; cf. CB, 291: тремесе; altă interpretare posibilă: *tremesă*. ✧ 35 Scris inițial тамл, apoi л a fost modificat în ъ și s-a adăugat лȣи. ✧ 36 Scris: свитȣлъи. ✧ 37 Scris: векȣлȣи.
1 Scris: бȣриж; altă interpretare posibilă: *bu⟨cu⟩riiă;* cf. CB, 78: *bucuriâ*. ✧ 2 Cf. CB, 78: *întâia*. ✧ 3 Scris: празнȣжскж. ✧ 4 Scris: ѧтро. ✧ 5 Scris: сеȣ. ✧

63v/2 *ante* Să *ad.* **Oarecire era um părinte, anume Ion, din cetatea lui Costantin împărat, cu rostul de auru S², Cine-i dentru sfinți, părintele nostru, creștinul mare episcop den cetatea lui Constantin, cu rostul de a⟨u⟩ru B**
se S² *post* să *ad.* -i S², e B neștine B bur S² **2—3** buru creștiru] binecinstitu B **3** creștin S² de] și B Dumnezeu] Domnedzeu S², domnului B iubitu B **5** *ante* să *ad.* de B să] se S² **6** bun] bur S², bună B *ante* praznicu *ad.* de B **6—7** praznicu] praznic S², uspățu B **7** de] ce e B astădzi S² **8** se S² *post* să *ad.* -i S², e B **8—9** neștine B **9** de] den B șerbi] robi B bur S² bu⟨n⟩ nărav] nărav bunu B **11** *ante* să *ad.* de S², B se S² **12** în] la B bucurie S², bucuria B **12—13** domnului B **13** seu] -său S², a lui B **14** *ante* s-au *ad.* S-au neștine lucrat-au postindu-se, de să priimească acmu plată B s-au] să B neștine B **15** *post* ceas *ad.* au B **16** *ante* să *ad.* de S², B se S² ia] priimească B **17** astăzi] astădzi S², acmu B plată dereaptă] dereptul datoriul B **64r/2** s-au] să B neștine B **3** *post* ceas *ad.* au B venrit S², venitu B **4** blagodarească] blagodarea[scă] S², mulțemească B **64r/4—67v/9** *incipit* și *finit* adevăru *om.* S² **64r/4** să *om.* B **5** prăznuiască B **6** s-au] să B **7** neștine B **8** *ante* ajunsu *ad.* au B **9** nime] nemică B **9—10** spăminte] spare B **11** că întru] și amu B **12** se va deșerta] va fi în deșertu B **14** se-au *om.* B neștine B *post* neștire *ad.* mihni-se B **15** după] pînă la B noa⟨o⟩le B lăsatu *om.* B **17** să²] se B nimică B **64v/2** să ⟨a⟩u veritu] de va veni B neștire *om.* B **3** în] la B unsprăzeacele B **6** teamă] spare B de pesteală] c-au pestit B că-i buru] cu dragu B **7** cinstitoriul] cinsteaște amu acesta B despuietoriului] domnu B

cela dentii[6] ca și cela de a(11)poi ; (12) imbli(13)nzează cela ce au veritu în
al (14) u⟨n⟩sprăzeacele ceas (16) ca și cela[7] ce au lucratu di(17)ntini[8] ; //
(1) și acela de apoi miluiaște (2) și ace(3)la dentii[6] imbli⟨n⟩zeaște ; 65r
(4) și aceluia dă (5) și acela (6) dăruiaște ; (7) și lucrulu cinstea(8)ște
(9) și punerea laudă.

(11) Dereptu aceaca (12) întrați în bucuriia Domnului (13) vostru
(14) și ceia dentii[6] și ai doii, (15) plată să (16) luați. Bo(17)gații și[9]
mișeii, / (1) soțu cu soț (2) să vă încetați. (3) Ceia ce să au țirut (4) 65v
și leanișii (5) și zua cistiți. (6) Și ceia (7) ce s-au postitu și ceia ce (8)
nu se-au postitu, (9) bucurați-vă a(10)stăzi. (11) Masa găta(12)ți[10] și
vă îndulciți toți, (13) vițelul (14) grasu. (15) Nime să nu iasă flămîndu ;
(17) și toți vă (18) îndulciți, cu mișei[11], cu bogați, // (1) de burătatea 66r
burătății[12] (2) de astăzi. (3) Nime să nu plîngă (4) de meseretate astăzi.
(5) Ivitu-se-au[13] (6) depreură împărății. (8) Nimea să nu plîngă[14] de
(9) păcatele sale astăzi, (11) că iertarea den groapă se-au luminat. (13)
Nime să nu se teamă[15] de moarte[16], (15) că ne-au mîntuitu mîntuitoriul
(16) de moarte[16]. (17) Stinse (18) ce era țirut de dinsu. / (1) munci[17] 66v
(2) iadul cela ce au pogoritu în iadu[18]. (4) Amări-se că îmbucă de tru-
pul lu⟨i⟩.

(6) Și adecă așteptă în Ga(7)lelei de strigă. (8) Și iadul (9) se
amări-se și căzu giosu, (11) amărî-se și se[19] de(12)șertă, (13) amări-se
și fu ba(14)tjocură. (15) Și trupul lui (16) se ti⟨m⟩pină cu Dumnedzeu,
(17) luo pămîntu // (2) și tîm(3)piră c⟨er⟩iu[20] ⟨...⟩ celuia ce vedea 67r
(5) și căzu întru ce nu știia.

---

6 Cf. CB, 79: *de întâi*. ✧ 7 Urmează o slovă anulată, probabil с. ✧ 8 Scris: дн҃тѧ·ѧ; cf. CB, 79: *diîntâia*. ✧ 9 Scris: шша. ✧ 10 цн este repetat din greșeală și apoi anulat. ✧ 11 După acest cuvînt, în CB, 80 urmează *și*, inexistent în manuscris. ✧ 12 Scris inițial бг҃ѧтѧцкєн; între ц și н a fost adăugat, deasupra rîndului, ї; cf. CB, 80: *burătăției*. ✧ 13 Scris: ивитѕсеѕ. ✧ 14 Scris inițial пънгъ, apoi între п și primul ъ s-a suprascris л. ✧ 15 Scris: тѧмѫ. ✧ 16 Scris: мор'тє. ✧ 17 Scris: мѕ҃чи. ✧ 18 Scris: ѧдѧѕ. ✧ 19 Urmează аѳѕи'дж, șters. ✧ 20 Cf. CB, 81: *tăinpirăciu*. ✧

---

10 dentii] de apoi B **10—11** de apoi] dentiiu B **12—13** imblinzeaște] mîngiie B **13** *ante* cela *ad.* pre B ce] ci B au veritu] vine B în] la B **14** unsprăzeacele B **16** ce-au B **16—17** dintini] de-ntiiul ceas B **65r/1** și *om.* B cela B de apoi] dentiiu B miluiaște] mingiie B **2—3** cela B **3** dentii] de apoi B imbli⟨n⟩zeaște] miluiește B **4** celuia B dă] da-va B **5** acela] cestuia B **6** dăruiaște] dărui-va B **7** lucrul B **9** punerea] adaosul B **11** dereptu] printru B *post* aceaca *ad.* amu B **12** în] la B **14** ceia dentii] întîi B **15** să *om.* B **17** mișeii] measerii B **65v/1** soțu cu soț] unul cu alaltu B **2** să vă încetați] încetiți-vă B **3** să au țirut] se nevoiescu B **4** leanișii] ceia ce se lenescu B **5** și *om.* B dzua B cistiți B **6** *ante* și *ad.* se postescu B și] cu B **7** s-au postitu] se postescu B *post* și *ad.* cu B **8** se-au postitu] se postescu B **9** bucurați-] veseliți- B **9—10** astădzi B **11** *ante* masa *ad.* că B **11—12** gătați] gata vă e B **12** și *om.* B vă îndulciți] îndulciți-vă B **14** grasu] hrănitu B **15** nimine B **17** și *om.* B **17—18** vă îndulciți] îndulciți-vă B **18** cu mișei, cu bogați *om.* B **66r/1** burătatea] bogătatea B burătății] dulcelei B **2** de astăzi *om.* B **3** nimine B plîngă] suspine B **4** măsărătate B astăzi *om.* B **5** ivitu-se-au] ivi-se B **6** *ante* depreură *ad.* amu B depreură] împreună B împărăție B **8** nimine B **9** păcatele] greșale B sale astăzi *om.* B **11** că] de B se-au luminat] luminat-au B **13** nimine B teamă] spare B **15** că *om.* B ne-au mîntuitu] slobodzit-au B *post* mîntuitu *ad.* pre noi B **15—16** mîntuitoriul de moarte] moartea domnului B **17** stinse] stins-au B *post* stinse *ad.* pre ceia B **18** era țirut] -au ținut B de dinsu] aceea B **66v/1** munci] muncit-au B **2** au pogoritu] deștins-au B în] la B **4** amări-se] amărît-au B *post* -se *ad.* pre iad B îmbucă] au gustatu B lui B **6** adecă] iată B **6—7** așteptă în Galelei de] mainte Isaia B **7** striga B **8** și *om.* B adul B *post* iadul *ad.* grăi B **9** se *om.* B amări B și *om.* B căzu] întîmpină-te B josu B *ante* amări *ad.* și B **11—13** se deșertă, amări-se și *om.* B **13** *ante* fu *ad.* amu B **13—14** fu batjocură] batjocurit fu B **15** și trupul lui] luat-au trup B **16** se ti⟨m⟩pină *om.* B cu] și B Dumnezeu] Domnul B **17** luo] luat-au B **67r/2—3** tîmpiră] timpinat-au B **3** ceriul B *post* c⟨er⟩iu *ad.* luat-au B celuia *om.* B vedea] văzut-au B **5** căzu] căzut-au B întru] la cei B nu știia] n-au știutu B

(6) Unde (7) ţi-i, moarte [21], acolo? (8) Unde ţi-i abiru(9)irea? Învinse (10) Dumnezeu (11) şi tu pogoritu fuseşi [22]. (12) Învise Dumnezeu (13) şi căzură dracii. (14) Învise Dumnezeu (15) şi viiaţă vie (16) şi
67v se bucurară îngerii. (17) Învise Dumnezeu, / (2) nece unul mortu nu-i în groa(3)pă. (4) Dumnezeu invise dentru morţi, (6) începătura morţilor fu.

(8) Aceluia-i ţirutul (9) şi slava în veacu, adevăru.

VIII

⟨Rugăciune de scoatere a dracului⟩

[. . . . .]

76r (1)hom şi Misahom şi Avednag ! (2) Oprescu-te, diavole, cu ce(3)le doa⟨o⟩ lumiri ce-au [1] făcutu (4) Domnul, soarele dzileei şi (5) lura nopţiei, să

---

21 Scris: мор'та. ✧ 22 Cf. CB, 81: *fuse; şi.*
1 Scris: цеѕ. ✧

---

7 ţi-i] iaste B moartea] ade B acolo] biruirea B **8** ţi-i] iaste B **8—9** abiruirea veninul morţiei B **9—11** *incipit* Învise *finit* fuseşi *om.* B **12** Dumnezeu] Hristos B **13** căzură] căzut-au B **14** învise] invis-au B Dumnezeu] Hristos B **15** *post* şi *ad.* în B vie] vieţuieşte B **16** şi se bucurară îngerii *om.* B **17** învise] învis-au B Dumnezeu] Hristos B **67v/2** *ante* nece *ad.* şi B nece unul mortu] morţii nice unul B nu-i *om.* B **4** Dumnezeu] Hristos B *post* Dumnezeu *ad.* amu B învise dentru morţi] den morţi sculă-se B **6** începătura] începătoriu B **8** -i]e B **8—9** ţirutul şi slava] măria şi ţinearea B **9** în veacu] în veacul de veacu B adevăru] adevăratu B

76/r1 *ante*[. . .] hom *ad.* Adeverită este şi destoinică şi direaptă frîmseaţe domnului nostru, Isus Hristos. Pusă pre arhanghel Mihail să străjuiască rîurile apelor ca să n-aibă putere diiavolul pre ele. Domnul vine cu giurămîn⟨t⟩ mare, cu Tatăl şi cu Fiiul şi cu Duhul Sfînt, cum pre diiavolul să-l întercască de pre riurile apelor, ca să n-aibă putere a bate lucrul neboţedzaţilor, a ploia cu ploaia rea.

Oprescu-te, diiavole, cu Dumnezăul viu adeverit! Cuntenescu-te, diiavole, cu Sfînta Marie, giuratului Iosif! Oprescu-te, diiavole, cu toţi îngerii ce fece Domnul! Cuntenescu-te, diiavole, cu patru unghiuri a ceriului! Oprescu-te, diavole, cu patru evanghelisti ce ţin ceriul şi pămîntul! Oprescu-te, diavole, cu cetate cea mare a Ierusalimului în care să odihnescu toţi direpţii! Cuntenescu-te, diiavole, cu 12 apostoli! Oprescu-te, diiavole, cu 16 proroci sfinţi! Cuntenescu-te, diiavole, cu 40 de sfinţi! Oprescu-te, diavole, cu Ioan, botezătoriul Domnului! Cuntenescu-te, diavole, cu 4 patriiarşi! Oprescu-te, diiavole, cu 318 de părinţi sfinţi ce au fost în Nichie, să n-aibă putere pre lucrul creştinilor, a ploie ploaia cu foaş! Cuntenescu-te, diiavole, cu 4 rîuri ce ies din raiu, Fison, Ghion, Tigru, Efrat, ce înconjură toată lume, să n-aibi putere a strica lucrul creştinilor! Oprescu-te, diiavole, cu anghelii şi cu arhanghelii domnului nostru, Isus Hristos, ispăsitoriul nostru! Cuntenescu-te, diiavole, cu naşterea lui Hristos! Oprescu-te, diiavole, cu botezul domnului nostru, Isus Hristos, ispăsitoriul nostru! Cuntenescu-te, diiavole, cu înviere lui Lazar! Oprescu-te, diiavole, cu Dumineca Florilor a domnului nostru, Isus Hristos, ispăsitoriului nostru! Cuntenescu-te, diiavole, cu înviere domnului nostru, lui Isus Hristos, ispăsitoriului nostru! Cuntenescu-te, diiavole, cu suire domnului nostru, lui Isus Hristos, ispăsitoriul nostru! Oprescu-te, diiavole, cu frîmseaţe domnului nostru, lui Isus Hristos, ce se închipui pentru noi la dzua Preobrajeniilor! Cuntenescu-te, diiavole, cu putere cinstitei şi de viiaţă făcă⟨t⟩oarei cruci, să n-aibi putere a bate grîul creştinilor şi holdele-i!

Oprescu-te, diiavole, cu 3 sfinţi cu D [. . .]hom] Sedrah D *post* şi *ad.* cu D Misah D *post* şi *ad.* cu D Avednago D **2** oprescu-] cuntenescu- D diiavole D **2—3** cele *om.* D doao D lumini D au făcutu] fece D **4** zilei D **5** luna D nopţii D

n-aibi putea(6)re a strica nemică [2] în cre(7)știri! Oprescu-te, diavole (8) Sătanu, cu herovimii și (9) cu serafimii lui Isus Hristos și (10) cîntarea netăcută (11) și cu al nostru glasu!

Să ne (12) fie de folosu [3] și de ispove(13)danie și acu*m* și puru-(14)rea și în vecie de veacu, ami*n*!

(15) *Poměni, gi, dše rabĭ bžie* (16) *Grigorie vŭ ostavlenie grě*(17)*ho(m) vŭ cr(s)tvo nb(s)nii.*

IX

⟨Moartea lui Avram⟩

(1) Părinte blagosloveaște! [...][1] (2) Cîndu [2] tremease Domnu*l* 77r
arhanghe*l* [3] (3) Mihail către Avra*m* și (4) cu bucurie [4] să ia sufletu*l* [5] iubi(5)toriului [6] la oaspeți Avra*m*.

Și (6) deștinse arhanghel [3] suptu co(7)dru și fu ca u⟨n⟩ călătoriu. (8) Și avea Avra*m* pururea [7] leage fă(9)ră oaspe [8] să nu [9] mărînce. Și (10) într-aceaea vreamea închise vră(11)jmașu*l* toate caile, să (12) nu meargă oaspe la casa lui (13) Avra*m* și fură 5 dzile de nu [9] (14) mîncă nemică. Și grăi fi(15)iului său, lui Isacu: „Și ieși(16)mu, doară vre*m* vedea undeva / (1) vru⟨n⟩ omu să-l aducemu elu la (2) casa noastră [10], 77v
că amu împuți(3)nă [11]-se sufletu*l* [5] mieu în mere". Și (4) ieșiră și văd-zură arhanghel [3] (5) Mihail ca u⟨n⟩ călătoriu oaspe [8] (6) și întrebară elu: „De unde ești [12]?" (7) Arhanghel [3] dzise: „De susu [13] sîmtu". (8) Avra*m* dzise: „Blămu să prindzi(9)mu!" Arhanghel [3] dzise: „Mare trea(10)bă [14] amu și ustenitu sîm(11)tu". Dzise Avra*m*: „Să iubești Dom(12)nu*l* [15] tu!" Arhanghel [3] dzise: „Slabu (13) sîmt, picioarele mă doru". (14) Și dzise Avra*m* lui Isacu, fiiu(15)lui său: „Du [16]-te acasă și adu (16) calulu să ducemu cestu oa//(1)spe [8] cu [17] noi!" Arhanghel [3] 78r
dzise: „Nu [9] u(2)steni feciorul, ce blămu căti(3)liru!"

---

2 Scris: немнкь; altă interpretare posibilă: *nemic.* ✧ 3 Scris: фωлѹсѹ.

1 Textul anterior lipsește din CB, 189. ✧ 2 Scris: кънд҃о. ✧ 3 Scris: арХаггл҃ь. ✧ 4 Scris: бокорїе. ✧ 5 Scris: софлето҃. ✧ 6 Scris: юбиторюлѹи. ✧ 7 Scris: порѹрѣ. ✧ 8 Scris: ѡспе. ✧ 9 Scris: но. ✧ 10 Scris: ноѡстръ. ✧ 11 Scris: Фпоцинѫ. ✧ 12 Scris: еще. ✧ 13 Scris: сосѹ. ✧ 14 Scris: требѫ. ✧ 15 Scris: доно҃. ✧ 16 Scris: до. ✧ 17 Scris: ко. ✧

5—6 putere D 6 strica] bate D nemică în] griul D 6—7 creștiri] creștinilor D 7 *post* creștiri *ad.* holdele, viile D diiavole D 8 Sătanu *om.* D *post* Sătanu *ad.* și te blastăm D 9 *post* serafimii *ad.* domnului nostru D *post* Hristos *ad.* ceia ce cîntă D și *om.* D 10 cîntare D 11 glasu] grai D 11—13 Să ne fie de folosu și de ispovedanie și] Să fie luată sus această rugăciune preste toate! Blagoslovește-ne, Doamne, și pre noi D 14 veci⟨i⟩ D de veacu] vecilor D

Grăindu, mearseră către (4) un arbure și închiră-se pîră la (5) pămîntu și grăi : „Sfînt, (6) sfînt, sfînt !" grăiaște. Praved(7)nicului Avram îi părea că derep(8)tu elu se închiră lemnul și grăi. (9) Pînră aciia nu [9] știia cire mearge (10) cu nînsu. Și întrară în casa lui Avram. (11) Tremease Avram Isacu să aducă [18] u(12)n berbeace și dzise [19] Sareei : (13) „Adu lăutoriul și lă oaspele [20] ace(14)stuia [21] picioarele, că iaste uste-(15)nitu !" Și lua lăutoriul și-i s(16)pălă picioarele și vădzu că fă(17)ră peliță iaste. Și dzise lui Avram : (18) „Aceaste picioare nu[9]-su de om, ce
78v sî(19)mtu de cei trei ce perdură [22] Sodo/(1)mulu [23] și Gomorul". Atunce [24] Isacu dzi(2)se cu mînie : „O, căce cu focul a(3)rse și căce oaspele [20] ce iaste de la (4) împăratul ceriului ?" Isacu feace (5) mîncare.

Îr-acela ceas arhanghel [3] se (6) duse [25] în geroe r-apusul soarelui, cî(7)ndu [2] se adura [26] îngerii și se închiră (8) Domnului [27]. Grăi : „Doamne [28], Avram va să dea (9) mie carne de berbeace de să mărî(10)ncu. Ce-mi dzici ?" Domnul dzise lui : „Ce-(11)ți va pure [29] înrainte, mărîncă !" (12) Iarăș deștinse îngerul și află (13) masa gata și mîncă Avram (14) cu îngerul și gătă patu de oa(15)speți [30] și se culcară [31].

Și în mi(16)adzănoapte sculă [32]-se Isacu (17) din patul său și stătu
80r înra(18)intea ușiei caseei. Grăi (19) cu glas mare : „Părinte, părin//(1)te, deschide să sărutu frîmse(2)țile feației tale, că de acumu [33] (3) nicediri-oară [34] nu [9] te voiu vedea !" Au(4)dzi mumă-sa. Curse și deschise și (5) la Avram întră și-lu săruta și (6) plîngea. Dzise Avram : „Spure-mi, fă(7)tul mieu, ce plîngi ?" Isacu dzise : (8) „Părinte, părinte, un visu vă(9)dzuiu : avea curură în capu ca soa(10)rele și mi-o lua oaspele acesta. (11) Vădzu, părinte, acesta iaste în(12)gerul și e tremesu să te ia". Și-(13)lu stringe în brațe și-lu săru(14)ta [35] și amaru plînge. Avram în(15)că plînge. Îngerul încă [36] (16) plînge. Sara [37] încă plînge. (17) Lacrămile îngerului, eale se (18) făce pietri fără prețu.

Avram (19) dzise : „Doamne [28], spunre [38]-mi cire ești tu ?" (20)
80v Arhanghel [3] dzise : „Eu sîmtu arhanghel [3] / (1) Mihail și sîmtu tremesu să (2) iau sufletul [39] tău". Avram dzise : „Doamne, (3) să fiu dusu cu trupul la Domnul, (4) doamne !" Atunce [40] îngerul sui în ceriu (5) și cu frică grăi către Domnul. (6) Și-i porînci Domnul [15] să ia Avram cu (7) trupul și duse [25] elu îngerul în ce(8)riu. Și mearse Avram către preasto(9)lu și se rugă Domnului [27] și fu dus (10) la preastolul heruvimiloru. A(11)colo [41] amu mira-se toate sile(12)le ceriului de Avram. Și dzise Dom(13)nul [15] către îngeru : „Du [16]-te cu iubi(14)toriul mieu, cu Avram să vadză toa(15)tă [42] făptura [43] și fie lui ca (16) va grăi așa".

---

18 Scris: адокж. ✧ 19 Repetat: ши ѕисе. ✧ 20 Scris: ѡспеле. ✧ 21 Scris: ачестоѧ. ✧ 22 Scris: пер'дорь. ✧ 23 Scris: содомолꙋ. ✧ 24 Scris: аточе. ✧ 25 Scris: досе. ✧ 26 Scris: адора. ✧ 27 Scris: донолꙋи. ✧ 28 Scris: доне . ✧ 29 Scris: поре. ✧ 30 Scris: ѡспеци. ✧ 31 Scris: кол'карь. ✧ 32 Scris: сколъ. ✧ 33 Scris: акомꙋ. ✧ 34 Scris: ничедириѡрж. ✧ 35 Scris: сърота. ✧ 36 Scris inițial ѳ'ѵерꙋѳкъ, apoi, observîndu-se repetiția, s-a șters ѵерꙋ/ѳ. ✧ 37 Scris: сараа. ✧ 38 Scris: споѳре. ✧ 39 Scris: софлетꙋ. ✧ 40 Scris: атонче. ✧ 41 Scris: акꙋлꙋ. ✧ 42 Scris: тоате. ✧ 43 Slovele фж sînt scrise în locul altora, probabil сол. ✧

Și purceaseră (17) și vădzu u⟨n⟩ omu intr-un scaunu (18) inraltu șidzîndu întru blîndzi(19)rea raiului, cu multă frimsea(20)ţe. Întru u⟨n⟩ ceas bucura-se, după[44] a//(1)cea multu plînge și intrebă Avram (2) ingerul. Dzise: „Doamne, cenre iaste acesta (3) omu ce așa face?" Arhanghel[5] dzise: „A(4)cesta-i făcutul[45] întii, Adam. Amu, (5) cîndu veade sufletele[46] dereapte (6) trecîndu[47] în raiu, atunce[48] se vese⟨lea⟩ște. (7) Cîndu veade sufletele[46] greșiți(8)loru trecîndu in muncă, atunci[49] (9) virtosu[50] plînge și dzice[51]: « O, fe(10)ţii[52] miei, cumu v-aţi săblăzni[tu] ! »" 79r

X

⟨Omilia la Paști⟩

(13) Oarecire[1] era um pă(14)rinte, anume[2] Ion[3], din cetatea (15) lui Costantin împărat, cu rostul (16) de auru.

(17) Se-i neștire bur (18) creștir, de Domnedzeu iubit, / (1) se se înduleea(2)scă de bur praznic de astădzi. (4) Se-i neștire de șerbi cu bur (5) nărav, (6) de se[4] între bu(7)curîndu-se în bucurie domnu[5]-său. (9) S-au neștire de întîiul ceas lu(10)cratu, (11) de se ia astădzi (12) plată dereaptă[6]. (14) S-au neștire după[7] al treile (15) ceas venrit, (16) să blogodarea// [scă. . . . .] 79v

---

44 Scris: допж. ✧ 45 Scris: фжкотѹ. ✧ 46 Scris: софлетеле. ✧ 47 Scris: трекън'до. ✧ 48 Scris: атонче. ✧ 49 Scris: атончи. ✧ 50 Scris: връмосѹ. ✧ 51 ѕ și ч sint scrise in locul altor slove, greu de identificat; cf. CB, 194: *zise*. ✧ 52 Scris: фецїе.

1 Scris: ѡречире. ✧ 2 Scris: аноме. ✧ 3 Scris: іѡнь; altă interpretare posibilă: *Ioan*.

✧ 4 Scris deasupra rîndului. ✧ 5 Scris: домно. ✧ 6 Scris: дерєть. ✧ 7 Scris: допж.

79r/13—16 *incipit* Oarecire *finit* auru *om.* S¹, Cine-i dentru sfinţi, părintele nostru, creștinul mare episcop den cetatea lui Constantin, cu rostul de a⟨u⟩ru B **17** Să S², B -i *om.* S², e B neștine B buru S¹ **17—18** bur creștir] binecinstitu B **18** creștiru S¹ de] și B Domnedzeu] Dumnezeu S¹, Domnului B iubitu B **79v/1** *ante* se¹ *ad.* de B se¹] să S¹, B **2** bur] bun S¹, bună B *ante* praznic *ad.* de B praznic] praznicu S¹, uspăţu B de] ce e B astăzi S¹, B **4** să S¹, B -i] *om.* S¹, e B neștine B de] den B șerbi] robi B bu⟨n⟩ S¹ **4—5** bur nărav] nărav bun B **6** de *om.* S¹ să S¹, B **7** in] la B bu⟨cu⟩riia S¹, bucuria B domnului B -său] -seu S¹, a lui B **9** *ante* s-au *ad.* S-au neștine lucrat-au postindu-se, de să priimească acmu plată B s-au] să B neștine B *post* ceas *ad.* au B **11** de *om.* S¹ să S¹, B ia] primească B astădzi] astăzi S¹, acmu B **12** plată dereaptă] dereptul datoriul B **14** s-au] să B neștine B **15** *post* ceas *ad.* au B veritu S¹, venitu B blagodarea[scă]] blagodarească S¹, mulţemească B *post* blagodarea[scă] *ad.* și să (*om.* B) praznuiască (prăznuiască B). S-au (Să B) neștire (neștine B) după al șasele ceas (*ad.* au B) ajunsu (ajuns B), nime (nemică B) să nu se spăminte (spare B), că (și B) intru (amu B) nemică nu se va deșerta (nu va fi in deșertu B). Să se-au (*om.* B) neștire (neștine B) (*ad.* mihni-se B) după (pînă la B) al nouole (noa⟨o⟩le B) ceas lăsatu (*om.* B), să să (se B) apropie, nemică (nimică B) să nu se teamă. Să ⟨a⟩u veritu (De va veni B) neștire (*om.* B) in (la B) al unsprădzeacele (unsprăzeacele B) ceas, să nu se teamă (spare B) de pesteală (c-au pestit B), că-i buru (cu dragu B) cinstitoriul (cinsteaște amu acesta B) despuietoriului (domnu B): priimeaște cela dentii (de apoi B) ca și cela de

XI

90r (1) Sfînta Petca[1]

(2) Într-acealea zile era u⟨n⟩ om într-acea ce(3)tate, creştin [2] dulce şi curat, şi (4) ruga-se întru ascunsu către Domnul. (5) E cel om chema-l Agaton, e boiereasa (6) lui chema-o Polfiia. Şi fu viaţa lor (7) şi lăcuiră ei 35 de ai fără de fe(8)ciori. Şi ruga-se ei întru ascunsu, (9) în

1 Scris: ⁀ⁿ пѣтка; cf. CB, 145, unde se consideră că titlul este scris în slavonă. Altă interpretare posibilă: *Svinta Petca.* În jurul titlului, o altă mînă a adăugat ulterior *M(s)ca Brumari, 14 dni. Ce* [...] / *Sfintei Ve⟨ne⟩ri. Într-acelea z*[...], iar marginal stînga, lîngă o cruce doar parţial vizibilă a scris: *Hristos bl*[...]. ✧2 н provine din modificarea unui є iniţial.✧

apoi (dentiiu B); imblînzeaşte (mingiie B) (*ad.* pre B) cela ce (ci B) au veritu (vine B) în (la B) al u⟨n⟩sprăzeacele (unsprăzeacele B) ceas, ca şi cela ce au (ce-au B) lucratu dintini (dentiiul ceas B): şi (*om.* B) acela (cela B) de apoi (dentiiu B) miluiaşte (mingiie B) şi acela (cela B) dentii (de apoi B) îmbli⟨n⟩zeaşte (miluieşte B); şi aceluia (celuia B) dă (da-va B) şi acela (cestuia B) dăruiaşte (dărui-va); şi lucrulu (lucrul B) cinsteaşte şi punerea (adaosul B) laudă.

Dereptu (Printru B) aceaea (aceea B) (*ad.* amu B) intraţi in (la B) bucuriia Domnului vostru şi ceia dentii (întiii B) şi ai doii, plată să (*om.* B) luaţi. Bogaţii şi mişcii (measerii B), soţu (unul B) cu soţ (alaltu B) să vă încetaţi (încetiţi-vă B). Ceia ce să au ţirut (se nevoiescu B) şi leanişii (ceia ce se lenescu B) şi (*om.* B) zua (dzua B) cistiţi (cinstiţi B) (*ad.* Se postescu B). Şi (cu B) ceia ce s-au postitu (se postescu B) şi (*ad.* cu B) ceia ce nu se-au postitu (se postescu B), bucuraţi-vă (veseliţi-vă B) astăzi (astădzi B). (*ad.* că B) Masa gătaţi (gata vă e B) şi (*om.* B) vă îndulciţi (îndulciţi-vă B) toţi, viţelul grasu (hrănitu B). Nime (nimine B) să nu iasă flămîndu; şi (*om.* B) toţi vă îndulciţi (îndulciţi-vă B), cu (*om.* B) mişei (*om.* B), cu (*om.* B) bogaţi (*om.* B), de burătatea (bogătatea B) burătăţiei (dulceţiei B) de (*om.* B) astăzi (*om.* B). Nime (nimine B) să nu plîngă (suspine B) de meseretate (măsărătate B) astăzi (*om.* B). Ivitu-se-au (Ivi-se B) (*ad.* amu B) depreură (împreună B) împărăţiia (împărăţie B). Nimea (Nimine B) să nu plîngă de păcatele (greşale B) sale (*om.* B) astăzi (*om.* B), că (de B) iertarea den groapă se-au luminat (luminat-au B). Nime (Nimine B) să nu se teamă (spare B) de moarte, că (*om.* B) ne-au mîntuitu (slobodzit-au pre noi B), mîntuitoriul de moarte (moartea Domnului B). Stinse (Stins-au B) (*ad.* pre ceia B) ce era ţirut (ce-au ţinut B) de dinsu (aceea B), munci (muncit-au B) iadul cela ce au pogoritu (deştins-au B) in (la B) iadu. Amări-se (Amărit-au B) (*ad.* pre iad B) că îmbucă (au gustatu B) de trupul lu⟨i⟩ (lui B).

Şi adecă (iată B) aşteptă (mainte B) in (*om.* B) Galelei (Isaia B) de (*om.* B) strigă (striga B). Şi (*om.* B) iadul (adul B) (*ad.* grăi B) se (*om.* B) amări-se (amări-se B) şi (*om.* B) căzu (întîmpină-te B) giosu (josu B), (*ad.* şi B) amări-se (*om.* B) şi (*om.* B) se (*om.* B) deşertă (*om.* B, amări-se (amări-se B) şi (*ad.* amu B) fu batjocură (batjocurit fu B). Şi trupul lui se ti⟨m⟩pină cu Dumnezeu (Luat-au trup şi Domnul B), luo (luat-au B) pămîntu şi timpiră (timpinat-au B) c⟨er⟩iu (ceriul B) (*ad.* luat-au B) celuia (*om.* B) ce vedea (văzul-au B) şi căzu (căzut-au B) întru (la B) (*ad.* cei B) ce nu ştiia (n-au ştiutu B).

Unde ţi-i, moarte, acolo? (Unde iaste, ade, biruirea? B) Unde ţi-i abiruirea? (Unde iaste veninul morţiei? B) Învise (*om.* B) Dumnezeu (*om.* B) şi (*om.* B) tu (*om.* B) pogoritu (*om.* B) fuseşi (*om.* B). Învise Dumnezeu (Hristos B) şi căzură (căzut-au B) dracii. Învise (Învis-au B) Dumnezeu (Hristos B) şi (*ad.* în B) viiaţă vie (vieţuiaşte B) şi (*om.* B) se (*om.* B) bucurară (*om.* B) îngerii (*om.* B). Învise (Învis-au B) Dumnezeu (Hristos B), (*ad.* şi B) nece unul mortu (morţii nice unul B) nu-i (*om.* B) în groapă. Dumnezeu (Hristos B) (*ad.* amu B) învise dentru morţi (din morţi sculă-se B), începătura (începătoriu B) morţilor fu.

Aceluia-i (e B) ţirutul şi slava (măriia şi ţinerea B) în veacu (veacul de veacu B), adevăru (adevăratu B) S[1], B.

90r/1 Sfînta Petca] Învăţătură despre Sfînta Vineri U 2 un U acea] o U 3 *post* cetate *ad.* ce să chiema Epivat şi acela om era U dulce] cu dulceaţă U 4 să ruga U întru ascunsu către Domnul] lui Dumnezeu întru ascuns U 5 e] şi U acela U chema-l] lu chiema U e] iară U boiereasa] giupîneasa U 6 chema-o] o chiema U Polofie U 7 şi *om.* U lăcuind U ei *om.* U *post* ei *ad.* amîndoi şi tot rugîndu-să lui Dumnezău în U ai U feră U de *om.* U 8 ruga-se] să ruga U ei *om.* U ascunsu U *post* ascunsu *ad.* lui Dumnezău şi U 9

tot ceasu*l* așa dzicea: „Dă mie, Hristo(10)ase impărate, caută și spre noi și (11) dă și noauo plo*d* să fie și să nască (12) dentru noi, feciore*l* sau feciorița! Noi (13) da-l-a*m* Sfinție tale cu toată partea (14) ei".

Și veniia îngeru*l* [3] Domnului spre (15) ei și zise lor: „Auzi și ascultă (16) Domnezeu rugăciune voastră și e (17) să nască o feciorea dintru voi. Să (18) fie numele ei Sfinta Veneri și (19) naște-va veneri și, cînd o veți / (1) boteza, așa să-i fie numele [4] ei". Așa zise (2) îngeru*l* 90v
Domnului și să duse de la ei. Și ei de [5]-(3)acii ruga-se cu frică către Domnu*l*. Și născu [6] (4) fecioara sfînta veneri, în luna lui bru(5)mariu 14 [7] zile și botedzară sfinta ve(6)neri și-i pusără numele [4] Sîmta Vene(7)ri. Și o duce în toată vreamea de o închi(8)na către beseareca Domnului și pînă (9) la anu*l* înțelease în toată leagea Domnu(10)lui [8].

Și, cînd era de cinci ani, gîndi-(11)să întru sine [9] și dzise: „Nu mi se cade (12) numai acicea să fiu și să lăcuiescu, (13) ce mi se [10] cade să mă duc să propove(14)duiescu leagea domnedzeului mieu și pri(15)n toate satele și în toate ciătăți(16)le". Și ieși noaptea din curtea tăți(17)nesău și să duse întru o cetate ma(18)re ce o chema Antiohie. Într-însă lă(19)cuiia u-mpăra*t* mare ce-l chima An//(1)tio*h*-împăra*t*, ce era grec. 91r

Și întră Sfînta Ve(2)neri în cetate ce era, începu a grăi către oa-(3)mini și zise: „Creadeți voi întru Svînta (4) Troiță ce e a Tatălui și a Fiiului (5) și Duhului Sfînt, Isus Hristos, că acela iaste (6) deadevăr domnedzeu, luminătoriu și (7) sfințitoriu și spăsitoriu și domne(8)dzeul domnedzeilo*r*". Și învăța pre ei și (9) mulți auziia și credea [11] și alți oa(10)meni spunea altora, și la beseare(11)că și prin cetate.

Iară alți oa(12)meni spunea la împăratulu și zi(13)ce: „Doamne împărate, venit-au o boie(14)reasă în cetate de propoveduiește (15) și

---

3 Scris: ⸢ϕϥερω⸣. ◇ 4 Scris: номеле. ◇ 5 Scris: дѣ. ◇ 6 Prima slovă, н, este scrisă peste un к inițial. ◇ 7 Cf. CB, 146: *15*. ◇ 8 Scris: доно ѹн. ◇ 9 Scris: синѣ. ◇ 10 Cf. CB, 146: *să*. ◇ 11 Scris: крѣдѣ. ◇

---

zicea U Dă mie] Doamne, Isuse U 10 împăratul U *post* împărate *ad.* ceriului și a pămîntului U și *om.* U spre] pre U 11 *ante* dă *ad.* ne U și *om.* U plod] roadă U să fie *om.* U 12 dintru U fecior U sau] au U feciorița] fată U *ante* Noi *ad.* că U 13 sfinției U 14 și] atunci U vine U spre] la U 15 zisă U și ascultă *om.* U 16 Dumnezău U rugăciunea U e *om.* U 17 să nască] va naști U o feciorea dintru voi] din voi o fecioară U 17—18 Să fie] și-i va fi U 18 ei *om.* U Vineri U și] că U 19 naște-va] va naște U vinerea U cîndu U 90v/1—2 Așa zise îngerul Domnului *om.* U 2 dusă U *post* duse *ad.* îngerul U ei *om.* U 2—3 de-acii] dup-aceaea U 3 *ante* ruga *ad.* încă mai tare U ruga-se] să ruga U *ante* cu *ad.* ei U cu frică către Domnul] lui Dumnezău cu mare frică U *post* și *ad.* să U 4 vineri U 5 *ante* 14 *ad.* în U *post* și *ad.* o U botezară U 5—6 vineri U 6 Sfînta U 6—7 Vineri U 7 ducea U *post* vreamea *ad.* la sfînta beseareca U 8 către beseareca Domnului] lui Dumnezău U 9 *post* anul *ad.* ea U înțeleasă U în *om.* U 9—10 Domnului] lui Dumnezău U 10 era] fu U cinci] 5 U *ante* gîndi- *ad.* ea U 11 -să *om.* U zisă U se] să U 12 numai acicea să fiu] a fi numai aicea U și să lăcuiescu *om.* U 13 se] să U 13—14 propovădu⟨ie⟩sc U 14 *post* leagea *ad.* lui U Domnedzeului] Dumnezău U mieu și *om.* U 15—16 și în toate ciătățile *om.* U 17 dusă U întru o] într-o U 18 chiema U Antiohiia U *ante* Într- *ad.* Și U 18—19 lăcuia U 19 u-mpărat] un împărat U mare *om.* U chiema U 91r/1 ce] și U 1—2 Vineri U 2 ce era *om.* U *ante* începu *ad.* și U 2—3 către oamini] oaminilor U 3 zise] a zice U întru] în U Sfînta U 4 ce e] în U Tatălui] Tatăl U a Fiiului] în Fiiul U 5 Duhului] în Duhul U Isus Hristos *om.* U 6 deadevăr] adevărat U dumnezău U 7 ispăsitoriu U și *om.* U 7—8 dumnezăul U 8 dumnezeilor U 9—11 și alți oameni spunea altora, și la beseareca și prin cetate *om.* U 11 Iară] Dară U alți] unii dintru U 11—12 oamini U 12 la împăratulu] împăratului U 12—13 zicea U 13 Doamne împărate *om.* U vinit-au U 13—14 boiereasă] fată U 14 propovăduiește U

spune de fiiul[12] Marieei, cela ce (16) au răstignit părinții noștri (17) în cruce". Și, deca auzi acel împăra(18)t, el mînie-să spre ea și zise slu-[ge](19)lor lui să meargă să o aducă înain(20)tea lui. Și căuta spre ea
91v cel[u pă]/(1)rat și mira-să de frîmsețile ei și (2) zise slugilor sale : „Să-mi agiute dom(3)nezeul miu cela ce credzu eu întru el, (4) că mai frumoasă fată de aceasta n-am (5) vădzut!" Și dzise către ea cel împărat : „Ce (6) samă de om ești și cum te cheamă?" (7) Și dzise ea către elu : „Eu sîmt o cre(8)ștină botedzată în numele mi-e Sfînta[13] (9) Petca". Și zice cel împărat către ea : „Nu (10) grăi așa, ce mai bine te pleacă domne-(11)dzeului mieu și închină-te lui, de fa(12)ce-te-voiu doamnă[14] și împărătească spre (13) toate casele mele". E Sfînta Veni(14)ri răspunse și zise lui : „Anatima (15) [nu]mele aceluia ce zice așa și te(16)[ne] !". [Și a]tunci mînie-să acel împărat (17) [și dzi]se slugilor lui : „Prende-ți-o[15] de lega(18)[ți] și răstigni-o-vrem în cruce ca și (19) [domnedze]ului ei și vedea-vem ce va folosi (20) [ei]". [Atu]nci Sfînta Veneri rugă-să
92r și // (1) dzise : „Doamne Domnedzeulu mieu, caută și (2) spre mene, să nu[16] laude-să dracii spre me(3)ne, și tremeate îngerul tău cu arăta(4)rea silelor tale și miluiaște sufle(5)tulu mieu, ⟨...⟩ Doamne[17], ceia ce încu⟨n⟩giură-mă (6) și aleage ceia ce luptă-să cu mene !" (7) Și la sfîrșitul[18] rugăciuneei, psalom (8) ⟨...⟩, sculă-să și dzise : „Amin !" Și iară dzise (9) apoi : „Să laude-să și ei cu tine, Doamne[19] !" Și (10) atunci, în acela ceas, ivi-se u⟨n⟩ noor di(11)n ceriu și ieși un vihor mare din no(12)or și lua o piatră mare foarte[20] (13) în el și o purta vîntul ca o fr[undză] (14) și sura. Și atunci ivi-se îngerul [Domnu](15)lui înaintea ei și rupse legătu[re](16)le din mînule ei și grăi către [ea], (17) zise : „Nu te teame, ce laudă sila [domnu](18)lui Domnedzeul tău".

12 Scris inițial ѳє, apoi є a fost modificat în ї și s-a adăugat ѭѣ. ✧ 13 Scris: c̃ı̃ꙗ; altă interpretare posibilă: *svinta*. ✧ 14 Scris: дⷨнж. ✧ 15 Scris: ѕ. ✧ 16 Scris: нѡ. ✧ 17 În CB, 148 urmează [*de*]. ✧ 18 Scris: сѳрьшитѣ. ✧ 19 Scris: дⷨнє. ✧ 20 Scris: ѳорте. ✧

15 fiiul Marieei] Hristos U cela *om.* U **16** *ante* au *ad.* l- U **17** în] pre U deacă U **18** elu U mînie-să] să mînie U spre] pre U zisă U **18—19** slugilor U **19** lui] sale U *post* meargă *ad.* și U **20** *post* Și *ad.* deacă o adusără înaintea acelui împărat, elu U căută U spre] pre U **91r/20—91v/1** cel[u pă]rat *om.* U **91v/1** mira-să] să înmiră U frîmsața U **2** zisă U Să-mi agiute] Pre U **2—3** dumnezăul U **3** mieu U crezu U elu U **5** văzut U zisă U **6** samă] fealiu U cumu U **7** Și] Iară U dzise ea] ea zisă U elu] împăratul U **8** botezată U în] și U mi-e] mieu iaste U **9** Petca] Vineri U Și] Atunci U zisă U acel U **10** așea U *post* așa *ad.* multe U **10—11** dumnezăului U **11** închină-te] te închină U **11—12** de face-te-voiu și fii mie U **12** spre] pre U **13** meale U E] Iară U **13—14** Vineri U **14** răspunsă U zisă U lui] acelui împărat U *ante* Anatima *ad.* O U **15** numele U *post* [nu]mele *ad.* tău și U *post* aceluia *ad.* și ție U zice] zici U așea U și *om.* U **15—16** te[ne] *om.* U **16** [Și] *om.* U atunci U mînie-să] să mînie U **17** și zisă U lui] sale U Prindeți U de] și U **17—18** legați U **18** răstigni-o-vrem] o răstigniți U în] pre U **19** *ante* [domnedze]ului *ad.* pre U vedea-vem] vom vedea U *post* folosi *ad.* dumnezăul U **20** ei U Atunci U Vineri U *post* Veneri *ad.* ea U rugă-să] să ruga U *ante* și *ad.* lui Dumnezău U **92r/1** dzise] zicea U Dumnezăul U și *om.* U **2** spre] pre U mine U **2—3** să nu laude-să dracii spre mene *om.* U **3** tremite U **4—5** sufletul U **5** Doamne, ceia *om.* U încu⟨n⟩giură-mă] l-au încungiurat U **6** aleage] să vază U luptă-să] caută U cu *om.* U mine U **7** rugăciuneei *om.* U psalom] psalomului U **8** zisă U *post* Și *ad.* dup-aceaea U zisă U **9** apoi *om.* U laude-să] să laude U **10** ivi-se] să ivi U un U nuor U **11** ieși] să scorni U *post* mare *ad.* de ploaie de ploie pietri mari ca niște nuci U din] dintr-acela U **11—12** nuor U **12—13** și lua o piatră mare foarte în el *om.* U **13** *post* vîntul *ad.* și suna U frunză U **14** și sura *om.* U Și *om.* U ivi-se] să ivi U **14—15** Domnului U **15** rupsă U **15—16** legăturile U **16** *ante* din *ad.* ei U din] de la U mînule] mini U ei *om.* U ea U *post* [ea] *ad.* și U **17** zisă U ti U sila] puterea U **17—18** [domnu]lui *om.* U **18** Domnedzeul] lui Dumnezău U tău *om.* U

Şi atunci [munci](19)torii ce o lega căzură gios la pă(20)mîntu şi scu- lară-să şi stri[gară] (21) toţi cu glas mare şi ziseră : „[Mare] / (1) iaste 92v
credinţa creştinească !"

Şi a(2)tunci Sfinta Veneri rădică mînu(3)le sale către ceriu şi ru- ga-se ⟨ ... ⟩. Atunci (4) oamenii mulţi ei striga şi zice : (5) „Nu-i altu domnezeu [21] mai mare fără dom(6)nezeul Sfinteei Veneri !" Şi toate (7) slugile acelui împărat căzură gios (8) înainte Sfinteei Veneri şi zicea (9) toţi : „Miluiaşte-ne, Sfîntă Veneri, (10) şi nu [16] uita fărălegile noas- tre (11) [...], ce roagă [22] derept noi şi arată şi (12) noa⟨o⟩ [23] seamne să fim şi noi creştini (13) ca şi tu şi să ne închinăm Tatălui (14) şi Fi- iului şi Duhului Sfînt !" Şi zi(15)[se]ră toţi : „Amin !" Şi scula-se şi bote (16)[za] ei şi se duse şi lăuda domnul Domne(17)[dz]eu.

Şi, de vădzu cel împărat acealea, (18) [ş]i mînie-să şi chemă [24] alte slugi ale (19) [l]ui şi zise : „Prendeţi-o şi o lega(20)[ţi] şi aflaţi o căldare şi ar(21)[de]ţi petri şi le zmicuraţi şi // (1) le băgaţi în căldare şi băgaţi 93r
plum(2)bu şi seu şi smoală să fiarbă în şa(3)pte zile şi în şapte nopţi şi a (4) şaptea zi băgaţi acea⟨s⟩tă [25] în călda(5)re şi acoperiţi cu o piatră pî(6)nă voiu veni şi eu să vădzu". Şi aşa (7) zise acel împărat cu mînie şi se du(8)se de aciia. Şi slugile lui feaceră a(9)şa. Şi a şaptea dzi vene împărat[ul] (10) şi zise : „Descoperiţi căldarea !" [Şi] (11) o descoperiră şi Sfînta Veneri[i] (12) sculă-se şi stătu în picioare în căl(13)dare şi zise : „Mare iaste ⟨ ... ⟩ spre menre !" [Şi] (14) acelu împărat vădzu ace ciudă mare şi (15) grăi către Sfînta Veneri şi zise : „[Ce] (16) lucru-i de tine? Ce nu să prinde de [ti](17)ne nice foculu, nice apa?" Şi a[tun](18)ci grăi Sfînta Veneri către acelu [împă](19)rat : „Apropie-te de vedzi sila deade[vă](20)rului Domnezeu !" Şi nu să putea apropi[ia] (21) de du-

---

21 Scris: ДОМЕЗНЪ. ✧ 22 Scris: ѓѡтъ. ✧ 23 Scris: нѡша. ✧ 24 ѥ este scris deasupra rindu- lui pentru a corecta o lacună inițială. ✧ 25 Ultima slovă, ъ, provine din modificarea altei slove. Altă lecțiune posibilă: *acea ⟨fa⟩tă*. ✧

18—19 muncitorii U **19** o *om.* U legasă U *post* lega *ad.* pre ea U căzură U **19—20** pămînt U **20** ante şi[1] *ad.* în doao ceasuri şi zăcură ca şi morţii la pămintu U *post* şi[1] *ad.* de-aciia U scularâ-să] să sculară U *ante* şi[2] *ad.* ca nişte oamini beaţi şi U strigară U **21** zisără U Mare U **92v/2** Vineri U **3** ruga-se] să ruga U **4** oamini U ei *om.* U striga U zicea U **5** altu domnezeu mai mare] mai mare alt dumnezău U *post* mare *ad.* nime U fără] de U **5—6** dumnezăul U **6** Sfintei U Vineri U **7** *post* gios *ad.* la pămînt U **8** înaintea U Sfintei U Vineri U **9** Sfinta U Vineri U **10** uita] căuta U fărădelegile U **11** [...], ce] şi te U dirept U şi *om.* U **12** noao U *post* noi *ad.* credincioşi şi U **13** tu] credinţa ta U **14—15** zisără U scula-se] să sculară U *post* şi *ad.* să U **15—16** botezară U **16** ei *om.* U se duse şi *om.* U lăuda] deaderă laudă U domnului U **16—17** Dumnezăului U **17** *post* Domne[dz]eu *ad.* nostru, lui Isus Hristos U de] unde U văzu U acel U accalea] aceasta U **18** *ante* [ş]i *ad.* elu să U şi U *post* [ş]i *ad.* mai U -să *om.* U chiemă U ale] a U **19** lui U zisă U *post* zise *ad.* lor U Prindeţi U **19—20** legaţi U **20** aflaţi] căutaţi U **20—21** ar[de]ţi] zmicuraţi U **21** pietri U şi le zmicuraţi *om.* U **93r/2** seu] răşină U smoală] păcură U *post* fiarbă *ad.* intru loc U **2—3** şapte] 7 U **3** şapte] 7 U **4** şeaptea U *post* zi *ad.* să o U acea⟨s⟩tă *om.* U **5** *post* şi *ad.* să o U o piatră] pietri U **6** vini U şi *om.* U *post* să *ad.* o U văzu U aşea U **7** zisă U să U **7—8** dusă U **8** de-aciia U lui *om.* U făcură U **8—9** aşea U **9** *post* aşa *ad.* cumu-i învăţă împăratul U zi U vine U împăratul U **10** zisă U [Şi]] Iară deacă U **11** o *om.* U *post* descoperiră *ad.* căldarea U şi *om.* U Vineri U **12** sculă-se] să sculă U **13** şi zise: „Mare iaste ⟨ ... ⟩ spre menre!" *om.* U [Şi]] Iară unde U **14** acelu împărat vădzu] o văzu acel împărat U ace ciudă mare] că să sculă şi stătu sănătoasă U şi] iară U **15** *ante* grăi *ad.* elu U grăi către Sfinta Veneri şi *om.* U zisă U [Ce]] O, mare U **16** -i] iaste U de] pre U Ce nu] de nice U **16—17** de [ti]ne nice foculu, nice apa] apa, nice focul de tine U **17** Şi *om.* U **17—18** atunci U **18** Vineri U *post* Veneri *ad.* şi zisă U **18—19** către acelu [împă]rat] acelui împărat U **19** Apropii-te U vezi U sila] putearea U **19—20** deade[vă]rului] adevărat U **20** dumnezăului U *post* Domnezeu *ad.* mieu U Şi] Iară U *post* Şi *ad.* acel împărat U apropiia U

93v goreala focului. Şi, de văzu [Sfînta] / (1) Veneri că nu se poate apropiia, nice cu(2)teadză, ea luo apa cu mîna din căldare (3) şi aruncă în obrazul celui împărat şi ur(4)bi acelu împărat în acela ceas. E Sfînta Vene(5)ri ieşi din căldare curată şi frumoasă.

(6) Şi atunci acelu împărat merse şi se apro(7)pie de ea şi căzu înaintea ei şi ruga-se : „Mi(8)luiaşte-mă, şarba lui Hristos, a lui Domnedzeu şi (9) [roagă] [22] derept mene, doară mi s-ară deşchi(10)[de] ochii mie să fiu creştinu şi eu şi toa(11)te slugile meale şi ţinutul împărăţi(12)[ee]i meale !" Şi milostivi-se Sfînta (13) [Ve]neri şi căzu cu faţa la pămîn-(14)tu şi plînse şi baltă de lacrămile (15) [se] feace. Şi sculă-se şi loa cu mîna (16) [d]ereaptă de lacrămile ei şi unse ochi(17)[i ce]lui împărat şi zise : „În numele Tată(18)[lu]i şi Fiiului şi Duhului Sfînt, să ve(19)[dzi]!" [Şi] atunci acelui împărat vădzu. Şi a(20)[lţi] oameni [2] mulţi ne-
94r volnici ven(21)[de]că ei. Şi ⟨...⟩ acelui împărat lumină şi // (1) vedeare mai bine şi mai vîrtos [26] decît (2) mai⟨n⟩te. Şi plecă-se şi luo Sfînta Ve(3)neri de lacrămile sale şi luo ap[ă] (4) şi botedze acelu împărat şi toate (5) slugile lui şi toţi oamenii [27] di(6)n părăţiia lui.

Şi iară Sfînta Vener[i] (7) gîndi şi dzise : „Duce-mă-voiu iară şi într-al(8)tă cetate să propoveduiescu cuvîntul (9) lui Hristos şi să spuiu lor că păgîni-su, cum să (10) se boteadze şi să se cunune, de ⟨nu⟩ vor peri".

(11) Şi să duse şi, mergîndu ea pre cale, tîmp[i](12)nă alt împărat ce-l chema Atizma împărat. (13) Şi zise către ea celu împărat : „Giupînea(14)să, ce om eşti [28] şi cumu te cheamă [29] ? Ce [nu te] (15) închini Domnieei [30] mele ?" Ea grăi către ace[la] (16) împărat. Şi mira-să de frîmseţile ei şi

---

26 Scris: врктосъ. ✧ 27 Scris: wамєнїє. ✧ 28 Scris: єщє. ✧ 29 Scris: кємъ. ✧ 30 Scris iniţial дсмѫ, apoi ѫ a fost modificat în ъ şi s-a adăugat єєн; cf. CB, 151 : *domneei*. ✧

---

21 dugoreala] firbinteala U de] deacă U văzu U Sfînta U 93v/1 Vineri U să U apropia U *post* apropiia *ad.* acel împărat U nice] şi nu U 1—2 cuteză U 2 *post* cuteadză *ad.* mearge U ea] iară sfinta Vineri U apă cu mina] cu mîna apă U *post* căldare *ad.* de pre iuţimea focului U 3 acelui U 3—4 urbi *om.* U 4 acel U în acela ceas] îndată U *post* ceas *ad.* orbi U E] Atunci U 4—5 Sfînta Veneri ieşi] ieşi Sfînta Vineri U 5 frumoasă] luminoasă U 6 acel U mearsă U 7 *post* ei *ad.* cu faţa la pămînt U ruga-se] să rugă U *post* ruga-se *ad.* cu milă şi cu lacrămi zicînd acel împărat U 8 şarba] roaba U a lui] adevărat U Dumnezăul U *post* Domnedzeu *ad.* tău U 8—9 şi [roagă] derept mene *om.* U 9—10 s-ar deşchi[de]] să vor deşchide U 10 mie] miei U creştinu şi eu] şi eu creştin U 11—12 ţinutul împărăţi[ee]i meale] toată ţara mea U 12 Şi] Atunci U milostivi-se] să milostivi U 13 Vineri U 13—14 pămînt U 14 *post* pămîntu *ad.* şi să rugă U plînsă U *post* plînse *ad.* către Dumnezău U 14—15 şi baltă de lacrămile [se] feace] cu lacrămi U 15 sculă-se] să sculă U *post* -se *ad.* de la pămînt U loa] luo U 16 [d]ereaptă *om.* U de lacrămile ei] de la ochii săi lacrămi U unsă U 16—17 ochii U 17 acelui U zisă U 17—18 Tatălui U 18 *post* şi[1] *ad.* a U *post* şi[2] *ad.* a U 18—19 vezi U 19—21 [Şi] atunci acelui împărat vădzu. Şi a[lţi] oameni mulţi nevolnici ven[de]că ei *om.* U 21 acelui] acel U *post* împărat *ad.* dup-aceaca U 93v/21—94r/1 lumină şi vedeare mai bine şi mai vîrtos] mai bine vedea şi mai frumos lumina ochii lui U 2 mainte U plecă-se] se plecă U şi luo *om.* U 2—3 Vineri U 3 de lacrămile sale şi luo ap[ă]] şi din lacrămile ei să făcea apă U 4 boteză U *ante* acelu *ad.* pre U acel U *ante* toate *ad.* pre U 5—6 şi toţi oamenii din părăţiia lui *om.* U 6—7 Sfînta Vener[i] gîndi] gîndi Sfînta Vineri U 7 zisă U 8 propovădu⟨ie⟩sc U 9 Hristos] Dumnezău U lor] păginilor U că păgini-su, cum *om.* U 10 se[1]] să U se[2]] să U cunune] cuminece U de ⟨nu⟩, vor peri] ca să nu piiaie U 11 să duse şi, mergîndu] ducîndu-să U *ante* tîmp[i]nă *ad.* o 11—12 tîmp[i]nă] tîlni U 12 chiema U Antizma U 13 Şi] Atunci U zisă U ea] elu U celu împărat] Sfînta Vineri U 13—14 Giupîneasă] Doamne U 14 ce] şi căci U nu te U 15 domnieei mele] mie U *post* mele *ad.* şi să te dai în leagea mea şi să te rogi dumnezăului mieu? U 15—16 Ea grăi către ace[la] împărat. Şi mira-să de frîmseţile ei *om.* U

în[tre](17)bă-o și zise : „De unde ești [28] ?" Sfînta Vener[i] (18) răspunse către el și zise : „Eu sîmtu o [cre](19)ștină botezate în numele mi-i Sfînta [13] [Pet](20)ca". Și zise către ea celu împărat : „Pas[ă du](21)pă mene și creade în domnedzeul mieu și / (1) giura-ți-mă-voiu înaintea 94v
domnedzeul⟨ui⟩ miu (2) să fii doamnă mie și împărătească tutu(3)roru polatelor meale. E, să nu asculta(4)ret mene, da-te-voiu spre mare muncă (5) și viiață nu veri [31] avea". Și atunci (6) Sfînta Veneri grăi către elu și zi(7)se : „Diavole înturecate și iadule, slu(8)ga iadului [32] !" Și atunci mînie-să a(9)cel împărat și zise slugilor sale : (10) „Prindeți-o să o ducem înaintea ce(11)lui zmieu din cetate de să o mănî(12)nci. E, să biruire spre zmieu și să nu [16] (13) perire de el, pleca-ne-vrem și închi-(14)na-ne-vrem [33] și noi ei și domneze(15)[u]lui ei".

Că într-acea cetate un zmeu foa(16)rte [20] mare lăcuia, ⟨...⟩ întru elu diavolul (17) și toate duhurele necurate. Și acela (18) lăcuiia la ei și-l ruga ei [34] ca și Domnedze(19)[u]. Și acelu împărat credea [11] întru el și (20) toate slugile lui și toți oameni[i] (21) lui. Și atunci [35] duseră Sfînta Vene//(1)ri în cetate și deschiseră poarta [36] și (2) o duseră către 95r
zmeu. Sîmta Veneri văzu (3) zmeul și-și feace cu mîna cruce în nu-(4)mele lui Isus Hristos și atunci fugi diavolul (5) di⟨n⟩ zmeu și toate duhurele necurate. Și (6) atunci Sfînta Veneri apropie-se la (7) zmeu și călcă cu piciorul spre falca (8) zmeului și întră întru [37] elu și trecu (9) pri⟨n⟩ zgăul lui afară și iară stătu îna(10)intea zmeului. Și atunci strigă dia(11)volul și dzise : „O, mișei de noi, cumu ne ru(12)șinăm noi 1000 de bărbați, ceia ce eram în ce(13)tate, de o fată ne rușinăm noi acum !" Și (14) fugiră afară din cetate toate duhu(15)rele. Și atunci acel împărat

---

31 Scris: ѣєрє. ✧ 32 Scris: ѫдоѧѧѧѕѫ. ✧ 33 Scris: врѣмѧ. ✧ 34 Scris: єєн. ✧ 35 Scris: ѧмоѡнѡ. ✧ 36 Scris: пор'тѧѧ. ✧ 37 Scris: ѳтрѡ. ✧

16—17 și întrebă-o și zise] iară acel împărat zisă către Sfînta Vineri și grăi U 17 De unde] Cine U *post* ești *ad.* tu U *ante* Sfînta *ad.* Iară U Vineri U 18 răspunsă către el și *om.* U zisă U 18—19 creștină U 19 botezată U 19—20 în numele mi-i Sfînta [Pet]ca *om.* U 20 *ante* Și *ad.* Și acel împărat să înmiră de frimsața ei și zisă către ea: „De unde ești?" Iară Sfînta Vineri zisă: „Eu sîmt de la stîlpul credinței". U 20 Și] Iară U zise către ea celu împărat] acel împărat zisă către ea U 20 Pas[ă]] Vină U 20—21 după U 21 mine U dumnezăul U 94r/21—94v/1 și giura-ți-mă-voiu înaintea domnedzeul⟨ui⟩ miu *om.* U 2 doamnă mie] mie doamnă U 3 E] Iară U 3—4 ascultaret mene] veri face cum zic eu U 4 da-te-voiu spre mare muncă] pre mare muncă te voiu da U 5 viiață] viața ta U nu veri avea] rău să va scurta U Și *om.* U 6 Sfînta Veneri grăi] grăi Sfînta Vineri U către elu *om.* U 6—7 zisă U *post* zise *ad.* către acel împărat U *ante* Diavole *ad.* O, U întunecate U și *om.* U *post* iadule *ad.* și U 8 Și atunci *om.* U *post* atunci *ad.* aceasta deaca auzi U 8—9 mînie-să acel împărat] acel împărat să mînie U 9 zisă U 10 *post* ducem *ad.* în cetate U 11 zmău U din cetate *om.* U de să] să U 11—12 mănînce U 12 E] Iară U să biruie spre zmieu și *om.* U 13 perire] va peri U el] acel zmău U -vrem] -vom U 13—14 și închina-ne-vrem *om.* U 14—15 ei și domneze[u]lui] în leagea U 15—16 Că într-acea cetate un zmeu foarte mare lăcuia *om.* U 16 *post* lăcuia *ad.* iară U într- U elu] acela zmău U *post* elu *ad.* lăcuia U diavolul] mulți draci U 17 toate *om.* U duhuri U 17—18 Și acela lăcuia la ei *om.* U 18 -l ruga ei] să ruga lui U 18—19 ca și Domnedze[u] *om.* U 19 acel U *post* împărat *ad.* încă U elu U 20 oaminii U 21 Și *om.* U dusără U *ante* Sfînta *ad.* pre U 94v/21—95r/1 Vineri U 1—2 și deschiseră poarta și o duseră *om.* U 2 către zmeu] înaintea zmăului U *post* zmeu *ad.* ca să o înghită U *ante* Sîmta *ad.* Iară U Sfînta U Vineri U 2—3 văzu zmeul *om.* U 3 -și *om.* U cu mîna cruce] cruce cu mîna U *post* cruce *ad.* și zisă U 4 atunci] aciia U *post* atunci *ad.* îndată U fugiră U diavolul] dracii U 5 din U zmău U d⟨u⟩hurile U Și *om.* U 6 Vineri U apropie-să] să apropie U la] de U 7 zmău U picioarele U *post* piciorul *ad.* ei U spre] pre U *post* falca *ad.* cea de gios a U 8 zmăului U *post* zmeului *ad.* și-i desfăcu gura U întră] să bagă U întru] în U 8—9 trecu pri⟨n⟩ zgăul lui] iarăși ieși U 9 iară *om.* U 10 zmeului] lui U Și *om.* U strigară U 10—11 diavolii U 11 zisără U 12 noi *om.* U 1000] o mie U ceia *om.* U 13 ne rușinăm noi *om.* U ac⟨u⟩m U 14—15 duhurile U 15 *post* duhurele *ad.* necurate U Și atunci] Aceasta deacă văzu U

și vă[zu] (16) acealea și crezu și plecară-se to[ți] (17) înaintea Sfinteei Veneri. Și dzise (18) acel împărat: „Miluiaște-ne, Sfîntă Ven[e](19)ri, să creadem și noi în Hristos, în domnezeul tău!" (20) Și boteză acel
95v împărat. Și toate sl[u](21)gile lui și toți oamenii lui acea/(1)ia [38] toate crezură și să botezară.

(2) Și atunci Sfînta Veneri dzise: (3) „Iară mi se cade mie se mă duc." Și se duse întru (4) cetate mare ce lăcuiia un părat mare (5) ce-l chema Aclip [39] împărat. Și întră Sfînta Vene(6)ri în cetate și începu a grăi către oa(7)meni: „Creadeți voi în numele Tatălu(8)i și Fiiului și Duhului Sfînt, a lui Isus Hristos, (9) că acela iaste deadevăr!" Și auzi cel (10) împărat de ea și chema-o și zise către ea: (11) „Ce om ești și cum te cheamă?" Ea zise că(12)tră cel împărat: „Eu sîmt o creștină bote(13)[z]ată, numele mi-i Petca și crezu întru (14) [Sfî]nta Troiță". Și zise cel împărat către (15) [ea]: „Nu dzice [40] că ești botezată, ce pasă de (16) [r]oagă [41] domnezeul miu, cela ce crezu eu, și (17) giura-ți-mă-voiu înaintea domnedzeulu(18)i mieu cum aduce-voiu și pune [42]-voiu sla(19)[v]a mea și cinstea mea spre capul tău (20) [ș]i să fii doamnă [14]
96r mie și împărătească to//(1)turor [43] polatelor mele. E, să nu ascultare [44] (2) mene, eu da-te-voiu spre mare muncă și (3) rea moarte [45] omori-te-voiu". E Sfînta Vene(4)ri zise lui: „Anatima, fiiulu diavolu(5)lui [46], vrăjitoriu rău și cîne rău! Eu (6) crezu în domnezeul mieu. De dereptu domneze(7)ul mieu nu numai trupul, ce și su(8)fletul da-l-voiu spre muncă. Procle(9)ți să fie muncitorii tăi și domne(10)zeii tăi cu tine!"

---

38 Scris: ачѧ/ѧѧ; cf. CB, 153: *aciaa în.* ✧ 39 Cf. CB, 153: *Aclil.* ✧ 40 Scris inițial ѕнсѣ, apoi c a fost modificat în ч. ✧ 41 Scris: [р]огѣ. ✧ 42 Scris: поиє. ✧ 43 Scris inițial: то/тоꙗѣ, apoi al doilea о a fost modificat în ѕ, adăugîndu-se deasupra rîndului ро. ✧ 44 O altă persoană decît copistul textului a modificat pe ре în ѧє și a scris deasupra rîndului, între нѕ și ѧсиѕѧѧтре, ѥ. ✧ 45 Scris: моѧтє. ✧ 46 Scris: ѧїѧвоѧоγ/ѧѳн. ✧

15—16 și vă[zu] acealea și *om.* U **16** plecară-se] să plecară U toți U **17** Vineri U *post* Și *ad.* atunci U zisă U **18** -ne] -mă U Sfînta U **18—19** Vineri U **19** să creadem] ca să crezu U noi] cu U în[2] *om.* U dumnezăul U **20** Și] Atunci U *post* Și *ad.* Sfînta Vineri U *ante* acel *ad.* pre U **21** oaminii U **95r/21—95v/1** aceaia toate *om.* U **2** atunci] iară U Sfînta Veneri dzise] zisă Sfînta Vineri U **3** Iară] Mie U se[1] să U mie *om.* U se[2] să U *post* duc *ad.* de-aicea U *post* Și *ad.* iară U se[3] să U dusă U întru] într-o U **4** împărat U mare *om.* U **5** chiema U Aclip] Agripa U *post* Și *ad.* atunci U **5—6** Vineri U **6—7** oamini U **7** voi *om.* U **8** *post* și[1] *ad.* a U *post* și[2] *ad.* a U a lui] în U **9** *post* iaste *ad.* Dumnezău U deadevăr] adevărat U *post* Și *ad.* deacă U acel U **10** de ea și *om.* U chema-o] o chiemă U *ante* și *ad.* înainte U zisă U **11** *post* Ce *ad.* fealiu de U cumu U *ante* Ea *ad.* Iară U zisă U **11—12** către cel împărat *om.* U **12** *ante* Eu *ad.* Mine mă cheamă Sfînta Vineri și U o *om.* U **12—13** bote[z]ată, numele mi-i Petca *om.* U **13** întru] în U **14** Sfînta U Și] Atunci U zisă U acel U **14—15** către [ea] *om.* U **15** Nu dzice că] Deacă U ce *om.* U *post* de *ad.* te U **16** roagă U dumnezăului U mieu U cela] celuia U crezu] mă rog U **17** giura-ți-mă-voiu] mă voiu giura ție U **17—18** dumnezăului U **18** *post* cum *ad.* că U aduce-voiu] voiu aduce U pune-voiu] voiu pune U *post* -voiu[2] *ad.* pre tine și pre capul tău U **18—19** sla[v]a] cinstea U **19** mea[1] *om.* U cinstea] slava U spre capul tău *om.* U **20** [ș]i] ca U doamnă mie] mie doamnă U împărătească U **95v/20—96r/1** tuturora U **96r/1** meale U E] Iară U ascultare] vei asculta U **2** *ante* mene *ad.* de U eu *om.* U da-te-voiu spre mare muncă] pre mare răotate te voiu da U **3** *ante* rea *ad.* cu U omori-te-voiu] te voi omorî U E] Iară U **3—4** Vineri U **4** *post* Veneri *ad.* răspunsă și U zisă U *ante* Anatima *ad.* O U fiiul U **5** rău *om.* U cîne rău] călcătoriu de leage U **6** dumnezăul U De] cel U direpț U **6—7** domnezeul mieu *om.* U **8** spre] pre U **8—10** Procleți să fie muncitorii tăi și domnezeii tăi cu tine] iară muncitorii tăi și dumnezăul tău și cu tine depreună să fie procleți U

Şi atunci mi(11)nie-să acel împărat cu amar şi atu(12)nci zise muncitorilor lui să aducă (13) o căldare şi să piisedze petri şi (14) seu şi se aducă plumbu [47] şi smoală şi (15) să [48] bage acea fată în căldare să fiarbă în tr[e](16)i zile şi în trei nopţi. Şi [49] duseră Sfin(17)ta Veneri către foc şi către căl(18)dare şi, ce sta înaintre-a [50] toţi, şi [ie](19)şi o
pară din foc mare dintr-acel fo[c] / (1) al lor şi încongiură-i acei muncitori (2) [şi] arseră toţi într-acel ceas. Şi Sfînta Veneri (3) sta acii şi ruga-se cu psalom din săltiri, aşa (4) dzicea : „Miluiaşte-mă, Doamne [19], că spre tine upovă(5)iaşte sufletul mieu !" Şi la sfîrşitul [18] rugă(6)ciunei psalomului zise : „Amin !" Şi văzu acel împă(7)rat muncitorii lui că periră şi spări(8)e-să şi frică mare fu spre el ! Şi chemă (9) slugile lui toate şi întrebă ei şi dzi(10)se : „Spuneţi-mi ce voiu face ceştii maghe-(11)niţi ?" Şi dziseră către elu : „Să nu-i tăiere (12) capul curundu, aceşti oameni toţi că(13)tră domnedzeul ei face-i [51]-va de pleca-se-vor". (14) [Ş]i atunci dzise Aclip [39] împărat către slu(15)[gi]le lui : „Tăiaţi-i capul [52] [curund]u [53] !" Şi duseră [54] Sfînta Veneri să-i taie capul.

Şi Sfînta Ve(16)neri ruga-se acelor muncitori şi dzise : (17) „Lăsaţi-mă şi ogodi⟨ţi⟩-mi să fac rugăciuni, (18) să mă rogu către Hristos, domneziul mieu !" Şi dzise(19)ră ei : „Roagă [22]-te curundu !" Şi atunci Sfînta Ve(20)neri ruga-se cu lacrămi şi plîngea // (1) şi dzicea : „Doamne [48] 97r
despuietoriul, părintele a tot [55] (2) ţinutul [56], făcătoriul ceriului şi al pă-

---

47 Scris: ѧ̆лоүгѣ̄. ✧ 48 Cuvîntul este scris deasupra rîndului pentru a completa, probabil, o lacună iniţială; cf. CB, 154, unde *să* este considerat adăugat de o mînă posterioară. ✧ 49 Deasupra rîndului o altă mînă a adăugat *w*. ✧ 50 Cf. CB, 154: *înaintre*. ✧ 51 Scris: ѥ. ✧ 52 După acest cuvînt urmează un semn care trimite pe marginea de jos a filei, unde este completată de către copistul textului o omisiune de transcriere cuprinzînd cuvintele de pînă la *capul*, inclusiv. ✧ 53 Scris: [кѣрѕнд]ѳ. ✧ 54 Scris: дѳсерѣ. ✧ 55 Scris: моүѵ. ✧ 56 Scris: цнноүѵ. ✧

---

10 Şi atunci] Aceasta deacă auzi U 10—11 mînie-să acel împărat] acel împărat să mînie U 11—12 atunci *om.* U 12 zisă U lui *om.* U 13 să piseze U pietri U 14 seu] răşină U se aducă *om.* U plumb U şi smoală *om.* U 15 să bage] băgaţi U în căldare să fiarbă] să arză în căldare U *post* fiarbă *ad.* cu plumbul şi cu răşina U 15—16 tr[e]i] 3 U 16 trei] 3 U *post* şi[2] *ad.* o U dusără U 16—17 Vineri U 17 *post* şi *ad.* o apropiară U către] de U 18 ce] ea U înaintre-] înaintea U toţi] tot U *post* toţi *ad.* nărodul oamenilor U şi[2] atunci U 18—19 ieşi U 19 *ante* o *ad.* pre supt căldare U *post* pară *ad.* mare U din] de U 96r/19—96v/1 mare dintr-acel fo[c] al lor *om.* U 96v/1 încungiură U -i acei *om.* U *ante* muncitori *ad.* pre U *post* muncitori *ad.* ce o mu⟨n⟩ciia U 2 şi U arsără U acela U Şi] Iară U Vineri U 3 acii *om.* U ruga-se] să ruga U psalom din *om.* U săltiri] psaltirea U *post* săltiri *ad.* lui Dumnezău şi U 4 zicea U spre] pre U 4—5 upovăiaşte] nădăjduiaşte U 5—6 rugăciunei U 6 psalomului *om.* U zisă U Şi] Atunci U *post* Şi *ad.* atunci U 7 şi *om.* U 7—8 spărie-să] să spămîntă U 8 frică mare] mare frică U fu] căzu U spre] pre U elu U chiemă U 9 slugile lui toate] toate slugile lui U *post* întrebă *ad.* de U 9—10 dzise] zicea U 10 Spuneţi-mi *om.* U voiu] vom U aceştii U 10—11 magheniţi] măceniţe U 11 Şi] Iară U *post* Şi *ad.* slugile U zisără U elu] împăratul U -i tăiere] vei tăia U 12 *post* capul *ad.* ei de U curundu U aceştia U oamini U *post* toţi *ad.* vor creade U 12—13 către domnedzeul ei face-i-va de pleca-se-vor] şi să vor pleca către dumnezăul ei U 14 [Ş]i *om.* U zisă U Aclip] Agripa U 14—15 slugile U 15 lui] sale U *post* capul *ad.* de U curund U Şi duseră Sfînta Veneri să-i taie capul *om.* U Şi[2] Atunci U 15—16 Vineri U 16 *post* Veneri *ad.* deacă văzu că va muri U ruga-se] să rugă U zisă U 17 Lăsaţi-mă şi *om.* U ogodi⟨ţi⟩] îngăduiţi U -mi] -mă U *post* -mi *ad.* puţinel U să fac rugăciuni *om.* U 18 *ante* să *ad.* ca U către Hristos, domneziul mieu] domnului dumnezăului mieu, lui Isus Hristos U Şi] Iară U *post* Şi *ad.* ei U 18—19 zisără U 19 curund U *post* atunci *ad.* începu U 19—20 Vineri U 20 ruga-se] a să ruga U 97r/1 zicea U *ante* Doamne *ad.* O U 1—2 părintele a tot ţinutul, făcătoriul *om.* U 2 al] a U

mî(3)ntului [57], audzi-mă și ascultă-mă, șarba ta, (4) într-acesta ceas! Rogu-te să faci meserearea (5) ta și să dai măriia ta celora ce vor face (6) pomeană mie și prinosul și leturghie (7) și lumînare și vor cinst⟨i⟩ aceasta dzi. (8) Blagosloveaște-i [51], Doamne [19], casele lor și ficiorii lor (9) și holdele lor și dobitoacele [58] lor to(10)ate! Și fugă de ei toate duhurile reale (11) și fărmăcătoarele! Și sufletele lor s[ă] (12) fie luminate! E cela ce nu o va cinsti (13) această dzi, Venerea Mare, cu milosteni[e] (14) și cu rugăciune la besearecă, iară ce[la] (15) ce va lucra într-însa acela să fie blăst[ă](16)mat. E cela ce o va c⟨i⟩nsti și o va post[i] (17) șapte dzile, să fie lui sănătate ș[i] (18) iertăciune păcatelor. Și cine n[u] (19) o va cinsti sfînta veneri, ce o va sp[ur](20)ca de voie cu carne, sau cu brîndză, fără [de] (21) harți, sau cu curvie, sau fie cu ce lucr[u] /
97v (1) rău, să fure netare, e părinții lui să nu s-ară (2) pocăi, să fie istucan acela grumadzu și (3) cu mînule sale acela om să nu biruiască; (4) că sfînta veneri răstignitu-s-au Hristos de vo(5)ie în cruce, cu oțit și cu fere adăpară-l (6) și cu sulița împu⟨n⟩seră-l în coastele [59] lui, pri(7)ntru să lase noao leage domnul nostru, Isus Hristos". (8) Și după ace grăi[2] Svînta Veneri și dzise (9) muncitorilor: „Faceți cum v-au dzis voa⟨o⟩ domnul (10) vostru!" Și plecă capul gios. Muncito(11)[rii] și tăie [60] cu spata capul ei. Și (12) [lu]o Domnul curat sufletul ei în mî(13)[nu]le sale și-l duse în ceriu.

Și fost-au (14) [tă]iarea capului [61] ei, Svintei Veneri, (15) în luna lui cuptoriu, 26 de dzile și nu (16) [lăsă] Domnul să-i fie praznicul ei atunce [62], (17) [ce lă]să [63] se-i fie cînd au născut, în luna lui bru-

---

57 Scris: пѣмѣнѝ'тоулѧи. ✧ 58 Scris: доѧнѝпочелѥ. ✧ 59 Scris: коєтелѥ. ✧ 60 Cf. CB, 156: *tae*. ✧ 61 Scris: каноулѧи. ✧ 62 Scris: ѧмѡчѥ . ✧ 63 Scris inițial [лѣ]сѥ, apoi ѥ a fost modificat în ѣ.

---

3 *post* pămîntului *ad.* și a toată lumea făcătoriu U auzi U -mă] pre mine U șarba] roaba U 4 Rogu-te *om.* U meserearea] seamne și minuni U 5 ta[1] *om.* U măriia] sfințiia U celora] acelora U *post* celora *ad.* oamini U face] ținea U 6 pomeană] praznicul U mie] mieu U 6—7 prinosul și leturghie și luminare] zuoa mea, sfînta vineri, cu pomană și cu alămojnă U 7 *post* și *ad.* o U cinsti U aceasta dzi] cu dar și cu jurtvă U 8 -i] -le U lor[1] *om.* U feciorii U lor[2] *om.* U *post* lor[2] *ad.* și featele U 9 holdele] toată agonisita U 9—10 dobitoacele lor toate] toate dobitoacele lor U 10 *post* toate *ad.* și toate grădinile lor U *post* Și *ad.* să U reale] necurate U 11 și fărmăcătoarele] din trupurile lor U să U 12 E] Iară U *post* cela *ad.* om U o *om.* U *post* ce *ad.* nu va ținea praznicul mieu și U o *om.* U 13 aceasta dzi] zuoa mea U Venerea Mare] sfînta vineri U milosteni[e]] dumnezăire U 14 *post* besearecă *ad.* și cu trup și cu suflet curat U iară] sau U 14—15 ce[la] ce] cine U 15 într-însa] în praznicul mieu U 15—16 blăstămat U 16 E] Iară U *post* cela *ad.* om U cinsti U și o va post[i]] cu post și cu curățiie U 17 șapte dzile *om.* U *post* să *ad.* -i U *ante* sănătate *ad.* de U *post* sănătate *ad.* trupului U și U *post* ș[i] *ad.* de U 18 iertăciune] iertare U *post* păcatelor *ad.* și de ispăsenie sufletului U Și] Iară U nu U *post* n[u] *ad.* va ținea praznicul mieu și nu U 19 o *om.* U *post* cinsti *ad.* zuoa mea U vineri U 19—20 spurca U 20—21 de voie cu carne, sau cu brîndză, fără [de] harți sau *om.* U 21 curviia U sau] au U fie] acar U lucru U 97v/1 rău] spurcat U *post* rău *ad.* o va spurca, acela om U să fure netare] să fie nebun și nătare U 1—2 e părinții lui să nu s-ară pocăi, să fie istucan acela grumadzu *om.* U 2—3 și cu mînule sale acela om să nu biruiască] și acela om să n-aibă nemică în masa lui U 4 vineri U răstignitu-s-au] s-au răstignit U *ante* Hristos *ad.* domnul U 4—5 de voie în cruce] pre cruce cu voia sa U 5 oțet U fiiare U adăpară-l] -lu adăpară U 6 suliță U împu⟨n⟩seră-l în coastele lui] în coastă împunsără-l U 6—7 pentru U 7 lasă U domnul nostru, Isus Hristos *om.* U 8 Și *om.* U după ace] dup-aceaca U *post* ace *ad.* iarăși U grăi] zisă U Sfînta U Vineri U și dzise *om.* U 9 cumu U zis U voa⟨o⟩ *om.* U 9—10 domnul vostru] împăratul U 10 *post* Și *ad.* -și U *post* capul *ad.* său U *ante* Muncitorii *ad.* și U 10—11 muncitorii U 11 și[1] *om.* U tăiară U cu spata capul ei] capul ei cu spata U Și[2]] Iară U 12[lu]o Domnul] Dumnezău luo U curat *om.* U 12—13 mînule U 13 *post* sale *ad.* cu curățiie U -l] -lu U duse] sui U 13—17 *incipit* Și[2] *finit* născut *om.* U 17—18 lui bru[mar]iu] brumariu-

(18)[mar]iu, 14 dzile. Derept acea dzi, ce blagoslovi(19)[tă] iaste casa aceea unde-i cete(20)[niia] Sfinteei Veneri; să va ceti[2] și să (21) [va] spune oamenilor.

I pi(s) po(p) Grigorie o(t) Mŭ(22)[hačju], m(s)ca avgu(st) 2 dnĭ.

XII

(1) Întrebarea crești⟨nea⟩scă 98r

Î n t r e b a(2)r e[1]: Creștin ești? R ă s p u n (3)s: Creștin. Î n t r e b a r e[2]: Ca(4)rele ⟨e⟩ omul[3] creștin? R ă s p u n(5)s: Omul creștin iaste (6) acela om cine în Hristos creade (7) și viază cum sînt to(8)cmealele ⟨...⟩ creade iertăciu(9)nea păcatelor de la ta(10)tăl sfînt, Domnezeu, că (11) i se va da în har pren Isus Hristos. (12) Î n t r e b a r e: De la cine te (13) chemi creștin? R ă s p u n s: (14) De la Hristos. Î n t r e b a r e: Cu ce / (1) veri adevăra că ești cre(2)știn? 98v R ă s p u n s: Cu aceaea (3) că m-am botezat în nume(4)le Tatălui și Fiului(5)i și Duhului Sfînt și (6) crez în Isus Hristos. Î n t r e b a r e: (7) Cu mai mult cu ce ve(8)ri adevăra? R ă s p u n s: Cu (9) aceaea că știu rădăcina (10) creștinătăției. Î n t r e(11)b a r e: Cîte lucrure tre(12)buiaște să știi omul cre(13)știn? R ă s p u n s: Cinci (14) lucrure. Î n t r e b a r e: Ca//(1)rele-s acealea? R ă s p u n s: De(2)ntîi, Zeace porînceale ale (3) lui Domnezeu. A doua[4], Credi(4)nța creștinească. A treia, (5) Tatăl nostru. A patra, (6) Botezul. A cincea, Cumi(7)necătura. Î n t r e b a r e: (8) Pre cine-ș deade Domnezeu (9) Zeace cuvintele sale a(10)fară? R ă s p u n s: Pre Moi(11)si proroc, pre doao table (12) de piatră, în vîrhul[5] munte(13)lui[6] de Sinaie. Î n t r e b a r e: (14) Zi[7] ceale Zeace cuvente! (15) ⟨...⟩[8].

---

1 Scris: ⲧ҃рєбарѣ. ✧ 2 În CB, p. 99—107, începînd cu acest cuvînt, *întrebare* și *răspuns* sînt redate doar prin inițială. ✧ 3 Scris: ѡмѡ҃. ✧ 4 Scris: доа; altă lecțiune posibilă: *doaua*. ✧ 5 Scris: бръхоу҃. ✧ 6 Scris: моу҃тѣлѹи. ✧ 7 Scris inițial ч, modificat apoi în з, căruia i s-a adăugat н. ✧ 8 Cuvîntul *Răspuns* este omis în manuscris; cf. CB, 100: *R*. ✧

---

lui mare U 18 *ante* 14 *ad.* în U zile U Derept acea dzi, ce] Și atunci zisă îngerul Domnului U 18—19 Blagoslovită U 19 iaste] să fie U *post* casa *ad.* și bescareca U aceaea U -i] iaste U 19—20 ceteniia U 20 Sfintei U Vineri U să] Și cine o U să[2]] o U 21 va U oaminilor U *post* oamenilor *ad.* acela popă încă să fie blagoslovit, că a lui Dumnezău iaste toată putearea și slava, întru veaci netrăcuți și nesfîrșiți, amin. U 98r/1 creștinească C, creștenească M 4 e C 6 cire M 7 viiază C sîmt M 8 *post* tocmealele *ad.* lu (lui M) Hristos, săva acela om cine (cire M) C, M *post* crede *ad.* în Hristos M 8—9 iertăciunea] ierta-i-se-vor M 9 păcatelor] păcata lor M 10 svînt M *post* sfînt *ad.* că di la M Dumnezeu C, Dumnedzău M 11 pren] pri M 98v/3 botedzat M 6 credz M 8 Răspuns] Răspunse M 11 ⟨ci⟩te M 12 știe C, M 13 cin⟨ci⟩ M 98v/14—99r/1 Ca⟨re⟩le M 99r/2 Dzeace M porînceale] porîncitele M 3 Dumnezeu C, Dumnedzeu M 6 Botedzul M 6—7 Cumerecătura M 8 cire M Dumnezeu C, Dumnedzău M 9 Dzeace M cuventele M 10—11 Moiseiu M 14 Dzi M dzeace M

99ᵛ Dentîi : „Eu sînt domnul / **(1)** Domnezeu al tău. Pre lî**(2)**ngă mene domnezei stri**(3)**ini să n-aibi !" A[9] doua[4] : „Nu**(4)**mele domnului Dom-nezeu**(5)**lui tău în har să nu-l **(6)** iai pren gura ta, că nevi**(7)**novat nu veri fi !" A tre**(8)**ia[10] : „Sărbează dumeneca !" **(9)** A patra[11] : „Tată-tău și mu**(10)**mă-ta cinstească-i, să ve**(11)**ri să aibi zile multe **(12)** și bune pre pămînt !" **(13)** A cincea[12] : „Să nu ucizi !" A șa**(14)**se[13] : „Să
100ʳ nu fii curvari !" **(15)** A șaptea[14] : „Nu fura !"[15] // **(1)** A opta : „Să nu fii mărtu**(2)**rie strîmbă vecinului **(3)** tău !" A noua[16] : „Să nu pofte**(4)**ști casa vecinului tău !" **(5)** A zeacea[17] : „Să nu poftești **(6)** vecinului tău nece mu**(7)**iare-i, nece fata-i, nece **(8)** feciorul, nece boul, ne**(9)**ce calul, nece nemica **(10)** ce iaste al lui !"

Î n t r e b a r e : **(11)** Iani să grăim de pre ha**(12)**sna celor zeace cuvin**(13)**te ale lui Domnezeu. Dere**(14)**pt ce-și deade Domnezeu **(15)**
100ᵛ zeace cuvintele sale **(16)** afară, să ne prentru eale / **(1)** ispășim ? R ă s-p u n s : Nu **(2)** derept aceaea, că nime**(3)**rilea nu le poate împlea **(4)** deplin. Î n t r e b a r e : **(5)** Dară derep ce le-au dat **(6)** afară ? R ă s-p u n s : Derep**(7)**t trei folosure. Folo**(8)**sul dîntîi : cum noi păca**(9)**tele noastre să le pute**(10)**m[18] cunoaște, den ei pre **(11)** noi să ne smerim și să **(12)** meargem la vraciu, la Isus **(13)** Hristos. Al doile folos : cu**(14)**mu ne deade zeace cuvin**(15)**tele sale să învățăm fa**(16)**pte bune creștinilor
101ʳ // **(1)** și viață bună. A treia **(2)** folos : cum oameni făcă**(3)**tori de rău să se întoarcă **(4)** către Domnezeu. Î n t r e b a r e : **(5)** Deaca ne-au dat Domnezeu **(6)** cuventele sale afară **(7)** să ne ispăsim pentru eale, **(8)** dară pren ce ne văm i**(9)**spăsi ? R ă s p u n s : Pren **(10)** credința dereaptă. **(11)** Î n t r e b a r e : Ce ne învață **(12)** pre credința dereaptă ? **(13)** R ă s p u n s : Evanghelia. Î n t r e b a**(14)**r e : Ce e evanghelia ? R ă s-
101ᵛ p u n s : **(15)** Bunăvestire și vese**(16)**lie de la tatăl sfînt / **(1)** Domnezeu, cum noao ne va **(2)** ierta toate[19] păcate**(3)**le derept Isus Hristos. Î n t r e-b a r e : **(4)** Pre cine-ș deade Domnezeu **(5)** Evanghelie sa afară ? R ă s-p u n s : **(6)** Pre Fiiu lui cel sfînt[20], **(7)** pre cine porînci noa**(8)**o bucurie și milă și **(9)** iertăciunea păcatelor. **(10)** Î n t r e b a r e : Ce e dară cre**(11)**dința ceaea ce noao tre**(12)**buiaște[21] să ne ispăsim ? **(13)** R ă s-

---

9 Marginal este scris ѕ̃. ✧ 10 Marginal este scris r̃. ✧ 11 Marginal este scris ѧ̃. ✧ 12 Marginal este scris ꙗ̃. ✧ 13 Marginal este scris s̃. ✧ 14 Marginal este scris з̃. ✧ 15 După acest cuvînt urmează н̃. ✧ 16 Scris: шwа. Marginal este scris ѳ̃. ✧ 17 Marginal este scris І̃. ✧ 18 Scris: пѡмѣмъ. ✧ 19 є este scris în locul altei slove, greu de identificat. ✧ 20 Urmează сѣ, fără legătură cu textul, la începutul rîndului următor. ✧ 21 Ultima slovă a cuvîntului provine din modificarea unui н inițial. ✧

---

15 *ante* Dentii *ad.* Răspuns C, Răspunse M Dentiie M sîmt M **99ᵛ/1** Dumnezeu C, Dumnedzăului M 2 mine C, mere M dumnezei C, domnedzei M **2—3** striiri M **4—5** Dumnezeului C, Domnedzăului M **6** prin M **6—7** nevi⟨no⟩vat M **7** *post* fi *ad.* și vrerea să cinstești, că iaste răstignitul domnului, lui Isus Hristos M **8** sărbea⟨dză⟩ M dumereca M *post* dumeneca *ad.* și praznicele cealea dumnedzeiești**le** M **9—10** muma M **11** dzile M **12** bure M **13** ucidzi M **13—14** șease M **15** șeapte M **100ʳ/2** vecirului M 3 no⟨ua⟩ M **5** dzeacea M să *om.* M **6** vecirului M **6—7** muiarea M **8** feciorul] fecioru-i M **8—9** nece calul *om.* M **9** calul] asinul C nemică M **12** dzeace M **12—13** cuvente M **13** lu C Dumnezeu C, Dumnedzău M **14** ce și M *post* -și *ad.* le M Dumnezeu C, ⟨Du⟩mnedzău M **15** dzeace M Cuventele M **16** *ante* să *ad.* derept acea M printru M **100ᵛ/2—3** niminilea C, nimerele M **4** întreba⟨re⟩ M **5** derept M **8** dentii C, dîntiie M **11** no⟨i⟩ M **12** vraci C, M la[2] *om.* M **14** dzeace M **14—15** cuventele M **15** sa⟨le⟩ M **16** bure M creștirilor M **101ʳ/1** bură M **2** oameri M **4** Dumne-zeu C, Dumnedzău M **5** deacă M Dumnezeu C, Dumnedzeu M **7** pentru] printru M **101ʳ/8—103ᵛ/15** *incipit* ispăsi *finit* învățat *om.* M **101ᵛ/1** Dumnezeu C **4** Dumnezeu C **6** Fiiul C

p u n s : Nădeajde în mi(14)la tatălui sfînt Do(15)mnezeu, derept moar-// (1)tea Fiiului cel sfînt. (2) Î n t r e b a r e : Zi Credinţa (3) ce-au făcut 102r
12 apostoli! (4) R ă s p u n s :

C a p d i n t î i, (5) d e f a p t a l u m i e i. (6) Crez întru Dumnezeu, (7) în Tatăl putearni(8)cul, făcătoriul ceriu(9)lui şi al pămîntu(10)lui, văzutelor ⟨...⟩ şi ne(11)văzutelor. C a p a l d o i(12)l e d e s c u m p ă r a t [22]. Şi în(13)tru unul domn, Isus Hristos, (14) fiiul lui Domnezeu, ce-au [23] (15) născut dinioară [24]; / (1) însă 102v
den Tatăl născut (2) mainte de toate vea(3)cure; lumină de la lu(4)mină, Domnezeu derept (5) den Domnezeu derept, (6) născut, însă nefăcut, (7) unul cu Tată⟨l⟩, pre(8)n cine toate făcute (9) sînt. Derept noi, o(10)amenii, şi derept i(11)spăsenie noastră, ve(12)⟨ni⟩t-au den ceriu şi au (13) născut den Duhul (14) Sfînt, şi ⟨de⟩n Mariia fa(15)tă om fu. Răstic//(1)nitu-se-au [25] derept noi (2) supt Pilat den Po(3)nt, 103r
⟨fu⟩ chinuit şi îngro(4)pat şi învise a treia zi, (5) după scriptură, şi (6) să sui în ceriu [26] şi şădea (7) a dereapta Tatălui. (8) Şi iară veni [27]-va cu (9) slavă a judeca vii(10)i şi morţii, că împă(11)răţiia lui nu iaste (12) obîrşenie [28]. C a p a l t r e(13)i l e, d e s f i n ţ i e. Şi în Duhul (14) Sfînt, Domnul, ce vii fa(15)ce, însă de la Tatăl (16) vine şi în Tatăl şi / (1) în Fiiul să ne închinăm (2) şi să slăvim, cum (3) au grăit 103v
prorocii: „Şi (4) într-una sfîntă a săboru(5)lui apostolilor beseareca, (6) mărturiseaşte un bote(7)z", să să iarte păcatele, (8) aşteptăm seulatul (9) morţilor şi ver fi viu (10) în vecie, amin.

Î n t r e b a r e : (11) Ce iaste a treia parte ce (12) trebuiaşte creştinului (13) să ştie? R ă s p u n s : Iaste (14) „Tatăl nostru" ce-au [23] învă(15)ţat însuş Isus Hristos pre a(16)postoli, Matei, 16 şi Luca, 55. // (1) Î n t r e b a r e : Zi „Ocenaş" rumâ(2)neaşte [29], să înţeleagem [30]. 104r

R ă s p u n s : (3) Tatăl nostru ce eşti (4) în ceriu, sfinţească-se nu(5)mele tău, să vie împărăţie (6) ta, fie voia ta, cum în ceriu (7) aşa şi pre pămînt. (8) Pita noastră săţioasă [31] (9) dă-ne noao astăzi şi ia(10)rtă noao greşalele noa(11)stre, cum iertă⟨m⟩ şi noi gre(12)şiţilor noştri. Şi nu (13) ne duce în năpaste, ce ne i(14)zbăveaşte pre noi de hiclea(15)nul, că a ta e împărăţie şi (16) putearea şi slava în vecie, (17) amin.

Î n t r e b a r e : Cîte / (1) rîndure [32] de lucrure să (2) ne cuprindem 104v
în rugăciu(3)ne? R ă s p u n s : Doao. Î n t r e (4)b a r e : Carele-s acealea? (5) R ă s p u n s : Milcuitu(6)ra şi datul de har. (7) Î n t r e b a r e : Ce iaste mil(8)cuitura şi datul (9) de har? R ă s p u n s : Mil(10)cuitura iaste aceaea (11) cînd cerem ceva de la (12) Domnezeu şi avem greu

---

22 Scris: скꙁлпарь. ✧ 23 Scris: чеоу; alte lecţiuni posibile: *ce-u*, *ce ⟨a⟩u*. ✧ 24 Scris: днинщрж. ✧ 25 Scris: ръстнк'нпоуєкѕ. ✧ 26 Scris iniţial чю, modificat apoi în чєр şi completat cu ю. ✧ 27 Scris: вєнє. ✧ 28 Scris: шврѣшєнїє. ✧ 29 Scris iniţial ромь, apoi о a fost modificat în ѕ, iar ь în ж. ✧ 30 Scris: ѳцѣлѣцємь. ✧ 31 Scris: сѣцїщж. ✧ 32 Scris iniţial л, în intenţia probabilă de a scrie *lucrure*, apoi slova a fost modificată în р. ✧

14—15 Dumnezeu C 102r/10 *post* văzutelor *ad.* tuturor C 14 lu C Dumnezeu C ce au C 102v/1 născu C 4 Dumnezeu C 5 Dumnezeu C 11—12 venit C 12 ceri C 14 den C 102v/15—103r/1 răstignitu- C 103r/3—4 îngrupat C 6 ceri C 103v/15 ⟨însu⟩ş M 16 Mateiu M *post* 55 *ad.* glava C, M 104r/1 Dzi M 1—2 rumâreaşte M 2 Răspunse M 3 e⟨şti⟩ M 4—17 *incipit* în *finit* amin *om.* M 4 ceri C 6 ceri C 11 iertăm C 14—15 hitleanul C 104v/2—3 rugăciure M 3 Răspunse M 5 Răspunse M 7—8 milcu⟨i⟩tura M 8—9 şi datul de har *om.* C, M 10—11 aceaea cînd cerem *om.* M 11 cearem C 12 Dumnezeu C, Domnedzău M

(13) şi nevoiia [33] noastră, (14) sfînt numele al lui pre (15) agiutoriu
105r să-l chemăm. (16) Întrebare: Ce e datul // (1) de har? Răspuns: Datu(2)l de har iaste aceaea cî(3)ndu ne aducem amin(4)te de pre [34] toate fap(5)tele bune ale lui Dom(6)nezeu şi dăm har lui (7) pren Hristos. Întrebare: Cîte (8) lucrure trebuiesc să (9) fie în rugăciune? Răspuns: (10) Cinci lucrure: Dentîi, (11) porîncealele, că Domneze(12)u au porîncit şi a(13)u lăsat să rugăm. (14) A doao, ⟨...⟩ făgă-
105v duitu-(15)ne-au că ne va pre noi (16) asculta. A treia, credi/(1)nţa, că toate făgăduitu(2)rile lui Domnezeu cu credi(3)nţă numai să le pute(4)m cuprinde la noi. A pa(5)tra cearere [35], greu şi nevo(6)ie sufletului şi (7) trupului. A cincea, (8) în al cui nume trebu(9)iaşte să cearem? Să veri (10) să ştii, numai ⟨în⟩ numele (11) lui Isus Hristos. Întrebare: Cî(12)te ceareri sînt în „Ta(13)tăl nostru"? Răspuns: (14)
106r Şapte ceareri sînt: (15) trei-s din eale de viaţa // (1) de veac, patru cearere (2) de pre viiaţa aceştii lu(3)mi.

Întrebare: Ce iaste a (4) patra parte ce trebu(5)iaşte să ştie creştinul? (6) Răspuns: Botezul, cum a(7)u scris sfîntul Matei evanghe(8)list, cap mai apoi, (9) unde zise domnul Dumneze(10)ul nostru, Isus Hristos: „Păsa(11)ţi în toată lumea, învă(12)ţaţi toate limbile, (13) botezaţi în numele Ta(14)tălui ⟨...⟩ Sfînt!" Şi iară (15) zice în Evanghelie lui Marco, / (1) cap mai apoi: „Cine va (2) creade şi va fi
106v boteza(3)t ispăsit va fi. Ci(4)ne iară nu va creade pe(5)rit va fi".

Întrebare: (6) Ce iaste a cincea parte (7) ce trebuiaşte creşti(8)nului să ştie? Răspuns: (9) Cumenecătura de la (10) preastol, ce iaste scri(11)să de sfinţii evanghelisti (12) Matei, 106, Marcu [36], 64, Luca, 109 şi (13) sfîntul Pavel apostol. (14) Întrebare: Zi ceale
107r cuvi(15)nte. Răspuns: Domnul // (1) Domnezeu, Isus Hristos, după cină (2) luo [37] pită şi blagoslovi (3) şi frîmse şi deade uce(4)nicilor săi şi zise: „Lua(5)ţi şi mîncaţi, că ace(6)sta iaste trupul mieu (7) ce se deade derept voi. A(8)ceasta faceţi cînd ve(9)ţi face pomeana mea". (10) Aşişdere şi păhar (11) luo după cină şi (12) blagoslovi şi deade u(13)cenicilor săi şi zi(14)se: „Beaţi toţi dentr-î(15)ns. Acesta iaste
107v sin/(1)gele mieu de leage noao, ce (2) se va vărsa derept voi, (3) derept mulţi să vă se (4) iarte păcatele. Aceasta (5) faceţi pururilea cî(6)nd veţi face pomeana (7) mea".

---

33 Scris: нєвоиж; altă interpretare posibilă: *nevoiiă*. ✧ 34 Cuvîntul este omis în CB, 105. ✧ 35 Scris iniţial чє, apoi є a fost modificat în ѣ. ✧ 36 Cf. CB, 106: *Marco*. ✧ 37 Scris: ѡѡ; cf. CB, 106: *lo o*. ✧

---

14 *post* lui *ad.* Hristos M **15** ajutori C, ajutor M **105r/1** Răspunse M **1—2** Datu M **3—4** amente M **4** pri M **5** ale] al M **5—6** Dumnezeu C, Dumnedzeu M **6** *post* dăm *ad.* în M **7** prin M **8** lucru⟨re⟩ M trebu⟨ie⟩sc M **9** Răspunse M **10** Ci⟨n⟩ci M **11** porîncealele] purîncitele M **11—12** Dumnezeu C, Dumnedzeu M **14** *post* doao *ad.* făgăduita, că Dumnezeu (Dumnedzeu M) C, M **105r/16—105v/1** cr⟨ed⟩i⟨n⟩ţa M **105v/2** lu M Dumnezeu C, Domnedzeu M **7** trupu⟨lu⟩i M **8** în al] înr-a M **10** nu⟨ma⟩i M **11** lu C, M **12** cearere C, M sîmt M **14** cearere C, M sînt M **15** viiaţa C, M **106r/4—5** trebuia⟨şte⟩ M **5** să *om.* M **6** Botedzul M **7** Matei] Marcu M **9** dzise M **9—10** Dumnedzăul M **13** botedzaţi M *post* botezaţi *ad.* -i C, M **14** *ante* Sînt *ad.* şi Fiiului şi Duhului C, M **15** zise C, dzise M **106v/1** Cine] Cere M **2** crea⟨de⟩ M va *om.* M **2—3** bote⟨dza⟩t M **3** ispăsit *om.* M **3—4** Cine] Care M **8** Răspunse M **14** Dzi M **14—15** cuvente M **107r/1** Dumnezeu C, Dumnedzău M **4** dzise M **5—6** aceasta M **6** miu M **7** derăpt M **11** ciră M **13—14** dzise M **107r/15—107v/1** singe⟨le⟩ M **3** multe C, M să vă *om.* M **7** *post* mea *ad.* Părintele nostru ce eşti în ceriu, sfinţească-se numele tău, să vie împărăţiia ta şi să fie voia ta, cumu în ceriu aşa şi pre pămînt. Pînea noastră săţioasa dă noao astădzi şi iartă

Scris-a*m* eu, popa Gri(8)gorie din Măhaciu, în zilele (9) lui Batăr [38] Buldujariu-cra(10)iu, carte; ciri să va între(11)ba cu altu*l* să ştie răspu(12)nde. Iară număru*l* ailo*r*: (13) de la Ada*m* 7115 ai, de la (14) naşterea lui Hristos, 1607 ai.

XIII

⟨Fragment liturgic⟩

(5) Gla*s* 8, slava. (6) Slava Tatălui şi Fiiului (7) şi Duhului Sfînt! 108v
Uşa de po(8)căinţă deschişi [1]-ne, de (9) viiaţă[2] dătătoare! Mî(10)recă amu sufletulu [3] mie(11)u către beseareca sfinţi(12)eei tale, beseareca noa(13)stră, trupurelor [4] cură(14)ţirea de toate spurcă(15)ciurile. Însă cît iefşti(16)n curăţitoriu şi dulce-(17)ogoditoriu şi milo(18)sirdu, // (1) şi 109r
acu*m* [5] şi purure, în veciia de (2) veacu!

La spăsănie cărare de(3)reasă-ne, a lui Domnedzeu născă(4)toare [6]. În ⟨s⟩purcăciune amu spu(5)rcămu-ne sufletu*l*, în păca(6)te şi în părăsire amu lăcu(7)it [7]; tot ceare*m* a ta rugă(8)ciune [8] să ne izbăvească de (9) toată necurăţiia.

Gla*s* 6. (10) Miluiaşte [9]-ne, Doamne [10], după mare (11) milostea ta, şi după multu*l* (12) ieştinsugului tău milu(13)iaşte noi! Multu*l* a loru (14) meale lacrămi cugeta(15)t-a*m* întru mente [11]. Tremuraiu [12] (16) în frica ta, dzi de giudeţu. (17) Însă ne nădăjdui⟨*m*⟩[13] milostiei, (18) dulce-ogoadeei[13bis] tale, ca / (1) Davidu strig[14]: Miluiaşte-ne[15], (2) Doamne[10], 109v
după [16] mare milostea [17] ta (3) şi, după multu*l* ieştin[su]gului [18] (4) tău, curăţeaşte multu*l* (5) greşealeloru [19] noastre!

---

38 Scris: барь (т).

1 Scris: дескише. ✧ 2 Scris: вїѧць, ѧ provenind din modificarea unei alte slove, probabil а. ✧ 3 Scris: соуфлетолꙋ. ✧ 4 Scris: трꙋпорерωрь. ✧ 5 Scris: акω (м). ✧ 6 Scris: нѫскѫтωре. ✧ 7 Scris: лъконть. ✧ 8 Scris: роугьчюнѣ. ✧ 9 ще este scris deasupra rindului, pentru a corecta o omisiune iniţială. ✧ 10 Scris: доне (м). ✧ 11 Scris: ментѣ. ✧ 12 Scris: треморaю. ✧ 13 Scris: нѫдъждои. ✧ 13 bis Scris: ωгωдеен. ✧ 14 Cf. CB, 215: *strigă*. ✧ 15 Scris iniţial мнаꙋѧне, apoi не a fost modificat în щ şi s-a adăugat ене. ✧ 16 Scris: допѫ. ✧ 17 Scris: милꙋсте. ✧ 18 În locul lui *su* este o pată apărută prin modificarea unor slove scrise iniţial. ✧ 19 Scris: грѣшалелор. ✧

---

greşele⟨le⟩ noastră, cum iertăm şi noi greşalele greşiţilor noştri şi nu ne duce pre noi în năpaste, ce ne izbăveaşte pre noi de hitleanul, că a ta-i împărăţiia ta şi putea⟨rea⟩ acmu şi pururea, în veciia veacului, adevăr.

Vĕruia. Credz într-unul Domnedzău Tatăl a-tot-ţiitoriul, făcătoriul ceriului şi a pămîntului, vădzutelor tutoror şi nevădzutelor; şi într-unul Dumnedzău Isus Hristos, fiiul Domnului, unul născutul, ce de Tatăl născu mainte de toate veacurile; lumină de lumină, domnădzău adivirit, născut, ce nu făcut, într-o firi cu Tatăl, ce derept el toate fură. Şi derept a noastră spăsenie coborî-să din cer şi să împeliţă din Duhul Svînt şi din Mariia fecioară omeni-se. Răstigni-se derept noi dintî⟨i⟩ supt Pilat, ⟨...⟩ chinuit şi îngropat şi învinsă a treia dzi, după scriptură, şi sui în cer şi şede de-a dereapta Tatălui. Şi iar va vini cu slava a giudeca vii⟨i⟩ şi morţii, că a lui împărăţie săvîrşenie n-are. Şi ⟨în⟩ Duhul Svînt Domnul ⟨de⟩ viaţă făcătoriul, ce den Tatăl iaste şi cu Fiiu întruna, să ne închinăm şi să slăvim cum au grăit şi au prorocit: „Într-una sventă şi de săbor apostolească be⟨se⟩recă, spui un botedzu", întru lăsarea păcatelor, aşteptăm scularea morţilor şi viaţa ce va ⟨fi⟩ întru veaci, amin. M

(6) Slava, glas 2. Dereptu apostoli (7) rugăm [20] multu milostiv (8) Domnul: curăţea[şt]e [21] multul (9) păcateloru noastre (10) *innĕ*! Dereptu a lui Domnedzeu (11) născătoare [22] rugăm [20] multu (12) milostiv Do⟨m⟩nul: cură(13)ţea[şt]e [21] toate greşale(14)le [23] noastre şi milu(15)iaşte noi! Miluiaşte noi, (16) Doamne [10], după [16] mare mila ta (17) şi după multulu [24] ieştinsu(18)gului tău! Curăţeaşte to(19)ate greşalele
110r noastre // (1) şi miluia⟨şte⟩ noi!

Glas [25] ⟨...⟩. Isus învise (2) den mormîntu, cum dzise (3) mainte şi dărui lumea [26] (4) cu mare mesereare.

XIV

⟨Tîlcul evangheliei de la judecată⟩

(5) Zise Domnul [1]: „Cînd va veni [2] (6) fiiul omenesc dintru slava (7) sa şi toţi sfinţii îngeri (8) cu el, întru ştirea a toate li(9)mbile şi a toată lumea, în(10)tru zua de judeţ, atunce (11) cu trupul şi cu sufletul (12) sănătoş sta-vor înaintea (13) lu [3] Hristos să dea răspuns ci(14)neş [4] de păcatele sale, de (15) cealea ce au lucrat cu tru(16)pul său.

Deci ceia ce au iubit (17) Dumnezeu asupră de tot, (18) că porîncitele lu Dumne(19)zeu tare le-au ţinut şi vo(20)ia cugetelor sale biruitu-/(1)⟨le-au⟩ în sine şi au părăsit toa(2)te realele şi porîncitele (3) lu
110v Dumnezeu tare le-au ţi(4)nut în viiaţa sa, întru toa(5)tă leagea lu Dumnezeu, şi a(6)u săvîrşit [5] credinţă cura(7)tă şi nădeajde dereaptă şi [6] (8) în iboste desăvîrşită [7] tre(9)cut-au din aceasta lume, aceia (10) vor sta toţi de-a dereapta lu Hristos".

(11) Deci zice că vor sta cine cum a(12)u cîştigat. Cui, c-aţi dat cu (13) porîncită întru duh, acelora (14) va zice Hristos: „Veniţi, blagosloviţii (15) Tatălui mieu, de dobîndi(16)ţi [8] cealea ce-s gătite voao, (17) împărăţiia ceriului, încă di(18)n tocmeala lumiei [9]!"

---

20 Scris: рωгѫ (м). ✧ 21 щ este scris în locul altor slove, probabil єт. ✧ 22 Scris: нѫскѫтωарѣ. ✧ 23 Scris: грєшалєлωрȣ. ✧ 24 Scris: моутолȣ (л). ✧ 25 Cuvîntul este scris marginal dreapta. ✧ 26 Scris: лȣмє (л).

1 Scris: домноѹ; cf. CB, 225: домнωѹл. ✧ 2 н provine din modificarea unui є. ✧ 3 După acest cuvînt, copistul a scris iniţial un с, pe care apoi l-a anulat. ✧ 4 Scris: чннєшь; cf. CB: *cine-şŭ*. ✧ 5 Scris: сьврьшить. ✧ 6 ш pare rezultat din modificarea unui т iniţial. ✧ 7 Scris: десьврьшить. ✧ 8 Între о şi б este o pată, rezultată, probabil, din scrierea unui б. ✧ 9 Scris: лоѹмїєн. ✧

110r/5 *ante* Zise *ad.* **Tîlcul evanghelie⟨i⟩ de la judecată C, Tîlcovanie evangheliei de la giu⟨de⟩ţ.** Den stîlpul lui Matei 3, 106 T dzise T cîn⟨d⟩ T 6 omenescu T dintru] întru T 7 svinţii T 8 el] nusul T ştire T 9 şi a toată lumea *om.* T 10 dzua T giudeţ T 12 sănătoşi T 13 lui T răspunsu T 13—14 cine T 14 păcate⟨le⟩ T 15 ce-au T 15—16 cu trupul său] pînă au fos⟨t⟩ într-aceasta lume T 16 deci] direpţii T 17 *ante* Dumnezeu *ad.* pre T Dumnedzeu T 18—19 că porîncitele lu Dumnezeu tare le-au ţinut *om.* T 110v/1 -le-au C, T 1—2 toate] tot T 2 realele] răul T poroncitele T 3 lui T Dumnedzeu T 3—4 ţinut T în] şi T viaţa T 5 lui T Dumnedzeu T 6 svîrşit T *post* săvîrşit *ad.* şi T 7 direaptă T 8 în *om.* T desvîrşită T 9 din] dintru T 110v/9—111v/8 *ineipit* lume *finit* bu(nătatea) *om.* T

Şi (19) aciiş, întru clipitul (20) ochiului, toţi derep(21)ţii cu sufletul[10] şi[11] (22) tru⟨pu⟩l[12] sta-vor întru îm//(1)părăţiia ceriului; toţi 111r
vor(2)r sta cineş[4] cu meserea(3)rea sa ce iaste gătită lor în (4) vecia veacului.

Şi amu[13] (5) de-acia cu bucurie nesfîr(6)şită[14] bucura-se-vor. Şi (7) amu de-acia greaţă de nimeni(8)lea nu vor avea, nece o mîhni(9)re, ce numai cealea între cea(10)lea bucurii şi veselii (11) întru netrecuţii veaci, fă(12)ră de dureare necedănăoa(13)ră.

Iară toţi ceia ce într-acea(14)sta lume de Dumnezeu nu se-a(15)u[15] temut şi porînci(16)tele lu Dumnezeu n-au soco(17)tit, urîte l⟨e⟩-au fost şi (18) a le asculta, şi leagea lu Du(19)mnezeu n-au iubit în cea(20)sta lume fără credinţă cu(21)rată şi fără nădeajde de(22)reaptă şi toate pohtele (23) trupului n-au părăsit, / (1) aceia toţi cu sufletul (2) şi cu 111v
trupul sta-vor (3) de-a stînga lu Hristos. Aceia ză(4)cea-vor jos întru lo(5)cul cela de plîngere, (6) în focul cela marele, (7) cela ce va arde aceasta[16] (8) lume cu toată bunăta(9)tea ei ceaea deşarta.

Ace(10)lora[17] va zice tuturor (11) Hristos cu glas mare de urgie (12) fără de măsură: „Duceţi-(13)vă de la mine, blăstema(14)ţilor de tatăl mieu, în (15) focul de veac cela ce ia(16)ste gătit dracului (17) şi îngerilor lui ! Au eu fo(18)cul doară-l gătise voao? (19) Ba nu-l gătise voao, ce-(20)l gătise dracului şi în(21)gerilor lui. Ce prinset (22) năravul dracului şi întru // (1) el v-aţi dezmierdat, iară (2) ale meale năravure 112r
urîtu-(3)le-aţi şi le-aţi lepădat. (4) Ce aţi îndulcit[2] năra(5)vul dracului şi întru el (6) v-aţi dezmierdat. Ce iast(7)e năravul dracului[18]? (10) Măriile, şi săltăturile, (11) şi zbiiarătele, şi danţu(12)rele, şi beţiile, şi curvi(13)ile, şi lăcomiile, şi ucide(14)rile, şi vrajbele, şi pîră(15)le, şi minciunile, şi făţări(16)ile, şi nespunerile, şi nemi(17)lele. Că tot omul cela ce a(18)şa face cheamă-se soţ şi ră(19)paus dracului[19] şi îngeri(20)loru lui".

Acesta cuvînt dea(21)ca-l va zice Hristos, aceia toţi di(22)nioară cu trupul şi cu (23) sufletul lepăda-se-vor depre(24)ună în focul cela

---

10 În сѹфлетоуль, у este scris în locul a două slove indescifrabile. ✧ 11 În loc de ш fusese scris iniţial т. ✧ 12 În троуль, оу provine din modificarea slovei і. ✧ 13 Scris амѡу, ѡ părînd scris în locul unui ш. ✧ 14 Scris: несфрьшнтж. ✧ 15 Urmează o slovă ştearsă, probabil ѣ. ✧ 16 După ч este un loc gol, apărut prin ştergerea unei slove scrise iniţial greşit. ✧ 17 о este scris deasupra rîndului pentru a corecta, probabil, o omisiune iniţială. ✧ 18 În continuarea rîndului şi pe rîndurile 8, 9 şi 10 fusese copiat încă o dată *şi întru/ el v-aţi dezmierdat. Ce/iaste năravul dracului/i?* Copistul, observînd greşeala, a şters textul. ✧ 19 După дра este un loc gol, apărut prin ştergerea unei slove scrise iniţial greşit (з?). ✧

110v/22 trupul C 111r/19—20 aceasta C 111v/1—115r/15 *incipit* (su)fletul *finit* evanghelie *om.* C 111v/10 va zice tuturor] tuturoru va dzice T 11 mare *om.* T 12 *post* măsură *ad.* şi va aşa dzice T 13 mene T 13—14 blăstemaţii T 15 de veac] veacului T ce *om.* T 16 gătitu T dracului] diavolului T 17 ageriloru T 17—18 Au eu focul doară-l gătise voao] ⟨...⟩ voao focul şi giudeţul T 19 ba nu-l] bănui-l-veţi T *post* nu-l *ad.* că focul nu T gătise] nu l-am gătit T *post* gătise *ad.* eu T 20 -l gătise] l-⟨am gă⟩tit T dracului] diavolului T 20—21 şi îngerilor lui *om.* T 21 *post* ce *ad.* voi T prinset] deprinset T 22 năravurile T dracului] lui T 111v/22—112r/1 şi întru el v-aţi dezmierdat *om.* T 112r/1 iară] e T 2 ale meale] al mieu T năravure] nărav T 2—3 urîtu-le-aţi] l-aţi urîtu T 3 le-aţi lepădat] -l lepădat T 4 aţi *om.* T 4—5 năravurile T 5 dracului] diavolului T elu T 6 v-aţi] vă T ce] carile T 6—7 iaste] sînt T 7 ⟨n⟩ăravurile T dracului] lui T 10 *ante* măriile *ad.* sîntu T săltăturile] trufele T 11 zbiiaretele T 11—12 danţurile T 12—13 curvii⟨le⟩ T 15 minciunile] făţăriile T 16 nespunerile] supărăturile T 16—17 nemilele] nemilosteniile T 17—18 aşa] acealea T 18 soţu T 19 dracului] diavolului T 19—20 agerilor T 21 -l *om.* T zice] săvîrşi T 21—22 dinăoară T 23—24 lepăda-se-vor depreună] depreună fi-vor T

112v marele, / (1) înlăuntru întru iad [20], de (2) năprasnă, cît iaste cli(3)peala ochiului. Deci acolo (4) înlăuntru întru ad în(5)tunearecul ales fi-va, chi(6)n cumplit şi dureare (7) nespusă. Că acolo, varece (8) veri simţi şi varece veri (9) auzi, totu ţi-e urît (10) şi de totu te îngrozeşti. (11) Şi varece veri atinge sa(12)u se va atinge de tine, de toa(13)te te vatămi, că adul iaste (14) plin de amar fierbinte şi (15) dureare fără seamă. Că aco(16)lo sînt toate muncile mu(17)ncilor şi întunearecul mare (18) neluminat necedinăoară şi (19) perire netrecută în veciia (20) veacului. Acolo iaste ger rea(21)ce nespus [21], şi putoare nerăbda(22)tă, şi viermii neadurmiţi, (23) şi întunerear⟨e⟩c gros ce te po(24)ţi răzima de el, şi
113r ţivle//(1)te, şi ţipete de oamini [22], de [23] nu (2) le puteare [24] spune.

Atunce va pri(3)nde a ţipa sufletul din mu(4)ncă [25] pre trupul săŭs [26] şi va (5) zice către el : „Iani amu, astă(6)zi iuo-ţ sîntu ţie mîndri(7)ile tale şi dezmierziile ta(8)le? Iani amu, iuo ţi-e lăcomi(9)ia, şi scumpiia? ⟨...⟩ cu mîncă(10)rile cealea între cealea, cu bu(11)curii⟨l⟩e, şi veseliile cealea ma(12)rile, şi toate podoabele ta(13)le, şi comorile-⟨ţ⟩i, şi soţia ta (14) ceaea iubita de aceasta lume, (15) ceaea ce tu cu nuşii foarte (16) te dezmierdai? De pre zeu, te (17) părăsiră [t]ine toţi şi tre-(18)cură ca umbra şi adecă amu (19) acmu aceia de sineş sta(20)u e tine părăsiră toţi. (21) Şi te-ai împlut plin de a(22)marul adului şi adecă
113v (23) după lucrurele tale / (1) plăteaşte-ţi-se".

Şi va zi(2)ce sufletul către tru(3)p : „Blăstemată fie vrea(4)mea ceaea ce noi întru ea ne-am (5) împreunat! Blăstemaţi (6) să fie şi părinţii no(7)ştri ceia ce ne-au născut, (8) cumu e⟨i⟩ spre bunătatea [27] (9) lui Dumnezeu nu ne-au în(10)văţat! Blăstemate fi(11)e toate zilele cealea ce no(12)i întru eale am vis depreu(13)nă!"

Atunce va zice tru(14)pul către sufletul său : (15) „Blăstemat fii şi tu, su(16)flete, derept ce tu mie în(17)găduişi a face rău, ştii(18)nd tu mine stîrv [28] împu(19)ţit şi putrejune! (20) Blăstemate fie toa(21)te

---

20 Scris: андъ; cf. CB, 227: *adŭ*. ✧ 21 Scris спѕнє, între п şi ѕ copistul intercalînd un semn asemănător cu slova ρ. ✧ 22 Scris: ѡмнин. ✧ 23 Scris: дѣ. ✧ 24 Scris: пѕтѣрѣ. ✧ 25 Scris: мшүѓ↑кж. ✧ 26 Cf. CB, 228: *seu-şŭ*. ✧ 27 În locul ultimei slove, ѣ, fusese scris iniţial ж. ✧ 28 Scris: стрьвъ. ✧

112v/1 *ante* înlăuntru *ad.* lepădă-se-vor T iadu T 2—3 iaste clipeala ochiului] clipeşti cu ochiul T 3 deci] duce-i-va T 4 înlăuntru *om.* T întru] în T iadu T *post* ad *ad.* şi întru T 5 ales] de afară T 6 cu⟨m⟩plit T dureare *om.* T 8 veri] -i T 8—9 şi varece veri auzi T 9 e] -i T 10 *post* şi *ad.* varece-i audzi T totu] toate T 11 varece] vare de ce T *post* ce *ad.* te T 12—13 toate] totu T 13 iadul T 14 amaru T fierbinte *om.* T *post* fierbinte *ad.* şi de mare fierbinteală T *post* şi *ad.* de T 15 dureri T 16 sînt] iaste T toate muncile] toată munca T 16—17 muncilor *om.* T 17 întunearic T 18 necedinăoară *om.* T 20 veacului] de veaci T acolo iaste] şi T geru T 20—21 reace *om.* T 22 neadormiţi T 23 întunearic T gros *om.* T *post* gros *ad.* cela T 24 rădzima T de el] dins T 112v/24—113r/1 şi ţivlete *om.* T 113r/1 ţipetele T de oamini *om.* T 2 atunci T va] vor T 3 ţipa T 3—4 sufletul din muncă] din mu⟨n⟩că sufletul T 4 pre] către T trup T săŭs *om.* T 5 dzice T către el] aşa T *post* amu *ad.* trupe T 5—6 astădzi T -ţ sîntu ţie] ţi-i T 6—7 mîndriele T 7 dezmierziile] dizmirdăciunile T 9 *post* scumpia *ad.* iani amu iuo ţi-e beţiia T 10 între] după T 10—11 cu bucurii⟨l⟩e *om.* T 11 *post* veseliile *ad.* tale T 12 p⟨o⟩doabele T 13 comoarăle T -⟨ţ⟩i] tale T soţiia T 14 această T 15 ceea T *post* tu *ad.* te T 16 te dezmierdai] iubiai T dzeu T te] te-au T 17 părăsiră] părăsit T [t]ine toţi *om.* T şi] ş- T 17—18 trecură] au trecut T 18 adecă] iată T amu *om.* T 19 sineşi T 20 părăsiră] te-au părăsit T 22 iadului T adecă] amu T 23 du⟨pă⟩ T lucrurile T tale *om.* T 113v/1 şi] atunce T 1—2 zice] răspunde T 8 cum T ei T 9 Dumnedzeu T 9—10 învăţatu T 11 dzilele T 11—12 noi întru eale] întru eale noi T 12 amu T 13 dzice T 14 către sufletul] sufletului T său *om.* T 15 blăstematu T 17—18 ştiindu T 18 mene T 19 putregiuni T 20 *post* fie *ad.* amu T

zilele cealea ce noi în(22)tru eale am vis depre//(1)unã, cã au fost sã 114r
nu-mi îngã(2)duieşti, ce au fost sã mã de(3)spui cumu-şi despune o (4)
doamnã roaba [29] sa cu fricã. Şi (5) aşa noi depreunã n-am vru(6)t peri".

Atunce dracii a(7)puca-i-vor aceia ce au îmbla(8)t rãu, de [23] au perit cu ochi(9)ot mare şi cu chinul (10) cela ce e scris mainte şi (11) cu chinul adului cu [30] to(12)t, zicîndu-le cu mult (13) amar sã-i batã. Şi de-aceea-(14)i vor goni spãrgîndu-i (15) cu chinul cela marele, (16) ucigîndu-i cu uci(17)derile cealea ce n-au moa(18)rte şi arzîndu-i cu (19) cãrbuni vii de foc (20) nestinşi [31], mestecîndu-(21)i în rãşinã, cu piiatrã pu/(1)cioasã şi topindu-i în argi(2)nt, şi în aur, şi în ciuai, şi (3) în a- 114v
rame, adãpîndu-i cu acea(4)lea în loc de beare, în chinu(5)l cela marele fãrã milã (6) muncindu-i, cã, pînã au (7) fost în voia sa, n-au vrut (8) sã cunoascã [32] Dumnezeu şi (9) leagea lui fostu-v-au urî(10)tã sã vã întoarceţi. Şi, sã (11) aţi vrut vie în veciia (12) veacului pre ceastã lume, (13) încã n-aţi vrut pãrãsi (14) nãravurile trupului (15) cealea realele. Carile sînt (16) nãravurile trupulu⟨i⟩ ceal⟨ea⟩ (17) realele? Mãriile, trufele, (18) mîniile, uciderile, cu(19)rviile, încurele, saltã(20)turile, cîntecele, cu-(21)cimpoi-glasurile, beţi⟨i⟩(22)le, urgiile, clevetele, // (1) şi 115r
toate eresurile cealea (2) realele, descîntecele, fa(3)rmecele, vrãjile, m⟨i⟩nciu(4)nile, şi furtuşagu(5)rile, şi înşãleciunile [33], (6) şi fîrtãciunile nede(7)reapte. Aceia cade-lã-se (8) sã se munceascã cu ma(9)re chin în veaci [34] netrecu(10)ţi şi nesloboziţi (11) necedinioarã.

Derept (12) aceaea, toţi creştinii (13) sã se preceapã cuvîntu(14)lui lu Hristos cela ce se zice [35] în(15)tru sfînta evanghelie [36] ⟨...⟩.

(16) La Buldur Necola au dat. (17) Mai, 21.

---

29 Scris: рова. ✧ 30 Scris: кь. ✧ 31 Scris: нестелшн. ✧ 32 Scris: кзноскж. ✧ 33 Primul є provine din modificarea unui л; cf. CB, 230: *înşălăciunile*. ✧ 34 Scris: вѣчнь, н provenind din modificarea unui є. ✧ 35 н este scris deasupra rîndului, pentru a corecta o omisiune iniţială. ✧ 36 În josul paginii, o persoanã diferitã de copistul textului a scris ulterior дерепт.

---

21 zilele] vremile T 22 amu T visu T 113v/22—114r/1 de⟨pre⟩unã T 114r/1 au fost] ai fos⟨t⟩ T -mi *om.* T 1—2 îngãduieşti] ogodeşti T 2 *post* îngãduieşti *ad.* mie tu T au fost] ai fos⟨t⟩ T 3 cumu-şi despune] ca T o] u⟨n⟩ T 4 doamnã] domnu T roaba] şerbul T sa] sãu cu fricã *om.* T 5 noi depreunã] depreunã noi T 6 atunci T 6—7 apuca-i-vor] vor apuca T 7—8 au îmblat rãu de *om.* T 8—9 chiot] strigare T 9—10 chinul cela] aceale chinuru (!) T 10 e scris mainte] amu ainte spus desupra T 10—11 şi cu *om.* T 11 chinulu T iadului T 12 dzicîndu T -le *om.* T multu T 13—14 Şi de-aceea-i vor goni *om.* T 14 *post* -i *ad.* şi rumpîndu-i T 15 ⟨ma⟩rele T 16—17 ucidere T 17 cealea] ceaea T au] are T 18 ardzîndu- T 19 vii *om.* T 20 nestinsu T 114v/1—2 argintu T 2 şi în] cu T în2 *om.* T ciuai] badic T *post* ciuai *ad.* şi plumbu T 3 în *om.* T beare] beuturã T în] întru T 5—6 fãrã milã muncindu-i] muncindu-i fãrã milã T 7 fost] visu T ⟨n-a⟩u T 8 *post* cunoascã *ad.* pre T *post* şi *ad.* la T 9—10 fostu-v-au urită] le-au fos⟨t⟩ urît T 10 vã] se T întoarceţi] întoarcã T 10—11 sã aţi vrut vie] se-au vrut fi T 11—12 în veciia veacului] în toţi veacii T 12 pre ceastã lume] lumii aceştiia T 13 n-aţi] n-au T 15 carele T sîntu T 16—17 nãravurile trupulu⟨i⟩ ceal⟨ea⟩ realele? Mãriile *om.* T 19 încurele] trãsurile grozave T 20—21 cu-cimpoi-glasurile *om.* T 21—22 beţiile T 22 *ante* urgiile *ad.* şi T 115r/1—2 cealea realele *om.* T 2—3 farmecele *om.* T 3 *ante* vrãjile *ad.* şi T 3—4 minciunile T 4 şi *om.* T 5 şi *om.* T înşăleciunile] înşălăturile T 6 şi *om.* T 6—7 fîrtăciunile nedereapte] făţăriile T 7 aceia] derept aceaea derept acea (!) T -lă-] -li- T 8 se] sã T 9 veacii T 10 neslobodziţi T 11 dereptu T 12 acea T toţi creştinii] tot creştinul T 13 priceapă T 13—14 cuvîntului] cu cuvîntul T 14 lui T cela *om.* T dzice T 15 svînta T ivanghelie T *post* evanghelie *ad.* şi sã se întoarcă către Dumnedzeu tot omul. Şi leagea lui şi poroncitele lui sã o ţinem şi sã ne învăţăm sã ne veghemu de tot rãul, cum au el dzis noao, şi în acea sã ne svîrşim. Iarã tot rãul şi toate păcatele sã le părăsim cum chinul iadului şi munca veacilor sã o delungăm de noi şi cu toţi direptii sã fim şi sã putem sã

XV

⟨Frați dragi⟩

115v (1) Frați dragi, ascultați[1] sfî(2)nta ievanghelie ce să grăiaște
Do(3)mnieloru[2] voastre de bine (4) socotiți și loați amen(5)te ce grăiaște
116r Domnedzeu! // (1) Domnu Isus Hristos așa dzise să rugă(2)mu-ne.

Ievanghelie[2bis]: „Întră întru (3) celariul tău și închide (4) ușa ta!" Tîlcovanie, ce (5) se dzice înțeleagere, așa (6) dzice: se te închidzi într-î(7)rema ta de toate cuge(8)tele lumiei deșarte.

(9) Evanghelie dzice: „Roagă-te Ta(10)tălui den ceriu în furișu (11) și Tatăl tău va vedea (12) în furișu, da-va ție aiave". (13) Acea dzice: și Domnedzeu va ve(14)dea înrema[3] ta fără de hicle(15)nșugu și da-va ție în vedea(16)rea tuturoru.

Evanghelie: „Rugî(17)ndu[4]-vă, să nu grăiți rău ca (18) alte limbi[5];
116v pare-le amu (19) că întru multe cuven/(1)te ale loru audziți voru fi. Nu (2) vă asemărareți loru!" Așa dzice: (3) nu cu irema se[6] cugeți alte, (4) e cu limba se grăiești gîndin(5)du într-aiure, ca ceia fățarni(6)cii, că nu veri[7] dobîndi.

Evanghelie: (7) „Ști Tatăl vostru ce v-ară (8) trebui[8] ainte încă de cerșutul[9] (9) vostru". Ști Domnedzeu inrima ta (10) și înțeleage toate cugete(11)le tale și veade toate (12) fățările tale și pleca(13)tul tău ai⟨n⟩-te încă de cuvî(14)ntul tău.

Evanghelie dzice: „Așa (15) amu să vă rugați voi". Voi, (16) botedzații, ce seți în numele[10] (17) Tatălui[11] și Fiiului și (18) Duhului Sfînt,
117r să înțeleage(19)ți ce grăiți și cire chema(20)ți întru agiutoriul tău, // (1) de nu cu irima se nu socote(2)ști ca ceia înturecații, (3) ceie ce au înturecatu după (4) ceasta lume deșartă, de (5) nu voru se înțeleagă binre-(6)le său.

Evanghelie dzice: „Tatăl (7) nostru cel ce ești în ceriure". (8) Ace ⟨...⟩: și înțelepciurea su(9)fletului și irema[12] se (10) înralți asupră de ceriu, (11) că Domnedzeu elu au faptu (12) ceriulu și pă⟨mî⟩ntulu, vă(13)dzutele toate și nevă(14)dzutele. Elu ți-au datu tru(15)pu dintr-o fărănemică; (16) elu ți-au datu vîrtute; elu (17) ți-au datu ochii și mîru
117v și (18) picioare. Spre sila lui sta/(1)i în purîncita lui, se îmbli în lea-(2)gea lui, că elu ți-au datu viia(3)ța, și dzile cu samă, și ceas (4) de

---

1 Scris: асколтаци. ✧ 2 Scris: доминелȣрȣ. ✧ 2 bis Scris ієѵлїє, ѵ provenind din modificarea unui л. ✧ 3 Scris: ѳрема; altă interpretare posibilă: *îrema*. ✧ 4 Scris: рωагъндȣ. ✧ 5 Scris inițial ле (continuare probabilă a unui алтеле, scris greșit), corectat apoi în ли și adăugat. мби. ✧ 6 Cf. CB, 120: *să*. ✧ 7 Scris: вере. ✧ 8 Scris: требои. ✧ 9 Scris: чершотȣ. ✧ 10 Scris: номеле. ✧ 11 Între татъ și лȣи este un spațiu în care se află o pată de cerneală. ✧ 12 Scris: ѳирема; cf. CB, 121: *în irema*. ✧

---

stăm de-a direapta lui Hristos. Deace să fim la înfricatul giudeț împreunați, să putem dobîndi slava de veac, cu toți svinții lui depreună, să-i ⟨a⟩udzim dulce glas cîndu va dzici: „Veniți blagosloviții tatălu⟨i⟩ mieu, de dobîndiți ceaea ce iaste gătit voao, împărățiia, den tocmeala lumiei". Se ne nevoim a dobîndi aceaea împărăție ce ne va da noao Tatăl și preaiubitul Fiiul și Preasvîntul Duh! Toți vor sta cineșcu în slava sa. Cui, ca iaste dată poruncită întru duh, acelora va dzice Hristos: „Du⟨ce⟩ți-vă de la mene în focul veacilor, iară direpții întru părățiia ceriului, amin!" T

moarte[13], și înviere den moar(5)te[13]. Și între elu să stai (6) cu pelița și cu sufletul[14] (7) să dai răspunsu de ce-ai lu(8)crat cu pelița. Nece cu u⟨n⟩ (9) chipu nu poți treace de[15] a(10)cea. Tatăl dzice : « Fii buru ! », (11) ca dzise elu de se fii fiiulu (12) lui, de se împli cuvîntul lui (13) și făgăduita ta, ce se dzi(14)ce botegiurea[16] ta, de se do(15)bîndești ocina în ceriu și (16) dulceața raiului și casa (17) Tatălui tău. Să te vră(18)jmașul înșeală, că totu // (1) menciurosul tată-i e dracul, (2) dece se te 118r
rupsere de la ta(3)tăl tău den ceriu, duce-te-ve(4)ri cu elu în focul nestinsu (5) și întru-nturearecul de[15] afa(6)ră, întru viermii neadurmi(7)ți, iuo e scîrcicarea[17] dinți(8)loru și plîngere cu ama(9)ru și toată munca, că elu (10) cu păcatul între-și gîmbo(11)seaște omul. Ainte piha, mî(12)ndria, trufa, lăcomie, be(13)țiia, revnirea, leanea, curvie[18], (14) furtușagu[19] și după[20] aceaea (15) toată nedereptatea. (16) Că nu grăiești tatăl mieu, (17) ce tatăl nostru, derep ce / (1) toți sfinții lui se-ți fie 118v
fra(2)ți, de la un tată feciori, mădu(3)lare lui Hristos. Elu ni-i capul no(4)stru, e lui Hristos capul i-e dzeulu.

(5) Evanghelie dzice : „se sfințească-se nu(6)mele tău". Acea dzice[21] : Fă noi[22] (7) sfinți, să slăvească-se cu no(8)i numele slaveei tale, (9) că-ntru elu botedzatu[23]-(10)m-amu ! Se sfințească-se în su(11)fletele noastre și în(12)tru botegiurea[24] noastră, (13) cu ale noastre[25] bure lucru(14)re să proslăvească-se nume(15)le slaveei tale ! Nu lăsa (16) noi să fim răi, se nu se ocărea(17)scă slăvitul numele tău // (1) cu noi, ce 119r
se laude numele sfîntu[26] (2) al tău spre noi, creștirii ! (3) O, fericatu părinte ce are (4) feciori ca aceia ce se laude în (5) slavă cu ei numele lui !

(6) Evanghelie : „să vine[27] împărăția ta". (7) Împărățiia grăiaște a doao ve(8)nrită[28], cu slavă mare. Ceare(9)mu se vine[27] duhul lui și mi⟨la⟩ (10) lui într-îremile noastre se (11) putemu face pre voia lui (12) cu sfeatu buru, de cu bu⟨cu⟩rie (13) se așteptăm venritul[29] (14) lui și învierea morților (15) și giudețul, nădăindu-ne (16) spre mila slaveei lui (17) și spre slujba noastră.

(18) Evanghelie : „și se fie voia ta ca / (1) ⟨ș⟩i în ceriu și pre pă- 119v
mîntu". (2) Cumu în ceriu îngerii voia ta (3) facu și împreură sîntu, (4) așa și noi de spre pămî(5)ntu voia ta se facemu. (6) D⟨o⟩mnedzeu mare-i și împre(7)ură cu toți sfenții tă(8)i să fimu[30].

Evanghelie : „Pînrea (9) noastră sătioasa dă-o (10) noao astădzi". Sațiu grăia(11)ște cea ce iaste firea noa(12)stră. Ce e opu a fi tărie (13) astădzi cuvîntul lui Domne(14)dzeu, a ta-i cîștiga de mîn(15)re. Pelița lui Hristos iaste pî(16)nre stătutului nostru (17) și trezvitului nostru, (18) și sfîntul și lumiratul // (1) sîngele lui Hristos pre spăsenie (2) noao 120r
și spre viiața de vea(3)ci. Rugămu-nă[31] astădzi fă(4)ră osîndă să ne cumerecă(5)mu[32] cu sfînta[33] pelița lui și (6) curatul sîngele lui, se fi(7)mu

---

13 Scris: мορτε. ✧ 14 Scris: сѡ҂лεтѕ. ✧ 15 Scris: дѣ. ✧ 16 Scris: вѡшτεцюрѣ. ✧ 17 Scris: скърчкарѣ. ✧ 18 Scris: кѡрзłε. ✧ 19 Scris: ҂ѡрτѕшаго. ✧ 20 Scris: дοпъ. ✧ 21 Scris: зичѣ. ✧ 22 Scris: нѣи. ✧ 23 Scris: вѡшτєзатѕ. ✧ 24 Scris: вѡшτ҂цюрѣ. ✧ 25 Scris: нодстрѣ. ✧ 26 Scris: с̃тѕ; altă interpretare posibilă: *svîntu*. ✧ 27 Scris: вї-ле. ✧ 28 Scris: вε҂рετъ. ✧ 29 Scris: вε҂ртѕ. ✧ 30 Scris: ҂їнѕ. ✧ 31 Cf. CB, 123: *rugămu-vă*. ✧ 32 Scris: кѕмєрєкѕмѕ. ✧ 33 Scris: с̃тъ; altă interpretare posibilă: *svînta*. ◇

gata că doară [34] pînră (8) mînre vremu treace de lume, (9) că dzise Domnul în toate vreame [34bis] (10) să fim gata.

Evanghelie : „și la(11)să noao greșalele noastre, (12) ca și noi lăsămu greșiți(13)loru [35] noștri". Derep ce și du(14)pă botegiure [36] greșim (15) și după [20] făgă⟨du⟩ită ne rugăm (16) se lase noao, mai vîrtosu (17) arată noao ca vremu răb(18)dători să fimu, că așa va (19) lăsa elu noao
120v ca noi vremu / (1) lăsa vinovațiloru [37] noștri. (2) Se pomeniremu reu, nu va lăsa (3) noao, se deaderemu rău derep(4)tu rău, nu va lăsa. Așa ni-i (5) dzis[ă] noao de Domnedzeu : ca vre(6)mu face noi veciriloru (7) noștri, așa și elu va face (8) noao netrecutu.

Evanghelie : (9) „nu ne duce noi în năpasti". (10) Netare semu noi, oamerii ! (11) Derept acea nu ni se cade (12) să ne dămu noi cu voia-ne in i(13)spiti, că ispitele sîn(14)tu ale ei noastre credin(15)țe. Să avemu răbdare de se (16) ne rugămu, cîndu vremu că(17)dea [38] în ispite, se nu înghi(18)țiți fimu de năpasti, (19) ce, cu agiutoriul lui Domne-//
121r (1)dzeu, răbdare se avemu și lu(2)cru desfîrșitu [39] se prii(3)mimu, că cela ce-l înven(4)ce ispita cade în năpaste (5) și înghițitu va fi întru ia(6)du, e cela ce va cădea și-(7)l va treace, cu agiutoriul (8) lui Domnedzeu, cu răbdare [40], și, (9) de va treace [41], dostoinicu-i (10) și curură de slavă ce-i gă(11)tită de Domnedzeu celoru ce (12) l-au iubitu elu.

Evanghelie : „⟨. . .⟩ hi(13)cleanul". ⟨. . .⟩ în dracul, ce cu h⟨ic⟩li(14)nșigul său cădzu den ceriu (15) și scoase Adam, întî[ie] [42] omu, (16)
121v den raiu și Iuda de la Hristos (17) și alți mulți. De⟨ci⟩ nu gice / (1) se ne izbăvească noi (2) de oame⟨ri⟩ hicleani [43] că (3) ei nu n-ară face noao (4) nice un rău, ce hicleanu(5)lu [44] vrăjmașulu rădi(6)că oamerii spre noi (7) și face nevoie loru (8) și noao, ca rădică (9) șarpele și întră în (10) elu și prilăsti E(11)vva, și Evva înșelă (12) Adam și cădzură de bu(13)nrătatea lui Domnedzeu (14) și ei și zmeul și ră(15)dică spre în-
122r suși Hristos (16) hicleanul și întră în fa(17)risei și înșelară Iuda // (1) spre perirea sa și alții mul(2)ți. Derept acea nu de oame(3)ri ne [45] rugămu [46] se ne izbăvească, (4) ce de hicleanul vrăjmașul, (5) ce toți ne zementeaști, (6) de se nu-l făgăduimu elu (7) întru nemică, se [47] nu perimu (8) cu elu, ce se urimu elu întru (9) nemică și ni se cade se-lu (10) blăstemămu elu cu cu⟨vîntul⟩ lui (11) Domnedzeu.

⟨Evanghelie⟩ : „că a ta iaste împă(12)rățiia și sila și slava (13) în veciia veacului, amin". (14) Înralță [48] noi acicea în dă(15)rnire să avemu upovăi(16)nță tare, că împăra(17)tul a totu iaste Tată(18)l nostru
122v den ceriu și / (1) putearnicu și slăvi(2)tu, de se upovăim cu (3) credință tare negî(4)ndindu-ne și se știm (5) că hicleanulu vremu (6) învence și vrăjma(7)șul, cu sila Tatălui (8) nostru, și ne vemu (9) proslăvi cu elu. Apo(10)i, cîndu va venri în (11) slava sa, elu va da cu(12)iși după lucrulu (13) lui în veciia veacului, (14) amin.

Pi(s) popa [49] Grigorie (15) di⟨n⟩ Măhaciu, *v lĕ(t) 7127*, (16) *o(t) ro(ž) [H](s)vo 1619*, *m(s)ca ma(i)*, (17) *10 dnĭ*, *aminĭ*.

---

34 Scris: доаωръ. ✧ 34 bis Cf. CB, 125: *vremi*. ✧ 35 Scris: грешицилȣрȣ. ✧ 36 Scris: боωтецюре. 37 Scris: биновацилȣрȣ. ✧ 38 Scris în continuare din nou къдѣ; cf. CB, 124: *că déîn*. ✧ 39 Scris: десесфършитȣ. ✧ 40 Scris: ръбдарѣ. ✧ 41 Scris inițial трѣчѣ, apoi ultimul ѣ a fost modificat în е. ✧ 42 Cf. CB, 125: *întăi*. ✧ 43 Scris: Хиклѣне. ✧ 44 Scris: Хиклѣнолȣ. ✧ 45 Cuvîntul, omis inițial, este scris deasupra rindului. ✧ 46 Scris inițial ръ, apoi ъ a fost modificat în ȣ și s-a adăugat гъмȣ. ✧ 47 Scris inițial: че. ✧ 48 Scris: Фралцъ; altă interpretare posibilă: *îralță*. ✧ 49 Cf. CB, 126: *popă*.

FACSIMILE

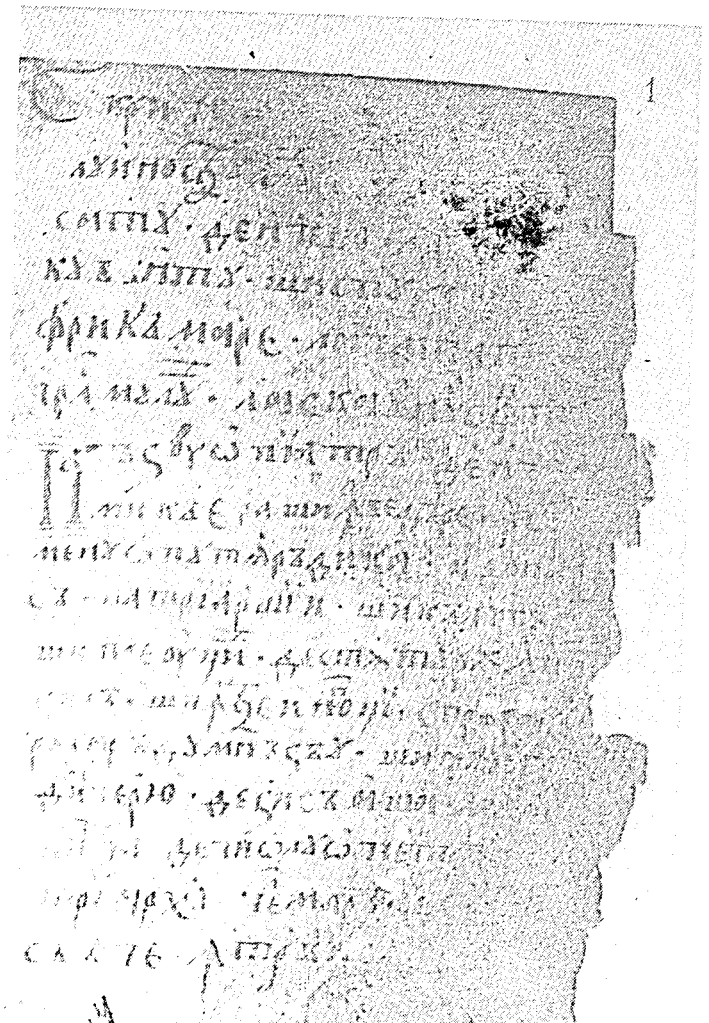

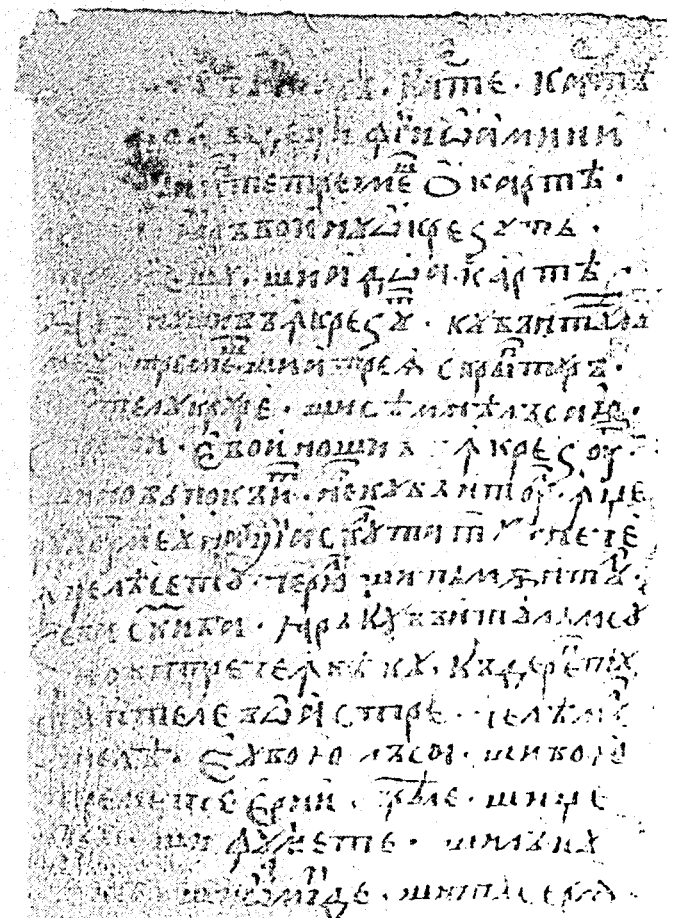

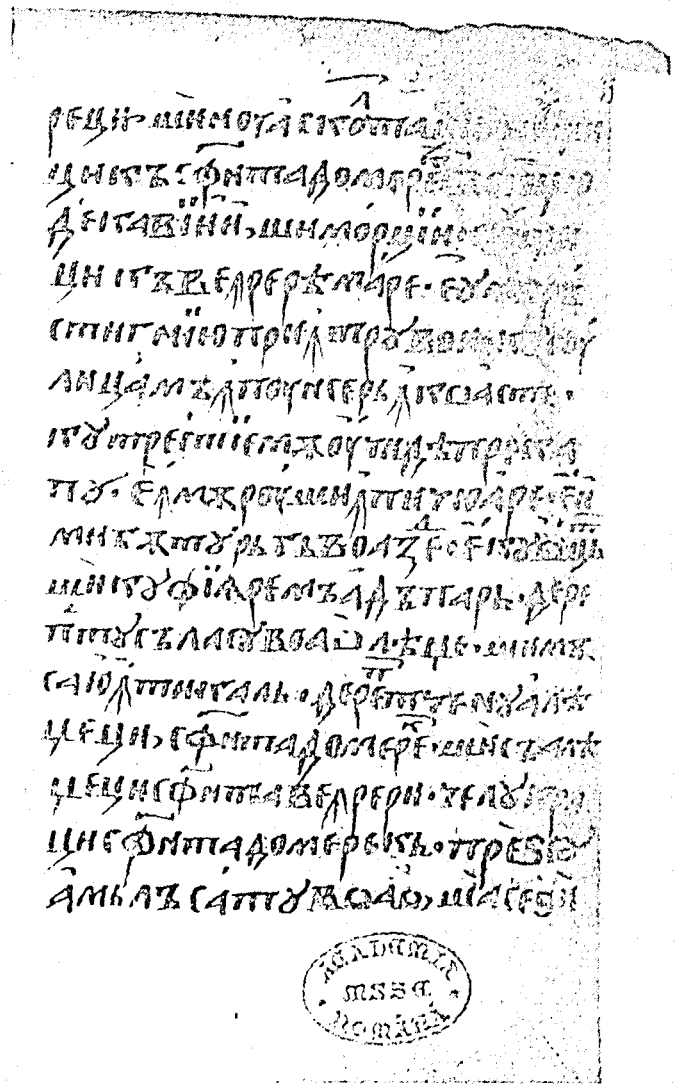

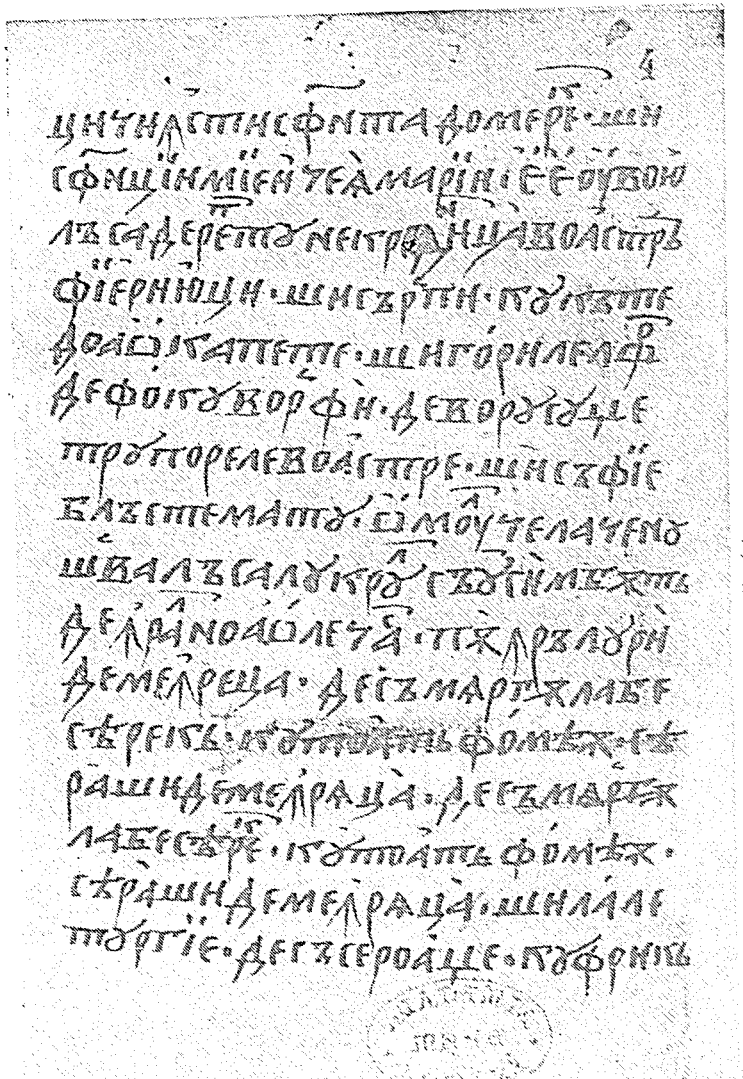

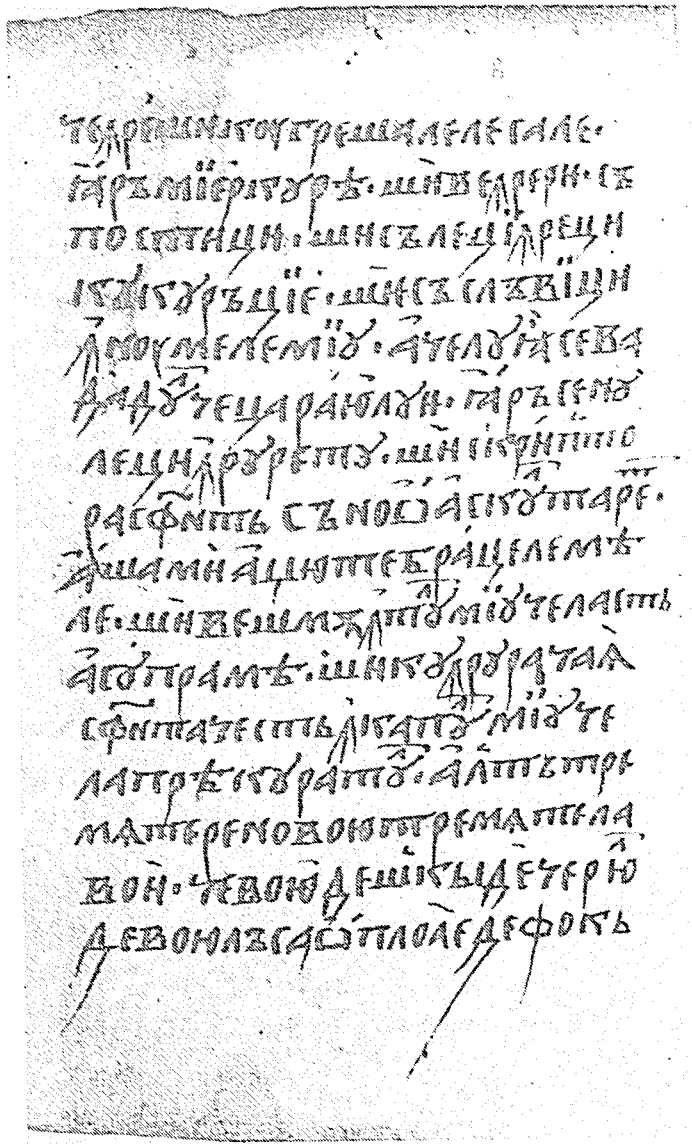

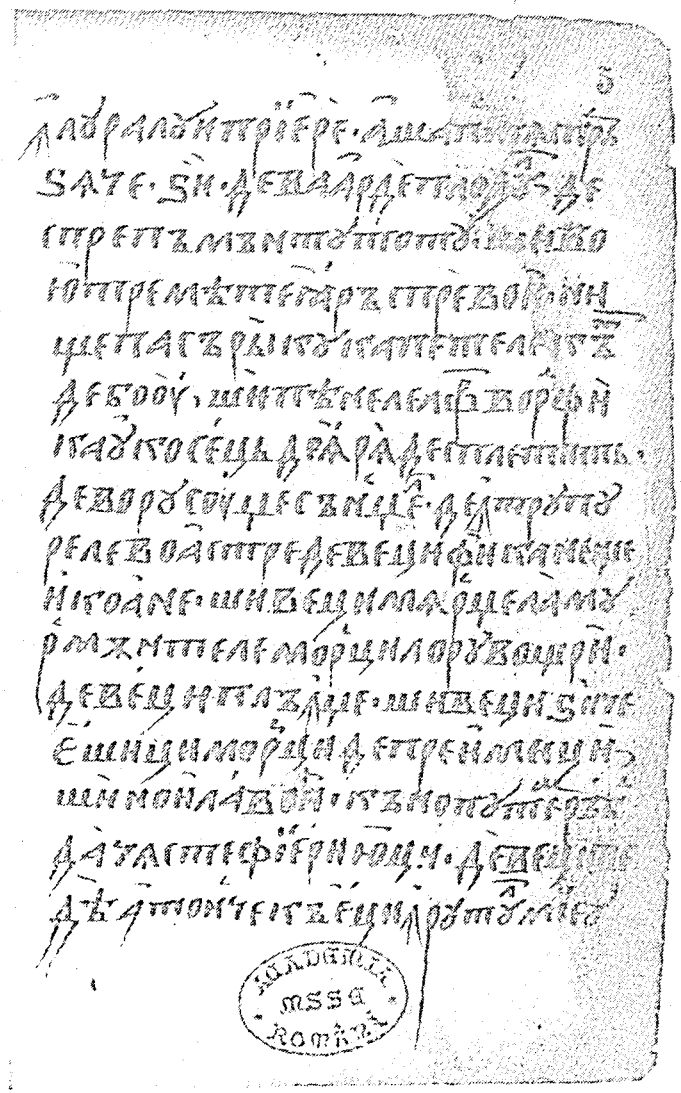

ACADEMIA
MSS
ROMÆ

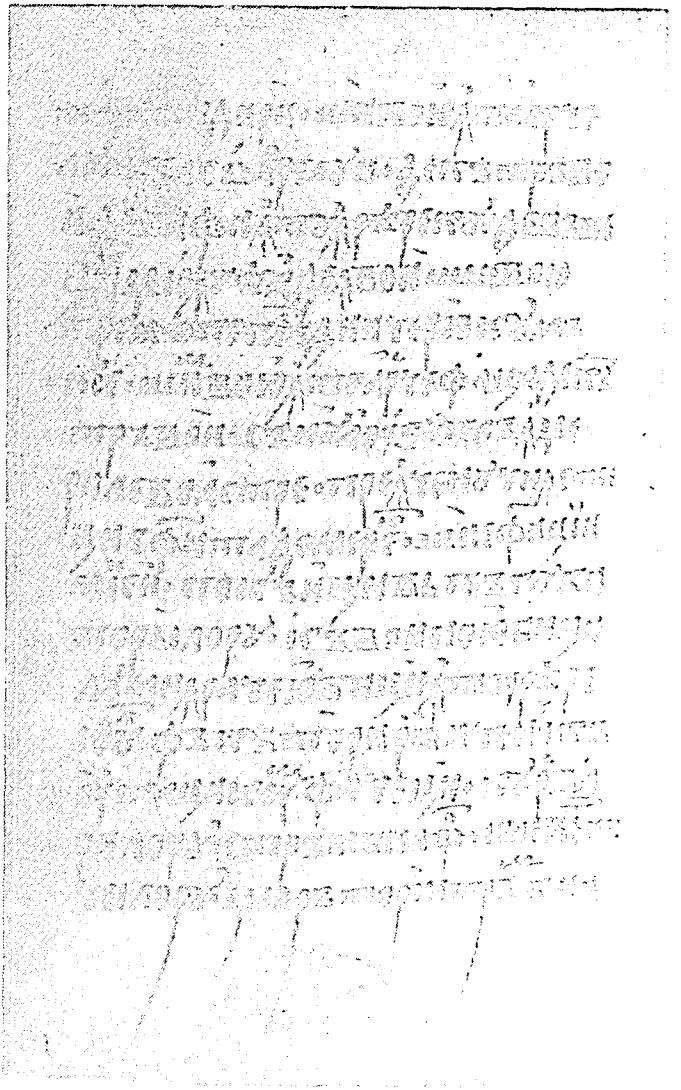

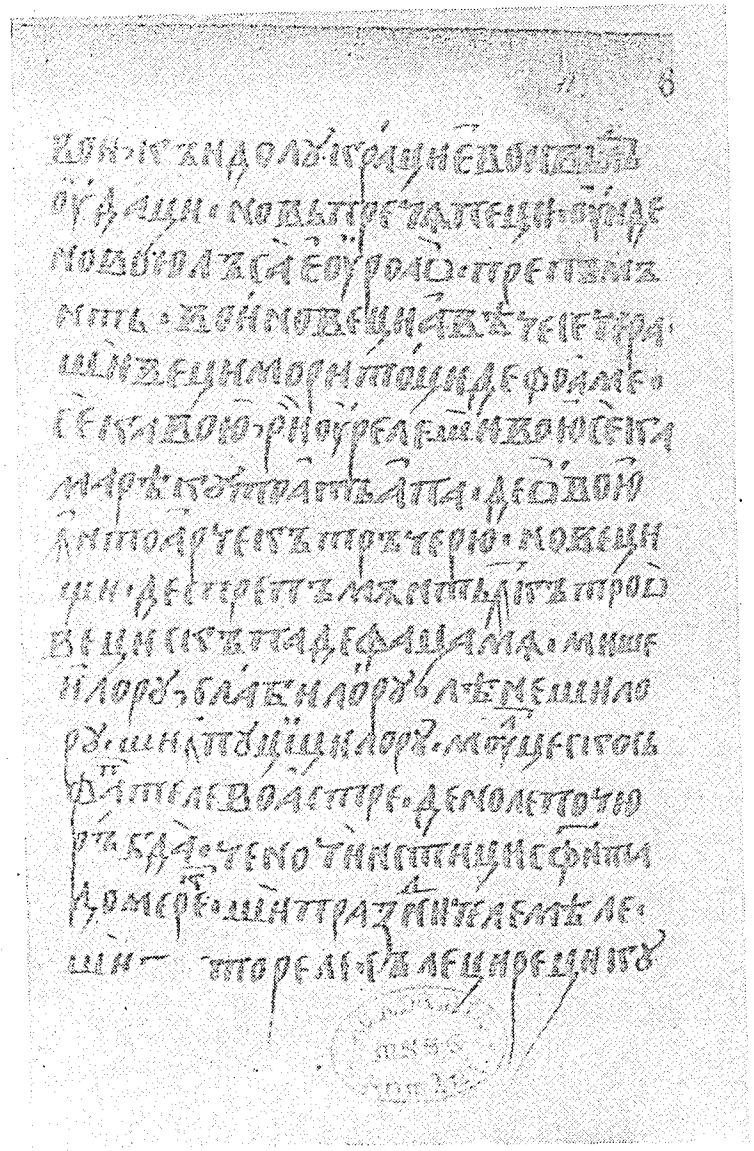

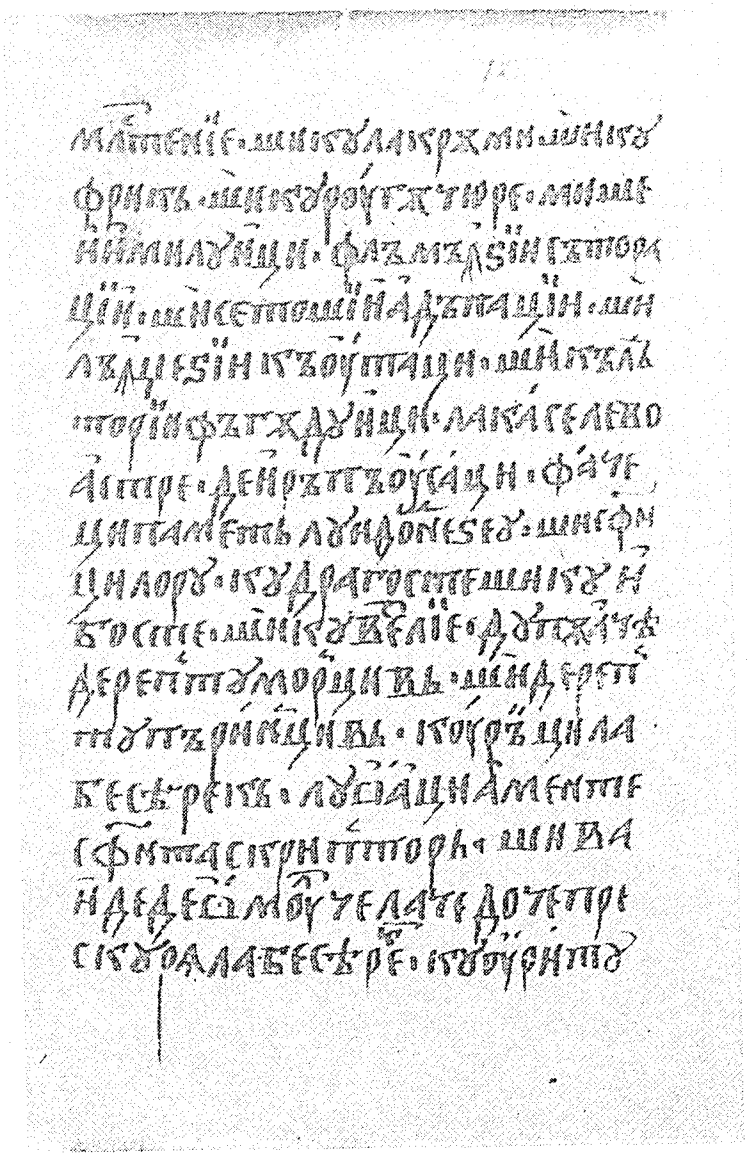

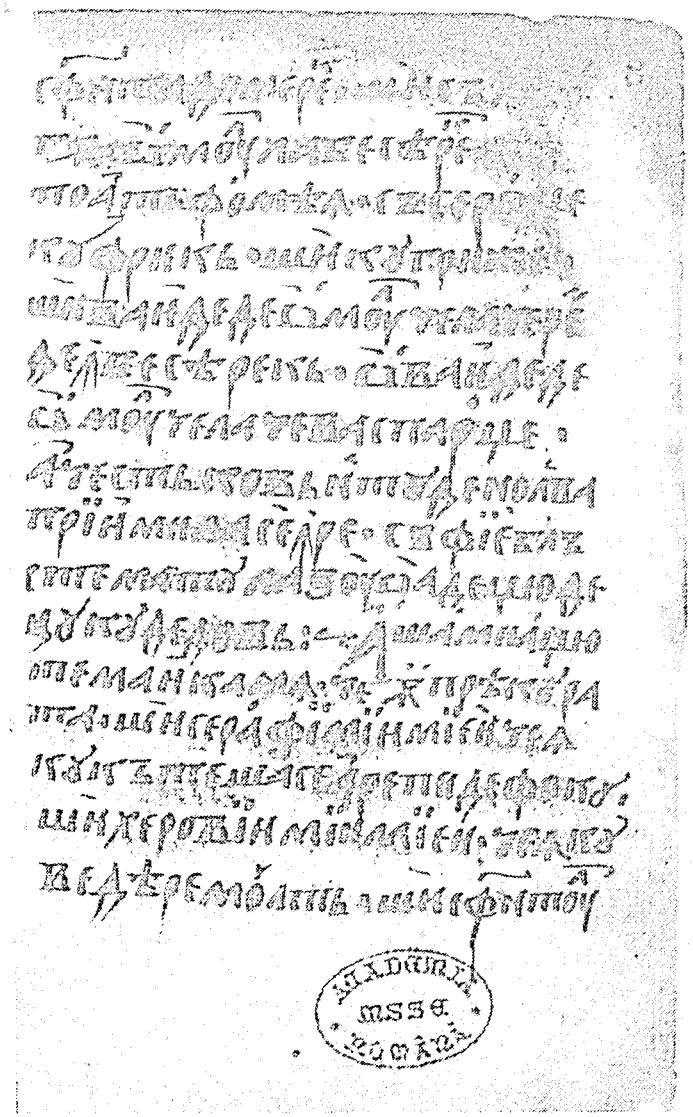
MSS.

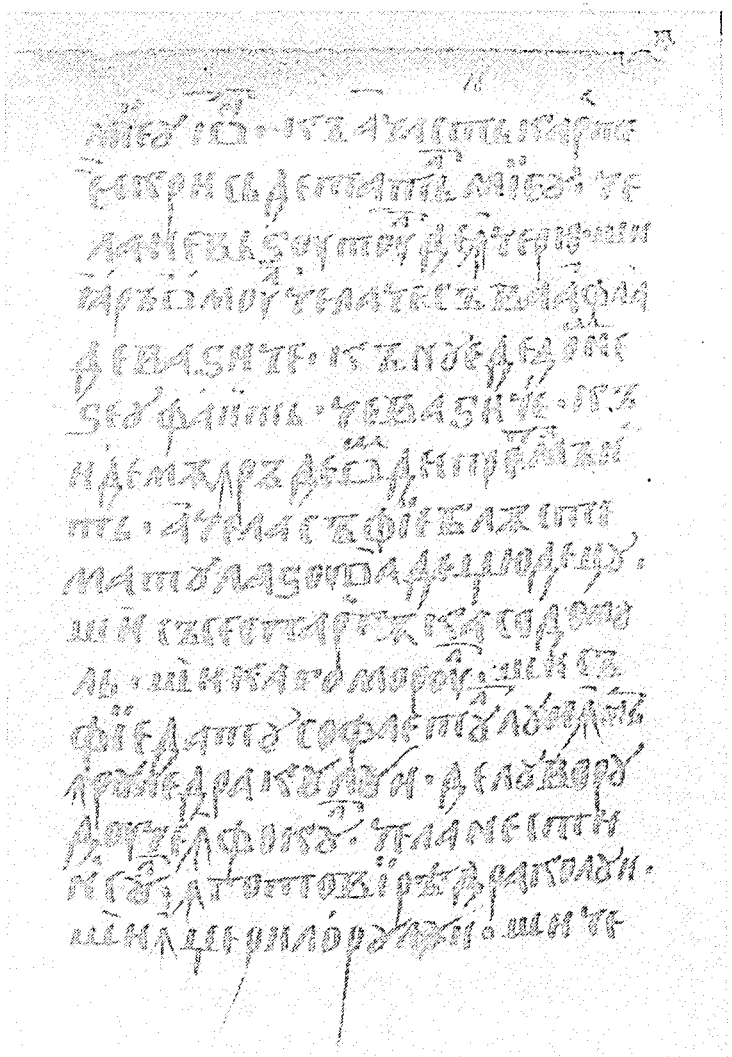

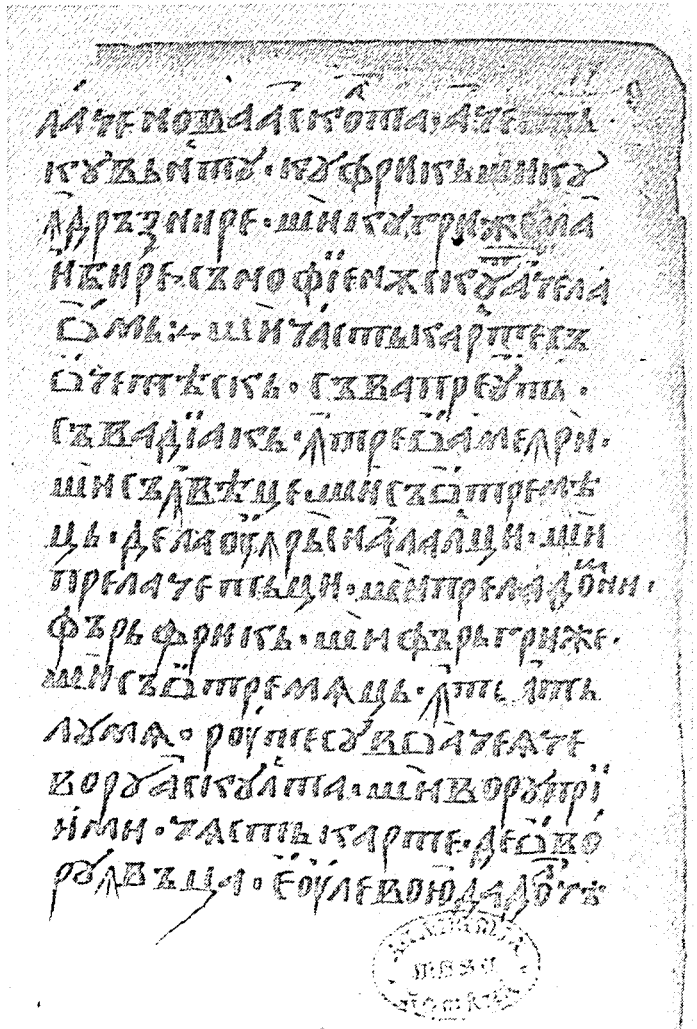

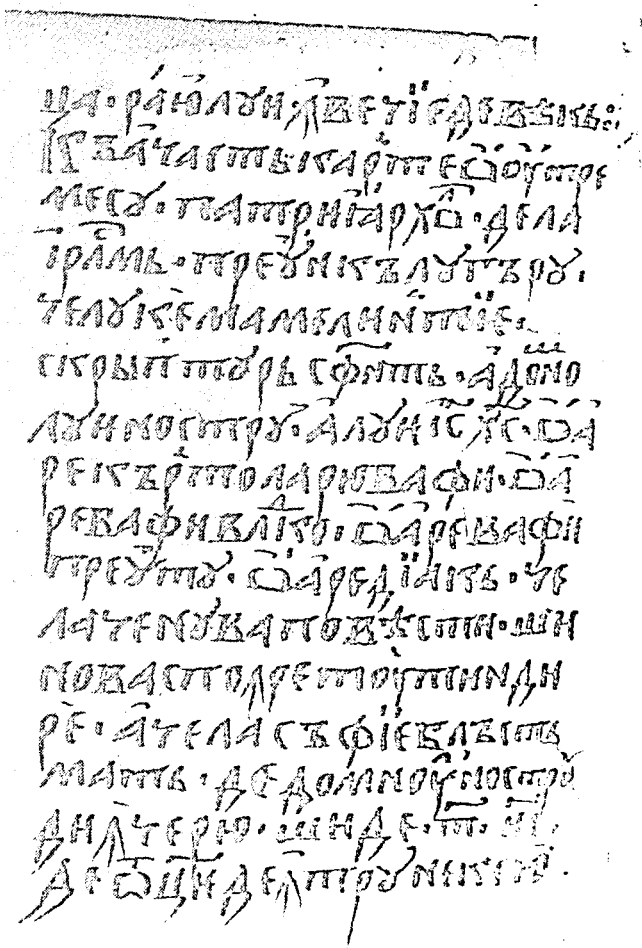

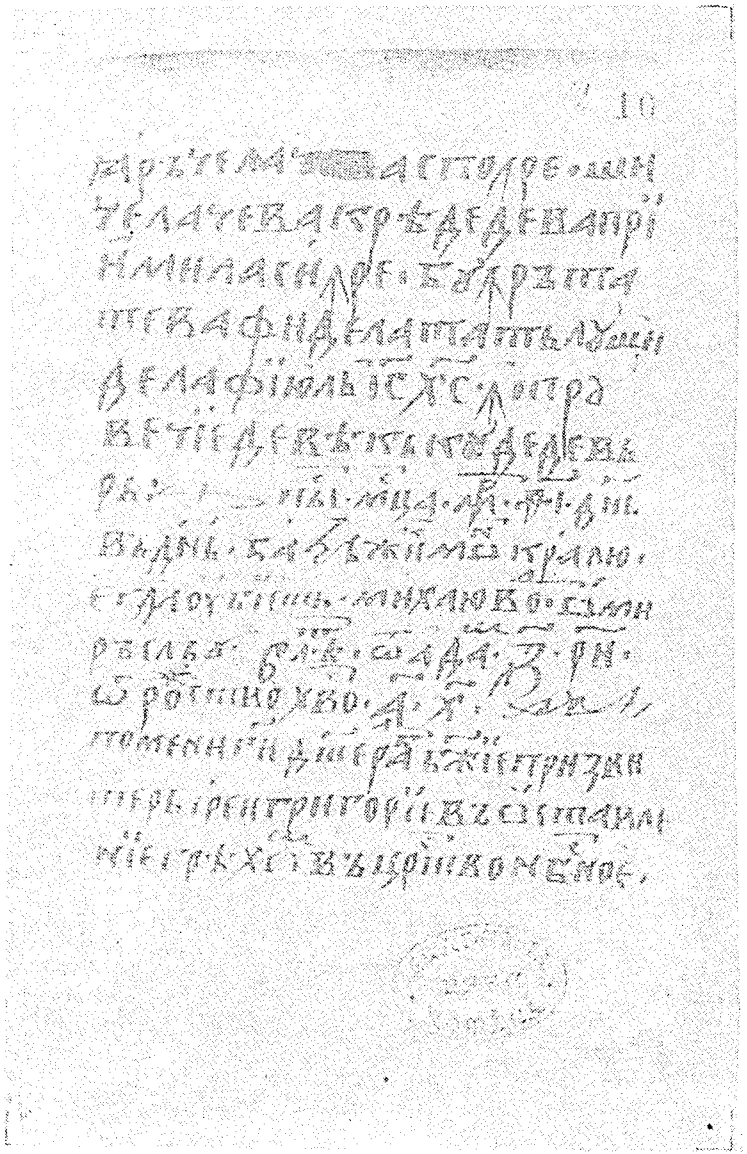

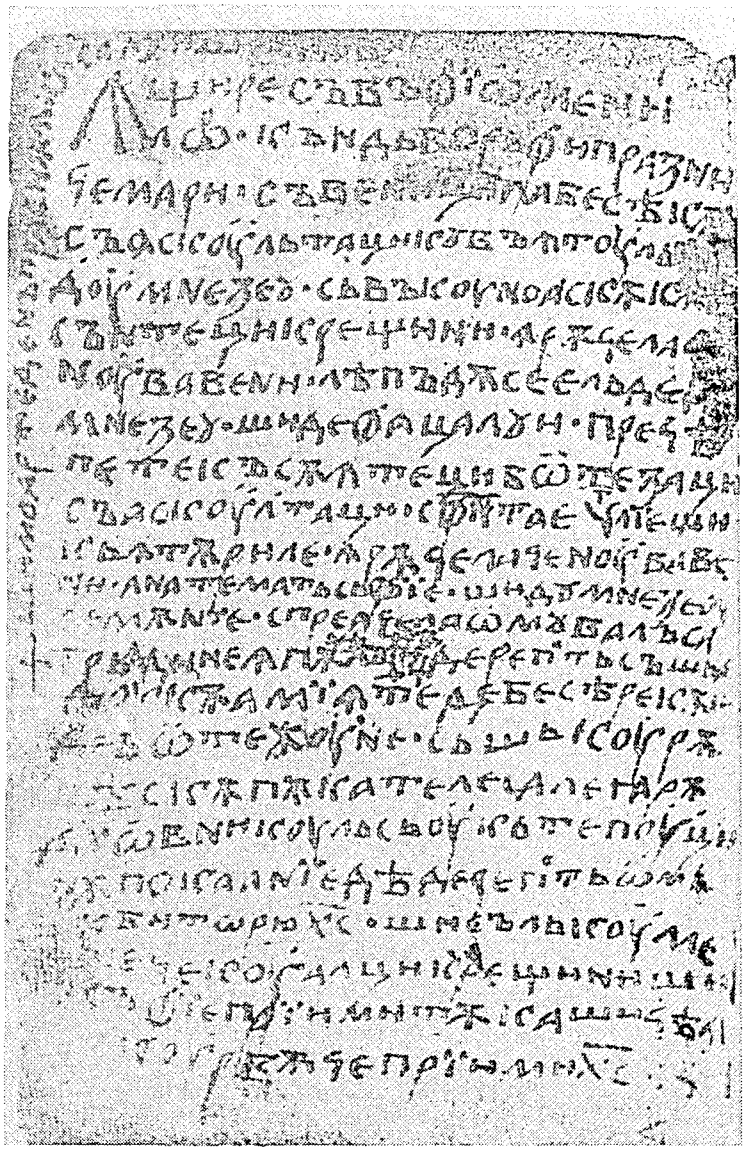

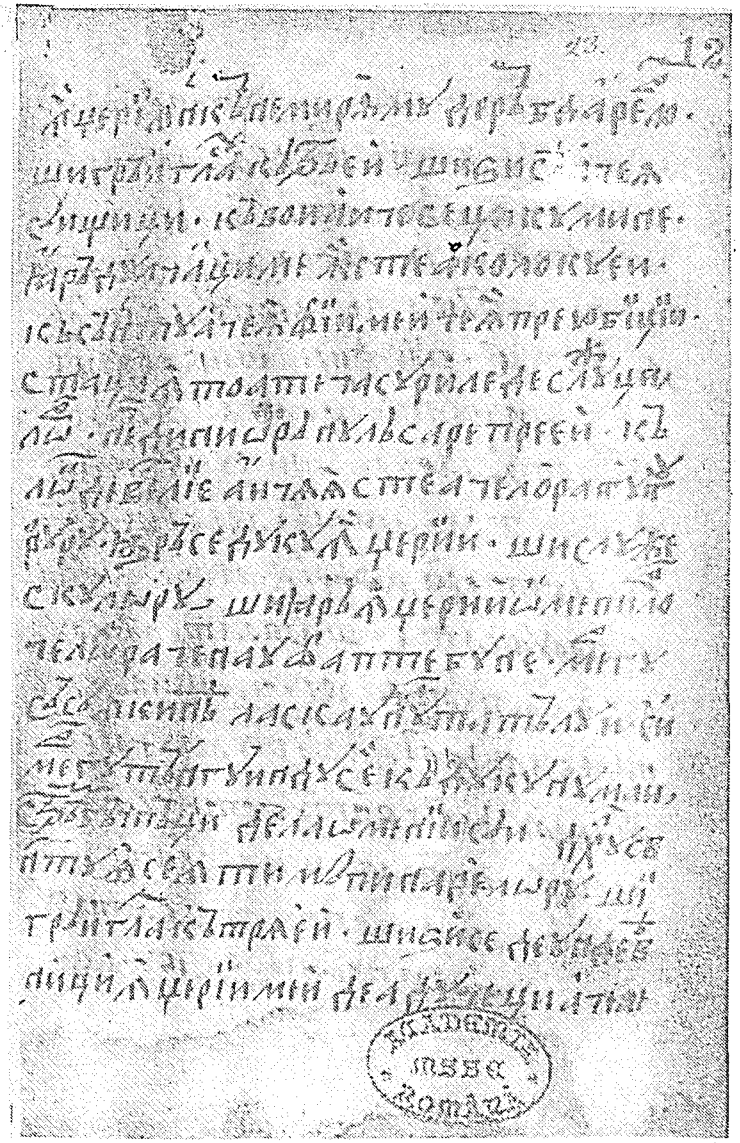

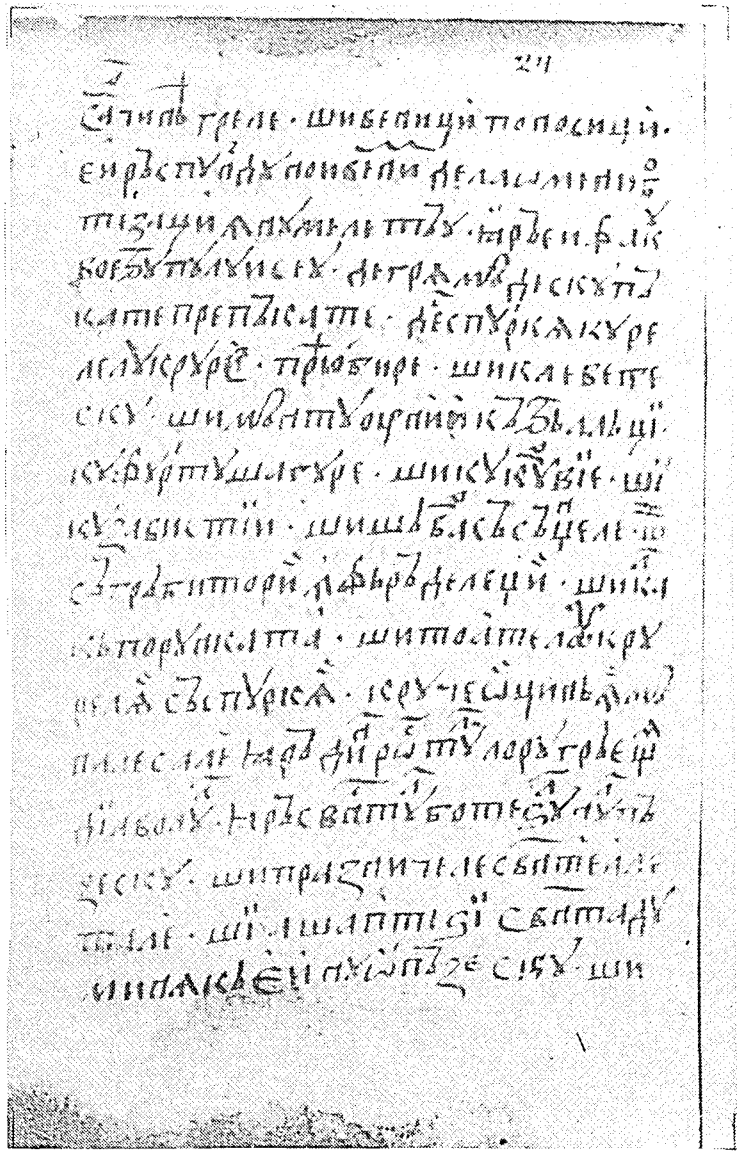

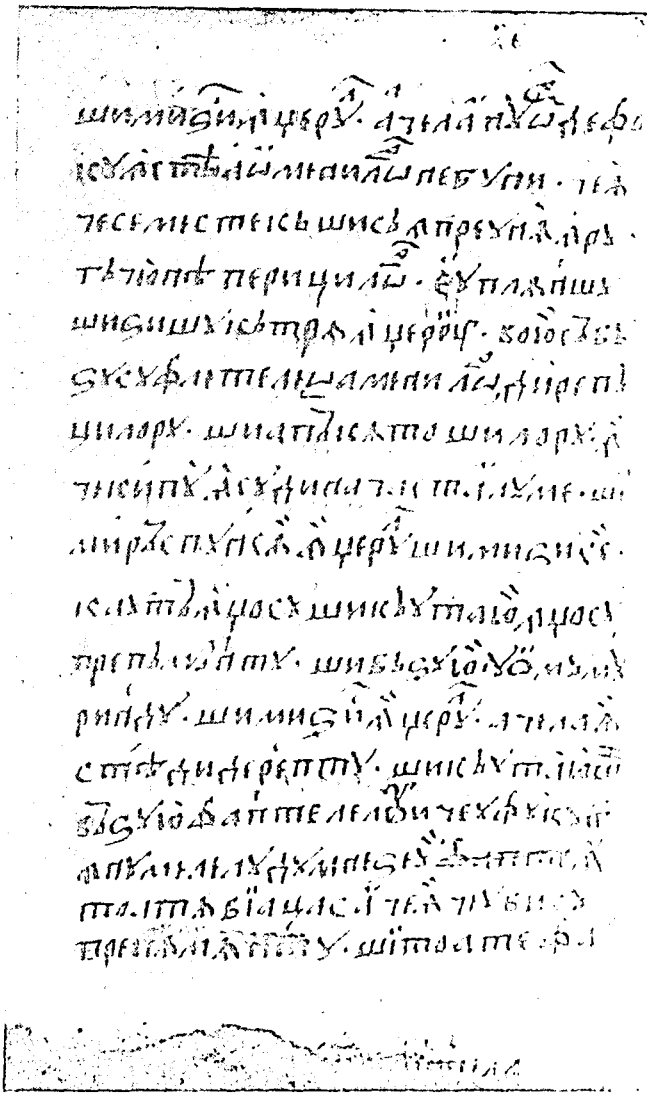

лꙋ Хс прееи. шиера ꙟ тоатъ ꙟара
сенеши ниловиин. ши ꙟбеталол
мерꙋ. ти ꙟмесиитꙋ. ꙟтеще. шии
ꙟспꙋисѣ. ꙟмерꙋ шиꙁисе. атеще
сиитꙋ ꙟмерии ѡамирии лѡ ꙟирен
ии. шиꙁиꙁъ ꙟмерꙋ. тоции
рѣпции шиꙟзисъ тоции. щиꙋсе
кѣнѣлꙋ нарꙋ. шиꙟисе ꙟмерꙋ кѫ
ꙁи пре ꙟлъвънатꙋ. шиꙟсътѫ ꙟоши
шикꙋ ѡ тоате тъ лъни. шифꙋкѫ
ашикꙋ. шиꙁи ꙟмерꙋ лиалии
пꙋти. ꙟколо есте ꙟвъриле. ши
ѡ кѣтре ѡ ли ꙟнло тиесте ѡанти.
шиꙟзиси ꙋ ꙟ ꙟтрꙋ ти фоиꙋ пре
спре тотꙋ ꙟл нѣꙟтоатꙋ. шиꙁи
шꙋтелетте фоли ꙟтиле. ш

Academia MSSE Română

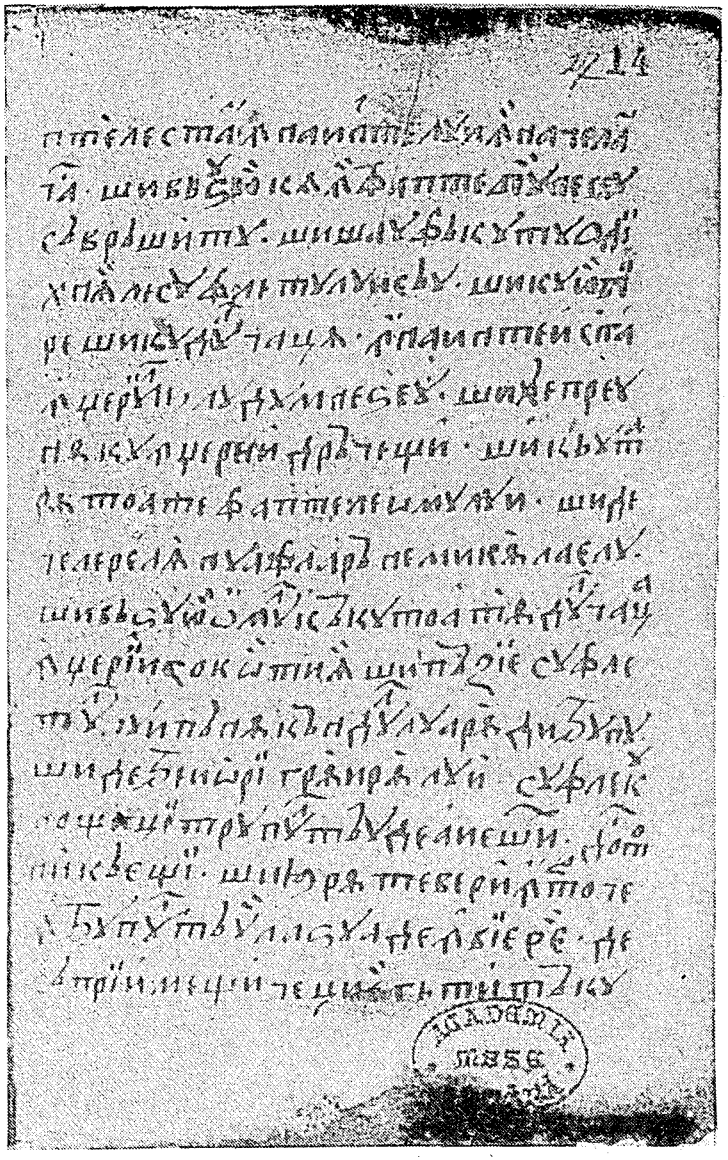

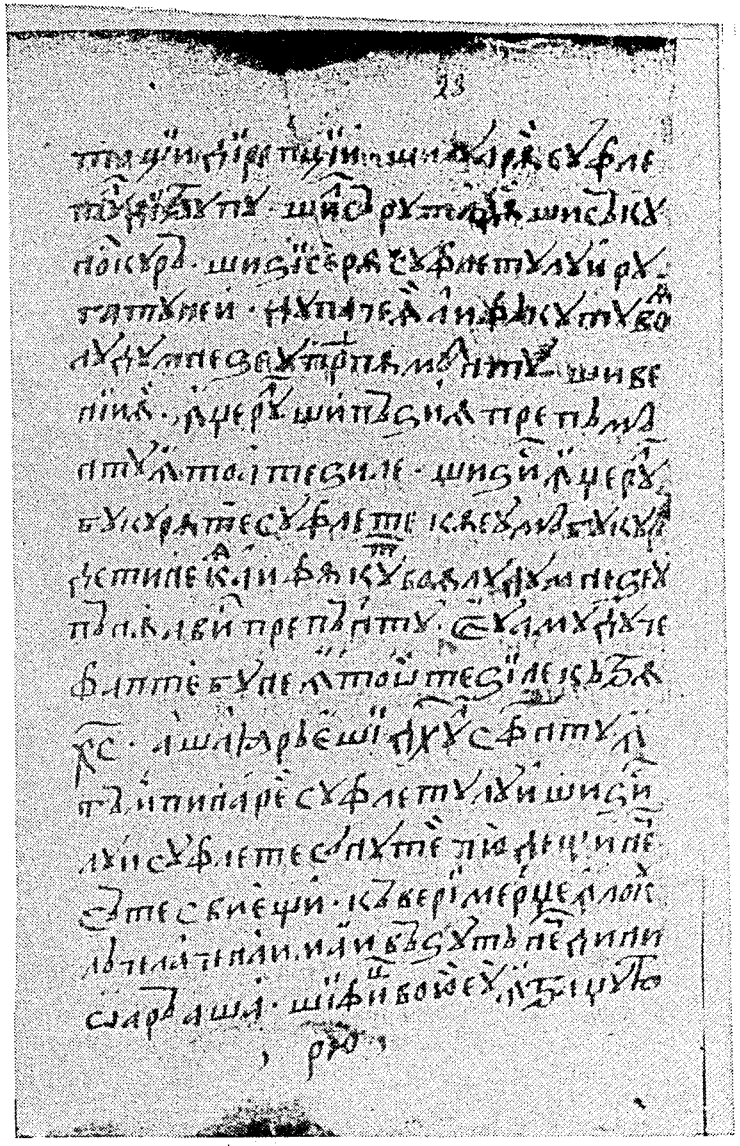

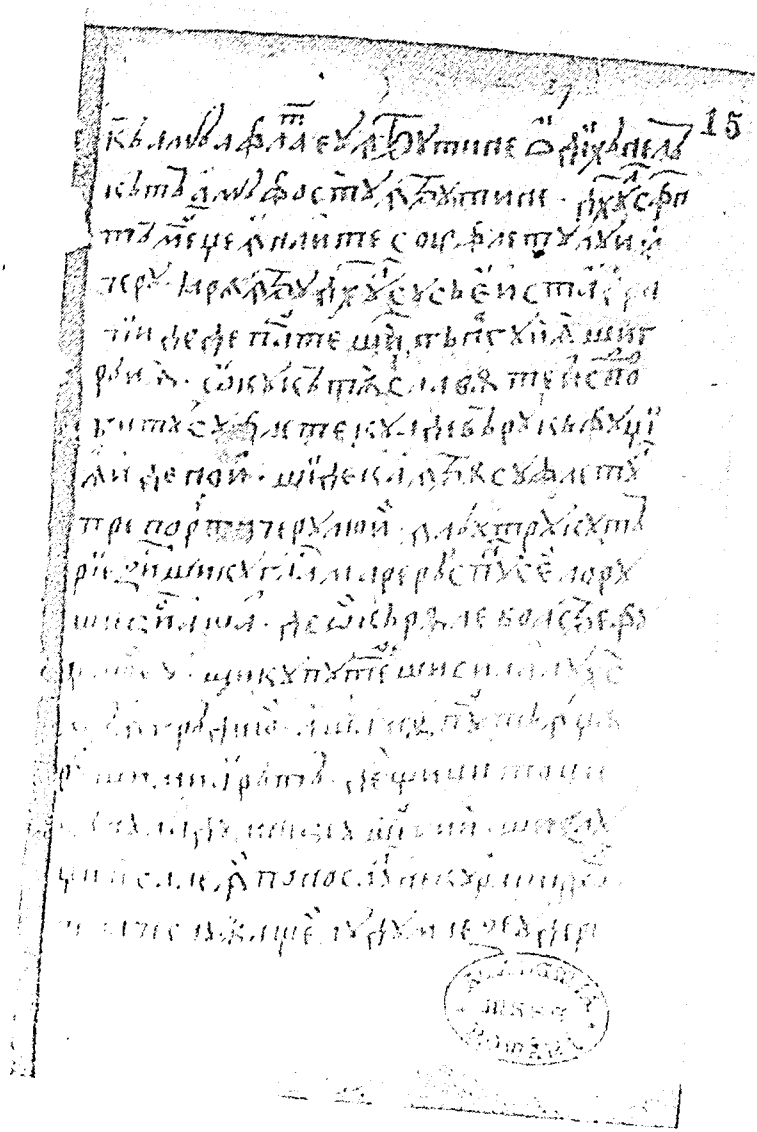

31. 16

ACADEMIA MSS ROMÆ

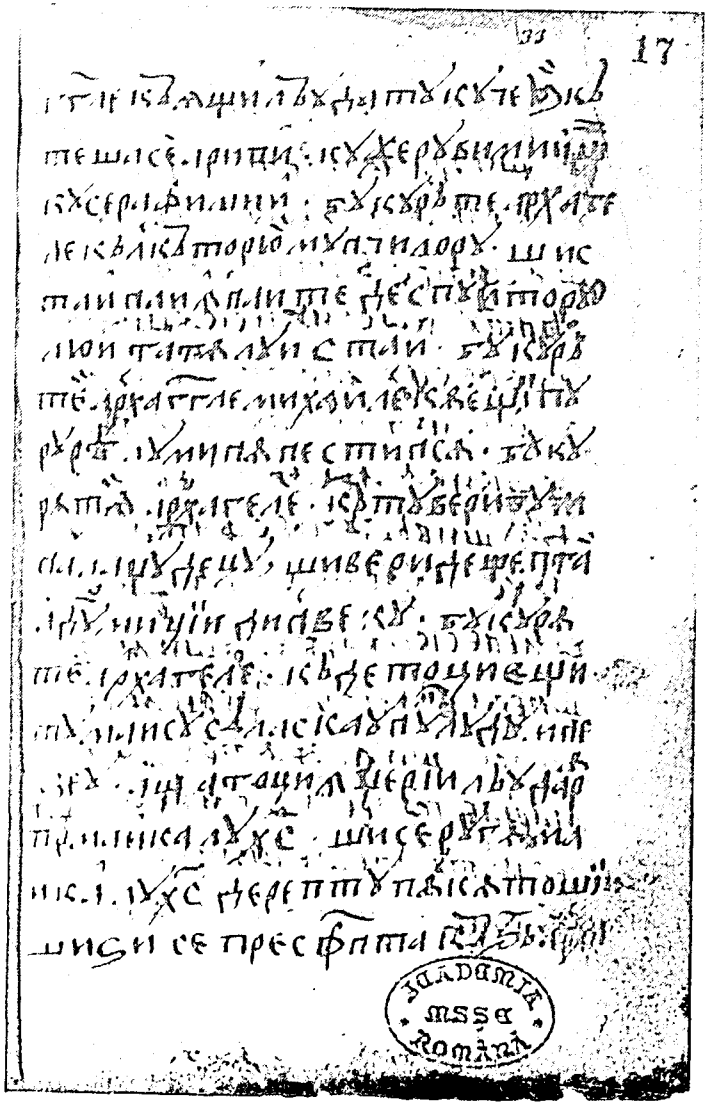

ACADEMIA
MSSA
ROMANA

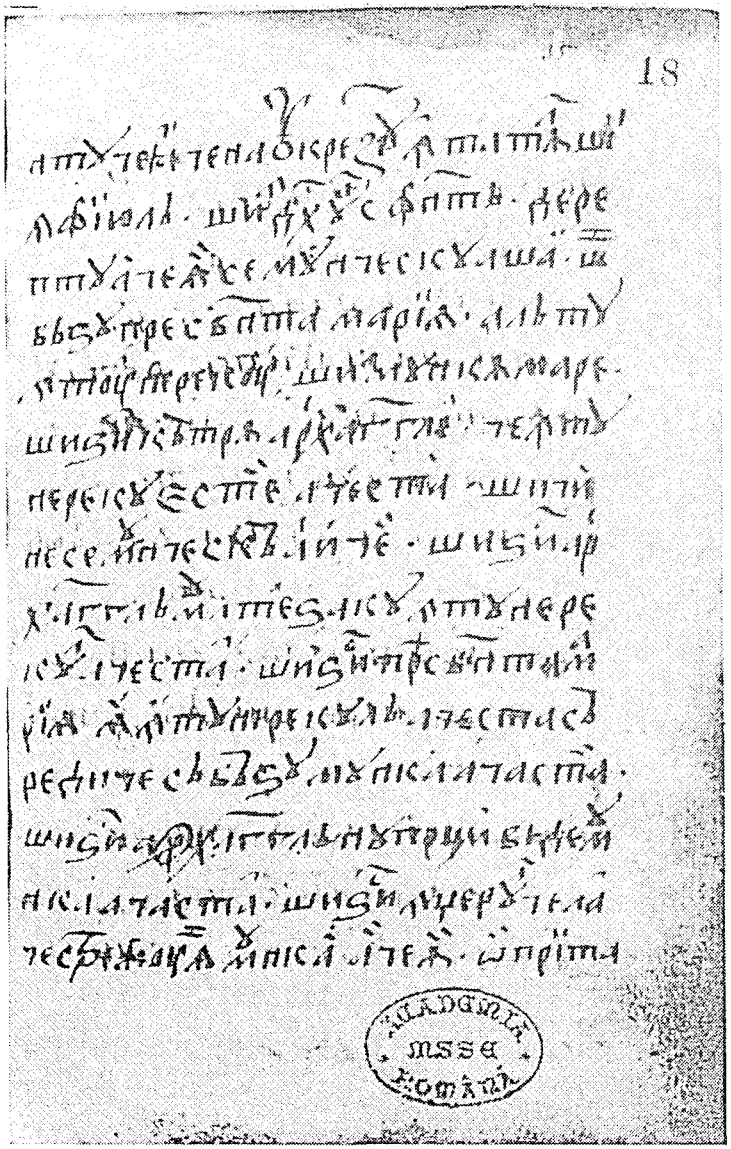
18
ACADEMIA
MSSA
ROMANA

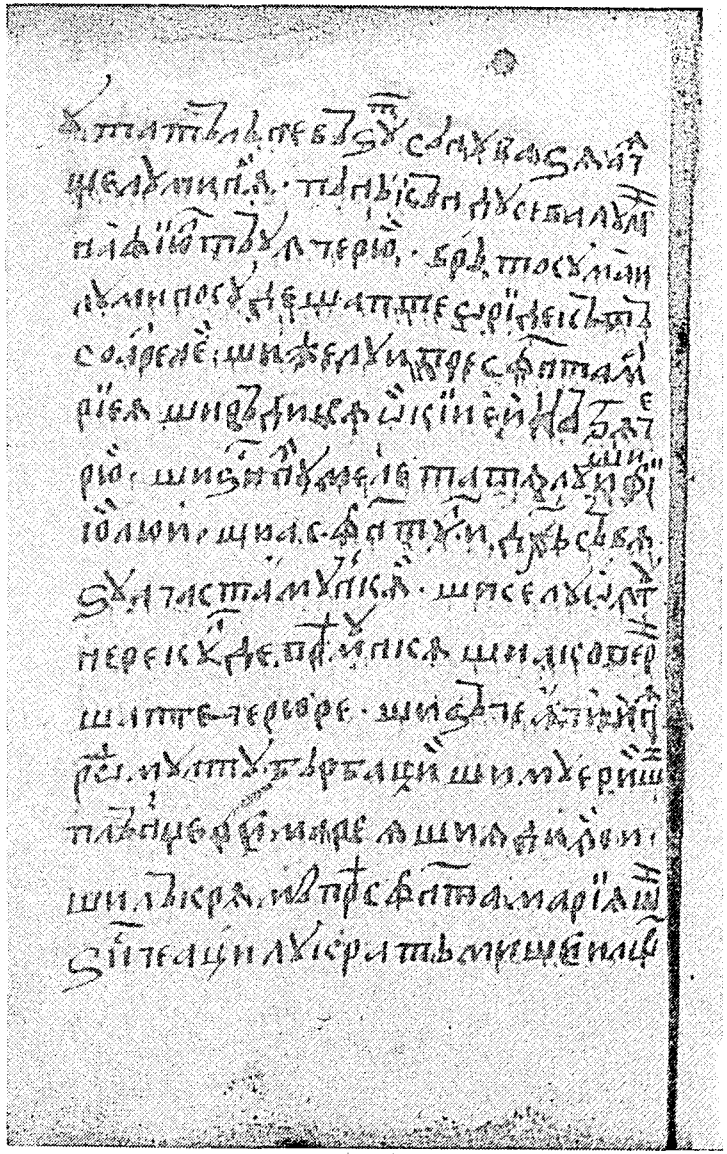

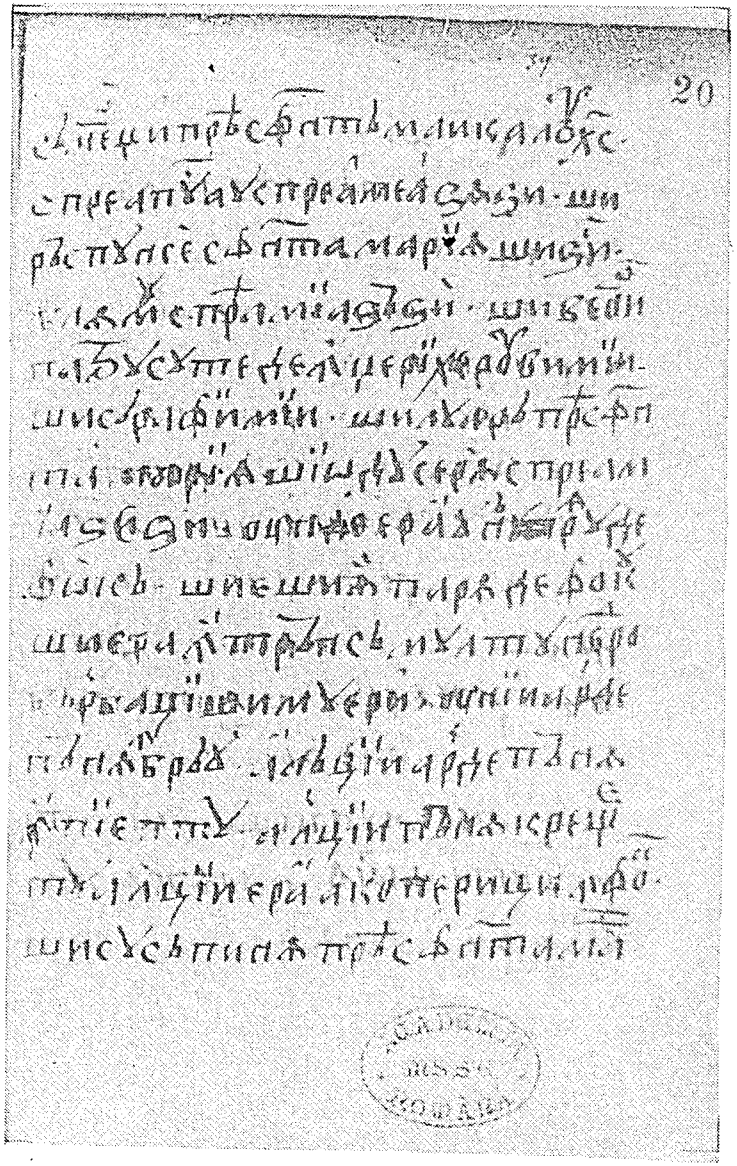

MADRAS
MSSA

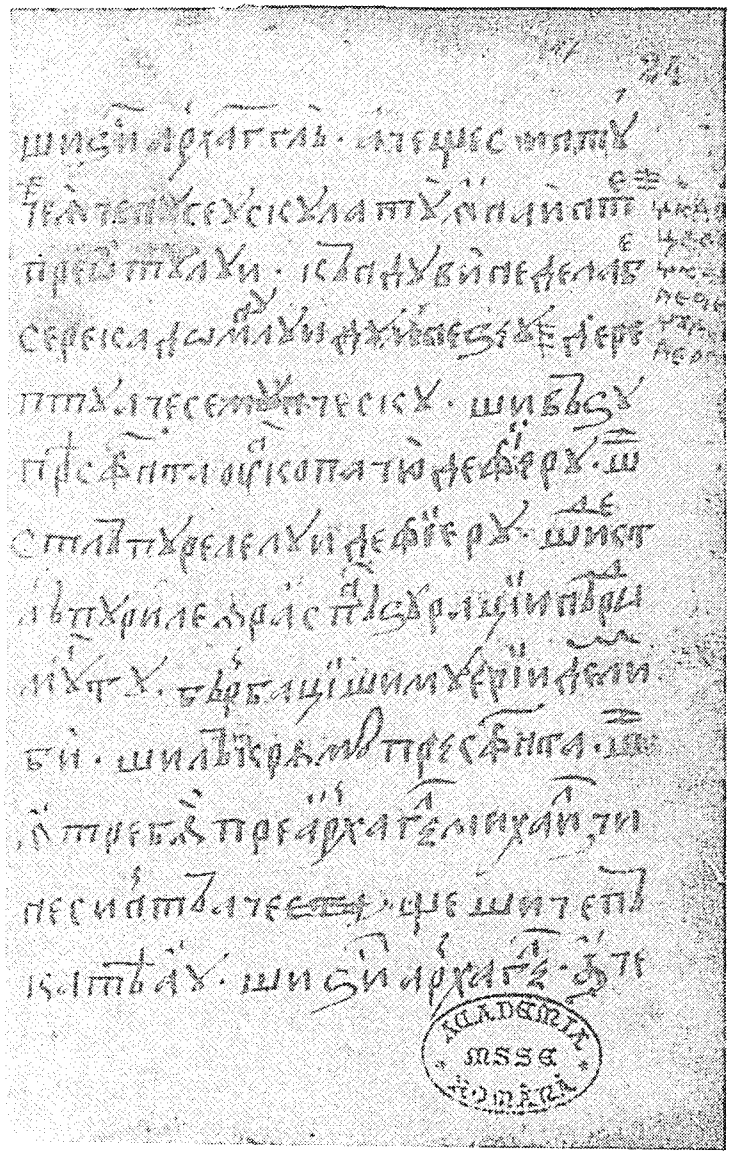

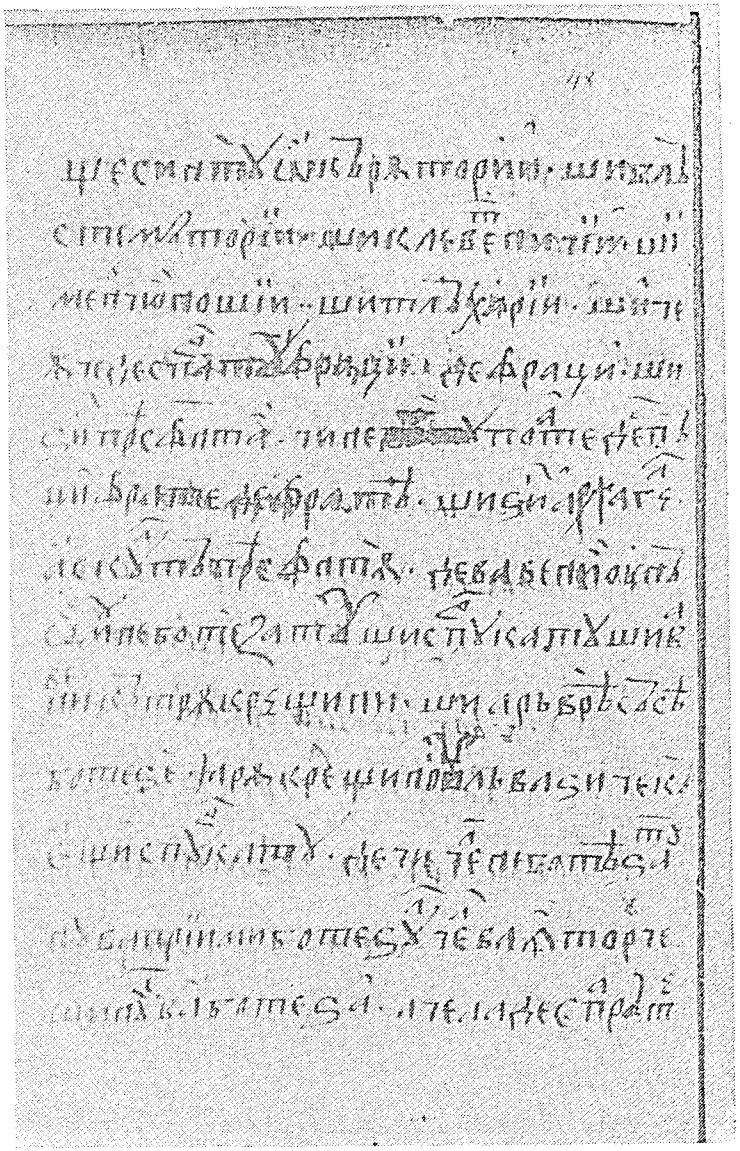

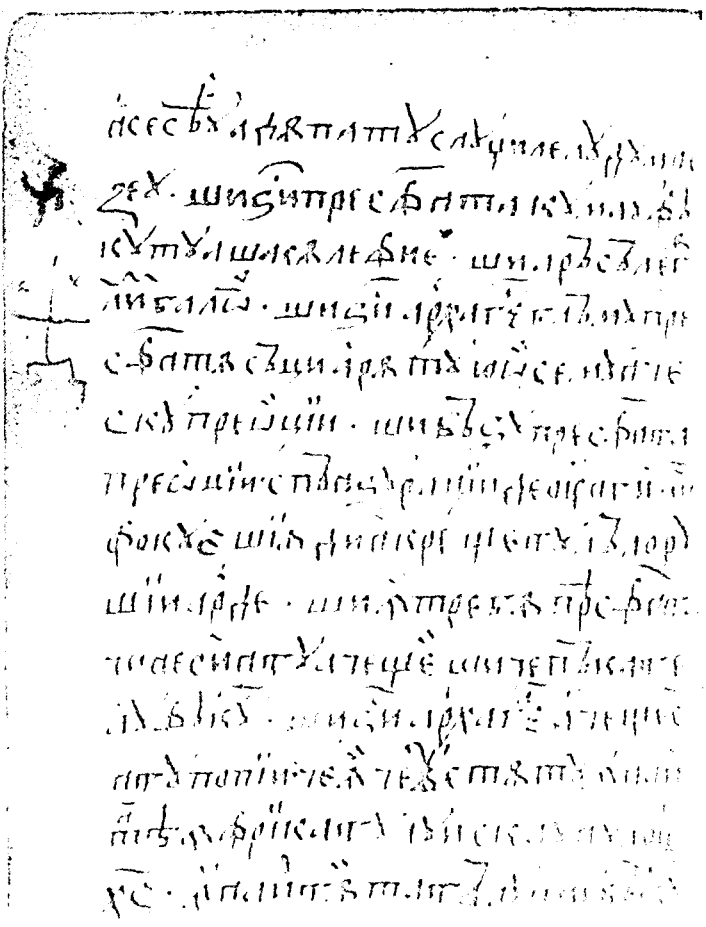

нсесъ а прѣпатꙋ слꙋжнле. ꙋ ...
ӡеѵ· шиꙟпресфѫнта кꙋ ... а
кꙋтоꙋ ашазѧ а лѫ джне· ши пре ...
ан ꙃа ла· шиꙃи а прꙋнѕ ...
сфѫнта сꙁꙋн. ап тъ ... скъ
скъ преꙋлꙋи· шиꙃꙋ пресфѫнта
пресвинте ...
фокꙋлꙋ шиа ...
шии апре· шиа тореꙁа пресфин
тоаресна ... ши ...
ѧ ... шиꙃи а прꙋнѕ ...
ат помѫнтꙋ ...
а ...
рс· ...

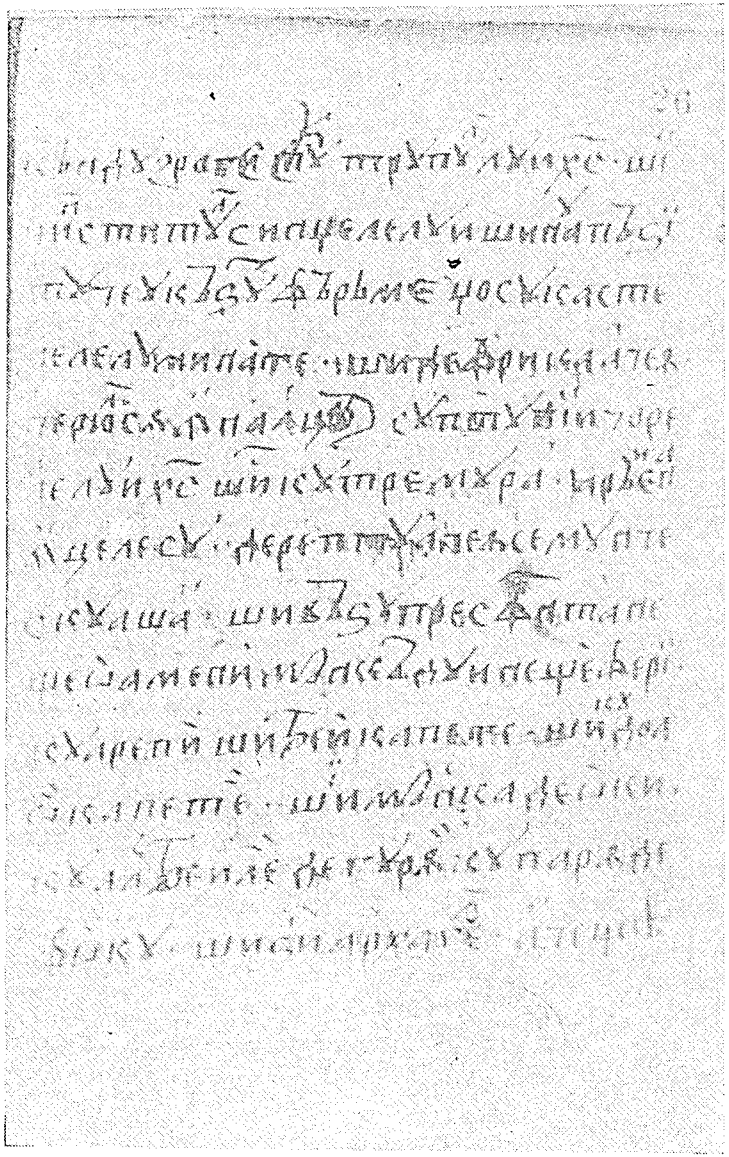

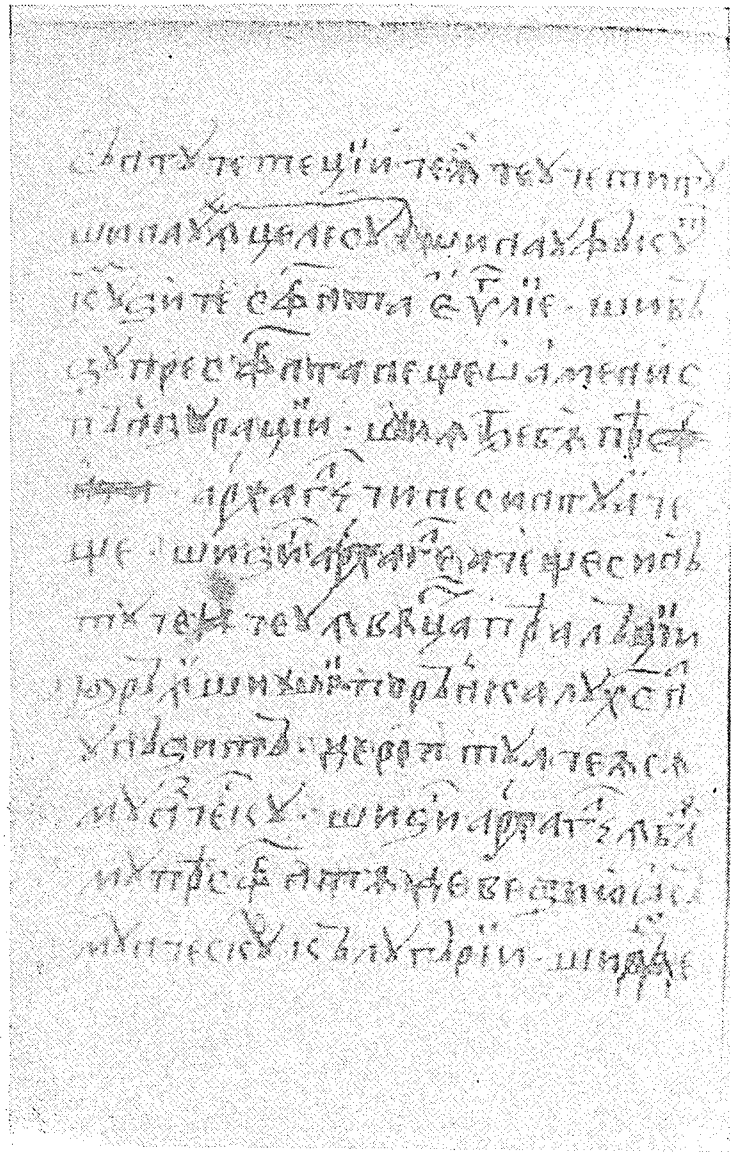

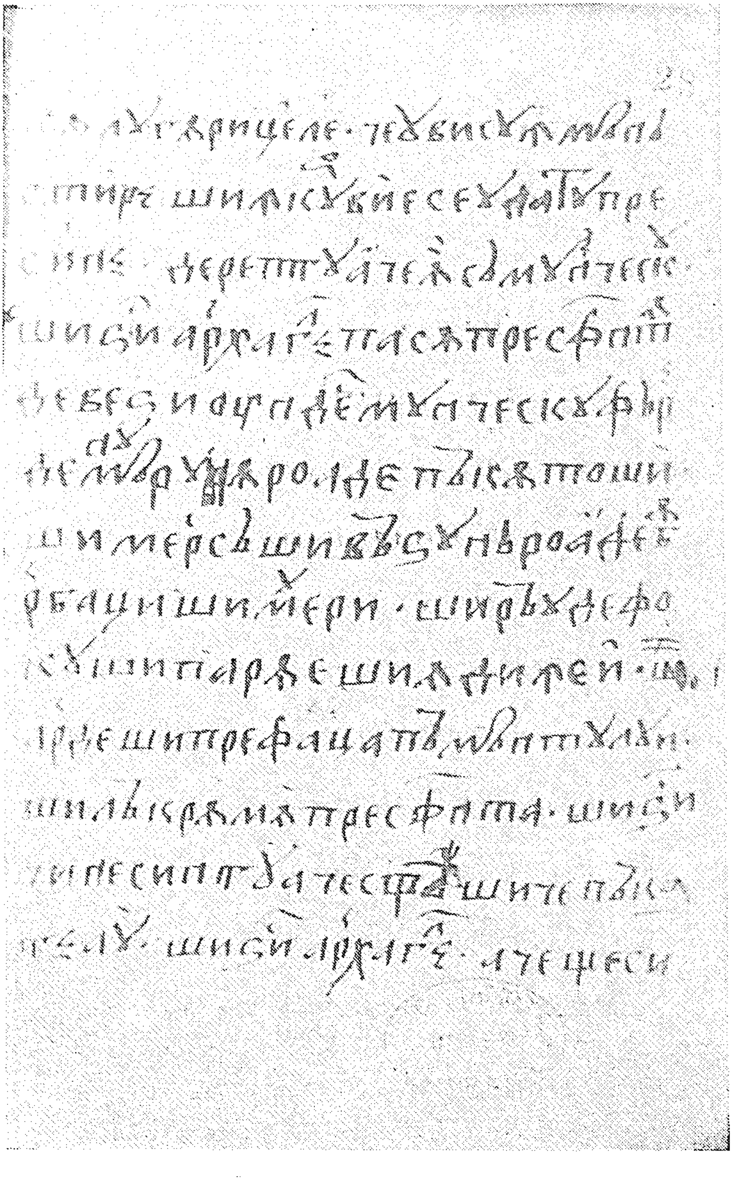

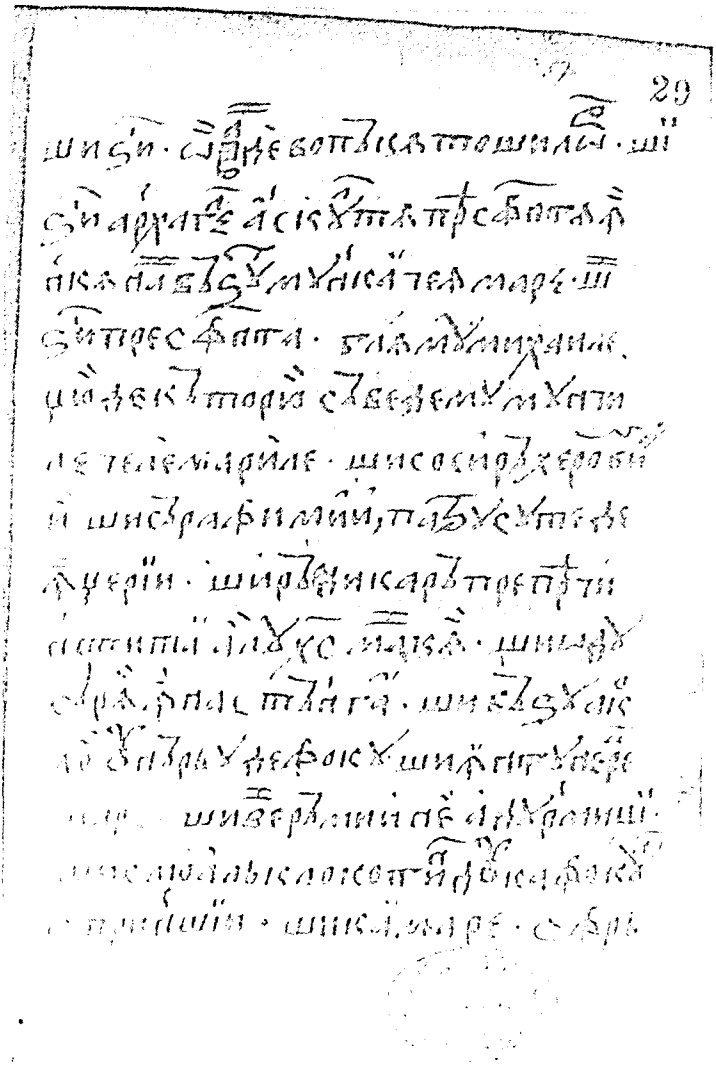

ши сн. [illegible] вопл[illegible] пошилм. ши

сн ар[illegible] а сѫ [illegible] пр[illegible] сфнта [illegible]

[illegible] маре. ши

сн пресфнта. [illegible]

[illegible] тори [illegible]

[illegible] ши со [illegible]

н шис [illegible]

[illegible] ши [illegible] каре пре [illegible]

[illegible] ши [illegible]

[illegible] ши [illegible]

[illegible] ши [illegible]

[illegible] ши [illegible]

[illegible]

[illegible] ши [illegible] маре. [illegible]

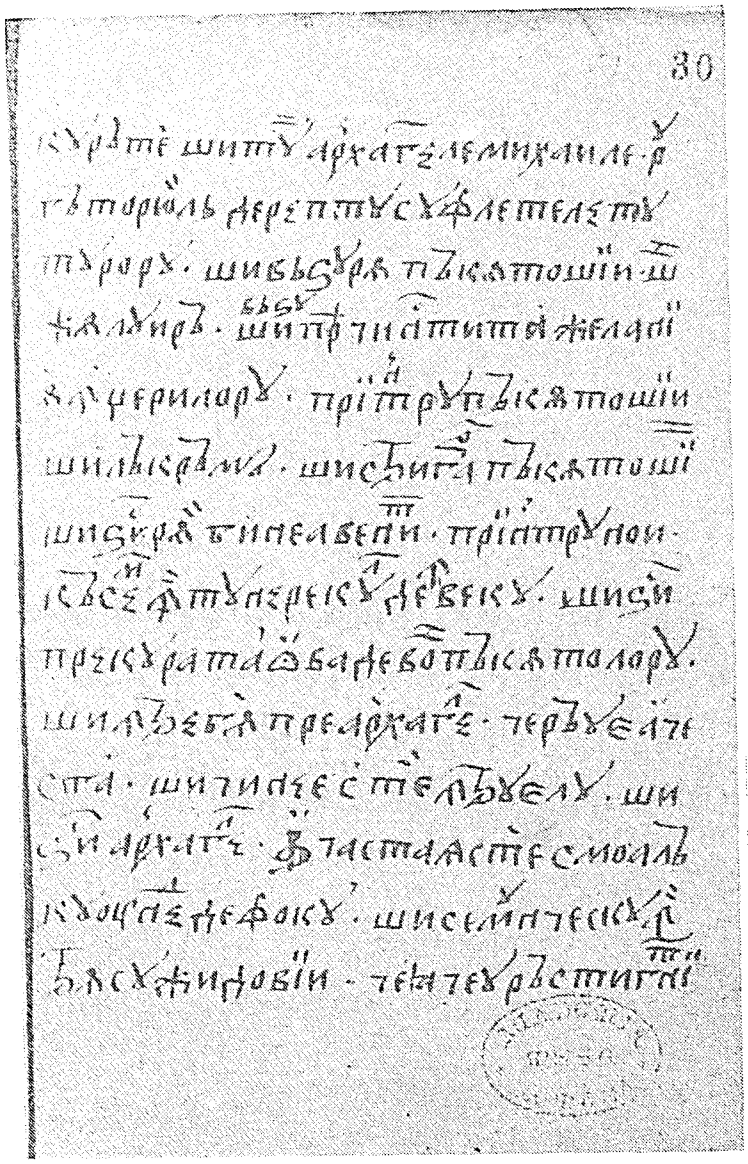

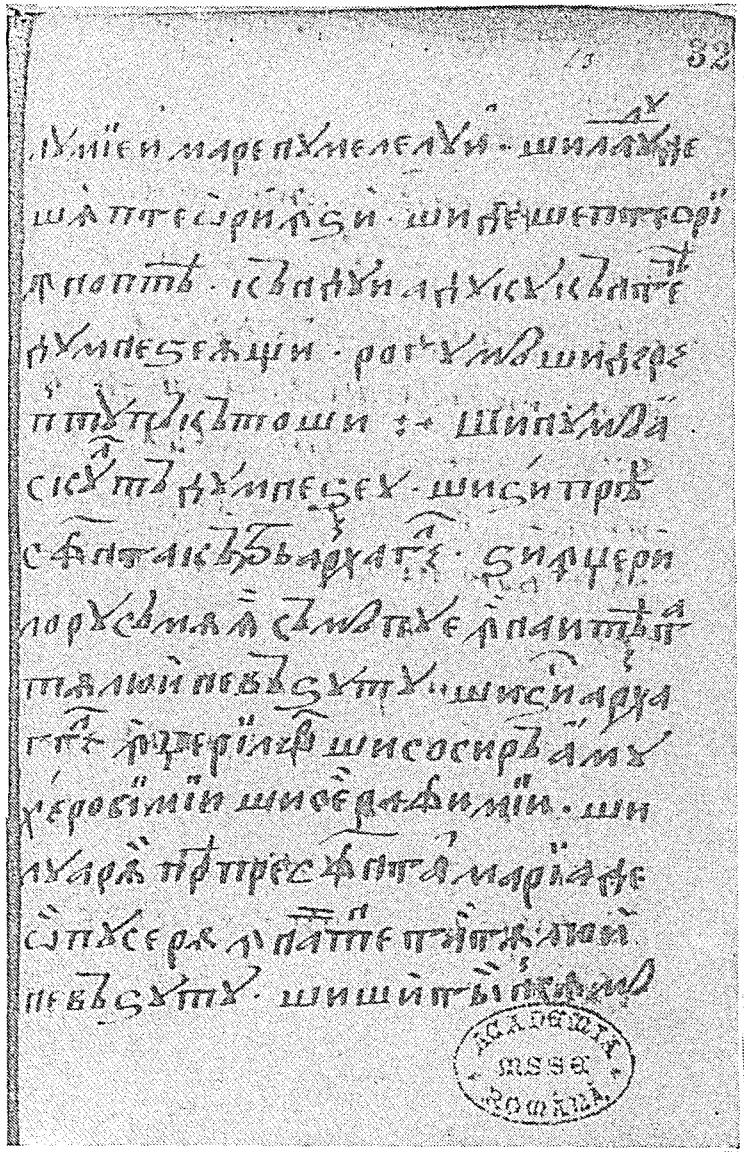
АКАДЕМІЯ НАУКЪ РОССІЙСКОЙ

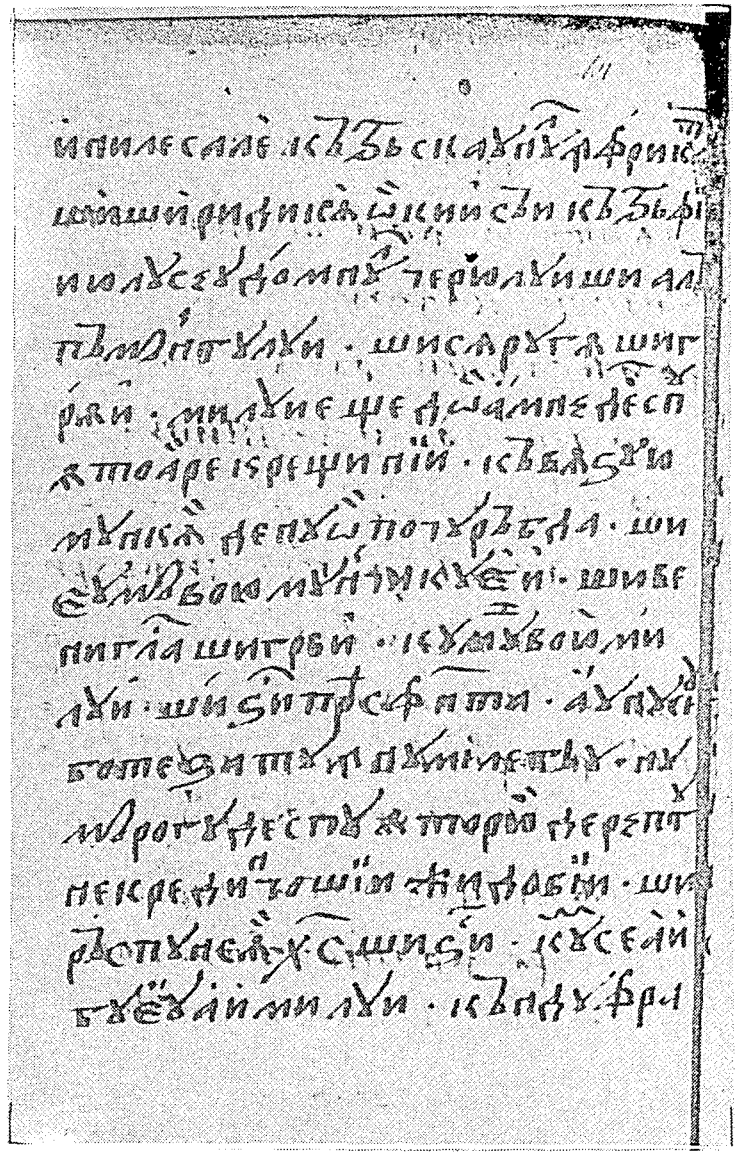

фр. оцїи сви ши мѫдреи мени наѹ
милѹитѹ. ши ѧрѣ ѕ҃ и пре сф҃ѣ та
марїе. милѹе ще до амне крещ
нїи. ши наѹ тѧ прѣ фанѣ ѹмѧ
и нилѡ таиѡ. кѣ ѧ то а тѧ вре
саѹмбритѹ нѹмелетьѹ прѣ пѣмѣ
нтѹ. а ша ѧрѣ грѣи прѣ чинстити
ѕаа. а цѹ тѧ ми до амне ши
ѕи дѹмнеѕеѹ кѣ трѧѧ. нѹ ѧсте
ѡ пре пѣмѧнтѹ. чена тѧ мѧ ва
кема сѣ нѹ ѧ сѣ кѹ тѹ. ѡ рѧеи на
врѹтѹ сѣ кеме нѹмелемїеѹ. ши
се ѧ то арсѧ прѣ чинстита
ши ѕи. оѹ не есте прорче ст҃їа

ACADEMIA MSSC ROMANA

лѹмѹисїи прорѣкѣ. оѹ нде сѹ проро
тїи ши пѣрнинцїи чѧ е те наѹ гре
шитѹ не дин ѡрь не микѧ. оѹ нде
ѧ сфнтѹ а пл҃ь павел. ѹ ѕитѹ лѹ
дѹмнеѕеѹ. оѹ нде ѧ сфнта дѹ
мене кѣ лаѹда крещинилѡ. оѹ
нде ѧ пѹ ѕерѣ чинстите и кѧ
те ѧ те ѡ дѹмнѣ ши е ва и ѕ бѧ ви
де ѧ бл҃стемѹ. ѡ ѕ ѹ нче арха
гел михаил ши то цѣ сфнцїи
ѧ цери стригарѣ ши грѣ ирѧ.
милѹе ще до амне крещинїи.
ши ѕи дѹмнеѕеѹ. наѹ ѧ бл҃ѧ
прѣ леце лѹмоисѹ прорѣкѣ ши прѣ

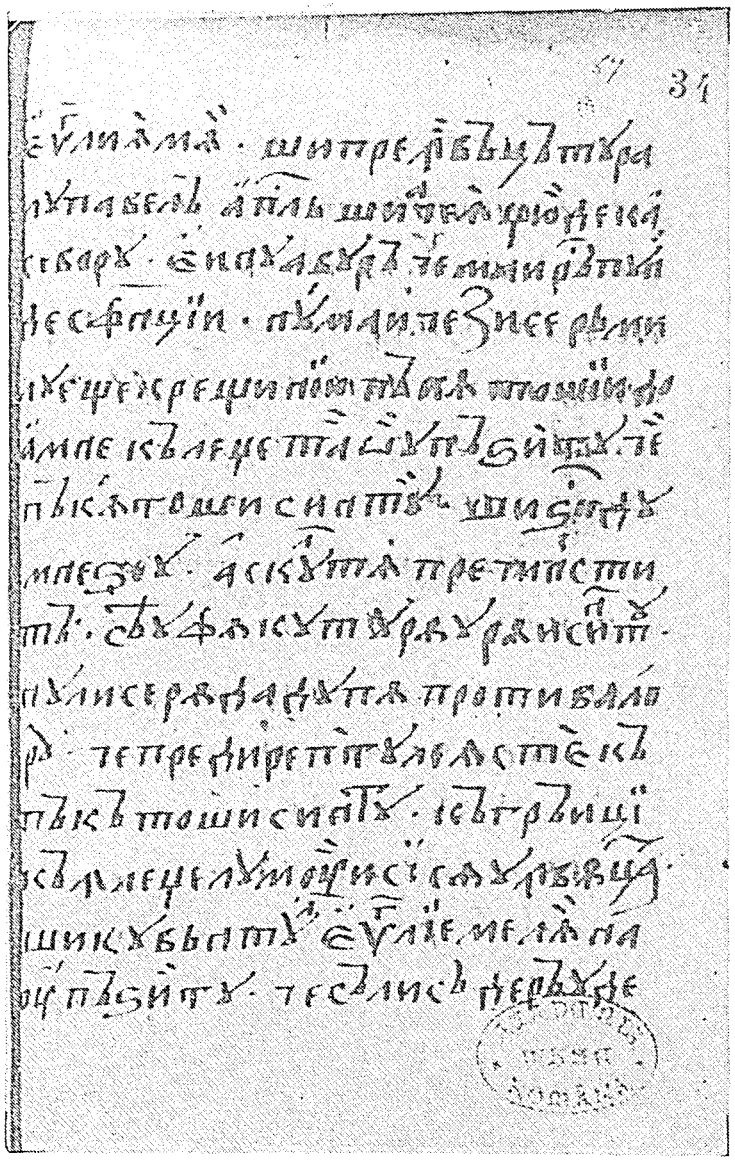

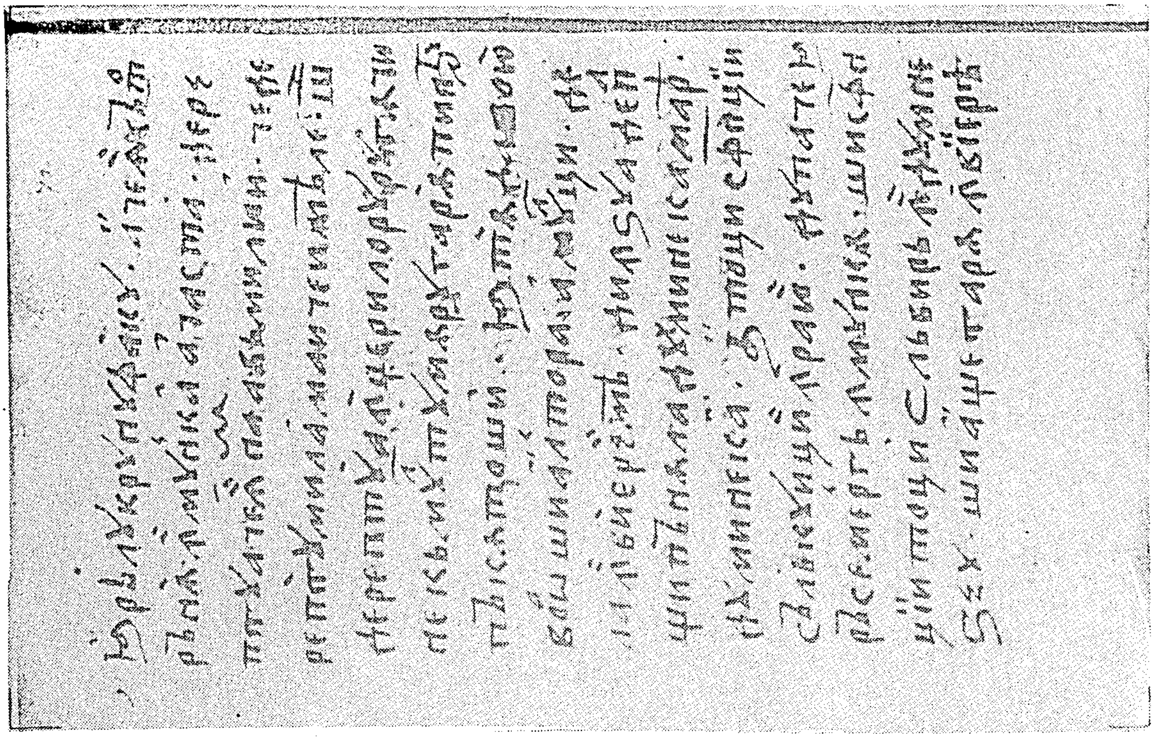

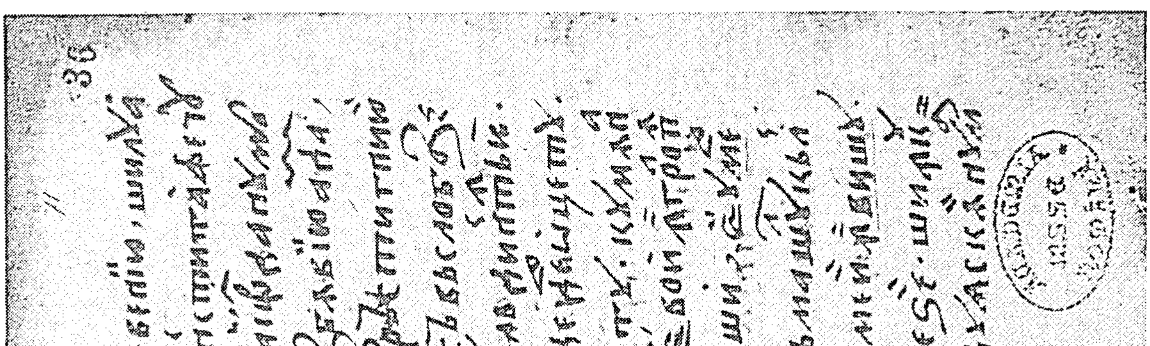

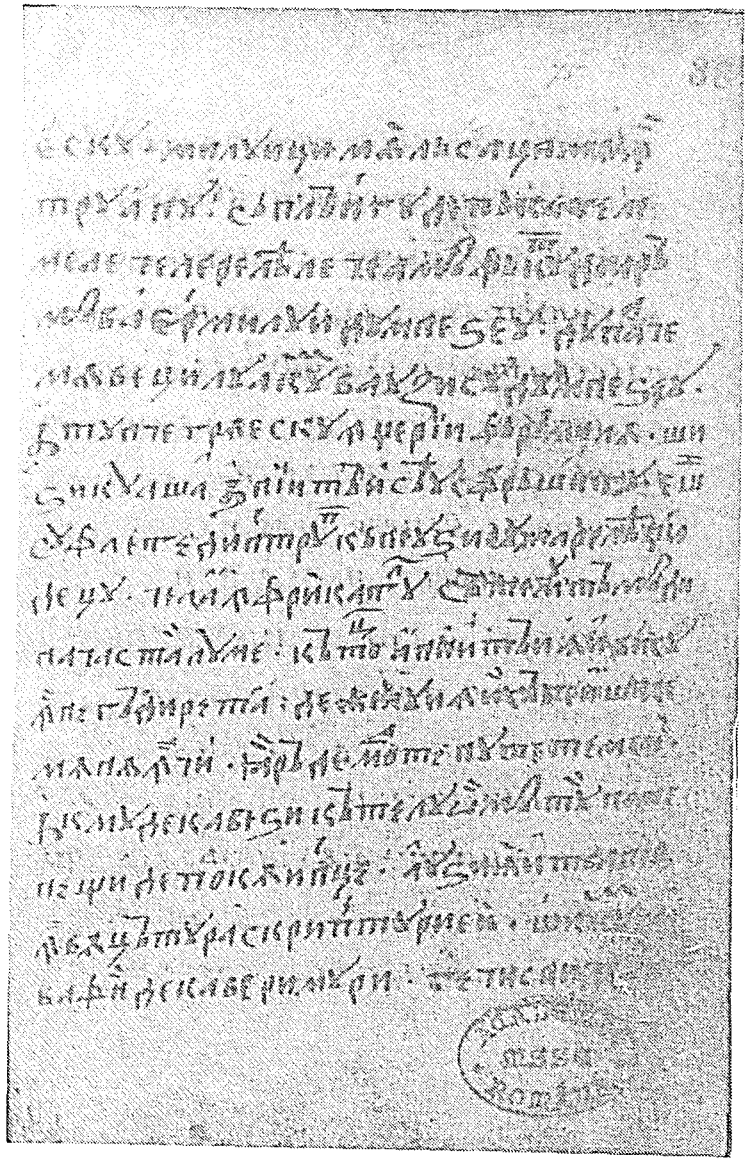

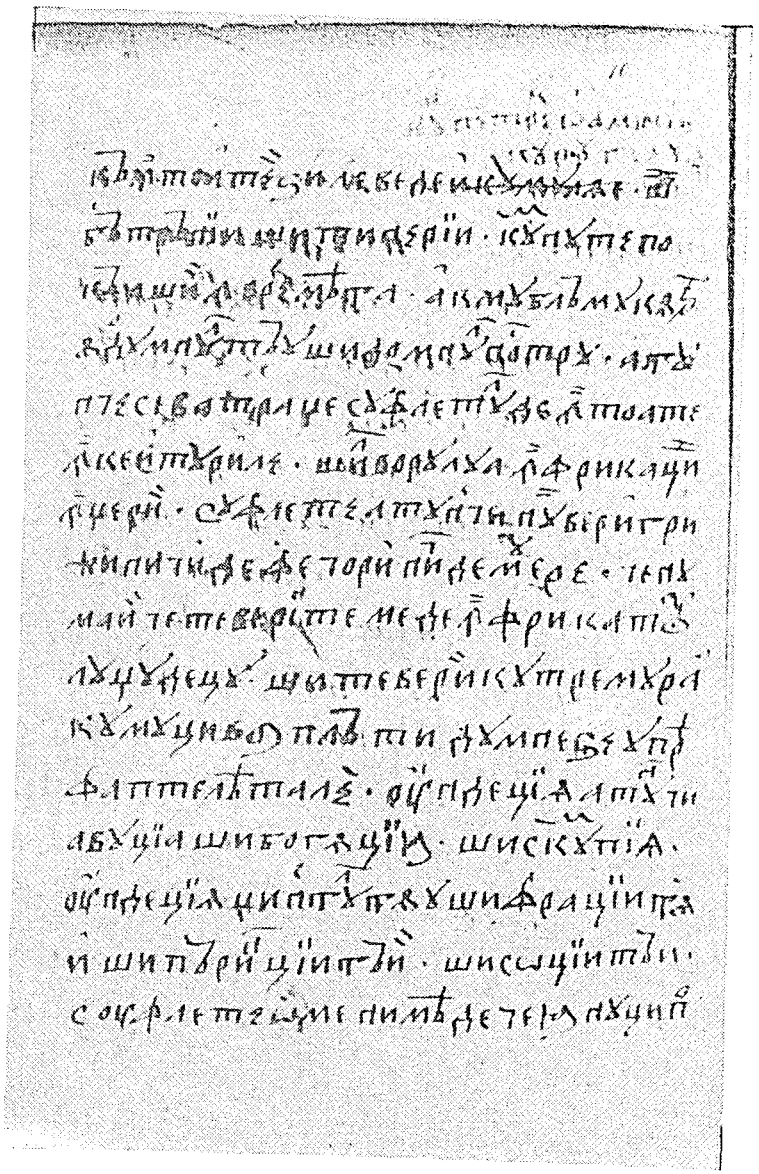

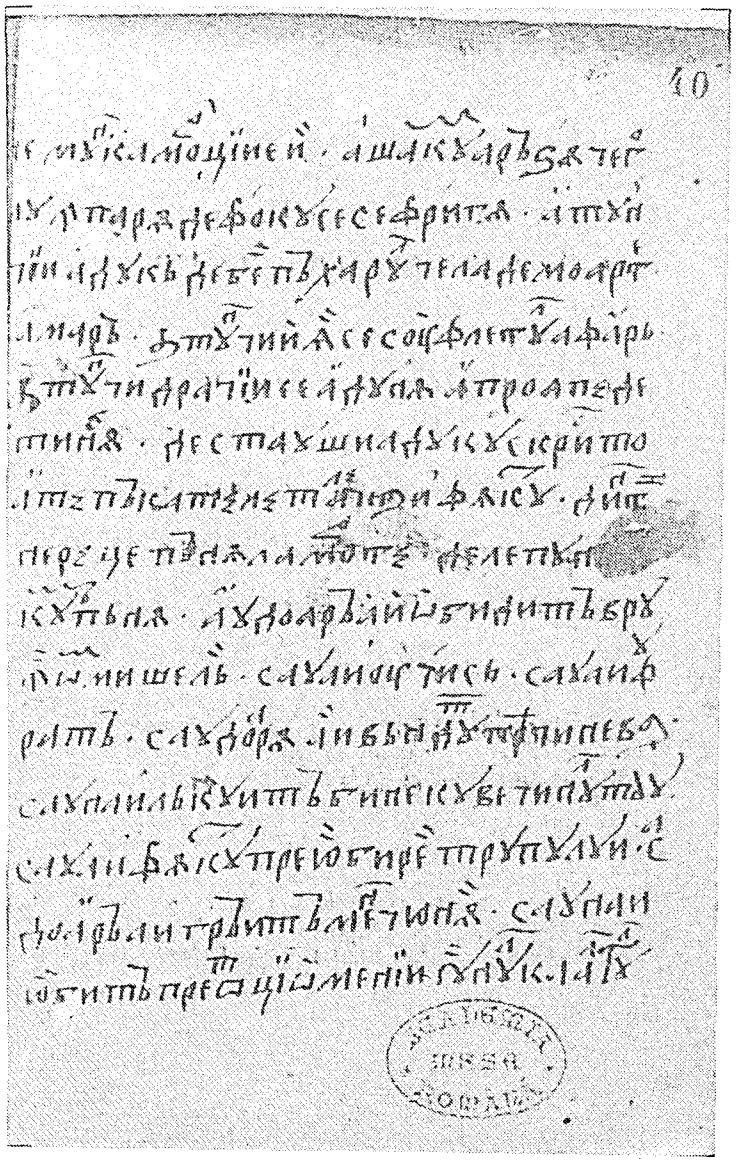

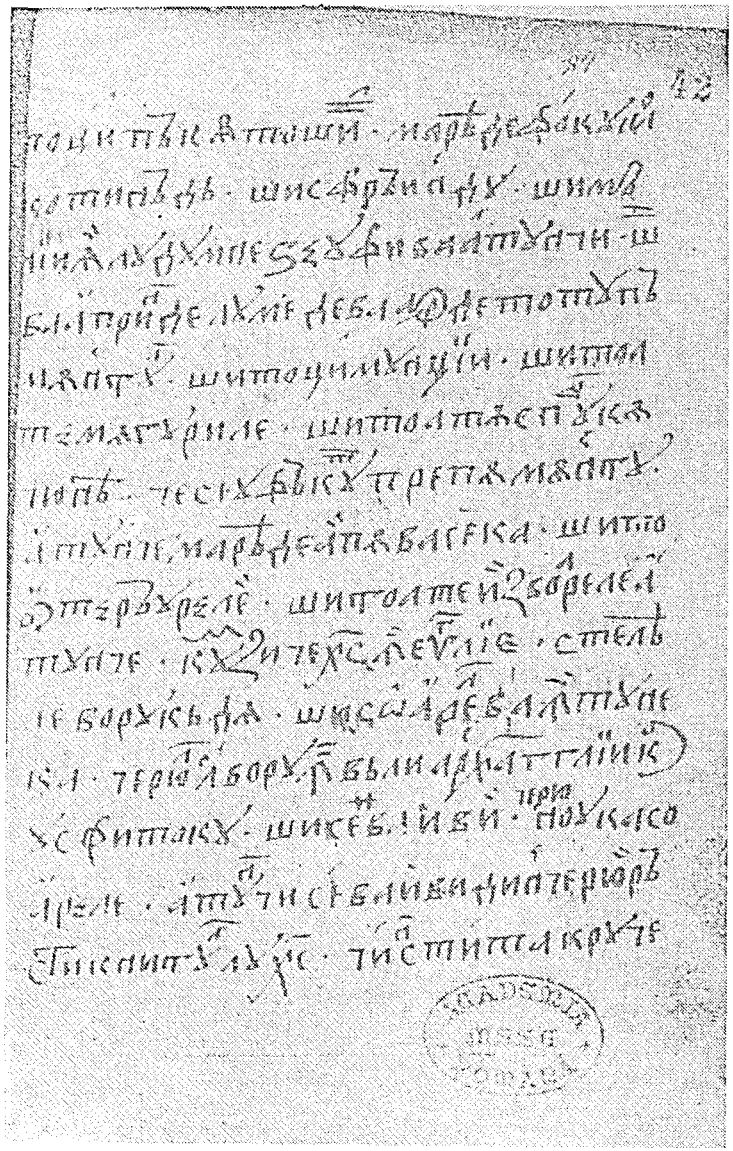

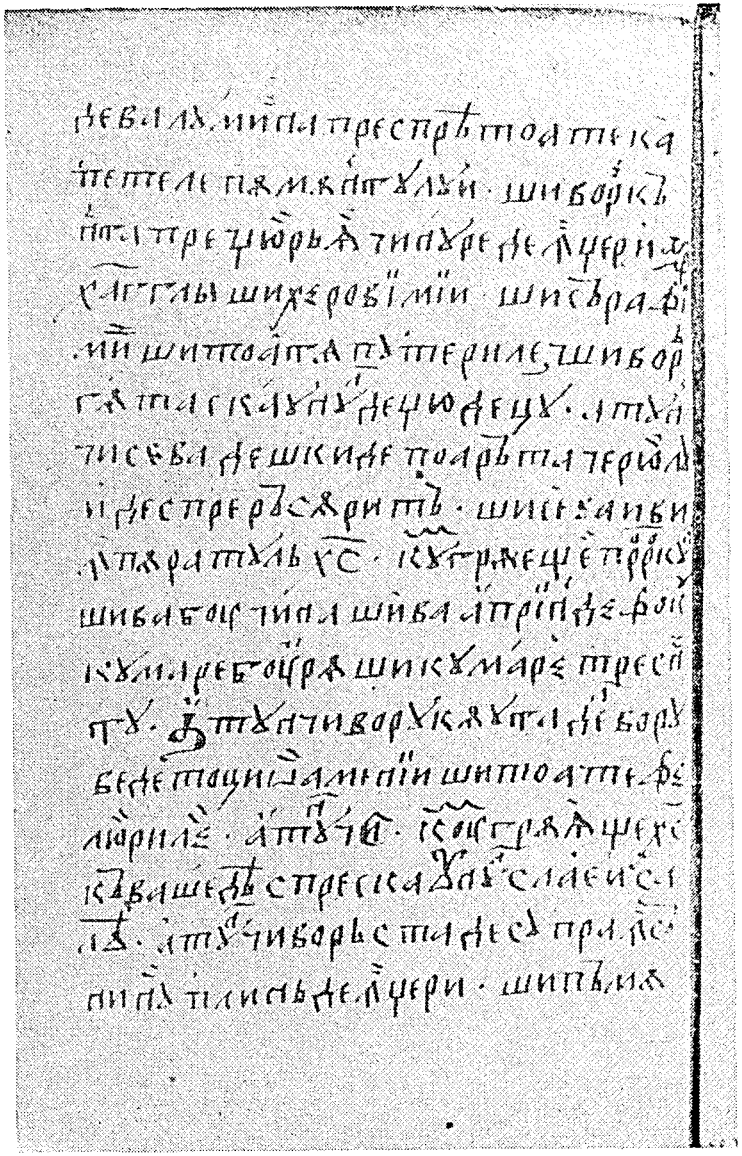

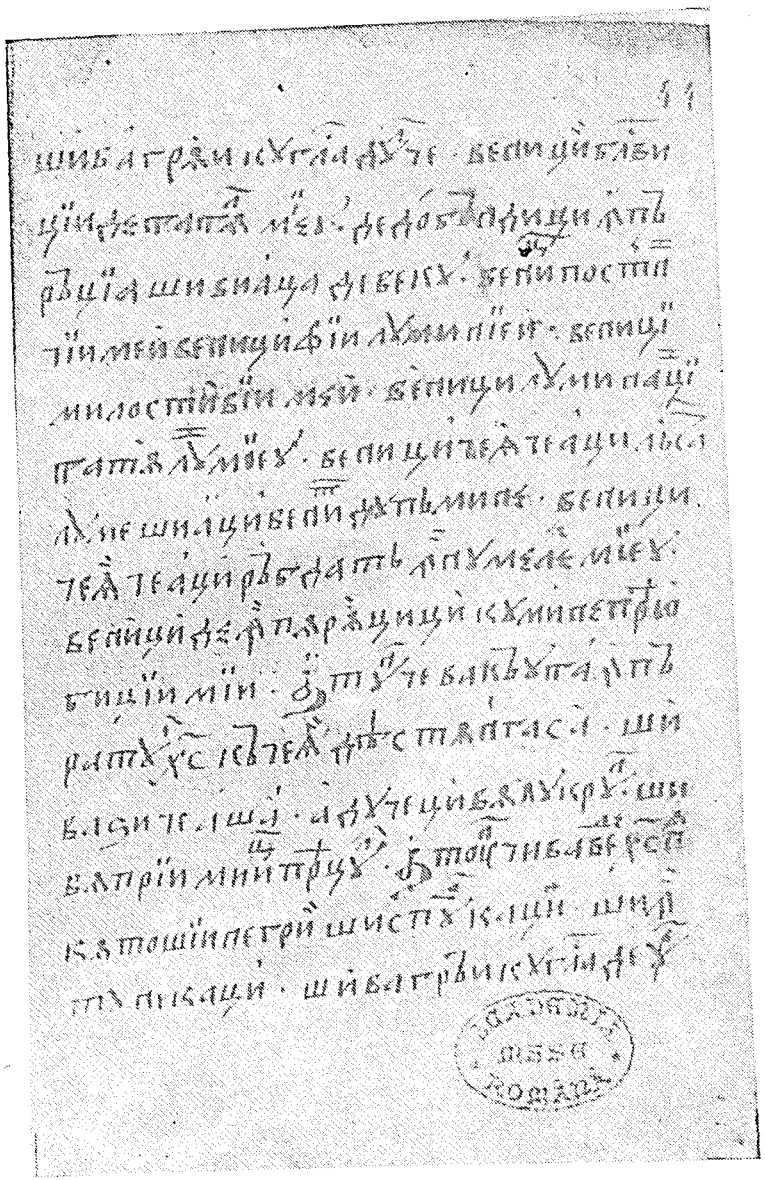

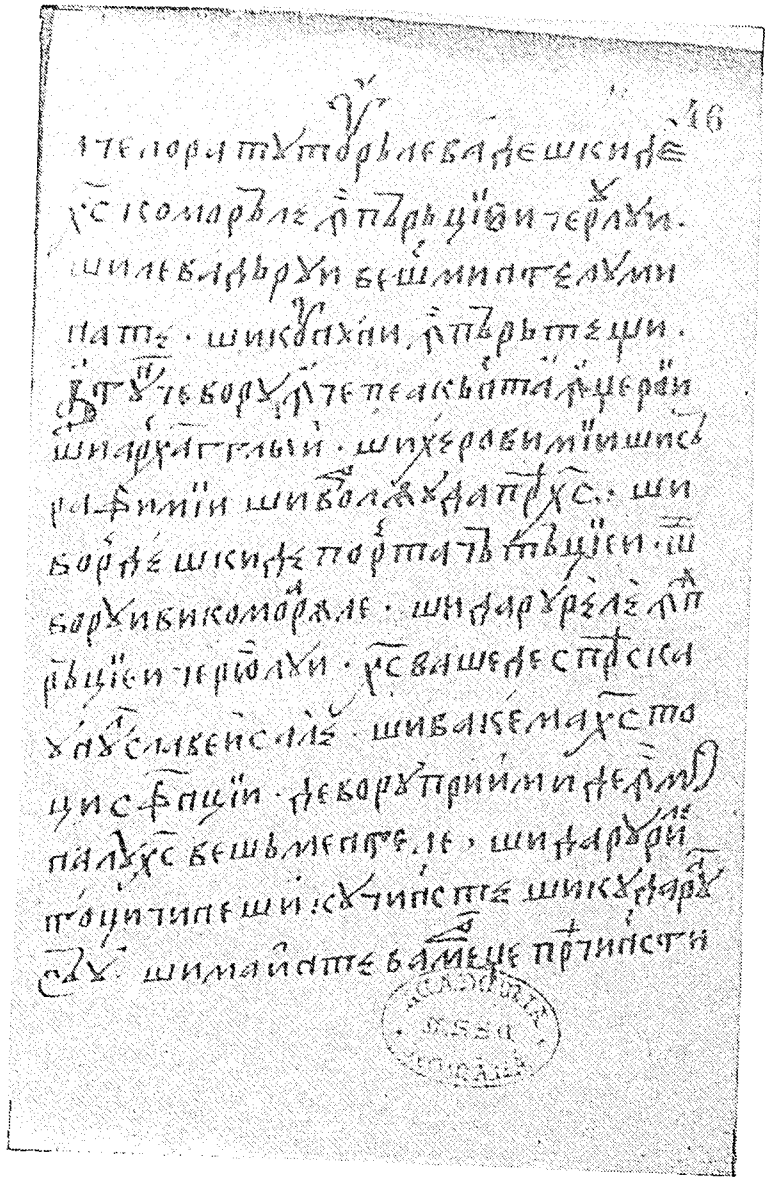

тѣлоу ѧ тѫ҃ творѧ҃ше ѧ шисиѳ҃
ѵ҃с҃ исомарѧ҃ше ѧпⷭ҃ри҃и҃ и҃ терѧхи.
шиле҃вѧдрѹи҃ бе҃шимиѧтелѹми
ѧтѣ҃ · шисѹдѧхи҃ ѧпⷭ҃ри҃ѣ҃ци.
ѳ҃ ѵ҃ тевору҃ ѧтѣ҃ пеаньѧтаѧ҃ церѣи҃
шинархѧгглыи҃ · шихеравимⷭ҃ишисо
рафимⷭ҃и҃и҃ шивоѧ҃ѧхаапⷭ҃хс҃ · ши
боре҃ шисиѳ҃ тоⷭ҃тѧтъ҃твщⷭ҃и҃ · ш
борѹивикомоⷭ҃ѧше · шинарѹре҃ѧ҃ѧ҃ѧ҃
рѣщⷭ҃ѣи҃ терѣохи · ѵ҃с҃ваше҃ѳ҃спⷭ҃сіса
хѧ҃ѵ҃ сивеисѧ҃ѧ҃ · шивоіѕе҃махѵ҃сто
цисⷭ҃ѣщⷭ҃и҃ · деворѵприимиⷭ҃и҃ пеⷭ҃рѧ҃
пѧ҃ѧхс҃ бе҃шьмеⷭ҃пⷭ҃ѣ҃ѧ҃ · шинарѹри҃
ⷭ҃оцитиⷭ҃пе҃шиⷭ҃хѵ҃тиⷭ҃пⷭ҃те шиѕѹнарх
сѧ҃ѵ҃ · шимаиⷭ҃пⷭ҃те ва҃ме҃це пⷭ҃тиⷭ҃сти

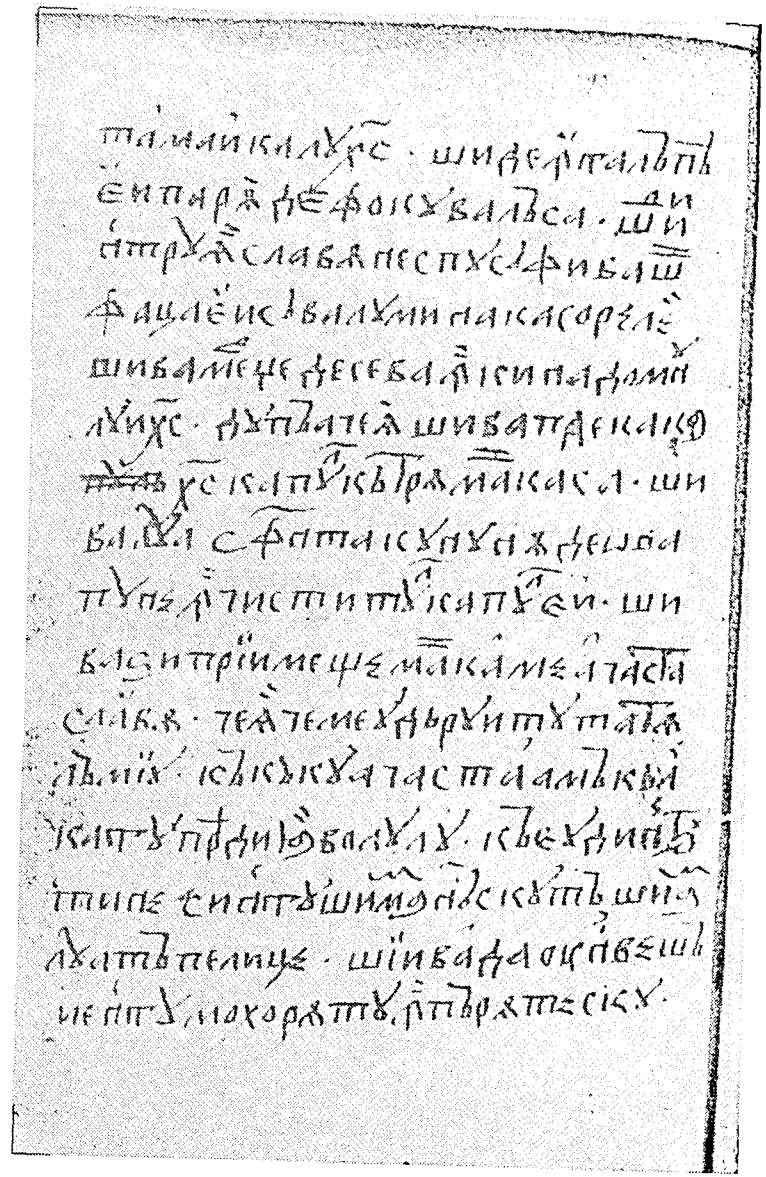

та҃ми҃ѧ҃ѧ҃ѧхс҃ · шиⷭ҃ре҃ⷭ҃тѧ҃ѧ҃ѳ҃ⷭ҃ъ
ѳ҃ипарѧ҃ ѳ҃ефоисѵвалвсѧ҃ · ши
ѧтрѵ҃ѧ҃ славѧ҃ песпхс҃ѧ҃фиѧ҃ѧ҃ш
фщѧ҃ѣиⷭ҃ѵвѧ҃ѧ҃хми҃ маисаре҃ѣ҃
шиѧ҃ѧ҃ме҃це҃ деребѧ҃ѧ҃ѣ҃ѧ҃ сиⷭ҃пѧ҃ѧ҃фами҃и҃
ѧ҃хи҃хс҃ · ѧ҃хⷭ҃ѧ҃ѣтеѧ҃ шиѧ҃ѧтрѣ҃ѧ҃ѧ҃ѧ҃ѳ҃
~~ѧ҃ѧ҃ѧ҃~~ ѵ҃с҃ѧ҃ѧ҃ѧ҃ѧ҃ѵ҃ѕѵ҃ѧ҃ѧ҃ѧ

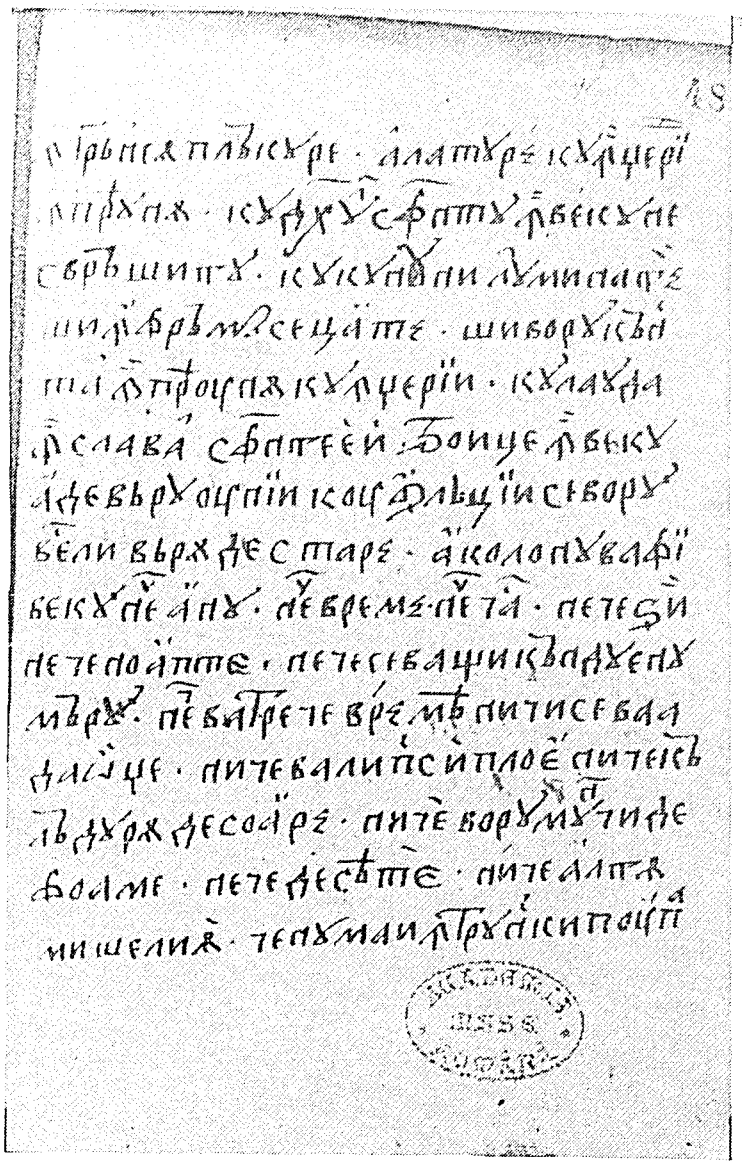

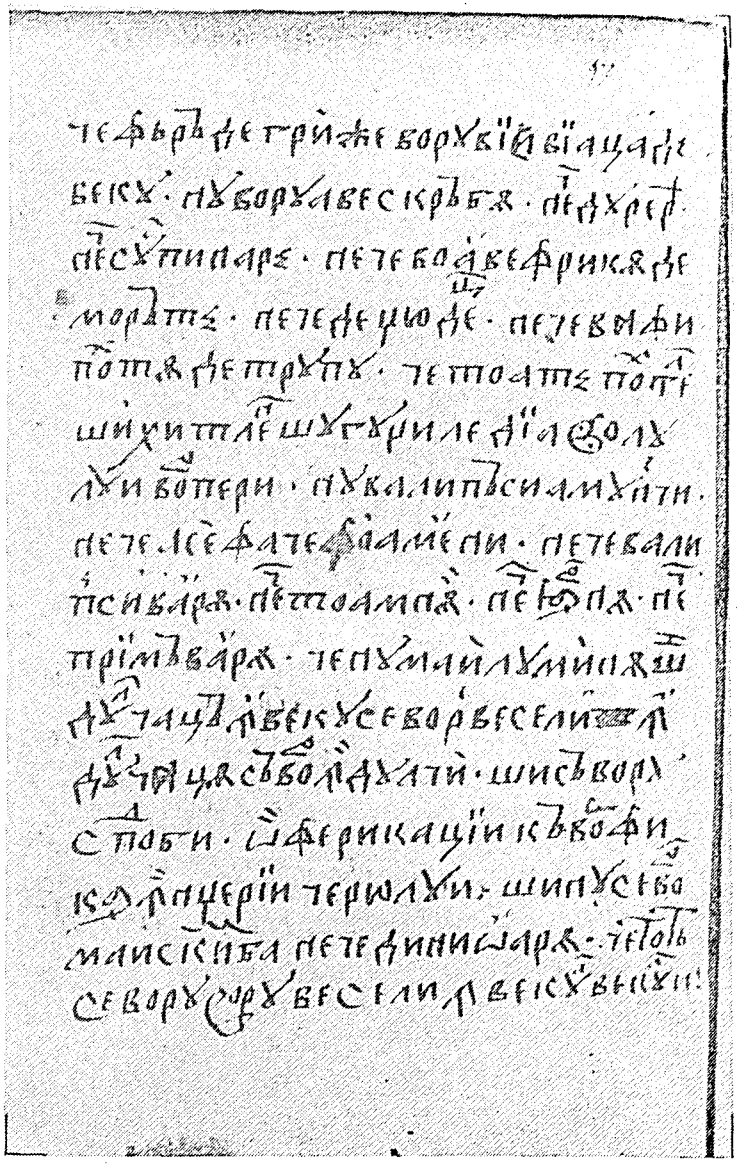

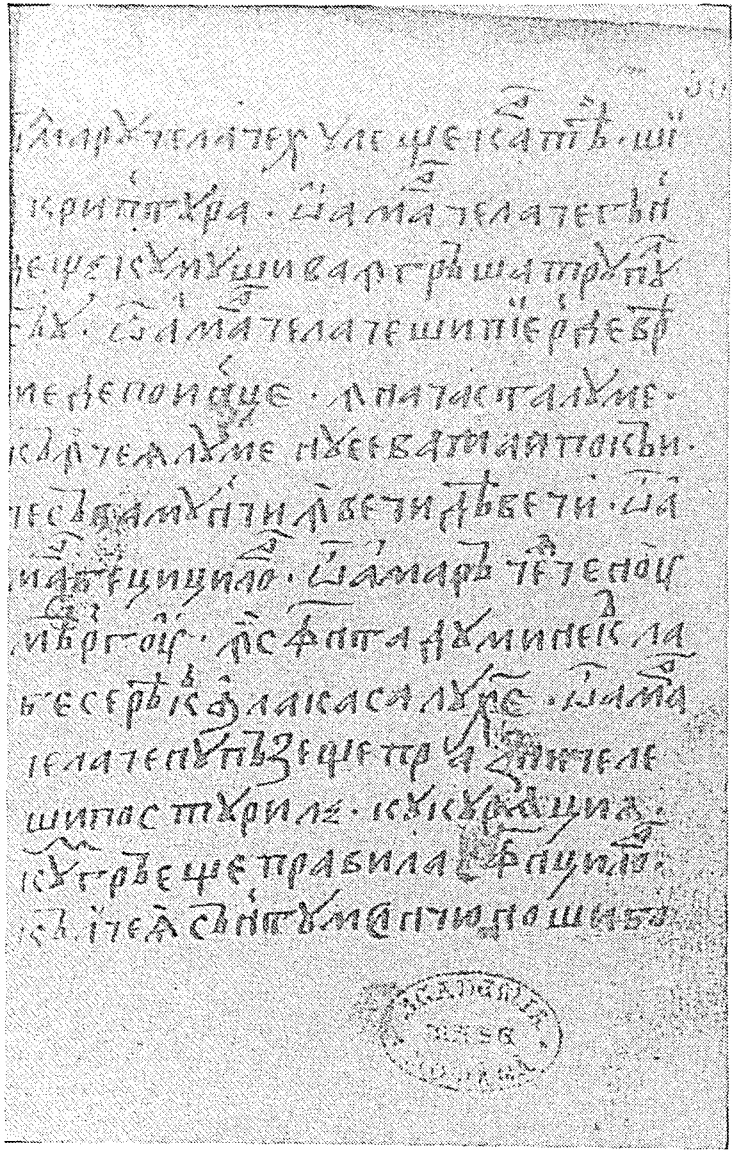

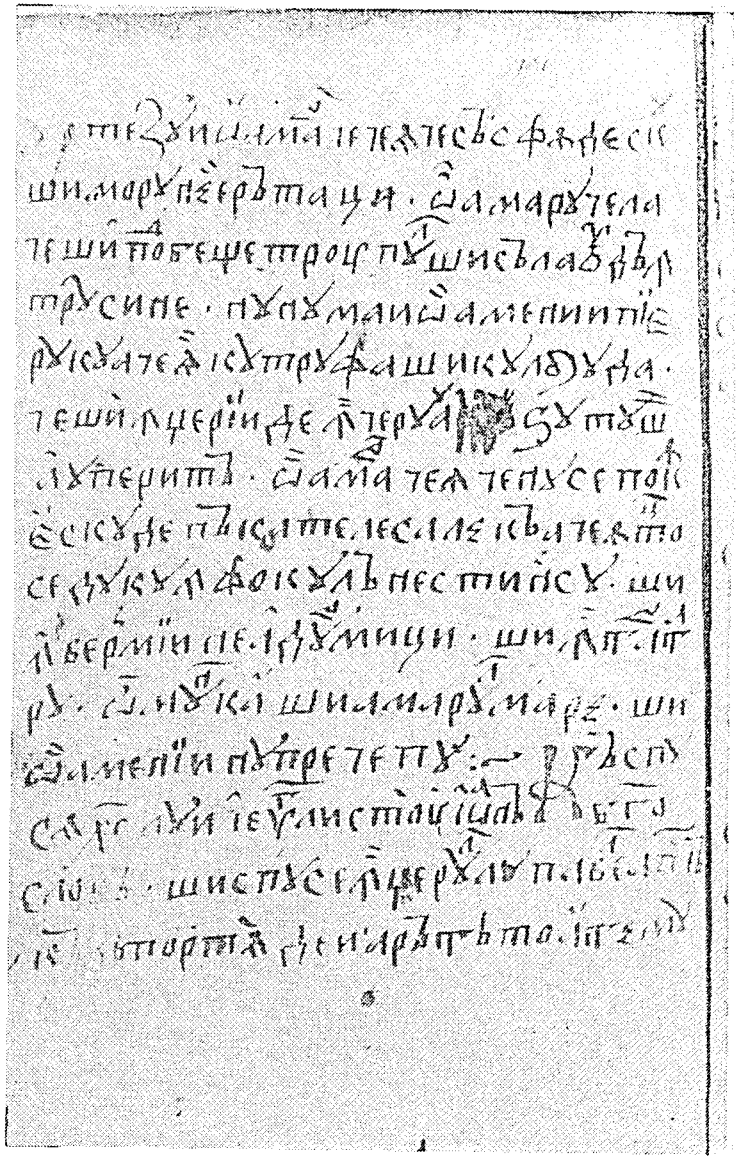

[illegible]

[illegible]

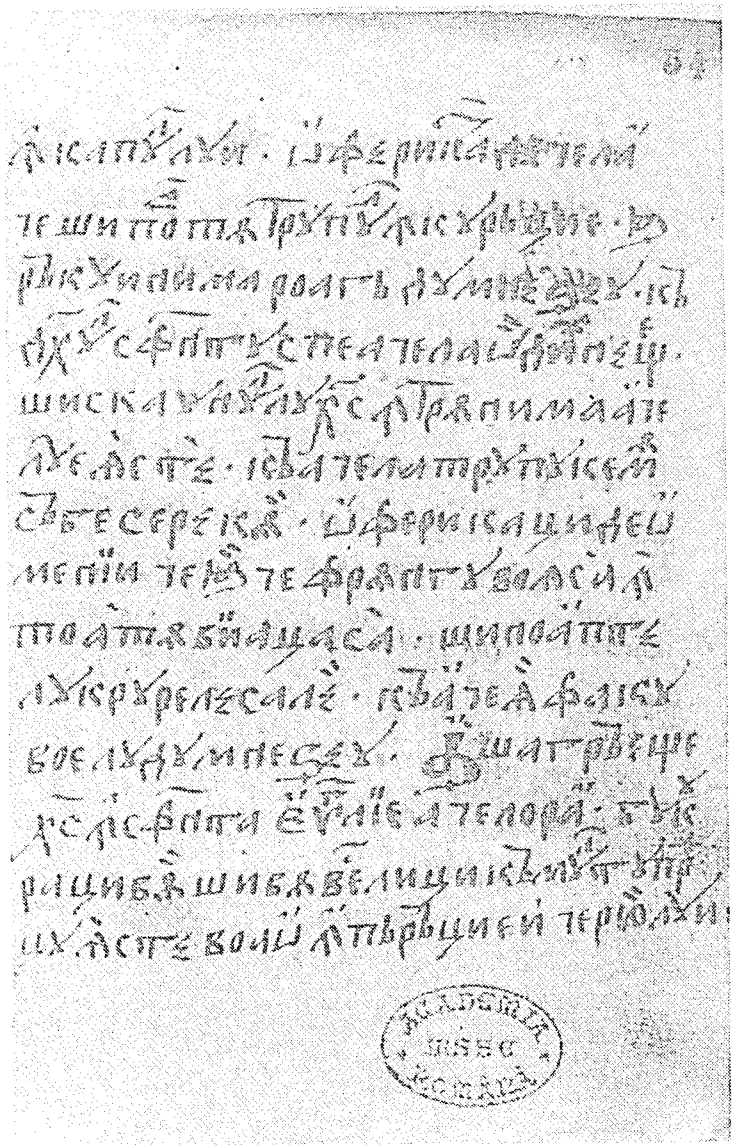

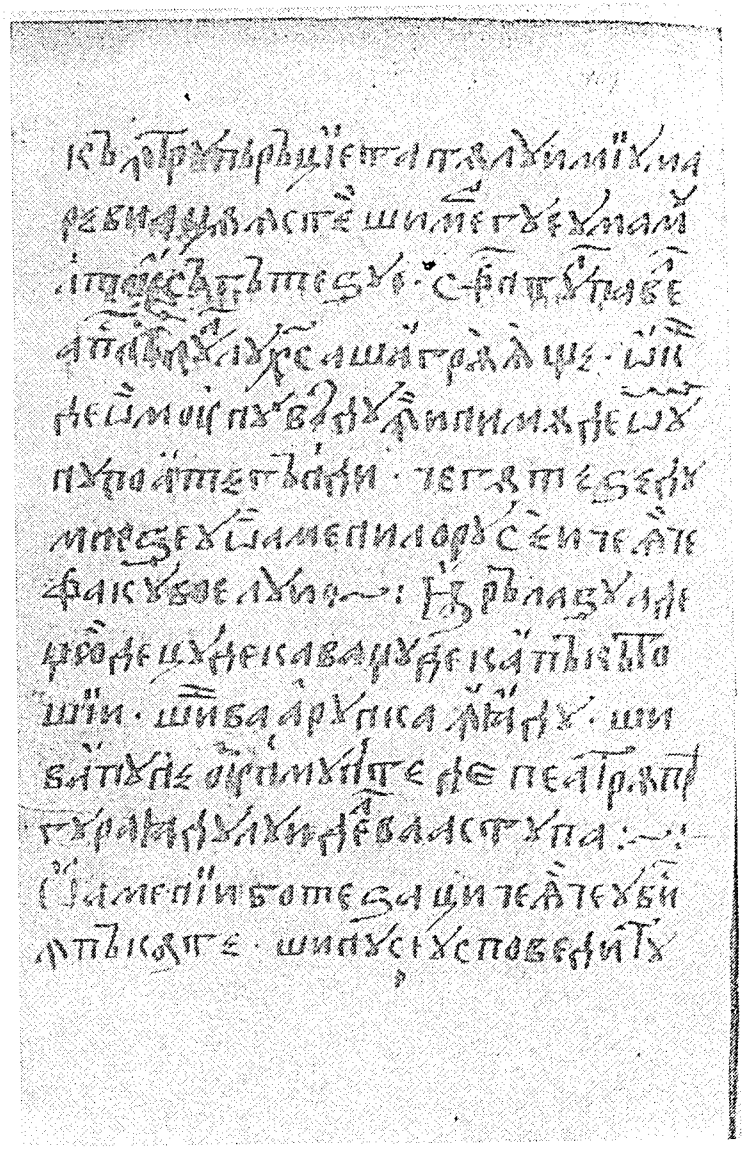

шипусаоу покъиту · скуи[illegible]во
ласуа децюдецу · голиши[illegible]гр
ѧту пекаци · стръги · шигроза
ви · пекураци · шпюци · шиам
ръ · ивисевафацалфи · хитлепѧ ·
кусенупоаге спупе спурькѧ чюпе
лору · оупоралевафифацакаць
ръпапъмьпгулюи · алъцїи кати
паспукатѧ диѧ оулицъ · алцїи
кагоупоюл · алцїи левафитрупу
путреду · каунькъипе морпукъ
пдуисарувїермїи диитруелу · алто
ралевакуръ диѧтроки смрака ку
пурои · шиворфи ѧгьпфаци · ѧ

ACADEMIA MSSE ROMANA

цїи воруфи пегри каѧ сушдїаво ·
лу [illegible]цїи воруфи капеилеаспїде
еи · алцїи капїеѧлеасепулуи ·
алцїи юафумуверди · алцїи во
рьфисъпцераци · алцїи капе
илепрутилору · алцїи аспумѧ
ци · ѧлцїи воруфи гупоици ·
ѧлцїи кутоатѧ спурукьчю
пе · диѧгалпепънѧ ѧкапу ·
гроѕави шиѧпуцицїѧ тоте
кипурилє · ачеѧтоци воргрѧ
оупїи кътрѧ алальци · ѡамаѧно
ѡшиюпе · къачастаестеѕуа
депоивепирелухс · куаусиѧмъ

56

[illegible]

[illegible]

ACADEMIA ... ROMANA

[illegible]

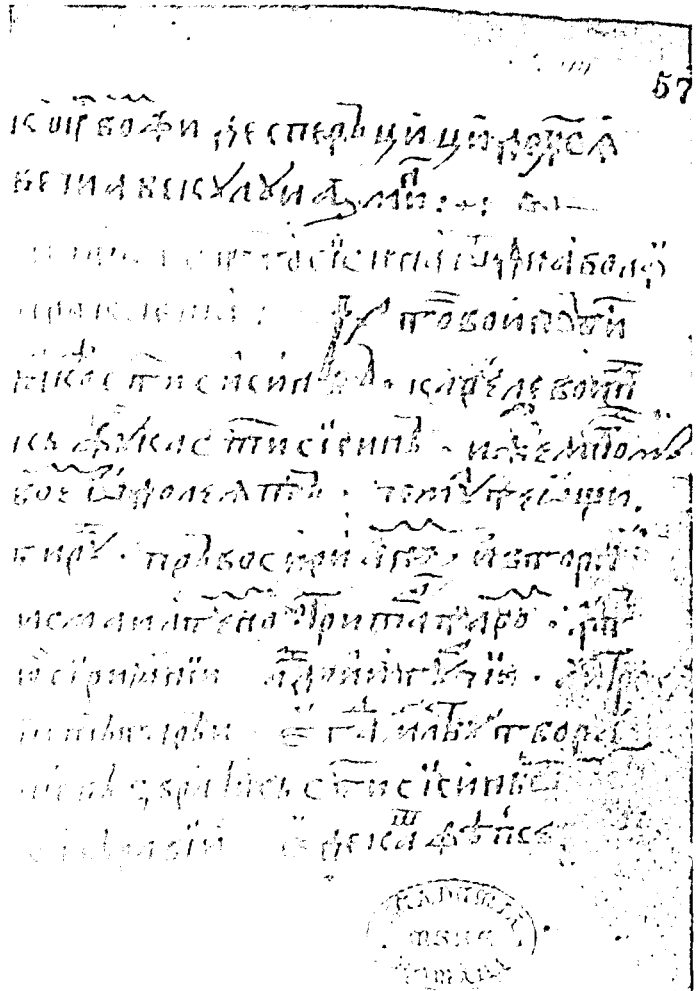

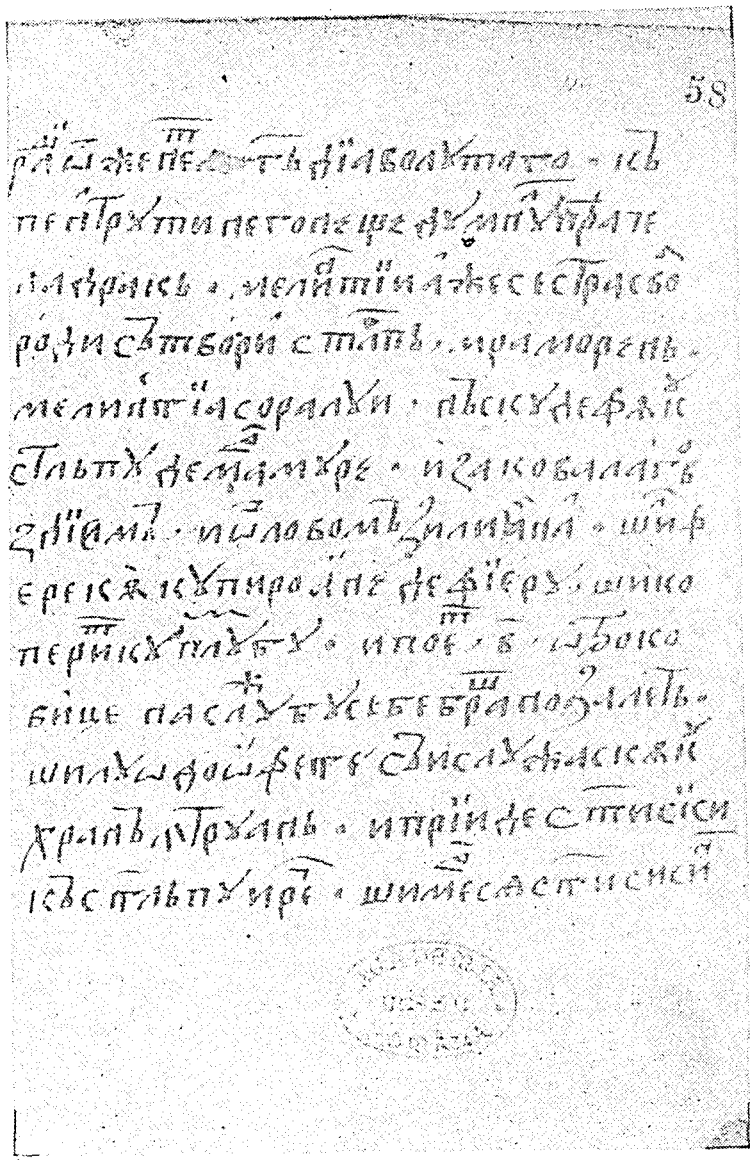

361

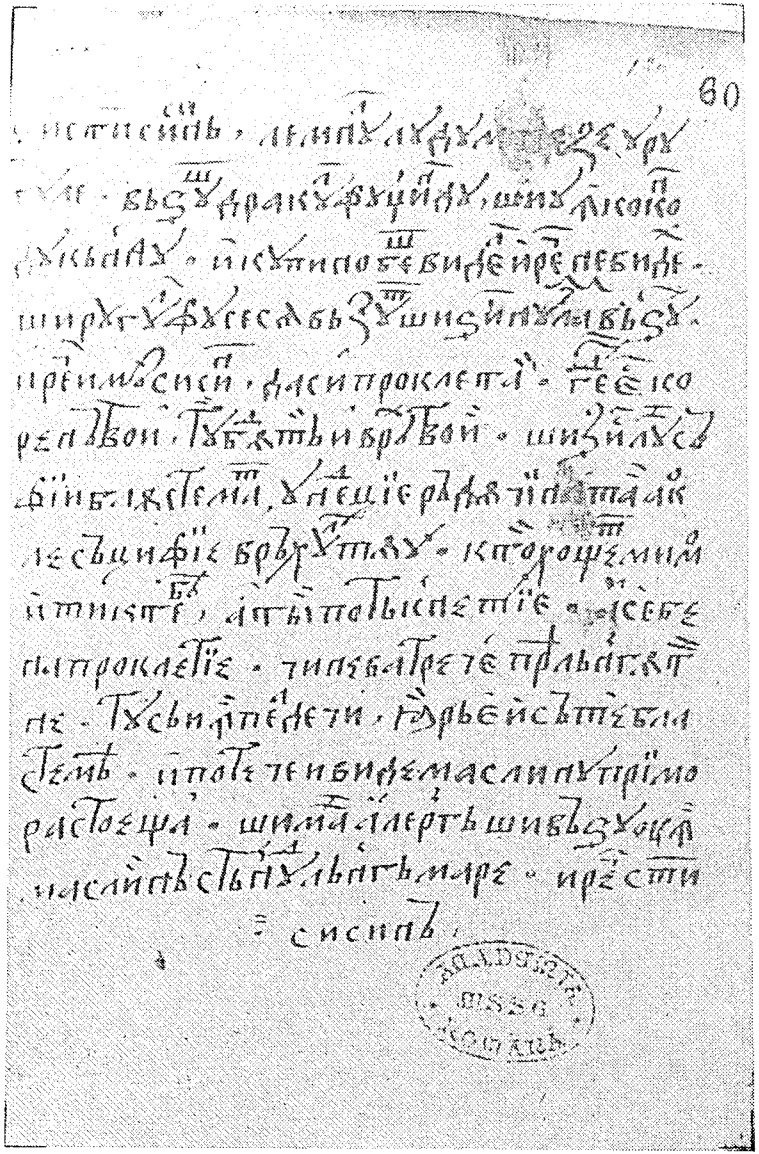

60

…исписнь · лемнухлухнпезехъ
гнас · вьзъ врнкухрцийнх, шинхлисого
дхсьнах · инсхтипоъевидейрезревиде-
шинрхъ-хфхгесабьзъшинзйнхлнвьзх.
прёнмьсисй · дасипроклетл · геёісо
ресдвои · тхбжтьиврдвой · шинзйлхсъ
двйнбгхстелй, хлешіерддяїпхстайк
лесьцифіе врьхтлах · кпорощемимъ
йтнисть, йтьпатысетїе · исевъе
пипроклетїе · тнпсвлрестёпрльягдят
пе · тхсьндпёдети, гдрьёйсьтъебла
гемь · ипотетневидемаслипхтрїмо
расгоещл · шинйдлертьшивьзхоцй
маслйпьстьпхльятьмаре · ирёсти
сисипь ·

BIBLIOTEKA
USSR
MOSKWA

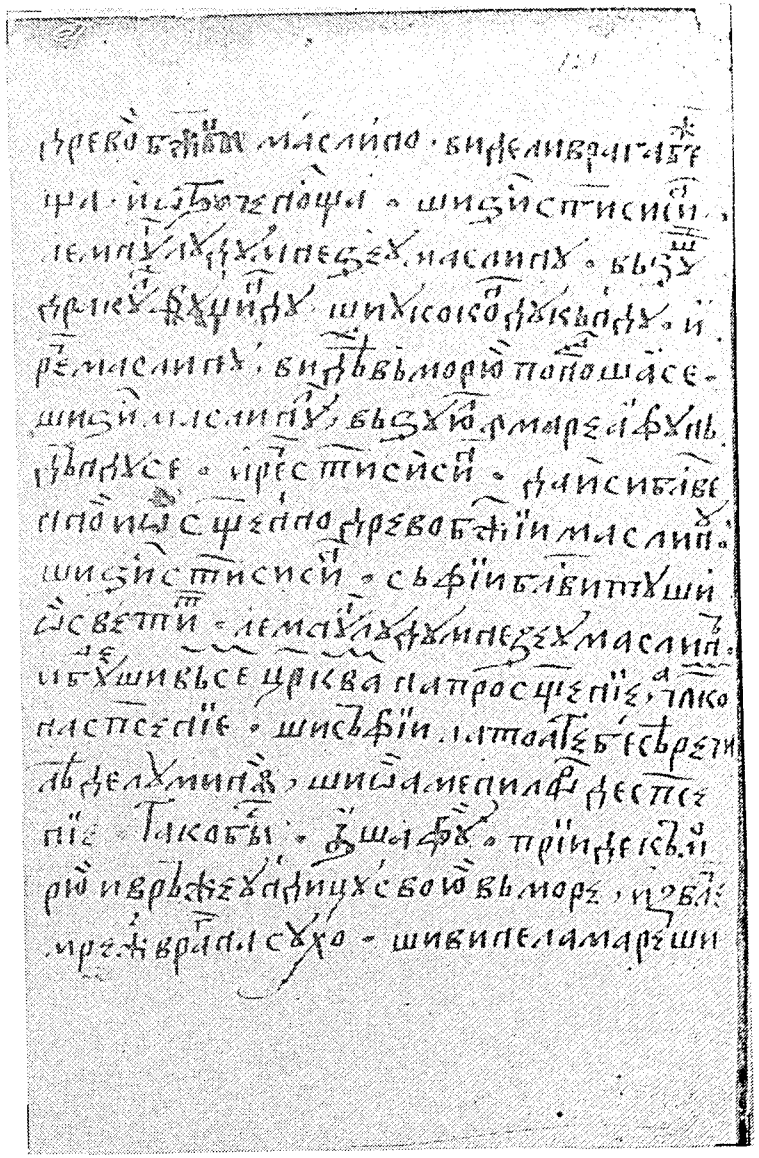

…ревобаїнм маслйпо · видёливрачгабг
цл · йзгъвлёпщл · шинзйспгисисй ·
лемнухлухпезехъ маслипх · вьзъ
врнкухрцийнх шинхлисого дхсьнах · и
рёмаслипх, видъвьморю попошасе-
шинзйлмслипхъ, вьзхюдмарёдхнь
гвлдхсь · ирёстисейсй · найсиблве
глдёнцьсщёлпо древобъгіїи маслип.
шинзйспгисисй · сьфїйблвиптхши
съсветпй · лемнухлухпезехмаслип.
ибъхшивьсецрква папросщепїё, ялко
наспсёлїе · шинъфїи, лталёзъгёсьрёги
льделхмиидъ, шинълнёпилфидёспсё
пїё · Такобы · дшафх · прїидёсьй
рю иврьдёхадицхсвою въморъ, и бдё
ирёдврдлгсухо · шивипёламарёши

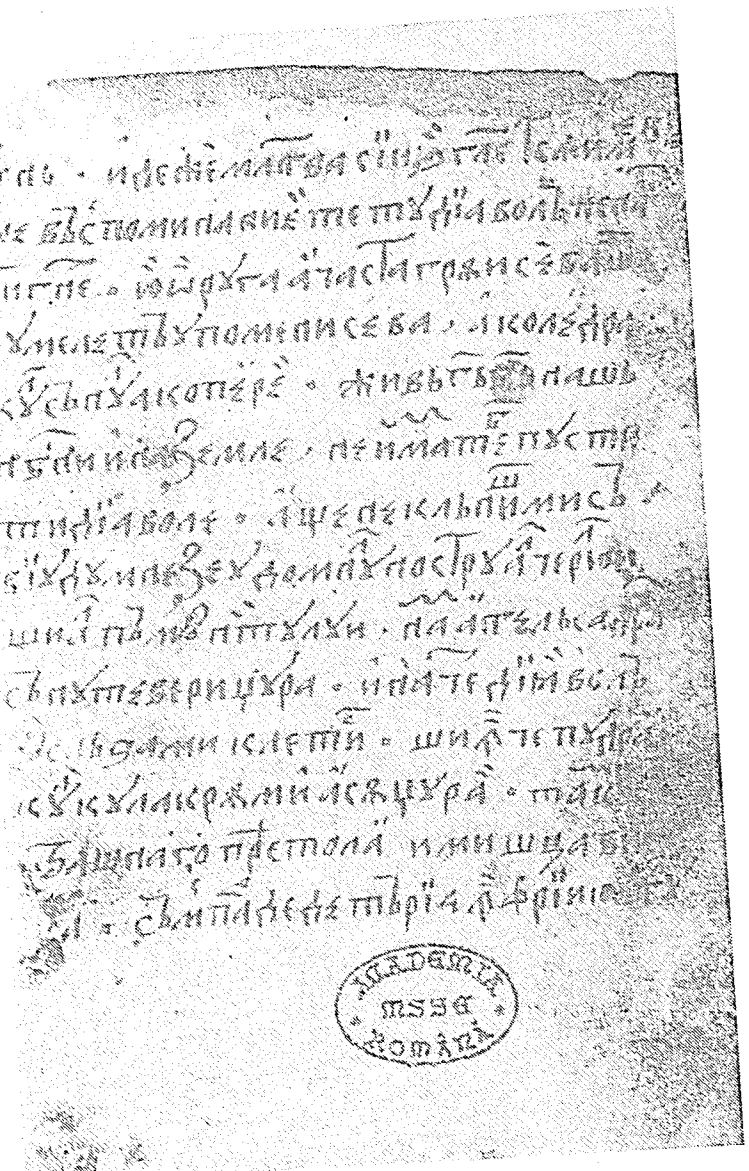
ACADEMIA
MSSC
ROMÂNĂ

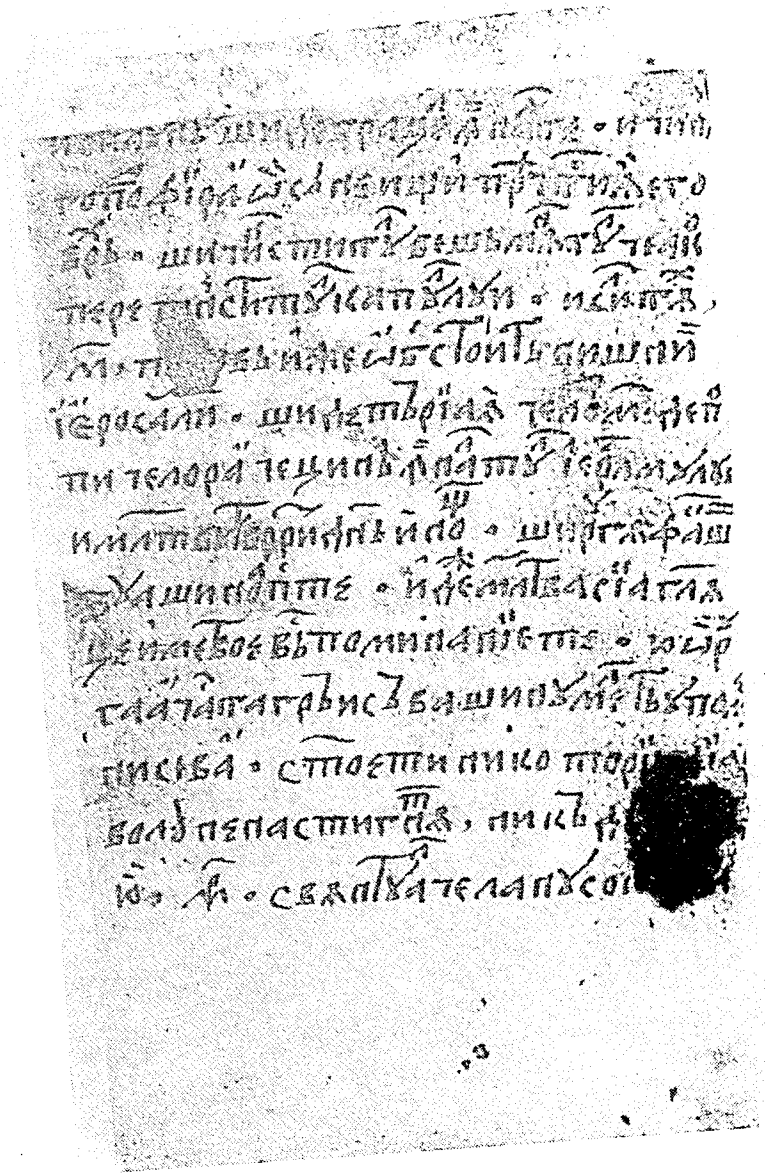

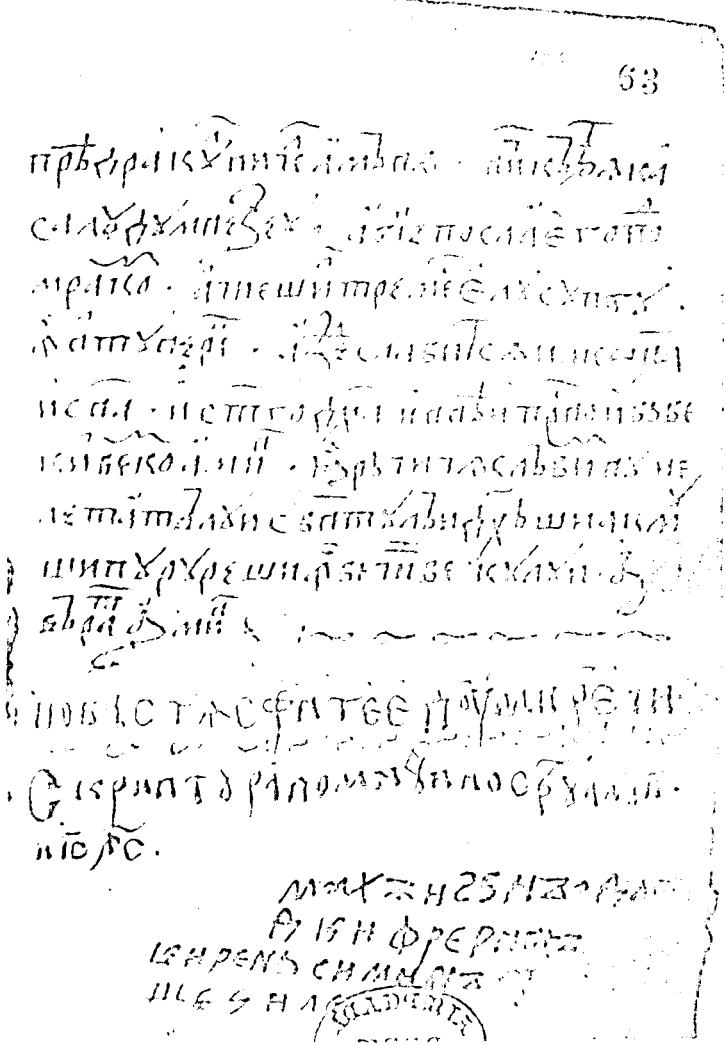

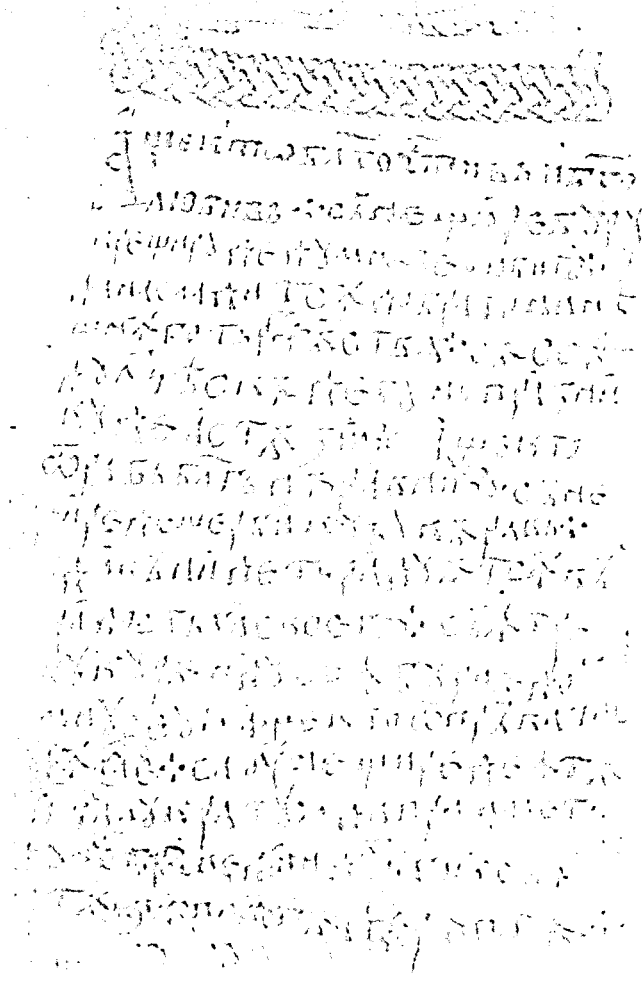

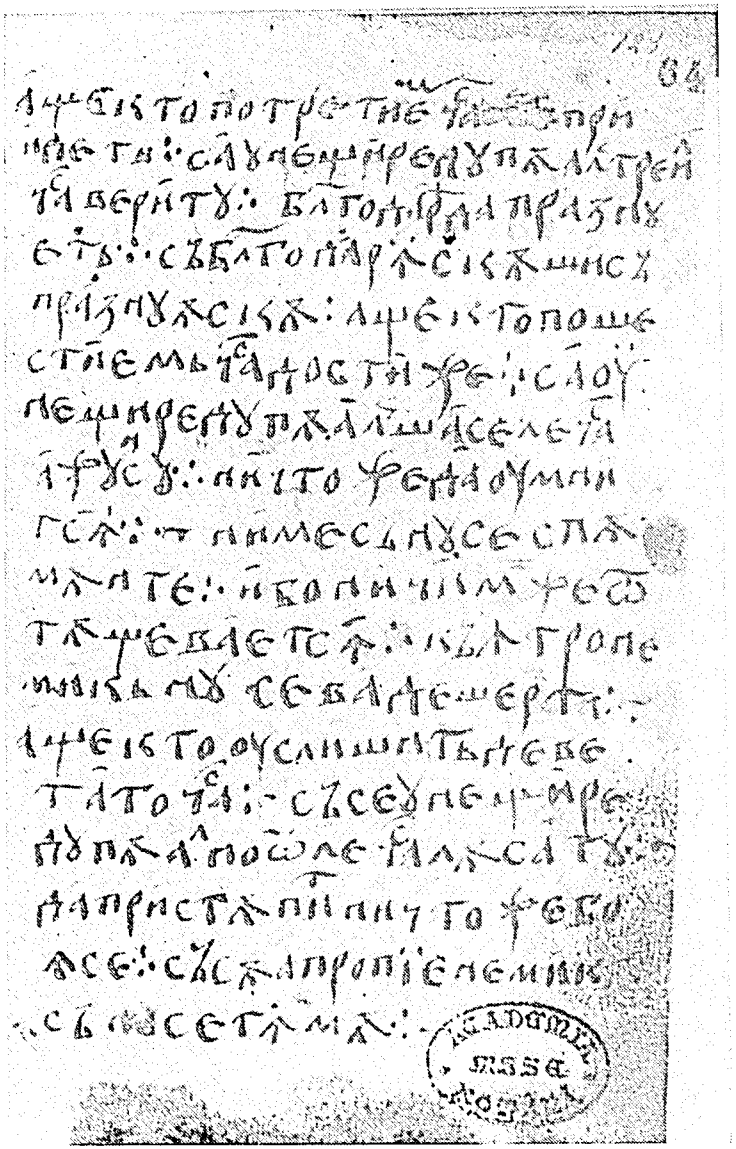

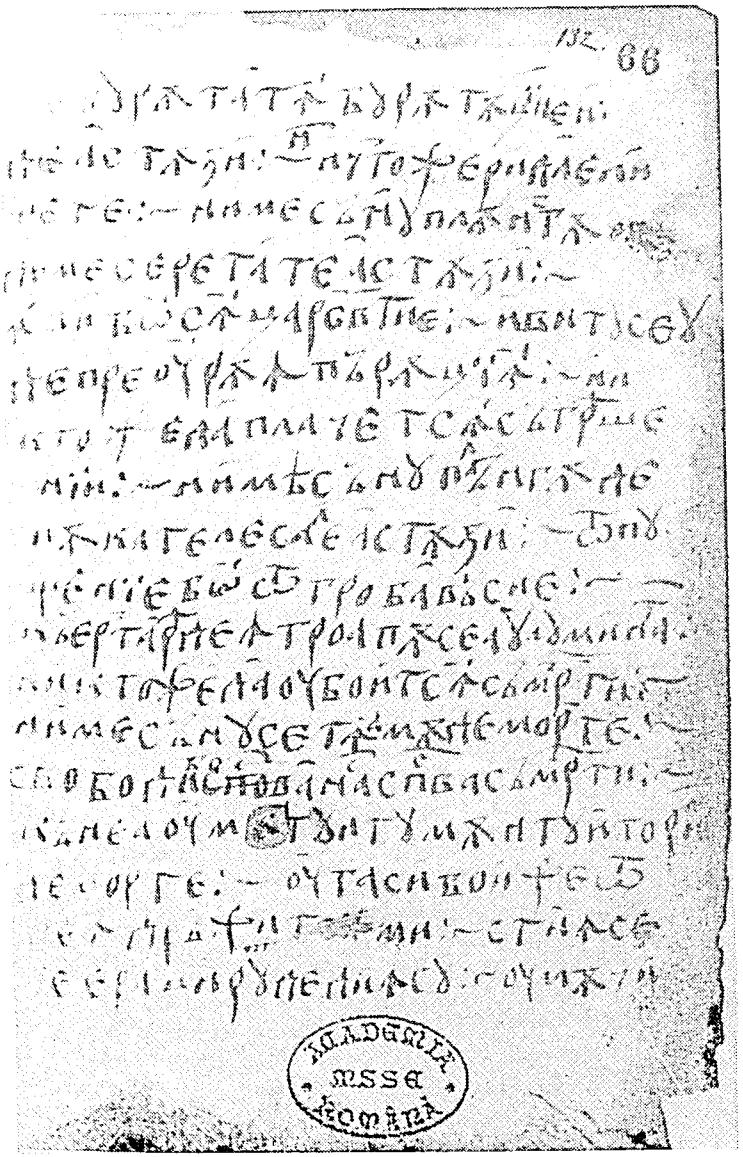
ACADEMIA
MSSC
ROMANA

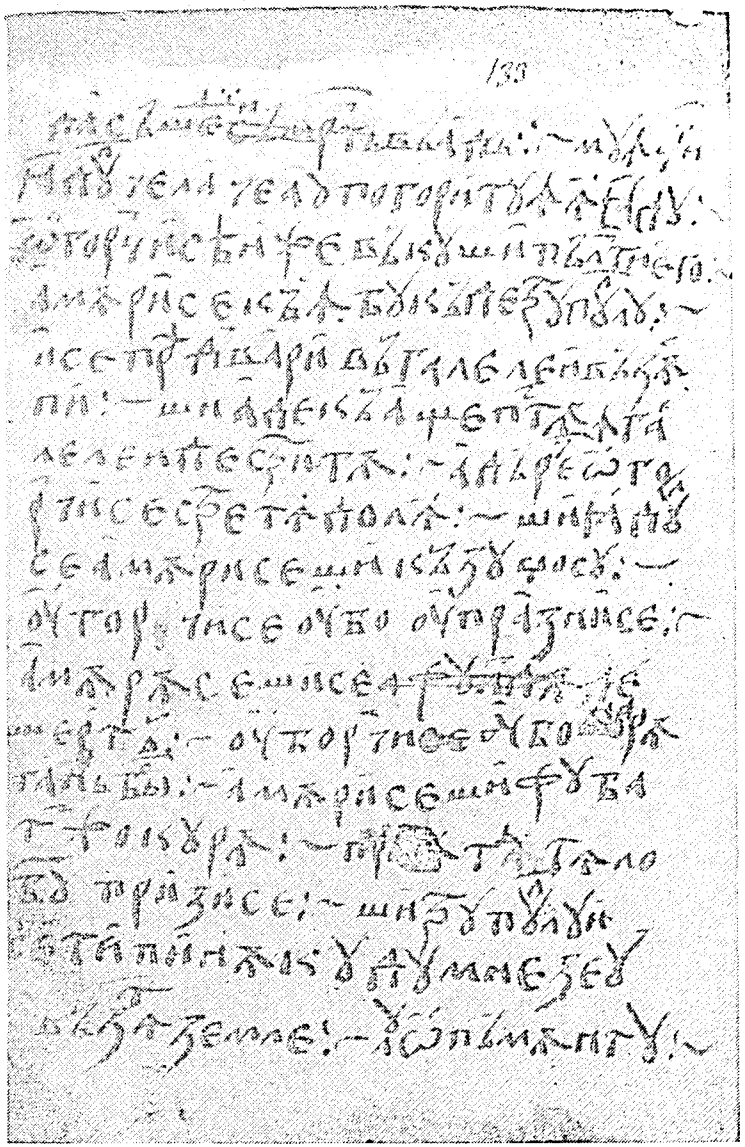

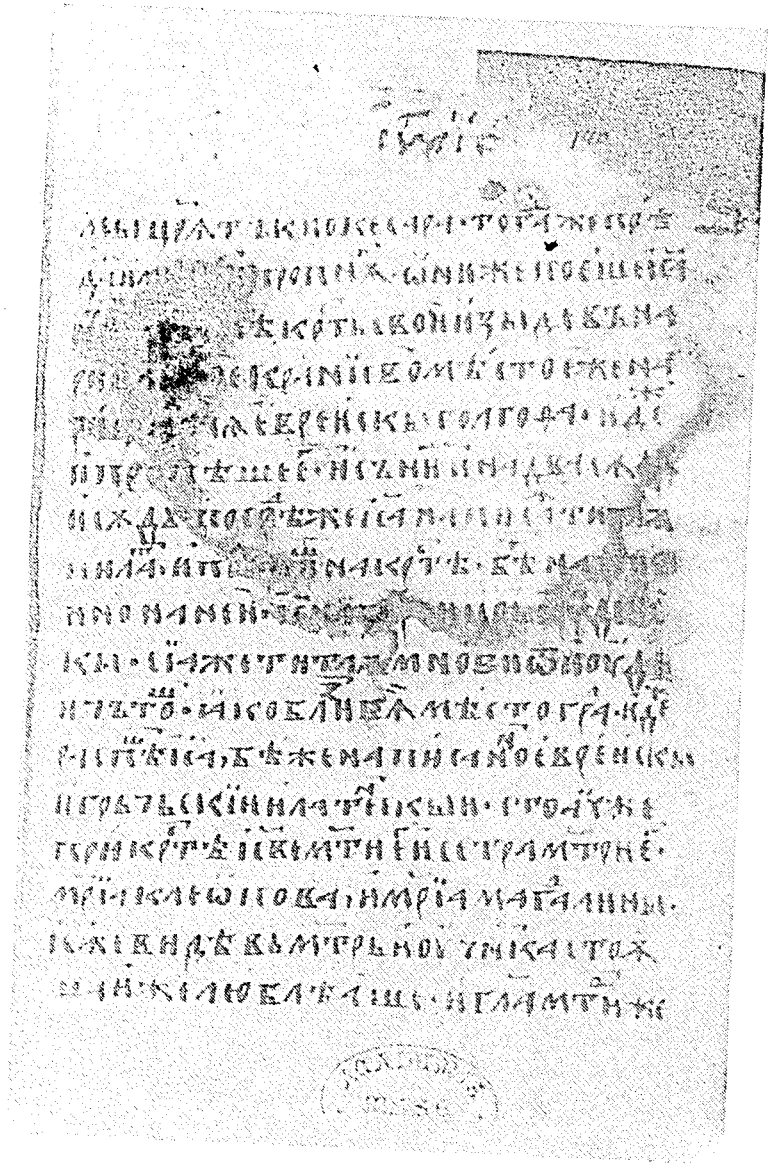

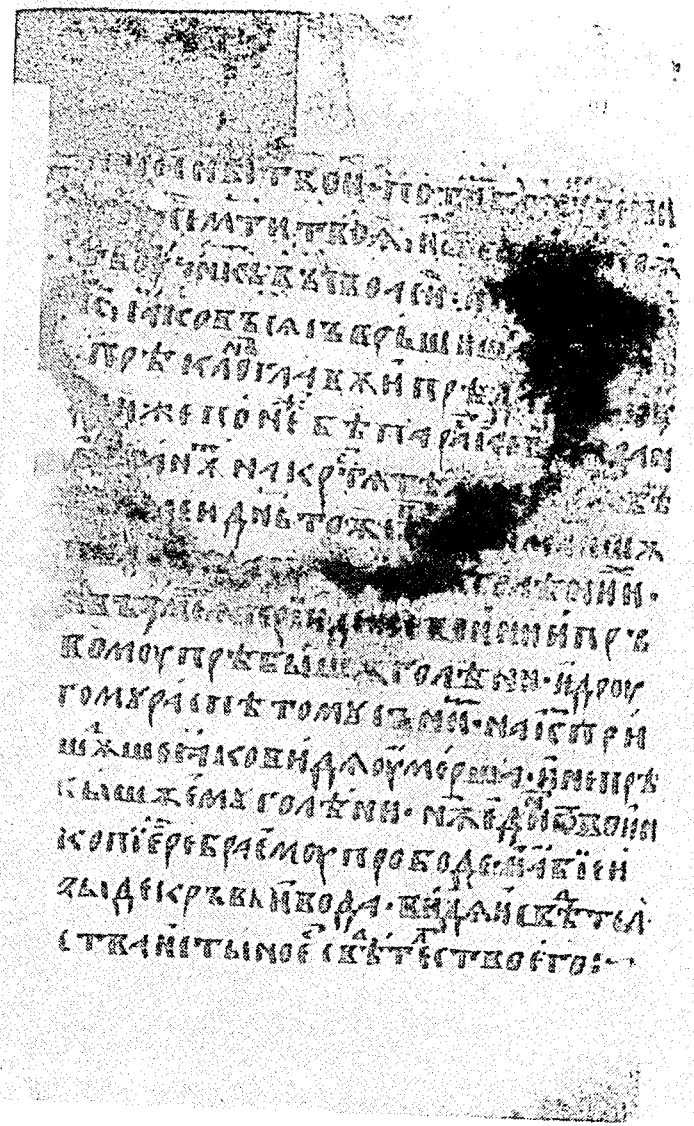

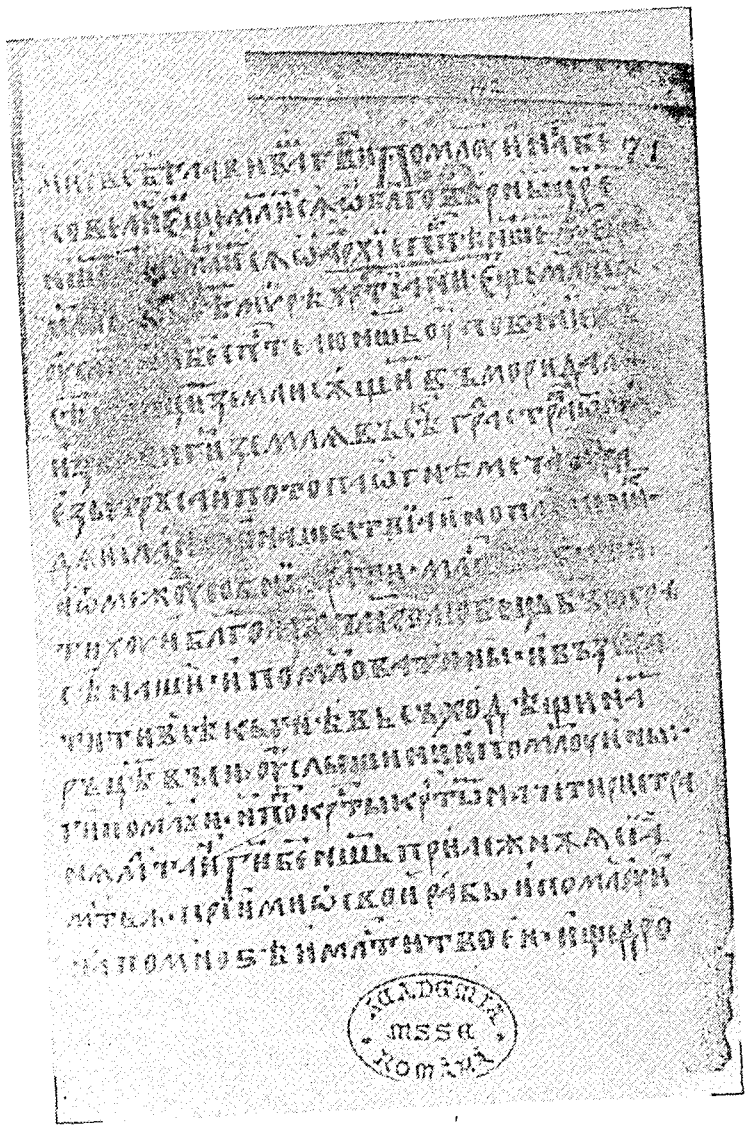
MSSA
Roma

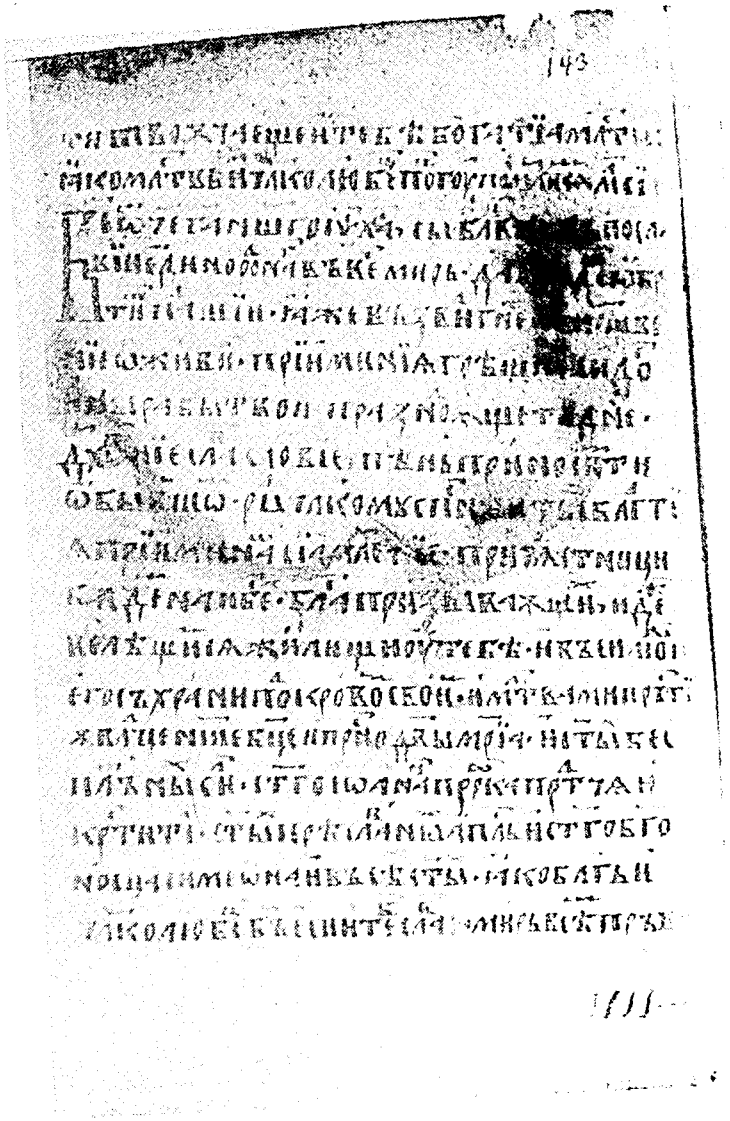
143

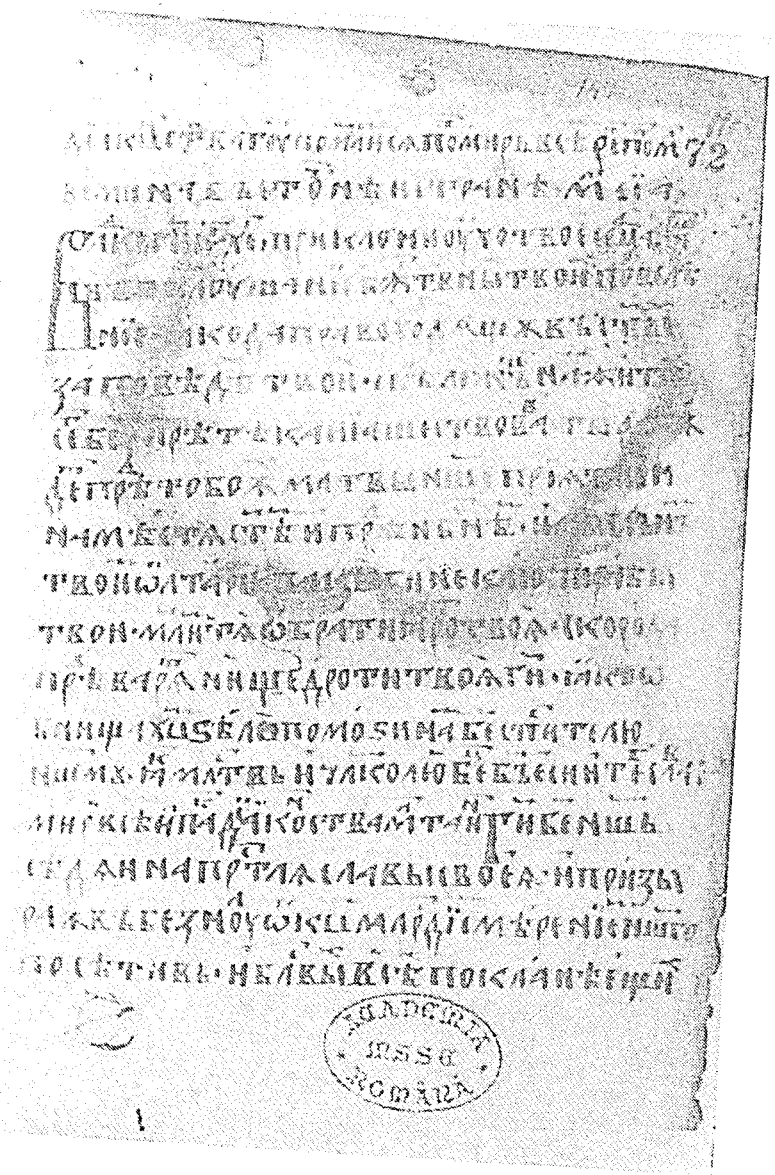

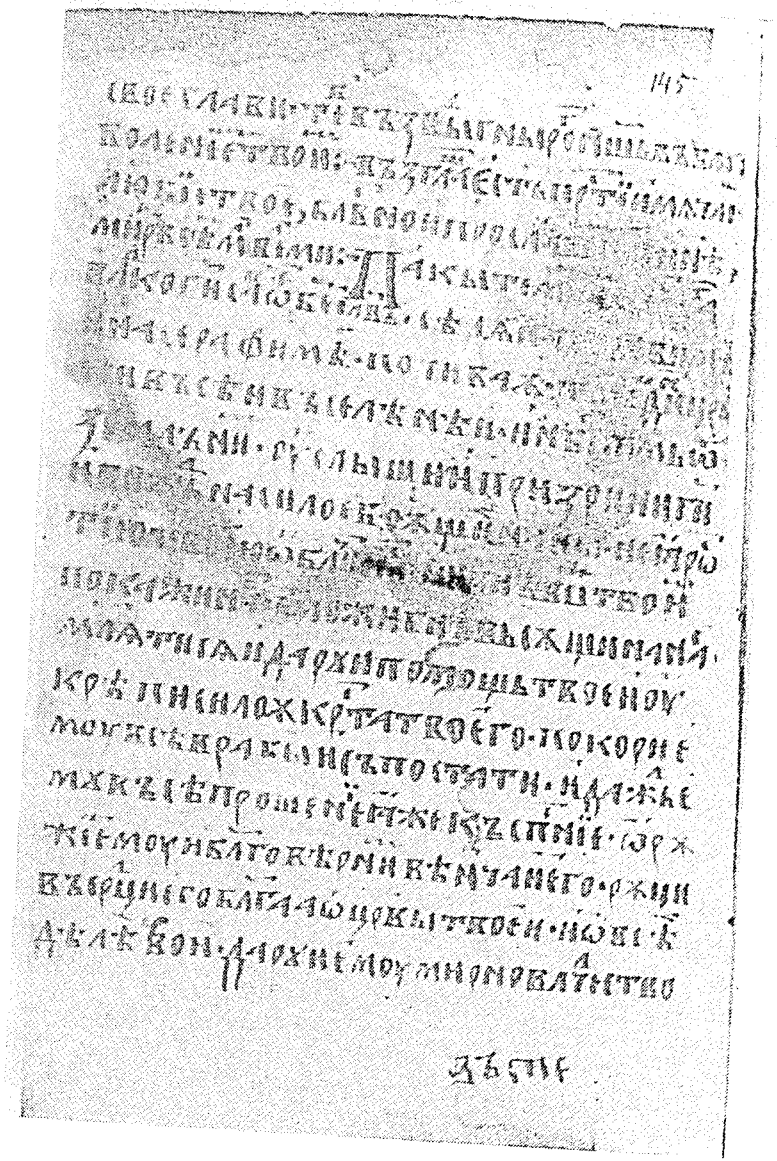

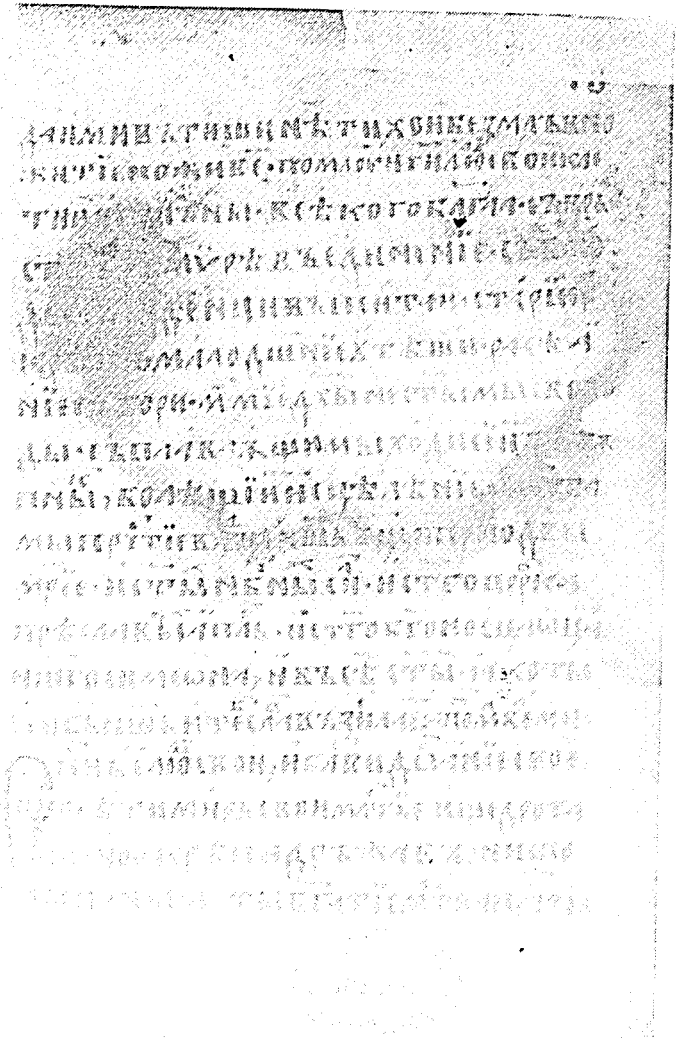

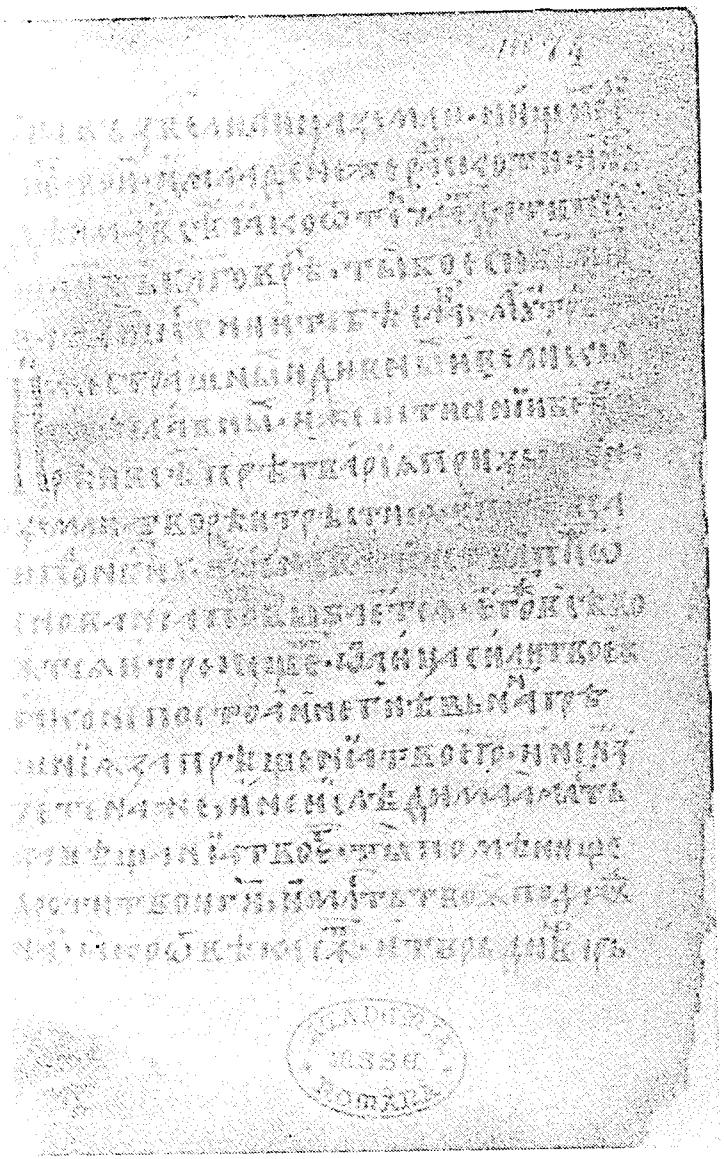

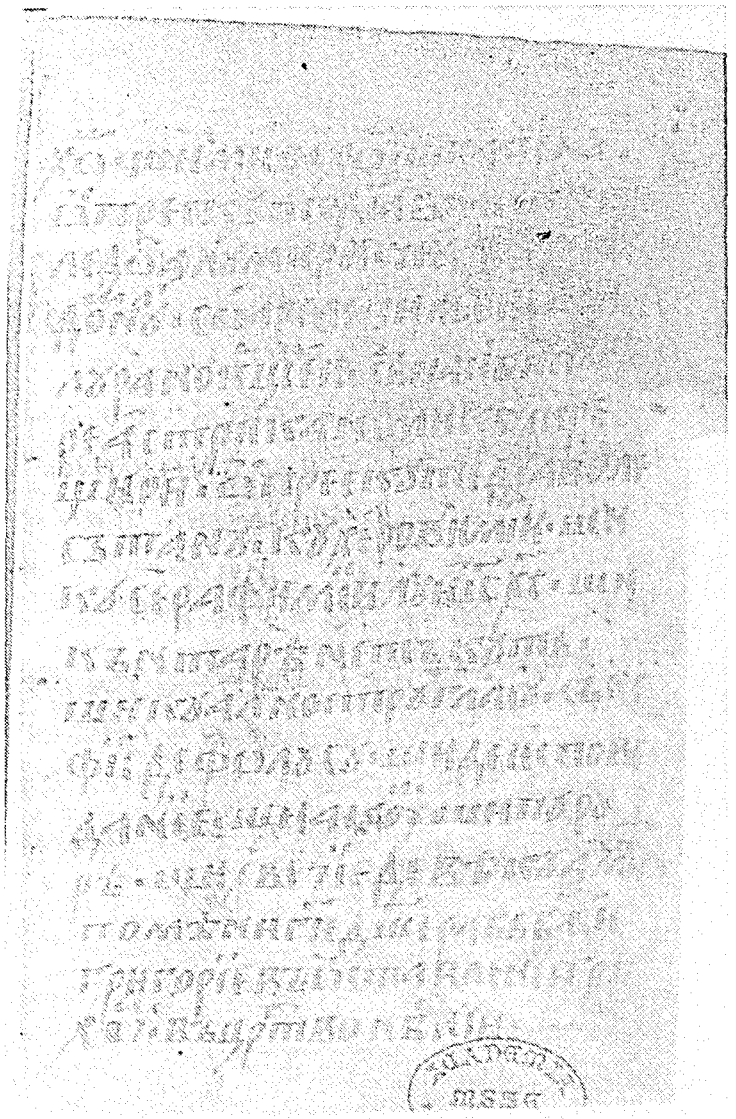

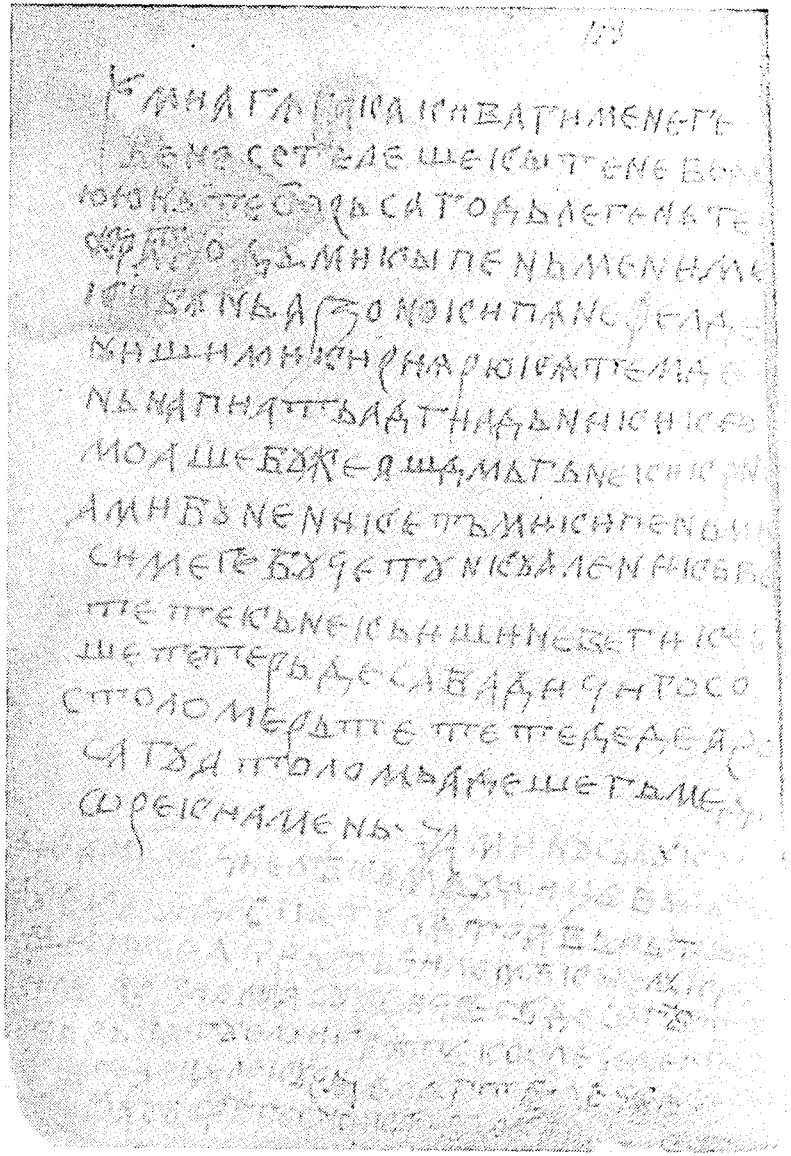

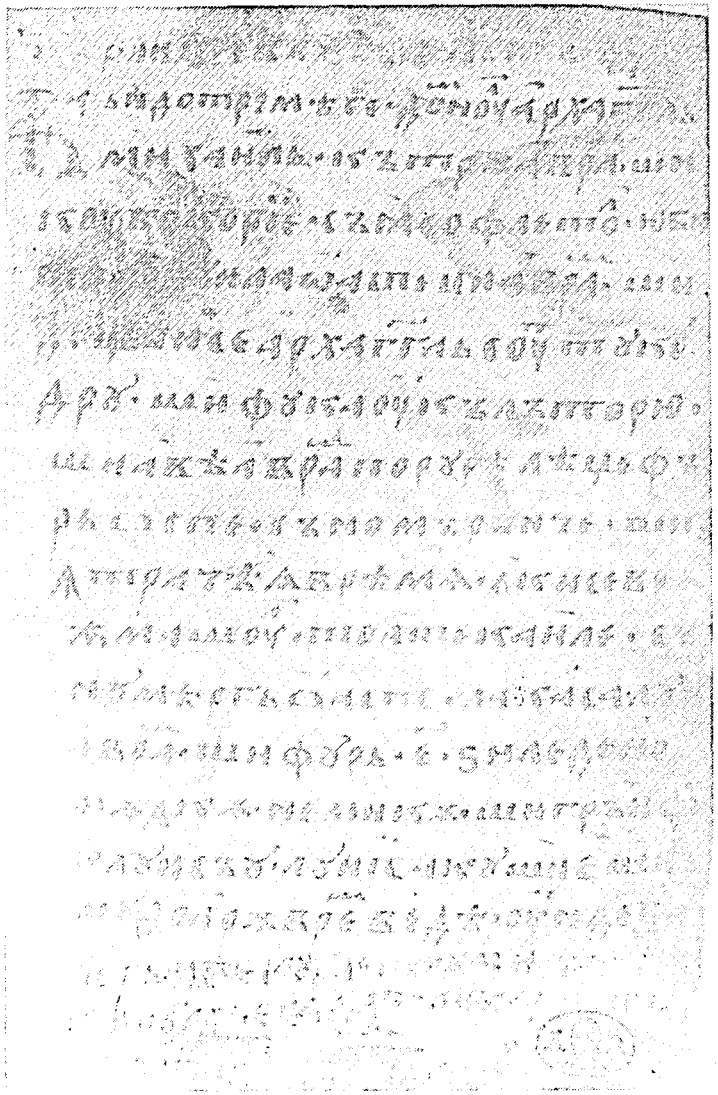

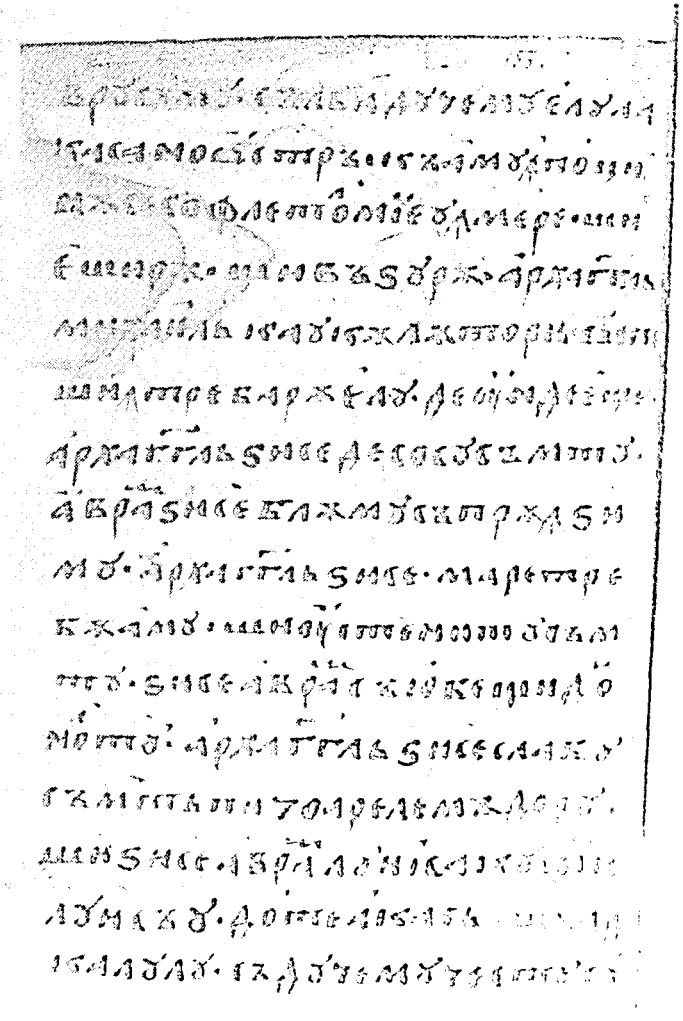

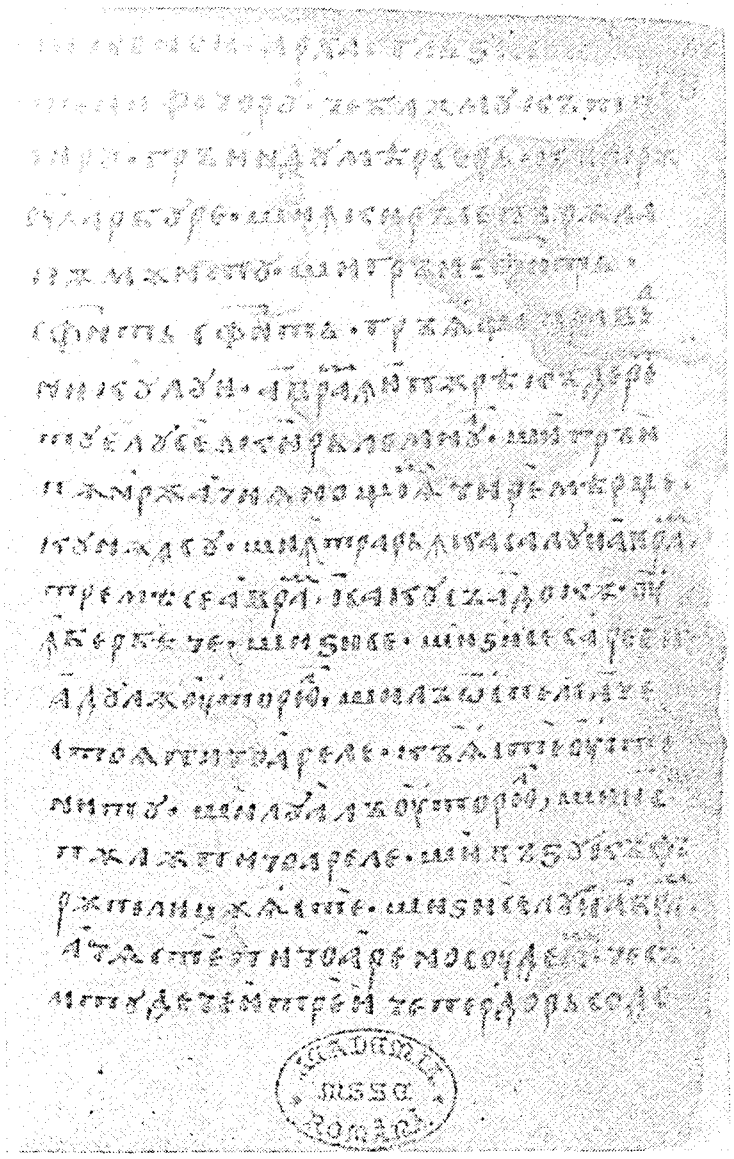
ACADEMIA
RUSSO
ROMANO

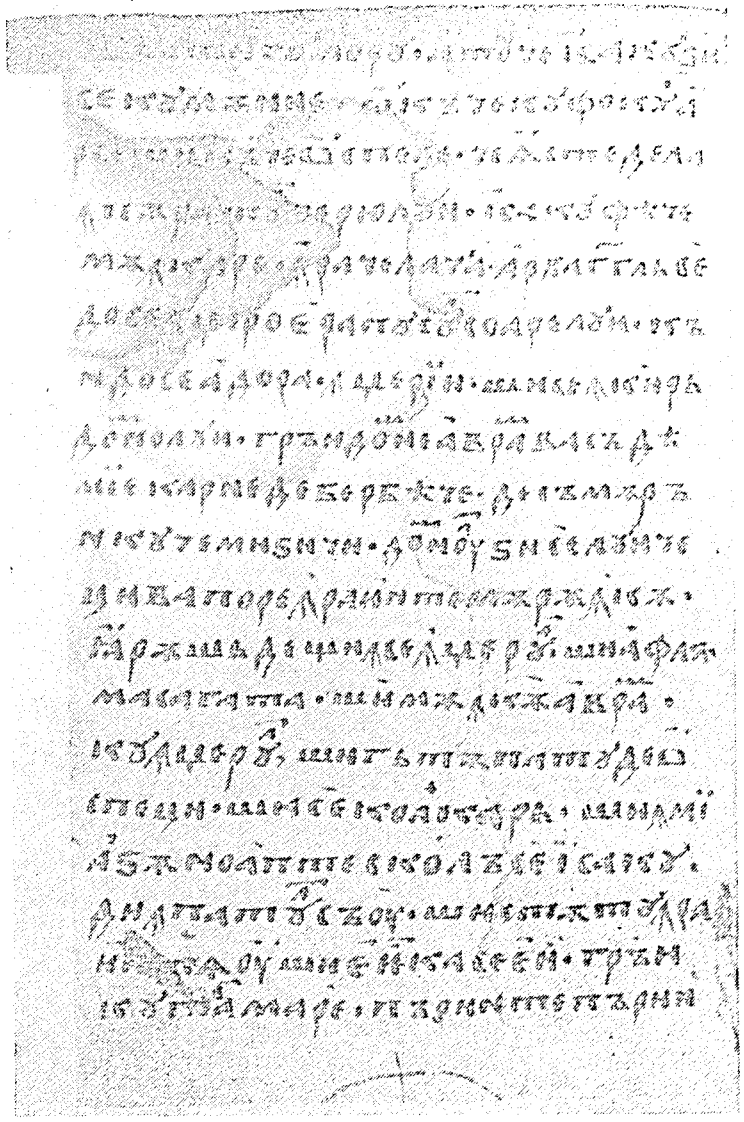

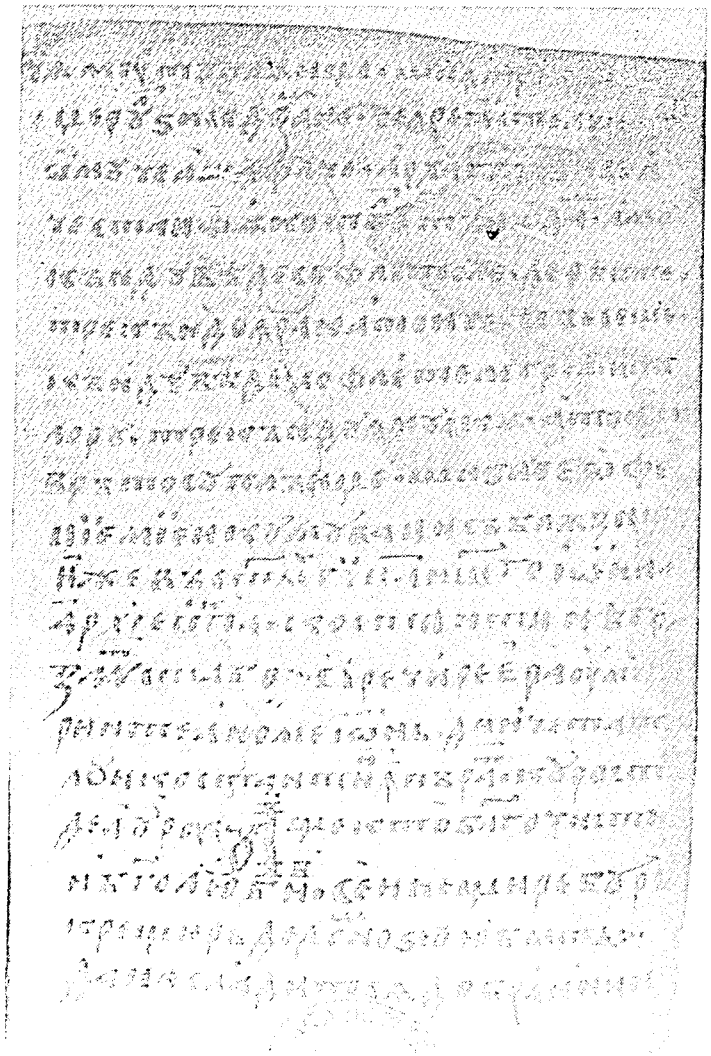

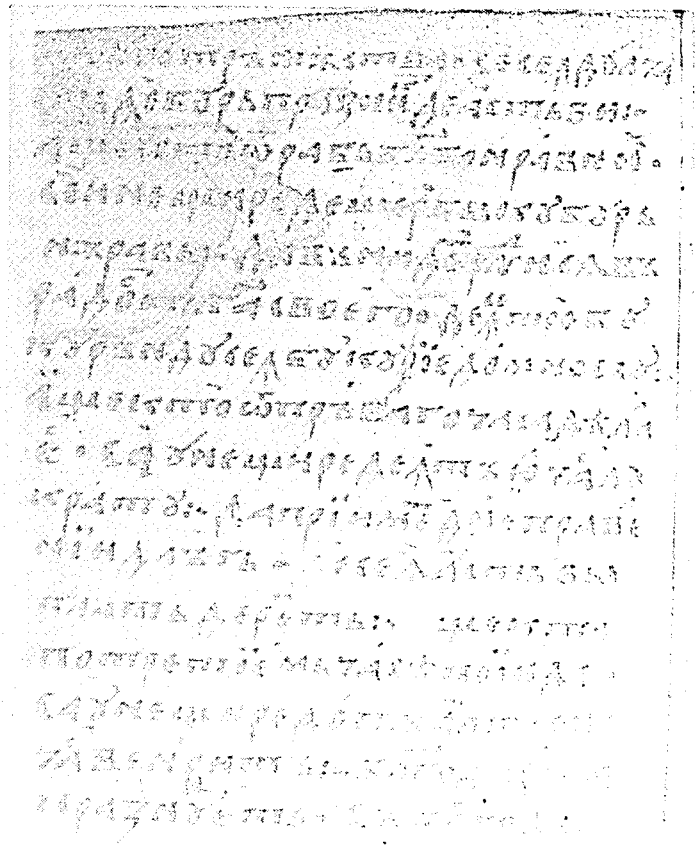

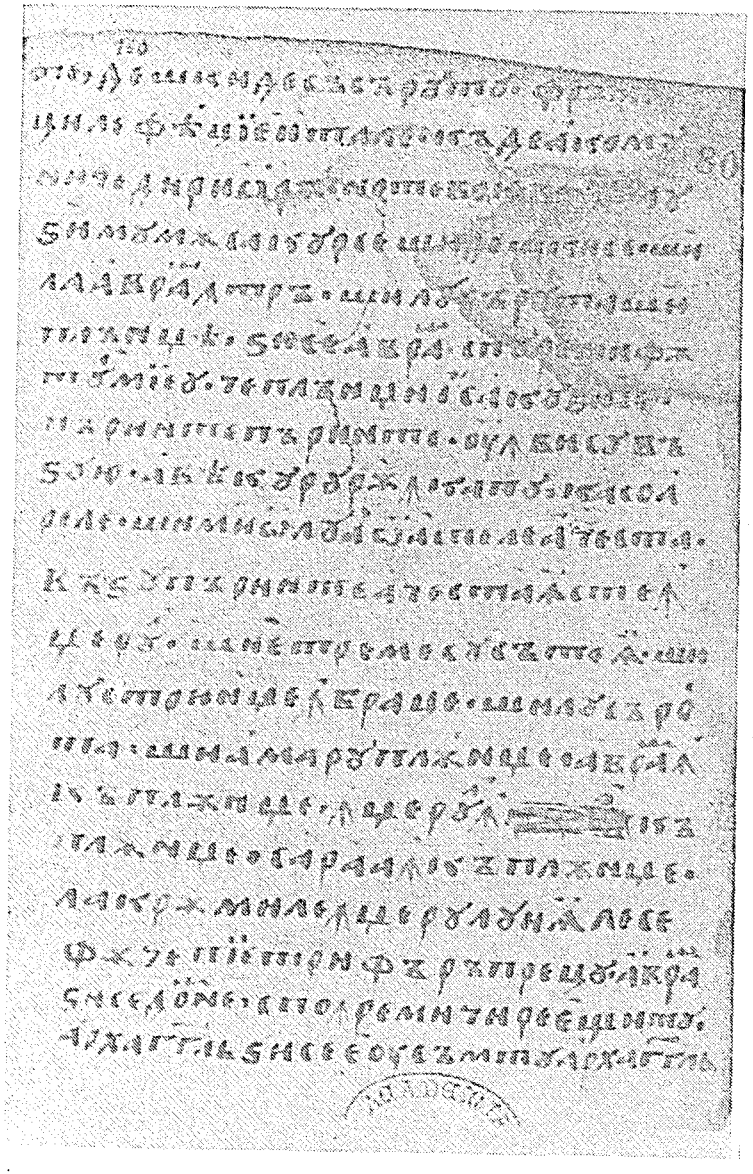

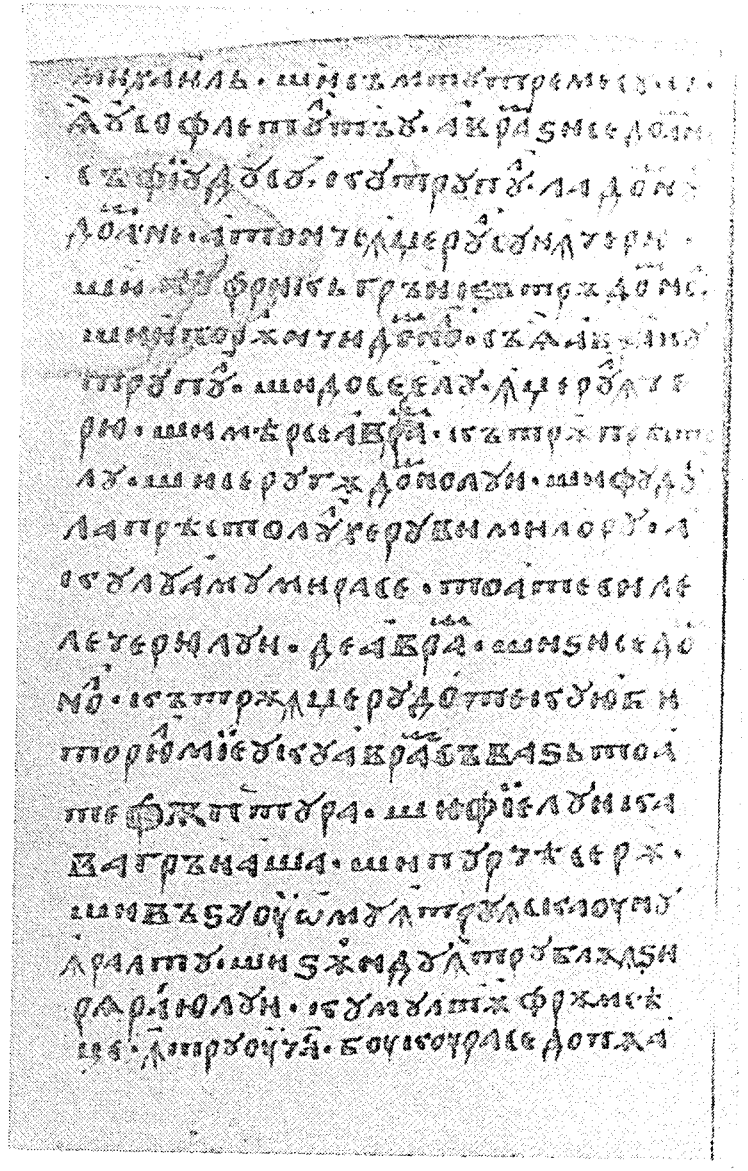

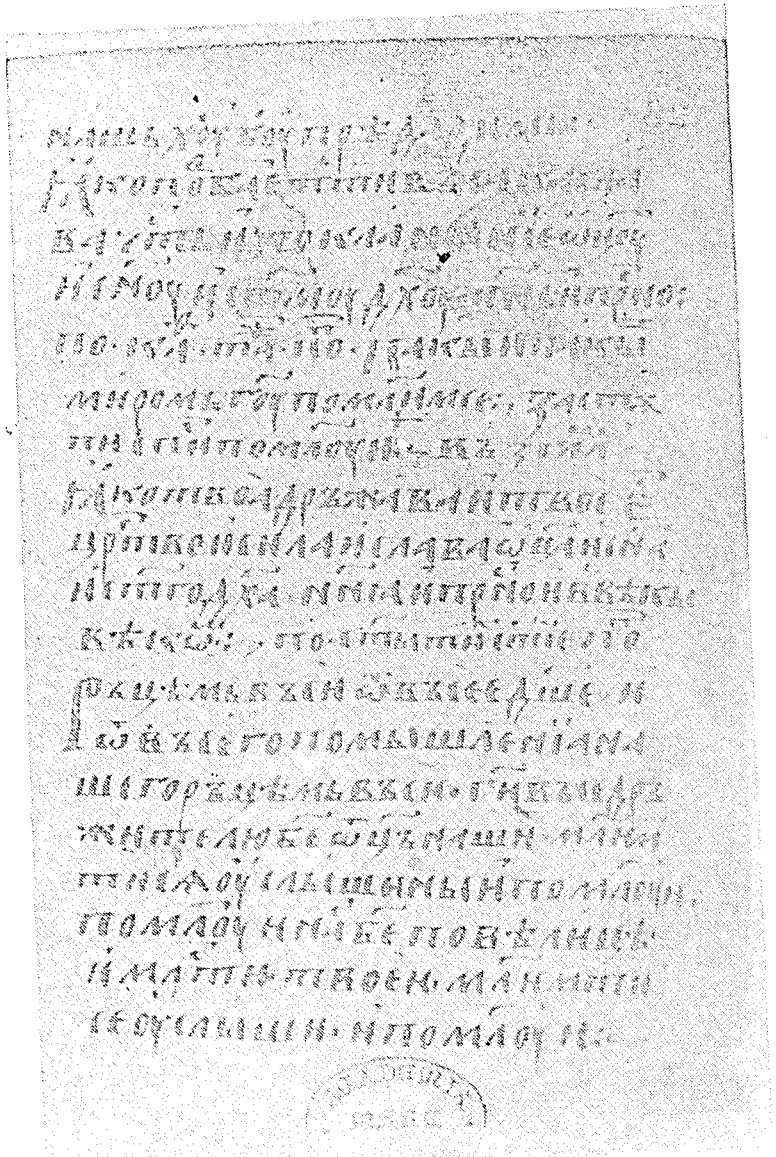

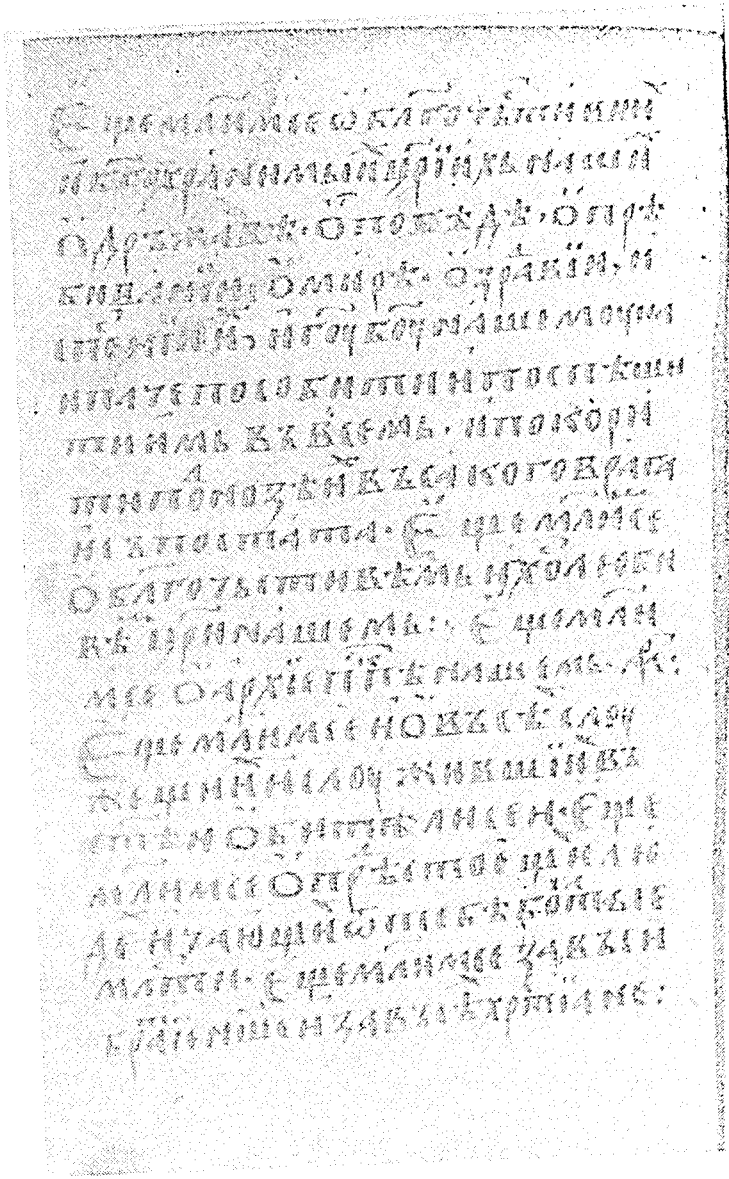

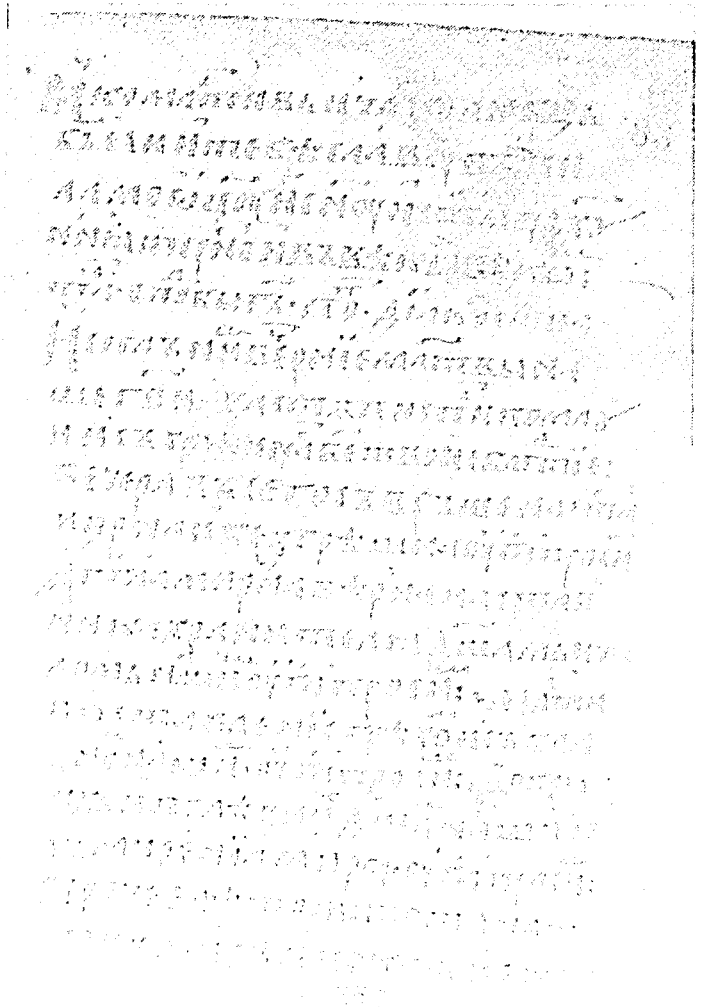

ACADEMIA
MSSC
Romana

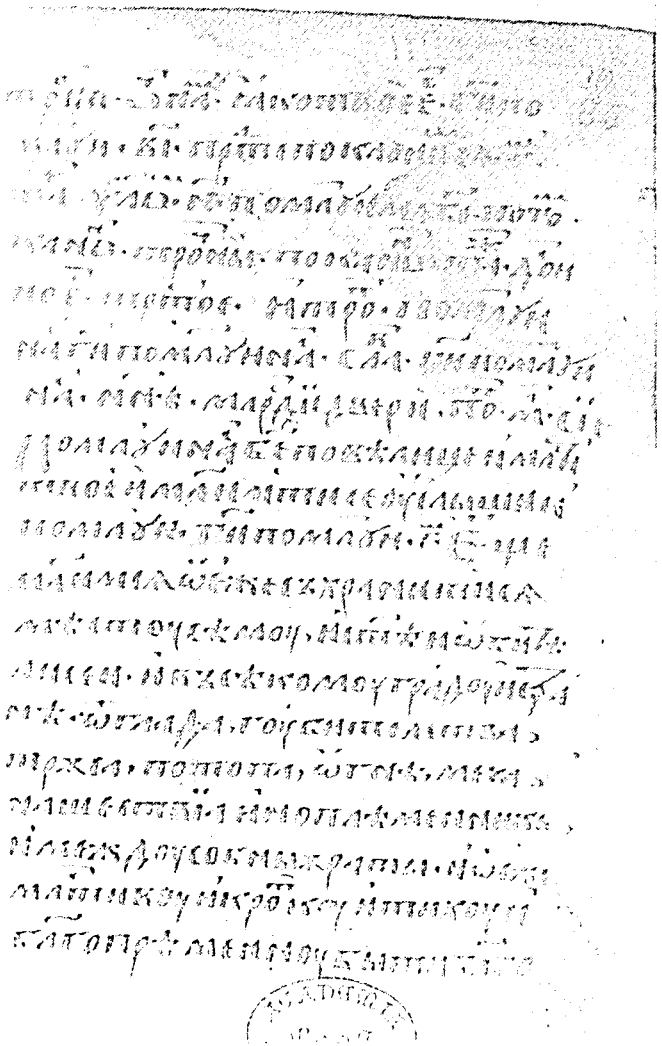

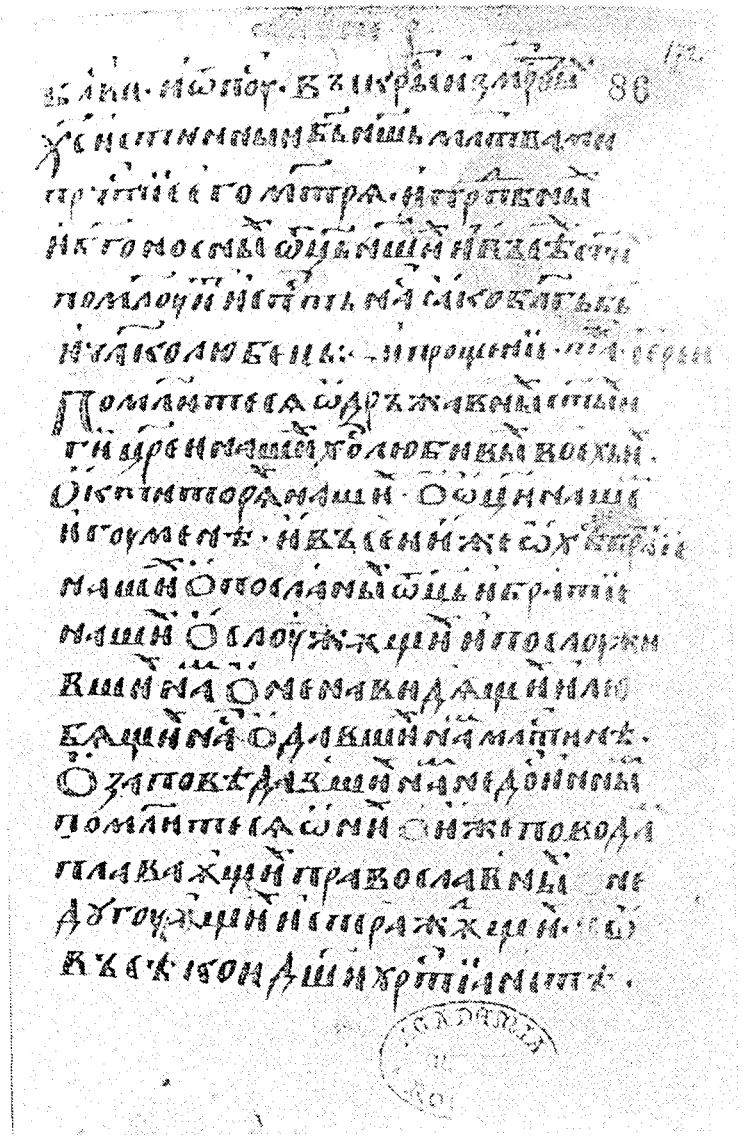

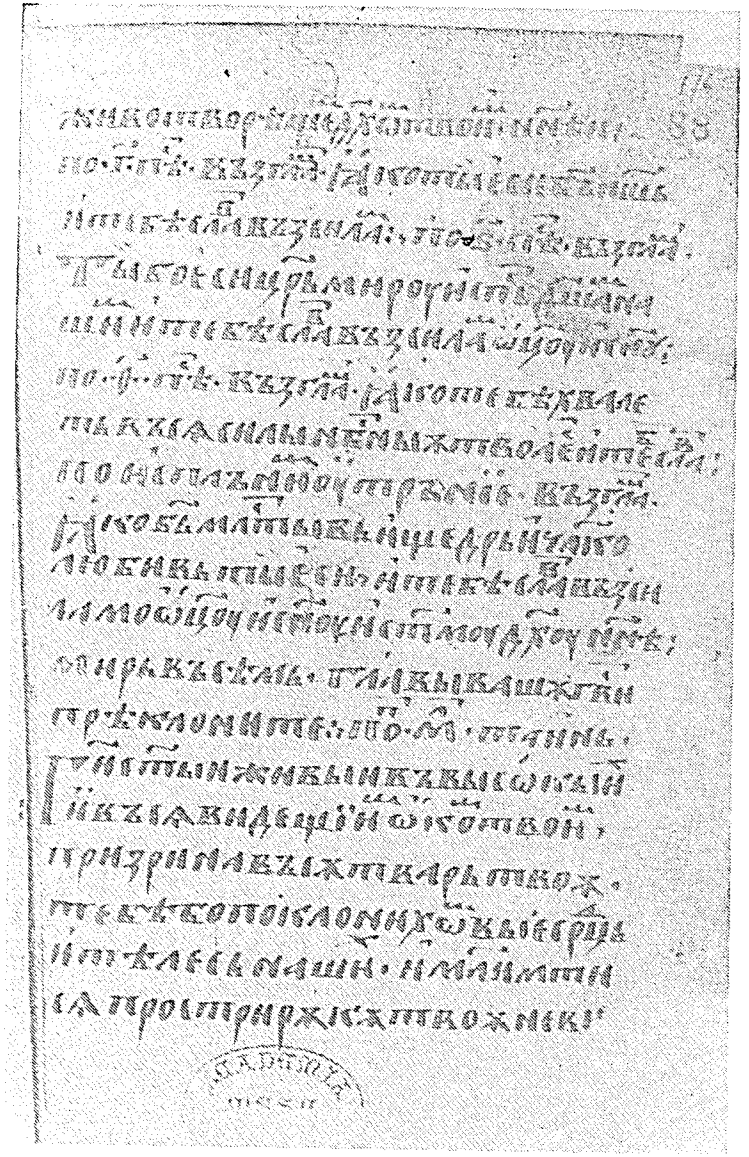

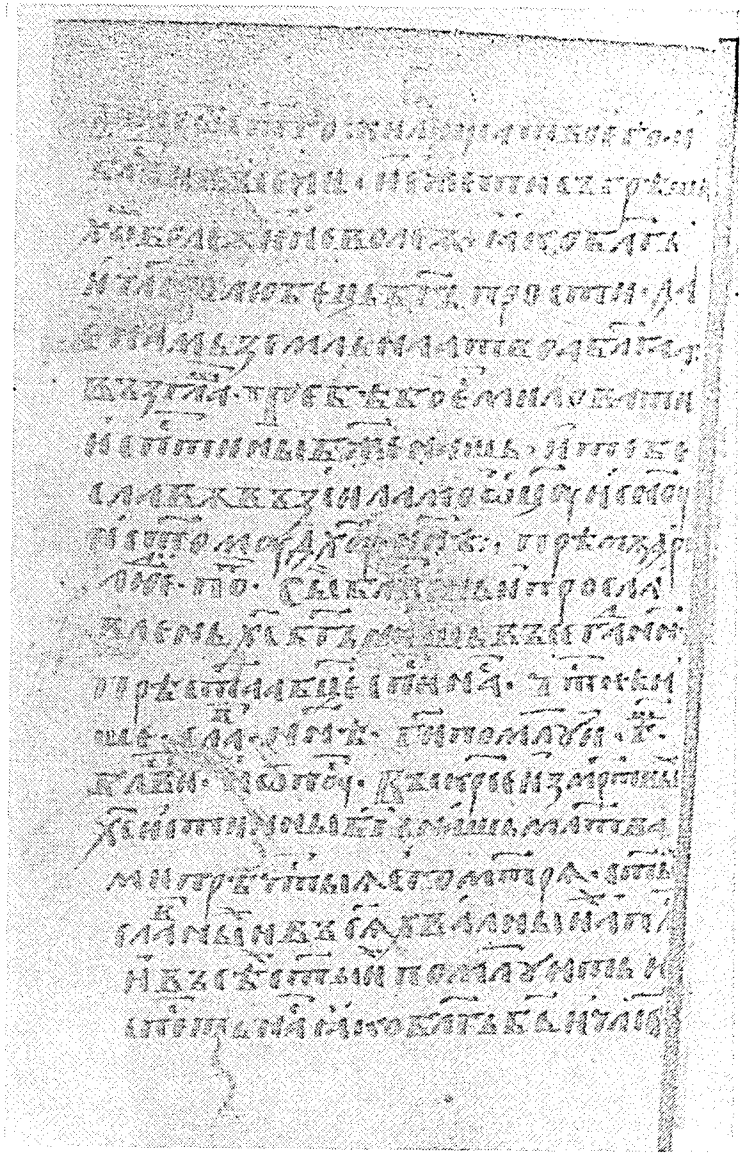

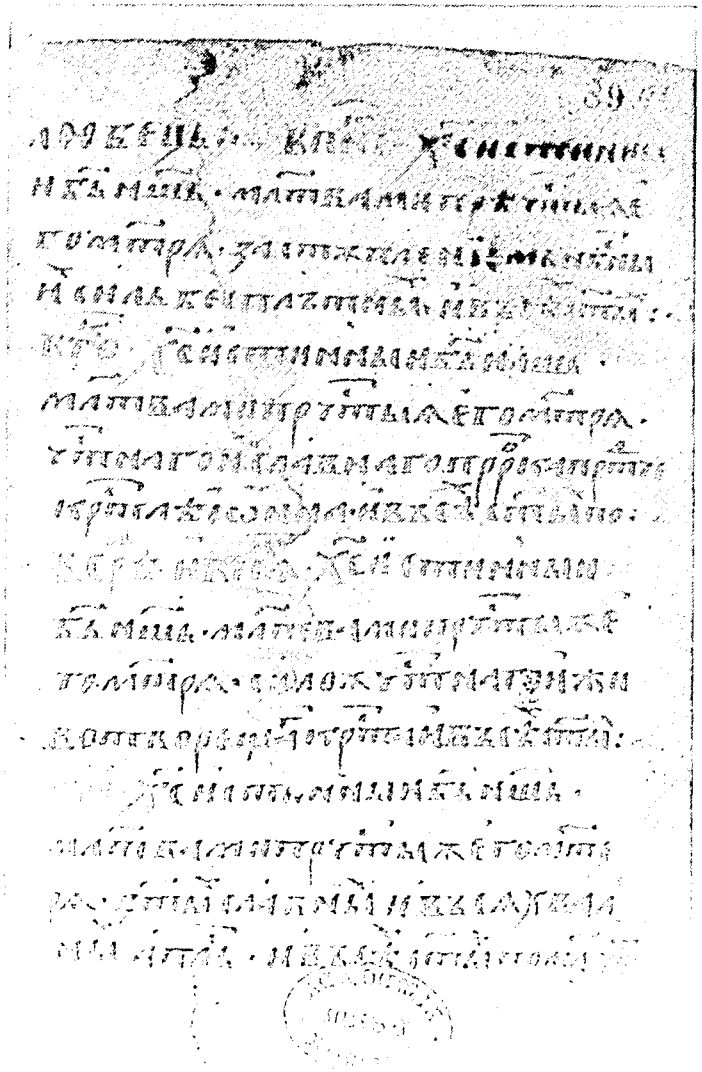

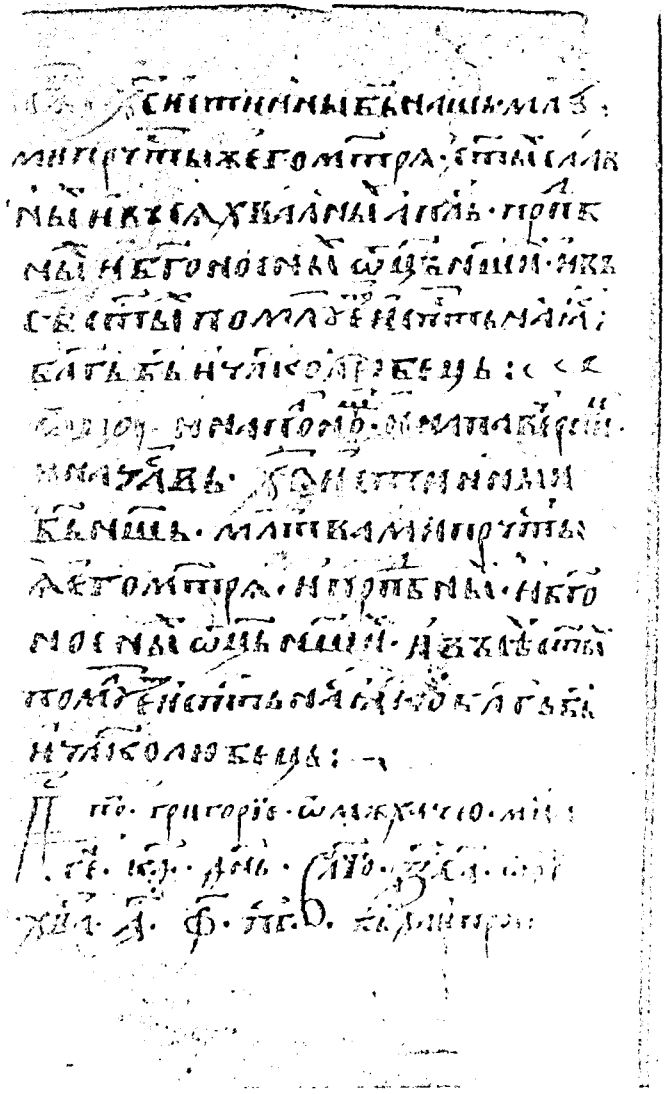

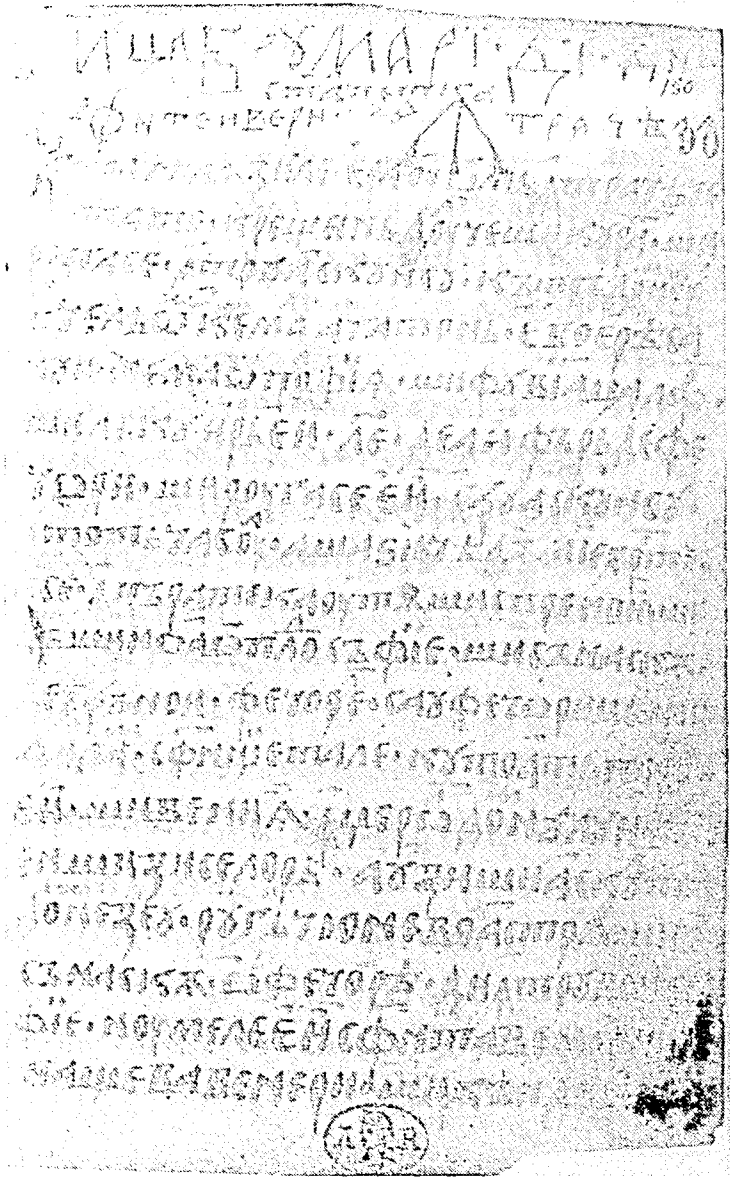

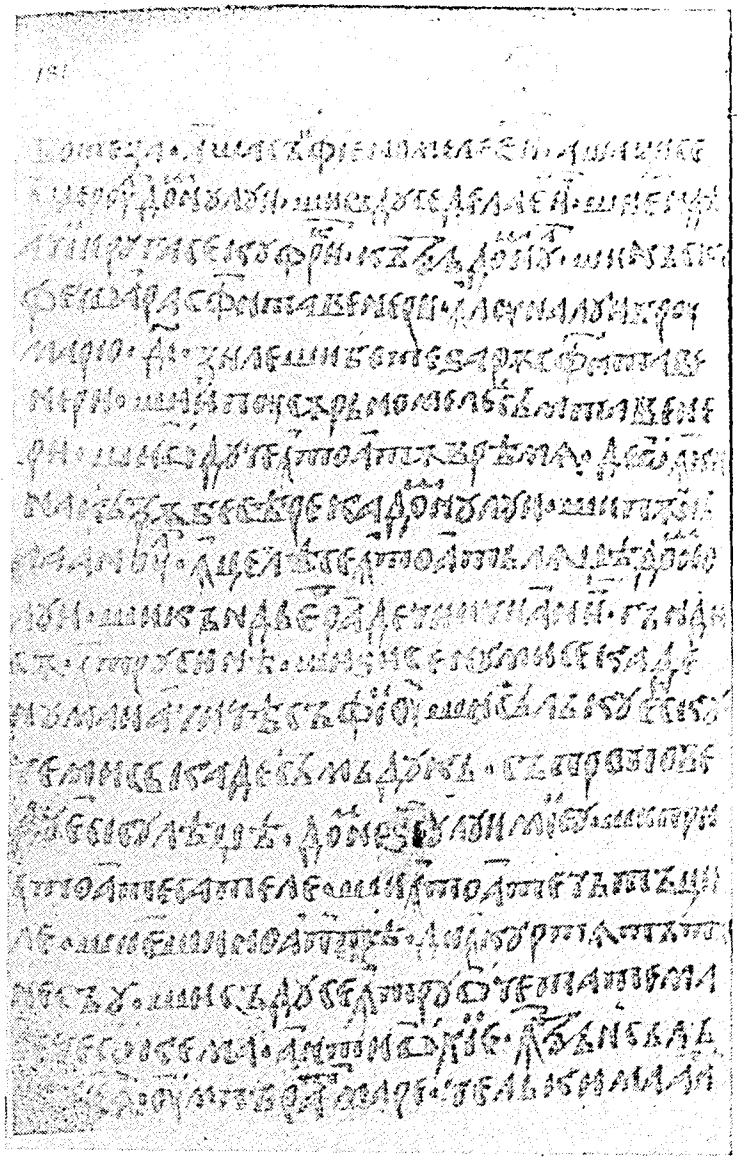

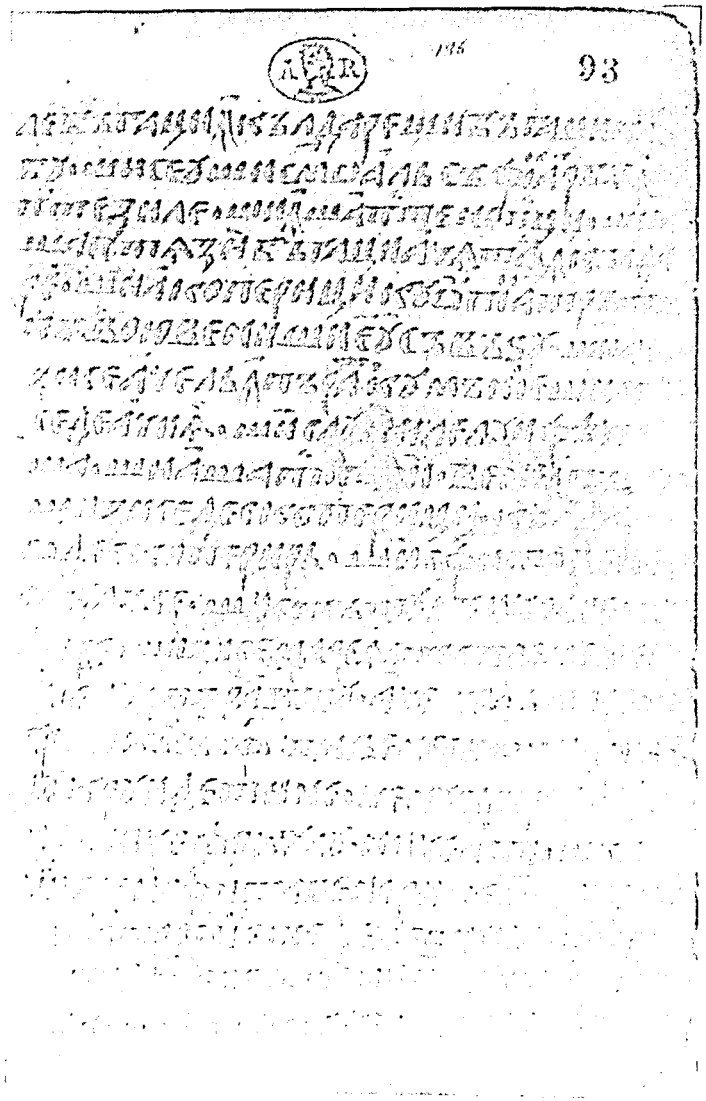

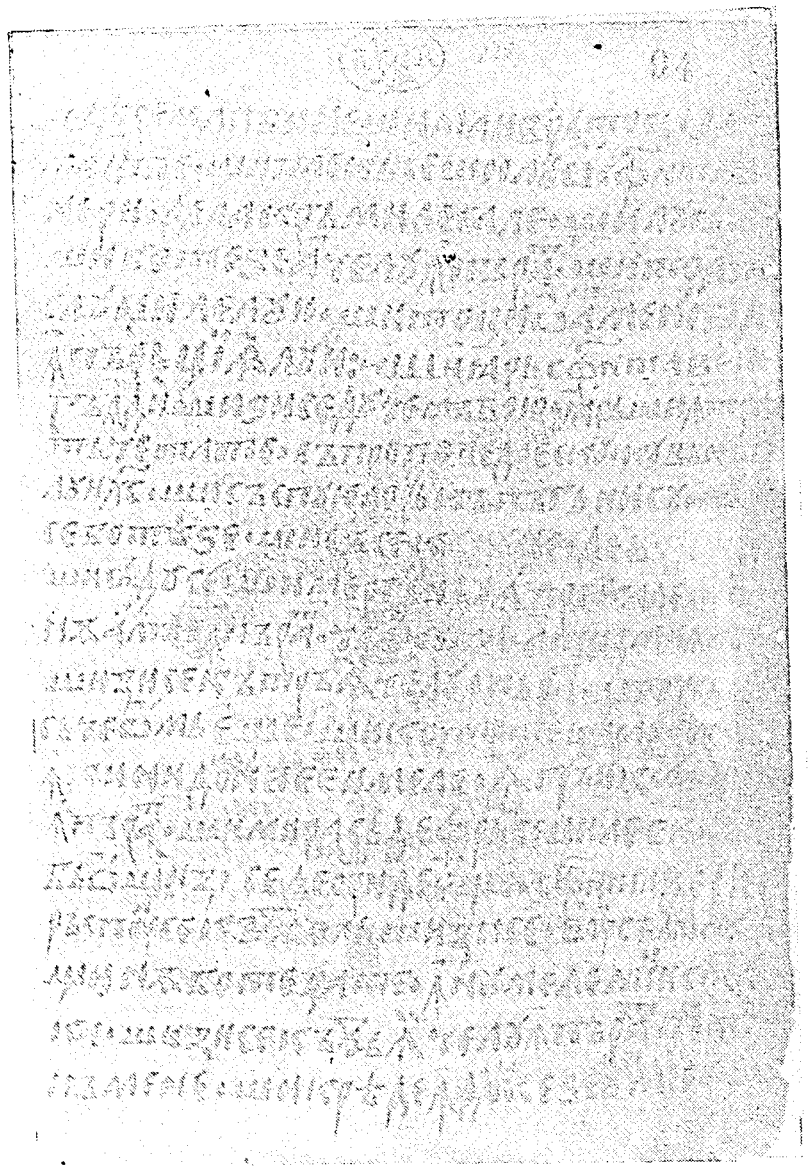

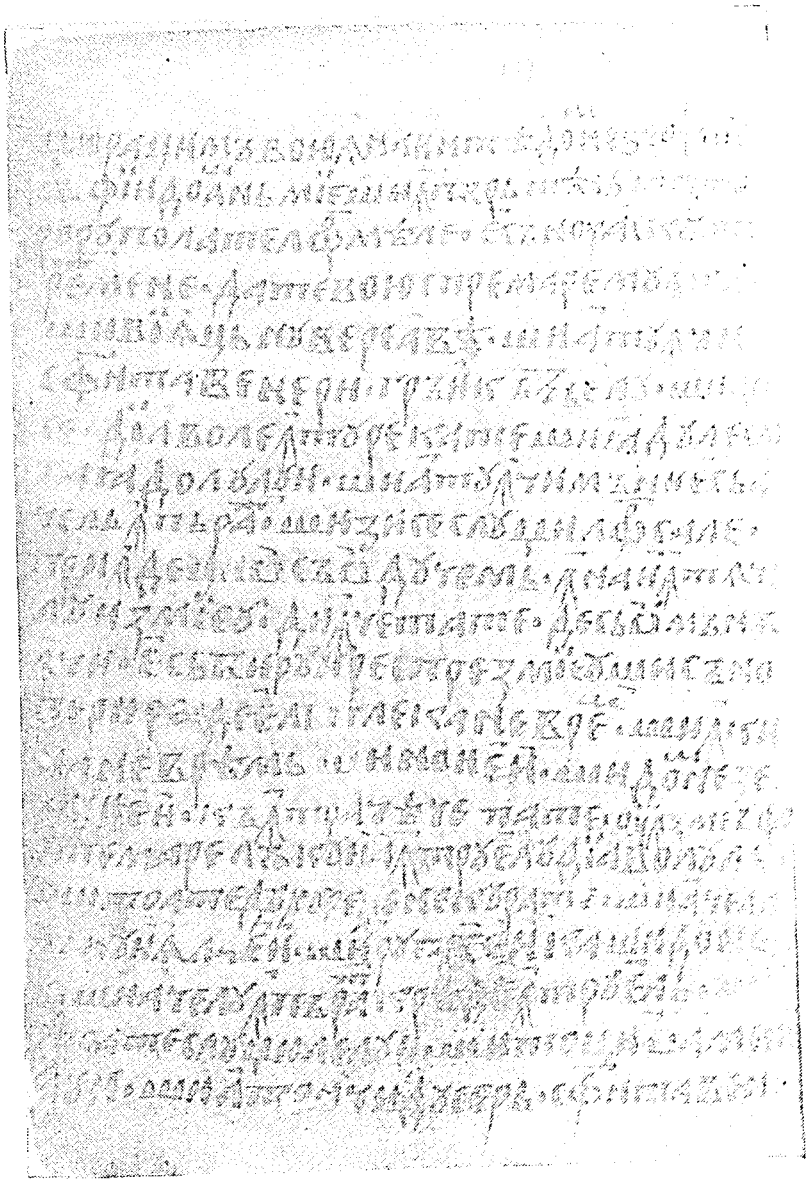

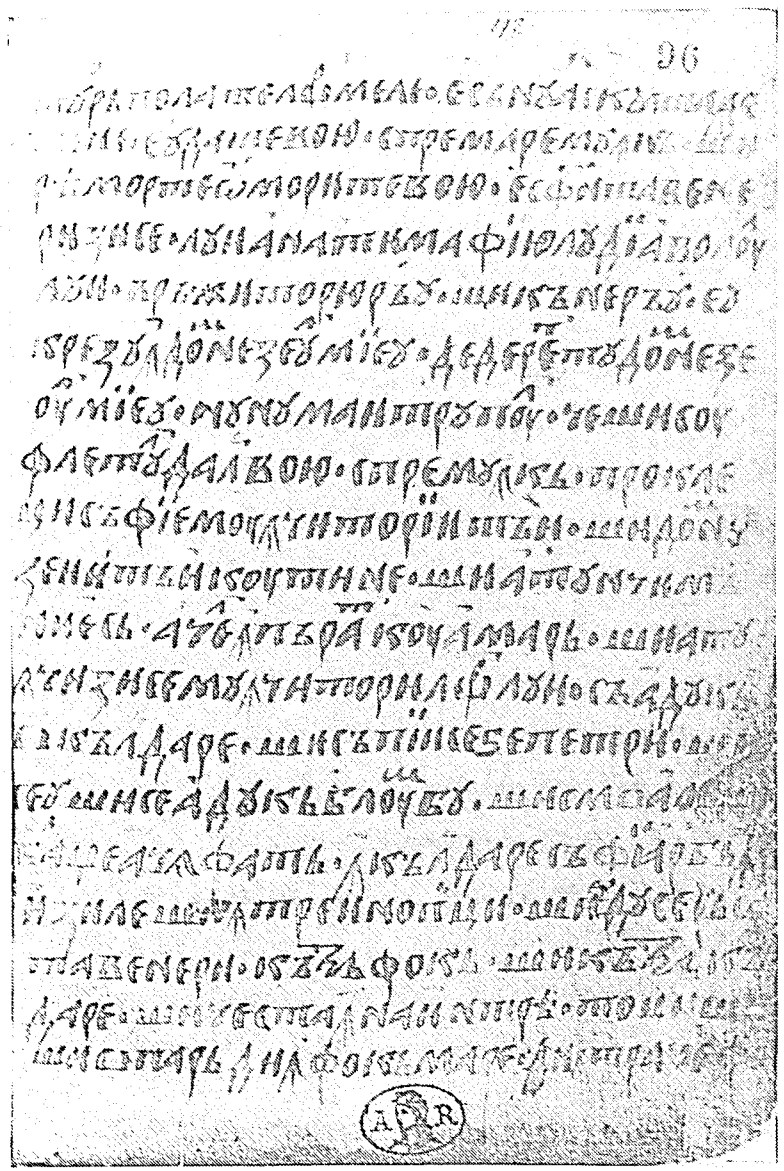

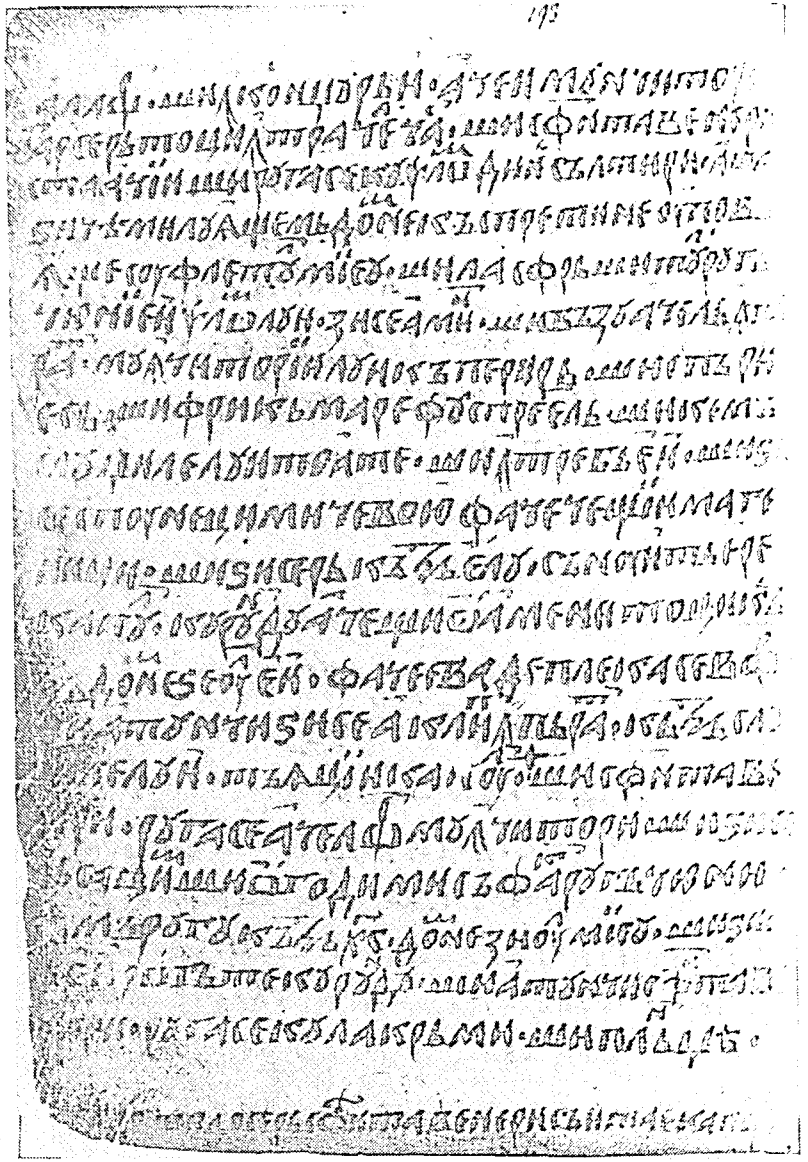

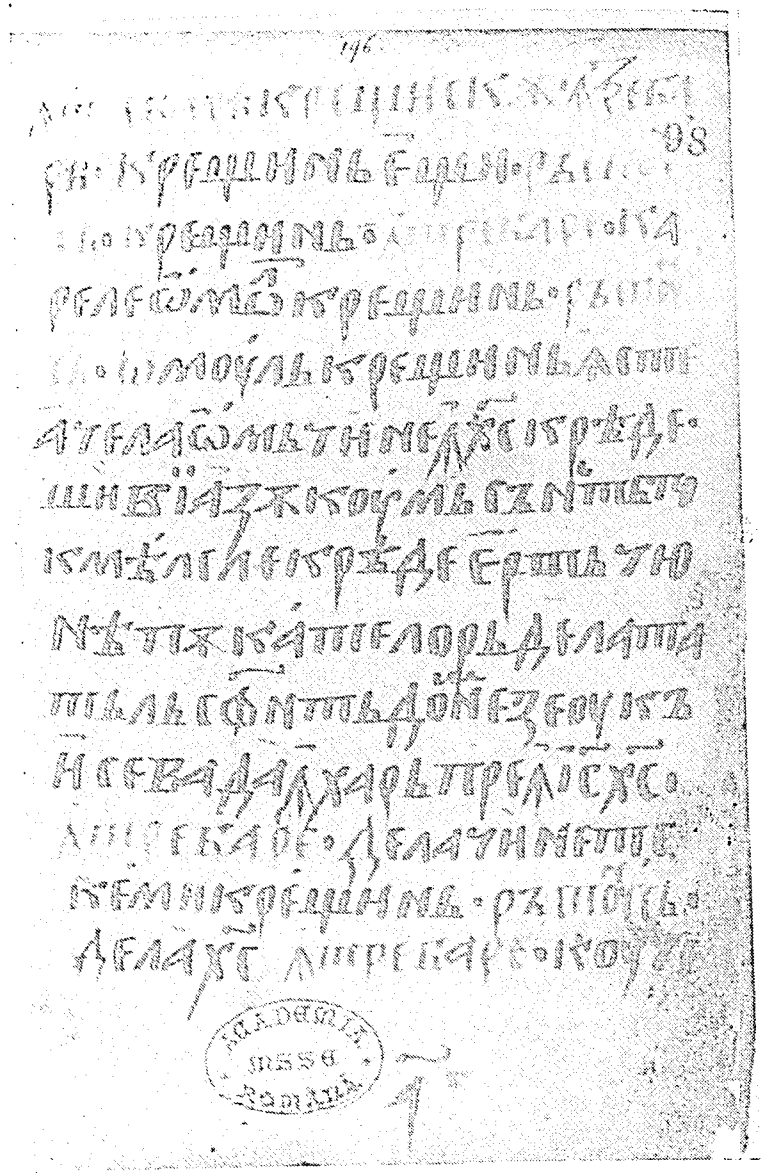
98

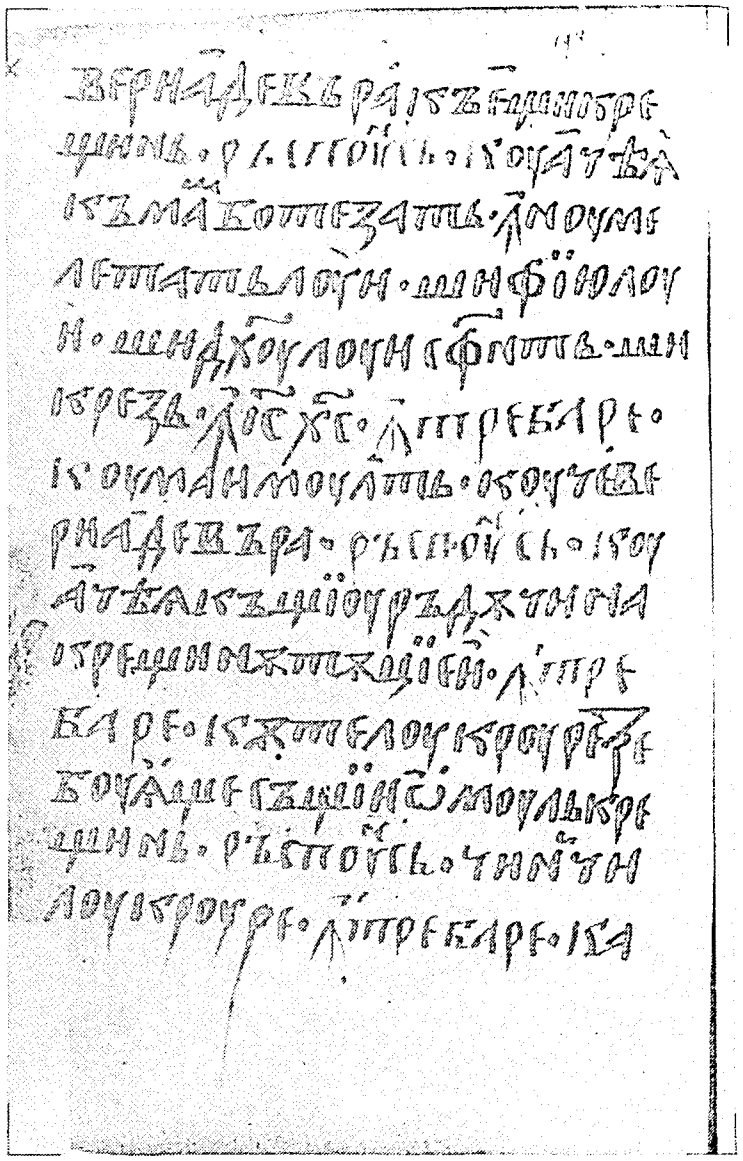

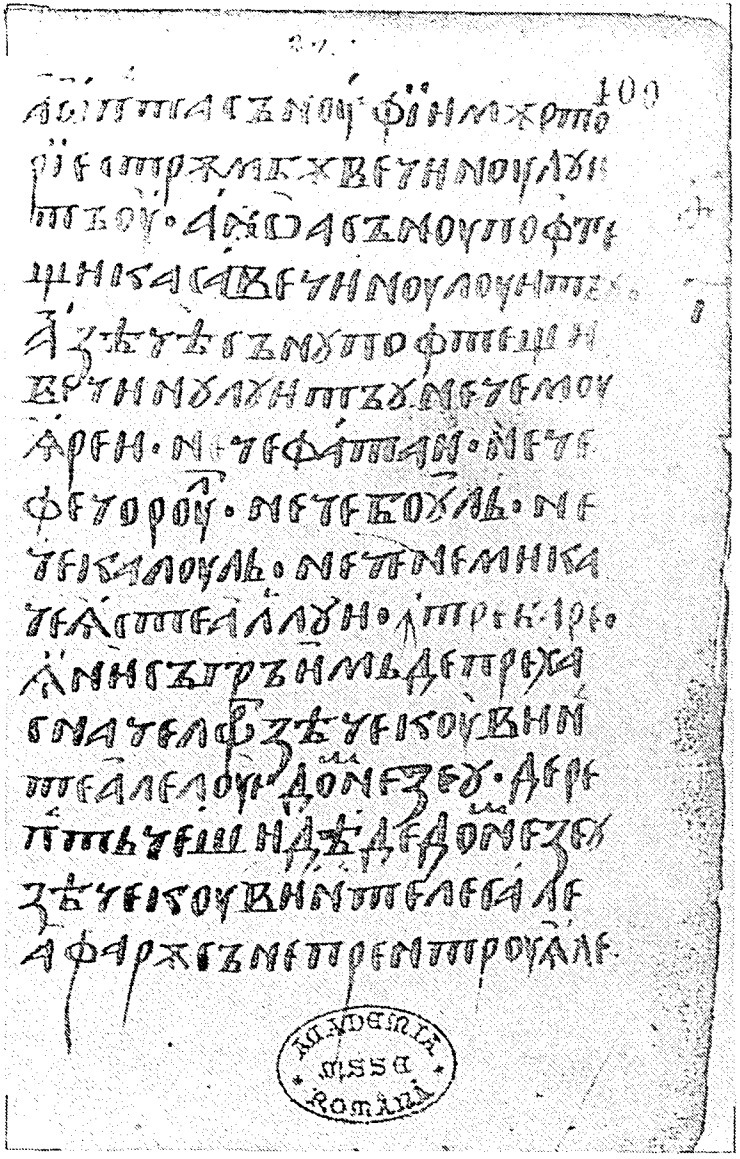

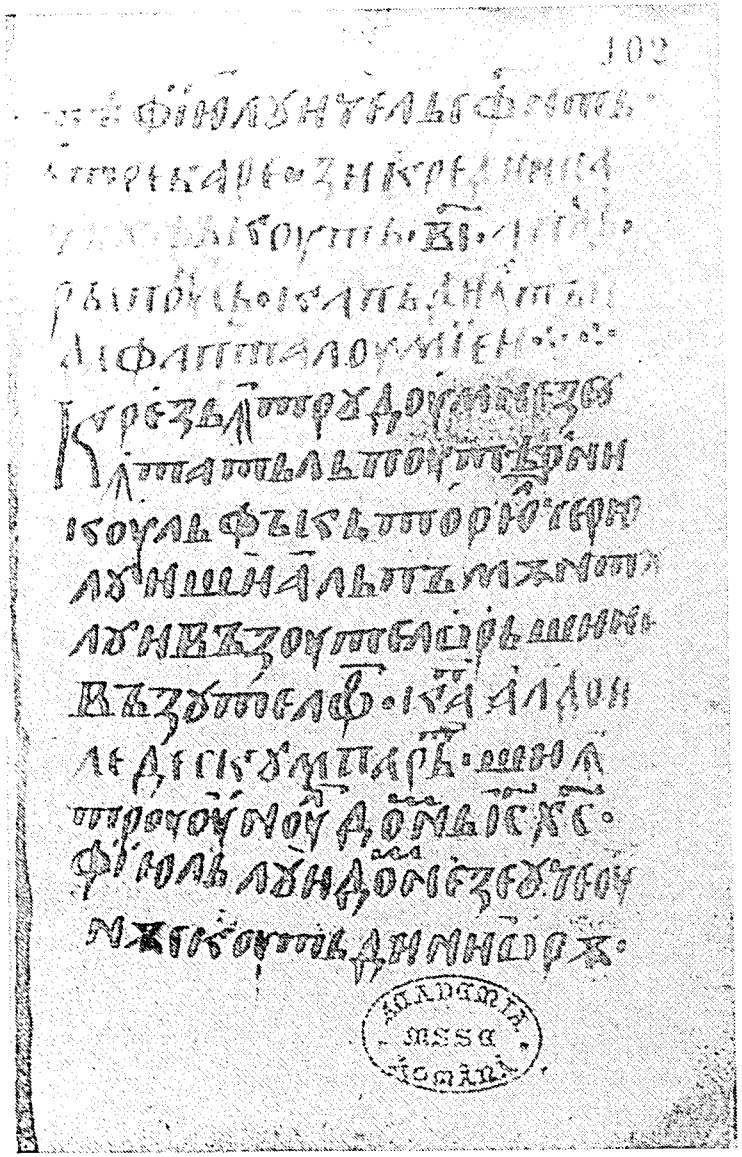
ACADEMIA
MSSC
ROMANA

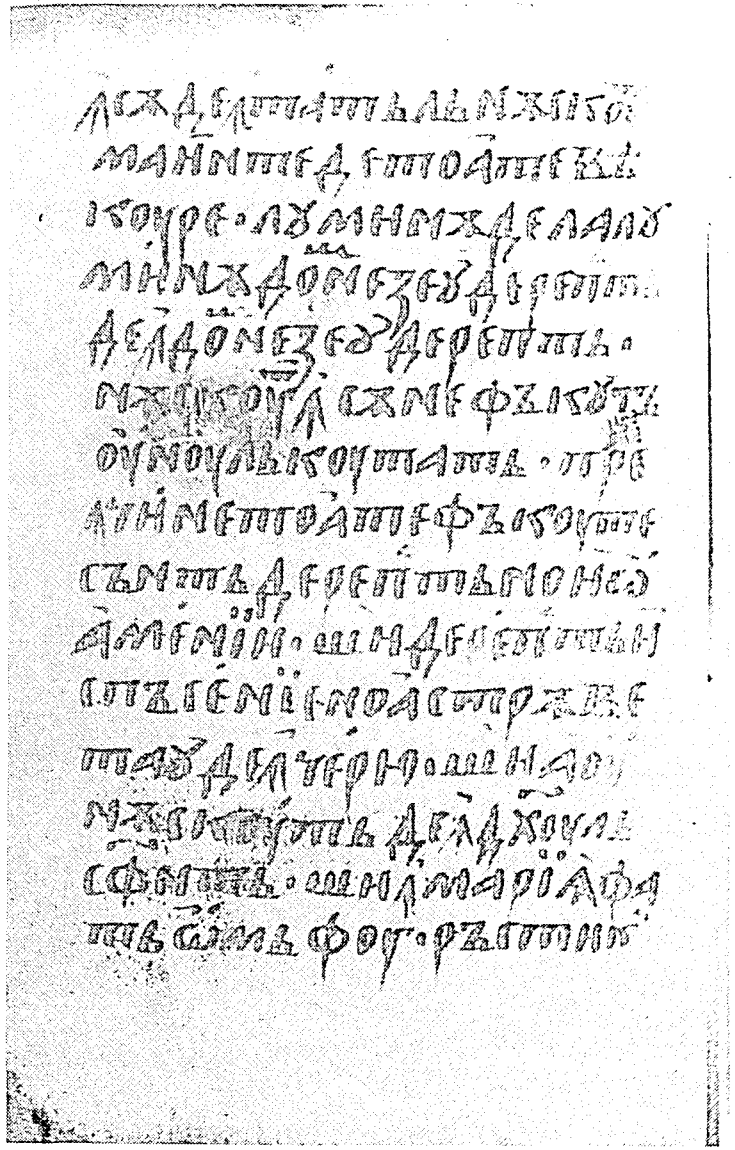

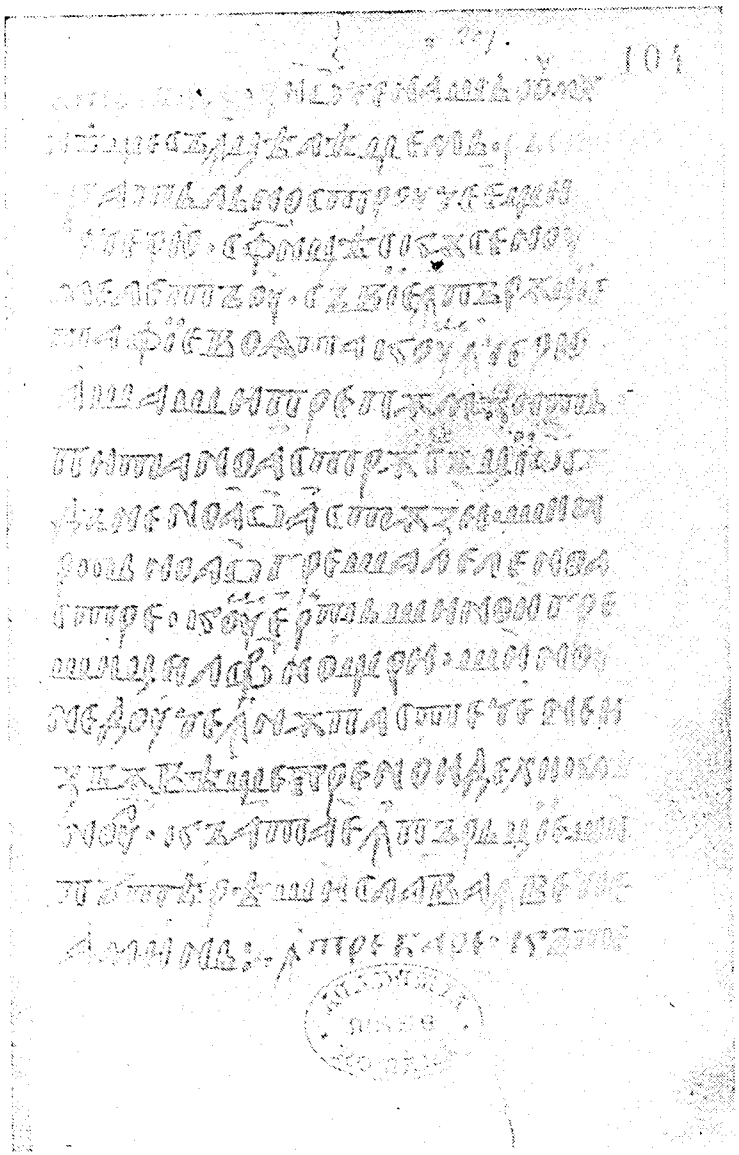

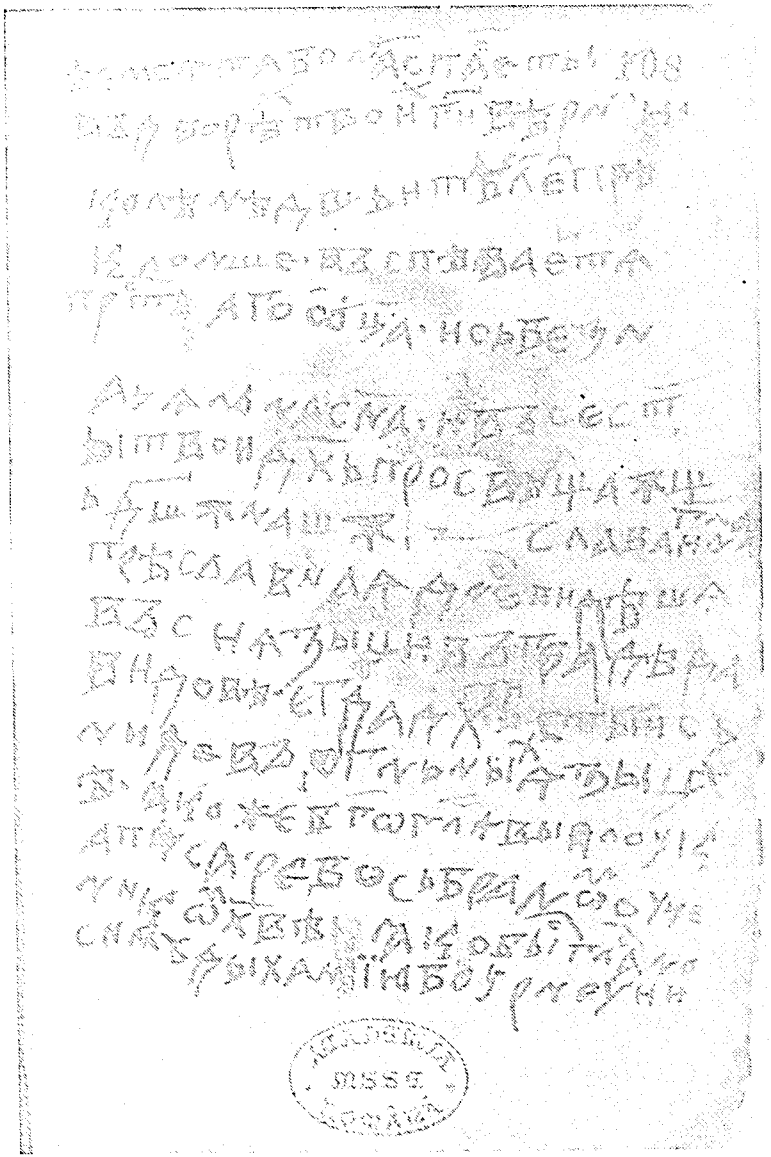
MSS.

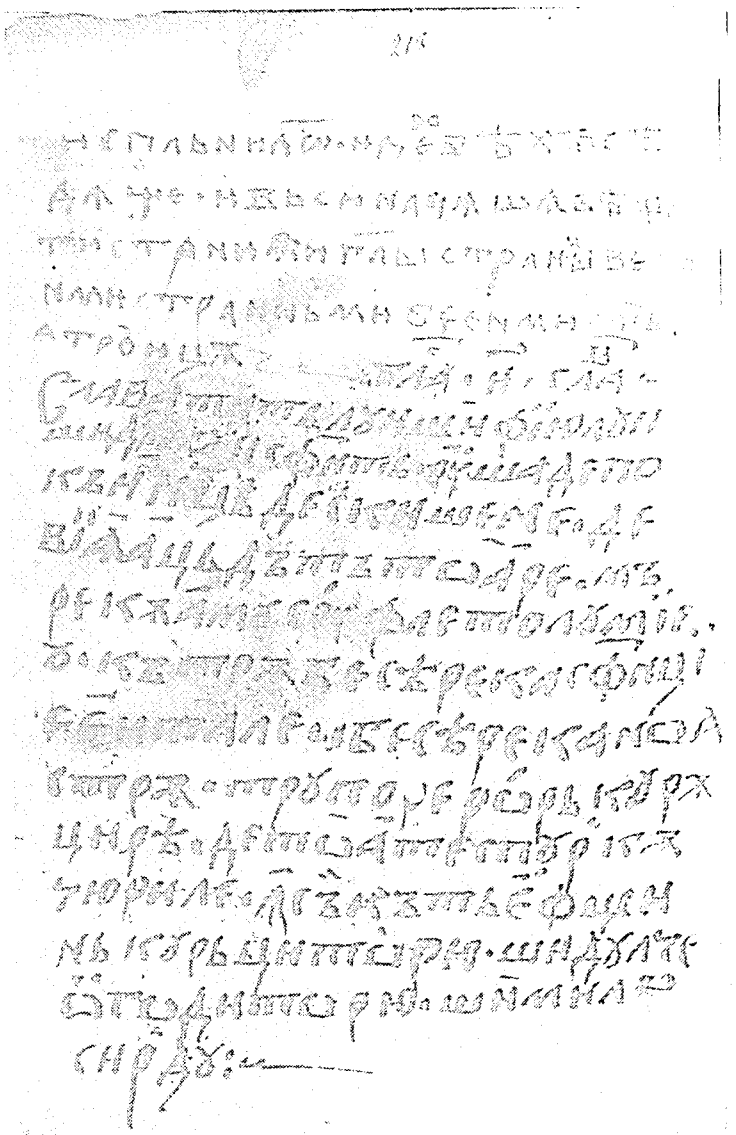

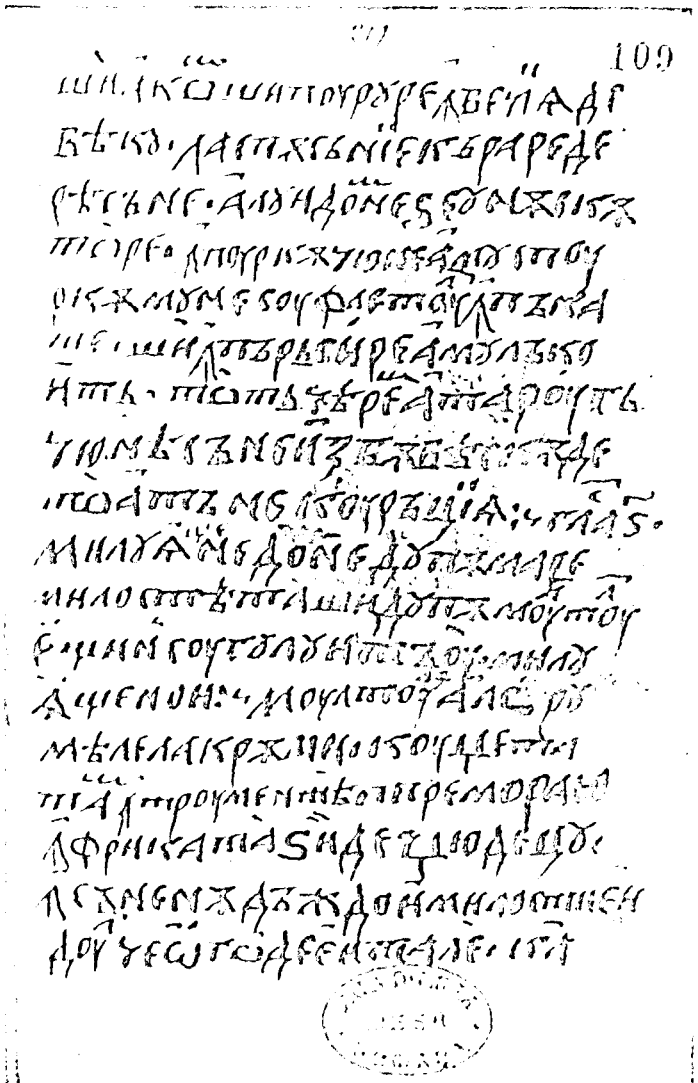

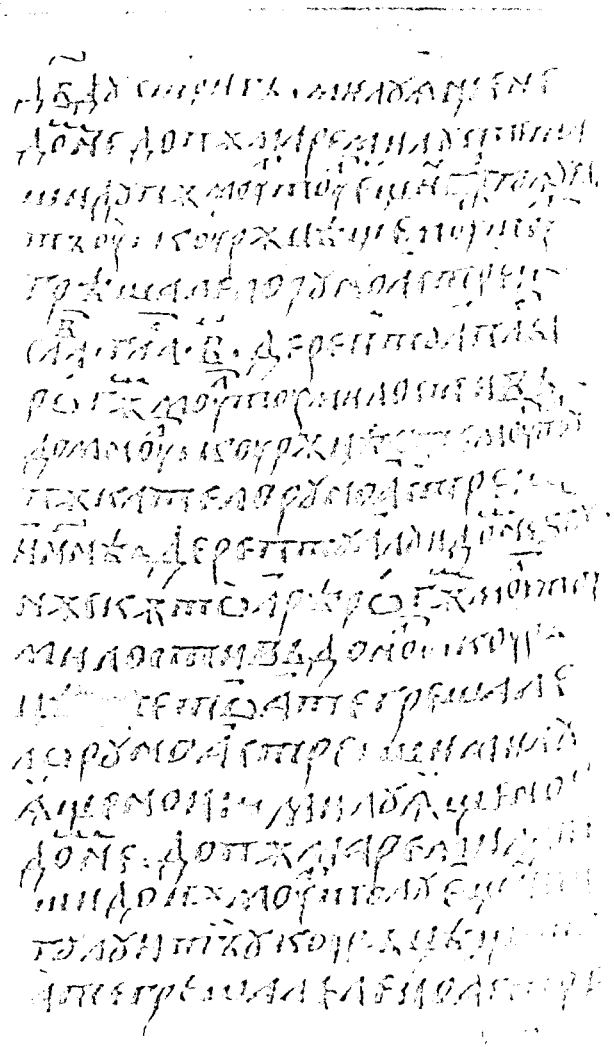

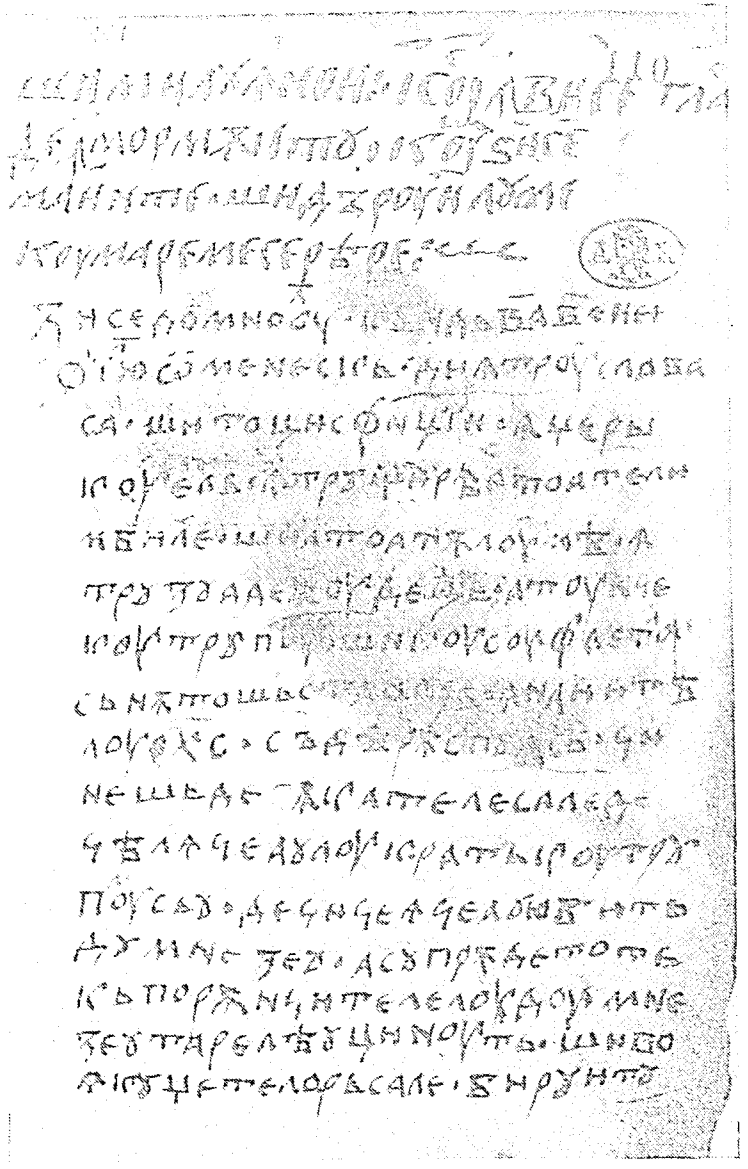

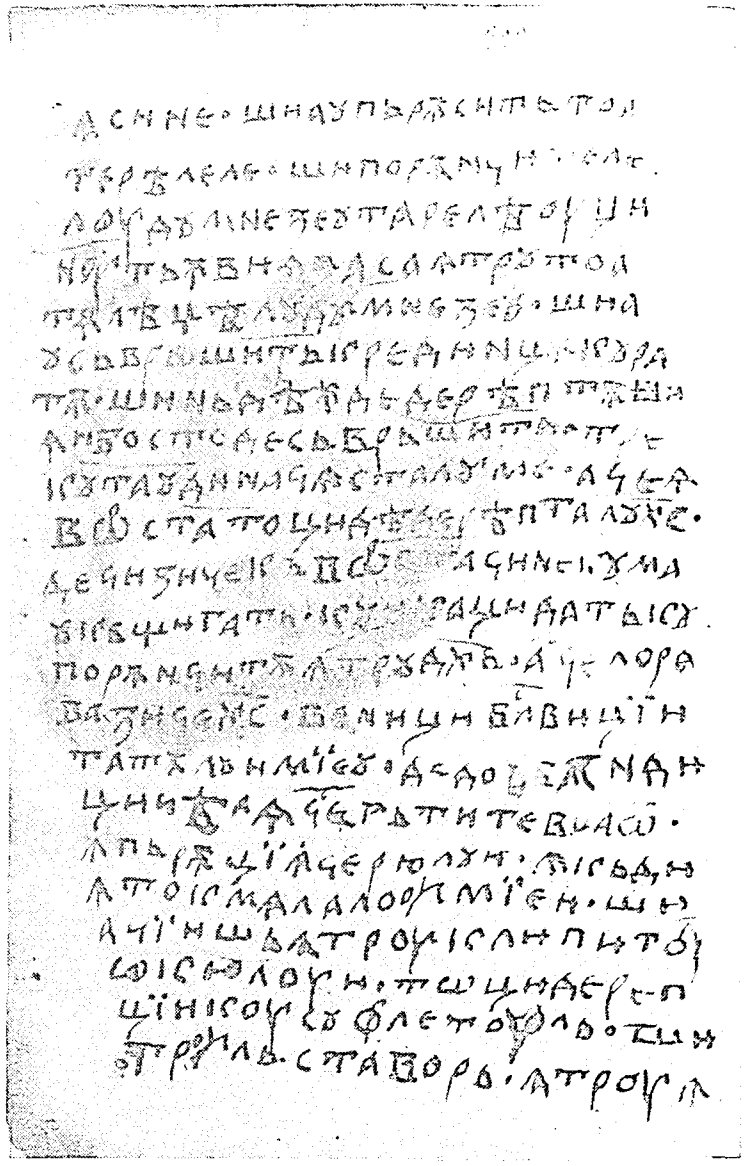

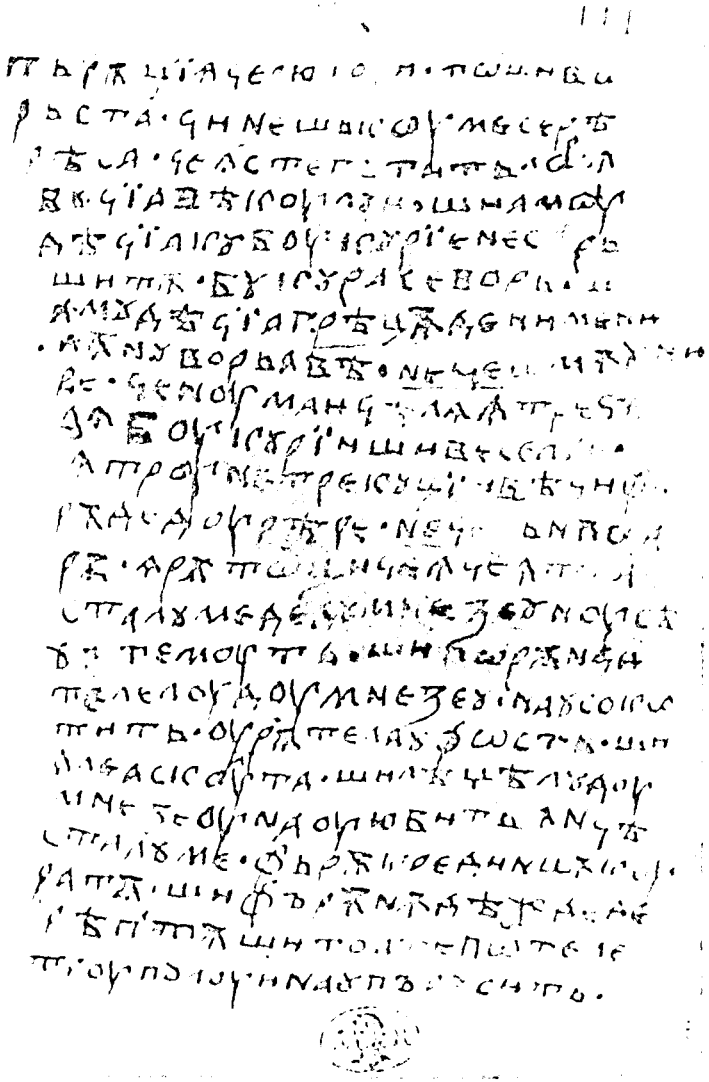

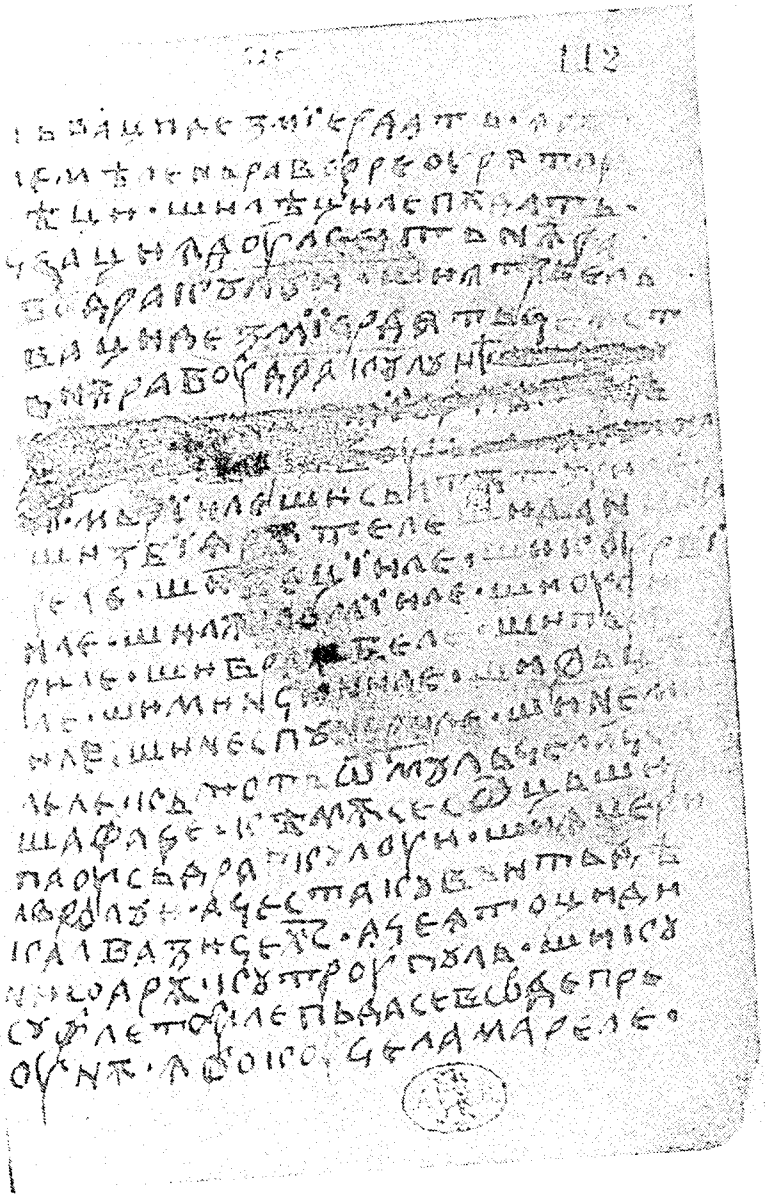

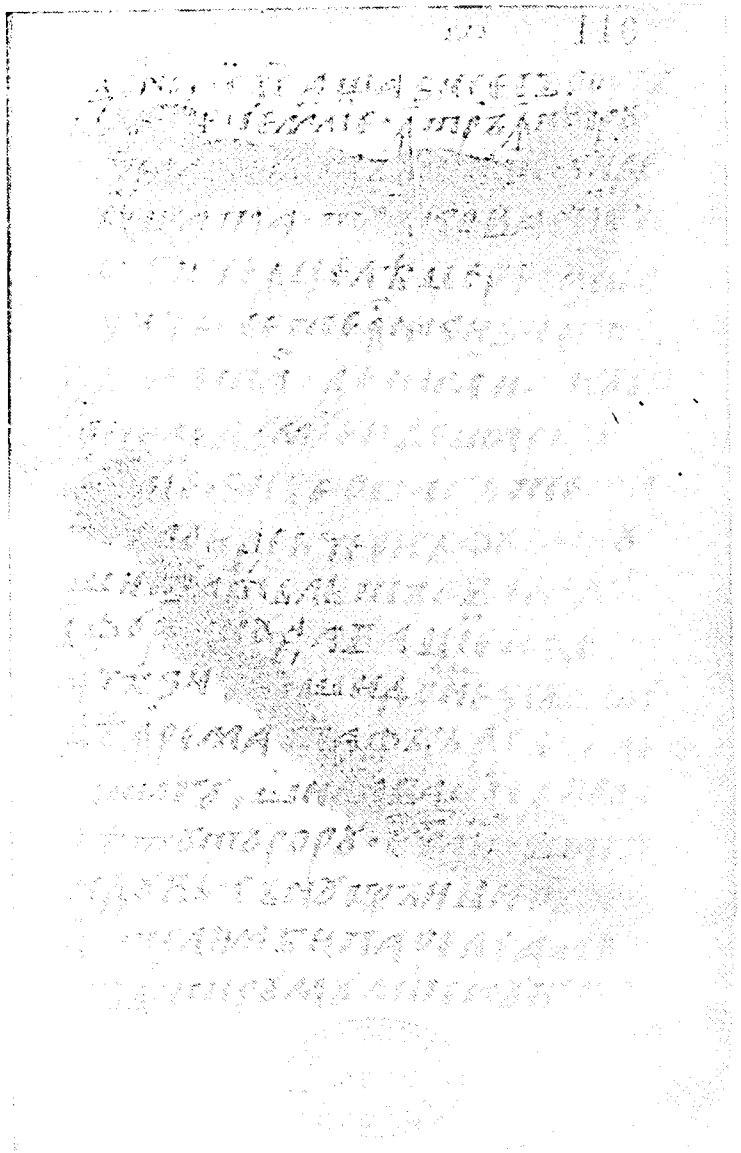

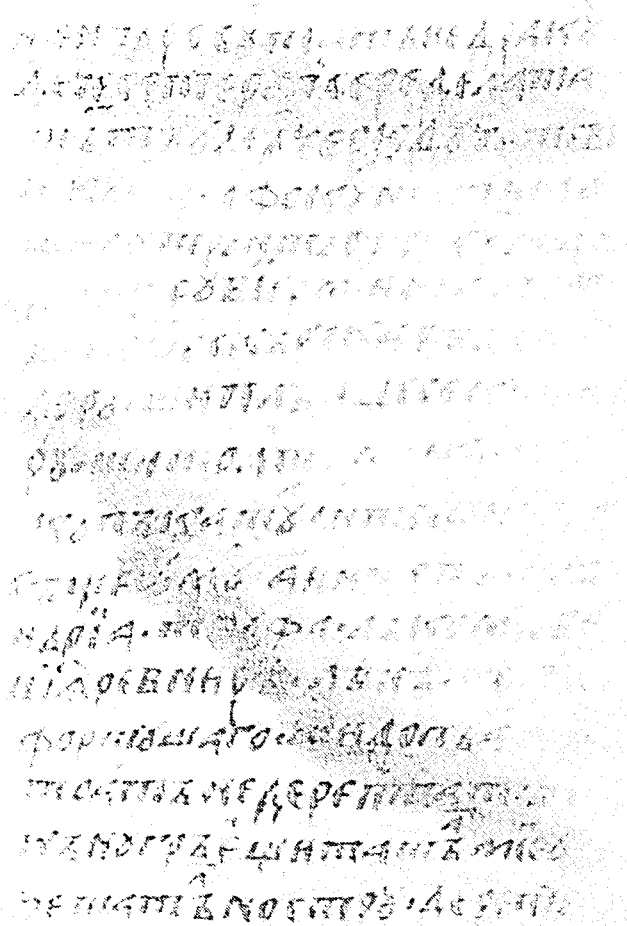

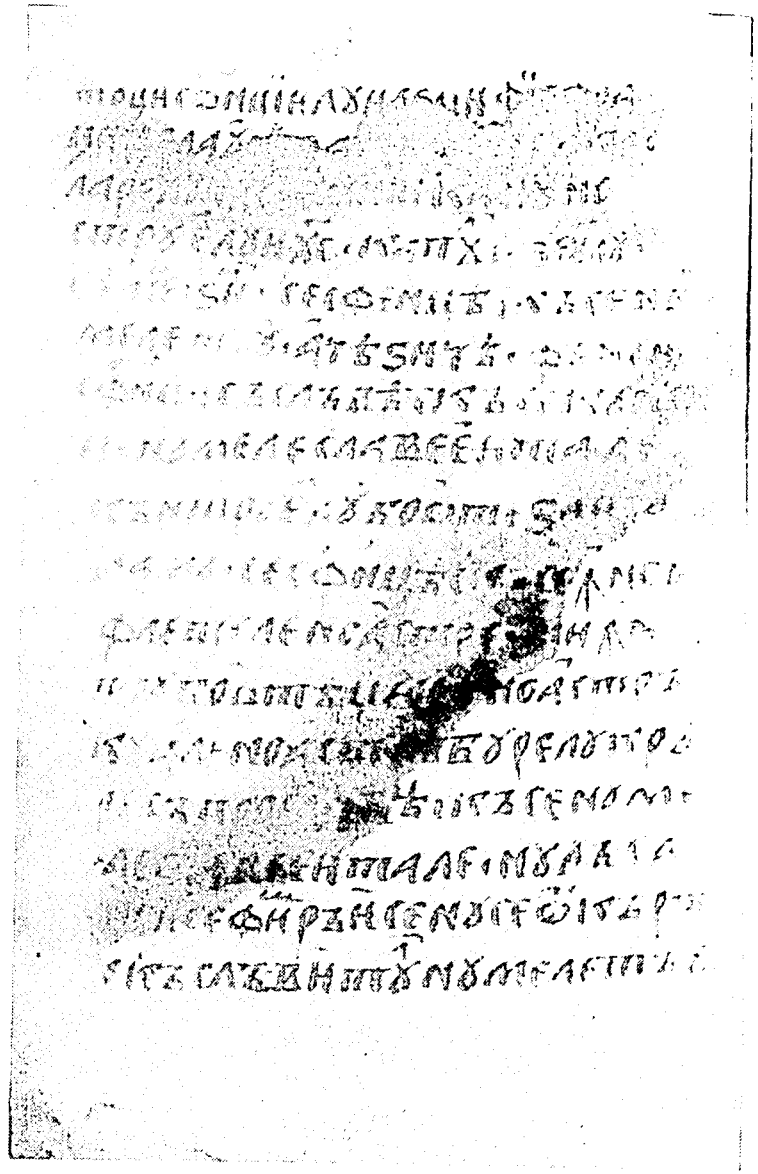

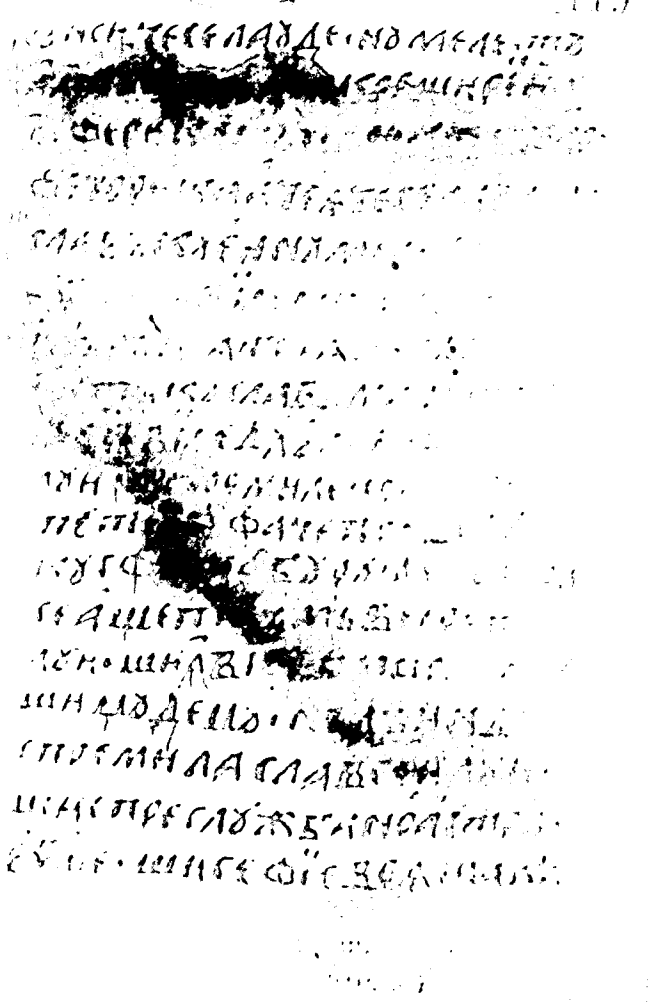

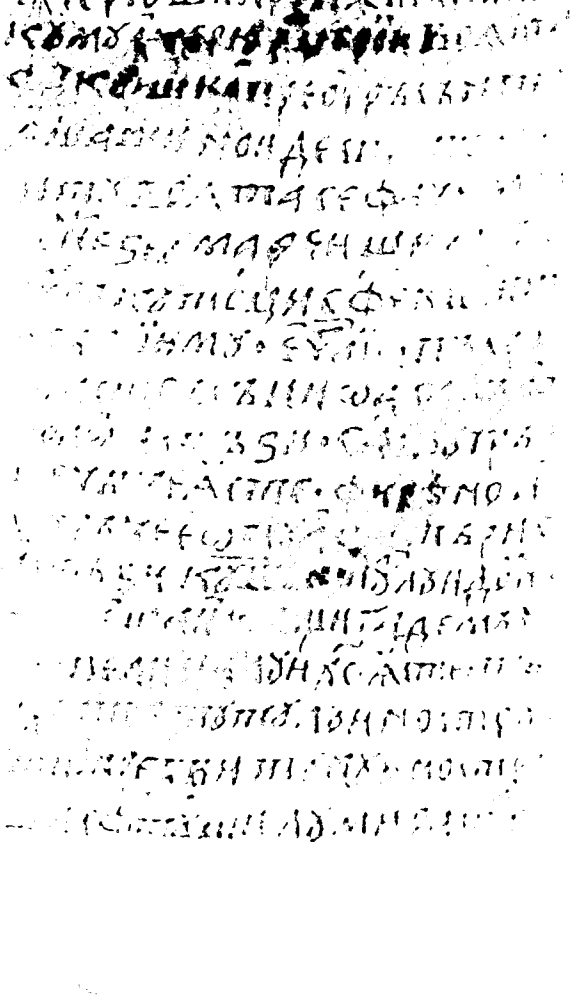

[illegible]

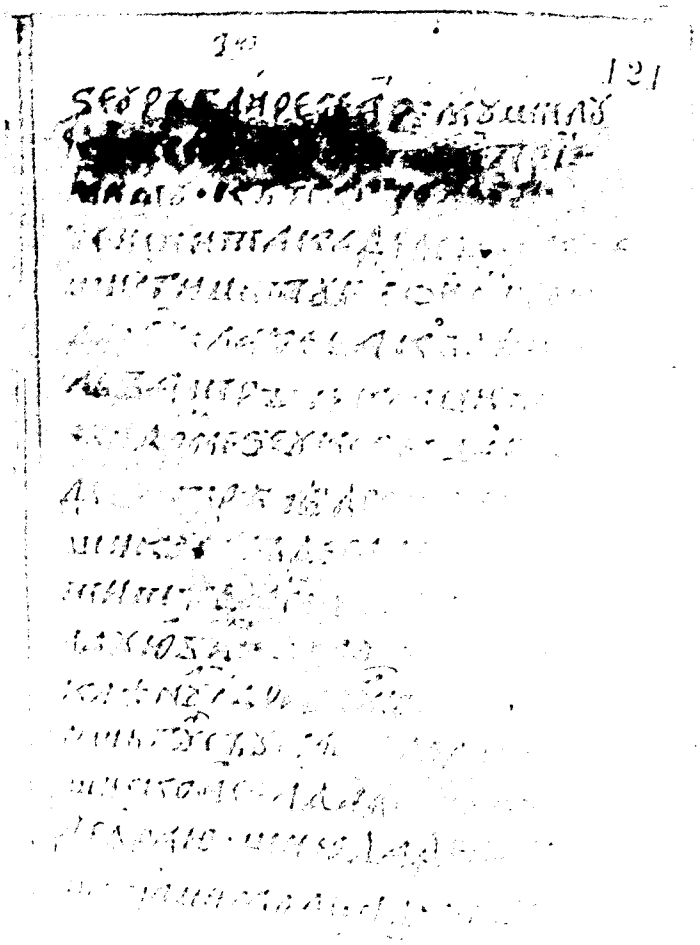

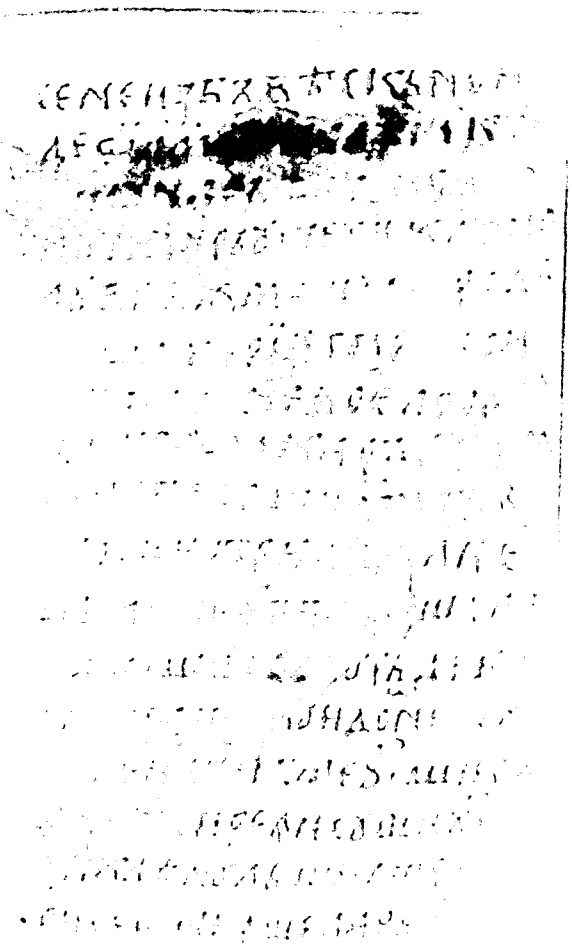

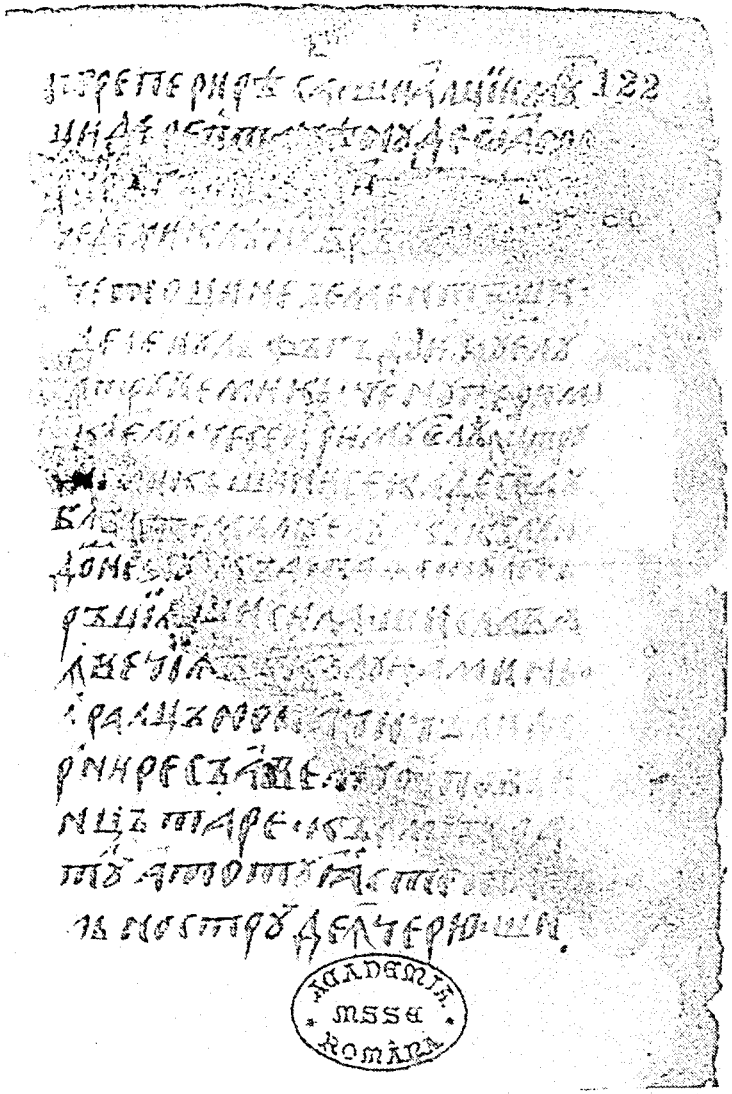
ACADEMIA
MSSA
ROMANA

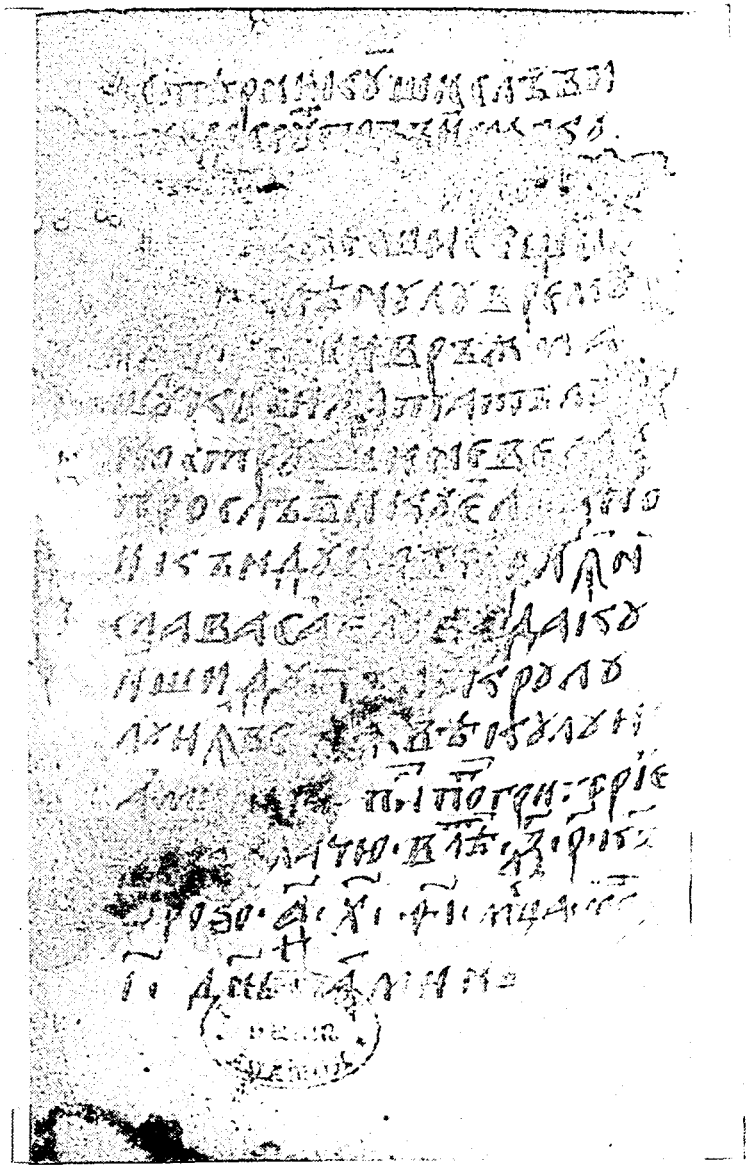

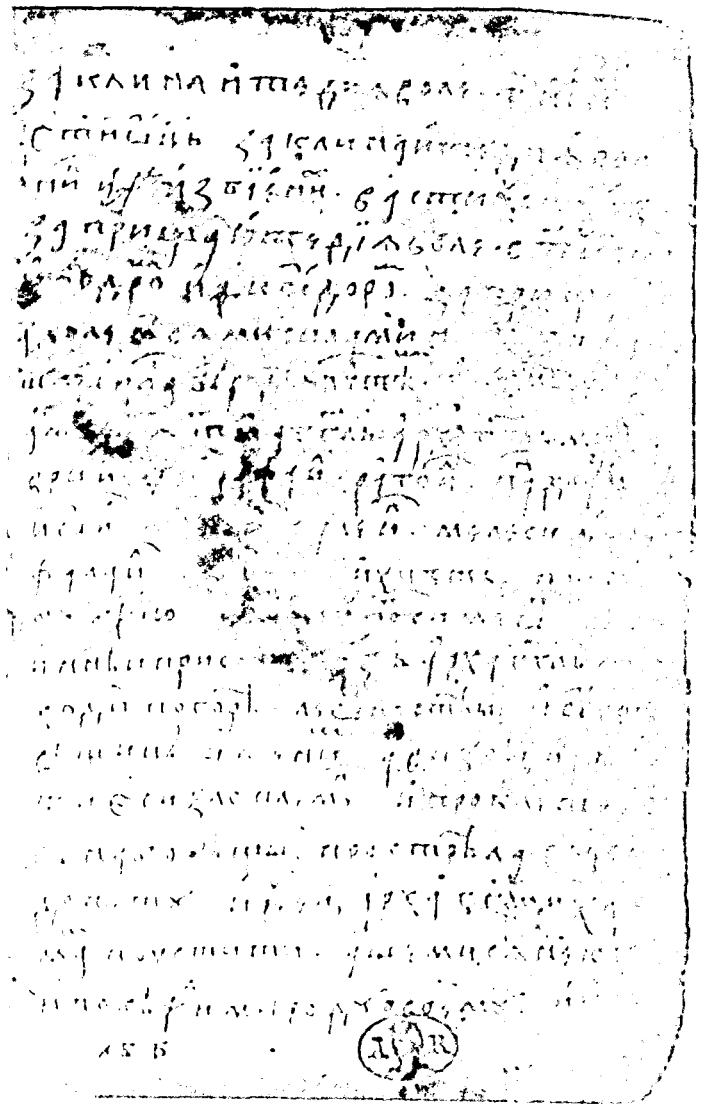

INDICE DE CUVINTE

Indicele de față cuprinde toate cuvintele românești (comune și proprii) utilizate în textele din *Codicele Sturdzan* editate în prezentul volum, cu toate atestările și formele acestora. Nu au fost avuți în vedere termenii slavoni, cuvintele adăugate ulterior, cele anulate sau plusurile, neobservate și deci necorectate de copiști. Nu au putut fi luate în considerare, într-un indice care înregistrează cuvinte, nici numeralele notate cu slove cu valoare cifrică.

Termenii excerptați au fost ordonați alfabetic, după litera inițială a formei literare actuale. Variantele fonetice ale aceluiași cuvînt au fost grupate, firesc, în cadrul aceluiași articol. La fel s-a procedat în cazul variantelor morfologice. (Avem în vedere, de exemplu, verbul *a (în)via*, utilizat de regulă sub forma etimologică, *(în)vie*, aparținînd conjugării a III-a, sau substantivul *veac*, cu forme deopotrivă de genul masculin și neutru. O separare a formelor ce aparțin celor două conjugări, respectiv celor două genuri, ar fi rupt, după opinia noastră, unitatea cuvîntului.)

Substantivele comune compuse și locuțiunile au fost înregistrate la cuvîntul de bază (de regulă primul cuvînt „plin" al structurii), iar prepozițiile și conjuncțiile compuse sub primul element. Numele proprii compuse ale căror componente sînt folosite și independent (vezi *Isus Hristos*) au fost separate în cele două cuvinte din care sînt formate.

Omonimele, reprezentînd cuvinte cu origini diferite, au fost înregistrate în articole separate. La fel s-a procedat în cazul substantivelor mobile.

Pentru o mai ușoară consultare a indicelui, cuvîntul-titlu de articol a fost scris cu litere latine. Variantele fonetice care încep cu altă literă decît forma-titlu de articol și toate variantele morfologice, indiferent de litera lor inițială, au fost menționate la locul cerut de ordinea alfabetică, cu trimitere la articolul de bază. Trimiteri corelative se fac și de la elementele componente ale părților de vorbire sau ale locuțiunilor la cuvîntul sub care sînt lucrate acestea.

În cadrul fiecărui articol, formele sînt date în ortografia chirilică, procedeul facilitînd eventualele investigații ulterioare. Pentru a înlesni operația de tipărire, variantele slovelor au fost însă reduse la slova-tip (Є și є la є; ӥ la и; ı și і la ї; м și 7, variante utilizate în suprascriere, la м, respectiv т etc.); slovele suprascrise au fost coborîte în rînd și subliniate cu o linie; ligaturile au fost desfăcute în slovele componente (ѿ în ѡт; ѯ în тр, ҥ în тн, Ѣ în тѣ etc.); dintre semnele diacritice au fost menținute doar titla, deasupra cuvintelor abreviate, și iericul, asimilat la tipar, în această parte a volumului, cu apostroful (').

Pentru a ușura lectura, formele flexionare compuse ce se rostesc împreună au fost despărțite, ori de cîte ori a fost posibil, prin cratimă

(ѧдш-дѕ, ѧд-вд etc.). Același semn ortografic atrage atenția asupra formelor pronominale sau verbale conjuncte (-лъ, -мѫ, -вд; л-, м- ; -л-, -м- -с- etc.). Grafiile de tipul лѣѕ (= le-au), сѣѕ (= se-au), нѣѕ (= ne-au), care nu au putut fi separate pentru încadrarea în articolele corespunzătoare cuvintelor componente, figurează, urmate de transcrierea cu litere latine, în ambele articole. Paranteza conținînd transcrierea nu apare însă în cadrul paradigmelor verbelor predicative, unde locul ocupat de grafia respectivă permite cititorului interpretarea ei corectă.

Cuvintele scrise greșit (și necorectate) sau grafiile neobișnuite sînt înregistrate ca atare fără altă mențiune specială decît semnul de exclamare, întrucît cititorul poate găsi emendările necesare în aparatul ediției. În aceeași secțiune a volumului se fac precizări asupra modificărilor suferite de unele grafii, în indice fiind consemnată doar ultima formă a cuvintelor. Grafiile lacunare datorită omiterii unor slove au fost întregite, pentru avertizarea cititorului, cu litere latine cursive culese între paranteze ascuțite. Porțiunile greu sau deloc lizibile au fost marcate prin paranteze drepte. Cuvintele abreviate au fost reproduse ca atare.

Ordinea formelor scrise cu litere chirilice este subordonată categoriilor gramaticale specifice fiecărui cuvînt-titlu, iar în cadrul aceleiași categorii gramaticale, variantei fonetice pe care o reproduc acestea. Se poate găsi astfel mai ușor, în cadrul formelor flexionare, un anumit fonetism și pot fi analizate comparativ diversele grafii utilizate în manuscris. În cadrul aceleiași variante fonetice, variantele grafice sînt date în ordinea descrescîndă a frecvenței. La frecvență egală, ordinea este cea a literelor din alfabetul chirilic. Formele scrise greșit, grafiile mai puțin obișnuite și cele lacunare sînt plasate însă totdeauna, la frecvență egală, după grafiile „normale".

Formele paradigmatice ale cuvintelor-titlu de articol s-au dat în ordinea tradițională a categoriilor gramaticale. În cazul substantivelor, categoriei de număr îi este subordonată categoria de caz, iar în cadrul formelor de nominativ-acuzativ, genitiv-dativ sau vocativ formele nearticulate le precedă pe cele articulate. La pronumele personal, formele de nominativ, genitiv, dativ, acuzativ sau vocativ au fost notate separat, în cadrul dativului și acuzativului formele neaccentuate fiind reproduse după cele accentuate, indiferent de ordinea alfabetică sau de frecvență. Pentru pronumele reflexiv, care nu are o formă de bază de nominativ și nici forme distincte de singular, respectiv de plural, atestările au fost grupate sub formele accentuate de dativ (*sieși*), respectiv de acuzativ (*sine*). La adjective, formele de neutru au fost asimilate, la singular, celor masculine, iar la plural, celor feminine. Formele verbale la diateza activă le precedă pe cele la diateza reflexivă și pasivă. În cadrul fiecărei diateze, ordinea modurilor și, subordonată acestora, aceea a timpurilor, respectiv a persoanelor, este cea indicată de lucrările de gramatică. Formele verbale conjuncte urmează celorlalte, cele compuse cu auxiliarul postpus apar după cele în care auxiliarul se află pe primul loc, iar formele negative după cele afirmative. În cadrul articolelor ce cuprind adjective sau adverbe, formele de gradul pozitiv sînt urmate de cele de comparativ și de superlativ.

În cazul cuvintelor-titlu folosite în manuscris cu mai multe valori morfologice (adjectiv, adverb și substantiv sau adverb și conjuncție etc.), formele au fost grupate, după clasa morfologică pe care o reprezintă, în ordinea alfabetică a părților de vorbire.

Formele flexionare ale cuvintelor astfel reproduse și ordonate sînt urmate de trimiterea la fila și rîndul unde au fost înregistrate. Pentru o mai rapidă orientare în manuscris, precum și pentru o detectare mai ușoară a caracteristicilor (orto)grafice ale celor șase copiști ai textelor românești (vezi pentru aceștia capitolul corespunzător din studiul filologic), numărul filei și al rîndului sînt precedate de o cifră romană, care indică textul din care s-a făcut excerptarea. Astfel:

I a = *Legenda Duminicii*, f. 1 (copistul *a*);
I b = *Legenda Duminicii*, f. 2—10^{r} (Grigorie);
II = ⟨*Pravila sfinților părinți*⟩, f. 10^{v} (copistul *b*);
III = *Cuvîntul sîntului Pavel*, f. 11—15 (copistul *d*);
IV = *Cuvîntu de îmblare pre la munci*, f. 16—37^{r}/4 (copistul *d*);
V = ⟨*Cugetări în ora morții*⟩, f. 37^{r}/5—57^{r}/2 (copistul *d*);
VI = *Rugăciunea Sfintului Sisin*, f. 57^{r}/3—63^{r} (copistul *d*);
VII = ⟨*Omilia la Paști*, I⟩, f. 63^{v}—67^{v} (copistul *e*);
VIII = ⟨*Rugăciune de scoatere a dracului*⟩, f. 76^{r} (Grigorie);
IX = ⟨*Moartea lui Avram*⟩, f. 77—79^{r}/10, 80^{r+v} (copistul *e*);
X = ⟨*Omilia la Paști, II*⟩, f. 79^{r}/11—79^{v} (copistul *e*);
XI = *Sfînta Petca*, f. 90—97 (Grigorie);
XII = *Întrebarea creștinească*, f. 98—107 (Grigorie);
XIII = ⟨*Fragmentul liturgic*⟩, f. 108^{v}/5—110^{r}/4 (Grigorie);
XIV = ⟨*Tîlcul evangheliei de la judecată*⟩, f. 110^{r}/5—115^{r} (copistul *b*);
XV = ⟨*Frați dragi*⟩, f. 115^{v}—122^{v} (Grigorie).

În cadrul indicelui nu au fost menționate sensurile cuvintelor, cei interesați putînd găsi detalii în acest sens în cadrul studiului lingvistic.

a prep. **1.** î. unui inf. ѧ IV, 30^{v}/14, 32^{v}/15, 35^{r}/4, 36^{v}/3, V, 46^{r}/5, 48^{v}/7,8, VI, 61^{r}/3, 61^{v}/10, 13, 62^{r}/9, 12, VIII, 76^{r}/6, XI, 91^{r}/2, 95^{v}/6, XIV, 111^{r}/18, 113^{r}/3, 113^{v}/17, XV, 119^{v}/12. **2.** î. unui s. sau pron. ѧ IV, 21^{v}/11, 36^{v}/8, 11, V, 49^{r}/3, XI, 97^{r}/1, XIV, 110^{r}/8, 9, XV, 122^{r}/17; în loc. adv. *a dereapta* v. **drept**[1]; *în a stînga* v. **stînga**; loc. prep. *de(-a) dereapta* v. **drept**[1]; *de-a stînga* v. **stînga**; *înaintre-a* v. **înainte**.

abiruire s.f. sg. nom.-ac. ѧвирѕнрꙗ̀ VII, 67^{r}/8—9.

acasă adv. ѧкасѫ IX, 77^{v}/15.

acel(a) adj., pron. dem. **1.** adj. pron. sg. nom.-ac. m. ѧчєлъ XI, 91^{r}/17, 93^{r}/7, 94^{v}/8—9, 95^{r}/15, 18, 20, 96^{v}/6; ѧчєѧ XI, 91^{v}/16, 96^{r}/11, 19, 96^{v}/2; ѧчєѧ I b, 9^{r}/4, II, 10^{v}/13, III, 13^{v}/1, 14^{r}/1, IV, 16^{r}/16, V, 54^{r}/6, VI, 58^{r}/2—3, 59^{r}/3, 62^{v}/14, IX, 78^{v}/5, XI, 93^{v}/4, 97^{v}/2, 3, XII, 98^{r}/6; ѧчє[ѧѧ] XI, 94^{r}/15; ѧчєѧѕ VI, 57^{v}/13, XI, 93^{r}/14, 18, 93^{v}/4, 6, 94^{r}/4, 94^{v}/19; f. ѧчє XI, 93^{r}/14; ѧчѣ XI, 90^{r}/2, 94^{v}/15; ѧчѧ XI, 97^{v}/18; ѧчѧ XI, 96^{r}/15; ѧчѣѧ IX, 77^{r}/10; ѧчєѧ V, 43^{v}/7—8, XI, 97^{v}/19; ѧчєѫ IV, 18^{r}/15, 26^{r}/4; g.-d. m. ѧчєѧѕѡ XI, 92^{v}/7, 93^{v}/21; ѧчєѧѕѧ IV, 59^{r}/2; ѧчєѧѕѩ VI, 59^{r}/15; pentru nom.-ac. ѧчєѧѕѡ XI, 93^{v}/19; pl. nom.-ac. m. ѧчєѡ XI, 96^{v}/1; ѧчѧѧѧ (!) XI, 95^{r}/21—95^{v}/1; ѧчєѩ IV, 23^{r}/10; f. ѧчѣѧѕ III, 11^{r}/14—15; ѧчѧѧє I b, 3^{v}/3; ѧчєѧє III, 12^{r}/17; ѧчѣѧѫ XI, 90^{r}/2; g.-d. m. ѧчєѧѡр̀ XI, 96^{v}/16. **2.** pron. sg. nom.-ac. m. ѧчєѧѧ I b, 8^{v}/8, 9^{v}/13, III, 13^{r}/16, 13^{v}/12, IV, 22^{r}/3, 24^{v}/13, 30^{v}/14, V, 53^{v}/9, 54^{r}/4, VII, 65^{r}/1, 2—3, 5, XI, 91^{r}/5, 92^{r}/10, 94^{v}/17, 95^{v}/9, 97^{r}/15; f. ѧчє XV, 117^{r}/8; ѧчѣ XV, 116^{r}/13, 117^{v}/9—10, 118^{v}/6; ѧчѣѫ XII, 98^{v}/2, 9, 104^{v}/10, 105^{r}/2; ѧчєѫ V, 50^{v}/5; ѧчєѫ III, 15^{v}/2; g.-d. m. ѧчєѧѕѫ I b, 3^{v}/10—11,

III, 15v/9, VII, 67v/8, XI, 91v/15; ачелѧѕа I b, 3v/5, 4v/5; ачелѧѕѣ VII, 65r/4; ачелѧѕе V, 54r/5—6; pl. nom.-ac. m. ачеѧ IV, 21r/2, 21v/1, 5, 6, 36v/1, V, 50r/14, 51r/15, 51v/7—8, 13, 52r/1, 4, 12, 15, 52v/6, 53r/1—2, 8, 53v/3, 54r/10, 55v/11, XIV, 110v/9, 111v/1, 3, 112r/21, 113r/19, 114r/7, 115r/7, XV, 119r/4; ачеꙗ IV, 23v/2; ачеѧ IV, 34r/2; ачеѫ III, 12r/2, 5, IV, 20v/11, V, 50v/8, 53v/1; f. ачеле IV, 21r/10, V, 39r/4; ачѣлѣ XI, 92v/17, XII, 99r/1, 104v/4; ачѣлѧ I b, 2r/4, XIV, 114v/3—4; ачѧлѧ XI, 95r/16; ачелѣ IV, 27v/6; g.-d. m. ачелоро III, 12r/8, V, 46r/1, 51v/6, 11, 52r/8, 54r/12, XIV, 110v/13; ачелѡро IV, 23r/12; ачелоро XIV, 111v/9—10; loc. adv. дѣчеѧ XIV, 114r/13; дерп'тѣ ачѣ XV̄, 120v/11; дерп'т ачѣ XV, 122r/2; дерптѣ ачѣѧ XII, 100v/2; дерптѣ ачѣѧ XIV, 115r/11—12; дерптѕ ачє IV, 20v/12—13, 21v/12, 24r/4—5, 25r/1; дерптѕ ачє IV, 27r/10; дерптѕ ачє IV, 21v/2; дерѣптѕ ачє IV, 23r/7—8; дер'птѕ ачє IV, 22r/11; дерптѕ ачаѫ IV, 21r/4; дерп'тѕ ачѣѧ VII, 65r/11; дерптѕ ачеѫ IV, 22r/4, 26r/7, 26v/10, 28r/3, 31v/1; дерп'тѕ ачеѫ IV, 27v/9—10; дерптѕ ачеѫ IV, 36v/2—3; дерптоу ачеѫ V, 51r/6; дерптѕ ачеѫ IV, 18r/2—3; дє⟨ре⟩птѕ ачеѫ IV, 20v/7; дѕп-ачє IV, 36v/12; дѕп—дачє V, 38r/4; дѕп—ачеѫ III, 14v/4, V, 47r/15; дѕп-дачеѫ V, 47r/2; дѕпѫ ачє XI, 97v/8; дѕпѫ ачѣ I b, 6v/10; допѫ ачѧ IX, 80v/20—79r/1; допъ ачѣѧ XV, 118r/14; дѕпѫ ачєѧ V, 47r/1, 10; дѕпъ ачеѧ V, 46v/6.

aceşt(a) adj., pron. dem. 1. adj. pron. sg. nom.-ac. m. ачестъ I b, 8r/8, 9r/1; ачеста IV, 18r/10, 11, 22r/14, IX, 79r/2, 80r/10, XI, 97r/4; ачеста XIV, 112r/20; f. ачастъ I b, 8v/1, 9v/2; ачаста III, 13v/8, IV, 18r/12, 14, 18v/9, 19r/10, 30v/13—14, 36v/2, V, 38r/10, XI, 97r/7, 13; ачаста V, 46v/10, 50r/5, VI, 62r/3; ачѣста XIV, 111r/13—14, 111v/7, 113r/14; ачаста VI, 62v/11; ачѧста XIV, 110v/9; g.-d. m. ачестоѫ IX, 78r/13—14; f. ачецїи XII, 106r/2; pl. nom. -ac. m. ачецн XI, 96v/12; f. ачѧсте IX, 78r/18. 2. pron. sg. nom.-ac. m. ачеста IV, 18r/7, 22r/2, IX, 79r/3—4, 80r/11, XII, 107r/5—6, 15; ачеста IV, 30r/10—11; f. ачаста IV, 22r/8, 30r/12, V, 46v/12, 55v/13, XI, 91v/4, XII, 107r/7—8; ачаста XII, 107v/4; ачѧ⟨ѕ⟩тъ XI, 93r/4; pl. nom.-ac. m. ачецѥ III, 13r/3, 5, IV, 17v/15, 16, 19v/1, 2, 20v/2, 4, 23r/2—3, 4, 23v/13, 24r/1, 12, 13—24v/1, 25r/10, 25v/10,11, 26v/6—7, 7, 28r/13, 31r/10, 10; ачецѥ IV, 25r/11; ачѧцѥ IV, 18v/1—2; ачецѣ IV, 26r/13; ачесцѣ(!) IV, 28r/12; f. ачестѣ IV, 27v/13; ачестѧ IV, 27v/7.

acia adv. ачиѧ IV, 23v/2; loc. adv. дѣчїа XIV, 111r/5, 7; дє ачиѧ XI, 93r/8; пжи'рѫ ачиѧ IX, 78r/9.

aciaşi adv. ачиешн VI, 63r/3.

aciaca adv. ачичѣ XI, 90v/12, XV, 122r/14.

acii adv. ачии IV, 18v/11, 29v/1; ачїи XI, 96v/3; loc. adv. дѣ-ачїи XI, 90v/2—3.

aciişi adv. ачїишь XIV, 110v/19.

Aclip s. pr. sg. nom.-ac. аклнп XI, 95v/5, 96v/14.

acolca adv. аколє VI, 62r/4; аколє VI, 60r/7—8.

acolo adv. аколо III, 12r/4, 13r/12, V, 37v/1, 48r/8, 51r/5, 51v/2, XIV, 112v/3, 15—16, 20; аколѡ VII, 67r/7, XIV, 112v/7; аколо IV, 29r/10—11, V, 51r/4; акѕлѕ IX, 80v/10—11.

acoperi vb. IV ind. prez. 3 sg. акоперє VI, 62v/3—4; p. s. 3 sg. акоперн IV, 18v/10; cj. prez. 3 sg. съ нѕ акоперє VI, 62r/5; imper. 2 pl. акоперицн XI, 93r/5; refl. ind. p. s. 3 sg. сѧ акоперн IV, 30v/11.

acoperit adj. pl. nom. -ac. m. акоперицн IV, 20r/14.

acum adv. акмꙋ IV, 34v/2, 14, V, 38r/13, 38v/3, 39v/2; акмоу IV, 37r/3. XIV, 113r/19; акмꙋ VI, 63r/7; акꙋм IV, 29v/10, V, 43v/4, XI, 95r/13; акоум VIII, 76r/13; акѡм XIII, 109r/1; loc. adv. де ак'мꙋ V, 37r/14; де акꙋм III, 15v/11; де акомꙋ IX, 80r/2.

ad s. n. v. **iad.**

Adam s. pr. sg. nom.-ac. адам IV, 35v/10, 36r/4, V, 47v/5, IX, 79r/4, XII, 107v/13, XV, 121r/15, 121v/12; адамꙋ I b, 2v/6; адамꙋ IV, 33v/8.

adaoge vb. III refl. ind. viit. 3 sg. се ва адаѡце V, 48r/11—12.

adăpa vb. I ind. p. s. 3 pl. адънарь I b, 3r/10; адьнарь XI, 97v/5; p. c. 2 sg. ан адьнатꙋ V, 40v/13; imper. 2 pl. адъпацї I b, 6v/4; ger. адьпѫндоу XIV, 114v/3; refl. ind. p. c. 3 pl. сѣꙋ адѫпатꙋ IV, 25v/1.

aden prep. адеѧ I b, 5v/4.

adevăr interj., s. 1. interj. адевьръ IV, 37r/4; адевьрꙋ V, 48r/7; адевърꙋ III, 15v/13; адевѫрꙋ VII, 67v/9. 2. s. n. in loc. adv. кꙋ адевърꙋ III, 15r/7.

adevăra vb. I ind. viit. 2 sg. вери адевъра XII, 98v/1, 7—8.

adevărat adj., interj. 1. adj. sg. nom.-ac. f. адевѫратъ V, 56r/6. 2. interj. адъвърат VI, 63r/8—9.

adică adv., interj. 1. adv. адекь XIV, 113r/18; адекѫ XIV, 113r/22. 2. interj. адекъ VII, 66v/6.

adînc s. n. pl. nom.-ac. адьн'кꙋрилѫ V, 41v/6.

adormit s. m. pl. nom.-ac. адꙋрмицїи IV, 17r/11.

aduce vb. III ind. prez. 1 sg. адꙋкꙋ IV, 32r/3; 2 pl. адꙋчеци III, 11r/14, 12r/17; 3 pl. адꙋкь V, 40r/3; адꙋкꙋ V, 40r/6, 40v/4; viit. 1 sg. адꙋче-вою XI, 95v/18; 3 pl. корꙋ адꙋче V, 40v/8; cj. prez. 3 sg. съ адокѫ IX, 78r/11; 1 pl. съ адꙋчемꙋ IX, 77v/1; 3 pl. съ адꙋкь XI, 91r/19, 96r/12; се адꙋкь XI, 96r/14; imper. 2 sg. адꙋ IX, 77v/15, 78r/13; 2 pl. адꙋчеци V, 44r/12; loc. vb. refl. ind. prez. 1 pl. не адоучемь амин'те XII, 105r/3—4; cj. prez. 3 sg. съ—шь адоукѫ амїѧте II, 10v/14—15.

aduna vb. I refl. ind. prez. 3 pl. се адꙋнѫ V, 40r/5; impf. 3 pl. се адора IX, 78v/7; p.s. 3 pl. адонаръ—съ I a, 1r/9—10.

afară adv. афарь V, 40r/4, XI, 95r/9, XV, 118r/5—6; афарѫ IV, 23v/4, VI, 58v/11; афаръ IV, 23v/1; loc. prep. афарь диѧ XI, 95r/14; loc. vb. *a da afară* v. **da.**

afla vb. I ind. p. s. 3 sg. афлѫ I a, 1r/17, IX, 78v/12; 3 pl. нꙋ афларъ III, 14r/9; p. c. 1 sg. амъ афлат III, 15r/1; imper. 2 pl. афлаци XI, 92v/20; refl. ind. viit. 3 sg. съ ва афла I b, 8v/4.

afunda vb. I refl. ind. impf. 3 pl. се афꙋн'да IV, 29v/2; ger. афꙋньдъндꙋ-се VI, 60v/6—7.

Agaton s. pr. nom.-ac. агатонь XI, 90r/5.

aici adv. аиче III, 12r/3, IV, 18r/8, V, 51v/2; аичѫ III, 12r/8.

aievea adv. аѫбе XV, 116r/12.

ainte adv. аинте I b, 2v/5, 7r/1—2, XV, 118r/11; аинте I a, 1v/3; loc. adv. деинте IV, 19v/14; loc. prep. аинте де XV, 116v/8; ан⟨*n*⟩те де XV, 116v/13.

aiurea adv. in loc. adv. ѧтр—аюре XV, 116v/5.

ajunător s. m. pl. nom.-ac. аꙗꙋнъторїи V, 52v/5.

ajunge vb. III ind. p. c. 3 sg. аꙋ ажꙋнсꙋ VII, 64r/6—8.

ajuta vb. I ind. p. c. 2 sg. деи аꙗютатꙋ V, 41r/3—4; cj. prez. 3 sg. аꙗюте I b, 4v/9, 8r/11—12; съ аꙗюте XI, 91v/2; 3 pl. аꙗꙋте IV, 21v/8; imper. 2 sg. аꙗꙋтѫ IV, 33r/8; inf. аꙗꙋта V, 39r/1.

ajutor s.n. sg. nom.-ac. аюѕторю III, 14ᵛ/17—18; аюѳторю XII, 104ᵛ/15; аюютюрюл XV, 120ᵛ/19, 121ʳ/7; аюютюрюль XV, 116ᵛ/20.

al art. pos. **1.** î. unui adj. sau pron. pos. sg. m. а XIII, 109ʳ/13; ал XII, 99ᵛ/1, XV, 119ʳ/2; ал' VIII, 76ʳ/11; f. а XII, 104ʳ/15, XIII, 109ʳ/7, XV, 119ᵛ/14, 122ʳ/11; pl. f. але III, 12ᵛ/15, V, 37ᵛ/6, XIV, 112ʳ/2, XV, 118ᵛ/13; дѣле (= de-ale) I b, 2ᵛ/2. **2.** î. unui num. ord. sg. m. ал I b, 4ʳ/10, IV, 31ᵛ/8, VII, 64ʳ/15, 64ᵛ/3, 13; ал' IV, 26ʳ/12, VII, 64ʳ/2, 7, XII, 102ʳ/11—12; ал X, 79ᵛ/14, XII, 103ʳ/12; аль VI, 57ᵛ/11, XII, 100ᵛ/13; f. а I a, 1ᵛ/5, 7, I b, 5ʳ/1, III, 12ᵛ/16, XI, 93ʳ/3, 9, XII, 99ʳ/3, 4, 5, 6, 99ᵛ/3, 7, 9, 13, 13, 15, 100ʳ/1, 3, 5, 101ʳ/1, 103ʳ/4, 103ᵛ/11, 105ʳ/14, 16, 105ᵛ/4, 7, 106ʳ/3, 106ᵛ/6, XV, 119ʳ/7; pl. m. ан VI, 57ʳ/10, VII, 65ʳ/14; ан VI, 57ʳ/10. **3.** î. unui s. sau pron. în g. sg. m. а III, 13ᵛ/2, IV, 16ʳ/12, 18ᵛ/8, XI, 95ᵛ/8; ал' XI, 96ᵛ/1, 97ʳ/2, XII, 100ʳ/10, 104ᵛ/14, 105ᵛ/8; ал IV, 31ᵛ/14, VI, 61ᵛ/9, 62ʳ/8, 9; алъ IV, 32ᵛ/3, VI, 61ᵛ/9—10; аль XII, 102ʳ/9; f. а I a, 1ʳ/1, 2, I b, 9ᵛ/6, 7, IV, 16ʳ/7, 29ʳ/9, 34ᵛ/7, 36ᵛ/5, 37ʳ/1, 2, XI, 91ʳ/4, 4, 93ᵛ/8, XII, 103ᵛ/4, XIII, 109ʳ/3, 109ᵛ/10; pl. m. а III, 11ʳ/8, 9, 13ᵛ/7, V, 41ʳ/14; ан V, 40ᵛ/7, VI, 61ʳ/6, 61ᵛ/5; f. але V, 47ʳ/6, XI, 92ᵛ/18, XII, 99ʳ/2, 100ʳ/13, 105ʳ/5, XV, 116ᵛ/1, 120ᵛ/14.

alalt adj., pron. dem. **1.** adj. pron. sg. nom.-ac. f. алал'та V, 37ʳ/9. **2.** pron. sg. nom.-ac. m. алал'тѕ I b, 7ʳ/4; pl. nom.-ac. m. алальци V, 55ᵛ/12; алал'ци I b, 9ʳ/9.

alămoînă s. f. sg. nom.-ac. алъможиа I b, 7ʳ/5—6.

alături adv. în loc. prep. алитѕре кѕ V, 48ʳ/1.

alăută s. f. pl. nom.-ac. алъѕите V, 49ᵛ/10—11.

alb adj. pl. nom.-ac. m. алби V, 45ᵛ/8—9.

alege vb. III ind. prez. 3 sg. алеѧе V, 43ʳ/10; 2 pl. ѵѕ алѣѧеци I b, 3ʳ/12—13; viit. 3 pl. ворѕ алеѧе V, 43ʳ/8; cj. prez. 2 pl. съ алѣѧеци I b, 3ʳ/13—14; imper. 2 sg. алѣѧе XI, 92ʳ/6.

alerga vb. I ind. p. s. 3 sg. алергъ VI, 59ʳ/15; алер'гь VI, 60ʳ/13.

ales adj., s. **1.** adj. sg. nom. -ac. m. алес XIV, 112ᵛ/5; pl. nom.-ac. f. алеса V, 45ᵛ/14. **2.** s. m. pl. nom. -ac. алѧши IV, 36ʳ/13.

alt(ul) adj., pron. nehot. **1.** adj. pron. sg. nom. -ac. m. алитъ IV, 23ᵛ/6, VI, 59ᵛ/14; 14; ал'итъ XI, 94ʳ/12; алъитѕ IV, 18ʳ/4; ал'итѕ XI, 92ᵛ/5; f. алитъ IV, 16ᵛ/2, XI, 94ʳ/7—8; ал'тъ I b, 4ᵛ/13; алитж IV, 16ᵛ/3; алитж IV, 16ᵛ/3—4; алтж V, 48ʳ/14; алъитъ V, 40ᵛ/6; дѣл'тъ (= de-altă) V, 40ᵛ/10; pl. nom. -ac. m. ал'ци XI, 91ʳ/9, 11; алци II, 10ᵛ/21; а[лци] XI, 93ᵛ/19—20; f. ал'ите IV, 27ᵛ/11, XI, 92ᵛ/18; алите III, 11ʳ/16, XV, 116ʳ/18; алъите IV, 25ʳ/2—3. **2.** pron. sg. nom. -ac. m. алтѕл V, 40ʳ/15; ал'тоѧл XII, 107ᵛ/11; алитѕл I b, 7ʳ/1; g. -d. m. алъитѕж V, 49ʳ/12; pl. nom.-ac. m. алци XV, 121ʳ/17; алъцї III, 12ᵛ/7; ал'цїн IV, 20ʳ/13, 14, V, 37ᵛ/7—8, 41ᵛ/16, 45ᵛ/2—3, 5, 6, 8, 9, 10, 49ʳ/11, 52ʳ/6, 10, 55ᵛ/2, 3, 4, 5, 6, 7, 8; алцїн V, 41ᵛ/16, 45ᵛ/7—8, 9—10, 55ʳ/14—55ᵛ/1; алцїн V, 48ʳ/7, 55ᵛ/4, XV, 122ʳ/1; алъцїн IV, 26ᵛ/8; алъцїн IV, 20ʳ/12; f. алите XV, 116ᵛ/3; î. l. d. g.-d. m. ал'цїн V, 55ʳ/9, 10; алъцїн V, 55ʳ/8; g.-d. m. ал'тора IV, 36ᵛ/8, XI, 91ʳ/10; ал'тора V, 55ʳ/12—13.

altminteri adv. аими⟨*n*⟩тре IV, 16ʳ/6.

amar adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. амаръ V, 40ʳ/4; f. амаръ V, 55ʳ/4—5; cu val. adv. амарѕ IX, 80ʳ/14. **2.** s. n. sg. nom. -ac. амарь V, 56ᵛ/4, XI, 96ʳ/11, XIV, 112ᵛ/14, 114ʳ/13; амар V, 56ᵛ/12; амарѕ XV, 118ʳ/8—9; амарѕл V, 50ᵛ/11, XIV, 113ʳ/21—22; cu val. interj. амар V,

43v/8, 49r/14, 49v/5, 8, 8—9, 11, 50r/2, 4, 7—8, 10, 50v/1, 7, 55v/12 : амарѣ V, 49r/4, 7, 9—10 ; амарѣ V, 49r/4, 13, 50r/8 ; амарѕ V, 49r/5—6, 15, 49v/1, 14—15, 50v/2 ; амарѕ V, 50r/1 ; ⟨*a*⟩марѕ V, 49v/4.

amărî vb. IV refl. ind. p. s. 3 sg. амѫрн-сѣ VII, 66v/4, 13 ; амѫрѫ-сѣ VII, 66v/11 ; сѣ амѫрн-сѣ VII, 66v/9.

amiadzădzi s. f. v. miazăzi.

amin interj. амин V, 57r/2, VI, 63r/9, VIII, 76r/14, XI, 92r/8, 96v/6 ; аминѣ XII, 103v/10, 104r/17, XV, 122r/13, 122v/14 ; ам'нѣ XI, 92v/15.

aminte adv. in loc. vb. *a lua aminte* v. lua ; *a-și aduce aminte* v. aduce.

amîna vb. I ind. p. s. 3 sg. амѣнѫ VI, 63r/1.

amu adv., conj. 1. adv. амѕ IX, 77v/2, XIV, 111r/7 ; амѡу XIV, 111r/4. 2. conj. амѕ IV, 31r/7, 32r/10, V, 39v/4, IX, 79r/4, 80v/11, XIII, 108v/10, 109r/4, XIV, 113r/18, XV, 116r/18, 116v/15 ; амоу XIV, 113r/5, 8.

amuși adv. амѕшн V, 37v/2.

an s. m. sg. nom.-ac. анѣ VI, 58r/12 ; анѕ V, 38r/2, 48r/9 ; аноуѫ XI, 90v/9 ; pl. nom.-ac. ан XI, 90r/7, XII, 107v/13, 14 ; ани V, 51r/2, 4, XI, 90v/10 ; анїи V, 38r/7 ; анин V, 38r/10 ; g.-d. анѡр XII, 107v/12.

anatema vb. I pas. cj. prez. 3 sg. m. анатемѣатѣ сѣ фїе II, 10v/12.

anatemă s. f. sg. nom.-ac. анатима XI, 91v/14, 96r/4.

Antioh s. pr. nom.-ac. ан'тиѡхъ XI, 90v/19—91r/1.

Antiohia s. pr. nom.-ac. антиѡхїе XI, 90v/18.

anume adv. аномѣ X, 79r/14.

apă s. f. sg. nom.-ac. апѫ IV, 36r/8, V, 42r/8 ; ап[ъ] XI, 94r/3 ; апа I b, 2v/13, 6r/7, XI, 93r/17, 93v/2.

apoi adv. апои XI, 92r/9, XV, 122v/9—10 ; comp. sup. маи апои XII, 106r/8, 106v/1 ; loc. adj. дѣ апои V, 37r/14, VII, 64v/10—11, 65r/1 ; дѣпои V, 55v/14.

apostol s. m. sg. nom.-ac. апѣлъ III, 11r/3, IV, 19r/12, 33v/4, 34r/2, V, 52v/2, XII, 106v/13 ; апѣлъ V, 50v/14 ; апостол V, 53v/10 ; апѣлѧ V, 45v/4 ; апѣлъѧ V, 54v/4 ; pl. nom.-ac. апѣлы V, 47r/11, XIII, 109v/6 ; апѣли XII, 103v/15—16 ; апѣль XII, 102r/3 ; апостоли V, 47v/3 ; g. -d апѣлиѡръ XII, 103v/5.

apostolesc adj. sg. nom. m. апѣлѣскѕ IV, 27r/6.

apostolește adv. апѣлѣще IV, 27r/10.

aprinde vb. III ind. prez. 2 sg. априн'ѕї V, 53v/14 ; viit. 3 sg. ва апрїн'дѣ V, 42v/10 ; ва апрнидѣ V, 42r/4 ; refl. cond. prez. 3 sg. сѣрѣ апрїндѣ IV, 23r/11.

aprins adj. sg. nom.-ac. m. апрїнѣѕ V, 45v/6 ; pl. nom.-ac. m. априн'шн V, 53v/14.

aproape adv., s. 1. adv. in loc prep. апропе дѣ V, 40r/5. 2. s. m. sg. nom.-ac. апропелѣ IV, 30v/7.

apropia vb. I refl. ind. p. s. 3 sg. сѣ апропїе XI, 93v/6—7 ; апропїе-сѣ XI, 95r/6 ; 3 pl. съ апропиаръ IV, 22v/5—6 ; cj. prez. 3 sg. съ сѫ апропїе VII, 64r/17 ; imper. 2 sg. апропїе-тѣ XI, 93r/19 ; inf. сѣ апропїѫ XI, 93v/1 ; сѣ апропї[ѫ] XI, 93r/20.

apuca vb. I ind. viit. 3 pl. апѕка-ворѣ XIV, 114r/6—7.

apune vb. III ind. prez. 3 sg. апȣ[н]е III, 11r/7—8.

apus s. n. sg. nom.-ac. апȣс IV, 17v/8, 20r/2, 22v/5, 9; апȣсȣ IV, 16v/2; апȣсȣл IX, 78v/6.

aramă s. f. sg. nom.-ac. араме XIV, 114v/3.

arăta vb. I ind. prez. 3 sg. аратъ XV, 120r/17; p. s. 3 sg. арьтъ III, 15r/14; арътъ V, 50v/15; cj. prez. 1 sg. съ аржтȣ IV, 25v/5; сь аржтȣ IV, 31r/4; 2 pl. сь аржтацї III, 15v/3—4; imper. 2 sg. арать XI, 92v/11.

arătare s. f. sg. nom.-ac. аржтарѫ XI, 92r/3—4.

arbore s. m. sg. nom.-ac. арбȣре IX, 78r/4.

arde vb. III ind. prez. 3 pl. ар'дȣ IV, 20v/3, 9—10, 14—15; impf. 3 sg. ар'де IV, 23v/10, 25v/9, 28r/10; 3 pl. ар'де IV, 20r/11, 12; арде IV, 31r/8; p. s. 3 sg. арсе IX, 78v/2—3; 3 pl. ар'серь XI, 96v/2; viit. 3 sg. ва арде I b, 5r/2, V, 42r/4, XIV, 111v/7; cond. prez. 3 sg. аръ ар'де IV, 23v/1—2; imper. 2 pl. ар'[де]ци XI, 92v/20—21; ger. арзжндȣ- XIV, 114r/18.

argint s. n. sg. nom.-ac. арцинть XIV, 114v/1—2; ар'цин'тȣ I b, 7r/14; арцин'тȣ IV, 28v/11.

arhanghel s. m. sg. nom.-ac. ар'Хагел IV, 19r/15, 21r/2, 21v/6, 22r/8, 22v/1, 3, 23r/2, 4, 11, 23v/12, 24r/11, 13, 25r/11, 25v/4, 11, 26r/13, 26v/6, 7, 11, 27r/4, 27v/7, 13, 28r/4, 13, 29r/2, 30r/10, 12, 30v/12, 31r/3, 31v/3, 7, 14, 32r/7, 33v/9—10, 34v/11; арХаггль I b, 2v/9, IV, 18r/13, IX, 77r/2, 6, 77v/4, 7, 9, 12, 78r/1, 78v/5, 79r/3, 80r/20, 20; ар'Хаггль IV, 17v/8, 16, 18r/8—9, 19v/2, 15, 20v/4, 21r/7, 22r/3, 24r/1; ар'Хагель IV, 16r/13, 35r/11; ар'Хагелъ IV, 17r/17—17v/1, 20v/10—11; ар'Хаггле IV, 16r/15—16, 18r/6; арХагел IV, 24v/6, 31r/10; ар'Хаггел IV, 32r/9—10; арХагель IV, 17v/14; ар'Хагглъ IV, 17v/6; ар'Хгглъ IV, 16v/15; аръХагглȣл IV, 17v/2—3; voc. ар'Хагеле IV, 16v/16, 17r/3—4, 9, 12, 30r/1, 35r/5; ар'Хаггле IV, 16v/17—17r/1, 17r/7; pl. nom.-ac. ар'Хаггли V, 43r/6; арХагглы V, 42v/3—4; ар'Хагглїи V, 42r/12; арХагелии V, 41r/13; ар'Хагглыи V, 46r/6.

aripă s. f. pl. nom.-ac. арепи I b, 8r/14, IV, 26r/10; арипи IV, 17r/2.

armă s. f. pl. nom.-ac. ар'мелѫ V, 39v/9.

arunca vb. I ind. p. s. 3 sg. арȣнкь VI, 61r/1; арȣѫкь XI, 93v/3; viit. 3 sg. ва арȣнка V, 54v/10; 3 pl. ворȣ арȣнка V, 45r/9.

asculta vb. I ind. prez. 3 sg. нȣ аскȣлтъ IV, 32r/5—6; пȣ аскȣлътѫ V, 49r/7—8; 2 pl. ноу асколтаци I b, 3r/1; impf. 2 sg. аскȣлтаи V, 39r/12; p. s. 3 sg. аскȣлтѫ XI, 90r/15; 2 pl. нȣ аскȣлтат Ib, 2v/3; 3 pl. аскȣльтарѫ IV, 34v/4; p. c. 3 sg. чечеȣ (!) аскȣлтатȣ IV, 22r/9; 2 pl. аци аскȣлтат V, 44v/4; н-ацї аскȣлтатȣ I a, 1v/11; 3 pl. н-аȣ аскȣльтатъ IV, 20v/5; viit. 1 sg. вою аскȣл⟨*ta*⟩ V, 44v/6; 3 sg. ва аскоул'та XII, 105r/15—16; ва аскȣлта IV, 31v/11—12; но ва асколта I b, 9r/1; 3 pl. ворȣ аскȣл'та I b, 9r/14, V, 56v/2; cj. prez. 1 sg. сь пȣ аскȣлтȣ IV, 33r/11; 3 sg. се аскȣлте IV, 35r/10—11; 2 pl. съ аскоул'таци II, 10v/10; съ аскоулътаци II, 10v/4; cond. prez. 2 sg. нȣ аскȣлтаре XI, 96r/1; 2 pl. но аскȣлтарет I b, 4v/8; ноу аскȣлтарет XI, 94v/3-4; imper. 2 sg. аскȣлтѫ IV, 29r/2, 34r/8; аскȣлтъ IV, 24v/7; аскȣлть XI, 97r/3; 2 pl. асколтаци XV, 115v/1; аскȣ⟨*l*⟩тацї IV, 35v/9; inf. а аскоулта XIV, 111r/18.

aseuns s. n. pl. nom.-ac. аскѕнсѕрилє V, 41v/13 ; аѕскѕнсѕрилє V, 43r/4 ; loc. adv. ѧтрѕ аскѕнсѕ XI, 90r/4 ; ѧтрѕ аскѕнсѕ XI, 90r/8 ; ѧтроу аѕскѕнс V, 44v/11.

aseară adv. асерѫ V, 37r/9.

asemăna vb. I. refl. imper. 2 pl. нѕ вѣ асємъраречи XV, 116v/1—2.

asemenea adv. асѫмєнє V, 53r/9 ; асємєнє V, 37r/5 ; асємєнєлє V, 41v/10.

asin s. m. sg. g.-d. асєнѕлѕи V, 55v/3.

aspidă s. f. sg. g.-d. ас'пїдєєи V, 55v/2—3.

aspumat adj. pl. nom.-ac. m. ас'пѕмацп V, 55v/6—7.

astupa vb. I ind. viit. 3 sg. ва астѕпа V, 54v/12.

astăzi adv. астъѕи XV, 119v/10, 120r/3 ; астьѕи XV, 119v/13 ; астьѕы X, 79v/11 ; астѫзи VII, 63v/17, 65v/9—10, 66r/4, XIV, 113r/5—6 ; астѫзи XII, 104r/9 ; loc. adv. дє астьѕ и X, 79v/2 ; дє астѫзи VII, 63v/7, 66r/2.

asupra prep. ѧсѕпрѧ I b, 4v/11.

asupră adv. în loc. prep. ѧсѕпръ дє XV, 117r/10 ; ѧсѕпрѫ дє XIV, 110r/17.

aşa adv. ашѧ I a, 1r/14, 1v/2, I b, 4v/9, 8r/11, III, 11v/1, 4, 7, 14v/12, 17, 15r/11, 13, 15v/3, IV, 17r/14, 18r/3, 20v/8, 21v/7, 23v/5, 25v/3, 26r/8, 30v/11, 33r/7, 34v/1, 35v/9, V, 37v/14, 38r/7, 40r/1, 40v/5, 44r/12, 47r/1, 52v/2, 53v/13, 54r/11, 54v/4, 56v/9, VI, 59r/12, 60v/14, IX, 79r/3, 80v/16, XI, 90r/9, 90v/1, 1, 91v/10, 15, 93r/6, 8—9, 96v/3, XII, 104r/7, XIV, 112r/17—18, 114r/5, XV, 116r/1, 5, 116v/2, 14, 119v/4, 120r/18, 120v/4, 7.

aşijderea adv. ашишдєрє XII, 107r/10.

aştepta vb. I ind. prez. 1 pl. ашєп'тькмъ XII, 103v/8 ; p. s. 3 sg. ашєн'тѫ VII, 66v/6 ; 3 pl. ашє⟨р⟩тарѫ IV, 36v/15 ; viit. 3 pl. воръ ашєп'та V, 40v/7—8 ; cj. prez. 1 pl. сє ашєптъмъ XV, 119r/13.

atinge vb. III ind. viit 2 sg. вєри атиндє XIV, 112v/11 ; refl. ind. viit. 3 sg. сє ва атиндє XIV, 112v/12.

Atizma s. pr. nom.-ac. атизма XI, 94r/12.

atunci adv. атѕнчє IV, 21v/9, V, 38r/6, 41v/2, 42r/9—10, 43v/9,14, VI, 59r/13—14 ; атѕнчє V, 42v/14, 43r/11—12, 44r/10, VI, 59r/4 ; атонче I b, 7r/4, IX, 79r/6, 80v/4 ; атѕн'чє V, 41v/17, 42r/8 ; атѕн'чє IV, 33v/9, VI, 61r/16 ; атѕнчє V, 38v/4—5, XIV, 113r/2 ; атоуначє XIV, 110r/10, 113v/13 ; атѕнчє V, 45r/7, 46r/5 ; атоуначє V, 45r/10—11 ; атоуѧчє XIV, 114r/6 ; атѕнчє VI, 61v/4 ; атонче IX, 78v/1 ; атон'чє I b, 5r/16 ; атоѧчє XI, 97v/16 ; атѕнчи V, 42r/3, 42v/12, 43r/2, XI, 92r/10, 92v/3, 93v/19, 95r/10, 96r/10, 96v/14, 19 ; атѕѧчи XI, 92r/14, 18, 92v/1—2, 93v/6, 94v/5, 8, 95r/6, 96r/11—12 ; атѕнчи V, 38v/12, 40r/4, 5, 42r/14, 42v/16 ; атѕн'чи V, 38v/7, 42v/6—7, 43r/5, XI, 95r/15 ; атоуначи V, 44r/13, XI, 95r/4, 95v/2 ; атончи IX, 79r/8, XI, 94v/21 ; атѕн'чї V, 40r/2—3 ; [а]тѕнчи XI, 91v/16 ; [атѕ]ѧчи XI, 91v/20 ; а[тѕн]чи XI, 93r/17—18.

au adv., conj. 1. adv. ѧѕ IV, 19v/9, 21r/5, 32v/10, V, 40v/11, XIV, 111v/17—18. 2. conj. ѧѕ I b, 7v/10, IV, 20r/2, V, 40r/9, 43r/3 ; ѧѕ V, 43r/3.

aur s. n. sg. nom.-ac. ѧѕр IV, 22r/3 ; ѧоуръ XIV, 114v/2 ; ѧѕрѕ V, 47r/13 ; ѧоуръѕ I b, 7r/14 ; ѧѕроу X, 79r/16.

auzi vb. IV ind. impf. 2 sg. ѧѕнѧкъ V, 38r/14 ; 1 pl. ѧѕнѧкъ V, 55v/14 ; 3 pl. ѧоузнѧ XI, 91r/9 ; p. s. 3 sg. ѧѕѕи IV, 28v/13, IX, 80r/3—4 ; ѧѕѕи XI, 90r/15, 91r/17, 95v/9 ; 3 pl. ѧѕѕирѫ IV, 19r/1 ; p. c. 2 pl. и-ацї ѧѕѕитѕ IV, 19v/9—10 ; 3 pl. ѧѕ ѧѕѕитѕ IV, 27r/8 ; viit. 2 sg. вєри ѧоузи XIV, 112v/8—9 ; cj. prez. 1 sg. съ нѕ ѧоуѕѕ I b, 5v/7 ; imper. 2 sg. ѧоузи XI, 97r/3 ; pas. ind. viit. 3 pl. m. ѧѕѕиці ворѕ фи XV, 116v/1.

avea vb. II **1.** pred. ind. prez. 1 sg. ѧмѕ III, 14ᵛ/10, IX, 77ᵛ/10; н-ѧм VI, 58ᵛ/13, 61ʳ/8; 3 sg. ѧрє I b, 7ᵛ/10, IV, 22ʳ/2, XV, 119ʳ/3; н-ѧрє IV, 30ᵛ/14; 1 pl. ѧвємъ XII, 104ᵛ/12; 2 pl. нѕ ѧвєцн I b, 2ʳ/1, 6; 3 pl. ѧѕ IV, 17ᵛ/16, 23ᵛ/14, 24ʳ/13, 28ʳ/13, 35ʳ/3; ѧоу IV, 25ʳ/11; н-ѧѕ III, 12ʳ/11, IV, 17ᵛ/7, V, 52ᵛ/7; н-ѧоу I b, 2ʳ/4; impf. 1 sg. ѧвѣ IX, 80ʳ/9; 3 sg. ѧвѣ IX, 77ʳ/8; ѧвє VI, 59ᵛ/3; p. s. 3 pl. нѕ ѧвѕръ IV, 34ʳ/3; p. c. 3 pl. н-ѧѕ ѧвѕт IV, 23ʳ/10; viit. 2 sg. нѕ вєрє ѧвє XI, 94ᵛ/5; 2 pl. но вецн ѧвѣ I b, 6ʳ/4; 3 pl. во⟨т⟩ ѧвє V, 48ᵛ/3; нѕ ворь ѧвѣ XIV, 111ʳ/8; нѕ ворѕ ѧвє V, 48ᵛ/2; cj. prez. 1 sg. сє ѧнвѕ IV, 32ᵛ/14—15; 2 sg. съ ѧнвн XII, 99ᵛ/11; съ н-ѧнвн VIII, 76ʳ/5, XII, 99ᵛ/3; 1 pl. съ ѧвємѕ XV, 120ᵛ/15, 122ʳ/15; сє ѧвємѕ XV, 121ʳ/1; cond. prez. 3 sg. н-ар' ѧвє IV, 23ᵛ/2—3. **2.** aux. pentru p. c. 1 sg. ѧм V, 46ᵛ/14, 14, VI, 59ᵛ/10, 60ʳ/4, 61ʳ/8, XI, 91ᵛ/4, XII, 98ᵛ/3; ѧмъ III, 15ʳ/1, 2, V, 38ʳ/3, 46ᵛ/12; ѧмь I b, 3ʳ/16; -ѧм XII, 107ᵛ/7, XIII, 109ʳ/15; -ѧмѕ XV, 118ᵛ/10; 2 sg. ѧн III, 14ʳ/14, 14ᵛ/4, 9, 16, V, 40ʳ/7, 9, 10, 10, 11, 12, 13, 14, 14, 40ᵛ/11, 12, 13, 14, 15, 41ʳ/1, 2; ѧн IV, 22ᵛ/2, 29ʳ/3, V, 40ᵛ/1: ѧ⟨і⟩ III, 14ᵛ/10, IV, 30ʳ/7; чѣи (= ce-ai) XV, 117ᵛ/7; чєи (= ce-ai) VI, 61ʳ/14; кѣтєи (= cîte-ai) V, 40ᵛ/1; ден (= de-ai) V, 41ʳ/3; ѧи (= i-ai) V, 38ʳ/10; неи (= ne-ai) III, 14ᵛ/4; тѣи (= te-ai) XIV, 113ʳ/21; тєи (= te-ai) III, 15ʳ/6, IV, 19ʳ/12; 3 sg. ѧѕ I b, 3ᵛ/3, III, 14ʳ/3, IV, 19ᵛ/6, 21ᵛ/13, 22ʳ/3, 7, 10, 23ʳ/10, 33ʳ/6, V, 38ʳ/5, 43ᵛ/8, 45ᵛ/12, VII, 64ʳ/2, 64ᵛ/13, 66ʳ/11, 66ᵛ/2, X, 79ᵛ/9, 14, XI, 97ᵛ/9, 17, XIV, 110ʳ/15, 114ʳ/1, 2, XV, 117ʳ/11; ѧоу I a, 1ʳ/2, VII, 63ᵛ/14, 64ʳ/6, 64ᵛ/16, 66ʳ/15, XII, 102ᵛ/12, 105ʳ/12, 12—13, 106ʳ/6—7, XIV, 115ʳ/16; ⟨ѧ⟩оу I b, 9ᵛ/2, VII, 64ᵛ/2; -ѧѕ IV, 18ʳ/15 — 18ᵛ/1, VI, 57ᵛ/9, XI, 91ʳ/13, 97ᵛ/4, 13, XII, 102ᵛ/12, XIV, 114ᵛ/9; чєѕ (= ce-au) III, 13ᵛ/14, 16, 15ᵛ/8, VIII, 76ʳ/3; чєоу (= ce-au) XII, 102ʳ/14, 103ᵛ/14; чѣчєѕ (! = ce-au) IV, 22ʳ/9; ıѕ (= i-au) VI, 57ᵛ/10; лѣѕ (= le-au) XII, 100ᵛ/5; мєѕ (= mi-au) V, 46ᵛ/11; нєѕ (= ne-au) V, 38ʳ/8; нѣѕ (= ne-au) XII, 101ʳ/5; -нѣоу (= -ne-au) XII, 105ʳ/15; сєѕ (= se-au) III, 14ʳ/2, IV, 16ᵛ/11, 19ᵛ/6, V, 42ʳ/7, VII, 64ʳ/14; -сєѕ (=-se-au) VII, 66ʳ/5; сѣѕ (= se-au) XII, 103ʳ/1; цѣѕ (= ţi-au) XV, 117ʳ/14, 16, 17, 117ᵛ/2; 1 pl. ѧмь V, 43ᵛ/5, 6, XIV, 113ᵛ/12, 22, 114ʳ/5; ѧм IV, 29ᵛ/9, V, 43ᵛ/2; ѧмъ V, 43ᵛ/1; ѧмь V, 43ᵛ/3; ѧмѕ V, 43ᵛ/5, XIII, 109ʳ/6; дємъ (= de-am) V, 43ʳ/15; нєм (= ne-am) V, 43ᵛ/4, 7; нємъ (=ne-am) V, 43ʳ/14; нѣмь (=ne-am) XIV, 113ᵛ/4; нємѕ (= ne-amu) V, 43ʳ/14; 2 pl. ѧцн IV, 18ᵛ/15, 19ᵛ/9, V, 44ʳ/6, 7, 8, 44ᵛ/2, 4, 7, 8, 12, 12, 45ʳ/1, 1, 2, 3, IX, 79ʳ/10, XIV, 110ᵛ/12, 112ʳ/1, 4, 6, 114ᵛ/11, 13; ѧцї I a, 1ᵛ/11, IV, 19ᵛ/9; ѧц V, 44ᵛ/7; лѣцн (= le-aţi) XIV, 112ʳ/3; -лѣцн (= -le-aţi) XIV, 112ʳ/3; 3 pl. ѧѕ III, 11ᵛ/2, IV, 18ʳ/1, 19ᵛ/2, 5, 20ᵛ/2, 5, 11, 12, 23ʳ/3, 9, 25ʳ/12, 13, 25ᵛ/2, 11, 26ᵛ/2, 2, 27ʳ/3, 8, 9, 27ᵛ/9, 28ᵛ/4, 5, 5, 30ᵛ/2, 3, 5, 31ʳ/9, 11, 12, 14, 33ʳ/1, 33ᵛ/2, 13, V, 39ʳ/5, 7, 47ʳ/3, 47ᵛ/5, 50ᵛ/7, 56ᵛ/10, VII, 65ᵛ/3, XIV, 110ʳ/16, 110ᵛ/1, 5—6, 11—12, 114ʳ/7, 8, 17, 114ᵛ/6, 7, XV, 117ʳ/3, 121ʳ/12; ѧоу IV, 34ʳ/14—15, V, 55ʳ/1, VII, 65ᵛ/7, XI, 91ʳ/16, XII, 103ᵛ/3; ѧѕ IV, 26ᵛ/9—10; ѧѕ V, 50ᵛ/6; ѧѧѕ IV, 21ʳ/9; ѧ⟨и⟩ IV, 28ᵛ/9, 33ʳ/11; ѧ⟨и⟩ IV, 26ʳ/6; ⟨ѧ⟩ѕ IV, 30ᵛ/9; -ѧѕ IV, 21ʳ/9, XIV, 110ᵛ/9, 111ʳ/16, 17, 23; -ѧѕ IV, 26ʳ/2; -ѧоу XIV, 111ʳ/19; чєѕ(= ce-au) IV, 19ᵛ/1, 20ᵛ/6, 21ᵛ/6, 23ʳ/7, 25ᵛ/12, 26ʳ/3, 26ᵛ/1, 8, 27ʳ/4, 28ʳ/1, 28ᵛ/11, 30ʳ/14, V, 43ᵛ/11, 52ᵛ/15, 54ᵛ/13; чѣѕ (=ce-au) XII, 102ʳ/3; лѣѕ (= le-au) XIV, 110ʳ/19; лѣоу (= le-au) XIV, 110ᵛ/3; нѣѕ (= ne-au) XIV, 113ᵛ/7, 9; нєѕ (= ne-au) IV, 19ʳ/10;

ѡѕ (= o au) IV, 34r/6; сѣѕ (= se-au) IV, 25v/1, 31r/11, 34r/9, V, 38r/7, 39r/6, 56r/5, VII, 65v/8, XIV, 111r/14—15; сєѕ (= se-au) IV, 23r/5, 24r/2, 28r/2, 31v/5, V, 54v/14, 56v/10; сєѕ (= se-au) IV, 32v/10; сѧѕ (= se-au) IV, 34r/13; тєѕ (= te-au) V, 47r/3; pentru viitor 1 sg. н-ам IV, 36v/3, VI, 61v/10, 62r/9; pentru cond. 3 sg. аръ V, 39v/5, 40r/1, 51r/1, 2, XV, 116v/7; арь IV, 24v/9; арь IV, 23v/1; аржъ V, 51r/3; аръ IV, 23v/1; ар' IV, 23v/2; сєржъ (= se-ară) IV, 23r/11, 34r/10; сѣржъ (= se-ară) IV, 23v/3; 1 pl. -ам XI, 90r/13; 3 pl. арѫ XV, 121v/3; арь XI, 93v/9; -арь XI, 97v/1; сѣрь (= se-ară) V, 41v/2.

Avednag s. pr. nom.-ac. авєднагъ VIII, 76r/1.

Avram s. pr. nom.-ac. аврам IV, 19r/10, IX, 77r/3, 8, 77v/8, 11, 14, 78r/11, 78v/8, 13, 79r/1, 80r/5, 6, 14, 18, 80v/2, 6, 8, 12, 14; g. -d. аврам IX, 77r/5, 78r/7; лѧи аврам IX, 77r/12—13, 78r/10, 17.

avuție s. f. sg. nom.-ac. авѧцїа V, 38v/13.

ba adv. ба XIV, 111v/19.

baltă s. f. sg. nom.-ac. бал'тъ XI, 93v/14.

bardă s. f. sg. nom.-ac. бардъ V, 39v/12.

Batăr s. pr. g.-d. лѧи батръ XII, 107v/9.

bate vb. III ind. p. s. 3 pl. бѫтѧрь I b, 3r/9; cj. prez. 3 pl. сь батѫ XIV, 114r/13; inf. а бате VI, 61r/3.

batjocori vb. IV ind. prez. 3 pl. батѧцокѧрескѧ V, 52r/9—10; impf. 2 sg. бадцокорнѧи V, 39r/11; p. c. 1 pl. демъ бадцокѣритьV, 43r/15 — 43v/1; 2 pl. ацн бадцокѣритъ V, 45r/1—2.

batjocură s. f. sg. nom.-ac. бадцокѣрь V, 52r/11; бат'жокѣрѫ VII, 66v/13—14.

băga vb. I cj. prez. 3 pl. сь баѵе XI, 96r/15; imper. 2 pl. бъгацн XI, 93r/1, 1, 4.

bărbat s. m. pl. nom.-ac. бър'бацн IV, 17v/11, 22v/14; бьр'бацї IV, 20r/11, 24r/9; бьр'бацн XI, 95r/12; бьрбацн IV, 18v/12; бьрбацн IV, 23v/8—9; бжр'бацн IV, 28r/7—8; бъръбацїи V, 53r/11; g. -d. бър'бацнлор III, 11r/8—9.

bătrîn s. m. pl. nom.-ac. бътрънїи V, 51r/7; бътрънїи V, 37v/4; nom.-ac. pentru g. -d. бътрънїи V, 38v/2.

băutură s. f. pl. nom.-ac. бѣѧтѧрилє V, 39r/2.

bea vb. II ind. prez. 3 sg. бє V, 40r/3, 49v/9; p. c. 1 pl. амь бєѧтѧ V, 43v/5—6; 2 pl. ац бєѧт V, 44v/7—8; cj. prez. 2 sg. съ беи V, 38r/11; imper. 2 pl. бѣци XV, 107r/14.

beeisnic adj. sg. voc. m. бечисниче V, 38r/16.

berbec s. m. sg. nom.-ac. бербѣче IX, 78r/12, 78v/9.

bere s. f. sg. nom.-ac. бѣре XIV, 114v/4.

beteag adj., s. 1. adj. pl. nom.-ac. m. бетецї IV, 23r/9. 2. s. m. sg. nom.-ac. бетеѕ V, 41r/1.

beție s. f. sg. nom.-ac. бецїѫ XV, 118r/12—13; pl. nom.-ac. бецїнлє XIV, 112r/12; бецн⟨*i*⟩лє XIV, 114v/21—22.

beții s. m. pl. g.-d. бецнцилор V, 50r/8.

bețiv s. m. pl. nom.-ac. бецнвїи IV, 28v/6.

bine adv., s. 1. adv. бине IV, 22r/13, 30r/7, V, 40r/12, XV, 115v/3; бине V, 41r/2—3; comp. sup. лан бине XI, 91v/10; лан бирє I b, 9r/3—4;

u val. adj. мдн вине XI, 94r/1. 2. s. n. sg. nom.-ac. вифреле XV, 17r/5—6.

birui vb. IV ind. p. s. 3 sg. бирѹи VI, 57r/8; p. c. 3 pl. бирѹитѫ -⟨*le-au*⟩ XIV, 110r/20; cj. prez. 3 sg. съ нѫ бирѹаскѣ XI, 97v/3; cond. prez. 3 sg. бирѹире XI, 94v/12.

biserică s. f. sg. nom.-ac. бесѣрекѣ I b, 4r/11—12, 6v/13, 7r/5, 8r/6, V, 52v/14, XI, 91r/10—11, 97r/14; бесѣрек I b, 6v/16, 7v/4, 8r/2; бесѣрекѫ II, 10v/15; бесърек IV, 23v/5; бесѣ⟨*re*⟩кѫ II, 10v/3; бесерекѫ V, 54r/7; бесерекъ IV, 23r/6; бесѣрека XI, 90v/8, XII, 103v/5, XIII, 108v/11, 12; бесерѣкъа (!) V, 50r/10; бесерека IV, 24r/3—4; pl. nom.-ac. бесѣречилѣ VI, 60v/12—13; g. -d. бѣсеречилѡрѫ IV, 25r/14.

bisor s. n. sg. nom.-ac. бироеѫ V, 47r/14; pl. nom.-ac. бисорѫре V, 47v/12.

bîrnă s. f. sg. nom.-ac. брѣна V, 49r/12.

blagodari vb. IV conj. prez. 3 sg. съ блгодарѫскѫ VII, 64r/4; съ блгодарѫ[*scă*] X, 79v/16.

blagoslovi vb. IV ind. p. s. 3 sg. блгослови XII, 107r/2, 12; imper. 2 sg. блсвѣщие IX, 77r/1, XI, 97r/8; 2 pl. блсвници III, 11r/6.

blagoslovit adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. блсвитѫ VI, 60v/9; f. блсви[тъ] XI, 97v/18—19; g.-d. m. блсвитѫл IV, 19r/9. **2.** s. m. voc. pl. блсвнцїи V, 44r/1—2, XIV, 110v/14.

blestem s. n. sg. nom.-ac. блѣстемѫ IV, 33v/9; блѣстемѫл IV, 20v/6—7; блжстемѫлѣ IV, 36r/7.

blestema vb. I ind. viit. 1 sg. вою блѣстѧжма I b, 3v/13; cj. prez. 1 pl. се блѣстемъмѫ XV, 122r/9—10; 3 pl. съ блѧстемѣ VI, 60r/11—12; pas. cj. prez. 3 sg. m. съ фїе блѣстѣмать I b, 9v/13—14; съ фїе блѣст[ъ]мат XI, 97r/15—16.

blestemat adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. n. блжстемат VI, 60r/7; блжстемать XIV, 113v/15; блѣстематѫ I b, 4r/8, 8r/9—10; блжстематѫ I b, 8v/8—9; f. блжстематѫ XIV, 113v/3; pl. nom.-ac. m. блжстемацн XIV, 113v/5; f. блжстемате XIV, 113v/10, 20. **2.** s. m. pl. voc. блжстемацилѡр XIV, 111v/13—14; блжстемацилор V, 44v/13—14.

blestemător s. m. pl. nom.-ac. блѣстемъторїи IV, 24v/1—2.

blînd s. m. pl. nom.-ac. блж⟨*n*⟩sїи V, 51v/7.

blînzire s. f. sg. nom.-ac. блжѳирѧ IX, 80v/18—19.

bogat s. m. pl. nom.-ac. богацн VII, 65v/18; богацїи V, 37v/4, 41v/9, VII, 65r/16—17.

bogăție s. f. sg. nom.-ac. богжцїа V, 38v/13; богъцїне V, 47v/14.

bogoslov s. m. sg. nom.-ac. бгословъ V, 50v/13—14.

boiereasă s. f. sg. nom.-ac. боерѣскѣ XI, 91r/13—14; боерѣса XI, 90r/5.

borî vb. IV ind. p. s. 3 sg. бори VI, 61v/2, 5; imper. 2 sg. бораще VI, 61r/13; бореще VI, 61r/10.

botejune s. f. sg. nom.-ac. бѡтежоуне II, 10v/16; бѡѡтецюре XV, 120r/14; бѡѡтецюрѣ XV, 117v/14; бѡѡтѣцюрѣ XV, 118v/12.

botez s. n. sg. nom.-ac. ботезъ XII, 103v/6—7; ботеѕѕл III, 12v/14, IV, 24v/12, 30v/5; ботезоулъ XII, 99r/6, 106r/6; g.-d. ботезѕ-⟨*lu*⟩и V, 50r/14—50v/1.

boteza vb. I ind. impf. 3 sg. вотѣ[за] XI, 92ᵛ/15—16; p. s. 3 sg. вотѣзѣ XI, 94ʳ/4; вотѣзь XI, 95ʳ/20; 3 pl. вотѣзарѫ XI, 90ᵛ/5; viit. 3 sg. нѕ ва вотѣза IV, 24ᵛ/13; 2 pl. вѣци вотѣза XI, 90ʳ/19—90ᵛ/1; imper. 2 pl. вотѣзаци XII, 106ʳ/13; refl. ind. p.s. 1 sg. мъ вотѣзаю I b, 2ᵛ/13, IV, 36ʳ/3—4; 3 pl. съ вотѣзарь XI, 95ᵛ/1; p. c. 1 sg. м-ам вотѣзать XII, 98ᵛ/3; вѡмтѣзамѕ-м-амѕ XV, 118ᵛ/9—10; 3 pl. с-аѕ вотѣзат IV, 31ʳ/11; сѣѕ вотѣзамѕ IV, 32ᵛ/10—11; cj. prez. 3 sg. съ сѣ вотѣзе IV, 24ᵛ/9—10; 3 pl. сь сѫ вотѣзе IV, 36ʳ/14; сь се вотѣѕе XI, 94ʳ/9—10; pas. ind. viit. 3 sg. m. ва фи вотѣзать XII, 106ᵛ/2—3.

botezat adj., s. 1. adj. sg. nom.-ac. f. вотѣзатѫ XI, 91ᵛ/8; вотѣзать XI, 95ᵛ/15; вотѣ[з]атѫ XI, 95ᵛ/12—13; pl. nom.-ac. m. вотѣзаци V, 54ᵛ/13; вѡтѣзаци II, 10ᵛ/9; вотѣзаци III, 12ᵛ/2—3; f. вотѣзате XI, 94ʳ/19. 2. s. m. pl. nom.-ac. вотѣзацїѣ XV, 116ᵛ/16.

botezător adj. sg. nom.-ac. m. вотѕъторѕлю IV, 19ʳ/11—12.

bou s. m. sg. nom.-ac. вооу I b, 5ʳ/6; воѕль XII, 100ʳ/8.

bratăș s. m. pl. nom.-ac. братьшїѣ V, 53ʳ/6.

brați s. n. pl. nom.-ac. бращє IX, 80ʳ/13; бращелє I b, 4ᵛ/9; бращел VI, 62ᵛ/1.

brînză s. f. sg. nom.-ac. бръѧѕь XI, 97ʳ/20.

brîu s. n. sg. nom.-ac. брьѕ IV, 20ʳ/12, 20ᵛ/3.

brumar s. m. sg. g.-d. лѕи броумарю XI, 90ᵛ/4—5; лѕи брѕ[мар]ю XI, 97ᵛ/17—18.

bueina vb. I ind. viit. 2 sg. вери вѕчинѫ IV, 17ʳ/9—10; 3 sg. ва боучинѫ V, 42ᵛ/10; 3 pl. варѕ вѕчинѫ V, 41ʳ/13.

bucura vb. I refl. ind. prez. 1 sg. мъ вѕкѕръ III, 14ᵛ/8; impf. 3 sg. боукоура-сє IX, 80ᵛ/20; p. s. 3 pl. сє вѕкѕрарѫ VII, 67ʳ/16; viit. 3 pl. вѕкѕра-сє-варь XIV, 111ʳ/6; imper. 2 sg. вѕкѕрѫ-тє III, 14ᵛ/8, 17ʳ/11—12, 29ᵛ/12—13; вѕкѕрь-тє IV, 16ᵛ/17, 17ʳ/3, 6—7; вѕкѕръ-тє IV, 16ᵛ/15; вѕкѕръ-тє IV, 29ᵛ/15 — 30ʳ/1; вѕкѕрѫ-тє IV, 29ᵛ/14 — 15; вѕкѕрѫ-тѫ IV, 17ʳ/8—9; вѕкѕръ-тѫ IV, 16ᵛ/7, 12; вѕкѕрь-тѫ IV, 16ᵛ/8, 9; вѕкѕрѫ-тѫ IV, 16ᵛ/10—11; вѕкѕрѫ-тѫ IV, 16ᵛ/6; 2 pl. вѕкѕраци-вѫ V, 54ʳ/12—13; вѕкѕраци-вѫ VII, 65ᵛ/9; ger. вѕкѕръндѕ-сє X, 79ᵛ/6—7; вѕкѕрѫн'дѕ-сє VII, 63ᵛ/12.

bucurie s. f. sg. nom.-ac. вѕкѕрїѣ IV, 34ᵛ/12; боукоурїѣ XII, 101ᵛ/8; боукѕрїѣ XIV, 111ʳ/5; вокорїѣ IX, 77ʳ/4; вѕ⟨*ci*⟩рїѣ XV, 119ʳ/12; вѕкѕрїа V, 47ʳ/2; вѕкѕрїѣ X, 79ᵛ/7; вѕкѕрїѫ V, 56ʳ/7—8, VII, 65ʳ/12; вѕ⟨*ci*⟩рнѫ VII, 63ᵛ/12; pl. nom.-ac. боукѕрїи XIV, 111ʳ/10; боукѕрїи⟨*l*⟩є XIV, 113ʳ/10—11.

Buldujariu s. pr. nom.-ac. боул'доужарю XII, 107ᵛ/9.

Buldur s. pr. nom.-ac. вѕлдѕрь XIV, 115ʳ/16.

bun adj. sg. nom.-ac. m. вѕнь VII, 63ᵛ/6; вѕ⟨*n*⟩ VII, 63ᵛ/9; боунѕ V, 51ᵛ/17; вѕрь X, 79ʳ/17, 79ᵛ/2, 4; вѕрѕ VII, 63ᵛ/2, 64ᵛ/6, XV, 117ᵛ/10, 119ʳ/12; f. боунѫ XII, 101ʳ/1; pl. nom.-ac. f. вѕнє III, 12ʳ/11, 14ʳ/2, 14ᵛ/11, 15ᵛ/4, V, 40ᵛ/9; боунє V, 43ʳ/3, XII, 99ᵛ/12, 100ᵛ/16, 105ʳ/5; вѕрє XV, 118ᵛ/13.

bunătate s. f. sg. nom.-ac. вѕ-ѧрътатє I b, 10ʳ/3—4; вѕнѫтатѣ XIV, 111ᵛ/8—9, 113ᵛ/8; вѕнѫтатє V, 56ᵛ/9; вѕ-ѧрътатѣ XV, 121ᵛ/12—13; вѕрѫтатѫ VII, 66ʳ/1; g.-d. вѕрѫтѫцїѣи VII, 66ʳ/1.

bunăvestire s. f. sg. nom.-ac. боуиѫвестире XII, 101r/15.
bură s. f. sg. nom.-ac. бѣрѫ V, 41r/15; боурѫ V, 42v/11.
buzdugan s. n. pl. nom.-ac. вѣздѣгане VI, 61r/3—4.

ca adv., conj. **1.** adv. ка I b, 5r/7, 9, 8v/10, 11, III, 13r/10, IV, 26r/3, 29r/13, 14, V, 39r/5, 6, 6, 39v/8, 40r/15, 42r/13, 45r/12, 45v/1, 4, 5, 6, 8, 9,9, 46v/4, 48v/14, 52v/6, 55r/7, 8, 10, 11, 55v/1, 2, 3, 4, 5, VI, 57r/6, 59r/7, IX, 77r/7, 77v/5, 80r/9, XI, 92r/13, XIII, 109r/18, XIV, 113r/18, XV, 116r/17, 116v/5, 117r/2, 117v/11, 119r/4; ка IV, 19v/13, V, 42r/12; adv. comp. ка ти II, 10v/22, IV, 19v/13—14. 23r/7, VII, 64v/10, 16, XI, 91v/18; 92v/13, 94v/18; ка ⟨ѕ⟩и XV, 119r/18—119v/1. **2.** conj. ка IX, 80v/15, XV, 120r/12, 17, 19, 120v/5, 121v/8; к- XIV, 110v/12.

cal s. m. sg. nom.-ac. калъ VI, 59r/14, 59v/2; калоуль XII, 100r/9; калъѕ IX, 77v/16; g.-d. калъѕи VI, 59r/8.

cale s. f. sg. nom.-ac. кале XI, 94r/11; канле IX, 77r/11.

cap s. n. sg. nom.-ac. капь XII, 102r/4, 103r/12, 106r/8, 106v/1; кап XII, 102r/11; капѕ I b, 3r/7—8, V, 55v/9, IX, 80r/9; капъ I b, 4v/12, V, 41v/14, 46v/7, 9, 47r/15—47v/1, 52r/15—52v/1, 54r/1, VI, 58v/13, 62v/4, XI, 95v/19, 96v/12, 97v/10, XV, 118v/3, 4; капоуль XI, 96v/15, 21; капъль XI, 97v/11; g.-d. капоуи XI, 97v/14; pl. nom.-ac. капеше I b, 4r/5, IV, 26r/11; капете IV, 26r/10; капешеле I b, 5r/5, V, 42v/1—2; капешелѣ V, 41v/1.

capră s. f. pl. nom.-ac. капре V, 43r/11.

care adj., pron. inter.-rel. **1.** adj. pron. sg. nom.-ac. m. карале VI, 57r/5. **2.** pron. sg. nom.-ac. m. карале XII, 98r/3—4; pl. nom.-ac. m. карїи IV, 20v/5; f. карале XII, 98v/14—99r/1, 104v/4; карале XIV, 114v/15.

carne s. f. карне IV, 21v/1, IX, 78v/9, XI, 97r/20; карне IV, 21r/3, 6.

carte s. f. sg. nom.-ac. кар'те I a, 1v/1, I b, 8v/1, 9r/5, 9v/2; карте I b, 9r/15, XII, 107v/10; картѣ Ia, 1v/1, V, 50r/1; картѣ I a, 1v/3, 5; карте I a, 1v/1.

casă s. f. sg. nom.-ac. касъ I b, 7v/3; каса II, 10v marg., IV, 23r/11—12, V, 50r/10, VI, 63r/1—2, IX, 77r/12, 77v/2, 78r/10, XI, 97v/19, XII, 100r/4, XV, 117v/16; g.-d. касеи IX, 78v/18; pl. nom.-ac. касе IV, 28v/4; каселе I b, 6v/6, XI, 91v/13, 97r/8.

că conj. къ I a, 1v/14, I b, 2r/16, 2v/5, 8, 11, 3r/2, 4, 5r/14, 16, 5v/11, 8v/1, 5, 6, 9v/2, II, 10v/9, III, 11r/7, 12r/3, 7, 14r/10, 14v/15, 15r/1, IV, 16v/12, 16, 17r/1, 9, 19r/7, 19v/5, 10, 24v/10, 30r/8, 31r/2, 31v/5, 32v/6, 33r/5, 34r/6, 11, 12, 13, 34v/8, 13, 35v/10, V, 37r/9, 12, 14, 15, 38r/10, 13, 38v/1, 39v/7, 42v/15, 45r/1, 1, 46v/12, 13, 48v/13, 50r/6, 14, 50v/8, 12, 15, 51r/1, 51v/2, 6, 7, 10, 13, 14, 52r/1, 4, 12, 15, 53r/8, 53v/1, 9, 54r/3, 6, 10, 13, 54v/1, 55v/13, VI, 58r/1, 58v/6, VII, 64r/11, 66r/11, 15, 66v/4, IX, 77v/2, 78r/7, 14, 16, 80r/2, XI, 91r/5, 91v/4, 93v/1, 94r/9, 94v/15, 95v/9, 15, 96v/4, 7, 97v/4, XII, 98r/10, 98v/1, 3, 9, 99v/6, 100v/2, 103r/10, 104r/15, 105r/11, 15, 105v/1, 107r/5, XIV, 110v/11, XV, 116r/19, 116v/6, 117r/11, 117v/2, 18, 118r/9, 16, 118v/9, 120r/7, 9, 18, 120v/13, 121r/3, 121v/2, 122r/11, 16, 122v/5; кѣ I a, 1v/3, III, 12r/5, 13, 15r/7, 15, IV, 16v/8, 17r/12, 19r/4, 21r/8, 27v/3, 34v/1, 36v/6, V, 38r/8, 39v/3, 44v/2, 11, 46v/12, 47v/8, 51r/15, 52v/6, 53v/3, VI, 57v/9, 61r/8, XIV, 110r/18, 112r/17, 112v/7, 13, 15, 114r/1, 114v/6; кѫ II, 10v/5, III, 14r/2, 14v/8, IV, 17r/7, VII, 64v/6; къ V, 52r/7; кѫ VI, 58v/10; кѫ III, 14v/9; к- V, 56v/10.

căci adv. къче IX, 78v/2, 3; кьче V, 43v/3, 3; кѫче IV, 19r/3, V, 43v/2.

cădea vb. II ind. prez. 3 sg. каде XV, 121r/4; p. s. 3 sg. къѕѹ IV, 35r/12, XV, 121r/14; кьѕѹ IV, 19v/14; къѕоѹ I a, 1r/7; къзѹ VII, 66v/9, 67r/5, XI, 93v/7, 13; 3 pl. къѕѹрь XI, 92r/19, XV, 121v/12; къзѹрѫ VII, 67r/13; къзѹрь XI, 92v/7; p. c. 3 pl. аѹ кьѕѹтѹ V, 50v/6; чеѹ къѕѹт IV, 26r/3; viit. 3 sg. ва къдѣ XV, 121r/6; 1 pl. времѹ къдѣ XV, 120v/16—17; 3 pl. ворѹ кьдѫ V, 42r/11; cj. prez. 3 sg. съ каѕѫ V, 51r/4; сь каѕѫ IV, 19v/13; 1 pl. се кѫдемѹ IV, 35r/8; refl. ind. prez. 3 sg. се каде XI, 90v/13, 95v/3, XV, 122r/9; каде-се XIV, 115r/7; нѹ се каде XI, 90v/11, XV, 120v/11.

călător s. m. sg. nom.-ac. кълъторю IX, 77r/7; кѫлѫторю IX, 77v/5; g.-d. кълѫторѹ V, 41r/2; pl. nom.-ac. кълъторїи I b, 6v/5—6.

călca vb. I ind. prez. 3 sg. калъкѫ V, 49v/1; 3 pl. калкь III, 12v/10—11; калкѫ V, 52r/15; p. s. 1 sg. кьл'каю IV, 36r/12—13; 3 sg. кълькѫ IV, 35v/12; къл'кь XI, 95r/7; p. c. 1 sg. амъ кьл'катѹ V, 46v/12—13; inf. кълька V, 49v/3—4.

călcător s. m. sg. nom.-ac. кьл'къторю IV, 17r/4.

căldare s. f. sg. nom.-ac. къл'даре XI, 92v/20, 93r/1, 12—13, 96r/13, 15; кълдаре XI, 93r/4—5, 93v/2, 5; кълдаре XI, 96r/17—18; къл'дарѣ XI, 93r/10.

căldură s. f. sg. nom.-ac. кълъдѹрѫ V, 48r/12—13.

călugăr s.m. sg. nom.-ac. кълѹгърѹ I b, 9v/4; pl. nom.-ac. кълѹгърї V, 47v/16; кълѹгѫрїи I a, 1r/10, V, 56r/4—5; кълѹгьрїи IV, 26v/13; кълоугьрїи V, 56r/1—2.

călugăresc adj. sg. nom.-ac. m. кълѹгьрескѹ V, 56r/13.

călugăriță s. f. pl. nom.-ac. кѫлѹгѫрицеле IV, 28r/1.

cărare s. f. sg. nom.-ac. къраре XIII, 109r/2.

cărbune s. m. pl. nom.-ac. кър'бѹни V, 53v/13—14; кьрбоуни XIV, 114r/19.

cărturar s. m. sg. nom.-ac. кър'толарю I b, 9v/8.

căsătoriu s. m. sg. nom.-ac. късъторюл I b, 7v/1.

cătilin adv. кътилирѹ IX, 78r/2—3.

către prep. кътрь III, 12v/7, 13r/6, IV, 17r/17, 32r/7, 32v/1, 2, XI, 90v/3, 91r/2, 91v/5, 7, 92r/16, 92v/3, 93r/15, 18, 94r/15, 18, 20, 94v/6, 95r/2, 95v/6, 10, 11—12, 96r/17, 17, 96v/11, 12—13, 18; кътрѫ IV, 16v/15, 18r/6, 19r/3, 24v/9, 30v/12, 31v/7, 33r/9, IX, 77r/3, 78r/3, 80v/5, 8, 13, XII, 101r/4, XIII, 108v/11; кътръ I b, 6r/8, IV, 16r/13, 34v/10, V, 37v/9, VI, 58v/1, 59r/10, XI, 90r/4, 94r/13; кьтрь III, 12r/2, VI, 61r/16, XI, 91v/9, 95v/14, 96v/14; кътрѫ IV, 18v/6, 31v/3, V, 51v/17, VI, 63r/1, XI, 90v/8; кьтрѫ V, 46v/7, XIV, 113r/5, 113v/2, 14; кътрѫ V, 55v/12, VI, 57v/4, 6—7; кѫтрѫ IV, 19r/15, V, 38v/3—4; кьтрѫ III, 13v/5; кътръ III, 11r/5: кьтрѫ III, 14v/11; кътрѫ III, 12r/16; къ⟨*tră*⟩ V, 44r/11; în prep. comp. *de cătră* v. de².

căuta vb. I ind. prez. 2 pl. нѹ къоутаци I b, 5v/13—14; impf. 3 sg. къоута XI, 91r/20; p.s. 1 sg. къѹтаю III, 13r/9, 13v/10; кьѹтаю III, 13v/13; 3 pl. къѹтарь I a, 1v/1; кьѹтарѫ III, 14r/7—8; vit. 3 sg. ва къѹта V, 44r/10; ва кѫѹта V, 43v/15; 3 pl. вор къѹта V, 41r/5; ворѹ къѹта V, 40v/10—11; ворѹ кѫѹта V, 42v/12; imper. 2 sg. каѹть III, 13r/8—9, XI, 92r/1; каѹтѫ IV, 33r/4; каѹтъ III, 13v/10; каоутѫ XI, 90r/10; 2 pl. къоутаци I b, 6v/5; inf. кьѹта IV, 19r/6.

căzut adj. pl. nom.-ac. m. къѕѹци V, 56r/13.

се adj. pron., adv., pron. inter.-rel. invar. **1.** adj. чє III, 13r/3, 13v/8, IV, 17v/15, 18r/6, 20v/2, 22r/2, 7, 23r/3, 23v/13, 24r/12, 25r/10, 25v/10, 27r/3, 28r/12, 30r/10, V, 39r/7, XI, 91v/5, 94r/14, 95v/11; [чє] XI, 93r/15. **2.** pdv. чє XI, 96r/18, 97v/18; loc. adv. ꙗзмаи чє IV, 34r/4, V, 38v/8—9. **3.** aron. чє I b, 4v/12, 5v/13, 6r/4, 14, 7v/15, 9v/5, II, 10v/23, III, 13r/16, 14r/17, IV, 16v/11, 17v/1, 18v/15, 19r/12, 23r/10, 23v/2, 34r/3, V, 38r/3, 39v/15, 40r/7, 42r/7, 44v/7, 45v/12, 52r/3, 6, 53v/2, 56r/5, VI, 57r/7, 61r/8, 62v/3, VII, 66r/18, 67r/5, IX, 78r/19, 78v/3, 10, 10, 79r/3, 80r/7, XI, 90v/18, 19, 91r/1, 2, 4, 91v/15, 19, 92r/19, 93r/16, 94r/12, 14, 95v/4, 5, 96v/10, XII, 98r/14, 98v/7, 100r/10, 101r/8, 11, 14, 101v/10, 103r/14, 103v/11, 11, 104r/3, 104v/7, 16, 106r/3, 4, 106v/6, 7, 10, 107r/7, 107v/1, XIV, 111r/3, 112r/6, 112v/23, 113v/4, 11, 21, 114r/7, XV, 115v/2, 5, 116r/4, 116v/7, 16, 19, 117v/13, 119r/3, 4, 121r/3, 10, 13, 122r/5; ч- IV, 31r/9; чѣи (= ce-ai) XV, 117v/7; чєѕ (= ce-au) III, 13v/14, 15v/8, IV, 19v/1, 23r/7, 28r/1, V, 43v/11, 52v/15, VIII, 76r/3; чєѹ (= ce-au) XII, 102r/14, 103v/14; чѣѕ (= ce-au) XII, 102r/3; loc. adv. дерєп'тъ чє XII, 100r/13—14; дерєпт чє I b, 3r/12; дерєп' чє XII, 100v/5; прєд чє I b, 5v/8; loc. conj. дерєп' чє XV, 120r/13; дерєптъ чє XIV, 113v/16; [*derep*]т' чє I b, 2r/1; дерєп чє се XV, 118r/17—118v/1; pron. rel. *cela ce* v. **cel(a)**.

ceas s. n. sg. nom.-ac. часъ I b, 4r/10, III, 14r/2, IV, 16r/15, V, 48r/9, VII, 63v/15, 64r/3, 7, 15, 64v/3, 14, IX, 78v/5, X, 79v/9, 15, XI, 92r/10, 93v/4, 96v/2, 97r/4, XV, 117v/3; часѧ V, 37r/11; часоу̑ XI, 90r/9; g.-d. часѧѧ V, 39v/6; pl. nom.-ac. часѧрєлє V, 53v/ 4—5; часѧрилє III, 11r/5—6, 11v/12, 12r/6; часѧрилє V, 41v/12—13; loc. adv. дрѧ оу⟨*п*⟩ час IX, 80v/20.

cel art. dem. sg. nom.-ac. m. чєл I a, 1r/16; чєлъ XII, 101v/6; чєла I b, 3v/15, 4v/12—13, 7r/15—16, 8v/2—3, 14, V, 38r/9, VII, 64v/10, 10, XIV, 111v/6, 112r/24, 114r/15, 114v/5; f. чѣѫ XIV, 111v/9, 113r/14; чаѫ I b, 4v/11; чѫѫ I b, 3v/14; чаѫ I b, 2r/14; чеѫ I b, 8r/12, IV, 29r/3; чеіа III, 13r/13; g.-d. m. чєлѣ XII, 102r/1; чєлѧ IV, 19r/9; f. чєіи I b, 2v/11; voc. m. чєлѧ IV, 35r/16—35v/1; pl. nom.-ac. m. чєѫ I b, 3v/8, 4r/2, III, 12r/5, VII, 65r/14, XV, 117r/2; f. чѣлє XII, 99r/14; чѫлє IV, 22v/2; чєлє IV, 29r/6, V, 38r/3; чѣлѫ XIV, 113r/11, 114v/15, 115r/1; чѫлѣ I b, 2r/9, 11; чѣл⟨*еа*⟩ XIV, 114v/16; чєлѣ I a, 1v/15; g.-d. f. чєлѡ XII, 100r/12.

cel(a) adj., pron. dem. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. чєлъ XI, 90r/5, 91v/5, 9, 92v/17; чєл XI, 95v/9, 12, 14; чєлѧ I b, 7v/15, V, 37v/12, 40r/3, XIV, 111v/5; чєлѕ XI, 94r/13, 20; чєл[ѕ] XI, 91r/20; f. чѣѫ II, 10v/22, XIV, 113v/4; чєѫ V, 50r/6; g.-d. m. чєлѣи XI, 93v/3, 94v/10—11; [чє]лѣи XI, 93v/17; pl. nom.-ac. m. чєѫ I b, 8r/13, 15, V, 52r/2, 6, 53v/2, 56r/5; f. чѣлє XII, 106v/14; чѣлѣ XIV, 113r/10, 113v/11; чѣлѫ XIV, 111r/9, 113v/21; чєлє VIII, 76r/2—3; g-d. m. чєлоу̑ VI, 62v/6. **2.** pron. sg. nom.-ac. m. чєл IV, 24v/11; чєлѧ XV, 121r/3; pl. nom.-ac. m. чєи IX, 78r/19; чеіа IV, 17r/1, V, 38v/16; чєѫ V, 44r/11, XV, 116v/5; чѣлѫ XIV, 111r/9—10, 113r/10; чєлє III, 14r/9; pron. rel. comp. sg. nom.-ac. m. чєл чє XV, 117r/7; чєлѧ чє I b, 3v/4, 8—9, 4r/8, 6v/15, 7r/7, 13, 7v/1, 5, 8, 8r/5, 7, 8v/4, 16—9r/1, 9v/10—11, 10r/1, 2, II, 10v/6, 11, III, 11v/4, 13r/11, 14v/16, 15r/17, IV, 18r/14—15, 19r/2, 19v/11, 33r/10, 34v/11, 35r/6, V, 49v/11, 53v/7, 54r/1—2, VI, 61r/14, VII, 64v/13, 16, 66v/2, XI, 91r/15, 91v/3, 95v/16, 97r/12, 16, XIV, 111v/7, 15, 112r/17, 114r/10, 115r/14, XV, 121r/6; чє[лѧ] чє XI, 97r/14—15; чєлѧ ⟨*се*⟩ I b, 4v/10; f. чѣ чє XV, 119v/11; чѣѫ чє

XII, 101v/11, XIV, 113r/15; чєѧ че IV, 33v/8, V, 39r/8, 46v/11, 47r/3; чєѧ чєѕ III, 13v/16; чєѧ чечєѕ (!) IV, 22r/8—9; nom.-ac. pentru g.-d. m. чєла че V, 49r/5, 15—49v/1, 1—2, 5, 9, 50r/1, 2, 4, 11, 50v/2—3; g.-d. m. чєлѣе че V, 49r/6, 10; чєлѣѧ чєе V, 49r/7, VII, 67r/3; pl. nom.-ac. m. чѧе че IV, 33v/2; чєѧ че IV, 20v/3, 9, 14, 21r/3, 21v/3—4, 23r/4, 24r/2, 24v/3—4, 30v/2, 31r/11, 35r/2, V, 51r/14, 51v/16—17, 52r/9, 13, 52v/9, 53r/11, 54v/7, VII, 65v/3, 6—7, 7, XI, 92r/5, 6, 95r/12, XIV, 110r/16, 111r/13, 113v/7; чєıа че I b, 9r/13, IV, 18r/1, 28v/9, 35r/1, V, 54r/8; чєѫ че III, 11v/2, 13v/2—3, IV, 25r/12, V, 51v/1, 53r/5; чєд че V, 51v/9; чєѧ чєѧ (!) че V, 47v/5; чєѫ ⟨*ce*⟩ IV, 21r/11; чєє че XV, 117r/3; чєıа чєѕ (= ceia ce-au) IV, 26v/8, 27r/4, 30r/14; чєѧ чєѕ (=ceia ce-au) IV, 21v/6, 26v/1, V, 54v/13; чєѫ чєѕ (= ceia ce-au) IV, 25v/12, 28v/11; f. чѣлє че IV, 21r/9; чѣлѧ че XIV 110r/15, 110v/16; чѣлѣ че XIV, 114r/17; чѧлѧ че I b, 2r/4; чєлѣ че IV, 27v/8; nom.-ac. pentru g.-d. m. чєѧ че V, 50v/7; чєѧ че V, 49r/14; чєѧ че V, 50r/8; чечєѫ (!) че V, 50v/1; g.-d. m. чєлора че VI, 62v/7, XI, 97r/5; чєлwра че III, 12r/11; чєлорѕ че XV, 121r/11; voc. m. чєѧ че V, 44r/6, 8.

celar s. n. sg. nom.-ac. чєларюлѣ XV, 116r/3.

cer s. n. sg. nom.-ac. черю I a, 1r/1, 3, 7, 14, I b, 5v/5, 6r/8, 8v/3, 9v/15, III, 11v/5, 7, IV, 17v/1—2, 18v/3, 31v/9, V, 42r/13, 14, 45v/2, 51v/15,52v/6, IX, 80v/4, 7—8, XI, 92r/11, 92v/3, 97v/13, XII, 102v/12, 103r/6, 104r/4, 6, XV, 116r/10, 117r/10, 117v/15, 118r/3, 119v/1, 2, 121r/14, 122r/18; черю IV, 18v/6—7; ч⟨*er*⟩ю VII, 67r/3; черѕ III, 15r/4, V, 50v/6; черѕю IV, 16r/14; черюл I a, 1v/12, I b, 4v/15, IV, 16v/10, 26r/5, 42r/12; черюлѕ XV, 117r/12; g.-d. черюлѣи IV, 16v/9—10, 27r/8, 32v/3, V, 42v/7—8, 46r/10, 48v/14, 49v/7, 54r/14, 56v/11—12, IX, 78v/4, 80v/12, XI, 97r/2, XII, 102r/8—9, XIV, 110v/17; черюлѣи V, 52r/8, VI, 61v/9; черюлоу̑и XIV, 111r/1; черюлѧи VI, 62r/8; черѕлѣи IV, 35r/7; черѕлѣи V, 46r/2; черѕлюı III, 15r/9; черѕюлѣи III, 15v/5; pl. nom.-ac. черюре IV, 18v/11, 35r/1, XV, 117r/7.

cere vb. III ind. prez. 1 pl. чѣремъ XIII, 109r/7; чѣремѕ XV, 119r/8—9; черемь XII, 104v/11; p. s. 1 sg. черѕю IV, 36r/8; cj. prez. 1 pl. съ чѣремь XII, 105v/9; refl. cj. prez. 3 sg. съ съ чѧе I b, 3v/2.

cerere s. f. sg. nom.-ac. чѣрере XII, 105v/5; черерѣ IV, 31v/3; pl. nom.-ac. чѣрере XII, 106r/1; чѣрери XII, 105v/12, 14.

cerşut s. n. sg. nom.-ac. чершотѣл XV, 116v/8.

cest adj. pron. dem. sg. nom.-ac. m. честѕ IX, 77v/16; f. часть I b, 9r/5; чѣстѫ XIV, 114v/12; чѧсть I b, 9r/15; часта XV, 117r/4; чѣста XIV, 111r/19—20; g.-d. f. чещїи XI, 96v/10; pl. nom.-ac. f. чѧсте I b, 5r/15.

cetate s. f. sg. nom.-ac. четатıе XI, 90r/2—3, 90v/17, 91r/11, 14, 94r/8, 94v/11, 15, 95r/1, 12—13, 14, 95v/4, 6; четатє V, 47r/8; четатıе V, 56r/7; чататѣ Ia, 1r/5; четатѣ I b, 2v/10; четатѫ X, 79r/14; четıте V, 47v/10; четатıе XI, 91r/2; g.-d. чѣтъцїен V, 46r/8; четъциен V, 56v/8; pl. nom.-ac. четьци I b, 9r/10, III, 11v/10, 14; чѣтъцилє XI, 90v/15—16.

cetenie s. f. sg. nom.-ac. четє[нїѧ] XI, 97v/19—20.

ceteră s. f. pl. nom.-ac. четери V, 49v/10.

ceteț s. m. pl. nom.-ac четецїи IV, 26v/1.

ceva pron. neh. invar. чева XII, 104v/11.

cheie s. f. sg. nom.-ac. кеѫ V, 52v/7.

chema vb. I ind. prez. 3 sg. кеамь XI, 91v/6; кѣмь XI, 95v/11; кемь XI, 94r/14; 2 pl. кемаци XV, 116v/19—20; impf. 3 sg. кема I b, 9v/5, XI, 90r/5, 6, 90v/18, 94r/12, 95v/5, 10; кима XI, 90v/19; p.s. 3 sg. кемъ XI, 96v/8; кемъ XI, 92v/18; viit. 3 sg. ва кема IV, 33r/10—11, V, 46r/11, 47r/10, 47v/2; кема-ва V, 56r/2; cj. prez. 1 pl. съ кемѫм XII, 104v/15; 3 pl. се кеме IV, 33r/12; refl. ind. prez. 2 sg. те кеми XII, 98r/12—13; 3 sg. кѣмѫ-се XIV, 112r/18; кемѫ-се V, 54r/6—7.

chin s. n. sg. nom.-ac. кинь XIV, 112v/5—6; кынь XIV, 115r/9; киноуль XIV, 114r/15, 114v/4—5; кыноуль XIV, 114r/9; кыноул XIV, 114r/11.

chinui vb. IV pas. ind. p.s. 3 sg. m. ⟨*fu*⟩ киноуить XII, 103r/3.

chiot s. n. sg. nom.-ac. кыѡть XIV, 114r/8—9.

chip s. n. sg. nom. ac. кипȣ III, 13v/8; кипоу V, 48r/15; кипоул I b, 2v/7; кипȣл IV, 35v/10—11; pl. nom.-ac. кинȣриле V, 39v/14, 55v/11; кипȣриле V, 47v/9—10; loc. adv. нече кȣ оу⟨*n*⟩ кипȣ XV, 117v/8—9.

ci conj. че I b, 3r/14, 3v/2, 16, 4v/15, 5v/12, 7r/10, 7v/12, 8v/6, IV, 16r/6, 23v/1, 24v/12, 29v/10, 34r/6, 11, 15, 36r/1, 36v/3, V, 37r/12, 37v/8, 12, 38v/8, 43v/5, 48r/15, 48v/5, 10, 15, 49r/12, 49v/13, 50r/7, 50v/6, 52v/8, 53v/6, IX, 78r/2, 18, XI, 90v/13, 91v/10, 92r/17, 92v/11, 95v/15, 97r/19, XII, 104r/13, XIV, 111r/9, 111v/19, 21, 112r/4, 114r/2, XV, 118r/17, 119r/1, 119v/12, 120v/19, 121v/4, 122r/4, 8; [че] XI, 97v/17; чеȣ (= ce-au) IV, 20v/6, 26r/3; loc. conj. *nu numai ... ce şi* v. **nu**.

cicea adv. чичѣ VI, 63r/6.

cimpoi s. n. sg. nom.-ac. чимпои V, 49v/10; s. comp. pl. nom.-ac. коу-чиѧпои-гласȣриле XIV, 114v/20—21; гласȣре-де-чинпои V, 39r/15.

cin s. n. sg. nom.-ac. чинь V, 56r/3; чинȣлъ V, 56r/12; чинȣре V, 42v/3, 45v/14; чинȣреле IV, 35r/14.

cină s. f. sg. nom.-ac. чинѫ XII, 107r/1, 11.

cinci num. card. чин'чи VI, 57v/10, XII, 98v/13; чинчи XI, 90v/10, XII, 105r/10.

cincilea num. ord. sg. nom.-ac. f. а чинчѣ XII, 99r/6, 105v/7, 106v/6; а чин'чѣ XII, 99v/13.

cine pron. **1.** pron. inter.-rel. nom.-ac. чеѧре IX, 79r/2; чине IV, 17v/14—15, 18r/7—8, 19v/1, 20v/1, 21v/5, 22r/2, 23r/2, 23v/12—13, 24r/11—12, 24v/5, 25r/10, 25v/10, 26v/6, 27v/6, 28r/12, 30r/11, 30v/13, V, 39v/5, VI, 60r/10, XI, 97r/18, XII, 98r/6, 12, 99r/8, 101v/4, 7, 102v/8, 106v/1, 3—4; чире IX, 78r/9, 80r/19, XV, 116v/19; чири XII, 107v/10; g.-d. кȣи XIV, 110v/12; коуи XII, 105v/8. **2.** pron. nehot. nom.-ac. чине V, 41v/11, 45v/11, 12, XIV, 110v/11.

cineşi pron. nehot. nom.-ac. чеѧреши I b, 4v/1; чинешь XIV, 110r/13—14, 111r/2; чинеши V, 37v/6, 46r/14; g.-d. кȣиши XV, 122v/11—12.

cineva pron. nehot. nom.-ac. чинева V, 40r/11.

cinste s. f. sg. nom.-ac. чинстѣ XI, 95v/19; чин'сте V, 46r/14.

cinsti vb. IV ind. prez. 3 sg. чиѧстѣще VII, 65r/7—8; иȣ чин'стеще V, 49r/8; 2 pl. нȣ чиѧстици I b, 5v/8—9; но чинстици I b, 6r/14; viit. 3 sg. ва чести I b, 3v/9; ва ч⟨*i*⟩нсти XI, 97r/16; нȣ ва чинсти XI, 97r/12; н[ȣ] ва чинсти XI, 97r/18—19; 2 pl. но веци чиѧсти I b, 3v/16—4r/1; 3 pl. вѡр чинст⟨*i*⟩ XI, 97r/7; imper. 2 sg. чинстѣще XII, 99v/10; 2 pl. чистици VII, 65v/5.

cinstit adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. чинститъл IV, 26r/2; чинститъл VI, 62v/3; чин'ститъл VI, 62v/4; чиститъл V, 46v/9; f. чин'стита IV, 21v/7, 30v/4; чинстита V, 42r/15; g.-d. f. чин'ститеєи IV, 33v/7; pl. nom.-ac. f. чин'ститє III, 11r/16, V, 47v/13. **2.** s. f. sg. voc. чинстита IV, 16v/6—7.

cinstitor s. m. sg. nom.-ac. чинститорюл VII, 64v/7.

citi vb. IV ind. p. c. 3 pl. чєѕ чєтитъ IV, 26v/1; cj. prez. 3 sg. съ чєтѣскь I b, 9r/5—6; refl. ind. viit. 3 sg. съ ва чєти XI, 97v/20.

ciuai s. n. sg. nom.-ac. чюан XIV, 114v/2.

ciudă s. f. sg. nom.-ac. чюдъ XI, 93r/14.

ciudi vb. IV refl. cj. prez. 2 sg. съ нѕ тє чюдєщи III, 14v/14.

cîine s. m. sg. nom.-ac. кънне V, 55r/11; voc. къне XI, 96r/5; pl. g.-d. кънилwр IV, 21r/10.

cînd adv. къндь II, 10v/2, XI, 90r/19, 90v/10, XII, 104v/11, 107v/5—6; кън'дь XII, 107r/8; кьндь XIV, 110r/5; кьнд XI, 97v/17; къндѕ IV, 24r/3, 26r/1, 32r/3, 32v/15, V, 45v/6—7, 48r/10, 55r/11—12, IX, 79r/5, 7, XV, 120v/16, 122v/10; къндо I b, 6r/1, IX, 77r/2, 78v/6—7; къндѕ V, 41r/12; къндоу XII, 105r/2—3; кьн'дѕ III, 11v/5; кьндѕ III, 13r/8; loc. adv. дє къндѕ V, 40v/1; пънѫ къндѕ III, 14r/12; пьнь къндѕ IV, 18v/2.

cînta vb. I ind. prez. 3 sg. кън'тѫ V, 49v/12; кънтъ I b, 7r/8; viit. 3 pl. вор' кън'та V, 42v/2—3; ворѕ кън'та V, 47r/8; ворѕ кън'тд V, 48r/4—5; inf. кьн'тд V, 46r/5.

cîntare s. f. sg. nom.-ac. кънтдрѣ VIII, 76r/10; pl. nom.-ac. кь·ѣтѫрилє II, 10v/11.

cîntec s. n. pl. nom.-ac. кънтечѣ IV, 32r/3; кьнтєчєлє XIV, 114v/20.

cîștiga vb. I ind. p. c. 3 sg. дѕ кьщигатъ XIV, 110v/11—12.

cîștigă s. f. sg. nom.-ac. къщига XV, 119v/14.

cît adj., adv., pron. inter.-rel. **1.** adj. sg. nom.-ac. f. кътѫ III, 15r/6, IV, 34v/6; pl. nom.-ac. f. кътє IV, 17v/4, XII, 104r/17, 105r/7, 105v/11—12; кѫтє XII, 98v/11. **2.** adv. кът I b, 5r/5; кътъ III, 15r/2; кътъ XIII, 108v/15; кьть XIV, 112v/2. **3.** pron. pl. nom.-ac. f. кътє I b, 3v/3; кътє-н (= cîte-ai) V, 40v/1.

cîte adv. кьтє II, 10v/18; num. card. distr. *cîte doao* v. **doi**, *cîte șase* v. **șase**.

clevetă s. f. pl. nom.-ac. клєвєтєлє IV, 28v/3, XIV, 114v/22; клєвєтєлє IV, 22r/10—11.

cleveti vb. IV ind. prez. 3 sg. клєвєтещє V, 49r/10; 3 pl. клєвєтескѕ III, 12v/6—7; p. c. 2 pl. ацн клєвєтитъ V, 45r/2.

clevetitor s. m. pl. nom.-ac. клєвєтиторїн IV, 28v/2.

clevetnic s. m. pl. nom.-ac. клєвєтничїи IV, 24v/2; voc. клєвєтничилорѕ I b, 5v/15—16.

clipeală s. f. sg. nom.-ac. клипѣла XIV, 112v/2—3.

clipit s. n. sg. nom.-ac. клипитоул XIV, 110v/19.

clocoteală s. f. sg. nom.-ac. клокотєлъ V, 45r/10.

clocoti vb. IV ger. клокотинъдь V, 42r/1—2; клокотиндѕ IV, 29r/13.

coastă s. f. pl. nom.-ac. кwастє I b, 3r/6; костєлє XI, 97v/6.

cocon s. m. sg. nom.-ac. кокон VI, 60r/2, 60v/4; конѕ VI, 59v/8; коконѕл VI, 59r/9; pl. nom.-ac. кокони VI, 57v/10.

codru s. m. sg. nom.-ac. кодрѕ IX, 77r/6—7.

comoară s. f. pl. nom.-ac. комоаржле V, 46r/9; коморъле V, 46r/2; комѡриле XIV, 113r/13.

Constantin s. pr. g.-d. лѹи костантин X, 79r/15.

copac s. m. sg. nom.-ac. копачю IV, 24r/6.

coperit adj. sg. nom.-ac. m. коперит VI, 58r/8—9.

copită s. f. sg. nom.-ac. копита VI, 59r/7—8.

corabie s. f. sg. nom.-ac. корабиѫ V, 47v/15.

corn s. n. pl. nom.-ac. кор'нѹре V, 47v/11; корнѹре V, 41r/14.

cosiță s. f. sg. nom.-ac. косець I b, 5r/7.

crai s. m. sg. nom.-ac. краю XII, 107v/9—10.

crede vb. III ind. prez. 1 sg. креѕѹ XI, 91v/3; крезь XII, 98v/6, 102r/6; крезѹ XI, 95v/13, 16, 96r/6; 3 sg. крѣде XII, 98r/6, 8; impf. 3 sg. крѣдѣ XI, 94v/19; 3 pl. крѣдѣ XI, 91r/9; p. s. 3 sg. крезѹ XI, 95r/16; 2 pl. нѹ креѕѹть I a, 1v/4; 3 pl. крезѹрь XI, 95v/1; p. c. 2 pl. н-аци креѕѹт IV, 19v/9; 3 pl. н-аѹ креѕѹт IV, 30v/2; н-аѹ креѕѹтѹ IV, 19v/2—3; н-аѹ крезѹт IV, 18r/1, 19v/5; viit. 3 sg. ва крѣде I b, 10r/2, XII, 106v/1—2; ноу ва крѣде XII, 106v/4; нѹ ва креде IV, 19v/12; cj. prez. 1 pl. съ крѣдем XI, 95r/19; imper. 2 sg. крѣде XI, 94r/21; 2 pl. крѣдеци XI, 91r/3, 95v/7.

credință s. f. sg. nom.-ac. крѣдинцѫ XII, 105v/2—3, XIV, 110v/6, 111r/20; крединцъ XV, 122v/3; крединца XII, 99r/3—4, 101r/10, 101v/10—11, 102r/2, 105r/16—105v/1; кредин'ца IV, 30v/10, XI, 92v/1, XII, 101r/12; g.-d. еи кредин'це XV, 120v/14—15.

creștet s. n. sg. nom.—ac. крещетѹ IV, 20v/15; крещетѹ IV, 20r/13—14; крещетѹлъ IV, 25v/8.

creștin s. m. sg. nom.-ac. крещинь XI, 90r/3, XII, 98r/2, 3, 4, 5, 13, 98v/1—2, 12—13; крещинѹ XI, 93v/10; крещирь X, 79r/18; крещирѹ VII, 63v/3; крещиноул XII, 106r/5; крещиноѹль IV, 24v/10; g.-d. крещиноулѹи XII, 103v/12; крещиноулоуи XII, 106v/7—8; pl. nom.-ac. крещиии II, 10v/6, 21, IV, 24v/9, XI, 92v/12; крещири VIII, 76r/6—7; крещинїи IV, 32v/6, 33v/12, 34r/5, XIV, 115r/12; крещинїи IV, 33r/3—4, V, 51r/6—7; крещїинїи (!) IV, 31v/5; крещирїи XV, 119r/2; g.-d. крещинилѡр IV, 33v/6, XII, 100v/16.

creștină s. f. sg. nom.-ac. крещинь XI, 95v/12; крещинѫ XI, 91v/7—8; [кре]щинѫ XI, 94r/18—19; pl. nom.-ac. крещинеле V, 53r/11.

creștinătate s. f. sg. g.-d. крещинѫтѫцїен XII, 98v/10.

creștinesc adj. sg. nom.-ac. m. крещинескѹ IV, 16r/3—4, 31r/6; f. крещинѣскѫ XI, 92v/1, XII, 99r/4; крещи⟨*nea*⟩скѫ XII, 98r/1.

cruce s. f. sg. nom.-ac. крѹче V, 42r/15, XI, 91r/17, 91v/18, 95r/3, 97v/5; врѹч IV, 30v/4, V, 49r/14; кроуч IV, 21v/7; крѹчѫ IV, 36r/6; крѹче III, 12v/12, V, 49v/1; g.-d. крѹч IV, 33v/7; крѹчиеи IV, 21v/8—9; крѹчїеи IV, 21v/10; крѹчїеи IV, 31r/12.

cu prep. кѹ I a, 1r/4, I b, 2v/14, 3r/5, 7, 9, 10, 3v/7, 10, 13, 14, 4r/4, 14, 16, 4v/4, 5r/5, 5v/5, 6r/7, 16, 6v/1, 1, 2, 9, 9, 10, 16, 7r/1, 2, 12, 8r/4, 4, 14, 15, 9r/2, 2, 3, III, 12r/3, 4, 12v/5, 8, 8, 9, 14r/4, 5, 10, 17, 15r/6, 9, 10, 12, 15v/10, 11, IV, 16r/16, 16v/1, 17r/1, 2, 3, 26r/10, 12, 12, 28v/3, 29v/6, 8, 12, 30r/13, 30v/6, 7, 31v/5, 9, 32v/8, 35r/13, 13, 15, 35v/6, 36r/9, 9, V, 37r/10, 14, 37v/2, 3, 4, 4, 6, 15, 39r/1, 2, 10, 13, 14, 39v/8, 9, 9, 10, 10, 11, 11, 11, 12, 12, 13, 14, 40r/12, 40v/3, 41r/4, 15, 41v/

11, 42v/11, 11, 43r/7, 44r/1, 9, 15, 45r/7, 45v/12, 46r/14, 14, 46v/12, 47r/7, 13, 14, 14, 47v/11, 11, 12, 13, 48r/3, 5, 49v/9, 10 , 10, 50r/12, 50v/5, 5, 5, 51r/10, 10, 11, 51v/4, 4, 52r/1, 52v/5, 53r/10, 54r/3, 55r/13, 55v/8, 56r/5, 7, 56v/2, 12, VI, 58r/8, 9, 61r/3, 62r/12, VII, 63v/9, 65v/1, 18, 18, 66v/16, VIII, 76r/2, 8, 9, 11, IX, 78r/10, 78v/2, 2, 14, 19, 80v/3, 5, 6, 13, 14, 19, X, 79r/15, 79v/4, XI, 90r/13, 90v/3, 92r/3, 6, 9, 21, 93r/5, 7, 93v/2, 13, 15, 95r/3, 7, 96v/3, 20, 97r/13, 14, 20, 20, 21, 21, 97v/3, 5, 11, XIV, 110v/12, 111r/5, 111v/11, 112r/22, 22, 113r/10, 114r/8, 9, 12, 16, 18, 21, XV, 116v/3, 4, 117r/1, 117v/3, 6, 6, 8, 118r/4, 8, 10, 118v/7, 13, 119r/1, 5, 8, 12, 12, 120r/5, 120v/12, 19, 121r/7, 8, 13, 122r/8, 10, 122v/2, 7, 9; коу I b, 4v/1, 8r/2, II, 10v/21, V, 43r/6, 48r/7, IX, 77r/4, XI, 96r/10, 11, 97v/5, 6, XII, 98r/14, 98v/2, 7, 7, 8, 102v/7, 103r/8, 105v/2, 107v/11, XIII, 110r/4, XIV, 110r/8, 11, 11, 15, 110v/21, 111r/2, 111v/1, 2, 8, 113r/9, 15, 114r/11, 15, 115r/8; кѕ III, 11r/15, V, 56v/4, VI, 58r/11; кѕ IV, 26r/10, V, 56r/8; ко I b, 7r/11, IX, 78r/1; коѕ XIV, 114v/3; loc. adv. *cu adevăr* v. **adevăr**; *cu deadevăr* v. **deadevăr**; *cu frică* v. **frică**; *cu tot* v. **tot**; *nece cu un chipu* v. **chip**; loc. prep. *alature cu* v. **alături**; *depreună cu* v. **depreună**; *împreună cu* v. **împreună**; *şi cu* v. **şi**; s. comp. *cu-cimpoi-glasuri* v. **cimpoi**.

cuget s. n. pl. nom.-ac. кѕцетеле XV, 116r/7—8, 116v/10—11; g.-d. кѕцетелорь XIV, 110r/20.

cugeta vb. I ind. p. c. 1 sg. коуцетат-ам XIII, 109r/14—15; cj. prez. 2 sg. се кѕцеци XV, 116v/3.

culca vb. I refl. ind. p. s. 3 pl. се кол'карь IX, 78v/15.

cum adv. inter.-rel., conj. **1.** adv. кѕм IV, 16r/3, 23v/3, 26v/3, 32v/14, V, 38r/5, 15, 38v/2, 40r/1, 42r/10, 42v/9, 45v/3, 11, 50r/13, 51r/13, 52v/1, 53v/10, 55r/6, 55v/14, VI, 59r/11; коум I b, 5v/14, 7r/9, V, 42v/14, 43r/10, 57r/1, XI, 91v/6, 95v/11, 97v/9, XII, 104r/6, 11, XIII, 110r/2; кѕм IV, 25v/2, XIV, 110v/11; коумь XII, 98r/7, 103v/2; кѕмь III, 11v/7; коум XII, 106r/6; кѕмѕ IV, 27r/9, 32v/9, V, 38v/1, 11, 50r/3, IX, 79r/10, XI, 95r/11, XV, 119v/2; коумѕ XI, 94r/14, XIV, 114r/3. **2.** conj. коум V, 43r/14, XI, 95v/18, XII, 101v/1; кѕм IV, 20v/11, V, 49v/13; кѕм' V, 43r/13; кѕмѕ IV, 19r/13; кѕмоу XIV, 113v/8; коумѕ XII, 100v/13—14; loc. conj. коум съ XII, 100v/8—9, 101r/2—3; коум съ XI, 94r/9.

cumătră s. f. sg. nom.-ac. кѕмѫтрѫ IV, 30v/6.

cumineca vb. I cj. prez. 3 sg. съ коуменече II, 10v/20—21; refl. cj. prez. 1 pl. съ не кѕмерекѕмѕ (!) XV, 120r/4—5.

cuminecătură s. f. sg. nom.-ac. коуменекѫтоура XII, 106v/9; коуминекѫтоура XII, 99r/6—7.

cumpănă s. f. sg. nom.-ac. кѕмпънѫ V, 41r/6; кѕмпѫнѫ V, 40v/10; кѕмѣпѣнѫ V, 40r/9.

cumpăra vb. I ind. p. c. 3 sg. ѧѕ коумпъра IV, 22r/3; 3 pl. чеѕ кѕмпъратѕ IV, 28v/11.

cumplit adj. sg. nom.-ac m. коумплитъ XIV, 112v/6.

cunoaşte vb. III. cj. prez. 3 sg. съ коуноаскѫ II, 10v/5; 3 pl. съ кѕноскѫ XIV, 114v/8; imper. 2 sg. кѕноц[е] III, 14r/13—14; inf. коуноащіе XII, 100v/10; refl. ind. p. s. 3 pl. съ кѕноскѕръ III, 14v/2—3.

cunoscut s. m. pl. voc. кȣноскȣцїи V, 37r/8.

cununa vb. I refl. cj. prez. 3 pl. съ се кȣнȣие XI, 94r/10.

cunună s. f. sg. nom.-ac. кȣнȣнѫ V, 46v/8; кȣрȣръ XV, 121r/10; кȣрȣрѫ IX, 80r/9; кȣѧрȣра I b, 4v/11; pl. nom.-ac. кȣнȣни V, 46r/4, 47r/15, 48r/3.

cuprinde vb. III cj. prez. 1 pl. съ коуприндемь XII, 104v/1—2; inf. коуприн'де XII, 105v/4.

cuptor s. m. și n. sg. nom.-ac. кȣпторȣлю V, 45r/4; g.-d. лȣи коупторю XI, 97v/15.

cura vb. I v. **cure**.

curat adj. sg. nom.-ac. m. кȣрат XI, 90r/3; кȣрать XI, 97v/12; кȣратȣл XV, 120r/6; f. кȣратѫ XIV, 110v/6—7; кȣрат XI, 93v/5; коуратѫ XIV, 111r/20—21.

curăți vb. IV cj. prez. sg. сь коурѫцѣскѫ II, 10v/16—17; imper. 2 sg. коурѫцѣще XIII, 109v/4, 18; коуръцѣ[щ]е XIII, 109v/12—13; коурѫцѣ[щ]е XIII, 109v/8.

curăție s. f. sg. nom.-ac. кȣръціе I b, 3v/10, 4v/4; кȣрьцие V, 52v/5—6, 54r/2; кȣрѫцнѫ V, 50r/12; кȣкȣрѫціе (!) V, 53r/13—14.

curățire s. f. sg. nom.-ac. кȣрѫцирѣ XIII, 108v/13—14.

curățitor s. m. sg. nom.-ac. кȣрьцитѡрю XIII, 108v/16.

cure vb. III și **cura** vb. I **1.** vb. III ind. impf. 2 sg. кȣреи V, 39r/14; p. s. 3 sg. кȣрсе VI, 59v/14; кȣрсе IX, 80r/4; viit. 3 sg. ва кȣрь V, 55r/13; imper. 2 pl. коуръци I b, 6v/12. **2.** vb. I ind. impf. 3 sg. кȣра IV, 25r/4.

curînd adv. кȣрȣндȣ V, 53r/12, XI, 96v/12, 19; кȣрȣндȣ V, 52r/13—14; [кȣрȣнд]о XI, 96v/21.

curte s. f. sg. nom.-ac. кȣртѧ XI, 90v/16.

curvar s. m. sg. nom.-ac. коурвари XII, 99v/14; pl. nom.-ac. кȣрварїи IV, 28v/10; g.-d. кȣр'варилорȣ V, 49v/15; voc. кȣр'карилѡр V, 44v/10; кȣр'варилорȣ I b, 5v/14—15.

curvă s. f. sg. nom.-ac. коурвѫ II, 10v/23.

curvi vb. IV ind. viit. 3 pl. ворȣ кȣр'ви IV, 20v/11—12.

curvie s. f. sg. nom.-ac. кȣрвїе III, 12v/8, V, 39r/9; кȣр'вїе XI, 97r/21; кȣрвие IV, 28r/2; ⟨*cu*⟩р'вие IV, 20v/12; коурвїѫ V, 49r/15; ⟨*cu*⟩ръвїѫ IV, 30v/5—6; корвїе XV, 118r/13; pl. nom.-ac. коурвїиле XIV, 112r/12—13, 114v/18—19.

cuteza vb. I ind. prez. 1 sg. нȣ кȣтез VI, 58v/6; 3 sg. кȣтѧѕѫ XI, 93v/1—2; p. s. 3 pl. нȣ кȣтеѕар IV, 34v/5.

cutremur s. n. sg. nom.-ac. кȣтремȣрȣл V, 39v/6; voc. кȣтремȣрȣл V, 43v/12.

cutremura vb. I refl. ind. prez. 2 sg. те кȣтремȣри V, 39v/3; impf. 3 sg. с кȣтремȣра IV, 26r/6; viit. 2 sg. те вери кȣтремȣра V, 38v/10; 3 sg. се ва кȣтремȣра V, 41r/15—41v/1; 3 pl. се ворȣ кȣтремȣра V, 43v/13—14.

cuțit s. n. sg. nom.-ac. кȣцитȣ V, 39v/9—10.

cuvînt s. n. sg. nom.-ac. кȣвънть XIV, 112r/20; кȣвънтȣ IV, 36r/14—15; кȣвьн'тȣ I b, 9r/2; кȣвьнтȣ I a, 1r/4; коувънтȣ IV, 16r/1; ковьн'тȣ I b, 8r/8; кȣвънтȣл III, 11v/15, IV, 34r/14, 34v/4, XI, 94r/8, XV, 116v/13—14; кȣвьнтȣл III, 11r/3, XV, 117v/12, 119v/13; кȣвънтȣль I a, 1v/13; кȣвънтоул I a, 1v/10; кȣвъѧтоуль II, 10v/4; кȣвьн'тȣл V, 41r/4; кȣ⟨*vîntul*⟩ XV, 122r/10; g.-d. кȣвънтȣлȣи I a, 1v/6; коувьнтȣлȣи XIV, 115r/13—14; pl. nom.-ac. кȣвенте XV, 116r/19—116v/1; коувепте XII, 99r/14;

коуꙋвиитє XII, 106ᵛ/14—15; кѕꙋвенїтєлє XII, 101ʳ/6; коуꙋвии'тєлє XII, 99ʳ/9, 100ʳ/15, 100ᵛ/14—15; g.-d. коуꙋвии'тє XII, 100ʳ/12—13.

da vb. I ind. prez. 3 sg. дъ I b, 7ʳ/14, V, 49ᵛ/3; дѫ VII, 65ʳ/4; 1 pl. дъмъ XII, 105ʳ/6; 3 pl. дѧ̀ I b, 2ʳ/5; p. s. 1 sg. дедю I b, 2ᵛ/15; дедѧ I b, 2ʳ/7, IV, 35ᵛ/11, 36ʳ/14; дедо I b, 2ᵛ/1; 3 sg. дѣдє XII, 100ᵛ/14, 107ʳ/3, 12; 3 pl. дедеѧ IV, 36ʳ/8; ѣдѣрѫ IV, 35ᵛ/14; p. c. 2 sg. ан дамт V, 40ᵛ/12; ан дамѕ V, 41ʳ/1; 3 sg. доꙋ дамъ XIV, 115ʳ/16; цѣѕ дамѕ XV, 17ʳ/14, 16, 17, 117ᵛ/2; 2 pl. ацн дамъ XIV, 110ᵛ/12; 3 pl. сеѕ дамѕ IV, 28ʳ/2; viit. 1 sg. вою да I b, 9ʳ/16; да-вою IV, 36ᵛ/7, XI, 94ᵛ/4, 96ʳ/2, 8; 3 sg. ва да V, 46ᵛ/15, 47ʳ/11, 15, XV, 122ᵛ/11; да-ва XV, 116ʳ/12, 15; но ва да I b, 7ᵛ/8; cj. prez. 2 sg. съ дан XI, 97ʳ/5, XV, 117ᵛ/7; 3 sg. съ дѣ IX, 78ᵛ/8, XIV, 110ʳ/13; ⟨*să*⟩ дѣ II, 10ᵛ/19; cond. prez. 1 pl. дѣдеремѕ XV, 120ᵛ/3; да-...-дм XI, 90ʳ/13; imper. 2 sg. дъ V, 53ᵛ/12, XI, 90ʳ/11, XII, 104ʳ/9, XV, 119ᵛ/9; дь VI, 61ʳ/6; дѫ XI, 90ʳ/9; inf. да VI, 61ʳ/8; refl. ind. prez. 3 sg. съ дѫ IV, 34ᵛ/2—3; p. s. 3 sg. сє дѣѧє XII, 107ʳ/7; viit. 3 sg. сє ва да I b, 3ᵛ/11, 4ᵛ/5—6, V, 51ᵛ/11, XII, 98ʳ/11; cj. prez. 3 sg. съ сь дє IV, 34ʳ/15; 1 pl. съ не дъмѕ XV, 120ᵛ/12; cond. prez. 3 sg. серѫ да IV, 34ʳ/10; pas. cj. prez. 3 sg. m. съ фїѥ дамѕ I b, 8ᵛ/11—12; loc. vb. дѣдє афарѫ XII, 99ʳ/8—10, 100ʳ/14—16, 101ᵛ/4—5; лѣѕ дамь афарѫ XII, 100ᵛ/5—6; нѣѕ дамь афарѫ XII, 101ʳ/5—6; нѕ дь локѕ V, 52ʳ/14.

dacă conj. дѣка XII, 101ʳ/5, XIV, 112ʳ/20—21; дека III, 11ʳ/7, 15ʳ/8, V, 38ʳ/13, 16, 54ᵛ/9, VI, 57ʳ/13, XI, 91ʳ/17.

danț s. n. pl. nom.-ac. данцоꙋрелє XIV, 112ʳ/11—12.

dar s. n. sg. nom.-ac. дарѕл V, 46ʳ/14; pl. nom.-ac. дарѕре III, 11ʳ/16; дарѕрелє V, 46ʳ/9, 56ᵛ/6—7; дарѕрилє V, 45ʳ/14; дарѕрилє V, 46ʳ/13.

dară adv. дарѫ V, 20ᵛ/9, 14, XII, 100ᵛ/5, 101ʳ/8, 101ᵛ/10; дарь IV, 21ᵛ/3.

dat s. n. sg. nom.-ac. датоꙋл XII, 104ᵛ/6, 8; датоꙋлъ XII, 104ᵛ/16, 105ʳ/1—2.

dator s. m. sg. nom.-ac. дѣторю I b, 7ᵛ/10; дѣторюл I b, 7ᵛ/13.

David s. pr. nom.-ac. дѣдѕ XIII, 109ᵛ/1.

dărnire s. f. sg. nom.-ac. дър'нире XV, 122ʳ/14—15.

dărui vb. IV. ind. prez. 3 sg. дѫрѕѫще VII, 65ʳ/6; p. s. 3 sg. дъроꙋи XIII, 110ʳ/3; p. c. 3 sg. мєѕ дьрѕнтѕ V, 46ᵛ/11; viit. 3 sg. ва дьрѕн V, 46ʳ/3.

dătător adj. sg. nom.-ac. f. дътътшаре XII, 108ᵛ/9.

de [1] conj. дє I a, 1ʳ/11, 14, 16, I b, 2ʳ/7, 2ᵛ/6, 10, 4ʳ/6, 4ᵛ/16, 5ʳ/2, 8, 9, 12, 13, 15, 5ᵛ/3, 3, 6ʳ/7, 13, 6ᵛ/7, 7ʳ/2, 7ᵛ/11, 8ʳ/8, 8ᵛ/5, 13, 9ʳ/15, 10ʳ/2, III, 11ᵛ/10, 12ʳ/6, 17, 12ᵛ/4, 5, IV, 21ʳ/13, 23ʳ/10, 23ᵛ/10, 24ᵛ/7, 26ᵛ/12, 28ʳ/5, 31ᵛ/10, 32ʳ/12, 32ᵛ/7, V, 38ʳ/11, 39ᵛ/15, 40ʳ/3, 6, 8, 40ᵛ/9, 41ʳ/6, 42ʳ/4, 42ᵛ/1, 12, 43ʳ/8, 9, 44ʳ/2, 9, 45ʳ/8, 9, 46ʳ/12, 46ᵛ/5, 8, 50ᵛ/15, 52ʳ/10, 11, 52ᵛ/11, 11, 53ʳ/13, 53ᵛ/12, 54ᵛ/12, VI, 58ʳ/5, VII, 66ᵛ/7, IX, 77ʳ/13, XI, 90ᵛ/7, 91ʳ/14, 91ᵛ/11, 17, 92ᵛ/17, 93ʳ/19, 21, 94ʳ/10, 95ᵛ/15, 96ᵛ/13, XIV, 110ᵛ/15, XV, 115ᵛ/3, 117ʳ/4, 121ʳ/9, 122ᵛ/3; дѣ XIV, 113ʳ/1, 114ʳ/8; дєи (=de-ai) V, 41ʳ/3; дємъ (= de-am) V, 43ʳ/15; conj. comp. дє съ I b, 4ʳ/11, 16, IV, 23ʳ/6, IX, 78ᵛ/9; дє сь III, 14ʳ/16—17, XI, 94ᵛ/11; дє с III, 15ʳ/14; дє сє V, 43ᵛ/4, X, 79ᵛ/11, XV, 117ʳ/1, 117ᵛ/11, 12, 14, 119ʳ/12—13, 120ᵛ/15, 122ʳ/6; дє сє X, 79ᵛ/6.

de [2] prep. дє I b, 3ᵛ/1, 2, 4ʳ/6, 4ᵛ/16, 5ʳ/6, 7, 6ʳ/5, 10, 6ᵛ/15, 7ʳ/6, 13, 15, 7ᵛ/1, 5, 7, 15, 8ʳ/5, 6, 10, 14, 8ᵛ/2, 5, 7, 7, 9, 9ᵛ/1, 14, 15, 16, 10ʳ/6, II, 10ᵛ/7, 8, 15, 16, III, 11ᵛ/2, 12ʳ/1, 8, 13ʳ/14, 13ᵛ/1, 14ʳ/8, 14, 16, 14ᵛ/9, 15ʳ/8, 11, 15ᵛ/7, 7, IV, 16ʳ/1, 16, 17ʳ/12, 19ʳ/9, 20ʳ/5, 8, 9, 20ᵛ/6, 21ʳ/3, 6, 21ᵛ/2, 14, 22ʳ/6, 22ᵛ/7, 10, 12, 23ʳ/12, 23ᵛ/7, 9, 24ʳ/6, 7, 9, 24ᵛ/4, 6,

25r/1, 4, 6, 25v/7, 26r/4, 11, 12, 12, 27r/12, 13, 27v/4, 28r/8, 28v/4, 11, 29r/1, 7, 11, 30r/9, 13, 30v/4, 31r/1, 4, 14, 35r/6, 36r/7, 36v/9, V, 37r/11, 37v/12, 38r/2, 12, 14, 38v/8, 8, 9, 16, 39r/6, 8, 39v/1, 6, 40r/2, 3, 40v/4, 6, 41v/3, 3, 4, 11, 12, 42r/1, 8, 42v/3, 6, 17, 43r/1, 15, 43v/9, 14, 17, 44r/2, 15, 45r/4, 7, 10, 15, 46v/2, 47r/13, 47v/1, 3, 8, 9, 48r/13, 13, 14, 48v/3, 4, 5, 49v/6, 7, 50r/5, 50v/8, 51r/1, 2, 8, 14, 51v/1, 7, 9, 12, 16, 52r/2, 5, 9, 13, 52v/4, 9, 15, 53r/2, 5, 10, 13, 53v/2, 7, 14, 54r/1, 7, 54v/5, 5, 8, 11, 55r/2, 56r/4, 56v/11, 14, 57r/1, VI, 57v/1, 58r/6, 8, 58v/7, 59r/7, 59v/3, 60v/13, 13, 61r/3, 4, 61v/14, 62r/14, 62v/1, 6, 6, VII, 63v/3, 6, 9, 14, 64v/6, 66r/1, 4, 8, 13, 16, 18, 66v/4, VIII, 76r/12, 12, IX, 78r/18, 19, 78v/9, 14, 80v/12, X, 79r/16, 18, 79v/2, 4, 9, XI, 90r/7, 90v/10, 91r/15, 91v/1, 4, 6, 93r/16, 16, 21, 93v/7, 14, 16, 94r/3, 16, 94v/13, 95r/11, 12, 13, 95v/10, 96r/6, 97r/10, 20, 97v/4, 15, XII, 99r/12, 13, 101r/3, 102r/5, 12, 103r/13, 104r/14, 104v/1, 6, 9, 105r/1, 2, 105v/15, 106v/11, 107v/1, XIII, 108v/7, 8, 14, 109r/8, 16, XIV, 110r/10, 14, 14, 111r/7, 14, 111v/5, 11, 14, 112v/10, 12, 12, 14, 24, 113r/1, 14, 21, 114r/19, XV, 116r/7, 117v/4, 7, 119v/14, 120r/8, 120v/5, 18, 121r/10, 11, 121v/2, 12, 122r/2, 4; дє IV, 20v/5, 24r/7, 30v/4; дѣ III, 11r/3, XV, 117v/9, 118r/5; дѣлє (= de-ale) I b, 2v/2; дѣлꙗ̀тъ (= de-altă) V, 40v/10; loc. adj. *de(—)apoi* v. **apoi**; *de întîi* v. **întîi**; *de năprasnă* v. **năprasnă**; *de sineș* v. **sineși**; *de veac(u)* v. **veac**; *fără de leage* v. **lege**; *fără de măsură* v. **măsură**; *făr(ă) de număr(u)* v. **număr**; loc. adv. *de-aceea* v. **acel(a)**; *de aci(i)a* v. **acia**; *de ac(u)m(u)* v. **acum**; *de astă(d)zi* v. **astăzi**; *de cîndu* v. **cînd**; *de departe* v. **departe**; *de dimineață* v. **dimineață**; *deinte* v. **ainte**; *de năprasnă* v. **năprasnă**; *de noapte* v. **noapte**; *de stînga* v. **stînga**; *de susu* v. **sus**; *de unde* v. **unde**; *fără de săvîrșire* v. **săvîrșire**; *fără de stare* v. **stare**; *fără de veste* v. **veste**; *în veci de veci* v. **veac**; *în vecie (veciia) de veacu* v. **vecie**; *pînă de tot* v. **tot**; loc. prep. *ainte de* v. **ainte**; *aproape de* v. **aproape**; *asupră de* v. **asupră**; *de (-a) dereapta* v. **drept**[1]; *de (-a) stînga* v. **stînga**; *în loc de* v. **loc**; *mainte de* v. **mainte**; num. card. *de ș(e)apte ori* v. **șapte**; adv. *de trei ori* v. **trei**; prep. comp. дє къпръ I b, 5v/2, 6—7; дє кѫпрѫ V, 45r/3; дє лѧ I b, 9r/9, 9v/3, 10r/4, 5, III, 11r/11, 12, 11v/1—2, 12r/14, 12v/2, IV, 24r/3, 31v/4, 35v/4, 36v/8—9, V, 40v/8, 44v/1, 9, 13, 47v/5, 53v/8, IX, 78v/3, XI, 90v/2, XII, 98r/9, 12, 14, 101r/16, 102v/3, 103r/15, 104v/11, 106v/9, 107v/13, 13, XIV, 111v/13, XV, 118r/2, 118v/2, 121r/16; дє прє IV, 16r/14, V, 52r/6, 53r/7, XII, 100r/11, 105r/4, 106r/2, XIV, 113r/16; дє прѣ IV, 18v/10; дє спрє I b, 5r/2—3, 6r/9, 8v/7, XV, 119v/4; дє сѣпть IV, 23v/4; *fără de* v. **fără**; s. comp. *glasure-de-cimpoi* v. **cimpoi**.

de[3] pron. rel. invar. дє III, 11r/14, 11v/8, V, 40v/7, 51r/2, 56r/4.

deadevăr adj., adv. 1. adj. sg. nom.-ac. m. дѣдєвѣрь XI, 91r/6, 95v/9; g. -d. m. дѣдє[къ]рѣлѣи XI, 93r/19—20. 2. adv. în loc. adv. къ дєдєвѣрь I b, 10r/6—7; къ дєдєвѣ⟨р⟩ I b, 8r/11.

deasupra adv. дєсѫпрѫ V, 42v/16.

deci conj. дєчє XV, 118r/2; дєчи I a, 1r/15, IV, 24v/11, V, 53v/13, XIV, 110r/16, 110v/11, 112v/3; дє⟨*ci*⟩ XV, 121r/17.

decît adv. дєкът XI, 94r/1; дєкътъ IV, 18v/4.

departe adv. în loc. adv. дє дєпартє III, 15r/5.

deplin adv. дєплинь XII, 100v/4.

depreună adv. дєпрєоуниѫ XIV, 112r/23—24, 113v/12—13, 22—114r/1, 114r/5; дєпрєоурѫ VII, 66r/6; loc. prep. дєпрєѣниѫ къ III, 14r/6—7.

desăvîrșit adj. sg. nom.-ac. f. дєсѣвръшитѫ XIV, 110v/8.

deschide vb. III ind. p. s. 2 sg. дескиши- XIII, 108v/8; 3 sg. дешкисе VI, 59r/4, IX, 80r/4; деш'кисѫ IV, 17v/8; 3 pl. деш'кисерь XI, 95r/1; viit. 1 sg. вою деш'кыде I b, 4v/15; 3 sg. ва дешкиде V, 46r/1; 3 pl. вор' дешкиде V, 46r/8; cj. prez. 1. sg. съ дешкиз VI, 58v/6; imper. 2 sg. дешькиде VI, 58v/3; деш'киде VI, 58v/10; дешкиде IX, 80r/1; refl. ind. viit. 3 sg. се ва дешкиде V, 42v/7; cond. prez. 3 pl. с-арь дешки[де] XI, 93v/9—10; pas. ind. prez. 3 sg. m. ѫ деш'кис IV, 16v/12.

descîntec s. n. pl. nom.-ac. дескѫнтечеле XIV, 115r/2.

descoperi vb. IV ind. p. s. 3 pl. дескоперирь XI, 93r/11; imper. 2 pl. дескоперицꙗ XI, 93r/10.

desface vb. III ind. prez. 3 sg. pentru p. s. десвѣче I a, 1r/16—17.

desfîrșit adj. sg. nom.-ac. m. десесфършитъ XV, 121r/2.

despărți vb. IV ind. prez. 3 sg. деспарѫте IV, 24v/13; 3 pl. деспартъ IV, 24v/4; p. c. 3 pl. ав деспърцитъ IV, 28v/5; inf. деспъ⟨r⟩ци IV, 24v/5—6.

despărțit adj. pl. nom.-ac. m. десперъцищи V, 57r/1.

despletit adj. sg. nom.-ac. f. десплетитъ I b, 5r/7.

despre prep. деспре IV, 16v/1, 2, 3; дес'пре IV, 16v/4; деспре V, 42v/8.

despuietoare s. f. sg. voc. деспъѥтоаре IV, 19r/8.

despuietor s. m. sg. g.-d. деспъѥторюлъи VII, 64v/7; деспъѥторѫлъюн IV, 17r/5—6; voc. деспъѥторю IV, 34v/8; деспъжторю IV, 32v/12; деспъжтоаре IV, 32v/5—6; деспъѥторюл XI, 97r/1.

despune vb. III ind. prez. 3 sg. деспоуне XIV, 114r/3; cj. prez. 2 sg. ск деспоуи XIV, 114r/2—3.

destoinic adj. sg. nom.-ac. m. дестоникъ V, 49v/12; досто⟨i⟩никь III, 14r/14—15; дос⟨to⟩никь I b, 7r/7—8; достоникъ- XV, 121r/9; pl. nom.-ac. m. дестоничь III, 15v/4; дестоничий V, 47r/4—5.

deșert 1. adj. sg. nom.-ac. f. дешартъ XV, 117r/4; дешарта III, 13r/13; дешарта XIV, 111v/9; g.-d. f. дешарте XV, 116r/8; 2. s. n. in loc. adv. ѧ дешертъ V, 39v/2.

deșerta vb. I refl. ind. p. s. 3 sg. се дешер'тъ VII, 66v/11—12; viit. 3 sg. нъ се ва дешер'та VII, 64r/12.

deștepta vb. I ind. viit. 2 sg. вери дещепта IV, 17r/10; 3 sg. но ва дещеп'та I b, 7v/1—2.

deștinde vb. III ind. p. s. 3 sg. дещинѫ IV, 35v/3; дещин'се IX, 77r/6; дещинсе IX, 78v/12; m. m. c. p. 3 sg. ера дещинсъ IV, 16r/15; cj. prez. 3 sg. съ дещїнгѫ IV, 16r/12—13; imper. 2 sg. дещин'ие IV, 35v/1.

dezlega vb. I refl. ind. p. s. 3. pl. сѣ дезлегарь IV, 25r/9; cj. prez. 3 pl. сь сѫ дезлеце IV, 25r/8.

dezmierda vb. I refl. ind. impf. 2 sg. ше дезмїердаи XIV, 113r/16; p. c. 2 pl. в-ащи дезмїердатъ XIV, 112r/1, 6.

dezmierzie s. f. pl. nom.-ac. дезмїерзїиле XIV, 113r/7.

diac s. m. sg. nom.-ac. дїакъ I b, 9r/7, 9v/10.

diavol s. m. sg. nom.-ac. дїаволъл III, 12v/14, V, 55v/1—2, XI, 95r/4; дїаволъль XI, 94v/16, 95r/10—11; дїаволълъ IV, 36r/1; дїаволълъ V, 46v/13; g.-d. дїаволълъи IV, 31r/13, V, 41r/11, 44v/15, 48v/6—7, 52v/1; дїаволоуллъи XI, 96r/4—5; voc. дїаволе VIII, 76r/2, 7, XI, 94v/7.

dihni vb. IV ind. impf. 3 sg. диХ'нїѧ VI, 59v/2.

dimineaţă s. f. sg. nom.-ac. демеѧреца I b, 4r/11; демеѧрѧца I b, 4r/15; loc. adv. дѧ диминецъ IV, 23r/5—6.

din prep. деѧ I b, 5r/8, 8v/3, IV, 33v/9, V, 38v/5, 41v/12, 46r/12, 46v/1, 49r/1, 12—13, 50v/6, 56r/12, VII, 66r/11, XII, 100v/10, 102v/1, 5, 12, 13, 103r/2, XIII, 110r/2, XV, 117v/4, 118r/3, 121r/14, 16, 122r/18; деи I a, 1r/7, XV, 116r/10; деи' I a, 1r/3; деиѧ V, 41v/1; деѧр- I b, 4r/10; ⟨*de*⟩ѧ XII, 102v/14; диѧ I b, 7v/2, 9v/15, IV, 18v/13, 25r/4, 27v/1, 28r/9, 35v/5, 36r/5, 36v/9, V, 41v/5, 14, 55r/9, 55v/9, IX, 78v/17, XI, 90v/16, 92r/10—11, 11, 16, 93v/2, 5, 94r/5—6, 94v/11, 96r/19, XII, 105v/15, 107v/8, XIV, 110v/17—18, 113r/3; дии' IV, 17r/11, 19r/8, 25v/8, 29v/7, V, 38r/8, 41v/5, 42r/14, X, 79r/14, XI, 96v/3; дии I a, 1r/1, 14, III, 12v/13, IV, 16r/14, V, 40r/7; дин I b, 5v/5, III, 13v/8, V, 38r/9—10, XIV, 110v/9; ди⟨*n*⟩ III, 14r/12, IV, 36r/2, XI, 95r/5, XV, 122v/15; диѧнь V, 43r/11; дї⟨*n*⟩ III, 14v/2; loc. adj. (adv). *din veac(u)* v. **veac**; loc prep. *afară din* v. **afară**.

dinaintea prep. дираии'те V, 53v/4.

dinioară adv. диниѡарѫ XIV, 112r/21—22; диниѡрѫ XII, 102r/15.

dinte s. m. pl. nom.-ac. дии'цїи IV, 29v/6; денцїе I b, 3v/7; g.-d. дии'цилорȣ V, 45r/6; диицилорȣ XV, 118r/7—8.

dintîi adv., num. ord. **1.** adv. деѧтъи XII, 99r/1—2, 15, 105r/10; диѧтѫѧ VII, 64v/16—17. **2.** num. ord. дъѧтъи XII, 100v/8; деѧтѫи VII, 64v/10, 65r/3, 14; диѧтъи XII, 102r/4; дии'тьѧю IV, 36r/7.

dintru prep. деѧтрȣ VII, 67v/4, XI, 90r/12; деѧтрȣ I b, 9v/16; деѧтр- XII, 107r/14; дии'трȣ III, 11v/6, V, 46v/13; дии'трȣ V, 45v/7; диитрȣ V, 55r/12; дии'трȣ V, 46v/2—3; диитрȣ IV, 19v/5; диѧтрȣ XI, 90r/17; диѧтроу XIV, 110r/6; диѧтро V, 55r/13; диѧтр- XI, 96r/19, XV, 117r/15; диитр'- IV, 25r/14.

dînsul pron. pers. 3 sg. nom.-ac. m. диѧсȣ VII, 66r/18.

doamnă s. f. sg. nom.-ac. домнѫ XI, 91v/12, 95v/20; доамнь XI, 94v/2; доамнѫ XIV, 114r/4; дѡамна IV, 16r/5—6.

doară adv. доар' IV, 23r/9; доаръ IV, 31v/11, V, 38r/3, 40r/9, 14, 40v/11; доарь XI, 93v/9, XIV, 111v/18; доарѫ IX, 77r/16; доарѫ V, 40r/11; доаѡръ XV, 120r/7; дѡрѫ IV, 21r/5.

dobitoc s. n. sg. nom.-ac. добитокȣл I b, 7v/16; добитокȣль II, 10v/marg.; pl. nom.-ac. добиточеле XI, 97r/9.

dobîndi vb. IV ind. viit. 2 sg. нȣ вере добъиди XV, 116v/6; 3 pl. ворȣ добъи'ди V, 51v/8; cj. prez. 2 sg. се довъидеши XV, 117v/14—15; imper. 2 pl. добъидици V, 44r/2; добѫидици XIV, 110v/15—16.

dogoreală s. f. sg. nom.-ac. дȣгорѣла XI, 93r/21.

doi num. card. m. дои V, 40v/7; f. доаѡ IV, 26r/10—11, XII, 99r/11, 104v/3; доѡ VI, 58r/11; дѡа⟨*o*⟩ VIII, 76r/3; num. card. distr. f. къте доаѡ I b, 4r/5.

doilea num. ord. sg. m. ал' доиле XII, 102r/11—12; аль доиле XII, 100v/13; f. а доаѡ XII, 105r/14, XV, 119r/7; а доа XII, 99r/3, 99v/3; а дѡа I a, 1v/5; pl. m. аи дони VI, 57r/10; аи доїи VII, 65r/14.

doisprezece num. card. m. доиспръзѣче V, 47r/10—11; f. дѡаѡспрѫѕѣче V, 47r/12—13.

domn s. m. nom.-ac. домнь XII, 102r/13; домноуа IX, 77r/2, 78v/10, 80v/5, XI, 90r/4, 92v/16, 97v/7, 12, 16, XII, 99r/15, 106r/9, 106v/15, XV, 120r/9; домнꙋл III, 15v/9, IV, 31v/12, 32v/3, V, 37v/9—10, 38v/4, VI, 61v/9, 62r/8; домнꙋл VIII, 76r/4, IX, 80v/3, XI, 90v/3, 97v/9; домнол IX, 77v/11—12, 80v/6, 12—13; домноуа I b, 9v/14, XII, 103r/14, XIII, 109v/8; домнꙋль IV, 30v/1, VI, 59r/3; домнꙋлъ IV, 35v/3—4; домнооуа XIV, 110r/5; до⟨*m*⟩ноуа XIII, 109v/12; доꙋмнꙋл V, 38v/4; дꙋмнꙋл VI, 58r/2; домноу XV, 116r/1; g.-d. домнꙋ- VII, 63v/12—13; домно- X, 79v/7; домнꙋлꙋи V, 47r/2, XI, 90r/14, 90v/2, 8; домнолꙋи I b, 9v/6—7, IX, 78v/8, 80v/9, XI, 90v/9—10; домнꙋлꙋи IV, 29v/11, VI, 57v/4; домнꙋлоуи IV, 29v/14, VII, 65r/12; [домнꙋ]лꙋи XI, 92r/14—15, 17—18; домнꙋлꙋи V, 46v/5—6; домнꙋлоуи IV, 19v/4—5; домноуалꙋи XII, 99v/4; дѡмнꙋлꙋи IV, 24r/4; д[м]лꙋи I a, 1r/1—2; voc. домне IX, 78v/8, 80r/19, XI, 92r/9, 96v/4, 97r/1, 8, XIII, 109r/10, 109v/2, 16; доамне IX, 79r/2, 80v/2, 4, XI, 91r/13, 92r/1, 5; доамне III, 13r/16, IV, 27v/3, 33r/3, 8, 33v/12, 34r/5—6; дѡамне IV, 29v/3—4, 8, 32v/5; доамнѫ IV, 25r/6; pl. nom.-ac. домни I b, 9r/10; дѡмни V, 49v/2; домнии V, 49v/6; домнии V, 37v/2; g.-d. домнилѡр IV, 21r/14.

domnie s. f. în pron. pol. 1 sg. g.-d. домниеен-меле XI, 94r/15; 2 pl. g.-d. домниелꙋрꙋ-вѡастре XV, 115v/2—3.

dosădi vb. IV ind. impf. 2 sg. досъднеи V, 39r/11.

dosi vb. IV refl. ind. pr. 3 sg. се досѧще I b, 3v/5—6.

drac s. m. sg. nom.-ac. драк VI, 59r/3; дракь VI, 57v/13, 58r/3; дракꙋл VI, 58v/7, 59r/7, 59v/7, 60r/2, 60v/4, 61r/1, 8, 61v/4, 13, 62r/4—5, 11—12, 63r/1, XV, 118r/1, 121r/13; дракꙋлъ VI, 57v/10—11; дракль VI, 61r/13; g.-d. драк VI, 59r/2, 15; дракꙋлꙋи I b, 8v/13, XIV, 111v/16, 20, 22, 112r/5, 7; дракꙋлоуи XIV, 112r/19; драколꙋи I b, 8v/15; voc. драч VI, 61r/11, 62r/9; драче VI, 61v/10; pl. nom.-ac. драчи V, 40v/5; драчїи III, 15r/4—5, V, 40r/5, VII, 67r/13, XI, 92r/2, XIV, 114r/6.

drag adj. pl. voc. m. драѱи XV, 115v/1.

dragoste s. f. sg. nom.-ac. драгосте I b, 6v/9.

drăcesc adj. pl. nom.-ac. m. дръчещи III, 14r/7.

drege vb. III ind. p. s. 3 sg. дерѣсъ XIII, 109r/2—3.

drept[1] adj., adv., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. дереп'ть XII, 102v/4; дерепть X, 79v/12; дерепть XII, 102v/5; дерептꙋ XI, 96r/6; дирептꙋ IV, 29v/4; дидерептꙋ (!) III, 13v/13; f. дерѣп'тѫ XII, 101r/10, 12, XIV, 111r/21—22; [д]ерѣпть XI, 93v/16; дерѣптѫ XIV, 110v/7; дерѧптѫ VII, 63v/17; pl. nom.-ac. m. дѣреп'п'ци (!) V, 51v/5; f. дерѣпте IX, 79r/5; g.-d. m. диреп'ци III, 13r/5—6; дирепьцилорꙋ III, 13v/6—7. **2.** adv. în loc. adv. пре диреп'тꙋ IV, 34r/11. **3.** s. f. sg. nom.-ac. диреп'та V, 43v/16; loc. adv. а дерѣп'та XII, 103r/7; loc. prep. де дерѣпта V, 56r/3; де дѣреп'та

V, 43r/9; де дѣрепта V, 45v/14—15; дѣ дерѣпта XIV 110v/10; s. m. sg. nom.-ac. дирепїтѕ V, 43v/7; pl. nom.-ac. дерепцїи III, 13r/6—7, IV, 35r/2, V, 45r/11, XIV, 110v/20—21; дерепцїи V, 41v/7, 43r/8; дерепцїи IV, 35r/2; дїрепцїи III, 14v/1; g.-d. дерепцилорь V, 45r/15.

drept[2] prep. дерепт̑ь XI, 92v/11, 93v/9, XII, 100v/6—7, 102v/9, 10, 103r/1, 107r/7, 107v/2, 3; дерепт̑ъ II, 10v/19, V, 52v/13; дерепть XI, 97v/18, XII, 101v/3; дерепть XII, 101v/15; дерептѕ III, 11v/3, IV, 17r/16, 30r/2, 34v/14, 35r/4, 36v/5, V, 37v/8—9, 41r/3, 5, XIII, 109v/10; дерепт̑ѕ I b, 6v/11, 11—12, III, 15r/17—15v/1, IV, 32r/4—5, XIII, 109v/6, XV, 120v/3—4; дерентѕ I a, 1v/14, I b, 2r/8, 10, 4r/3, IX, 78r/7—8; дерептѕ IV, 31v/10—11, 34r/15—34v/1, 35v/2, 36v/3—4; дерепт̑ѕ V, 53r/8; дерептѕ IV, 32v/12; дерѣнтѕ III, 11v/14—15; loc. adv. *derep(t) ce* v. ce; *derept(u) ace(a)(ea)* v. acel(a); loc. conj. *derep(t) ce* v. ce; *derep ce se* v. ce; дерепт̑ъ съ II, 10v/14; дерепт̑ѕ съ I b, 3r/10—11.

dreptate s. f. sg. nom.-ac. дерепт̑ате V, 52r/7.

duce vb. III ind. prez. 3 sg. доче I b, 6v/15; 3 pl. дѫкѕ III, 11r/10, 12r/13; дѫкоу V, 51v/14; impf. 3 pl. дѫче XI, 90v/7; p. s. 3 sg. досе IX, 80v/7; дѫсе XI, 97v/13; 3 pl. дѫсѣрѫ IV, 29r/9—10; дѫсерь XI, 94v/21, 95r/2, 96r/16; досерь XI, 96v/21; дѫсѣръ IV, 22v/9; дѫсерѫ IV, 20r/7; viit. 3 pl. вор дѫче V, 41r/11—12; ворѕ дѫче V, 41r/8; ворѕ доуче I b, 8v/13—14; cj. prez. 3 sg. се дѫкѫ V, 37v/12; 1 pl. съ дѫчемь XI, 94v/10; съ дѫчемѕ IX, 77v/16; imper. 2 sg. дѫ I b, 7v/4; ѩѕ дѫче XV, 120v/9; ноу доуче XII, 104r/12—13; inf. ⟨*a*⟩ дѫче III, 14v/10; ger. дѫкьи'дѫ VI, 60r/3, 60v/4; дѫкъидѫ VI, 59v/8; refl. ind. prez. 1 sg. мѫ дѫкѕ V, 37r/15; 3 pl. сѧ дѫкѕ III, 11v/9; се дѫкѕ III, 12r/9, V, 50v/9; p. s. 3 sg. съ дѫсе XI, 90v/2, 17, 94r/11; се дѫсе XI, 92v/16, 93r/7—8, 95v/3; се досе IX, 78v/5—6; viit. 1 sg. дѫче-мъ-вою XI, 94r/7; 2 sg. дѫче-те-вери XV, 118r/3—4; cj. prez. 1 sg. съ мъ дѫкѫ XI, 90v/13; се мѧ доуѫ XI, 95v/3; imper. 2 sg. до-те IX, 77v/15, 80v/13; дѫ-те I b, 7r/2, VI, 57v/6; 2 pl. дѫчещи-вѫ V, 44v/1, 9, 45r/4, XIV, 111v/12—13; дѫчещи-вѫщинь (!) V, 44v/13; pas. ind. p. s. 3 sg. m. фѕ дѫс IX, 80v/9; cj. prez. 1 sg. m. съ фїѕ дѫсѧ IX, 80v/3.

duh s. n. sg. nom.-ac. дх̃ъ XIV, 110v/13; дх̃ѕ V, 53v/6; дх̃ѧ III, 11r/12, 12r/14, 14v/12, 15r/2, 4, 15v/11, IV, 18r/2, 30v/3, V, 48r/2, 54r/4, 56r/11, XV, 119r/9; дх̃оуль XII, 102v/13, 103r/13; g.-d. дх̃ъ IV, 18v/8, VI, 63r/7; дх̃ѕ IV, 16r/12, 16v/9, 17; дх̃ѧѕи XI, 91r/5, 92v/14, 93v/18, XIII, 108v/7; дх̃ѧли IV, 37r/2, XI, 95v/8; дх̃оуѧѕи XV, 116v/18; дх̃оуѧлоуи XII, 98v/5; pl. nom.-ac. дѫх̃ѕреле XI, 94v/17, 95r/14—15; дх̃ѕреле XI, 95r/5; дѫх̃ѕриле V, 53v/4; дх̃ѕриле XI, 97r/10.

duhovnic s. m. sg. nom.-ac. дх̃овникѧ V, 49r/9; дх̃овникоуль II, 10v/18.

dulce adj. sg. nom.-ac. m. дѫлче V, 44r/1; доуѫлче XI, 90r/3; f. дѫлче IV, 34v/12; pl. nom.-ac. f. дѫлчи III, 11r/16; s. comp. *dulce-ogoadă* v. ogoadă; *dulce-ogoditoriu* v. ogoditor.

dulceaţă s. f. sg. nom.-ac. дѫлчѧцѫ III, 14r/5, V, 48v/12; дѫлчѧцъ V, 48v/11; дѫлчѧца I b, 3v/11, III, 11v/2, V, 39r/3, 44v/8, 51v/8, 53r/7, 56v/8;

дѕлчаца III, 12ʳ/4, 15ᵛ/8; дѕл'чаца XV, 117ᵛ/16; дѕлчаца III, 14ʳ/10; дѕлчеца I b, 4ᵛ/6; долчѣца I b, 9ʳ/16—9ᵛ/1; дѕлча⟨ta⟩ V, 39ʳ/8.

duminică s. f. 1. s. f. sg. nom.-ac. домерек I b, 3ʳ/2, 13, 3ᵛ/1, 5, 4ʳ/1, 5ᵛ/9, 6ʳ/15, 7ᵛ/14, 8ʳ/1; домерекъ I b, 2ᵛ/12, 3ʳ/15, 7ᵛ/3, 9; дѕме·рекъ I b, 2ᵛ/8—9; дѕминекж IV, 23ʳ/5, V, 52ᵛ/10; дѕминекъ V, 50ʳ/9; дѕминжкъ III, 12ᵛ/16—17; доуменека XII, 99ᵛ/8; дѕминека IV, 36ᵛ/10, 11. 2. s. pr. nom.-ac. дѕменекъ IV, 33ᵛ/5—6.

dumnezeiese adj. pl. nom.-ac. m. дѕмнезежцин IV, 32ʳ/4.

Dumnezeu s. m. sg. nom.-ac. домнезеѕ I b, 8ᵛ/5—6, X, 79ʳ/18, XI, 91ʳ/6, XV, 115ᵛ/5, 116ᵛ/9, 117ʳ/11, 120ᵛ/5, 121ʳ/11; домнеѕеѕ XV, 116ʳ/13; домне[s]ѕ XI, 92ᵛ/16—17; домнезе[s] XI, 94ᵛ/18—19; д⟨o⟩мнезѕ XV, 119ᵛ/6; домнезеѕ XI, 90ʳ/16, XII, 99ʳ/8, 100ʳ/14, 101ʳ/4, 5, 101ᵛ/1, 4, 102ᵛ/4, 5, 104ᵛ/12; домнезеоу XII, 98ʳ/10, 99ᵛ/1, 105ʳ/11—12, 107ʳ/1; домнезеѕ XII, 101ᵛ/14—15; домнезиѕ XI, 92ᵛ/5; дѕмнъзъѕ I a, 1ʳ/13; дѕмнезъѕ IV, 21ᵛ/8; дѕмнеѕеѕ III, 15ʳ/15, IV, 24ʳ/4, 32ʳ/6, 33ʳ/9, 33ᵛ/13, 34ʳ/7—8, 35ʳ/10, 35ᵛ/9, 36ᵛ/14—15, V, 37ᵛ/10, 38ʳ/4, 5, 38ᵛ/11, 47ᵛ/2, 52ʳ/1, 53ʳ/8, 54ʳ/3, 54ᵛ/6—7, 56ʳ/2—3, VI, 61ᵛ/1, 9; дѕмнеѕеѕ IV, 31ᵛ/14, V, 53ᵛ/1; дѕм'неѕеѕ III, 11ʳ/7; дѕмнезеѕ II, 10ᵛ/7—8, VI, 62ʳ/8, VII, 63ᵛ/3, 66ᵛ/16, 67ʳ/10, 12, 14, 17, 67ᵛ/4, XIV, 110ʳ/17, 111ʳ/14; доуменеѕеѕ XII, 102ʳ/6, XIV, 114ᵛ/8; дѕм'незеѕ III, 11ʳ/9—10; дѕмнезеоу II, 10ᵛ/12; домнеѕеѕл XI, 92ʳ/18, 94ʳ/21; домнеѕеѕлъ XI, 91ʳ/7—8; домнеѕеоул XI, 96ᵛ/13; [домнеѕе]ѕлѕ XI, 91ᵛ/19; домнезеѕл XI, 91ᵛ/2—3, 92ᵛ/5—6, 95ʳ/19, 95ᵛ/16, 96ʳ/6; домнезеоул XI, 96ʳ/6—7; домнезиоул XI, 96ᵛ/18; доуменеоулъ XII, 106ʳ/9—10; g.-d. домнезеѕ XI, 93ʳ/20; домнеѕеоул XI, 94ᵛ/1; домнеѕеѕлѕи XI, 90ᵛ/14, 91ᵛ/10—11, 95ᵛ/17—18; домнезеоулоуи XII, 99ᵛ/4—5; домнезе[s]лѕи XI, 94ᵛ/14—15; лѕи домнеѕеѕ I b, 6ᵛ/8, XI, 93ᵛ/8, XIII, 109ʳ/3, 109ᵛ/10, XV, 119ᵛ/13—14, 120ᵛ/19—121ʳ/1, 121ʳ/8, 121ᵛ/13, 122ʳ/10—11; лоу домнеѕеѕ XII, 100ʳ/13; лоуи домнезеоу XII, 99ʳ/3, 105ʳ/5—6; лѕи домнеѕеѕ XII, 102ʳ/14; лоуи домнезеѕ XII, 105ᵛ/2; лѕ дѕмнеѕеѕ III, 13ᵛ/15, 14ʳ/6, 14ᵛ/5, 9, IV, 16ᵛ/13, 17ʳ/13—14, 25ʳ/8, 13, 31ᵛ/6, 33ᵛ/4—5, 35ᵛ/7, V, 37ᵛ/16, 41ʳ/7, 9, 42ʳ/3, 45ᵛ/13, 52ʳ/4—5, 54ʳ/11, VI, 59ᵛ/6—7, 60ᵛ/3; лоу дѕмнеѕеѕ IV, 16ʳ/10, V, 53ʳ/9; лѕ дѕмнезеѕ IV, 16ʳ/7, 25ᵛ/1—2, VI, 60ʳ/1, 60ᵛ/10, 63ʳ/2, XIV, 110ᵛ/3, 5; лоу доуменеѕеѕ XIV, 110ʳ/18—19, 111ʳ/16; лѕ доуменеѕеѕ II, 10ᵛ/4—5; лѕ доуменезеоу XIV, 111ʳ/18—19; лѕ дѕмнезеѕ III, 15ᵛ/6; лѕ дѕмлезеѕ (!) III, 15ʳ/17; лѕи доуменеѕеѕ XIV, 113ᵛ/9; voc. домнеѕеѕлѕ XI, 92ʳ/1; pl. nom.-ac. домнезен XII, 99ᵛ/2; домнезени XI, 96ʳ/9—10; g.-d. домнезенлшр XI, 91ʳ/8.

după prep. дѕнж IV, 34ʳ/10, 34ᵛ/3, V, 37ʳ/7, VII, 64ʳ/2, 7, 15, XIII, 109ʳ/10, 11, 109ᵛ/3, XV, 120ʳ/13—14; допж X, 79ᵛ/14, XIII, 109ᵛ/2, 16, 17; доупж XII, 103ʳ/5, 107ʳ/1, 11, XIV, 113ʳ/23; дѕпѣ IV, 30ᵛ/10, V, 44ʳ/7, XV, 117ʳ/3; дѕпъ IV, 27ᵛ/8, XV, 122ᵛ/12; допъ I b, 2ʳ/2, XV, 120ʳ/15; [дѕ]пъ XI, 94ʳ/20—21; loc. adv. *după ace(a)(ea)* v. acel(a).

durea vb. II ind. prez. 3 pl. доѕѕ IX, 77ᵛ/13.

durere s. f. sg. nom.-ac. дѕрѣрѣ XIV, 112v/6,15; дєүрѣрѣ XIV, 111r/12; дѕрєрѣ V, 48v/2.

dzăcea vb. II v. **zăcea.**

dzeu s. m. v. **zeu.**

dzi s. f. v. **zi.**

dzice vb. III v. **zice.**

dzisă s. f. v. **zisă.**

e conj. ѣ I a, 1v/9, I b, 2r/2, 5, 2v/16, 3r/8, 9, 3v/8, 4r/2, 6r/1, III, 11r/12, IV, 36r/10, V, 53v/11, VI, 57r/13, XI, 90r/5, 5, 91v/13, 93v/4, 94v/3, 12, 96r/1, 3, 97r/12, 16, 97v/1, XIV, 113r/20, XV, 116v/4, 118v/4, 121r/6; ѣ̄ V, 42r/12.

ea pron. pers. 3 sg. f. nom. ѧ V, 47r/5, VI, 58v/6, 59r/4, 11, XI, 91v/7, 93v/2, 94r/11, 15, 95v/11, XIV, 113v/4; g. ѣи IV, 18v/6, 19r/1, V, 46v/2, 4, 9, XI, 90r/14, 18, 90v/1, 91r/1, 19, 92r/15, 16, 93v/7, 16, 94r/15, 94v/15, 96v/13, 97v/11, 12, 14, 16, XIV, 111v/9, XV, 120v/14; d.ѣи XI, 94v/14; [ѣи] XI, 91v/20; и- VI, 57v/11; -и V, 46v/15, VI, 58r/11, XI, 90v/6, 96v/11, 15, 21, 97v/16, 17; -ӣ XI, 90v/1; ac.ѧ IV, 33r/9, V, 42v/3, 46v/3, XI, 91r/18, 20, 91v/5, 9, 93v/7, 94r/13, 20, 95v/10, 10; [ѧ] XI, 92r/16, 95v/15; ѧ̄ IV, 21v/11; ѡ I a, 1r/9, 15, 16, 1v/4, I b, 4v/8, 6r/7, 9r/6, 8, 12, 15, 9v/2, III, 12v/12, 17, IV, 20r/7, 21v/10, 22v/9, 23r/13, 29r/9, 32r/13, 32v/7, V, 46v/8, 51r/3, 51v/14, XI, 90r/19, 90v/7, 7, 18, 91r/19, 91v/17, 92r/13, 19, 92v/19, 93r/11, 94v/10, 11, 95r/2, 97r/12, 16, 16, 19, 19; ѡѕ (= o au) IV, 34r/6; -ѡ IX, 80r/10, XI, 90r/6, 92v/19, 94r/17, 94v/10, 95v/10, XV, 119v/9; -ѕ XI, 91v/17; -ѡ- XI, 91v/18.

ei art. hot. procl. f. sg. g.-d. ѣи XV, 120v/14—15.

ei pron. pers. 3 pl. m. ѣи I b, 3r/8, III, 11v/1, 12, 14, 12r/12, 12v/2, 3, 17, 15r/4, IV, 19r/1, 5, 31r/12, 33r/11, 34r/3, V, 41r/7, 11, 45r/11, 56r/8, VI, 60r/11, XI, 90r/7, 8, 90v/2, 92r/9, 92v/4, 96v/19, XV, 121v/3, 14; ѣи IV, 26r/6; ѣѣи(!) XI, 94v/18; ѣ⟨*i*⟩ XIV, 113v/8; g. ѧѡр̄ I b, 4r/5, III, 11v̄/17, IV, 25r/9, 9, 25v/4, V, 55r/5, XI, 96v/1, 97r/8, 8, 9, 9̄, 11; ѧор̄ III, 12r/1; ѧорѕ III, 11r/13, 12v/13, IV, 25r/5, 25v/8, 27v/1, 30v/10, 34r/10̄—11, 34v/3, V, 41v/14, 45v/1, 52r/7, 55r/7, XV, 116v/1; ѧѡрѕ III, 12r/15, V, 47v/1; ѧорѕ̄ V, 53r/2; d. ѧорѣ XI, 90r/15, 94r/9; ѧѡр̄ III, 12r/7, XIV, 111r/3; ѧорѕ̄ III, 15r/10, XV, 116v/2, 121v/7; ѧѡрѕ̄ III, 12r/10; ѧѧ̄ V, 38v/1; -ѧѣ- XIV, 115r/7; ѧѣ I b, 9r/16, IV, 25r/4, 25v/3, 30v/11, 34r/11, V, 45v/4, 46r/1, 3, 47r/11, 52r/11, 55r/7, 10, 13; ѧѣ̄ V, 47r/15; -ѧѣ IV, 36r/14, XIV, 114r/12, XV, 116r/18; ѧи IV, 34r/10, 15̄, 34v/2; ac. ѣи III, 12r/2, 4, 7, 16, 13r/1, IV, 18v/13, 19r/7, 28r/9, 32v/8, XI, 90r/15, 90v/2, 91r/8, 92v/16, 93v/21, 94v/18, 96v/9, 97r/10, XII, 100v/10, XV, 119r/5; ѧи IV, 19v/14, V, 43v/17; ѣи V, 53v/1; ѧѣи III, 11v/12; ѧи (= i-ai) V, 38r/10; ѡѕ (= i-au) VI, 57v/10̄; -и- V, 56r/2, XIV, 114r/7; -ѣ- XI, 96v/13; -ӣ I b, 2r/2, 6v/4, 4, 7, III, 11v/10, 10, 11, 12r/3, IV, 23v/10, 25v/9, 26r/9, 11, 27r/1, 32v/15, 35v/16, V, 43r/9, 45r/8, 9, 52r/6, 9, 10, VI, 60r/11, 61r/10, XI, 96v/1, XII, 99v/10, XIV, 114r/13, 14, 14, 16, 18, 21, 114v/1, 3, 6; -ӣ IV, 29v/4, 32v/9, V, 45r/8, 47v/6, 54v/10; -ѣ XI, 97r/8.

el pron. pers. 3 sg. m. nom. ѣѧѣ II, 10v/7, IV, 35v/12, XI, 91r/18; ѣѧ VI, 58v/9; ѣѧъ V, 45v/11; ѣѧѕ VI, 61r/16, XV, 117r/11, 14, 16, 16, 11̄7v/2, 11, 118r/9, 118v/3, 120r/19, 120v/7, 122v/11; g. ѧѕи I b, 8v/12, 16, II, 10v/8, 14, marg., marg., III, 13v/14, 14r/1, 12, IV, 24r/7, 26r/2, 32r/1,

35r/3, V, 45r/1, 1, 47v/4, 53v/5, 54r/1, VI, 58r/5, 59r/14, 62v/4, VII, 66v/15, XI, 90r/6, 91r/19, 20, 91v/17, 93r/8, 94r/5, 6, 94v/20, 21, 95r/9, 21, 21, 96r/12, 96v/7, 9, 15, 97v/1, 6, XII, 100r/10, 101v/6, XIV, 111v/17, 112r/20, 114v/9, XV, 117r/18, 117v/1, 2, 12, 12, 118v/1, 119r/5, 9, 10, 11, 14, 16, 120r/5, 6, 122v/13; ѧоꙗи XII, 103r/11, 104v/14, XIV, 111v/21; ѧѕи VI, 59v/2, 61r/1; [ѧ]ѕи XI, 92v/19; ѧѕ⟨i⟩ VII, 66v/4; ѧѧ ѧѕи V, 47r/6; d. ѧѕи III, 14r/13, 14v/14, V, 54v/8, VI, 57v/5, 59r/4, 61r/6, IX, 78v/10, 80v/15, XI, 91v/11, 14, 96r/4, 97r/17; ѧѕи VI, 60r/6, 61r/10; ѧоꙗи XII, 105r/6; ѧи IX, 78r/7; и XII, 98r/11; ї- XV, 118v/4; -и I b, 7v/13, III, 14r/5, IV, 32r/3, V, 40r/3, 4, 50v/15, 53v/12, 55r/12, VI, 61r/10, 61v/8, IX, 78r/15, 80v/6, XII, 100r/7, 7, XV, 118r/1; -и IV, 35v/11; ac. ѥѧь V, 52v/13, XI, 91v/3, 92r/13, 94r/18, 94v/13, 19, 96v/8, XIV, 110r/8, 112r/1, 5, 112v/24, 113r/5; ѥѧѕ I b, 7r/11—12, III, 14r/9, IV, 16v/1, 30r/11, V, 45v/7, 53v/6, 9, 55r/12, VI, 57v/4, 63r/3, IX, 77v/1, 6, 78r/8, 80v/7, XI, 91v/7, 94v/6, 16, 95r/8, 96v/11, XV, 117v/5, 118r/4, 118v/9, 121r/12, 121v/10, 122r/6, 8, 8, 10, 122v/9; ѧ- VI, 59v/10, 60r/4, 61r/8, XV, 121r/12; -ѧ- VI, 90r/13; -ѧ'- XI, 96r/8; -ѧ III, 12v/14, 14r/12, 14v/2, IV, 24v/12, 13, 33r/11, 35v/11, V, 38v/6, 39v/3, 15, 42v/12, 53v/9, 54v/12, VI, 58r/7, 59v/4, 9, 60r/4, 60v/6, 61r/3, 62r/5, 63r/1, 3, XI, 90r/5, 94v/18, 95v/5, 97v/6, 13, XIV, 111v/19; -ѧь II, 10v/20, V, 39v/14, 40v/6, 41r/7, 11, 50v/15, IX, 77v/1, XI, 90v/19, 97v/5, XII, 99v/5, 104v/15, XIV, 111v/18, 20, XV, 121r/3, 7, 122r/6; -ѧъ IV, 21r/13, 21v/14, V, 39v/15, 40v/6, 41r/8, 53v/12, 12, VI, 57v/11; -ѧ' I b, 2v/6, 7v/11, 8r/8, V, 41r/10, 42r/12, XI, 94r/12; -ѧ XIV, 112r/21; -ѧѕ I b, 7v/12, 8v/13, 9v/5, IX, 80r/5, 13, 13, XV, 122r/9.

ele pron. pers. 3 pl. f. nom. ѧѧе IV, 27v/8—9, IX, 80r/17; ѫѧе IV, 27v/2; g. ѧѡр I b, 5r/6; ac. ѧѧе IV, 22v/13, XII, 100r/16, 101r/7, 105v/15, XIV, 113v/12, 22; ѥѧе IV, 23v/8; ѧе I b, 2r/9, 2v/3, 3, 4v/3, 7, 6r/13, 16, IV, 27v/1, 12, V, 40r/8, 40v/4, 9, 41r/5, XI, 92v/21, 93r/1, XII, 100v/3, 9, 105v/3, XIV, 111r/18, 113r/2; ѧѣ V, 41r/6; ѧ⟨e⟩- XIV, 111r/17; ѧѣцн (= le-aţi) XIV, 112r/3; ѧѣѕ (=le-au) XII, 100v/5, XIV, 110r/19; ѧѣоꙗ (= le-au) XIV, 110v/3; -ѧѣцн (= -le-aţi) XIV, 112r/3.

Eleon s. pr. g. ѥѧєѡнѕѧѕи IV, 16r/9.

episcop s. m. pl. nom.-ac. єпїскѕпїѵи IV, 28v/8.

eres s. n. pl. nom.-ac. єрєсоꙗрнѧє XIV, 115r/1.

eu pron. pers. 1 sg. nom. єѕ I a, 1v/16, I b, 3r/4, III, 13v/4, 14v/8, 10, 17, 15r/1, 12, IV, 21r/7, 31v/4, 32v/8, 15, 35v/15, 36r/11, V, 37r/15, 44v/3, 6, 46v/13, 54v/2, VI, 59r/1, XI, 91v/3, 7, 93r/6, 93v/10, 95v/12, 16, 96r/2, 5, XII, 107v/7, XIV, 111v/17; єоꙗ I b, 4r/2, 6r/3, 9r/16, IX, 80r/20, XI, 94r/18, XII, 99r/15; єѕ IV, 33r/11; єѡ IV, 17v/3; d. мїє IX, 78v/9, XI, 90r/9, 93v/10, 94v/2, 95v/3, 20, 97r/6, XIV, 113v/16; мн XI, 90v/11, 13, 93v/9, 95v/3; мї- XI, 94r/19, 95v/13; мн- IX, 80r/10, XI, 91v/8; мєѕ (= mi-au) V, 46v/11; -мн I b, 3r/9, 4v/9, 8r/11, III, 13r/8, 13v/1, 9, 9, 15r/14, IV, 16r/14, 17v/1, 21v/8, 33r/8, 34v/11, 36r/8, V, 37r/10, 11, VI, 58v/3, 10, 13, 61r/6, IX, 78v/10, 80r/6, 19, XI, 91v/2, 96v/10, 17, XIV, 114r/1; -м I b, 5v/6; -мн III, 13r/3; ac. мєнє VI, 59r/2, XI, 92r/2, 2—3, 6, 93v/9, 94r/21, 94v/4, 96r/2, XII, 99v/2; мєѧрє XI, 93r/13; мєрє IX, 77v/3; мннє III, 12r/3, IV, 16r/13, V, 37r/7, 37v/9, 44r/7, 9, 44v/10, XIV, 111v/13; мннє V, 44v/1—2; мїнє XIV, 113v/18; мннѣ V, 44v/13; мѫ I b, 3r/7, 11, III, 15r/13, IV, 32r/8, 33r/10, 36r/11, 36v/6, V, 38r/5, IX, 77v/13, XIV, 114r/2; мъ I b, 3r/6, 10, III, 15r/13, IV, 32r/5, 8, V, 37v/10, 12, 38r/4, VI, 61v/13; мѣ III, 13r/11; м' VI, 62r/14; -мѫ V, 37r/5, 13, 37v/15, 38r/1, 1; -мь XI,

92r/5, 96v/4, 97r/3; -м XI, 96v/17, 97r/3; -мъ XI, 93v/8; val. refl. мъ I b, 2v/13, 3r/4, III, 14v/8, IV, 31v/4, 32v/8, 12, 36r/3, 5, XI, 90v/13, 96v/18; мь XI, 95v/3; мѫ V, 37r/15; мѫ VI, 58v/6; м- V, 46v/14, XII, 98v/3; -мъ- XI, 94r/7, 94v/1, 95v/17; -м- XV, 118v/10; -мъ IV, 32r/4.

Eva s. pr. nom.-ac. евва XV, 121v/10—11, 11; ева IV, 33v/8.

evanghelie s. f. sg. nom.-ac. еѵгл҃їе II, 10v/10, IV, 26v/3, V, 42r/10, 51r/14, 54r/12, XIV, 115r/15, XV, 116r/9, 16, 116v/6, 119r/6, 18, 119v/8, 120r/10, 120v/8, 121r/12; еѵгл҃нѫ IV, 34r/1; їеѵгл҃їе XV, 115v/2; еѵгл҃їа XII, 101r/13, 14; еѵгл҃їе XII, 101v/5, 106r/15, XV, 116v/14, 117r/6, 118v/5; їеѵгл҃їе V, 44v/4, XV, 116r/2; g.-d. еѵгл҃їе⟨і⟩ IV, 34r/14.

evanghelist s. m. sg. nom.-ac. еѵгл҃исть XII, 106r/7—8; g.-d. лѹи їеѵгл҃истоу V, 50v/13; pl. nom.-ac. еѵгл҃исти XII, 106v/11.

face vb. III ind. prez. 1 sg. фак VI, 62v/8; 3 sg. фаче IX, 79r/3, XII, 103r/14—15, XIV, 112r/18, XV, 121v/7; 2 pl. фачеци I b, 5v/14; 3 pl. факь V, 52r/3; факѹ V, 54r/10, 54v/8, XV, 119v/3; факѹ III, 12v/3; нѹ факѹ IV, 36v/1; p. s. 1 sg. фечю I b, 2v/6, IV, 35v/10; фечѹ I b, 2v/5; 3 sg. фѫкѹ VI, 58r/5; фѣче IX, 78v/4, XI, 93v/15, 95r/3; фѣп'се VI, 57r/13; феч VI, 61r/16; 2 pl. нѹ фѣчемѹ I b, 2v/2; 3 pl. фѣчерь XI, 93r/8; p.c. 1 sg. амъ фькѹт V, 38r/3; 2 sg. аи фѫкѹт V, 40r/7, 13; аи фѫкѹт III, 14v/9; аи фькѹтѹ III, 14v/4; 3 sg. аѹ фаптѹ Ib, 3v/3; аѹ фаптѹ XV, 117r/11; аѹ фькѹт IV, 22r/7; аѹ фькѹтѹ III, 14r/3; чеѹ фъкѹтѹ VIII, 76r/3; чеѹ фѹкѹтѹ (!) III, 13v/14; 2 pl. аци фькѹт V, 44v/12—13; аци фькѹт V, 45r/1; 3 pl. іѹ фькѹт IV, 20v/12, 23r/3, 25v/11; аѹ фѫкѹт IV, 20v/2, 27r/3, 30v/5; аѹ фькѹтѹ IV, 25v/2—3; аѹ фѫкѹтѹ IV, 31r/12—13; чѣѹ фъкоуть XII, 102r/3; сѣѹ фѫкѹтѹ IV, 34r/9; н-аѹ фъкѹт IV, 26v/2; п-а⟨и⟩ фѫкѹт IV, 28v/9; н-аѹ фькѹтѹ IV, 27r/9; п-аѹ фѫкѹтѹ IV, 25r/12; viit. 1 sg. вою фаче XI, 96v/10; фаче-вою IV, 31v/3, XI, 91v/11—12; 2 sg. верї фаче V, 53v/13; 3 sg. ва фаче XV, 120v/7; фаче-ва XI, 96v/13; 1 pl. времѹ фаче XV, 120v/5—6; 2 pl. веци фаче XII, 107r/8—9, 107v/6; 3 pl. ворь фач XI, 97r/5; cj. prez. 1 sg. съ фак XI, 96v/17; 2 sg. съ фачи XI, 97r/4; съ нѹ фачи VI, 59v/12; 1 pl. се фачемѹ XV, 119v/5; cond. prez. 3 pl. нѹ аръ фаче XV, 121v/3; imper. 2 sg. фъ XV, 118v/6; 2 pl. фачеци I b, 6v/7—8, XII, 107r/8, 107v/5; фачец XI, 97v/9; inf. фаче IV, 23r/10, XV, 119r/11; а фаче XIV, 113v/17; refl. ind. impf. 3 pl. се фѫче IX, 80r/17—18; p. c. 3 sg. сеѹ фъкѹт V, 42r/7; inf. а се фаче V, 48v/8; pas. ind. prez. 3 sg. f. нѹ е фап'ть I b, 8v/5—6; 3 pl. f. фъкоуте сънть XII, 102v/8—9; loc. vb. фаче фацѫ V, 49v/2; съ нѹ фачи вънат VI, 57v/12—13.

falcă s. f. sg. nom.-ac. фалка XI, 95r/7.

fapt s. n. sg. nom.-ac. фаптѹл IV, 33r/4; фаптѹл IV, 35v/15—16.

faptă s. f. sg. nom.-ac. фап'та XII, 102r/5 ; pl. nom.-ac. фапте III, 12r/11, 14r/2, 14v/11 ; фап'те XII, 100v/15—16 ; фаптеле I a, 1v/15, III, 13v/17—14r/1, 14r/8, V, 40v/9, 41v/11 ; фап'теле I b, 2r/8, III, 13v/14, XII, 105r/4—5 ; фаптеле I b, 6r/13 ; фаптелѣ V, 38v/12 ; фаптелѧ V, 43r/3.

fariseu s. m. pl. nom.-ac. фарисеи XV, 121v/16—17.

farmec s. n. pl. nom.-ac. фармечеле XIV, 115r/2—3.

fată s. f. sg. nom.-ac. фатъ XI, 91v/4, 96r/15, XII, 102v/14—15 ; фат XI, 95r/13 ; фата XII, 100r/7 ; g.-d. фѣте I b, 2v/11 ; pl. nom.-ac. фете VI, 58r/11 ; фетеле IV, 21r/8.

faţă s. f. sg. nom.-ac. фаца I b, 5v/6, 6r/10, II, 10v/8, IV, 28r/10, V, 45v/1, 4, 46v/4, 55r/5, 7, XI, 93v/13 ; g.-d. фѣцїеи IX,80r/2 ; фецеи V, 43r/5 ; loc. prep. прѣ фаца IV, 35r/12 ; loc. vb. *a face faţă* v. face.

făcător adj., s. 1. adj. pl. nom.-ac. m. фъкѫтори XII, 101r/2—3. 2. s. m. sg.-ac. фъкъторюл XII, 102r/8 ; voc. фъкъторюл XI, 97r/2 ; pl. voc. фъкътори I b, 5v/13.

făcut s. n. sg. nom.-ac. фѫкоутъл IX, 79r/4.

făgădui vb. IV. ind. p. c. 3 sg. фъгѫдоуиторъ-нѣоу XII, 105r/14—15 ; cj. prez. 1 pl. се нъ фъгъдъиимъ XV, 122r/6 ; imper. 2 pl. фъгѫдъиици I b, 6v/6 ; refl. ind. prez. 3 pl. сѫ фъгѫдъѫскѫ (!) IV, 36r/15 ; p. c. 3 pl. сѣъ фъгъдъиитъ IV, 31r/11—12.

făgăduită s. f. sg. nom.-ac. фъгъ⟨*du*⟩итъ XV, 120r/15 ; фъгъдъиита XV, 117v/13.

făgăduitură s. f. pl. nom.-ac. фъгѫдоуитъриле XII, 105v/1—2.

făptură s. f. sg. nom.-ac. фѫп'търа IX, 80v/15.

fără prep. фърѣ I b, 9r/11, 11, IX, 77r/8—9, XI, 92v/5 ; фърѫ IX, 78r/16—17, XIV, 111r/21 ; фѣръ V, 40v/3, 43v/7 ; фъръ XV, 120r/3—4 ; фѣрѣ V, 38r/6 ; фѣрѫ XIV, 111r/20 ; фѣр V, 37r/6 ; фѫрѣ V, 37r/5 ; loc. adj. *fără de leage* v. **lege** ; *fără de măsură* v. **măsură** ; *făr(ă) de număr(u)* v. **număr** ; *fără preţu* v. **preţ** ; *fără seamă* v. **seamă** ; loc. adv. *fără de săvîrşire* v. **săvîrşire** ; *fără de stare* v. **stare** ; *fără de veste* v. **veste** ; *fără milă* v. **milă** ; *fără samă* v. **seamă** ; prep. comp. фѣръ ае V, 43v/6, 48v/1 ; фъръ ае XV, 116r/14 ; фъръ ае XI, 90r/7 ; фѣръ [ае] XI, 97r/20 ; фѣрѫ ае XIV, 111r/11—12.

fără(de)lege s. f. sg. nom.-ac. фъръделѣѱа I b, 2r/13—14 ; pl. nom.-ac. фѣръделеѱи III, 12v/10 ; фъръделеѱиле XI, 92v/10.

fărănemică s. f. sg. nom.-ac. фърънемикъ XV, 117r/15.

fărîmă s. f. pl. nom.-ac. фъръме IV, 26r/3.

făt s. m. sg. voc. фѫтъл IX, 80r/6—7 ; pl. voc. фецїе XI, 79r/9—10.

făţare s. f. sg. nom.-ac. фъцъриле XV, 116v/12.

făţarnic adj., s. 1. adj. pl. nom.-ac. m. фъцарничїи XV, 116v/5—6 ; 2. s. m. pl. g.-d. фъцар'ничилоръ V, 49v/4—5.

făţărie s. f. sg. nom.-ac. фъцерїе V, 37v/1; pl. nom.-ac. фъцърїиле XIV, 112r/15—16.

fecioară s. f. sg. nom.-ac. фечюара XI, 90v/4.

fecior s. m. sg. nom.-ac. фечорѫ IV, 21r/12; фечорѫл IX, 78r/2; фечороул XII, 100r/8; g.-d. фечорѫлѫи IV, 22r/11; pl. nom.-ac. фечори V, 38v/8, VI, 61r/6, 61v/5, XV, 118v/2, 119r/4; фечюри XI, 90r/7—8; фечорїи IV, 21r/10, 30v/9, V, 47r/5, 53r/14; фїчорїи XI, 97r/8.

feciorea s. f. sg. nom.-ac. фечорѣ XI, 90r/17.

feciorel s. m. sg. nom.-ac. фечорел XI, 90r/12.

fecioriţă s. f. sg. nom.-ac. фечюрицъ XI, 90r/12; фечѫрице IV, 36r/2—3; voc. фечюрице IV, 29v/14.

fel s. n. pl. nom.-ac. фелюриле V, 42v/13—14.

femeie s. f. sg. nom.-ac. фомѣѧ I b, 7v/2, 8r/3; фомѣѧ I b, 4r/14.

fereca vb. I ind. p. s. 3 sg. ферекѫ VI, 58r/7—8.

fericat adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. фериканъ V, 53v/6—7; фериканъ V, 54r/1; voc. m. ферикатѫ XV, 119r/3; pl. nom.-ac. m. ферекаци V, 51r/14, 51v/1, 16, 52v/9; ферикаци V, 51r/3—4, 7, 9,12, 52r/2, 5, 9, 12—13, 52v/4, 53r/4, 10, 53v/2, 54r/7. **2.** s. m. pl. voc. ферикацїи V, 48v/13.

fermecătoare s. f. pl. nom.-ac. фър'мъкътоарел XI, 97r/11.

fi vb. IV **1.** pred. ind. prez. 1 sg. сим'тѫ V, 46v/14; синтѫ VI, 59r/1; съм'тъ IX, 77v/13, XI, 91v/7; съмтъ XI, 95v/12; съмтѫ IX, 77v/7, 80r/20, XI, 94r/18; съм'тѫ IX, 77v/10—11; сънтъ XII, 99r/15; 2 sg. еци IV, 17r/12, 24v/11, 35r/6, IX, 80r/19, XI, 91v/6, 95v/11, 15, XII, 98r/2, 98v/1, 104r/3, XV, 117r/7; еще IX, 77v/6, XI, 94r/14, 17; ещї III, 14r/15, IV, 17r/7; жци IV, 17r/1; жци III, 11v/4; 3 sg. е I b, 5r/16, III, 15v/9, IV, 16v/16, 17v/1, 30r/10, V, 38v/1, 39r/8, 48r/10, VI, 60r/7, XI, 90r/16, 91r/4, 91v/8, XII, 101r/14, 101v/10, 104r/15, 104v/16, XIV, 112v/9, 113r/8, XV, 118r/1, 7, 118v/4, 119v/12; ѫ IV, 16v/8, 22r/2, 33v/4, 7, V, 38v/12, 14; ѧ IV, 33v/5, V, 53v/11; есте III, 13r/12, IV, 18r/7, 30r/11, V, 37v/13, 47v/8; есте IV, 33r/14, V, 51r/5, 52r/8, 55v/13; жсте III, 11v/17, 12r/8, IV, 30r/12, 34v/10—11, IX, 78r/14, 17, 78v/3, 80r/11, XI, 91r/5, 92v/1, 93r/13, 95v/9, 97v/19, XII, 98r/5, 100r/10, 103v/11, 13, 104v/10, 105r/2, 106r/3, 106v/6, 107r/6, 15, XV, 119v/11, 15, 122r/11; жсте IV, 34r/11, V, 54r/6, 14, 54v/2, VI, 58v/11, XIV, 111r/3, 112r/6—7; жсте III, 12r/4, 13r/16, IV, 22r/8, V, 51v/6; ѣсте XIV, 112v/2, 13, 20; ѣсте IX, 79r/2, XV, 122r/17; жстѣ III, 13v/2, 12—13; жсте IV, 33r/9; -и I b, 7r/1, 7, IV, 27r/9, VII, 64v/6, 67r/7, 8, 67v/2, 8, IX, 79r/4, X, 79r/17, 79v/4, XI, 92v/5, 93r/16, 94r/19, 95v/13, 97v/19, XV, 118v/3, 119v/6, 14, 121r/9; нѫ е V, 49v/12; нѫ есте V, 37v/1; ноу жсте XII, 103r/11; 3 sg. pentru 3 pl. жсте XII, 104v/7; 1 pl. сем III, 11v/17, IV, 30r/8; семѫ XV, 120v/10; 2 pl. сеци III, 12r/3, XV, 116v/16; сънтеци II, 10v/6; сѫтеци II, 10v/9; но семтец I b, 2r/16; 3 pl. син'тъ IV, 24r/12; син'тѫ III, 13r/5, IV, 17v/15, 19v/1, 20v/4, 21r/8, 23r/2, V, 43v/12—13; синтѫ III, 13r/3, IV, 20v/1, 25r/10, 25v/10, 26v/6, 28r/12, 34r/12; синтѫ IV, 21r/2, 10—11, 21v/5, 24r/1, 24v/1, 34r/7; син'тѫ IV, 25r/12, 31r/11, 34v/2; синтѫ IV, 27v/7, V, 39r/5; синътѫ IV, 26v/7—8; синтѫ IV, 34r/9; синтѫ IV, 27v/13; сиснинтѫ (!) IV, 28r/13—28v/1; съм'тѫ I b, 2r/3; съмтѫ IX,

78r/18—19; съшиⷣ XII, 105v/12, 14; съшитъ XIV, 112v/16. 114v/15; съи'тⷣ XII, 98r/7; съшиⷯ IV, 17v/5, 16—18r/1, 21v/4, 23v/13, 27r/4, XV, 119v/3; съи'тⷯ III, 12r/5, XV, 120v/13—14; съшиⷮⷭ IV, 25v/11—12, 26v/1; съшиⷯ IV, 23r/4, 27v/6; съи'тⷭ V, 50r/14; съштоⷹ XIV, 113r/6; -съ V, 39r/1, XII, 99r/1, 104v/4, 105v/15; -с̄ V, 52r/12, 53r/8; -съ III, 12v/10; -сⷭ IV, 21v/6, 33v/1. 35r/2, XI, 94r/9; -с̄оⷹ V, 52r/4, IX, 78r/18; impf. 3 sg. ера I a, 1r/8, IV, 17v/12, 20r/8, 10, X, 79r/13, XI, 90r/2, 90v/10, 91r/1, 2; 1 pl. ерѧм XI, 95r/12; иⷭ ерѧмⷭ V, 56r/1; 3 pl. ера III, 13r/1, IV, 20r/14, 22v/12, 29v/1; p. s. 3 sg. ѣⷭ III, 13r/10, IV, 34v/7, VI, 57r/6, 59r/12, 60v/14, VII, 66v/13, 67v/6, IX, 77r/7, XI, 90r/6, 96v/8; ѣоⷹ XII, 102v/15; 3 pl. ѣⷭра IX, 77r/13; p. c. 1 sg. амъ ѣосⷯ III, 15r/2; 3 sg. аⷭ ѣостъ XIV, 114r/1; аⷭ ѣшестъ XIV, 114r/2; ѣосⷮ-аⷭ XI, 97v/13; ѣосⷮоⷹ- . . .-аⷭ XIV, 114v/9: 2 pl. ащи ѣосⷯ V, 44v/12; 3 pl. аⷭ ѣшестъ XIV, 111r/17, 114v/6—7; аⷭ ѣосⷯ IV, 23r/9; viit. 1 sg. ѣи-вою III, 14r/17; 2 sg. вер' ѣи XII, 103v/9; иоⷹ вери ѣи XII, 99v/7; 3 sg. ва ѣи I b, 5v/3, 9v/8, 9, 9, 10r/4, V, 38r/16, 43r/1, 45v/4, 48v/4, 55r/7, 10, XII, 106v/3, 5, XV, 121r/5; ⟨va⟩ ѣи V, 45v/12; ѣи-ва V, 42r/3, 46v/3, XIV, 112v/5; 3 sg. pentru 3 pl. иⷭ ва ѣї V, 48r/8; 1 pl. вом ѣи V, 57r/1; 2 pl. вещи ѣи I b, 5r/9; 3 pl. вор ѣи V, 41v/15, 16—17, 45r/5, 45̄v/10, 48v/13, 55v/2; вор' ѣи I b, 4r/6, 5r/6, V̄, 55r/14; ворь ѣи II, 10v/2, V, 56r/12; вор'ь ѣи V, 55v/4—5; ворⷭ ѣи V, 45v/2, 8, 10, 55v/1, 7, 56r/4; cj. prez. 1 sg. съ ѣїⷭ XI, 93v/10; съ ѣїоⷹ XI, 90v/12; 2 sg. съ ѣїи VI, 60r/6—7, 60v/12, XI, 94v/2, 95v/20; съ ѣїи VI, 60v/9; се ѣїи XV, 117v/11; съ иⷭ ѣїи XII, 99v/14; съ иоⷹ ѣїи XII, 100r/1; 3 sg. ѣїе III, 11v/6, IX, 80v/15, XII, 104r/6, XIV, 113v/3; съ ѣїе I b, 4r/7, 8r/9, 8v/8, VI, 60r/8, VIII, 76r/11—12, XI, 90r/11, 17—18, 90v/1, 97v/2, 16; съ ѣїе XI, 97r/17; сѫ ѣие IV, 25v/3; съ ѣиѫ IV, 30v/11; съ ѣї⟨е⟩ II, 10v/1; се ѣїе XI, 97v/17, XV, 119r/18; 1 pl. съ ѣим XI, 92v/12; съ ѣимъ XV, 120r/10; съ ѣимⷭ XV, 120r/18; съ ѣїимⷭ XV, 119v/8; се ѣим XV, 118v/16; се ѣимⷭ XV, 120r/6—7; 2 pl. съ ѣици III, 15v/4—5; 3 pl̄. ѣїе XIV, 113v/10—11, 20; съ ѣїе XI, 96r/9, XII, 105̄r/8—9; с[ъ] ѣїе XI, 97r/11—12; съ ѣїе XIV, 113v/6; се ѣїе XV, 118v/1; cond. pr. 3 sg. ѣⷭре XI, 97v/1; аръ ѣи V, 51r/1; pf. 3 sg. аⷭ врⷭт ѣї IV, 22r/13; prezum. pf. 3 sg. ва ѣи ѣшесⷮⷭ V, 45v/11; imper. 2 sg. ѣїи XIV, 113v/15, XV, 117v/10; inf. а ѣи XV, 119v/12. 2• aux pentru act. m. m. c. p. 3 sg. ера IV, 16r/15; ѣⷭсесѧ VI, 59v/9, 60r/4; viit. ant. 3 sg. ва ѣи V, 41v/15; cj. pf. 3 sg. съ но ѣїе I b, 9r/4; съ иⷭ ѣїе IV, 22r/14; prezum. pf. 3 sg. ва ѣи V, 45v/11; pentru pas. ind. prez. 1 sg. съмⷯ IX, 80v/1; 3 sg. е I b, 8v/2, 5, III, 14r/17, V, 44v/15, IX, 80r/12, XIV, 114r/10; ѫ IV, 16v/12; мете XIV, 111v/15—16; мете XII, 106v/10; -и I b, 8v/7, XV, 120v/4, 121r/10; 3 pl. съшиⷮ XII, 102v/9; съи'тⷭ III, 11v/15—16; съи'тⷭ V, 40v/3; -с XIV, 110v/16; impf. 3 sg. ера IV, 25r/5, VII, 66r/18; 3 pl. жра IV, 24r/8; p. s. 2 sg. ѣⷭеши VII, 67r/11; 3 sg. ѣⷭ IX, 80v/9; viit. 3 sg. ва ѣи XII, 106v/2; 3 pl. воръ ѣи V, 51r/15—51v/1; ворⷭ ѣи V, 51v/13, XV, 116v/1; cj. prez. 1 sg. съ ѣїⷭ IX, 80v/3; 3 sg. съ ѣїе I b, 8v/11—12, 9v/13, II, 10v/22, XI, 97r/15; съ ѣїе II, 10v/12; 1 pl. се иⷭ ѣимⷭ XV, 120v/17—18; 3 pl. се ѣие V, 43v/4; cond. prez. 3 pl. сѣрь ѣи V, 41v/2.

fiară s. f. pl. nom.-ac. ѣерн IV, 26r/9; ѣїерн I b, 4r/4, 5r/15; ѣїерн V, 41v/3; ѣїерїи IV, 27v/2.

fiece adj. pron. nehot. invar. ѣїе че XI, 97r/21.

fier s. n. sg. nom.-ac. фїерѕ IV, 24r/7, VI, 58r/8, 61r/4 ; фїерѕ IV, 24r/6 ; фїерѕл V, 45v/6.

fierbe vb. III cj. prez. 3 sg. съ фїар'бѣ XI, 96r/15 ; 3 pl. съ фїарбѫ XI, 93r/2.

fierbinte adj. sg. nom.-ac. m. фїервинте XIV, 112v/14.

fiere s. f. sg. nom.-ac. фере IV, 36r/9, XI, 97v/5 ; фїаре I b, 3r/10.

fire s. f. sg. nom.-ac. фирѣ XV, 119v/11.

fiu s. m. sg. nom.-ac. фїю XII, 101v/6 ; фїюль I b, 10r/5, IV, 18r/2, 35v/3, V, 56r/11, XI, 91r/15, XII, 102r/14, 103v/1 ; фїюл IV, 18v/3, 30v/3, XIV, 110r/6 ; фїюлъ IV, 29v/9 ; фїюлѕ IV, 34v/13, XV, 117v/11 ; фїюлѕ IV, 32v/2—3 ; g.-d. фїюлѕи IV, 16r/10, 12, 16v/7—8, 19r/9, IX, 77r/14—15, 77v/14—15, XI, 91r/4, 92v/14, 93v/18, 95v/8, XII, 102r/1, XIII, 108v/6, XV, 116v/17 ; фїюлоу҃и XII, 98v/4—5 ; фїюлоу҃и IV, 37r/2 ; фїюлѭи IV, 18v/7—8 ; фиюли IV, 35r/16 ; voc. фїюль IV, 35v/7 ; фїюлѕ XI, 96r/4 ; фїюл (!) IV, 35r/16 ; pl. nom.-ac. фїи III, 12r/5 ; фїин IV, 31v/5—6, V, 52r/4, 53r/9 ; voc. фїи I a, 1v/2, V, 44r/4.

fîrtăciune s. f. pl. nom.-ac. фъртѫчюниле XIV, 115r/6.

flămînd adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. флъмъндѕ V, 53v/11 ; флѫмѫн'дѕ VII, 65v/15. **2.** s. m. pl. nom.-ac. флъмъ҆тсїи I b, 6v/3 ; g.-d. флъмън'силѡр V, 40v/12—13.

flămînzi vb. IV refl. ind. prez. 3 pl. сѧ флѫмън'сесѧѕ V, 51v/9—10 ; сѧ флъмън'зескѕ III, 11v/13.

floare s. f. pl. nom.-ac. флори V, 47v/9.

foame s. f. sg. nom.-ac. фоаме I b, 6r/5, V, 48r/14.

foamete s. f. sg. nom.-ac. фѕаметє I a, 1v/18.

foarte adv. фоартє XIV, 113r/15 ; în sup. abs. фортє XI, 92r/12, 94v/15—16.

foc s. n. sg. nom.-ac. фокъ I b, 4v/16, XI, 96r/17, 19 ; фѡкъ IV, 20r/9, XIV, 114r/19 ; фок IV, 20r/14 ; фо[к] XI, 96r/19 ; фокѕ I b, 4r/6, 8r/14, III, 13r/14, 13v/1—2, IV, 20v/10, 15, 21v/5, 23v/4, 7, 9—10, 25r/6, 25v/8, 27r/13, 27v/12, 28r/8—9, 29r/11, 30r/13, 31r/4, V, 40r/2, 42r/1, 43r/6, 43v/9—10, 45r/4—5, 7—8, 46v/2, 53v/14, VI, 59v/3 ; фокѕ IV, 20r/9, V, 42v/10 ; фокѕ IV, 22v/10—11, 12—13 ; фѡкѕ IV, 26r/13 ; фофѕкѕ (!) V, 45r/10 ; фокѕл I b, 3v/6, 8v/14, IV, 29r/13, V, 44v/14, IX, 78v/2, XV, 118r/4 ; фокоу҃л XIV, 111v/15, 17—18, 112r/24 ; фокѕлъ V, 50v/9 ; фѡкоу҃ль XIV, 111v/6 ; фокѕлѕ IV, 23r/13, XI, 93r/17 ; g.-d. фокѕлѕи I b, 7r/10, V, 49v/14, XI, 93r/21.

folos s. n. sg. nom.-ac. фолосъ XII, 100v/13, 101r/2 ; фолосѕ V, 39r/7 ; фѡлѕсѕ VIII, 76r/12 ; фолосоу҃л XII, 100v/7—8 ; pl. nom.-ac. фолосѕре XII, 100v/7.

folosi vb. IV ind. viit. 3 sg. ва фолоси XI, 91v/19.

frate s. m. sg. nom.-ac. фратє IV, 21r/11, 24v/6, 25r/1, 1 ; фр⟨*at*⟩е IV, 21r/12 ; фратѣ IV, 24v/6 ; фрателеV, 49r/6 ; voc. фрателе VI, 59r/11 ; pl. nom.-ac. фраци IV, 24v/4, 4, XV, 118v/1—2 ; фрацїи V, 38v/14, 53r/5—6 ; фрафрацїи (!) IV, 32v/15—33r/1 ; voc. фраци XV, 115v/1 ; фрацин III, 15v/2—3 ; фрацилор V, 37r/7 ; фрацилор III, 11r/5.

frică s. f. sg. nom.-ac. фрикъ I a, 1r/5, I b, 4r/16, 6r/2, 7r/12, 8r/4, 9r/2, 11, IX, 80v/5, XI, 96v/8 ; фрикѫ V, 41r/15, 48v/3 ; фрик XI, 90v/3 ; фрика III, 15v/6, IV, 26r/4, V, 39v/5, 43v/11, 14, XIII, 109r/16 ; loc. adv. коу҃ фрикѫ XIV, 114r/4.

frig s. n. sg. nom.-ac. фригȣ VI, 58v/11.

frige vb. III refl. cj. prez. 3 sg. се се фригѫ V, 40r/2.

frînge vb. III ind. prez. 3 pl. фрѫигȣ V, 54r/8; p. s. 3 sg. фрѫм'се XII, 107r/3.

frumos adj. sg. nom.-ac. f. фрȣмωась XI, 93v/5; comp. sup. маи фрȣмоась XI, 91v/4.

frumusețe s. f. sg. nom.-ac. фръм'сѧце V, 56v/7—8; фрѫмсѣце IX, 80v/19—20; art. фрѫмсѣце V, 45r/14—15; фрѫмсѧце V, 47r/7; фрѫмсеце II, 13r/1—2; pl. nom.-ac. фръмсециле XI, 91v/1; фръмсециле IX, 80r/1—2; фрьмсециле XI, 94r/16.

frunză s. f. sg. nom.-ac. фр[ȣ·ѣsь] XI, 92r/13.

fugi vb. IV ind. impf. 2 sg. фȣцїѧи III, 15r/7—8; p. s. 1 sg. фȣцию III, 15r/11—12; 3 sg. фȣци VI, 59r/9, XI, 95r/4; 3 pl. фȣцирь XI, 95r/14; cj. prez. 3 pl. фоугь XI, 97r/10; ger. фȣцинд ȣ VI, 59v/7, 60r/2, 60v/4.

fulger s. n. sg. nom.-ac. фȣлцер V, 43r/7.

fum s. n. sg. nom.-ac. фȣмȣл V, 39r/6, 55v/4.

fura vb. I ind. p. c. 2 sg. аи фȣратъ V, 40r/10—11; imper. 2 sg. ноу фоура XII, 99v/15.

furiș adv. фȣришȣ IV, 22r/9; loc. adv. ·ѣ фȣришȣ XV, 116r/10, 12.

furtișag s. n. sg. nom.-ac. фортȣшаго XV, 118r/14; pl. nom.-ac. фȣр'тȣшагȣре III, 12v/8; фоуртоушагȣриле XIV, 115r/4—5.

Galelei s. pr. nom.-ac. галелеи VII, 66v/6—7.

gata adv. cu val. adj. гата IX, 78v/13, XV, 120r/7, 10.

Gavril s. pr. nom.-ac. гавриил IV, 34v/11; гаврилȣ I b, 2v/9.

găta vb. I și **găti** vb. IV 1. vb. I ind. prez. 3 sg. гътеse V, 54v/6; p. s. 3 sg. гьтѫ IX, 78v/14; viit. 3 pl. ворь гѫта V, 42v/5—6; cj. prez. 1 sg. съ гътеsȣ V, 54v/3; imper. 2 pl. гѫтаци VII, 65v/11—12; refl. ind. p. c. 3 pl. с-аȣ гътатȣ V, 47v/5. 2. vb. IV ind. p. c. 3 sg. чеȣ гьтит III, 15v/8; m.m.c.p. 1 sg. гьтисе XIV, 111v/18; гьтисе XIV, 111v/20; иȣ гьтисе XIV, 111v/19; pas. ind. prez. 3 sg. m. е гътит V, 44v/15; е гьтитъ III, 14r/17; ѧсте гътить XIV, 111r/3; ѧсте гьтить XIV, 111v/15—16; f -и гътитъ XV, 121r/10—11; 3 pl. f. -с гьтите XIV, 110v/16.

găti vb. IV v. **găta**.

găvozd s. n. pl. nom.-ac. гьвоазде I b, 3r/9.

ger s. n. sg. nom.-ac. церь XIV, 112v/20; pl. nom.-ac. церȣри I a, 1v/17—18.

geroe s. n. sg. nom.-ac. церое IX, 78v/6.

gice vb. III v. **zice**.

gint s. n. sg. nom.-ac. цин'тȣ IV, 17v/5; цин'тȣл V, 38v/14; цин'тȣлъ IV, 31r/5; g.-d. цинтȣл⟨*ui*⟩ IV, 17v/10; voc. цин'тȣл V, 37r/8.

gios(u) adv. v. **jos**.

giuca vb. I v. **juca**.

giude s. m. v. **jude**.

giudeca vb. I v. **judeca.**
giudecător s. m. v. **judecător.**
giudeț s. m. și n. v. **județ.**
giunghia vb. I v. **junghia.**
giupîneasă s. f. v. **jupîneasă.**
giura vb. I v. **jura.**
giurător s. m. v. **jurător.**

gîmbosi vb. IV ind. prez. 3 sg. гъмвосѣще XV, 118r/10—11.

gînd s. n. sg. nom.-ac. гьнд8 V, 51v/17.

gîndi vb. IV ind. prez. 3 sg. гън'деще V, 50r/2—3; p. s. 3 sg. гьѧди XI, 94r/7; inf. гьн'ди V, 54v/6; ger. гъндин'д8 XV, 116v/4—5; refl. ind. p. s. 3 sg. гънди-сѫ XI, 90v/10—11; ger. негъндинд8-не XV, 122v/3—4.

glas s. n. sg. nom.-ac. глас I a, 1r/13, I b, 5v/5, III, 12r/16, 15r/10, IV, 29v/8, 12, 32v/9, 35v/6, V, 37r/5, 44r/1, 15, IX, 78v/19, XI, 92r/21, XIII, 108v/5, 109r/9, 109v/6, 110r/1; гласъ XIV, 111v/11; глас8 VIII, 76r/11; глас8 III, 12r/2; глас8л IV, 19r/1; s. comp. *cu-cimpoi-glasuri* v. **cimpoi**; *glasure-de-cimpoi* v. **cimpoi.**

gol adj. sg. nom.-ac. m. гол8 V, 40r/1—2; pl. nom.-ac. m. голи V, 55r/2.

Gomor s. pr. nom.-ac. гомор8л IX, 78v/1; гомороул I b, 8v/11.

goni vb. IV ind. prez. 3 sg. гонеще VI, 58r/2; гонеще VI, 59r/2; 3 pl. гонеск8 III, 11v/10; гонеск8 V, 53v/3—4; p. s. 3 sg. гони VI, 59v/4; viit. 3 pl. ворь гони XIV, 114r/14.

gotovire s. f. sg. nom.-ac. готовїрѣ I b, 8v/15.

gras adj. sg. nom.-ac. m. грас8 VII, 65v/14.

grăbitor adj. pl. nom.-ac. m. гръбитори III, 12v/10.

grăi vb. IV. ind. prez. 2 sg. н8 гръещи XV, 118r/16; 3 sg. гръѧще IX, 78r/6, XV, 115v/5, 119r/7, 119v/10—11; грѫѧще V, 42v/14, 54v/4; гръѫще III, 11r/13; грѫеще V, 42v/9, 49r/1, 51r/13, 52v/1; гръеще V, 50r/13, 54r/11; грьеще V, 53v/10; грьеще V, 45v/3; грьещѧ III, 12v/13; 2 pl. гръици XV, 116v/19; гръицї IV, 34r/12; н8 грѫици IV, 19r/3; 3 pl. гръеск8 V, 52r/11; грѫеск8 V, 38r/6; impf. 1 sg. грѫиѧ V, 37r/10; 3 pl. гръиѧ III, 15r/5—6; p. s. 3 sg. гръи I a, 1r/13, III, 12r/2, IV, 33r/7, IX, 77r/14, 78r/5, 8, 78v/8, 18, 80v/5, XI, 92r/16, 93r/15, 18, 94r/15, 94v/6; грьи III, 12r/16, VI, 61r/5, XI, 97v/8; грѫи IV, 31v/6, 32v/4—5; греи IV, 32v/9; 3 pl. гръиръ IV, 35v/6; гръирѫ IV, 33v/11; грѫирѫ III, 14r/13; p. c. 2 sg. аи гръитъ V, 40r/14, 41r/2; 3 pl. аоу гръить XII, 103v/3; а8 грѫит8 IV, 20v/11; viit. 3 sg. ва гръи V, 44r/15, 47r/1, IX, 80v/16; ва грѫи V, 44r/1; 3 pl. вор грѫи V, 55v/11; cj. prez. 1 sg. сѫ гръѫск8 IV, 34v/1; 2 sg. се гръещи XV, 116v/4; 1 pl. съ гръимь XII, 100r/11; 2 pl. съ н8 гръици XV, 116r/17; imper. 2 sg. н8 гръи XI, 91v/9—10; inf. гръи IV, 25r/6; грѫи IV, 34v/5; а гръи XI, 91r/2, 95v/6; ger. гръинд8 IX, 78r/3; refl. ind. prez. 3 sg. съ гръѧще XV, 115v/2; p. c. 3 pl. се8 грент8 IV, 31v/5; viit. 3 sg. гръи-съ-ва VI, 62v/11; грѫи-се-ва VI, 62r/3.

grămădi vb. IV ind. prez. 3 pl. грѫмъдеск8 III, 12v/4.

grăunță s. f. sg. nom.-ac. грь8нце VI, 59r/7.

greață s. f. sg. nom-ac. грѣцѫ XIV, 111r/7.

grec s. m. sg. nom.-ac. грек XI, 91r/1.

greșeală s. f. pl. nom.-ac. грешалеле I b, 2r/10—11, 4v/1, 7v/6, XII, 104r/10, XIII, 109v/19, XV, 120r/11; грѣшалеле I b, 7r/3; g.-d. грѣшалелор8 XIII, 109v/5; g.-d. pentru nom.-ac. грешалелѡр8 XIII, 109v/13—14.

greşi vb. IV ind. prez. 1 pl. грешимь XV, 120r/14; p. c. 2 sg. кътеи г ешингь V, 40v/1; 3 pl. аѹ грешїтѹ IV, 31r/9—10; чеѹ грешитѹ V, 52v/15—53r/1; чеѹ грешїтѹ IV, 19v/1—2; и-аѹ грешитѹ IV, 33v/2—3.

greşit s. m. pl. g.-d. грешицилѡр XII, 104r/11—12; грешицилорѹ IX, 79r/7—8; грешицилѹрѹ XV, 120r/12—13.

greu adj., s. 1. adj. pl. nom.-ac. f. грѣле I a, 1v/17; греле III, 12v/1. 2. s. n. sg. nom.-ac. греѹ XII, 105v/5; греоу XII, 104v/12.

Grigorie s. pr. nom.-ac. григорїе XII, 107v/7—8, XV, 122v/14.

grijă s. f. sg. nom.-ac. гриже I b, 8r/4, 9r/3, 11, V, 48v/1.

griji vb. IV ind. viit. 2 sg. иѹ вери грижи V, 38v/7—8.

grindină s. f. sg. nom.-ac. грь·ѣдине II, 10v/14.

groapă s. f. sg. nom.-ac. гроапѫ VII, 66r/11, 67v/2—3; гроапъ V, 39v/4; гроапѫ IV, 36r/10.

groază s. f. sg. nom.-ac. грозѫ V, 39v/13.

gros adj. sg. nom.-ac. m. грѡсь XIV, 112v/23.

grozav adj. pl. nom.-ac. m. гроѕави V, 55r/3—4, 55v/10.

grumaz s. m. sg. nom.-ac. грѹмаѕѹ XI, 97v/2.

gunoi s. n. sg. nom.-ac. гоуноюл V, 55r/10.

gunoit adj. pl. nom.-ac. m. гѹноици V, 55v/7.

gură s. f. sg. nom.-ac. гѹрѫ IV, 26r/12; гѹра V, 54v/12; гоура XII, 99v/6; pl. nom.-ac. гориле I b, 4r/5.

har s. n. sg. nom.-ac. Харь XII, 104v/6, 9, 105r/1, 2, 6; loc. adv. ·ѣ Харь XII, 98r/11, 99v/5.

harţi s. m. pl. nom.-ac. Харци XI, 97r/21.

basnă s. f. sg. nom.-ac. Хаспа XII, 100r/11—12.

heruvim s. m. pl. nom.-ac. Херовїмїи IV, 32r/11, V, 42v/4; Херовимїи V, 46r/6, VIII, 76r/8; Херовимии IV, 29r/6—7; Херовїимїи I b, 8r/15; Херѹвимїи IV, 20r/5; Херѹвимии IV, 17r/2; Херѹвїимїи IV, 22v/6; g.-d. Херѹвимилорѹ IX, 80v/10.

hetlănşug s. n. v. vicleşug.

hiclean adj., s. m. v. viclean.

hiclenşugu s. n. v. vicleşug.

hiclinşug s. n. v. vicleşug.

hitlănşug s. n. v. vicleşug.

hitlean adj. v. viclean.

hitlenşug s. n. v. vicleşug.

hîrtie s. f. sg. nom.-ac. Хър'тїе V, 45v/9.

holdă s. f. pl. nom.-ac. Холделе XI, 97r/9.

hrană s. f. sg. nom.-ac. Хранъ VI, 58r/12.

Hristos s. pr. nom.-ac. Хс I a, Ir/2, I b, 2v/12, 9v/7, 10r/5, II, 10v/20, 23, III, 11r/5, 12, 14v/12, 15v/9, IV, 16r/11, 19v/6, 30v/1, 31v/12, 14, 32v/14, 35v/4, V, 42r/10, 42v/9, 14, 43r/6, 43v/15, 44r/11, 13, 45r/7, 46r/2, 7, 10, 11, 46v/6, 7, 47r/10, 47v/7, 49r/11, 50v/13, 51r/13, 52r/1, 53v/9, 54r/12, 57r/1, VIII, 76r/9, XI, 91r/5, 95r/4, 19, 95v/8, 96v/18, 97v/4, 7, XII, 98r/6, 11, 14, 98v/6, 100v/13, 101v/3, 102r/13, 103v/15, 105r/7, 105v/11, 106r/10, 107r/1, XIV, 110v/14, 111v/11, 112r/21, XV, 116r/1, 121r/16, 121v/15; g.-d. лѹ Хс

III, 11r/11, 13r/1, 15r/12, IV, 16v/5—6, 17r/15, 16, 17v/10, 19r/4, 20r/1, 20v/1, 21v/13, 22v/9, 26v/9, 28v/10, 29r/9, 31v/2, 34v/4, 35r/3, 8, 37r/1, V, 40v/7, 11, 41r/6, 42r/15, 46r/13, 46v/1, 47v/10, 50r/10, 51v/6, 16, 52r/12, 52v/11, 12, 13, 53r/3, 54r/5, 54v/4, 55v/14, 56v/1, XIV, 110v/10, 111v/3, 115r/14; лоу҃ х҃с V, 45v/15, 56v/9, XIV, 110r/13; лѫи х҃с IV, 16v/14, 26r/1, 6, XI, 93v/8, 94r/9, XII, 107v/14, XV, 118v/3, 4, 119v/15, 120r/1; лѫи х҃с V, 43r/9; лоу҃и х҃с V, 25v/13—14; лѫ҃ христоѫ҃ IV, 16r/7; voc. хрстоѧсе XI, 90r/9—10.

huli vb. IV ind. prez. 3 sg. хѫлеще V, 49r/10, 50r/1; 3 pl. хѫлескѫ III, 11v/10—11; p. c. 3 pl. ѧ҃ хѫлитѫ IV, 25r/13.

hulitor s. m. pl. nom.-ac. хѫлиторїи IV, 28v/1.

ia interj. ѧ IV, 18r/11.

iad s. n. sg. nom.-ac. ѧдъ XIV, 112v/4; ѧдъ XIV, 112v/1; ѧѧ҃ IV, 17v/12, V, 54v/10, XV, 121r/5—6; ѧѧоу҃ V, 45r/4; ѧѧдѫ҃ (!) VII, 66v/2; ѧѧоу҃л XIV, 112v/13; ѧдѫ҃л IV, 17v/9, 36r/12, VII, 66v/2, 8; g.-d. ѧдоу҃лѫи XIV, 113r/22; ѧѧ҃лоу҃и XIV, 114r/11; ѧѧ҃лѫи V, 54v/12; ѧдѫ҃лаю IV, 35v/14; ѧѧолѫ҃лѫи (!) XI, 94v/8; voc. ѧѧ҃ле XI, 94v/7.

iani interj. жни XII, 100r/11, XIV, 113r/5, 8.

iar(ă) adv., conj. **1.** adv. ѧръ I a, 1v/6, I b, 2r/9, 5r/4, 8v/4, III, 12r/10, 14v/12, IV, 22r/5, 33r/2, 7, 36v/12—13, XII, 103r/8, 106r/14; ѧрь IV, 21r/6, XI, 94r/6, 7, 95r/9, 95v/3; ѧрж III, 14r/15, IV, 31v/6, V, 49r/1; ѧръ IV, 25v/3; жрь XI, 92r/8. **2.** conj. ѧръ I a, 1v/4, I b, 3v/4, 4v/2, 6, 10r/1, III, 12r/4, 9, 12v/3, 13, 14, IV, 25r/14, 26r/6, 26v/9, 35v/12, V, 38r/12, 39r/14, 45r/13, 54v/8, VI, 59v/12, XI, 91r/11, XII, 107v/12; ѧрж II, 10v/17, III, 11r/16—11v/1, 11v/14, 15r/4, IV, 24v/10, 31r/12, 33r/11, 35v/14, V, 41r/10, 12, 54r/2—3, 56r/1, XII, 106v/4; ѧрь I a, 1v/13, I b, 3v/1, IV, 36v/1, VI, 60r/11, 63r/6, XI, 97r/14; жрж II, 10v/6, 11, XIV, 111r/13, 112r/1; ѧр' IV, 21v/10; ѧръ V, 49v/6; ѧрь III, 11v/16; ѧрж V, 43r/9; ѧр'ж IV, 23v/3.

iarăși adv. ѧръши IV, 36r/11; ѧржшь IX, 78v/12; ѧржш IV, 30v/12; ѧр'шн VI, 59v/13—14.

iarnă s. f. sg. nom.-ac. ѧрнж V, 48v/9; pl. nom.-ac. ерни I a, 1v/17.

iată interj. ѧтж IV, 34v/8, 36v/7.

icoană s. f. pl. nom.-ac. икоане I b, 5r/10.

ieftin adj. sg. nom.-ac. ефтинь XIII, 108v/15—16.

ierta vb. I ind. prez. 3 sg. ѧртж V, 53v/7; 1 pl. ер'тъ⟨*m*⟩ XII, 104r/11; viit. 3 sg. ва ерта XII, 101v/1—2; imper. 2 sg. ѧрть XII, 104r/9—10; refl. ind. viit. 3 pl. съ ворѫ ер'та V, 53r/12; cj. prez. 1 pl. се не ер'тьмѫ V, 37r/12; 3 pl. съ съ ѧрте XII, 103v/7; съ се жр'те XII, 107v/3—4; imper. 2 sg. те ѧр'тъ I b, 7r/2; pas. cj. prez. 3 pl. f. се фне ер'тѧте V, 43v/4—5.

iertare s. f. sg. nom.-ac. ер'тарѣ VII, 66r/11.

iertăciune s. f. sg. nom.-ac. ертьчюне XI, 97r/18; ертьчюнѣ XII, 98r/8—9; ертжчюнѣ XII, 101v/9.

Ierusalim s. pr. nom.-ac. їрслмъ I a, 1r/3; їрслмь I b, 9v/4; g.-d. їерслмѫ҃лѫи VI, 62v/7; їрслмѫ҃лѫи I a, 1r/6.

ieși vb. IV ind. prez. 3 sg. жсе III, 11r/12, 12r/15, V, 40r/4; 3 pl. жсѫ III, 13v/8; impf. 3 sg. ешїж IV, 25v/8, 27r/13; ешиж IV, 20r/9; жшиж IV, 18v/13; 3 pl. ешиж IV, 28r/9; p. s. 3 sg. ешн XI, 90v/16, 92r/11, 93v/5; [е]шн XI, 96r/18—19; ешї III, 14v/12; 3 pl. еширжь IX, 77v/4; p. c. 2 sg. ѧи ешит III, 14r/14; viit. 3 sg. ва ешн V, 43v/9; cj. prez. 3 sg. съ

ıасѫ IV, 23v/4 ; съ нꙋ ѧсѫ VII, 65v/15 ; 1 pl. съ ешим IV, 22v/5 ; сь ѧшимꙋ IV, 22v/4 ; ши ешимꙋ IX, 77r/15—16 ; imper. 2 sg. еши V, 38r/7 ; 2 pl. ешици I b, 5r/13 ; inf. еши IV, 23v/1.

ieşire s. f. sg. nom.-ac. еширѣ III, 11r/4.

ieştinsug s. n. sg. g.-d. ещин'соугꙋлꙋи XIII, 109r/12 ; ещинсоугꙋлꙋи XIII, 109v/17—18 ; ещин[соу]гꙋлꙋи XIII, 109v/3.

iezer s. n. sg. nom.-ac. ѧзерꙋ IV, 31r/4.

inimă s. f. sg. nom.-ac. инимѫ V, 54v/5 ; инима III, 11v/17, V, 51v/5, 54r/3 ; ирема XV, 116v/3 ; и·ѳрима XV, 116v/9 ; ирима XV, 117r/1 ; -ѫнима V, 54r/5 ; -ърема XV, 116r/6—7 ; ·ѳрема XV, 116r/14 ; ·ѳирема (!) XV, 117r/9 ; pl. nom.-ac. -ьнимиле III, 15v/5—6 ; -ъремиле XV, 119r/10.

intra vb. I ind. prez. 3 sg. ѳтръ XV, 121v/9 ; ·ѳтрѫ IV, 30v/13 ; 3 pl. ·ѳтрѫ V, 52v/8 ; p. s. 3 sg. ·ѳтръ IX, 80r/5, XI, 95r/8, XV, 121v/16 ; ·ѳтрь XI, 91r/1, 95v/5 ; ·ѳтрѫ VI, 59r/6 ; ·ѳтрѫ III, 15r/8 ; 3 pl. ·ѳтрарь IX, 78r/10 ; viit. 3 sg. ва ·ѳтра V, 47r/7 ; 3 pl. вор ·ѳитра V, 56r/6 ; cj. prez. 1 sg. съ ·ѳтрꙋ VI, 58v/4, 10 ; 3 sg. съ ·ѳтре VII, 63v/11 ; се ·ѳтре X, 79v/6 ; imper. 2 sg. ·ѳтръ XV, 116r/2 ; 2 pl. ·ѳтраци VII, 65r/12.

Ioan s. pr. nom.-ac. їѡань I b, 2v/14, IV, 19r/11, V, 49r/2 ; їѡанъ V, 50v/13 ; їѡнь X, 79r/14 ; їѡн I b, 8v/1.

Iordan s. pr. nom.-ac. їѡрданꙋ IV, 36r/3 ; g.-d. їѡрданолꙋи I b, 2v/13—14.

Isac s. pr. nom.-ac. їсакꙋ IX, 78r/11, 78v/1, 4, 16, 80r/7 ; g.-d. лꙋи їсакꙋ IX, 77r/15, 77v/14.

ispăsenie s. f. v. **spăsenie**.

ispăsi vb. IV refl. ind. viit. 1 pl. не въмь испъси XII, 101r/8—9 ; cj. prez. 1 pl. съ не испъсим XII, 101r/7, 101v/12 ; съ не испъсимь XII, 100r/16—100v/1.

ispăsit adj. sg. nom.-ac. m. испъсить XII, 106v/3.

ispită s. f. sg. nom.-ac. испита XV, 121r/4 ; pl. nom.-ac. испите XV, 120v/17 ; испити XV, 120v/12—13 ; испителе XV, 120v/13.

ispovedanie s. f. sg. nom.-ac. исповедаиїе VIII, 76r/12—13.

ispovedi vb. IV v. **spovedi**.

istucan s. n. sg. nom.-ac. истꙋкан XI, 97v/2.

Isus s. pr. nom.-ac. іс I b, 10r/5, III, 15v/9, IV, 19v/6, 30v/1, 31v/12, XI, 91r/5, 97v/7, XII, 98r/11, 98v/6, 100v/12, 101v/3, 102r/13, 103v/15, 106r/10, 107r/1, XV, 116r/1 ; ісоус XIII, 110r/1 ; g.-d. лꙋ іс IV, 16r/10—11 ; лꙋи іс I b, 9v/7, VIII, 76r/9, XI, 95r/4, 95v/8 ; лоуи іс XII, 105v/11 ; лꙋи ісус I a, 1r/2.

iubi vb. IV ind. prez. 2 pl. юбици I b, 5v/12 ; но юбици I b, 5v/11 ; impf. 2 sg. юбиѧи V, 39v/1—2 ; юбиѫи V, 39r/12 ; p. c. 2 sg. н-аи юбитъ V, 40r/14—15 ; 3 pl. аꙋ юбить XIV, 110r/16 ; аꙋ юбитꙋ XV, 121r/12 ; н-аоу юбить XIV, 111r/19 ; cj. prez. 2 sg. съ ювещи IX, 77v/11.

iubire s. f. sg. nom.-ac. юбїре III, 14r/4—5 ; юбирѣ III, 13r/13 ; юбире V, 39r/3—4.

iubit adj., s. 1. adj. sg. nom.-ac. m. юбить VII, 63v/3 ; юбыть X, 79r/18 ; f. юбита XIV, 113r/14. 2. s. m. sg. nom.-ac. юбитꙋл IV, 33v/4.

iubitor adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. ювитѡрю II, 10v/20; g.-d. m. ювиторюллꙋи IX, 77r/4—5. **2.** s. m. sg. nom.-ac. ювиторюл IX, 80v/13—14; pl. nom.-ac. ювиторїи IV, 28v/10.

iuboste s. f. sg. nom.-ac. ивосте I b, 6v/9—10; ивосте XIV, 110v/8; ювосте V, 39r/3.

Iuda s. pr. nom.-ac. юда XV, 121r/16; іоуда XV, 121v/17.

iuo adv. юѡ IV, 17v/5, 25v/5, 26v/12, VI, 62r/3, 62v/10, XIV, 113r/6, 8, XV, 118r/7.

iuşor adj. v. **uşor**.

iute adj., interj. **1.** adj. sg. nom.-ac. юте V, 39v/13; pl. nom.-ac. юци I b, 4r/4, 5r/15, V, 55r/4. **2.** interj. юте V, 55v/13; ютѣ V, 43v/9.

ivi vb. IV ind. viit. 3 pl. ворꙋ иви V, 46r/9; refl. ind. p. s. 3 sg. иви-се XI, 92r/10, 14; p. c. 2 sg. теи ивитꙋ IV, 19r/12—13; 3 sg. ивитꙋ-сеꙋ VII, 66r/5; viit. 3 sg. се ва пви V, 42r/13, 14, 42v/8; иви-се-ва V, 55r/5; 3 pl. се вор иви V, 41v/13—14.

izbăvi vb. IV ind. p. s. 1 sg. избѫвїю IV, 36r/4; 3 sg. избѫви IV, 33v/8; cj. prez. 3 sg. съ избъвѣскь XV, 121v/1; съ избѫвѣскѫ XIII, 109r/8; 3 pl. се избъвѣскь XV, 122r/3; imper. 2 sg. избѫвѣще XII, 104r/13—14.

izvor s. n. pl. nom.-ac. извоареле I b, 2r/12; извоареле V, 42r/9.

îmbla vb. I v. **umbla**.

îmblare s. f. v. **umblare**.

îmblînzi vb. IV ind. prez. 3 sg. ·ѣблѫ·ѣзѣще VII, 64v/12—13; ·ѣблѫ⟨*n*⟩зѣще VII, 65r/3.

îmbrăca vb. I ind. p. c. 2 sg. ·ѣбрькат V, 40v/14.

îmbuca vb. I ind. p. s. 3 sg. ·ѣбꙋкъ VII, 66v/4.

împăca vb. I ind. prez. 3 pl. ·ѣпакѫ V, 52r/3; refl. ind. prez. 3 pl. се ·ѣпакѫ V, 52r/14.

împărat s. m. sg. nom.-ac. ·ѣпърат X, 79r/15, XI, 91r/1, 91v/5, 16, 93r/7, 93v/4, 6, 19, 94r/4, 12, 16, 20, 94v/19, 95r/20, 96r/11; ·ѣпьрат XI, 92v/17, 94r/12, 13, 94v/9, 95r/18, 95v/5, 10, 12, 14, 96v/6—7, 14; ·ѣпѫрат XI, 91v/9, 93r/14, 95r/15; ·ѣпѫрать IV, 35v/8, XI, 91r/17—18; [·ѣпъ]рат XI, 93r/18—19; пьрат XI, 95v/4; [пъ]рат XI, 91r/20—91v/1; -мпърат XI, 90v/19; ·ѣпъратꙋл V, 44r/10—11, 49v/7; ·ѣпѫратꙋль V, 42v/9, 43v/15; ·ѣмпъратꙋл XV, 122r/16—17; ·ѧпѫратꙋл IX, 78v/4; ·ѧпѫрат[ꙋл] XI, 93r/9; ·ѧпъратꙋлꙋ XI, 91r/12; g.-d. ·ѣпърат XI, 92v/7, 93v/17; ·ѣпьрат XI, 93v/21; ·ѣпѫрат XI, 93v/3; voc. ·ѣпърате XI, 90r/10, 91r/13; pl. nom.-ac. ·ѧпърацїи IV, 28v/9, V, 37v/3, 41v/9.

împărăteasă s. f. sg. nom.-ac. ·ѣпѫрьтѣсь XI, 94v/2, 95v/20; ·ѣпьрьтѣсь XI, 91v/12.

împărătesc adj. sg. nom.-ac. m. ·ѣпърѫтескꙋ V, 46v/16; f. ·ѣпърѫтескѫ V, 47v/16; pl. nom.-ac. f. ·ѣпърьтещи V, 46r/4; ·ѣпѫрътещи V, 47r/12.

împărăţi vb. IV imper. 2 pl. ·ѧпѫрѫщици V, 44r/9.

împărăţie s. f. sg. nom.-ac. ·ѧпърьцие III, 11v/6; ·ѣпъръцїа V, 44r/2—3, XV, 119r/6; ·ѧпъръцїѧ XV, 119r/7, 122r/11—12; ·ѣпърѫцїѧ V, 51v/6, VII, 66r/6; ·ѣпьрѫцїѧ XIV, 110v/17, 22—111r/1; ·ѧпѫрѫцїѧ XII, 103r/10—11; ·ѣпърьцїе XII, 104r/15; ·ѣпърѫцїе XII, 104r/5; ·ѣпѫръцїе III, 15v/10; ·ѣпърѫцїѫ V, 52r/8; пърьцїѧ XI, 94r/6; пърѫциа IV, 35r/3; пърѫциѧ V,

45r/12; ꙗкрѣцїѥ V, 54v/1; g.-d. ·ѧпѣрѣцї[ее]и XI, 93v/11—12; ·ѧпѣрѣциен V, 56v/11; ·ѧпѣрѣцїѣи V, 46r/2; ·ѧпѣрѫцїѣи V, 47v/14—15; ·ѧпѣрѣциен V, 54r/14; ·ѧпѫрѣцїѣи V, 46r/9—10; ·ѧпѫрѣцїѣ⟨i⟩ III, 15v/5.

împărți vb. IV refl. ind. p. c. 3 pl. сѣѕ ·ѧпѣрѣцинѕ V, 56v/10—11.

împiedica vb. I cj. prez. 2 sg. сѣ ·ѧпиедлечи VI, 60r/11.

împlea vb. II v. **umplea**.

împletit adj. pl. nom.-ac. f. ·ѧплетитѣ V, 47v/11; ·ѧплѣтитѣ V, 47v/12—13.

împotriva prep. ѧпротива V, 37v/11.

împreuna vb. I refl. ind. prez. 3 pl. сѣ ·ѧпрѣѕнѫ III, 13v/3; p. c. 1 pl. ꙗкѡ ѧпреѹнатъ XIV, 113v/4—5.

împreună adv. ·ѧпрѣѕнѫ V, 37v/2; ·ѧпреѹрѣ XV, 119v/3; loc. prep. ·ѧпрѣѕнѫ кѕ V, 48r/2; ·ѧпрѣкоуиѫ кѕ V, 48r/5; ·ѧпреоурѣ кѕ XV, 119v/6—7.

împunge vb. III ind. p. s. 3 pl. ·ѧпоуисерѣ I b, 3r/6; ·ѧпѕ⟨n⟩серѣ XI 97v/6.

împutat adj. sg. nom.-ac. m. ·ѧпѫтатъ I b, 7r/1.

împuțina vb. I refl. ind. p. s. 3 sg. ·ѧпоцинѫ-се IX, 77v/2—3.

împuțit adj., s. f. adj. sg. nom.-ac. m. ·ѧпоуцитъ XIV, 113v/18—19; pl. nom.-ac. m. ·ѧпѕцици V, 55v/10. 2. s. m. pl. voc. ·ѧпѕцїцилоⱬѕ I b, 6r/12.

în prep. ·ѧ I a, 1r/8, 11, 12, I b, 2v/5, 7, 10, 3r/6, 8, 8, 12, 3v/7, 12, 4v/5, 12, 5r/1, 7r/14, 8r/6, 8v/12, 14, 15, 9r/12, 9v/1, II, 10v/1, 14, marg., marg., III, 11r/5, 7, 12, 11v/5, 7, 8, 8, 9, 9, 10, 12, 14, 12r/6, 15, 12v/3, 10, 12, 13r/1, 13v/3, 7, 15, 15, 14r/2, 16, 14v/7, 11, 12, 15, 15r/3, 16, 15v/1, IV, 16r/9, 11, 17v/1, 12, 18r/1, 2, 9, 18v/3, 19v/3, 20r/14, 20v/15, 21v/5, 22v/12, 25r/5, 27v/12, 28r/1, 2, 30r/8, 30v/2, 3, 32r/2, 3, 32v/11, 33r/5, 34r/13, 35r/1, 3, 35v/10, 11, 13, 36r/10, 14, 36v/2, 12, 13, 14, V, 37v/11, 38r/11, 38v/1, 3, 39r/9, 10, 15, 39v/4, 13, 40r/2, 8, 40v/10, 15, 41r/6, 8, 10, 12, 42r/10, 42v/16, 43v/2, 44r/8, 44v/8, 14, 45r/4, 4, 10, 10, 13, 45v/2, 46v/9, 47r/2, 8, 15, 47v/7, 9, 48r/2, 6, 48v/11, 49r/12, 50r/6, 9, 50v/9, 10, 10, 51r/4, 13, 51v/15, 52r/11, 52v/3, 6, 8, 9, 10, 54r/1, 2, 8, 12, 54v/5, 10, 14, 55v/10, 56r/7, 10, 11, 13, VI, 57v/4, 59v/3, 60v/6, 61r/1, 14, 14, 61v/2, VII, 63v/12, 65r/12, 66v/2, 6, 67v/2, VIII, 76r/6, IX, 77v/3, 78r/10, 78v/6, 15, 79r/6, 8, 80r/9, 13, 80v/4, 7, X, 79v/7, XI, 90r/9, 90v/4, 7, 9, 15, 91r/2, 14, 17, 91v/8, 18, 92r/13, 93r/1, 2, 3, 4, 12, 12, 93v/3, 17, 94r/19, 21, 95r/1, 3, 12, 19, 19, 95v/6, 7, 96r/6, 15, 15, 16, 97v/5, 6, 12, 13, 15, 17, XII, 98r/6, 98v/3, 6, 99r/12, 101v/13, 102r/7, 103r/6, 13, 16, 103v/1, 104r/4, 6, 13, 104v/2, 105r/9, 105v/8, 12, 106r/11, 13, 15, 107v/8, XIII, 109r/4, 5, 6, 16, XIV, 110v/1, 4, 8, 111v/6, 14, 112r/24, 114r/21, 114v/1, 2, 2, 3, 4, 7, XV, 116r/15, 116v/16, 117r/7, 117v/1, 118r/4, 119v/1, 2, 120v/9, 12, 17, 121r/4, 13, 121v/9, 16; ·ѧи III, 14r/1, IV, 30v/13, 31v/8, V, 50r/5, VII, 64v/3, 13, XI, 92r/10, 93v/4, XIV, 111r/19, XV, 117v/1, 15, 118v/10, 119r/4, 122r/14; ·ѧ IV, 18r/2, 18v/7; ·ѧи' XV, 122v/10; ·ѧр I b, 3v/3, IX, 78v/5; ꙋ- IX, 78v/6; loc. adv. *în a stînga* v. **stînga**; *în deșertu* v. **deșert**; *în furișu* v. **furiș**; *în gios(u)* v. **jos**; *în har* v. **har**; *în susu* v. **sus**; *în toată vremea* v. **vreme**; *în veac(u)* v. **veac**; *în veacul veacului* v. **veac**; *în veci* v. **veac**; *în veci de veci* v. **veac**; *în vecie* v. **vecie**; *în vecie de veacu* v. **vecie**; *în vecii veacului* v. **veac**; *în veci(i)a veacului* v. **vecie**; loc. prep. *în loc de* v. **loc**; prep. comp. *pînă în* v. **pînă**.

înainte adv. ·ѧнаинтѣ III, 14r/5; ·ѧнаи⟨n⟩тѣ IV, 17r/5; ·ѧꙗинтѣ IX, 78v/11; loc. prep ·ѧнаинтрѣ (= înaintre-a) XI, 96r/18; s. comp. *stai-nai⟨nte⟩* v. **sta**.

înaintea prep. ·ѣнаинтѣ V, 43r/4—5, XI, 91r/19—20, 92r/15, 94v/1, 95v/17 ; ·ѣнаи⟨n⟩тє III, 15r/3, IV, 21r/13—14, 21v/10, 35r/8, V, 51v/16 ; ·ѣнаин'тє III, 14r/1, V, 43v/10, 52r/12 ; ·ѣнаин'тѫ XI, 95r/9—10, 17 ; ·ѣнаи·ѣтѫ XI, 93v/7, 94v/10 ; ·ѣнаинтє IV, 24r/2 ; ·ѣнаинтє IV, 32r/13 ; ·ѣнаин'тє V, 41r/8—9 ; ·ѣнаи·ѣтє XI, 92v/8 ; ·ѣнаи⟨n⟩тє V, 53r/3 ; ·ѣнаи⟨n⟩тє V, 37r/13 ; ·ѣнаин'тѣ III, 11r/11 ; ·ѣнаинтѣ IV, 25v/12—13 ; ·ѣнаинтѣ XIV, 110r/12 ; ·ѣнаи⟨n⟩тѣ IV, 32r/8 ; ·ѣнаи⟨n⟩тѫ IV, 25v/14 ; ·ѣраин'тє V, 53v/5 ; ·ѣраинтѫ IX, 78v/17—18 ; наи⟨n⟩тє V, 41r/9 ; наи⟨n⟩тє V, 53r/4 ; наи⟨n⟩тє IV, 21r/14.

înalt adj., s. 1. adj. sg. nom.-ac. m. ·ѣралтъ IX, 80v/18 ; f. ·ѣралта I b, 3v/14 ; pl. nom.-ac. f. ·ѣналтє VI, 62v/1. 2. s. n. sg. nom.-ac. ·ѣналтъл VI, 62v/7.

înălța vb. I cj. prez 2 sg. сє ·ѣрал'цн XV, 117r/9—10 ; imper. 2 sg. ·ѣралцъ XV, 122r/14 ; refl. ind. impf. 3 sg. сѫ ·ѣнал'ца IV, 26r/5 ; imper. 2 sg. тє ·ѣналцъ IV, 31v/8.

înăuntru adv. ·ѣлъѹнътроѹ XIV, 112v/4 ; ·ѣлъѹнтръ XIV, 112v/1 ; ·ѣлъ⟨n⟩тръ III, 15r/9.

încă adv. ·ѣкъ I b, 2r/5, 7r/12, V, 43v/13, IX, 80r/14—15, 15,16, XV, 116v/8 ; ·ѣкъ XIV, 110v/17, 114v/13 ; ·ѣкѣ IV, 22v/1, XV, 116v/13 ; ·ѣн'къ III, 12r/1 ; ·ѣн'кѫ IV, 29r/2—3.

încăleca vb. I ind. p. s. 3 sg. ·ѣкѫлекъ VI, 59r/14.

începătură s. f. sg. nom.-ac. ·ѣчепѫтъра VII, 67v/6.

începe vb. III ind. p. s. 3 sg. ·ѣчепъ VI, 61r/3, 61v/13, 62r/11, XI, 91r/2, 95v/6 ; viit. 3 pl. вор ·ѣчепє V, 46r/5.

înceta vb. I refl. cj. prez. 2 pl. съ вѫ ·ѣчетаци VII, 65v/2.

încheietură s. f. pl. nom.-ac. ·ѣкєетърилє V, 38v/6.

închide vb. III ind. p. s. 3 sg. ·ѣкисє IX, 77r/10 ; imper. 2 sg. ·ѣкиДє XV, 116r/3 ; refl. cj. prez. 2 sg. сє тє ·ѣкиѕѕ XV, 116r/6.

închina vb. I ind. impf. 3 pl. ·ѣкина XI, 90v/7—8 ; inf. ·ѣкина VI, 58v/13—14 ; refl. ind. prez. 2 sg. [нъ тє] ·ѣкини XI, 94r/14—15 ; 3 sg. съ ·ѣкинѫ IV, 16v/10 ; сє ·ѣкирь IX, 78r/8 ; ·ѣкиръ-сє IX, 78r/4 ; 3 pl. сє ·ѣкирь IX, 78v/7 ; viit. 3 sg. сє ва ·ѣкина V, 46v/5 ; 1 pl. ·ѣкина-не-вр'ѣмь XI, 94v/13—14 ; cj. prez. 1 pl. съ не ·ѣкинѣм XI, 92v/13 ; съ не ·ѣкинѫмь XII, 103v/1 ; 3 pl. съ сь ·ѣкинѣ III, 12r/12 ; съ сє ·ѣкине III, 11r/10 ; imper. 2 sg. ·ѣкинѫ-тє XI, 91v/11.

încinge vb. III impf. 3 sg. ·ѣчин'Деи V, 39r/8—9.

înconjura vb. I ind. prez. 3 pl. ·ѣкъ⟨n⟩ѵъръ XI, 95r/5 ; p. s. 3 sg. ·ѣконѵъръ XI, 96v/1 ; cj. prez. 3 sg. с ·ѣкънѵъре IV, 23r/13.

încotro adv. ·ѣкътроw I b, 6r/9 ; ·ѣкътръw IV, 19v/15 ; ·ѣкрѫтръw (!) IV, 22v/3.

încrede vb. III refl. ind. p. s. 2 pl. нъ въ ·ѣкрєъѕѣт I a, 1v/6 ; но въ ·ѣкрєѕоѹт I a, 1v/9.

încură s. f. pl. nom.-ac. ·ѣкоѹрєлє XIV, 114v/19.

îndesat adj. sg. nom.-ac. m. ·ѣн'Дєсатъ V, 43r/1.

îndrăznire s. f. sg. nom.-ac. ·ѣДръзнире I b, 9r/3, IV, 35r/3—4.

îndulci vb. IV ind. p. c. 2 pl. аци ·ѣДоѹлчитѣ XIV, 112r/4 ; refl. ind. viit. 3 pl. съ вор ·ѣДълчи V 48v/12 ; cj. prez. 3 sg. сѫ сє ·ѣДъл'чѣскѫ

VII, 63v/5—6; се се ·ѧѕѧчасѣкъ X, 79v/1—2; imper. 2 pl. вж ·ѧѕѧ'чицн VII, 65v/12; вж ·ѧѕѧчицн VII, 65v/17—18.

înfereca vb. I ind. prez. 2 pl. ·ѳферекацн V, 44v/5.

înflori vb. IV cj. prez. 2 sg. съ ·ѳлѕрецни VI, 59v/11—12.

înfricat adj. sg. nom.-ac. m. ·ѳфрикатъ IV, 32v/1; ·ѳфрикатѕѧ V, 38r/9; ·ѳфрикатѕѧѕ V, 38v/9—10; g.-d. m. ·ѳфрикатѕѧѕи VI, 61v/14; ·ѳфрїкатѕѧѕи IV, 25v/13; ·ѳфрїкатѕѧи VI, 62r/14—62v/1; pl. nom.-ac. m. ·ѳфрикацни V, 38v/6.

înfrumusețat adj. pl. nom.-ac. f. ·ѳфрѫмѫсецатѣ V, 48r/4; ·ѳфржмсмцатѣ V, 47v/9.

îngădui vb. IV ind. p. s. 2 sg. ·ѵгждѕнши XIV, 113v/16—17; cj. prez. 2 sg. сѣ нѕ ·ѵгѣдоуецни XIV, 114r/1—2.

înger s. m. sg. nom.-ac. ·ѵцерѕ III, 13r/6, IX, 80v/13; ·ѵцероу' III, 13v/5; ·ѵцерѕѧ III, 13r/2—3, 4, 8, 11, 13v/1, 9, 12, 14v/6, 7, IV, 18r/14, 19r/2, V, 50v/14, IX, 78v/12, 14, 79r/2, 80r/11—12, 15, 80v/4, 7, XI, 92r/14; ·ѵцероу'ѧ XI, 90v/2, 92r/3; ·ѵн'церѕѧ VI, 57v/4; ·ѵцерѡѧ XI, 90r/14; ·ѵжрѕѧ III, 15r/13—14; g.-d. ·ѵцерѕѧѕи IX, 80r/17; ·ѵцерѕѧоуи I a, 1v/10—11; pl. nom.-ac. ·ѵцерн IV, 33v/11, V, 38v/7, 40v/7, 42v/3, 17; ·ѵцерї III, 12r/1, IV, 16v/1, 20r/5, 22v/7; ·ѵцерї III, 13r/3; ·ѵцерѣы XIV, 110r/7; ·ѵцерїи I b, 7r/12, III, 11r/8, 13r/5, 14r/6, 11, IV, 17r/14, 21v/9, 29r/8, 29v/12, 35r/13, V, 38r/6, 40v/11, 41r/6, 7, 11, 43v/12, 45r/9, 46r/5, 47r/9, 48r/5, 48v/14, 50v/6, 51v/14, VII, 67r/16, IX, 78v/7, XV, 119v/2; ·ѵцерии III, 12r/9, 10, 14r/7; ·ѵцерїи V, 53r/10; ·ѵцерїи V, 48r/1; g.-d. ·ѵцерилѡр XIV, 111v/17, 20—21; ·ѵцерїлѡр IV, 32r/10; ·ѵнцерилор' V, 44v/15—45r/1; ·ѵцерилорѕ I b, 8v/16, IV, 30r/5, 32r/7—8, 36v/6, XIV, 112r/19—20; ·ѵцерїлорѕ V, 41r/9; ·ѵнцерилорѕ V, 53r/4; voc. ·ѵцерїи III, 12r/17, IV, 35r/1, V, 37v/16; ·ѵнцерии III, 11r/14.

îngerese adj. sg. nom.-ac. m. ·ѵцерескѕ IV, 27r/5—6; pl. nom.-ac. m. ·ѵцерецни IV, 31v/10.

îngerește adv. ·ѵцерецѣ IV, 27r/9.

înghiți vb. IV pas. cj. prez. 1 pl. m. се нѕ ·ѵгицицн фимѕ XV, 120v/17—18.

înghițit adj. sg. nom.-ac. m. ·ѵгицитѕ XV, 121r/5.

îngîmfat adj. pl. nom.-ac. m. ·ѵгкн'фацн V, 55r/14.

îngrădi vb. IV ind. p. s. 1 sg. ·ѵгрѫАню III, 15r/13.

îngrășa vb. I ind. viit. 3 sg. ва ·ѵгрѫша V, 50r/3.

îngropa vb. I pas. ind. p. s. 3 sg. m. ⟨*fu*⟩ ·ѵгропатъ XII, 103r/3—4.

îngropat adj. pl. nom.-ac. m. ·ѵгрѕпацн IV, 21v/4.

îngrozi vb. IV refl. ind. prez. 2 sg. тѣ ·ѵгрозецни XIV, 112v/10.

înimă s. f. v. **inimă**.

îns pron. pers. 3 sg. nom.-ac. m. -ѫнсъ IV, 20r/10; -жн'сь XII, 107r/14—15; -ж⟨*n*⟩сѕ IV, 30r/14; ·ѵсѕѧ I b, 7r/2; (кѕ) нж·ѵсѕ IX, 78r/10; f. -ѫнсѧ I a, 1r/17; -ѧн'сѫ XI, 90v/18; -ѧн'сж V, 48r/1; -ѫнса XI, 97r/15; pl. nom.-ac. m. -ѧн'шїи IV, 29r/14; -ѫ⟨*n*⟩шїи IV, 23v/10; (кѕ) нѕшїи XIV, 113r/15; f. ⟨*î*⟩н'сѣ VI, 25r/4—25v/1.

însă adv., conj. 1. adv. ·ѵсж XII, 102v/1, 6, 103r/15. 2. conj. ·ѵсж I a, 1r/8, XIII, 109r/17; ·ѵсѫ XIII, 108v/15.

însetoșa vb. I refl. ind. prez. 3 pl. сѣ ·ѵсѣтошаѕж III, 11v/13—14; сж ·ѵсѣтошаѕж V, 51v/10.

înșuși adj., pron. înt. 3 sg. **1.** adj. pron. sg. nom.-ac. m. ·ѣсѹшь XII, 103v/15; ·ѣнсѫш V, 55v/1; ·ѣнсѫшн XV, 121v/15. **2.** pron. înt. sg. nom.-ac. m. ·ѣсѫшн IV, 35r/12.

înșela vb. I ind. prez. 3 sg. ·ѣншѧл XV, 117v/18; p. s. 3 sg. ·ѣшелъ XV, 121v/11; 3 pl. ·ѣшеларь XV, 121v/17.

înșelăciune s. f. pl. nom.-ac. ·ѣшьлечюнилє XIV, 115r/5.

înșelător adj. sg. nom.-ac. m. ·ѣшельторюл VI, 58v/7.

înșiși pron. înt. 3 pl. nom.-ac. m. ·ѣшншь V, 56v/4; ·ѣншншн V, 52v/8; ·ѣшншї IV, 26v/9.

întîi adv., num. ord. **1.** adv. ·ѣтъю VI, 57r/9—10; loc. adj. дє ·ѣитъи V, 53r/14. **2.** num. ord. sg. nom.-ac. m. ·ѣтъи IX, 79r/4; ·ѣтъє I b, 2v/6; ·ѣтъ[є] XV, 121r/15; ·ѣтъюл X, 79v/9; ·ѣтжюл VII, 63v/14—15.

întoarce vb. III ind. viit. 1 sg. вою ·ѣтоарчє I b, 5v/1, 6r/7—8; вою ·ѣтоар'чє I b, 5v/6; 3 sg. ва ·ѣтор'чє IV, 24v/12; refl. ind. p. s. 3 sg. сє ·ѣтоар'сѫ IV, 33r/13; сє ·ѣторсѧ IV, 34v/9; ·ѣтоарсє-сѣ VI, 57v/1; viit. 2 sg. тє вери ·ѣторчє III, 14r/15; cj. prez. 2 pl. съ вь ·ѣтоарчецїи XIV, 114v/10; 3 pl. съ сє ·ѣтоаркѫ XII, 101r/3.

întra vb. I v. **intra**.

între[1] adv., prep. **1.** adv. ·ѣнтрє XV, 118r/10. **2.** prep. ·ѣнтрє XV, 117v/5; ·ѣтрє I b, 9r/7; ·ѣтр- IV, 23v/10.

între[2] prep. ·ѣтрє XIV, 111r/9, 113r/10.

întreba vb. I ind. p. s. 1 sg. ·ѣтребаю III, 13r/2; 3 sg. ·ѣтребѫ IV, 17v/13, 20v/1, 26v/5, 27v/6, 30r/10; ·ѣтревѫ IV, 20v/9, 24r/11, 25v/9, IX, 79r/1; ·ѣтребъ IV, 22r/6—7, 25r/10; ·ѣтребь XI, 96v/9; ·ѣтребь IV, 27r/2; ·ѣ[трє]бь XI, 94r/16—17; ·ѣтребѫ IV, 23r/1; ·ѣтржбь IV, 23v/11; 3 pl. ѧтревары IX, 77v/6; cj. prez. 2 sg. ѧтревы IV, 19r/14; refl. ind. viit. 3 sg. съ ва ѧтребa XII, 107v/10—11.

întrebare s. f. sg. nom.-ac. ѧтребарє XII, 98r/3, 12, 14, 98v/6, 10—11, 14, 99r/7, 13, 100r/10, 100v/4, 101r/4, 11, 101v/3, 10, 102r/2, 103v/10, 104r/1, 17, 104v/3—4, 7, 16, 105r/7, 105v/11, 106r/3, 106v/5, 14; ѧтребарє XII, 101r/13—14; ѧтребарѣ XII, 98r/1—2; ·ѣтребарѣ XII, 98r/1.

întru prep. ѧтр- I a, 1r/17, IV, 20r/10, IX, 77r/10, 80v/17, XI, 90r/2, 2, 94r/7, 94v/15, 96v/2, 97r/4, 15, 103v/4, XV, 119r/10; ѧтр- III, 15v/5, V, 48r/1, 15, 54r/5, XIV, 111r/13; ѧтр- III, 14v/17, IV, 23v/6, 30r/13—14, XI, 90v/18; ѧнтр- XV, 116r/6; ѧтрѕ V, 53v/1, 54v/1, 56r/10, VI, 58r/12, XIV, 110r/8, 9—10, 110v/4, 13, 111v/22, 112r/5, 112v/1, 113v/4, 12, 21—22, 115r/14—15; ѧтрѕ I b, 10r/5, IV, 19v/4, V, 38r/1—2, 50v/3—4, 53v/6, IX, 80v/18, XI, 90v/11, 17, 91r/3, 94v/16, 19, XII, 102r/6, XV, 116r/2, 121r/5; ѧтрѕ III, 15r/1, 2, 4, IV, 30r/11, VII, 67r/5, XI, 91v/3, 95v/3, 13; ѧнтрѕ XV, 116r/19, 116v/20, 118r/5, 6; ѧтроу XII, 102r/12—13, XIII, 109r/15, XIV, 111r/11; ѧтроу XIV, 110v/19, 22, 111v/4; ѧтро V, 45r/12, XI, 95r/8; ѧн'трѕ XV, 118v/11—12; ѧнтрѕ XIV, 112v/4; ѧтро V, 47r/9; -нтрѕ XV, 118v/9; loc. adv. *într-aiure* v. **aiurea**; *întru ascuns(u)* v. **ascuns**; *întru nemică* v. **nimic**; *întru un ceas* v. **ceas**.

întuneca vb. I ind. p. c. 3 pl. дѕ ѧнтѕрекатѕ XV, 117r/3; viit. 3 sg. ва ѧтѕнека V, 42r/11—12.

întunecat adj. sg. voc. m. ѧтѕрекатє XI, 94v/7; pl. nom.-ac. m. ѧтѕнекацн V, 41v/17, 44r/14—15; ѧтѕнекацн V, 55r/3; ѧнтѕрекацїн XV, 117r/2.

întuneric s. n. sg. nom.-ac. ·ѣтѫиѣкр⟨е⟩кѣ XIV, 112v/23; ·ѣи'пѫиѣрек VI, 63r/4; ·ѣитѫиерек IV, 29r/11; ·ѣпѫиерекѫ IV, 18r/6—7; ·ѣпѫчерекоу̯ IV, 18r/5; ·ѣпѫ·ѣрѣкрекѫ I b, 5v/3; ·ѣпѫиѣкрекоу̯л XIV, 112v/4—5, 17; ·ѣпѫиерекѫлѣ IV, 18r/11, 19v/13; ·ѣпѫиерекѫлъ IV, 30v/11—12; ·ѣтѫиерекѫл IV, 18v/9—10; ·ѣпоу̯рѣкрекѫл I b, 5v/12—13; -ѣпѫрѣкрекѫл XV, 118r/5; пѫиерекѫл IV, 18r/9—10, 30r/8.

înțelege vb. III ind. prez. 3 sg. ·ѣцелѣцѣе XV, 116v/10; p. s. 3 sg. ·ѣцелѣсе XI, 90v/9; 2 pl. ·ѣцелѣсетѫ I a, 1v/12; p. c. 3 pl. и-дѫ ·ѣцелесѫ IV, 26v/2; и-а⟨и⟩ ·ѣцелесѫ IV, 26r/6—7; cj. prez. 1 pl. съ ·ѣчѣлѣцемъ XII, 104r/2; 2 pl. съ ·ѣцелѣцеци XV, 116v/18—19; 3 pl. се ·ѣщелѣкѣ XV, 117v/5; imper. 2 pl. ·ѣцелѣцеци I b, 2r/15.

înțelegere s. f. sg. nom.-ac. ·ѣцелѣцере XV, 116r/5.

înțelepciune s. f. sg. nom.-ac. ·ѣцелеп'чѫрѣ XV, 117r/8.

înțelept adj. pl. nom.-ac. m. ·ѣцелеп'ци I b, 2r/16—2v/1.

învățа vb. I ind. prez. 3 sg. ·ѣвацѫ XII, 101r/11; impf. 3 sg. ·ѣвъца XI, 91r/8; p. c. 3 sg. чеоу̯ ·ѣвъцатѣ XII, 103v/14—15; 3 pl. чеѫ ·ѣвѫцат IV, 26v/8; иѣѫ ·ѣвцатъ XIV, 113v/9—10; viit. 3 pl. ворѫ ·ѣвъца I b, 9r/15—16; cj. prez. 3 sg. съ ·ѣвѣце I b, 9r/8; 1 pl. съ ·ѣвѫцѣмъ XII, 100v/15; imper. 2 pl. ·ѣвъцаци XII, 106r/11—12; refl. ind. p. c. 3 pl. сѫѫ ·ѣвѫцат IV, 34r/13.

învățător s. m. sg. nom.-ac. ·ѣвцъторѫлѣ V, 49r/3.

învățătură s. f. sg. nom.-ac. ·ѣвъцътѫра IV, 34r/1; ·ѣвѫцѫтѫра V, 38r/15.

înveli vb. IV ind. viit. 3 pl. ворѫ ·ѣвкли V, 42r/12.

învia vb. I și **învie** vb. III. **1.** vb. I ind. viit. 3 pl. ворѫ ·ѣвїѫ V, 41v/2; ворѫ ·ѣвиѫ V, 41v/5. **2.** vb. III ind. p. s. 1 sg. ·ѣвишѫ IV, 36r/13; 3 sg. ·ѣвисе VII, 67r/9, 17, XII, 103r/4, XIII, 110r/1; ·ѣвис VII, 67r/12, 14, 67v/4.

înviere s. f. sg. nom.-ac. ·ѣвїере III, 14r/16, XV, 117v/4; ·ѣвїерѣ IV, 36v/15, XV, 119r/14; ·ѣвиере IV, 36v/9.

învinge vb. III ind. prez. 3 sg. ·ѣвен'не XV, 121r/3—4; viit. 1 pl. времѫ ·ѣвенче XV, 122v/5—6.

îremă s. f. v. **inimă**.

jelanie s. f. sg. nom.-ac. желанїе V, 56v/3; желанїѫ IV, 30r/4—5.

jelui vb. IV ind. impf. 2 sg. желѫиѧи V, 38r/11; p. s. 3 sg. желѫи IV, 18v/5; 3 pl. жѫлѫпръ IV, 30r/4.

jidov s. m. pl. nom.-ac. жидовїи IV, 30r/14, 32v/13.

jos adv. ѭосѣ XI, 92r/19, 92v/7; ѭос XI, 97v/10; ѭосѫ IV, 26r/3, VII, 66v/9; жѡсѣ XIV, 111v/4; loc. adv. ·ѧ ѭос V, 51r/3; ·ѣ ѭосѫ III, 13v/10, 10.

juca vb. I ind. impf. 2 sg. ѭюкаи V, 39r/15; p. c. 1 pl. амъ ѫѕкатѫ V, 43v/1.

jude s. m. pl. nom.-ac. ѭюдечи V, 41v/8; ѭюдечїи IV, 28v/7—8.

judeca vb. I ind. viit. 1 sg. вою ѭюдека I b, 3r/2—3; 3 sg. ва ѫѕдека V, 54v/9; иѕ ва ѫѕдека V, 53v/9; cj. prez. 3 sg. съ иѕ жѕдече V, 37v/10; inf. а жоу̯дека XII, 103r/9; refl. ind. viit. 3 pl. ѭюдека-се-ворѫ IV, 34r/2—3.

judecător s. m. sg. nom.-ac. ѭюдекъторїю IV, 29r/5, 29v/4.

județ s. m. și n. 1. s. m. sg. nom.-ac. ѫѕдецѫ V, 43v/15; ѫюдецѫ V, 38r/8—9. 2. s. n. sg. nom.-ac ѭюдец V, 48v/4; ѭюдецѫ I b, 8r/10—11, 8v/9, V, 42v/6, 54v/9, 55r/2, 56r/2, XIII, 109r/16; ѫѕдецѫ IV, 17r/10, V,

38v/10 ; ѹоАецѕ V, 45r/15—45v/1 ; ѹюАецѕ V, 53v/10 ; жоуАецѣ XIV, 110r/10 ; ѹѕАецѕл XV, 119r/15 ; g.-d. ѹюдецѕлѕн V, 43v/10, 14 ; pl. g.-d. жѕАецелшр IV, 21r/14—21v/1.

junghia vb. I ind. prez. 3 sg. ѹѕн'гє V, 39v/15 ; refl. ind. viit. 2 pl. вѣ вецн ѹю·ггѣ I b, 5v/3—4.

jupîneasă s. f. sg. voc. ѹюпынѣсь XI, 94r/13—14.

jura vb. I ind. prez. 3 pl. ѹѕржѫ IV, 21v/11 ; ѹюржѫ V, 49r/14 ; p. c. 3 pl. чєѕ ѹѕратѕ IV, 21v/6 ; refl. ind. viit. 1 sg. ѹѕра-мѣ-вою XI, 95v/17 ; ѹора-мѣ-вою XI, 94v/1 ; 2 sg. нѕ тє вери ѹѕра VI, 61v/11, 62r/10 ; inf. а сѫ ѹѕра VI, 62r/12 ; а сє ѹѕра VI, 61v/13.

jurător s. m. pl. voc. ѹюрѣторн I b, 5v/16.

la[1] prep. ла I a, 1r/3, 5, 6, 1v/4, I b, 2v/13, 4r/11, 15, 4v/14, 5r/10, 14, 6v/6, 12, 16, 7r/5, 7v/4, 8r/2, 9, 10, 8v/9, 10r/3, II, 10v/3, III, 11r/9, 12r/12, 14r/9, 16, IV, 17r/10, 13, 22r/9, 23r/6, 23v/5, 36r/3, 12, V, 45r/15, 49v/2, 50r/9, 10, 52v/7, 14, 53v/9, 54v/8, 55r/2, 56r/2, VI, 57v/1, 60v/12, 16, 61r/2, IX, 77r/5, 12, 77v/1, 80r/5, 80v/3, 10, XI, 91r/10, 12, 92r/7, 19, 93v/13, 94v/18, 95r/6, 96v/5, 97r/14, XII, 100v/12, 12, 105v/4, XIII, 109r/2, XIV, 115r/16 ; prep. comp. *de la* v. **de**[2] ; *pînă la* v. **pînă** ; *pre la v.* **pe**.

la[2] vb. I imper. 2 sg. лъ IX, 78r/13.

lacrimă s. f. pl. nom.-ac. лакржмн I b, 6v/1, VI, 62r/12 ; лакрьмн XI, 96v/20 ; лакрѣмнле XI, 93v/14, 94r/3 ; лакржмнле V, 51r/10, IX, 80r/17 ; лакрьмнле XI, 93v/16 ; g.-d. лшрѕ лакржмн XIII, 109r/14.

lapte s. n. sg. nom.-ac. лап'тєле VI, 61v/2 ; лаптєле VI, 61r/13.

latură s. f. sg. nom.-ac. латѕрн V, 40v/6—7, 10 ; латѕрн V, 40v/4.

laudă s. f. sg. nom.-ac. лаѕда IV, 33v/6, V, 48r/5, 50v/5.

lăcomie s. f. sg. nom.-ac. лѫкомїѧ XIV, 113r/8—9 ; лъкомїє XV, 118r/12 ; pl. nom.-ac. лѫкомїнле XIV, 112r/13.

lăcrima vb. I ind. p. s. 3 sg. лъкржмъ IV, 18v/14, 19v/7, 24r/10 ; лъкрѣмъ IV, 22r/12, 30r/6 ; лъкржмѫ IV, 28r/11 ; лъкржмѫ IV, 28v/13.

lăcustă s. f. pl. nom.-ac. лъкѕстє I a, 1v/18—19.

lăsa vb. I ind. prez. 3 sg. нѕ лас III, 15r/15 ; 1 pl. лъсъмѕ XV, 120r/12 ; 3 pl. ласъ V, 53r/5 ; p. s. 1 sg. лъсаю I a, 1v/8 ; ⟨*lă*⟩саю I b, 3r/12 ; 3 sg. [лѣ]сь XI, 97v/17 ; ноу [лѣсь] XI, 97v/15—16 ; p. c. 1 sg. амѣ лъсатѕ I b, 3r/16 ; 3 sg. доу лъсатъ XII, 105r/12—13 ; доу лъсатѕ I a, 1v/2—3 ; 2 pl. ацн лъсат V, 44r/6 ; viit. 1 sg. вою лъса I a, 1v/16, I b, 4r/2—3, 4v/16 ; но вою лъса I b, 6r/3 ; н-ам а лъса VI, 61v/10, 62r/9 ; 3 sg. ва лъса II, 10v/13, V, 46v/2, XV, 120r/18—19 ; нѕ ва лъса I b, 4r/8—9, XV, 120v/2, 4 ; но ва лъса I b, 7v/5—6, 11, 15 ; 1 pl. времѕ лъса XV, 120r/19—120v/1 ; cj. prez. 1 sg. съ ласѕ I b, 3r/11 ; 3 sg. съ ласє XI, 97v/7 ; сє ласє XV, 120r/16 ; imper. 2 sg. ласъ XV, 120r/10—11 ; нѕ лъса XV, 118v/15 ; 2 pl. лъсаци V, 38r/1, XI, 96v/17 ; лъсаци V, 37v/15 ; нѕ лъсарє⟨*ți*⟩ III, 12r/7 ; refl. ind. prez. 3 sg. съ ласъ V, 49v/14 ; съ лась I b, 7r/10 ; p. c. 3 sg. сєѕ лѫсатѕ VII, 64r/14—15 ; 3 pl. с-аѕ лъсатѕ III, 11v/2 ; viit. 3 pl. сє ворѕ лъса V, 53r/12 ; imper. 2 pl. вѣ лъсаци I b, 7r/3.

lăuda vb. I ind. prez. 1 sg. лаѕдѕ IV, 32r/1 ; 3 sg. лаѕдѫ VII, 65r/9 ; impf. 3 sg. лъѕда XI, 92v/16 ; p. s. 3 pl. лъѕдарѫ IV, 17r/14 ; viit. 3 pl. вор лѫѕда V, 46r/7 ; cj. prez. 3 sg. сє лаѕдє XV, 119r/1, 4 ; imper. 2 sg. лаѕдь XI, 92r/17 ; refl. ind. prez. 3 sg. съ лаѕдъ V, 50v/3 ; 2 pl. вѣ

лъоудаци I b, 6r/1—2; cj. prez. 3 pl. съ лаѹде-съ XI, 92r/9; съ но лаѹде-сь XI, 92r/2.

lăudat adj. sg. nom.-ac. m. лъѹдатѹ IV, 17r/1.

lăutor s. n. sg. nom.-ac. лъоуторюл IX, 78r/15; лжоуторюл IX, 78r/13.

lega vb. I ind. impf. 3 pl. лега XI, 92r/19; imper. 2 pl. лега[ци] XI, 91v/17—18, 92v/19—20; refl. ind. p. s. 3 sg. съ легж IV, 25v/3; pas. ind. impf. 3 sg. f. ера легатж IV, 25r/5.

legătură s. f. pl. nom.-ac. легътѹ[ре]ле XI, 92r/15—16.

lege s. f. sg. nom. -ac. лѣѵе I b, 2r/4, 2v/1, 15—16, 3r/11, IX 77r/8, XI, 97v/7, XII, 107v/1; леѵе V, 43v/6; лѣѵѣ XI, 90v/14, XIV, 110v/5, 111r/18, 114v/9, XV, 117v/1—2; лѧѵѣ XI, 90v/9; леѵе IV, 33v/14, 34r/6, 13; loc. adj. фжръ де лѣѵе V, 44v/9.

lemn s. n. sg. nom.-ac. лемнѹ VI, 59v/14; лемнѹл IX, 78r/8; voc. лемнѹл VI, 59v/6, 60r/1, 60v/3, 10; pl. g.-d. лѣмнелорѹ I b, 2r/6—7.

lene s. f. sg. nom.-ac. лѣнѣ XV, 118r/13; лене III, 15v/7.

leneș s. m. pl. nom.-ac. лѣнишїи VII, 65v/4; voc. лѣнешилорѹ I b, 6r/11—12.

leni vb. IV refl. ind. p. c. 2 pl. в-аци ленитѹ V, 45r/3.

lepăda vb. I ind. p. c. 2 pl. лѣци лепждать XIV, 112r/3; 3 pl. аа̄ѹ лепъдат IV, 21r/9—10; refl. ind. prez. 3 sg. лѣпъдж-се II, 10v/7; p. c. 3 pl. с-аѹ лепждат IV, 30v/3—4; viit. 3 pl. лепьда-се-вѡр XIV, 112r/23.

leu s. m. sg. nom.-ac. леѹ V, 39v/8.

limbă s. f. sg. nom.-ac. лимба IV, 25r/5, 25v/4, V, 39r/11; лимба XV, 116v/4; pl. nom.-ac. лимби IV, 24r/9—10; лимби XV, 116r/18; лимбы I b, 2r/2—4; лимбиле XII, 106r/12, XIV, 110r/8—9; лимеиле IV, 25r/8—9 лим⟨*bi*⟩лж IV, 25r/9.

lipsi vb. IV ind. viit. 3 sg. ва лип'си V, 48r/12, 48v/8—9; нѹ ва липъси V, 48v/7.

liturghie s. f. sg. nom.-ac. летѹргїе I b, 4r/15—16, XI, 97r/6; летѹр'гїе I b, 7r/8—9; летоур'гїе V, 49v/12—13.

lînă s. f. sg. nom.-ac. лъна V, 45v/9.

lîngă prep. льн'гь VI, 60r/14; prep. comp. *pre lîngă* v. pe.

lînged s. m. pl. nom.-ac. лъ·ѵеѕїи I b, 6v/5.

loc s. n. sg. nom.-ac. лѡк III, 12r/8; лѡкѹ IV, 23v/6—7; локѹл V, 37v/11; локѹль III, 14v/15—16; локоул XIV, 111v/4—5; pl. nom.-ac. локѹреле V, 52r/6—7; loc. prep. ·ѵ лѡкь де XIV, 114v/4; loc. vb. *a da loc* v. da.

locui vb. IV ind. impf. 3 sg. лъкѹнѧ XI, 90v/18—19, 94v/18, 95v/4; лжкѹна XI, 94v/16; p. s. 3 pl. лькѹирь XI, 90r/7; p. c. 2 sg. н-ан лькѹитъ V, 40r/12; 1 pl. амѹ лъконить XIII, 109r/6—7; cj. prez. 1 sg. лъкѹескѹ XI, 90v/12; 2 pl. съ лькѹици IV, 36v/12.

lor art. hot. procl. pl. g.-d. лѡрѹ XIII, 109r/13.

lua vb. I ind. prez. 3 sg. нѹ ж V, 53v/8; 1 pl. лѹѡмъ V, 38r/13; impf. 3 sg. лѹа IX, 80r/10, XI, 92r/12; лѡа XI, 93v/15; impf. 3 sg. pentru p. s. 3 sg. лѹа IX, 78r/15; p. s. 3 sg. лѹѡ I a, 1r/15, VI, 58r/11, XI, 93v/2, 94r/2, 3; [лѹ]ѡ XI, 97v/12; лѹѡ VII, 66v/17; лоуѡ XII, 107r/11; лѡѡ XII, 107r/2; 3 pl. лѹарж III, 14r/12, 14v/1, IV, 32r/12; лѹаръ IV, 22v/8; лѹарь IV, 20r/6; p. c. 3 sg. ꙗѹ лѹать VI, 57v/10; viit. 3 sg. ва лѹа V, 46v/8; 2 pl. вецн лѹа V, 38r/5; 3 pl. ворѹ лѹа V, 38v/6, 41r/7, 10—11; cj. prez. 1 sg. съ ѧѹ IX,

80v/1—2; 2 sg. съ ноу ми XII, 99v/5—6; 3 sg. съ м VII, 63v/16, IX, 80r/12, 80v/6; съ тъ IX, 77r/4; съ м IV, 32r/8; се тъ VI, 57v/11; се м X,79v/11; 1 pl. съ лѕѡм V, 40v/6; 2 pl. съ лѕаци VII, 65r/15—16; imper. 2 pl. лоуаци XII, 107r/4—5; лѕѡци I a, 1r/15; refl. ind. p. s. 3 sg. се лѕѡ IV, 18v/9; loc. vb. лѡаци аменте XV, 115v/4—5; лѕѡаци аменте I b, 6v/13; лѕаю пеланъ IV, 36r/1—2; ам лѕатъ пелице V, 46v/14—15.

Luca s. pr. nom.-ac. лоук XII, 106v/12; луК XII, 103v/16.

luera vb. I ind. prez. 2 pl. лѕкраци I b, 6r/1, 13r/14—15; p. c. 2 sg. чѣн лѕкрат XV, 117v/7—8; 3 sg. лѕ лоукратъ XIV, 110r/15; лѕ лѕкратѕ VII, 63v/14—15; лѕ лѕкратѕ X, 79v/9—10; лоу лѕкратѕ VII, 64v/16; 2 pl. аци лѕкратъ IV, 18v/15; 3 pl. чеѕ лѕкрат V, 43v/11; viit. 3 sg. ва лѕкра I b, 3v/4, XI, 97r/15; cj. prez. 3 sg. съ лѕкре I b, 7v/12; съ по лѕкре I b, 3v/2.

luera s. n. sg. nom.-ac. лѕкрѕ I b, 3v/1, IV, 36v/1, XI, 93r/16, XV, 121r/1—2; лѕкр[ѕ] XI, 97r/21; лѕкрѕл I b, 4r/9, IV, 31r/13, V, 44r/12;, лѕкрѕлъ IV, 34v/3; лѕкрѕлѕ VII, 65r/7, XV, 122v/12; g.-d. лѕкрѕлѕи Ve 37v/11; pl. nom.-ac. лоукроуре XII, 98v/11, 14, 104v/1, 105r/8, 10; лѕкрѕр, I a, 1v/8, III, 12v/6, 15v/4, XV, 118v/13—14; лѕкрѕреле III, 11r/10—11, V, 54r/10; лѕкроуреле XIV, 113r/23; лѕкрѕрелѫ III, 12r/11—12.

lui art. hot. procl. m. sg. g.-d. лѕ II, 10v/4, III, 11r/11, 13r/1, 13v/15, 14r/6, 14v/5, 9, 15r/12, 17, 15v/6, IV, 16r/7, 7, 10, 16v/5, 13, 17r/13, 15,, 16, 17v/10, 19r/4, 20r/1, 20v/1, 21v/13, 22v/9, 25r/8, 13, 25v/1, 26v/9, 28v/10, 29r/9, 31v/2, 6, 33v/1, 4, 14, 34r/2, 13, 34v/4, 35r/3, 8, 35v/7, 37r/1, V, 37v/16, 40v/7, 11, 41r/6, 7, 9, 42r/3, 15, 45v/13, 46r/13, 46v/1, 47v/10, 50r/10, 50v/14, 51v/6, 16, 52r/4, 12, 52v/11, 12, 13, 53r/3, 54r/5, 11, 54v/4, 55v/14, 56v/1, VI, 59r/8, 59v/6, 60r/1, 60v/3, 10, 63r/2, XIV, 110v/5, 10, 111r/18, 111v/3, 115r/14; лоу IV, 16r/10, V, 45v/15, 53r/9, 56v/9, XIV, 110r/13, 18, 110v/3, 111r/16; лѕи I b, 5r/1, 6v/8, 9v/7, IV, 16v/14, 26r/1, 6, V, 50v/13, VI, 61v/8, VIII, 76r/9, IX, 77r/12, 15, 77v/14, 78r/10, 17, X, 79r/15, XI, 90v/4, 93v/8, 8, 94r/9, 95r/4, 95v/8, 97v/15, 17, XII, 102r/14, 107v/9, 14, XIII, 109r/3, 109v/10, XIV, 113v/9, XV, 118v/3, 4, 119v/13, 15, 120r/1, 120v/19, 121r/8, 121v/13, 122r/10; лоуи XII, 99r/3, 100r/13, 105r/5, 105v/2, 11, 106r/15; лѕи I a, 1r/2, V, 43r/9; лоуи IV, 25v/13.

lume s. f. sg. nom.-ac. лѕме III, 13v/8, V, 38r/10, 50r/5, 6, XIV, 110v/9, 111r/14, 20, 114v/12, XV, 117r/4, 120r/8; лоуме XIV, 111v/8, 113r/14; лоумѣ XII, 106r/11, XIV, 110r/9; лѕмѫ I b, 9r/13; лѕме III, 13r/10, V, 42r/4, 44r/7, 49r/3, XIII, 110r/3; g.-d. лоуми XII, 106r/2—3; лѕмїен III, 11v/2—3, IV, 16v/7, 32r/1, XV, 116r/8; лоумїен XII, 102r/5; лооумїен XIV, 110v/18.

lumina vb. I ind. viit. 3 sg. ва лѕмина V, 42v/1; лѕмина-ва V, 45v/1; refl. ind. prez. 3 pl. съ лоуминѫсѧ V, 53r/3; p. c. 3 sg. се-лѕ лѕминат VII, 66r/11; viit. 3 sg. съ ва лѕмина V, 46v/4; се ва лѕмина IV, 18v/2—3; 3 pl. се ворѕ лѕмина V, 45r/11—12.

luminat adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. лѕминатѕл XV, 119v/18; f. лѕминатѫ V, 37v/13; pl. nom.-ac. m. лѕминаци V, 41v/15, 43v/17, 45v/2; лоуминации V, 47r/5; f. лѕминате V, 45v/14, 46r/3—4, XI, 97r/12; лѕминатє IV, 26r/4, V, 48r/3; лѕминатѣ V, 47v/13; comp. sup. pl. nom.-ac. m. ман лѕминаци V, 41v/16, 45v/3; f. ман лѕминате V, 47v/1. **2.** s. m. pl. voc. лѕминацїи V, 44r/5.

lumină s. f. sg. nom.-ac. лȣминѫ IV, 17r/8, 18v/2, V, 48v/10, VI, 60v/13, XI, 93v/21, XII, 102v/3, 3—4; лȣминѫ IV, 30v/14; лоуминиѫ IV, 29v/10; лȣмина V, 45v/4—5, 5; лȣмина IV, 19r/5—6; лȣмифра I b, 5v/12; лȣмира I b, 5v/2; g.-d. лȣминїен V, 44r/4; voc. лȣминѫ IV, 29v/15; pl. nom.-ac. лȣмири VIII, 76r/3.

luminător adj. sg. nom.-ac. m. лȣминьторю XI, 91r/6.

luminos adj. sg. nom.-ac. m. comp. sup. маи лȣминосȣ IV, 18v/3—4.

lumînare s. f. sg. nom.-ac. лȣмънаре XI, 97r/7.

lună s. f. sg. nom.-ac. лȣна XI, 97v/15, 17; лоуна XI, 90v/4; лȣра I b, 5r/1, VIII, 76r/5; g.-d. лȣнеи V, 45v/5.

luni s. f. sg. nom.-ac. лȣри I b, 4r/10.

lupta vb. I refl. ind. prez. 3 pl. лȣп'ть-сь XI, 92r/6.

magheniță s. f. sg. g.-d. магеници XI, 96v/10—11.

mai[1] adv. маи III, 14v/16, IV, 34r/3, V, 37r/15, 48v/15, 50r/6; маи VI, 60r/13; în comp. sup. маи I b, 9r/3—4, IV, 17r/13, 18v/3, 27v/4, XI, 91v/4, 10, 92v/5, 94r/1, 1, XII, 98v/7, 106r/8, 106v/1, XV, 120r/16; маи V, 41v/16, 45v/3, 47v/1; ма⟨*i*⟩ IV, 35r/6, V, 54v/2.

mai[2] s. m. sg. nom.-ac. маи XIV, 115r/17.

maică s. f. sg. nom.-ac. маикѫ IV, 29r/9; маика I b, 8r/12, IV, 16r/7, 16v/5, 17r/15, 15—16, 19r/4, 21v/13, 22v/8, V, 46v/1; маика IV, 16v/14, 20r/15—20v/1, 31v/2, V, 46v/7; маика IV, 17v/9; g.-d. маичен IV, 36v/4; voc. маика IV, 20r/1, V, 47r/2; маика V, 46v/10.

mainte adv. маинте V, 46r/15, XIII, 110r/3; маинте XIV, 114r/10; маи⟨*n*⟩те XI, 94r/2; loc. prep. маинте де XII, 102v/2.

mamă s. f. sg. nom.-ac. мȣмѫ IV, 20v/6, IX, 80r/4; моумѫ XII, 99v/9—10; g.-d. мъни-VI, 61r/13, 61v/2.

Marcu s. pr. nom.-ac. мр XII, 106v/12; g.-d. лоуи марко XII, 106r/15.

mare[1] adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. маре III, 15r/10, IV, 29r/12, 32r/1, V, 42v/11, 50v/11, 56r/4, 56v/4, 12, VI, 58v/11, 13, IX, 78v/19, XI, 90v/19, 92r/11, 21, 95v/4, XIV, 111v/11, 112v/17, 114r/9, 115r/8—9, XV, 119v/6; марѣ I a, 1r/16; мареле V, 49r/2, XIV, 111v/6, 112r/24, 114r/15, 114v/5; марелѣ V, 38r/8; f. маре I a, 1r/5, IV, 17v/12, 18r/5, 18v/13, 29r/3, 35r/15, V, 37v/15, 42v/11, 47r/7, 54v/1—2, 56v/2—3, IX, 77v/9, XI, 90v/17—18, 93r/13, 14, 94v/4, 95v/4, 96r/2, 19, 96v/8, XIII, 109r/10, 109v/2, 16, 110r/4, XV, 119r/8; [маре] XI, 92r/21; марѣ IV, 36v/10, V, 41r/15; voc. m. маре V, 43v/12; pl. nom.-ac. m. мари V, 52r/12; марїи I b, 4r/2; f. мари II, 10v/3; марї IV, 22v/2; мариле IV, 29r/6, XIV, 113r/11—12; comp. sup. sg. nom.-ac. m. маи маре XI, 92v/5; sup. abs. sg. nom.-ac. m. форте маре XI, 94v/16; f. маре форте XI, 92r/12; s. pr. comp. *Vinerea Mare* v. **vineri**. **2.** s. m. pl. nom.-ac. марїи V, 41v/7.

mare[2] s. f. sg. nom.-ac. маре VI, 59r/10, 60r/14, 60v/6, 16; маре V, 41v/5; марѣ I b, 6r/7, V, 43v/9, 45r/10, VI, 61r/1; марѣ V, 42r/1, 8; маре IV, 29r/14.

marfă s. f. sg. nom.-ac. мар'хѫ IV, 28v/12.

Maria s. pr. nom.-ac. марїа IV, 16r/2, 32r/12; марїе IV, 21r/5, 21v/3, 27v/5, 33r/3, 34v/6; марїае IV, 17v/14; марїѧ IV, 18v/14, 19r/15,

19v/13, 20r/7, 20v/9, 14, XII, 102v/14 ; мар҃їѫ IV, 18r/4, 19v/8, 20r/3, 36r/3 ; мар҃їеѫ IV, 18v/5—6 ; мар҃їѧ IV, 18r/10—11 ; мар҃иѫ IV, 30v/13 ; g.-d. мар҃їеен XI, 91r/15.

marmură s. f. sg. nom.-ac. мармѫре VI, 58r/6.

masă s. f. sg. nom.-ac. маса VII, 65v/11, IX, 78v/13 ; pl. nom.-ac. месѧѧ҃ V, 39r/1.

Matei s. pr. nom.-ac. мѳ XII, 106r/7, 106v/12 ; маѳеи XII, 103v/16.

mădular s. n. pl. nom.-ac. мъдѫларе XV, 118v/2—3.

măgură s. f. sg. nom.-ac. мъгѫра IV, 16r/9 ; pl. nom.-ac. мъгѫрї III, 11v/8—9 ; мѫгѫрилє V, 42r/6.

Măhaciu s. pr. nom.-ac. мѫха҃чю XII, 107v/8, XV, 122v/15.

mănăstire s. f. sg. nom.-ac. мънъстирє IV, 28r/1—2.

mărgăritar s. n. sg. nom.-ac. мър'гъритарю V, 47v/11—12 ; мър'гърї-тарю V, 47r/14—15.

mări vb. IV refl. ind. p. c. 3 sg. с-дѫ мъритѫ IV, 33r/6.

mărie s. f. sg. nom.-ac. мърїдє III, 13r/12 ; мърї҃а XI, 97r/5 ; pl. nom.-ac. мърїилє XIV, 112r/10, 114v/17.

mărita vb. I refl. ind. p. c. 3 pl. с-дѫ мъритатѫ IV, 27v/9.

mărturie s. f. sg. nom.-ac. мѫртѫрїе XII, 100r/1—2.

mărturisi vb. IV ind. prez. 3 sg. мѫр'тоуръисѣцїе XII, 103v/6.

măscări vb. IV ind. p. c. 1 pl. дмъ мъск[ъ]ритѫ V, 43v/1—2.

măslin s. m. sg. nom.-ac маслинъ VI, 60r/14 ; маслинъ VI, 60v/10 ; маслинѫ VI, 60v/3 ; маслинѫл VI, 60v/6.

măsură s. f. în loc. adj. ф҃жрж де мъсѫрж V, 44v/1 ; loc. adv. фьрж де мѫсѫрж XIV, 111v/12.

mei s. m. sg. nom.-ac. мею VI, 59r/7.

Melintia s. pr. nom.-ac. мелин'тїе I b, 9v/5 ; мелин'тие VI, 58v/3 ; мелинтне VI, 58v/9—10 ; мелин'тїа VI, 58r/5 ; мелин'тїе VI, 57v/7 ; g.-d. мелинтїен VI, 61v/5 ; мѣлинтїен VI, 61r/6—7.

merge vb. III ind. prez. 1 sg. мергѫ V, 54v/2 ; 3 sg. мѣрѵе IX, 78r/9 ; мерѵе III, 15r/3 ; 3 pl. мергѫ III, 12r/11, 13, V, 52v/14 ; мер'гѫ III, 11r/9 ; ноу мѣр'гоу V, 50r/8—9 ; p. s. 1 sg. мершѫ IV, 36r/11—12 ; 3 sg. мѣр'се I b, 2v/9 ; мѣрсе IX, 80v/8 ; мер'сь IV, 28r/7 ; мерсе IV, 16r/9, 26v/13 — 27r/1 ; мер'се IV, 16r/8 ; мерсе XI, 93v/6 ; мерсѧ VI, 58r/13 ; 3 pl. мѣрсерь IX, 78r/3 ; viit. 2 sg. верї мер'ѵе III, 14v/15 ; 3 sg. вд мерѵе V, 46r/15, 46v/5 ; 2 pl. вецн мяр'ѵе I b, 5r/10 ; cj. prez. 2 sg. съ мерѵн IV, 20r/1 ; 3 sg. съ мѣр'гж I b, 8r/1—2 ; съ мяр'гь I b, 7v/4 ; съ мяргж I b, 4r/11 ; съ мергж IV, 23r/6 ; съ нѫ мѣргь IX, 77r/11—12 ; 1 pl. съ мѣрѵемь XII, 100v/11—12 ; 3 pl. съ мѣргь XI, 91r/19 ; се мер'гь IV, 36v/13 ; ger. мергьндѫ XI, 94r/11.

meserătate s. f. sg. nom.-ac. месерѣтатє VII, 66r/4.

mesereare s. f. sg. nom.-ac. месерѣре XIII, 110r/4 ; месерѣрѣ XI, 97r/4, XIV, 111r/2—3.

mesteca vb. I ger. местекаиндѫ XIV, 114r/20 ; refl. ind. prez. 3 pl. се местекь III, 13v/3.

mestecat adj. sg. nom.-ac. m. местекатѫ IV, 36r/9.

meu adj., pron. pos. **1.** adj. pron. sg. nom.-ac. m. мѫ I a, 1v/13, IV, 19v/11, 35v/11 ; мїѫ I b, 2v/7, 3v/15, 5r/16, 8v/1, 2, IV, 33r/12, V, 44r/8, IX, 77v/3, 80v/14, XI, 92r/5, 94r/21, 96r/6, 7, 96v/5, 18, XIII, 108v/10—11, XIV, 111v/14, XV, 118r/16 ; мїеоу XII, 107r/6, 107v/1 ; мїѫ V, 44r/2 ;

мїѕ I b, 4v/5, 10, 12, V, 46v/12, XI, 91v/3, 95v/16 ; f. ме III, 12r/4, IV, 35v/13 ; мѣ I b, 3v/14, 4v/11, IV, 36r/9, XI, 95v/19, 19, XII, 107r/9, 107v/7 ; мѧ I b, 6r/10, 8r/12 ; мѫ IV, 34r/1, 36r/10 ; g.-d. m. меѕ I a, 1v/7, 11, V, 37v/11 ; мїеѕ V, 44r/6, XI, 90v/14, 91v/11, 95v/18, XIV, 110v/15 ; мїѕ V, 54v/1, XI, 94v/1 ; f. мѣле IV, 36v/4, XI, 93v/12, 94v/3 ; меле XI, 96r/1 ; мелѫ IV, 34r/14 ; -ме VI, 61r/6 ; voc. m. меѕ IV, 35r/16, VI, 59r/11 ; мїеѕ IX, 80r/7, XI, 92r/1 ; f. ме V, 46v/10, 47r/2 ; pl. nom.-ac. m. мен III, 12r/5, IV, 33r/1, 36r/13 ; мїен I b, 4r/2, 5v/10, 8r/13, 15, V, 44v/5 ; f. мѣле I b, 4v/9—10, 6r/15, XI, 93v/11 ; мелe V, 38r/3, XI, 91v/13 ; дле мѣле XIV, 112r/2 ; g.-d. f. мелe I b, 3v/13, VI, 35v/16 ; д мѣле XIII, 109r/13—14 ; voc. m. мен III, 11r/14, 12r/17, 15v/3, V, 37r/9, 44r/4, 5 ; мїен V, 37r/8, IX, 79r/10 ; мїн V, 44r/10 ; pron. pol. *domnia mea* v. **domnie**. **2.** pron. pos. pl. nom.-ac. f. дѣле мѣле I b, 2v/2.

miazănoapte s. f. sg. nom.-ac. мєдзѫноштє IV, 16v/4 ; мїдзѫпоапте IX, 78v/15—16.

miazăzi s. f. sg. nom.-ac. дмєдзѫзи IV, 20r/2 ; дмїдзъзи IV, 20r/4 ; дмїдзѫзи IV, 16v/3 ; дмїдзези IV, 20r/7—8.

mic adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. f. мікъ I a, 1r/8 ; pl. nom.-ac. m. мичи IV, 30v/9. **2.** s. m. pl. nom.-ac. мичѧи V, 41v/7.

miereuri s. f. sg. nom.-ac. мїер'кзр'ѣ I b, 4v/2.

Mihail s. pr. nom.-ac. мих҃аил IV, 16r/16, 16v/15, 20v/4, 23r/2, 23v/12, 24r/11, 33v/10 ; мих҃аиль IV, 16r/13, IX, 77r/3, 77v/5, 80v/1 ; мих҃аилъ IV, 17v/1, 19r/15 ; мих҃аиль IV, 17v/6—7 ; мих҃ъиль IV, 17v/14 ; voc. мих҃аиле IV, 16v/16, 17r/7, 29r/4, 30r/1, 35r/6.

mijloc s. n. sg. nom.-ac. мижлокѕл IV, 22v/11.

milă s. f. sg. nom.-ac. милѫ V, 38r/6, XII, 101v/8 ; милъ IV, 35r/15 ; миль I b, 2r/1 ; мила IV, 36v/4, XII, 101v/13—14, XIII, 109v/16, XV, 119r/16 ; ми⟨*la*⟩ XV, 119r/9 ; loc. adv. фьрѫ милѫ XIV, 114v/5.

milcuitură s. f. sg. nom.-ac. мил'коуштоура XII, 104v/5—6, 7—8, 9—10.

milos adj. sg. nom.-ac. f. милѡсѧ III, 11v/17 ; pl. nom.-ac. m. милоши III, 13r/2.

milosîrd adj. sg. nom.-ac. m. милѡсир'дѕ XIII, 108v/17—18.

miloste s. f. sg. nom.-ac. милостѣ XIII, 109r/11 ; милѕсте XIII, 109v/2 ; g.-d. милостиен XIII, 109r/17.

milostenie s. f. sg. nom.-ac. мластенїѣ I b, 2r/5, 6v/1 ; милостенїѣ I b, 2r/5—6 ; милостенї[ѣ] XI, 97r/13 ; милостенїѣм V, 51v/14 ; милостенїѣ V, 41r/4.

milostiv adj., s. **1.** adj. sg. voc. m. милостиве IV, 29v/8—9 ; pl. nom.-ac. m. милостивн V, 51v/12—13 ; sup. abs. sg. nom.-ac. m. моуштоу милостивь XIII, 109v/7, 11—12. **2.** s. m. pl. voc. милостивїи V, 44r/5.

milostivi vb. IV refl. ind. p. s. 3 sg. милостиви-се XI, 93v/12 ; viit. 3 sg. нѕ се ва милостивн IV, 35r/9—10.

milui vb. IV ind. prez. 3 sg. милѕѫще VII, 65r/1 ; 2 pl. но милѕщи I b, 2r/2—3 ; p. c. 2 sg. ан милѕить V, 40v/11 ; ан милѕитѕ V, 40v/15 ; 1 pl. н-дмь милѕимъ V, 43v/3 ; 2 pl. н-дци милѕит V, 44v/2 ; 3 pl. н-дѕ мілѕитѕ IV, 33r/1—2 ; viit. 1 sg. вою милѕи IV, 32v/9—10 ; вою милѕи V, 44v/3 ; н-дм д милюи IV, 36v/3 ; 3 sg. ва милѕи V, 38r/4 ; cj. prez. 3 sg. съ милѕѣскѫ IV, 31v/12—13 ; imper. 2 sg. милѕѫще XI, 92r/4, 92v/9, 93v/7—8, 95r/18, 96v/4, XIII, 109r/12—13, 109v/1, 14—15, 15 ; милѕѫще XIII, 109r/10 ; милѕѫ⟨*ște*⟩ XIII, 110r/1 ; милѕѫще IV, 35v/7—8 ; милоуѫще

IV, 25r/7; милȣеще IV, 27v/3, 29v/3, 32v/5, 33r/3, 33v/12, 34r/4—5, 35v/6—7, V, 53v/12; 2 pl. милȣици I b, 6v/3, V, 38r/1; inf. а милȣи IV, 32v/15; pas. ind. viit. 3 pl. m. милȣици ворȣ фи V, 51v/13.

mincinos adj., s. **1.** adj. pl. nom.-ac. m. менчюноши V, 50r/14. **2.** s. m. sg. nom.-ac. менчȣросȣл XV, 118r/1; pl. nom.-ac. мен'чюношїи IV, 24v/3; g.-d. менчиношилорȣ V, 49r/13—14.

minciună s. f. sg. nom.-ac. менчюнѫ V, 40r/14; pl. nom.-ac. минчюниле XIV, 112r/15; м⟨*i*⟩нчюниле XIV, 115r/3—4.

minte s. f. sg. nom.-ac. ментѣ XIII, 109r/15.

minți vb. IV ind. prez. 3 pl. мънтȣ III, 12v/7.

minunat adj. sg. nom.-ac. f. минȣната V, 56v/7.

mir s. n. sg. nom.-ac. мирȣ I b, 2v/14—15.

mira vb. I refl. ind. prez. 1 pl. не мирѫмȣ III, 12r/1; impf. 3 sg. мира-сь XI, 91v/1, 94r/16; мира-се IX, 80v/11.

Misah s. pr. nom.-ac. мисаХѡм VIII, 76r/1.

mișel adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. мишель V, 40r/10; мишелȣ V, 40v/14; pl. voc. m. мишеи XI, 95r/11. **2.** s. m. sg. nom.-ac. мишел V, 41r/5; pl. nom.-ac. мишеи V, 49r/5, VII, 65v/18; мишени I b, 2r/1, 6v/2—3, V, 43v/3, 44v/3, 49v/4, 51v/4; мишеїи VII, 65r/17; мишени V, 37v/3—4; мишени V, 41v/9—10; мишеи⟨*i*⟩ IV, 33r/1; voc. мишеилѡр IV, 18v/15; мишеилорȣ I b, 6r/10—11.

mișelie s. f. sg. nom.-ac. мишелиѫ V, 52r/10; мишелиѫ V, 48r/15.

mită s. f. sg. nom.-ac. мить I b, 7r/14—15; митѫ V, 49v/3.

mîhnire s. f. sg. nom.-ac. мѫХнире XIV, 111r/8—9.

mîine adv. мъѧре XV, 119v/14—15; loc. adv. пъѧръ мъѧре XV, 120r/7—8.

mînă s. f. sg. nom.-ac. мънѫ VI, 59v/3; мѫнѫ IV, 21v/11; мѫѧръ I b, 8v/7; мъна V, 46r/12—13, XI, 93v/2, 15, 95r/3; мѫна IV, 36r/9; мѫра I b, 3v/14; pl. nom.-ac. мъини V, 47r/7; мърȣ XV, 117r/17; мѫроу I b, 3r/8; мъниниле IV, 32r/14—32v/1, V, 56r/9; мъниле III, 12v/12—13; мѫниле V, 39r/13; мъѧрȣле I b, 8v/12—13; мънȣле XI, 92r/16, 92v/2—3; мъ[нȣ]ле XI, 97v/12—13; мѫнȣле XI, 97v/3; g.-d. мѫнилѡр IV, 33r/4—5, 35v/16.

mînca vb. I ind. prez. 3 sg. мънъѧкѫ V, 49v/9; 3 pl. мъньѧкѫ IV, 21r/3; мънѧкь IV, 21v/1; impf. 3 pl. мън'ка IV, 22r/1, 26r/11, 27v/12, 29v/5; мѫнъка IV, 27v/1—2; p. s. 3 sg. мѫѧкѫ IX, 78v/13; но мѫѧкѫ IX, 77r/13—14; p. c. 1 sg. ам мън'кат VI, 61r/8—9; 1 pl. амь мѫн'катȣ V, 43v/6; 2 pl. аци мън'катȣ V, 44v/7; viit. 3 pl. вор мьнка V, 39v/3—4; cj. prez. 1 sg. съ мѫръникȣ IX, 78v/9—10; 2 sg. се мѫнѫѧчи V, 38r/11—12; 3 sg. сь мънѫѧчи XI, 94v/11—12; съ но мърън'че IX, 77r/9; imper. 2 sg. мѫрѫѧкѫ IX, 78v/11; 2 pl. мѫн'каци XII, 107r/5; inf. мънка IV, 21r/6; ger. мѫнкѫн'дȣ IV, 27r/1; мънкъ⟨*n*⟩дȣ- IV, 26r/9; pas. cond. prez. 3 sg. m. pentru 3 pl. m. сѣрь фи мьн'кашȣ V, 41v/2—4; 3 pl. m. сѣрь фи мьн'каци V, 41v/2—3; сѣрь фи мън'кацїи V, 41v/2—4.

mîncare s. f. sg. nom.-ac. мънкаре V, 40v/12; мѫѧкаре IX, 78v/5; pl. nom.-ac. мѫнкѫриле V, 39r/2; мѫѧкѫриле XIV, 113r/9—10.

mîndrie s. f. sg. nom.-ac. мъндрїа XV, 118r/11—12; pl. nom.-ac. мѫндрїиле XIV, 113r/6—7.

mîneca vb. I ind. prez. 3 sg. мърекѫ XIII, 108v/9—10.

mîngîia vb. I pas. ind. viit. 3 pl. m. мън'гьеци воръ фи V, 51r/15—51v/1.

mînia vb. I refl. ind. prez. 3 sg. се мѫние II, 10v/13; impf. 2 sg. тѣ мънинѧи V, 39r/10; p. s. 3 sg. мъние-сь XI, 91r/18, 91v/16, 92v/18, 94v/8, 96r/10—11.

mînie s. f. sg. nom.-ac. мънїе I b, 5v/5—6, XI, 93r/7; мѫние IX, 78v/2; мънїа V, 52v/3—4; мънїнѧ V, 42r/2—3; g.-d. мънїнеи V, 52r/14—15; pl. nom.-ac. мѫнїиле XIV, 114v/18.

mîntui vb. IV ind. p. c. 3 sg. аоу мѫнтȣитȣ VII, 66r/15.

mîntuitor s. m. sg. nom.-ac. мѫнтȣиторюл VII, 66r/15.

moarte s. f. sg. nom.-ac. морте XI, 96r/3, XV, 117v/4, 4—5; моарте II, 10v/marg., XIV, 114r/17—18; морте IV, 27v/8, V, 40r/8; мор'те VII, 66r/13, 16; моарте V, 39v/7; моарте V, 40r/3; морте V, 38r/12; моръте V, 48v/4; мор'тѧ V, 37r/11; моар'тѣ XII, 101v/15—102r/1; моар'те V, 39v/7; g.-d. морцїнеи V, 40r/1; voc. мор'тѧ VII, 67r/7.

mohorît adj. sg. nom.-ac. m. моХорѫтȣ V, 46v/16.

Moise s. pr. nom.-ac. мωѵси XII, 99r/10—11; g.-d. лȣ мȣисїи IV, 33v/1; лȣ моѵисї IV, 34r/13; лȣ моѵсѵ IV, 33v/14.

mormînt s. n. sg. nom.-ac. мормѫнтȣ XIII, 110r/2; pl. nom.-ac. мȣр'мѫнтеле I b, 5r/10—11.

mort adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. мор'тȣ V, 55r/11; pl. nom.-ac. m. морци V, 56r/1. **2.** s. m. sg. nom.-ac. мор'тȣ VII, 67v/2; pl. nom.-ac. морци VII, 67v/4; мор'ци- I b, 6v/11; морцїи IV, 23r/7, 35v/14, V, 41v/2; мор'цїи XII, 103r/10; морцїи I b, 3r/3; g.-d. мор'цилωр VII, 67v/6; мωр'цилорь XII, 103v/9; мор'цилорȣ I b, 5r/11; мωрцилорȣ XV, 119r/14; voc. мор'ци I b, 5r/13.

moș s. m. sg. nom.-ac. мошȣ IV, 19r/10—11.

mucenic s. m. pl. nom.-ac. мъченичи V, 47v/4.

muiere s. f. sg. nom.-ac. мȣере IV, 22r/5; мȣере V, 38v/8; ⟨*mu*⟩-ѫрѧ I b, 5r/7; моѵѫре XII, 100r/6—7; pl. nom.-ac. мȣери IV, 17v/11, 18v/12, 20r/11, 27r/12; мȣери IV, 23v/9, 28r/8; мȣерї IV, 22v/14; мȣерї IV, 27v/11; мȣерїи IV, 24r/9; pl. nom.-ac. мȣериле IV, 21r/8—9; g.-d. мȣерилωр III, 11r/9.

mult adj., adv., pron. nehot., s. **1.** adj. pron. sg. nom.-ac. m. моѵлть XIV, 114r/12; мȣлтȣ IV, 24r/9, V, 54r/13; мȣлтȣ IV, 18v/12, 20r/10; мȣлтȣ IV, 22v/13; f. мȣлть I b, 8r/16; мȣлтѫ V, 56r/8; мȣлтѫ IX, 80v/19; мȣлтѫ V, 56r/7—8; мȣлта I b, 2r/14; pl. nom.-ac. m. мȣлци V, 40v/4—5, 47v/16, XV, 122r/1—2; мȣлци XI, 93v/20, XV, 121r/17; мȣл'ци XI, 92v/4; f. мȣл'те IV, 17v/10, 25r/3; мȣлте IV, 23v/8, XV, 116r/19; мȣлте VI, 57r/7; моѵлте I a, 1v/8; моѵл'те XII, 99v/11; мȣлтеле I b, 2r/11; мȣлтелѣ I a, 1v/15—16. **2.** adv. мȣлт IV, 25r/13; мȣлтȣ IV, 36v/6; моѵлтȣ IX, 79r/1; comp. sup. маи моѵл'ть XII, 98v/7; ма⟨*i*⟩ мȣл'тоѵ V, 54v/2—3; în sup. abs. моѵлтоѵ XIII, 109v/7, 11. **3.** pron. nehot. pl. nom.-ac. m. мȣлци IV, 31r/9, 36v/8, V, 56r/12; мȣлци V, 45v/15; моѵлци XI, 91r/9; моѵл'ци XII, 107v/3; f. мȣлте V, 39v/1; мȣлте IV, 18r/9. **4.** s. n. sg. nom.-ac. моѵлтоѵл XIII, 109r/11, 109v/3, 4; моѵлтоѵл XIII, 109r/13; моѵлтȣл XIII, 109v/8; моѵлтолȣ XIII, 109v/17.

mulți vb. IV refl. ind. prez. 3 pl. моѵлцеско-сь Ib, 6r/12.

muncă s. f. sg. nom.-ac. мѫнкѫ IV, 18r/5, 19r/8, 29v/7, 32v/7, 36v/13; мѫнкѫ IV, 18v/10, 30v/14, 35v/5; мѫн'кѫ IV, 18v/9, V, 37v/12; мѫ·тькь XI, 96r/2, 8; мѫн'кѫ IV, 36r/5; мѫ·тькь XI, 94v/4; мѫ·ткѫ IX, 79r/8; мшч·ткѫ XIV, 113r/3—4; мѫнка IV, 18r/13—14, 15, V, 45r/13, 51r/5; мѫн'ка IV, 29r/3, 36v/2, V, 39v/6; мѫнка V, 40r/1, 41r/12, 50v/11; мѫнка IV, 18r/12, 19r/9—10; мѫ·тка XV, 118r/9; моунка IV, 19r/2; pl. nom.-ac. мѫнчи IV, 16r/1—2, 17v/4, 10, 25r/3; мѫнчилє IV, 22v/2, 29r/5—6, XIV, 112v/16; мѫнчилє IV, 17v/7; мѫн'чилє V, 50v/15—51r/1; мѫнчилѫ IV, 16r/8; g.-d. мѫнчилшр XIV, 112v/16—17; мѫнчилорѫ IV, 17r/4.

muncі vb. IV ind. prez. 3 sg. мѫнчеце V, 39v/14—15; impf. 3 sg. мѫн'чиѫ IV, 23v/11; p. s. 3 sg. мѫ·тчїи VII, 66v/1; viit. 3 pl. ворѫ мѫнчи V, 48r/13; cj. prez. 3 sg. съ мѫнчаскъ IV, 35v/16—36r/1; inf. а мѫн'чи V, 48v/7; ger. моунчиндоу- XIV, 114v/6; refl. ind. prez. 3 sg. ск мѫн'чеце IV, 22r/4; сє мѫнчеце IV, 22r/12; 1 pl. нє мѫнчим IV, 27v/3—4; 3 pl. съ мѫн'ческѫ IV, 20v/8, 25r/1—2, 27r/10—11, 27v/10; сь мѫнческѫ III, 11v/8, IV, 21v/12; съ мѫн'ческѫ IV, 31v/1; съ мѫнческѫ IV, 26v/12—13; съ мѫнческѫ IV, 23r/8; сь мѫн'ческѫ IV, 28r/3; сѫ мѫн'ческѫ IV, 26v/10—11; сѫ мѫнческѫ IV, 21r/4; с мѫнческѫ IV, 28r/5; сє мѫнческѫ IV, 18r/3, 24r/5, 25v/5—6, 26r/7—8; сє мѫнческѫ IV, 21v/2, 30r/13; сє мѫн'ческѫ IV, 20v/13; 3 pl. pentru 3 sg. съ мѫ⟨n⟩ческѫ IV, 17v/5; сє мѫнческъ IV, 18r/8; сє мѫн'ческѫ IV, 31r/5; сє мѫнческѫ IV, 16r/3; impf. 3 sg. с мѫнчиѫ IV, 31r/8; 3 pl. сє мѫн'чиѫ IV, 19r/4—5; viit. 1 sg. мъ вою мѫн'чи IV, 32v/8; 3 sg. съ ва мѫн'чи V, 50r/7; мѫнчи-с-ваци (!) IV, 19v/11; 2 pl. вє вецї мѫнчи IV, 31r/2—3; cj. prez. 1 sg. съ мъ мѫн'ческѫ IV, 31v/4; 3 pl. сь сє моу·тчѣскѫ XIV, 115r/8.

muncіt s. m. pl. nom.-ac. мѫнчици IV, 35v/5; g.-d. мѫнчицилшр IV, 19v/8—9.

muncitor s. m. pl. nom.-ac. мѫн'читори XI, 96v/1; мѫ·тчиторїи XI, 96v/7; мѫ·тчито[рїи] XI, 97v/10—11; [моунчи]торїи XI, 92r/18—19; моу·тчиторїи XI, 96r/9; g.-d. мѫ·тчитори XI, 96v/16; мѫ·тчиторилшр XI, 96r/12, 97v/9.

munte s. m. sg. nom.-ac. мѫн'тє V, 54v/11; g.-d. моунтѣлѫи XII, 99r/12—13; pl. nom.-ac. мѫнцїи V, 42r/5.

muri vb. IV ind. prez. 3 pl. морѫ III, 13r/8, V, 50v/2; viit. 2 sg. вери мѫри V, 38r/16; 2 pl. вещи мори I b, 6r/5; ger. мѫрин'дѫ III, 13v/11—12.

muta vb. I cj. prez. 1 pl. съ мѫтъмъ V, 38r/9.

nainte adv. v. **înainte**.

naintea prep. v. **înaintea**.

naște vb. III ind. p. s. 3 sg. нъскѫ VI, 58r/5, XI, 90v/3; p. c. 2 sg. ан нѫскѫт V, 40v/1—2; 3 sg. аѫ нъскѫт XI, 97v/17; аоу нѫскоуть XII, 102v/12—13; чеоу нѫскоуть XII, 102r/14—15; 3 pl. нѣѫ нѫскоуть XIV 113v/7; viit. 3 sg. ва нащє I b, 2v/12; нащє-ва XI, 90r/19; cj. prez. 3 sg. съ наскѫ XI, 90r/11, 17; cj. pf. 3 sg. съ но фїє нѫскѫт I b, 9r/4; съ нѫ фїє нъскѫтѫ IV, 22r/14; refl. ind. p. c. 1 sg. м-ам нъскѫтъ V, 46v/14; 3 sg. ш-аѫ

нъскȣт VI, 57v/9; нъскȣтȣ-сеȣ IV, 19v/6; viit. 3 sg. се ва наще IV, 34v/13.

naștere s. f. sg. nom.-ac. нащерѣ XII, 107v/14.

Nazaret s. pr. g.-d. наза⟨*re*⟩толȣи I b, 2v/10.

nădăi vb. IV refl. ger. нъдъиндȣ-не XV, 119r/15.

nădăjdui vb. IV refl. ind. prez. 1 pl. не нѫдъждои⟨*m*⟩ XIII, 109r/17.

nădejde s. f. sg. nom.-ac. нѫдѣжде XII, 101v/13, XIV, 111r/21; ньдѣжде XIV, 110v/7.

năpastă s. f. sg. nom.-ac. нъпасте XV, 121r/4; нѫпасте XII, 104r/13; нъпасти XV, 120v/9, 18.

năprasnă s. f. în loc. adj. де нъпраснѫ II, 10v/marg.; loc. adv. де нъпраснѫ V, 37r/10; де нѫрпаснѫ XIV, 112v/1—2.

nărav s. n. sg. nom.-ac. нѫравь VII, 63v/9, X, 79v/5; нѫравȣль XIV, 111v/22; нѫравȣл XIV, 112r/4—5; нѫравоул XIV, 112r/7; pl. nom.-ac. ньравоуре XIV, 112r/2; ньравоуриле XIV, 114v/16; нѫравоуриле XIV, 114v/14.

născătoare s. f. sg. nom.-ac. нѫскѫтωарѣ XIII, 109v/11; voc. нъскѫтоаре IV, 19v/4; нѫскѫтωре XIII, 109r/3—4.

născut adj. sg. nom.-ac. m. нѫскоут XII, 102v/1, 6.

neadormit adj. pl. nom.-ac. m. неадȣрмици IV, 27r/2, 29v/5, V, 50v/10; неадȣрмици XIV, 112v/22, XV, 118r/6—7; неадȣр'мицї IV, 29r/12; неадормицїи I b, 3v/8.

nebotezat adj. sg. nom.-ac. m. неботѣѕатȣ IV, 24v/11; неботезатȣ IV, 24v/8.

nebun adj. pl. g.-d. m. небȣни III, 13v/2.

neca vb. I ind. p. c. 3 pl. аȣ некат IV, 21r/9; ⟨*a*⟩ȣ некат IV, 30v/9.

necredincios adj. pl. nom.-ac. m. некредничошїи IV, 32v/13.

necredință s. f. sg. nom.-ac некредница I b, 4r/3.

Necula s. pr. nom.-ac. некола XIV, 115r/16.

necurat adj., s. 1. adj. pl. nom.-ac. m. некȣраци V, 55r/4; f. некȣрате XI, 94v/17, 95r/5. 2. s. m. pl. nom.-ac. некȣрацїи IV, 28v/12; g.-d. m. некȣрацилωр III, 15r/16; voc. m. некȣрацилωр V, 44v/11.

necurăție s. f. sg. nom.-ac. некоуръцїѧ XIII, 109r/9.

nedrept adj. pl. nom.-ac. f. недерѣпте XIV, 115r/6—7.

nedreptate s. f. sg. nom.-ac. недереп'татѣ XV, 118r/15.

nefăcut adj. sg. nom.-ac. m. нефъкȣть XII, 102v/6.

negîndire s. f. sg. nom.-ac. негън'дире III, 15v/7; негъ⟨*n*⟩дире V, 38r/11.

negreșit adj. pl. nom.-ac. m. негрешици V, 43v/13.

negru adj. pl. nom.-ac. m. негри V, 44r/14, 55v/1; негри V, 55r/2.

neiertat adj. pl. nom.-ac. m. неерътаци V, 50v/2.

neînțelept s. m. pl. voc. не-ѵцелеп'цилорȣ I b, 2v/4, 7—8.

neluminat adj. sg. nom.-ac. m. нелȣминать XIV, 112v/18.

nemilă s. f. pl. nom.-ac. немилеле XIV, 112r/16—17.

nemilostiv adj., s. 1. adj. sg. nom.-ac. m. немлстивȣл I b, 7r/16; pl. nom.-ac. m. немилостивїи IV, 28v/7. 2. s. m. pl. voc. немилостивилωр V, 44v/2.

nemîndru s. m. pl. voc. немѫндрилорȣ I b, 2r/15—16.

nerăbdat adj. sg. nom.-ac. f. нерьбдать XIV, 112v/21—22.

nesîîrşit adj. sg. nom.-ac. m. несвръшитꙋ V, 48r/2—3; f. несфръшитъ V, 41r/10; несфрьшитѫ XIV, 111r/5—6.

neslobozit adj. pl. nom.-ac. m. неслѡбѡзици XIV, 115r/10.

nespunere s. f. pl. nom.-ac. неспꙋнериле XIV, 112r/16.

nespus adj. sg. nom.-ac. m. спꙋсне (!) XIV, 112v/21; f. неспꙋсь V, 46v/3; неспꙋсѫ XIV, 112v/7.

nestins adj. sg. nom.-ac. m. нестин'сꙋ V, 50v/9; нестинсꙋ XV, 118r/4; нестин'сꙋл I b, 8v/14; f. нестин'сѫ IV, 17r/8, 29v/15; pl. nom.-ac. m. нестелши (!) XIV, 114r/20.

neştine pron. nehot. nom.-ac. нещире VII, 63v/2, 8—9, 14, 64r/2, 7, 14, 64v/2, X, 79r/17, 79v/4, 9, 14.

netare adj. sg. nom.-ac. m. нетаре XI, 97v/1; pl. nom.-ac. m. нетаре XV, 120v/10.

netăcut adj. sg. nom.-ac. f. нетъкꙋть VIII, 76r/10.

netrecut adj., adv. 1. adj. sg. nom.-ac. f. нетрекꙋтѫ XIV, 112v/19; pl. nom.-ac. нетрекоуци XIV, 115r/9—10; нетрекꙋцїи XIV, 111r/11. 2. adv. нетрекꙋтꙋ XV, 120v/8.

nevăzut adj., s. 1. adj. sg. nom.-ac. m. невъѕꙋт IV, 18v/1; невьѕоутоул I b, 8v/3; g.-d. m. невъѕꙋт IV, 25v/14; невъѕꙋтꙋ IV, 32r/9, 14; pl. nom.-ac. m. невъзꙋци V, 40v/5. 2. s. f. pl. nom.-ac. невъѕꙋтеле XV, 117r/13—14; g.-d. невъзꙋтелѡр XII, 102r/10—11.

nevinovat adj. sg. nom.-ac. m. невиновать XII, 99v/6—7.

nevoi vb. IV ind. prez. 3 sg. невоѧще I b, 7v/12.

nevoie s. f. sg. nom.-ac. невое XV, 121v/7; невоне XII, 105v/5—6; невонѫ XII, 104v/13.

nevolnic adj. pl. nom.-ac. m. неволничи XI, 93v/20.

ni interj. ни V, 39v/4, 40v/5.

Nicheia s. f. nom.-ac. некею I b, 9v/16.

nici adv., conj. 1. adv. неч III, 14v/14, IV, 19r/10, 11, 12, V, 48r/9, 9, 9, 11, 48v/2, 3, 9, 9, 9, 52v/4; нече V, 44v/5, 5—6, 48r/9, 10, 10, 14, 48v/3, 4, 4, 8, 8; ниче V, 44v/3, 48r/12, 12, 13, 14, VI, 63r/1, XI, 93v/1; ничи V, 44v/3, 48r/11; нич VI, 63r/1; adj. pron. neg. sg. nom.-ac. m. неч ꙋ·ѱ V, 41v/14; ниче оун XV, 121v/4; нече оунꙋл VII, 67v/2; f. нече ѡ I b, 2v/1, XIV, 111r/8; loc. adv. *nece cu un chipu* v. chip. 2. conj. нече I a, 1v/11, XII, 100r/6, 7, 7, 8, 8—9, 9; неч I a, 1v/10; ниче XI, 93r/17, 17; нич V, 38v/8; ничи V, 38v/8.

nicidinioară adv. нечедьнѫѡарѫ XIV, 111r/12—13; нечединѫѡарь XIV, 112v/18; нечединиѡарѫ V, 48v/15, XIV, 115r/11; нечдиниѡаръ III, 14v/16—17; нечдиниѡръ III, 12r/7; нечдиниѡрь IV, 33v/3; ничедириѡрѫ IX, 80r/3.

nime pron. neg. ниме I a, 1r/8—9, VII, 64r/9, 65v/15, 66r/3, 13; нимѣ V, 38v/16, VII, 66r/8.

nimeni pron. neg. sg. nom.-ac. нимениля XIV, 111r/7—8; нимерилѣ XII, 100v/2—3.

nimic adv., pron. 1. adv. немикѫ VII, 64r/17. 2. pron. neg. invar, немика XII, 100r/9; немикѫ III, 14r/9, IV, 33v/3, IX, 77r/14; немикь VIII, 76r/6; нимика III, 13r/11; нимикѫ IV, 34v/5, V, 53v/8; loc. adv. ѱитрꙋ немикь XV, 122r/8—9; ѱтро немикь VII, 64r/11—12; ·ѱтрꙋ немикь XV, 122r/7.

nînsu pron. pers. v. îns.

поарte s. f. sg. nom.-ac. поаптıе III, 11v/16, V, 41v/12, 48r/10; поапт'е V, 54r/9; поап'тıе VI, 62v/9; поп'те V, 53v/3; поwптıе V, 39r/9; поап'тък XI, 90v/16; поптък IV, 32r/3; пwап'тıе III, 11r/6; g.-d. поп'цїеи VIII, 76r/5; pl. nom.-ac. поп'цı XI, 93r/3, 96r/16; поптї I a, 1r/12; loc. adv. ѧє поап'тıе I b, 7v/3—4; ѧѕ поап'те V, 52v/11.

noi pron. pers. 1 pl. nom. поı III, 11v/17, 12v/2, IV, 27v/3, XI, 90r/12, 92v/12, 94v/14, 95r/12, 13, 19, XII, 100v/8, 104r/11, XIV, 113v/4, 11—12, 21, 114r/5, XV, 119v/4, 120r/12, 19, 120v/6, 10, 12; пwı III, 11v/1; d. поаw XI, 97v/7, XII, 101v/1, 7—8, 11, 104r/9, 10, XV, 119v/10, 120r/2, 11, 16, 17, 19, 120v/3, 5, 8, 121v/3, 8; поw V, 43v/8, 55v/12—13; пwа⟨о⟩ IV, 19r/13; пwаw XI, 90r/11; поwа⟨о⟩ XI, 92v/12; пе V, 43v/4, VIII, 76r/11, XII, 100v/14, 101v/1, 104v/2; пıı XV, 120v/11, 122r/9; пї- XV, 118v/3, 120v/4; п- XV, 121v/3; пеѧѧъ (=ne-am) V, 43r/14; пеѕ (= ne-au) IV, 19r/10, V, 38r/8; пѧѕ (= ne-au) XII, 101r/5; -пе XII, 104r/9, XIII, 108v/8, 109r/3, 5, XV, 120v/12; -пѧоу(= ne-au) XII, 105r/15; cu val. refl. пе XII, 105r/3; ac. поı I b, 5r/14, III, 15r/8, IV, 30r/7, 35r/11, V, 56v/14, IX, 78r/1, XI, 90r/10, 12, 92v/11, 95r/11, XII, 100v/11, 102v/9, 103r/1, 104r/14, 105r/15, 105v/4, XIII, 109r/13, 109v/15, 15, 110r/1, XV, 118v/7—8, 16, 119r/1, 2, 120v/9, 121v/1, 6, 122r/14; пѕı XV, 118v/6; пе IV, 31v/11, XII, 101r/11, 104r/13, 13, 105r/15, XIII, 109r/8, XV, 120v/9, 121v/1, 122r/3, 5; пе- VII, 66r/15; пеı (= ne-ai) III, 14v/4; пѧѕ (= = ne-au) XIV, 113v/7, 9; -пе IV, 25r/7, 27v/3, 29v/3, 35v/7, 8, XI, 92v/9, 95r/18, XIII, 109r/10, 109v/1; cu val. refl. пе III, 12r/1. IV, 19r/14, 27v/3, 35r/9, V, 37r/12, XI, 92v/13, 95r/11, 13, XII, 100r/16, 100v/11, 101r/7, 8, 101v/12, 103v/1, XIII, 109r/17, XV, 120r/4, 15, 120v/12, 16, 122v/8; пе XV, 122r/3; пеѧ (= ne-am) V, 43v/4, 7; пѧѧѧ (= ne-am) XIV, 113v/4; пеѧѕ (= ne-amū) V, 43r/14; -пе- XI, 94v/13, 14; -пъ XV, 120r/3; -пе XV, 116r/2, 119r/15, 122v/4.

nor s. n. sg. nom.-ac. поwрѫ XI, 92r/10, 11—12; пѕwр III, 13v/1; пѕwрѕ IV, 22v/10; пѕwрѕ III, 13r/14; g.-d. пѕwрѕѧѕı IV, 22v/11—12.

norod s. n. sg. nom.-ac. пѧрwд IV, 22v/13, 24r/8; пѧрод IV, 20r/10; пѫрwд IV, 18v/11—12; pl. nom.-ac. пъѧрwдѧ IV, 23v/8, 29v/1; пъродѧ IV, 28r/6; пѧродѧ IV, 28r/7.

nostru adj. pron. pos. sg. nom.-ac. m. поестрѕ I b, 9v/14, IV, 19r/11, XV, 118r/17, 118v/3—4, 122r/18; поестроу XII, 99r/5, 103v/14, 106r/10; поестрѕ I a, 1r/2, IV, 30v/1, XI, 97v/7; поестрѕ VI, 61v/9, 62r/8; поестрѕ V, 38v/4; пос'трѕ IV, 31v/12; поссстрѕ (!) III, 15v/9; пwестроу XII, 105v/13; ѧѧ' поестрѕ VIII, 76r/11; f. поѧстръ XV, 118v/12, 119r/17, 119v/9, 11—12; поѧстрѫ XII, 102v/11, 104r/8; пwѧстрѫ XII, 104r/13, XIII, 108v/12—13; поwстръ IX, 77v/2; g.-d. m. поестрѕ I b, 9v/7, XV, 119v/16, 17, 122v/8; f. поѧстрє XV, 120v/14; voc. m. поестрѕ XV, 117r/7; поестрѕ III, 11v/4; поестроу XII, 104r/3; pl. nom.-ac. m. поцırи XI, 91r/16, XIV, 113v/6—7; f. поѧстрє XII, 100v/9, 104r/10—11, XIII, 109v/14, 19, XV, 118v/11, 119r/10, 120r/11; ѧѧє поѧстрък XV, 118v/13; g.-d. m. поцırи XII, 104r/12, XV, 120r/13, 120v/1,7; f. поѧс'трє XIII, 109v/9; поѧстрє XIII, 109v/5; пwѧстрє XI, 92v/10.

nou adj. sg. nom.-ac. m. поѕ V, 42r/13; f. поаw XII, 107v/11.

nouălea num. ord. sg. m. ѧѧ поаwѧє I b, 4r/10; ѧѧ поwѧє VII, 64r/15; f. а пwа XII, 100r/3.

nu adv. нѕ I a, 1r/9, 1v/4, 6, I b, 2r/1, 6, 2v/2, 3, 4, 7, 3r/1, 3, 12, 4r/8, 4v/6, 5v/7, 8, 13, 8v/5, 9v/11, III, 12r/7, 12v/14, 17, 14r/9, 14v/14, 15r/15, 15v/7, IV, 16r/6, 18r/13, 18v/1, 19r/1, 3, 5, 6, 19v/12, 22r/14, 24r/2, 24v/12, 13, 25r/6, 29v/3, 32r/5, 32v/7, 10, 11, 33r/9, 11, 34r/3, 10, 34v/5, 14, 35r/9, 9, 35v/15, 36v/1, V, 37r/15, 37v/1, 10, 38r/12, 38v/2, 7, 16, 41v/14, 43v/4, 48r/8, 48v/2, 7, 14, 49r/7, 8, 11, 49v/7, 12, 50r/6, 11, 50v/4, 7, 12, 52r/14, 52v/3, 53v/5, 8, 9, 54v/5, 6, 14, 55r/1, 56r/1, VI, 58v/6, 59v/10, 12, 60r/4, 61v/11, 62r/5, 10, 62v/14, VII, 64r/9, 12, 18, 64v/5, 65v/8, 15, 66r/3, 8, 13, 67r/5, 67v/2, IX, 77r/12, XI, 90v/11, 91v/9, 92r/17, 92v/5, 93r/16, 20, 93v/1, 94v/5, 95v/15, 96r/1, 97r/12, 97v/1, 3, XII, 99v/13, 14, 100r/5, XIV, 111r/8, 113v/9, 114r/1, XV, 116r/17, 116v/1, 3, 6, 117r/1, 1, 5, 117v/9, 118r/16, 118v/15, 16, 120v/2, 4, 9, 11, 17, 121r/17, 121v/3, 122r/2, 6, 7 ; нѡ I a, 1v/9, 10, 14, I b, 2r/2, 16, 2v/2, 16, 3v/2, 16, 16, 4v/8, 14, 5r/14, 5v/11, 6r/2, 3, 4, 8, 13, 14, 7r/7, 9, 7v/1, 5, 6, 8, 11, 15, 8r/8, 9r/1, 4, 9v/12, IX, 77r/9, 13, 78r/1, 9, 18, 80r/3, XI, 92r/2, 92v/10, 94v/12 ; нѡ҃ I b, 3r/1, II, 10v/7, 11, V, 49v/13, 50r/8, XI, 94v/3, 96v/14, 97v/15, XII, 99v/5, 7, 15, 100r/1, 3, 100v/1, 3, 103r/11, 104r/12, 106v/4, XIV, 111r/14, 111v/19, 113r/1 ; нѕ IV, 23r/4, V, 43r/13, VI, 57v/12 ; нѕ V, 55r/6 ; н[ѕ] XI, 97r/18 ; [нѕ] XI, 94r/14 ; н- I a, 1v/11, I b, 2r/4, III, 12r/11, 14v/16, IV, 17v/7, 18r/1, 19v/2, 5, 9, 9, 20v/5, 22v/2, 23r/10, 23v/1, 2, 25r/12, 26r/2, 6, 26v/2, 2, 9, 27r/9, 28v/9, 29r/3, 29v/9, 30v/2, 14, 33r/1, 11, 33v/2, 13, 34r/14, 36v/3, V, 40r/12, 14, 43v/2, 3, 44v/2, 52v/7, VI, 58v/13, 61r/8, 61v/10, 62r/9, VIII, 76r/5, XI, 91v/4, XII, 99v/3, XIV, 111r/16, 19, 23, 114r/5, 17, 114v/7, 13 ; loc. conj. нѕ нѕмдн . . . че ши XI, 96r/7.

numai adv. нѕмдн III, 12r/13, IV, 23v/2, V, 48r/15, 48v/10, 50v/4, 53v/5, XI, 90v/12 ; нѡ҃мдн XII, 105v/3, 10, XIV, 111r/9 ; нѕмдн IV, 36r/15 ; loc. adv. *numai ce* v. **ce** ; loc conj. *nu numai . . . ce şi* v. **nu**.

număr s. n. sg. nom.-ac. нѕмъръ IV, 17v/7, V, 48r/10—11 ; нѡ҃мжроу҃л XII, 107v/12 ; loc. adj. фьр' де нѕмъръ IV, 28r/5—6 ; фьржⷦ де нѕмъръ V, 45v/15.

nume s. n. sg. nom.-ac. нѡ҃ме XII, 105v/8 ; нѕмеле III, 11v/3, 5, 12v/3, 13v/15, IV, 16r/11, 18v/7, 19v/10, 32r/1, 32v/11, 33r/6, 12, V, 44r/8, VI, 62r/4, 63r/6—7, XI, 91v/8, 93v/17, 94r/19, 95r/3—4, 95v/7, 13, XV, 118v/5—6, 8, 14—15, 17, 119r/1, 5 ; нѡ҃меле I b, 4v/5, XI, 90r/18, XII 98v/3—4, 99v/3—4, 104r/4—5, 104v/14, 105v/10, 106r/13 ; номеле XI, 90v/1, 6, XV, 116v/16 ; [нѕ]меле XI, 91v/15 ; нѕмеⷭ VI, 62v/11.

nus pron. pers. v. **îns**.

o interj. ѡ I b, 8r/6, III, 15r/6, IV, 19r/8, 29r/1, 30r/9, 31r/1, V, 39v/1, 43r/13, 14, 43v/2, 3, 3, 8, 11, 48v/13, 49r/4, 4, 5, 7, 9, 13, 14, 15, 49v/1, 4, 5, 8, 8, 11, 14, 50r/1, 2, 4, 7, 8, 10, 50v/1, 2, 7, 11, 51v/3, 7, 9, 12, 16, 52r/2, 5, 9, 12, 52v/4, 9, 53r/4, 10, 53v/2, 6, 54r/1, 7, 55v/12, 56v/14, VI, 59r/11, IX, 78v/2, 79r/9, XI, 95r/11, XV, 119r/3.

oaie s. f. pl. nom.-ac. ѡвнле V, 43r/11.

oară s. f. în num. card. *de şapte ori* v. **şapte** ; *de trei ori* v. **trei**.

oare conj. ѡаре I b, 9v/7—8, 8—9, 9, 10.

oarece pron. nehot. invar. карече XIV, 112v/7, 8, 11.

oarecine pron. nehot. sg. nom.-ac. ѡречипе X, 79r/13.

oaspete s. m. sg. nom.-ac. ѡспе IX, 77r/9, 77v/5, 16—78r/1 ; ѡаспе IX, 77r/12 ; ѡаспелѧ IX, 80r/10 ; ѡспелѧ IX, 78v/3 ; nom.-ac. pentru g.-d. ѡспелѧ IX, 78r/13 ; pl. nom.-ac. ѡаспеци IX, 77r/5 ; ѡспеци IX, 78v/14—15.

oaste s. f. pl. nom.-ac. ѡсти VI, 57r/7.

obidi vb. IV ind. prez. 3 sg. ѡбидеце V, 49r/5 ; p. c. 2 sg. ѧи ѡбидитъ V, 40r/9.

obidit adj. sg. nom.-ac. m. ѡбидитъ V, 41r/3.

obîrșenie s. f. sg. nom.-ac. ѡбрѣшенїѥ XII, 103r/12.

obraz s. n. sg. nom.-ac. ѡбразъ IV, 27r/5 ; ѡбразъ̄ѧ XI, 93v/3.

ocară s. f. pl. nom.-ac. ѡкьрѧле III, 15r/11.

ocărî vb. IV refl. ej. prez. 3 sg. се нъ се ѡкърѣскъ XV, 118v/16—17.

ocălitor s. m. pl. nom.-ac. ѡкърѧторїи IV, 28v/2 ; ѡкърѧтюрши IV, 24v/1.

ocenaș s. n. sg. nom.-ac. ѡченашь XII, 104r/1.

ochi s. m. sg. nom.-ac. ѡкюѧ̄ V, 49r/12, 13 ; g.-d. ѡкюѧ̄ѕи XIV, 112v/3 ; ѡкюлоуи XIV, 110v/20 ; pl. nom.-ac. ѡки IV, 26r/11 ; ѡкы V, 54v/4 ; ѡкы V, 55r/13 ; ѡкїи IV, 18v/6, XV, 117r/17 ; ѡкыи IV, 32v/2, XI, 93v/10 ; ѡкы̄[и] XI, 93v/16—17.

ocină s. f. sg. nom.-ac. ѡчина XV, 117v/15.

odihneală s. f. ѡдїхънелъ III, 15r/1 ; ѡдихнѧлъ V, 39r/10 ; g.-d. ѡдихнѣлеи V, 47r/9 ; pl. nom.-ac. ѡдїхнѧле III, 14r/3—4.

odihni vb. IV ind. prez. 3 sg. ѡдихнеце V, 54r/4.

ogoadă s. f. în s. comp. f. sg. g.-d. доуаче-ѡгѡдеи XIII, 109r/18.

ogodi vb. IV imper. 2 pl. ѡгоди⟨*ți*⟩ XI, 96v/17.

ogoditor s. m. sg. nom.-ac. în s. comp. дѧче-ѡгѡдитѧрю XIII, 108v/16—17.

om s. m. sg. nom.-ac. ѡм I b, 7v/15, 8v/7, IV, 21r/6, 21v/2, 14, 22r/14, 33r/10, V, 40r/10, 40v/14, 41r/3, IX, 78r/18, XI, 90r/5, 95v/11 ; ѡмъ I b, 9r/5, II, 10v/19, XI, 90r/2, 91v/6, 94r/14, 97v/3, XII, 98r/6, 102v/15 ; ѡмѕ II, 10v/13, III, 13v/11, IV, 21r/4, 6, 36r/10, V, 40v/15, IX, 77v/1, 79r/3, 80v/17, XV, 121r/15 ; ѡмоу̯ I b, 2v/6, V, 54v/5 ; ѡмѕ IV, 24v/8 ; ѡмѕ V, 54v/5 ; ѡмоу̯а I b, 4r/8, 6v/15, 7r/13, 15, 7v/8, 8r/2, 5, 7, 8v/4 ; ѡмѕа̄ III, 14r/10, XV, 118r/11 ; ѡмоу̯ль XII, 98r/5, 98v/12 ; ѡмѕль XIV, 112r/17 ; ѡмѡа XII, 98r/4 ; g.-d. ѡмѕѧѕи III, 14r/8 ; voc. ѡме V, 38r/16, 38v/16, 39r/7 ; pl. nom.-ac. ѡмени IV, 23r/10, 26r/9, 26v/4, V, 48v/8, XI, 91r/9—10, 11—12, 93v/20, 95v/6—7, 96v/12, XII, 101r/2 ; ѡмени III, 12v/2, IV, 25r/3, V, 43r/1 ; ѡме-ѣри I b, 9r/7 ; ѡмери XV, 122r/2—3 ; ѡме⟨*ri*⟩ XV, 121v/2 ; ѡмиии XI, 91r/2—3 ; ѡмиии XIV, 113r/1 ; ѡмениї III, 11r/12, IV, 35v/10, V, 42v/13, 43r/2—3, 50v/12, 52r/2, 53v/2, 54v/13, XI, 92v/4, 95r/21, XII, 102v/9—10 ; ѡмениї III, 12r/14, IV, 21v/10, V, 40r/15, 51v/12, 54r/7—8 ; ѡмениии IV, 21r/3, V, 50v/4 ; ѡменӣ[и] XI, 94v/20 ; ѡмениѥ (!) XI, 94r/5 ; ѡмерїи

XV, 120v/10, 121v/6; g.-d. wамєнилwр̄ III, 13r/5, 13v/6, VI, 60v/13, XI 97v/21; wмєнилор̄ III, 12r/10, 13r/13; wмєнилwр̄ III, 13v/2; wмєнилwръ III, 11r/8; wамєнилорѕ V, 54v/7; wамиинилwр̄ I a, 1v/2—3; voc. wм.нилwр̄ II, 10v/1—2.

omenesc adj. sg. nom.-ac. m. wмєнєскъ XIV, 110r/6; wмєнєскѕ IV, 17v/6; wмиинескѕ IV, 31r/5—6; g.-d. m. wиwмєнєс'кѕ (!) IV, 17v/10—11.

omidă s. f. pl. nom.-ac. wмїдє I a, 1v/19.

omori vb. IV ind. viit. 1 sg. wмори-вою XI, 96r/3.

op s. n. sg. nom.-ac. wпѕ XV, 119v/12.

opri vb. IV ind. p. s. 3 sg. wпрїт-аѕ IV, 18r/15—18v/1; cj. prez. 1 sg. wпрескѕ- VIII, 76r/2, 7; refl. ind. p. s. 3 sg. сє wпри IV, 34v/8—9.

optulea num. ord. sg. f. а wп'тма XII, 100r/1.

oraș s. n. pl. nom.-ac. wрашѣ III, 11v/9.

orbi vb. IV ind. p. s. 3 sg. оѵр'би XI, 93v/3—4.

osîndă s. f. sg. nom.-ac. wсѣндъ XV, 120r/4.

osteni vb. IV imper. 2 sg. но оѵстени IX, 78r/1—2.

ostenit adj. sg. nom.-ac. m. оѵстенитѕ IX, 77v/10, 78r/14—15.

osvetit adj. sg. nom.-ac. m. wсвєтит VI, 60v/10.

oteț s. m. pl. nom.-ac. wци I b, 9v/16, V, 49r/1.

otrăvitor s. m. pl. nom.-ac. wтрѫвиторїи IV, 30v/7—8.

oțet s. n. sg. nom.-ac. wцьт̄ I b, 3r/9; wцетѕ IV, 36r/8; wцит̄ XI, 97v/5.

pace s. f. sg. nom.-ac. пачє V, 48r/15—48v/1; pl. nom.-ac. пачилє V, 52r/3.

pahar s. n. sg. nom.-ac. пѫхарь XII, 107r/10; пъхарѕл̄ V, 40r/3.

palmă s. f. sg. nom.-ac. палмѫ VI, 61r/14, 61v/3.

pamet s. n. sg. nom.-ac. памєть I b, 6v/8.

pană s. f. pl. nom.-ac. пѣнєлє I b, 5r/6.

pară s. f. sg. nom.-ac. парѫ IV, 20r/9, 22v/12, 26r/12, 27r/13, 28r/9, V, 40r/2, 46v/2; паръ IV, 23v/9; паръ̄ IV, 25r/5—6; парь XI, 96r/19.

parte s. f. sg. nom.-ac. партє XII, 106r/4, 106v/6; пар'тє XII, 103v/11; пар'тѣ XI, 90r/13.

pasăre s. f. pl. nom.-ac. пасъры I b, 5r/5; пасєри V, 41v/3.

Paști s. m. pl. nom.-ac. пащи IV, 36v/9—10.

pat s. n. sg. nom.-ac. патѕ IX, 78v/14; патѕл̄ IX, 78v/17; pl. nom.-ac. патѕрє IV, 22v/12.

patriarh s. m. sg. nom.-ac. патрїар'хѕл̄ I a, 1r/15—16; патрнархѕл̄ V, 49r/2; патрнархѫл̄ I b, 9v/3; pl. nom.-ac. патрїар'шїи I a, 1r/10; патрнар'шїи IV, 28v/8; патрнар'шїи IV, 27r/6—7.

patru num. card. патрѫ V. 41r/13, 43r/7; патроу XII, 106r/1; num. card. col. f. шѣше патрѫ IV, 23r/12; num. card. comp. патрѫ сѣше IV, 20r/5, 22v/7, 29r/7; патрѫ сѣтиж IV, 16r/16.

patrulea num. ord. f. а патра XII, 99r/5, 99v/9, 105v/4—5, 106r/3—4.

Pavel s. pr. nom.-ac. павел IV, 33v/4, V, 52v/1, 53v/10, 54v/3; павелъ IV, 19r/12, XII, 106v/13; g.-d. павел̄ III, 11r/3; аѫ павел̄ V, 50v/14; аѫ павелъ IV, 34r/2.

păcat s. n. sg. nom.-ac. пъкат IV, 23v/3; пъкатѫл XV, 118r/10; pl. nom.-ac. пъкате IV, 23v/13, 25r/11, 25v/10, 28r/12—13, V, 37v/6, 54v/14, 56r/13; пъкате I b. 3v/2—3, III, 12v/4—5, 5, IV, 23r/3, XIII, 109r/5—6; пькате IV, 20v/2, 27r/3; пъкате IV, 22r/7; пькате IV, 17v/15; пъкатъкъ IV, 24r/12—13; пъкатъкъ IV, 22r/2; пъкателе IV, 35v/13, V, 40r/7, 50v/8, 52v/15; пжкателе XII, 100v/8—9, 101v/2—3, 103v/7, 107v/4; пъкателе II, 10v/17, VII, 66r/9, XIV, 110r/14; пъкателе V, 51r/8—9, 53r/2; пькателе V, 38r/2; пъкашелѫ V, 43v/5; g.-d. пъкашелѡ XI, 97r/18; пъкашелоу XII, 98r/9; пъкашелѡ XII, 101v/9; пъкашелорѫ V, 51r/12; пъкашелорѫ XIII, 109v/9.

păcătos adj., s. f. adj. pl. nom.-ac. m. пъкътоши IV, 34r/12; пъкѫтоши IV, 34v/2; пъкѫтоши IV, 34r/7; пъкѫтошїи IV, 34r/5. **2.** s. m. pl. nom.-ac. пъкѫтоши IV, 28r/6, 34v/14—15, 35r/4—5, 35v/2, 36v/7; пъкътоши IV, 32r/5; пжкътоши IV, 31v/11; пъкѫтошїи IV, 30r/3, 5, V, 43r/12, 43v/11; пжкѫтошїи IV, 17r/16, V, 41v/8, 45r/13; пъкѫтошїи IV, 29v/2, 30r/6; пъкътошїи III, 13r/7; пъкътошїи V, 54v/9—10; пъкѫтоши V, 42r/1; пькѫтошїи IV, 29v/6—7; пжкътошїи IV, 31v/13; пжкѫтошїи V, 44r/13—14; g.-d. пъкѫтошилорѫ III, 13v/7, V, 51r/5—6; voc. пъкѫтошилоу IV, 29r/1; пъкѫтошилорѫ IV, 31r/1—2, V, 44v/10; пъкѫто⟨ѕі⟩лорѫ IV, 30r/9.

păgîn s. m. pl. nom.-ac. пъгыни XI, 94r/9.

păgubitor s. m. pl. voc. пъгѫбиторылорѫ I b, 5v/10—11.

pămînt s. n. nom.-ac. пѫмѫнтъ XII, 99v/12, 104r/7; пъмънтъ I b, 6r/3—4; пъмънїтъ I b, 8v/7—8; пъмѫнтъ I b, 6r/9; пъмънтѫ I b, 5r/3, IV, 17v/2, 27r/5, 33r/6—7, XV, 119v/4—5; пъмѫнтѫ IV, 33r/10, VII, 66v/17; пьмънтѫ III, 11v/7, 14v/6—7; пѫмънтѫ III, 14v/5, XV, 119v/1; пѫмѫнтѫ III, 13v/17, IV, 16r/14—15; пъмънїтѫ V, 47r/4; пъмъ·тѫ XI, 93v/13—14; пъмънїтѫ V, 53r/7—8; пъмънтѫ XI, 92r/19—20; пъмѫнтѫ IX, 78r/5; пьмънъпѫ III, 13r/9; пьмънїтѫ III, 13v/11; пѫмѫнїтѫ V, 42r/7; пъ⟨мі⟩нїтѫ III, 14v/10; пъмънтѫл V, 41r/15; пъмѫнїтѫл V, 42r/4—5; пъмѫнтѫл V, 42v/17—43r/1; пьмѫнїтѫл III, 13r/15; пьмѫнтѫл I a, 1v/12; пъ⟨мі⟩нтѫлѫ XV, 117r/12; g.-d. пъмънїтѫлѣи IV, 32v/4, V, 49v/6; пъмънтѫлѣи IV, 28r/10, VI, 62r/9; пъмънїтѫлѣю VI, 61v/10; пъмънїтѫлою V, 55r/8; пъмѫнтѫлѣи XII, 102r/9—10; пьмънїтѫлѣи V, 41v/6; пьмънїтолѣи XI, 97r/2—3; пѫмънїтѫлѣи V, 41r/14; пѫмѫнїтѫлѣи V, 42v/2.

păr s. m. sg. nom.-ac. пърѫ V, 41v/14.

părat s. m. v. împărat.

părăsi vb. IV ind. p. s. 3 pl. пърѫсиръ XIV, 113r/17, 20; p. c. 3 pl. аѫ пърѫсить XIV, 110v/1; и-аѫ пърѫсить XIV, 111r/23; cond. pf. 2 pl. и-ащи броуть пърѫси XIV, 114v/13.

părăsire s. f. sg. nom.-ac. пърѣсире XIII, 109r/6.

părăție s. f. v. **împărăție**.

părea vb. II ind. prez. 3 sg. паре XV, 116r/18; impf. 3 sg. пѫрѣ IX, 78r/7.

părinte s. m. sg. nom.-ac. пърин'тѣ IV, 21r/12; пъринтѣ X, 79r/13—14; voc. пъринтѣ IX, 77r/1, 78v/19, 80r/8, 8, 11, XV, 119r/3; пърин'тѣ IX, 78v/19—80r/1; нѣринтел XI, 97r/1; pl. nom.-ac. пърин'ци- I b, 6v/12; пърин'цїи IV, 33v/2, V, 49r/8—9, 53r/5; пъринцїи V, 38v/15; пѫринцїи XI, 97v/1; пѫринцїи XIV, 113v/6; пѫрѣнцїи XI, 91r/16; g.-d. пърин'цилорѕ IV, 20v/7.

păsa vb. I imper. 2 sg. пасѫ IV, 28r/4, V, 47r/1; пась XI, 95v/15; пас[ь] XI, 94r/20; 2 pl. пѫсаци XII, 106r/10—11.

păstor s. m. sg. nom.-ac. пъсторю V, 43r/11.

păzi vb. IV ind. prez. 3 sg. нѕ пъзеще V, 50r/11; 3 pl. нѕ пъзескѕ III, 12v/14—15, 17; impf. 3 sg. пъзнѫ III, 14v/6; 3 pl. пъзїе III, 14r/11; p. c. 3 pl. wѕ пъзнтѕ IV, 34r/6; н-дѕ пьзнтъ IV, 26v/9—10; н-доу пъзнтѕ IV, 34r/14—15; н-дѕ пъзїмѕ IV, 26r/2—3.

pe prep. пре I b, 2r/3, 6, 3r/7, 15, 6r/3, 7r/11, 9v/4, III, 11v/7, 12r/7, 12v/5, 13r/1, 9, 13v/11, 17, 14v/6, 10, 15r/9, IV, 17v/2, 19r/7, 19v/14, 21r/11, 12, 13, 23r/2, 24r/11, 27r/5, 28r/2, 10, 29r/8, 30r/10, 33r/10, 34r/1, V, 40r/15, 42r/7, 52r/15, 52v/6, XI, 91r/8, 94r/11, XII, 99r/8, 10, 11, 99v/12, 100v/10, 101r/12, 101v/4, 6, 7, 103v/15, 104r/7, 14, 104v/14, 105r/15, XIV, 113r/4, 114v/12, XV, 119r/11, 119v/1, 120r/1; прѣ III, 11v/7, 14v/5, IV, 17r/15, 17v/14, 21v/6, 11, 22v/11, 23v/8, 12, 25r/13, 26v/5, 8, 30v/1, 32r/12, 33r/4, 6, 35r/11, 36r/6, V, 38v/11, 40r/11, 45v/11, 46r/7, 46v/13, 47r/4, 49r/5, 11, 54v/11, 56v/5, 13, VI, 58r/2, 59r/3, 14, 15; прѣ IV, 33v/14, 14, V, 49r/14, VI, 63r/1; loc. adv. *pre direptu* v. **drept**[1]; loc. prep. *pre fața* v. **față**; prep. comp. *de pre* v. **de**[2]; пре лѫ I b, 9r/10, 10, IV, 16r/1; прѣ лѫ VI, 59v/4; пре лжн'гж XII, 99v/1—2; прѣ льн'гж VI, 60r/10.

pentru prep. пен'трѕ VI, 58r/2; пентрѕ VI, 59r/2; пе-ѣтрѕ XII, 101r/7; loc. conj. пентрѕ съ V, 49v/3.

peste prep. прѣспрѣ III, 13r/14—15, V, 42v/1; прѣспре V, 53r/1; прѣспре V, 53v/6.

pesteală s. f. sg. nom.-ac. пѣстѣлѫ VII, 64v/6.

peșteră s. f. pl. nom.-ac. пѣщери III, 11v/9.

Petea s. pr. nom.-ac. пѣтка XI, 91v/9, 95v/13; пѣтка XI, 90r/1; [пѣт]ка XI, 94r/19—20.

piatră s. f. sg. nom.-ac. пѣатрѫ V, 54v/11; пѣатръ I a, 1r/7, XI, 93r/5; пѣатрь V, 51r/3, XI, 92r/12; пѣатрѫ XII, 99r/12; пѣѫтрѫ XIV, 114r/21; пѣтра I a, 1r/15; пѣатра I a, 1r/15; pl. nom.-ac. пѣтри XI, 92v/21, 96r/13; пѣѣтри V, 47v/14, IX, 80r/18; пѣѣтрѣ V, 47r/13.

picior s. n. sg. nom.-ac. пичорѕл XI, 95r/7; pl. nom.-ac. пичоаре IV, 21v/14, IX, 78r/18, XI, 93r/12, XV, 117r/18; пичюаре I b, 3r/8; пичоарелѣ IX, 77v/13, 78r/14, 16; пичоарелѫ V, 39r/14; пѣичорелае (!) IV, 26r/5—6.

picire s. f. sg. nom.-ac пѣрире XIV, 112v/19; перирѣ XV, 122r/1.

piele s. f. pl. nom.-ac. пѣнле V, 55v/2; пѣѣнле V, 55v/5—6; пѣѣмле V, 55v/3.

pieliță s. f. sg. nom.-ac. пелицѫ IV, 19ᵛ/7, IX, 78ʳ/17; пелица XV, 117ᵛ/6, 8, 119ᵛ/15, 120ʳ/6; loc. vb. *a lua peliță* v. **lua**.

piept s. n. sg. nom.-ac. пїептѫ IV, 20ʳ/13; ⟨*pie*⟩нтѫ IV, 20ᵛ/10.

pierde vb. III ind. prez. 3 sg. пїер'де V, 50ʳ/4; p. s. 3 pl. пер'дорь IX, 78ʳ/19; p. c. 1 pl. немъ пїер'дѧт V, 43ʳ/14; 3 pl. ѧѕ пїер'дѧтѫ IV, 31ʳ/14; cj. prez. 3 sg. съ пар̄де VI, 61ᵛ/13—14, 62ʳ/14; 2 pl. пер̄'деци III, 15ᵛ/8.

pieri vb. IV ind. prez. 3 pl. пїерѫ V, 50ᵛ/4—5; p. s. 3 pl. перирь XI, 96ᵛ/7; p. c. 3 pl. ѧѕ перит V, 39ʳ/7; ѧѕ перитъ V, 50ᵛ/7; ѧѕ перитъ XIV, 114ʳ/8; ѧѕ перитѫ V, 56ᵛ/10; viit. 3 pl. вор пери V, 48ᵛ/7; ворь пери XI, 94ʳ/10; viit. ant. 3 sg. нѫ ва фи перитѫ V̄, 41ᵛ/14—15; cj. prez. 1 pl. се нѫ перимѫ XV, 122ʳ/7; cond. prez. 3 sg. но пер̄ире XI, 94ᵛ/12—13; pf. 1 pl. и-амъ вроꙋтъ пери XIV, 114ʳ/6.

pierit adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. перитъ XII, 106ᵛ/4—5; pl. nom.-ac. m. перици V, 56ʳ/12. **2.** s. m. pl. g.-d. перицилор̄ III, 13ᵛ/4.

Pilat s. pr. nom.-ac. пилатъ XII, 103ʳ/2.

pilă s. f. sg. nom.-ac. пилѫ V, 39ᵛ/10.

piron s. n. pl. nom.-ac. пиродне VI, 58ʳ/8.

pisa vb. I cj. prez. 3 pl. съ пїисесе XI, 96ʳ/13.

pită s. f. sg. nom.-ac. питѫ XII, 107ʳ/2; пита XII, 104ʳ/8.

pitulis adv. питꙋлиш VI, 59ʳ/7.

pîhă s. f. sg. nom.-ac. пъ̑ха XV, 118ʳ/11.

pîine s. f. sg. nom.-ac. пъине V, 53ᵛ/12; пъ·ꙗре XV, 119ᵛ/15—16; пѫи̑ѣ II, 10ᵛ/14; пъ·ꙗрѣ XV, 119ᵛ/8.

pîle s. n. pl. nom.-ac. плъкѕре V, 48ʳ/1.

pînă conj., prep. 1. conj. пъиѫ III, 14ᵛ/10, IV, 35ʳ/9; пъинь V, 56ʳ/1; пьиѫ XIV, 114ᵛ/6; пѫиѫ XI, 93ʳ/5—6; пѫиѫ VI, 61ᵛ/10—11; **2.** prep. пъиѫ V, 37ʳ/9; пѫ·ꙗръ I b, 4ʳ/10; loc. adv. *pînă cîndu* v. **cînd**; *pînă de tot* v. **tot**; *pînră aciia* v. **aeia**; *pînră mînre* v. **mîine**; prep. comp. пъиѫ ·ѧ IV, 20ʳ/12—13, 20ᵛ/15, V, 55ᵛ/9; пьиѫ ·ѧ IV, 20ᵛ/3, 10; пъиѫ ·ѧ IV, 20ᵛ/12; пъиѫ ⟨*in*⟩ IV, 20ʳ/13; пъиѫ лѧ IV, 36ᵛ/10, V, 40ʳ/8, 47ᵛ/6; пъинъ лѧ V, 51ᵛ/15; пьиѫ лѧ IV, 16ᵛ/13; пѫинъ лѧ XI, 90ᵛ/8—9; пърѫ лѧ IX, 78ʳ/4.

pîră s. f. pl. nom.-ac. пьрѫле XIV, 112ʳ/14—15.

plată s. f. sg. nom.-ac. платѫ VII, 63ᵛ/17, 65ʳ/15; платъ X, 79ᵛ/12.

plăti vb. IV ind. viit. 3 sg. ва плътѧ V, 38ᵛ/11; cj. prez. 3 sg. съ плътѣскь I b, 7ᵛ/13; refl. ind. prez. 3 sg. плѫтѣще-се XIV, 113ᵛ/1.

plecа vb. I ind. p. s. 3 sg. плекъ XI, 97ᵛ/10; viit. 3 sg. ва плека V, 46ᵛ/6; refl. ind. p. s. 3 sg. плекь-се XI, 94ʳ/2; 3 pl. плекарь-се XI, 95ʳ/16; viit. 1 pl. плека-не-врем XI, 94ᵛ/13; 3 pl. плека-се-вор̄ XI, 96ᵛ/13; imper. 2 sg. те плѣкь XI, 91ᵛ/10.

plecat adj., s. **1.** adj. pl. nom.-ac. m. плекацї V, 51ᵛ/5. **2.** s. n. sg. nom.-ac. плекатѧл XV, 116ᵛ/12—13.

plin adj. sg. nom.-ac. m. плинъ V, 42ᵛ/17, 47ᵛ/8, XIV, 112ᵛ/14, 113ʳ/21; плинѫ V, 43ʳ/1—2; f. плинѫ V, 47ᵛ/15.

plînge vb. III ind. prez. 2 sg. плъиѹи V, 39ᵛ/2; плъиѹи IX, 80ʳ/7; 3 sg. плъиѹе IX, 79ʳ/9; 3 pl. плъиґѫ I b, 2ʳ/2, V, 51ᵛ/1; пльиґѫ III, 11ᵛ/12; плѫиґоꙋ V, 51ʳ/15; impf. 3 sg. плѫиѹе IX, 79ʳ/1, 80ʳ/14, 15, 16, 16; плъиѹѣ IX, 80ʳ/6; пльиѹѣ XI, 96ᵛ/20; p. s. 1 sg. плѫн'шѕ III, 13ᵛ/4; 3 sg.

плъ·ѵсе XI, 93v/14; viit. 2 pl. вещи плъ·ѵѵе I b, 5r/12; 3 pl. ворꙋ плъи'ѵе V, 43r/12, 56v/3—4; ворꙋ плъи'ѵе V, 56v/12—13; cj. prez. 1 sg. сь плъи'гꙋ V, 38r/2; 3 sg. съ нꙋ плъигѫ VII, 66r/8; съ нꙋ плѫи'гѫ VII, 66r/3; imper. 2 pl. плъи'ѵещи V, 37r/6—7.

plîngere s. f. sg. nom.-ac. плъи'ѵере IV, 18v/13; плъпѵере IV, 17v/12; плъиѵере XV, 118r/8; плѫ·ѵѵере XIV, 111v/5; плъи'ѵѣре V, 44v/6; pl. nom.-ac. плъи'ѵериле V, 45r/5—6; плъ·ѵѵериле I b, 5v/7—8.

ploaie s. f. sg. nom.-ac. плоае I b, 4v/16; плое V, 48r/12.

plod s. n. sg. nom.-ac. плод I b, 2r/7, XI, 90r/11; плодꙋл I b, 5r/2.

plumb s. n. sg. nom.-ac. плꙋмбꙋ VI, 58r/9, XI, 93r/1—2; влоумбꙋ (!) XI, 96r/14.

poamă s. f. pl. nom.-ac. поаме VI, 59v/12.

poartă s. f. sg. nom.-ac. пор'та III, 15r/9, V, 46r/8; поаръта V, 42v/7; пор'таа V, 52v/7; пор'таа XI, 95r/1.

pocaanie s. f. sg. nom.-ac. покаанїе II, 10v/19.

pocăi vb. IV refl. ind. prez. 3 sg. но се покъѫще I b, 7r/9; нꙋ се покъеще V, 49v/13; 3 pl. нꙋ се покѫескꙋ V, 50v/7—8; p. s. 2 sg. нꙋ те покъиши V, 38v/2—3; 2 pl. но вь покъит I a, 1v/10; p. c. 1 pl. нꙋ нем покыть V, 43v/4; нꙋ немꙋ покѫитꙋ V, 43r/13—14; 3 pl. сѣꙋ покѫитꙋ V, 56r/5; пꙋ с-аоу покъитꙋ V, 55r/1; viit. 3 sg. но съ ва покъи I b, 7v/6—7; нꙋ се ва покъи V, 50r/6; cj. prez. 1 sg. се ⟨*mă*⟩ покъескꙋ V, 37v/16—38r/1; 3 pl. съ сѫ покѫѧскѫ V, 51r/9; cond. prez. 3 pl. нꙋ с-арь покъи XI, 97v/1—2; imper. 2 pl. покъици-вь I b, 5v/10.

pocăinţă s. f. sg. nom.-ac. покъиин'цѫ (!) IV, 31r/14—31v/1; покыин'ць XIII, 108v/7—8; покѫницьV, 56r/5—6; покѫин'це V, 38r/14, 43r/15; по⟨*că*⟩ин'це V, 50r/5.

podoabă s. f. pl. nom.-ac. подѡабеле XIV, 113r/12.

podobi vb. IV. ind. prez. 3 sg. подвеще V, 50v/3.

poftă s. f. sg. nom.-ac. похтѫ V, 48v/5; pl. nom.-ac. похтел V, 48v/5; пѡхтеле XIV, 111r/22.

pofti vb. IV cj. prez. 2 sg. съ поу поф'тещи XII, 100r/3—4; съ нꙋ пофтещи XII, 100r/5.

pogorî vb. IV ind. p. c. 3 sg. аꙋ погоритꙋ VII, 66v/2; pas. ind. p. s. 2 sg. погоритꙋ фꙋсеши VII, 67r/11.

polată s. f. pl. g.-d. полателѡр XI, 94v/3, 96r/1.

Polfiia s. pr. nom.-ac. полфїѧ XI, 90r/6.

pomană s. f. sg. nom.-ac. помѣнѫ XI, 97r/6; помѣна XII, 107r/9, 107v/6.

pomeni vb. IV ind. prez. 2 sg. поменещи V, 38r/13—14; cond. prez. 1 pl. поменирем ꙋ XV, 120v/2; refl. ind. viit. 3 sg. помени-се-ва VI, 62r/4; помени-се-ва VI, 62v/11—12.

pomet s. n. pl. nom.-ac. пометеле V, 47v/7.

ponosit adj. pl. nom.-ac. m. поносици III, 12v/1.

ponoslu s. n. sg. nom.-ac. понослꙋл III, 15r/16.

Pont s. pr. nom.-ac. пон'ть XII, 103r/2—3.

popă s. m. sg. nom.-ac. поп XV, 122v/14; попа XII, 107v/7; pl. nom.-ac. попїи IV, 25v/12; g.-d. попи VI, 62v/6—7; попїлѡр IV, 27v/8.

porc s. m. pl. g.-d. порꙋчилорꙋ V, 55v/6.

porecli vb. IV ind. prez. 3 pl. пореклескꙋ V, 52r/10—11.

poruncă s. f. sg. nom.-ac. порън'ка IV, 26v/9, 35v/12—13; порьн'ка IV, 16v/6; порꙋнка III, 12v/11.

poruncealǎ s. f. pl. nom.-ac. поржичѣле XII, 99r/2; поржи'чѣлеле XII, 105r/11.

porunci vb. IV ind. p. s. 3 sg. поржичи IX, 80v/6, XII, 101v/7; p. c. 3 sg. аоу поржичить XII, 105r/12.

poruncită s. f. sg. nom.-ac. поржичитѫ XIV, 110v/13; пꙋръничита XV, 117v/1; поржичителе XIV, 110r/18, 110v/2; пѡржичителе XIV, 111r/15—16.

post s. n. sg. nom.-ac. посстꙋл (!) V, 51r/10—11; pl. nom.-ac. постореле I b, 6r/16; пос'тꙋриле IV, 28v/6; постꙋриле V, 50r/12.

posti vb. IV ind. p. c. 1 pl. и-ам поститъ V, 43v/2; viit. 3 sg. ва пости I b, 3v/10; пост[п] XI, 97r/16; cj. prez. 2 pl. съ постици I b, 4v/2—3; refl. ind. p. c. 3 pl. с-аоу поститꙋ VII, 65v/7; сѣꙋ поститꙋ VII, 65v/8.

postnic s. m. pl. nom.-ac. посничїи V, 52v/5; voc. пост'ничїи V, 44r/3—4.

potrivă s. f. sg. nom.-ac. протива IV, 34r/10.

povelenie s. f. sg. nom.-ac. повеленїа IV, 16v/16.

povesti vb. IV ind. viit. 3 sg. нꙋ ва повѣсти I b, 9v/11.

praf s. n. sg. nom.-ac. прахꙋл V, 39r/6.

pravednic adj. sg. g.-d. m. праведникꙋлꙋи IX, 78r/6—7.

praznic s. n. sg. nom.-ac. празник X, 79v/2; празникꙋ VII, 63v/6—7; празникоул XI, 97v/16; pl. nom.-ac. празниче II, 10v/2—3; праздничеле I b, 6r/15, V, 52v/10—11; празничеле III, 12v/15, V, 50r/11.

pravilă s. f. sg. nom.-ac. правила V, 50r/13.

prăvăli vb. IV cond. prez. 3 sg. аръ пръвѫли V, 51r/2.

prăznui vb. IV cj. prez. 3 sg. празнꙋѫскѫ VII, 64r/4—5.

preablagoslovit adj. sg. voc. f. превлсвитѫ IV, 29v/13.

preacinstit adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. f. прѣчин'стита IV, 22v/8, 29r/8—9; прѣчин'стита V, 46r/15—46v/1; пречин'стита IV, 31v/2; pl. nom.-ac. f. прѣчин'стителе V, 47r/6. **2.** s. f. sg. nom.-ac. прѣчин'стита IV, 33r/13; прѣчинстита IV, 30r/4; прѣчин'стита IV, 36r/2; прѣчинститаа IV, 33r/7—8; voc. пречип'ститъ IV, 34r/8—9; пречиститѫ IV, 31r/3—4; прѣчин'стита IV, 22v/4—5.

preacurat adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. прѣкꙋратꙋл I b, 4v/13; f. прѣкꙋрата I b, 8r/12—13; g.-d. f. прѣкꙋрате I b, 2v/11. **2.** s. f. sg. nom.-ac. прѣкꙋрата IV, 28v/13; прекꙋрата IV, 25r/2, 30r/9.

preagătit s. m. pl. nom.-ac. прѣгътицїи V, 47v/4.

preaiubire s. f. sg. nom.-ac. прѣювире III, 12v/6; преювире V, 40r/1.

preaiubit adj., s. **1.** adj. sg. voc. m. преювитꙋл IV, 35v/1; pl. nom.-ac. m. преювїцїи III, 12r/5; voc. m. прѣювиц III, 15v/3. **2.** s. m. pl. voc. прѣювицїи V, 44r/9—10.

preaiubitor s. m. pl. g.-d. прѣювиторилор V, 49v/8.

prealuminat s. f. sg. nom.-ac. прѣлꙋмїната IV, 35r/15—16.

preasfînt adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. f. пресвита IV, 18r/4, 19v/12; прѣсвита IV, 18r/10; прѣсвитаа IV, 16v/5; прѣсфита IV, 16v/14, 18v/14, 19v/8, 20r/6—7, 20v/13—14, 21r/5, 21v/13; пресфита IV, 17v/9, 13, 18v/5, 21v/3; пресфита IV, 32r/12, 33r/2; прѣсфита IV, 19r/14, 34v/6; прѣсфита IV, 20r/15; voc. прѣсфить IV, 20r/1. **2.** s. f. sg. nom.-ac. прѣсвтиа (!) IV, 31r/1; прѣсфита IV, 17v/4, 22r/1, 5, 7, 12—13, 22v/10, 23r/1, 23v/11—12, 24v/5, 30v/10, 32v/10; пресфита IV, 17r/17, 23r/8—9, 23v/6, 25v/2, 26r/8, 27r/2—3, 11, 27v/10—11, 28r/11; пресфита IV, 24r/10, 25r/7, 25v/6, 26v/4, 29r/4, 31r/6; прѣсфита IV, 24r/6, 25v/9, 31v/7; прѣсфи'та IV, 31r/9; прѣсфита IV, 32r/6—7; voc. прѣсфитѫ IV, 22v/1, 3, 24v/7, 26v/12; пресфитѫ IV, 25v/4—5; пресфитѫ IV, 28r/4; прѣсфить IV, 19r/13; прѣсфитѫ IV, 29r/2.

preaslăvi vb. IV refl. ind. viit. 3 pl. се вор пресльви V, 37v/7.

preaslăvit adj. sg. nom.-ac. f. прѣслѫвитаа IV, 16r/5.

prejur prep. преѱюрь V, 42v/3.

preot s. m. sg. nom.-ac. преѹть I b, 9r/6; преѹтѹ I b, 9v/10; преоутолѹ I b, 7r/7; nom.-ac. pentru g.-d. преѡтѹл V, 49v/11; g.-d. преѡтѹлѹи IV, 24r/3; pl. nom.-ac. преѡцїи IV, 25v/6, 7; преоуции I a, 1r/11.

preoteasă s. f. pl. nom.-ac. преѹтесле IV, 27v/7.

prescure s. f. sg. nom.-ac. прескорѣ I b, 7r/4—5; прескѹрѧ I b, 6v/15—16.

preț s. n. sg. nom.-ac. прѣцѹ V, 54r/13—14; прѣцѹл V, 44r/13; loc. adj. фъръ прецѹ IX, 80r/18.

pricepe vb. III ind. prez. 3 pl. нѹ пречепѹ V, 50v/12; refl. ind. prez. 2 pl. вь пречѧпеци I b, 6r/2; cj. prez. 3 pl. сь се пречѣпѫ XIV, 115r/13; imper. 2 sg. пречѣпе-те II, 10v/8—9.

pridădit s. m. pl. nom.-ac. придьдицїи V, 52r/5.

prier s. m. sg. g.-d. лѹи прїере I b, 5r/1.

prilăsti vb. IV ind. p. s. 3 sg. прилъсти XV, 121v/10.

primăvară s. f. sg. nom.-ac. прїмъварѫ V, 48v/10.

primi vb. IV ind. prez. 3 sg. приимѣще VII, 64v/9; 3 pl. приимескѹ V, 53v/1; p. s. 3 sg. прїими II, 10v/23; p. c. 3 sg. аѹ прїимит IV, 19v/6—7; 3 pl. чеѹ прїимитѹ IV, 20v/6; viit. 3 sg. ва прїими I b, 8r/8—9, 10r/2—3; нѹ ва прїими IV, 24v/12; 3 pl. ворѹ прїими I b, 9r/14—15, V, 53r/13; ворѹ приими V, 46r/12; cj. prez. 2 sg. сь прїимещи III, 14r/17; 1 pl. се прїимимѹ XV, 121r/2—3; imper. 2 sg. пѹїимеще V, 46v/10; 2 pl. преимици I b, 5r/13; прїимиц V, 44r/13; pas. cj. prez. 3 sg. f. съ фїе прїимитѫ II, 10v/22.

prin prep. пре·ѣ XII, 98r/11, 99v/6, 101r/9, 102v/7—8, 105r/7; преп' XII, 101r/8; при·ѣ I b, 2r/13, XI, 90v/14—15, 91r/11; при⟨*n*⟩ XI, 95r/9; loc. adv. *pren ce* v. ce.

prinde vb. III ind. p. s. 2 pl. при·ѣсеть XIV, 111v/21; viit. 3 sg. ва приидe XIV, 113r/2—3; imper. 2 pl. преидеци XI, 92v/19; пре·ѣдеци XI, 91v/17; при·ѣдеци XI, 94v/10; refl. ind. prez. 3 sg. нѹ сь при·ѣде XI, 93r/16.

prinos s. n. sg. nom.-ac. приносѹл XI, 97r/6.

prinsoare s. f. sg. nom.-ac. при·ѣсоаре V, 40v/15.

printru prep. пинтрȣ IV, 36v/6; прентроу XII, 100r/16; прїн'трȣ IV, 30r/7, V, 49r/15; прин'трȣ V, 52r/7, 10; принтрȣ IV, 19v/10; при·ѣтрȣ I b, 3r/5; прїнтрȣ IV, 30r/5; loc. conj. при·ѣтрȣ съ XI, 97v/6—7.

pristol s. n. sg. nom.-ac. прѣстωлъ XII, 106v/10; престолъ IV, 35v/4; прѣстолȣ V, 51v/15; прѣстолȣ IX, 80v/8—9; прѣстолȣл IX, 80v/10.

prînzi vb. IV cj. prez. 1 pl. съ прѫ·ѣѕимȣ IX, 77v/8—9.

proclet adj. sg. voc. m. проклете VI, 61r/11; pl. nom.-ac. m. проклеци XI, 96r/8—9.

propovădui vb. IV ind. prez. 3 sg. проповедȣеще XI, 91r/14; cj. prez. 1 sg. съ проповедȣескȣ XI, 90v/13—14, 94r/8.

proroc s. m. sg. nom.-ac. пророкь IV, 33v/14; проркь XII, 99r/11; пророкȣ IV, 33v/1; пророкȣл V, 42v/9; pl. nom.-ac. пророчи V, 47v/3; пророчїи IV, 33v/1—2; прорωчїи XII, 103v/3.

prorocestvie s. f. sg. nom.-ac. пророчествїа IV, 33r/14; g.-d. пророчествїен IV, 16v/11.

proroci vb. IV refl. ind. p. c. 3 sg. сеȣ пророчить IV, 16v/11—12.

proslăvi vb. IV refl. ind. viit. 1 pl. и· вемȣ прослъви XV, 122v/8—9; cj. prez. 3 sg. съ прослъвѣскъ-се XV, 118v/14.

psalm s.m.sg. nom.-ac. ѱлωм XI, 92r/7, 96v/3; g.-d. ѱлωмлȣи XI,96v/6.

psaltire s. f. pl. nom.-ac. сълтири XI, 96v/3.

pucioasă s. f. sg. nom.-ac. поучωасѫ XIV, 114r/21—114v/1.

pune vb. III ind. prez. 3 pl. пȣнь V, 40r/8; p. s. 1 sg. пȣш IV, 35v/11; 2 pl. пȣсетȣ IV, 36r/11; 3 pl. поусѫрь XI, 90v/6; пȣсерѫ IV, 32r/13; viit. 1 sg. поне-вою XI, 95v/18; 3 sg. ва пȣне V, 46v/8—9, 54v/11; ва поре IX, 78v/11; 3 pl. вор пȣне V, 40v/9; ворȣ пȣне V, 41r/6; ворȣ пȣрене (!) V, 43r/9; cj .prez. 3 sg. съ пȣе IV, 32r/8; imper. 2 pl. пȣнеци III, 15v/5.

punere s. f. sg. nom.-ac. пȣнерѣ VII, 65r/9.

purcede vb. III ind. m. m. c. p. 3 pl. пȣрчѣсерѫ IX, 80v/16.

puroi s. n. sg. nom.-ac. пȣрои V, 55r/14.

purta vb. I ind. prez. 3 sg. поар'ть V, 51v/17; портѫ V, 54r/2; портѫ V, 50v/15; impf. 3 sg. пȣрта III, 13r/12; пȣрта XI, 92r/13; p. s. 3 sg. пȣрть III, 15r/13; p. c. 3 sg. аȣ пȣртат IV, 22r/10; 3 pl. чеȣ пȣртатȣ IV, 27r/4—5.

pururi adv. пȣрȣре IV, 29v/14, V, 53r/2, VI, 63r/8; поурȣре XIII, 109r/1; пȣрȣрѣ III, 15v/12, IV, 17r/7—8, VIII, 76r/13—14; порȣрѣ IX, 77r/8; поурȣрѫ IV, 37r/3; поуроурилѣ XII, 107v/5.

pustie s. f. sg. nom.-ac. пȣстїе III, 11v/8.

putea vb. II ind. prez. 1 sg. но почю I b, 6r/13; нȣ почȣ IV, 32v/7; 2 sg. поци XIV, 112v/23—24; нȣ поци IV, 18r/13, XV, 117v/9; 3 sg. поате IV, 21r/6, V, 39v/15; поате IV, 24v/5; нȣ поате V, 54v/6, XI, 93v/1; нȣ поате V, 55r/6; ноу поате XII, 100v/3; 3 sg. pentru 3 pl. поате V, 51r/11; 1 pl. но пȣтем I b, 5r/14; 3 pl. pentru 3 sg. нȣ потȣ V, 38v/16—39r/1; impf. 3 sg. нȣ пȣтѧ I a, 1r/9, XI, 93r/20; 3 pl. нȣ пȣте IV, 19r/5, 25r/6; пȣ пȣте IV, 29v/3; p. s. 1 sg. нȣ пȣтȣю IV, 35v/15; 3 pl. нȣ пȣтȣрь IV, 19r/6; cj. prez. 3 sg. съ поатѫ V, 49v/3; 1 pl. съ потемь XII, 100v/9—10; съ поутемь XII, 105v/3—4; се пȣтемȣ XV, 119r/10—11; cond. prez. 3 sg. аръ пȣте V, 39v/5; н-аръ пȣте IV, 23v/1; 3 pl. ноу пȣтѣрѣ XIV, 113r/1—2.

putere s. f. sg. nom.-ac. пȣтѣре VIII, 76r/5—6; пȣтѣрѣ XII, 104r/16; пȣтерѣ IV, 33v/7; пȣтере III, 15r/12; pl. nom.-ac. пȣтериле V, 42v/5.

puternic adj. sg. nom.-ac. m. пѫтрькрѣнікѫ XV, 122v/1; поутрькр'нікоуѧ XII, 102r/7—8.

putoare s. f. sg. nom.-ac. пѫтоаре XIV, 112v/21.

putred adj. sg. nom.-ac. m. пѫтрєдѫ V, 55r/11.

putrejune s. f. sg. nom.-ac. поутрежоуне XIV, 113v/19.

puțin adj. pron. nehot. sg. nom.-ac. f. поуцінѫ II, 10v/18—19.

rage vb. III ger. рѣгѣн'ѧѕ V, 39v/8.

rai s. n. sg. nom.-ac. раю IV, 35v/11, 36v/12, V, 52v/8, IX, 79r/6, XV, 121r/16; раюлъ V, 47v/8; g.-d. раюлѣи I b, 3v/11, 4v/6, 9v/1, V, 47v/7, IX, 80v/19, XV, 117v/16; рараюлѣи (!) V, 52v/7—8.

Raviia s. pr. nom.-ac. равїѧ VI, 57v/2.

răbda vb. I ind. p. c. 2 pl. аци рѣвдаштѣ V, 44r/8; inf. рѣвдаа I b, 6r/14, IV, 32v/7, 35v/15; рѣв'да I b, 5r/14—15.

răbdare s. f. sg. nom.-ac. рѣвдаре XV, 120v/15, 121r/1; рѣвдарѣ XV, 121r/8; рѣвдаре III, 12r/1.

răbdător adj. pl. nom.-ac. m. рѣв'дѣторн XV, 120r/17—18.

rădăcină s. f. sg. nom.-ac. рѣдѧчина XII, 98v/9; рѣдѧчїна VI, 60r/7.

răpi vb. IV ind. p. s. 3 sg. рѣпи VI, 59r/9; cj. prez. 1 pl. съ рѣпимъ V, 40v/6.

răposa vb. I cj. prez. 3 sg. съ рѣпдоуѕе I b, 7v/16; съ рѣ⟨*ра*⟩оуѕе I b, 7v/11; imper. 2 pl. рѣпѣоусаци I b, 6v/7.

răsări vb. IV cj. prez. 3 sg. съ рѣсде V, 52v/4.

răsărit s. n. sg. nom.-ac. рѣсрит VI, 57v/1; рѣсѧрштѣ V, 42v/8.

răsărită s. f. sg. nom.-ac. рѣсрштѧ IV, 16v/1.

răspunde vb. III ind. prez. 3 pl. рѣспѕи'ѧѕ III, 11v/1, 12v/2; p. s. 3 sg. рѣспѕисѣ III, 13r/4; рѣспѕи'єѧ III, 13v/9; рѣспѕисѧ IV, 32v/14; рѣспѕисе III, 15r/10; рѣспѕисе IV, 20r/3; рѣспоуисе XI, 91v/14; рѣспоуисе XI, 94r/18; inf. рѣспѕи'ѧе IV, 34r/3—4; рѣспѕиѧе XII, 107v/11—12.

răspuns s.n. sg. nom.-ac. рѣспоуисѣ XII, 98r/2—3, 4—5, 13, 98v/2, 8, 13, 99r/1, 10, 100v/1, 6, 101r/13, 14, 101v/5, 13, 104r/2, 104v/3, 5, 105r/1, 9, 105v/13, 106r/6, 106v/8, 15; рѣспоуисѣ XII, 103v/13, 104v/9; рѣспѕисѣ XII, 101r/9; рѣспоуисѣ XII, 102r/4; рѧспѕ·ѣсѣ XIV, 110r/13; рѣспѕи'єѕ XV, 117v/7.

răstigni vb. IV ind. p. c. 3 pl. доу рѣстигнѫтѣ XI, 91r/16; чеѕ рѣстигнїїт IV, 30r/14; viit. 1 pl. рѣстигни-врем XI, 91v/18; refl. ind. p. s. 1 sg. мѣ рѣстигнию IV, 36r/5; мѣ рѣстигнїю I b, 3r/4—5; 3 sg. рѣстик'нитоуєѣѕ XII, 102v/15—103r/1; рѣстигнитѕ-с-ѧѕ XI, 97v/4.

răstignit s. n. sg. nom.-ac. рѣстикнитѕл V, 42r/14—15.

rășină s. f. sg. nom.-ac. рѧшинѧ XVI, 114r/21.

rău adj., adv., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. рѣѕ XI, 97v/1; f. рѣ XI, 96r/3; рѧ I a, 1v/19; voc. m. рѣѕ XI, 96r/5, 5; pl. nom.-ac. m. рѣи XV, 118v/16; рѧи IV, 34r/9; f. релѣ V, 43r/4, 53v/5; реле III, 12v/5—6; релѧ III, 14r/9; рѣлеле XIV, 114v/15, 17, 115r/2; рѧлеле I b, 2r/9; релѣле V, 38r/3; voc. m. рѣи I b, 5v/13. **2.** adv. рѣѕ IV, 20v/11, V, 44v/12, XV, 116r/17; рѧѕ IV, 34r/9, XIV, 114r/8; реѕ XV, 120v/2. **3.** s. n. sg. nom.-ac. рѣѕ IV, 30r/10, 34r/15, 34v/1, XV, 120v/3, 4, 121v/4; рѣоу XIV, 113v/17; рѧоу XII, 101r/3; pl. nom.-ac. рѣле XI, 97r/10; рѣлеле XIV, 110v/2.

rece adj. sg. nom.-ac. m. рѣче XIV, 112v/20—21.

repaus s. n. sg. nom.-ac. рѣпаоусѣ XIV, 112r/18—19; рѣпаоусѕ I b, 7v/8—9.

rezima vb. I refl. inf. тє рѫзимѧ XIV, 112v/23—24.

ridica vb. I ind. prez. 3 sg. рѣдикѣ XV, 121v/5—6; p. s. 3 sg. рѣдикѣ XI, 92v/2, XV, 121v/8; рѣдикѣ XV, 121v/14—15; рѣдикѫ IV, 18v/6; рндикѫ IV, 32v/2; 3 pl. рѣдикарѣ IV, 29r/8; viit. 3 pl. вор рѣдика V, 56r/8—9; inf. рѣдика I a, 1r/9; refl. cj. prez. 3 sg. съ ⟨*se*⟩ рєдиче IV, 18r/11—12.

rîde vb. III ind. prez. 3 sg. рєдє I b, 8r/5—6; p. c. 1 pl. амѕ рѣсѕ V, 43v/5; viit. 3 pl. ворръ (!) рѣдѫ V, 51v/2—3.

rînd s. n. pl. nom.-ac. рѣнꙗоуре XII, 104v/1.

rîu s. n. sg. nom.-ac. рѣѕ IV, 28r/8; рѣѕ IV, 29r/11; рѫѕ IV, 20r/8; pl. nom.-ac. рноуреле I b, 6r/6; рѣѕреле V, 42r/9; рѣоуреле I b, 2r/12.

rîvnire s. f. sg. nom.-ac. рєвнирѣ XV, 118r/13.

roabă s. f. sg. nom.-ac. роба XIV, 114r/4.

rod s. n. sg. nom.-ac. рwдѧлъ IV, 16r/3; pl. nom.-ac. родѧре V, 47v/8.

rodi vb. IV ind. prez. 3 pl. родєскѕ I b, 2r/7—8.

roditor adj., s. 1. adj. sg. nom.-ac. f. родитоарѣ IV, 16r/6. 2. s. f. sg. voc. родитоаре IV, 29v/13; родїтоаре IV, 29v/11.

românește adv. рѕмѫнѣщє XII, 104r/1—2.

rost s. n. sg. nom.-ac. ростѕл IV, 27v/1, X, 79r/15; рwстѕл III, 12v/13.

rouă s. f. sg. nom.-ac. роаw I b, 6r/3.

rug s. m. sg. nom.-ac. рѕгъ VI, 59v/14; рѕгѕ- VI, 60r/4; voc. рѕгѕле VI, 60r/1—2.

ruga vb. I ind. prez. 1 sg. рогѕ- XI, 97r/4; 3 sg. роагъ V, 54r/3; 1 pl. рѡгѫм XIII, 109v/7, 11; impf. 3 pl. рѕга XI, 94v/18; p. s. 3 pl. рѕгарѣ I a, 1r/13, IV, 36v/6; p. c. 2 sg. рѕгатѕ-иен III, 14v/3—4; 3 pl. теѕ рѕгатѕ V, 47r/3; cj. prez. 1 pl. съ роугѫмъ XII, 105r/13; imper. 2 sg. [р]огъ XI, 95v/16; рwгъ XI, 92v/11; [рwгъ] XI, 93v/9; ger. рwагънаѕ (!) XV, 116r/16—17; refl. ind. prez. 1 sg. рогѕ-мъ IV, 32r/4; нѕ мъ рогѕ IV, 32v/11—12; 3 sg. сє роагъ V, 37v/14; нѕ сє роагѫ IV, 34v/14; 1 pl. не рѕгъм XV, 120r/15; не рѕгъмѕ XV, 122r/3; рѕгъмѕ-нъ XV, 120r/3; 3 pl. съ роагѫ V, 52v/12; съ рwагъ III, 11v/3—4; сє роагъ V, 52v/12; с роагъ V, 53v/2—3; impf. 3 sg. рѕга-сє XI, 92v/3, 93v/7, 96v/3, 16, 20; роуга-сє XI, 90r/4, 8; 3 pl. рѕга-сє XI, 90v/3; p. s. 3 sg. сь рѕгъ IV, 16r/10; сѫ рѕгъ IV, 25r/7—8; сє рѕгѫ IV, 17r/15, IX, 80v/9; см рѕгѫ IV, 32v/4; рѕгъ-сь XI, 91v/20; cj. prez. 1 sg. сь мъ рогѕ XI, 96v/18; 3 sg. съ сє роаѱе I b, 4r/16, V, 52v/13; съ сє рwѱе I b, 8r/3; 1 pl. сє не рѕгъмѕ XV, 120v/15—16; съ роугъмѕ-не XV, 116r/1—2; 2 pl. съ въ рѕгаци XV, 116v/15; imper. 2 sg. тє роагъ IV, 31v/10; роагѫ-те IV, 31v/7—8; рwагъ-тє XV, 116r/9; рwгъ-тє XI, 96v/19; 2 pl. въ рѕгаци III, 11r/5; вь рѕгацї V, 37v/8; рѕгаци-вѫ V, 37v/9; inf. а сє рѕга IV, 35r/4.

rugă s. f. sg. nom.-ac. рѕгъ VI, 57r/13; рѕгѫ VI, 61r/16; рѕгѫ VI, 62v/8; роугѫ I a, 1r/12; рѕга VI, 62r/3; рѕга VI, 62v/10—11.

rugăciune s. f. sg. nom.-ac. рѕгѫчюне IV, 34v/7, 36v/5—6; рѕгъчюне XI, 97r/14; роугъчюне XII, 105r/9; роугѫчюне XII, 104v/2—3; роугъчюнѣ XIII, 109r/7—8; роугѫчюре I b, 6v/2; рѕгъчюнѣ III, 13v/3—4, IV, 34v/9; рѕгъчюне IV, 35v/2, XI, 90r/16; роугѫчюне V, 51r/11; g.-d. рѕгъчюнеен XI, 92r/7; рѕгъчюнїен XI, 96v/5—6; pl. nom.-ac. рѕгъчюни V, 37v/15, XI, 96v/17; рѕгъчюни III, 11r/15; рѕгѫчюни V, 45r/3.

rugător s. m. sg. nom.-ac. рꙋгъторюлъ IV, 30r/1.

rumen adj. pl. nom.-ac. m. рꙋмени V, 45v/10.

rupe vb. III ind. p. s. 3 sg. рꙋпе XI, 92r/15; viit. 3 sg. ва рꙋмпе V, 45r/8; refl. cond. prez. 2 sg. те рꙋпере XV, 118r/2.

ruşina vb. I refl. ind. prez. 1 pl. не рꙋшинъм XI, 95r/11—12; не рꙋшинжм XI, 95r/13; viit. 3 pl. съ вор рꙋшина V, 37v/8.

rŭtesu adv. рꙋтесꙋ I b, 9r/13.

saleie s. f. sg. nom.-ac. салче VI, 59v/4, 9; voc. салче VI, 59v/7.

Sara s. pr. nom.-ac. сарда IX, 80r/16; g.-d. сарен IX, 78r/12.

sarpe s. m. v. **şarpe**.

sarcină s. f. pl. nom.-ac. сар'чине III, 11r/15; сарчинъ III, 12v/1.

sat s. n. pl. nom.-ac. сателе XI, 90v/15.

Satan s. pr. nom.-ac. сътанꙋ VIII, 76r/8.

saţiu s. n. sg. nom.-ac. сацїꙋ XV, 119v/10; сациꙋлꙋ V, 51v/11.

sau conj. сау I b, 7r/1, 7v/10, 12, V, 40r/10, 10, 11, 12, 13, 14, 40v/12, 13, 14, 15, 41r/1, 2, 4, 41v/3, 4, XI, 90r/12, 97r/20, 21, 21, XIV, 112v/11—12; сау V, 40v/15—41r/1; са⟨и⟩ V, 40r/13.

să conj. **1.** „dacă" съ I b, 4v/8, IV, 23r/11, V, 41r/7, 10, 52v/2, 53v/11, VI, 62r/10, VII, 63v/2, 8, 64r/14, 64v/2, XI, 94v/3, 12, 96r/1, 96v/11, 97v/1, 1, XII, 99v/10, 105v/9; сь XI, 94v/12, XIV, 114v/10; се I b, 4v/6, V, 53v/13, X, 79r/17, 79v/4, XV, 117v/17, 118r/2, 120v/2, 3; с- IV, 27r/8, VII, 63v/14, 64r/2, 6, X, 79v/9, 14; съкрь (= se-ară) V, 41v/2; съкꙋ (= se-au) IV, 34r/9. **2.** marcă cj. съ I b, 3r/13, 3v/2, 2, 4r/7, 4v/2, 3, 4, 5v/7, 6r/16, 7v/4, 11, 12, 13, 16, 8r/1, 3, 9, 8v/8, 10, 12, 9r/4, 5, 8, 8, 12, 9v/13, III 10r/1, 3, 4, 10, 20, 22, III, 11r/10, 12r/12, 13v/5, 14v/14, 15, 15v/8, IV, 16r/2, 12, 14, 18r/11, 18v/8, 20r/1, 22r/14, 22v/5, 24v/9, 25v/5, 29r/5, 30v/11, 31r/7, 31v/4, 12, 32r/8, 34r/15, 35v/16, 36r/6, 36v/12, V, 37v/10, 38r/9, 11, 40v/6, 51r/4, 4, 8, 9, 52v/3, 4, 13, 54v/3, VI, 57v/12, 58r/11, 58v/4, 6, 10, 59v/11, 12, 60r/6, 8, 11, 60v/12, 61v/13, 62r/5, 14, VII, 63v/11, 16, 64r/4, 4, 9, 17, 18, 64v/5, 65r/15, 65v/2, 15, 66r/3, 8, 13, VIII, 76r/5, 11, IX, 77r/4, 9, 11, 77v/1, 8, 11, 16, 78r/11, 78v/8, 80r/1, 12, 80v/1, 3, 6, 14, X, 79v/16, XI, 90r/11, 11, 17, 17, 90v/1, 12, 12, 13, 13, 91r/19, 19, 91v/2, 92r/2, 9, 92v/12, 13, 93r/2, 6, 93v/10, 18, 94r/8, 9, 10, 94v/2, 10, 95r/19, 95v/20, 96r/9, 12, 13, 15, 96v/17, 97r/4, 5, 15, 97v/2, 3, 16, XII, 98v/12, 99v/3, 5, 11, 13, 14, 100r/1, 3, 5, 11, 16, 100v/11, 11, 15, 101r/7, 101v/12, 103v/1, 2, 7, 13, 104r/2, 5, 104v/1, 15, 105r/8, 13, 105v/3, 9, 10, 106r/5, 106v/8, 107v/6, 11, XIII, 109r/8, XIV, 110r/13, XV, 116r/1, 17, 116v/15, 18, 117v/7, 118v/7, 14, 119r/6, 119v/8, 120r/4, 10, 18, 120v/12, 15, 122r/15; сь II, 10v/5, 12, 16, III, 12r/2, 15v/3, 4, IV, 16r/8, 18r/12, 18v/1, 19v/13, 22v/4, 23v/4, 5, 25r/8, 31r/4, 32r/8, 33r/11, 36r/14, V, 38r/2, 40v/6, VI, 60r/11, 60v/9, XI, 96v/18, 97r/17, XIV, 113v/6, 114r/1, 2, 13, 114v/8, 10, 115r/8, 13, XV, 117v/5; сж IV, 25v/3, 34v/1, 36r/15, VII, 63v/5; с IV, 23r/13; с[ъ] XI, 97r/11; сь XI, 96r/15; се IV, 32v/14, 33r/12, 35r/8, 9, 10, 36v/13, V, 37r/12, 37v/12, 16, 38r/11, 40r/2, VI, 57v/11, X, 79v/1, XI, 95v/3, 96r/14, 97v/17, XV, 116/6, 116v/3, 4, 117r/5, 9, 117v/1, 118v/5, 10, 16, 16, 119r/1, 4, 9, 10, 18, 119v/5, 120r/6, 16, 120v/17, 121r/1, 2, 121v/1, 122r/3, 7, 8, 9, 122v/2, 4; conj. comp- *de să* v. **de**[1]; loc. conj. *cum să* v. **cum**; *derept(u) să* v. **drept**[2]; *printru să* v. **printru**.

săblăzni vb. IV refl. ind. p. c. 3 pl. в-ацн съблажнн[тѕ] IX, 79r/10.

săgeată s. f. pl. nom.-ac. сѣѱетє V, 39v/11—12.

sălaș s. n. sg. nom.-ac. сълашь V, 41r/1.

săltătură s. f. pl. nom.-ac. сълтѫтѕрилє XIV, 112r/10; сѫлтѫтоѫрилє XIV, 114v/19—20.

săltire s. f. v. **psaltire.**

sănătate s. f. sg. nom.-ac. сънѣтатє XI, 97r/17.

sănătos adj. pl. nom.-ac. m. сънѫтошь XIV, 110r/12.

săptămînă s. f. sg. nom.-ac. сѫп'тѫмѩнѫ V, 53r/1.

sărac s. m. sg. nom.-ac. сєракѕ V, 40v/12; pl. nom.-ac. m. сърачнн V, 39r/13; f. сърачєлѣ V, 39r/14.

sări vb. IV ind prez. 3 pl. сар V, 45v/7; сарѕ V, 55r/12; impf. 2 sg. сърнѫн V, 39r/15.

săruta vb. I ind. impf. 3 sg. сърота IX, 80r/13—14; сърѕта IX, 80r/5; p. s. 3 pl. сърѕтарѫ III, 14v/2; сърѕтарь IV, 16v/5; viit. 3 sg. ва сърѕта V, 47r/6; cj. prez. 1 sg. съ сърѕтѕ IX, 80r/1; imper. 2 pl. сърѕтацн V, 37r/13.

sărutare s. f. sg. nom.-ac. сърѕтарє V, 37r/13—14.

sătura vb. I imper. 2 sg. сатѕрѫ V, 53v/13; 2 pl. сътоѫацї- I b, 6v/3—4.

sățios adj. sg. nom.-ac. f. сѫцїѡєѫ XII, 104r/8; сѫцшѧса XV, 119v/9.

său adj. pron. pos. sg. nom.-ac. m. съѕ I b, 4r/9, V, 46r/15, 50r/4, XV, 117r/6, 121r/14; сьоѫ II, 10v/18, XIV, 113v/14; съоѫ IX, 78v/17; сьѕ XIV, 110r/16; сєѕ III, 15v/1, IV, 21r/13, 22r/10, 30v/7, 32v/3, V, 49r/6, 7, 9, 53v/8; -сєѕ IV, 20v/5; f. са III, 13v/16, IV, 35r/13, V, 44r/11, 46v/7, 53r/13, 53v/4, 54r/8. 9, 56r/3, XII, 101v/5, XIV, 110r/7, 110v/4, 111r/3, 114r/4, 114v/7, XV, 122r/1, 122v/11; -са IV, 20v/6, 30v/6, IX, 80r/4; g.-d. m. съѕ IV, 22r/11, IX, 77r/15, 77v/15; сьѕ III, 14r/4; -съѕ X, 79v/7, XI, 90v/17; сєѕ III, 12v/4, IV, 16r/10, 35r/16; -сєѕ VII, 63v/13; f. сале III, 15v/2, V, 46r/11, 47r/9—10, 52r/15; салѣ V, 42v/15—16; салѫ V, 43r/5; -са VI, 61v/2; pl. nom.-ac. m. сън IV, 32v/2, 33r/1, V, 49r/9, 53r/6; сьн III, 12r/14; сєн IV, 30v/7; f. сале I b, 4v/1, 7v/6, II, 10v/17, III, 12v/13, 15r/16, IV, 28v/4, 32v/1, 35v/13, V, 37v/6, 43r/3, 50v/8, 51r/9, 10, 54r/10, 56r/9, XI, 92v/3, 94r/3, 97v/3, 13, XII, 99r/9, 100r/15, 100v/15, 101r/6, XIV, 110r/14; сале VII, 66r/9; салѣ V, 41v/11; g.-d. m. сън XII, 107r/4, 13; сєн V, 54v/7; f. сале V, 51r/13, XI, 91v/2, 94v/9, XIV, 110r/20.

săuși adj. pron. int. sg. nom.-ac. m. сьѕшь XIV, 113r/4.

săva conj. съва I b, 9r/6, 7.

săvîrși vb. IV ind. p. c. 3 pl. аѕ съвръшитѣ XIV, 110v/5—6; refl. ind. p. c. 3 sg. сєѕ съвръшитѕ III, 14r/2—3.

săvîrșire s. f. în loc. adv. фѫрѫ дє съвръшєрє IV, 31r/2.

seară s. f. sg. nom.-ac. скаръ V, 52v/7.

seaun s. n. sg. nom.-ac. скаѳѫѕ IX, 80v/17; скаѳнѕл I a, 1r/6, III, 12r/12, IV, 16v/13, 17r/13, 32v/1, V, 42v/6, 15, 46r/10—11, 54r/5; скаѳнѳѫл I b, 3v/15; скаѳѫнѳѫл I b, 3v/12; g.-d. скаѳѫнь VI, 61v/14—62r/1; скаѳнѕ IV, 25v/13, VI, 62r/1; pl. nom.-ac. скаѳнє IV, 23v/7, V, 47r/13.

seăpa vb. I ind. viit. 2 pl. вщн скъпа I b, 6r/10.

schimba vb. I refl. ind. viit. 3 sg. pentru 3 pl. сє ва скимба I a, 1v/13; 3 pl. нѕ сє вор скимба V, 48v/14—15.

scînteie s. f. pl. nom.-ac. скжн'тєнлєV, 45v/7.

scîrbă s. f. sg. nom.-ac. скръбѫ V, 48v/2.

scoate vb. III ind. prez. 3 pl. скотȣ V, 52r/6; p. s. 3 sg. скоасе XV, 121r/15; скос VI, 61r/1.

scrie vb. III ind. p. c. 1 sg. скрис-ам XII, 107v/7; 3 sg. аоу скрись XII, 106r/6—7; pas. ind. prez. 3 sg. m. е скрись I b, 8v/2, XIV, 114r/10; f. ѫсте скрисѫ XII, 106v/10—11; 3 pl. f. сънтȣ скрисе V, 40v/3—4.

scriptură s. f. sg. nom.-ac. скрип'торь I b, 6v/14; скрип'тȣр V, 45v/12; скрип'тȣрь I b, 9v/6; скрип'тоурь XII, 103r/5; скрыптȣръ I a, 1v/7; скрип'тора I b, 4v/7—8; скрип'тȣра I b, 2v/16; скриптȣра V, 44v/4; скриптȣра I a, 1r/1; скрип'тȣра V, 50r/2; скрипътȣра V, 51r/12; g.-d. скрип'тȣрнеи V, 38r/15.

scris adj. pl. nom.-ac. f. скрис V, 40r/6.

scrîșca vb. I ind. impf. 3 pl. скръшка IV, 29v/6; viit. 3 pl. ворȣ скър'ш'ка I b, 3v/6—7.

scrîșcare s. f. sg. nom.-ac. скърчкарѣ XV, 118r/7; скръшькарѣ V, 45r/6.

scuipi vb. IV ind. prez. 3 pl. скȣепескȣ III, 11v/11.

scula vb. I refl. ind. prez. 3 pl. сь скоалъ V, 52v/9, 11; impf. 3 sg. скȣла-се XI, 92v/15; p. s. 3 sg. скȣлѫ-се XI, 92r/8; сколъ-се IX, 78v/16; скȣлъ-се XI, 93v/15; скȣлѫ-се XI, 93r/12; 3 pl. скȣларъ-сь XI, 92r/20; p. c. 3 pl. сеȣ скȣлат IV, 23r/5; сеȣ скȣлатȣ IV, 24r/2; viit. 3 pl. скȣла-съ-вор V, 55r/1; cj. prez. 1 pl. се нȣ не скȣлѫм IV, 35r/9.

sculat s. n. sg. nom.-ac. скоулатоуль XII, 103v/8.

scump adj., s. **1.** adj. pl. nom.-ac. f. скȣмпе V, 47r/14, 47v/14. **2.** s. m. pl. nom.-ac. скȣмпїи IV, 28v/6—7.

scumpărat s. n. sg. nom.-ac. скȣмпарьт XII, 102r/12.

scumpie s. f. sg. nom.-ac. скȣмпїѧ V, 38v/13; скоумпїѧ XIV, 113r/9.

seamă s. f. sg. nom.-ac. самъ XV, 117v/3; самь XI, 91v/6; loc. adj. фьрѫ сѣмѫ XIV, 112v/15; loc. adv. фѫръ самѫ IV, 31r/8.

seară s. f. sg. nom.-ac. сѣрѫ V, 37r/9; сѣра I b, 4r/15.

seca vb. I ind. viit. 1 sg. вою сека I b, 2r/10, 12—13, 6r/6; секавою I b, 6r/6; 3 sg. ва сека V, 42r/8.

secera vb. I inf. сечера I b, 6r/4.

seceră s. f. sg. nom.-ac. сечере V, 39v/10.

secure s. f. sg. nom.-ac. съкȣре V, 39v/11.

Sedrah s. pr. nom.-ac. [*Sedra*]Хѡм VIII, 76r/1.

semn s. n. pl. nom.-ac. сѣмне XI, 92v/12; сѣмнѣ I a, 1v/8.

senin s. n. sg. nom.-ac. сънинȣ V, 42v/16—17.

serafim s. m. pl. nom.-ac. сърафимїи V, 46r/6—7; сърафимии IV, 29r/7; сърафїмии V, 42v/4—5; сьрафимїи IV, 20r/6; сьрафимии IV, 22v/6—7; серафимїи IV, 32r/11, VIII, 76r/9; серафимии IV, 17r/3; серафїмїи I b, 8r/13.

serba vb. I imper. 2 sg. сър'ьѣзѫ XII, 99v/8.

sete s. f. sg. nom.-ac. сѣте V, 48r/14.

setos s. m. sg. nom.-ac. сетосȣ V, 40v/13—14; pl. nom.-ac. сетошїи I b, 6v/4.

seu s. n. sg. nom.-ac. сеȣ XI, 93r/2, 96r/14.

sfat s. n. sg. nom.-ac. сфѣтȣ XV, 119r/12.

sfădi vb. IV refl. ind. prez. 3 pl. с сфѫдескȣ V, 52r/13; съ сфѫдескȣ V, 50v/1; viit. 2 sg. те ве⟨*ri*⟩ сфьди V, 52v/2—3.

sfădit s. m. pl. nom.-ac. сфьдицїи V, 52r/3—4.

sfăditor s. m. pl. nom.-ac. свъдиторїи IV, 28v/3.

sfetnic s. m. pl. nom.-ac. светничїи IV, 28v/1.

sfii vb. IV refl. cj. prez. 2 sg. съ те свиещи III, 14v/15.

sfinți vb. IV refl. cj. prez. 3 sg. сфнцѣскѫ-се XII, 104r/4; се сфенцѣскъ-се XV, 118v/5; се сфнцѣскъ-се XV, 118v/10.

sfinție s. f. sg. nom.-ac. сфнцїе XII, 103r/13; g.-d. сфенцїеен XIII, 108v/11—12; pron. pol. 2 sg. g.-d. сфнцїе-тале XI, 90r/13.

sfințitor adj. sg. nom.-ac. m. сфнциторю XI, 91r/7.

sfitoc s. n. sg. nom.-ac. сфитокꙋ V, 42r/13.

sfînt adj., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. m. сфнть IV, 18r/2, IX, 78r/5, 6, 6, XII, 98r/10, 101r/16, 101v/6, 102v/14, 103r/14, 104v/14; сфнтъ III, 15r/2—3; сфнть I a, 1r/6; сфнтꙋ I b, 2v/15, III, 11v/15, 14v/12, 15v/11, 30v/3, V, 48r/2; сфнтꙋ V, 54r/4, 56r/11; свнтꙋ III, 11r/12, 11v/5, 12r/14—15; стꙋ XV, 119r/1; сфнтꙋл I b, 3v/15, IV, 30v/5, 33v/4, V, 51v/15; сфнтоул XII, 106r/7; сфнтоуль XII, 106v/13; сфнтꙋл XV, 119v/18; сфнтьтꙋл (!) IV, 35v/4; свн'тꙋл III, 12v/14; свнтꙋл III, 11v/3; f. сфнть I b, 4v/8, 9v/6, XII, 103v/4; сфнтѫ IV, 27v/5; сфнтѫм (!) IV, 30v/13; сфнта I b, 2v/8, 12, 3r/2, 13, 14, 15, 3v/1, 5, 4r/1, 4v/12, 5v/9, 6r/14, 6v/14, 7v/3, 9, 14, 8r/1, IV, 16r/5, 19r/3, 20r/3, 20v/8, 23r/5, 26v/3, 33v/5, V, 46v/8, 52v/10, 56r/7, XI, 90v/4, 5, XV, 115v/1—2; сфнта II, 10v/10, V, 47r/8, 50r/9, 51r/13, 54r/12, 56r/10, XIV, 115r/15; сфнта XI, 97r/19, 97v/4; [сф]нта XI, 95v/14; свнта III, 12v/16, IV, 19v/3, XI, 91r/3; ста XV, 120r/5; g.-d. m. сфнть XI, 91r/5, 92v/14, 93v/18, 95v/8, XII, 98v/5, 101v/14, 102r/1, 106r/14, XIII, 108v/7, XV, 116v/18; сфнтꙋ IV, 37r/2; сфнтꙋли IV, 16r/12, 16v/17, 18v/8; свнтꙋлꙋи IV, 16v/8—9; свнтꙋлъи (!) VI, 63r/7; f. сфнтеен V, 48r/6; voc. f. сфн'тѫ V, 47r/1—2; pl. nom.-ac. m. сфнцїи IV, 33v/10, V, 49r/1, XII, 106v/11, XIV, 110r/7; f. сфнте IV, 35r/14; свнте III, 12v/15. **2.** s. f. sg. nom.-ac. сфнта IV, 16r/2, XI, 90r/18, 91v/13, 20, 92v/2, 93r/11, 15, 18, 93v/4, 12, 94r/2, 6, 17, 94v/6, 21, 95r/6, 95v/2, 5, 96r/3, 16—17, 96v/2, 15, 21; ста XI, 90r/1, 91v/8, 94r/19; сфнта XI, 96v/19; сфнта XI, 91r/1; с[фнта] XI, 93r/21; свнта XI, 97v/8; g.-d. сфнтеен XI, 92v/6, 8, 95r/17, 97v/20; свнтеи XI, 97v/14; voc. сфнть XI, 92v/9, 95r/18; s. m. sg. nom.-ac. сфнтꙋл I b, 2v/14; сфнтоул I b, 8r/16; сфнтꙋл V, 54v/3; свѫнтꙋл VI, 62v/14; g.-d. свтꙋлꙋи III, 11r/3; pl. nom.-ac. сфнци XV, 118v/7; сфенцїи XV, 119v/7; сфнцїи I b, 4r/2, 5v/9, IV, 34r/4, 34v/3—4, 10, 36v/11, 13—14, V, 43v/16, 46r/12, XV, 118v/1; g.-d. сфнцилор V, 50r/13; сфнцилорꙋ I b, 6v/8—9, IV, 35r/14, V, 56v/6; сфнцїилорꙋ IV, 34v/7; сфвнцилорꙋ (!) V, 52v/12—13.

sfîrîi vb. IV ind. impf. 3 sg. сфрьрънѫ IV, 29r/14—29v/1; ger. сф⟨î⟩рънн'дꙋ V, 42r/2.

sfîrși vb. IV refl. ind. p. c. 3 pl. сѣꙋ сфрьшитꙋ V, 38r/7.

sfîrșit s. n. sg. nom.-ac. сфрьшитꙋл XI, 92r/7, 96v/5; свръшитꙋл V, 47v/6.

sfredel s. n. sg. nom.-ac. свредел V, 39v/13.

sieși pron. refl. d. ш- III, 14r/3, IV, 21r/9, 31r/14, VI, 57v/9; ш- IV, 21r/9; -ш' I b, 4r/9, 7v/1, 5, 8, 15; -шь II, 10v/14, 16, III, 12v/9, XII, 99r/8, 101v/4; -ш VI, 57r/13; -шъ VI, 61r/1; -шн I a, 1v/6, 9, IV, 32r/14, 32v/2, V, 43r/2, 46v/6, 49r/6, 49v/2, 50r/3, 4, 50v/3, 53r/5, 13, 53v/7, 54r/2, 56r/8, 56v/7, VI, 61r/16, XI, 95r/3, XII, 100r/14, XIV, 114r/3, XV, 118r/10.

silă s. f. sg. nom.-ac. сила III, 15r/12, IV, 21v/8, XI, 92r/17, 93r/19, XV, 117r/18, 122r/12, 122v/7; pl. nom.-ac. силεлε IV, 35r/7, IX, 80v/11 — 12; g.-d. силεлwр XI, 92r/4.

simți vb. IV ind. viit. 2 sg. вєри симцн XIV, 112v/8.

Sinai s. pr. nom.-ac. синае XII, 99r/13.

sine pron. refl. ac. сє·ѣрє I b, 8r/9; сине IV, 28r/3, V, 50v/4, 56v/5, 13, XIV, 110v/1; синѣ XI, 90v/11; си·ѣрє I b, 10r/3; съ I b, 3v/2, 7r/10, 7v/7, 8v/4, III, 11v/3, 12v/12, 14v/2, IV, 16v/10, 17v/5, 20v/8, 22v/5, 23r/8, 25r/1, 25v/3, 26v/12, 27r/10, 27v/10, 31v/1, 34v/2, 36v/1, V, 37v/8, 48v/12, 12, 49v/5, 14, 50r/7, 50v/1, 3, 51v/2, 3, 9, 52v/9, 11, 12, 14, 53r/2, 3, 12, 56v/5, VII, 65v/3, XI, 90v/2, 17, 94r/11, 95v/1, 97v/20, XII, 103r/6, 103v/7, 107v/10, XV, 115v/2; сь III, 11v/9, 13, 13, 12r/12, 13v/3, IV, 16r/10, 21v/12, 22r/4, 28r/3, 34r/15, V, 46v/4, XI, 93r/16, 20, 97v/20; сѫ IV, 21r/4, 23v/5, 25r/7, 8, 26r/5, 26v/10, 35v/14, 36r/14, V, 51r/8, 9, VI, 62r/12, VII, 64r/17; с III, 12v/5, 15r/5, IV, 26r/6, 28r/5, 31r/8, V, 52r/13, 53v/2; сε I a, 1v/13, I b, 3v/5, 11, 4r/16, 4v/5, 7r/9, 8r/3, 8v/10, II, 10v/13, III, 11r/10, 12r/9, 13v/3, IV, 16r/3, 17r/15, 18r/3, 8, 18v/2, 9, 19r/4, 20v/13, 21v/2, 22r/12, 24r/5, 25v/5, 26r/7, 29v/2, 30r/13, 31r/5, 33r/13, 34v/8, 9, 13, 14, 35r/4, 9, V, 37v/7, 14, 38v/5, 39v/15, 40r/2, 5, 41r/15, 41v/13, 42r/13, 14, 42v/7, 8, 43r/13, 43v/13, 17, 45r/11, 46v/5, 48r/7, 10, 11, 48v/8, 11, 14, 16, 49v/7, 13, 50r/6, 50v/7, 9, 51v/11, 52r/1, 14, 52v/12, 13, 53r/12, 55r/6, 56v/13, VI, 61v/13, VII, 63v/5, 64r/9, 12, 18, 64v/5, 66r/11, 13, 66v/9, 11, 16, 67r/16, IX, 78r/8, 78v/5, 7, 7, 15, 79r/6, 80r/17, 80v/9, X, 79v/1, XI, 90v/11, 13, 92v/16, 93r/7, 93v/1, 6, 94r/10, 10, 95v/3, 3, XII, 98r/11, 101r/3, 107r/7, 107v/2, 3, XIV, 112v/12, 115r/8, 13, 14, XV, 116r/5, 117v/13, 118v/16, 120v/11, 122r/9; сѣ IV, 24v/9, 25r/9; сѧ IV, 32v/4, V, 51v/10; [сε] XI, 93v/15; сε IV, 30v/11; с- III, 11v/2, IV, 27v/9, 30v/3, 31r/11, 33r/6, V, 47v/5, 55r/1, VII, 65v/7, XI, 93v/9, 97v/1; -с- XI, 97v/4; -с IV, 19v/11; -съ- V, 55r/1, VI, 62v/11; -сь I b, 6r/12, XI, 91r/18, 91v/1, 16, 20, 92r/2, 6, 8, 9, 20, 92v/18, 94r/16, 94v/8, 96r/11, 96v/8; -съ I a, 1r/10, V, 54r/7; -сѫ XI, 90v/11; серѫ (= se-ară) IV, 23r/11, 34r/10; сѣрѫ (= se-ară) IV, 23v/3; сєѕ (= se-au) III, 14r/2, IV, 16v/11, 19v/6, 23r/5, 24r/2, 28r/2, 31v/5, V, 42r/7, 54v/14, 56v/10, VII, 64r/14; сѣѕ (= se-au) IV, 25v/1, 31r/11, V, 38r/7, 39r/6, 56r/5, VII, 65v/8, XII, 103r/1, XIV, 111r/14—15; сєѕ (= se-au) IV, 32v/10; сѧѕ (= se-au) IV, 34r/13; -сε- V, 55r/5, VI, 62r/3, 4, 62v/12, XI, 96v/13, XIV, 111r/6, 112r/23; -сε II, 10v/7, III, 12r/13, 13r/7, IV, 34r/3, VI, 60v/7, VII, 63v/12, 66v/4, 9, 11, 13, IX, 77v/3, 78r/4, 78v/16, 80v/11, 20, X, 79v/7, XI, 90r/4, 8, 90v/3, 92r/10, 14, 92v/3, 15, 93v/7, 12, 12, 15, 94r/2, 95r/6, 16, 96v/3, 16, 20, XII, 104r/4, XIV, 112r/18, 113v/1, 115r/7, XV, 118v/5, 7, 10, 14; -сѣ VI, 57v/1; -сєѕ (= se-au) VII, 66r/5.

sineși pron. înt. în loc. adj. Ае синешь XIV, 113r/19.

sirian s. m. pl. nom.-ac. сїрианїи VI, 57r/10.

Sisin s. pr. nom.-ac. сисин VI, 58r/13, 59r/14, 59v/11, 60v/2, 9, 61r/16; сисинъ VI, 61r/10; сисинь VI, 60r/1; сисїнъ VI, 57v/1; сїсинъ VI, 57r/6; g.-d. лѕ сисин VI, 58r/8; лѕи сисин VI, 61v/8; voc. сисине VI, 57v/6.

sîmbătă s. f. sg. nom.-ac. симвѫтъ I b, 4r/9.

sînge s. n. sg. nom.-ac. син'ѱеле XII, 107r/15—107v/1; синѱеле IV, 26r/2; сънѱеле XV, 120r/1, 6; сън'ѱел I b, 5r/8; сънѱеле III, 12v/9; сьн'ѱеле IV, 25r/4.

sîngerat adj. pl. nom.-ac. m. сън'ѱераци V, 55v/5.

sîntă s. f. sg. nom.-ac. съм'та XI, 95r/2; съмта XI, 90v/6.

slab adj., s. 1. adj. sg. nom.-ac. m. слабꙋ IX, 77v/12. 2. s. m. pl. voc. слабилорꙋ I b, 6r/11.

slavă s. f. sg. nom.-ac. славѫ III, 15r/6, V, 46v/3, 11, 56r/8, XII, 103r/9, XV, 121r/10; славъ XV, 119r/5; славь XV, 119r/8; слава III, 15v/9, IV, 37r/1, V, 47r/9, 48r/6, 56v/6, VII, 67v/9, XII, 104r/16, XIII, 108v/6, XIV, 110r/6, XV, 122r/12, 122v/11; слав XIII, 108v/5, 109v/6; сла[в]а XI, 95v/18—19; g.-d. славеен I b, 3v/12, XV, 118v/8, 15, 119r/16; славен V, 46r/11; сла⟨v⟩ен V, 42v/15.

slăvi vb. IV ind. prez. 1 pl. слъвим VI, 63r/6; p. s. 3 pl. сльвирь IV, 36v/14; viit. 3 pl. борꙋ слъви V, 56r/9—10; cj. prez. 1 pl. съ слѫвимь XII, 103v/2; 2 pl. съ слъвїци I b, 4v/4; refl. cj. prez. 3 sg. съ слъвѣсвъ-се XV, 118v/7.

slăvit adj. sg. nom.-ac. m. слъвитꙋ XV, 122v/1—2; слъвитꙋл XV, 118v/17; pl. nom.-ac. m. слѫвицїи IV, 27r/7.

slobozi vb. IV ind. viit. 3 sg. ва слобоѕи V, 47v/7; cj. prez. 1 sg. съ слобозескꙋ IV, 36r/6—7; cond. prez. 3 sg. арѫ слобоѕи V, 51r/3.

slugă s. f. sg. voc. слꙋга XI, 94v/7—8; pl. nom.-ac. слꙋѱи XI, 92v/18; слꙋѱиле III, 15r/15—16, IV, 25v/1, V, 37v/1—2, XI, 92v/7, 93r/8, 93v/11, 94r/5, 94v/20, 96v/9; сл[ꙋ]ѱиле XI, 95r/20—21; слꙋ[ѱи]ле XI, 96v/14—15; g.-d. слꙋ[ѱе]лѡр XI, 91r/18—19; слꙋѱилѡр XI, 91v/2, 17, 94v/9.

slujbă s. f. sg. nom.-ac. слꙋжба XV, 119r/17.

sluji vb. IV ind. prez. 3 sg. слꙋжаще III, 15r/17; 3 pl. слꙋжескꙋ I b, 7r/11, III, 12r/9—10; p. c. 3 sg. аꙋ слꙋжить V, 45v/12—13; 3 pl. аꙋ слꙋжить V, 47r/3—4; cj. prez. 3 pl. съ слꙋжаскѫ VI, 58r/11; imper. 2 pl. слꙋжци III, 12r/6.

slujitor s. m. pl. nom.-ac. слꙋжиторїи IV, 25r/14, 27r/7—8.

slujnică s. f. sg. nom.-ac. слꙋжникь I b, 7v/10—11.

smeri vb. IV refl. cj. prez. 1 pl. съ не смеримь XII, 100v/11.

sminti vb. IV ind. prez. 3 sg. зементѣщи XV, 122r/5.

smoală s. f. sg. nom.-ac. смоалъ IV, 19r/7, 30r/12; смѡаль XI, 93r/2, 96r/14; смоаль IV, 29r/13.

smrad s. n. sg. nom.-ac. смрад V, 55r/13.

soare s. m. sg. nom.-ac. соаре V, 48r/13; соареле IV, 18v/5, V, 42r/13—14, 52v/3, IX, 80r/9—10; сѡареле III, 11r/8, VIII, 76r/4; сореле V, 45r/12, 46v/4; соареле V, 47v/1; сѡарел V, 42r/11; g.-d. соарелꙋи IX, 78v/6; сѡарелꙋи I b, 5v/2; сѡрелꙋи V, 45v/8.

sobor s. n. sg. nom.-ac. себорꙋ V, 56r/4; g.-d. съборꙋлоуи XII, 103v/4—5.

socoti vb. IV ind. impf. 3 pl. сокѡтиѧ III, 14r/11; p. s. 3 sg. нꙋ сокоти VI, 62v/14; p. c. 3 pl. н-аꙋ сокѡтить XIV, 111r/16—17; cj. prez. 2 sg. се нꙋ сокотещи XV, 117r/1—2; imper. 2 pl. сокотици XV, 115v/4.

Sodom s. pr. nom.-ac. содомꙋль I b, 8v/10—11; содомолꙋ IX, 78r/19—78v/1.

soră s. f. sg. nom.-ac. сорꙋ- VI, 57v/7; сора VI, 58r/5; g.-d. сꙋрори- VI, 61r/6; voc. соро VI, 58v/3, 9; pl. nom.-ac. сорориле V, 53r/6.

sosi vb. IV ind. p. s. 3 sg. соси V, 37r/11; 3 pl. сосиръ IV, 29r/6, 32r/10.

soț s. m. sg. nom.-ac. сѡцъ VII, 65v/1, XIV, 112r/18; соцѫ IV, 21r/13; сѡцѫ VII, 65v/1; соцѫа IV, 21r/13; pl. nom.-ac. соци IV, 28v/4; соци IV, 28v/4—5; соцїи V, 53r/10; сѡцїи V, 38v/15; voc. социе V,37r/7.

soție s. f. sg. nom.-ac. сѡцїа XIV, 113r/13.

sparge vb. III ind. p. c. 3 pl. аѫ спартѫ IV, 28v/4, 5; viit. 3 sg. ва спар'ѵе I b, 8r/7; inf. спарѣѵе V, 51r/11—12; ger. спѫргѫнаѫ XIV, 114r/14; refl. ind. p. c. 3 pl. сѣѫ спартѫ V, 39r/6; cj. prez. 3 sg. съ се спар'гѫ I b, 8v/10.

spată s. f. sg. nom.-ac. спатѫ V, 39v/9; спата XI, 97v/11.

spăla vb. I ind. p. s. 3 sg. спѫлѫ IX, 78r/15—16; refl. ind. prez. 3 pl. съ спалѫ V, 53r/2.

spăimînta vb. I refl. cj. prez. 3 sg. съ нѫ се спѫмѫнте VII, 64r/9—10.

spăsenie s. f. sg. nom.-ac. испѣсенїе XII, 102v/10—11; спѫсѣнїе XIII, 109r/2; спсенїе VI, 60v/13—14; спсенїе XV, 120r/1.

spăsitor adj. sg. nom.-ac. m. спситорю XI, 91r/7.

speria vb. I refl. ind. p. s. 3 sg. спѣрне-сѣ XI, 96v/7—8.

spînzura vb. I pas. ind. impf. 3 pl. m. жра спѣнѫѕрацїи IV, 24r/8.

spînzurat adj. sg. nom.-ac. m. спѣнѫѕрат IV, 21v/14; f. спѣн'ѕѕратѫ IV, 22r/5—6; pl. nom.-ac. m. спѣн'ѕѕрацї IV, 25r/3; спѣнѫѕрацїи IV, 25v/7, 26v/4—5; f. спѣнѫѕратѣ IV, 27r/12.

spodobi vb. IV refl. ind. p. c. 2 sg. тєи сподовитѫ III, 15r/6—7; viit. 3 pl. съ ворѫ сподви V, 48v/12—13.

spovedi vb. IV refl. ind. prez. 3 sg. pentru 3 pl. съ споведеще V, 52v/14—15; 3 pl. нѫ сєѫ споведитѫ V, 54v/14; cj. prez. 3 pl. съ сѫ с'повѣдескѫ V, 51r/8.

spre prep. спрє I a, 1r/12, 1v/9, I b, 5r/4, II, 10v/13, III, 11v/11—12, IV, 17v/8, 20r/2, 2, 7, 22v/5, 9, V, 41r/13, 42v/15, XI, 90r/10, 14, 91r/18, 20, 91v/12, 92r/2, 2, 93r/13, 94v/4, 12, 95r/7, 95v/19, 96r/2, 8, 96v/4, 8, XIV, 113v/8, XV, 117r/18, 119r/2, 16, 17, 120r/2, 121v/6, 15, 122r/1; спрѣ IV, 20r/4, 22v/13, V, 43v/16, 46r/10; сп⟨р⟩е V, 54r/4; спр- IV, 29r/14; prep. comp. *de spre* v. **de**[2].

spune vb. III ind. prez. 1 sg. спѫю III, 15v/2; 3 sg. спѫне XI, 91r/15; p. s. 3 sg. спѫсѫ V, 50v/12—13; спѫсе I b, 2v/10—11, IV, 34v/12, V, 50v/14; impf. 3 pl. спѫнѣ XI, 91r/10, 12; p. c. 3 pl. неѫ спѫс IV, 19r/10; viit. 1 sg. вою спѫне IV, 17v/3, 21r/7—8; 3 sg. ва спо҂ре I b, 10r/1; но ва спо҂ре I b, 9v/12; cj. prez. 1 sg. съ спѫю XI, 94r/9; 3 sg. съ спѫе IV, 16r/14; imper. 2 sg. спѫне IV, 17v/1; спо҂ре IX, 80r/19; спѫре IX, 80r/6; 2 pl. споу҃нещи XI, 96v/10; inf. спѫке V, 39v/5, XIV, 113r/2; refl. ind. viit. 3 sg. сѣ [ва] спѫне XI, 97v/20—21; inf. се спѫне V, 55r/6; се спѫне V, 39v/15—40r/1.

spunere s. f. sg. nom.-ac. спѫнєрѣ I a, 1r/4.

spurca vb. I ind. prez. 1 pl. споу҃ркжмѫ XIII, 109r/4—5; viit. 3 sg. ва сп[ѫр]ка XI, 97r/19—20; refl. ind. prez. 3 pl. съ спѫркѫ III, 12v/12; с спѫр'кѫ III, 12v/5.

spurcat adj. sg. nom.-ac. m. спѕркатѕ IV, 24v/8, 11; f. спѕркатъ V, 55r/9; pl. nom.-ac. m. спѕркаци V, 44r/14; f. спѕр'катє V, 39r/4—5.

spurcăciune s. f. sg. nom.-ac. ⟨*s*⟩поуркъчюне XIII, 109r/4; спѕркъчюнѣ V, 42r/6—7; спѕрькъчюне V, 55r/6; спѕрѕкъчюне V, 55v/8—9; pl. nom.-ac. спѕр'къчюрилє XIII, 108v/14—15.

sta vb. I ind. prez. 2 sg. стаи IV, 17r/6, XV, 117r/18—117v/1; 3 sg. стъ I b, 4v/10, 12; 3 pl. стаѕ V, 40r/6; стаѕ V, 37v/2—3; стаоу XIV, 113r/19—20; impf. 3 sg. ста XI, 96r/18, 96v/3; ста III, 14r/5; 3 pl. ста III, 14r/1, 15r/4; p. s. 3 sg. стъѕ XI, 93r/12; стьѕ XI, 95r/9; стѫѕ IX, 78v/17; 3 pl. стѫѕрѫ I a, 1r/11; p. c. 3 pl. чєѕ стѫѕ⟨*tu*⟩ IV, 25v/12; viit. 3 pl. вор ста XIV, 110v/10, 11; вор ста V, 37v/6—7; вор' ста V, 37v/5; воръ ста V, 41v/10; ворь ста V, 42v/16; вырь ста XIV, 111r/1—2; ворѕ ста V, 40v/7; ворѕ ста V, 56v/1; ста-ворь XIV, 110r/12, 110v/22; ста-вор XIV, 111v/2; ста-ворѕ V, 45v/13; cj. prez. 2 sg. съ стаи XV, 117v/5; imper. 2 pl. стаци III, 12r/6; ger. стьн̑дѕ VI, 60r/14; s. comp. стан-ндн⟨*nte*⟩ IV, 17r/4—5.

stare s. f. în loc. adv. ѳьрь дє старє III, 11r/4; вьрѫ (!) дє старє V, 48r/8.

stătut s. n. sg. g.-d. стъѕтѕтѕлѕи XV, 119v/16.

stea s. f. pl. nom.-ac. стелєлє IV, 26r/3—4; стелєлє V, 45v/1; стелѣлє V, 42r/10—11.

stinge vb. III ind. p. s. 3 sg. стиѳсє VII, 66r/17.

stîlp s. n. sg. nom.-ac. стлъпѕ VI, 58r/6, 58v/1; стлъпѕл VI, 58v/3—4, 10, 59r/4—5; pl. nom.-ac. стлъпѕрелє IV, 24r/7; стлъпѕрилє IV, 24r/7—8.

stînga s. f. în loc. adv. дє стѫн'га V, 43r/10; ѳн а стън'га IV, 29r/10; loc. prep. дє стън'га V, 56v/1; дѣ стѫн'га V, 44r/11; дѣ стѫѳ'га XIV, 111v/3.

stîrv s. n. sg. nom.-ac. стрьвъ XIV, 113v/18.

străin adj. pl. nom.-ac. m. стрїини XII, 99v/2—3.

străjui vb. IV ind. impf. 3 sg. стрежѕиѫ IV, 19r/2; стрежоуиѫ IV, 18r/15.

strica vb. I inf. а стрика VIII, 76r/6.

striga vb. I ind. prez. 1 sg. стригъ XIII, 109v/1; impf. 3 pl. стрига IV, 27v/2, XI, 92v/4; p. s. 3 sg. стригѫ XI, 95r/10; стригѫ VII, 66v/7; 3 pl. стригаръ IV, 29v/7, 12, 35v/6; стригаръ IV, 33v/11; стри[гарь] XI, 92r/20; стригар IV, 30r/6; viit. 3 pl. ворѕ стрига V, 56v/3.

strigare s. f. sg. nom.-ac. стрїгаре IV, 29v/1—2.

strîmb adj., adv., s. **1.** adj. sg. nom.-ac. f. стръмъвѫ IV, 28v/12; стрѫмвѫ XII, 100r/2; pl. nom.-ac. m. стрьм'ви V, 41v/8; стрьмви V, 55r/3; voc. m. стръмви I b, 5v/16. **2.** adv. стръмвѕ IV, 22r/4; стръмвѕ IV, 21v/11. **3.** s. m. pl. nom.-ac. стръмъвїи V, 43r/10; voc. стръмвилыр I b, 5v/15.

strîmbătate s. f. pl. nom.-ac. стръмвътъци III, 12r/14.

strînge vb. III ind. impf. 3 sg. стрин'цє IX, 80r/13.

sub prep. соуптъ XII, 103r/2; сѫптѫ IV, 26r/5; сѫптѫ VI, 59r/7; сѫптѫ VI, 63r/3; соуптѫ IX, 77r/6; prep. comp. *de suptu* v. de[2].

suflet s. n. sg. nom.-ac. сѫфлетѫ V, 37r/6; сѫфлетѫл III, 14r/11—12, 14v/1—2, 15r/8, 15v/1, V, 38v/5; софлетѫл I b, 8v/12, IX, 80v/2, XV, 117v/6; сѫфлетоул XIV, 111v/1, 112r/23, 113v/14; софлетол IX, 77r/4, 77v/3; соуфлетѫл XI, 96r/7—8, 96v/5; соуфлетоул XIV, 110r/11, 113v/2; сѫфлетѫл V, 51v/4; сѫфлетоуль XIV, 110v/21; сѫфлетоул XI, 97v/12; соуфлетѫл V, 40r/4; соуфлетѫль XIV, 113r/3; соуфлетоул XIII, 109r/5; сѫфлетѫлѫ V, 37v/14; сѫфлетѫлѫ XI, 92r/4—5; соуфлетолѫ XIII, 108v/10; g.-d. сѫфлетѫлѫи III, 14r/4, 14v/3, 13, XV, 117r/8—9; соуфлетѫлѫи III, 15r/3; соуфлетоулоуи XII, 105v/6; voc. сѫфлете III, 14v/8, 14, 15r/7, V, 38v/7, 39r/7, 39v/1; сѫфлете V, 38r/8, XIV, 113v/15; сѫфлетъ V, 39v/4—5; сѫфле⟨*te*⟩ III, 14r/13; соуфлете V, 38v/16; pl. nom.-ac. сѫфлетеле III, 13v/6, IV, 30r/2, XI, 97r/11, XV, 118v/10—11; софлетеле IX, 79r/5, 7; g.-d. сѫфлетелиѫ III, 11r/4.

suge vb. III ind. p. c. 2 sg. чеи сѫптѫ VI, 61r/14; viit. 3 pl. ворѫ сѫѫе I b, 4r/6; ворѫ соуѫе I b, 5r/8.

sui vb. IV ind. prez. 3 pl. сѫе V, 52v/6; p. s. 3 sg. сѫи IX, 80v/4; refl. ind. p. s. 3 sg. съ соуи XII, 103r/6.

suliță s. f. sg. nom.-ac. сѫлицъ VI, 59v/3; сѫлица XI, 97v/6; соулица I b, 3r/5—6.

suna vb. I ind. impf. 3 sg. сѫра XI, 92r/14.

sus adv. сѫсь III, 15r/4; comp. sup. маи сѫсь IV, 17r/13; ма⟨*i*⟩ сѫсѫ IV, 35r/6; loc. adv. ае сосѫ IX, 77v/7; ↑ сѫсѫ IV, 19r/6.

suspina vb. I ind. p. s. 3 sg. сѫспинъ IV, 23r/1; сѫсьпинъ IV, 20r/5.

suspinare s. f. sg. nom.-ac. сѫспинаре V, 48v/3.

sută s. f. sg. nom.-ac. сѫтъ IV, 16v/1, 2, 3, 4; num. card. comp. *patru sute* v. **patru**.

șapte num. card. шап'те XI, 93r/2—3, 3, 97r/17, XII, 105v/14; шапте IV, 18v/11; num. adv. ае шапте wрї IV, 18v/4; ае шапте wри IV, 32r/1—2; ае шенте орї IV, 32r/2.

șaptelea num. ord. sg. m. ал шап'теле IV, 31v/8—9; f. а шап'те III, 12v/16; а шап'тѣ XI, 93r/9, XII, 99v/15; а шап'тъ XI, 93r/3—4.

șaptesprezecelea num. ord. sg. f. шап'тъспрѣѕъче I b, 5r/1—2.

șaptezeci num. card. comp. шъп'теѕечи V, 47v/2—3.

șarpe s. m. sg. nom.-ac. шарпеле XV, 121v/9; pl. nom.-ac. сър'пи I b, 4r/4.

șase num. card. шасе I b, 3r/16, 3v/3—4; num. card. distr. къте шасе I b, 8r/14; къте шасе IV, 17r/2.

șaselea num. ord. sg. m. ал' шаселе VII, 64r/7; алъ шаселе VI, 57v/11; f. а шасе XII, 99v/13—14.

șearbă s. f. sg. nom.-ac. шар'ва XI, 97r/3; voc. шарва XI, 93v/8.

ședea vb. II ind. impf. 3 sg. шъдѣ XII, 103r/6; 3 pl. шеде IV, 23v/8; viit. 1 sg. вою шедѣ I b, 3v/12; 3 sg. ва шеде V, 46r/10; ва шедѣ V, 42v/15; cj. prez. 3 sg. съ нѫ шаѕѫ V, 52v/3; ger. шиѕѫнд IX, 80v/18.

șerb s. m. pl. nom.-ac. шербн VII, 63v/9; шер'бы X, 79v/4; шербии III, 15r/15.

și adv., conj. **1.** adv. ɯɯ I a, 1ᵛ/5, 7, I b, 5ʳ/14, III, 11ʳ/6, 6, 11ᵛ/16, 16, IV, 23ᵛ/5, 28ʳ/10, 30ʳ/1, 31ᵛ/4, 32ʳ/4, 35ʳ/5, 35ᵛ/5, V, 41ᵛ/16, 45ᵛ/3, 11, 50ᵛ/6, 53ᵛ/3, 6, VI, 61ʳ/13, 61ᵛ/4, 63ʳ/7, VIII, 76ʳ/13, XI, 90ʳ/10, 11, 91ʳ/10, 92ʳ/1, 9, 92ᵛ/11, 12, 93ʳ/6, 93ᵛ/10, 94ʳ/2, 7, 94ᵛ/14, 95ʳ/15, 19, 96ʳ/18, XII, 104ʳ/7, 11, 107ʳ/10, XIII, 109ʳ/1, 1, XIV, 113ᵛ/6, 15, XV, 119ᵛ/1, 4, 120ʳ/12, 13, 120ᵛ/7; [ɯ]ɯ XI, 92ᵛ/18; ɯ̄ IV, 25ʳ/2; ɯ̈ III, 15ᵛ/3; adv. comp. *ca și* v. ca; loc. conj. *nu numai ... ce și* v. nu. **2.** conj. ɯ- IV, 28ᵛ/5; ɯɯ I a, 1ʳ/4, 8, 10, 10, 12, 13, 1ᵛ/8, 10, 12, 16, 17, 18, 18, 19, 19, I b, 2ʳ/10, 12, 13, 2ᵛ/2, 3, 14, 3ʳ/1, 3, 8, 10, 11, 13, 3ᵛ/7, 9, 9, 11, 13, 14, 16, 4ʳ/1, 4, 5, 7, 15, 15, 4ᵛ/2, 3, 4, 7, 10, 11, 5ʳ/3, 6, 10, 12, 5ᵛ/1, 4, 6, 9, 6ʳ/5, 6, 12, 15, 16, 6ᵛ/1, 1, 2, 4, 4, 5, 8, 9, 10, 11, 14, 7ʳ/3, 5, 6, 8, 13, 14, 15, 16, 7ᵛ/5, 6, 7, 14, 8ʳ/1, 4, 5, 13, 15, 16, 8ᵛ/3, 10, 11, 11, 16, 16, 9ʳ/2, 3, 5, 8, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 9ᵛ/11, 15, 10ʳ/1, 4, II, 10ᵛ/8, 10, 12, marg., marg., 20, 21, III, 11ʳ/6, 9, 10, 13, 15, 16, 11ᵛ/3, 8, 9, 9, 10, 11, 11, 13, 13, 15, 12ʳ/2, 2, 9, 10, 16, 12ᵛ/1, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 17, 13ʳ/1, 2, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 13ᵛ/1, 3, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14ʳ/2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 15, 14ᵛ/1, 2, 2, 3, 5, 6, 7, 13, 15ʳ/5, 5, 10, 11, 12, 12, 14, 15, 15ᵛ/7, 10, 10, 11, 12, IV, 16ʳ/5, 8, 9, 9, 11, 12, 14, 15, 16ᵛ/5, 6, 10, 14, 17ʳ/4, 10, 15, 17, 17ᵛ/2, 2, 4, 6, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 18ʳ/2, 5, 6, 7, 8, 10, 13, 14, 18ᵛ/5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 19ʳ/1, 1, 5, 6, 7, 14, 19ᵛ/1, 2, 6, 7, 8, 9, 12, 14, 15, 20ʳ/2, 3, 4, 6, 6, 9, 10, 11, 15, 20ᵛ/1, 2, 3, 5, 8, 12, 13, 21ʳ/5, 7, 8, 9, 11, 12, 12, 14, 21ᵛ/7, 8, 11, 12, 14, 22ʳ/1, 2, 5, 6, 10, 12, 13, 22ᵛ/1, 4, 5, 6, 9, 9, 11, 13, 14, 14, 23ʳ/1, 1, 3, 8, 11, 13, 23ᵛ/1, 6, 7, 9, 9, 11, 11, 13, 24ʳ/1, 5, 7, 9, 10, 12, 13, 24ᵛ/1, 2, 3, 3, 4, 6, 8, 8, 9, 13, 25ʳ/2, 4, 5, 6, 7, 9, 9, 10, 11, 13, 25ᵛ/2, 3, 4, 6, 9, 10, 11, 26ʳ/2, 4, 6, 8, 10, 10, 13, 26ᵛ/2, 2, 3, 5, 7, 11, 13, 27ʳ/1, 2, 3, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 27ᵛ/1, 5, 5, 6, 10, 11, 12, 13, 28ʳ/2, 4, 7, 7, 8, 8, 9, 11, 11, 12, 13, 28ᵛ/1, 2, 2, 3, 3, 4, 6, 6, 7, 7, 8, 8, 9, 10, 10, 11, 12, 13, 13, 29ʳ/1, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 29ᵛ/1, 1, 2, 3, 6, 7, 8, 11, 30ʳ/3, 4, 6, 6, 7, 8, 10, 11, 11, 13, 30ᵛ/1, 2, 3, 3, 4, 5, 6, 7, 7, 8, 9, 9, 12, 31ʳ/1, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 31ᵛ/2, 6, 8, 9, 13, 32ʳ/1, 2, 5, 6, 9, 10, 11, 11, 14, 32ᵛ/2, 3, 4, 4, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 33ʳ/1, 2, 4, 8, 12, 14, 33ᵛ/2, 8, 10, 11, 13, 14, 34ʳ/1, 2, 7, 14, 34ᵛ/3, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 15, 35ʳ/1, 3, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 13, 15, 15, 35ᵛ/1, 6, 6, 8, 11, 11, 13, 15, 36ʳ/1, 3, 4, 5, 8, 13, 14, 36ᵛ/4, 8, 13, 15, 37ʳ/1, 2, 3, 3, V, 37ʳ/5, 7, 8, 8, 10, 11, 37ᵛ/5, 38ʳ/6, 11, 15, 38ᵛ/2, 4, 6, 10, 13, 13, 14, 15, 15, 39ʳ/2, 2, 3, 3, 9, 9, 9, 10, 10, 11, 12, 14, 15, 39ᵛ/2, 6, 8, 9, 10, 10, 10, 11, 11, 12, 12, 13, 13, 14, 15, 40ʳ/6, 40ᵛ/2, 2, 3, 3, 4, 5, 8, 41ʳ/9, 15, 41ᵛ/7, 7, 8, 9, 9, 9, 10, 11, 12, 12, 13, 42ʳ/2, 2, 5, 5, 6, 8, 9, 11, 13, 42ᵛ/2, 4, 4, 5, 5, 8, 10, 10, 11, 13, 17, 43ʳ/4, 7, 7, 13, 43ᵛ/1, 1, 5, 6, 7, 7, 9, 10, 12, 16, 17, 44ʳ/1, 3, 7, 11, 12, 14, 14, 15, 44ᵛ/4, 6, 7, 8, 11, 12, 15, 45ʳ/2, 2, 5, 6, 8, 8, 14, 46ʳ/3, 4, 6, 6, 6, 7, 7, 9, 11, 13, 14, 15, 46ᵛ/1, 2, 5, 7, 9, 14, 14, 47ʳ/3, 8, 11, 12, 14, 47ᵛ/3, 4, 4, 6, 8, 10, 10, 12, 13, 15, 16, 48ʳ/4, 4, 48ᵛ/6, 12, 14, 49ʳ/7, 8, 9, 10, 49ᵛ/2, 9, 10, 10, 12, 50ʳ/12, 50ᵛ/2, 3, 5, 9, 10, 11, 11, 14, 51ʳ/3, 7, 7, 10, 11, 51ᵛ/3, 4, 5, 10, 52ʳ/3, 13, 14, 52ᵛ/2, 5, 7, 10, 12, 14, 14, 53ʳ/3, 3, 5, 6, 6, 7, 9, 11, 12, 14, 53ᵛ/3, 4, 8, 54ʳ/5, 9, 13, 54ᵛ/2, 10, 10, 14, 55ʳ/1, 2, 3, 4, 4, 14, 55ᵛ/10, 13, 56ʳ/6, 8, 9, 11, 11, 11, 56ᵛ/2, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 14, VI, 57ᵛ/3, 5, 10, 11, 58ʳ/7, 8, 11, 13, 58ᵛ/1, 59ʳ/6, 9, 9, 15, 59ᵛ/2, 4, 6, 7, 9, 9, 11, 14, 16, 60ʳ/2, 4, 4, 6, 13, 13, 60ᵛ/2, 4, 6, 9, 9, 12, 13, 16, 16, 61ʳ/1, 3, 5, 8, 61ᵛ/2, 9, 13, 62ʳ/9, 11, 62ᵛ/1, 3, 6, 8, 9, 11, 63ʳ/8, 8, VII, 64ʳ/4, 65ʳ/1, 2, 4, 5, 7, 9, 14, 14, 65ᵛ/4, 5, 6, 7, 12, 17, 66ᵛ/6, 8, 9, 11, 13, 15, 67ʳ/2, 5, 11, 13, 15, 16, 67ᵛ/9, VIII, 76ʳ/1, 1, 4, 8, 9, 11,

12, 13, 14, IX, 77r/3, 5, 7, 8, 9, 13, 14, 77v/3, 4, 6, 10, 14, 15, 78r/4, 5, 8, 10, 12, 12, 13, 15, 15, 16, 17, 78v/1, 3, 7, 12, 13, 14, 15, 15, 17, 79r/1, 9, 80r/4, 4, 5, 5, 10, 12, 12, 13, 14, 80v/1, 5, 6, 7, 8, 9, 9, 12, 15, 16, 17, XI, 90r/3, 3, 6, 7, 8, 10, 11, 14, 15, 15, 16, 18, 19, 90v/2, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 91r/1, 3, 4, 5, 6, 7, 7, 8, 8, 9, 9, 11, 12, 15, 17, 18, 20, 91v/1, 1, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 14, 15, 18, 19, 20, 92r/3, 4, 6, 7, 8, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 14, 15, 16, 18, 20, 20, 21, 92v/1, 3, 4, 6, 8, 10, 11, 13, 14, 14, 14, 15, 15, 16, 16, 17, 18, 19, 19, 20, 20, 21, 21, 93r/1, 2, 2, 3, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 17, 20, 21, 93v/3, 3, 5, 6, 6, 7, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 14, 15, 15, 16, 17, 18, 18, 19, 21, 21, 94r/1, 2, 3, 4, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 11, 13, 14, 16, 16, 17, 18, 20, 21, 21, 94v/2, 5, 5, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 14, 17, 17, 18, 19, 19, 20, 21, 95r/1, 1, 3, 4, 5, 5, 7, 8, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 16, 17, 20, 20, 21, 95v/1, 2, 3, 5, 6, 8, 8, 9, 10, 10, 11, 13, 14, 16, 18, 19, 20, 96r/2, 5, 9, 10, 11, 13, 13, 14, 14, 14, 16, 16, 17, 18, 96v/1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 8, 9, 9, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 97r/1, 2, 3, 5, 6, 6, 7, 7, 8, 9, 9, 10, 11, 11, 14, 16, 18, 97v/2, 5, 6, 8, 8, 10, 11, 11, 13, 13, 15, 20, XII, 98r/7, 98v/4, 5, 5, 99v/9, 12, 100v/11, 101r/1, 15, 101v/8, 8, 102r/9, 10, 12, 102v/10, 12, 14, 103r/3, 4, 5, 6, 8, 10, 13, 16, 16, 103v/2, 3, 9, 16, 104r/9, 12, 15, 16, 104v/6, 8, 12, 13, 105r/6, 12, 105v/5, 6, 106r/14, 106v/2, 12, 107r/2, 3, 3, 4, 5, 11, 12, 13, XIII, 108v/6, 7, 16, 17, 109r/6, 11, 109v/3, 14, 17, 110r/1, 3, XIV, 110r/7, 9, 11, 19, 110v/1, 2, 5, 7, 7, 18, 21, 111r/4, 6, 10, 15, 17, 18, 21, 22, 111v/2, 17, 20, 22, 112r/3, 5, 10, 11, 11, 12, 12, 13, 13, 14, 14, 15, 15, 16, 16, 18, 19, 22, 112v/6, 8, 10, 11, 14, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 113r/1, 4, 7, 9, 11, 12, 13, 13, 17, 18, 21, 22, 113v/1, 19, 114r/4, 9, 10, 13, 18, 114v/1, 2, 2, 2, 8, 10, 115r/1, 4, 5, 6, 10, XV, 115v/4, 116r/3, 11, 13, 15, 116v/10, 11, 12, 17, 17, 19, 117r/8, 9, 12, 13, 17, 17, 117v/3, 3, 4, 5, 6, 13, 15, 16, 118r/5, 8, 9, 14, 118v/11, 119r/9, 14, 15, 17, 18, 119v/3, 6, 17, 18, 18, 120r/2, 5, 10, 15, 121r/1, 5, 6, 8, 10, 15, 16, 17, 121v/7, 8, 9, 10, 11, 12, 14, 14, 14, 16, 17, 122r/1, 9, 12, 12, 18, 122v/1, 6, 8; ши III, 12v/9, 13r/16, 13v/13, IV, 17r/2, 18r/3, 18v/12, 14, 19v/3, 20v/15, 21v/2, 22r/2, 7, 22v/7, 24r/6, 10, 25v/7, 28r/9, 29r/3, 29v/5, 30r/3, 31r/13, 35r/4, 35v/2, V, 38v/1, 39r/11, 13, 39v/5, 41v/6, 7, 42r/3, 43r/6, 12, 46r/8, 46v/3, 48v/10, 50v/6, 51v/1, VI, 58v/12, 62r/3, 62v/8; шї III, 11v/10, 12r/15, 12v/8, 16, 13r/9, 9, 13v/8, 17, 14v/17, 15r/8, IV, 16r/11, 17v/7, 18r/1, 20r/7, 21v/5, 22v/2, 23r/3, 24v/2, 25v/9, 26r/1, 29r/1, 29v/4, V, 46v/15, 50r/1, 53v/12, VI, 61r/10, 61v/8; [ши] XI, 91v/16, 17, 93r/10, 13, 93v/19, 96v/2; [ш]и XI, 95v/20, 96v/14; ш[и] II, 10v/15, XI, 97r/17; шии IV, 18v/7, 30v/11; шѥ V, 41v/5; шї IV, 26r/11; шии (!) V, 56r/13; шшш (!) VII, 65r/17; marcă cj. ши IX, 77r/15; loc. prep. ши кѕ V, 47r/3; ши ⟨*cu*⟩ V, 47r/4.

ștere s. n. sg. nom.-ac. цѣр'кѕл V, 49r/11.

ști vb. IV ind. prez. 1 sg. цїѣ XII, 98v/9; 3 sg. ци XV, 116v/7, 9; 2 pl. нѕ цицu I b, 2v/4, 7, 3r/1—2, 3—4; impf. 3 sg. цилъ VII, 67r/5; цїѧ IX, 78r/9; viit. 2 pl. но вецu цu I b, 6r/8—9; cj. prez. 2 sg. съ цїи XII, 105v/10; 3 sg. съ цїѣ XII, 103v/13, 106r/5, 106v/8, 107v/11; съ цїи XII, 98v/12; 1 pl. сѣ цилъ XV, 122v/4; 2 pl. с цицu III, 15r/14; сѣ цицu III, 12r/3; ger. цїиндъ XIV, 113v/17—18; refl. ind. prez. 3 pl. цинѕ-сѣ III, 13r/7; viit. 3 sg. сѣ вл цu V, 48r/10.

știre s. f. sg. nom.-ac. цирѣ II, 10v/1; циръ XIV, 110r/8.

tablă s. f. pl. nom.-ac. тавле XII, 99r/11.

talpă s. f. pl. nom.-ac. тал'ие V, 55v/9; талъпък⟨*le*⟩ V, 46v/1.

tare adj., adv. I. adj. sg. nom.-ac. f. таре XV, 122r/16, 122v/3. 2. adv. таре XIV, 110r/19, 110v/3.

tartar s. n. nom.-ac. тартарѕ V, 50v/10—11.

tată s. m. sg. nom.-ac. татъ XV, 118r/1, 118v/2; тапъ- XII, 99v/9; тапъкъ XII, 98r/9—10, 99r/5, 102r/7, 102v/1, 103r/15, 16, 103v/14, 105v/12—13, XV, 116r/11; тапъл XV, 117v/10, 118r/2—3, 16, 17; тапъкъ IV, 18v/1, XV, 116v/7, 122r/17—18; тапжл IV, 18r/1, 30v/2; тапкл I b, 8v/2; тапжкъ XII, 101r/16; татжл V, 44r/2; татжлъ V, 46v/11—12; татжлъ V, 56r/10; татжкъ XIV, 111v/14; тапк⟨*l*⟩ XII, 102v/7; тапкѧѕ I b, 10r/4; тапкѧѕ III, 15v/10—11; g.-d. тапълѧѕи III, 12r/12, VI, 63r/7, XI, 91r/4, XV, 116v/17, 117v/17, 122v/7; тапкѧѕи XI, 92v/13, 95v/7—8, XII, 101v/14, 103r/7, XIII, 108v/6, XV, 116r/9—10; татжѧѕи IV, 17r/6, V, 54v/1, XIV, 110v/15; татъѧѕи IV, 25v/14, 29v/9; тапкѧоуи XII, 98v/4, 106r/13—14; тапжѧѕи IV, 18v/7, 37r/1; тапжѧѕи IV, 34v/13, V, 44r/5; татжѧюи IV, 32r/13, 35v/3; тапк[ѧѕ]и XI, 93v/17—18; татжѧѕи IV, 16r/11; тапжѧѕи V, 45r/12—13; татжѧюи IV, 32r/8—9; тътжне- XI, 90v/16—17; voc. тапълк XV, 117r/6; тапъл III, 11v/4; тапкѧк XII, 104r/3.

tăia vb. I ind. prez. 3 sg. тае V, 39v/15; p. s. 3 pl. тъе XI, 97v/11; cj. prez. 3 pl. съ тае XI, 96v/21; cond. prez. 2 sg. иѕ тъере XI, 96v/11; imper. 2 pl. тъмцї- XI, 96v/15.

tăiere s. f. sg. nom.-ac. [тъ]жрѣ XI, 97v/14.

tărie s. f. sg. nom.-ac. търїе III, 15r/9—10; търие XV, 119v/12; търїа VI, 62r/14; търїа VI, 61v/14; търїаж (!) VI, 62v/6; търие IV, 16v/9.

tătar s. m. pl. nom.-ac. тътарън VI, 57r/11.

tău adj. pron. pos. sg. nom.-ac. m. тъѕ III, 11v/3, 5, 12v/3, 14r/14, 16, IV, 18v/3, V, 38v/4, 49r/13, VI, 62r/4, IX, 80v/2, XI, 92r/3, 18, 95r/19, 95v/19, XV, 116r/2, 11, 116v/13, 14, 20, 118r/3, 118v/6, 17; тьѕ IV, 11v/15, 32v/11, 33r/6, V, 53v/11, VI, 62v/11; тъоꙋ XII, 99v/9; тьѕV, 40r/12; тьоꙋ XII, 104r/5; тжѕ VI, 60r/8; тжѕ V, 38v/14; дл тъѕ XV, 119r/2; дл тъоꙋ XII, 99v/1; f. та III, 11v/6, 7, 12v/11, IV, 34r/6, V, 38r/11, 39r/3, 3, 52v/4, VI, 60r/7, XI, 97r/3, 5, 5, XII, 99v/6, 104r/6, 6, XIII, 109r/11, 16, 109v/2, 16, XV, 116r/4, 7, 14, 116v/9, 117v/13, 14, 119r/6, 18, 119v/2, 5; та V, 38v/3, XIV, 113r/13; -та XII, 99v/10; -та VI, 57v/7; а та XII, 104r/15, XIII, 109r/7, XV, 119v/14, 122r/11; g.-d. m. тъѕ IV, 19r/9, V, 39r/4, XII, 100r/6, XIII, 109v/18, XV, 117v/17; тъоꙋ XII, 99v/5,100r/3. XIII, 109r/12, 109v/4; тьѕ XII, 100r/4; тьѕ V, 47r/2; f. тале IX, 80r/2, XIII, 108v/12, 109r/18, XV, 118v/8, 15; -та VI, 61r/13; pl. nom.-ac. m. тъи V, 38r/7, 10, 38v/15, 47r/5, XI, 96r/9, 10, XV, 119v/7—8; тъи V, 38v/15; тжи V, 38v/14—15; f. тале XIV, 113r/7, 7—8, 12—13, 23; тале V, 38v/12, XV, 116v/11, 12; тале V, 40r/7; дле тале III, 12v/15—16; g.-d. f. тале IV, 33r/5, XI, 92r/4; pron. pol. *Sfinţia ta* v. **sfinţie**.

teme vb. III refl. ind. prez. 1 sg. мж темѕ VI, 58v/6—7; 3 sg. съ темѣ V, 49v/5; иѕ се тѫме V, 49v/7—8; impf. 2 sg. те темеи V, 38r/12; p. c. 3 pl. сѣѕ темоꙋтъ XIV, 111r/14—15; viit. 2 sg. те верої теме V, 38v/9; cj. prez. 3 sg. съ иѕ се тѣмж VII, 64v/5—6; съ иѕ се тѫмж VII, 64r/18; съ иѕ се тѫдмж VII, 66r/13; imper. 2 sg. иѕ те тѣме XI, 92r/17.

teslă s. f. sg. nom.-ac. теслѫ V, 39v/12.

ticală s. f. sg. nom.-ac. тикалъ I b, 3r/12.

tină s. f. sg. nom.-ac. тина V 55r/8—9.

tinde vb. III ind. p. s. 3 sg. тын'сѫ IV, 32r/14.

tinereţe s. f. sg. nom.-ac. тинереце V, 40r/7—8; pl. nom.-ac. тинерецел VI, 61r/14.

tins adj. sg. nom.-ac. m. тин'сꙋ IV, 22v/11.

tîlcovanie s. f. sg. nom.-ac. тлькованїе XV, 116r/4.

tîlhar s. m. pl. nom.-ac. тълъХарїи IV, 30v/8; тлъХарїи IV, 24v/3; voc. тльХарилωр V, 49r/4.

tîmpina vb. I ind. p. s. 3 sg. тъмп[и]нѫ XI, 94r/11—12; тьѱпиръ VII, 67r/2—3; refl. ind. p. s. 3 sg. се ти⟨*m*⟩пинѫ VII, 66v/16.

tîmpinare s. f. sg. nom.-ac. тимъпинаре III, 12r/15; тъм'пинаре III, 14v/13; тъмъ[пи]нарѣ III, 11r/13.

tînăr s. m. pl. nom.-ac. тинерїи V, 37v/4—5, 51r/7; nom.-ac. pentru g.-d. тинерїи V, 38v/2.

tîngui vb. IV refl. ind. prez. 3 pl. съ тьн'гꙋескоу V, 51v/2; impf. 3 pl. с тьн'гꙋнѧ III, 15r/5; viit. 3 pl. се вор тън'гꙋн V, 43r/13; ger. тън'гꙋиндꙋ-се III, 12r/13.

tînguire s. f. sg. nom.-ac. тънгꙋире V, 44v/6—7.

toamnă s. f. sg. nom.-ac. тоамнѫ V, 48v/9.

tocmeală s. f. sg. nom.-ac. токмѧла XIV, 110v/18; pl. nom.-ac. токмѣлеле XII, 98r/7—8.

toiag s. n. sg. nom.-ac. тоıагꙋл V, 45r/7.

topi vb. IV ger. топиндꙋ- XIV, 114v/1.

tot adj., adv., pron. nehot. **1.** adj. pron. sg. nom.-ac. m. тоть XI, 90r/9; тоть XIV, 112r/17; тоут XI, 97r/1; тотꙋ I b, 5r/3, III, 13r/15, IV, 19v/11, V, 42r/4, XV, 117v/18; f. тоатѫ III, 13r/10, 13v/16, 14r/10, IV, 33r/5, V, 38r/14, 42r/6, 54r/9, 55v/8, XI, 90v/7, XII, 106r/11; тоать I b, 4r/14, 6r/7, 8r/3, 9r/12, XI, 90r/13, 90v/9; тоатъ III, 13r/1, XV, 118r/9, 15; тоатѫ XIV, 110r/9, 110v/4—5, 111v/8; тоатѫ V, 53r/7; тωатъ XIII, 109r/9; тоωтѫ V, 49r/3; тоате IX, 80v/14—15; pl. nom.-ac. m. тоци IV, 29v/12, 31v/9, 33v/10, 35v/10, 36v/11, 14, V, 42r/1, 5, 42v/13, 43r/2, 8, 46r/11—12, 55v/11, XI, 94r/5, 94v/20, 95r/21, 96v/12, XIV, 112r/21, XV, 118v/1, 119v/7; тоци IV, 17r/14, V, 51r/6, XIV, 110r/7, 110v/10; тоц V, 38r/10, 50v/8; тоцї III, 13r/6, IV, 35r/13; тωци XIV, 110v/20, 115r/12; тоци IV, 30v/1—2; тоцї III, 11r/11; тоцїи III, 14v/1; то⟨*ţi*⟩ III, 11r/8; тоцї V, 47r/3; тωци XIV, 111v/1; тωцї V, 40r/15; f. тоате III, 11r/11, 11v/12, 12r/6, 12v/11, 13v/17, 14r/8, 14v/7, 15v/1, IV, 16r/8, 35r/7, V, 38v/1, 5, 39r/4, 39v/13—14, 40r/6—7, 40v/9, 41v/1, 5—6, 13, 42r/5—6, 8—9, 9, 42v/1, 13, 43r/4, 47v/9, 48v/5, 51r/8, IX, 77r/11, 80v/11, XI, 90v/15, 15, 91v/13, 92v/6, 93v/10—11, 94r/4, 94v/17, 20, 95r/5, 14, 20, 96v/9, 97r/9—10, 10, XII, 101v/2, 102v/2, 105r/4, 105v/1, 106r/12, XIII, 109v/18—19, XV, 116r/7, 116v/10, 11, 117r/13; тоате V, 55v/10, XIV, 110r/8, 110v/1—2, 111r/22, 112v/16, 113v/11, 20—21, 115r/1; тоате V, 41v/12, 50v/15, 52v/15, VI, 60v/12, XIV, 113r/12; тоате IV, 35r/13—14; тоатѣ III, 11r/5; тоатѧ V, 42v/5; тоωте III, 14v/11; тωате XIII, 108v/14; тωте III, 11r/7; тꙋате V, 39v/8—9; g.-d. m. тꙋтꙋ⟨*ro*⟩рь V, 46r/1; тꙋтꙋрорꙋ III, 12r/8—9; f. тотꙋрорь XI, 95v/20—96r/1; тоутꙋрорꙋ XI, 94v/2—3; voc. m. тоци IV, 35r/2; тоцї IV, 34v/15; loc. adv. *în toată vremea* v. **vreme**; num. card. col. *tute patru* v. **patru**. **2.** adv. тоть V, 48v/15; тωть XIII, 109r/7. **3.** pron. nehot. sg. nom.-ac. m. тот IV, 17v/3; тоть XIV, 110r/17; тотꙋ

XV, 122r/17; тотȣ- IV, 21r/7; тотȣ XIV, 112v/10; тѡтȣ XIV, 112v/9; pl. nom.-ac. m. тоци I b, 6r/5, III, 15r/14, IV, 17r/12, V, 41v/10, 45v/12, XI, 92r/21, 92v/9, 15, 96r/18, 96v/2, XII, 107r/14, XIV, 113r/17, XV, 122r/5; тоци V, 37v/5, 41v/4—5, 46r/14, VII, 65v/12, 17, XIV, 113r/20; тѡци XIV, 111r/1, 13; то[ци] XI, 95r/16; тоцї IV, 27v/4; f. тоате V, 39v/14, 40v/1, 3, XI, 95v/1, XII, 102v/8; тоате V, 41r/5, XIV, 112v/12—13; тѡате XIII, 109v/13; g.-d. тоутȣрѡрь XIV, 111v/10; тȣтȣрорȣ IV, 30r/2—3, XV, 116r/16; тȣтȣрорȣ IV, 35r/7—8, 11—12; loc. adv. кь (!) тоть XIV, 114r/11—12; нькиж де тоат IV, 21v/4.

trage vb. III refl. ind. viit. 3 sg. се ва траце V, 38v/5; cj. prez. 3 sg. сь сѫ трагь IV, 23v/5; cond. prez. 3 sg. сѣрѫ траце IV, 23v/3.

trăsnet s. n. sg. nom.-ac. треснетȣ V, 43r/7; треснетȣ V, 42v/11—12.

treabă s. f. sg. nom.-ac. требѫ IX, 77v/9—10.

trebui vb. IV ind. prez. 3 sg. требоуѧще XII, 101v/11—12, 103v/12, 105v/8—9, 106r/4—5, 106v/7; требоуѧще XII, 98v/11—12; 3 pl. требоуескь XII, 105r/8; cond. prez. 3 sg. аръ требои XV, 116v/7—8.

trece vb. III ind. p. s. 3 sg. трекȣ XI, 95r/8; 3 pl. трекȣрь XIV, 113r/17—18; p. c. 3 sg. аȣ трекȣтȣ V, 43v/8; 3 pl. аȣ трекȣтȣ V, 39r/5; трекȣт-аȣ XIV, 110v/8—9; viit. 3 sg. ва трѣче XV, 121r/7, 9; ва трече V, 48r/11, VI, 60r/10; но ва трече I a, 1v/14; viit. 1 pl. времȣ трѣче XV, 120r/8; inf. трѣче XV, 117v/9; ger. трекъи'до IX, 79r/6; трекъидȣ IX, 79r/8.

trei num. card. трен V, 51r/4, IX, 78r/19, XI, 96r/16, XII, 100v/7, 105v/15; трен I a, 1r/12, IV, 26r/10; трен I a, 1r/11; тр[е]и XI, 96r/15—16; num. adv. де трен ѡри V, 41r/14; де трен ѡрї III, 14r/13.

treilea num. ord. sg. m. ал трениле X, 79v/14, XII, 103r/12—13; ал' трениа VII, 64r/2; ал' трениле IV, 24r/12; f. а треѧ I a, 1v/7, XII, 99r/4, 103r/4, 103v/11, 105r/16; а треѧ XII, 99v/7—8; f. pentru m. а треѧ XII, 101r/1; pl. m. ан треїи VI, 57r/10—11.

treizeci num. card. тре⟨і⟩ѕечи V, 51r/2.

tremura vb. I ind. prez. 3 pl. тремȣрѧ IV, 21v/9; p. s. 1 sg. треморaю XIII, 109r/15.

trestie s. f. sg. nom.-ac. трес'тїе I b, 3r/7.

trezvit s. n. sg. g.-d. треѕвитȣлȣи XV, 119v/17.

trimite vb. III ind. p. s. 1 sg. тремеш I a, 1v/3, 7; тремешȣ I a, 1v/5; 3 sg. тремѣсе IX, 77r/2, 78r/11; тремес VI, 63r/3; p. c. 3 sg. ⟨а⟩оу тремесȣ I b, 9v/2—3; viit. 1 sg. вою тремѣте I b, 5r/3—4, 5v/4—5; вою тремете I a, 1v/16—17; но вою тремѧте I b, 4v/14; 3 sg. ва тремите V, 43r/5—6; ва тримитѣ V, 45r/9; cj. prez. 3 sg. съ тремѣць I b, 9r/8—9; съ тремѧць I b, 9r/12; imper. 2 sg. тремѧте XI, 92r/3; pas. ind. prez. 1 sg. m. съмтȣ тремесȣ IX, 80v/1; 3 sg. m. е тремесȣ IX, 80r/12.

trimitere s. f. sg. nom.-ac. тремѧтере I b, 4v/13—14.

troiță s. f. sg. nom.-ac. троиць XI, 95v/14; троицѫ XI, 91r/4; троице IV, 19v/3; троице V, 56r/10; троице V, 48r/6.

trufă s. f. sg. nom.-ac. трȣфа V, 50v/5, XV, 118r/12; pl. nom.-ac. троуфеле XIV, 114v/17.

trup s. n. sg. nom.-ac. трȣп V, 38r/8; трȣпь XIV, 113v/2—3; трȣпȣ V, 48v/5, 54r/6, XV, 117r/14—15; трȣпȣ III, 14r/12, 14v/2; трȣпȣл III,

14r/14, IV, 26r/1, V, 39v/3, 50r/3, IX, 80v/3, 7; трȣпȣл III, 14r/16, VII, 66v/4, 15; трȣпȣл V, 54r/2, 55r/10; трȣпоул XIV, 110r/11, 15—16; троупȣль XIV, 112r/22, 113r/4; трȣпоул XI, 96r/7; троупȣл V, 50v/3; троупȣль XIV, 111v/2; троупоул XII, 107r/6; троупоул XIV, 113v/13—14; троу⟨*pu*⟩ль XIV, 110v/22; g.-d. трȣпȣлȣи V, 39r/4, 40r/13; трȣпȣлȣи V, 39r/8; трȣпȣлȣи III, 12v/4; трȣпȣлоу⟨*i*⟩ XIV, 114v/16; трȣпоулȣи XIV, 114v/14; троупȣлоуи XIV, 111r/23; троупоулоуи XII, 105v/7; pl. nom.-ac. трȣпореле I b, 4r/7; трȣпȣреле I b, 5r/8—9; g.-d. трȣпорерѡрь (!) XIII, 108v/13.

tu pron. pers. 2 sg. nom. тȣ IV, 17r/9, 13, 19r/13, 30r/1, 35r/5, V, 38r/13, 53v/12, IX, 77v/12, 80r/19; тȣ VI, 60r/11, 61r/13, VII, 67r/11, XIV, 113v/15; тоу XIV, 113r/15, 113v/16, 18; nom. pentru ac. тȣ XI, 92v/13; d. цїе IV, 16v/10, XIV, 113r/6, XV, 116r/12, 15; цие V, 47r/4; цїѧ IV, 16v/13; ци VI, 59r/12; цї- V, 38v/14, 39r/8, VI, 60r/7, VII, 67r/7, 8, XIV, 112v/9, 113r/8; ци- V, 39r/1, 39v/3; цѣȣ (= ţi-au) XV, 117r/14, 16, 17, 117v/2; -ци- XI, 94v/1, 95v/17, XIV, 113v/1; -ц- III, 14v/17; -ц VI, 61r/13; -ць XIV, 113r/6; -ци III, 14r/17, IV, 21r/7, 25v/5, 31r/4, V, 38r/15, 38v/11, 16, VI, 58v/6, 60r/8, 61r/8, IX, 78v/11, XV, 118v/1; -цї III, 14r/14, V, 38v/12; -⟨*ţ*⟩и XIV, 113r/13; -цȣ IV, 17v/3; ac. те[не] XI, 91v/15—16; тине III, 14v/9, 15r/1, 2, IV, 19v/4, 5—6, 29v/11, 31v/4, V, 39v/1, 40v/8, 46v/14, VI, 58r/2, XI, 92r/9, 93r/16, 96r/10, 96v/4; тине XIV, 112v/12, 113r/20; тине VI, 60r/10—11; [т]ине XIV, 113r/17; [ти]не XI, 93r/16—17; тинеѫ (!) V, 40r/6; те V, 38r/9, 13, VI, 60r/11, 61v/10, IX, 80r/3, 12, XI, 91v/6, 94r/14, 95v/11, XV, 117v/17; те VI, 62r/9, XIV, 113r/16; теи (= te-ai) III, 15r/6; теȣ (= te-au) V, 47v/3; -те- XI, 91v/12, 94v/4, 96r/2, 3; -те VIII, 76r/2, 7, XI, 97r/4; val. refl. те I b, 7r/2, III, 14r/15, 14v/14, 15, IV, 31v/8, 10, V, 38r/12, 38v/2, 9, 10, 39v/3, 52v/2, VI, 61v/11, 62r/10, XI, 91v/10, 92r/17, XII, 98r/12, XIV, 112v/10, 113r/16, XV, 116r/6, 118r/2; те XIV, 112v/13, 23; [те] XI, 94r/14; тѣ V, 39r/10; тѧ V, 39r/8; теи (= te-ai) IV, 19r/12; тѣи (= te-ai) XIV, 113r/21; -те- XV, 118r/3; -те I b, 7r/2, III, 14v/8, IV, 16v/17, 17r/3, 7, 12, 29v/13, 15, 30r/1, VI, 57v/6, IX, 77v/15, 80v/13, XI, 91v/11, 93r/19, 96v/19, XV, 116r/9; -тѫ IV, 16v/7, 8, 9, 11, 12; -те II, 10v/9, IV, 31v/8; -тѧ 16v/6, 17r/9; -те IV, 16v/15.

tunerec s. n. v. **întuneric.**

turc s. m. pl. nom.-ac. тȣрчїи VI, 57r/10.

turn s. n. pl. nom.-ac. тȣрнȣриле V, 47v/10—11.

turna vb. I refl. ind. prez. 3 pl. съ торънѫ IV, 36v/1—2.

tuse s. f. sg. nom.-ac. тȣсе I a, 1v/19.

tutindeni adv. тоутиндире I b, 9v/12—13; тоутиндири I b, 5v/1.

ţărînă s. f. sg. nom.-ac. цьръна V, 55r/7—8.

ţeapă s. f. sg. nom.-ac. цапѫ V, 39v/11.

ţinea vb. II ind. prez. 2 pl. но ци-ѣреци I b, 2v/16—3r/1; 3 pl. цинь III, 12v/12, VI, 62v/7; цнъ IV, 21v/10—11; p. s. 2 pl. но ци-ѣротȣ I b, 2v/2—3; p. c. 3 pl. лѣȣ циноуть XIV, 110r/19; лѣоу циноуть XIV, 110v/3—4; viit. 3 sg. ва ци-ѣрѣ I b, 3v/9; 2 pl. но веци цирѣ I b, 3v/16; cj. prez. 2 pl. съ цї-ѣреци I b, 4v/3; съ цирeци I b, 6r/16; cond. prez. 2 pl. нȣ ци-ѣрȣретȣ

I b, 4v/6—7; refl. ind. p. c. 3 pl. съ аѕ цирѕт VII, 65v/3; pas. ind. impf. 3 sg. m. ера цирѕт VII, 66r/18.

ţinut s. n. sg. nom.-ac. цинютоул XI, 97r/2; цинѕтѕл XI, 93v/11; цинѕтѕлѕ III, 15v/10; цинрѕтѕл I b, 5r/16; цирѕтѕл VII, 67v/8.

ţipa vb. I inf. а цина XIV, 113r/3.

ţipăt s. n. pl. nom.-ac. цинете XIV, 113r/1; цинетеле V, 45r/5.

ţivlet s. n. pl. nom.-ac. цивлете XIV, 112v/24—113r/1.

ucenie s. m. pl. nom.-ac. оученичии V, 44v/5; g.-d. оученичилор XII, 107r/3—4, 12—13.

ucide vb. III ind. prez. 3 pl. ѕчигѕ III, 11v/11; impf. 2 sg. оучидеи V, 39r/13; 3 pl. оучидѣ I b, 3r/7; p. c. 2 sg. аѕ оучись V, 40r/10; viit. 3 sg. ва оучидє V, 45r/8; cj. prez. 2 sg. съ иѕ оучизи XII, 99v/13; ger. оучигжидоу- XIV, 114r/16; refl. ind. viit. 3 pl. съ ворѕ оучидє V, 56v/6; сє ворѕ ѕчидє V, 56v/13—14; pas. ind. prez. 3 pl. m. съи'тѕ ѕчиши III, 11v/15—16.

ucidere s. f. pl. nom.-ac. оучидєрилє XIV, 112r/13—14, 114r/16—17, 114v/18.

uita vb. I imper. 2 sg. по оуита XI, 92v/10.

uliţă s. f. sg. nom.-ac. оулиць V, 55r/9.

umbla vb. I ind. impf. 3 sg. ·ѣбла IV, 23v/10; p. c. 3 pl. аѕ ·ѣблатъ XIV, 114r/7—8; и-аѕ ·ѣблатѕ IV, 33v/13; viit. 1 sg. иѕ вою ·ѣбла V, 37r/15; cj. prez. 2 sg. сє ·ѣби XV, 117v/1; cj. prez. 1 pl. блѫмѕ IV, 29r/4, IX, 77v/8, 78r/2; блъмѕ IV, 25v/4, V, 38v/3; блѣмѕ IV, 31r/3; блѫмѕ IV, 20r/4; ·ѣблъмѕ IV, 31r/7; ·ѣблѫмѕ IV, 26v/11—12; ger. ·ѣблѫндѕ III, 11v/14.

umblare s. f. sg. nom.-ac. ·ѣбларе IV, 16r/1.

umbră s. f. sg. nom.-ac. ѕмвра XIV, 113r/18; ѕ⟨*m*⟩вра V, 39r/5.

umplea vb. II cj. prez. 2 sg. сє ·ѣпли XV, 117v/12; inf. ·ѣплѣ XII, 100v/3; refl. ind. p. c. 2 sg. тѣи ·ѣплѧѕть XIV, 113r/21.

un art. nehot. sg. nom.-ac. m. оу·ѣ III, 13r/14, IV, 22v/10, VI, 60r/13, IX, 78r/4, 11—12, 80r/8, XI, 92r/11, 94v/15, 95v/4, XII, 103v/6; оу⟨*n*⟩ V, 56r/3, IX, 77r/7, 80v/17, XI, 90r/2, 92r/10; ѕ⟨*n*⟩ III, 13v/11, V, 42r/13, VI, 60v/4, IX, 77v/5; ѕ·ѣ IV, 21v/13, VI, 60r/2, IX, 80v/17; ѕи I b, 9v/4, XV, 118v/2; оуи' V, 46v/15, 54v/11; оуиъ IV, 24v/7, 31r/4; ѕи V, 39v/8; ѕи' V, 48r/15; ѕиъ IV, 29r/11; ѕиъ IV, 20r/8; ѕиѣ V, 55r/11; оуи IV, 24r/6; оуиѣ V, 43r/10—11; оуи'ѣ V, 51r/1; ·ѧѕ (!) VI, 59v/7; оум' X, 79r/13; оу- XI, 90v/19; f. ѡ I b, 4v/16, III, 13r/10, IV, 22r/5, 31v/3, V, 40v/4, 45v/9, 51r/3, 52v/7, VI, 59r/7, 59v/3, 4, XI, 90r/17, 90v/17, 91r/13, 91v/7, 92r/12, 13, 92v/20, 93r/5, 94r/18, 95r/13, 95v/12, 96r/13, 19, XIV, 114r/3; о XV, 117r/15; ѕ I b, 5r/7; pl. nom.-ac. неще I b, 5r/9, IV, 23v/7, 26r/8—9, 9, 26v/4, 27r/12, 27v/2; нище I b, 5r/4—5.

undă s. f. pl. nom.-ac. оуидє IV, 30r/13.

unde adv. оуидє I b, 3v/6, 6r/2, IV, 20r/8, 28r/5, 31r/3, 33v/1, 3, 5, 34v/10, V, 38v/12, 14, 45r/5, VI, 58v/13, VII, 67r/8, XII, 106r/9; оуи'дє IV, 31r/7—8, 33v/6—7, V, 37r/12—13, 44v/14—15; ѕи'дє V, 37r/16, 56v/5; оуидє IV, 33r/14, V, 39r/1; ѕидє VI, 60r/7; оуидє VII, 67r/6; оу·ѣдє XI, 97v/19; loc. adv. дє оуидє IX, 77v/6, XI, 94r/17; дє ѕидє III, 12r/16; дє оуиъдє III, 11r/13—14.

undeva adv. оуидева IX, 77r/16.

undiță s. f. sg. nom.-ac. ȣн'дица VI, 61r/1.

unge vb. III ind. p. s. 3 sg. ȣ·ѣсе XI, 93v/16.

unghi s. n. pl. nom.-ac. юн'гюреле IV, 23r/12—13.

unghie s. f. pl. nom.-ac. оун'ги IV, 25r/4, 27r/13; оунги IV, 25r/4—5, 25v/7.

unsprezecelea num. ord. sg. nom.-ac. m. ал оун'спрѫзѣчеле VII, 64v/3; ал оу⟨*n*⟩спрѫзѣчеле VII, 64v/13—14.

unu num. card. m. оуноул XII, 102r/13; оуноуль XII, 102v/7; f. о I a, 1v/3; ѡ I a, 1r/7; оу I a, 1v/1; оуна XII, 103v/4; loc. adv. *întru u⟨n⟩ ceas* v. **ceas**; *nece cu un chipu* v. **chip**.

un(ul) adj., pron. nehot. 1. adj. pron. sg. nom.-ac. f. ѡ IV, 16v/1; adj. pron. neg. *nici un* v. **nici**. 2. pron. nehot. sg. nom.-ac. m. ȣнȣл V, 40r/15; оуроул I b, 7r/4; pl. nom.-ac. m. оунїи IV, 20r/11, V, 37v/7, 41v/15, 45v/2, 48r/7, 55v/12; оунии III, 12v/7; оу·ѣрыи I b, 9r/9; g.-d. m. оунора V, 45v/4, 55r/7.

upovăi vb. IV ind. prez. 3 sg. оуповьѧще XI, 96v/4—5; cj. prez. 1 pl. ȣповъимь XV, 122v/2.

upovăință s. f. sg. nom.-ac. оуповъинцъ XV, 122r/15—16.

urbi vb. IV v. **orbi**.

ureche s. f. pl. nom.-ac. ȣреки IV, 22r/6.

urgie s. f. sg. nom.-ac. ȣрѱїе V, 44r/15—44v/1; оурѱїе XIV, 111v/11; pl. nom.-ac. оурѱїиле XIV, 114v/22.

urî vb. IV ind. prez. 3 sg. оурѧще V, 49r/6; p. c. 2 pl. оурѫтоу-лѣци XIV, 112r/2—3; cj. prez. 1 pl. се оуримȣ XV, 122r/8.

urît adj., s. 1. adj. sg. nom.-ac. m. оурѫть XIV, 112v/9; f. оурьтѫ XIV, 114v/9—10; pl. nom.-ac. f. оурѫте XIV, 111r/17. 2. s. n. sg. nom.-ac. оуритȣ I b, 6v/16.

urmă s. f. sg. nom.-ac. ȣрма VI, 59r/15.

uscat s. n. sg. nom.-ac. ȣскат VI, 61r/2.

usteni vb. IV v. **osteni**.

ustenit adj. v. **ostenit**.

ușă s. f. sg. nom.-ac. оуша XIII, 108v/7, XV, 116r/4; g.-d. оушиеи IX, 78v/18.

ușor adj. pl. nom.-ac. f. ютоаре III, 11r/15.

vai(de) interj. ваи V, 39v/1, 56v/14; ва⟨*i*⟩ IV, 30r/9, 31r/1; ваи IV, 29r/1; ваиде I b, 6v/14—15, 7r/6, 13, 15, 16, 7v/5, 7, 14, 8r/5, 6.

vară s. f. sg. nom.-ac. варѫ V, 48v/9.

varece pron. nehot. v. **oarece**.

vădi vb. IV ind. prez. 3 pl. вьдескȣ IV, 21r/13.

văpaie s. f. pl. nom.-ac. вьпъи VI, 59v/2.

vărsa vb. I ind. prez. 3 pl. варсъ III, 12v/9; refl. ind. viit. 3 sg. се ва вър'са XII, 107v/2.

vătăma vb. I refl. ind. prez. 2 sg. те ватьми XIV, 112v/13.

văzut s. n. pl. nom.-ac. възȣтеле XV, 117r/12—13; g.-d. възоутелѡрь XII, 102r/10.

veac s. m. și n. 1. s. m. pl. nom.-ac. вѣчи XIV, 111r/11; loc. adj. де вѣчи XV, 120r/2—3; loc. adv. ·ѣ вѣчи XIV, 115r/9; ·ѣ вечи дѣ вечи

V, 50r/7; ·ѣ вечии векꙋлꙋи VI, 63r/8. 2. s. n. sg. nom.-ac. вѣкь I b, 9v/1, 10r/6; векꙋ IV, 17r/11, V, 48r/2, 9; g.-d. векꙋлꙋи V, 41r/8, 44v/14, 45r/13—14, 47v/6, 15, 51v/8; векꙋлꙋи V, 41r/12; pl. nom.-ac. вѣкоуре XII, 102v/2—3; loc. adj. де вѣкь I b, 3v/6, XII, 106r/1, XIV, 111v/15; де векъ V, 37v/13—14; де векꙋ IV, 35v/12, V, 44r/3, 48v/1—2, 49v/14; де вѣкꙋ I b, 7r/10—11; де·ѣ векꙋ IV, 30r/8; loc. adv. де·ѣ векꙋ IV, 29v/10; ди·ѣ векꙋ IV, 19r/4; ·ѣ векꙋ III, 15v/12, IV, 30v/15, V, 48r/6, 48v/11, 51v/11; ·ѣ вѣкꙋ I a, 1v/14, VII, 67v/9; ·ѣ векꙋ V, 51v/13; ·ѣ векꙋл векꙋли V, 48v/16; *în vecie (veciia) de veacu* v. vecie; *în veci(i)a veacului* v. vecie.

vecie s. f. sg. nom.-ac. вечїе I b, 9v/1, 10r/6; loc. adv. ·ѣ вечїе XII, 103v/10, 104r/16; ·ѣ вечїе де вѣкꙋ VIII, 76r/14; ·ѣ вечїѧ де вѣкꙋ XIII, 109r/1; ·ѣ вечїѧ вѣкꙋлꙋи XIV, 114v/11—12, XV, 122r/13, 122v/13; ·ѣ вечиа векꙋлꙋи V, 57r/2; ·ѣ вечїа вѣкоулꙋи XIV, 111r/3—4; ·ѣ вечїѧ вѣкоулн XIV, 112v/19—20; ·ѣ вечїнѧ векꙋлꙋи IV, 37r/3—4.

vecin s. m. sg. nom.-ac. вечинꙋл IV, 22r/9—10, V, 40r/12, 49r/7; g.-d. вечинꙋлꙋи XII, 100r/6; вечиноулꙋи XII, 100r/2; вечиноулоуи XII, 100r/4; pl. nom.-ac. вечинии IV, 30v/6—7; g.-d. вечирилорꙋ XV, 120v/6.

vedea vb. II ind. prez. 1 sg. въсꙋ IV, 34v/8, IX, 80r/11; 2 sg. веси IV, 26v/12, V, 38r/13; 3 sg. вѣде IX, 79r/5, 7, XV, 116v/11; 1 pl. ведемꙋ IV, 29v/10—11; 2 pl. ведеци I a, 1v/2; 3 pl. нꙋ въдꙋ V, 54v/5; impf. 2 sg. ведеи V, 38v/1; 3 sg. ведѣ VII, 67r/3; p. s. 1 sg. вьсꙋю III, 13r/10, 14, 13v/11, 14r/10, IV, 35v/15, VI, 60v/6; въсꙋю III, 13v/14, IX, 80r/8—9; въсꙋю III, 14r/2; вѫсꙋю IV, 32v/6; 2 sg. вьсꙋши VI, 59v/7, 60r/2; вьсꙋши VI, 60v/3; 3 sg. въсꙋ IV, 21v/12—13, 22r/5, 22v/10, 14, 23v/6, 24r/5, 25r/2, 25v/6, 26r/8, 26v/3—4, 27r/1, 11, 27v/5, 10, 28r/7, 29r/10, 31r/7, 34v/6, VI, 60r/13, IX, 78r/16, 80v/17, XI, 93r/14, 21, 93v/19; вьсꙋ IV, 17v/9, 18r/4, VI, 59v/14; вьсꙋ IV, 30r/4; вѫсꙋ XI, 92v/17; възꙋ XI, 95r/2, 96v/6; въ[зꙋ] XI, 95r/15; 3 pl. въсꙋрѫ IX, 77v/4; вьсꙋр IV, 29v/6; вьсꙋрь IV, 35v/5; вьсꙋрѫ IV, 30r/3; p. c. 1 sg. нꙋ ам вьсꙋт VI, 59v/10, 60r/4; н-ам въсꙋт XI, 91v/4—5; 2 sg. н-ан въсꙋт IV, 29r/3; н-ан въсꙋть III, 14v/16; н-ан възꙋт IV, 22v/2; 1 pl. н-ам въсꙋтꙋ IV, 29v/9—10; m. m. c. p. 3 sg. фꙋсесѧ вьсꙋт VI, 59v/9; фꙋсесѧ вьзꙋт VI, 60r/4; viit. 1 sg. нꙋ вою ведѣ IX, 80r/3; 3 sg. ва ведѣ XV, 116r/11, 13—14; ва веде V, 43v/16; ва веде V, 44r/13; 1 pl. врем ведѣ IX, 77r/16; ведѣ-вем XI, 91v/19; 2 pl. вецн ведѣ I b, 5r/15—16; 3 pl. вор веде V, 43v/10—11, 56v/5—6; вор' веде V, 41v/17; воръ веде V, 43r/2; ворꙋ веде V, 42v/12—13, 56v/9—10; веде-ворꙋ V, 56v/1—2; cj. prez. 1 sg. съ въсꙋ XI, 93r/6; съ вьсꙋ III, 13v/5—6; съ вѫсꙋ IV, 18v/8—9; сь въсꙋ IV, 18r/12; 2 sg. съ ве[си] XI, 93v/18—19; 3 sg. съ вась IX, 80v/14; съ васѫ IV, 16r/2; сь вазь IV, 16r/8; 1 pl. съ ведемꙋ IV, 29r/5, 31r/7; 3 pl. сь нꙋ васѫ IV, 18v/1; imper. 2 sg. веси IV, 28r/5, V, 49r/12, XI, 93r/19; весї IV, 35v/1; нꙋ веде V, 49r/11; 2 pl. ведеци V, 37r/5; inf. веде IV, 18r/13, 19r/5; а веде IV, 30v/14; ger. вьсин'дꙋ V, 40v/2; невьсиндꙋ V, 40v/2; refl. ind. prez. 3 pl. се въдꙋ V, 52r/1—2.

vedere s. f. sg. nom.-ac. ведѣре I a, 1r/8, I b, 8r/16, XI, 94r/1; ведѣрѣ XV, 116r/15—16.

veni vb. IV ind. prez. 3 sg. вине IV, 24r/3, XII, 103r/16; 1 pl. веним III, 12v/2; венимь III, 11v/1; 2 pl. веници III, 12v/1; веницї III, 11r/14;

вѣници III, 12r/16—17; impf. 3 sg. вениѧ XI, 90r/14; венїнѫ III, 14v/5—6; p. s. 1 sg. венїю IV, 36r/1; 3 sg. вене XI, 93r/9; вени IV, 32v/8—9; вине V, 37r/11, 39v/8, VI, 57v/3, 60v/16; 3 pl. венир IV, 20r/4; p. c. 2 sg. а⟨i⟩ венит IV, 30r/7; 3 sg. вен'рить X, 79v/14—15; аȣ веритȣ VII, 64r/2—3, 64v/13; ⟨a⟩оу веритȣ VII, 64v/2; венит-аȣ XI, 91r/13; ве⟨ni⟩т-аȣ XII, 102v/11—12; 2 pl. аци венит V, 44r/7; viit. 1 sg. вою вени XI, 93r/6; 2 sg. вери вени III, 11v/5—6; 3 sg. ва вени IV, 24v/7, XIV, 110r/5; ва вени IV, 24v/8—9; ва ве·ѣри XV, 122v/10; вене-ва XII, 103r/8; иȣ ва вени II, 10v/7; иоу ва вени II, 10v/11—12; cj. prez. 3 sg. съ вїе XII, 104r/5; съ вї·ѣе XV, 119r/6; се вї·ѣе XV, 119r/9; 2 pl. съ веници II, 10v/3; imper. 2 sg. вию IV, 35r/5; 2 pl. веници IV, 34v/15, V, 44r/1, 4, 5, 6, 7, 9, XIV, 110v/14; венищї V, 37r/12, 44r/4; венищ V, 44r/3.

venire s. f. sg. nom.-ac. венире V, 55v/14.

venit s. n. sg. nom.-ac. ве·ѣретȣл XV, 119r/13.

venită s. f. sg. nom.-ac. ве·ѣретъ XV, 119r/7—8.

verde adj. pl. nom.-ac. m. вер'ѕи V, 55v/4.

veseli vb. IV refl. ind. prez. 3 sg. се весе⟨lea⟩ще IX, 79r/6; p. c. 1 pl. нем веслитȣ V, 43v/7; 2 pl. в-аци веслитȣ V, 44v/8; viit. 3 sg. се ва весели V, 43v/17; 3 pl. съ ворȣ весли V, 51v/3; се вор' весели V, 48v/11; се ворȣ весели V, 48v/16; се ворȣ весли V, 48r/7—8; imper. 2 pl. вѫ веслици V, 54r/13.

veselie s. f. sg. nom.-ac. веслїе I b, 6v/10, III, 12r/8; веселїе XII, 101r/15—16; весѧлїѫ V, 41r/10; pl. nom.-ac. веселїи XIV, 111r/10; веселїиле XIV, 113r/11.

veste s. f. sg. nom.-ac. весте IV, 34v/12; loc. adv. фьрѫ де весте V, 39v/7.

veşmînt s. n. sg. nom.-ac. вешъмен'тȣ V, 46v/15—16; вешьмѫнтȣл VI, 62v/3; вешмѫ·ѣтȣл I b, 4v/10; pl. nom.-ac. вешъмените V, 47r/11—12; веш'мините V, 46r/3; вешьментеле V, 46r/13.

veşnic adj. sg. voc. m. вечнинникȣ (!) IV, 35v/8.

via vb. I şi vie vb. III 1. vb. I ind. prez. 3 sg. вїазѫ XII, 98r/7. 2. vb. III ind. impf. 3 pl. виѫ IV, 35r/1; p. s. 3 sg. вїе VII, 67r/15; p. c. 2 sg. а⟨i⟩ вис III, 14v/10; ѧи висȣ V, 38r/10; 3 sg. чеȣ висȣ III, 13v/16; 1 pl. амь вись XIV, 113v/12, 22; 3 pl. чеȣ вис V, 54v/13; чеȣ висȣ IV, 28r/1; viit. 3 pl. ворȣ вїе V, 48v/1; cond. pf. 2 pl. аци вроуть вїе XIV, 114v/11.

viaţă s. f. sg. nom.-ac. вїаца V, 37v/13, XII, 101r/1; виацѫ V, 54v/2; виѧцѫ VII, 67r/15; вїѧць XI, 94v/5; вїѧць XIII, 108v/9; вїаца III, 13v/16, V, 48v/1, XI, 90r/6, XII, 105v/15; виаца V, 44r/3, 54r/9; вїѧца XV, 117v/2—3, 120r/2; виꙗца IV, 35v/11—12, V, 41r/8; вїꙗца XII, 106r/2; виѧца XIV, 110v/4; вїнаца V, 56v/11; g.-d. вїецїеи III, 15v/2; voc. вїаца IV, 16v/7.

viclean adj., s. 1. adj. sg. nom.-ac. m. хиклѣнȣл XV, 122r/4; хиклѣнолȣ XV, 121v/4—5; f. хитленѫ V, 55r/5; pl. nom.-ac. m. хитлени V, 44v/12; f. хиклѣне XV, 121v/2. 2. s. m. sg. nom.-ac. хиклѣнȣл XV, 121r/12—13; хиклѣнȣль XV, 121v/16; хиклѣноул XII, 104r/14—15; хиклѣнȣлȣ XV, 122v/5.

vicleşug s. n. sg. nom.-ac. хетлѫншꙋг V, 43v/2; хїкленшꙋгꙋ XV, 116r/14—15; х⟨ic⟩линшꙋгꙋл XV, 121r/13—14; pl. nom.-ac. хитлѫншꙋгꙋре V, 39r/12—13; хитленшꙋгꙋриле V, 48v/6.

vie vb. III v. via.

vierme s. m. pl. nom.-ac. вер'мїи IV, 22r/1, 27r/1, V, 50v/10; вермїи IV, 27v/12; вїер'мїи I b, 3v/7—8, IV, 29v/5, V, 55r/12; вїермїи XIV, 112v/22, XV, 118r/6; вперъмии IV, 29r/12; вїермии V, 39v/4.

vifor s. n. sg. nom.-ac. вихор VI, 58v/13; вихорь XI, 92r/11.

vinde vb. III ind. prez. 3 pl. вьидꙋ IV, 21r/11; p. c. 2 sg. аи вьидꙋт V, 40r/11.

vindeca vb. I ind. p. s. 3 sg. ве·ѳ[де]кь XI, 93v/20—21.

vineri s. f. 1. s. f. sg. nom.-ac. венери XI, 90v/4, 5—6, 97v/4; ве·ѳрери I b, 3r/14, 4v/2; s. comp. венерѣ маре XI, 97r/13; ве·ѳрерѣ маре I b, 3r/4; верерѣ маре I b, 2v/5. 2. s. pr. nom.-ac. венери XI, 90r/18, 19, 90v/6—7, 91r/1—2, 91v/20, 92v/2, 6, 8, 9, 93r/15, 18, 93v/1, 4—5, 94r/2—3, 94v/6, 21—95r/1, 2, 6, 17, 95v/2, 5—6, 96r/3—4, 17, 96v/2, 15—16, 19—20, 21, 97r/19, 97v/8, 14, 20; венер[и] XI, 93r/11, 94r/6, 17; вен[е]ри XI, 95r/18—19; [ве]нери XI, 93v/13; венири XI, 91v/13—14.

vinovat s. m. sg. nom.-ac. виноватꙋль V, 53v/7—8; pl. g.-d. виновацилꙋрꙋ XV, 120v/1.

vis s. n. sg. nom.-ac. вис VI, 57v/4; висꙋ XI, 80r/8.

viţel s. m. sg. nom.-ac. вицелꙋл VII, 65v/13.

viu adj., s. 1. adj. sg. nom.-ac. m. вїꙋ VI, 61v/8, 62r/8; вїоу XII, 103v/9; вїю IV, 31v/14; pl. nom.-ac. m. вїи XIV, 114r/19. 2. s. m. pl. nom.-ac. вїи XII, 103r/14; вїии I b, 3r/3, XII, 103r/9—10.

vînat s. n. in loc. vb. *a face vînat* v. face.

vînător s. m. sg. nom.-ac. вьнѫторꙋл VI, 59r/2.

vînt s. n. sg. nom.-ac. вън'тꙋ V, 39r/6—7; вънтꙋл XI, 92r/13; pl. nom.-ac. вън'тꙋре V, 43r/7—8.

vîrf s. n. sg. nom.-ac. връхꙋл VI, 60r/8; връхоул XII, 99r/12.

vîrtos adj., adv. 1. adj. pl. nom.-ac. f. pentru sg. врътоасе IV, 17v/12—13. 2. adv. въртосꙋ IX, 79r/9; врьтосꙋ IV, 18v/3; comp. sup. маи врьтось XI, 94r/1; маи въртосꙋ XV, 120r/16; маи врьтосꙋ IV, 27v/4.

vîrtute s. f. sg. nom.-ac. въртꙋте XV, 117r/16.

vlădică s. m. sg. nom.-ac. влдко I b, 9v/9.

voi pron. pers. 2 pl. nom. вои I a, 1v/4, 9, I b, 2r/2, 5, 2v/16, 3v/16, 5v/11, 6r/1, 1, 4, III, 12r/3, 15v/3, IV, 36r/10, XI, 91r/3, 95v/7, XV, 116v/15, 15; d. воаѡ I b, 2v/15, 3r/11, III, 15v/2, 8, V, 54r/14, XIV, 110v/16, 111v/18, 19; воаѡ IV, 36v/8, V, 49r/4, 49v/15; воа⟨о⟩ XI, 97v/9; вѡаѡ I b, 3r/16; вѡа⟨о⟩ I b, 9r/13; въ I b, 2v/15, II, 10v/1, XII, 107v/3; вѫ V, 44r/13; в- XI, 97v/9, XV, 116v/7; -в- XIV, 114v/9; -вь I b, 2v/1, 6v/11, 12; -въ I b, 2r/7; -вѫ V, 44r/12; ac. вои I a, 1v/4, 9, I b, 2r/2, 3r/5, 4v/15, 5r/4, 14, 5v/2—3, 4, 7, IV, 31r/1, V, 37r/10, 14, 44v/3, XI, 90r/17, XII, 107r/7, 107v/2; вои IV, 30r/9; во⟨і⟩ IV, 29r/1; въ II, 10v/5; вь IV, 36v/3; в- V, 38r/5; val. refl. вь I a, 1v/10, I b, 6r/1, 2, 7r/3, IV, 36r/6, V, 37v/8, XIV, 114v/10, XV, 116v/2; въ I a, 1v/6, 9, I b, 5v/3, III, 11r/5, XV, 116v/15; вѫ V, 54r/13, VII, 65v/2, 12, 17; ве IV, 31r/2; в- V, 44v/8, 45r/3, IX, 79r/10, XIV, 112r/1, 6; -вѫ V, 37v/9, 44v/1, 9, 45r/4, 54r/13, VII, 65v/9, XIV, 111v/13; -вь I b, 5v/10, XV, 116r/17; -вѫ(-вь) V, 44v/13.

voie s. f. sg. nom.-ac. вое III, 12v/4, V, 40v/3, 3, XI, 97r/20, 97v/4—5; вом V, 54r/8, XII, 104r/6, XIV, 110r/19—20, 114v/7, XV, 119r/11, 18, 119v/2, 5, 120v/12; вож III, 11v/6—7, 14v/9; вом̄ III, 14v/4; воеж (!) IV, 28v/9; вое IV, 25r/12, V, 45r/1, 54r/11, 54v/8; вом̄ (!) V, 53r/13.

voinic s. m. sg. nom.-ac. воиникъ VI, 57r/5—6; воиникѫ V, 51r/1; pl. nom.-ac. воиничии IV, 31v/9—10; воиничиı̄ V, 37v/3.

vostru adj. pron. pos. sg. nom.-ac. m. вострѫ XI, 97v/10, XV, 116v/7, 9; f. вострък I b, 2r/14, 4r/3; вострж III, 15v/7, V, 44v/8—9; вострък XI, 90r/16; вострък V, 37r/13; вострж V, 44v/7; g.-d. m. вострѫ VII, 65r/13; pl. nom.-ac. f. востре I b, 2r/8—9, 11, 4r/7, 5r/9, 5v/8, 6r/13, 6v/6—7; востре III, 15r/11, 15v/6; вwастре I a, 1v/15; g.-d. m. воцрн̄ I b, 5r/11; pron. pol. *Domnia voastră* v. **domnie**.

vraci s. m. sg. nom.-ac. врачю XII, 100v/12.

vrajă s. f. pl. nom.-ac. вржжилє XIV, 115r/3.

vrajbă s. f. pl. nom.-ac. вражвєлє XIV, 112r/14.

vrăjitor s. m. sg. voc. врѣжиторю XI, 96r/5.

vrăjmaș s. m. sg. nom.-ac. врѣжмашѧ XV, 117v/17—18, 122v/6—7; врѣжмашѧлъ XV, 122r/4; врѣжѣмашѧ IV, 36r/12; врьж'машѧ V, 53v/11; вржжмашоуѧ IX, 77r/10—11; врѣжмашѧѧ XV, 121v/5.

vrea vb. II 1. pred. ind. prez. 1 sg. вою III, 13v/5; 2 sg. верн IV, 19v/15, 22v/4, XII, 99v/10—11, 105v/9; 3 sg. ва VI, 57v/11, IX, 78v/8; врж IV, 16r/2; 1 pl. врємѧ XV, 120r/17; 3 pl. иѧ ворѧ XV, 117r/5; p. s. 1 sg. врѣю IV, 36r/6; p. c. 3 pl. и-аѧ вроуть̀ъ XIV, 114v/7; и-а⟨и⟩ врѧтѧ IV, 33r/11—12; cond. prez. 3 sg. арѣ врѣ IV, 24v/9. 2. aux. pentru ind. viit. 1 sg. вою I a, 1v/16, 16, I b, 2r/10, 12, 3r/2, 3v/12, 13, 4r/2, 4v/14, 15, 16, 5r/3—4, 5v/1, 4, 6, 6r/3, 6, 7, 9r/16, III, 14v/17, IV, 17v/3, 21r/7, 32v/8, 9, V, 37r/15, 44v/3, 6, IX, 80r/3, XI, 93r/6, 96v/10; -вою I b, 6r/6, IV, 31v/3, 36v/7, XI, 91v/12, 94r/7, 94v/1, 4, 95v/17, 18, 18, 96r/2, 3, 8; 2 sg. вер' XII, 103v/9; верн III, 11v/5—6, 14r/15, IV, 17r/9, 10, V, 38r/16, 38v/7, 10, VI, 61v/11, 62r/10, XII, 98v/1, 7—8, 99v/7, XIV, 112v/8, 8, 11; верї̈ III, 14v/15, V, 38v/9, 53v/13; вере XI, 94v/5, XV, 116v/6; ве⟨ri⟩ V, 52v/2; -верн XV, 118r/3—4; 3 sg. ва I a, 1v/14, I b, 2v/12, 3v/4, 9, 9, 10, 11, 4r/9, 4v/5, 5r/2, 5v/3, 7v/2, 5, 7, 8, 11, 15, 8r/7, 8, 8v/4, 5, 6, 9r/1, 9v/8, 9, 9, 11, 12, 10r/1, 2, 2, 4, II, 10v/7, 11, 13, IV, 18v/2, 19v/12, 24v/7, 10, 12, 12, 13, 33r/10, 34v/13, 35r/9, V, 38r/4, 16, 38v/5, 11, 41r/15, 41v/15, 42r/4, 4, 8, 11, 13, 14, 42v/1, 7, 8, 10, 10, 15, 43r/1, 5, 43v/9, 15, 16, 17, 44r/1, 10, 12, 13, 15, 45r/7, 8, 8, 9, 45v/4, 11, 46r/1, 3, 10, 11, 15, 46v/2, 4, 5, 5, 6, 8, 8, 10, 15, 47r/1, 6, 7, 10, 11, 15, 47v/2, 7, 48r/8, 10, 11, 11, 12, 48v/4, 7, 8, 50r/3, 6, 7, 51v/11, 53v/9, 54v/9, 10, 11, 12, 55r/7, 10, 13, VI, 60r/10, VII, 64r/12, IX, 78v/11, 80v/16, XI, 91v/19, 97r/12, 15, 16, 16, 19, 19, 97v/20, XII, 98r/11, 101v/1, 105r/15, 106v/1, 2, 3, 4, 5, 107v/2, 10, XIV, 110r/5, 110v/14, 111v/7, 10, 112r/21, 112v/12, 113r/2, 4, 113v/1, 13, XV, 116r/11, 13, 120r/18, 120v/2, 4, 7, 121r/5, 6, 7, 9, 122v/10, 11; ва IV, 24v/8, 31v/11; [ва] XI, 97v/21; -ва V, 42r/3, 45v/1, 46v/3, 55r/5, 56r/2, VI, 62r/3, 4, 62v/11, 12, XI, 90r/19, 96v/13, XII, 103r/8, XIV, 112v/5, XV, 116r/12, 15; -вацн (!) IV, 19v/11; 3 sg. pentru 3 pl. ва I a, 1v/13; 1 pl. вѣмъ XII, 101r/8; вемѧ XV, 122v/8; вом V, 57r/1; врем IX, 77r/16; врємѧ XV, 120r/8, 19, 120v/5—6, 16, 122v/5; -вем XI, 91v/19; -врем XI, 91v/18, 94v/13; -врѣмъ XI, 94v/14; 2 pl. вецн I b, 3v/16, 16—4r/1, 5r/9, 10, 12, 12, 15, 5v/3—4, 6r/4, 5, 8, 10, V, 38r/5, XI, 90r/19, XII,

107r/8—9, 107v/6; вѣцї IV, 31r/2; 3 pl. вор V, 37v/6, 7, 8, 39v/3, 40v/9, 41r/5, 11, 41v/13, 15, 16, 43r/13, 43v/10, 45r/5, 45v/10, 46r/7, 48v/7, 12, 13, 14, 55v/2, 11, 56r/6, 8, 56v/5; вор' I b, 4r/6, 5r/6, V, 37v/5, 41v/17, 42v/2, 46r/8, 48v/11, 55r/14; ворь II, 10v/2, V, 42v/16, 56r/12, XI, 94r/10, 97r/5, XIV, 111r/8, 114r/14; воръ V, 41v/10, 43r/2, 51r/15; вѡр XI, 97r/7, XIV, 110v/10, 11; во⟨r⟩ V, 43r/13, 48v/3; воръ V, 40v/7—8; ворь V, 42v/5; вор'ь V, 55v/4—5; воррь (!) V, 51v/2; вѡрь XIV, 111r/1—2; ворꙋ I b, 3v/6—7, 4r/6, 5r/8, 8v/13, 9r/14, 14, 15—16, 20v/11—12, V, 38v/6, 40v/7, 8, 10, 41r/6, 7, 8, 10—11, 13, 41v/2, 5, 42r/11, 12, 42v/12, 12, 43r/8, 9, 12, 43v/13, 45r/9, 11, 45v/2, 8, 10, 46r/5, 9, 12, 47r/8, 48r/4, 7, 13, 48v/1, 2, 12, 16, 16, 51v/3, 8, 13, 53r/12, 12, 13, 55v/1, 7, 56r/4, 9, 56v/1, 2, 3, 3, 5, 9, 12, 13, 14, XV, 116v/1; -ворь XIV, 110r/12, 110v/22, 111r/6, 111v/4, 114r/7; -вѡр XI, 96v/13, XIV, 111v/2, 112r/23; -вор V, 55r/1; -ворꙋ IV, 34r/3, V, 45v/13; -ворꙋ V, 56v/1—2; cond. pf. 3 sg. аꙋ врꙋт IV, 22r/13; 1 pl. н-амь вроуть XIV, 114r/5—6; 2 pl. аци вроуть XIV, 114v/11; н-аци вроуть XIV, 114v/13.

vreme s. f. sg. nom.-ac. време V, 43v/8, 48r/9; врѣмѧ IX, 77r/10, XI, 90v/7; врѣмѣ XIV, 113v/3—4; врѣме V, 43r/15; врѣме V, 50r/4—5; времѣ V, 38v/3, 48r/11; време IV, 31r/14; време IV, 33r/5; loc. adv. ·ѣ тоате врѣме XV, 120r/9.

vreun adj. pron. nehot. sg. nom.-ac. m. врꙋ·ѣ V, 40r/9—10, 41r/3; врꙋ·ѣ V, 41r/1, 5; врꙋ⟨n⟩ V, 40v/14, IX, 77v/1; вро·ѣ V, 40v/15; врꙋи V, 40v/13; врꙋи' V, 40v/12; g.-d. m. врꙋиꙋи V, 41r/2.

zavistie s. f. pl. nom.-ac. завистїи III, 12v/9.

zăcea vb. II ind. prez. 1 sg. ѕакꙋ V. 37r/12; 3 pl. ѕакꙋ IV, 18r/9; impf. 3 sg. ѕъче IV, 18v/11; ѕѫчѣ IV, 19r/7; 3 pl. ѕъче IV, 22v/13; p. c. 3 pl. чеꙋ ѕѫкꙋтꙋ IV, 23r/7; viit. 3 pl. зѫчѣ--ворь XIV, 111v/3—4; cond. prez. 3 sg. аръ ѕѫче V, 40r/1; ger. ѕъкъндꙋ V, 37r/6; ѕекън'дꙋ IV, 27v/11—12.

zbieret s. n. pl. nom.-ac. збїѧрѫтеле XIV, 112r/11.

zbura vb. I cj. prez. 3 sg. съ збоаре V, 51r/4.

zdrobi vb. IV ind. prez. 3 pl. здробескꙋ IV, 26r/1.

zece num. card. зѣче XII, 99r/2, 9, 14, 100r/12, 15, 100v/14.

zecelea num. ord. sg. f. а зѣчѣ XII, 100r/5.

zementi vb. IV v. **sminti**.

zeu s. m. sg. nom.-ac. ѕеꙋ I b, 2r/3, 6, 3r/15, 7r/11; зеꙋ XIV, 113r/16; ѕеꙋлꙋ XV, 118v/4.

zgău s. n. sg. nom.-ac. згьꙋл XI, 95r/9.

zi s. f. sg. nom.-ac. ѕи I b, 5r/2, IV, 32r/2, V, 48r/9, XI, 93r/9, 97r/7, 13, 97v/18; ѕи V, 41v/11; ѕї III, 12v/16; зи XI, 93r/4, XII, 103r/4; ѕꙋа III, 11r/6, 11v/16, 14r/16, IV, 36v/9, V, 39r/9, 45r/15, 52v/3, 53v/3, 54v/8, 55r/2, 55v/13, VI, 62v/9; ѕоуѡа I b, 8r/10, 8v/9; зꙋа VII, 65v/5, XIV, 110r/10; g.-d. ѕилеен VIII, 76r/4; ѕилеен V, 45v/5—6; voc. ѕи XIII, 109r/16; pl. nom.-ac. ѕиле I b, 3r/16—3v/1, 4, III, 14v/7, V, 38v/1, IX, 77r/13, XI, 97r/17, 97v/15, 18, XV, 117v/3; ѕїле III, 11r/7, 14v/11; ѕилѣ I a, 1r/12; зиле XI, 90r/2, 90v/5, 93r/3, 96r/16, XII, 99v/11; ѕилеле III, 15v/1—2; зилеле XII, 107v/8, XIV, 113v/11, 21.

zice vb. III ind. prez. 2 sg. ѕичи IX, 78v/10; 3 sg. ѕичє IV, 26v/3, V, 49r/11, 52v/2, IX, 79r/9, XV, 116r/6, 9, 13, 116v/2, 14, 117v/10; ѕич XV, 117r/6, 118v/5; ѕичѣ XV, 118v/6; ѕичє V, 42r/10, XI, 91v/15, XII, 106r/15, XIV, 110v/11; нѕ ѵичє XV, 121r/17; 3 pl. ѕичѧ V, 40v/5; ѕичѕ IV, 21v/7, V, 38r/7; impf. 3 sg. ѕичѣ XI, 96v/4; ѕичѧ XI, 97r/1; 3 pl. ѕичѣ XI, 90r/9; ѕичє XI, 91r/12—13, 92v/4; ѕичѧ XI, 92v/8; p. s. 1 sg. ѕиш III, 13r/6, VI, 59r/12; ѕишѕ III, 13v/5; ѕїшѕ III, 13r/15—16; 3 sg. ѕиєъ I a, 1r/14; ѕиєѫ IV, 35r/11; ѕиє III, 13r/11, 13v/1, 12, 14v/7, 13, 15r/11, IV, 16r/11, 16v/14, 17v/2, 4, 6, 16, 18r/6, 8, 10, 13, 14, 18v/7, 15, 19r/1, 14, 19v/2, 8, 12, 15, 20r/3, 20v/3, 10, 13, 21r/1, 5, 7, 21v/3, 5, 22r/1, 3, 8, 13, 22v/1, 3, 4, 23r/4, 8, 11, 24r/1, 13, 24v/5, 6, 25r/11, 25v/2,4, 11, 26r/13, 26v/7, 11, 27r/4, 27v/6, 13, 28r/4, 11, 13, 29r/1, 2, 4, 30r/8, 12, 30v/9, 12, 31r/1, 3, 6, 9, 10, 31v/2, 14, 32r/9, 32v/10, 14, 33r/2, 9, 14, 33v/13, 34r/7, 34v/8, 10, 15, 35r/5, 15, 35v/9, VI, 57v/5, 59r/11, 59v/6, 9, 11, 60r/1, 4, 60v/2, 6, 9, 61r/8, 10, 13, 61v/8, XI, 97v/8; ѕиєє I a, 1v/2, III, 12r/16, 13r/4, 13v/9, IV, 17r/17, IX, 77v/7, 8, 9, 11, 12, 14, 78r/1, 12, 12, 17, 78v/1—2, 10, 79r/2, 3, 80r/6, 7, 19, 20, 80v/2, 12, XI, 90v/11, 91v/5, 7, 92r/1, 8, 8, 94r/7, 95r/11, 17, 95v/2, 96v/9—10, 14, 16, XIII, 110r/2, XV, 116r/1, 117v/11, 120r/9; [ѕи]єє XI, 91v/17; ѕїєє III, 13r/8; ѕиєѣ III, 12r/2; ѕи⟨*se*⟩ IV, 32r/6; ѕиєє VI, 58v/1, 6, 9, XI, 90r/15, 90v/1, 91r/3, 18, 91v/2, 9, 14, 92r/17, 92v/19, 93r/7, 10, 13, 15, 93v/17, 94r/13, 17, 18, 20, 94v/6—7, 9, 95v/10, 11, 14, 96r/4, 12, 96v/6, XII, 106r/9, 107r/4, 13—14, XIV, 110r/5; ѕиє III, 15r/10, VI, 60r/6; 3 pl. ѕиєрѫ IV, 19r/7—8, 29v/8, 30r/7; ѕиєєрѣ XI, 96v/11 18—19; ѕиєръ IV, 16v/6; ѕїєєрѫ III, 14v/3; ѕиєєрѣ IV, 34r/4, XI, 92r/21; ѕи[єє]рѣ XII, 92v/14—15; p. c. 3 sg. ѧѕ ѕиє XI, 97v/9; ѧѕ ѕиєѕ V, 38r/5; нєѕ ѕиєѕ V, 38r/8; viit. 3 sg. вѧ ѕичє I b, 8v/5, 6, IV, 24v/10, V, 44r/12; вѧ ѕи⟨*ее*⟩ V, 46v/10; вѧ ѕичє XIV, 110v/14, 111v/10, 112r/21, 113r/4—5, 113v/1—2, 13; 2 pl. вєци ѕичє I b, 5r/12; 3 pl. во⟨*r*⟩ ѕичє V, 43r/13; ворѕ ѕичє V, 56v/14; imper. 2 sg. ѕи IV, 32r/7, 35r/7; ѕи XII, 99r/14, 102r/2, 104r/1, 106v/14; нѕ ѕичє XI, 95v/15; inf. ѕичє IV, 29v/3; ger. ѕикьнѧѕ- XIV, 114r/12; refl. ind. prez. 3 sg. ѕсє ичє XV, 116r/5, 117v/13—14; сє ѕичє XIV, 115r/14; pas. ind. prez. 3 sg. f. -и ѕиє[ѣ] XV, 120v/4—5.

zidi vb. IV ind. p. s. 1 sg. зиѧѣѭ IV, 36r/10.

zisă s. f. sg. nom.-ac. ѕисѣ I b, 2v/1.

Zlataust s. pr. nom.-ac. злтаꙋстъ V, 49r/2—3.

zmeu s. m. sg. nom.-ac. ѕмєѕ XI, 94v/15, 95r/2, 7; з'мєѕ XI, 95r/5; змїєѕ XI, 94v/12; ѕмєѧѵ XV, 121v/14; ѕмєѧѵѣ XI, 95r/3; g.-d. змїєѕ XI, 94v/11; ѕмєѧѵѧи XI, 95r/8, 10.

zmieura vb. I imper. 2 pl. ѕмиѭрацн XI, 92v/21.

zvîrli vb. IV ind. viit. 3 sg. вѧ ѕвръѧи V, 45r/7.

Lector: VERONICA GANĂ
Tehnoredactor: AUREL BUDNIC

Bun de tipar: 18. II. 1993. Format: 16/70×100.
Coli de tipar: 32,75.
C.Z. pentru biblioteci mari: 459—73.
C.Z. pentru biblioteci mici: 459.

c. 334 S.C. Universul S.A.